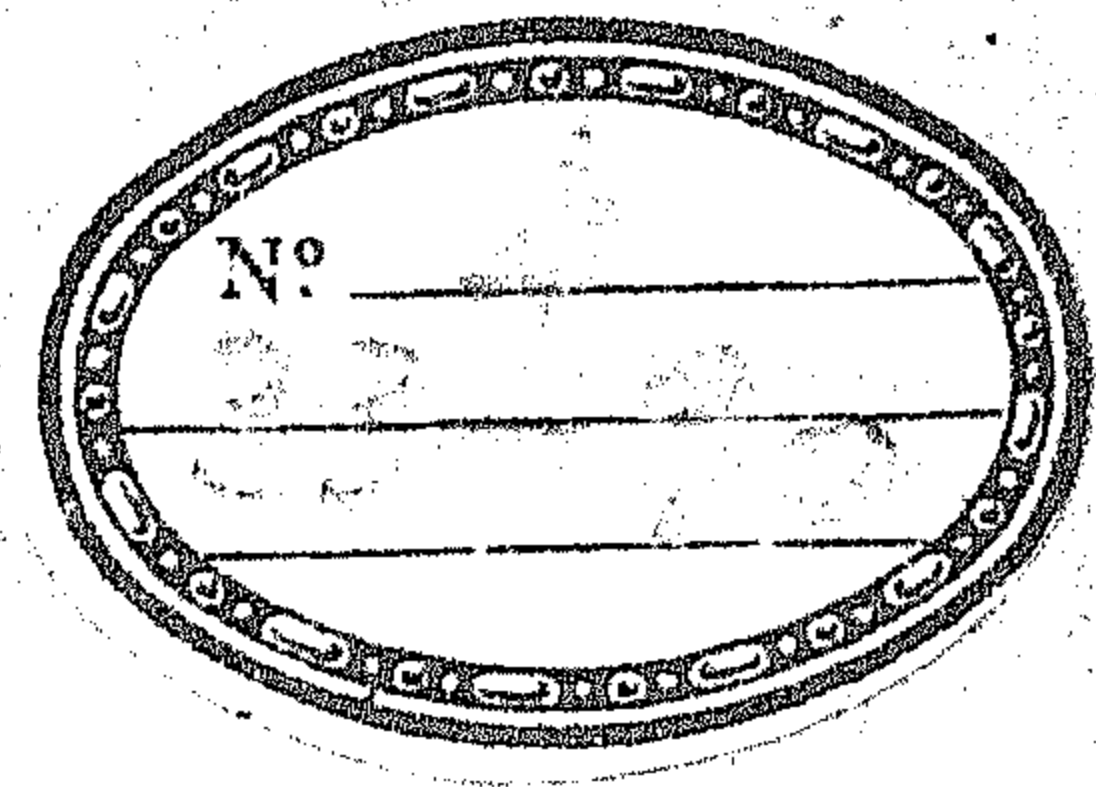
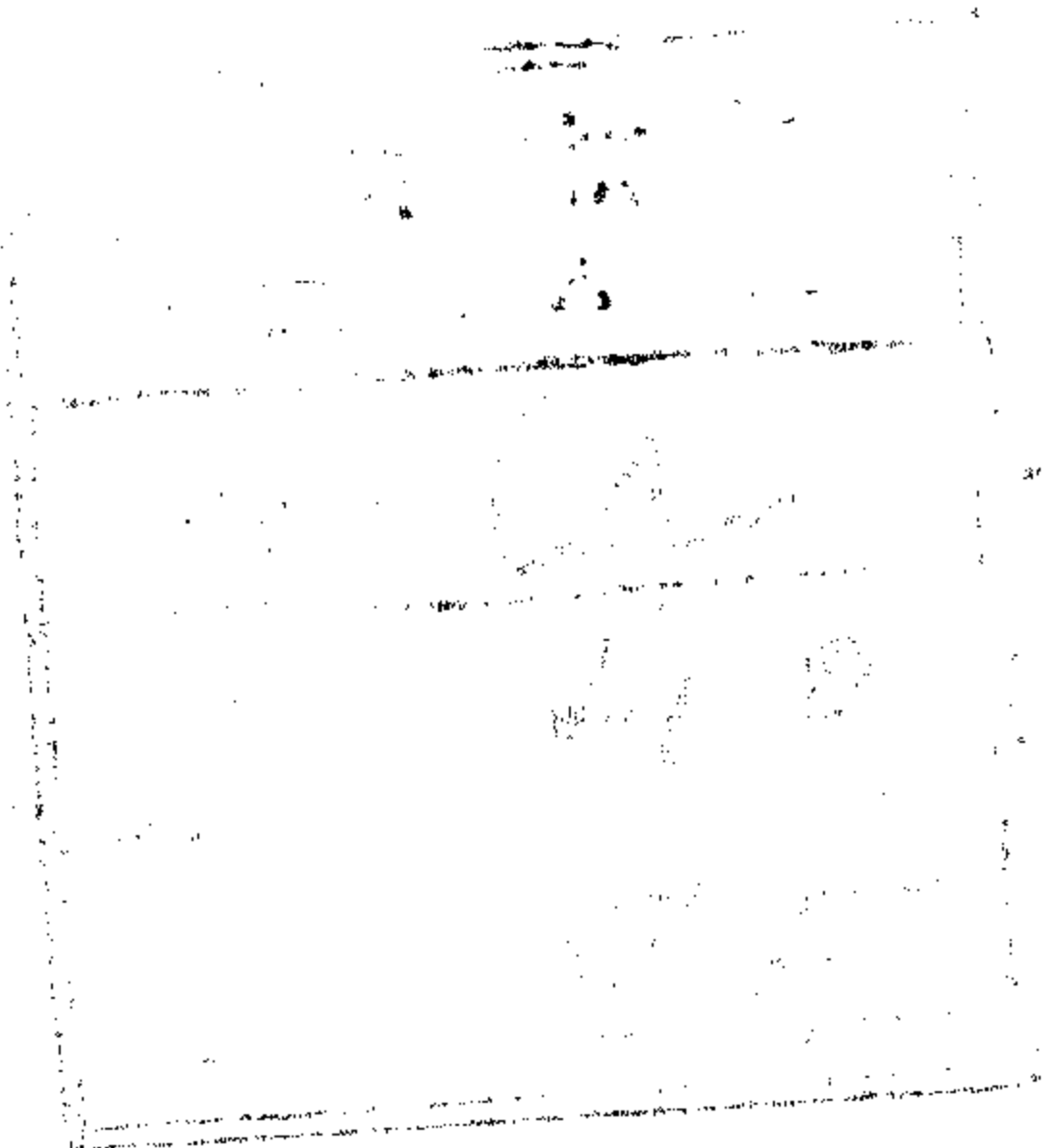

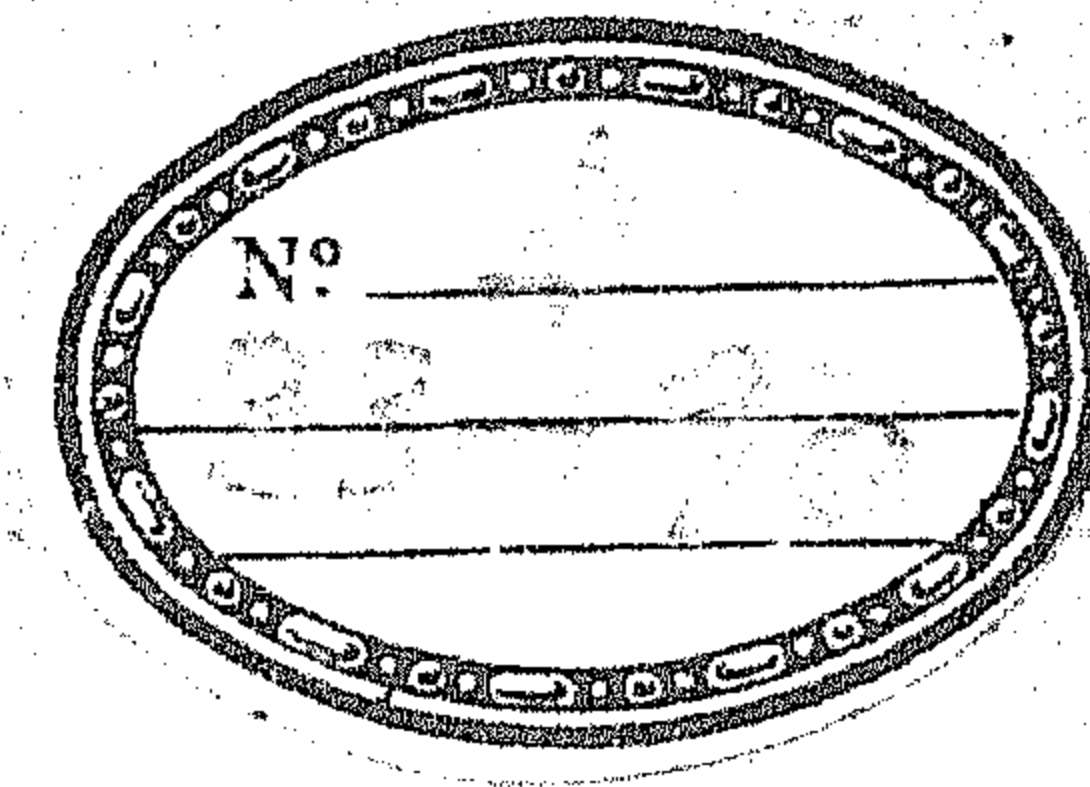
78-6

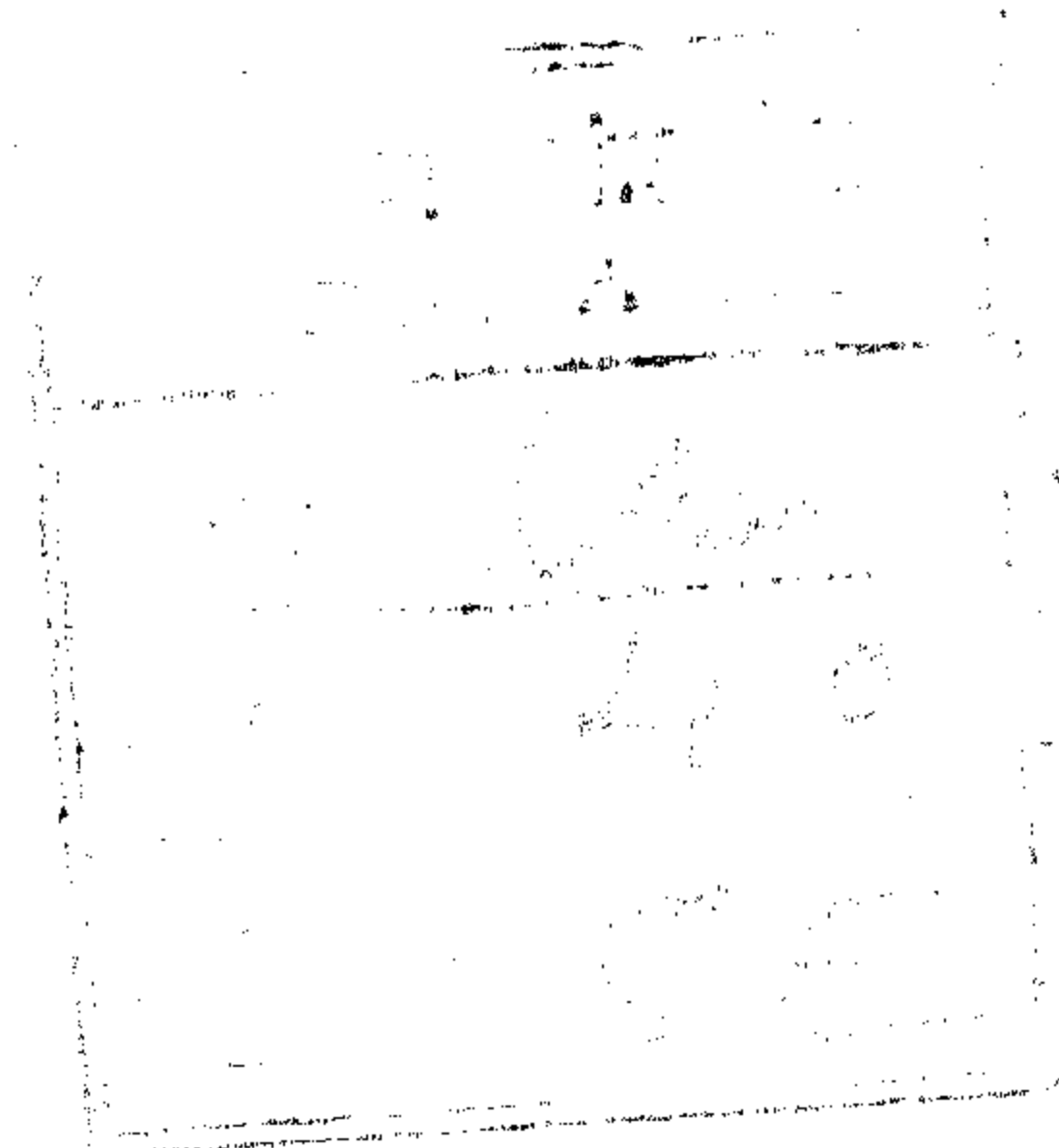
14
29-5-7

~~78-6~~
78-6

14
25-5-7

21

R. 13221

EUTHYMII
MONACHI ZI-

GABONI COMMENTARII

IN OMNES PSALMOS

è Græco in Latinum conuersi,

per R. D. Philippum

Saulum Episco-

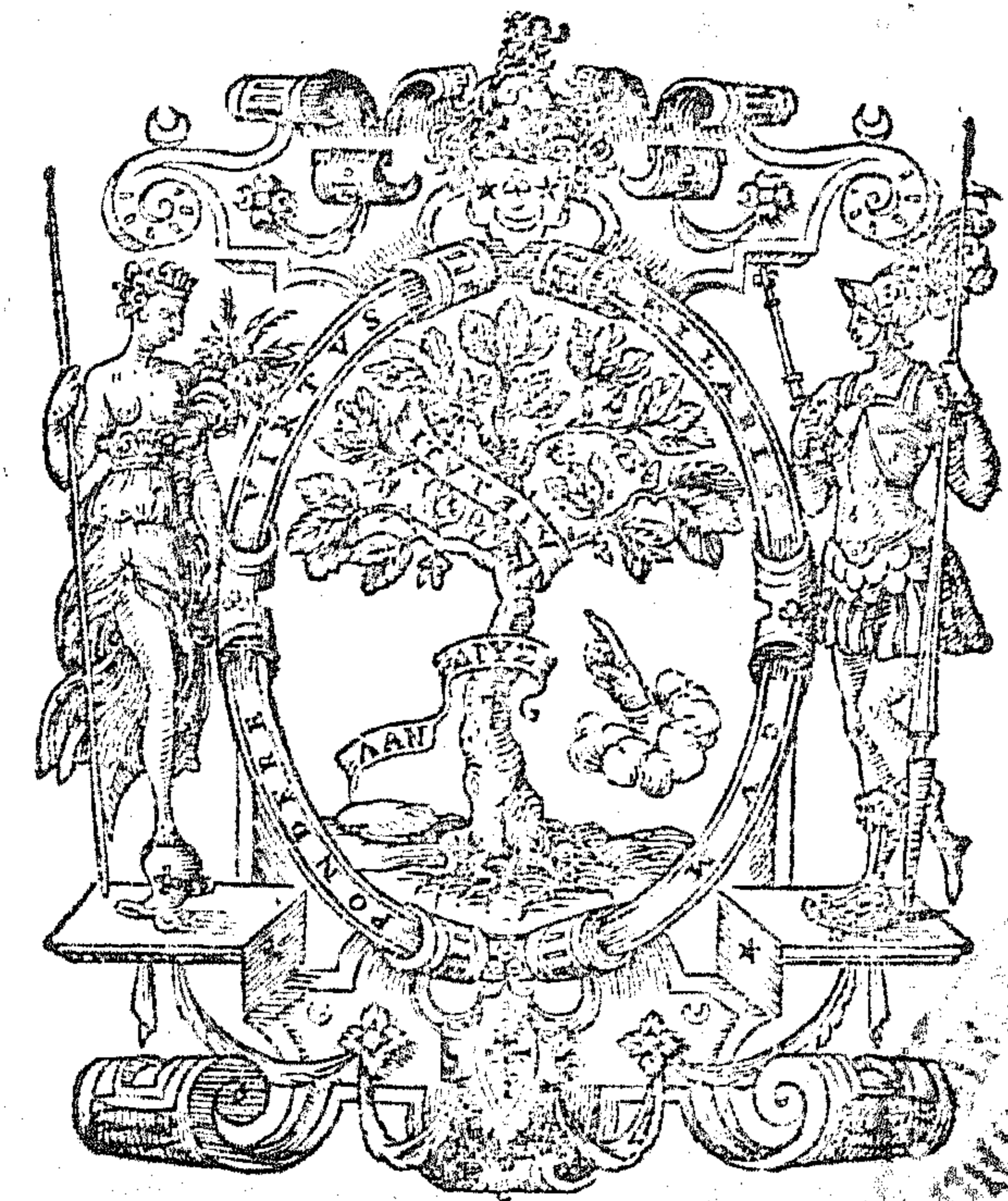
pum Brugna-

tensem.

*

*Inspice lector diligenter, & arcana doctrina thesaurum inestimabilem
reperisse fateberis.*

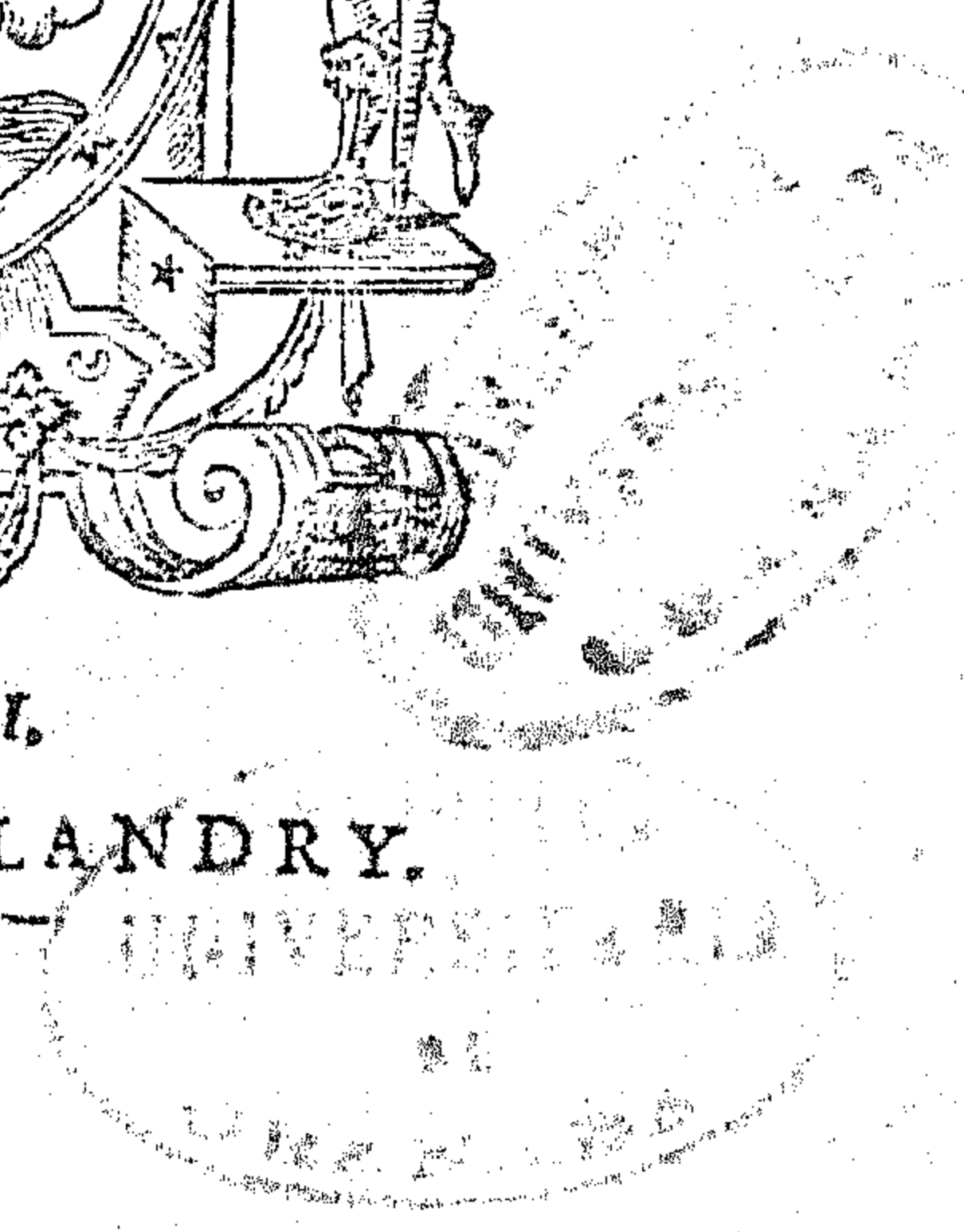
Accessit index amplissimus rerum memorabilium.

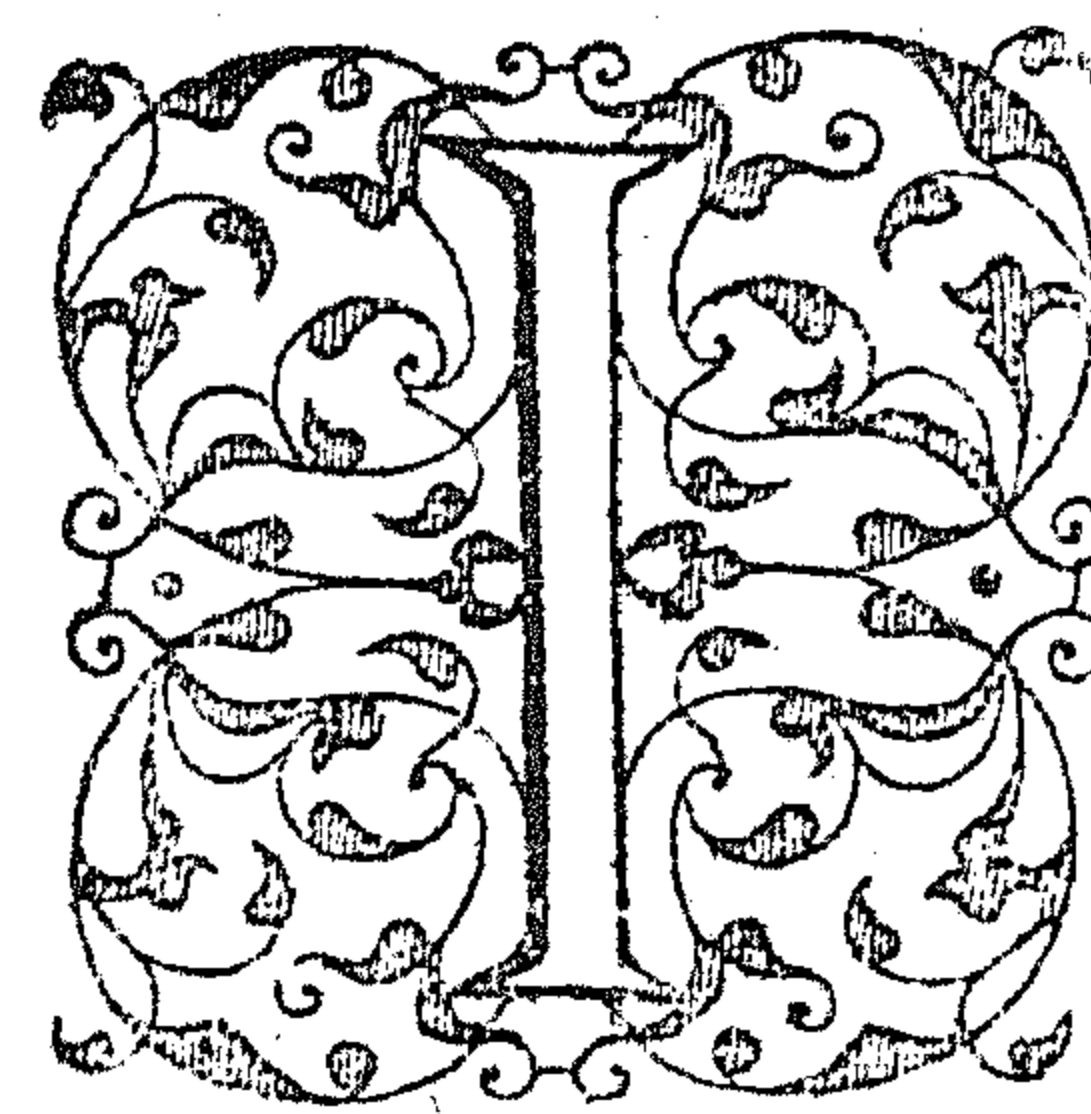
LVGDVNI.

APVD PETRVM LANDRY.

MDCXIII.

PAVLINVS TVR-
chius prædicatoriæ fami-
liæ, beatiss. patri Cle-
menti septimo Pon-
tifici maximo
salutem.

Illi imprimis Pater beatissi-
me, omni honore sunt pro-
sequendi, qui diuino numine
afflati, & proprii ingenij exer-
citatione, diuina nobis tra-
dere cauerunt: quales Moy-
ses, Dauid, Esaias, Paulus, ac
cæteri canonicorū librorum
scriptores: à quibus non lon-
gè absunt alij quamplurimi, qui eodem edocti spiri-
tu, quæ per illos tradita sunt, pro hominis captu intel-
lecta, vt aliis quoque essent peruisa, suo ingenio, & la-
boribus effecere, ceu Dionysius, Athanasius, Basi-
lius, Chrysostomus, multiq̃ue alij, qui vitæ ac mo-
rum sanctitate insignes, & incomparabili doctri-
na conspicui, eximiis actionibus, eruditissimis li-
bris à se conscriptis Christianam Remp. illustrarunt.
A quorū l. ctione cessasse, & monitis recessisse ma-
lorum omnium occasio nobis fuit. Hinc enim in-
numeri errores, & hereses, hinc vitæ neglectus, con-

tempus virtutum, vitiorum tyrannis, initium pariter, & incrementum sumpserunt. Quis enim horum lectioni attentius vacans, in fide recta, ac pietate non proficiat? animum colat? charitatem prosequatur? misericordiam, liberalitatem, iustitiam ceterasque virtutes? Avaritiam verò, invidiam, luxuriam, iracundiam, aliosque huiusmodi animi morbos multò magis, quàm serpentes, ac morem fugiat? Quo fit, ut credam nihil vtilius Christianæ Reipublicæ afferri posse, quàm ut illi nobis reddantur, per quos olim Dei Ecclesia, etiam inter acerrimos aduersarios, pietatis doctrina, vitæ meritis, & numero creuisse dignoscitur. Quod sane utinam attenderent multi nostrorum temporum, qui hoc officio commodius fungi possent: mallentque horum vertendo libros, publicæ utilitati consulere, quam propria temere effundendo, priuatae gloriæ deseruire. A quorum profectò consilio longè aberat Philippus Saulus Episcopus Brugnatenis, vir sanè priscis illis patribus, virtutum ornatu, & sacrarum literarum peritia comparandus: qui huic saluberrimo instituto quàm maximè intentus erat. Nam si quos huic operi idoneos nactus esset, excitabat, monebat, rogabat, & quibus posset modis ad hoc compellere non omittebat. Ipse verò tanto huius rei studio tenebatur, ut dies, ac noctes summa cum voluptate in hoc insumeret. Ab hoc profectò optimo viro plura, & egregia sperare poteramus, nisi diuina prouidentia illum à nobis auocasset: foelicitatem illi (ut meritò speramus) rectè antea vitæ præmiū benignè conferens, nobis verò paterna clementia (ut puto) indulgens ne acriores dare pœnas nostræ ignauitæ cogere mur: qui tanti viri exemplo, & monitis mi-

nus proficeremus. Hic elegantissimos commentarios Euthymij monachi Patris sanctissimi, & eruditissimi nuper Latinos fecerat, puro quidem, ac simplici dicendi genere, quos immatura morte præuentus, in lucem edere non potuit. Ego verò, qui eius doctrinæ ac sanctitatis testis diutius fueram, studiorum comes, consiliorum conscius, nimia ipsius humanitate summa illi necessitudine deuinctus: talis amici, quo meliorem ne desiderare quidem licebat, tam sanctos labores deperire, nos verò tanto thesauro fraudari, equo animo ferre non poteram. Conuerti me igitur ad Ioannem Matthæum Episcopum Veronensem bonorum omnium (ut optimè nosti) quàm maximè studiosum, ipsum hortatus pariter, & precatus, ut tanti boni nobis author fieret: ratum, quod erit, ut hoc pacto amici defuncti sanctæ memoriæ, & viuentis iustæ mercedi, & communi omnium bonorum utilitati quàm optimè consulatur. benignè annuit venerandus Pontifex: ut est ad recta omnia, & honesta studia quàm promotissimus, suaque authoritate, iussu, & impensis effecit, ut egregium hoc opus quàm optimè dispositum prodiret in publicum: opus in quàm à nemine satis pro dignitate laudandum, si eximij vatis diuinam mentem, & intelligentiam suspicias: si interpretum eruditionem, & fidem: si correctoris, & artificis peritiam, & diligentiam attendas. Cui verò aptius nuncupetur quàm tibi, si vel ipse respiciaris, vel ille? Tu enim Christiani populi caput es, & pater: cui & dignitate, qua insigniris: & probitate, qua fulges, bona cuncta, & sacra meritò sint dicenda: cum præcipuè humanæ ac diuinæ literæ clarissimæ familiæ tuæ Mediceæ plurimum debeant: cuius præcipuo studio, & opera densissimis antea pressæ te-

nebris, & quasi sepultæ, in lucem sunt redditæ. Ille ve-
 rò domus tuæ alumnus tot tantisque beneficiis est af-
 fectus, ut nesciam magis ne sit perspicuum, tua beni-
 gnitate ipsum esse, quod est: an nullum studiū illi pro-
 pensius esse posse, quàm cuncta efficere, quæ ad salu-
 tem, & gloriam tuam spectare videantur. Tibi igitur
 Pontifici Maximo diuinum hoc opus dica-
 mus, & mittimus, quò tuo patrocínio &
 iudicio munitum, securius, & libe-
 rius omnibus se legen-
 dum exhibeat.

Vale.

INDEX COPIOSISSIMVS TVM

VERBORVM TVM SENTENTIA-

vum memorabilium in Euthymij com-

mentarios Psalmorum. Numerus

primus folium, alter paginam,

tertius verò ver-

sum indicat.

A

- Aron sacerdotum pri-
 mus vnctus 352 p. 1, 27
 Abominatio quid 336 pag.
 1, 28
 Abrahæ nemo nocuit 293 p.
 2, 15
 Abcondita dei 44 p. 1, 32
 Abstinere non sufficit à vi-
 tiis, sed bonis operationi-
 bus opus est 97 p. 1, 35
 Abstinere non solum oportet
 à peccatis, sed etiam
 opus est magna diligètia,
 multa humilitate & labo-
 re 74 p. 1, 10
 Abyssus quid 92 p. 2, 17
 Accola seu indigena quis
 115 p. 1, 6
 Actiones & affectus huma-
 nos quare solemus diuini
 tati tribuere 126 p. 2, 24
 Actiones impiorum delcibū
 tur 2 p. 2, 36
 Actiones nostræ animæ via-
 ricum 80 p. 1, 6
 A seculo & vsque in seculum
 tu es: quid est 260 p. 2, 36
 Adam si non peccasset, nun-
 quam oportuisset, illū Eux
 coniungi 147 pag. 1, 10
 Adeps quid in scriptura 43
 pagina 1, 7
 Adiutorium hominum vbi
 341 pagina 2, 33
 Adolescentiæ ætatis natu-
 ra 324 pagina 1, 8
 Aedificantes in scriptura quod
 325 pagina 2, 25
 Aegyptiorū plage 225 p. 1, 9
 Aegypti primus habitator
 226 pagina 2, 2
 Aegyptus vnde dicatur 226
 pagina 1, 37
 Aegyptus quare abundat
 motis 225 pag. 2, 13
 Aemulari tam in bonam
 quam in malam partem
 accipitur 104 p. 2, 25
 Item 165 pagina 2, 26
 Aemulatio quid 104 p. 2, 25
 Aendor quid 240 pag. 1, 32
 Aerugo quid 225 pag. 2, 2
 Aeterni montes qui 213 pa-
 2, 30
 Aeternitas dei 261 pag. 1, 20
 Aethiopes in orbe omnium
 hominum extremi sunt
 185 pagina 2, 35
 Affectus humanos quare
 deo tribuimus 126 p. 2, 24

INDEX.

Afflictionis proprium 6 p. 2,
32, & 95 p. 2, 27
Agarenorum origo 239 p.
2, 28
Agnorum filij qui 388 p. 1,
3
Alarum dei umbra quid 159
pa. 1, 38
Alleluia præscriptum psal-
mis 292 p. 1, 39
Alleluia quid 292 p. 2, 1
Altaria duo olim erant in
templo 363 p. 1, 17
Altare ubi constitutum erat
95 p. 2, 5
Altissimus quid 17 p. 2, 37
Amalechitæ à quo 239 p. 2,
33
Amicitia malignorum ho-
minum non retinendæ 281
p. 2, 17
Ammonitæ vnde nati 239
p. 2, 32
Angelus Iudæorū quis 403
p. 2, 36
Angeli quare dicti sūt ignis
vrens 289 p. 1, 12
Angeli quare non mouentur
a malo 92 p. 1, 35
Angeli quare virtutes & po-
tates dicuntur 287 p. 2,
37
Angeli quomodo mali 226
p. 1, 4
Angelorum manus 263 p.
1, 12
Anima quid 14 p. 1, 21
Anima sua membra habere
dicitur 98 p. 1, 18

Annus benignitatis quis 175
p. 1, 19
Anni dei, quid 285 p. 2, 22
Anni potentia, roboris, seu
virium quot sunt 262 p. 1,
29
Ante luciferum quid 308 p.
1, 11 & seq.
Antiochus in Machabæos
168 p. 2, 36
Antiochi avaritia 169 p. 2, 4
Antiquis lex erat vt deū lau-
darēt in cithara & in psal-
terio atque in aliis instru-
mentis musicis 91 p. 1, 10
Aperire propositionem suā
in psalterio quid est 139
p. 1, 12
Apollinaris 231 p. 1, 9
Apostoli agni, Arietes, hir-
ci, & taurorum filij dicti
388 p. 1, 3
Apostoli aquarum fontes di-
cti 49 p. 2, 3
Apostoli labia dei dicti 128
p. 1, 1
Apost equi dicti 397 p. 1, 21
Apostoli quare cæli dicti
180 p. 2, 15
Apostolorum omnium ori-
go 184 p. 2, 17
Appetitus libidinis iacet in
renibus 110 p. 2, 1
Approximare quid 89 p. 2,
28
Apum promptitudo 320 p.
2, 23
Aqua è petra educta 221
p. 1, 30

Aquæ

INDEX.

Aquæ pro purgatione 49 p.
2, 32
Aquæ quomodo continetur
in seipsis. 92 p. 2, 10
Aquæ pro tentationibus 89
p. 1, 24
Aquæ toti terræ subiacent
instar fundamenti 69 p. 2,
9
Aquis eloquia diuina cõpa-
rata 2 p. 1, 15
Aquarum fontes apostoli di-
cti 49 p. 2, 3
Aquarum voces quid 268
p. 2, 34
Aquarum decursus quid 333
p. 2, 32
Aquarum nomine doctrinā
Christi appellatā 2 pa. 1, 17
Arabæ opulencia 200
p. 2, 2
Aranea pro araneæ tela 262
p. 1, 24
Arbitrij libertas homini à
deo data est 206 p. 2, 7
Arca figura corporis Curi-
sti 30 p. 2, 33
Arca quomodo capta est ab
alienigenis 227 p. 2, 3
& seq.
Arietum filij qui 80 p. 1, 12
& 188 p. 1, 3
Arietes ouium qui 175
p. 2, 2
Arcus filij 395 p. 2, 33
Arcus intectus & sagittæ præ-
paratæ quid est 28 p. 2, 20
Item 30 p. 1, 18
Arcu Assyrij plurimum vte-

bantur 213 p. 2, 12
Arma Christianorum 376 p.
1, 137
Armon mons, libano adia-
cens est 351 p. 1, 35
Arrius 231 p. 1, 9
Arrij & Eunomij confutatio
307 p. 1, 26
Aspidis natura 161 p. 1, 28
Astrologorum vanitas 203
p. 1, 22
Assyrij plurimum arcu vte-
bantur 213 p. 2, 12
Aula sancta quid 80
p. 2, 8
Aures quomodo inclinari
dicuntur 42 p. 1, 34
Aurora quid 209 p. 1, 5
Aversio dei quid 32 p. 2, 31
Aurum quod mutuo accepe-
runt Israélite ab Aegyptiis
reputatum est in mercedē
ministerij 295 p. 2, 8
Auxilio indigent nō solum
qui in calamitatibus sed
& qui in prosperitatibus
agunt. 23 p. 1, 4
Auxilium humanum inutile
16 p. 1, 22

B

Bestiæ figura diluuiū
fuit 82 p. 1, 27
Baptizatus quid profite-
tur 88 p. 2, 29
Bataa quid 183 p. 1, 3
Beati qui verè dicuntur 344
p. 2, 15
Beatus quis propriè dicatur
1. p. 1, ver. 18

A 5

INDEX.

- Beatitudo immortalitas est
1 p.1,27
- Beatum hominem quid fa-
cit 144 p.2,15
- Beelphegor quid 298 p.2,12
- Bellatorum magnus nume-
rus 223 p.8
- Bellica instrumenta apud an-
tiquos 207 p.2,5 & 213 p.
2,3 & seq.
- Benedicere deo & gratias
agere debemus quomodo
144 p.2,26
- Benedictio quid 60 p.2,23
- Benedictio quid 345 p.1,54
- Beneficia narrantur quæ de
Iudæorum gratia opera-
tus est 232 p.2,5 & seq.
- Beneficia dei & ingratitude
populi sui 300 p.1,
50 seq.
- Beneplacitum patris 255 p.
2,29
- Beniamin quid 234 p.2,2
- Beniamin 231 p.2,11
& seq.
- Beniamin adolescentulus,
Paulus est apostolus 184
p.2,10
- Beniamin figura Pauli ibid.
versu 19
- Benignitas dei erga populū
suum in deserto 223 p.1,
1 & seq.
- Benignitatis ann^o quis 175
p.1,19
- Bona domus dei quæ 173 p.
1,37
- Bona, bonis impreca^{da} 342
p.1,36
- Bona inferioris Hierusalē
quæ 345 p.2,20
- Boni viri constantia 311
p.1,18
- Brachium in scriptura quid
27 p.2,27
- Brutorum sacrificia in lege
reprobata 248 p.2,13
- C**
- Ades quid 81 p.2,23
- Calciamentū pro itine-
re 166 p.1,23
- Calciamentum diuinitatis
quid 167 p.1,7
- Calix & poculum in scriptu-
ra quid 39 p.1,20
- Camus & frenum quid 90
p.1,37
- Canem mortuum David se
appellabat 63 p.2,14
- Canes Christi sunt Episcopi
183 p.2,38
- Cantica domini quæ 359 p.
1,5
- Cantare, psallere quomodo
differunt 77 p.2,5
- Canticum psalmi quid 238
p.3,32
- Caseus vnde dicatur 181
p.1,29
- Cassia quid 129 p.2,23
- Cataractarum dictio quid si-
gnat & vnde dicatur 121
p.1,28
- Cathedra pestilentia^e quid
1 p.2,21
- Cautela diaboli 366
p.1,7

Causata

INDEX.

- Causata ipsa causarū nomi-
nibus appellamus 14 pag.
1,22
- Cedar regio est Babyloni
proxima 338 pagina 2,11
- Cedrus aliquando in bo-
num aliquando in ma-
lum accipitur 81 pag.1,1
- Cerua suapte natura cali-
dissima est, vescitur ser-
pentium & reptilium car-
ni. 121 pagina 1,7
- Cetorum habitatio vbi 379
pagina 2,5
- Cham primus omnium Ae-
gyptū habitauit 225 p.2,3
- Christiani veri, pauperes
dicuntur 66 pagina 1,38
- Christianorum arma 396
pagina 2,37
- Christianorum virtus 255
pagina 2,25
- Christiani recte Israēl dici
possunt 74 pagina 2,15
- Christus solus hominis di-
gnitatem ac similitudinē
verē seruauit 243 p.1,20
- Christus brachium patris
398 pagina 2,14
- Christ^o ex quo maxime ma-
gnificatus & exaltatus
est, 172 p.2,11
- Christus preces fundit, sed
vt homo 306 p.2,9
- Christus quid capit à Chri-
stianis 182 p.2,32
- Christus quare, vt homo ro-
gabatur non incurrere in-
tentationes 190 p.2,17
- Christus certamē duplex su-
stinuit secundū duplicem
suam naturam 3 pa.1,26
- Christus cornu David quo-
modo 256 p.2,32
- Christus vnicornium filius
dictus 81 p.1,31
- Christus quō infidelium di-
citur dominus 18 p.1,30
- Christus quomodo minora
t^o est ab angelis 20 p.1,30
- Christus humanis virib^o de-
monem superauit 128 p.
2,33
- Christus vt homo demonē
deicit 38 p.1,22
- Christus potentia dei dictus
61 p.2,19
- Christus vultus & facies pa-
tris dicitur 62 p.1,5
- Christus mane & ortus di-
ctus ibi. ver. 37
- Christus iustitia est nostra,
sanctificatio & redemptio
10 p.1,28
- Christus in primo aduentu
venit incognit^o 143 p.1,1
- Christi natiuitas 192 p.2,10
- Christi natiuitatis miranda
134 p.1,4 & seq.
- Christi domini qui 396 p.
2,16
- Christi natiuitatis virt^o 199
pa.1,35
- Christi & columbæ collatio
181 pa.2,12
- Christi inopia 251 p.1,25
- Christi corpus ædificatum
dicitur 252 p.2,31

INDEX.

Christi corporis arca figura fuit 350 p. 2, 33
 Christo omnes subiiciuntur, sed diuersimode 107 p. 2, 9
 Cibavit eos ex adipe frumēti, &c. quomodo exponitur 237 p. 1, 2, 4
 Cithara quid 197 p. 2, 4
 Ciuitas dei quæ 139 p. 1, 23
 Climata mundi 211 p. 2, 19
 Cælum pro aëre sæpè ponitur 20 p. 1, 10
 Cæli apostoli dicti 397 p. 1, 21
 Cæli enarrare gloriam Dei quid 55 p. 1, 30
 Cæli quomodo mutabuntur 285 p. 2, 2
 Cæli cōfiteri deo quid 253, p. 1, 36
 Cogitationes dei inscrutabiles 266 p. 2, 11
 Cogitatio diuina perfectum opus habet 93 p. 2, 12
 Cogitationum pœnas daturis sumus, quanto magis actionum 7 p. 2, 11
 Cognitio dei 360 p. 1, 23
 Cognitio dei in hominibus naturalis est 66 p. 2, 20
 Cognoscere facilius est, operari verò difficilius 369 p. 1, 16
 Conceptio & partus vnde 64 p. 1, 10
 Cōfessio initium quoddam præstat ad agendum virtutes 213 p. 1, 16
 Cōfiteri domino quid 91 p. 1, 17
 Confidentia diuitiarum aut amicorum in inferno nulla erit 141 p. 1, 33
 Cōglutinati terræ quid, 127 p. 1, 4
 Columba celerrimi est volatus 154 p. 1, 13
 Columbæ ad Christum collatio 181 p. 2, 12
 Columbæ ad sanctum spiritum collatio ib. ver. 38
 Compediti qui 374 p. 1, 37
 Concupiscentia non est voluptas, sed vmbra voluptatis 110 p. 1, 35
 Concupiscētia vbi iacet 40 p. 1, 18
 Considerare quid est 27 p. 2, 15
 Consilium impiorum quid 1 p. 2, 22
 Consilium iustorum quid 2 p. 2, 20
 Consilij significata 239 p. 1, 20
 Cōsilium quod in corde residet, radix est operatum corporis 1 p. 2, 3
 Consilia congregandi apud antiquos 209 p. 1, 19
 Constantia boni viri 312 p. 1, 18
 Constitutio regum & principum diuinæ sapientiæ opus est 380 p. 1, 27
 Contra

INDEX.

Contradictio linguarū quid pag. 2, 14
 ' 87 p. 2, 37
 Conturbatio gentium vnde 133 p. 2, 5
 Conuersio quid 342 p. 2, 19
 Conuersationes variæ 216 p. 1, 16
 Cophius quid 236, p. 1, 2
 Cor multa significat 147 p. 2, 28
 Cor pro anima 148 p. 2, 27
 Cordis consilium operatum radix 1 p. 2, 3
 Core filij 120 p. 2, 30
 Cornu Dauid Christus est quomodo 256 p. 2, 32
 Cornu salutis quid 46 p. 1, 10. & 406 p. 1, 15
 Cornu reges vnguebantur cū eligerentur 406 p. 1, 15
 Corporis Christi arca figura fuit & typus 350 p. 2, 33
 Corporis dominici suauitas 129 p. 2, 24
 Corpus Christi ædificatum dicitur 252 p. 2, 31
 Cornua & vngulæ mortuæ partes sunt 192 p. 2, 30
 Coruorum natura 376, p. 1, 16
 Coruorum pulli per anagogem quid ibi. ver. 26
 Conturnicam plumæ 223 p. 1, 4
 Culpa aliquando remittitur sine pœna 89 p. 2, 3
 Currus dei quid 182 p. 2, 8
 Custodia pro carcere 367

Custodiæ noctis quatuor. 215 p. 2, 28
 Custodire pro operari 42 p. 1, 15
 Cymbali duplex genus 383 p. 1, 14
 Cynomyia quid 225 p. 1, 31
 D

DAEMONÉ supauit Christus humanis viribus, 128 pa. 2, 33. & 38 pag. 1, 23
 Dæmones, quo tēpore aduersus homines magis insurgunt 128 p. 1, 15
 Dæmōes intellectuales sunt substantiæ 183 p. 1, 28
 Dæmones dicti peccatores, 179 p. 1, 17
 Dæmonis machinamenta 114 p. 1, 17
 Dæmonis nomina 265 p. 1, 34
 Dæmonum & falforum deorum, deus noster deus est, 355 p. 2, 1
 Dauid rex canem se mortuum appellabat, 63 pagina 2, 14
 Dauid filius & seruus dei appellatus 45 p. 2, 4
 Dauid cornu Christus est, quomodo 256 p. 2, 32
 Dauid primus de resurrectione manifestè tradidit 3 p. 2, 15
 Dauid rex erat, & tamen priuatam vitam agebat 7 p. 1, 16

INDEX.

David vnde verè celebris & clarus 7 pag. 1, 16
 Davidis patiétia 164 pa. 1, 15
 Davidis amor erga Iudæos 209 pag. 1, 29
 David interpretatur manu fortis 275 p. 2, 16
 David quomodo adolescens dicitur 334 p. 1, 28
 David à quo formidauit 336 pag. 1, 11
 David ad mandata dei veneratio . ibidem, ver. 18
 David finxit se insanū corā rege Geth. 94 p. 2, 31
 David dicitur puer domini duplici ratiōe 102 p. 2, 15
 David ter vnctus in regem, 76 pag. 1, 25
 Davidis imprecationes quales. 102 pa. 1, 30
 David se iustū appellat quomodo 87 pag. 2, 7
 Decipiens etiā occidere videtur. 10 pa. 1, 2
 Decor domus dei quid 75, pag. 2, 18
 Decursus aquarum quid, 333 pag. 2, 32
 Dentes peccatorum quid 6 pag. 1, 32
 De profundis quid 346, pag. 2, 30
 Descendere in infernum viuentem, quid 155 pa. 1, 14
 Despicere quid 25 pag. 1, 33
 Deserti nomine Hierusalē intelligitur 174 p. 2, 8
 Desertum vbi murmurabāt

Israelitæ, vbi 297 pa. 1, 11
 Deus negatione irritatur, 366 pag. 1, 7
 Deus quomodo inuocāndus, 363 pag. 1, 28
 Deus comprehendi non potest 360 p. 1, 20. & 2, 8
 Deus Israelitarum, quare dicitur, cū sit omnū deus 406 pag. 1, 4
 Deus quomodo dicatur habitare in cælo, cū vbique habitet 310 pa. 2, 28
 Deus Sinai & Deus Israel quomodo 180 p. 2, 18
 Deus noster deus est deorū falsorū & dæmonum 315, pag. 2, 1
 Deus quomodo memor dicitur 327 pag. 1, 16
 Deus quare distulit aliquot annis suū impendere auxiliū Iudæis 343 p. 2, 8
 Deus quare cōminatur, 169 pag. 2, 24
 Deus non dat tentationes, 156 pa. 1, 35
 Deus quare dicitur lætari, tristari, furere, irasci, &c. 11 pag. 2, 16
 Deus quare non statim auxiliatur 12 pag. 1, 24
 Deus, lumē triplex est, vt inquit Gregorius theologus 104 p. 1, 24
 Deus suos non derelinquit, 107 pag. 2, 14
 De^o id est inter intellectuales creaturas, qđ sol inter
 Deus

INDEX.

sensibiles 199 p. 1, 17
 Deus quomodo elongatur, 195 p. 2, 13
 Deus sanctus, & homines sancti quomodo 197 p. 2, 15
 Deus quare non cessat ab operibus 309 p. 2, 30
 Deus quare nec misericordia perpetuo, nec etiam iustitia vitur 310 p. 2, 6
 Deus solus prouidentia nostri habet 9 p. 1, 14
 Deus quomodo laudandus, 313 p. 1, 19
 Deus quomodo dicitur in altis habitare terram & respicere 161 p. 2, 12
 Deus operum suorum omnium prouidentiam habet. 376 p. 1, 2
 Deus est qui tribuit, vt hostes nostros superemus in acie. 369 p. 2, 11
 Deus qđ poscit à nobis 370 p. 2, 9
 Deus solus saluat, 6 p. 2, 18
 Deus solus est hominum verum solamen 21 p. 1, 25
 Dei misericordia & veritas, 168 p. 1, 23
 Dei ad homines nulla cōparatio 253 p. 2, 14
 Dei magnitudo ibid. & seq.
 Dei cogitatio perfectum opus habet 93 p. 2, 12
 Dei cogitationes inscrutabiles 266 p. 2, 11
 Dei cognitio 360 p. 1, 23
 Dei cognitio in hominibus naturalis est 66 p. 2, 10
 Dei prouidentia summa 316 p. 2, 33
 Dei bonitas & longanimitas. 103 p. 1, 20
 Dei varia auxilia vide psal. 36. integrum. 105
 Dei beneficia narrantur Iudæis elargita 239 p. 2, 5 & seq.
 Dei currus quid 182 p. 2, 8
 Dei do. decor, qđ 75 p. 2, 18
 Dei duplex seruitus 319, p. 1, 15
 Dei appellationem & beati nobis indulsit de^o 1, p. 1, 21
 Dei splendor quid 263 p. 1, 30
 Dei magnitudo demonstrari non potest 379 p. 1, 21
 Deo benedicere & gratias agere debem⁹, 144 p. 2, 29
 Dei benignitas ī populū suū in deserto 223 p. 1, 1. & seq.
 Dei nomen quatuor capitur modis in scriptura 142 p. 1, 35
 Dei domus bona quæ 173 p. 1, 37
 Deo seruire omnia qđ 330 p. 2, 3
 Deum probare & cognoscere quid est 359 p. 2, 13
 Deum timere non sufficit, 371 p. 2, 1
 Deum laudare quibus licebat 353 p. 1, 28
 Deū laudare quomodo quis potest semper 95 p. 1, 24
 Deum laudādi in cithara &

INDEX.

psalterio atq; aliis instru-
 mentis musicis, lex erat an-
 tiquis 91 p. 1, 10
 Deum laudandi tres modi,
 378 p. 2, 23
 Deū iurare quid 275 p. 1, 10
 Deo quare affectus & huma-
 nas actiōes tribuimus 126
 p. 2, 24
 Deum surgere quomodo, 15
 p. 2, 38
 Deorum nomina per verbū
 fidei euacuata 22 p. 1, 16
 Deorum pluralitas quid 353
 p. 2, 19
 Dextra dei & dextera man⁹
 quid 364 p. 2, 2
 Doech regionū mulorū præ-
 fectus apud Saulem 149
 p. 2, 13
 Dolosi sunt omnes menda-
 ces 10 p. 2, 9
 Domus dei mundities 269
 p. 1, 25
 Domus domini qd 69 p. 1, 3
 Domus renouationis quid,
 82 p. 2, 8
 Dormientes videntur quodā
 modo nō viuere 102 p. 1, 14
 Draco pro cete 291 p. 2, 6
 Dux quis dicatur 403 p. 1, 15
 Diabolus Græcis idē quod
 Latinis calumniator 198
 p. 2, 37
 Diaboli cautela 366 p. 1, 7
 Diaboli astus ibid.
 Diapsalma quid 3 p. 2, 8 Itē
 vide in proemio.
 Dies antiqui & æterni anni
 qui 26 p. 1, 1. & seq.
 Dies certi vitæ hominū, 285
 p. 1, 14
 Dies cœli quid 257 p. 2, 24
 Dies mala quæ 118 p. 2, 39
 Dies eructare qd 55 p. 2, 10
 Dies & nox Christi⁹ quomo-
 do dicitur ibi, 30
 Dies quomodo boni & ma-
 li. 96 p. 2, 36
 Dies quam fecit dominus,
 quid 322 p. 1, 21
 Dies pfectus quis 336 p. 1, 37
 Dies resurrectionis solēni-
 tas solēnitatū à diuo Gre-
 gorio dicitur 235 p. 2, 9
 Dies vitæ hoīm 285 p. 1, 14
 Dies vltionis quādo Iudæis
 contigit 390 p. 2, 5
 Diei partes quomodo nume-
 randæ 336 p. 1, 38
 Diluuiū fuit figura baptis-
 mi, 82 p. 1, 27
 Discipuli Christi cerui di-
 cti, 81 p. 2, 35
 Discipuli sagittæ & fulgura,
 49 p. 1, 37
 Diplois quid 306 p. 2, 30
 Diuersæ viæ eorum qui sal-
 uantur 73 p. 1, 29
 Diuersitas viarū non vitupe-
 randa, quando omnes ad
 Christū tendunt 73 p. 1, 29
 Diues à paupere non distin-
 guitur 138 p. 2, 22
 Diuitiarum viri 214 p. 1, 11
 Diuitiæ ecclesiæ 103 p. 2, 31
 Diuitiæ terrenæ fallaces,
 96 pagina 2, 4

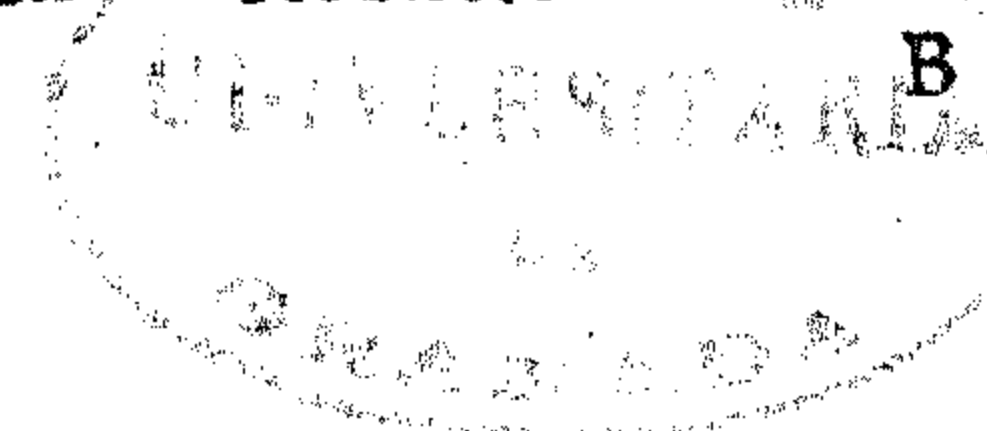
Diuitum

INDEX.

Diuitum gloria reprobatur
 192. pag. 2, 17
 Diuina verbi incarnatio la-
 tenter facta 199. pag. 1, 28
 Diuinorū dogmatū excellē-
 tiā vnde discim⁹ 353. p. 1, 37
 Diuinitas omnia cernit &
 mutari nō potest 163 p. 1, 34
 Diuinitatis vtriusque perlo-
 næ ostensio 307 p. 1, 10
 Doctrinā Christi aquas ap-
 pellatam 2 pag. 1, 17
 Doctores solēt habere disci-
 pulos filiorū loco 96. p. 2, 22
 Dogmata diuina vnde disci-
 mus 353 pag. 1, 37
 Domus Dei decor quid 75
 pag. 2, 18

E

Ebrietas pro lætitia 103
 pag. 2, 20
 Eburneus pro candido, q
 ebur candidum sit & splē-
 descit 129 pag. 2, 33
 Ecce, quomodo ab Hebræis
 vsurpatur 113 pa. 2, 19
 Ecclesia quid 284 pa. 2, 28
 Ecclesia à Christo lumē ac-
 cipit, vt Luca à Sole 199
 pagina 1, 23
 Ecclesiæ torcularia dicun-
 tur 18 pag. 1, 15
 Ecclesiæ numero plures sunt
 si loca respicias: si religio-
 nem, vna 240 pag. 2, 33.
 Item 274 pagina 2, 10
 Ecclesia fidelium magna 66
 pagina 1, 25
 Ecclesia malignantium quæ
 75 pag. 1, 29
 Egressio solis 211 pag. 2, 26
 Electus quis 51 pag. 1, 34
 Elementa quo pacto Deum
 laudant cū voce careāt?
 378 pagina 2, 12
 Eloquia diuina quare aquis
 comparata 2 pagina 1, 15
 Ephraim tribus 231 pag. 2
 11. & sequen.
 Ephraim quid 234 p. 1, 39
 Ephrata quid 349. p. 1, 4
 Episcopi canes sunt Christi
 183 pagina 2, 38
 Episcoporū opus 271 p. 2, 13
 Equi vocati apostoli dicti
 397 pagina 1, 21
 Erodus quid 290 pag. 2, 24
 Error quid 300 pa. 2, 14
 Eructatio vnde 127 pa. 2, 8
 Esau binomius fuit 239
 pagina 2, 24
 Et dederunt in escam meā
 fel, quomodo intelligitur
 191 pagina 1, 2
 Etham quid 208 pag. 2, 31
 Euangelium Dei iustitia di-
 citur 117 pag. 1, 10
 Euangelij lex iuramentū pe-
 nitus abscedit 37 pa. 2, 10
 Euangelium appellatur mi-
 sericordia 117 pa. 1, 31
 Euāgelium quare variis no-
 minibus appellatum est i-
 bidem versu. 36
 Euāgelium ros dictum 400
 pagina 1, 33
 Euge, Euge aduerbiū est ir-
 ritantis 118 pa. 1, 4

INDEX.

Ex præpositionis, vis 77 pa.
2,17
Exacerbâtes qui 176 p. 2,15
Exauditiōis causæ 88 p. 1,18
Exitus matutini & vespere
qui 174 pag. 1,11
Ex frugibus terræ, quid offe-
rebat in lege 144 p. 2,9
Exlex quis 9 p. 2,24
Exquirere quid 29 pa. 1,34
Extasis quid 84 p. 2,28
Extasis quare Psal. 30 dictus
est ibidem
Exterminatio quid 266 pa.
2,36
Extinctionis legis subnota-
tio 192 pag. 2,30
Exultandū quō 90 pa. 2,12
Ezechia regis pietas & reli-
gio 34 pa. 2,28

F

Facies patris, filius est 333
pa. 2,22, & 92 pa. 1,5
Facies terræ quid 2 p. 1,38
Facilitatis diuinæ magnitu-
dinem demonstrare im-
possibile est 379 p. 1,21
Ficus & vinea Iudæi dicti
397 p. 2,10
Fidei verbi energia & vis
22 p. 1,17
Fideles quomodo fieri pos-
sunt, Psalteriū decachor-
dum 370 p. 2,15
Fideles terræ qui 28 p. 2,35
Fidelium eccl. sia vna dicitur
& multæ 136 p. 2,38
Fidelium, Christus quomo-
do dominus 18 p. 1,1

Fiducia apud Deum vnde
10 p. 1,7
Filia Tyri hoc est ipsa Tyr'
ciuitas, vt filia Babylonis
filia Syon & c. idioma est
Hebraicum 131 p. 1,1
Filiæ regum quæ 130 pa.
1,1
Filius dextræ quis 13 p.
2,11
Filius hominis is verè dicitur
qui est mulieris filium
20 p. 1,24
Filius vultus est & facies pa-
tris 49 p. 2,31
Filius dicitur dextera pa-
tris 41 p. 1,3 & 333 pag.
2,22
Filij Edom qui 337 p. 2,20
Filij hominum qui 7 p.
8 & 103 p. 2,12
Fimbriæ quid 131 p. 1,24
Finis vniuscuiusque mon-
15 p. 2,2
Fines terræ qui 173 p.
2,16, & 199 p. 2,21
Firmamentum, secundū ce-
lum est 382 p. 2,10
Fluctuare quid 41
p. 1,23
Flumen Dei quid 74 p.
1,39
Fluminis Dei, riuuli qui 177
p. 1,3
Fontes aquarum aposto' id
cti 42 p. 2,10
Fornicatio à Deo quid 101
p. 2,35
Framea pro Rom. 66 p. 1,11
Fratres

INDEX.

Fratres amamus præcipue
quando sine prole sumus
100 p. 2,1
Fratres Christi qui 65 p. 2,
19
Fratrum dilectionis præci-
pua causa 100 p. 2,1
Frendere dentibus quando
solent homines 100 p.
2,28
Frendere proprie dicuntur
leones 101 p. 1,1
Frenum & camus quid 90
p. 1,37
Frigus glacies, niues, venti
non fortuito aut casu fiūt
377 p. 2,10
Fulgur, grando spiritus pro-
cellæ, ad nostrum conimo-
dum sunt, etsi ob ignoran-
tiam nostram secus plerū
que nobis videatur 380
pag. 1,1 & sequen.
Fundationis terræ rationes
69 pa. 2,1, & sequen.
Fundamentū terræ quid se-
cundum magnum Basiliū
69 pag. 1,35
Fūdamēta Christi quæ 247
pag. 2,16
Funes in scriptura quid 39
pag. 2,24
Funiculus hæreditatis quid
387 pag. 1,29
Funis quid apud Aegyptios
359 pag. 2,37
Futurum seculum quare se-
culum seculi dicatur 132
pagina 1,10

G

GAbilei qui 239 pa. 2,31
Gaudendum quomodo
5 pag. 1,10
Gaudij proorium 60 p. 2,31
Gentes, desertum dictæ 81
pag. 2,16
Gentes hæreditas sunt domi-
ni 180 pag. 2,26
Gentes syluæ dictæ 82 pag.
1,8
Gentes dictæ diluuium 82
pagina 1,24
Gentes sacrificabāt pprios
filios & filias dæmonibus
23 pag. 2,15
Gentium vocatio tractatur
176 pag. 1,11
Gentium conturbatio vnde
133 pag. 2,5
Genui pro creauit 4 pagina
1,29
Gladius pro lingua 106 p.
2,5
Gloriari possumus de virtu-
te 348 pag. 1,1
Gloria domus diuitis 141
pag. 2,15
Gloria corporis eiusdē ibi:
ver. 20
Gloria animæ sola virtus.
ibid. ver. 21
Gloria pro corpore 15 pag.
1,11
Gloriandum non est de pp-
riis virtutibus 90. pa. 2,
12 & 16
Gloriandum de virtute quo-
modo licet 348 pag. 1,7

B

2

INDEX.

Gratiæ Deo quomodo agen-
dæ 322 pa. 1, 3

H

Habitatio cete vbi 379
pagina 2, 5

Habitare in cælo quomodo
Deus dicatur 340 pa. 2, 28

Hæreditas Christi quæ 238
pag 2, 28

Hæreditas iustorum regnū
est cælorum 106 p. 2, 22

Inhæreticos omnes 330 pa.
1, 11

Hebdomadæ commensura-
tum est præfens seculum
11 pa. 1, 33

Herbarum pascua quid 67
p. 2, 32

Hermonim quid 123 p. 1, 17

Hierusalem nomen duplex
206 p. 1, 15

Hierusalem inferioris que
sunt bona 345 p. 2, 20

Hierusalem nomine deserti
intelligitur 174 p. 2, 8

Hircorum filij qui dicti 388
p. 1, 3

Holocaustū quid 52 pa. 1, 16

Holocausta & sacrificia pro
peccato & omnia sacrifi-
ciorum genera 116 p. 2, 16

Homo & filius hominis, idē
19 p. 2, 16

Homo quomodo paulomi-
nus ab angelis minoratus
fit ibidem ver. 20

Homo quomodo considera-
ri debet 98 p. 1, 16

Homo per se nullam potest

bonum operari 107 p. 1, 32

Homo hominem iuuare nō
potest, hæc sanē intellige
quo ad salutē, scilicet 190
p. 1, 17

Homo pacis quis 120 p. 1, 21

Hō quomodo dicitur ī ima-
gine pertrāsire 114 p. 1, 12

Homo malignus dæmone
deterior est 363 p. 1, 16

Homini dignitatē ac simi-
litudinem Christus solu-
verē seruauit 245 p. 1, 20

Homini proprium 138
p. 2, 6

Homines dij dicuntur Deo
permittente 1 p. 1, 21

Homines vnius moris qui
180 p. 1, 7

Homini peculiare & pro-
prium quid 202 p. 2, 17

Homini adiutorium vbi
43 p. 1, 7

Humana fœlicitas, fœlici-
tas non est 204 p. 2, 36

Humanae mentis tenuitas
127 p. 2, 22

Humanatio Christi mani-
festa dicitur 15 p. 2, 11

Humeri Dei 387 p. 2, 11

Humilis quis 27 p. 1, 17

Humilitas 85 p. 2, 22

Humilitatis significata plu-
ra 368 p. 1, 31

Humilitas variis modis su-
mitur 261 p. 1, 14

Hyems erat quando passus
est dominus Iesus 104
pa. 1, 7

Hyssop

INDEX.

Hyssopi natura 147 p. 2, 1

I

Idithum quis 168 p. 2, 37

Idiomatis Hebraici pro-
prietas 82 p. 2, 23

Idola gentium quid 315 p. 1,
27

Idumæi vnde descenderunt
239 p. 2, 23

Iesus quid 72 p. 1, 21

Ignis vrens quare dicti sunt
angeli 289 p. 1, 12

Imagines sanctorum Idola
non sunt 354 p. 2, 28

Imagines sanctorum vera
habent argumenta 354 p.
2, 25

Imaginum & statuarum o-
rigo 38 p. 1, 3

Impius quis dicitur 1 p. 2, 8

Item 10 pa. 2, 21

Impij quomodo resurgent
2 pa. 2, 10

Impiorum consilium quid 1
p. 2, 22

Impiorum semē exterminā-
dum fore 108 p. 1, 13

Imprecari quomodo licet
102 p. 1, 30

Inanimata Deum quomodo
laudant 378 p. 2, 30

Inanis gloria 140 p. 2, 14

Incantatorum proprium 161
p. 1, 35

Incarnationis Christi mo-
di incogniti & incompre-
hensibiles 218 p. 2, 25

Incomprehensibilis est deus
360 p. 2, 8

Incola quis 36 p. 2, 12

Indigena seu accola quis 115
p. 1, 6

In inferno confidentia ami-
corum aut diuitiarum nul-
la est 141 p. 1, 33

In infernum descendere vi-
uentem quid, 155. 1
14

Infernus quid 40 p. 2, 10

Item 46 p. 2, 24

Infidelitas Isaelitarum 223
p. 1, 22

Infidelium Christus domi-
nus dictus 18 pa. 1, 30

Inimici Christi 370 p. 1, 32

Inimici domini qui 23 pa.
1, 7

Iniquitas Saulis 130 p. 1, 10

Iniquitates pro iniqui 153
p. 2, 27

Iniquitatis filius quis 256 p.
2, 19.

Iniquitatis thronus 271 pa.
1, 25

Iniuria afficere seipsum quo-
modo quis dicatur 363
p. 2, 17

Iniusta loquentes non diri-
gentur in conspectu Dei
282 p. 1, 9

Iniuste agere quid 126 pag.
1, 15

Iniustitia pro diuitiis 169
p. 2, 11

In medio terræ salus opera-
ta 210 p. 1, 15

Innocens quis dicitur 51 p.
1, 32

INDEX.

Inops quis dicitur 3 pag. 1, 24
 Inopis & pauperis differentia 238 p. 1, 8
 Inquisitionem peccatorum quis sustinere potest 347 pag. 1, 11
 Insania Sēvacherib 151 p. 1, 26
 Insaniæ falsæ quæ 116 p. 1, 16
 Inscriptio in finem quid 6 p. 2, 10
 Item 212 p. 2, 17
 Inscriptio intelligentiæ quid 88 pag. 2, 1
 Inscriptio primæ sabbatorū quid 69 p. 1, 7
 Inscriptio filiis Core quid 136 pag. 1, 11
 Inscriptio in finē quid 6 p. 2, 10. Item 8 p. 2, 18
 Inscriptio Asaph quid 142 pag. 1, 16
 Inscriptio, alleluia, quid 353 p. 1, 16
 Infidiarum gen⁹ multiplex est 106 p. 1, 30
 Inspiciens quis 140 p. 1, 37 & 266 pag. 2, 17
 In solo Christo gloriandum 11 p. 1, 4
 Instrumēta bellica apud antiquos 207 p. 2, 5
 Insulæ pro ecclesiis 275 p. 2, 29
 In tenebris ambulare qui dicuntur 264 p. 1, 34
 Interficere non tantum de gladio dicitur 270 p. 1, 7
 Ipse fecit nos & nō ipsi nos, quomodo exponitur 280 pag. 2, 18
 Ionas typus fuit triduanæ saluatoris sepulture 401 p. 2, 23
 Iordanis quomodo interpretatur 123 p. 1, 16
 Ira dei quid 26 p. 1, 1
 De ira dei & terrore Originis opinio 251 pag. 2, 8
 Iram in deo & furorem esse, quomodo intelligendū 109 pag. 2, 10
 Irascendum quomodo 7 p. 1, 33
 Irrationalia & inanimata quomodo gratias agent deo 372 pag. 2, 9
 Irratiōabilia quo pacto deo benedicent 288 p. 1, 11
 Irrationabilium dei, obedientia 377 pag. 2, 1
 Irreprehensibilis quis dicitur 36 pag. 2, 36
 Is qui baptizatur quid profertur 88 p. 2, 29
 Ismaelitæ vnde descendunt 239 pag. 2, 25
 Israel Christiani dici possunt 74 p. 2, 15
 Israel quid 66 p. 1, 5
 Israelitarum servitutes varietas 299 pag. 2, 19
 Iter pro actionibus 2 p. 2, 36
 Iubilare quid 235 p. 1, 19
 Iubi-

INDEX.

Iubilus quid 134 p. 2, 24
 Iudaus qui veri⁹ 213 p. 1, 27
 Iudei gentibus cōparati, in nimia sunt pars fidelium 135 pag. 1, 21
 Iudæi quare timebant fatēri Christum esse deum 35 pag. 2, 29
 Iudæi cum captivi essent in Babylone extra civitatis mœnia commorabantur 336 pag. 2, 35
 Iudæi Leones & unicornes dicti 65 p. 1, 34
 Iudæi quibus nominibus appellabantur 38 p. 2, 37
 Iudæi oliuæ & campi dicti 397 p. 2, 17
 Iudæi involutis chartis scribebant & non quadratis libris vt nos facim⁹ 116 p. 2, 28
 Iudæorum calamitas 389 p. 2, 30
 Iudæorū perpetua servitus ibi notatur, & dōmū eorū semper incurva 191 p. 2, 25
 Iudæorum populus rudis, & ineruditus fuit 398 p. 2, 37
 Iudæorum peruersa expositio in Psal. 67. reprobatur. 186 p. 2, 21 & seq.
 Iudæorū vicini 229 p. 2, 36
 Iudæorum iniquitas quādiu duravit 154 p. 2, 2
 Iudas quid 213 p. 1, 15
 Iudicare terram quomodo 275 pag. 1, 35
 Iudicare cum dativo quid 123 p. 1, 31
 Iudiciale thronum Christi quid 21 pag. 2, 27
 Iudicium misericordiæ, & misericordia iudicio commisceri debet 92 p. 1, 3
 Iudicium legis 50 p. 2, 35
 Iumentū dupliciter in scriptura sumitur 20 p. 1, 17
 Iunior fui & senui, quomodo exponitur 107 p. 2, 10
 Iuramentum quid 37 p. 2, 7 & 253 p. 1, 15
 Iuramentum lex evangelica penitus abscidit 37 pag. 2, 10
 Iuramentum dei quid significat 308 p. 2, 12
 Iurare deū quid 273 p. 1, 10
 Iurare per reges solebāt antiqui 171 p. 1, 29
 Iusiurandum & iuramentū in deo quid 406 p. 2, 5
 Iusticia pro omni virtute 7, pag. 2, 25
 Iusticia vera quæ 37 p. 1, 8
 Iustus quid 30 p. 2, 1
 Iustus etiā maxime dei misericordia indiget 70 p. 1, 28
 Iustus, fortis, & longanimis quō deus dicitur 6 p. 1, 23
 Iusto nullū impedimentum esse potest ad virtutem 108 p. 1, 21
 Iusti qui à scriptura dicti sint 2 p. 2, 21
 Iusti ad palmam similitudo 267 pag. 2, 2
 Iusti hominis opa, David li

I N D E X.

benter enarrat 108 p. 1, 21.
 Iusti non debent trahere fa-
 mem 106 p. 2, 32
 Iusti etiã dei misericordia
 indigent 70 p. 1, 28
 Iustum quomodo David se
 appellat. 87 p. 2, 7
 Iustorum consilium quid 2.
 pa. 2, 20
 Iustorum & delinquentium
 pugnantibus sunt sententiã
 98 p. 1, 38
 Iustorum virtutes perman-
 suras 2 p. 2, 33
 Iustificaciones in lege 51 pa-
 gina 1, 4

L

L Abia dei apostoli dicti
 128 p. 1, 1
 Labores manuum manduca-
 re quid 344 p. 2, 39
 Lachrymarum vallis quid
 242 p. 1, 210
 Lacus miserie quid 115 p. 2,
 10
 Lacus pro sepultura 78 p. 2,
 23
 Latitiae causae 33 p. 1, 6
 Lapis reprobatus quid 321,
 p. 2, 8
 Laudare deum quomodo qd
 potest 65 p. 1, 24
 Laudandi deum tres modi
 378 p. 2, 23
 Laus populi Israël 63 p. 1,
 26
 Lebes quid 166 p. 1, 18
 Legalis virtus, umbra & fi-
 gura erat vera, virtutis
 398, pa. 2, 4
 Legis partes 50 p. 2, 22
 Legislator Christus est 25,
 p. 1, 15
 Leo & Leonis catulus diffe-
 runt 43 p. 2, 17
 Leonis os & fauces male o-
 lent 14 p. 1, 14
 Leo pro principe demonum
 14 p. 1, 29
 Lex, iustificatio, iudicium
 & mandata quid inter se
 differunt 258 p. 1, 2
 Lex non veritatem, sed um-
 bram continebat 319 p. 2,
 22
 Lex & mandatum quomodo
 differunt 50 p. 2, 22
 Lex Mosaica non erat data
 ex mera dei voluntate 180
 p. 2, 31
 Lex Mosaica solis Iudaeis da-
 ta, euangelium vero om-
 nibus gentibus 117 p. 1, 13
 Lex testamentum & testimo-
 nia dicta 73 p. 1, 17
 Legis nomina 322 pa. 1,
 16
 Libamen salutaris quid 319
 pa. 1, 4
 Libanus mons est Palestinae
 regionis altus ac ferens
 cedros 81 p. 1, 14
 Liber dei 361 p. 2, 32
 Liber viventium duplex 192
 p. 1, 31
 Liber multiplex ibidem
 Liber in quo peccatores
 scribuntur ibi p. 2, 6
 Libi-

I N D E X.

Libidinis appetitus ubi no,
 pag. 2, 1
 Linguarum cõtradiçtio quid
 87 pag. 2, 37
 Lingua David quomodo ca-
 lamas 127 p. 2, 17
 Lingua plures ceciderunt quã
 gladio 365 p. 2, 24
 Linguosus vir quis 364 pa.
 2, 6
 Locustae quid 225 p. 2, 7
 Loto manuum quid denotabat
 apud Iudaeos 75 p. 1, 36
 Luna quomodo dicitur vire-
 re 339 p. 2, 9
 Luna à sole illuminatur 19
 p. 1, 32
 Lux & veritas Christus dici-
 tur 123 pag. 2, 18

M

M Achinamenta dæmo-
 nis, 114 p. 2, 4
 Madianitae qui 240 p. 1, 10
 Madianitarum idololatria
 395 p. 2, 6
 Magnitudinẽ facilitatis di-
 vine, impossibile est demõ-
 strare 379 p. 1, 21
 Mala dies quae 118 p. 2, 39
 Malignorum hominum a-
 micitiã nõ retinendã 281
 pag. 2, 17
 Malorum principum causã
 380 pa. 1, 38
 Manasse 231 p. 2, 11 & seq.
 Manasses quid 234 pa. 2, 4
 Mandatum quid 50 p. 2, 27
 Mandata de sacrificiis, qua-
 re Iudaeis cõcessa 144 p. 1, 1

Mãdavit & creata sunt quo-
 modo 93 pag. 1, 19
 Manducare labores manuum
 quid 344 p. 2, 39
 Manna quid 222 p. 2, 8
 Mãna quomodo dicitur pa-
 nis angelorum ibidem, 18
 Mane & oriens Christus di-
 ctus 62 p. 1, 37
 Manus & dextera quid 257
 pa. 1, 14
 Manus angelorum quid 265
 pa. 1, 12
 Manus dei quid 85 p. 2, 2
 Manus patris quid 329 p. 1, 12
 Manus pro puniendi poten-
 tia 89 p. 1, 11
 Maris profundum quid 183
 p. 2, 7
 Maria virgo mons umbro-
 sus & densus est. 394 p. 2, 2
 Mari rubro vicinũ est deser-
 tũ ubi castrametati murmu-
 rabãt Iraelitae 297 p. 1, 11
 Maris plenitudo quid 275,
 pa. 1, 7
 Martyrum supplicia portae
 mortis dicte sunt 23 p. 2, 37
 Melchisedech quomodo ini-
 tium non habuisse dicitur
 308 p. 2, 20 & seq.
 Membra quomodo dicatur
 habere anima 98 p. 1, 13
 Membrorum officium 382 p. 2, 33
 Mens & anima quomodo oculos
 habere dicuntur 12 p. 2, 23
 Mensurarum genera varia
 113 pag. 1, 37
 Mensura omnium minima

INDEX.

- 113 p. 2, 2
 Merces fructus v̄tris quid
 344 p. 1, 20
 Merces custodiendorū man-
 datorum dei 58 pa. 1, 17
 Meridies quid 105 p. 2, 2
 Michol fidelitas erga Dauid
 maritū suum 100 p. 2, 19
 Mille anni apud deum quid
 261 p. 19 & seq.
 Mirabilia dei 372 pa. 1, 7
 Miranda Christi natiuitas
 134 p. 1, 4 & seq.
 Miserere repetitū, quid si-
 gnificat 341 p. 1, 13
 Miseretur deus impiorum
 ac se abnegatiū 92 p. 1, 10
 Misereretur deus omnibus
 operibus suis 272 p. 1, 31
 Misericordia diuina oēs in-
 digent 12 p. 1, 6 etiā ma-
 ximè iusti. 268 p. 2, 34
 Misericordia ad actiuā, &
 veritas ad contēplatiuam
 vitā pertinet 242 p. 1, 32
 Misericordia preposita iudi-
 cio 91 p. 2, 28
 Misericordia dei immentā
 258 p. 1, 15
 Misericordia & iudiciū cō-
 misceri debent ibidem
 Misericordia de⁹ perpetuo
 non vititur 310 p. 2, 6
 Misericordia dei & veritas
 168 p. 1, 23
 Mitis quis 246 p. 1, 30
 Moabitæ vnde originē tra-
 hent 239 p. 2, 27
 Modus colligendi manna
 222 pag. 2, 8
 Modi incarnationis Christi
 incogniti & incomprehē-
 sibiles 218 p. 2, 25
 Mœstorum & tristium aspe-
 ctus in terrā versus 110.
 pag. 1, 10
 Monachorum consuetudo,
 pa. 1. 30
 Mons dei quid 182 p. 1, 21
 Mons sanctus, sublimis est
 de Christo theologia 69 p.
 2, 38
 Mons sanctus quid 5 p. 2, 32
 Mons sion pro tota Iudæa
 4 p. 1, 18
 Moriētū regio qd 317 p. 2, 7
 Mors multiplex 183 p. 1, 13
 Mors pro peccato 12 p. 1, 35
 Mors remittitur, & tamen
 damnū exigitur 89 p. 2, 33
 Mortē formidasse quō Chri-
 stus dicitur 250 pa. 2, 26
 Mortis vmbra peccatū 407
 pag. 1, 12
 Post mortem nullū erit gra-
 tificandi tēpus 159 p. 1, 33
 Morticina quid 229 p. 2, 2
 Mos congregandi consilia
 apud antiquos 206 p. 1, 19
 Mos prophetarū quādo futu-
 ra prædicunt 395 p. 2, 3
 Mos sanctorū virorū in agē-
 dis gratis deo 378 p. 1, 15
 Mos scribendi apud veteres
 116 p. 2, 26
 Moyles quare non introdu-
 xit filios Israel in terram
 229 p. 1, 1 & seq.

Moyles

INDEX.

- Moyles de resurrectione ni-
 hil nobis manifestē tradi-
 dit 2 pa. 2, 14
 Muli quare non concipiunt
 90 p. 1, 27
 Mulierum dolores potius vi-
 tæ quā mortis dicendi
 sunt 46 p. 2, 2
 Multitudinem stellarum nu-
 merare quid 375 pa. 2, 1
 Mundi climata 211 p. 2, 19
 Munitionis ciuitas quæ 166
 pa. 1, 30
 Muri Hierusalē qd 149 p. 1, 7
 Myrrha quare vnguebantur
 mortui 129 p. 2, 15
- N
- Nabuchodonozor, cur-
 sus vocatus 233 p. 1, 19
 Natiuitas Christi miranda
 134 p. 1, 4 & seq.
 Natiuitatis Christi virtus
 199 p. 1, 35
 Nato domino Iesu bella ces-
 sarunt 134 p. 1, 4
 Neomenia quid 23 p. 1, 39
 Nestorius 231 p. 1, 9
 Nilus vnicus Aegypti flui⁹
 225 p. 1, 10
 Nolite fieri sicut equus &
 mulus, quomodo exponit^r
 90 pag. 1, 21
 Nomina communia regum
 secundū regiones 95 pa.
 1, 7
 Nouū quid magis, aut admi-
 randum est 277 p. 2, 21
 Noctis custodia quatuor
 182 p. 2, 8
- Nox quomodo transfigenda
 353 pag. 1, 1
 Nuptiæ natura ex peccato
 proueniunt 147 p. 1, 16
 Nycticoracis natura 283 p.
 1, 6
- O
- Obedientia irrationabi-
 lium 377 p. 2, 1
 Oblatio & holocausta diffe-
 runt 149 p. 1, 9
 Obliuisci domū patris quo-
 modo 130 p. 2, 19
 Obluio quid est 32 p. 2, 23
 Oculus quare lucerna dici-
 tur 51 p. 2, 24
 Occidere videtur decipiē
 10 pa. 1, 2
 Og 354 p. 2, 2
 Olei vis 290 p. 2, 6
 Omnis homo viuens, quid
 114 pa. 1, 6
 Omnis spiritus laudet do-
 minū quomodo 583 p. 1, 22
 Onagri natura 289 p. 2, 31
 Opera dñi magna in cōsilio
 recte degētū 309 p. 1, 37
 Opera nostra quomodo bo-
 na 286 p. 1, 28
 Opera & mente coniuncta
 70 p. 1, 9
 Operari difficilius quā co-
 gnoscere 369 p. 1, 16
 Opinio sanctorum patrum
 sequenda 193 p. 2, 22
 Opilthotonos quid 389 p. 1,
 26
 Opportunū tps qd 89 p. 2, 11
 Opprobriū usq; in bonam

INDEX.

partē accipitur 37 p. 1, 34
 Orāduſ quomodo deus 363
 p. 1, 28
 Oratio ipſi Moyſi homini
 Dei quid 260 p. 2, 24
 Oriens & mane Chriſtus di-
 ctus 62 p. 1, 37
 Ornat⁹ ſacerdotū 351 p. 1, 2
 Oſſa in ſcriptura quid 12 p.
 1, 10
 Oſſa Chriſti quid 64 p. 2, 10
 Oſſa inueterata quomodo
 88 p. 2, 35
 Oſſa iuſtorum quomodo nō
 conterentur 98 p. 1, 16
 Oſſa pro mēbris 99 p. 2, 24
 Ouium arietes qui 175 p. 2, 2
 Oues paſcuæ dei quæ 206
 pa. 2, 22

P

Palæſtra quid 113 p. 2, 9
 Palamneæ qui dicitur 161 p. 2, 1
 Palma ſeu palæſtra quo mo-
 do coſcitur 113 p. 2, 1
 Palpebræ quid in ſcripturis
 29 p. 1, 29
 Paſſer infirmiſſimum ani-
 mal 341 p. 2, 29
 Parabola pro exemplo 126
 p. 1, 2
 Participes qui dicuntur 129
 p. 1, 26
 Parturitionis nomen quid
 designat in ſcriptura 17 p.
 1, 9
 Partus & conceptio vnde
 64 p. 1, 10
 Paſcua ouium Chriſti quid
 206 p. 2, 23

Patientia Dauidis 164 p. 1, 11
 Patris & filij communis o-
 peratio eſt 307 p. 2, 7
 Patris beneplacitum 255 p.
 2, 29
 Patris vultus & facies Chri-
 ſtus dicitur 62 p. 1, 37
 Paupertas Chriſti 192 p. 2, 10
 Pauper quis 24 p. 2, 19. Item
 31 p. 1, 29
 Pauperes Chriſtiani veni-
 ſunt 66.0 1, 38
 Pax omnium bonorum ca-
 put 97 p. 2, 1
 Peccare proprie quid eſt 146
 pa. 2, 5
 Peccatorū mors 269 p. 2, 21
 Peccator quis proprie dica-
 tur 1 p. 2, 9
 Peccatores dicti dæmones
 179 p. 1, 17
 Peccatores in præſenti vi-
 ta deum non laudant 316
 p. 1, 18
 Peccatores quomodo dicun-
 tur elongari à deo 205 pa.
 2, 27
 Peccatum accuſat authorē
 ſuum 227 p. 1, 30
 Peccatum neglectus eſt, &
 cōtempus legis 88 p. 2, 21
 Pecora ſaluare quid 103 p.
 1, 28
 Pecora campi quid 20 p. 1, 1
 Pedem in ſanguinem intin-
 gi quid 183 p. 2, 19
 Pedes dei quid 349 p. 1, 21
 Pellicæni natura 283 p. 1, 4
 Percuſio

INDEX.

Percuſio Iſrael in deſerto
 223 p. 1, 30
 Perfecti hominis proprium
 113 pa. 1, 13
 Peregrinus quis 36 pa. 2, 12
 Perire in futuro ſeculo quid
 240 pa. 2, 39
 Perire, quis dicitur 107 p. 1, 1
 Peruerſus quis 51 pag. 1, 14
 Pes ſuperbiæ quid 104 pag.
 1, 39
 Petriſtæ cathedra 1 p. 2, 10
 Petris quis dicitur 1 p. 2, 10
 Petri, ac Pauli munus impo-
 ſitum 181 p. 1, 37
 Pharaon q̄ Ioseph recepit nō
 idem eſt atque is qui perfe-
 cutus eſt filios Iſraēl 294
 pag. 2, 19
 Philoſophia de trinitate 92
 pag. 1, 20
 Philiſtæi nunc Palæſtini di-
 cuntur 239 pa. 2, 36
 Phinees cuius filius 298 pa.
 2, 28
 Piſcatorum virtus 133 pag.
 2, 38
 Piſces maris pro dæmoni-
 bus 20 pag. 2, 9
 Plagæ Aegyptiorum 225 pa.
 1, 9
 Platea vnde dicitur 53 pa. 2, 38
 Plangere quid 84 p. 1, 33
 Plauſus manuum quid deno-
 tet 134 pag. 2, 15
 Plenitudo maris quid 275
 pag. 17
 Poculum & calix in ſcriptu-
 ra quid 39 p. 1, 20

Pœnarum ſpecies 61 p. 1, 17
 Pœnitentiæ ſignum 109 pa.
 2, 13. & 10 pa. 1, 23
 Portæ mortis quid 23 pa.
 2, 35
 Portæ æternales quid 70 p.
 2, 15
 Potēſtes & virtutes quare
 angeli dicantur 287 pag.
 2, 37
 Potētia dei Chriſtus dictus
 61 pa. 2, 19
 Potētiæ & roboris antiquot
 ſunt 262 pa. 1, 29
 Prædicatio euāgelica nemi-
 nem cogit 181 pa. 1, 1
 Præſtigiatōres qui 161 p. 1, 36
 Prætextus in peccatis 366
 pag. 1, 1.
 Precatur Chriſtus, ſed vt ho-
 mo 306 pag. 2, 9
 Primogenitus q̄s 257 p. 1, 30
 Principes etiam mali reue-
 rendi 41 pag. 1, 20
 Principes portarum qui 70
 pag. 2, 37
 Principum malorum cauſæ
 380. pag. 1, 38
 Principum conſtitutio diui-
 næ ſapiētiæ conſtitutio eſt
 380 pag. 1, 27
 Principium verborum dei
 quid 335 pag. 2, 36
 Procella quid 143 pag. 1, 18
 Procellæ propriū 240 p. 2, 27
 Procreatio liberorū pergra-
 ta Iudæis 73 pag. 2, 1
 Pro dilecto, id eſt de dilecto
 127 p. 1, 38

Prodigia quid 293 p. 1, 3
 Profanum quid 156 pag. 1, 7
 Proficere Hebræi sepe dicunt
 properficere 256 p. 2, 16
 Profundū maris quid 183 p. 2, 7
 De profundis quid 346 p. 2, 30
 Proptitudo apū 320 p. 2, 33
 Prophetæ opus 124 p. 2, 14
 Prophetæ David erga Iudæos
 amor 209 p. 1, 29
 Prophetæ dicuntur catara-
 ctæ 122 pag. 2, 8
 Prophetæ aëres dicti 48 p. 2
 10
 Prophetæ futura veluti præ-
 sentia intuentur 56 p. 1, 31
 Prophetæ quare obscure sæpe
 locuti sunt 321 p. 2, 22
 Prophetæ quare inanimatis
 rebus gaudium adscri-
 bunt 275 pag. 1, 19
 Prophetarum mos 4. pa. 1, 12
 Prophetia de christianis 8
 pag. 1, 9
 Prophetia de reuersione Iu-
 dæorum 163 pag. 2, 8
 Prophetia de gentium fide
 246 pag. 2, 14
 Propiciatorium vbi erat 75
 pa. 2, 4
 Profelyrus quis dicitur 270
 pa. 1, 11, & 374 pa. 2, 9
 Profopocia quid 143 p. 1, 28
 Prosperitas impiorum bre-
 nis 106 pag. 1, 3
 Protegere quomodo quis a-
 lium dicitur 46 p. 1, 9
 Proximi omnes mutuo su-
 mus 37 pag. 1, 19

Pfallere & cārare quomodo
 differunt 77 p. 2, 5
 Psalmi canticū quid 238 p. 2, 31
 Psalm. 71. an sit Salomonis
 197 pag. 2, 38
 Psal. cantici quid 82 p. 2, 4
 Psalm. 38. an sit ipsius David
 112 pa. 2, 6
 Psalmi sine inscriptione 261
 pa. 2, 16
 Psalmorum liber os dicitur
 ipse David 252 pa. 2, 16
 Psalmos omnes esse à David
 compositos 201 pa. 2, 31
 Psalm⁹ ad pusillanimes 201
 pag. 1, 5
 Psal. cōgruēs iis qui in tēta-
 tionibus sunt 343 pa. 1, 14
 Psalm⁹ cui libet fidei in an-
 gustiis cōstituto cōgruēs
 251 pa. 2, 25
 Psalmi qui habēt inscriptio-
 nem canticum ascensuum,
 quid continent 337 p. 2, 18
 Psalmi qui habēt inscriptio-
 nem alleluia 292 p. 1, 39
 Puer pro seruo 405 p. 2, 1
 Pupillæ oculi custodia 42 p.
 2, 27
 Puluis mortis quid 64 p. 2, 27

QUæadmodū mors sepa-
 rat à corpore, ita præ-
 sens mūd⁹ amatores suos
 separat à deo 68 p. 1, 20
 Quid enim mihi est in cæ-
 lo &c. de eo egregia expo-
 sitio 205 pag. 2, 5
 Quid p̄ homines & iumēta
 sal.

saluabis, itelligēdū 103 p. 2, 1
 Quod quisq; animo cupit,
 hoc ore etiā ac labiis pe-
 tit 60 pa. 1, 29
 Quoniam & quia, nō semp
 causam reddunt 25 pa. 2,
 28, & 262 pa. 1, 17

R

RAb Cananæa fuit 248
 pag. 1, 23
 Ratio quædam cuique
 homini innata 294 p. 1, 31
 Reges & principes olim po-
 tētes dicebātur 256 p. 1, 31
 Reges olim vngebātur 129
 pag. 1, 29, & 406 pa. 1, 15
 Reges vnde sperare debeant
 salutem 370 p. 2, 24
 Regina est, ecclesia Christia-
 norum 130 pag. 1, 23
 Regum & principum conti-
 tutio diuinæ sapientiæ o-
 pus est 380 pag. 1, 27
 Regio viuorum 317 pag. 2, 5
 Regnare Christi⁹ quomodo
 hic dicitur 274 pag. 2, 20
 Regnū Christi est volūtaria
 fidelium omnium subie-
 ctio & seruit⁹ 259 p. 1, 11
 Reliquiæ quomodo conser-
 uantur 109 p. 1, 19
 Reminisci quid 66 pa. 2, 19
 Renes in scripturis quid 40
 pa. 1, 16
 Renes concupiscentiam de-
 notant 75 pag. 1, 6
 Renes libidinis appetit⁹ se-
 des sunt 110 p. 2, 1
 Requiescere quis dicitur 36
 pag. 2, 23

Resurrect. mod⁹ 287 p. 1, 32
 De resurrect. David primus
 tradidit manifestè 2 p. 2, 15
 Rerum euentus paciēter fe-
 rendi 104 pa. 2, 21
 Rhamnum quid 162 p. 1, 16
 Roris nomine euangeliū di-
 ctum 400 p. 1, 33

S

Sabbatū Iudæi totā hebdo-
 madā appellāt 136 p. 1, 13
 Sabellius 231 p. 1, 9
 Sacco indui quare solebant
 Iudæi 84 p. 1, 39
 Saccus pœnitentiæ signum
 est humilitatis ibidem
 Sacerdotes quales esse debe-
 ant 69 pag. 2, 25
 Sacerdotes angeli dicti 358
 pag. 1, 37
 Sacerdotes vnde ornari de-
 bent 351 pag. 1, 2
 Sacrificia quare Iudæis con-
 cessa 144 p. 1, 4
 Sacrificia brutorum in lege
 reprobata 148 p. 1, 13
 Sagittæ & carbones quid 338
 pag. 1, 33
 Sagittæ p̄paratæ & arc⁹ intē-
 t⁹ quid 28 p. 2, 20, & 30 p. 1, 18
 Sagittæ dei 109 p. 2, 13
 Salinarū vallis 105 pa. 1, 13
 Saluar. pecora quid 103 p. 1, 28
 Saluare quomodo accipi.
 103 p. 1, 28.
 Salutis cornu quid 46 p. 1,
 10, & 406 pag. 1, 15
 Salutem ī medic terræ ope-
 rat⁹ est Christus quomodo

INDEX.

208 pagina 1,38
 Salomon quomodo interpretatur 198 p.1,3
 Sanctus quis 30 pa.2,3
 Sanctus quis proprie dicitur 51 pa.1,30
 Sanctum nomen Christi est, ideo ora & linguas sancta esse oportet que illud laudatura sunt 311 p.1,6
 Sanctorum patrum opinionem sequendam 193 pag.2,22
 Sanctorum imagines vera habent argumenta 354 p.2,2,5
 Sanctorum virorum in agendis gratiis deo formula 378 pag.1,16
 Sancti mores qui 247 p.2,31
 Sanctuarium quid 274 pag.1,14
 Sanctus deus & homines, quomodo 197 p.2,15
 Sanguines quid 148 p.1,30
 Sanguinum viri 156 p.2,6
 Sapientia quid 262 p.2,29
 Saulis ingratitude erga beatum David 100 pag.1,10
 Saulis prauitas 103 p.1,10
 Scabellum pedum Christi quid 279 p.2,21
 Scandalum quid 363 p.2,34
 Scapulæ dei quid 264 p.1,14
 Scoria quid 77. pa.2,34
 Scribendi mos apud veteres 116 p.2,16
 Scriptura ab humanis moribus saepe diuinas actiones describit 90 p.1,18
 A seculo & vsq; in seculum tu

es 260 pa.2,36
 Secunda fortuna iniustorum neminem debet mouere 101 pagina 2,10
 Seculum presens reuolutum ac completum septenario numero signatur 11 pa.1,31
 Sedere in throno, aut super thronum in deo quid 21 pagina 2,35
 Sedes filij à dextris patris æqualis eum esse honoris et patre manifestat 307 p.1,30
 Semine Abraham nouum quid 405 pag.2,16
 Semine Christi quid 67 p.1,10
 Semen impiorum exterminandum fore 108 pa.1,10
 Senectus in oleo quid 267 p.1,10
 Senes in scripturis qui 381 pagina 1,30
 Senacheribisania 154 p.1,10
 Seon 354 pag.2,10
 Sepes sanctuarij dei 259 p.1,10
 Septies pro pluries Hebraei ponere solent 31 pa.2,30
 Septies in die laudem dicere deo quid 336 p.1,10
 Sermo de trinitate 182 pagina 2,39
 Sermo via quædam est actiones 97 p.1,20
 Serpentis natura 161 p.1,20
 Seruire deo omnia quid 330 pagina 2,3
 Serui Christi qui proprie 191 pagina 1,19
 Seruitus dei duplex 319 pa.1,15

Seruitutes

INDEX.

Seruitutes Israelitarum variaz fuerunt 299 pa.2,19
 Si adam non peccasset, nunquam oportuisset illum Euz conungi 147 p.1,10
 Sicima ciuitas 165 pa.2,32
 Signum, tam in bonum, quam in malum 247 p.1,32
 Signum penitentiaz 109 pag.2,13
 Signa & prodigia differunt 224 p.2,38
 Sion quid 213 p.2,1
 Sion quare mater dicta 248 pag.2,10
 Sirius aquarum 60 p.1,38
 Sodoma quo genere supplicij fuit euerfa 29 p.2,22
 Sol cadet & cetera atra in commutatione seculi quo modo 201 p.1,29
 Sol cognouit occasum suum quomodo 290 p.2,35
 Sola Dei voluntas sufficit ad coercendos opprimetes iustos 98 p.2,33
 De solis egressione & exitu 56 p.2,20
 Solis nomine Luna etiam intelligitur, & e conuerso 19 p.1,30
 Somni causa 33 p.1,20
 Somnus solet dissoluere vires 214 p.1,22
 Sortes quid 86 p.2,39
 Sperandum, propter quid est 347 p.1,30
 Sperandum in Deo & non in alio 13 p.2,37
 Sperare in deo quis dicatur 243 p.1,27
 Species animalium quæ offerebantur in lege Moyfi 144 p.2,6.
 Spes minuit dolores 105 pag.1,29
 Spina configi quid 89 p.1,14
 Spina saepe pro peccato 162 pag.1,16
 Spiritus indignationis quis 384 p.2,11
 Spiritus sancti & colubæ collatio 181 p.2,38
 Stacte quid 129 p.2,17
 Statera quid 169 p.1,38
 Stellarum multitudinem numerare quid 375 p.2,1
 Sterilitatis causa 302 p.1,22
 Subiciuntur omnes Christo sed diuersimodè 307 p.2,9
 Sublannare quid 125 p.2,37
 Superbus quis 363 p.2,25
 Superbiæ nomine omne viciū intelligitur 104 p.2,2
 Superuacue quid 85 p.2,13
 Surrectionem in Deo quomodo 179 p.1,1
 Sus in scriptura quid 44 pag.2,15
 Sus immundus apud Iudæos quare, ibidem.
 T
 Tabernaculum domus Dei 348 p.2,34
 Tabernaculorum vallis 165 pag.2,35
 Tanis Aegypti ciuitas 221. pag.1,1

C

INDEX.

- Taurorum filij dicti 338
 pagina 1,3
 Tempus oportunum quid 89
 pagina 2,11
 Tempora synaxeum 115 pa-
 gina 2,5
 Templum & tabernaculum
 diuinitatis quid 185 p.1,21
 Templum nondum ædifica-
 tum erat tempore David
 36 pagina 2,6
 Tempus afflictionis quid 50
 pagina 1,23
 Tenebræ & lux apud Deum
 361 pag.1.13
 Tenebræ peccati infernus est
 83 p.1,10
 Tenebræ pro vniuersis homi-
 nibus 179 pag.2,11
 Tentationes Deus nō dat 156
 p.1,35
 Tentationes nomine aquæ di-
 ctæ 89 pag.2,24
 Tentationes ne incurreret
 Christus, cur rogabat vt ho-
 mo 190 pagina 2,17
 Termini montium & maris
 quid 289 pagina 2,18
 Terra pro habitatoribus ter-
 ræ 133 pagina 2,22
 Terra quædam est cœlestis
 106 pagina 1,1
 Terræ fideles qui 281 pagi-
 na 2,35
 Terrenæ diuitiæ fallaces 96
 pagina 2,4
 Terribilis Dei presentia 143
 pag.1,14
 Terribilis quomodo deus est
 176 p.1,21
 Terra, ex quo tempore effe-
 cta est Christi 69 p.1,20
 Terræ colūnx qd 211 pa.1,21
 Terræ peccatores qui 282
 pag.1,14
 Terribilia Dei 372 p.1,14
 Testimoniū quid 50 p.2,31
 Tharsis loci nomen 137 pa-
 gina 1,19
 Thazman quid 394 p.1,34
 Theologia de sancta Trini-
 tate 104 pag.1,20
 Thesauri dei quid 354 pag.1,
 11
 Thesauri abyssorum qui 92
 p.2,20
 Thronus quid 129 p.1,9
 Thronus gloriæ regni Dei qd
 404 pag.1,17
 Thronus iniquitatis 271
 pag.1,25
 Timere Deum non sat est 311
 pag.2,1
 Timor domini quid 57 pa-
 2,17
 Tonitrua vnde veniunt 80 p.
 2,23
 Torcular in scriptura quid 18
 p.1,15
 Torrentes iniquitatis quid 46
 p.2,10
 Tota die Hebræi ponunt pro
 toto tēpore vitæ 72 p.1,7
 Torrens deliciarum quid 103
 p.2,14
 Transgressor legis, ab ex lege
 differt 9 p.2,23
 Tribus ephraim præ cæteris
 tribu-

INDEX.

- tribub⁹ arcu utebatur. 220
 p.2,36 & sequen
 Tria in auxilium potissimum
 proponenda 41 p.2,2
 Tribus Israhel quando ascen-
 debant Hierusalē 340 p.1,7
 Trinitatis mysterium apertū
 178 p.2,22
 De trinitate sermo 182 p.2,
 39
 Tympanū ex mortui corporis
 pelle conficitur 184 p.1,37
 Tyrus impiissima erat ciuitas
 130 p.2,35
 V
 Vallis lachrymarum quid
 242 p.1,10
 Vallis salinarum 165 p.1,13
 Vallis tabernaculorum 165
 p.2,35
 Vanum quid 169 p.1,35
 Verbi fidei vis 22 p.1,17
 Verborū copia nō persuadet
 Deo, sed pura simplicis ani-
 mæ affectio 6 p.2,23
 Verborum repetitio frequen-
 tissima apud Hebræos 115
 p.1,35
 Veritas & misericordia, quo
 modo dicuntur Deum præ-
 cedere 255 p.1,30
 Veritas & misericordia Dei
 168 p.1,23
 Veritas & salutare Dei euan-
 gelium dicitur 117 p.1,26
 Verus ac perfectus homo qs
 dici potest 140 p.1,23
 Vermis vnde nasci. 63 p.2,20
 Vespertinū sacrificium quid
 365 p.1,36
 Via Dei quid 52 p.1,34
 Via fortitudinis que 285 p.1,1
 Via iusta quid 5 p.1,22
 Viæ & semitæ dei sunt omnia
 que ei placent 71 p.2,18
 Vinum vitæ sanguis dicitur
 388 p.1,17
 Vini proprium 290 p.2,3
 Vir linguosus quis 364 p.2,6
 Virga multa significat apud
 scripturam 307 p.2,15
 Virga directiōis & regni quid
 129 p.1,13
 Virga ferrea quid 4 p.2,19
 Virga & bacul⁹ qd 68 p.1,23
 Virgo Maria, mōs vmbrosus
 & densus est 394 p.2,2
 Virginis Marię humilitas 405
 p.1,14
 Viri diuitiarum qui 214 p.1,13
 Virtus xpianorum 255 p.2,25
 Virtutes & potestates quare
 angeli dicuntur 287 p.2,37
 Virtutes iustorum perman-
 suras 2 p.2,33
 Virtutes humanę inualidę ad
 salutem 12 p.1,33
 Virtus vnde dicitur 242 p.
 1,30
 Visitatio diuina q. l 124 p.2,35
 Vitæ ratio diuerſa 73 p.1,29
 Vita præſens quare nox dici-
 tur 216 p.1,14
 Vita pro sanguine 15 p.1,7
 Vitæ hominum dies certi 289
 p.1,14
 Vituli nomine plebeios intel-
 lectos 64 p.1,39

I N D E X.

Vivere qui propriè dicuntur
251 pag.1.6
Vivere quodammodo non vi-
dentur qui dormiunt 102
pag.1.14
Viuentium regio quid 317 pa-
gi.2.5
Viri sanguinum qui 156 pag.
2.6
Item 163 pag.1.10
Virtutū Deus quomodo 163.
pag.1.36
Viuificari propter mandato-
rum obseruantiam aliquan-
do petiit Dauid, aliquando
verò propter misericordiam
Dei 335 p.2.28
Vmbra mortis peccatum 407
pag.1.12
Vmbra alarum Dei, quid 159.
pag.1.38
Vnctio Dauid 256 p.2.7
Vngulæ & cornua emortuæ
partes sunt 192 p.2.30
Vnicornium filius Christus di-
ctus 81 p.1.31
Vnitatem seruandam 352 pa-
gi.1.1
Voces aquarum quid 268 pa-
gi.2.34

Vociferatio quid 91 p.1.39
Volucres cœli pro angelis 20
pag.2.8
Voluntas patris & filij vna 63
pa.1.32
Vultus & facies patris dicitur
Christus 62 p.1.5
Vultus seu facies domini quid
30 pag.1.4.

Z

Zelus & cōcitatio in Deo
quomodo 388 p.2.6
Zorobabel Christi tenuit figu-
ram 168 pag.1.1
Zorobabel regnante, tēplum
domini effloruit 350 pag.
2.14
Ziphæorū amicitia ficta 151
pag.1.12

ἀγιος quid 30 p.2.1
ἀδολοσχίη quid 215 p.2.5
ἀνιμία quid 9 p.1.31
γνώμη quid 239 p.1.21
ἐυδονία quid 243 p.2.15
λόγος quid 294 p.1.27
ὄσιος quid 30 p.2.1
τέλος quid 36 p.1.31

F I N I S.

P S A L M O R V M O M N I V M E L E N C H V S,
ordine literario.

A

Ad dominum cum tribu-
larer psal. 119
Ad te domine clamabo psal.
27
Ad te domine leuavi animam
meam psal. 24
Ad te leuavi oculos meos
psal. 122
Afferte domino filij Dei psal.
28
Attendite populus meus 77
Audite hæc omnes psal. 48
Auribus percipe 54

B

Beati immaculati in via
118
Beati omnes qui timent do-
minum 127
Beati quorū remissæ sunt ini-
quitates psal. 31
Beatus vir qui intelligit supe-
inopem psal. 40
Beatus vir qui non abiit in cō-
silio impiorum psal. 1
Beatus vir qui timet dominū
111

Benedic anima mea domino
102
Benedic anima mea domino,
bis 103
Benedicam dominum psal. 33
Benedictus dominus Deus
meus 143
Benedixisti domine 84

Bonum est cōfiteri 91

C

Cantate domino 95
Cantate domino bis. 97
Cantate domi. ter. 149
Cœli enarrant gloriā dei
psal. 18
Confitebimur tibi Deus 74
Confitebor tibi domine psal.
9
Confitebor tibi domine 137
Confitebor tibi domine bis
110
Confitemini domino 104
Confitemini domino, bis
109
Confitemini domino quoniā
bonus 105
Confitemini domino quoniā
bonus, bis 117
Confitemini domino quoniā
bonus, ter 135
Conserua me domine psal. 15
Credidi propter 115
Cum conuerteret dominus
125
Cum inuocarē exaudisti me
psal. 4

D

De profundis cla. 129
Deus auribus nostris au-
diuimus psal. 43
Deus deus meus 60

G 3

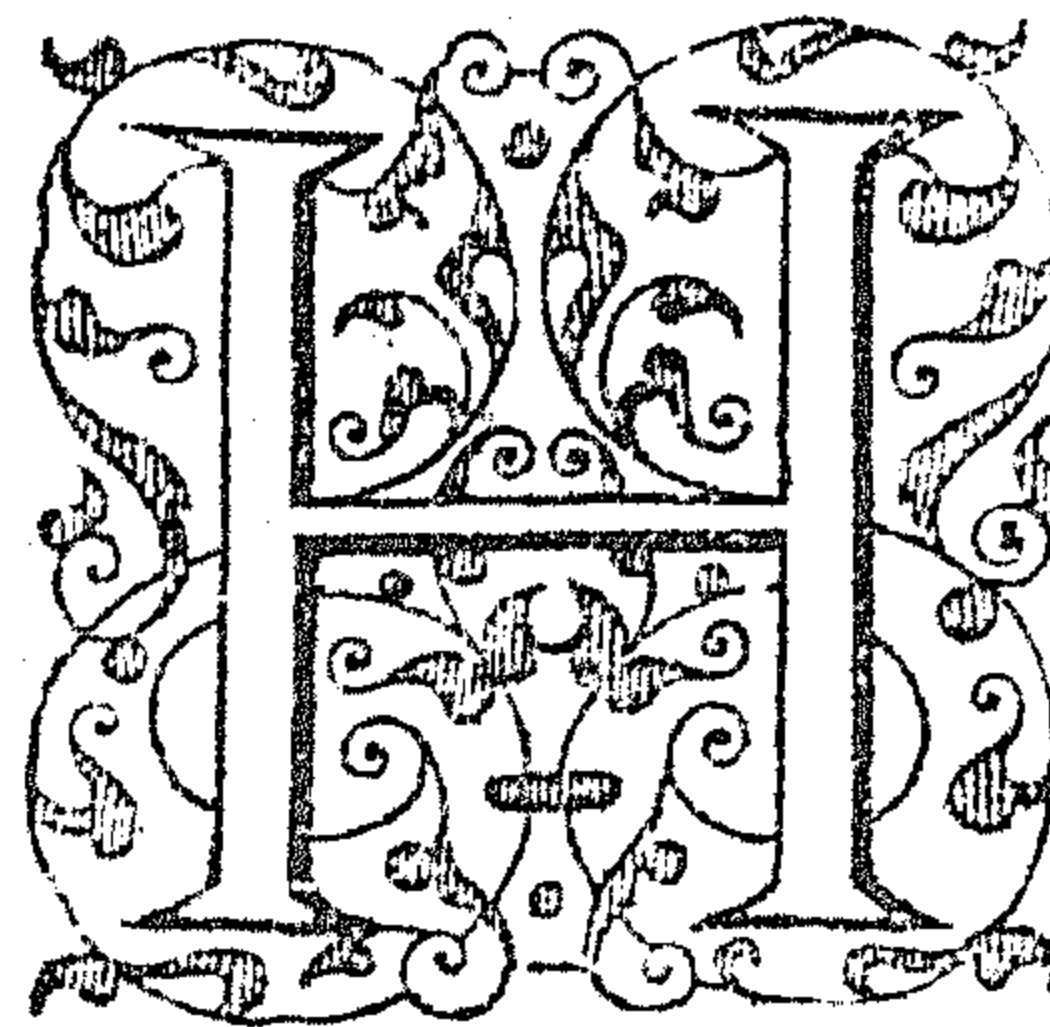

INDEX.		CANTICORVM	
Quid gloriaris	51	elenchus.	
Qui habitat in adiutorio	90	Attende cœlum	2
Qui pascis Israel	79	Benedicite omnia opera do-	8
S		mini domino	
Sæpe expugnauerunt me	128	Benedictus es dominus deus	7
Saluum me fac psal.	11	Benedictus dominus Deus I-	10
Saluum me fac Deus	68	rael.	
Si vere vtique	57	Cantemus domino	1
Super flumina Babylon.	136	Clamati in tribulatione	6
T		De nocte confurgit spiritus	5
Te decet	64	meus	
V		Domine audiui auditum tuum	4
Venite exultemus	94	Firmatum est cor meum	3
Verba mea auribus perci-	5	Magnificat anima mea domi-	9
pe domine psal.		num	
Voce mea ad dominum	76	FINIS INDICIS.	
Voce mea	141		
Vsquequo domine psal.	12		
Vt quid deus repulisti	73		

E V T H Y M I I M O- nachi zigaboni interpre- tatio in Psal- terium.

*Laudatoria in David, & præfatio
in totum opus.*

IVVS quidem libri autor (vt plañe quod summum est dicam) & Dei filius fuit (protegam enim inquit dominus ciuitatem hæc propter me, & propter David filium meum) & pater dei. Liber enim, iquit, generatiõs I E S V C H R I S T I filij David. Cætera verò (vt paucis complectar) qui post Abraham solus fuit gentium pater, qui noster Orpheus, qui primus elegans conscriptor virtutum, & primus trium personarum vnusque diuinitatis præco: qui pastor vnà, & inuictissimus miles, propheta & rex: qui & primi regis cor, lingua fuit & calamus: cui à deo testimonium est præritum: qui que omnes eas sibi parauit virtutes, quæcunque hominem faciunt deum, & homini ascribi possunt. Hic Iesse quidem filius, & fratrum iunior, exilis aspectu corporis, animo formosissimus: omnium prophetarum, imperatorum, legislatorum, regum fuit excellentissimus: & innumeris, præ cæteris omnibus, charitatum donis refertus. mitissimus quidem spiritu, & natura etiam modestissimus: virili præditus mente, & corpore etiã robustissimus: principem vnã atque æqualem omnibus se præbebat: magnanimus simul & comis: simplicissimus pariter ac prudentissimus: moribus dulcis, & acer sermone, intellectu multus, & diuino numine planè adflatus: dum in eorum quæ sunt, seu

potius in eius qui verè est, contemplatione versatur, à seipso edoctus, & doctus à deo: qui totus etiam, ac toto semper erat cum spiritu. His tamen omnibus prætermis, seu potius breuiter in vnum collectis: duas tantum nunc illius virtutes persequar. sapientiam, scilicet & fortitudinem. & de sapientia quidem prius disseremus. Ait quodam in loco profundius, magis quàm obscurius, Manus meæ fecerunt organum: & digiti mei concinnauerunt psalterium. Sapientia enim nihil aliud est, quàm harmonia quædam, & concinnitas dictorum, ac factorum. Præterea inter rationales scientias, Musice optima est, & summa est, & summa sapientiae pars quæ seipsam vna, & omnes philosophiae partes, atque ornamenta & sibi ipsi, & aliis mutuo per se adcomodat. & coaptat: symphoniâq; & cœcentus quidam ceteris omnibus est, & propotio. Qui igitur hanc musicen cōfessus fuerit fuisse in David, vniuersas ei etiam, rerum omnium scientias breui adscribet. obseruandum verò est, qua ratione beatus David, organo quidem manus, & faciendæ virtutē simpliciter adscribit: psalterio verò digitos, concinnitatemq; atque harmoniam. Quia scilicet organum simplicium instrumentum est, ac magis vulgare: Psalterium verò, & ad sublimiorem scientiam pertinet, & arte indiget diligentiori. Iuxta anagogem, Manus accipiuntur, pro virtute factiua, quæ vitam ac conuersationem nostram, quasi organum, sibi ipsi consonam, ac bene dispositam reddat. digiti verò, considerationes ac contemplationes sublimiores intelligendæ sunt: quæ intellectualem rationis iudicium, quasi psalterium quoddam concinnant: ita vt supernè inspiretur pulseturq;, & ab alio maiori moueatur. item alibi in psalmis ait: incerta & occulta sapientiarum manifestasti mihi. O admirandū dei opus. neque enim solum visibilium cognitionem, sed etiam arcanorum dei scientiam edoctus est: quæ scilicet vnitatis sit, & trinitas, & quæcunque alia ad dei incarnationem pertinent, & rursus alio in loco dixit: super omnes docuisti me mandatum tuum: de eo loquens mandato quod ad actiones pertinet in quo virtutis genere pariter primatum obtinuit. De fortitudine verò idem ipse narrat dicens: exiui obuiam Philistæo, & male dixit mihi in idolis suis, ego autem exerto eius gladio, decollavi eum, & abstuli opprobrium à filio Israel. Tu modo considera hic, non fortitudinē tantum, sed & multo magis animi moderationem quippe

cum

cum multa & magna tunc recensere posset, inimicorum scilicet copias, audaciam, arma, bellicas artes, & studia: ipsius etiam gigantis, aut potius elephantis illius arrogantiam, peritiam, vires, magnitudinem: Iudæorum præterea timorem, sollicitudinem, ipsiusque Saul regis anxietatem: & quomodo ob vnicum etiam Philistæum omnes erant perterriti: dux, milites, iuvenes, senes: quomodo ipse David adolescens erat & pusillus. inermis, belli ignarus: & tamen ausus sit aduersus Barbarum illum decertare: vnde interfecta tanta illa ac tali fera, facilem regi victoriam præstitit: quippe qui illius capite à reliquo corpore auulso, atque hoc ipsiusmet gigantis gladio timorem omnē dissoluit: cædes antea fieri solitas repressit: exercitum, ducem, patriam, maiorum sepulchra, leges, patrias, templa, parentes ipsos, & omnem denique ætatē seruauit: ipse tamen in his, nihil gloriatus est, sed singulare certamen, quod sibi fuit cum ipso Goliath, tantum modestissime narrauit. Verum tamen hic noster tantus, ac talis David, ne omnia per singula persequar, negligitur à patre (qui initio exteriora tantum spectabat) & ad greges mittitur, & ad armenta: quinimmo horum etiam fortis oves sequebatur. & pater quidem in terram abiiciebat. Deus verò desuper adoptabat, eumque veluti regium puerum, regali, hoc est pastorali scientiæ primum vacare, inter irrationalia præparauit: vigilare scilicet, certare pro grege, periculis se opponere, contendere aduersus feras, latrones, fures, famem, & frigora: præire etiam & aduocare ad pascua, ad umbras, ad fontes, ad flumina: reuocare iter & in vnum adducere, virga, voce, cantu, & fistula, delectare etiam, ac perterrire: viuendi normam præbere, & mederi. quorum omnium is est finis, vt non pingue modo, sed vt moderatissimum etiam, & castigatissimum gregem ostenderet. Sed quid pluribus opus est? venit paulo post vnctor: vngendus perquiritur, procedit copiosus ille, pulcher, & clarus filiorum chorus: imponitur cornu, superponitur deus: & quemadmodum antea pater, ipsum David, sic & deus omnes alios reprobauit. Cogitur pater qui neglexerat, neglectum adducere: adducitur itaque, & vngitur ad vtrumque: ad regnum nimirum, & ad prophetiam, cornu siquidem, & spiritu. Figura erant hæc saluatoris nostri Iesu Christi: qui in regem vngendus erat, & in deū. Quid igitur

post hæc? bellum adest à Philistæis, bellum inquam grande: quinimo immensum, & insuperabile, omnia tam regis, quam vniuersæ gentis negocia in summo erant discrimine, ipse autem liberator aduenit propheta, miles pariter & rex. Negligitur rursus atque abiicitur, & rursus ipse, patientia sua fratres, responso Saul, fortitudine Goliath, & omnes insuper, qui tunc temporis & antea, ac postmodum fuerunt, immensa hac Gigantea pugna superauit: vnusque pro omnibus, contra omnes, supra omnes, seruauit omnes. Sed quid deinceps? Simul regnat, simul exercitum ducit, simul dirigit atque administrat: immo verò quæ reliqua sunt, ipse vnus moderatur: & externos quidem inimicos, armis, suos vero, hoc est ipsius Saul malignos spiritus, melodia simul, ac spiritu, superat. Coronatur itaque & laudatur ab omnibus, & supra omnes, in cantumque ipsis etiam effectus est mulieribus: Percussit Saul mille, & Dauid decem millia. inuiderur rursus, persecutionem patitur, fugit, occultatur, circumdatur, & ipse circumdantem circumdat, nec tamen occasionem arripit, nec belli solutionem attendit, non vlciscitur inimicum: quinimmo illum adiuuat fugiens, ac timens, non vt ipse male quippiam pateretur, sed potius, ne aduersus Saulem, aliquid eorum faceret, quæ sibi ab illo intentabantur. ad eum enim contraria hæc vna temperauit, mansuetudinem scilicet, & fortitudinem, vt fortitudo in eo, maior quàm in cæteris: & mansuetudo ipsa etiam fortitudine maior conspiceretur. Quid tum? regnat: prophetias prædicit: fatetur, atque ad testatur deum, & testimonium illi perhibetur à Deo, promittiturque ei, quòd æternam sedem habiturus sit, & hæreditate totum orbem consecuturus: ipsa quoque stellas, multitudinem, ac pulchritudinem filiorum, superaturus. Deinde (ò calamitatem, ò celerem mutationem) qui antea electus erat, repente efficitur adulter: qui propheta, amens: qui deo adflatus erat, insanus: qui verax, dolosus: qui pastor, latro: qui seruator, homicida, hinc consilij mutatio, & tam grandes ausus: illinc musices cessatio, & contractio spiritus: hinc & vitæ immutatio, & plurimorum malorum mare: hinc qui numine erat instinctus, non modò priuatur inspiratione illa superna: sed & qui pater erat, orbatur liberis. Et filiorum, alij quidem scelesti, & sororum corruptores: alij his etiã scelestiores, fratricidæ scilicet ac
patri

patricidæ fiunt: & qui rex erat, errabundus fit: qui pugnator optimus fugitiuus: qui pastor, montiuagus, omnis denique præclara illa domus, ac sedes, in terram collabatur. Hinc etiam, & fames, & tabefactio, & grauis peccatorum pœnitentia: hinc triplex illud, & perpetuum sacrificium, oculorum videlicet nocturni fluxus ac latices: cordis contritio, & gemitus linguæque assidue preces, & constans confessio. Illa quidem vulnera, ista autem medicamina, adustiones, incisiones. Sed me interea hæc narrantem, penè quod inceperam, fugit, orationis propositum, dum pluribus, quæ sese offerunt, semper detineor. Adstat rursus post peccatum propheta propheta, veluti medicus medico, & grotanti, ac dubitanti: & quemadmodum antea, victor adstiterat, ita & nunc non modo dignitatem, sed spiritum etiam ablaturus, si in aliquo deliquisset, quòd ad propriam sanationem pertineret: si vulnus celasset, si reprehendi neglexisset. Adstabat pariter, vindictæ huius minister, sicut antea custos, & adiutor validus, ita & nunc vindex terribilis Angelus, exerto gladio, & istum inferre paratissimus, nisi ille contra se, suffragium tulisset, ac propria sententia diuinam soluisset sententiam. Et hinc quidem aderant, ille iudicij & causæ confictor Natham, & vindex Angelus: illinc autem ipse iudex Dauid, personarum non acceptor: & qui aduersus se tulit sententiam, qua iaculum citius euulsi, quàm suscepisset: & Deus pariter, qui cicatricem vulnere non tantum induxit, sed ipsum etiam vulnus, prorsus deleuit, neque enim tantummodo percit: sed & abstulit peccatum. Rursus itaque diuina gratia, & rursus spiritus: rursus soni, ac cantus: rursus supra omnes potestas: rursus promissa & pacta, tã de eius adoptione, quàm quòd de eius etiam stirpe nasci deberet Deus. Hic igitur qui multa passus est, & plura etiam, propria virtute administrauit, atque in varias incidit status sui mutationes, omnem de se historiam, omnes vitæ suæ varietates, in hoc conscripsit volumine.

Et primum quidem propositum, & primus operis scopus est, de propriis ærumnis ac laboribus tractare: deinde de antiquitatibus non Iudaicis modò, sed verustioribus in multis enim psalmis edisserit generationem, & gesta patriarcharum, peregrinationes, migrationes, descensum in Aegyptum, seruitu-

P R A E F A T I O.

tem, exitum ex Aegypto, legem datam, tabernaculum, sacerdotum, Numeros, Deuteronomium, Iesum Naue, distributionem promissæ terræ, Iudices, Reges, & siquid aliud est his consequens. Tertio naturalium rerum rationem tradit: de cælo, & cælestibus: de terra, & terrestribus: de animalibus, de elementis: & generaliter de vniuerso dei opificio. Quarto prophetia de crucis dispensatione, in hoc opere, cæteris omnibus se manifestiorem ostēdit: & quæcunque ad partum virginis, ad incarnationem, ad Magorum dona, ad fugam in Aegyptum, & illinc regressum, ad Christi doctrinā, ad miracula, & ad Synagogam pertinent: inuidiæ item & prodiones, insidiæ, captura, flagella, illusiones, Crux, manuum ac pedum cōfessiones, diuisio, & sortino indumentorum, amara potio, expiratio, sepultura, resurrectio, ascensio, sedes à dextris patris: & supra omnia, victoria & regnum, quod in cælo, atque in terra, sibi Christus parauit, clarissimè hic conspiciuntur. Quinto prophetia earum rerum, quæ post prædicta omnia contigerunt: gentium videlicet aduocatio discipulorum Christi gloria, miracula, prædicatio, orbis terræ subiectio, Ecclesiæ stabilitas, atque incrementum, Romanorum victoria, Iudæorum captiuitas, & quæcunque etiam ad secundum, & horrendum Christi aduentum, ad resurrectionem, ad iudicium: & ad vniuscuiusque retributionem pertinent. Sexto Theologia, de patre & filio & spiritu sancto. Septimo quæcunque traduntur, de intellectu & anima, & de animæ motibus, & potentiis. Octauo, quæ ad morum disciplinam & ad institutionem pertinent. Nono de cogitationibus, de Dæmonum insidiis, & circuitibus: de sanatione, & cura passionum, de pugna & certamine aduersus huiusmodi passiones. Decimo mandatorum ratio adeò hic diligenter traditur, vt parum, aut nihil, ab Euangelicis præceptis abesse videatur. Hæc igitur sunt argumenta psalmorum, redacta in decem capita: quanquam & alia sunt magis priuata, quæ in eis habeantur. sunt nanque & psalmi qui laudem & gloriam dei canunt: qui gratias agunt, qui orationes fundunt & vota, sunt & consolatorij & exhortatorij. Ad hæc omnia, sunt & qui viā ad virtutē tradunt: quique non tantū admodum, hoc facere, aut illud euitare: sed & modū docent, & tēp.

P R A E F A T I O.

In summa hic liber, commune est quoddam medicinæ promptuarium, & passionum omnium certissimum remedium: illiusque verba (quod etiam valde admirandum est, & huius operis proprium) omnibus congruunt atque aptantur hominibus. Nulla est igitur inter homines actio, nulla ratio, nulla cogitatio, cuius medicinam, hic inuenire non possis. cumulus enim & aceruus quidam rerum est, omni plenus vitæ conuersatione: omni contemplatione: ac veluti penu quoddam doctrinæ publicum, vnicuique apta & conuenientia distribuit. nam & antiqua purgat vulnera, & nuper illatis celerem liberationem præstat. Insuper quod integrum est, sanum, sincerumque conseruat: multitudinem verò ipsam prorsus allicit, ac suadet suauis quadam cum delectatione, & honesta voluptate: adeò vt per blandam, & lenem illam vocem, vtilitatem & commodum latenter etiā reportemus, iuxta prudentum medicorum præcepta: qui in austerioribus pharmacis, populum inungi iubent melle: ita & nos apparenter quidem, dulce ac suaue melos canimus: re ipsa verò animas erudimus, & diuinorum eloquiorum memoriam indelebilem conseruamus.

Psalmus, sermo & conuersatio est cum deo: Angelorum alleluia: alacer animæ ordo, ac stat⁹: diurni laboris quies, nocturni timoris propulsario: iuuenum: & nuper introductorum regula: proficientium adiumentum. perfectorum solidatio: clypeus insuperabilis: ornamentum decentissimum, regibus, priuaris, principibus, populis, militibus, & belli ignaris, sapientibus & rudibus, monachis & ciuibus, sacerdotibus & plebibus, habitatoribus continentis atque insulans, agricolis, nautis, artificibus & artium ignaris, viris, mulieribus, senibus, adulescentibus: omni denique naturæ, & tati, fortunæ, proposito, & cōmuniter, & priuatim & semper, tam domi quàm in foro, in ecclesiis, in agris, in solitudinibus, in itineribus, & omnibus in locis: & est denique sicuti aëris spiratio, aut ignis effusio, aut vsus ignis, aut quodcunque aliud eorum, quæ valde omnia sunt, & vtilia. Quòdque admiratione maxime dignum est, psalmorum cantus, non interrumpit neque distrahit ab operibus: quinimmo operantibus, ipsa suauitate, ac melodia, austeritatem lenit laborum. quorū omnium vnus est finis, vt scilicet huiusmodi discipulus, bonus, sapiens, efficiatur & deus. Abundè igitur diximus

quænam & quot sint huius operis intentiones, & quanta ex his commoda consequamur, & quis finis. Restat nunc ut disceramus, an proprius sit hic liber beati David, & ab eo solo compositus, an etiam ab aliis: quam appellationem habeat, quid sit Psalterium, quid psaltus: quid psalmus, quid psalmodus. quid Diapsalma, quid Canticum, quid Hymnus, quid Laus, quid Confessio, quid Oratio, quid Votum, quid Canticum psalmi, quid psalmus cantici, quot sint psalmi & quare tot sint: & a quo nam fuerint collecti: quot cantores, seu canendi principes: quot chori, & ex quibus, & quare tot sint chori: & ex tot, quænam sit differentia psalterij ad alia musica instrumenta: quis psalmodorum ordo: quænam sit in multis psalmis obscuritatis ratio: quot translationes sint de Hebraica lingua, in Græcam: & a quibus fuerint factæ: quare sit inuentus cantus: quare cum diuinus spiritus vnus sit, aliquando singulari effertur sermone, & aliquando plurali. & primò quidem de priori capite tractabimus.

Aiunt quidam psalmos non solius esse David, sed quosdam Idithum: alios filiorum Core: alios item Asaph, Etham & Emam, Israelitæ: vnum Moyfi, & alios Salomonis. quod manifestum esse asserunt ex inscriptionibus. eosque post captiuitatem dicunt ab Esdra fuisse in vnum collectos. multi etiam psalmi pro inscriptione habent tantum Alleluia: & alij inscriptionem sine authore: alij etiam omni prorsus carent inscriptione. quam ob causam, totum hoc opus, non psalmos David, sed indefinite librum psalmodorum appellari aiunt: ut in actibus Apostolorum legimus: atque iudicari, quod totus psalmodorum liber soli David adscribendus non sit nam quod psalterium appellamus hanc psalmodorum collectionem, improprie id dicimus: quia psalterium proprie organi quoddam genus est: quod apud Hebræos dicitur *Naula*, à psallendo sic dictum: quemadmodum oratorium ab oratio: sed huiusmodi appellatio, ad psalmodorum librum post modum translata est. qui tamen vel ea etiam ratione denominationem hanc sortitus est, quia psalmos continet. Alij verò (quibus ego consentio) asserunt psalmos omnes, a David fuisse compositos: & quemadmodum octogesimū octauum psalmum, qui Moyfi inscribitur, dicunt Moyfi non esse quia si eius esset, ob illius antiquitatem, primus in ordine legere-

retur

retur: aut saltē haberetur inter libros Moyfi, sicuti habetur eius cantica: quorum vnū in Exodo, alterum in canticis, tertium in Deuteronomio reperitur: ita etiā existimandum esse asserunt, de aliis psalmis, qui aliorum inscriptiones præ se ferre videtur: quod scilicet ab alio compositi non sint, quàm à beato David. eadē etiam dicunt de duobus psalmis, qui Salomonis inscriptionem habet: quod scilicet si essent Salomonis, aut extremo in ordine collocari debuerant, aut in libris Regum, aut Paralipomenon insereri: aut saltē alicubi de eis memoria haberetur, eo modo quo ceterorum omnium eius operum ratio habita est. Erant enim, inquit, illi, cantica quinquies mille: parabolæ ter mille: psalmodorum verò eius, scriptura non meminit. Cæterum inscriptiones, Idithum, filiorum Core, Asaph, Emam, & Etham, hoc tantum volunt significare: quod his viris, quos beatus David elegerat ex tribu Leui, in duces, ac principes chororum: quosque instituerat, ut variis organis Deum laudarent: & quorum organorum genera, aperte postremus omnium psalmus connumerat: quod his inquā viris vnusquisque psalmodorum, iuxta nominum inscriptionem, priuatim ad psallendum sit traditus: cum alij psalmi ab vniuersis cantoribus, atque in commune canerentur. illi igitur psalmi, qui priuatim ab aliquo eorū decantati sunt, cantoribus sui inscriptionem retulerunt. quod etiam manifestius fit, ex his quæ in libro Paralipomenon legimus. Cecinit, inquit, canticum hoc in manu Asaph. quin etiā ab inscriptione psalmi *xxxi* quæ huiusmodi est. In finem Idithum canticum ipsi David. Compositum quippe fuit id canticum à beato David, & ab eo traditum Idithum, ut illud caneret. Psalmus etiam *xlvi* sic inscribitur. In finem filiis Core, psalmus ipsi David. Præterea psalmi omnes, qui aliorū inscriptiones habet, non per genituum casum, sed per datiuum inscribuntur: quæ res abundè indicat, psalmos quidem à beato David fuisse conscriptos, sed illis cantoribus, priuatim traditos ad canendū. Quod si quis contrà, illud dicat: plures etiam esse psalmos, qui in inscriptione habent nomen David, in tertio casu: vi-

D

delicet Psalmus ipsi Dauid replicabimus multos esse etiam qui per secundum casum inscripti sunt videlicet Psalmus ipsius Dauid: quod tamen in alijs nominibus non reperitur, ut sciamus quod ab ipso quidem Dauid conscripti sunt, non ei dati aut oblati. hoc enim differetiam introduxit. Ille autem Psalmus qui Moyse inscribitur, huiusmodi habet inscriptionem oratio ipsi Moyse homini Dei. quae inscriptio docere videtur quod ille Psalmus iis congruat, qui per diuinam aquam, hoc est per salutare lauacrum baptismatis, homines Dei effecti sunt, Moyses quippe interpretatur, assumptus ex aqua. ex aqua vero assumuntur omnes qui baptizantur. unde etiam Dei homines merito cognominantur. Eos vero Psalmos, qui Salomonis dicuntur, in Christum fuisse compositos reputamus. Salomon namque interpretatur pacificus. verum quis nam alius, tam fuit pacificus, quam Christus, qui natura ipsa pacem habet: pacem enim inquit, meam de vobis, pacem meam relinquo vobis. De Psalmis qui sine inscriptione sunt, illud in primis sciendum est, quod multa Hebraeorum exemplaria, coniunctum habent secundum Psalmum cum primo: cum apud eos non sit numerus in Psalmis. secundus autem sine contradictione, conscriptus fuit a beato Dauid. cuius rei testes habemus apostolos, in Actibus dicentes ad Deum. Tu qui per os Dauid pueri tui, dixisti. Quare insurrexerunt gentes, &c. Unde etiam demonstratur, primum Psalmum pari modo ipsius esse Dauid. Quod si primum & secundum Psalmum, qui carent inscriptione dicimus esse Dauid, consequenter alij omnes, qui sine inscriptione sunt, eiusdem erunt: sicuti inter caeteros esse scimus Psalmum nonagesimumquartum: ut attestatur apostolus in epistola sua ad Hebraeos, dicens. Iterum quandam determinat diem hodie, in Dauid, dicens postquam tempus: hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Psalmi quoque qui sunt sine nomine eidem adscribendi sunt, ut docet beatus Stephanus protomartyr, in actibus dicens ad Iudaeos: usque ad dies Dauid, qui inuenit gratiam coram Deo, & petiit, ut inueniret tabernaculum Deo Iacob. quod dictum manet

stè sumptum est, ex Psalmo c x x x i. qui authoris caret nomine. Simili modo etiam Psalmi, qui loco inscriptionis habent Alleluia, ipsius Dauid reputandi sunt. si quidem eorum primus qui est c i i i i. manifestè ab eo fuit compositus, ut legimus in libro Paralipomenon. ratio autem quare psalmorum aliqui carerent inscriptione, videtur ea esse: quia non in vnus tantum gentis nomine, vnusquisque eorum dictus est. quod vero sint sine nomine, ea videtur esse ratio: quia in ipsam dominum dicti sunt. quod habent Alleluia, ratio est, quia gratiarum actiones, & laudes in Deum continent. verum de his haec dicta sufficiant: tempus est, ut de caeteris etiam tractemus. Psalmus quidem Deus est qui canitur. Psalmus vero poema, & carmen quod de eo canitur: Psalmus, poeta est qui haec conficit carmina: & Psalmodus, chorus canentium Psalmos: Diapsalma, mutationem sententiae, aut cantus significat: aut pausam, seu interiectionem quandam pulsationis, vel fulgorem, atque illuminationem diuini spiritus, quae tunc canentibus apparebat. scribebantur enim omnia haec ab eis diligenter. Psalmus proprie est illud carmen, quod simul cum Psalterij instrumento suaui voce profertur. Ode seu canticum, vox quaedam est musica cum harmonia, solo ore prolata, quanquam improprie ipsum etiam canticum saepe numero Psalmus dicitur. est autem Canticum Psalmo antiquius. Moyses quippe Cantici author fuit, illiusque usus usque ad Beati Dauid tempora perseuerauit: qui primus omnium coepit Psalmos conscribere. nam & si antea Psalterij instrumento vterentur, illius usus, & sine arte vlla erat, & admodum vulgaris. ad solos enim greges mulcedos pulsabatur. Dauid igitur huiusmodi instrumentum sapientius coaptauit, & illius usum ad Deum transtulit. Hymnus vero est diuinae gloriae, extensior atque amplior quaedam laus. nam cum laudis nomen simpliciter dicimus, vulgatiores ac breuiiores laudes significamus. Confessio etiam amplum quoddam testimonium est, & fides, qua aut bona quae recepimus fatemur, aut mala quae commisimus. Porro oratio preces significat, & votum promissionem

omniaque ad Deum pertinent. Quid itaque sit Psalmus, & quid Canticum, abundè diximus. Canticum autem psalmi tunc est, quando musice per organicum instrumentum prius disponitur, & deinde consequitur vox ore emissa, quæ secundum occupat locum. Psalmus verò cantici tunc dicitur, quãdo eius quod nunc diximus contrarium fit. Iuxta Anagogem, ac moralem sensum, psalmum tunc canimus, quando corpus nostrum quasi Psalterij instrumentum intendimus, & per bona opera quodammodo ipsum palpantes, bonas, ac concinnas actiones perficimus, quãquam ad altiores cõtemplationes nondum ascenderimus. Oden verò aut canticum canere tunc dici possumus, quãdo absque vllis operationibus veritatis tantum mysteria contẽplamur, effecti iam in ea re admodum exercitati: & canticum psalmi quãdo præcedẽtib; bonis actionibus, in contẽplationẽ deuenimus: iuxta quod dicitur, concupisti sapientiam: serua mandata, & dominus tibi eã ministrabit. Psalmum etiã cãtici tunc verè canimus, quãdo contẽplatione, occulta quædam quæ ad mores pertinet, nobis reuelante, nos in eorũ operationẽ procedimus. Hac ratione fortassis Psalmi primo loco, & deinde cantica collocata sunt: cũ deceat vt per actiones ad contẽplationem accedamus. multa enim Cantica habentur circa finem libri: verum vbi gradus est, seu ascensus illius, nusquam est Psalmus, neq; etiã cõiunctus cũ cãtico. sancti enim vni in ascensionibus contẽplationi tantum intenti sunt.

Sunt qui Esdram, & alij qui Ezechiam dicant, psalmos vnũ collegisse, qui centenarij & quinquagenarij numero continentur. In quo numero & quinquagenarij numerus Pentecostes dictus, atq; ab Hebræis veneratè cernitur per hebdomadas hebdomadarum perfectus. In septenario multiplicatus, & trinitatis pariter contẽplatione potest mysteria, addita videlicet vnitatem propter vnã quæ est in tribus personis vnitatem. Cantorum quatuor erant principes quatuor choris præfecti, ob totidem modum diuisa, ad quæ Psalmorum voces peruenturæ erant. vnusquisque autem chorus, ex duobus & septuaginta cantoribus constabat: vt quidam retulerunt se apud Hebræos

breos legisse, iuxta proportionem ac numerum linguarum, quæ in Babylonicæ turris ædificatione, cõfusæ seu potius diuisæ fuerunt. futurum enim erat, vt omnis lingua huiusmodi psalmos decantaret. Et alij quidem cantorum tuba, tympano, organo, cymbalis, lyra, aut cithara, dulcè ac suaviter canebat: David verò regium Psalterij instrumentum tenebat. tubæ, siringæ, ac fistulæ inflantur: lyra & cithara intenduntur: cymbala & tympana pulsantur: & alia quæcunque sonum potius habent quam vocem: Psalterium verò (quod etiam alicubi Cynniram & citharam & lyrã appellant) ad id genus instrumentorum pertinet, quæ intenduntur. Est tamen instrumentum hoc rectum, & supernè causas habet vnde emittat voces: ea nimirum ratione, vt addiscamus & nos, recti consistere, supernaque ac cœlestia meditari: atque vt hoc pacto efficiamur spirituale Psalterium, consentiente intra nos in vnum anima & corpore: ipsoque sancto spiritu, veluti peritissimè quodam artifice, pulsante nos, ac percutiente. decem verò clavi in ipsius Psalterij brachio circumuoluti intendebant chordas, easque remittebant ad ipsius modulantis arbitrium, ac concentum. Et dextera quidem manus plectrum tenebat, sinistra verò desuper cõtractans & circumferens clauos, grauem, aut acutam, seu etiam mixtam vocem reddebat. decem præterea chordas, vocibus sibi inuicem contrariis habebat. ex quo docemur, oportere nos, ex decem sibi mutuo aduersantibus chordis, ex quinque nimirum animæ potentiis, & ex quinque corporis sensibus, harmoniacum & concinnum cantum in hac vita Deo præludere.

Psalmorum ordo ille amplius non est, qui à principio fuit, quando fuere conscripti: nec tamen casu, aut fortuito huiusmodi ordo datus est: sed potius ex dispensatione diuina: quæ consequentiæ temporum nullam habuit rationem. nam quemadmodum in artibus, tam factiuis, quàm rationalibus, alia est instrumentorum & canonum inuentio & ordo, atque alius etiam eorum vsus, iuxta ipsa tempora nimirum aut varias rerum rationes, (alius enim fortassis medicus primũ incidit, alius pharmacum

præstat, & vngit, alius, similiter hic primum perterret, ille consolatur: quippe cum artificis ordo curæ non sit, sed illud primum ab eo iudicetur, quod vi ac virtute sua, nouit esse præcipuum, & vulnere cui applicatur cõferre, quã rem, ordinem absq; ordine solemus appellare) sic & summo huic nostro artifice sancto scilicet spiritui, curæ fuit, non quod ad historiam, sed quod ad legentium vtilitatem pertineret: atque vt hæc animæ nostræ imago (vt ita dicam) aut statua, ad mores sculperetur, ad pulchritudinem expoliretur, ac tandem formaretur in Deū: ob hanc causam propheta, in primo quidem psalmo ab impietate primum nos separat, & à peccatis: in secundo autem subdemonstrat, cuius hæreditas simus, cuique adhærere, & adiungi nos oporteat: in tertio prædicat insidias, & congressus inimici, aduersus eos qui Deo cõiuncti sunt: deinde sanationes, & curas passionum, quæ in nobis insunt & calamitatum subiicit. est & alia prætereà huius ordinis ratio. Iudæis enim Deum olim negligentibus, omnes patrij mores, prorsus penè obliuioni dati sunt. vnde quã plurimi sacræ scripturæ libri, eorum ignauia perierunt. Cumque Esdras seu Ezechias, quisquis eorum fuerit, vtilitatis publicæ certe studiosus, huiusmodi psalmos, non tamè vna omnes, sed singulares ac dispersos reperisset, collectos postea, & in vnum compositos, eo ordine quo reperi sunt, ita in publicum edidit, habita temporis ratione, non quo confecti sunt, sed quo inuenti. Illud etiam dici potest quod Psalmi, non iuxta tēpora, sed iuxta dies, quibus primum compositi sunt, ita postea in vnum ordinati fuere. Quod dicim⁹, manifestius fiet ex his quæ subijciam. Christi conceptio, tempore primum fuit: postmodum natiuitas: deinde impositio nominis, & circumcisio: post hæc adductio in templum & hypanthesis, hoc est obuiatio quam Latini purificationem virginis appellat. deum post triginta annos, baptisus & manifestatio domini: deinde doctrina, miracula, passiones: & postremo resurrectio. verum apud nos festiuitates istæ, alio ordine, atq; alio interuallo celebrantur. Primo enim cõceptione ac deinde statim resurrectione celebramus. Vides quãta

sit

fit temporis festiuitatum distantia, & dierum coniunctio. rursus Assumptio, transfiguratio, natiuitas: & deinde postrema omnium apparitio ac manifestatio celebratur. vides quanta sit rerum diuersitas, ordo quippe dierum in mensibus seruatus est, rerum autem valde disiunctus: & factus est ordo quidam, quasi sine ordine.

Sed tempus est vt iam deinceps doceamus, quonã sit obscuritatis ratio, quæ in multis psalmis reperit: & quot translationes sint, ex Hebraica lingua in Græcam: & à quibus factæ. Quod igitur tam multa in veteri scriptura obscura inueniantur, in causa sunt figuræ, quæcūque Christum, illiusque actiones, & nouam gratiam præsignabāt. Omnia quippe hæc quæ ad gentium vocationem pertinere videbātur, prophetæ de industria obscure admodum pertractarunt: ne si inuidantissima illa Iudæorum gens, futuram primogeniti Israëlitis ruinam, & gentiū adoptione cognouisset, sacros libros vbi hæc prædicta sunt, omnes igni tradere atque eorum memoriam obliterare studeret. neque enim aliquando sustinissent tãta aduersus se ferri testimonia. vnde non mediocre damnū posteris illatum fuisset. quod Dei cõsiliū quodam in loco vnus prophetarum nobis indicauit, dicens ex persona Dei ad Iudæorum gētem, neque credidisti, neque à principio aperui tibi aures. noueram enim quod inobediens nō pareres. Prætereà obscuritatis alia etiam est ratio, Idioma scilicet Hebraicæ linguæ diuersum à Græca. variis enim ac multiplicibus loquendi modis prophete sepe numero vsi sunt, (quanquam non sic semper) adumbrate etiam multa dixerunt, ob incredulitatem, & duritiem auditorum: quæ tamen paucioribus, ac sanctis viris reuelata sunt, quæque à solo rerum exitu ac fine rectè iudicantur. Postremo etiam illa addatur ratio, quod de prima ac propria Hebraica lingua, in aliam, antiqua omnia legimus translata. omnis autem lingua, in aliam conuersa, vt plurimum, difficultatem atque obscuritatem generat.

Translatio ista facta est, tempore quo Ptolemæus Philadelphus, regnum Ægypti administrabat. septem enim fuere translationes veteris testamenti. Prima à LXX. vi-

ris facta qui Hebraei erant & electi fuerunt, iuxta numerum septuaginta seniorum quos elegit Moyses. Hi igitur, commemorati regis hortatu, ad hanc provinciam designati, in unam per omnia interpretationem conuenere. Secunda Aquilae Synopenfis. Hic Graecus fuit, atque e Ponto, & Hierosolymis baptizatus: deinde cum offensus inimicis effectus esset quibusdam Christianis, spreto baptizare, Iudaeis se adiunxit, & scripturam transtulit sub Hadriano Imperatore eo qui lepram passus est. ccc. & xxx. annis post translationem lxx. Hic itaque iratus Christianis, multa peruertit. Tertiam fecit Symmachus, patria Samaritanus: qui cum apud suos, quantum honoris optabat non assequeretur, Iudaeos adiit, & rursus circumcisus, in Samaritanorum offensam, sacram interpretatus est scripturam, sub Severo Imperatore. Quae etiam ut Iudaeis placeret, quaecumque ad Christum pertinebant, non sane transtulit: annis sex & quinquaginta post editionem Aquilae. Quarta fuit Theodotionis Ephesij: qui cum ex Marcionis haeresi esset: aliquando offensus suis cohaereticis, propriam interpretationem edidit, sub imperatore Commodo. Quinta certum non habet authorem, inuenta est autem in Hierico, dolio operata, sub Caracalla imperatore. Sexta sine authoris nomine reperta est Nicopoli, apud Actium, sub Alexandro Mamea imperatore. Septima prodiit a Luciano magno eremita & martyre: qui omnibus his editionibus visis, & cum Hebraica veritate diligentissime, & magno cum labore collatis, propriam editionem nihil mancum, & nihil habentem superfluum Christianis tradidit: quae apud Nicomediam, manu eius conscripta, reperta est, in turri quadam apud Iudaeos calce illita, post ipsius Luciani certamen, & post persecutionem quae a Diocletiano & Maximino facta est, sub magno Imperatore Constantino. haec cum lxx. interpretum editione consentit, & quae ab alijs deprauata fuerant, reprobauit. Illud autem omnibus manifestum est, quod quemadmodum greges fistula, sic etiam multi hominum aguntur, & mulcentur carminibus. Inter homines autem multo magis femina quam vir: nec minus etiam

etiam is qui immaturae est aetatis, quam qui senio confectus: aut qui ferocior est, quam qui mitior: aut docto indoctior, & in ipso quidem homine, alia est rationalis animae pars, & alia irrationalis ac ferina: quas omnes tamen, voluptas vincit, ac superat. haec igitur de causa psalmodum cantus introductus est, per quem utilitas, quae ab ipsis psalmis prouenit, humanis animis veluti per fibulam quandam adnectitur & coniungitur: ipso scilicet cantu, quasi melle quodam, alterante, ac moderante, spiritualis medicinae austeritatem, & utilia dulcibus condiente. nam quod gratum est, id iucundius recipitur, & constantius retinetur. Haec est igitur prima cantus ratio. Secunda vero illa est, quia inani, ac falsa voluptate Daemon hominem perdiderat, cogitauit Deus per eandem artificiosae dispositam, illum rursus saluare. Tertio cantus ad mutuam concordiam, & dilectionem inuentus est: utpote qui possit, ut canentium voces, ita & eorum animos, in unum componere. quid enim est quod ita inimicitias generet, ut cantus amicitiam & amorem conciliat: ille videlicet cantus, qui a singulis, atque ab omnibus, pro singulis, & pro omnibus, communiter offertur Deo. aut quisnam adeo est immitis, & ferox, qui illum possit inimicum ducere, quem sciat deum pro se placasse: Multa praeterea vim harmonia habet & cantus, ut possint & bonos mores parere, & labantes aut perditos dirigere, atque in melius componere. Legimus etiam apud antiquos authores, varia fuisse cantuum genera, ita ut alij casti essent & temperati: alij amatorij: alij etiam bellici: sic & pacifici, & moesti ac lugubres: alij denique robur & alij hebetudinem praestantes. Aiunt enim Pythagoram, adolescentis immodice amantis, mutatis tibiae modis, amorem simul mutasse: & alium gladio insipientem pari modo molliisse ac compe-scuisse: & Timotheum in coena, atque inter voluptates, dum cantum quendam caneret, qui orthius dicebatur, animam ferunt Macedonis excitasse, atque effecisse, ut arrepta armatura protinus exiliret. adeo enim humana natura cantibus familiaris est, eisque delectatur, ut vagientes etiam infantes, his solis compefcantur. canunt quippe illis nutri-

ces pueriles Nænias, quibus eorū oculi sopiuntur. Viatores præterea, sæpius de media die fatigati itineris laborem, cantu ac carmine consolantur. omnes etiā artifices operando cātant: quasi operantis animus carmine mulceatur, & canendo facilius molestias omnes perferat ac labores. Sed quid opus est rationales homines percēlere, quando irrationalia ipsa, equi nimirum, tuba ad prælium parentur? & oues fistulam sequantur? ac tunc magis gaudeant, & pinguescant? & feris multis cantus & carmina, solatio sint: multis etiam ea satis sint pro plagis, aut laqueis: ipse siquidem Unicornis pulchritudine ac cantu superatur.

Verūm ij qui diuina, doctius ac sublimius interpretari sunt, aiunt per cantum organicum concinnitatem animæ significari. a nimæ autem concinnitas est cōsonantia quædam, & concentus illarum partium, & potentiarum quæ intra animā sunt: de qua latius dicemus. Consonantia enim est harmonia rerum differētium quidem per se, sed in vnam postea consentientium & conuenientium melodiam. hoc autem videre licebit, quando præcipuè consonantiarum rationes, interioribus animæ partibus congruerint: & aliud quidē in primo sit ordine, & tantummodo imperet, nunquam seruiat (rationalem partem dico) aliud autem (pars scilicet Irascibilis) mediū locum habeat, & regatur à primo: ipsam autem posteriori imperet: quod verò extremū teneat locum, pars sit Concupiscibilis, quæ tantum pareat, nunquam imperet. tunc siquidem animæ consonantia inueniri poterit: Rationalis dico partem ad Irascibilem: vt eius chordæ, quæ Hypate dicitur, ad Mesem. hanc enim supremā & grauissimam vocem appellant, quæ seruat consonantiam Diatessaron. similiter & Irascibilis ad Concupiscibilem: vt Mesæ chordæ, ad eam quæ dicitur Nete: hanc autem altissimam atque acutissimam vocem nominant, quæ est Diapente. eodem modo etiam Irascibilis ad Concupiscibilem, vt chordæ illius, quam Hypatem diximus ad Nete. hanc siquidem vocem, quæ de grauissima, acutissimaq; conficitur, Diapason appellant. Quod si par est, non loca, aut nomina

nomina attendere, sed vim potius ipsam sequi, & rerum efficaciam: Rationalis pars sanè potius Mese appellanda est: eo quod ad Irascibilem, quasi ad chordam Nete (hæc enim acutissima est & concitatissima animæ pars) eā rationem cōsonantiæ habeat, quæ est Diapente: & ad concupiscibilem, vt ad Hypatem (hæc enim laxior est & mollior) rationem eam seruat quæ est Diatessaron. intensiōnemque illius, & huius remissionem coaptat atque concinnat: qua mixtura, optimam harmoniam perficit.

His itaque sic præmissis, restat vt dicamus, quomodo diuinus spiritus vnus cum sit, aliquando singulari numero, dicatur: vt illud, spiritus domini super me: propterea vnxit me. item spiritum sanctum tuum ne auferas à me: item & spiritu oris eius omnis virtus eorū: & aliquando plurali, spiritus inquit prophetarum prophetis subiecti sunt: item requiescat super eum septem spiritus. manifestum est autem spiritum quidem vnum esse, quemadmodum & vnum artificem, instrumenta autem plura. Organa enim artificis fuerunt propheta. vnde & variz sunt organorū voces ac soni. nec tantū in variis instrumentis varia hæc esse reperiuntur, sed in vno atque eodē multiplicia ac diuersa: artifice. s. hæc laxante, illa intēdente, alia immutante, alia etiam miscente ac temperante. Cōia verò & singula spiritus organa definiri nō possunt: cum nulla sit indiuiduorum cognitio. possunt tamen eorū diuersa genera & species secundum qualitatem & quantitatem definiri: atque ideo non plus quam septem esse dicuntur. cæterū de prophetiæ modis dicamus. Alius enim præterita narrat: alius præsentia, & alius futura prædicat: & hic quidem aliquid dicens, ille verò aliquid faciens: alius item manifestè, alius verò obscure atque ænigmatice. horum etiam modorū, rursus alij sunt modi. hic per visionem, ille per auditum, alius per odoratum, alius per gustum, & per tactum alius: omnia tamen secundum intellectum. totidem enim sensus, intellectus habet, quot corpus: verūm oēs hi modi, visiones etiam appellantur: vel quia generalior sit visionis modus, vel quia dignior. Vidit quidē Ezechiel. & vidi, inquit, & ascēdebāt carnes,

& extendebatur cutis verum & alibi audiuit: cum ait tu fili hominis, audi eum qui loquitur ad te. alibi etiam gustauit dicens: & cibauit me illo volumine, & dixit ad me: fili hominis, os tuum comedet, venter tuus implebitur hoc volumine, summam illam nimirum, efficacissimamque ac principem partem intellectus, quae diuinos cibos primum gustatos: secundam vero & capaciore admodum, mentem dico, ventrem appellans: quam volumine implendam esse dixit: quasi ex minimis spiritus sancti seminibus, multis impleri deberet diuinis eloquiis. Videt etiam & audit Esaias: quis inquit accedet ad hunc populum? & dixi, ecce ego domine nunc igitur audiuit. alibi vero vidit. & vidi inquit, donec positae sunt sedes, & qui antiquus erat dierum, sedit. horum autem duorum prophetarum, ut vides, alter resurrectionem, & alter iudicium, sibi partiti sunt, multa alia sunt, auditus, visus, & gustus exempla. tactus exemplum habes apud Naum: qui iuxta translationem LXX. quod alij interpretes onus Niniue reddiderunt, assumptionem Niniue appellauit: assumptionem quandam diuinam, principalioris animae partis intelligens, non secus ac si a sancto spiritu, manibus quibusdam contractata fuisset & formata. Verum ut breuiter sermonem expediamus, cum caeterorum Prophetarum, alij per varia aeti sint tempora, & modos: atque hi quidem pauci & raro. quippe cum per duo tantum tempora, vel modos, ad summum tres, agi eis contigerit, solus hic noster, Dei & Prophetarum etiam pater, omnia percurrit tempora & modos: & nunc quidem praeterita dicit, nunc praesentia, modo etiam futura: & modo videt, vidit, inquit Dauid dominum, aut ea quae domini sunt: modo audit. Dixit enim inquit dominus ad Dauid: Nunc tangit. Lingua mea inquit calamus scribae velociter scribentis: linguam inquam non hanc exteriorem intelligens: quippe cum loqui eam potius, quam scribere par fuisset: sed interiorum intellectus linguam: quae nouo, atque ineffabili quodam modo, ipsum spiritum tangebatur, palpabatque: eo nimirum modo, quo a scriptore tangitur, calamus: per quem, ea quae illi reuelata erant, eleganter scribebat: neque id tantum, sed

sed & velociter id agebat. unde & manifestationem prophetiae indicat, & vehementem etiam, ac validam spiritus concitationem dum velocissimo scribae eam comparat. Alibi gustum sibi adesse attestatur, dicens: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo. ipse enim intellectus os ac fauces delectabantur, cum diuina oraculorum eloquia deglutiret, ac rursus reuocaret. maximam enim propheta, tum deglutendo ea, tum reuocando percipiebat voluptatem. alio etiam in loco eructasse dicit cor suum verbum bonum: vim quandam intellectus profundissimam, & ut ita dicam, omnium capacissimam sic appellans, veluti quae omnibus sancti spiritus cibis ad summum plena esset. Rarior in eo fuit odoratus figura: sed caeteris omnibus multo molestior. nam quod legimus: Myrrha & Stacte & Cassia a vestimentis tuis: id ab eo dictum est, cum aduersus putredinem & corruptionem cicatricum suarum, bonum ac suauem Christi odorem praesensisset. hoc pacto per omnia intellectus sensoria, scientias ac virtutes omnes spirituales adeptus est. Conditionem autem, atque habitum Prophetae, oratione, atque sermone suo clarum facit: cum nihil differat apud eum, praesentia dicere, aut futura. saepe numero enim ordinem immutat, & aliquid ut iam factum narrat quod futurum est: contra etiam aliquando futura pro iam factis: cuiusmodi illud est. Quare insurrexerunt gentes, & populi meditati sunt inania: astiterunt reges terrae, & principes conuenerunt in vnum, &c. pro eo quod est, insurgent, meditabuntur, astabunt, conuenient. item illud: in fame pertransibunt pede: hoc est pertransierunt. est enim hoc diuini spiritus peculiare, ut nihil praeteritum ducat, aut futurum: cum illi omnia praesentia sint.

His omnibus consideratis, accedamus ad particularem vniuscuiusque psalmi interpretationem, vno tantum necessario & generali dicto adhuc praemisso: quod non omnia dicta, vno modo interpretabimur: videlicet secundum historiam, aut secundum prophetiam, aut secundum allegoriam, aut secundum moralem sensum: sed vnum, atque idem dictum, saepe numero variis sensibus subiicie-

P R A E F A T I O.

mus. nam quemadmodum in arboribus & feminibus, plura ac varia sunt germina & vires. siquidem in arbore, & radix est, & truncus: item rami, cortex, folia, & medulla: & in feminibus, herba, stipula, aristæ, squammulæ, & fructus pro vno innumerabiles: sic etiam & multò magis in his quæ sunt spiritus: nec accusabis authorem de inuentis, sed ignosces potius in omissis. quis enim quod satis ac iustum est, digne dixerit?

In vniuersum illud etiam sic dictum, quòd possumus nobis ipsis omnes psalmos accommodare: pro inimicis Christi, Dæmones Christianorum inimicos: pro Saule etiam & Absalone, aut si quis alius est huiuscemodi tyrannus, Dæmonem pari modo, intelligentes: quos omnes in figura signatos esse intelligimus, per beati David persecutorum, atque insidiatorum personas. quæ verò ipsi beato David, & vnctio & regi conueniunt, ea vnicuique nostrum accommodabimus. nam quemadmodum ille regio oleo in regem vnctus est, ita & nos oleo baptismatis ad regnum cælorum. quæcunque autem rectè

nobis congruere non possunt, ea simpliciter quasi

sancti spiritus voces efferemus, huiusmodi

verbis nosmetipsos sanctificantes

qualia sunt quæ in secun-

do sunt Psalmo, & in

aliis simili-

bus.

PSALMVS PRIMVS. I
INCIPIT EXPOSITIO EV-
THYMII MONACHI ZIGABO-

ni in Psalmos, de Græco in Latinum per R.

D. Philippum Saulum Episcopum

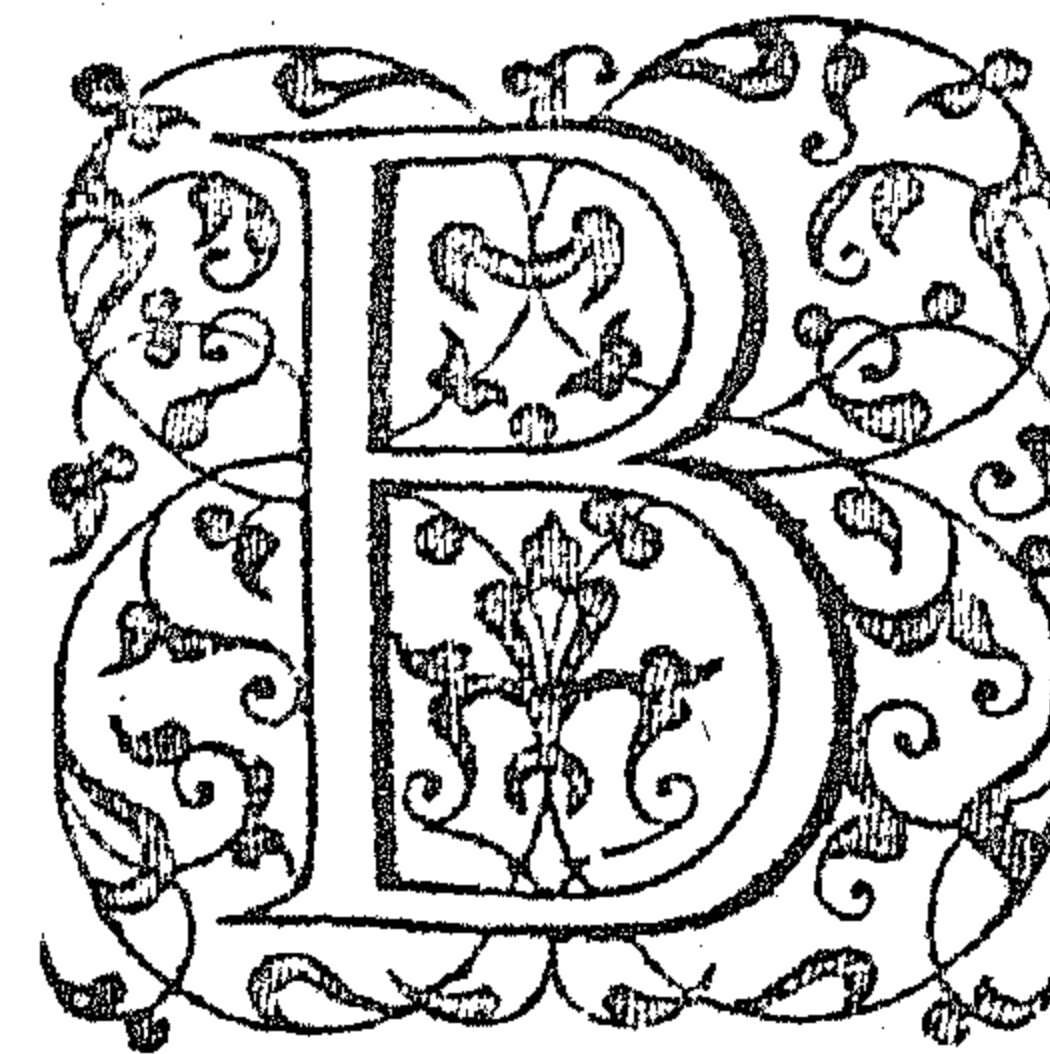
Brugnatensem con-

uersa.

*

Primus Psalmus quemadmodum apud Hebraeos sine inscri-
ptione habetur, ita ab omnibus interpretibus est dimissus.
Est autem, non moralis tantum, sed dogmatis etiam refertus.
neque enim tantum admonet, ut diuinis insistamus eloquiis
sed imperium, & aliorum delinquentium accusationem con-
tinet & supplicia.

PSALMVS I.

Datus vir, qui non abiit in con-
silio impiorum, & in via peccato-
rum non stetit, & in cathedra
pestilentiae non sedit. Beatus pro-
priè Deus est, ut inquit Pau-
lus de eo, dicens: quod bea-
tus est, & solus potens: & ta-
men appellationem hanc no-
bis indulgit, quemadmodum
& illa dei (Ego enim, inquit,
dixi: Dij estis & filij excelsi
oēs.) & multa alia huiusmodi nomina nobis largitus est,
hoc autem beatitudinis nomen, fructus est illius perfe-
ctionis, quæ virtute constat: & iuxta Græci nominis ety-
mologiam immortalitatem significat. Et quanquam sub
masculina voce propheticus sermo prolatus sit, foemina
tamen comprehendit: veluti totum à parte. nam secun-
dum Apostolum mulieris caput est vir: coniunguntur au-
tem capiti cætera corporis membra: & quibus cõmunis
est humanitas, iis etiam opera cõmunia sunt & præmia.

Μακάριος
πνευμάσαν-
τος τῆς μ. ὡς
ἀνδραγῆς.

Rerum verò naturam secutus beatus Dauid, congruum quendam ordinem tradidit dictis suis. consilium enim quod in corde residet, radix est operationum corporis: quemadmodum & dominus docet, intus esse, inquiens, ea quæ coinquinant hominem. vnde primo consulimus: deinde consilium firmamus: ac demum obfirmato consilio insistimus. quia etiam impius is dicitur, qui vel deum non colit, vel plures colit: & peccator ille est, qui licet fidelis sit, prauis tamē ac perditis est moribus: & pestis merito is dici potest, qui non ipse rātum peccat, sed morbo suo alios inficit. iccirco propheta beatos eos appellat, qui tria hæc vitia prorsus vitauerint: qui videlicet impiis consiliis (quæ aduersus religionem in deū sunt) non cōmunicauerint, ne obiter quidem atque in transitu. (ita enim puto significare dictionē, abiit,) quiq; cū peccatoribus in prauo aliquo opere diu nō cōstituerint: tametsi modicum quid propria infirmitate aliquādo ad id rapti sint: & postremo, qui cū pestilentibus hominibus non perseverauerint, cū his inquam qui in cōcupiscentiis ac vitiis suis, constantiores sunt ac stabiliiores: qui per cathedrā à propheta subsignari videntur. Vel aliter: consilium impiorum pro concilio & conuentu intelligendum, quemadmodum Aquila & Theodotion interpretati sunt,) viam verò peccatorum, dæmonē. nam qui in dæmone non steterit, ad Christum veniet, qui dixit: ego sum via: quā mirum homines ad virtutem perueniunt. Item cathedrā pestilentiz pro doctrina non sana. sed quoniam ad perfectionem virtutis consequendam, non satis est fugere à malo, (declina enim inquit à malo & fac bonū. Et Esaias: cessate ab iniquitatibus vestris, & discite bona facere.) idcirco valde consequenter adiunxit.

Sed in lege domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Beatus, inquit, ille qui nō modo cōmemoratis viriis, non cōmunicauit, sed legi etiam diuinæ suā coniunxit voluntatē, eadem volens quæ iubet lex. hoc vnū perpetuo meditatur, eaq; meditatione, vitā ac cōuersationē moderatur, & dirigit. hoc enim illud est quod per Moysē olim nobis deus mandauit, dicens: & erunt verba eius legis semp̄ in ore tuo, & mediteris ea, sedēs, surgēs, & cu-

bans

bans: & habebis ea in manu tua, eruntq; immobilia ante oculos tuos. Deinde qui fructus inde oriatur, ostēdit.

Et erit tanquā lignum quod plantatum est secus decursus aquarum quod fructum suū dabit in tēpore suo, & folium eius non defluet, et omnia quæcunque faciet prosperabuntur. Qui ita se habet vt diximus, is instar arboris plātatus, iuxta fluēta eloquiorum dei, atq; illotū doctrina perpetuo irrigatus germinabit, fructumq; (ipsas nēpe virtutes) opportuno ferens tēpore, folia non dimittet: hoc est humilitatem non deponet, quæ virtutes oēs, nō secus ac proprios fructus, protegit atque cōseruat. vel aliter, per fructū intelligere possumus vnuerſas illas diuitias quæ de spiritualibus laboribus cōgregantur: & per folia, vireſcētē sp̄ salutis: quæ cum nūquam deficiat, omnium dolorū sensum tollit. Merito autem diuina eloquia aquis cōparauit, cū nō minus animæ illis irrigentur atq; impingentur, quàm aquis plantæ: vnde & Christus doctrinā suā, aquas appellauit, dicēs: Si quis sitit, veniat ad me & bibat: & qui credit in me, flumina viuētis aquæ fluent de vētre eius: & qui biberit de aqua, q̄ ego dabo ei, nō sitiet in æternū. huiusmodi igitur viro, deus cooperatur in omnibus. à domino enim gressus ei⁹ dirigētur, & vitā eius volet valde. ipse etiā Apostolus, diligentibus deū, inquit, oīa cooperatur in bonū. Dicitio etiā, omnia, hic non ociose iacet. nam qui ad hūc vsq; virtutis cumulū peruenit, malū amplius aliqd̄ facere nūquā sustinebit: qua ratione à deo in omnibus prosperabitur: verum eum per bona ad virtutem, in superioribus exhortatus sit, deinceps, quasi virtutis athletam oleo inungit, dum ex contrariis munit, dicens.

Non sic impij non sic. Non ita florent impij, inquit, nec germinant, aut fructum ferūt, nec tantis fruuntur bonis, quantis vir ille quem beatum diximus: & dum negationē repetit, quod negatum est, magis confirmat, quomodo autem illis agendum sit, subiicit.

Sed tanquā puluis quem proicit ventus à facie terræ. Quemadmodū irruentes venti, facile puluere transferūt & dissipant, ita & aduersarij dæmones, impios quosq; facile dissipabūt. per faciem verò terræ, eius superficiē intellige: quā terræ humeros etiam appellāt: eo quod ferat ac

sustineat corpora omnia, quæ in ea sunt: sicuti & terræ finem eam partē dicunt, quæ in ea est magis profunda. Impios verò cōmunicato nomine hic eos omnes appellat, quos superius triplici ordine distingui à propheta docuimus. Possumus etiam per impios, Iudæos intelligere qui filium non adorant, & spiritu prædicationis sanctorum Apostolorum per totum orbem dispersi sunt.

Ideo non resurgent impij in iudicio. Vide exquisitum sancti spiritus loquendi modum: non simpliciter dixit: non resurgēt: sed apposuit, in iudicio. Resurgēt quippe & impij, non ut iudicentur, utpote qui iam condemnati sunt: Qui non credit in me, inquit, iam iudicatus est: sed ut suppliciiis plectantur. obseruandum est autem, quòd cum Moyses de resurrectione nihil nobis manifeste tradiderit, primus omnium Dauid eam apertius nos docere incepit.

Neque peccatores in consilio iustorum. Peccatores hoc in loco, appellat eos, qui impij quidem non sunt, sed peruersis moribus scātent: qui iudicabuntur soli, & condēnati procul à iustis relegabuntur. Consilium autē Aquila & Theodotion hic, iustorum cōgregationē interpretati sunt: verum iustos scriptura appellare solet, nō eos tantum, qui in propria ac peculiari iustitiæ virtute exercitati sunt, sed omnes sanctos generaliter, tanquam iustificatos à deo.

Quoniam nouit dominus viam iustorū. Docet neminē posse deū latere. alibi etiā ait: Nouit dominus vias immaculatorū: itē alibi, Nouit dominus eos qui sui sunt: nā cum (ut alibi dixit) ipse sit via, necesse est, ut omnes videat qui per ipsum, id est per mādāta eius, incedūt: peccatores verò quanquam non minus nouerit, quā iustos, tamen veluti cognitione sua indignos, ignorare simulat. hac ratione cum peccasset Adam, interrogauit vbi esset: quod obseruauit etiam in Cain, & in multis aliis.

Et iter impiorum peribit. Virtutes iustorum permanēt, veluti eorum diuitiæ quædam ac coronæ: peruersa autem impiorum scelera atque actiones delebūtur atque inanes reddentur. actiones enim, itineris nomine, iterum expressit. Huic autem dicto illud Apostoli consimile est: Si cuius opus arserit, detrimentum patietur.

Secundum

Secundus etiam Psalmus apud Hebræos inscriptione profusus caret & titulo: qui prædicit autem eorum insidias, qui dominum occiderunt: vocationem etiam Gentium & Iudæorū perditionem.

Quare insurrexerunt gentes, & populi meditati sunt inania, astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum. Propheticis oculis furorem ac rabiem eorum perspiciens beatus Dauid, cum lamentatione quadam ac fletu sermonem inchoat: Heu me, inquit, cur tanto cum furore tumultuati sunt: cur cuncta perturbarunt ac tam grandia arrogantes, præsumpserunt facinora? Ita enim significare aiunt verbum, insurrexerunt, ij, qui ex Hebraica in Græcam linguam conuerterunt: per gentes verò, Romanos milites intellige, qui cū Pilato erant: & per Populos, Iudæos, qui cū Anna & Caïpha: per Reges & Principes, Herodem & Pilatum: ut actus Apostolorum declarāt: quorum alter Rex erat, & alter Princeps. Quòd si plurali numero dictiones à Propheta placæ sunt, iuxta Hebraicæ linguæ consuetudinem id factum est: quæ plurali numero sæpe vitur pro singulari. vel iuxta altiore quædam sensum, alia fortassis ratione: quia simul cū Herode Rege, aduersus Christum, alius peccati Rex diabolus armatus est: & cum Pilato Principe, multi Principes: dæmonum nimirum potestates: aduersus quas (ut docet Apostolus) nobis lucta est & certamen. nam cum ex duplici constaret Christus natura, visibili scilicet & inuisibili, duplex etiam certamen, inuisibilium inquam & visibilium inimicorum sustinuit. Meditatos verò inania dicit, pro frustra conati sunt, dum arbitrarentur posse se illum è medio tollere, qui resurrexit & viuit in æternū. Possunt etiā hæc verba aduersus solos dici Iudæos, qui sacræ scripturæ studiis incumbentes, incassum eam meditati sunt: cū non intellexerint quanta in ea de Christo prædicatur.

Aduersus dominum & aduersus Christum eius. Insurrexerunt, inquit, astiterunt, & cōgregati sunt, nō minus aduersus patrē, quā aduersus filium: filiū inquam, quem pater in gentium regem vnixerat eas enim in hæreditatē illi dederat bellum quippe, quod aduersus filiū ab illis gestū est, peruenit etiam ad patrem p̄ domino igitur patrē, &

pro Christo filiū, hoc in loco intelligamus. etenim pater ipse, diuina dispensationis ratione regem eum constituit. Quod si, vt in multis exemplaribus, in plurali numero legamus, aduersus Christum eorum, relatio illa extendenda erit, tam ad Iudzos omnes quàm ad gētes, & ad ipsos etiam dæmones. quoniam illi omne genua flectitur cœlestium terrestrium, & infernorum.

DIAPSALMA. Quid sit Diapsalma abunde diximus in proœmio.

Dirūpamus vincula eorū et proiciamus à nobis iugum ipsorum. Verba hæc dicta sunt veluti ex psona sancti spiritus, iubētis posteris fidelib⁹, vt ab idololatriis Romanis, atq; ab imprudētibus Iudæis discedāt: & illorū quidē seruitutis vincula dirūpant, quibus detinebantur. horū verò iugū, quo ppter legē grauabātur excutiāt, veluti onerosū ac mortiferū: & vice illius leue ac viuificum Christi iugū sumāt. Quāquā & alio modo intelligi possunt, vt dicta videātur, ex eorū persona, qui Christū occiderunt: qui & re ipsa, & verbis, seruitutis vincula, ac subiectionis iugū recusarūt: quibus ipso etiā iure naturæ, tā filio q̄ patri, deuincti erant.

Qui habitat in cœlis iridebit eos, et dominus subsannabit eos. Hi igitur qui à prædictis blasphemātur, pater nimirū, qui in cœlis habitat, & filius qui diuinitatis ratiōe, omniū dominus dicitur, deridebūt & subsannabūt eos: cōuincētq; fatuos eos fuisse, q̄ inania atq; impossibilia conati sint: & sperauerint ipsum Dominū, quā nimo vitā ipsam, morte afficere: quodq; Romani, dæmonas potius, quàm deum, & Iudæi, vmbra potius, quàm veritatem elegerint.

Tūc loquetur ad eos in ira sua. Tūc intellige locutū ad eos Dominū fuisse, quādo Iudæos palam redarguit, & peruētura in eos mala prædixit: quando inter cætera dixisse legimus: vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, quia auferetur à vobis regnum dei, &c.

Et in furore suo conturbabit eos. Ob summā illorū prauitatem ppheta indignat⁹: futuras eis annūciat calamitates, p̄turbationēq; & suspiciōē eis plurimā imponit: redarguēt autē eos dño quē prophetā arbitrabātur, par est multos fuisse p̄territos. Alij verò dicūt his verbis significari calamitates, q̄ ex futura Romanorū obsidiōe eis impēdebāt.

Possunt

Possunt etiā de futuro iudicio intelligi, quādo tāti criminis rei à Deo cōdēnati perperuis pœnis subiicientur. Ira autē & furor (quē, vt Græcè dictionis *θυμὸς παρὰ τὸ θυμὸν* verior significatio postulat, indignationē, seu potius excandescētiam quis dixerit) aliquando pro eodē ponuntur, aliquādo vt diuersa: ita vt excandescētiam *θυμὸς ὀργισμένος* etymologiam, excitationem & motū significet: ira vero, iuxta eandem Græci nominis etymologiam vehementiorem & concitatorē ad vindictam denotet feruorem.

Ego autem constitutus sum rex ab eo. Sermonem nunc facit ex Christi persona. prophetarum enim mos est, & materias, & personas variare: vt pote qui veluti organa quedam, atque instrumenta ab artifice suo moderata, ea loquebantur, quæ sanctus illis spiritus subministrabat. annūciat autem Christus regnum, quod sibi, vt homini, à patre traditum est. Data est enim, inquit, mihi omnis potestas, in cœlo & in terra.

Super Syon montem sanctum eius, prædicans præceptum eius. A monte qui dicitur Syon totam Iudæam significauit: & sensus talis est. Ego rex constitutus sum vt doceam euangelica mandata, Præceptum domini appellans hæc mandata: vt vnā atque eandem esse sibi cum patre voluntatem ostenderet: à me ipso enim, inquit, nihil locutus sum, sed quæcunque audio à patre meo.

Dominus dixit ad me filius meus es tu. Hæc verba propter æternam ac diuinam generationem dicta sunt.

Ego hodie genui te. Hæc propter carnis dispensationem: quod vero ait, hodie, intelligit ad distinctionē æternitatis sit dictū, vt tēpus signaret: hoc est in his temporibus: genui autem posuit pro creauit. Pater nanque creaturarum omnium Deus dicitur vt earū formator & factor.

Postula à me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam. Cum Christus quod ad carnē eius pertinebat ex Iudæorū esset cognatione, & in p̄pria ideo venisset, vt cognatos doceret, à suis nō receptus, iure gētiū nationes, vt suas sibi vendicauit, præcipue cum pater eū monuisset, vt illas peteret, & pollicitus fuisset petenti se eas traditurum. nam ex quo vt homo alia ratione factus erat filius Dei, consequenter aliqua illi deberi videbatur hæreditas.

Et possessionem tuam terminos terræ. Et potestatem, inquit, hæreditatis tuæ quæ ad terræ usque fines pertingit. In omnem enim terram & in omnes fines orbis terræ Euangelicus sermo penetravit. & ipse quidem pater, à propheta introducit, monere atque instare ut filius hæreditatē hanc petat: ut ostēdat quā cuperet pater humani generis instaurationem: filius verò non immerito etiam postulare id dicitur, quando quidem & humanitatem sumpserit, & dei atque hominū mediator effectus sit. Erubescant igitur & confundantur Iudæi neminē habentes cui verba hæc accommodari possint. Quis enim alius præter Christū tantam sibi possessionem paravit.

Pascet eos in virga ferrea. Simile est illud prophete dicentis: eos qui sermones tuos non susceperint castigabis flagello ferreo: & significare mihi videtur his verbis propheta, Romanorum Imperium. Etenim cum Christi regnū negassent Iudæi, sub Imperio Cæsaris se esse affirmantes, Cæsaris merito potentiā sustinuerunt: à qua profus pene perditū sunt. Ferream vero eam dixit veluti validā ac fortem, nam & Daniel in visionibus suis ferream eam etiā appellavit.

Tanquam vasa figuli confringes eos. Hoc loquēdi modo expressit propheta, quā facile Iudæi, & quā funditus à deo perdati essent. Alij his verbis significari aiunt Gentium salutem: pascet eos, inquiunt, in valida ac forti potentia tua: & quæ admodum figulus ubi reproba esse viderit vasa, quæ formavit, conterit illa: ea nimirum ratione ut rursus igni admoueat & reformet: ita & tu domine, hæc Gentium cogitationes Evangelio tuo destrues, ut eas postmodum lauatio regenerationis reformes, & diuino facti spiritus igne fortiores reddas.

Et nunc reges intelligite, erudimini omnes qui iudicatis terram. Dicitio nunc, hoc in loco rationē reddit: ac si dictum esset: & propterea vos, o Romanorum & cæterarum gentium Reges, vosque, o Iudices qui in vniuersa estis terra, vel vos o, qui terrenos homines iudicatis, ex quo addiscere potuistis, quāntis calamitatibus oppressi fuerint ij, qui Christū hunc temere reprobarunt, & illud pariter nostis quod à Deo in hæreditatē electi estis: vos omnes inquam moneo, sapientes estote, & abiecta priori illa amētia, erudimini tum ab iis, tum à scripturis etiā diuinis. Verum dum Reges ac Principes admonen-

Envy.

Harris.

monentur à Propheta, ipsos etiam populos eis subiectos admoneri pariter arbitrantur.

Seruite domino in timore. Intelligentes, inquit, quod Christus, & deus est, & vindex, & terribilis, quod illius possessio & fors appellati atque effecti estis, quod reliquum est, moderatis compositisque moribus vestris seruite ei in timore, veluti domino. in timore autem ideo dico, quia ubi est timor dei, illic & mandatorum observatio.

Et exultate ei in tremore. Et seruientes, inquit, gaudete in eo, veluti in defensore ac saluatore vestro. Gaudete enim inquit Apostolus, in domino semper gaudete: verum hoc vestrum gaudium, tremore etiam commixtum sit, & non effusum. Exultate propter spiritum, sed contremiscite ob peccatum. est enim diligentissimus omnium exquisitor, atque investigator deus, & nemo latere eum potest.

Apprehendite disciplinā. Maiorē his verbis intensionem adiungit ad id quod dixerat, ac si diceret: erudimini inquam non in superficie: sed summo studio contendite ut perfectam virtutem consequamini. Dicitum est autem hoc ex metaphora eorum qui pugno aliquid constanter tenent.

Nequando irascatur dominus & pereatis de via iusta. Per viam iustam, iustorum hominum vitam, ac conuersationem intelligit. via enim apud Hebræos multa significat.

Cum exarserit in breui ira eius. Iudicij diē significat. quod vero ait in breui, vehementiam denotat & celeritatem. nam & si in presentiarum sæpe irascatur deus, remissius tamen id facit, ut poenitentiae locum tribuat.

Beati omnes qui confidunt in eo. Qui terrena omnia contemnunt & spem in eo omnem collocant. Sunt qui hunc psalmum cum superiori coniungendum dicant: atque illinc maxime probationis vires sumunt, quod beatus David à beatitudine exorsus, in beatitudinem desinat.

Psalmus ipsi David cum fugeret à facie Absalon filij sui.

Inscriptio psalmi clara est, iis precipue, qui Regum historias legerint. Psalmus vero vnicusque facile accommodari potest, qui visibilibus seu invisibilibus inimicorum pugnam sustineat.

Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me. Acceperens Propheta, huiusmodi se, & subditorum & amicorum insidiis affligi, ad solum deum animum suum intendens, causam interrogat: cur multis in dies ad parricidiam filium vndique accedentibus, multiplicaretur inimici atque insidiatores sui, cum ipse in neminem eorum aliquando iniustus extitisset. Possunt etiam hæc verba intelligi ut dicta sint propter dæmonum insidias.

Multi insurgunt aduersus me. Apertius exprimit quod dixerat multiplicati sunt.

Multi dicunt anima mea non est salus illi in Deo eius. Multi eorum, inquit, qui insurrexerunt aduersum me mutuo se exhortantes, de anima mea, hoc est de me ipso, huiusmodi verba loquuntur: quod is qui tam facile depelli potuit & fugari, merito existimandum sit ob propria peccata, a Deo derelictus: illiusque opem atque auxiliū amisisse. vel multi id dicunt, eorum scilicet qui calamitates meas vident. Quod vero ait, in Deo eius, idem sibi vult quod in illo Deo in quo ipse sperauit.

DIAPSALMA. In proœmio operis dictum est quid sit Diapsalma.

A'v'lad'p'p *Tu autem domine adiutor meus.* Illi dicant quod lubet, tu vero afflictorum omnium adiutor es, eorum præcipue qui ope tua digni sunt.

Gloria mea, et exaltans caput meum. Alij genus, fortunam, diuitias, aut aliud quid simile, magnū & præclarū putant, ego autem in te solo confido & glorior. nam si adiutor fueris, gloriam etiam præstabis: & caput meum frequentibus olim depressum calamitatibus extolles atque exaltabis.

Voce mea ad dominum clamaui et exaudiuit me de monte sancto suo. Tantum, inquit, clamaui (seu oris, seu mentis clamorem intelligens) & statim exaudiuit me. Propere enim est dominus inuocantibus eum. per montem autem sanctum, Syon intelligit, vbi habitare credebatur Deus: pro hisque ac dignis Deo hominibus loqui. vel ipsum cœlū, quod Dei habitationem appellamus.

DIAPSALMA. *Ego dormivi.* Ego, inquit, graui afflictionū potere depressus decidi admodū, atque inutilis effectus sum.

Et

Et soporatus sum. Hoc est huiusmodi passione diu detentus. *A'v'lad'p'p*
Et resurrexi, quia dominus adiunabit me. Prænosces, ut propheta, quod dominus opem mihi allaturus erat, penè mortuas vires atque animū languidum suscitauit. Aliqui dicta hæc esse intelligunt de resurrectione, & tempus poni pro tempore: hoc est dormiā ego, & cum mortuus fuero sopore ac somno detinebor, corpore nimirum viribus defecto, ac deinde resurgam. vel tempore illo quando descendens ad inferos Christus suscitabit eos qui illic aderunt: vel in consummatione seculi quando morui omnes resurgent.

Non timebo millia populorum, in circuitu irruentium contra me. Tuo, inquit, fretus auxilio non timebo. per irruentes autem contra se, iuxta historiā, Absalonem intelligit & complices, qui aduersus eum semper insidiarum aliquid moliebantur: vel dæmones iuxta Anagogē, qui in circuitu aggredi aliquē dicuntur: quoniam & ab anteriori parte insidias ponunt, spes nimirum prosperi exitus suggerentes: & à tergo inuadunt, quando antiquorum vitiorum memoria animam coinquinant: & à dextris quoniam ad virtutem nobis opem ferunt, ut ad inanem nos gloriam impellant: & à sinistris quoniam omni abiecto velamine manifestā nobis vim inferunt.

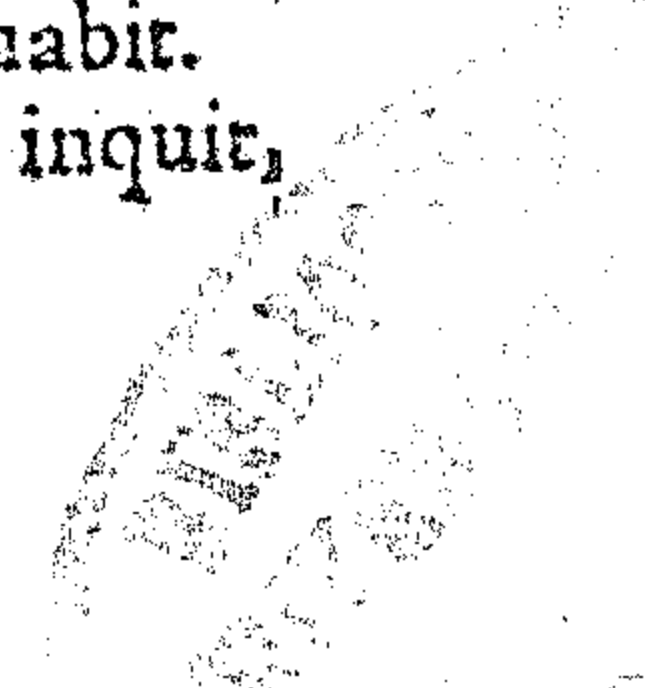
Exurge domine saluum me fac Deus meus. Tu domine, inquit, qui longanimitate hæctenus versus es, ut dormire quodammodo videreris, exurge & commouearis aduersus inimicos meos. vel forte saluatoris Christi resurrectionem prædicat, ad humani generis salutem eum aduocans: ita ut humanæ naturæ personā, prophetam induisse dicamus.

Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa. Prophetis oculis inimicorum suorum perditionē præuidens beatus David, gratias Deo agit, & collatum in se beneficium agnoscit.

Dentes peccatorum contriuiisti. Per dentes, vires intelligit, translatum est autem hoc à feris, quæ in dentibus summum habent robur. peccatores vero, inimicos omnes appellat: peccare illos significans quia ob solam morum peruersitatem, temere aduersus eum pugnabant.

Domini est salus. Atque hoc ad gratiarum actionem pertinet, & significat quod solus Deus, & nullus alius eum saluabit.

Et super populum tuum benedictio tua. Et veniat, inquit,

benedictio tua super populum tuum, qui mecum pariter inimicorum iniurias perpeffus est. vel omnem populum simpliciter, qui sub meo est imperio. vel sup' fidelium Christianorum populum. Per benedictionem verò intelligere debemus pacem & diuina beneficia, quæ benedictionis sunt causa. Quippe cum & populus, & quicumque alij viderint, quale auxilium consecutus est à Deo beatus Dauid daturi omnes sint summam Deo gloriam.

In finem in Hymnis psalmus ipsi David.

Ε'ν ὕμνοις τῷ Δαβίδ. *Inscribitur in finem hic psalmus: quia ut inferius dicemus, re- surrectionis prophetiam continet, & quæ ad futurum seculū per- tinent, quod presentis esse seculi nemo ambigit. vel quia quæ præ dicuntur in hoc psalmo nouerit beatus Dauid ut propheta finem esse habitura. In hymnis vero, ideo appositum est, quia mirabilia Dei opera continet: quibus effectum est, ut post presentis psalmi decantationem, Absalonis tyrannidem superauerit. Congruit et- iam hic psalmus cuicumque à periculis liberato.*

PSALMVS IIII.

Εἰσὶνονσαε.

Cum inuocarem exaudisti me Deus iustitiæ meæ. Contem- plare celeritatem, cum adhuc inuocaret exauditus est: sicut alibi etiam ait: adhuc loquente te dicam, ecce ad- sum. neque enim verborū copia persuadet Deo, sed pura simplicis animæ affectio. quæ vero ait, Deus iustitiæ meæ, circumlocutus est pro, Deus mei David: mei inquam qui Absaloni cōparatus iustus videri possum, dum iustiozem causam foueo. neq; enim illū ego, sed ille me affecit iniu- ria. Et sæpenuero hoc loquēdi modo vtitur Propheta, ut sanctū se aut iustū appellet, aut aliqd eiusmodi: nō ve- luti iactabūdus, sed aduersariorū se cōparans prauitati.

Ε'πλάτυρας μ.

In tribulatione dilatasti me. Gaudium dilatare solet & dif- fundere animum, afflictio autem angere atque angusta- re. verum tu, inquit, in mœroris ac tristitiæ tempore, non pusillanimum, sed magnanimum potius me fecisti: ita ut ipsi etiam parricidæ filio parci mandauerim.

Miserere mei, & exaudi orationē meā. Adhuc Deum magis ad misericordiam allicit, rogatque, preces suas nō despi- ci, si quando in tentationes fortassis rursus inciderit.

Filij

Filij hominum vsquequo graui corde. Sermonē ad notos si- bi, atq; ad amicos dirigit, qui inualefcentibus calamitati- bus studebant præsentibus ac tpalibus auxiliis ei opem ferre: aitq; vsquequo inter afflictiones cor vestrū ad Deū nō tollitis? vsquequo animū ac cor vestrū humanis ratio- nibus grauabitis, & vanis distrahemini sollicitudinibus? Quod vero ait, filij hoīm, periphraſis est & circūlocutio, pro eo quod est, homines: estq; idioma Hebraicæ linguæ.

Cur diligitis vanitatem & queritis mendacium? Inutiles sunt humani conatus: & primo quidem aspectu, cōceptæ animo spei videntur applaudere, sed postmodū frustran- tur. vel fortassis verba hæc ad illos dicta sunt, qui præsen- tibus rebus, tanquam perpetuis student, tamen si stabiles non sunt. videtur quidem esse propter id quod in super- ficie apparet, re vera tamen ob assiduas mutationes de il- lis aliter iudicandum non est, quàm si non essent. nam & ipse beatus Dauid rex erat, & tamen priuatam vitam age- bat, & persecutionem sustinebat.

Et scitote quoniā mirificauit Dominus sanctum suum. Cōiun- ctio, & superflua est hoc in loco quemadmodū ex more Hebraici idiomatis sæpenuero alibi aliqua reperiuntur superuacanea. discite igitur, inquit, qd celebrē me deus ac conspicuū reddidit: me inquā qui ei sanctificatus, hoc est oblatuſ ac dedicatus sum, quiq; in eo solo spes meas ra- tas esse cōstitui. vere autem celebris ac clarus fuit beatus Dauid, qui destructorē destruxit, qui fugitiuus perseque- tem vicit: qd parua militū manu, multas copias superauit.

Dominus exaudiet me cum clamauero ad eum. Postquā Dei ope, tam celeriter à tanto periculo me liberatū perspexi, summam in me Dei misericordiam statim agnoui: atque ideo confido, quòd rursus me clamantem atque in affli- ctionibus constitutum exaudiet.

Irascimini & nolite peccare. Irasci quidem vt hoīes non prohibet, sed admonet vt non peccemus, & ne sinamus à passionis vehemētia nos pertrahi: ne supra modū irasca- mur: neu temere aliquē vlciſcamur. nā qd irascitur vt illa- tas sibi iniurias vlciſcatur, irascitur & peccat: qd verò tm̄ irascitur, vt alterū corrigit, irascitur quidē, sed non pec- cat. quēadmodū nec peccat pater, qui non obtemperanti

filio irascitur.

καὶ ἐν ὕμνῳ Quae dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini. Perge, inquit, in tuū cubile, vbi maxima adest securitas: & illic amplo cū ocio ac quiete teipsum diiudica: & cogitationes discute, quas habuisti per diē, noctu pręterea atque in cubili tuo vt dixi doleas, & pñiam tecum agas ob peccata quę interdū in animo tuo reuoluisti. mihi em̄, inquit, beatus David, sic faciēti, vt te moneo, p̄spere cū. Et succedunt. Sume itaq; & tu experimentum, cū ex me didiceris huiusmodi vtilitatē percipere. hoc em̄ tibi vt facias suadeo. q̄ si vt Propheta indicat, cogitationū pœnas daturi sumus, quanto magis operationū? Considera etiā quomodo tam ad pręseruandum à peccatis, quàm ad castigandum peccatōrē, aptissimis Propheta, vsus sit pharmacis. nā quod ait irascimini & nolite peccare, custodit & pręseruat à peccato: & si fortassis ī peccata q̄s inciderit, vicissim castigat & corrigit, dum ait: quę dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.

Δίψη. Sacrificate sacrificiū iustitię, & sperate in Domino. Iustitiam vestram quasi fructum quendam Deo, inquit, afferte, neminem iniuria afficiētes: & auxilium à Deo expectate, q̄ oppressis potissimū auxilio esse solet. Conuersationem pręterea ac vitā futurę ecclesię pręnunciat, quę vice animalium, spirituale virtutum sacrificium Deo erat oblatura. Iustitiam enim hic non particularem virtutem, sed generaliter pro omni virtute intelligit.

Multi dicunt quis ostendet nobis bona? Cū sui exemplo admonuerit atq; exhortatus sit nos Propheta, vt in superioribus vidimus, modo obiectionē quādam à pusillanimitate fieri solitā apponit. Quidam enim, inquit, cum in calamitates incidunt, & greferentes, statim desperant, nec credunt Deū propē esse inuocantibus eū: Quinimmo oī spe destituti, talia etiā effundunt verba: quis adiutor deinceps erit nobis? quasi dicāt nullus. Quę verba extreme oīno desperationis sunt. vel aliter: de iis hominibus sermo est, qui carnis sequuntur desideria: qui cū in ocio atq; in deliciis summum bonū posuerint, eas totis velis insequuntur: afflictiones verò quę diuina dispēsatione nobis immittuntur valde oderūt. per illa etiā verba, quis ostendet

det nobis bona? animę ardentis atque immodice appetentis affectum intellige demonstrari.

Αὐτῶν ἐπληθύνθησαν. Signatum est super nos lumen vultus tui domine. Verum ego, inquit, longe aliter sentio. neq; enim in me signatū esset lumen protectionis tuę: quā lucem, illam esse, intelligendum est: quę mœroris tenebras dissoluit: quę q̄, ī me quodam modo insculpta, notū me omnibus, ac conspicuum facit his etiā qui procul sunt. Quidā aiunt contineri his verbis prophetiam de Christianis, quibus per hoc nomē, quo Christiani appellantur, signum atq; indicium quoddam impositum est: Christus nimirum: qui patris lux est. per Christum enim patrem agnouimus: qui enim vidit me, inquit, vidit & patrem meum: qui etiam character & forma patris, ab Apostolo cognominatur. Coniunxit autem seipsum Propheta Christianis, ob cognationē quandam ac familiaritatem virtutum.

Υ' πνώσω. Dedisti latitudinem in corde meo Vel propter prędictū auxilium, vel ob denominationem fidelium à Christo.

Αὐτῶν ἐπληθύνθησαν. A fructu frumenti vini et olei, eis multiplicati sunt. De carnalibus hoībus iterum sermo est: quibus terrena tantum cogitantibus, abunde omnia Deum prę magna benignitate subministrasse attestatur Propheta: & bona eis collata connumerat, dicens: quòd à fructu frumenti, vini, & olei, multiplicati sunt eis. hoc est, eis connumeratis bonis repleti, per quę bona tanquam per magis necessaria, reliqua ciborum genera intellexit.

Υ' πνώσω. In pace in idipsum dormiam et soporabor. Deposito timore, quo perturbabar, deinceps quiete dormiā, nec dormiam simpliciter, sed ad ipsam vsq; satietatē. nā quod ait, in idipsum, idē sibi vult quod vna: ac si dicat, vtraque hæc faciam, dormiā & pariter soporabor. quo loquēdi modo ac cubationis & quietis suę intēsionē expressit. vel his verbis propheta fortassis prędicit, quę ad mortē suā pertinebant. qđ scilicet nō violenta sed naturali morte ei moriendum erat. & quod dicit in idipsum, de anima & corpore intelligemus. Dormiā enim ego, inquit in pace corpore pariter & anima, corpore nimirū à visibilibus, & anima ab inuisibilibus inimicis liberata. quod verò ait, soporabor, longum resurrectionis tēpus significare videtur.

καὶ ὡμίσει
μτ.

Quonia tu domine singulariter in spe habitare fecisti me. Tu me, inquit, habitare fecisti seorsum à malignis atq; in spe salutis. Quidã verò hæc de resurrectione à mortuis prophetice dicta esse aiunt: quodque beatus David, veluti ex corporis sui persona sermonem formauit, dicentis: tu domine habitare me fecisti in sepultura: & constituisti me singularem ac solitarium illic esse, à propriaque ac socia mihi anima disunctum. verum hoc non simpliciter, sed in spe resurrectionis. quando quidem iterum animam suscepturum sperem. illa autem dictio, quoniam, abundare videtur hoc in loco quemadmodum & sæpe alibi, iuxta sacræ scripturæ, atque Hebraici idiomatis proprietatem: quanquam sæpenumero etiam hæc dictio apud Hebræos, idem significat quod vere, & ponitur pro aduerbio confirmandi.

In finem pro ea quæ hereditatem consequitur.

Quid sibi velit inscriptio in finem superius dictū est: hoc autē in loco quidam per eam aiunt significari illos dies, quibus Christus homo factus est: quando umbra legis finem accepit: atque hoc ex subsequētib; comprobari, ex persona enim futura fidelium Ecclesie Propheta psalmum hunc composuit: quanquam & ipsius etiam beati David negociis, ac rebus congruat. hanc igitur Ecclesiam, eam esse intelliges. quam propheta dicit hereditatē cōsequi: ea nimirum ratione: quia per Baptismi regenerationem adoptata est, & adoptionis priuilegia consecuta, hereditas verò quæ ei debetur, illa est quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, &c. De hac etiam ecclesia tanquā de sponsa Paulus dicebat: optavi virginem castam Christo constituere: & Ioannes, qui habet sponsam spōsus est: & beatus David alibi: Adstitit Regina à dextris tuis. In presenti verò tempore dixit, quæ hereditatem consequitur, & nō quæ consecuta est, aut quæ cōsequetur: quia Ecclesia semper heres est, illiusque hereditas finem nullum habitura nunquam est.

PSALMVS V.

Verba mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meū, intende voci orationis mee. Eūdē sensum aliis atq; aliis verbis repetit idē æquiualetib; quemadmodū mos est iis qui ex corde supplicāt, vel p̄ verba, præces intellige. tanquam

quam sermones. clamorē verò ideo addidit, vt cum tono atque intensione spiritus preces se fudisse ostenderet: & vocē ea ratione, vt clare atq; aperte se locutū fuisse significaret: cum alioquin clamor ignotā soleat vocē efficere. alia autem verba quæ his cōmixta sunt, in propria sua significatione sunt posita. Auribus enim percipe, inqt, nō simpliciter: sed intellige, atq; ipso intellectu percipe quid sibi volūt preces mee: nec fortuitò eas tibi fuisse oblatas puta, seu labiis, seu ipso tibi corde offeratur. est autē mos sacræ scripturæ, vt humanas sæpenumero operationes Deo ascribat: quemadmodum hoc in loco fieri videmus.

Rex meus & Deus meus. Te enim solum, inquit, habeo in Regem, veluti, qui mei solus prouidentiam & procuracionem habes te solum pari modo vt Deum colo, tanquā verum omnium creatorē. cetera enim idola omnia abiici.

Quoniam ad te orabo domine. Exaudi me, inquit, quonia deinceps ad te solum, & non ad alium Deum vt antea preces meas effundam.

Mane exaudies vocem meā, mane adstabo tibi & videbis me. Ε' πρόψευς. Illo inquā mane, quo sol iustitiæ Christus hominib; oritur. Ego etenim tunc ex Iudæis, atq; ex gentibus cōgregabor: & inuocabo te, ac laudādo appropinquationis cōuersationē exhibebo. tunc igitur tibi me appropinquatē atque assistentem videbis. oculi enim Domini, inquit super iustos. quædam verò exemplaria habent & videbor: hoc est manifestus fiam. quod si iuxta historiam psalmū exponamus de beato David, mane, pro matutino tempore accipiendum est: ac si diceret: Gratus mihi ac iucundius rebus omnibus fuerit matutino tempore ad te Deus, orationem ac preces meas proferre: quod & nos facere consueuimus statim vbi è lecto consurreximus: nec tamen hoc dico, quasi alio tempore orandum non sit: Benedicam, inquit, dominum in omni tempore.

Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Lōge enim ab A' ὁμοιω. es ab idolorū peruersitate, quæ iniquitates diligunt. Per iniquitatē verò omne peccati gen^o intelligit, quod extra æquitatis sit normā: seu vt significatius Greca dictio ἄνομια exprimit, quod omni careat legis ratione. ἄνομος quippe, vnde ἄνομια, quæ latinus interpres assidue iniquū ap-

pellat, ex legem potius, quàm iniquum significat: sed vocabuli inopia à *νομιαν* iniquitatem appellamus.

Neque habitabit iuxta te malignus. Gentium dii, nō tantū ipsi sceleribus ac vitiis repleti sunt, quēadmodū ex profanis eorum libris docemur: sed homines quosq; similiū vitiorum amatores, veluti suos ac proprios fouēt, suaq; illis profana aperiunt fana. Tuā vero, ô deus familiaritatem, aut tui appropinquationem (ita enim intelligere debemus quod ait: Neque habitabit iuxta te malignus) homo nullus vnquam cōsequetur. prope est enim dominus iis qui contrito sunt corde. itē: veruntamen prope timētes eum salutare ipsius. Malignum enim dicens Prophetā omnifariam peccatorem subsignauit.

Nec permaneāt transgressores legis ante oculos tuos. His verbis contineri dicunt prophetiam de Iudæis, qui donec legem seruauerūt, protectione & custodia dei digni esse visi sunt: verum vbi illius transgredi cœperunt mandata, iuste, ac meritò ab eo expulsi sunt.

Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Hoc propter infideles gentes dictū est, quæ legē dei nō receperūt: & quos iuxta Græci nominis veriore significatum, vt diximus, ex leges potius dicere possumus quā iniquos. Differt autem transgressor legis ab ex lege: quia alter, legem quidē nouit, sed non seruat: alter verò is dicitur, qui nullas omnino recipit leges. quanquam sēpenumero alterum loco alterius ponitur. quinimo & latinus interpres vtranque dictionē passim pro iniquo exponit. Verum cum in vniuersum dixerit de peccatoribus, particulatim nunc tradit quæ sibi visa sunt præcipua peccatorum capita.

Perdes eos qui loquuntur mendacium. Hoc principaliter propter eos dictum est, qui non verum deum colebant: & propter Hæreticos: consequenter propter omnes alios mendaces, ac demonis ministros, qui pater dicitur mendacij, Quod verò ait, perdes: grauiissima eorum tormenta denotauit. vel fortassis id à propheta dictū est, vt eos qui facilitate quadam proni ac labiles sunt ad mendacia hoc pacto deterreret, qui non tantum seipso ledunt sed multis etiam, perditionis causa existunt.

Virum sanguinum & dolosum abominabitur dominus. Vide quomo

quomodo interfectori dolosum coniunxit. nā qui decipit, & in pericula aliquē coniicit, occidere etiam videtur.

Ego autē in multitudine misericordiae tuae introibo in domum tuam. Ego, inquit, ecclesia ob summam misericordiam tuā ab erroribus liberata, in domum tuam, quam olim imprudenter destruebam, ingrediar. vel aliter: introibo in domum tuam, digna nimirum effecta huiusmodi fiducia apud te, non ob meas virtutes, sed ob tuam tantum misericordiam. Aliqui per domum dei conuersationem ac vitam intelligunt virtute præditam. requiescit enim deus atque habitat in iis qui virtutes sectantur, quemadmodum in Euangelio ait: Ego & pater ad eum venimus, & mansionem apud eum faciemus.

Adorabo ad templū sanctum tuum in timore tuo. Ingressa, inquit, multa cum reuerētia adorabo in timore. tēplum verò aut terrenū hoc intellige, aut cœleste in quo adoratura est. Gentes quippe deorum suorum delubris intēperanter abutebantur, atque inhoneste. cum autē hactenus ecclesia vitiorum genera quæ ad propositū à se sumptū pertinebant, narrauerit per capita: eaq; deo esse ostenderit abominabilia, nūc ad se ipsā reuertitur, ac pollicetur vere se atque ingenue, & non pigre diuino cultu inseruituram: nec tamen id dicit, veluti quæ per seipsam iustificata sit, sed tanquam misericordiam consecuta: quamuis inclamando aduersus peccatores, & seipsam in templum dei inducēdo, videatur quodammodo aliud significare.

Domine deduc me in iustitia tua. Deduc me domine per manum filij tui: qui, vt ait Apostolus, iustitia est, & sanctificatio, & redēptio. vel in lege tua quæ est humana iustitia.

Propter inimicos meos dirige in conspectu tuo viā meam. Propter visibiles atq; inuisibiles inimicos meos, qui in semitis meis scādala semināt, & laqueos tendūt, explana quæso domine viā meā ad te. ita enim Symmachus reddidit. vel dirige me, ne declinem ad dexterā aut ad sinistrā propter inimicos meos. qui latenter in insidiis me obseruāt. Congruere etiam possunt hæc verba ipsi beato Dauid.

Quoniam non est in ore eorum veritas, cor eorum vanum est. Et mentiuntur assidue vt fallaces: & inutilia semper ac vana cogitant vt maligni.

Sepulchrū patens est guttur eorum. Propter mortua illorū dogmata hoc dicit: & ob putidas Hæreticorum blasphemias, & inhonesta intemperatiæ verba, vel iuxta historiā, ob turpes contumelias, & ob iurgia, quæ in David dicta fuere ab inimicis, quorum guttur non tectæ atque operatæ sepulture comparauit, sed aperte ac patenti, tetrūq; odorem emittenti, nam si opertum esset sepulchrum, im mundicias omnes & grauem illum spiritum cælaret.

Linguis suis dolose agebant. Dolosi omnes mēdaces sunt, nam quicumque mēdax etiam dolosus, doli etenim vitiū peruersum est, ait igitur, quòd insidias & dolos vna aduersus eam contexebant.

Iudica illos deus. Tu, inquit, qui huiusmodi homines, ac talia operantes odisti, eos etiam condemna.

Decidant à cogitationibus suis. Hoc est frustrantur propriis consiliis.

Secundum multitudinē impietatum eorū expelle eos. Propter illorum impietatem eos, inquit, expelle quia te non venerantur, neq; enim propter me id exoptulo: tametsi alioquin, fors atque hæreditas tua ego sum vel aliter quāto illi impij magis sunt, tanto à tua beneuolētia lōgius abiiciantur. Impius verò non ille tantum est, qui deum non colit, sed & is qui non, vt congruit, eum veneratur.

Quoniam exacerbauerunt te domine. Non adeo mihi curæ sunt quæ aduersum me operantur, quārum doleo ob ea quæ contra te agunt, exacerbauerunt enim te in studiis, atque in conuersationibus suis, quas superius cōmémorauimus, vel aliter: quia exacerbauerunt te dominum meum dum mihi mandata tua obseruanti molesti sunt.

Et latentur omnes qui sperant in te. Quoties inimici Dei mœrore ac tristitia afficiuntur, fideles ac pij quicumque sunt ex aduerso gaudent: quòd solo freti Deo, tantos ac tales superent inimicos.

Et in seculum exultabunt. Hoc est semper & perpetuo, cum prope atque assidue consolationem tuam habituri sint.

Et habitabis in eis. Requiescens nimirum in pulchritudine atque elegantia animarū eorum. Inhabitabo enim alibi inquit, in eis, & inambulabo, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.

E!

Et gloriabuntur in te, qui diligunt nomen tuū. Quia scilicet ipsi soli Deū verum intellexerunt, atq; in hoc solo spem suam collocarunt, & aliter: Christiani viri diuinum Christi nomen adeo diligunt, vt ex illo tātum velint cognosci, in solo etenim Christo iuxta Apostolum gloriātur, dicentem: mihi autem absit vt gloriar, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi: hoc est nisi in Christo ipso crucifixo.

Quoniam tu benedices iusto domine. Non tantum in præfenti seculo tu eis benedices, laudes eorum omnibus notas faciens: sed & in futuro, quando vocabis eos, dicens: Venite benediētis patris mei. Tu itaque benedices eis, tametsi maligni contra, eis maledicant. huiusmodi autem verbis eos consolatur qui propter virtutem blasphemis ac maledictionibus impeti solent.

Vt scuto bonæ voluntatis coronasti nos. Tu domine, inquit, munisti nos valde, & circundedisti cruce tua: quæ scutum est bonæ voluntatis: hoc est scutum tibi gratum ac placitum, animaduertendum autem est esse hunc quem dā loquendi modum apud sacram scripturam, quo filium potentis dicere solet, pro potentem: & virum sanguinum, pro sanguinarius: hominem etiam pacis hoc est pacificum: ita & hic scutū bonæ voluntatis pro scutum placitū & bene gratum. Ordo etiam fiat hoc modo, munisti nos domine potentia tua quasi scuto quodam probato ac forti, corona enim circularis formæ est: & munitiones etiā per circulum atque in circuitu fieri solent.

In finem in Hymnis pro octaua Psalmus ipsi David.

E! V. 147018

Quid significet in finē dictum est: presenti vero Psalmo laudat ac magnificat Deū propheta: rogatque & preces fundit pro octaua, hoc est pro futuro seculo, præfens enim seculū reuolutum ac cōpletum, & quasi Hebdomada commēsuratum, septenario signatur numero, & septimum dicitur: futurū vero seculū octauum appellatur, veluti quod septimum sequitur. In persona autem non sua tantum Propheta, sed & omnium nostrum fundit preces ad deū, qui in futuro illo seculo omnes indicaturus est, hunc autem psalmum composuit beatus David, postquam in angustias, atque in afflictiones decidit, quæ ei ob peccata eius obuenerant.

b 3

Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Sed quō legim⁹ apud beatū Iob: Beat⁹ homo quem redarguit dominus in terra: & quō ipse etiā Dauid alibi dixit: Beatus homo quē tu corripueris domine. verū hoc in loco Propheta non reprehēdi reuult aut castigari à Deo, sed quā possit id tantū est, ne cum indignatione redarguatur aut cum ira. nam cum intolerabilem esse nouerit iram Dei, timet ne ab ea prorsus perdat: modice tamen corripit. optat, vt probator effectus, futur i iudicij pœnas melius effugiat. consequenter etiam post redargutionem, correptionem subiunxit: & quanquam deus à furore & ira & ab omni prorsus passione liber sit, prophetæ tamen sæpenumero huiusmodi affectionem ei tribuerunt, persuadere studentes lectoribus, quod omnium hominum Deus curam habet: quod omnia videt & audit: quod lætatur, & tristatur, & iudicat, & furit, & irascitur: & quæcunque alia huiusmodi eum facere dicunt: vt saltem hoc pacto timore correpti homines desisterent à vitiis. & aliter ab humanis operationibus prophetæ diuina declarāt: & quia qui loquuntur, & qui audiūt homines sunt, humana lingua exprimūt quæ loquuntur. neque enim possibile est, vt alio modo loquantur, qui in corpore sunt, quàm corporaliter. nam & quotiēs barbaros alloquimur, illorum lingua vtimur: & cum pueris aliquid dicere volumus, eorum more balbutimus: & quanquam valde sapientes simus, ad illorum tamē humilitatē condescendimus. hæc igitur tibi sit norma quædam vniuersalis. Quod igitur ait, ne in furore tuo arguas me, idem sibi vult, quod nolis me iuxta mea merita condemnare, neque debitas à me pœnas exigere.

Miserere mei domine quoniā infirmus sum. Si intellectus, inquit, meus debilis non fuisset, passiones certe illū non superassent: vel quia infirmus sum aduersus inuisibilem inimicū, qui & palā & clā insidias disponit. vel quia assiduis afflictionib⁹ debilitatus sum. Cōsidera igitur & tu deus debilitatē meam, & noli me penitus condēnare, quasi spōte mea superatus sim. hac autē voce, miserere mei, oēs nos perpetuo indigemus. nam & alibi ait: Si iniquitates obseruaue

naueris domine, domine quis sustinebit? Itē alibi, non iustificabitur in cōspectu tuo oīs viuēs. Et rursus ppheta alius: quis gloriabitur, inquit, mundū cor habere, aut quæ confidet mūdus esse à fordibus? oēs itaq; indigemus diuina misericordia: tameti non omnes illam consequamur, cum deus quærat tantum dignos se. Omnes etiam nos infirmi sumus, quia nisi dominus edificauerit domū in vanum laborant qui ædificant eam: & nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.

Sana me domine, quoniā conturbata sunt ossa mea. Dolor quæ sumus mihi inest ab assiduis afflictionib⁹, ad vsq; ossa ipsa sensu carētia puenit, atq; ea cōcussit. his autē verbis passionis suæ vehemētiam demonstrat. vel p ossa intelligere possumus vires ac potētias, quibus mens ipsa sustinetur.

Et anima mea turbata est valde. Non sustinēs. s. dolorum vim. commodissime autē dicitur hic versiculus, quotiens quis ad iram aliquam irrationabilem, aut prauas concupiscētias fuerit stimulatus tūc enim diabolus immodice spirās, animā solet & corpus perturbare, nō secus ac validus ventus in mare irruēs. miscētur enim vnā ambo atq; estuāt, nec propriū aliquem locū, aut ordinem seruant.

Et tu domine vsquequo. Verba hæc nō accusantis sunt, sed hominis in doloribus cōstituti. diu, inquit, à te ego neglectus sum, cum tamen auxilio tuo indigerem. Deus enim iis qui propter propria peccata tentationes sustinēt, non solet statim auxiliari: atq; hoc magna cum dispensatione agit. Tempore enim accepto, inquit, exaudiui te. iis verò qui ob dæmonis calumnias id patiuntur, statim adest. ad huc enim, inquit, loquente te dicam, ecce adsum.

Conuertere domine eripe animam meam. Cōuertere ad me, inquit, tameti si hæctenus ob peccata mea auersus fueris à me: & eripe me ex afflictionibus.

Saluum me fac propter misericordiam tuā. Non ob virtutes meas, inquit, id peto. nullas em habeo quib⁹ id merear.

Quoniā non est in morte qui memor sit tui. Per mortē, peccatū intelligit mortis ministrū. ab initio enim peccatū introduxit mortē. ait igitur, quod qui peccatū facit, nō est tūc dei memor. est enī velut ebrius aut obcæcat⁹, qui peccat. vel mortē appellat tēpus mortis. quæ vbi quis mortu⁹

fuerit, ablatum ei est, vt possit amplius dei reminisci, aut deum rogare, inutiles enim tunc essent omnes preces. *In inferno autem quis confitebitur tibi?* Ante mortem poenitere quem potest? post mortem verò retributionis tantum modo tempus est.

Laboravi in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Nō simpliciter laboravi, inquit, sed cum gemitibus. Quæ res intensiōē denotat laboris. nec simpliciter etiā dixit effundā lachrymas, sed lauabo lectum meum: neque id semel tantum faciam, inquit, aut secundò, sed per singulas noctes. Et quia in die variæ me cogitationes distrahunt, faciam quietis tēpus cōfessionis esse: nemine scilicet me tūc perturbate. cōmōdissimum enim est ad poenitentiam id tempus. Quod verò ait: lachrymis meis stratum meum rigabo: expositiue dictū est ad præcedētia, & ad clariorem sensum illorum verborū: lauabo per singulas noctes lectum meum. Audiamus verò nos homūculi, tāti regis poenitentia, eamq; imitemur. Protulit autē hæc verba beatus David, ad excitandam in se misericordiā dei: vtq; ad eam deū magis flecteret: ne aliquādo fortassis grandis calamitatum cumulus, vires suas prosterneret, atque eum inutilem redderet.

Turbatus est à furore oculus meus. Oculus animæ: scilicet hoc est mens mea. Cōsiderās enim ego, inquit, furorē aduersus peccatores, in die iudicij, vehemēter perturbatus sum. Congrue verò mentē ipsam oculū appellauit, veluti qui itineribus omnibus dux est. nā & mēs videt & audit. Aliqui etiā dicunt oculū corporis beati David perturbatū fuisse, cū iratus esset aduersus inimicos. propriū enim ac peculiare est ijs, qui irascuntur, vt oculi eis turbentur.

Inueteratus sum inter omnes inimicos meos. Veterascērium vestimentorum instar neglectus sum ac vilipensus ab inimicis meis: qui tamen ante commissa à me delicta, timebant me. vel inueteratus sum: hoc est debilior effectus: Senes enim debiliores viribus effici solent.

Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Sentiens iam ac cognoscens diuinum sibi præsto esse auxilium, fiducia ostendit: & inimicos perterrens, seu visibiles seu inuisibiles illi sint, aufugere eos iubet.

Quoniam

Quoniam exaudiuit dominus vocem fletus mei, exaudiuit dominus deprecationem meam, dominus orationē meam suscepit. Hæc oīa causam esse dicit fiduciæ suæ, timorisq; pariter ac fugæ inimicorum. tria verò hæc in præsentī versiculo dicta, eundem habent sensum: vt alibi etiā diximus. Vel aliter: quia ob paupertatē, aut alias eiusmodi miseras, sæpenumero multi deslere solēt: supplicationis vocabulo, æquiuocationē fletus distinxit: qui ad coadiuuandā supplicationem interfuit: & ad hæc, orationis etiā nomen adiunxit, vt maiorem precum suarum intensiōem denotaret.

Erubescant & conturbentur omnes inimici mei. Rogat vt quæ sibi fuerunt significata quàm celerrimum finē consequantur. erubescant autē eius inimici, cernentes eceptas à se spes inanes fuisse. sperauerant enim posse se de facili in propria potestate habere beatū David, veluti diuina priuatum beneuolentia: quòd si erubuerint, & pudore confusi fuerint, quomodo non etiam timebunt?

Conuertantur & confundantur valde velociter. Illi sic sentientes retro abeant. & (quod ait) confundantur, augmentum atq; intensiōē significat pudoris. Dicitio autē, valde velociter, oībus his verbis adiungenda est. optat nāque atque imprecatur illos quàm citissime hæc omnia pati. Quidam verba hæc dicūt precum potius similitudinem habere, quàm imprecationis: & precari Prophetam pro inimicis, vt eos pudeat prauorū consiliorum: vt timeant deum qui ipsi Prophetæ adiutor est: vt à propria prauitate discedant, atque hoc pacto meliores fiant.

Psalmus ipsi David, quem cecinit domino pro verbis Chusi filij Iemeni.

Υμνός.

Præsens inscriptio videtur ferè pugnantia cōtinere ijs, quæ in historia Regū habentur, & ubi gesta beati David suo ordine conscripta sunt. illic enim Chusi non Iemini filium fuisse legimus, sed Arachi. veruntamen recte cōueniunt hæc, vt dicemus: vel quia duplex fuerit nomen patri Chusi: vel quia ipse postmodum huius cognominationem sortitus sit, vt Iemini filius diceretur. hic etenim Chusi, Arachi filius, & socius beati David, memor veteris amicitia, cū Absalon filius beati David, aduersus patrē insurrexisset, sinxit se deficere ab Rege & ad Absalonem transfugere eo cōsilio,

b s

Α' πορρα-
φείσαν, κα-
ταισχυθησαν.

ut Achitophel ducis Absalon consilia dissolueret: quemadmodum
 & perfecit morando quippe & cunctando Absalonem, contra A.
 chitophelis consilium, ita detinuit, ut occasionem & tempus presti-
 terit beato David, & longius fugiendi, & maiores copias colligē-
 di: ut in libris Regum latius scriptum reperitur. ab huiusmodi igitur
 strenuo opere, appellationē hanc Chusi consecutus est, ut Ieme-
 ni filius diceretur. Si quidem Iemeni dextera interpretatur. Mos
 verò est scripturae sacrae, ab exercitiis aliquibus seu studiis, tanquam
 à parentibus filios denominare, veluti filium pacis, filium sapientiae, &
 filium perditionis: ita etiā & filius dextera ille dicitur, qui dexter
 & commodus amico fuerit adiutor, illud etiam animadvertendum
 est, quòd inscriptio dicit, pro verbis Chusi: & tamen in toto Psal-
 mo Propheta nullā Chusi memoriam facit: unde alia oritur dubi-
 tatio: quomodo scilicet pertineat ad Psalmum inscriptio. Nos tamen
 quod cognouimus non celabimus. cum pœniteret prophetiam, quòd
 spem aliquam posuisset in prudentia & consilio Chusi, qui ei sua-
 serat decepturum se Absalonem, & dissipaturum consilia Achitophel,
 huiusmodi psalmum cōposuit & cecinit deo, non pro benefi-
 ciis quae consecutus fuerat à prudentia & consilio Chusi: sed quia
 ipse amissa illa spe, quae praecipue in deum habenda erat, magis fre-
 tus sit in verbis Chusi, à se ad Absalonem missi. est igitur hic Psal-
 mus propitiatorius, placatque & benivolentem reddit deum ob com-
 missum errorem: illumque in auxilium suum aduocat.

P S A L M V S V I I.

Domine deus meus in te speravi, saluum me fac ex omnibus
 persequentibus me, & libera me. Licet, inquit, ob pru-
 dentiam Chusi adiutus sim, & paululum respirauerim, tem-
 pusque acceperim ad congregandum exercitum, nunc
 tamen in illo amplius non confido: & cum propediē pu-
 gnæ dies mihi initer, à te vno pendeo, in quem vnum om-
 nes spes meas collocaui. alia enim omnia, amicos ni-
 mirum, socios, ac milites, secundo, in loco reputo. Scriptum
 est enim: maledictus homo qui spem ponit in homine.
 Item, beatus homo qui sperat in te: & quemadmodum
 alium colere quam deum, non debemus, sic etiam in alio
 sperare nos non decet quam in deo. Ille autē saluari dicitur,
 qui in bello sine vulnere conseruatur: & eripi is qui
 ab inuasiōe atque impetu inimicorū liberatur. ex om-
 nibus autē persequētibus me, dixit, propter eos qui par-
 ricidam

ricidam filium sequebatur, & eius mortem appetebant.
 vel aliter ille saluari dicitur quod infirmus est: eripi verò seu
 liberari ille, qui est captiuus. Salua me igitur ut infirmum:
 & libera me quasi captiuum. timeo enim ne ab inimicis
 cōprehendar, vel salua me ab inimicis praesentis vitae: &
 libera me ab inuisibilibus inimicis, qui post mortē meā,
 animae meae maculas omnes perferutaturi sunt, si quo
 pacto fortasse eam potuerint comprehendere: duplex
 quae erit iuxta hunc sensum petitio, pro praesenti scilicet
 vita, & pro futura.

Ne quando rapiat ut leo animam meam. Absalonē filiū Leo-
 ni cōparat, ob summam illius temeritatē, ferociam, atque
 impudentes ausus. vel fortassis de dæmone sermo est, qui
 Leoni conuenienter comparatur. quia sicuti Leoni os, ac
 fauces male olent, ita etiā os dæmonis eructans blasphemias
 male olet. figura etiā videtur haec verba esse, eorum
 quae à dño passionis tempore dicta sunt. nunc princeps hu-
 ius mundi eiicietur foras, & in me nō habebit quicquā.
 & si intelligimus psalmum de Absalone, animam, expo-
 ne, id est vitam, quae ab interfectore quodammodo auferri
 videretur. Est etenim anima vitae causa: & saepe numero
 cautata ipsa causarū nominibus appellamus: quemadmo-
 dum & dñs, pax, dicitur & iustitia, & alia huiusmodi: quia
 pacis & iustitiae author est. hac etiā ratione dæmō pecca-
 tum & perditio appellatur, veluti illorū causa. improprie
 autē posita est dictio rapiat, pro interimat. congruit etiā
 hic psalmus, omnibus his qui in tētationibus & periculis
 animae cōstituti sunt, si per persequētes, dæmonū copias
 intellexeris, & per Leonem, ipsum dæmonū principem
 sathanam: qui animas ad peccata, aut ad desperationem
 rapere solet, vel qui eas rapit vbi exiuerint è corpore.

Cum non sit qui redimat, neque qui saluum faciat. Congruē M^h d^r Jos.
 haec & suo ordine correspondent praedictis verbis, salua
 me & libera me. te, inquit, non adiuuante, nullus est qui
 saluet, aut qui redimat.

Domine deus meus si feci istud, si est iniustitia in manibus meis, A' dicitur d' gca
 si retribuere retribuētibus mihi: mala, decidā sane ab inimicis meis
 manu. Nō aperit propheta peccati genus, filio ignoscēs.
 neque em̄ suo noīe illud declarauit, vicē filij quodammodo

erubescens: sed (quod videri potest magis laudādū) si feci hoc, ait, quod filius meus cōmisit aduersum me (scelustus quippe is fuerat & parricida) si iniuriam aliquā manibus, hoc est factis, intuli, tamen si illius sæpe scelera præfenserrim: vel si læsi eos, qui aduersum me Absaloni ī bello opē tulerūt: quiq; pro bñficiis à me in eos collatis, mala mihi nunc retribuunt: si horū quicquā, inquit, commisi precor vt aduersus inimicos meos nō præualeā, sed re infecta, inanis decidā. verum aliqui, huiuscemodi quæstionem mouent: si nō deciderit inanis Dauid, nec re infecta recesserit, sed aduersus inimicos præualuerit, certe hoc pacto in illos cōmissorū scelerum pœnā inferet. quō igitur dicit se illis mala non reddere: dicere possumus, præterita illū tempora significare, quia quum in præteritū occasionē sæpe nactus iniuriā referre potuisset, abstinuit tñ: in presentia autē, cum periculum ei vitæ immineret, ad defensionem sui accedebat, tanta iniquorū hoīm scelera amplius non sustinēs: vel aliter: decidā ab inimicis meis inanis id est frustratus oī spe. spes autē non vlciscendi erat, sed repellēdi inuadētes: vt saltē hoc pacto persequi eum desisterent. videre enim licet quēadmodū militibus suis iussit vt filio parcerent: & quō illius morte intellecta, in magnos decidit luctus. vel aliter: iuuuifibiles inimicos hoc loco intelligere possumus, à quibus inanis quis decidisse dicitur & re infecta, si illos non superauerit, & virtutū suarū acie eos non confuderit, hæc autē verba nō iactabundus dicit, sed potius sibi cōciliaturus deum, cū in angustias incidisset: & si ad alias psonas referātur hæc verba: nō affeci ego, inquit, hoīm aliquem iniuria, nec Sauli qui mihi pro acceptis beneficiis manifeste mortē intētabat, iniurias retuli: tamen si in potestātē meā deuenerit: vt in historiis Regū continetur. Siue igitur Absaloni hæc aptaueris, & iis qui cū eo erant: siue alteri: siue etiam ipsi Sauli, veritas nihil lædetur. Retributionis vero noīe hic, primo locō improprie vsus est, pro reddidi. nā qui bonū aut malum aliquod primus infert, is dare dicitur, reddere verò is qui datis parem vicem tribuit: retribuere autem, vel potius (vt Græca dictio ἀντιπροδοῦναι significantius exprimit) contra retribuere is dicitur, qui secundam beneficio-

ficiorum aut iniuriarum vicissitudinem reddit. huius autem verbis vsus frequens est apud scripturam, præcipue apud beatum Dauid.

Persequatur inimicus animam meā & comprehendat. Persequatur, inquit, Absalon animam meā: hoc est me ipsum (circumlocutio enim est) & comprehendat.

Et conculcet in terra vitam meam. Per vitam hoc in loco sanguinem intelligit, qui vitæ causa est, veluti præcipuū elementum inter cætera quæ in corpore sunt, & quæ illud coaptant.

Et gloriam meam in puluerem habitare faciat. Per gloriam, gloriosum ac nobile corpus suū intelligit: quod tū ob vires eius maximas, tū ob magnitudinē & gloriam, quæ ei ab imperio obuenerat apud oēs celebre erat & notū. in puluerem vero habitare idē est quod iacere, & in terram dissolui: possumus etiam sermonē hūc ad inuisibilē inimicum trāsferre, ita vt imprecetur, persecutionē se ab eo sustinere, & cōprehendi, nec posse illius insidias euadere, quinimo in terram hoc est in terrena negotia vitā suam immergi. hoc enim significant illa verba, & conculcet in terram vitam meam, ad eō vt iacenti illi insurgat dæmō, ac turpiter insultet. neque hoc tantū, inquit, corpus conculcet, sed & gloriam: hoc est ipsum etiam intellectum, qui animæ honor est & gloria, in terram deferri imprecatur, & terrenis rebus applicari, ita vt contemplationis alis ad deum amplius extolli non possit.

Exurge domine in ira tua. Exurgere potest deus, & nō in ira, iuxta illud, Exurge domine saluum me fac: at nūc ad supplicia atq; ad pœnas eum aduocat: intelligere autem debemus deum surgere non corporaliter, sicuti nec corporalem sedem intelligimus, quando sedere illum legimus: sed regiam eius dignitatem stabilitatemque & iudicandi authoritatem iudicari arbitramur. hoc pacto etiā cum exurgere deum dicimus, puniendi aut defendendi illius propositum denotamus. iram in deo pari modo nō passionem esse intelligimus, sed castigationem & punitionem illorum qui diuina ira digni sunt.

Exaltare in finibus inimicorum tuorum. Cū altus sis & sublimis, ita etiā appare, atq; ostende te hominibus: huius-

κατασυνώσαι.

Σαυ.

modi autem apparebis in finibus, hoc est in morte inimi-
corum tuorum. Mors quippe vniuscuiusq; finis est: meos
vero inimicos, tibi etiam inimicos esse non ambigo, cum
mandata tua transgrediantur.

Exurge domine deus meus in precepto quod mandasti. Noli
amplius esse sanguinis, sed vliscere propter preceptum
quod mandasti. quod videlicet tradidisti per Moysen iu-
bens, parētes honorandos esse à filiis. verū in præsentia
filius meus furore in patrē correptus est. possumus & a-
liter intelligere: q̄ Propheta preces fundat pro resurre-
ctionis mysterio. Dixit enim dominus ad Iudæos, vt a-
pud Euangelistas legimus: soluite templum dei, & in tri-
bus diebus ædificabo illud. Exurge igitur, inquit, iuxta
illud mandatum, dixisti enim soluite & soluent.

Συναγωγή.

Et congregatio populorum circumdabit te. Si enim mihi adiu-
tor fueris, videbunt multi & timebunt, & conuertentur
ad dñm. quod vero ait circumdabit te, idē est quod circa
mandata tua versabuntur, & nunquā ab eis recedent. nā
alioquin deus immensus est, & comprehendi nō potest.
possumus etiam hoc intelligere de resurrectionis tēpo-
re. congregatio enim gentium, quasi corona quadā Chri-
stum cinxit, cum ab oībus terræ finibus gentes ad eū ac-
cederent. vel circumdabit te, hoc est canet & laudabit te.
in choro enim ac cœtu, Hymnos ac laudes deo canere
solemus. à forma igitur seu figura cœtus hominū, Deum
laudantium, laudationem ipsam significauit.

Et propter hanc in altum regredere. Propter hanc inquam
congregationem gentiū, ascēde tu o mediator ad patrē,
& regredere in altitudinē glorię tuę: quā habebas priu-
quam mundus esset. & ineffabile mysterium perfice.

Κρίναι.

Dominus iudicabit populos. Non negliget dominus ea
quę aduersus me moliti sunt, sed disquiret omnia. vel i-
dicabit populos condēnans prauos, bonos vero statuens
à dextris.

Ε' α' ἐμοί.

*Iudica mihi domine secundū iustitiam meam, & secundum in-
nocentiam meam quę in me est.* Postquam meminit iudicij
esto, inquit, & mihi iudex, disquirens iustitiā meam, quā
seruauī aduersum parricidam filium, & cōplices, præter
ea etiam id peto, vt secundū simplicitatem meam quę in
mi:

me est, sic fiat mihi. Sed quomodo alibi dicit, & nō intres
in iudicium cum seruo tuo, cum hic iudicari cupiat? quia
scilicet ibi iudicari refugit cum deo, & vitam suam cum
illius beneficiis comparari: nunc autem se cum filio iudi-
cari quærit, & cum his qui iniurias ei intulerant, atq; in-
terimere eum cupiebant.

Consumatur nequitia peccatorū, & diriget iustum. Nā si ali-
quando eorū malignitas cessauerit, dirigentur iusti. hoc
est absq; impedimento in recta virtutis via ambulabunt.

Συνοδοσθη-
ται.

Scrutans corda & renes deus iuste. Tu deus, inquit, iuste
inuestigas atq; exquiris renes & cor. hoc est oīa irę atq;
indignationis germina, quę in corde versantur: & omnes
concupiscentiæ radices, quę in renibus inesse solent. ex
his nanque irę nimirū & concupiscentiæ affectibus, pec-
cata omnia ortum habuere. & aliter: deus scrutatur cor
& renes. dictionem autem, iuste, sequentibus coniunge
legens, iuste adiutorium meum à domino.

Δυναίως.

Adiutorium meū à domino qui saluos facit rectos corde. Sim-
plex & rectus corde cū sim, meq; ad rectum dirigam vir-
tutis callem, auxilium expecto non humanum (inutile
quippe illud est) sed à deo qui potens est vt saluet me.

Deus iudex iustus, fortis & longanimis. Videntur hæc ad
eos dicta esse, qui de dei p̄uidētia penē scandalizati fue-
rant, & permisisset filium aduersus patrē insurgere. iu-
stus igitur est, veluti qui vniuscuiusque operibus æquas
vices rependit: fortis vero, velut is qui potest quęcunque
vult: & longanimis, vt qui non statim infligit pœnas.

Et iram non afferens per singulos dies. Hoc ad probandam
dei longanimitatem dictum est. Etenim cū assidue delin-
quamus, & ideo dignos nos suppliciis reddamus, ipse tñ
tempus pœnitendi, vt longanimis tribuit. per iram igitur
hic pœnas intellige. Mouent quidam dubitationē: si iu-
stus est deus, & condignas tribuit pœnas, quomodo po-
test dici misericors? Ad quod dicendū est: iustum quidem
deum esse, veluti qui vnicuique cōdignas reddit pœnas,
sed misericordem esse etiam: quia nō statim castigat, sed
sustinet, & pœnitentię ac cōuersioni tempus tribuit, nec
dæmonem finit omnia perficere, quę ille optat: & quia
omni denique ex latere nostram sitit salutem.

καὶ μὴ ὀργ-
γῆν ἐπιτάγων.

Σηλωσει.

Nisi conuersi fueritis, gladium suum nitidabit, arcum suum tendit & parauit illum. Sciēs beatus Dauid vt propheta, & vniuersæ gētes eius psalmos in ore atq; in manibus semper habituræ erant, disciplinā eis admiscet. nisi em̄ vos, inquit, qui à recto calle, declinastis in erroris vias, & conuersi estis ad materiales res, iterū ab his reuertamini ad deum, pœnas profecto non effugietis. per gladiū autem, acerbiter, & per arcū, celeritatē mortis indicat. Nitidare autē & tendere, pœnarum apparatus significāt, longanimitatēq; diuinam non perpetuā fore, sed ad tempus. parare verò dicere potes flagelli propinquitatem. vel aliter: per arcum, vehementiam pœnarum intellige: per arcus tensionem, appropinquationem pœnarum, & demum per eiusdem apparatus, quomodo peccatores deus omnino percussurus sit, nisi pœnitentiam egerint.

Σαύκ.

Et in eo parauit instrumenta mortis. In eo nimirum supplicij genere quod sub arcus figura denotauit. varia autem sunt mortis genera: gladius videlicet, ignis, aqua, terræ-motus, hiatus terræ, ægritudo: quæ omnia mortis sunt instrumenta. per ea enim mors, finē suum cōsequitur. illud tamen animaduertendum est: q̄ licet humano more verba sint prolata, omnia tamen digne deo intelligenda sunt. huiusmodi enim crassioribus verbis Propheta sepe vtī solet, auditorum hebetudini cōdescendens. hac ratione gladium Deum habere dicit, arcumq; & sagittas, atq; alia bellica instrumenta: nitidareq; eum & tendere, vt auditoribus timorem auget, & per nota eis nomina, lapideam eorum mentem concuteret: verum huiusmodi armis non indiget, qui aspectu solo facit terram tremere: in manu cuius est omnis spiritus: qui etiā montes dissoluit in fortitudine sua: omniaq; alia facit, quæcunque de eius potentia diuini contemplatores tradiderunt.

Sagittas suas ardentibus effecit. Ex his verbis p̄bos hoīes consolatur. pœnas enim, inquit, fecit deus propter eos, qui scelesti sunt ac deo indigni. Ardētes enim appellauit eos, qui oī prorsus carēt virtutis humore: qui adeo sicci sunt ad operandum aliqd̄ bonū, vt facile ab igne pœnarum incenduntur: qui etiā iam ardere dici possunt, ea ratione: quia pœna illa iam eos manet. & aliter ardentibus

igitur

igne scilicet passionum, iræ, voluptatis, auaritiæ, & similibus. Cum autem multiformē dei iram descripserit, eamque prauis hominibus imminere tradiderit, erudit postmodum, & docet nos à præsensibus rebus: & sermonem ad Absalonem conuertit.

Ecce parturit iniustitiam. Filius meus, inquit, factus est iniustitiæ grauidus, cum iniuste cogitauerit me de eo regno expellere, quod mihi à deo datū est. parturitionis autē nomine vsus est, volēs ostēdere quales & quā acerbos dolores, ij patiantur, qui proximos suos iniuria afficere student. implētur siquidem indignatione, interrūpuntur ab ira, cogitationibus tabescunt, per innumeras ambulāt vias, timore afficiuntur, in angustiis permanent. huiusmodi autē flagella sustinere omnino nequeunt, donec cogitationes suas in opus non deduxerint: tamen postea nō liberentur à sententia, atq; à condemnatione propriæ cōscientiæ. Quando igitur scriptura, intolerabilem aliquē dolorem vult exprimere, illum sub parturitionis nomine describit: quo nomine, Græci præcipue, frequentius vtuntur pro dolore, parturitionem, *ὀδυνη* appellātes, à verbo *ὀδύνη* idē proprie significāte quod tumeo seu augetur. etenim cū infans in matris utero perfectus est, & auctus, amplius ferri nō potest, vnde maximos efficit dolores, cū ad exitum festinet. Per hæc autem ostenditur vitia in nobis naturaliter non esse complantata sed de foris inlita esse, & graues postea dolores producere.

Concepit laborem & peperit iniquitatem. Atqui in aliis fœtibus primū conceptio est, & deinde parturitio consequitur aucto ac perfecto infante: verum id sic se habet, quādo de cōceptione & parturitione illa loquimur, q̄ in vno atq; eodem fœtu cōtingit: nunc autem de diuersis fœtibus est sermo. primo enim Absalonē dicit parturisse iniustitiam, deinde cum ab ea male affectus esset, tū ob rationes iam dictas, tum etiam quia idoneū tempus ad patranda scelera nondū inuenisset, concepisse eū narrat laborem, hoc est corporis dolorem. nam si animus sollicitudine torqueatur, ipsē etiā corporis vires deficiunt. nō tantū igitur animi mœrore Absalon detinebatur, sed in corpore etiam dolores inciderat, donec iniquitatē peperit.

c

Porro illud iniquum fuit, inhonorare ac persequi patrem, & illius pellices violare. Quidam vero breuiorem expositionem secuti, parturisse exponunt pro cogitasse, per conceptionem verò constantiorem illam tyrannidis meditationem intelligunt, vel aliter: cum Absalon grauius animo angeretur, & multa passus esset propter huiusmodi cogitationes, nec tamen adhuc quiesceret, concepit rursus alium dolorem eandem ob causam: qui alius ei fuit labor, & alius dolor, & secundus partus.

Ωψυξ, ηγε
αυτον κει.

Lacum fodit & refodit eum, & incidit in foueam quam fecit. Periculū, inquit, mihi præparauit, & eiusmodi periculū, ut ab eo vix possem liberari: quod latius similitudine denotauit, qui enim in lacū incidit, illinc amplius effugere nō potest, præcipue si is lacus nō fossus tantū sit, sed refossus, & bis euacuatus, ita ut profundior sit. huiusmodi aduersus me inquit, insidias filius me⁹ molitus est, quæ vastræ fossæ instar quoddā in se vitiorum profundū habent, & mortiferū circuitum. verum ille in periculum ipsum mihi destinatum decidet, & cōprehendetur in premium eorum, quæ aduersus me moliri, nunquam cessauit.

Πόρος.

Conuertetur labor eius in caput eius. Vtraq; hæc, re ipsa illi contigerunt. Ipse enim Absalō in periculum incidit, & eius studium tandem in ipsius caput reuolutum est. nam cum in aciem milites hortaturus festinaret, inter currendum equo præteruectus, cesarie ramo arboris cōplicata suspensus remansit, quo pacto acerbam mortē sustinuit.

Αδυνα.

Et in verticem ipsius iniustitia eius descendet. In eum enim irruet iniustitia, quā in alios tendebat. Ab ea autē corporis parte quæ est magis lethalis, totum hominē significauit: veluti totū à parte. & sanè ita actū est. Nam cum bellum in patrem instrueret, ipse in eo fuit interemptus. Confitebor domino secundum iustitiam eius. Ego, inquit, post huiusmodi belli exitum, gratias deo agam de iusto eius iudicio.

Et psallam nomini domini altissimi. Canā, inquit, nomini eius pro victoria: quia eius nomē inuocaui, & exauditus sum. Quod si illius nomē tātas habet vires, quis nō ipsū dominum formidabit? Altissimi autem, id est, illius, qui est supra omnia, qui insuperabilis est, vel etiam supercaelestis,

stis, ut superi⁹ diximus. Hæc autem verba non gaudentis sunt aliorum cæde, nec filij potissimum, cum lugubrem egerit illum victoriæ diē: sed suscipientis sententiam dei, quæ iniustos illos coercuit. Aliqui vero verba illa, lacū fodit, & quæ sequuntur, vsque ad illa, iniustitia eius descendet, breuiori expositione declarāt, dicentes, ea verba per metaphoram significare, quod Absalon ipse ea passurus erat, quæ aduersus patrem moliebatur. huiusmodi etiam verbis possumus & nos aduersus dæmonem imprecari.

In finem pro torcularibus Psalmus
ipsi David.

Quid sibi velint verba illa in finem, in superioribus dictū est. Torcularia appellat Ecclesias, quæ ubique terrarū sunt. Christus enim vitis est & Apostoli palmites: una autē & racemus fidem significant, quæ in Ecclesiis cōpressa, disciplina Christiana vinū tribuit, quo fidelium corda latificantur. Ex persona igitur spiritualiū horum torcularium, hoc est, Ecclesiarū, hic Psalmus à Propheta conscriptus est. olim quippe vnicum tantum templum constructum erat, in vna tantum ciuitate Hierusalem: quia vni tantū erat genti datum: de quo Esaias ait. Aedificauit turrim, & torcular fodi in ea, turrim tēplum appellans, & torcular altare, in fine autem seculorum, hoc est in fine legalis cultus, illa turris destructa est, & loco eius per vniuersum orbem erecta sunt innumera Ecclesie: quoniam omnes gentes in dei cognitionē venerūt.

P S A L M V S V I I I.

Domine dominus noster quā admirabile est nomē tuū in vniuersa terra. Infidelium quidē dominus, Christus dicitur, sed vna tantū creationis ratione: fidelium verò duplici, creationis scilicet & cognitionis. quam ob causam nomen domini hoc in loco etiam duplicatur. dicant itaque omnes fidelium Ecclesie: domine creator & opifex: qui nuper etiam per cognitionem nostri dominus factus es: quā admirabile est nomen tuum in omni terra: cuius sola inuocatio demones fugat, mortuos suscitatur, ægritudines pellit, elementa commutat, & omnia potest. Alibi verò terribile etiam appel-

latur seu timendū. Admirabile est igitur ob multa, quæ supra naturam operatur: & timendum ob ineffabilē eius potentiam. Sed vides quomodo beatus Dauid se nobis voluerit cōnumerare, cōmuni nomine dominū nostrum appellans, præuidēs nimirum mysteriū & fidem, quæ ad ipsos mundi fines erat peruentura. quid igitur ad hoc dicēt Iudæi? antea quippe dei omnipotentis nomen apud plurimas gentes despectui erat. nā, vt inquit Esaias: Propter vos nomen eius blasphematur inter gentes. vnde sine dubio de Christo hæc dicta esse conuincuntur.

Quoniam eleuata est magnificentia tua super cælos. Magnificentiam hoc in loco dei humanationē appellat: quæ & magna est, & omnem exuperans intellectū. eleuata enim est, & transcendit illas etiam potestates quæ supra cælos sunt: eo quod ab eis etiam comprehendere non potest. vnde maxime eis est admirationi, neq; enim homines tantum, sed ipsi etiam angeli ad hoc stupent mysterium. vel aliter: significare nobis volens Propheta immensam diuinæ naturæ potentiam, exaltata est, inquit, magnificentia tua super cælos, cum terra eam non caperet, quod alius Propheta dixit, operuit cælos virtus eius, & laudationis eius plena est terra.

Ex ore infanum & lactentium perfecisti laudem. Laudationem puerorū prædicit factam in templo. ex omnibus autem miraculis, huius tantum meminit Propheta, tanquam admiratione magis digni. nam & ante Christum leprosi sanati fuerant & dæmones expulsi: & mortui suscitati: infantes vero locutos esse, tunc primum legimus neque enim simpliciter pueri fuisse dicuntur, sed infantes & lactentes: quod maxima admiratione dignum est. perfecisti autem, id est perfectam fecisti laudem illam, cum alioqui illorum lingua adhuc esset imperfecta.

Propter inimicos tuos, vt destruas inimicum & vltorem. Edisserit etiam causam miraculi. factum est, inquit, id propter scelestos inimicos tuos Iudæos. in aliis enim miraculis suspicati sunt fortassis Iudæi quod deciperet Christus & falleret eorū oculos: in infantium vero laudatione, quæ apud eos versabatur, immo qui eorum erāt filij omnis aberat suspitio. hæc autem ita dispensata sunt à deo: ad destru-

structionem, hoc est ad confusionem Iudaici populi, qui inimicus simul & vltor dei erat: inimicus quia eius filio aduersabatur: & vltor, velut is qui pro deo se id facere existimabat. possumus etiam dæmonem inimicum & vltorē dei dicere inimicū: quia eius mandatis aduersatur, & quæ semper infensus est amicis dei: vt vltorē vere, quia is qui à deo proiecti sunt; improperare solet, quæ contemptores dei fuerint: atque ideo ad pœnam eos trahit; quod diuina mandata transgressi sunt. ex ea quippe infantum laudatione ipse etiam dæmon confundi visus est & destrui. Futura autē Propheta narrat vt facta: veluti qui pro hereticis oculis eā viderat: vel ex persona ecclesiarum, vt diximus, hæc prolata sunt: veluti quæ ab eis quandoque ita essent proferenda.

Quoniam videbo cælos opera digitorum tuorum. Olim gentes mundū à falsis eorum diis factū esse arbitrabatur: sed vbi claruit veritas, Ecclesia fidelium cecinit: videbo cælos qui digitorū tuorū opus sunt. Cælos autē, cælū ipsum appellauit, quod initio factum est, & firmamentū. vel plurali numero pro singulari Hebræorū more vsus est. Et dum cælū dicit quo omnia cōplectuntur, cæteras creaturas quæ in mundo sunt, comprehendere etiam videtur. Dicunt quidam ideo dixisse opera digitorū tuorum, vt tanta ac talia elementa, à minima diuinæ potentis particula facta fuisse significaret. Ego vero Prophetā puto indifferenter vsus hoc loquendi modo, cum alibi etiā dicat: & opera manuum tuarū sunt cæli Lunā & stellas quæ tu fundasti: cum cæli meminerit, illius etiā addit ornamenta: te, inquit, cognoscam factorem stellarū. Solem vero prætermisisse non videtur, dum Lunā commemorat: quinimo & Solis meminisse credendum est: Lunæ memoria quæ ab ipso sole illuminatur, cum vterque cognitioni hominum coniunctim inhereat. Duo quippe sunt magna luminaria, quorum qui alterius meminit, alterū simul introducit. vnde alibi solis tantū meminit, quando ait: tu fabricatus es aurorā & solem: quasi per alterum vt trunque intelligatur. Sequitur, quæ tu fundasti: quæ astrā nimirū, vel opera tu fundasti. i. finxisti, stabilisti, ita vt de sideribus nō valeat, aut dimoueri è loco, vbi per te collocata

sunt: tamen si ea appensa quodammodo esse videantur.

Quid est homo q̄ memor es eius, aut filius hominis quoniā visitas eum? Hæc etiam propter incarnationē dicta sunt, prænoscent enim Propheta illius mysteriū: quid, inquit, tanti est homo, ut cum rebellis à te factus sit, & imperiū tuum detrectauerit, tu tamen illius miserearis? est autē hic sermo metaphoricus, atque ab eorū persona translatus, qui certo tēpore cuiuspiam obliti sunt, & deinde cōpassione moti, eius reminiscuntur: nec tantum reminiscuntur, sed in illius auxilium & defensionem etiam mouētur. Et hæc est visitatio quam dicit, neque enim Angelus aliquis, aut legatus, sed ipsemet dominus per se veniens saluauit nos. Quid igitur? tanti est homo, ut propter illū hæc fieri debeant? & cum Angeli quidē cecidissent, tu nihil eiusmodi fecisti, in hominis autem ruina & casu, ad extremam hæc deiectionē descendisti. homo autē & filius hominis idem æque significant: circumloqui tamen sæpe sic solet scriptura, ut pro homine filium hominis dicat.

Βραχύτι. Minuisti eum modicum quid ab angelis. Antiquorum beneficiorum meminit quæ in hominem collata sunt. creatus enim homo modicū quid ab angelis minoratus est, propter complicationem corporis, & alia quæ ad corpus pertinent. atque hoc sane magna cum dispensatione: ut quoties propter intellectum extolleretur, toties deprimeretur atque humiliaretur propter terram. Nam si in præsentia cum corpore grauamur, ad eodē extollimur & gloriamur, quid existimandum est facturos fuisse, si absque corpore nobis viuendum esset?

Gloria & honore coronasti eum. Gloria, quia ad imaginem & similitudinē dei factus est: honore, quia omnia ei subiecta sunt animantia.

Et constituisti eum super opera manuum tuarū. Elegisti eum in Regem totius creaturæ. crescite enim, inquit, & multiplicamini, & replete terram, & dominamini ei.

Τα. Omnia subiecisti sub pedibus eius, Oues & Boues uniuersas, insuper & pecora campi: volucres cæli, & pisces maris, qui perambulāt semitas maris. Hoc etiā ex Genesi sumptū est. dominamini, inquit, Piscibus maris, & volucrib⁹ cæli, & omnib⁹ pecoribus, & omni terræ: Cūmq; Propheta hic oīa dixerit,

dixerit, postmodum distinguit. & primo quidem mitiores oues, connumerauit: per pecora autē capi quadrupedia oīa cōprehendit, quæ in campis habitant: & iuxta Græci nominis etymologiā animalia oīa intelligūtur: quæ pro-na in terrā aspiciūt. per pecora igitur, terrestria omnia animalia significauit, seu mitia sint, seu syluestria, & fera. omnia quippe in hominis ministeriū data sunt: quibus omnibus ille etiā homo adhuc dominabitur, qui pristinam animæ suæ seruauerit dignitatē. Cæli autē volucres dixit, pro aëris. Cælū enim sæpe, ponitur pro aëre, qui cæli instat capiti nostro circumfusus est. Piscium etiā, cum innumerabilia sint genera, vno sermone oīa cōplexus est, dicēs: perambulāt semitas maris. & à masculino genere ad neutrū transit, volēs hoc pacto varia piscium genera denotare. verum hæc de puro ac simplici homine intelleximus. Iuxta anagogē verò ad humanitatem Christi pertinet: quæadmodum Apostolus ad Hebræos declarat. quid em̄ inquit, tanti est humanitas illa assumpta à deo verbo, q̄ illius memor es? dicēs: hic est filius meus dilectus? filiū autē hominis dixit, ut eos cōuinceret qui christi carnē superne descēdisse asserūt: qua ratione ipse etiam dñs apud euangelistas sæpenuero filiū hominis se appellat: significans q̄ ex virginali vrero, atq; ex purissimis illius sanguinibus ipse sibi tēplum cōstituerat. filius enim hominis is verè dicitur, qui mulieris est filius. nā & mulier vere homo est. visitauit autem illum deus, iuxta q̄ alibi legimus: prouidebam dñm in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne cōmouear. qđ vero ait: minuisti eum modicum quid ab angelis: ea ratione dictū est, quia & famē patiebatur Christus, & sitim, & reliquis omnib⁹ corporis passionibus, atq; affectib⁹ subiacebat, qui reprehensibiles non sunt. Coronasti autē eū hoc est ornasti, gloria quidem diuinitatis: honore autē, quē angeli ei præstabāt. sæpe enim ministrabant ei. vel etiā quia utrunq; ab hominibus ei præstabatur. quia credentes in eum, deū appellabant, & religiosissime venerabātur. omnia præterea subiecit deus sub pedibus eius, veluti nouo Adā: qui imaginē & similitudinē dei vere seruauit: iuxta anagogem oues, ij dicendi sunt qui ex gētibus crediderūt: quos in collib⁹, &

montibus errantes Christus inuenit, & ad suum ouile congregauit. Boues uero Iudæi sunt, graue ueteris legis iugum trahentes, & pecora capi iij, qui nec Moyse nec gratia legem susceperunt, sed idola colentes in campestri humilitate, ac terrena deiectione voluptatum presentis uitae ideo ambulat, quia in contemplationis sublimitate suspicere nequeunt. sed iuxta eam quam diximus Graeci nominis etymologiam, quasi pecora prona in terram, inspicunt. Volucres etiam caeli pro angelis accipi possunt: & pisces maris pro demonibus: qui inter fluctus presentis uitae subsiliunt, atque in amara prauarum actionum uident falsugine. Omnes enim Christo tandem subiiciuntur: quoniam illi omne genua flectitur, caelestium, terrestrium, & inferorum. Possumus etiam non ingratis quorundam expositionem recensere: quod scilicet illa uerba minuiisti eum modicum quid, non ad angelos referenda sunt. sed ad gloriam dei patris: atque hoc pacto legendum minuiisti eum o pater modicum quid, a tua nimirum dignitate propter carnis naturam, & quae sequuntur per se legantur. sed quoniam quod Latine legimus ab angelis, in Graeco legitur *καρὸν ἄγγελου*: quae uerba ultra senium iam redditum, idem etiam significant, quod supra angelos: intellige quod gloria & honore eum deus supra angelos coronauit: hoc est plusquam angelorum aliquem. Nullus quippe angelorum, aut huiusmodi dei nomen consecutus est, aut tale sortitus ministerium. Veruntamen dicant nobis Iudæi, quando infantes & lactentes pueri laudem hanc dixerint, de qua nunc loquitur propheta: & quomodo etiam dixit beatus David uidebo caelos opera digitorum tuorum, cum iam Moyses de his docuisset: in principio enim, inquit, fecit deus caelum & terram.

Domine dominus noster quoniam admirabile est nomen tuum in uersa terra. Quoniam hic psalmus Christi praedicat mysterium, qui a caelo descendit, & rursus in caelum ad paternam gloriam ascendit, & circulari quodam motu illinc unde uenerat reuersus est, merito etiam hic psalmus qui de Christo pertractat, circuli instar ibi finem accipit, unde initium sumpsit. incipiens quidem & desinens pari admiratione plenus est, dicens: Domine dominus noster, &c.

Id

In finem pro occultis filij Psalmus ipsi David.

Quid significet in praecedentibus dictum est: & aliter mors per crucem, congrue dici potest, esse finem uitae filij: uita inquam humana, cuius mortem propheta, occulta filij appellauit: quemadmodum ipsa etiam Hebraica lectio apertius explicat dicens, pro morte filij: et alibi mysterium esse legimus absconditum a seculo ipsis etiam angelis ignotum. & Paulus absconditum fuisse dicit principibus huius seculi. nam si cognouissent, nunquam dominum gloria crucifixissent. Pertinet igitur hic psalmus ad mortem domini, per quem inimici potentia omnis destructa est. Longior uero est, ita disponente sancti spiritus sapientia, quae nec breues esse omnes psalmos uoluit, neque omnes in longum extendit, sed opus quoddam uarium reddidit, longitudine pigritiam excitans, & breuitate laborem mitigans.

P S A L M V S I X.

Confitebor tibi domine in toto corde meo. Confessionis nomen duo significat, peccatorum reuelationem, item & gratiarum actionem: ut hic agam, inquit, tibi gratias pro acceptis beneficiis, nec simpliciter, sed ex toto corde meo.

Narrabo omnia mirabilia tua. Beneficia appellat mirabilia, ueluti trophaea quaedam de inimico admiranda.

Lætabor & exultabo in te. Lætabor, inquit, tanquam is qui experimentum accepi auxilij & potentiae tuae: memor enim alibi, inquit, fui dei & lätatus sum. Solus quippe deus hominibus uerum est solamen: quemadmodum & solus ipse est qui homines saluat. exultatio uero, maior quaedam est lätitiae intensio: quae pro nimio gaudio subsilire ualde atque eleuari cor facit.

Psallam nomini tuo altissime. Mos erat iis qui amatorie in aliquem affectu essent, carmina & cantus in eum componere: atque hoc pacto animi desiderium lenire: huiusmodi metaphora propheta usus, intentionem amoris sui in deum declarauit, dicens: psallam nomini tuo: quae dictio musicum ac concinnum cantum denotat. Canam igitur, inquit, non naturae tuae, quandoquidem illa percipi non potest, sed nomini tuo, decentes illi nequens ac complicans laudes.

Cum conuersus fuerit inimicus meus retrorsum, infirmabitur et contrahentur a facie tua. Connumerare incipit beneficiorum genera, pro quibus deo gratias agit. Ausus enim aliquando ty-

rannus dæmon ipsum etiam saluatorem, veluti nudum hominem inuadere: sed simulac dici audiuit, vade post me sathana & inexpugnabilem illius sensit potentiam, magna statim cum ignominia retrocessit: quo conuerso ac profligato, omnes pariter potestates quæ sub ipso erant, debilitatæ sunt, & perierunt, amissa illa nimirum tyrannide, veluti quadam eorum anima. Cum enim vixerit Iesus sine peccato: vnde & dæmonem destruxit, & nos pariter induit armis salutis: cum etiam sacrum baptisma, ac diuinorum mandatorum meditationem & custodiam, propriamque vitam ac conuersationem, pro via nobis reliquerit & semita, quæ ad cælum ducit: consequenter & cæteri demones illinc adeo deleri sunt, vt nullam in nos amplius habeant potestatem, nisi nos ignauia nostra fortassis ita volentes, neglectis diuinis mædatis, ad nosmetipsos eos iterum traxerimus. Quod verò ait à facie tua, idem est, quod à timore tuo. strenuorum enim ac potentum virorum facies horribilis inimicis videri solet ac timenda.

Quoniam tu fecisti iudicium meum & causam meam. Iudicasti enim me credentem in te, qui antea sub potestate atque amara tyrannide dæmonis ignorantia mea detinebar. Nam cum perspexeris quod malignus ille me creaturam tuam inuide in seruiturem redegerat, ex illius manibus subductum atque ab errore liberatum iustificasti. Causam enim hoc in loco iustificationem appellat.

Sedisti super thronum qui iudicis iustitiam. Propter saluatoris ascensionem hoc dictum est. Impleta enim carnis dispensatione ad iudiciale thronum suum rediit, id est, ad potestatem diuinitatis. quæ thronum tamen, non reliquerat, quando arcanis atque ineffabilibus modis ad nos descendit. Assumptus enim est in cælum, & sedet ad dexteram patris, veluti qui potestatem omnem acceperit in cælo & in terra, & propriæ creaturæ opem tulerit, pro qua immaculatam illam animam posuerat. Hæc autem non humane sed digne, deo intelligenda sunt. Sedere enim in throno, aut super thronum, in deo, & in verbo dei accipimus pro iudiciali potestate: quæ & si antea habebat, ob carnis tamen dispensationem exlabat, vt omnia implerentur. Tu fuisti, inquit, in iudiciali potestate, & iudicatis personam sumpsisti, qui solus iustus es iudex;

dex, quique nulla ignorantia aut affectu impeditis, quominus semper in æquitate perseueres.

Increpasti gentes & perit impius. Obiurgasti, inquit, gentes, inproperasti eis errorem eorum, & fugit ab eis sathanas, veritatem non sustinens. Apostoli etiam aliquando acerbe Gentiles reprehendebant, veluti Paulus qui insensatos Galatas appellabat: quod illi sentientes, ab idolorum cultu recedebant. Destructo autem idolorum cultu, simul etiam abibat eorum præful dæmon: adeo vel sola poterat sanctorum increpatio.

Nomen eius delesti in seculum & in seculum seculi. Cum honorem deo debitum, sibi dæmones rapuissent, homines in eorum seruitutem redacti nomina eis dederunt: quemadmodum Hesiodus in nugaci illo opere de natiuitate deorum tradit. atque; (vt cætera alia omittam) exempli gratia tantum dicam: Iouis, Martis, Appollinis, Mercurij, Dianæ, Veneris, & copiosæ illius deorum multitudinis nomina, simulac fidei verbum disseminatum est, statim euanuisse: non solum in hoc præfenti seculo, sed etiam in futuro: quod seculum seculi esse intelligendum est: & quod proprie seculum dicitur. quia iuxta Græcæ dictionis vim, αἰών sempiternitatem denotat. Est autem mos sacræ scripturæ per huiusmodi loquendi modum, honoratiora semper significare: vt cum ait, Sancta sanctorum, Cantica canticorum, Sabata sabbatorum, & alia huiusmodi. vel aliter dicere potes: quod ea verba in seculum seculi intensiorem significant: pro eo quod est, in perpetuum. In obliuionem enim penitus data sunt dæmonum illorum festa, ac celebritates: eorumque nomina deleta quodammodo sunt & extincta.

Inimici defecerunt frameæ usque in sinem, & ciuitates destruxisti. *Αἰών ὡς αἰὼν.* Frameæ, hoc est gladij, seu arma inimici, intelligende sunt, *ἰαυ.* ignominiosæ illæ passiones atque affectus, quibus humana anima non secus ac gladio percussa, & penitus ad virtutem mortua iacebat olim in corpore quasi in sepulcro. Destructa autem gentium impietate & ædificata pietate, destructæ sunt ciuitates. vel ciuitates ipsos hostes intellige, in quibus antea habitabant & quiescebant demones. Quam extraneum etiam non fuerit per ciuitates, obliuionem idolorum delubra intelligere.

Perit memoria eius cum sonitu. Nemo enim amplius ei sacri

ficiam offerre nouit, aut omnino eum inuocare. quod uero ait cum sonitu, idem est, quod cum clamore. clamantia enim dæmonia à domino fugiebant. uel cum sonitu id est cum iactantia illa, ac superbia: aut cum clamoribus illis & cantibus sacrificiorum. singulari autem sermone in dæmonem inuehitur, impium eum atque inimicum appellans: ipsum hoc pacto aliorum dæmonum præsidem magis obiurgans, ueluti qui rebellionis causa illis extitit, tametsi per eum cæteros nihilominus etiam carpat.

Et dominus in seculum permanet. Dominum uero, inquit, fideles ex gentibus usque ad consummationem permansurum credunt. his enim uerbis, semel receptæ fidei stabilitas, atque ipsius ecclesiæ incommutabilitas denotatur.

Parauit in iudicio thronum suum. Cum paulo superius de saluatoris dixerit assumptione, quæ in præsentia uita facta est, nunc de futura tradit: de ultimo nimirum & terribili eius aduentu, quando unicuique iuxta propria opera retribuet. Quod uero ait parauit, humanum in morem descendens locutus est.

Et ipse iudicabit orbem terræ in iustitia, iudicabit populos in rectitudine. Per orbem terræ, seu potius ut in Græco habetur, per habitabilem, fideles intelligit, apud quos habitare deus creditur in omnibus ecclesiis. populos uero cæteros homines appellat, apud quos densæ sunt affectuum ac passionum syluæ, in quorum latebris dæmones, ferarum instar commorantur. aliter enim illos dominus, atque aliter istos iudicabit, potentes nimirum potenter exquirens, iuxta illorum fidem, atque infidelitatem. uel dum populos dicit, magis declarat quod dixerat orbem terræ, ponens quod continet pro eo quo contentum est. Iudicio autem iustitiam & rectitudinem complicans, iudicantis integritatem prædicat.

Et factus est dominus refugium pauperi. Pauper olim erat populus gentilis, uirtute nimirum & religione: cui post acceptam fidem dominus factus est refugium. diuitiæ enim quæ in pecuniis consistunt, quia incertæ atque instabiles sunt, diuitiæ ueræ censerentur non debent: uel hoc nobis forte uoluit propheta significare quod apud deum nulla est acceptio personarum, quodque pauperem æque ac diuitem ad se fugientem suscipit.

Adiuuor

Adiuuor in prosperitatibus, in tribulatione. Confugiētes ad se deus adiuuat, siue in prosperitatibus, hoc est felicitatis tempore confugiant, siue in tribulatione. unum quodque enim per se absolute legendum est. neque enim in solū auxilio indigent qui in calamitatibus sunt, sed illi etiam qui in prosperitatibus, ut felicitatem suam conseruent, & ne in ignauiā calamitatum matrē decidant. aliqui etiam legunt in opportunitatibus, cū Græca dictio *ὀκαιρία* nō prosperitatē tantum, sed opportunitatem etiam significet. Intelligētes quod dominus opportune in tribulationibus nos adiuuit, hoc est illo tempore quo eius auxilio uere indigebam.

Et sperent in te qui nouerunt nomen tuum, quia non dereliquisti exquirentes te domine. Deinceps, inquit, sperabunt in te, ueluti in eo qui solus potest saluare: illi inquam sperabunt, qui nomen tuum, hoc est te ipsum nouerunt: ac si dicat, in te, qui credunt in te. Quidam etiam pro uerbis illis, sperent in te, ex Hebræo interpretati sunt: sperabunt in te: futuro uero tempore pro modo imperatiuo. Sed propheta fortassis imperatiuo usus est præceptoris ac docentis more ea fieri iubens, quæ probe ac firmiter nouit. Præterea etiam rectè dixit, qui nouerunt nomen tuum. naturam enim dei nullus nouit. & demum causam apposuit spei suæ, dicens: quoniam non dereliquisti exquirentes te domine. nec dixit quærentes sed exquirentes: ut inuestigationem quandam ex tota anima faciendam esse denotaret.

Psallite domino qui habitat in Sion. Talis itaque cum sit dominus ut superius demonstraui, psallite hoc est canite ei. habitanti uero in Sion dixit, non quia deus loco concludatur: sed ut quandam dei beneuolentiam erga illum locum demonstraret. habitare etiam dicitur deus in fidelibus, non quod ab illis complectatur, sed ueluti beneuolentia ac familiaritate quadam illis coniunctus. exhortatur igitur propheta ad canendas dei laudes. uel Hebræos, qui tunc erant, uel fideles qui nunc sunt ex gentibus, quorum erat futurus deus, qui habitat in Sion: hoc est qui responsa atque oracula dat in Sion: ubi uiros se dignos alloquitur. uel Sion Ecclesiam de gentibus congregatam intellige, quam postea dominus habitauit.

Annunciate inter gentes stultitiam eius. Hæc ad Apostolos dicitur.

sta sunt, qui circumeuntēs vniuersas gentes docuerunt, quod verò 70. hic studia seu exercitia dixerūt, Symmach⁹ artes exposuit, & Aquila immutationes. exercitia igitur, & studia eius annunciate: hoc est ipsius gesta: vel eius artes, hoc est admirandā eius sapientiam: vel eius immutationes, quæ nimirū aliorum loco successerunt. Nam qui de longe erant, facti sunt propè: & qui in tenebris erroris, venerunt ad lumen veritatis: qui in obliuione erant, habiti sunt in memoria, & qui antea abiecti fuerant, tandem assumpti sunt: deusq; homo, & homo deus factus est.

C. 71. v. 17. -
20. p.

Quoniam qui exquirat sanguinem eorum recordatus est. Hæc deus ita dispēns ordinavit, postquā eorū meminit. Antea enim nō meminerat ob eorum infidelitatē. Meminit autē non ferens amplius eorū sanguinem effundi in sacrificia. Sacrificabāt quippe proprios filios, & filias dæmonis: quinimmo de effudentiū manibus sanguinē illum exquisiuit, quē ipsi non imposuerant. vel vltionem indicat mutuarū cædium, quas iussu dæmonum faciebant; vt manifestū fiat, qd̄ omnis homicida luet pœnas: vt etiā in Genesi legimus: sanguinem enim vestrū, inquit, exquiram.

Non est oblitus clamorem pauperum. Humana etenim natura sub inuisibiliū dæmonū tyrānide detēta, clamare quodāmodo videbatur ad creatorē, ob causam tantæ calamitatis & miserix. Vel illud fortassis significāt hæc verba, qd̄ pphete olim, diuinæ incarnationis p̄spiciētes mysteriū, clamabant, incarnandū deū in huiusmodi incarnationis auxilium aduocantes. Qui prophete pauperes conuenientissime dicuntur propter eam quā colebant frugalitatis virtutem: atq; ideo clamoris eorum oblitus nō est.

2. p. 17. v. 20.

Miserere mei domine, vide h̄ militatē meam ab inimicis meis. Hæc verba ex cuiusque Christiani persona dicta sunt: vide, inquit, depressionem, & deiectionem à visibilibus mini atque ab inuisibilibus inimicis inflitam. Studebant enim vniuersum Christianorum genus prorsus tollere.

Qui exaitas me de portis mortis. Portas mortis varia martyrum supplicia appellauit, quas portas qui superabāt, clariores atq; illustriores à Salvatore effici videbantur. per supplicia enim introducitur quis ad mortē. Possunt etiā hæc intelligi de beato Dauid, qui sæpenumero ab inimicis de-

pressus,

pressus, mirandū in modū à morte liberatus est, ita vt per opē quæ ei præstabatur à deo, præclarior etiam euaderet.

Vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filie Sion. Hæc est causa quare fuerit liberatus à morte, vel quare misericordiam dei perquisiuerit: vt annunciem, inquit, omnes laudationes tuas: creationis nimirum, prouidentix, sapientix, iustitix, atque incarnationis. pro quarum singulis laudari mereris. Per Sion verò hoc in loco sanctorum ecclesiam intelligit, quæ in cœlis est: & per illius portas singulares ecclesias, quæ in orbe sunt: per quas qui incedit, in cœlestem ecclesiam Sion ascendit. Nam ij qui propter Christum passi sunt, per huiusmodi ecclesias incedebant, diuina annunciantes miracula, & fideles alios confirmantes. ipse etiam Dauid hoc psalmorum libro omnes laudationes dei annunciat: supernam præterea Sion, filiam appellauit, quasi dilectam & constitutam à deo.

Exultabimus in salutaris tuo. Per salutare incarnationem domini intelligit, atque eius mortem, quæ salutis humanæ causa extitit. vnde & beatus Symeon postea cecinit: quia viderunt oculi mei salutare tuum.

Infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt. Per gentes hoc in loco Iudæi intelligendi sunt, veluti malitia atq; invidia ipsis gentibus similes facti: & per interitum ipsa mors. studentes enim Iudæi vitæ principem morti tradere, ipsi à Romanis prorsus periti sunt: & cum Christo mortem parassent, ipsi contra ab illa detenti fuerunt. fortassis etiā verba hæc dicta sunt ob eos qui Christianos persequebantur, qui potius deleri sunt, cum alios extinguere tētarerent. Nec ab re fuerit hæc de dæmonibus intelligere, qui Christi potentiam cohibere ac compescere studuerunt: qua tamen omnes ipsorum potius extinctæ sunt vires.

In laqueo isto quē absconderunt comprehensus est pes eorum. Alia similitudine eandē rursus repetit sententiā, quandā quodāmodo pompā agens aut triumphū de inimicorū destructione. p̄ laqueū verò insidiarū cogitationes intelligit. in occulto etenim loco tēdi solent insidiæ, quæ admodum & laquei: tamen postmodū in lucē educant.

Cognoscetur dominus iudicia faciens. Iudicia hoc in loco vitiones appellat, retribuit enim dominus condigna vni-

cuique pro meritis.

In operibus manuum suarum comprehensus est peccator. Hoc etiam superioribus est simile. ponitur enim causa quare cognoscatur dominus iudicia facere: quia scilicet ex hoc potissimum iustus videri potest, dum facit, ut qui aliis infidias parat, ipsi maxime in eas incidant: & quod doli in suos potissimum authores conuertantur. Peccatorem etiam hic intellige, vno ex tribus modis iam predictis: vel generaliter accipe pro quocunque dolo. DIAPSALMA.

Conuertantur peccatores in infernum. Per peccatores hoc in loco infideles intelligit, & per infernum supplicia. conuertantur itaque a presenti nimirum vita, & illuc sub terram deferantur, vbi dicuntur esse poenarum loca. Vel aliter ij qui de terra nati sunt in eadem versentur, nihil aliud valentes cogitare quam terrena. & quosnam intelligat per peccatores, ex his quae sequuntur declarat, dicens.

Omnes gentes quae obliuiscuntur deum. Obliuiscuntur, voluntaria scilicet obliuione.

Επιλησθησε ται απωχος. Quoniam non in finem obliuioni erit pauper. Hec, inquit, huiusmodi gentibus eueniet: quia fidelis vir in obliuione omnino non erit. Pauperem verò eum dicit, qui temporalibus quidem diuitiis est pauper, sed virtutum opibus sit diues. vel pauperem dicit populum ex gentibus, veluti qui animae dignitatem amiserat, pietatisque ac virtutum peculio inops erat.

Υπομνη. Expectatio pauperum non peribit in finem. Pauperes hic gentiles dicit, quorum expectatio vsque in finem inanis non erit. Expectatio verò gentium Christus est. de quo alibi scriptum est, ipse erit expectatio gentium: & ad quas alibi per alium prophetam clamat, dicens. Expectate me in tempore resurrectionis meae.

Μη κραται θω. Exurge domine non praeualeat homo. Alius interpres reddidit, non temere agat homo. hoc autem dicit propheta obmutuas inter sese hominum insurrectiones atque insolentias. Veris quippe ac sanis carētes praceptoribus, atque ideo terram se ac limum esse ignorantēs, supra propriam naturam sese extollētes temere multa agebāt: & omnia audētes, inter deos etiam se adscribebāt. Exi itaque tu deus, inquit & tantam eorum eleuationem compesce. Illud etiam dici potest quod ea ratione, qua ad imaginem & similitudinem dei homo

homo factus est, deus dicitur: ea verò qua terrenis affectibus ac passionibus detinetur, homo merito appellat. Cū itaque haec passiones in hominibus preualerēt, hortat deum propheta ut exurgat à morte, & ut per sanctos Apostolos doceat quomodo passiones supra animam se extollere non debēt, neque puluis supra intellectum. vel aliter, post resurrectionem domini diulgato euangelio in vniuersum orbem, mutuae illarum gentium insurrectiones atque insolentiae quieuerunt.

Iudicentur gentes in conspectu tuo. Hoc est protectione & custodia tua digne efficiatur. nam qui iudicat, ad eum qui iudicatur aspicere solet. Iudicium verò illud intellige quod contra daemone faciendum erat: de quo per Esaiam dicit deus: Ecce puer meus quem elegi, electus meus in quo complacuit anima mea, iudicium efferet gentibus.

Constitu domine legislatorem super eos. Per legislatorem hic Christum intelligit, (iuxta illud: ego autem constitutus sum rex ab eo,) qui legislator nouam eis legem tulit: sanctum scilicet euangelium.

Cognosant gentes quod homines sunt. Sed saltem aliquando addiscant viuere ut homines, & non ut ferae. vel aliter: doceantur, inquit, quod corruptibiles sunt, quodque longè sunt à diis: quae propria eos gloriatio ac superbia de seipsis suadet cogitare.

Ut quid domine recessisti longe? Incipit tractare de diuina prouidentia: ac veluti prauorum hominum res bene ac feliciter succederent: contra autem, iusti ac boni viri infeliciter degerent, ex persona iustorum in afflictionibus existentium sermonem facit, & rationem quodammodo exquirat à deo, dicens: quare permittis homines temere ac casu ferri quod fors iubet, nec ullam eorum curam habes? quod ex metaphora illorum sumptum est, qui procul abierunt, & relictorum nullam curam habent.

Despicis in prosperitatibus in tribulatione? Despicere est distimulare, non videre. ac quasi deorsum aspicere, & non ad rem illam, quae ante oculos posita est. Quid igitur, inquit, tu qui omnibus praesens es tanta tua loganimitate ac patientia abesse videris? & cum omnia videas, simulas non videre, ut rebus nostris auxilium non feras? atque hoc eo potissimum tempore, quando protectione tua potissimum indigemus? nunc

Γνωσασαν τον οτι ανθρωποι ειναι

Εν οσπαιριαις ενθλιψαι.

scilicet cū in tribulationibus constituti sumus. Hęc autē non accusans aut culpās de ū propheta, sed rogās dicit & exhortās. nā alioquī respōdere ei deus potuisset, id quod alibi scriptum est: Peccata vestra diuidūt inter me & vos.

Dum superbit impius, incenditur pauper. Quādo, inquit aliquis extollitur, quādo bene illi cuncta succedunt, tūc, si quis fideliū est, qui frequētibus vrgeatur calamitatibus, is zelo quodā atq; æmulatione opinionis ac boni nominis penē accēditur, atq; ex proprio ore gemitus quosdā fumi instar emittit, deplorās, q̄ cū ipse eiusmodi sit, obscurus tamen est, atq; ignotus. vel aliter etiam intellige, q̄ extollente se impio dæmone aduersus humanū genus ille qui virtutibus est pauper, nimia accenditur passione.

συλλαμβάνει
τοῦ λαοῦ.

Coadiuuatur in consiliis quæ cogitant. Hoc de impiis etiam dictū est. Coadiuuatur, inquit, in his quæ cōsulūt. Coadiutoriū verō hoc p̄speritatē intellige. vel coadiuuatur à suis similibus. obseruādū est autē q̄ propheta sæpenumero tā de prauis, quā de probis hominibus loquēs, singulari aliquādo, & aliquādo plurali vtitur sermone: quia numero q̄dē multi sunt sed virtute aut vitio vnū. vel aliter: quæ Græca dictio συλλαμβάνει nō tantū significat coadiuuantur, sed etiā cōprehēdūtur: dicere possumus, p̄phetā hic loqui, de illis fidelibus, qui in p̄priis cogitationibus cōprehēdūtur, quas de impiis, & de illorū p̄speritate cogitant: ac si diceret, q̄ ob propriā infirmitatē labūtur, nō valentes percipere aut cōsiderare iudicia dei.

ὁ ἀδικῶν

Quoniā laudatur peccator in desideris anima sua, & iniustus benedicitur. Obseruandum est quōd dictio, quoniam, seu quia, apud Hebræos nō semper causam reddit, sed aliquādo aduerbium est confirmandi: aliquando etiam abundat iuxta idiomatis vsum. Ad eō, inquit, propheta, inter eos vitium præualuit, vt & peccatores de delictis laudantur, quæ carni ac propriæ libidini obtemperantes committunt: & ij pariter qui iniuria quempiam afficiūt, à suis similibus maiorem inde sceleris gloriam consequantur.

πρώξεν.
ἐξήγησεν.

Irritauit dominum peccator. Ad vltionem deum commouit, suis eum vrgens atque incitans delictis.

Secundum multitudinem iræ suæ non exquiret. Nō exiget, inquit, deus pœnas, iræ suæ cōdignas, iuxta illud: Si iniquitates

res obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Iram enim dei, iustam pœnam & condignum suppliciū appellat. Misericors, inquit, deus est, summas ac meritas pœnas non infliget. Alij legunt irritauit dominum peccator secundum multitudinē iræ suæ: hoc est cōdigne & prout exigebat diuina ira, quæ ab ipso peccatore propriis sceleribus instigata fuerat & accensa: & quod sequitur, non exquiret, legendum dicunt per interrogationem, vel etiam absolute: & tunc sit sensus: quōd deus per pœnitentiam illum non exquiret, qui ita eum irritauit.

Non est deus in conspectu eius. Putat peccator quōd eum deus peccata cōmittentem nō videat. vel aliter: deus qui vbique p̄sens est, à peccatoris oculis non percipitur.

Inquinata sunt via illius in omni tempore. Cum peccator sua videri non putat delicta, peruersiores semper atque inquinatiores fiunt eius mores.

Auferuntur iudicia tua à facie eius. Iudicia, inquit, tua ab eius intellectu auferuntur. ipse siquidem intellectus oculos etiam suos habet: verum huiusmodi delinquens tantæ cæcitatē est, vt iudicia, quæ à te proferuntur, non videat, non consideret, non animaduertat, te iustum, fortem & longanimum iudicem esse.

Omnium inimicorum suorum dominabitur. Vlciscetur omnes qui aduersus eum insurrexerunt, deo, longanimitate sua, p̄mittēte illū sæpius in bello inimicos suos superare.

Dixit enim in corde suo, non mouebo. Putauit sceleratē suā diu esse permansurā. moueri enim hic, intellige pro mutari, à priori nimirum potentia atque à propriis viribus.

A generatione in generationē sine malo. Subintellige verbū ero, vel pertrāsibo. cogitauit em̄ peccator ille & credidit se à generatione in generationē: hoc est p̄ totā vitā, futurū absq; afflictione aliqua. generationē em̄ hic posuit p̄ vitā: quasi dicat, ab ei⁹ vitā ad eā quæ erit post ei⁹ mortē.

Cuius maledictione os eius plenum est, & amaritudine & dolo. Verba illa os ei⁹, more Hebraici idiomatis posita sūt, quæ admodū multis in locis reperitur. Solēt enim Hebræi p̄nomina articulis cōiungere: cuiusmodi & illud est, Beat⁹ cuius deus Iacob adiutor eius. Item illud, Beatus vir cui est auxilium ei abs te. est autem maledictione plenū os,

cum omnibus maledicat: & amaritudine, cū iracūde ad oēs loquatur, dolo etiā plenū dicitur, cū nō ex corde sermōne pferat, sed alia dicat, & alia ī secreto animi habeat.

Sub lingua eius labor & dolor. Ea, inquit, loquitur, quę laborē & dolorem iis pariunt, quibus insidias tēdit: vel quia in eius doctrina labor est & dolor, quorū erunt participes qui ei obtēperant, dum nullam in eius doctrina requiem inuenient: vel in labore & dolore erat lingua eius: laboris nimirum & doloris verba aduersus eos proferens quos impugnabat. huiusmodi autem loquendi modo loquacitatem illius ac maledicentiam indicauit.

Sedet in insidiis cum diuitibus. Per insidias occultum insidiarum locū intelligit, vnde insidiatores latēter solēt impetum facere connumerat autē Propheta hic multiplicia prauorum hominū vitia, dolos videlicet, insidias, rapinas, cædes, atque alia huiusmodi. Abscondet enim, inquit, se in insidiis, simul cum iis, qui vitiis ditiores sunt, hoc est qui præclariore & celebriore sunt in delictis: quos veluti eadem secum sentientes socios sibi habebit. deinde insidias declarans, insidiarum etiam causam addit.

In occultis vt interficiat innocentem. Vt morti, inquit, sine causa eum tradat, qui nulla eum affecit iniuria.

Oculi eius in pauperem respiciunt. Assiduam ac perpetuam huius insidiatoris attentionem narrat: qui cum perturbantem aliquem viderit, summa animi sollicitudine considerat, quomodo eum comprehendat.

Insidiatur in abscondito quasi Leo in spelunca sua. Tandē repetit sententiā, vario quodā modo, propalās, & in publicū traducēs eorū scelera actu ac malitia vndecūq; plenatē rāsque quodāmodo illos fieri demonstrat. nam quēadmodum leo ex propria cauerna aut latebra infirmioribus animalibus insidiatur, quæ nihil tale timētia secuta pertrāseūt: ita etiā iste fecit occultis vsus latebrarū insidiis.

Insidiatur, vt rapiat pauperem, vt rapiat pauperē dñ attrahat eum. Cum leoni eum ob insidias & cædium cupiditatem cōparauerit, perstat adhuc in cōparatione, docēs cōgruere ei leonis opera. Irruit, inquit, vt leo vt prędā rapiat, vt ad latebras trahat. Neque enim insidiatur vt ferā aliquā perniciosā aut inimicā capiat, sed vt pauperē, pauperē in quam

quam, & bonis & viribus humanis. Et dū attrahere eum dicit, magis declarat rapinæ modū. repetitione verò illa vt rapiat: summā huius hominis impietatē denotat. vel ideo fortassis sermonem ingeminauit, vt exaggeratione quadam deum magis excitaret ad vindictam.

In laqueo suo humiliabit eum. Hoc est dolo, & calliditate sua ei dominabitur: vel occisum in terram proiiciet. humilis enim est qui humi prostratus iacet.

Inclinabitur, & cadet cum dominatus fuerit pauperum. Vbi *κύβητος* *νεσάται.* potens iste pauperū dominatus fuerit, tunc & ipse humiliatus inclinabitur, & peribit. Nam qui cadit, prius inclinatur. hæc autem omnia fient, vt & immedicabile eius vitium pateat, & dei pariter longanimitas, & pauperum oppressorum patientia, & eorundem demum vindicta.

Dixit enim in corde suo, oblitus est deus, auerit faciem suam ne videat in finem. Is cui permissum esse diximus animæ suæ cōcupiscentias explere, in valde absurdas decidit opiniones, dum intra se ipsum reputat, quòd deus propriæ prouidentię oblitus sit, qua mundum gubernat, quòdque custodiā, & protectionē suam ita auerit, vt prorsus non videat quæ fiāt. quòd verò ait in finem, alibi pro vsquequaque accipitur: alibi verò pro omnino: vtrunque tamē ad idē rendit recte considerati: verum prædicta omnia intelligi possunt de populo Iudæorum, & de Christo. Quippe cū populus simul cū principibus innocentem Christū, & peccato omni prorsus carentem, & pauperē propter nos effectum, insidiosè obseruarint vt caperent, omniāque alia fecerint, quæ superius dicta sunt: & tandem postquam eū occiderunt, Apostolos etiam persecuti sunt: ipsiq; postremo à Romanis funditus fuerint deleti.

Exurge domine deus meus, exaltet manus tua. Cōmouearis, inquit, ad vindictam. quod verò ait exaltetur manus tua, per metaphoram dictum est. Solent enim qui aliquē castigant, manum erigere, vt plagas ac verbera inferant. vel aliter: cum potētia tua excelsa semper sit, & sublimis, nunc præcipuè quæso, inquit, ita omnibus appareat. per manum enim dei, eius potentiam intelligere debemus. *Τῶν πινύτων*

Ne obliuiscaris pauperum tuorum in finem. In finem, hoc est *σοῦ ἐς τέλος* in perpetuum.

Propter quid irritauis impius deum? Ægrè ferens propheta tam grandes prauorum hominum aufus, per modum interrogationis sermonem format: & deinceps dubitationem respondendo soluit, dicens.

Ἐξήστου.

Dixit enim in corde suo, non exquiret. Est, inquit, tantorum scelerum causa, quòd existimant deum flagitia eorum non disquirere.

πύουνηεὶ θυ-
μὸν αὐτὸν.

Vides: quoniam tu laborem, & furorem cōsideras, vt tradas eū in manus tuas. Quod ait, vides: per se legēdū est, ac statim postea sistendū: vt sit sensus, licet millies, prauus ita existimet, ob tuam nimirū patiētiam ita in arrogantiam lapsus, tu tamen o deus vides omnia, quocūque penetrans, & in omnes partes perueniēs. ideoq; tu summa diligētia hominum omnium iniuria affectorū laborē perspicis, iramq; & furorem eorū qui iniuriā inferunt. Cōsiderare autē, est subtiliter discernere, magno, inquit, cum examine tu perspicis vt in futurū illos pœnis tradas. Ita enim hoc in loco manus significant, iuxta illud Apostoli, horribile ac valde timendum est incidere in manus dei viuentis.

Ἐγκαταλί-
πεισθε.

Tibi relictus est pauper. Omnes à paupere auersi sunt, vn-
de tuo tantum auxilio relictus est.

Orphano tu eris adiutor. Tanquam eius creator, & dominus. hæc tamen non tantum de pauperibus & orphanis intelliguntur, sed de gentium populo qui dictam ob causam pauper erat: & orphanus, quia patrē ac factorem suum non nouerat.

Contere brachium peccatoris & maligni. Per brachium potentiam ac vires intelligit. in brachio etenim robur hominis consistit. peccator autē ille est, qui concupiscentiæ dominantis inferuit, malignus verò is qui proposito ac voluntate propria prauus est & scelestus. pro peccatore etiā & magno ipsum potes dæmonem intelligere.

Quæretur peccatum illius & non inuenietur. Quia si deus peccatum illius exquisierit, & longanimis erga eū non fuerit, statim peribit iudicatus morte dignus. intelligi etiā possunt hæc verba de Christo, ita vt prænuncient ea quæ Pilatus erat dicturus, quādo ait, Nullā causam inuenio in hoīe: itē & qđ ipse Christus dixit: Nūc princeps huius mundi eijcietur foras, & in me nō inueniet quæquā, neq; enim

Pilatus

Pilatus peccatum aliquod inuenit propter quod occidi Iesus deberet, neque etiam ipse dæmon, tempore quo immaculata illa Christi anima ab eius corpore separata est, vel tantillum potuit inuenire peccatum, tametsi in hoc multum incubuerit.

Dominus rex est in seculum, & in seculum seculi. Verba hæc ad eos dicta sunt, qui scandalizantur, qđ prauī homines non statim puniantur. Regnum, inquit, & iudicium dei, non est ad tēpus, sed perpetuum. Vnde licet nullas nunc dent pœnas, aliquando tamen eas dabunt. vel Christi regnum prænunciat, quod olim quidem semper habuit vt deus, sed post resurrectionem etiam denuo accepit vt homo. Data est enim mihi, inquit, omnis potestas in cœlo & in terra: ita vt non in præsentī tantum seculo sed in futuro etiam regnaturus sit.

Peribitis gentes ex terra illius. Per gētes eos intelligit hoc in loco qui Euangelicā legem nō susceperunt. Gentes siquidem sine lege sunt. Per terram autē illius, totum orbem intelligit, cum dictum sit: Domini est terra & plenitudo eius, à qua hos exterminandos esse prædicit, fide nimirum diuulgata. Vel per terram domini, regnum eius intelligit, à quo omnes decident, qui male vixerint.

Desiderium pauperum exaudisti domine, præparationem cordis eorum audivit auris tua. Desiderium, inquit, pauperum, & præparationem cordis eorum, clamantia quodammodo ad te, & iniustorum destructionem optantia, tu exaudisti. Erant enim pauperes præparati & recti corde ac nullo vitio impediti. vel fortassis eò pertinent hæc verba, vt prophetarum indicent desiderium, qui incarnationem domini optabant, & prompti erant ad susceptionem fidei: nimirum qui postea eam susceperunt.

Vt iudex pupillo & humili. Exaudisti, inquit, & attendisti vt iudex fieres orphano, & humili, & vindictam eorum faceres.

Vt non apponat ultra magnificare se homo super terram. Vt omnis homo oppressorum cernēs vindictam, audaciam ac temeritatem deponat, nec gloriatur quis amplius aut extollatur super inferiores se: quod vero ait super terram, idem significat quod inter homines.

Ἐξήστου-
σας.

Κρίσις τῶν
ὀρφανῶν
καὶ τῶν
καταλιπέντων.

In finem psalmus ipsi David.

Psalmum hunc cecinit beatus David cum persequeretur eum Saul: & in finem inscribitur: quia continet Prophetiam vindicta, quam deus eius gratia in Saulem illaturus erat.

Εἰς τὴν ἀρχήν.

P S A L M V S X.

IN domino confido: quomodo dicitis animam meam transi-
gra in montes sicut passer? Cum fugeret beatus Da-
uid in desertum, suadebant ei beneuoli ipsius ut ad
montes potius pertransiret, tutiorē illic eū futu-
rum esse asseuerantes. Huiusmodi igitur amicos tanquā
nō recte suadentes, accusat presentī Psalmo. ego, inquit,
cōfido in domino, & omne aliud auxilium respui. quare
igitur dicitis animam meam, hoc est mihi ipsi, ut passeris instar
pertransire ad montes? & veluti timida auis illic permanere?
Illud obseruandum est quod Propheta sepe numero circumlo-
quendo per animam suam seipsum intelligit, ut in tertio
etiam Psalmo diximus: ibi, multi dicunt animam meam.

Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum parauerunt sagittas suas in pharetra. Per intentum arcum, & per sagittas paratas quae erant in pharetra, totum belli apparatus significauit: vel quia his telis contra fugientes utebantur. haec autem verba fiducia ipsius David causam ostendunt. haec enim, inquit, de causa ego confido, quia peccatores sunt qui pugnant aduersum me. peccant etenim dum temere me insequuntur, & morte me afficere volunt, qui ei salutis causa fui, quando occidi Goliath, & quando a Saule suffocantem eieci daemone.

Vt sagittent in obscuro rectos corde. Preparati sunt, ut nos insontes perdant, qui in corde nihil non rectum gerimus. ut sagittent verò ex insidiis, quod Graeca dictione σωτεινός significantius exprimitur, quae noctem significat quando luna obscurata est, & quam latine unico vocabulo dicere possumus obscurilunium. Nam si quis eo tempore percussus fuerit, inimicum videre non poterit. vel aliter: subtili intellige hic aduerbium quasi: ut sit sensus, quod inimici summa inuidia, quasi obscurilunio quodam obtenebrati, non cognoscunt, nec vident, quisnam is sit quem sagittare contendunt: quodque aduersum amicum & benefactorem dirigunt tela.

Quoniam

Quoniam quae perfecisti destruxerunt. Haec est etiam alia fiducia causa. Confido, inquit, ea etiam de causa, quam illi eum destruxerunt quem tu in Regem unxisti. perficere vero hic posuit pro facere, & destruere pro deicere: quae metaphoricè tractum est ab aedificiis, quae euertuntur. Cumque talia audeant, te inimicum habere: quem tamen non sustinebunt, quia leges eas euerterunt quas tu posuisti. mandasti enim neminem iniuria esse afficiendum: mandasti etiam innocentes occidi non debere: quae praecipua ab eis prorsus negliguntur.

Iustus autem quid fecit? Quid fecit, inquit, iustus, ut huiusmodi persecutionem sustinere deberet? quod de ipso Propheta dicit, veluti qui iniuria eos minime affecerit, qui sibi adeo fuerant inimici. vel de superna dei custodia & protectione loqui intendit, dicens: Deus qui proprie ac vere iustus dicitur, qui omnem semper odit iniustitiam, qui solus recte iudicat, quid fecit? post tanta nimirum scelera quae ab illis patrata sunt? nunquid fortassis despiciet aut non videbit? minime.

Dominus in templo sancto suo, dominus in caelo sedes eius. Est, inquit, dominus in templo Hierusalem: est etiam dominus sedens in caelo. quasi dicat, ubique adest Deus, & omnes prospicit qui iniuria afficiuntur: quod ex sequentibus magis etiam declarat, dicens.

Oculi eius in pauperem prospiciunt, palpebrae eius exquirunt filios hominum. Non dixit aspiciunt, sed prospiciunt, protectionem illam nimirum significans, quam ex alto habet. oculi autem dei intelligendi sunt, exquisita illa scientia & cognitio rerum omnium quae sunt: palpebrae vero huius, eius cognitionis velamen. Palpebrae siquidem tegmina oculorum sunt. Per palpebras igitur significare voluit, quod si quando videtur deus non aspicere, sed in absconditis animi ac mentis morari, tunc tamen nihilo minus videt: vel quod omnia prospicit, veluti qui non oculis tantum, sed ipsis etiam palpebris intueatur, & ex omni parte omnia cognoscat. Exquirere etiam idem est quod cognoscere. Filios autem hominum pro hominibus simpliciter posuit. pauper vero dupliciter dicitur, patrimonij scilicet possessione & virtutum: verum illud manifestum est quod pecuniis pauperem, qui virtute diues sit, respiciat dominus, quodque contra, virtutibus pau-

Ὅτι οὐδ'.

Εἰ τι βλεπῶσι
ἐξ ἡλίου.

perem abominatur, quanquā pecuniis sit diues. Primum igitur pauperem dominus respicit, qui rebus iis abūdat, quibus secundus indiget: à secundo autem aueritur, qui iis caret, quibus abundat primus.

Εξήαψ.

Dominus exquirat iustum & impium. Per hoc declaratur quid significant illa verba, filios hominum: iustos nimirū & iniustos, quos impios etiam appellat, quia deum negligunt, dum illius præcepta obseruare contemnunt.

Αδινίαρ.

Qui autem diligit iniustitiam, odit animam suā. Hęc est autem causa quare confidat propheta: documentum præterea continent hęc verba, quod iniustus quisque vitæ propriæ mortem operatur, dum animæ suæ inimicus effectus est, prauis etenim ac scelestis actionibus suis, deū semper magis irritat ac prouocat aduersus animā suam.

Καταγυδος.

Pluet super peccatores Laqueos. Adducet, inquit, dominus supplicia super peccatores, quibus detenti à pristino impetu compescuntur. Hęc autem pluiæ metaphora, summam suppliciorum abundantiam ac perpetuitatem denotauit.

Ignis & sulphur & spiritus procellæ pars calicis eius. Ignis quidem efficacissimus est: sulphur verò pinguis & crassa illius esca. Hoc enim fomitis genere, ignis valde nutritur. Spiritus etiam seu ventus pari modo flammam excitat. hoc autem supplicij genere Sodomam olim euersam fuisse legimus. Sensus itaque est, quod pars calicis, hoc est pars supplicij à deo infligendi, ignis est & sulphur & spiritus. Hoc est ventus conuertens, quod si vel sola huius calicis pars adeò intolerabilis est, quid dicendum est de reliquis suppliciorum partibus? hoc est de aliis suppliciorum generibus? sæpenuero enim apud scripturam poculum & calicem pro pœna positum inuenire licet, ut illud Esaiæ: Exurge Hierusalem quæ bibis poculū ruinæ, & calicem furoris, & quæ sequuntur.

Quoniam iustus dominus & iustitias dilexit, æquitatem vidit vultus eius. Quemadmodum deus sanctus est & requiescit in sanctis, ita etiam iustus est & iustitias diligit: vnde iniustos omnes, & eos qui iniuria aliquem afficiunt, punire solet. qua de causa beatus David sibi magis confitendum esse dicit. Hęc etenim ratio est & cōclusio qua-

re h.

re fiduciam habeat, de qua in principio Psalmi dictū est. Quod verò ait. æquitatē vidit vultus eius, seu (vt in Greco verius habetur) rectitudines: idem significat, quod iustitiam dilexit. Nam quem quis amat, eundem etiā libenter intuetur, quemadmodum contra, ab illo quem quis odit statim aueritur. Per vultum verò seu faciem domini, intelligimus potentiam vidēdi quæ est in deo. Et hęc quidem interpretatio dicta est prout congruit historiæ beati David. Conuenit etiā hic Psalmus cuilibet oppresso atque oppugnato à visibilibus seu etiam inuisibilibus inimicis. Et tunc ea verba: quomodo dicitis animæ meæ? dicta esse intelligantur aduersus cogitationes, quæ suadent transeundum esse ad spinosa quodammodo & precipitantia consilia, quæ fidelibus inaccessibleia sunt, & non tuta: cuiusmodi illa sunt, quod fortuna omnia ac casu regatur, quod non sit deus qui scelera vlciscatur: & quæcunque alia huiusmodi. Quinimmo & aduersus demones, dicta esse intelligi possunt, qui conantur in huiusmodi nos sententias atque hæreses inducere: per peccatores enim intelligi possunt tā iniusti homines quā prauis demones: & per arcum & sagittas vel hæreticorum instrumenta intellige, vel cogitationum absurdarum impetus: & quæ sequuntur in Psalmo iuxta huiusmodi analogiam intellige.

In finem pro octaua Psalmus ipsi David.

Hic Psalmus eandem habet inscriptionem cum sexto, vbi eam abunde sumus interpretati: & prophetiam pariter continet tam de Christi resurrectione quā de fidelium oppressorum vindicta. Et aliter Christi humanitas finem præsentis vitæ suscepit per mortem: & octaua, hoc est dominica die resurrexit: quæ dies, & prima dicitur, tanquam dierū omnium principium: & octaua, quia rursus post septimam diem hoc est post sabbatum, redit. Pro octaua etiam, & non de octaua inscriptū est. Neque enim docet Psalmus, quid sit octaua, sed rogat diem illum cito aduentare: ut homines nimirum, qui sub seua demonum opprimuntur tyrannide, atque idolis seruiunt, tanto citius seruitutis iugo liberentur: & demones commissorum in deum criminum pœnas luant maiores.

Aluum me fac domine quoniam defecit sanctus. Iustus is dicitur qui humanis in negociis, ab eo quod honestū est, non declinat: sanctus verò, cum apud Græcos duplici dicatur noīe, *δσιος*, nimirum vt hic, & *αγιος* (vtraq; enim dictio sanctum significat) consequenter & in duplici sumi potest significatio- ne. Ille autem proprie *δσιος* dicitur, qui pietatē & religio- nem colit, quæ ad deū pertinet: *αγιος* verò ille, qui per se- mitam virtutum, diuinitatis efficitur particeps. Hæc autē virtutū noīa, scilicet quodammodo cōparari possunt, per quam qui gradiuntur, perueniunt ad deum. alibi etiā dixi- mus qd apud scripturā, iustus sæpenumero is dicitur, qui non solum iustitia sed omni virtutū genere ornatus est: sed de huiusmodi iusto nūc non est sermo. Rogat igitur propheta saluari se à malignis hominibus, qui præualue- rant, cum sancti omnes qui olim fuerant erga deum, par- tim morte, partim etiam tyrannorum persecutionibus prorsus defecissent: tametsi fortassis aliqui adhuc essent, qui humana hac iustitia atque (vt ita dicam) ex parte iu- sti esse viderentur. Sermonem autem suum propheta ex eorum habet persona, qui euangelium erant suscepturi. Tunc enim maxime sancti defecerant, quando Christus in carne ad nos aduenit.

Quoniam diminuta sunt veritates à filiis hominū. Sācti qui- dem penitus defecerūt, veritates verò paucae admodum relictæ sunt: quando quidem in rebus maioris momenti, mentiri solent, qui in paruis fuerant veraces.

Ε' λ' α' λ' η' σ' υ' ρ'.

Vana locutus est vnusquisque ad proximum suum. Vana hoc est deceptoria. nec alienos tantum decipiebant, sed fami- liares etiam & domesticos. proximū enim non loco, sed familiaritate atque amicitia, aut alio coniunctionis vin- culo, propinquum vocat.

κακ' α'.

Labia dolosa in corde, & corde locutus est mala. Per dolosa labia, dolosum ipsum intelligit (veluti à parte totum) qui in duplicitate cordis & mentis suæ, mala ac noxia locu- tus est, aliam intra animum sententiam seruans, & aliam verbis exprimens.

Disperdet dominus vniuersa labia dolosa, & linguā magni-

quā.

quam. Apud scripturam sacram sæpenumero optatum modum formari reperimus in futurum indicatiui, veluti nunc optat enim propheta vt dolosi penitus perdantur, & ij pariter qui aduersus infirmiores quosq; gloriati ac iactare se solent, & de seipsis magna prædicare. Vel eorū futuram exterminationem prædicit: & docens quinam ij sint, qui suam magnificent linguam.

Qui dixerūt linguam nostram magnificabimus. Eos, inquit, qui intra se cogitarunt dicentes, magnificabimus linguā nostram: hoc est magna & iactabunda quædam præpa- rabimus, quæ nostra loquatur lingua.

Labia nostra apud nos sunt, quis noster dominus est? Qui & παρ' ημῶν. illud dixerunt: nos labiorum nostrorum potestatē habe- mus, & quemnam deinceps timebimus, vt ista non dica- mus? & quis erit qui sermones nostros compescat?

Propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exur- gam dicit dominus. Dictio, nunc, pro tūc accipiēda est, hoc est cū opportunū tēpus fuerit, vt sit sensus. Tunc, inquit, Christus, resurgam è sepultura propter eorū miseriam, qui ignorāter in errorē captiuati sunt. Miseria autē illa cla- moris loco eis fuit & gemitus: iuxta ea quæ superius di- ximus in Psal. lxxi. ibi: Nō est oblitus clamorē pauperum. Dicit verò hæc à dño audiebat beatus David propheticis

πρωχός, ὡς
πρωχός.
πρῶτος παρ' αὐ-
τὸ πένειμ, ἢ
πρῶτον.

auribus suis. Inops iuxta Græci noīs etymologiam is dici- tur, qui à statu suo decidit, quē & nos dicimus quasi sine opibus, iuxta illud: inopes facti sunt diuites: pauper verò iuxta eādem Græci noīs etymologiam is dici potest, qui proprio labore necessariū sibi victū parat, cuiusmodi fue- re oēs qui primi fidē suscepturi erant: quippe qui bonis omnibus priuati, propriis manibus necessaria sibi omnia parauerunt: tametsi sæpenumero promiscue alterū pro altero accipiatur. Possumus & aliter dicere. Deus propter afflictorum gemitus & miseriam dixit: nunc mouebor, seu vlciscar: hoc est, cito ac statim id faciam. Decenter tamē ac digne deo intellige verba illa: mouebor & vindictam sumam, tametsi humano quodam more dicta sint.

Ponar in saluari, libere agā in eo. Cū de resurrectione me- minerit, meminit & sepulturæ. sermonē faciēs de morte quā in cruce sustinuit. Ex Christi enim persona hæc etiā

Θύσσομαι
παρ' ἑναυῆ -
σομαί.

dicta sunt. Ponar, inquit, hoc est infigar, in cruce: quā salutare illud esse credimus de quo nūc loquitur: quippe cū hoc crucis iaculo, Christus tyrannū dæmonem transfixerit: vade & saluabit nos, & libertatē nobis errātibus liberam ac salutarē donauit: & cū antea infirmi essemus, fortes cōtra dæmones reddidit. Quod verò ait: libere agā in eo, idē sibi vult ac si diceret, q̄ in ipsa cruce publicabit ac libere propalabit occultam antea, atque ignotam potentiam suam. Nam & velum tēpli tunc scissum est, & sol ob tenebratus, & terra cōmota, & petraē discissæ, & admiranda alia contigerunt. vel aliter: quia Græcū verbū *βίωσαι*, vt futurum medium, tam actiuam quā passiuā significationem habet, legere potes alio modo: ponā in salutari: hoc est ponam eos in salute: hoc est faciam eos salute dignos: in huiusmodi etiam salute libere agam: hoc est libere loquar, & palam omnibus declarabo vires meas.

Eloquia domini eloquia casta. Cum dominum narrauerit hæc atque illa dixisse, nunc de veritate sermonum eius testimonium reddit, dicens, quòd mūda ac pura sunt ab omni mendacio.

Argentum igne examinatum probatum terra. A deo mūda ac nitida sunt eloquia dei, ab omni dolo, & ab omni deceptione, vt argento conflato, quod viliori omni catere solet materia, puritate, ac munditia sua possint cōparari. Probatū verò terræ dixit, pro in terra. Fabri etenim conflatum argentum fundunt in terram. vel probatū terræ hoc est ex terra. Deinde hanc eloquiorum dei mūditiam adhuc magis extollens, addit.

Purgatum septuplum. Septulum hoc est sæpius. Solent enim Hebræi septies ponere pro pluries. Argentum autem quod sæpius conflatum est, mundius omnino ac purius esse solet. Sunt igitur eloquia dei vera & nitida, ac similia argento sæpius conflato.

Tu domine custodies nos, & cōseruabis nos à generatione hac in seculum. Tu nos dñe custodies ab exterioribus inimicis, & cōseruabis ab iis, qui interioribus insidias parāt. vel custodies quidē à præsentī gnatione, & seruabis ab iis, qui postea in seculū futuri sunt: hoc est semp̄ & p̄petuo proteges nos. Nā & fides eorū qui euangeliū susceperūt, ab

illa

illa generatione stabilis permanfit: & in seculū a deo manebit inuicta, vt neque Gentiles, qui aperte eam oppugnant, neque hæretici, qui intra nos clam contra eā insidias disponunt, præualere possint.

In circuitu impij ambulat. Vndiq; inquit, nos circūdant, obsidere certantes fidem nostram. & hoc si de Gentibus intelligas. q̄ si loqui prophetā intelligas de hæreticis, dicatur: ambulat in circuitu: hoc est non recte, sed obliq; cum sacram omnem scripturam peruerse interpretetur.

Secundum altitudinē tuam magnipendisti filios hominū. Tu, inquit, in cruce exaltatus summā de hoībus curā habere dignatus es: quā ob causam mortē etiā subiisti. & quod ait magnipendisti, Græce habetur *μεγαλότιμα*: & quēadmodum apud Græcos *ὀλιγοτιμα* vilipensio dicitur & neglectio, ita *μεγαλότιμα* eius contrariū. vel aliter tu ad cœlos vsque exaltatus, assumptionis nimirum tuæ tpe, magna in humanā naturā cōtulisti beneficia, misso ad eā spiritu paracletico, qui apostolos illuminauit, atq; in euāgelij prædicationem direxit. Potest etiā hic psalmus iuxta historię sensum accommodari beato David, illo potissimum tpe, qñ eum fugiētē à facie Saul, quidā se ei amicos fingētes, tentauerūt, vt in persecutoris manus eū traderent. Quorum infidelitatē, simulationē, dolos, & scelera hoc psalmo reprehendit, vnicū ad propriā salutē deū inuocans: quasi nulla iā amplius ei spes supesset in auxilio amicorum, qui sese hostibus adiunxissent, & quorū interitū hic prædicat: ipse etiā Saul ac sociorū iactantiā euertēdam esse prænūcians. Pro octaua verò inscriptus est propter illa verba: nūc resurgam: q̄ & tñ resurrectioni saluatoris cōgruere magis videntur. Nā si qs trahere velit sensum verborū ad beatū David, tanquā ipse audiuerit deū promittentē se ei, insidiarum tpe in auxilium aduenturū, & ad eius vindictam: & positurum insuper pauperes omnes atque inopes in salute: & demum libere se acturum hoc est, fortem ac iustum se cōspiciendum esse, propter illorum salutem: si quis, inquam, sensum psalmi illuc trahere voluerit, non videbuntur verba psalmi inscriptioni, pro octaua, cōuenire. Sciendum est etiam, q̄ salutare hic neutrum nomen substantiuum est, & ponitur pro salute.

In finem Psalmus ipsi David.

Post adulterium Bersabæ & post cadem Vriæ, cum in varias incidisset calamitates beatus David: quippe cū & filia eius Thamar ab Ammon fratre fuisset corrupta: & Ammon à fratre Absalone interemptus: unde non mediocris confusio in regia illa domo orta est: præcipue cum ipse Absalon postremo tyrannidem etiã affectauerit, & patrem regno expulerit, & crescente in immensum furore, copias etiam collegerit, & persecutus sit patrem, & interimere etiam eum conatus sit: cum igitur in has omnes calamitates incidisset beatus David, et que animo eas semper reuolueret, existimauit se ob commissum adulterij & cædis crimen tantis opprimi malis: & quãquam olim sibi remissum fuisset peccatum, veritus tamen se à deo fuisse derelictum, hunc psalmum cõscripsit post tertium, quando Chusi fregit consilium Achitophel, vt iam prædiximus. Hoc autem psalmo, & Absalonis filij cogitationes explicauit, & quæ euentura erant prædixit: at que ideo in finem inscriptus est: quia profligationem Absalonis prædicit, quæ verum finem erat consecutura. Exultabit, inquit, cor meū in salutari tuo.

P S A L M V S X I I.

Vsquequo domine obliuisceris me in finem? Obliuio est memorix deperditio. Deo verò omnia præsentia sunt: nec tantum actiones nostræ, sed ipsius etiam mentis cogitationes ac motus. Obliuisci verò dicimus deum alicuius, quando ob illius delicta eum deus derelinquit, tentarique permittit atque affligi, vt flagello erudiat. in finem autem posuit pro, diu.

Vsquequo auertis faciem tuam à me? Facies dei potètia illa in deo est, qua aspicit nos, ac custodit, & beneficiis donat. Auerlio verò dei contraria operatio est: quando nimirum indignos quosque à custodia & protectione sua auertit, tanquam ea operentur, quæ in ipsius conspectu abominabilia videri possint: verū humanis loquendi modis propheta diuinas nobis actiones exprimit. Nam qui aliquem derelinquunt, illius pariter memoriam perdunt: & qui aliquos auertunt, amplius eos non vident, à quibus auerli sunt.

Vsquequo ponã consilia in anima mea, dolorẽ in corde meo die & nocte? Sollicitus, inquit, ac cogitabundus, quo pacto valeam à calamitatibus liberari, & viam nullam inueniens, assiduis

HOS TITVS.

assiduis doloribus premor.

Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me? Parricida, inquit, filius Absalon, qui iam diu fuerit cõtra me, (ex eo sane tempore quo Ammon fratrem interemit.) vsquequo exaltabitur? hoc est, vsquequo prospere ei omnia succedent aduersum me: extollere enim se solent atque erigere caput omnes qui læti sunt, & quibus ex animi voto cuncta cõtingunt: cõtra ve ò humiles ac demissi, qui mœsti sunt ac tristes. Possimus & inimicum demonẽ intelligere qui tentationum nobis ac calamitatum est causa, dum afflitis insultat, quinimmo & grauius eos etiam affligit, qui diuino auxilio destituti sunt.

Respice exaudi me domine deus meus. Verbo auertis cõuenienter apposuit verbum respice: dignũ me effcito, inquit, benevolentia: respice me grauius afflictũ: & miserus, eum exaudi, qui te aduocat in auxilium.

Illumina oculos meos ne vnquam obdormiã in morte. Est enim super me circumfusa tristis calamitatũ nox, detentiq; sunt oculi mei à mœroris sopore. Solent enim qui mœsti sunt facile in somnũ deferri. Dolore scilicet cordis graue dinẽ quandã ac tenebras in corporis oculos immittente. Tu igitur eos illumina: hoc est cõcedito vt recte ac pure videat: & gaudiũ instilla cordi meo, ita vt exultans, somnũ ab oculis expellat, ne aliquando fortassis huiusmodi somnus ob doloris mei vastitatẽ, desineret in mortẽ. vel oculos ipsius animæ intelligit, mentẽ ipsam nimirũ, seu intellectũ. Illumina, inquit, intellectum meũ peccati caligine obscuratum, & libera me ab huiusmodi tenebris, ne aliquãdo mori me contingat morte peccati, quæ hominẽ virtutibus mortuũ reddit: vel ne morte desperationis moriat, extincta ac mortua omni spe quã in te habebã.

Ne quando dicat inimicus meus præualui aduersus eum. Nam siquid huiusmodi acciderit, meã inimicõ mortẽ suẽ ascribet potètiẽ: & quẽadmodũ ab initio ille mihi calamitatũ omniũ causa fuit, ita & interitus nunc fuisse gaudebit. Inimicum verò & visibilem & inuisibilem potes intelligere.

Qui tribulant me exsultabunt si motus fuero. Si fluctuauero, inquit, ab illa securitate quã in te habeo, inimici mei lætabuntur, sperantes me deinceps facillime in præceptis de-

latum iri, veluti qui nullā basem aut fundamentum habean salutis.

Ego autem in misericordia tua speravi. Postquā, inquit, ob scelera quæ commisi, fiduciam omnem abieci quam antea de virtute habebam, quod reliquum est, modo in tua tantū spero misericordia: tamen abundantissimum hoc mihi remedium esse nouerim atque inexhaustum.

Exultabit cor meum in salutare tuo. Præuidens prophetis oculis inimici profligationem beatus Dauid, lætabor ego inquit, de salute mihi à te præstita.

Cantabo domino qui bona tribuit mihi & psallā nomini altissimi. Cantabo ore, psallam vero psalterio: vel oblectabo te, inquit cōtemplationis studio & vitæ meæ actionibus. Accomodari etiam potest hic psalmus oppressis omnibus & iniuria affectis.

In finem psalmus ipsi Dauid.

Finem rerum pollicetur hic psalmus quæ in eo prænunciantur. Alij dicunt prædici hic, ea quæ Ezechie regis tempore euenerunt in Hierosalem quando ciuitas obsessa est à Sennacherib Syro. Alij verò ea quæ ad tempora incarnationis Christi pertinet. Nos utranque expositionem referemus.

PSALMVS XIII.

Dixit insipiens in corde suo, non est deus. Inspiciens Sennacherib, dixit in corde suo deum non esse: deum inquam Iudæorum. Quod si sapiens fuisset in huiusmodi errorem non esset prolapsus, præcipue cum audiret assidue, quanta deus Israel aduersus eos operatus sit, qui Iudæorum gentem oppugnare conati fuerant. Cum autem hoc pacto in corde suo deum iam neglexisset, addidit & aliud facinus: ut verbis proprio ore prolatis ei palam malediceret: quando principem exercitus sui Rampfacem misit, qui ad mœnia ciuitatis ea populo annunciauit, quæ historiam illam legentibus in libris Regum licet inspicere.

Corr

Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studiis suis. Sennacherib nimirū & qui cū eo erant, corrupti sunt: quādo à recta opinione deciderūt: in super & abominabiles facti ob nefandas eorū actiones. Iurgis quippe deū impetebāt, infirmitatem ei atq; impotentiam impoperantes, quali deus nō esset. Præterea & populo dei internecionē minitabantur: cūq; adeo iactabūdi essent, ebrietatib⁹, in super ac libidinibus immerſi erāt & coinquinati. Cōstrui etiā potest, hic versiculus per figuram hyperbaton, hoc modo: corrupti sunt in studiis, & abominabiles facti sunt.

Non est qui faciat bonum. Nullus, inquit, inter eos bonus est, sed omnes sunt prauī,

Domus de cælo prospexit ad filios hominū, ut videret, si est qui intelligat, aut qui requirat deum. Ad filios hominū, hoc est ad illos homines, qui ita dispositi sunt ut diximus. De cælo verò ideo dixit, quia opinio quædā esse videtur, deū illic habitare: iuxta quod alibi dictū est: qui habitat in cœlis irridebit eos. Prospexit autem ut videret, si quis inter eos esset, qui ex miraculis & prodigiis deum intelligeret, aut saltem qui exquireret eum: hoc est qui inuocaret: iuxta illud: exquisiui dominum & exaudiuit me. Et licet in aliquibus quidam eū intellexerint, peiora tamen sectantur. Humano autem more expressit, deū, propheta, quasi ex alto cœnaculo procumbere & spectare: cū tamen & ubique sit deus, & omnia exactissime nouerit. Obseruandū etiam quod huiusmodi loquendi modus sepe apud scripturam reperitur. & aliter his verbis significare videtur quomodo deus omnia videt & spectat: quasi qui ex cælo prospiciat in terram, & cognoscat omnia, & nullo ei impedimento tantum sit interuallum.

Omnes declinauerunt simul inuiles facti sunt, non est qui faciat bonū non est usque ad vnum. Declinauerunt quidē in iam cōnumerata studia atq; exercitia: inuiles verò facti sunt cum adeo abominabiles essent, ut inter ipsos neq; vnus etiam reperiretur, qui bonus appellari posset.

Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem? Per interrogationē hoc legendū est, ut huiusmodi efficiatur sensus: ij qui deū Israel dixerunt verum deū non esse, qui & lingua sua, & omnib⁹ aliis voluptatib⁹ adeo intēperates.

sunt, nonne aliquando cognosceret q̄ Iudæorum deus ve-
rus deus est: certe aliquando id cognoscent: quando ni-
mirum centū octoginta quinq; milia eorum interempta
erunt ab angelo dei. Ipse etiam Sennacherib turpiter fu-
giens tunc cognosceret, quisnam fuerit qui in hoc populo
triumphum erexit Nec tātum, inquit, Assyrij, sed omnes
etiam gentes, vbi tantam illorum stragem didicerint, co-
gnoscent Iudæorum deum, qui ita eos perdidit.

Ὁ ἰσχυρὸς τῆς
τοῦ βασιλῆως
ἐστὶν βοήθεια.

*Qui comedunt populum meum in cibo panis, dominum non in-
uocauerunt.* Hic versiculus ex persona dei p̄ferēdus est. il-
li, inquit, qui instar cibi panis, populū meū cōsumūt, d̄re
nimirū obsidionis, famis & minarū, ij inquā me omniū
deum non inuocauerunt: hoc est deū nō appellauerunt.
Possunt & populi omnes Iudæorum, qui obsidēte Senna-
cherib erāt in Hierusalē, dici populus beati David, veluti
q̄ ab illius regno descēderunt: atq; hoc pacto ex ipsius p̄-
phetæ persona verba versiculi etiā poterunt proferri: &
dominū, tunc, non se ipsum propheta, sed deū intelligit.

Illic trepidauerunt timore vbi non erat timor. Ezechias tūc
& qui cum eo erant in Hierusalē timuerunt potentiā Sē-
nacherib, qui timendus non erat. Neque enim decebat,
vt Iudæi Assyriū hunc timerent, qui cū deum sibi aduer-
santem haberet, iure eos perterrere non poterat. quod
ex sequentibus magis declaratur. Illud tamen aduertē-
dum, q̄ aliqui legunt: cuius non erat timor, cuius lectio-
nis diuersitas, ex vicinitate prouenit Græcarum vocum.

Ἄνωγει.

Quoniam dominus in generatione iustorum est. Per iustos
hic fideles intelligit ac pios in deum. Talis erat Ezechias
rex, qui magna cū pietate ac religione in deū, subiectos
sibi populos regebat. Generationē autē singulari nume-
ro dixit, quia Israhelitæ omnes ex vna sunt radice, vel ali-
ter: illic trepidauerūt, Sennacherib nimirū, & q̄ cū eo e-
rāt, timore dei, cui⁹ dei, antequā experimentū hoc sume-
rēt, nullus apud eos fuerat timor. Et causa quare postmo-
dū timuerint, hoc versiculo declarat p̄pheta: q̄a scilicet
deus in Iudæorū obfessorū generatione aderat, & p̄ eis
pugnabat. vel aliter: trepidauerūt, Assyrij, timore Ezechie
regis, cui⁹ nō erat timor: hoc est qui timeri nō debebat
cū ipse poti⁹ ab eis maxime formidaret, expectaretq; se

vii

vna cum vniuerso populo, sequenti die interimendū esse.
Nam cum occiderentur Assyrij, existimarunt se à Iudæo-
rum rege occidi. Ex his itaque cognouerunt, quemad-
modum deus Iudæorum, verus deus est, cum tantam po-
pulo opem tulerit.

Consilium inopis confudistis, dominus autem spes eius est. O' Αὐτοῦτος
Ad Assyrios sermonē dirigit Vos, iquit, ὦ Assyrij Ezechie
regis vniuerso belli apparatu inopis consilium neglexi-
stis ac vilipendistis, quando omni alia prorsus salute de-
sperata, in sacco & cinere confugit ad dominum. Id e-
nim intelligens Senacherib cœpit huiusmodi consilium
veluti inane atque inutile deridere: verum Ezechias in
deo recte spem suam collocauerat, ab eo tantum auxiliū
postulans, qui vere illud poterat prestare.

Quis dabit ex Sion salutare Israel? Quis nam eorum, in-
quit, qui habitant Sion, infirmo ac debilitato populo Is-
rahel salutem dabit? quis eum eripiet ex manu hostis Sen-
nacherib? nullus hominum profecto, sed solus deus, in
quo sperauerunt, & qui in templo Sion, hoc est in Hie-
rusalem habitare videbatur.

*Cum conuerterit dominus captiuitatē plebis suæ, exultabit Ia-
cob & letabitur Israel.* Captiuitatē aliquā non dicit quæ iā
extitisset, sed ad eam quā tunc ob immensum timorem
omnes incūbere arbitrabātur, & qualis nunquā antea im-
minere visa fuerat. Circundati enim Iudæi ac circumual-
lati in inimicorum armis, detineri ab eis, ac captiui quo-
dāmodo esse videbātur. Per Iacob verò & p̄ Israel ipsum
Iudæorū populū intelligit ex illorum radice descenden-
tē. Et sensus est: q̄ cum dominus eos ex hac, quam dixi-
mus quodammodo captiuitate liberauerit, exultabunt
tūc & letabūtur: corpore quidē exultabunt, animo verò
ac spiritu letabūtur: & alterū quidē ob alimentorum co-
piā, alterum verò ob studia ac meditationes eloquiorum
dei: quibus omnibus carebāt, quādo ciuitas obfessa erat.
Et hæc quidē interpretatio est iuxta sensum, quo psalmū
intelligimus de Ezechia & de Sēnacherib. Alia etiā da-
tur expositio, vt prophetia in eo sit tradita, quæ cōtineat
illorū temporū gesta, quibus dominus incarnatus est. In-
sapiens Iudæorū populus, & prophetias de Christo non

intelligēs, dixit dominum Iesum, qui magna alioquin inter eos & diuina miracula ac signa operatus fuerat, deū non esse: cūq; primū hoc dixisset, ac cogitasset intra se, postmodū palam etiam, ac manifeste eundem accusauit, quasi qui dei nomē indebite sibi vsurparet. Quæ sequuntur iuxta priorē expositionē intelligēda sunt. Non est qui faciat bonum inter eos, scilicet, qui Christi doctrinā non susceperūt. Dñs de cœlo prospexit, hoc est filius, de cœlo hominū miseriam prospiciens ad eos in terrā descendit, & per carnē cum eis conuersatus est: qui sensus ex Græco verbo *ἀντιπροσέειπε* manifestior redditur: quod aspectum quendam ex altiori loco significat cum inclinatione quadam & dejectione. Et quæ sequuntur, iuxta prædictā interpretationem exponantur. Quod verò ait, vsq; ad vnū: intellige: hoc est, nisi vnus Christus. Vnicus quippe erat inter eos qui bonū faceret. & quia Græca dictio *ἕως* non solum pro interrogatiua dictione sumitur, mōne, sed negatiue aliquando determinat. ita vt hoc in loco legere etiam possimus: non cognoscent omnes qui operantur iniquitatem: dic, quod Iudæi noluerūt Christum cognoscere, & quod ob eorum iniquitatē merito iniqui, seu potius (vt verior Græci nominis significatio postulat) exleges appellantur: eo quod ex legum gentium instar, & inuidia tabescebant, & maligna operabantur. Et quod ait, qui comedūt populum meum, ex Christi persona aduersus ingratos Iudæos legendū est, qui Christi discipulos, instar cibi panis in ore gladij ac persecutionis deuorabāt: qui etiam dominum suum dei filium, deum non appellauerunt. Et qui illic trepidauerunt timore, vbi non erat timor. Timebāt enim fateri quod Christus deus esset, atq; hoc ne legem transgredierentur, dicentem: non erit tibi alius deus: & rursus tunc timuerunt quando non erat timor. Suspenso enim Christo in cruce arbitrati sunt se esse liberatos, veluti eo extincto, quem verebantur: veruntamen tunc maxime timuerūt, cum terræ motum viderent & alia quæ consecuta sunt signa. Præterea etiam timētes ne nocte venirent discipuli, & furto tollerēt corpus eius, statuerūt milites in sepulcri custodiam. Illic igitur timuerūt timore, vbi nō erat timor. Neq; enim discipulis vnquā

ἀντιπροσέειπε
401.

tale

tale quid in mentem venit, cum eis dominus prædixisset, se post triduum propria potestate resurrecturum. Quod verò ait: Dominus in generatione iustorum est: idem est quod in congregatione fidelium, qui ex gētibus crediderunt. nam ex quo Iudæi eum non receperunt, ad gentes conuersus est. Illud etiā quod ait, Consilium inopis confudit, intelligi debet, vt dictum sit, ad Iudæos, propter populum ex gentibus, qui olim pauper fuit, substantia nimirum atq; opibus cognitionis dei: & à qua cognitione deciderat, quando ad idolorum cœpit cultum prolabi. Qui etiam postmodum propter Christum tēporalibus bonus pauper effectus est. Harum igitur gentium consilium neglexerunt ac deriserunt Iudæi, tanquam inane. erat autē id consilium vt Christi fidem susciperent. Sequitur: quis dabit ex Sion salutare Israel? Quis est, inquit, qui montē amplius illum ascendet, qui dicitur Sion, & est in circuitu Hierusalem? Et quis est qui leget populo salutare? hoc est leges: quæ admodum certis quibusdam ac statutis diebus facere mos erat. Quæ verba prophetiam videntur continere destructionis Hierusalem: quasi indicet propheta q̄ ea vrbe à Romanis deleta, & Euangelio in finibus terræ prædicato, mos ille amplius seruandus non esset. Sequitur: cum auerterit dominus captiuitatem plebis suæ, (dabo enim, inquit, tibi gentes hæreditatem tuā, quam dæmon antea erroris iaculo captiuauerat.) exultabit Iacob & lætabitur Israel. Prophetæ nimirum qui de Iacob atq; Israel stirpe nati sunt, quique hæc antea prænunciauerūt Exultabunt etenim, & lætabuntur videntes adimpleta esse, quæ prædixerant. Vel per Iacob & Israel fideles intellige: quasi Iudæorum loco introductos: quorum progenitor fuit Iacob. Illud etiam, cum conuerterit, idem sibi vult ac si dixisset: cum ad proprias domos eos reuerti fecerit intelligendo captiuitatem: hoc est ipsos captiuos.

In finem Psalmus ipsi David.

*In finem ideo inscribitur hic Psalmus, quia perfectissime ac conformatissime describit qualem esse oporteat virum virtute præditum. Græca enim dictio *ἕως* non tantum finem, sed perfectiōnem etiam significat.*

c 4

Παρεπίστη.

Omne quis incolet tabernaculum tuum, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Vbi audit Iudæus tabernaculum aut montē sanctū, animo statim ad tēplum percurrit quod erat in Hierusalem, & ad vicinum illi montē Sion: sciendum est tamen quod tempore beati David, templū nondum ædificatum erat, nec mōs Sion adhuc sanctificatus. hæc enim omnia post illius mortē facta sunt. Restat igitur vt per anagogem intelligantur hæc dicta. Format itaq; beatus David sermonem suum per interrogationem, quærens, quis nam hoc aut illud facturū sit. Dñe, inquit, quis tabernaculi tui incolā futurus est? incolā autē seu peregrinus is dicitur, qui aliena in domo aut regione ad tēpus moratur: animæ autem tabernaculum corpus est, in quo habitat. Interrogat igitur propheta veluti edoceri cupiens, quisnam sit, qui vitā hanc in humano corpore, incolatū aut peregrinationem esse putet tēporalem: quicq; hoc corpore quasi aliena re vtatur, & modicā illius habeat curā. tuo autē dixit tabernaculo ad deum sermonem faciens, iudicans ab eo illud creatum esse, & ad animæ habitationē destinatū: vel q̄ aliquādo deus ipse illud habitaturus erat, fact⁹ nimirū homo propter nos. Aut quis requiescet in monte sancto tuo? Requiescere is dicitur q̄ ex lōgo itinere fessus requiēre debem⁹, supra humiles ac mūdānos homines eleuatū. Accessistis enim, inquit Apōstolus, ad montē Sion, & ciuitatē dei viuentis Hierusalem cœlestem. & quis nā igitur, inquit propheta, à curriculo præsētis vitę recto cursu veniet, & requiescet in cœlestibus atq; in æternis tētoriis?

Qui ingreditur sine macula & operatur iustitiam. Hæc est enim interrogationis factæ responsio. Ille, inquit, incolet & requiescet, qui ea possidebit, quæ dicēda sunt. describit autē ac ferè pingit his verbis hominē summa virtute præstantem. Ille, inquit, qui sine macula, seu potius, vt Græcā dictio verius significat, qui irreprehensibilis ambulauerit, & iustitiam fecerit. irreprehensibilis etiam hoc in loco dici potest ille, qui contēplando, perfectionem affecturus est. Contemplatione quippe mens in cœlum ascendens ingredi

ingreditur: & iustus, seu iustitiā operans ille qui per actiones & mortalem virtutem præstantior euasit. operatio quippe ad actiones pertinet. præsentī etiam tēpore propheta in vtroq; vsus est: quasi nunquam oporteat ab huiusmodi contemplatione, aut à bonis actionibus desistere, & cum vita actiua multiplex sit, & in plures partes diuisa, solo iustitiæ nomine eam appellauit: eo quod hæc virtus supra cæteras omnes vehitur. vera enim tunc iustitia dicitur, quando vnusquisque facit quod suum est, & quod ad se pertinet. cūmq; in vniuersum iustitiam posuerit, singulas partes deinceps sigillatim prosequitur.

Qui loquitur veritatem in corde suo. Qui vera nimirū dogmata in animo sentit & ore profert.

Nec egit dolum in lingua sua. Et rursus qui vera dicit & non dolosa: hoc est qui vera in seipso cogitat & aliis dicit. nam quod ait, in corde suo, sanum ac rectum atque incus bene dispositum sermonem denotat: similiter & eum qui ore profertur, dum dicit in lingua sua.

Nec fecit proximo suo malum. Proximi quidem omnes mutuo sumus vel cōmunicatione humanitatis, vel fidei vnitatem vel ratione cognationis. Per malum verò hic lesionem intelligit. consequenter autem primò cordis meminit, & postmodum linguæ, & postremo actionum. primo enim quis cogitat, deinde loquitur cogitata: & demum operatur quæ antea locutus est.

Et opprobrium non accepit aduersus vicinos suos. Idem hoc in loco sibi vult vicini nomen quod proximi. & qui, inquit, opprobrium quasi telum aliquod non accepit, cōtra proximos. hoc est qui delinquētē proximum, aut membro mutilatum, aut alio quouis infortunio oppressum, non opprobrio afficit aut cōtumelia. opprobrium ad derisionem tendit, reprehensio verò ad emendationem delicti. vnde reprehensionem in bonam partem accipimus, opprobrium verò nusquā: quinimmo vt reprehensionem quid valde contrarium.

Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus, timentes autem dominum glorificauit. Vnicuique condigna, vt decet, distribuit. nam & malignum nihili æstimandum putat, tamen illi diuitiis fortasse aut nobilitate gloriatur, aut alio

splendore clarus videatur: & timentes dominum magni-
pendit, licet aduersa detineantur fortuna. Beati enim o-
mnes qui timent dominum.

ὁμοῦ ἀδελφῶν. *Qui iuras proximo suo & non spernit.* Antiqui confirmatio-
nem sermonis iuramentum appellabant. iuramentū enim
nihil aliud est quā dictorum confirmatio, in qua testem
assumimus deum. Et lege quidem antiqua iuramentum
concessum erat, in quo dei nomen ad confirmandam ve-
ritatem proferebatur: ne per idola fortassis iurantes sedu-
cerentur: verum euangelij lex, quæ perfectioribus perfe-
ctiora mandauit, iuramentum penitus abscidit: tamen
loquendi modi quidam sunt, qui iuramenti formam præ-
se ferre videantur, & iuramenta vere non sunt, sed in reue-
rentiam aut obsequium audientium sic prolata: vt illud,
per sanitatem Pharaonis: item illud Pauli ad Corinthios:
per gloriationem vestram. Formam verò iuramenti diuus
Paulus Christianis reliquit, dicens: Testis est mihi deus
quem colo. Et rursus: Testem deum inuoco.

ἡ ἀργύριον. *Argentum suum non dedit ad usuram.* Apud antiquos usu-
ra summo in dedecore erat atque exprobratione. Nā qui
misericors est, & opportuno tempore mutuum præstat,
dignum ducit, id tantum recipere quod dedit. Et aliter in-
telligi potest, de eo qui diuina eloquia, quæ argentū igne
examinatum ac terræ probatum appellantur, eo prætex-
tu apud aliquem non deposuit, vt illinc bonum aliquid
externum reportaret: quinimmo gratis ac sine mercede
omnes docuit.

Et munera super innocentem non accepit. Qui propter inno-
centem nullum munus recipit: vt eos videlicet læderet
qui insontes sunt.

*Σαλευδῶσαι
ται.* *Qui facit hæc, non commouebitur in seculum.* Cum describe-
rit propheta virum summa virtute præditū, sermoni suo
condignum finem apposuit, qui facit, inquit, ea quæ dicta
sunt, veluti ex omni parte perfectus, nunquam à soliditate
illa commouebitur, aut stabilitate, quam in deo habet.
& quod ait: in seculum, idem significat quod nunquam,
vel etiam non commouebitur in præfenti seculo, hoc est
in præfenti vita: quod si in præfenti seculo non commo-
uebitur, multo minus in futuro.

Tituli

Tituli inscriptia ipsi David.

Apud Græcos pro tituli inscriptione *ἑκατόν* legimus:
quæ dictio statua seu columna potius inscriptionem significat quā
tituli. Mos autem erat antiquis, vt colūnas, imagines, aut statuas,
strenue militatibus viris in perpetuam ponerent memoriam. lo-
co igitur huiusmodi columna aut statua præfens psalmus victori
Christo conscriptus est: qui va strenuus miles crucis iaculo, &
mortem ipsam, & mortis pariter imperium obtinentem diabolo
destruxit, dum ex eo quod peccatum non fecit, anima eius in in-
ferno relicta non est: quinimmo infernum potius spoliavit: nec
etiam eius caro vidit corruptionē, cum tertia mortis die resurre-
xit: de qua Christi resurrectione Petrus Apostolus, in libro actio-
num disserens, præfenti hoc psalmo auctoritatē ac robur dictis suis
addere arbutus est, in rebus itaq; à se præclare gestis saluator,
statuam seu columnam hanc per linguā beati David sibi erexit:
sancto nimirum spiritu, prophetam inspirante & labia eius spe-
riente. Describit autem, non tantum victoria genus, sed & qua-
cunque ante victorie finem gesta sunt. PSAL. XV.

Conferua me domine quoniam speravi in te. Huius psalmi
verba humano oīno more dicta sunt, & homini ma-
gis quā deo videntur cōuenire. Neq; enim vt deus, sed vt
homo dæmonē deuicit, erudiens nos q; & facillime dæ-
mon à prudentibus superari potest: & artem pariter tra-
dens qua ipse eū debellauit, seq; nobis, vt fidelissimū ar-
chetypū, imitandum proposuit. iundit igitur velut homo
preces ad deum: quod etiam apud euangelistas sæpenu-
mero fecisse eū legimus: oratq; seruari se ab omnibus tā
manifestis quam occultis insidiis. tu domine, inquit, serua
me, quoniam in te solo speravi. neq; enim alia in te confi-
sus sum, quoniam te saluare omnes noui, qui in te sperāt.

Dixi domino deus meus es tu. Dixi ego patri & omnī do-
mino: tu pater, es etiam meus dñs: atque ideo mei custo-
diā habeo. vt ab homine enim diximus dici hæc verba,
non vt à deo. nam vt homo diuina & ipse indigebat custo-
dia, subiectus enim, inquit, fui domino & orauit eum.

Quia honorum meorum non eges. Ad hæc, illud etiā amplius
dixi, q; tu donis meis, quæ in sacrificiū offerri solēt nō in-
diges. neq; eīm eges vt tibi sacrificē, atq; hoc pacto te pla-
catum mihi adiutorē reddam. Licet enim grate recipiat

deus quæ ei pie ac religiose à nobis offeruntur, verū non
 vt is qui indigeat, sed vt illa gratitudinis ac beneuolentię
 nostræ erga eum, indicium habeat: atque in prætextum
 & occasionem retributionis maiorum donorum.

Εὐθυμίας
 οὐδὲν
 γινώσκω.

Sanctis qui sunt in terra eius mirabilia fecit dominus. Bonæ,
 inquit, sum spei, sciens q̄ dñs quædam fecit mirabilia, ac
 præter omnium opinionem, sanctis hominibus qui in ter-
 ra eius sunt. Sanctus autē ille est, qui deum sincere amat,
 & in eo confidit: qualis erat qui præsentis psalmi verba
 protulit. Et sanctos, de quibus nunc loquitur, omnes in-
 tellige, quicunq; ante Christi aduentum deo placuerunt.
 Per terram vero aut hanc intellige, de qua alibi consonè
 scriptū est, dñi est terra: aut supernam Hierusalem, in qua
 conuersabantur, tametsi adhuc in terra essent, & in qua
 post mortem habitare existimantur. vel per sanctos intel-
 ligere possumus Apostolos, & fideles, qui per illos credi-
 derūt, q̄ à multiplici morte, & à grauibus periculis libera-
 ti fuerunt à dño, & per terrā, Ecclesiam in qua versantur.
 Deinde causā ponit, p̄pter q̄ fecit eis deus hæc mirabilia.
Omnes voluntates eius in eis. Vbi enim fit dei voluntas,
 illic deus semper manet, dirigens & conuersans.

Πάντα τὰ θε-
 λήματα αὐ-
 τῆ ἐν αὐτοῖς.

Multiplicata sunt infirmitates eorū, postea accelerauerunt. Per
 infirmitates, labores atq; afflictiones eorū intelligit, quæ
 sic dispensante ac permittente deo erant multiplicatæ, &
 quæ postmodum eodem annuente cito pertransierunt.
 Multæ enim, inquit, tribulationes iustorū, & de omnibus
 his liberauit eos dominus. Vel aliter: Infirmitates id est,
 peccata eorum scilicet qui in Christū crediderunt: prius
 multiplicatæ sunt. Nam vbi anima infirma est, peccatum
 oritur. Prædicato vero postmodum euangelio, accelera-
 uerunt in religionem ac pietatem. Quæ sequuntur non
 vt ab homine, sed tanquam à deo proferenda sunt.

Εὐαγγέλιος.

Non congregabo congregationes eorum de sanguinibus. Hoc
 de Iudæis dictum est, qui dominum occiderunt, & quo-
 rum maximam partem Romanorum manibus perden-
 dam, negat se deus de ea strage congregaturum.

Nec memor ero nominū eorum per labia mea. Appellabatur
 autē populus ille, populus dei, & populus peculiaris, & vi-
 uea & pars, & hereditas, & funiculus dñi, atque alia hu-
 iusmodi.

iusmodi. Non amplius, inquit, huiusmodi nominibus, vt
 antea, eos appellabo: quinimmo filios reprehensibiles, ge-
 nationē prauam ac peruersam, generationē viperatū,
 semen malum, aut quid aliud simile. Vel vtrunq; dictum
 intelligamus de iis qui ex Gentibus crediderunt. Non
 ædificabo, inquit, Ecclesias eorum ex sanguinolentis sa-
 crificiis, sed ex sincera fide, ex spiritali hostia: neque me-
 mor ero nominū, quibus olim per Prophetas eos appella-
 bā, sed quos olim inimicos dicebam, amicos vocabo, &
 quos infideles, fideles, & quæcunq; alia his congruentia
 sunt. Labia autem dei intelligi possunt eius verba, cum la-
 bia verborum sint instrumenta. Et aliter: Saluator noster
 Iudæos & fideles ex Gentibus, contrariis nominibus ap-
 pellauit, quàm antea appellaretur, vt iam declaratum est.

Dominus pars hereditatis mea & calicis mei. Non sum fa-
 ctus homo, inquit, præter patris mei sententiā. Ipse enim
 pater clemētia ac bona volūate sua, particeps factus est
 populi, qui ex gentibus credidit. Hunc enim populū here-
 ditatē appellat, quemadmodū in secundo psalmo dictum
 est: quinimmo & particeps factus est mortis, Calicē enim
 & poculum (vt alibi diximus) multis in locis apud scriptu-
 ram pro morte positū legimus: vnde in Euangelis, Cali-
 cem quem ego bibo, vos nō potestis bibere, & rursum: Pa-
 ter mi, si possibile est trāseat à me calix iste. Cōsensit quip-
 pe pater tam in Gentium vocationem quàm in filij mortē.
 Vel quod ait pars hereditatis meæ, diuitias potes intelli-
 gere, vt sit sensus: Deus pater, thesaurus est & diuitiæ, hæ-
 reditatis meæ ex Gētibus: insuper, & thesaurus doctrinæ
 meæ vnde in Euangelio Christus vbiq; patrē cōmemo-
 rat. Hoc itaq; patris seu portionis nomē, pro diuitiis sumi-
 tur iuxta illud: portio, seu pars mea dñs in terra viuentium.
 Vnde in filiis paternam diuidentibus substantiam, singu-
 lę portiones vt cuiq; obueniunt loco diuitiarū sunt. Quo
 circa recte conuenit, vt eadem res, & portio dicatur, & di-
 uitia, & hereditas: ea nimirum ratione, quia & diuiditur,
 & quia diuitem reddit, & quia relinquitur à patre. Calix
 etiam pro doctrina accipi potest, quæ vino merito cōpa-
 ratur, & quæ lætificat, & quia Christus vinea appellat⁹ est.

Tu es qui restitues hereditatē meam mihi. Gentes quæ olim

à patre atq; à filio creatæ fuerāt, & dei figmentū dicebā-
tur, discesserāt ab eo, & cōuersę ad idololatras, postremo
ei per fidē iterū restitutę sunt: hanc autē restitutionis gra-
tiā filius, in patrē tanquā in principiū refert. Aptissime ve-
ro hic versiculus ad præcedentē interpretationē cōsequi-
tur. Hac, inquit, de causa tu es particeps hæreditatis meæ
& calicis mei, quoniā tu mihi eam restituiisti. Et hæredita-
tem posuit priusquā calicem, quoniam hæreditas mortis
illa causa fuit: nec tacenda nobis est quædā non inelegās
de prædictis speculatio. Hominē ad imaginem & similitu-
dinem dei factum & plasmatum, atq; ideo hæreditatem
creatoris dictum, sub propriam redegerat dæmon tyran-
nidem, & alienum mancipiū sibi vsurpauerat: ad quem,
dei filius & hæres, literas misit, scribens ei per Prophetas,
hæreditatē illam repetens, qua fuerat fraudatus. & quia
dæmon continue magis resistebat, & rapinā reddere ne-
gabat, hæres accepto patris sui testamento, ad raptorem
descendit. Inter eos autem iudex fuit pater: qui condēna-
to raptore, filio hæreditatē restituit. Huius rei gratia, fi-
lius nunc participē illum tam præclari operis appellauit.

Ε' τοις ὑπε-
ριστοις.

Funes ceciderunt mihi in optimis meis. Ij, qui terrā diuidunt,
funicibus, cā metiendo designantes, determinant. Et sensus
est: restituta mihi hæreditate mea, funes muli mihi ceci-
derunt, hoc est, obuenerunt, & sorte quasi mihi contige-
runt, Per funes autē credentiū multitudinem intelligit.
Hoc etiā loquendi modo, denotare videtur q̄ hæreditas
hæc sua designata esset ac determinata, & q̄ omnibus no-
tissima esse debebat. Quòd vero per optimos, suam hære-
ditatem significet, in sequentibus magis declarat, dicens.

Κρατιστα.

Etenim hæreditas mea optima est mihi. Supra plurali nume-
ro optimos dixit propter fideles, qui variis sunt in locis,
nūc vero singulariter optimā appellauit, quia fidelium om-
niū, qui in diuersis sunt mūdi partibus, vna est congrega-
tio, vna Ecclesia, vna opinio ac fides. Optimā vero appel-
lat, quasi præcipuā ac dilectam. Vel, iuxta aliam Græcę di-
uisionis *κρᾶτιστα* significationē non optimam tantum sed
fortissimā ac potentissimā appellat. Cum aduersarium ac
potentē dæmonē superauerit, funes etiā intelligi possunt
pro vinculis quæ Christo ceciderunt, hoc est obtigerūt, à
Iudæis

Iudæis nimirum, quando ad Pilatum ductus est. Obrige-
rant autem ei, propter optimos, hoc est propter fideles,
pro quibus pati voluit. Olim Iudæorum populus hæredi-
tas dei dicebatur. Facta est enim, inquit, pars domini po-
pulus eius. Iacob, funiculus hæreditatis eius Israel: verū
populo Iudæorum abiecto aliam loco illius suscepit hæ-
reditatem: reginam videlicet ex Gentibus Ecclesiam,
quam & optimam appellat & fortissimam, veluti quæ
antiqua illa ac repudiata hæreditate, excellentior sit.

Benedicam dominū qui tribuit mihi intellectum. Hæc, & quæ
sequuntur, vt homo loquitur. De humilitate etiā Christi
loquebatur Euangelista, quando consona his, verba illa
dicebat: puer autem crescebat, & spiritu inualecebat, &
implebatur sapientia & gratia apud deū & homines. Gra-
tias agit igitur de sapientiæ thesauro sibi à deo præstito.

Insiper vsque ad noctem erudiunt me renes mei. Per renes Ε' πάλιν
partem illam animæ intellige, quam concupiscibilem di-
scimus. Concupiscentia enim in renibus iacet, & per no-
ctem, ipsam domini mortem. Concupiscentia mea, in-
quit, nulla nimirum appetens terrena, sed diuinis tantum
eloquiis, ac piis operationibus intenta, erudiuit me, & ad
ipsam vsque mortem, vitam meam direxit. Vel, per mor-
tem, occulta mysteria intellige: vt sit sensus, quòd concu-
piscentia mea erudiuit, ac prouexit me, vsque ad occulta
ipsa mysteria, & plerisque hominum ignota.

Præuidebam dominum in conspectu meo semper. Ante omnes
alios ego semper videbam deum: qui mihi in oculis ani-
mæ meæ, quasi in conspectu ipso apparebat.

Quoniam à dextris est mihi ne commouear. Videbam au-
tem eum in conspectu meo, quoniam in dextris actioni-
bus meis semper adest in eis requiescens. Appropinquat
enim deus omnibus iis, qui per virtutem ei appropin-
quant. A' dextris vero meis adest vt adiuuet me, ne à re-
cta vnquam via, commouear ad non rectam. Custodit
enim deus omnes qui eum diligunt.

Propter hoc latatum est cor meum, & exultauit lingua mea.
Cor meum lætitia impletum est, quia hæreditatem rece-
pi, quia inimicum deuici, quia talem mecum adiutorem
habui: vnde lingua mea potita atq; oblectata tanto gau-

dio, Hymnum & laudes victoriæ canit, & magnalia dei commemorat.

Insuper & caro mea requiescet in spe. Hoc de sepultura dominici corporis dictum est, quod in sepultura iacebat: in spe tamen celeris resurrectionis. Sciens enim id dominus prædixerat sæpe discipulis se post triduum resurrecturum.

Quoniam non derelinques animam meam in inferno. Huius etiam spei causam apponit. Tu enim, inquit, non derelinques animam meam in inferno, ubi cæterorum mortuorum animæ detinentur. Infernus quippe locus est sub terra animabus mortuorum designatus. Vbi igitur sunt Apollinaris nugæ, qui assumptam Christi carnem sine anima, sine intellectu & sine mente esse dicebat: sed ô quàm ipse potius sine mente fuisse conuincitur.

Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Hoc de corpore domini similiter dictum est: tu, inquit, cui ob partas virtutes, oblatas, dedicatas, & sanctificatas sum, non me permittes corruptionem corporis sustinere: quinimmo illud tãquam quod omni caruit peccato, in suis partibus indissolubilem conferuabis, vt anima in incorruptum corpus remeante, cito resurgam. Illud etiam annotandum est, quod interitus in mortuis disunctio est ac separatio animæ à corpore: corruptio vero, est membrorum atque aliarum partium in terram & in puluerem resolutio.

No:as mihi fecisti vias vitæ. Docuisti me, inquit, virtutes quæ ad immortalem vitam hominẽ dirigunt, per quas & incederem ipse, & discipulis meis in incedendum esse traderem. Vel aliter: reuelasti tu mihi, inquit, vias vitæ, hoc est, resurrectionis meæ: atq; iteratæ vitæ modos: per quas vias docens discipulos ingressus sum.

Adimplebis me læticia cū vultu tuo. Filius, vultus est & facies patris. Qui enim, inquit, vidit me, vidit & patrẽ meum, nã & character etiam eius dicitur & imago. Post resurrectionẽ, inquit, lætificabis me, me inquam assumptum hominẽ, & allumentum coniunctum diuinitati. Ante resurrectionẽ enim mœstus erat ac tristis, lachrymabaturq; & solitudinib⁹ erat plenus, lege nimirum humanæ nature. Vel aliter: Cū vultu tuo, circū loquendo dixit: id est tecum. Ipsum enim Christi corpus filio vnitum erat, & fili⁹ patris

vnde:

vnde communis erat eorum læticia propter humanam salutem quam mors per crucem operata est.

Delectatio in dextera tua vsque in finem. Dextera patris, ^{νεπηρωστος.} filius dicitur, quemadmodum & brachiũ eius, & potentia & delectatio. Ait igitur, & perpetua exultatio erit filio dei, quia secum eos exurgere fecit, qui olim ob peccatum deciderant: & quia hæreditatem suam recepit.

Oratio ipsi David.

Persecutionem sustinens à Saule beatus David, & multis impetratus iniuriis, Psalmum hunc cõscripsit, quo deum in auxilium aduocat. Qui tamen vnicuique viro virtute prædito atque oppresso ab inimicis accommodari potest.

P S A L M V S X V I.

Exaudi domine iustitiam meam. Exaudi, inquit, iustitiam meam, hoc est affectum atque amorem meum erga iustitiam, qui actionibus atque operationibus suis, quasi lingua quadã ad te clamat. Nam cum potuerim sæpenumero inimicissimum mihi Saulem occidere, abstinui tamen iustitiæ huius amore, quia à te constitutus est rex: quinimmo nec verbis illum obiurgare ausus sum. cum sit populi caput, & ab illius iniuria abstinere semper æquum sit. Scriptum est enim, principi populi tui non maledices. vel per iustitiam, hoc in loco iustificationem suam, & iuris sui rationes intelligit, quibus causa sua iustificatur, & quas in progressu ponit. Atque hoc pacto à iactantiæ suspitione Prophetam vindicabimus, quando magna eum cum ratione sic petere perspecturi simus.

Intende deprecationi meæ. Deprecationem accipit, pro figura & forma precum suarum, quæ miseranda erat: mœrore nimirum plena ac contritione & humilitate: quæque vel solo intuitu conciliare sibi poterat deum.

Auribus percipe orationem meam, non in labiis dolosam. Hoc per figuram Hyperbaton legendum est, vt sit sensus: Suscipe orationem meam, oblatam tibi non dolosis labiis. Munda quippe sunt labia mea ab omni mendacio & dolo. Neq; enim mihi conscius sum, quod Sauli dolosa aliquando locutus sum: quinimmo amorem & dilectionem meam in eum palam con-

f

fessus, integram adhuc confessionē conferuo: tamen si is pacta mecum inita confregerit, & mentitus sit. Triavero in auxilium suum proponit, iustitiā, supplicationis formā, & orationem à nō dolosis labiis prouenientē: vt per hæc tria nimirum in auxilium suum deū magis cōmoueret.

De vultu tuo iudicium meum prodeat. Vtinam, inquit, tu nobis iudex sis, qui nostra omnia exactissime nosti, & solus iustus iudex es, & potēs, qui ad exitum propriā deducas sententiā. De vultu tuo, circumloquendo dixit, hoc est, à te ipso, vel coram te. Iudicium autem meū, hoc est, sententia, quæ de me ferenda est: hoc inquam iudiciū opto, vt feratur à te. Iniustum enim reputo, vt in propria mihi causa iudex sim, & à me ipso punire illum debeam, qui ad meum festinat interitum.

Oculi mei videant æquitates. Vtinam ego, inquit, suffragia videam & æquas de nobis proferendas à te sententias.

Probasti cor meum & vistrasti nocte. Non rārum, inquit, ab iniustis ego actionibus abstinui, sed à prauis etiam cogitationibus. Tu enim qui scrutator es cordiū inuestigasti me, nec vllam in corde meo iniquā aduersus Saul, cogitationē inuenisti. Tu mentē meā rectā semper fuisse nosti, nec in secunda id tantū fortuna, sed & in ipsa etiam tentationum atque afflictionū nocte: quæ mētes hominum obtenebrare solet, & occasiones præstare, vt veluti errabūdus à recto calle quis deuiet. Nam vt verbis etiā vtat beati Iob, in lumine tuo ambulabam in tenebris: quoniam lex tua lucerna erat pedibus meis, & lumē semitis meis. Vel noctem fortassis illam dicit, qua in potestate sua Saalem habuit in spelunca, & tamē occidere noluit.

Ignem me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. Examinauisti me, inquit igne tentationum, non secus ac cum artifices igne aurū examinant, vt cognoscant an mūdum id sit & purū. Et cum auri instar fusus sim & p̄batus, nulla tamen in me inuēta est iniustitia, quā patrauerim aduersus Saul. Neq; enim inter angustias malū aliquod aduersus eum vt pusillanimis, aut consultaui vnq̄, aut decreui.

Vt non loquatur os meū opera hominū. Hic versiculus consequentia non caret ad præcedētia, vt aliqui existimarūt quinimmo cōmodissime eis adiūgitur, & causā cōtinet: quare

quare examinatus fuerit & afflictus beat⁹ David. Hac, inquit, de causa, tu me tētationibus examinari pmisisti, ne si maior fuisset quā qui tentari aut affligi possem, extollerer fortassis: neue accusarē Saul, aut illius iniustitias lūpbe deriderē atq; ex p̄brarē. Vel aliter: tu ideo me examinasti, vt ego cōuers⁹ ad te, nō humana opa, sed tua cōmemorarē beneficia, & quō tu oīa in melius semper dirigis. Solemus enī in afflictionib⁹, tui semp magis meminisse.

Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras. Per verba labiorū dei mādata legis intelligit, quæ per Moysen data sunt. Labiorū autem dei, improprie dicit, quāsi à deo prolata sint ea mādata. Propter hæc itaque mādata, ego, inq̄, custodiui, hoc est, ego ambulauī vias duras: virtutum nimirū vias quæ asperæ sunt & laboriose, & omni corporis delectatione prorsus carentes. Custodire etiam apud scripturam sæpissime positum reperimus, pro operari: vt illud, custodiui mandata tua, hoc est adimpleni.

Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non cōmoueat me gressus diaboli, & ne turbent me. Bis gressū meminit, & per eos, priori loco mēris motus intelligit, secūdo vero motus corporis. Ait igitur, tu domine perfectas ac rectas facito cogitationes meas, in mādatis tuis, quæ gradientes per ea homines ferūt ad te. Nā si hæc mēris cogitationes perfectiores reddantur, cæteræ etiā operationes corporis nō turbabūt: quinimmo ratiōres erūt. Vel perfice gressus meos, hoc est, omnes actiones meas, dum ambulo per vias tuas quas in mandatis tuis esse statuisti iis, qui festinant venire ad te: ne si forte commemorati gressus mei nullam à te perfectionē acceperint, deueni aliquando ab honesto, & sequatur quæ deteriora sunt. Tu enim es qui doces hominē scientiam.

Ego clamaui quoniam exaudisti me deus. Non frustra, inquit, fundo preces ad te, nam & alias cum ad te orarem exauditus sum.

Inclina aurem tuam mihi & exaudi verba mea. Atqui aures in nobis inclinari non possunt: sed cum inclinato capite erga illum quem audituri sumus, cōdescendimus, videntur etiā aures in nobis inclinari. In superioribus iam dixim⁹ quēadmodū Propheta se penumero ab humanis operationib⁹ diuinas exprimit, imbecillitati, ac crassitudinē

auditorum condescendens. Solēt itaq; ij caput inclinare qui exilis hominē vocis, audire diligentius cupiūt: unde & cum capite aures pariter inclinare vidētur. Inclinatur & tu deus aurem tuam, tanquā excelsus ad humilem, tanquā medicus ad infirmum. Et visus quidem in deo est simplicior quædā rerū cognitio, auditus verò exactior & perfectior scientia. Nā quæ visibilia sunt, propter materiam quæ visibilibus rebus inest, crassiora sunt, quā quæ audiri queūt. Superius igitur atq; inferius supplicās beatus David, huiusmodi verbis vsus est, quæ maiorem Dei cognitionem ac maiorem attētionē desiderent. Exaudi enim, inquit intende, auribus percipe, & alia huiusmodi: quæ verba etiam sæpius replicauit in timorē nimirū emphasim, ac maiorē significationē summę affectionis suæ. ex tota cupientis anima petitionē à se oblatam impleri.

Mirifica misericordias tuas qui saluos facis sperantes in te. Fac inquit, vt misericordiæ tuę admiratione dignæ videātur. Misericordias autem dei hic diuinum auxilium appellat. Omnes enim qui beatum David adiutum, à deo & seruatum à tantis viderunt periculis, admirati sunt tam celere ac validum auxilium: quinimmo & illud, quod non tantum iustis deus sed q; peccatoribus etiam opem præstat.

A resistētib; dextera tua custodi me domine vt pupillā oculi. Custodi me domine ab insidiis Saul & cōplicū eius, qui electioni per te factę resistunt. Tu etenim per Prophetā, à quo inunctus sum, me in regem elegisti: isti verò nō suscipientes quod fecisti mihi necem parāt. Admirāda est autem quāmaxime custodia illa, quam oculus pupillę præstat. Siquidem tunica super tunicam, & alia quædā tegumenta eam muniunt: quorū alia tenuia ac transparentia sunt, ne pupillę q; suapte natura humida est & mollis, asperitatem inferāt: alia vero exterius crassiora: vt palpebrarū tunica, quæ duob; est semicirculis distincta, vt pulueris & aëris læsionē, & paruula quęq; animantia, repellat, & pilis etiā quibusdā vallata, vt sudorē prope fluentem prohibeat. Acutus enim sudor est atq; admodū molestus. Superius præterea supercilij vallis formata est. Ipsū autem supercilium, veluti tectum quoddā firmū ac validum iacet: quod pilis etiā multis ac condensis ornatū ac

mua

munitū est, ne sudor de super fluens in pupillæ habitaculum irruat. Illinc enim repulsus, in ipsa deuoluitur tēpora. Cum tantā igitur præster oculus pupillæ custodiā, nō mirandum si parem sibi à deo Propheta præstari optat.

In profectiōe alarū tuarū proteges me à facie impiorū, qui me affligerunt. Adiuuenta alia custodiæ similitudine pulli in morem rogat Propheta se protegi. Per alas autē diuinę prouidentię vires intelligit: quibus cōtinere cōseruareque oīa deus solet & fouere. Quod ex metaphora auīū sumptum est, quæ proprios pullos alis tuentur ac protegunt. Quod vero ait, proteges, futurū pro optatiuo positum intellige: vt sæpe apud scripturam positum reperimus. Vel quia prædicit beatus David, vt Propheta, auxilium quod sibi à deo præstandum erat. Faciem etiam impiorum pro ipsis impiis intellige. Impropiē autē Saulē & socios, impios seu potius, vt sæpe alibi diximus, iuxta Græce dictionis *αυτομαχος* veriore significationē, exleges appellauit: eo quod Gentiū more, exleges viuerēt in peccatis: & quia innocentem occidere studebant, nec electionem illam verebantur, quam eis deus significauerat se fecisse de David, dū immodice eum affligerent, & in causa essent vt exul ac pflugus oē calamitatū genus sustineret.

Inimici mei animam meam circumdederunt. Per animam suā seipsum intelligit, rotum exprimens à patre. Circumdederunt autem, insidiis nimirum vndique dispositis.

Adipem suum concluserunt. Per adipem, cor intelligit & viscera: quoniā circum hæc multa solet inesse pinguedo. Ait igitur, omnem eos à corde atque à visceribus misericordiā intra seipso clausisse. Misericordia enim à corde atque à visceribus dicitur descendere. Alij adipem exponunt pro bona habitudine ac felicitate, quam illos clausisse dicit Propheta, atq; in seipsis continuisse, veluti nunquam amplius recessurā, sed cum eis perpetuo futuram.

Os eorum locutum est superbiam. Iactabant enim illi cito se comprehensuros beatum David, nec posse illum ab eorum manibus euadere: quasi ex nullo latere expectādum illi amplius esset auxilium.

Eicientes me nunc circumdederūt me. Expulerūt, me, inqt, ex omnibus bonis meis: nec satis hoc eis fuit, sed rursus

etiam circundederunt, morti me tradere festinantes.

Oculos suos statuerunt declinare in terram. Decreuerunt, inquit, declinare oculos suos à te nimirum, qui in cœlis habitas: atque à mandatis tuis, quibus mandasti ne infontē quis lædat, atque hoc vt illos in terram conuerterēt, hoc est, ad terrenas concupiscentias. Quod nihil aliud est, quā absq; vlla ratione quicquid libido postulat explere. Vel aliter literam lege. Oculos suos statuerūt vt declinent in terram. Et tunc expone statuerunt, hoc est, stabiliuerunt & firmauerunt obseruantes nimirum vt illum inclinent & demittant in terram, quem olim morti tradere contendunt. Oratio enim græca vtrunque sensum recipit.

Ωου

Susceperunt me quasi Leo paratus ad prædā, & quasi catulus Leonis habitans in abditis. Quantū ad eorū spē attinet, ipsi me ita susceperūt, quasi dicat, illi spabāt accedere ad me, & suscipere me, hoc est sursum accipere, atq; extollere à terra, & disceptū efferre. Differentiā inter leonē & leonis catulū, qdā huiusmodi tradiderunt dicētes q̄ Leo pprio ster^o robore manifeste ac palā rapit, & q̄ catul^o tāta catēs cōfidētia, clā atq; occulte se accingit ad prædā: vnde abdit^o cōsidere dicitur. Hoc pacto etiā inimicorū beati Dauid, alij aperto Marte suis freti virib^o i eū irruiebāt, alij autē veluti timidiore sibiipsis non adeò fidētes, clā insidias struebāt: tamen si nihil impedit quin vtrunq; idē sibi velit atq; idē significet. Solet enī ppheta sepe numero i huiusmodi locis affectu plenis, eadē snias varia oratiōe repetere: vt aucto affectu ad maiore deū misericordiā trahat.

Exurge domine. Quippe cū ob lōganimitatē dormire quodāmodo videaris Exurge igitur & mouearis ad vindictā.

Αὐτοῦ

Præueni eos. Tu, inquit, eos præoccupa priusquam ea que meditati sunt effectum aliquem fortiantur.

Αὐτῶν

Et supplantia eos. Esto illis impedimēto dum currūt & festināt aduersū me. Quod ex eorū metaphora dictū est, qdū currentē impedire volūt, tibiā aut pedē trāseūti subiciunt, vt huiusmodi offendiculo eos in terrā prosternant.

Ρομφαίᾳ

Eripe animam meam ab impio framea tua, ab inimicis manus tua. Tua, inq̄t, framea hoc est tuo telo, libera animā meā ab impio Saul atq; eius sociis, qui electioni ruz de metæ tanquā inimici aduersantur. Vel eripe me ab iis q̄ inimici

mici sunt manus ac potētia tuæ, hoc est ab inimicis tuis. Nam qui me oppugnāt, qui à te electus sum, tecum etiā pugnare vidētur. Saulē verò cur impiū appellet, superius dictum est. Illa autem verba: libera animam meā: cōgrue dicta sunt, vt prioribus verbis respondeant, dum dixit, inimici mei animam meā circunderunt. Dubitant quidam quomodo beatus Dauid, qui in spelūca inimico Sauli percit, nūc precetur occidi eum gladio dei. Et dicendum q̄ ipse quidem regis sui noluit occisor esse, vt circa principium psalmi diximus, & tamen deum ad vindictā aduocet, veluti qui omni erat calamitatū genere afflictus. Neque enim si occidere regē, iniustū dicimus, ita etiam iniustum dicimus, aduocare deū ad vindictā. Vel aliter: libera me, inquit, framea tua, nō vt occidas, sed vt ea tantū inimicos perterreas, & repellas. Hoc etiā humano more dictū est. Nam cum quis socium ab inimicis detētū eripere voluerit, euaginato gladio in eos ruit. Quod autem non petat beatus Dauid Saulē & socios interimere, sed disiungi tantum ac dissolui, manifestum fit ex sequentibus.

Domine à paucis de terra diuide eos in vita eorū. Adhuc viuēs eos, inquit, diuide ac distingue à probis hominib^o, ne cum eis cōuersentur: quod alius verbis alibi dicit: & cum iustis non scribantur. Nā si disiungantur, condignas aliquando pœnas dabunt. Solet etiā sæpe numero scriptura per paucos, probos homines significare: quia & prauis homines plures sunt, & peiora, numero semp vincūt. Pauci enim sunt, inquit, qui saluātur, & pauci etiā qui electi. Et postquam dixit à paucis, addidit de terra: denotās quod pauci illi qui boni sunt, de terra sunt, quodque hoc eis nihil impedimento fuit ad virtutem. & constructio sic se habet: diuide eos à paucis qui sunt de terra.

Et de absconditis tuis impletus est venter eorū. Per abscondita quidam aurum atque argentū intelligunt, & alia huiusmodi metalla, quæ occultis terræ lateribus abscondita, foduntur ab iis qui illic ea perquirunt: quibus bonis illorū ventrē impletum esse ait, à parte totū significās: hoc est, quibus repleti sunt, quippe cum eorū cellę atq; apothecę, huiusmodi bonis, instar ventris, plenę ac refertę sint. Vel eorum ventres impletos esse obsoniis intellige, qui-

bas abunde vefcentes exfaturati funt. Multi etiã dicunt, per abicondita, pœnas intelligẽdas effe, quæ apud deum veluti in thefauri loco reconditæ funt, cum & Moyfes in Deuteronomio de vario fuppliciorum loquens genere, ex perfona dei dixerit: nõnne hæc congregata funt apud me, & figillata in thefauris meis? hæc igitur verba prophetiam continent & prædicunt: inimicorũ illorũ ventrẽ hoc eft inimicos ipfos, abditis atq; occultis apud deũ fupplicijs implẽdos effe: vnde & aduerfus tantam eorum infatiabilitatẽ atq; ingluuiẽ commodiffime ventris nomẽ appofuit. Futuro etiã tẽpore pro præfenti vfus eft, quia propheticis oculis profpiciẽs, vt præfentia effe iudicauit.

Y^o ων.

Saturati funt porcis. Sũ Hebræi vt immundũ habebãt, eo quod inter cætera animalia quæ vngulam fcindũt nõ ruminat. Præterea etiã quia in luro atq; in immũdicijs verfatur. Per fuem igitur hoc in loco eorũ voluit immũdiciã fubnotare. Saturati enim funt, inquit, immũdicijs, confumpto nimirum patrimonio, ac bonis omnibus, in varias voluptates. Multi etiã & doctiffimi interpretes aliter exponentes legunt: faturati funt filijs, non autem porcis, dicẽtes in Hebræo haberi dictionem banion, quæ filios non fues fignificat: & errorẽ huius variæ lectionis ortũ effe fcriptorum vitio: cum Græcæ dictiones, porcis & filijs, maximam habeant literarũ fimilitudinem. Senfum igitur effe dicũt, quod illi inimici ita faturati funt filijs, ficut & diuitijs, multorũ videlicet filiorum effecti patres. Vel iuxta duplicẽ proxime præcedentis verficuli interpretationem, faturati funt pecuniis, feu pœnis, fimul cum propriis filijs, ita vt fubaudiatur præpofitio cum, & fit fenfus: quod non folum ipfi patres, fed quod ipfi etiã eorum filij diuitijs faturati funt, feu fupplicijs.

Y^o ων υιων.

Et diuiferunt reliquias paruulis eorum. Eo q̃ tantæ fuerũt reliquæ, vt pofteris filiorum fufficerent. Nam quod ait paruulis eorum, expone paruulis filiorum: adeo vt illæ diuitiæ feu pœnæ in omnem generationem fe extẽderint. Et fi pœnas intelligis, prophetia erit malorũ, quæ inimicis beati Dauid euentura erãt. Si vero diuitias, exaggeratio hæc quẽdã erit in illorũ accufationem, q̃ tantis repleti bonis, prauẽ tamen atque inique vixerint, longanimitatem

tatem dei fummam contemnentes.

Ego autem in iuftitia apparebo confpectui tuo. Propter iuftitiam meam, inquit, de qua in principio pfalmi diximus, fac me dignum tua protectione, & apparebo coram te in vltimi iudicij tempore, quando vnicique pro factis condigna reddes præmia vel fupplicia.

Satiabor cum apparuerit mihi gloria tua. Cũ videro, inquit, gloriam tuam, tunc defiderium meum implebitur, vt videar à te, vt quæ viciffim tuam ego confpiciam gloriam, Peccatores enim faciem dei non videbunt: & dominus in euangelio, beati qui efuriunt & fitiunt iuftitiam, quoniã ipfi faturabuntur, æternis nimirũ, & optatis bonis. Congruit etiã hic pfalmus cuilibet viro virtute prædito, qui infidijs & perfecutionibus ab inimicis impetatur: qui dolos non diligit, & postulet cum inimicis iudicari: hic Saul inimicum fuum effe reputabit, vifibilem fortaffe feu inuifibilem: hic etiã verba labiorum dei, mandata effe euangelica intelliget: & eos qui dexteræ dei refiftũt, dæmones putabit, quafi aduerfarios apoftatas ac rebelles: quos etiã impios atque inimicos appellabit, qui à protectione dei, atque à paradifo eum eiecerunt. & quæ fequuntur confequenter his exponet. Rogabit præterea, difperdi ac diuidi dæmones à probis viris, donec in præfenti vita fiant. Post mortem enim ab eis nihil amplius verendum eft. Præterea & quæ de diuitijs feu etiã pœnis & fupplicijs dicta funt, dæmonibus applicabit, tanquam mundi principibus, quorum filios ac pofteros eos effe intelliget, quos dæmonum difcipulos ac miniftros appellamus: prauos nimirum homines, quorum omnium diabolus pater eft.

ἀελλᾶλῆσῆ.

In fine puero domini David, qua locutus eft domino verba cantici huius. in die qua liber auit eum dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul, & dixit.

In finem infcriptus eft hic pfalmus, quia prophetias cõtinet quæ ad finem erant peruentura. De Chrifto enim & de vocatione Gentium tractat. Vel quia propheta in confummatione ac diffolutione inimicorum fuorum eũ deo obtulit in gratiarũ actionẽ, pro beneficijs omnibus quæ ab eo receperat, vel quia in fine vitæ fuæ eũ confat. Puerum autẽ domini David, & non regem, aut propheta dixit:

quia quod rex esset aut propheta, donū dei erat, nō ita dei donū q̄ puer. Puer enim domini quis dicitur vel ob animi gratitudinē tanquam fidelis seruus, vel quia deo placeat, tanquā filius dilectus. Beatus igitur Dauid utraque rōne utraque huius nominis significationem sortitus est: appellatus nimirū & seruus dei & filius: quaeque maior illi fuit gloriatio, proprio studio ac labore hac sibi nomina comparauit. Vnde hoc pueri nomine magis sibi placet quā regis aut propheta. Sequitur quae locutus est domino subintelligit pronomen haec: ut sit haec quae locutus est domino verba cantici huius. Cantici vero dixit & nō psalmi: quia non musico aliquo cū instrumēto, sed ipso tantū ore verba haec cecinit, cū iam cōsensisset, ut in Regū libris traditur. Nos autē improprie cātica psalmos appellamus. In die qua eripuit eū dominus de manu inimicorum suorū, hoc est in die quando ab omnibus inimicis quos eatenus habuerat, tam alienigenis videlicet quā cognatis, ereptū se ac liberatum putauit. Priuatim tamē Saulē à ceteris distinguens inimicis, ultimo eū loco, ac nominatim commemorauit, vel tanquā omnium inimicissimū, vel forte quia & regem & sacerum, & de se aliquando benemeritum simul cū alijs coniungendum non duxit.

P S A L M V S X V I I.

Diligam te domine fortitudo mea. Cum multa, inquit, & magna beneficia à te receperim, & respondere illis nequeam, (quid enim retribuam domino pro omnibus quae retribuit mihi?) quod solum valeo id faciam: diligam te non quod antea non amarem, sed quasi magis in posterum amaturus. Hoc enim inter mandata omnia primum ac praecipuum est: diliges enim, inquit, dominum deum tuum ex totis viribus tuis, & ex toto corde tuo. Fortitudinem vero deum appellauit, veluti eū qui ipseus beati Dauid infirmitatem, aduersus tot ac tales inimicos fortem ac validam reddebat.

Dominus firmamentum meum, & refugium meum & liberator meus. Firmamentum quidem appellat deum, quasi qui eum stabiliat, confirmet, & aduersum tentationum impetum immobilem reddat. Refugium verò tanquā qui pericula fugientem, in suam protectionem & custodiam receperit. & qui muro ac septo diuini auxilij eum conseruet. Liberatorem etiam, quod eum eripuerit, ab ijs qui oblidere & captiuum facere eum sperabant.

Deus meus adiutor meus, & sperabo in eum. Deus meus solus est, qui semper mihi opem ferat: atque ideo in eo solo spem ponā, non formidans quae mihi contingere possunt: neque etiam de salute desperans.

Protektor meus, & cornu salutis meae, & adiutor meus. Qui ^{Α' 714, 717, 718} in bello protectionem suam ad defensionem meam posuit. Solent enim qui in bello alicui periclitanti opem ferre volunt clypeum attollere ante eum, quae defendunt, quo ictus & iacula ab eo undique auertant: & hoc pacto protegere quis alium dicitur. Cornu autem salutis, i. salutare propugnaculum. Cornuta enim animalia in pugna validissime cornibus certant. Et quoniam armorum alia ad defensionem sunt, alia ad offensionem, utriusque, inquit, deus factus est mihi. Nam & ab inimicis me protegit & pariter eos perdit. Adiutor autem quia in necessitatem deductum me adiuuat, & inter afflictiones refouet.

Laudans inuocabo dominum, & ab inimicis meis saluus ero. Cum tam variis ac multiplicibus diuini auxilij nominibus, deū laudauerit, veluti eū qui plurimis ac diuersis modis sibi opem tulerit, postea subintulit, dicēs: non ego tantorū ac talium nominū auxiliorum dei catalogura ea tantum recensui ratione, ut de receptis ab eo beneficiis, gratias agerem, tanquā qui illius auxilio indigere amplius nō deberem, sed per ea pro collatis in me donis ita laudauit deum, & magnificauit, & gratitudinē animi mei ostendi, ut toto tempore vitae meae illum inuocandum mihi esse cognoscam, & in eo spes meae oēs collocandae sint. Propterea sperabo, inquit, in eum, & ab inimicis meis saluus ero. Nā & si ab inimicis quos hactenus habui liberatus sum, attamen verisimile est, si diutius vixero, & alios in me rursus esse infurrecturos. His dictis sermonē cōuertit, & varia cōnumerat pericula, & multiplices dei defensiones. Allegorica verò narratione utitur ad maiorem rerum emphasim, & ad maiorem sermonis sui efficaciam.

Circumdederunt me dolores mortis. Quod latine dolores le ^{Ω' 718.} ginus in Graeco *δδιν* habetur: quae dictio proprie parturientis dolores significat. Huiusmodi itaq; dolores in hominibus intelligi possunt labores & molestiae, quae de afflictionibus atq; angustiis proueniunt, ad dolorū illorum

similitudinē qui in mulierū parturitionibus ob angustia & cōpressionem mearum, molestissimi oriuntur. verum in muliere dolores vite potius, quā mortis dicēdi sunt: cum ad huius vitæ lucem hominem producant: hic verò diuersum omnino accidit. Dolores enim mortis dicuntur, eo q̄ ad mortis tenebras deducant quem comprehenderint. Dicit itaque in tolerandis se detentum fuisse doloribus. illa enim dictione, quā in Græco haberi retulimus, maximam dolorum grauitatem expressit.

Et torrentes iniquitatis conturbauerunt me. Per torrētes iniquitatis, subitas rarias, atq; impetuosas impiarū gentiū incursiones intelligit, huiuscemodi enim naturę torrētes sunt, qui in hyeme fluunt, statimq; ac cum impetu maligne em̄ illi & iniquo animo agebāt quærentes eū interire. cōmodissime etiā apposuit verbū, conturbauerunt: deuoluunt enim torrētes ac perturbant omnia in quacunque inciderint. Ait igitur propheta se etiā circūquaq; volutatum fuisse, & vertiginem quasi passum ob tam repentinum nouarum atque insperatarum rerum motum.

Dolores inferni circumdederūt me. Hic versiculus idē significat quod superior ille. circumdederunt me dolores mortis: seu (vt verius illic habet Græca lectio) cōtinuerūt me. circū dare em̄ & continere ac cōplecti idē significāt. similiter & mors, & infernus. Infernus autē iuxta Græci nominis etymologiā insuauē & iucūdū significat mortuorū locū, q̄ sub terra est. q̄a igitur, vt diximus, accidere solēt dolores in partu atq; in generādo, circūdederunt me, inquit, dolores qui mortē generant, mortē inquā inferni ministrā. Mors enim animā diuidit à corpore: vñ infernus assumens eam continet. vel dolores inferni eos intellige, qui in infernum deducunt: vel qui ministri sunt inferni.

Præoccupauerunt me laquei mortis. Præuenerunt me, inquit, insidiæ, quæ mortem operantur. nam quod venatoribus laquei aduersus feras operantur, hoc insidiæ hostibus contra hostes præstant.

Et in tribulatione mea inuocaui dominū. In auxiliū scilicet.

Et ad deum meum clamaui. In angustiis constitutus vocem ad deum meum leuaui, clamans.

Audiuit de tēplo sancto suo vocem meā. Templum sanctū, cœlum

ad dñs vñ dñs dñs.

cœlum est, vt superius diximus, aut testimonij tabernaculum, Tēplum enim in Hierusalem nullum adhuc erat, sed à Salomone postmodū constructum est. audisse autē deum intellige, non humano more, sed decenter deo: tametsi nos, qui dei vires ac potentias, quibus totū continet orbē, nec cōprehendere animo possumus, nec lingua exprimere: ad sensibilibus rerum similitudines eas deducimus, per quas ea quæ vere sunt comprehendimus.

Et clamor meus in conspectu eius. Clamor meus semper in conspectu eius est, quia in angustiis cōstitutus ad ipsum solum clamo.

Intrabit in aures eius. In tempore etiā opportuno exaudiet me. his autē verbis vti & nos solemus cū gratias agimus, & cū dæmonum pariter insultationes narramus.

ἰσχυροῦς

Commota est & contremuit terra. Nūc tradere incipit prophetiā de Christo, & futura narrat tanquā præterita prophetarum more. Beato enim Dauid nihil simile legimus contigisse: & q̄ 70. interpretes dixerunt cōmota est, seu potius, fluctuauit & cōtremuit terra: Aquila dixit, mota est & concussa. Per terram autem, homines in ea habitātes intellige. docente enim Christo Iudæi & gentes perturbati sunt propter opinionem & famam quæ de eo increbruerat. Fluctuarunt igitur: hoc est, perturbati sunt. fluctuare enim idem est quod perturbari. Et timuerunt: videntes nimirum signa ac prodigia quæ faciebat, tremere enim posuit pro timere, eo q̄ timidi homines tremore corripī soleant. Et aliter, Commoti sunt, ad Christum nimirum confluentes ob famam quæ de eo erat, & tumultuantes propriis consiliis concussi sunt.

Fundamenta montiū conturbata sunt, cōmota sunt, quoniam iratus est eis dominus. Per mōtes dæmones intellige ob summam eorū elationem ac superbiam, & per fundamenta, profundas eorū cogitationes. Cōspicientes enim dæmones inexpugnabilē dei potentiā, propriis cogitationibus confundebātur, dubitātes quis nā esset, & reputātes quæ illa ipsi pati deberēt. Illorū igitur cogitationes sic perturbatæ sunt. & ipsi etiā pariter ab illa potētia commoti: in qua dum vigerent validiores erant ac fortiores. Hoc autē ideo accidit, quia iratus est illis deus q̄ tantā exercerent

in homines tyrannidem. possunt etiā hæc intelligi, de hi-
quæ acciderunt tēpore passionis domini, quando terra
commota est, & petreæ scissæ sunt: quæ omnia diuina per-
missione contigerunt, quia iratus erat dominus Iudæis.

Ascendit fumus in ira eius. Creatore irato ob creaturæ suæ
interitum, præcessit vindictæ fumus, qui tyrānum demo-
nem ex parte coercuit. Nam & fideles ab illius erroribus
abstraxit, & ab iis qui dæmoniaci erant, spiritus expulit
immundos. hoc autem initium fuit postremæ ac maio-
ris vindictæ: quandoquidem igni fumus solet esse præ-
uius. clamabant enim exeuntia dæmonia, quid nobis &
tibi fili dei? venisti ante tempus torquere nos.

καταφλυγί-
ται.

Et ignis à facie eius exardescet. Si præcessit fumus, seque-
tur etiam ignis: hoc est perfectior vindicta, & omnimoda
dæmonis impotentia. à facie verò eius, id est ab ipso deo,
qui in tribus personis vnam habet diuinitatis faciem. vel
à facie eius, id est coram eo. Ignis enim, inquit, in cōspe-
ctu eius præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos
eius. Exardescet verò, id est accendetur.

Carbones succensi sunt ab eo. Quia deus ignis consumens
est, omnem nimirum malignā potentiam. ipsius quoque
discipuli, huiusmodi efficaciz ac virtutis parricipes effe-
cti sunt, & ab hoc ipso igne, deo, accessi sunt carbones: qui
ignes propriæ fidei omnē inimici potentiam combure-
rent. Ecce enim, inquit, dedi vobis potestatem conculcan-
di serpentes & scorpiones & omnem inimici potentiam.

Et inclinavit celos & descendit. Volēs nobis propheta ab-
ditum diuinæ incarnationis mysterium significare, ait, quod
inclinavit celos vsq; ad terram, & quod sine strepitu descen-
dit. occulte enim ac latenter insciis nimirū omnibus po-
testatibus habitauit in virginis vtero. Propheta verò cor-
poralius ac sensibilius factū hoc descripsit, vt ex sequen-
tibus etiam magis patebit. ait enim.

Et caligo sub pedibus eius. Per caliginem tenebras intelli-
ge, & per pedes viā. obscura enim fuit via humanationis
atq; incarnationis domini, & illius modus incōprehensi-
bilis. Vel aliter: quemadmodum terreni homines, vel qui
terrā habitant, apud scripturā sæpenumero terra appel-
lantur, sic & cœlestes angeli qui in cœlo cōmorantur, cœ-
lum

Iam etiā dici possunt: quos angelos inclinavit dominus
in terram, illuc nimirum descendentes ad eius ministe-
riū. Scriptū est enim in euangelio, quod angeli ministrabant
ei. descensum autem dei non corporalem intellige. incir-
cumscribitus est enim deus, & omnia implet, tametsi supra
quām à nobis comprehendi possit & ineffabiliter.

*Et ascendit super cherubin & volauit, volauit super alas ven-
torum.* Hæc est prophetia de Christi assumptione. quod autē
ascendens dñs susceptus fuerit à Cherubin, Ezechiel vi-
sione sua declarauit dicens: & extulerunt Cherubin alas
suas, & rotæ illis adiūctæ, & dñs Israel in ipsis, & desuper
ipsa: & ascēdit gloria domini de media ciuitate. Quæ ver-
ba sine contradictione de ascensione domini dicta sunt.
Nam & Paulus ipsum dñm, splendorem gloriæ appella-
uit. volauit autē super alas Cherubin: quæ & vētos etiam
appellauit ob motus celeritatē. & re vera quidem vectus
est in cœlum dñs super cherubin, quæ diuinitati proxi-
miora sunt: licet Apostolis vehi ventorū alis visus sit: hoc
est ab ipsis ventis, quos alatos esse propheta introduxit,
propter velocissimū eorū in aere motū. alata enim sunt
omnia quæ per aerē incidunt. Et quia de Christi ascē-
sione scriptum legimus, quod nubes suscepit eum ab oculis eo-
rum, intellige quod nubes illa à ventis ferebatur, quemad-
modum aliæ omnes semper ferri solent.

Et posuit tenebras latibulum suum. Per tenebras significat
quod videri nō posset. inuisibilitas enim erat quæ illū tegebat.
hanc igitur inuisibilitatem sibi circumposuit in latibulū:
quia in cœlum assumptus eorū oculos latebat. vel per te-
nebras carnem domini intellige, quæ diuinitatē intra se
occultabat: seu incomprehensibilitatem quæ illius diuini-
tatem celabat. obtenebrantur enim & cæcutiūt ij qui di-
uinæ profundū scientiæ exacte nimis cupiūt penetrare.

In circuitu eius tabernaculum eius. Tabernaculū hic, as-
sumptā carnē appellat, quam & ipse dñs templū suū no-
minauit, dicens: Soluite tēplū hoc, & in tribus diebus æ-
dificabo illud. In circuitu vero eius dixit: quia intra ipsam
carnem habitabat deus, non tñ vt circūscriptus, sed vt o-
mnipotēs, ineffabili quodāmodo illic permanēs. hoc autē
dixit vt ostenderet Christū simul cū carne in cœlum as-

ἐπὶ τῶν
χερῶν.

sumptum esse. quodq; illuc ascensurus eam nō deposuit, quemadmodum aliqui insipientes postea dixerunt. Vel per tabernaculum, diuinum illum splendorem intelligit, ad quem nemo potest appropinquare: quoniam lucem inhabitare inaccessible dicitur, quæ in circuitu diuinitatis existens, illam obteggit, & oculos volentium illam intueri, potenter auertit.

argu.

Tenebrosa aqua in nubibus aeris. Per aquam hic occultū de Christo sacramētū intelligit, & per aerē, seu (vt verius habet Græca lectio in plurali numero,) per aeres, prophetas: & sensus est, q̄ prophetia eorum quæ ad Christum pertinent, tenebrosa est, & obscura in scripturis prophetarum. Ante aduentum enim per difficile cognoscebarur. Aquam verò appellat quasi refrigerantem: eos nimirum, qui inter errores animo defecissent. Prophetias etiā nubes ideo vocat, quia occultum habeant id quod significant. Prophetas autem aeres dixit propter puritatem ac subtilitatem intellectus. quod autem scriptura sæpenu-mero per nubes prophetas intelligat, Esaias docet: qui cum domum Israel, vineam appellasset, introduxit mandatum fuisse nubibus, ne pluerent super vineam. hoc est ne prophetæ populo Israel amplius prophetarent.

Pro fulgore in conspectu eius nubes transferunt. A claritate, inquit, diuinæ præsentia, quæ non tantum proximis lucē præstat, sed & iis qui procul sunt, tenebrosæ atq; obscuræ prophetiæ pertransierunt: hoc est dissolutæ sunt: vnde illarum destructa obscuritate, quod occultū ac velatū erat apparuit. oriente enim sole, caligo nubium dissoluitur, & pars illa quæ olim nubibus tegebatur, apparet & cōspicitur. vel p̄ nubes, tenebras obscuræ legis intellige. Nā illucescēte Christo, velū ænigmatū ac figuratū quæ i lege erant, dissolutū est: vnde manifesta apparuerūt quæcun-que in ea significabāt aut præfigurabant Christū. his aut̄ expositionibus sic traditis, cōiunge verba illa: in cōspectu eius, hoc est à summo Christi fulgore, vel à fulgore præsentia eius, nubes trāsierunt. Alio etiā modo distinguere potes & legere: præ fulgore: & sistēdo ibi, qđ sequitur superioribus applicabis: vt huiusmodi sn̄iam efficias: quod de mino respiciente, & per conuersationem ac vitā suā
in car-

in carne nos illustrante, in cōspectu eius, seu à facie ei⁹, hoc est ipso domino sic apparente, Apostoli per totū orbem transierunt: euangelicæ nimirum prædicationis verbum instillant, atq; instar nubium, animarū arua ac cāpos irrigantes, & ad virtutū fructificationem excitantes.

Grando & carbones ignis. Hoc ad primam expositionem coaptabimus. grandini enim prophetiæ comparantur, p̄pter earum duritiem ac difficultatē: hoc est propter obscuritatem: & igni, quia instat ignis infidelium argumēta, & contradictiones consumunt. Nubium igitur, & grādinis, atq; ignis nominibus, eadem res: prophetia nimirum nobis hoc in loco significatur: nec minus tamē vltimæ expositioni conueniunt huius verba versiculi, si Apostolos ipsos pro grandine atque igne intelligamus: quia & instar grandinis, errorem omnem dissipant ac contundunt, & velut ignis, impietatem absumunt.

Et intonuit de cælo dominus, & altissimus dedit vocem suā.

Dominus & altissimus de⁹ est. intonuit autē ac dedit vocem suā, quando filius ad patrē clamauit, dicēs: Pater gloria nomen tuū. venit enim tunc. (inquit euāgelista) vox de cælo dicens: & glorificauit & iterū glorificabo. turba autem quæ aderat, hoc audito dicebat tonitruū factum esse & qđ hic dicitur, intonuit, intellige, habito respectu ad audientium opinionē. Quod verò ait: dedit vocē suā, ipsam respicit veritatem. vox enim erat & tonitruū visa est. admirari autem non debemus, quando p̄phetiæ ordinem, aut consequentiam rerum non seruant. ex hoc enim demonstratur, q̄ prophetæ non ea prædicebant quæ ipsi volebant, sed quæ sanctus eos spiritus docebat.

Misit sagittas & dissipauit eos. Per sagittas discipulos intelligit in vniuersum orbem missos, quibus dæmones dissipauit. eos namq; dū dicit, dæmones intelligit. aperti⁹ autem eorum nomen nō expressit p̄pheta, cū nō illi, sed eorum etiam nomina, sancto spiritui soleant esse inuisa.

Et fulgura multi elocauit & conturbauit eos. Eisdem discipulos & sagittas esse intellige & fulgura: alterū quasi sagittantes atq; euertentes dæmonum errorem, alterū verò veluti illorum impietatem ac lucos eis dicatos comburentes. Discipulorū enim orationibus victi, & inhabitatis in

eis spiritus fulgorem non sustinentes, conturbabantur, mentisque ac consilij inopes reddebantur.

Et apparuerunt fontes aquarum. Per aquarum fontes, Apostoli rursus intelligendi sunt: veluti primi Christiane fidei doctores à domino electi, per aquam enim, euangelice prædicationis doctrina se penumero apud scripturam signatur. fontes igitur primi illi aquæ ducti, seu potius primæ lætitudines intelligendæ sunt: Apostoli nimirum ut diximus, qui omnibus apparuerunt, eo quod ad omnes missi sunt.

Et reuelata sunt fundamenta orbis terrarum. Idem ipsi fundamenta orbis terrarum dicendi sunt: eo quod primi credentes fuere, qui fidei sedem ac stabilitatem firmam atque inconcussam posuerunt: in qua omnes ædificant, reuelata autem sunt ob vitæ splendorem, & miraculorum claritatem. Et aliorum quidem ædificiorum fundamenta latent in terra, fidei autem fundamenta è contrario, præclarissimis tam dictis quam factis relucencia, omnibus patefacta, ab omnibus videri possunt.

Ab increpatione tua domine. Hæc autem facta sunt, quoniam tu increpasti demones, & timore eos maximo percussisti.

Ab inspiratione spiritus iræ tuæ. Ira igni similis est, accensa siquidem atque excitata, vaporem quasi fumum, emittit, & per irati hominis nares in aerem spirat. unde & spiritus iræ dicitur, & eos qui valde irati sunt iram spirare aiunt. hac igitur similitudine motum iræ significauit propheta, humano more loquens. Adeo, inquit, tu domine iratus eras, ut spiratio (ve ita dicam) spiritus iræ tuæ in aere esset, & inimicos dissiparet.

Misit de summo & cepit me. Quæ sequuntur de se ipso propheta loquitur, ad sermonis sui seriem reuersus, misit enim, inquit, dominus de cælo auxilium & eripuit me.

Assumpsit me de aquis multis. Aquæ apud scripturam præ purificatione quandoque aut refrigeratione accipiuntur: quæ admodum cum aquas præ doctrina accipimus, quæ & refrigerat & purgat: quandoque, præ demersione ac perditione, ut hic: hæc est enim aquarum natura ut & abluat & refrigeret, & suffocet. præcipue si multa aqua sit & profunda præ multas itaque aquas calamitarum aut inimicorum multitudinem intelligat. Assumpsit autem me, hoc est, ad se me eduxit. nã qui aliquem

adu

adiuans è periculo educit, ad se trahere illum solet.

Eripuit me de inimicis meis potentibus. Potentes inimici hic demones intelligendi sunt, qui palam & clam die, nocteque, ac per omnes sensus nos oppugnant: veluti qui potentem atque indefessam in pugnando naturam habent. spiritus enim sunt, ille igitur, inquit, dominus, qui me à sensibilibus ac mundanis hostibus olim liberauit, liberabit etiam ab intellectualibus atque inuisibilibus inimicis: qui ad perdendum atque ad malignandum potentes sunt.

Et de his qui oderunt me, quoniam confirmati sunt super me. Ipsi enim demones qui vniuersos oderunt homines, oderunt & me: eo maxime quod à deo adiutus sum Dominus autem ea me ratione ab eis liberabit, quoniam vnà infidiati sunt aduersum me, & simul iuncti: immo verò (ut melius dicam) quæ fortiores facti sunt, & præualerunt super me: cum ego virtutum armis, ut oportuisset, munitus non essem, sed mollis potius essem ac debilis. vel, quia demones naturam habent omni carentem materia, & illum facillime vident, quem ferire volunt: ego verò qui naturam materiæ ac corpori admixtam habeo, ferientes me illos non video.

Præueniunt me in die afflictionis meæ. Verbum præuenire, non semper significat præoccupare, sed aliquando occupare simpliciter, atque adoriri. In tempore autem afflictionis meæ hoc est, in tempore infirmitatis, & quando bellica arma nondum præparaueram, quibus aduersus visibiles aut inuisibiles inimicos pugnarem. tunc enim illi præcipue adorti sunt cum me infirmum viderunt.

Et factus est dominus firmamentum meum. Cum futurum esset ut caderem, sustinens ac suffulciens me dominus, factus est infirmitati meæ firmamentum, & quasi baculus quidam cui initerer.

Et eduxit me in latitudinem. Afflictionum angustia pressum, in lætitiæ latitudinem, hoc est in effusam exultationem emisit: iuxta quod alibi legimus. In tribulatione dilatasti me. vel quæ ab inimicis prius obsessus, qui eum omni præcluso aditu in angustias coniecerant, & atrocibus minis urgebant, in arctum quodammodo locum cogi videbatur: nunc è tantis eductus difficultatibus, latos ac spatiosos campos sibi excurrere videtur.

Eripiet me quoniam voluit me. Deus qui tanta me cura ac studio suo dignū fecit, in futurū etiā ab omnibus irruētibus in me malis liberabit. voluit in me, hoc est elegit me. *Et retribuet mihi dominus secundū iustitiā meam.* Insidiatores meos nulla vnquam iniuria affeci, atq; ideo eis cōparatus iustus videbor: vnde & retributionem etiā suscipiam à domino. hanc enim ob causam, suum mihi auxilium in posterum tanquam debitum præstabit.

Et secundum puritatē manuum mearum retribuet mihi. Dū manuum puritatē dicit, qualis sua sit iustitia exponit. Nō enim, inquit, rapui, non aliquē circūueni, non insidiatus sum iis qui insidiabantur mihi. vnde si inimicorū manib' manus meæ cōparentur, purissimas ego eas ab omni inquinacione conseruo. vel per manus, actiones atq; operationes suas significauit: eo q' per eas opera fieri soleant.

Quia custodiui vias domini, ne impie gessi à deo meo.

Hoc ponit, vt causam puritatis manū suarum. mundæ enim erant, inquit, quia custodiui vias domini: hoc est eius mandata. neq; enim impiorum more ab eis vnquā recessi. Qui verò diuina obseruat præcepta, ac per ea graditur, necessario etiam mundus est.

Διακρίματα αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἡ πίστις αὐτῶν.

Quoniam non omnia iudicia eius in conspectu meo. & iustificationes eius non recesserunt à me. Aliud est lex, aliud mandatū, aliud testimoniū, aliud iudicium, & aliud iustificatio. lex enim illa dicitur. quæ oīa in vniuersum cōtinet mandata quæq; vitam ac conuersationem optimā ordinat ac moderatur: quemadmodū est lex per Moysen data. Mandatū verò illud, quod, quæ agēda sūt, domini ac regis in more aut aliud quid particulatim iubet: vt illud, nō occides, nō furtū facies, & quæcunque alia hoc pacto in specie iubetur. Testimoniū verò est, quod peccatores cōtestatur, & transgressionum pœnas docet, quodq; legislator quadā cū attestatione ac cōfirmatione audientibus mandabat: veluti cum Moyses dicebat. si hæc aut illa feceritis. testor vobis cœlū & terram, q' morte moriemini. Iudiciū autē id est, quod sententiam dei demonstrat, ac docet quænam bona is cōsecutus sit, q' mādata dei obseruauerit: & similiter quæ pœna trāsgressores maneat: vt sunt quæcūq; iudicata fuisse tradūtur à deo: quale est. qd de blasphemante

tunc

timendum dei nomē scriptum legim', quādo Moyses iudicium in deum retulit, & deus iussit lapidari: quod iudicium pro certa lege postmodum cōtra omnes alios blasphemantes susceptū ac determinatū est. Iustificatiōes vero illæ dicuntur, quæ docent quod iustū est, & qd iniustū est, phibent: & eos qui secundum virtutē viuunt, iustos esse declarant, vt illud est: si quis puerum Hebræū acquisuerit, sex annis ei seruiat: & alia huiusmodi, quæ summa iustitia plena sunt. Et distinctio quidem horum nominū talis est, sæpenuero tamen p'miscue vnū p' altero accipitur: & maxime in ceterisimo decimooctauo psalmo. hoc autē in loco, iudiciorū & iustificationū nomine, omnia mandata cōprehendit, quasi totum à parte, oīa enim, inquit, mandata eius in conspectu meo. ea siquidē sæpius lego ac reuoluo, nec vnquam à me procul esse permitto.

Et ero immaculatus cū eo. Hoc est p' eū, vel cū eo existēs.

Et custodiā me ab iniquitate mea. Custodire hic posuit p' abstinere, & iniquitatē p' peccato. mea autē ideo dixit, quia peccatū pprie est ipsi' carnis. vel q' seipsum etiā peccatorē fateretur. inter homines em nullus est absq; peccato.

Et retribuet mihi dominus secundū iustitiam meā, & secundū puritatem manū mearū in conspectu oculorum eius. Quod si in præteritum talis fui, & ita etiam deinceps fuero, retributionem omnino cōsequar, vt prædiximus. puritatē autem manū suarum eā dicit, quæ erit in conspectu domini, vt doceat, non ad ostentationem aliquam se id facere, neque vt ab hominibus videatur, sed vt placeat deo.

cum sancto sanctus eris, & cū viro innocente innocēs eris, & cū electo electus eris, & cū peruerso cōuertes. Sanctus pprie is dicitur, qui pius ac religiosus est, in iis quæ ad deum pertinent. Innocens verò, qui circa humanam conuersationē est inculpabilis. & electus is, qui virtutibus perfectus est. Peruersus etiam ille est, qui nō rectis, sed obliquis, ac quasi toruosis est moribus & malignis. est autem sermo hic documentis plenus, & in vniuersum ad omnes pertinet: & sensus est: q' qualis quisque ille fuerit, cum quo tu habitas, talis & tu efficiens: in illius nimitum habitum & naturam immutatus. Quod verò ait, conuertes: idem est q' iectus eris: vel conuertes prauam nimirum sententiā in

bonam. Possunt hæc tamen referri etiam ad deum, ut sit sensus: condigna tu dñe omnibus pro meritis rependes, iustissimus cum sis, & sanctū quidem sanctificabis, & innocentem facies innocentem: electū etiam eliges: & peruersum vertes, in bonū sanè, & impediendo eum in malis. & est hic quidam loquendi modus figuratus, in quo verbale nomē poni solet p participio verbi: veluti sanct⁹ pro sanctificans, & electus pro eligens: quæ figura sermonis in Græca lectione clarius percipitur quàm in Latina.

Quoniam tu populum humilem saluum facies, & oculos superbiorum humiliabis. Humilem inquā virtute, per oculos verò superbiorum, ipsos superbos intelligit, veluti totum à parte: vel quia superbi ex oculis potissimū dignosci soleant, dum supercilia tollunt, quæ supra oculos sunt: quemadmodum etymologia Græci nominis recte declarat. Hos itaq; superbiorum oculos, tu facies, ut in terram spectent: per afflictiones nimirum, quas in eos immites, vel per populum humilem, gentilem populum intellige: qui peccatorum pondere depressus, terram aspiciere pronus cogebatur: per superbos verò, iudæos gloriantes, & iactantes seipso, tã de lege dei, quàm de propriis progenitoribus.

Quoniam tu illuminabis lucernam meam Domine, deum meum illuminabis tenebras meas. Intellectus in nobis, est quidã animæ oculus: oculus autem non immerito lucerna dici potest, cum veluti dux in tenebris viam demonstrat: per animæ verò tenebras, iram & concupiscentiam intelligimus, tu domine, inquit, intellectum ac mentem meam diuina luce ac splendore illuminabis: quod faciens illuminabis pariter & tenebras meas. nã simul cum intellectu, cæteræ animæ partes ac potētæ proficiunt. & hoc est quod saluator in euangelio dicebat: si lumen, quod in te est, tenebræ fiant, tenebræ quæ erunt? hoc est, si intellectus obtenebratus sit, multo magis & reliquæ animæ partes tenebris inuoluetur. Dicere etiã possumus, ipsum intellectū, lucem esse pariter & tenebras. nam si ad naturā materialium rerum comparetur, lux erit: si verò ad deum, tenebræ: eo q̄ ab eo deus conspici nō possit, neq; illius lux, vel per lucernam hic Mosaicam legem intellige, quæ lectorem ad rectum dirigit callē: per tenebras verò, velū ipsi legi superimpo-

impositum, quod obscuritatē generat: cuius occulta beatus David nunc illuminanda esse prædicit & reuelanda: incarnato nimirū deo. Vel lucerna, Euāgelij est prædicatione, clare ac lucide omnibus tradita, & à domino declarata: tenebræ vero idolorum error, ac rectæ fidei ignoratio. Vel lucerna quidem, intellectus est, qui hominem dirigit: tenebræ ipsum corpus, q̄ quodammodo ante oculos intellectus consistit, & crassitudine sua vmbra quasi generat ac tenebras: utrunq; autē illuminabitur, intellectus nimirū, diuinis splendoribus, corpus verò purificatione & munditia. Quidã verò per lucernā dñm Iesum intelligunt, natum de semine David, qui à verbo dei illuminatus est: illa nimirum diuina vnione, quæ illi præbuit ut splendoris radios quocunq; emitteret: vnde de seipso dicebat: Ego sum lux mundi. per tenebras vero carnem tantū assumptam, quam Christus illuminauit, ac diuinam reddidit.

Quoniam in te eripiar à tentatione. In te, hoc est per te. A tentatione autem tam hominum quàm demonum.

Et in deo meo transgrediar murum. Deo meo, inquit, mihi adiutore, ego peccata omnia, viã mihi ad deum, veluti sepe quadam obstruentia, transiit. in illis quippe vires suas antea Satanas habebat, ac per ea aditum mihi ad cœlum quasi muro quodam præcluserat. Vel tentatio pro vita hominis intelligenda est, in qua multa esca, & multæ sunt voluptatū illecebræ, multi mortis laquei, & multæ etiã visibilibus & inuisibilibus inimicorū insidiæ: murus vero pro corpore, q̄ positū ante animā veluti muro quodam eam circumdat, atq; obstruit, & prohibet à diuina luce. Vel per muros, ipsos demones intellige versantes in aëre, qui animam ad deum pertrahere cupientē, muri instar impediūt.

Deus meus impolluta via eius. Illic est etiã quædam figura loquendi apud sacram scripturā vltarior. Pro eo enim q̄ dicendū erat, Dei mei impolluta via est, dixit: Deus meus impolluta via eius. Via autem dei virtus est, quæ ad deum ducit. Oportet igitur irreprehensibiles illos esse, qui per viam istam incessari sunt. Vel de saluatore nostro est sermo, qui per viam hanc ambulans peccatum non fecit.

Eloquia domini igitur examinata. Vera scilicet pura ac munda ab omni macula, auri instar q̄ fulsum sit. Atibi etiã dixit

eloquia domini eloquia casta, argētum igne examinatū.
Proteclor est omnium sperantium in se. Cum pollicitus sit se
 auxilium præstaturum, minime mentietur.

Quoniam quis deus præter dominum? Dicitio, quoniā, abun-
 dat, hoc in loco. Vel quoniam quis alius natura ipsa deus
 est, præter dominum? hoc est extra deum patrem.

Aut quis deus præter deum nostrum? Deum hoc in loco fi-
 lium appellauit. Deum autem nostrum dicens Propheta,
 seipsum nobis fidelibus coniunxit.

Δύναμις.

Deus qui præcinxit me potentia. Hoc de spiritu sancto di-
 ctum est. Quod si quis etiam hos tres versiculos idem si-
 gnificare dixerit, absolum non erit. Præcinxit autem me
 potentia: in bello scilicet.

ἀμωμον.

Et posuit irreprehensibilem viam meam. Vitæ meæ conuer-
 sationem composuit ac direxit dominus mandatis suis.
 Vel de saluatore est sermo ex persona Ecclesiæ fidelium,
 dicentis: Saluatorē gressibus suis viam ei explanasse atq;
 irreprehensibilem reddidisse.

καὶ ἀρτίστ
 οὐσὶ ὡσὶ
 ἰλάφω.

Qui perficit pedes meos quasi Cerui. Perficit, hoc est præpa-
 rat vel perfectos facit ad cursum, in tēpore scilicet fugæ.

Et super excelsa statuit me. Qui in mōtibz seruat me, atq;
 illic sistere facit, & cessare à cursu, more fugientium Cer-
 uorum: qui vbi montes ascenderunt & liberati sunt à ti-
 more, consistere incipiunt & respirare. Vel, qui me cursu
 prōptissimum fecit, ita vt perquirētes me Dæmones effu-
 gerem: vnde & ad virtutum culmen me peruexit.

Qui docet manus meas ad prælium. Hic præterea bellicæ
 artis peritiā me docuit, ita vt non tantum aduersus visi-
 biles hostes, sed etiam aduersus inuisibiles contēdere va-
 leam, scuto nimirū fidei armatus & gladio spiritus: quin-
 immo non tantū cum illis contendere, sed ipsis manibus,
 hoc est, virtutibus illis, quæ ad actiones pertinent, me eos
 etiam docuit superare. Illud præterea dici potest quod ex-
 tendere manus ad deum, aduersus inimicos, validissimum
 est genus certaminis.

Et posuisti arcum æreum brachia mea. Subintellige dictio-
 nem quasi, vt sit sensus: Posuit brachia meā quasi arcum
 æreum, hoc est validissimos mihi dedit lacertos, qui cre-
 bra sagittarum missione non fatigaretur.

¶

Et dedisti mihi protectionē sanctis. Auxilium mihi præstiti-
 sti non inutile: quinimmo salutare.

Et dextera tua adiuuit me. Solent enim qui alicui opē fe-
 runt vti dextera: quippe quæ & potentior est apriorque
 atque agilior quàm sit læua. Vel quia dicitio Græca ἀντι-
 λαβὴ non tantum, adiuuit, significat, sed suscepit: per dex-
 teram creatorem humanatum intellige, qui naturam no-
 stram assumpsit.

Ἀντιλάβη
 μου.

Et disciplina tua direxit me in finē. Per disciplinam hic le-
 gem intellige, qua eruditus est, & instructus ad virtutem:
 vel calamitates ac tentationes, in quas permisit eum de^o
 incidere, disciplinæ atque eruditionis gratia: ex vtroque
 inquit, latere, tu vtilia mihi operatus es dum videlicet, &
 opem tulisti in periculis, & dum affligi atque erudiri per-
 misisti tentationibus.

Ἀντίθεσις.

Et disciplina tua ipsa me docebit. Et adhuc me docebis atq;
 erudies vt filium, In tribulatione enim, inquit, modica di-
 sciplina tua nobis. Inter foelicitates quippe negligētes su-
 mus: sed cum propter fidem in calamitates incidimus,
 tunc excitamur, erigimur, & moderatiores efficimur.

Dilatasti gressus meos subtus me. Dissipatis nimirum laque-
 eis ac decipulis, per quas cum mihi pertranseundū esset,
 quasi angustiis quibusdam detinebar: nunc autem fuga
 to omni timore, securus iter facio, cum nullæ amplius ad-
 uersum me dispositæ sint insidiæ.

Et non sunt infirmata vestigia mea. Nā cū antea inimicos
 meos fugerem: in superficie quodāmodo ac leuiter terrā
 premebā: ita vt incerta penē ac non apparentia essent
 vestigia mea. Studiosè autem id agebā, ne per ea indica-
 rer iis, qui persequēbatur me, & per ea me insequerētur:
 at nūc firmiter ac valide incedo nihil amplius timēs. Pōt
 etiā sermo accipi ex persona Ecclesiæ deo gratias agētis:
 q̄ eius via dilateretur, multis assidue per eam incendenti-
 bus: quòdque vestigia, hoc est, characteres atq; impressio-
 nes Euangelicæ conuersationis, non solū non delentur
 nec obscuriores fiunt, sed q̄ potius assiduitate & frequē-
 tia fidelium semper augetur, & clariores redduntur.

Persequar inimicos meos & comprehendam illos. Ex priori-
 bus admirādis dei operibus Propheta certior reddit^o, de

futuris, ait: Si rursus in me insurrexerint inimici, rursus & ego eos persequar. Neque enim mihi resistere poterunt, aut à manibus meis effugere.

Ἔως ἂν ἐμὲ
πρῶσι.

Et non conuertar donec defecerim. Comprehensus verò inimicis non statim, inquit, discedam, negligēs eos, & dimit- tens vt iam penitus superatos: quinimmo funditus om- nes eos perdam.

Conuertam illos nec poterunt stare. Dixit se persecuturum inimicum, nunc modum etiam addit. Urgebo enim eos, inquit, & comprimam ex omni parte, ita vt in acie aduer- sum me consistere non possint:

Δυνάμει.

Cadent subtus pedes meos. Cōprehensi autē in loco, vnde fuga eis nulla dabitur, supplicantes procident coram me. *Et praecinxisti me potentia ad bellum.* Rursus praestita sibi à deo beneficia commemorat.

Supplantasti omnes insurgentes in me subtus me. Impedisti enim eos & destruxisti.

Ἐξ ἀλήθρου
σας.

Et inimicos meos dedisti mihi dorsum. Fecisti em̄ eos, inquit, terga mihi dare, hoc est fugere. Nā qui fugiūt terga dant, & dorsum ostēdunt. Vel dedisti eos mihi dorsum, hoc est in dorsum: vt scilicet securius, & certiori ictu eos ferirem.

Et odientes me exterminasti. Hoc est è terra penitus de- rasisti.

Clamauerunt. & non erat qui saluos faceret ad dominum, & non exaudiuit eos. Dixit eos clamasse, & addit ad quem, ta- met si propter eorum peccata exauditi non sint.

Ἀεπισηῶ.

Et attenuabo eos vt puluerem ante faciem venti. Delebo eos, inquit, vt puluerem in conspectu venti attenuatum. Ven- tus quidem statim irruens puluerem à terra aufert, vt le- uissimum quid ac tenuissimum.

Ἀεανῶ.

Vt lutum platearum comminuam eos. Comminuā, hoc est, conculcabo. Lutum quippe quod in viis iacet, conculca- tione comminuitur. Ex sequentibus enim denotauit pre- cedentia. platea lata via est & ampla, ac quasi regia, per quam populus incedit. Sunt & quaedam alix viae, ἁμαξίται δεικται, per quas currus transeunt. Dicitur autem platea quasi lata. Græca enim dictio est platea, & latum signifi- cat. Lata autem est ad comparationem vici, aut callis, qui angustiores sunt.

Eripies

Eripies me de contradictione populi. Superiorē me facies à Ἐξ ἀντι- contradictione populi mihi subiecti, ita vt me velut Regē γίας. suum vereatur, & mandatis meis aduersari non audeat.

Constitues me in caput gentium. Non solum subditorum mihi Iudæorum contradictionem auferes à me, sed & Gentes etiam mihi subiicies. Verum hæc Christo magis, quàm beato Dauid, videntur conuenire, ita vt ex illius humanitate dictum sit ad patrem, tu constitues me in ca- put Gentium: iuxta illud, dabo tibi Gentes hæreditatem tuam. Nam cum Iudæorum populus, qui antea populus peculiaris domini dicebatur, Christum non suscepit, quinimmo cum inobediens ei etiam fuerit, & contradi- xerit, ac tandem cum occiderit, liberatus ab eis fuisse di- citur, & ereptus ea ratione: quia à morte quæ illis per- missa fuerat, resurrexit, atque à custodum manibus sepul- chro adsistentium euasit, & consequenter super Gentes regnauit: voluntariamque eorum subiectionem suscepit.

Populus quem non cognoui seruiuit mihi. Populus nimirum ex Gentibus qui mihi antea ignotus erat, veluti qui me antea ignorabat. Cognoscere enim illos tantum dicitur deus, qui eum cognoscunt.

In auditum auris obediuit mihi. Hoc est in auditu auris suæ meum suscepit Euangelium.

Filij alieni mentiti sunt mihi. Hunc versiculum prolatum esse intelligimus ex prophetæ persona carpentis Iudæos: quod patrium genus mentiti sint: quippe qui inscriberēt habuisse se parentes Abraham & Dauid, & tamen con- traria illi studia sint sectati. Et filios quidem eos appellat, cum ab ipso descenderent: alienos vero, propter morum ac studiorum dissimilitudinem.

Filij alieni inuesterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis. Pauci ac nullius precij æstimati sunt, atque inutiles effe- cti, vasorum veterum instar. Hoc autem illorum scelere effectum est. Claudicauerūt enim, hoc est peruerse auersi sunt à via mandatorum dei, qua gradiendum eis esse do- minus præceperat. Claudorum enim gressus obliqui sunt ob compaginum obliquitatem.

Viuus dominus. Hæc est prophetia de resurrectione domi- ni, quàm prædixit beatus Dauid ad Iudæorum illorum

instruentionem, qui Christum mortuum adhuc esse crede-
bant, clamans dominum viuere, eo quod resurrexit.

Et benedictus deus. Dignus est siquidem benedici & laudari.

Et exaltetur deus saluus mea. Oratione ac votis suis propheta Christum ad Ascensionem accelerat, ut Paracletum ad apostolos mittat, qui in euangelij praedicationem ituri erant. Verum olim filius, creationis tantum erat tei formationis deus, nunc autem & reformationis deus est, id est saluus. Apposuit etiam propheta pronomen meae, ut sibi communia faceret quae nostra sunt. Possumus & aliter ex persona prophetae intelligere: viuit dominus: hoc est: sempiternus est, nec principium habens, nec finem, sed semper existens. Admiserat namque propheta saepenumero dogmata sermonibus suis ad legentium utilitatem. Benedictus autem propter illa admiranda quae fecit. Exaltetur vero, id est magnus a nobis existimetur.

Adols. *Deus qui dat vindictas mihi, et subiecit populos sub me.* Vindictas de inimicis nimirum. Populos autem quos subiecit, intellige Iudaeos, qui simul cum Saule aduersum ipsum pugnabant: qui tandem vel inuiti ei succubuerunt ut regi. Quod si de Christo intelligas, per vindictas eas intellige, quae Iudaeis acciderunt a Romanis: & per subiectionem populorum, conuersionem Gentium ad fidem.

Liberator meus de inimicis meis iracundis. Haec omnia ad deum dicta sunt in gratiarum actionem: quae licet per rectum prolata sint, vim tamen habent quinti casus: hoc est vocatiui. Per inimicos autem iracundos, Saulem intelligit, qui iram nunquam remittebat, donec superasset: vel ipsos daemones.

Et ab insurgentibus in me exaltabis me. Eadem repetit, quae superius dixit, gaudens ea saepius reuoluere atque ingeminare, quae sibi laetitiam adduxerant.

A vero iniquo eripies me. Si aliqui in me insurrexerint ut olim Saulis milites ac socij fecerunt, tu superiorem me illis facies: & si quis instar Saulis iniustus, insidias mihi tenderit, tu etiam ab huiusmodi homine me eripies.

Prepterea confitebor tibi in nationibus domine. Quoniam tu talis es, qualem sermone meo laudavi, gratias agam tibi in omnibus gentibus. Quod sane optime perfecit hoc psalmorum

psalmorum libro, qui in omnibus gentibus legitur.

Et psallam nomini tuo. Hoc est tibi: iuxta illud: psallam tibi in cithara.

Magnificans salutes regis. Subaudiendum est, o domine: ut sit sensus: tu o domine magnas facis salutes meas. Per regem enim seipsum intelligit.

Et faciens misericordiam Christo suo. Christo, hoc est vnico, a te nimirum, hoc est iussu tuo.

Dauid, et semini eius usque in seculum. Cum regem & Christum dixerit, postremo addit & nomen Dauid. Qui igitur misericordiam se a deo consecutum esse dicit, postens beati Dauid recte accommodari potest. Quod vero ait usque in seculum, improprie dictum est. Nam post reditum a captiuitate solus Zorobabel regnavit, nullis in regno successoribus relictis. Superest igitur ut Christum de semine Dauid hoc in loco intelligamus, cuius mater fuit ex progenie Dauid, & cuius regni non erit finis. Hac de causa etiam Euangelista dixit: liber generationis Iesu Christi filij Dauid. Ille autem qui huic semini Christo misericordiam fecit verbum deus est, ipsi semini vnitum ac deum illud faciens.

In finem psalmus ipsi Dauid.

Hic psalmus etiam in finem inscribitur, quia senex erat beatus Dauid, et ad finem vitae suae aspicebat, quando eum conscripsit. vel quia finem consecutura erant, quae in eo praeiudicantur. Furiam enim quorundam impietatem reprobant, qui dicturi erant, casu ac fortuito omnia fuisse facta.

P S A L M V S X V I I I.

Coeli enarrant gloriam dei. Ipsum, inquit, caeli ubique, dei magnificentiam praedicant proprioque aspectu ad id utuntur pro voce. A magnitudine enim ac pulchritudine creaturarum rerum, quasi proportione quadam, earum artifex consideratur. Nam qui caeli magnitudinem spectat, & pulchritudinem, & formam, & situm, &c. huiusmodi, vitumque veluti doctore quodam utitur, hic facillime summam dei potentiam, & dignoscet, & credet. Per caelos vero, ipsum caelum intelligit, quod est supra firmamentum, plurali numero vsus Hebraeorum more, qui ut pleraque alia plurali numero

aliquando, & aliquando singulari ipsum cœlum appellat: quod tamen latet, ex ipso tamen firmamento dignoscitur: vel fortassis solum ipsum firmamentum, cœlos appellauit: cum solum ipsum sit, quod videatur: iuxta quem sensum subsequens versiculus, præsentis erit interpretatio.

Et opera manuum eius annunciat firmamentum. Si hunc versiculum prioris expositionem esse intelligas, quod illic cœlos dixit, hic firmamentum vocat: & quod illic enarrant, hic annunciat: quodque illic gloriam, hic opera manuum. & ad summam sensus est, quod cœlum istud tantum quod videtur sufficiens est atque idoneus doctor, ad demonstrandam factoris sui magnificentiam: quam & gloriam dei, & opera manuum eius appellauit.

Dies diei eructat verbum. Si casu inquit, ac sponte sua mundus regeretur, dies noctesque, suos certos terminos non seruarent: verum tanta ubique patet in toto orbe ipsius dei prouidentia, vt ex tam exacto ac diligenti rerum ordine, prior dies videatur subsequenter se diem docere determinationem illius ordinis qui ei obuenturus est. Videtur enim quodammodo ipsa dies eructare: hoc est, significare verbum: hoc est, mandatum dei: quod de huiusmodi nimirum ordine ab eo constitutum est.

Ἐραγγίλ. εἰ.

Et nox nocti annunciat scientiam. Hoc etiam in noctibus, inquit, videre licet. Scientiam autem, hoc est doctrinam de constitutione nimirum huiusmodi ordinis, qui tanta cum regula moderatus est, vt noctes ac dies mutuo non lædantur: quinimmo tam recte omnia disposita sunt, vt certis vicibus modo diem nox, modo noctem dies, longitudine superet: & modo æquis etiam partibus contenta sint, & in omnibus tamen maximam concinnitatem & conuenientiam demonstrent. Vel, eructat verbum & annunciat scientiam, de prouidentia dei. Ipse enim ordo, prouidentiam dei esse nos docet. vel aliter, dies dici potest, pater, & dies, filius, per communem utriusque diuinitatis splendorem. Eructat igitur: hoc est dicit pater filio, verbum, iuxta illud: ego à me ipso locutus sum nihil, sed qui misit me pater, ille mihi mandatum dedit, quid faciam, & quid loquar. Et rursus nox Christus est, secundum humanitatem, si diuinitati comparatur, quæ nox annunciat nocti, hoc

hoc est aliis hominibus, scientiam, & cognitionem de deo.

Non sunt loquela neque sermones quorum non audiuntur voces ὡς εἰς τὸ ἀκούσασθαι. Cum interrogatione legendum est: quasi dicat, nunquid non sunt loquelæ, neque sermones earum rerum, quæ anima carent, & quarum voces non audiuntur? Nam cum nulla earum audiatur vox: quia scilicet nullam habent: credere etiam quis potuisset quod nec loquela nec sermo earum audiri possit. Sunt autem loquela & sermo, vocis partes: cuiusque dubitationem mouerit subiungit solutionem. Est etiam Hebraicum idioma, antepositio illa pronominum, quorum, eorum. Verum ordo sic fiat, cum interrogatione vt diximus. non sunt loquelæ neque sermones eorum, quorum non audiuntur voces?

In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terra verba eorum. Profecto, inquit, tanti sunt, vt omnis terra illorum voce plena sit, declarando vt diximus. Et idem sibi volunt verba quæ sequuntur: & in fines orbis terræ verba eorum. Ad maiorem enim emphasim aliis verbis replicauit, quod iam dixerat, vt sæpe solent prophetae, & præcipue beatus David, vel aliter: cum docuerit propheta creaturas superioris commemoratas, vocem quodammodo emittere, ac fate ri prouidentiam dei, qua vniuersa reguntur, ac continentur, tamen & anima, & articulata careant voce: modo prædicans, quomodo in omni generatione semper erunt aliqui, qui huiusmodi creaturarum vocem intelligant, subdit: non esse loquelas aut sermones alicuius idiomatis, per quos non audiuntur: hoc est non annuncietur, mutæ illæ creaturarum voces, de quibus dictum est. Quæ propheta iam impleta est, quoniam ubique gentium sunt, qui intelligunt & annunciant prouidentiam dei. In hac vltima tamen expositio ne verbum, audiuntur, accipi debet pro audientur, vt sit tempus pro tempore. Vel ideo fortassis præsentis tempore vltus est, quia prophetae futura veluti præsentia intuentur.

In sole posuit tabernaculum illi. Huius versiculi sensus talis est: quod deus habitationem soli posuit in cœlo. Ait enim Moyses de duobus magnis luminaribus, quod posuit ea deus in firmamento cœli, vt lucerent super terram. Aliquibus etiam visum est, versiculum hunc recte contrahi non posse: nos autem post dictionem, tabernaculum, virgulam ponentes, & dictionem quæ Græce ἄντα habetur, non pro relativo, sed pro

aduerbio loci intelligentes, commodissime ordinem reddimus: posuit deus ac determinauit soli habitationē illic id est, in firmamento cœli: ita tamen ut superflua sit præpositio, in, quēadmodum multis in locis obseruauimus. Nam cum Græci sexto casu careant, & illius loco tertio utantur, dictio, sole, hoc pacto, soli, apud eos est, & ordo traditus recte fieri potest, ut diximus. Sol itaque qui constitutum sibi in cœlo habitaculum nunquam reliquit, diuinæ gloriæ ac prouidentię perpetuus est præco.

Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Subintellige verbū est. Pulcher est, inquit, sol, & decorus, radiorū fulgentium splendore, instar sponsi exeuntis à thalamo.

Exultabit ut gigas ad currendam viam. Hoc in loco etiam tempus positum est pro tempore, futurum scilicet pro præsentī. Gaudet quippe ac lætatur sol constitutum sibi iter percurrrens, ac quasi gigas propriis viribus fretus: ac si dicat, indefessus semper est sol, tametsi iam tot annis mandato dei inferuiat.

Tē 320. A summo cœlo egressio eius, & occursum eius vsque ad summum cœli. Egressio seu exitus solis, est oriens, secundum quem matutinum atque oriētalem Horizontem ascendit. Per occursum verò, occasum eius intelligimus, secundum quem vespertinum Horizontem subit, vnicō die dimidium sphære percurrrens: quinimmo & totam spheram integro nimirum die ac nocte.

Nec est qui abscondat se à calore eius. Nō est homo aliquis, inquit, aut locus: ita ut per locum elementa, per hominē animantia omnia comprehendantur. Hoc etenim maxima admiratione dignum est, quod tanto à nobis sol distans interuallo, illuminet & calefaciat. Ignis quippe iste inferi or, pcul quidē illuminat, sed non calefacit, nisi ad illū accesseris. Solis præterea pulchritudinē, robur, cursum, & utilitatē laudans propheta, magnificā ac liberalē dei potentia omnibus manifestat. Quidam verò allegoricē hæc exponētes dicunt: per cœlos quidem cœlestes atq; incorporeos ordines intelligi, qui deū assidue laudāt: ut Esaias & Ezechiel tradunt: qui audisse se illos referūt: vel homines illos, qui terrena trāscendentes, prophetiæq; ac cōtemplationi dei incumbentes in cœlū tendunt: & per fir-

maamentum

mamentū eos homines qui circa mūdi actiones stabiles ac cōstantes sunt, & ad omnes calamitatū impetus infracti: & per diē rursus, præclaras illas cœlestes atq; incorporeas potestates, quæ secunda dicuntur lumina: quæq; diuina mādāta sibiipsis mutuò deferūt, & renunciāt: p noctem verò, hominē ipsum, ob carnalis nimirū crassitudinis caliginem, quæ animā circundat. Et quæ sequitur cōsequenter prædictis exponūt. Verba autē illa: in omnem terram exiuit sonus eorū: magnus Paulus in epistola ad Hebræos cōgrue ad euangelistas atque apostolos transfudit, atq; eis accōmodauit. Illa verò: In sole posuit tabernaculum illic: hoc pacto per eosdē exponuntur, dicētes: quod Christus in homine habitat: in eo inquā homine, qui virtutū radiis coruscauerit. Ego enim, inquit, & pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Vel Christi tabernaculum, est assumpta humanitas: quā cum illic habitaret, posuit in luce, degēs sub sole: hoc est in aperto ac palam viuens. & ipse tanquā sponsus, Speciosus enim, inquit, forma præ filiis hominum: illustratus nimirū virtutū radiis ac multiplicibus charismatū donis: qui etiam exultauit ut pro nobis curreret viam ad mortem: atque à summo cœlo descendens in illud rursus reuersus est. Præterea etiam nemo se abscondet à calore sermonum eius: quia alij quidē vere calefient, alij verò vel illud saltem ad discant, quod ei omne genū flectitur cœlestium terrestrium & infernorum, ut dixit Apostolus.

Lex domini irreprehensibilis, conuertens animas. Sufficeret inquit, ad præstandā nobis cognitionem de deo, ipsa lex naturæ, quæ magnitudinem, pulchritudinē, & ordinē rerum quæ creatæ sunt, omnes homines docuit: verū hoc deo satis nō fuit, sed scriptam etiam legē nobis tradidit, per quam de diuina prouidentia ac sapientia etiā doceremur: variis autem nominibus legē vocat. Nam & legem appellat, veluti quæ conuersationē vitæ cōcinnat & constituit: & testimoniū, quia peccatores contestatur: & iustificationem, quia quod iustum est docet: & mandatū, quia quæ agēda sunt præcipit: & timorem, veluti inexorabilē: & iudicium, quasi sententiam ferat & suffragium: quēadmodum latius diximus in psalmo 17. Lex itaque domini

h

irreprehensibilis, & conuertens animas. Quid enim in ea est, quod accusari possit, cum & ad animarum conuersionem sit posita, & ex paruis maiora doceat?

Testimonium domini fidele, sapientiam prestans paruulis. Fide digna sunt hæc testimonia, quæ à domino sunt. Paruulos autem vel ætate dicit, quæadmodum videmus accidisse in Daniel. cui puero adhuc data est sapientia: aut ob humane sapientie ignorantiam, aut etiam ob summam simplicitatem. Omnibus enim his modis paruulus quis dici potest.

Διευκλίνουσα
#62.

Iustificaciones domini recte laustificantes corda. Nihil tortuosum aut obliquum habet: quinimmo summa hominibus lætitia afficiunt dum causas docent. Vel rectas appellat iustificaciones domini, quasi quæ rectitudinem in omnibus operantur.

Præceptum domini lucidum illuminans oculos. Animæ oculos intellige per quos corporis etiam oculos illuminabit: ita ut per prauas vias non incedant.

αὐγυδς.

Timor domini mundus permanens in seculum seculi. Mundus veluti qui accusari non possit, aut vituperari. Humanus enim timor accusari solet & pusillanimitas appellatur. Timor autem hic eum intelligit propheta qui perfectioris hominem reddit, qui purus est ac mundus: quæ quoties quis habet, à beneuolentia dei nunquam excidit. Initialis autem timor mundus non est, quia ex propriis nascitur peccatis. Vel mundus ideo dicitur hic timor, quia munditiæ est causa, & mundos homines reddit. Præterea alia est huius timoris ad alios differentia: humanus timor, aut ille quæ initialem diximus, tempore sæpe extinguuntur, nec perpetuo permanent: non sic timor iste perfectior, quæ laudat propheta, qui per totam vitam hominis extenditur: ut denotant illa verba: In seculum seculi. Vel ideo mundus dicitur quia post animæ purgationem innascitur: & permanens, quia timor ille qui ad munditiam peruenit, eiicitur à dilectione. Dilectio enim inquit, foras pellit timorẽ. hic autem timor, qui munditiã subsequitur, permanet in æternum.

Iudicia domini vera. Ea enim sola proprie omni profuso errore carent. Nam humana iudicia si ad summam & exactam diuinorum iudiciorum disquisitionem comparentur, erronea etiam esse apparebunt, propter humani nimium intellectus infirmitatem.

Iustificatio

Iustificata in idipsum. Hoc est quæ vera pariter sunt & iusta. *E' ai vōg'vto.* Nam quod proprie verum fuerit, illud etiam iustum erit.

Desiderabilia super aurum & lapidem preciosum multum. Hoc est supra omnia huius mundi bona, quæ præciosa ab hominibus reputantur: qui verò ab huiusmodi materialium rerum desiderio percipit fuerit, ille diuina iudicia: hoc est, legem dei, quasi famelicus, semper appetet, eisque nunquam satiabitur.

Et dulciora super mel & fauam. Mellitis etenim fauis, qui & visu incundi sunt, & gustu suaves, dulciora sunt eloquia dei. Per preciosissimas autem materias & per cibum suauissimum, desiderium & dulcedinem diuinorum iudiciorum demonstravit.

Etenim seruus tuus custodit ea. De seipso propheta hoc dicit. Vel in vniuersum quod omnis qui seruus dei est, atque ita per virtutem affectus, necessario omnia obseruat quæ superius dicta sunt. Custodit enim posuit pro eo quod est, amat atque operatur.

In custodiendis illis retributio multa. Non in futura tantum vita, sed etiam in presenti.

Delicta quis intellige. Quia predictorum obseruatio, est peccatorum abstinencia proficitur, quod difficilimum est, merito dubitat propheta quis namque futurus sit adeo sapiens ad discernendum peccata, ut in ea non incidat: cum aliqua peccata sint maxime læticia: ea præcipue quæ in animo consistunt.

Τίς οὐ γένοιτο

Ab occultis meis munda me. Occulta appellat peccata, quæ clare commissa sunt, vel turpes cogitationes, quæ in animo versantur, per quibus ardenter supplicat. Nam quanto magis lætetur, tanto difficilius expelli ac superari possunt. Quippe cum summa securitate animam nostram inquinat. Manifesta enim peccata facilius superantur, nisi quis perditis profus sit moribus. Vel per occulta, peccata ea intellige, quæ per ignorantiam committuntur.

Et ab alienis parce seruo tuo. In alienis, inquit, peccatis parce mihi, cum nouerim reges, pontifices, parentes, & dominos, obnoxios esse subditorum, plebium, filiorum, & seruorum peccatis, quando nimirum ob illorum negligentiam deliquerint. Vel ab alienis, hoc est, à peccatis quæ fortuito ac casu commissa sunt & non electione, vel ab alienis, hoc est, ab inimicis, tam visibilibus quam inuisibilibus.

E' av μίμρον

Si mei dominata non fuerint, tunc irreprehensibilis ero. Si hæc inquit, peccata me non vicerint, tunc perfectionem assequar.

κατα νουγυδς
σωσι.

h z

In præsentia enim tametsi legem obseruo, timeo tamen à peccatis.

Et emundabor à delicto magno. Per magnum peccatū, ea intelligit quæ superius dicta sunt: licet fortassis quibusdā contemptibilia videantur. *Mētis* etenim inquinatio spiritum fugat, & neglectio eorū delictorū quæ à subditis cōmittuntur, eandē cōdēnationē, vel maiore etiā mereretur. *Et erunt vt placeant eloquia oris mei.* Tunc, inquit, preces meæ erunt tibi gratæ, atque eas suscipies: quādo scilicet à prædictis omnibus mundatus fuero.

Et cogitatio cordis mei in conspectu tuo semper. Subintellige verbum, erit. Nisi enim dediscat cor meū turpia cogitare tua certe, & ea quibus tu delectaris, nunquā cōsiderabit.

Domine adiutor meus & redēptor meus. Tu enim mihi adiutor eris vt redimar, & redimes me à prædictis peccatis, vel, tu o domine adiuuas me, in iis oībus quæ p̄ virtutē ago, & liberas me de oībus periculis in quæ incido. Illud etiā aduertendū est, quod verba illa, ab occultis meis mundā me, & quæ sequuntur, oībus possunt fidelib⁹ accommodari.

In finem psalmus ipsi David.

In finem etiam hic psalmus inscribitur, quia futura predicta & que finem habitura erant tēpore Ezechia regis. Nā cum Sēnacherib Assyriorū rex blasphema illa verba populo annūciari iussisset, dolēs atque id egre ferens Ezechias, cucurrit ad tēplū dei, vt in libris Regū legimus: & omnia deo annūcians quæ acta erāt, aduocauit eū in auxiliū. Omnes autē regis familiares, inter quos erat etiam Esaias propheta, anima illius contritionem vidētes, quædam ad eum tunc verba in sententiam ac tenorem præsentis psalmi locuti sunt, orantes supplicationē regis exaudiri. Illud autem considera quomodo diuina gratia propheta nostro non tantū ea reuelauerit, quæ futuris fieri debebant tēporibus, sed ipsa etiā verba, quæ verisimile erat, illius regis domesticos dicturos esse.

PSALMVS XIX.

Exaudiat te dominus in die tribulationis. Nam cum Ezechias misisset nuncios ad Esaiam, hoc pacto ei locuti sunt, dicentes: dies tribulationis atque improperij.

Protegit te nomen dei Iacob. Quod neglectum modo est.

& blasphematum ab Assyriis. Meminit autē patriarchæ Iacob, quia & ille in magnis calamitatibus versatus est & periculis, & ab omnibus tandem dei auxilio liberatus.

Emitte tibi auxilium de sancto. Sanctum templum appellabant antiqui, quod aduentare illuc deum credebant.

Et de Sion tuetur te. Mons Sion dedicatus erat domino: & sensus est. Deus qui habitat in Sion, illincueniet in auxilium tuum.

Memor sit omnis sacrificij tui. Quodcunque scilicet in pacis tempore vt pius ac religiosus ei obtulisti.

Et holocaustū tuum pingue fiat. Per holocaustū victimā intelligit, quæ totā atque integram erat oblaturus. Hęc, inquit, victima pinguescat. Fiet autē pinguis, si libera ei pascuæ dimittantur, quod erit, dissoluta obsidione. Per victū itaque pinguedinē, obsidionis etiā dissolutionem fieri optat, vel pinguescat: hoc est, pingue reputetur & acceptum. Holocaustū græca dictio est, ex nominis etymologia sic dictū, quod totum comburatur. Sacrificiorum enim alia in totū, alia autem in parte comburebantur: veluti omentum, renes, adeps, & alia huiusmodi, vt habetur in Leuitico.

Tribuat tibi dominus secundum cor tuum. Vt cor tuū optat. Cor autē propheta sepe ponit pro anima, eo quod præ ceteris alijs mēbris cor ab anima inspiretur. Sic etiam alibi accipitur: cor meū & caro mea exultauerunt in deū viuentē.

Et omne consilium tuum impleat. Quodcunque scilicet rectum ac iustum fuerit.

Lætabor in saluari tuo. Speramus, inquit, quod deus ob tuam probitatē, præstaturus tibi sit salutē, tēque insuperabilem redditurus: quo bñficio, & nos tecū pariter fruemur.

Et in nomine dei nostri magnificabimur. Nā si inimicos de⁹ conterit, formidabilis etiam erit gentibus, hoc solo nomine deus Israël, inuocatus: per quod nomen, & nos magnificabimur, veluti exaudita inuocatione nostra.

Impleat dominus omnes petitiones tuas. Orationi insistent & precibus, ob diurnam ac constantem contritionem, atque humilitatem regis.

Nunc cognoui quoniā saluū fecit dominus Christum suū. Hęc quasi ab vnoquoque eorū tūc pariter comprecantium dicta sunt, certitudine quadā salutis habita à sancto spiritu.

Christum autem regem appellat vt vinctum.

Exaudiet illum de caelo sancto suo. In caelo habitabat, & in templo obumbrabat: atq; ideo aliquando è templo, aliquando verò è caelo illum aduocabant. Sanctum verò caelum appellat quasi sanctificatum deo ac dedicatum.

In potentibus salus dextera eius. Salus illa, quae obuenit à gratia dei, fundata est in abundantia quadam atq; excessu diuinae potentiae: atque ideo nos confidere oportet: & inimicorum apparatus non timere, quanquam immensus admodum atque intolerandus videatur.

Hi in curribus & hi in equis. Hi qui circumdant nos, in curribus & in equis sunt, in quibus confidunt. Eosdem enim inimicos vtrobique intelligit, tamen si repetat articulum: estque hoc etiam Hebraicae linguae idioma.

Nos autem in nomine dei nostri inuocabimus. Nos autem, inquit, illud dei nomen, quod ab inimicis exprobratum ac conrumelia affectum est, in auxilium nostrum inuocabimus: vel propter nomē domini, quod ab illis spreum est inuocabimus dominum adiutorem.

Ipsi obligati sunt & ceciderunt, nos autem surreximus & ressi sumus. Superiora verba, lamentationis ac plactus tpe prolata fuerunt: quae sequuntur post inuisibile Assyriorū cecidit dicta sunt: obsidione scilicet dissoluta, omnibus gaudēibus, & deū glorificantibus, atq; huiusmodi verba dicētib; Obligati enim sunt & impediti potentia dei, atq; inlethalē ruinam precipites delati: nos autē qui in multo eramus timore, surrexim⁹, animūmq; & fiduciā recepimus.

Εν τῷ ὄντι ἡμῶν
πρ.

Domine saluum fac regem, & exaudi nos in quacunque die inuocauerimus te. Quēadmodū nunc de manu inimicorū regem saluasti, sic & in futurū saluato, cum ob proprias virtutes dignus sit, qui à te salutē cōsequatur: & nos rursum etiā exaudi, quotiens te inuocauerimus, quem admodum nunc exaudisti. His itaq; sic dictis, praesentis psalmi expositionē de Ezechia perfecimus. Quidā congruere eū dicunt beato David, cum in acie aduersus inimicos cōsisteret, & conscriptū ab eo esse ex sociorum persona, qui eū eo aderant. Cōgruit etiā vniciq; fideli aduersus daemones decertāri, ipso nimirū corpore, p̄ anima preces portegēte. Nā & daemones nomē dei contēpsere. Per sanctum autem,

autem,

autem, & per Sion, caelum intelliges, vt saepe dictum est, per Christum verò, & Regē quēlibet Christianū, vt alibi praediximus. in curribus autē & in equis daemones incedere dicuntur, ob eorum velocitatem, & ob summū belli apparatus. Dicit etiam potest hic psalmus aduersus inimicos nostros Barbaros, & pro regibus nostris fidelibus,

In finem Psalmus ipsi David.

- Hic Psalmus similiter in fine inscribitur, veluti qui prophetiā continet, quae Ezechiae regis tempore finem accepit. Atunt enim quod post eam aegritudinē qua de illius vita desperatum est, addito ei postmodum xv. annorum vitae spatio, vt in libris regum traditur. familiares ac domestici eius gratias deo egerunt: quorum verba ac voces praesens Psalmus imitatur ac fingit. vitam enim inquit petiit à te, & tribuisti ei vel aliter: beatus David futura ea esse praesciens, praesentē Psalmū pro Ezechia rege deo obtulit.

Domine in potentia tua letabitur rex. In illa nimirum potentia, quae ei haecenus adiuumento fuit & in futurum letabitur. ita enim credimus ob receptā à te in praeteritum beneficia.

Δυστάμην

Et in salutari tuo exultabit vehementer. Hoc est in salute, quam à te est consecutus.

ἡσὺ ἐν τῷ

Desiderium animae eius tribuisti ei. Vel victoriā de hostibus, vel vitae diurnitatem, vel omne denique eius votum.

Et voluntate labiorum eius non priuasti eum. Quod superius dictū est, iterū repetit, quasi oblectans se in gratiarū actione. nā quod quisque an imo cupit, hoc ore etiā ac labiis petit. per voluntatē autem hic petitionem intellige.

Ὁμολογῶ
αὐτῷ.

Quoniam praeuenisti eum in benedictionibus bonitatis. Quoniā eū praeuenisti, & praecoccupasti saepius beneficiis tuis antequam ipse aliquid peteret à te. benedictionē hic pro beneficiis accipere debemus, quae à dei bonitate profiscuntur: & ideo dicit in benedictionibus bonitatis.

Χριστὸς ἡμῶν

Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso. Beneficia ei praestita commemorat: & in primis donasti illum, inquit, corona regia.

Vitam petiit à te & tribuisti ei. Vt neque ab inimicis inter-

emptus sit, neque morbo confectus. vtrunque enim hoc sermone intelligere debemus.

ἡς αἰῶνα αἰῶνας.

Longitudinem dierum in seculum seculi. Non solum vitam dedisti ei, sed eam etiā longam pręstitisti. Quod verò ait, in seculum seculi, Propheta proptie his verbis vti solet, quando futurum atque indefinens seculum designat: tamen si aliquando aut longum, aliquod temporis spacium, aut firmam atq; immutabilem deliberationem eodē sermone demonstrat, vt hoc in loco: tu dedisti, inquit, ei vitam, vitam inquam longam, & longitudinem dierum firmam ac stabilem. Nec tamen ab re fuerit, si verba hæc, propter æternam vitam dicta fuisse credantur.

Magna est gloria eius in salutari tuo. Post diuinū hoc auxilium & beneficium à deo acceptum: magnus, celebrer, & cōspicuis apud omnes effectus est, ita vt legationes multę ab aliis regibus ad illum venirent, & dona ei plurima essent allata: quę omnia ob huiuscemodi diuinam protectionem illi acciderunt.

Gloriam & magnum decorem impones super eum. Ampliori adhuc, inquit, gloria illum donabis, & maiora efficiēs, cū ob perspectam in te animi eius voluntatem, pergratus tibi ac charissimus sit.

ἡτιδώς αὐτῷ ἐλογίαν.

Quoniam dabis benedictionem in seculum seculi. Benedictio aliquādo laudē significat, vt illud: benedic anima mea domino: aliquando gratiā seu beneficiū, vt illud: Pręuenisti eum in benedictionibus bonitatis: aliquando participationem sanctificationis, vt hic: aliquando blasphemiam ac maledictionē vt apud Iob: Nisi in faciē benedixerit tibi: ad hæc, & salutationē significat, vt in quarto Regum, quādo Heliseus dixit ad Giezi, si inuenieris hominē, non benedices ei: & si benedixerit tibi vir, non respondebis ei.

Letificabis eum in gaudio cū vultu tuo. Symmachus à vultu tuo, hoc est à protectione & custodia tua. aspicias enim in eum & gaudio replebitur. vel non simpliciter lætitiā habebit: sed simul cum beneuolentia tua: & causam adiunxit: quia synceram scilicet habet in te spem.

Quoniam rex sperat in domino, & in misericordia altissimi nō commouebitur. Nō in exercitu amplius aut in diuitiis cōfidit, neq; in aliis humanis virib⁹, sed in solo adiutore deo: atque

atque ideo non commouebitur nec fluctuabit.

Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis. Manus dei diuina est potentia, in quam incidere omnes eos optat, qui deo maledicunt: inueniatur, inquit, ab illis ad supplicia & ad pœnas.

Dextera tua inueniat omnes qui te oderunt. Inueniat, hoc est, comprehendat.

Quoniam pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui. Combures, inquit, eos igne irę tuę. per clibanum ignis, furnum intelligit, in quo coqui solet panis. in tempore autem vultus tui, hoc est, in tempore visitationis tuę. quando nimirum in eos seuerē ac toruē aspicias. vultus enim, inquit, domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.

Dominus in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis, fructus eorum à terra perdes, & semen eorum à filiis hominum. Perditionem inimicorum futuram prædicat, & pœnarum species cōnumerat: quod scilicet ab ira dei molestati conturbabuntur, dubitantes ex omni latere: quodq; igne etiam cremabuntur, & fructus agrorum ipsorum etiam corrumpentur, & quod tota denique eorum generatio peribit: vt satis indicant illa verba. Et semen eorum à filiis hominum. per filios autem hominum humanam generationem significat.

Quoniam declinauerunt in te mala. Omnia verò hæc patientur, quia mouerunt mala aduersum te, & quia nomē tuum blasphemant, & seruis tuis insidias tendunt, multisq; eos damnis ac malis afficiunt.

Cogitauerunt consilia in quibus sistere non potuerunt. Licet multa, inquit, aduersus te ac seruos tuos cogitauerit, huiusmodi tamen cogitationibus immorari atque insistere non potuerunt. destruentur enim eorum consilia.

Αἱς οὐ μὴ δύνωσι
καταστῆναι
κατ' αὐτῶν.

Quoniam pones eos dorsum. Dorsum poni dicitur qui fugit ac terga dat. nihil enim aliud corporis eius tūc, quàm dorsum, hoc est, quàm tergum videri potest.

In reliquiis tuīs preparabis vultum eorum. Hoc per hyperbaton figurā construendum est, si sententię tenorē seruare voluerimus, hoc pacto: in reliquiis eorū preparabis vultum tuum: ac si dicat, quod neq; etiam ij saluabuntur

qui relictī sunt & superfuerūt à strage belli, & qui in fugā conuersi sunt, sed cōtra eos etiam visitationem tuā pręparabis, ad eō vt non possint euadere: & hic quidem erit sensus si legas, in reliquiis tuū, &c. verū quia dictio Gręca s̄ potest intelligi, vt referatur ad pręcedētia, ita vt sit lectio: in reliquiis tuis, &c. Iuxta hanc lectionem, paulo post secundam psalmi expositionem tractabimus.

Δωδέμη. *Exaltare domine in potentia tua.* In psalmo 7. declarauimus quid significet verbum hoc, exaltare. eundem enim sensum habet hic versiculus, quem ibi illē: & exaltare in finibus inimicorum tuorum.

Δωδέμη. *Cantabimus & psallemus potētatus tuos.* In fine psalmi 12. declarauimus quid significēt hęc verba cātare, & psallere. Aliqui hunc psalmū cōgruere asserunt ipsi beato Dauid, dicentes: q̄ pro seipso illū cecinit. quod si susceperimus (nihil enim impedit) exponi poterit, vt subiiciemus. Quod igitur in principio psalmi ait: In potētia tua lætabitur, & in salutari tuo exultabit: intelligemus dicta fuisse p̄pter Christū qui & potētia dei est, & dicitur, iuxta Apostolū, & saluator. ipse em̄, vt ait euāgelista, Saluabit populum suum. ad patrē itaq; dicit propheta: Dñe in potentia tua, & ad filium: In salutari tuo: hoc est in ea salute, quę per te humano generi data est. hoc pacto etiā in sequētib; alia ad patrē, & alia ad filiū referri debēt. vere autem beatus Dauid, post mortē suā lætatus est, atq; exultauit, cernens ac cōtemplans diuinę incarnationis mysteriū. nam si dū adhuc tenebris humanę carnis indutus erat, animę tñ ac mētis oculis futura prospiciebat, multo magis hmōi corporis tenebris depositis, credendū est, eum purius ac perlucidius oīa specularū esse. & consequēter ad prędicta, per cordis desideriū, intelligemus desideriū videndi incarnationē hęc diuinā: cuius typum ac figurā viderat: & per voluntatē labiorū, indefinens ac perpetuū illud studium canēdi ac laudandi deū, quo desiderio nūquā frustratus est: canit quippe deo assidue, fidelīū oīm ore vtens ac labiis. vitā autē petiit à deo, & accepit, cū in summis sæpe periculis fuerit ac morti p̄ximus, & demū precibus suis ad deū intercedētib; ab eo saluatus sit. Magna est gloria eius in salutari tuo, hoc est, propter salutē illam,

illam, quę à te est. magnā quippe gloriā affectus est beatus Dauid, cū ex eius radice salus nostra pullulauerit: vnde maior ac celebrior apud oēs effectus est. lætificabis autem eum in gaudio cū vultu tuo: hoc est delectabis eū per filiū tuū. vultus enim seu facies patris, filius dicitur. Qui enim vidit me, inquit, vidit & patrē meum. per inimicos autē dei, Iudęos intellige Christi inimicos, quibus graua imprecatur Propheta, prędicens hoc pacto quęcunque postea passuri erant: & quorū semē iam prorsus deletum est: eorū dico, qui Christū crucifixerūt. nam qui erant iam per orbem dispersi, illi Romanorum flagellum euaserunt. Pones etiā eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui: hoc est in tēpore filij tui. vt iam diximus: quę res post aduentum Christi accidit. Ex illo enim tpe quo dixit dñs ad Iudęos, tolletur à vobis regnum, &c. graua aduersus eos in dies coeperunt oriri flagella. In reliquiis tuis, hoc est in iis Iudęis, qui crediderunt in te filium dei, & qui tibi relictī sunt vt fideles, pręparabis: hoc est, ornabis, & glorificabis genus eorū. Summa quippe gloria etiam hæc genus Iudęis est q̄ patres Apostolorum fuerint: tamen ipsi per se inglorij sint & abominabiles. Possumus & hunc psalmum Regi nostro fideli accommodare, & aduersus infideles Barbaros, quemadmodum diximus proxime pręcedentem etiam accommodari posse.

In finem pro auxilio matutino Psalmus ipsi Dauid.

Υπὲρ τῶν ἀνηλπίτων.

Præsentis Psalmus manifestissime ad Christum referendus est, & multa prædicat, quę ad assumptam carnem & ad salutarem eius passionem pertinent, & iam finem suum consecuta sunt. Pro auxilio autem ideo inscriptum est, quia supplicationem Christi continet, quę passionis tempore à patre auxilium petiit. Matutinum vero seu etiam vt Gręca dictio sonat, orientale auxilium Propheta Christum appellauit, qui mane atque oriens vocatur: hoc est diei principium. vere enim nobis dominus sedentibus in umbra mortis, non secus ac sol quidam iustitię ortus est, seu lumen scientiæ. Quod autem supplicat, facit, tamquam homo, vt nos orare doceret, in mortis tempore: quando quidē is etiam qui natura ipsa iustissimus est, propter insuetā animæ ac corporis disti-

Elionem tunc temporis formidat ac perhorrescit. Quidam vere prepositionem, pro, loco prepositionis, de, positam esse intelligentes, (vt alibi plerumque reperitur) aiunt Psalmum hunc de Christi passionibus conscriptum esse. Christi enim passionibus significari dicunt, per auxilium matutinum: quia commemorato passionis tempore, mane illud, atque orient quod diximus, hoc est, Christus, matutinum nobis auxilium prestat, deuicto per mortem propriam, illo tyranno qui mortis antea imperium occupauerat.

PSALMVS XXI.

Deus deus meus respice in me, quare me dereliquisti. Humanæ est formidinis sermo, quo maxime dei humanatio confirmatur, quodque verus ac perfectus homo fuerit Christus, & naturali obnoxius timori. Respice me, inquit. Solent enim qui carnifici quempiam tradunt, oculos auertere. Quare dereliquisti me? inquit. Atqui, nunquam discessit deus à Iesu, vbi semel dei filius ei vnitus ac iunctus est: verum præ summa formidine se derelictum putat. Nisi enim, inquit, tu apud te auxilium tuum continuiffes, ego sanè mortem non timerem. De hoc Christi timore tradunt etiam Euangelistæ, & quando orauit, dicens: pater si possibile est transeat à me calix iste: & quando introducunt eum in cruce, præsentis versiculi verba protulisse, dicentem: Deus deus meus quare dereliquisti me, hoc est, quare in hoc me timore reliquisti, sciens spiritum quidem promptum esse, carnem autem infirmam: vel quare me morti concessisti, sciens quod ego nihil morte dignum fecerim.

Longe à salute mea verba delictorum meorum. Reatus, inquit, peccatorum meorum procul sunt à salute mea, hoc est nullo impedimento sunt saluti meæ, qui nulla omnino sunt delicta quæ commiserim. Iniquitatem enim, inquit, alibi scriptura, nullam fecit: mors autem est peccantium multa. Vel aliter: subit dominus, atque accipit in se totius humanæ naturæ personam, vt cognatæ. Et quare, inquit, me hominem, hoc est, vniuersam hanc humanam naturam dereliquisti, sinens eam opprimi à morte? & causam infert, quia nimirum condemnationes meorum scelerum procul sunt à salute mea. Nam cum his ego pariter elongatus sum à te: quod si apud te essem, seruarer sanè ab hac morte.

Deus

Deus meus clamabo die, & non exaudies, & nocte & non ad insipientiam mihi. Hoc illo die accidit, quoniam comedit Pascha cum discipulis. Tradunt enim Euangelistæ, quod nocte illa orauit. Et verisimile, imo etiam credendum est die etiam orasse. Nec mireris quod ultimo loco id posuit quod præcessit. Ait enim, & non exaudies, & nocte: cum tamen clamorem nocte factum præponere debuisset, & tunc demum inferre, & non exaudies. Huiusmodi enim loquendi modi apud Prophetas frequenter conspiciuntur, quod ea nimirum ratione factum est, ne ex se ipsis loqui, sed quomodocumque & quæcumque audiunt, ita ea recitare videantur, quemadmodum sanctus spiritus in ipsis illa insonabat. Et in die, inquit, rogabo, vt transeat à me tempus mortis, & non exaudiat. Noui enim te ob humani generis salutem id facere, pro qua ego etiam incarnatus sum. Quidam per diem & noctem tempus ipsum crucis intelligunt. A sexta enim hora vsque ad nonam tenebræ factæ sunt, adeo vt tempus illud & dies & nox merito appellari possit, & intelligunt quod rogauerit patrem vt dimitteret peccata iis qui eum crucifixerant, & quod exauditus non est, cum illi postmodum funditus exterminati sint: & quod exauditus non sit, in causa fuit, quia manifeste illos nouerat eius resurrectionem calumniaturos, & proprium acturos peccatum.

Tu autem domine in sancto habitas laus Israel. Per sanctum, filij personam intelligit, humanæ coniunctam naturæ. Ego enim, inquit, in patre & pater in me est. Laus igitur populi Israel, deus pater est, qui habitat in filio. Iudæi quippe, solos se cognoscere deum gloriabantur, tamen nec iudicium facerent nec iustitiam, nec virtutum semitas sectarentur. Iis autem verbis quibus patrem ait habitare in filio, demonstrat quod filius & salutem hominum optauerit, & assumpti corporis mortem non recusauerit. Vna enim atque eadem est patri filioque voluntas.

In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt & liberaisti eos, ad te clamauerunt & saluati sunt, in te sperauerunt & non sunt confusi. Seipsum cum afflictis coniungit, atque ait: quemadmodum patres nostri secundum carnem qui ante meum aduentum, in hac vita clari fuere, sperauerunt in te, & clamantes ad te in periculis, ex eis liberati sunt: ita ego illos imitatus, ac

veluti illorum similis, similes etiam ad te effundā preces. Est autem Prophetarū mos, vt ad maiorem emphasim, atque vt intensiorem cordium suorū melius declarent, dictiones ac sententias plerunque repetant & inculcent. Per liberationem autē à periculis, ij qui in sacris scripturis docti ac diu versati sunt, non corporis solū, verūm animæ imaginis liberationem intelligunt: quando scilicet anima dolores omnes ac supplicia generose ferens, nihil illinc in suo læditur proposito. Hoc pacto sanctos martyres tametsi occisi fuerint, vicisse dicimus, & liberatos esse propter inuictam nimirum animæ fortitudinem.

Ego autem sem vermī & non homo. Hoc etiā ex persona Christi dicit, seipsum humiliantis. Hoc pacto beatus etiā David, qui alioqu & Propheta erat & rex, Canē se mortuum appellabat, vt in libris Regū legimus. Quod si dñs Iesus qui sine peccato erat, se ipsum adeo vilipendit, qd faciendū nobis est, qui & peccatores & adeo inutiles sumus: Quidā putāt verba huius versiculi, dicta esse ppter humanā Christi generationē, quæ absq; vllaviri fuit cōiūctio: vt huiusmodi verbis illud nobis indicetur, qd quæ admodū vermī à pluuia nascitur desup in terrā veniēte, ita & Christus superno sancti spūs in virginē aduentu sic generatus. Ob hāc igitur rationē Christus, vermī dicit, qui alia insuper rōne dicitur etiā, non homo, propter cōceptionē illam nimirū & generationē eius supernaturalem, quæ humanæ gnationis ordinē non seruauit: vel aliter, quia vermes in escā piscibus dari solent: dic ea ratione Christū vermē appellari posse, quia eius caro, sub qua diuinitas veluti occultus quidā hamus latebat, instar vermī facta est esca in capturā intellectualis illius ceti, qui mari præsentis vitæ versabatur. Nā cū cerus oscitabūdus ad illam escā hiaret, latenti illic hamo diuinitatis penetratus est. Vel quia vermī tametsi specie exiguus sit, materiam tñ corrodingo delet ac perdit, ita & Christus licet aspectu ac præsentia exilis videretur, cōtrarias tamen ac sibi resistētes dæmonū atq; aliorū potestates disperdidit.

Εξουσιαν.

Opprobrium hominum & neglectio pl. bis. Hæc verba manifeste prænunciant ea quæ passionis tpe Iudæi cōtumeliose aduersus dominū dixerunt, illudentes nimirum & deriden-

identes. Opprobrium autem hominum & neglectio populī intellige, vt idem significant. Per homines autem hic Romanos milites intellige: & per plebem, populum Iudæorum.

Oēs videntes me subsannauerunt me, locuti sunt labiis & mouerunt caput, sperauit in domino, eripiat eū, saluū faciat eum quoniam vult eū. Hæc apertissime inuenies scripta apud Matthæum. Ait enim qd ij qui pertransibant blasphemabant mouētes capita sua, & alia dicentes, quæ illic sequuntur.

Εξουσιαν.

Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre. Viri copula virginalia ventris claustra aperit. Immissum em̄ semē naturaliter vuluā aperit, quæ deinceps conclusum illud cōtinet, donec fœtus perficiatur. Ac demum pōdere grauata rursum apitur, & fœtū labi permittit. In saluatore autē nostro quæadmodū cōceptio absq; vlla viri copula, ita & progressio fœtus supra naturā extitit: ipsa, sc. diuina vi fœtum extrahēte, & virgineis claustris nullatenus apertis.

Spes mea ab vberibus matris meæ. Tu ab ipso, inquit, lacte fuisti spes mea. Ex illo enim tempore cognoui spes meas omnes in vno collocatas esse: edoctus nimirū à diuinitate mihi coniuncta. Scribit enim de Christo Lucas qd puer crescebat, atque inualescebat spiritu, & replebatur sapientia, & gratia dei erat cum illo.

In te proiectus sum ex utero. Procuratione tua, inquit, proiectus sum ex utero, veluti qui patrem in terra nullum habui.

A ventre matris meæ deus meus es tu. Statim, inquit, te deum cognoui, edoctus ab ipsa diuinitate, vt prædictum est. A ventre autem dixit, vel quia in carne erat, vel quia egressus de ventre. Hæc autem ex Christi persona dicta sunt. Ego, inquit, deus quidem sum, & filius æternus, sed postquam mihi carnem in utero virginis creatam assumpsit, ex tunc, o pater tu deus meus es.

Από γαστρος.

Ne discesseris à me, quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est, qui adiuuet me. De hoc etiam tradunt Euangelistæ, quod cœpit tristis ac mœstus esse, & rursus quod discipuli omnes relicto eo fugerunt.

Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me. Per vitulos plebeia Iudæorū multitudinē intelligit, veluti

iuuentutē omni prorsus regula carentē: per tantos vero, pontifices, scribas & seniores populi, propter ætatē nimium, & præ eminentiā: quos etiam pingues appellat, quia multis dei donis præ cæteris fruebantur. Ad hęc, sententiam facit quod alibi ait Moyses: comedit, inquit, Iacob, & impletus est & recalcitrauit dilectus, impinguatus & in crassatus est, & dereliquit deum factorem suum.

Aperuerunt super me os suum sicut Leo rapiens & rugiens.
Ω'σ'α. Quando congregati clamabant, tolle tolle crucifige eū. *Quasi aqua, effusa ac dispersa sunt omnia ossa mea.* Per Christi ossa, Apostolos intelligimus, veluti firmantes ac continentis reliqua Ecclesię Christi membra. Omnes enim tunc eo relicto aufugerūt, vt per Zachariam prophetam fuerat etiam prædictum. Percutiam, inquit, pastorem & dispergentur oīes. Et per effusionem, illorum à se digressum & fugam significat.

Factum est cor meum quasi cera liquefscens in medio ventris mei. Liquefactum est cor meum, inquit instar cerę. Defecit enim & debilitatum est in afflictionum igne. Per ventrem autem, iuxta Gręci nominis significationem totam corporis concavitatem intelligit.

Aruit quasi testa fortitudo mea. In cōmemorato nimirū igne afflictionē infixā: vnde exsiccata est illius efficacia. *Et lingua mea adhaesit faucibus meis.* Quando videlicet falsis testibus eum accusantibus, ipse nihil respondit, sed tacebat: vel etiam quando in cruce sitiuit.

Et in puluerem mortis deduxisti me. Per puluerem mortis sepulturam intellige, quia qui in sepulchro iacent, terra ac puluere inuoluuntur: ad quod sepulchrum tu volens, inquit deduxisti me, propter hominum salutem.

Quoniam circumdederunt me canes multi. Iudęos merito tauros superius appellauit, veluti qui iugo legis premebātur, tamen si ipsi legē transgredierentur: nunc autē Romanos milites iure etiā canes vocat, veluti immūdos secundum legem: & præterea etiam valde impudētes, quæ ratione dominus in Euangelio ad Cananzam dixit: non est bonum sumere panem filiorum & dare canibus.

Synagoga malignantium obsedit me. Inuidorum scilicet **Συναγωγή. Iudæorum.**

Foderunt

Foderunt manus meas & pedes meos. Clavis nimirum perforantes.

Diminuerunt omnia ossa mea. Nudum me crucifigentes, atque in cruce extendentes, ita vt ossium meorum cōpagines à quocunq; numerari possent.

Ipsi vero considerauerunt. Hoc est curiose, de me tunc suspensio disquisuerunt, nunquid filius dei essem. Dicebant enim: Si filius dei es, descende de cruce.

Et viderunt me. Hoc est cognouerunt quis nam essem, cernentes nimirum vniuersam creaturam mecū pati, tãtū durū adhuc permanferint. Scribit enim Matthæus, **καὶ ἰδοὺ** Centurio & qui cum eo erant, vidētes terrę motū & alia quę contigerant, timuerunt valde dicentes: vere fili⁹ dei erat iste. Vel aliter: Curiose egerunt, ne auferret de cruce à discipulis meis: vnde viderunt seu inspexerunt me, hoc est obseruauerunt cum militum custodia.

Diuiserunt sibi vestimenta mea & super vestem meā sortē miserunt. Manifestē hoc Ioannes Euāgelista declarat, dicēs: Milites igitur vbi crucifixerunt Iesum, ceperunt vestimēta eius (& fecerunt quatuor partes, vnicuiq; militi partē) & tunicā. Erat autē tunica inconsutilis, tota desuper cōtexta. Dixerunt igitur mutuo inter se, nō sciendam eā, sed sortiamur de ea, cuius erit: vt scriptura impleteretur, ea nimirū quę in hoc loco nobis tradita est p̄ Prophetā: cuius verba illic Ioannes distincte apposuit. Per vestimenta igitur indumēta illa intelligit, quę cōsuta erāt. Et quę diuisa fuerunt per milites: per vestē vero, tunicā illā inconsutilē, quę supernē erat cōtexta, & p̄ qua sortē miserūt.

Tu autē domine ne longe facias auxiliū tuū à me, ad defensionem meam conspice. His scilicet omnibus sic se habētibus.

Libera à framea deus animā meā, & de manu canis vniuersitā meam. Per frameam Romanos milites intelligit, qui frameas, hoc est gladios & arma ferebant: quos etiam canes ea ratione appellat, quā superius diximus. Per Leonē verò Iudęos, ob summā nimirū eorū scuitiā, & quia mortē ei⁹ sitiebant, & quia insidiis vtebātur: quo nomine paulo superius illos etiā appellauerat. Eosdē etiam Vnicornes vocat, veluti in vnā tantū dei personā credentes. Syluestre autē animal est Vnicornis, & iuxta sui nominis ety

mologiã, vnũ tantũ modo cornu gestat in fronte. Singu-
lari vero numero frameã Leonẽ & Canẽ dixit, conside-
rato vniuerso eorũ genere p̄ qđ vnusquisq; dignoscitur.
Per vnigenitam autẽ, animam suã intelligit, quasi vnica
ac singularẽ inter cãteras. Quippe quẽ sola inter omnes
alias peccatũ non fecit, & quẽ sola dei filium secũ vnũ
in eadem habet persona. De sua autem humilitate ipse e-
tiã in Euangeliis dixit. discite à me quia mitis sum, & hu-
milis corde. Quare autem huiusmodi preces fundat iam
diximus, & qualẽ etiam liberationẽ animã perquireret.

Narrabo nomen tuum fratribus meis. Adinaduerte quo-
modo diuinus spiritus quẽdã vt iam facta cõmemorat,
veluti qui futura ea esse prẽuidebat: quẽdã vero tanquã
futura: atq; hoc ex lege prophetiã. Per nomen autẽ dei,
nomẽ paternitatis intelligit Deum enim olim semper fa-
tebantur Iudæi sed patrem filij non cognoscebant. Hu-
ius autem versiculi prophetiam impletam esse legimus
apud Ioannem: apud quem Christũ dixisse legimus ad pa-
trem: manifestavi nomen tuum hominibus. Per fratres
autem Apostolos intelligit, quemadmodum & alibi post
resurrectionem eos appellauit, mulieribus illis dicẽs: Ite
& nunciate fratribus meis.

In medio Ecclesia laudabo te. Neque enim Apostolos tan-
tum priuatim docuit: sed in Iudæorum etiam Synago-
gis palam ac libere locutus est, narrans nimirum dei pa-
tris magnalia. Hanc autem prophetiam hodie etiam ma-
nifeste adimpleri videmus, dum Christi Euangelium &
priuatim & publice in Ecclesiis legitur.

Qui timetis dominum laudate eũ. Veluti iam exauditus à
patre hortatur cãteros fideles ad gratiarũ actionẽ: & pri-
mo fideles ex Gentibus, ad quos post resurrectionẽ suã A-
postolos primũ misit: (Eũtes enim, inquit, docete omnes
gentes) quõusq; nũc propheta ob summã eorũ virtutẽ ti-
mentes dominũ appellauit: quemadmodũ alibi etiã ap-
pellat Petrus in Actib⁹ Apostolorũ dicens: viri Israelitã
& qui in vobis timent deũ. Verum quia Ecclesia fidelium
non ex Gentibus tantũ, sed etiam ex Hebræis constitu-
ta est, hos pariter ad glorificandum deum vrget dicens.

Omne semen Iacob glorificate eum. Omnes qui ex Iudæis fi-
deles

deles sunt Omnium enim tribuũ progenitor fuit Iacob.
Timeat eum omne semen Israel. Per semen Israel vtrunque
genus supra commemoratum intelligit, Gentiles nimirũ
& Iudæos, qui fideles sunt. Omnis enim qui Christũ co-
gnoscit, vere Israel appellatur, cum Israel, interpretetur,
mens videns Deum. Iubet igitur vt Deum laudemus, vt
que eum semper veluti omnipotentem timeamus. Vel
cãteros Iudæos iubet, vt eum timeant veluti allaturum
eis exterminationem ob furorem ac rabiẽm quam erga
illius filium demonstrarunt.

Quoniam non spreuit neque molestam habuit deprecationem Ου κ̄ε προσέ-
ωχ̄θησι.
pauperis. Non molestã illi fuerunt preces, quas ei obtuli
& pro dæmonis profligatione, & pro vestra victoria. Seip-
sum etiam pauperem Christus appellat, & propter carnis
exiguitatem, & quia pecuniis, & omnibus aliis externis
bonis carebat.

Nec auertit faciem suam à me. Hunc loquendi modum
declarauimus in Psalmo duodecimo.

Et dum clamarem ad eum exaudiuit me. Statim, inquit, cla-
mans ad eum exauditus sum.

A te laus mea. Tunc scilicet quando vox è cœlo delata
est dicens: Hic est filius meus dilectus in quo cõplacui.
Et alibi: Et glorificaui & iterum glorificabo.

In ecclesia magna confitebor tibi. Per confessionem hoc in Ε'ξ̄μελοσυν-
σομασια
Ecclesia, quã ad vltimos vsque terrã fines puenit: vel quã
ex magnis ac summis viris consistit. Assidue autẽ Chri-
stus in medio Ecclesiã patrem laudat, per Euangelium
suũ. Et superius quidem Iudæorum synagogam Eccle-
siam appellauit, (nisi illic fortassis per Ecclesiam, singula-
res fidelium Ecclesias vbique locorum existentes intelli-
gas) nunc autem de ipsa vniuersali Ecclesia loquitur.

Vota mea reddã in conspectu timentium eum. Per vota, pro
missiones deo factas intelligit: quã nimirum & narraturus
esset nomen patris, & illud laudaturus.

Edent pauperes et saturabuntur. Ij scilicet qui eousq; re-
ligione ac pietate pauperes fuerant: vel etiã humanis di-
uitiis. Pauperes enim sunt, veri oĩs Christiani: qui tamen
spiritualẽ cibũ Euãgelicã comedunt doctrinã, qua vere

alitur atque augetur anima.

Oī n̄
corres.

Et laudabunt dominum qui exquirunt eum. Quia ob humani generis salutem proprio filio non pepercit. Exquirat autem deū ille qui per semiram mandatorum eius graditur quibus recta ad illum via perducimur. Vel aliter: comedent fideles Saluatoris corpus, cū quo & sanguinē eius bibent; & saturabuntur, sancto nimirū repleti spiritu, hymnisque & laudibus in mensa illa deum extollent: ita ut versiculus superior, non solū prophetiam contineat de Euangelio, sed de mystico etiā mensæ illius sacramento.

Viuent corda eorum in seculum seculi. Ait enim dominus in Euangelio: ego sum panis vitæ, & rursus: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in eternū: custodiens videlicet pariter madata. Per cor autem, totum hominē intelligit, eo quod illa pars cæteris omnibus partibus in quouis animante, vitæ sit magis particeps. Licet moriantur, inquit, resurgent tamen in vitam æternam.

Reminiscetur & conuertentur ad dominū vniversi fines terræ. Reminisci aliquē dicimus de re olim præcognita. Ex his igitur verbis illud nobis denotatur, quod cognitio dei in hominibus naturalis est, tametsi erroris nebula quæ erat in omnibus Gētibus, cognitionem illam obtegeret atque occultaret: verū vbi dissipata est illa nebula, & illucescere cœpit sol iustitiæ Christus, reminisci statim cœperunt creatoris, & ad ipsum conuersi sunt. Vel, reminiscetur in passiva significatione intellige, quod memores erunt. Ex vi enim Græci verbi vterque potest sensus eliciri: ita ut sit sententia, quod digni efficiuntur, quorum deus reminiscatur: tametsi eorumque repulsi ac neglecti fuisse viderentur. Illud etiam considera, quomodo ordinate atque apposite verbis Propheta vsus est: nam cū primo dixerit reminiscetur, deinde conuertentur, intulit, ac demum adorabunt.

Et adorabunt in conspectu eius vniversa familia Gentium. Atque nec vniversi fines terræ crediderunt, neque omnes Gentium familiae, verū quia in omnem terram Euangelium & ad omnes Gentes penetrauit, à toto partē significat: quæ admodū alibi contra, totū à parte. Et aliter: per familias, quas iuxta Græci nominis vim, parételas potius dicere possumus, cognationes intelligit. Manifestū verò est quod

Πατριαι.

de omnibus nationibus plurimi, qui inter se cognati erant, Christo crediderunt, & per ipsum patrem adorauerunt.

Quoniam domini est regnum & ipse dominabitur Gentium. Ipse enim eorum rex est & dominus, iuxta illud: postula à me & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ: & ideo adorabunt eum à dæmonis tyrannide liberati.

Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terræ. Per pingues terræ diuites intelligit: diuites inquam pietate & religione, qui antea pauperes fuerant: ut prædiximus.

In conspectu eius cadent omnes qui descendunt in terram. Adorabunt eum mortales omnes, qui in terram reuoluuntur, quia post communem omnium resurrectionē, omne genu ei flectetur secundum Apostolum. alij nimirum sponte sua, ac libenti animo, alij verò inuiti & cum timore.

Et anima mea illi viuit. Ipse enim est qui eam viuificat, quiq; à peccato occidi eam non sinit. hoc autem & de patre intelligi potest & de filio. Vel aliter: Viuit, inquit, anima mea deo, veluti quæ actiones suas omnes ad eum dirigit, quemadmodū contra dæmoni dicitur mortua, quando ad prauas illius suggestiones immobilis permanet.

Et semen meum seruet ipsi. Semē, inquit, meum Christus, patri meo seruiet. Per semen, omnes filios intelligas, qui ei per Euangelium generati sunt, & quos ipse, ut inquit Apostolus, patri suo subiecit.

Annunciabitur domino generatio ventura. Cognoscetur à deo, inquit, generatio fidelium ex gentibus, quæ ventura est in diebus incarnationis filij eius.

Et annunciant iustitiam eius populo qui nascetur. Ij qui per fidem generati sunt, annunciant eam posteris, & hi successiue alijs. Iustitiam verò ideò appellat, quia humani generis inimicum destruxit, qui iniuria illud semper ac damno affecerat.

Quem fecit dominus. Hoc est, quem sibi populum constituit cum antea dei populus non diceretur: quinimmo repulsus erat & exotus. Vel aliter: Quem fecit, hoc est quem creauit. Et quod dictū est annunciabitur dño generatio ventura. quidam aliter exposuerunt, dicentes: prophetiā illuc contineri de gentibus illis, qui in Hierusalē quære-

bant videre dominū. Scribit enim Ioannes accessisse eos ad Philippum, qui erat à Bethsaida Galilææ, & interrogasse eum dicentes: Dñe volumus videre Iesum: & Philippum deinde id dixisse Andreæ: & vtrunq; eorum demum id simul retulisse ad Iesum: & Iesum respondisse, quòd venerat hora vt glorificaretur filius hominis. Ecce quomodo Christo domino annunciata est ab Apostolis generatio illa Gentilium: illi nimirum Græci, qui exeuntes & accedentes ad Iesum, exordium quasi ac principium fuere Gentilium omnium, qui in Christum erant credituri.

Psalmus ipse David.

Hunc Psalmum sanctus spiritus beato David ex persona fidelium, qui ex Gentibus fuere conscribendum mandauit.

P S A L M V S X X I I.

Ποιμαίνω.

*D*ominus pascit me & nihil mihi deerit. Ipse enim dominus in Euangelio ait: ego sum pastor bonus. Qui cum primos fideles ex Gētibus quasi oues, præruptis in locis errabundos inuenisset, ad ouile suum duxit eos ac paut: pro quo beneficio eorū quisq; à Propheta nostro introducit in gratiarū actionem deo canere ac dicere: Dominus pascit me, atq; idè nullus est mihi timor quòd posthac necessarium aliquid aut opportunum deficiat.

Ἐν ἔργῳ
Χρῆσις.

In loco herbarum ibi me collocauit. Constituit me, inquit, in loco vbi erāt optima herbarū pascua. Persistit enim Propheta in pascendi metaphora. Herba autem & aqua de qua inferius dicit, vbertatem gregi præstāt. Et sensus est: Quòd vberimum ei pabulum dominus ad vescendum dedit. Vel per locum quidem Ecclesiam: per herbas, verò, virentes virtutibus fideles intelligit. Vel, per herbam Christianorum fidem intellige, quæ semper renouatur ac virent. Gentium enim fides cōsensit & aruit vt fœnum. Vel, per herbarum pascua, virtutes morales, per aquam vero quietis, pacatissimum contemplatiuæ philosophiæ confugium significat.

Ἀναπαύω.

Super aquam quietis educauit me. Hoc propter baptismi lauacrū dictum est, cuius aqua emundati, laborem omnē & pondus peccatorū proiicimus, ac deinceps requiescimus. Quapropter dñs dicebat: Venite ad me oēs qui labora

boratis & onerati estis, & ego requiescere vos faciam. Vel aliter: per aquā fluentia illa intellige viuificæ Christi doctrinæ, de quibus in primo psalmo dictum est, in expositione illius versiculi: quòd plantatum est secus decursus aquarum. *Animam meam conuertit.* Ab idolorum errore.

Deduxit me super semitas iustitiæ. Per iustitiā hic vniuersalē illā iustitiā intelligit, quæ oēs cōplectitur virtutes. Per semitas verò alias particulares virtutes, quæ ad illā tendūt. Ipse enim dñs incarnatus, has nobis vias aperuit, & per eas ingrediens, re ac verbis dux nobis itineris factus est.

Propter nomen suum. Propter hoc quòd christianus vocor: vel, ne nomen suum ob mala nostra opera ab infidelibus blasphemetur.

Nam & si ambulauero in medio umbra mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Umbra mortis labor ille est, qui in quocunq; reperitur periculo, quiq; ob doloris acerbitate, quæ morti persimilis est, umbra mortis asse dicitur. Mala verò, tentationes sunt & calamitates. Esse etiā dñs dicitur ac conuersari cū christianis, eo modo quo ipse declarauit, dicens: ecce ego vobiscū sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Vel aliter: umbra mortis est vita præsens. Nam quæadmodum mors animā separat à corpore, ita & præsens mūdus amatores suos separat à deo: quòd si quis cum deo est, erit etiā deus cum eo.

Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Virga est qua errātes corrigimus, baculus verò, quo pusillanimes innituntur. Sēsus est, tu & peccātes correxisti, laborātesq; ac labātes stabilisti, & vtroq; pacto nobis opē tulisti. Illud autē animaduertendū est, qd græca dictio παρακλήσεων nō tantū significat cōsolata sunt, sed etiā aduocauerūt: vnde paraclētū aduocatū & consolatorē interpretamur. Ordo igitur sic fiat: ipsa duo hæc, virga nimirum & baculus aduocauerūt me: hoc est admonuerunt. Nam qui aliquem admonet, aduocat eū & trahit ad id quòd confert. Quidā verò per virgā & baculum crucē intellexere. Ex duabus enim partibus, crux componitur, quarū rectam, baculum dicunt: à quo erecti sumus, cum in errore iaceremus: trāuersam vero, virgam esse aiunt, per quam percussit dñs ac confregit dæmones. Solent enim qui valide percutiūt ex

transuerso ictum inferre, vt grauiore plagā infligāt. Præponi autē dicit virgā baculo, quia primo cruce tyrannū destruxit, & eadē postmodum nos redemit: ita vt sensus sit: q̄ crux tua ad pietatē me, & ad religionē aduocauit. Et aliter: virga quidē pro dei iudicio sumi potest, & baculus pro prouidentia: quorū vtrunq; nos ad salutem aduocat.

Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me. Non solum vt prædixi me beneficiis affecisti, sed & spiritualia etiam oblectamēta donasti, quæ per mensam hic significantur. Hanc autem in conspectu, inquit, inimicorum meorum parasti, vt videntes dolore tabescerent: vel aduersus eos, hoc est contra id, quod cupiunt. Illi enim mœrore me semper ac tristitia magis afficere studēt. Vel per mensam, futurorū bonorū fruitionem intelligit, quā præparauit deus diligentibus se: vel altaris mensam, in qua cœna mystica illa iacet, vel etiam virtutē moralem: & per oleum quod mentem impingat, contemplationem earum rationum intellige, quæ in mentibus insunt.

Impinguaſti in oleo caput meum. In oleo nimirum spiritualis gratiæ: & per caput mentem seu intellectum intellige, veluti contentum à continente. Gratia enim spiritus impingat & hilarem reddit mentem. Fortassis etiam vntionem olei baptismatis prædicat: aut vnguentum illud, quo dominus à muliere vntus est: in quibus omnibus per caput, totum hominem significat.

Τὸ ποτήριον
ἐξ ὧν κρείττω
ἔσθι.

καὶ ἐλεῖς με.

Et calix tuus inebrians me, quam optimus est. Poculū, inquit, euangelicorū sermonū, quod me ebriū reddit. Excedere enim me facit à priori pertinacia, vt pote potens contra inimicos, vel aliter: poculum incruenti sacrificij intelligit. *Persequetur, hoc est sequetur me, ita incedentem nimirum, & fugientem errores. Vel persequetur, hoc est, perquiret me & non discedet.*

Et vt inhabitem in domo domini in longitudine dierum. Persequetur autē me, vt tutus in protectione dei habitem. Vel per domū domini ecclesiam dicit, & congregationē fidelīū in qua habitat dñs, & iis apparet, qui deo digni sunt: & sensus est: ego & diuina misericordia dignus censebor, & protegar à deo, & fidelis permanebo. Vel aliter: dabitur mihi

mihī in longitudine dierum, hoc est per totam vitam, vt inhabitem in domo domini. Et aliter: calix cognitio dei est, misericordia autē eius, misericors nimirū deus filius, qui per incarnationem suam semper nos persequitur, donec omnes cōprehendat, qui saluandi sunt. Domus etiā domini est eius regnū, in quo restituuntur omnes sancti: per longitudinem vero dierum, æternam vitam intellige.

Psalmus ipsi David prima sabbatorum.

Hic psalmus inscriptionem habet: prima sabbatorum. hoc est, Τῆς μῆρας illius diei, qua Christus resurrexit. Illam enim diem prædicat quæ σαββάτων. euangelistæ primam sabbatorum manifeste appellarunt: tametsi in fine de assumptione etiam Christi tractet. Illud tamen obseruandum quod in græca lectione, vnam sabbatorum legitur, quod latini interpretes passim, primam, dixerunt.

PSALMV8 XXIII.

Omini est terra & plenitudo eius. Ex quo nimirū de sepultura resurrexit, & discipulis apparuit, dicens: data est mihi oīs potestas, in cœlo & in terra: ex illo sanè tēpore, quo hæc acciderunt, Christi effecta est omnis terra, quæ antea sub dæmonum potestate detinebatur: & vbiq; terrarū, pro idolis templo deo erecta sunt, prædicatione fidei ad vsq; terræ fines dilatata. Plenitudo autē terræ homines sunt, qui eam habitant, & implent. A toto autē partē significauit. Neq; enim omnes crediderunt euangelio, neq; Christi omnes effecti sunt. Appellatione autem terrarū insulas omnes pariter comprehendit. Nam & ipsæ terræ partes sunt.

Orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo. Hoc ad præcedentis dicti interpretationē cōsequitur. Nam quod supra terrā dixit, hic orbē terrarum appellauit. Et aliter, licet nec tota terra, nec omnes domini effecti sint, à fidelibus tamen omnia domini esse reputantur: qui certiores facti sunt creatorem illum ac dominum eorum esse.

Ipsē super maria fundauit eam, & super flumina præparauit eam. Sciendum est, q̄ magnus Basilius, solum dñi imperiū pro fundamēto terræ esse dixit, nō aquā, neq; aliud quidpiam: per præsentē autem versiculum ostendi tantū, quis nam ab initio creationis mundi, aquæ situs fuerit: q̄ scilicet terræ aqua iniaceat, & quasi custodiat & cōtineat, nec

ab eius defluat superficie: Iuxta quē sensum cōgruentius fortassis legendum esset, quod græca litera non denegat. Ipse in marib⁹ fundauit eam, & in fluminibus præparauit eam. Ipsam vero aquā nō ab re & mare & flumina à propheta appellatā fuisse cōstat, ob aquarū in eis multitudines, cū & abyssum eā Moyses appellauerit, ob eius pfunditatē. Spiritus enim dei, inquit, ferebatur super abyssum. Ioannes autē Chryso. dictū hoc ait illud potissimū demonstrare: q̄ aquę toti terrę subiaceant instar fundamenti: & nihil mirū: ipse enim deus est, qui hęc ab initio fundauit. Omnia enim, inquit, per ipsum facta sunt. Admirandā autē foundationis rationē exaggerās propheta, vna hęc cōplicauit: q̄ fundauit eā, super maria, & quod stabiliuit super flumina. Tu verò hoc non in vniuersum intellige. Nā alioquin inferior esset aqua, verum Moyses inferiorē esse terram docuit: vnde manifestū est, hoc dictum esse respectu certę partis aquarū. In multis nanq; terrę concavitatibus, & cauernosis locis subter currūt partes quędā maris, quas maria appellauit. De fluminibus apertissimū est, q̄ sub terra longo interuallo ferātur, & rādem emergant. Admirādum vero, est quomodo nō consideant tanta terrę pondera. Omnes em̄ montes in huiusmodi aquis stabili sunt, & tamē in his fundata permanet terra solo facto ris sui mādato cōtenta. Præparauit autē, hoc est, ornauit.

Quis ascendet in montem domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Hoc de sacerdotibus puto prædictū fuisse, vt describeret, quales eos esse oporteret. Per montē vero domini, commune vnicuiq; tēplum intelligas, ob summam eius excellentiam & conspicuam omnibus claritatem, sic dictum, & quia aduersis vndiq; flatibus inimicorū fidei circumflatur: & per locum sanctum, altare quod in cōspectu dei est. Considera etiam prophetici sermonis diligentiam. Ascendet enim, inquit, ea ratione, quia ante tēpli ingressum, nonnulli inesse gradus solebant. Quidam per montem domini, sublimitatem earum intelligunt virtutum, quas in euāgelio dñs obseruari iussit: & per locū sanctū, cœleste, ac promissum nobis regnum. Vel aliter: per montem sanctum, sublimem de Christo theologiam intellige, rectorūque morum & diuinę incarnationis scientiam.

Innocent

Innocens manibus & mundo corde. Superioris versiculi verba per interrogationē à propheta formata sunt, ad quorum responsionem præfens subsequitur versiculus: & per manus quidem actiones significat, per cor vero cogitationes: ille, inquit, ascēdet, & stabit, cuius & actiones irreprehensibiles, & cogitationes vnā purę fuerint, ac mundę: quasi ascensurum illum neget, aut permanfurum, qui huiusmodi non fuerit: tametsi aliter videatur. Considera etiam quomodo vtraq; hęc pariter coniunxit, opera scilicet, & mentem. Alterum enim sine altero nō probatur.

Qui non accepit in vano animam suam. Qui à deo animam suam propter vanum aliquod non accepit: hoc est, vt vana pertractet. Vel, qui anima sua, quę ad bona opera fuit creata, ad praua vsus non est.

Nec iurauit in dolo proximo suo. Hoc est qui non peierauit. Nam is qui peierat, dolo agit: vel vt liberetur cum debeat, vel accipiat, quod ei non debetur. Similes etiam sententias habuimus in Psalmo 14. vbi inuenies latius de iuramento pertractatum in illo versiculo: Qui iurat proximo suo & non spernit.

Hic accipiet benedictionem à domino. Benedictionem, hoc est, gratiam, seu diuinum aliquod donum, in præfenti vita præstitum: hic vir, inquit, qui in actionibus suis probus, & in cogitationibus mundus fuerit, quique ab inani bus rebus seipsum segregauerit, & non peierauerit aduersus proximum suum, accipiet benedictionem, &c.

Et misericordiam à deo saluari suo. In futuro nimirū tempore. Vnusquisque enim etiam qui maxime iustus habeatur, misericordia dei indiget: qui, si compassionem suam non commiscuerit deus, non iustificabitur in conspectu eius omnis viuens. Quęnam enim, vlla sunt opera, quę cœlorum regno condigna sint.

Hęc est generatio querentium dominum. Generatio illa, inquit, quę sic vixerit, vt docuimus, merito appellari poterit generatio virorum querentium, hoc est, diligentium dominum. Qui enim diligit, quærit.

Querentium faciem dei Iacob. Deus Iacob deus pater ab Hebræis putabatur, facies autē patris, filius: qui vidit me, inquit, vidit & patrē meū. Patriarchę autē Iacob frequen

Et in psalmo 14.

rius in psalmis propheta meminit, vt 12. tribuū patris. vel aliter quærentium videre deum in futuro seculo, quando facie ad faciem illi eum videbunt, vt inquit Paulus, qui digni fuerint, vt videant.

D I A P S A L M A.

ΑΥΑΤΙ.

Tollite portas principes vestras. Ex hoc loco propheta, saluatoris in cœlū assumptionem prædicit, & angelos, qui ei in terra ministrabāt introducit, cum eo simul ascēdere, præirēq; , ac iubere aliis angelis, qui cœlorū aditum seruabant, vt tollerent portas. ordo autem verborū sic fiat: vos principes, tollite portas vestras: hoc est portas, quib⁹ præestis, & quarū estis principes: nec dixerunt, aperite, sed tollite: summam nimirum gloriæ incomprehensibilitatem, illius significantes, qui cœlū erat ingressurus. per portas autem ipsam custodiam intelligere debemus.

Et eleuamini porta æternales. Custodia ipsa æterna est, coquod angeli custodes æterni sunt. vel ideo æternales dicit, quia ab æterno nunquam antea apertæ fuerant. clausis enim ianuis descenderat dominus in tertiam, clam cœlestibus omnibus potestatibus.

Et introibit rex gloria. Rex gloriæ Christus dicitur & dominus gloriæ, veluti qui summam assecutus est gloriam, & qui eam aliis præstat, & qui aliorum omnium, qui gloriam assecuti sunt, rex est, & dominus.

Quis est iste rex gloria? Introducit Propheta portarum principes ad hæc verba dubitare, veluti, qui solum deum scirent esse regem gloriæ, quem in tribus personis, supercœlestia habitare loca arbitrabantur. vel aliter: carnis ac corporis amictus eos fecit obstupescere: quo circa interrogant, & vicissim audiunt.

Dominus fortis & potens, & dominus potens in præliis. Dominus hic est, inquiunt, ille, quem nostis, fortis, ac potens: ac rursus, dominus potens in præliis, hac autem replicatione ad maiorem illos cognitionem adducunt, ac pariter victoriam laudant, quam retulerat dominus de tyranno, quem in certamine deuicerat: & cruce, quasi hasta quadam, iaculatus transfixerat.

Tollite portas principes vestras, & eleuamini porta æternales, & introibit rex gloria. Principes portarum secundi cœli, hoc est firmamenti, auditis iis, quæ à præeuntibus angelis dicitur

dicta fuerant, summo gaudio ac lætitia affecti, & de humani generis salute exultantes, statim præcucurrerunt, eadem & ipsi mandantes aliis principibus primi cœli, quod est supra firmamentum.

Et quis est iste rex gloria? Eodem modo isti dubitant, atque ideo eadem interrogant, & audiunt.

Dominus potestatum ipse est rex gloria. Dominus, inquit, potens qui aliis potentiam præstat. vel, qui potestatibus imperat: hic, inquam, ille est, quem annunciamus esse regem gloriæ. Scire oportet quod Iudæi tam præsentem psalmum, quàm proximè superiorem, congruere dicunt illis Iudæis, qui captiui fuerunt in Babylone. & priorem quidem, quasi in eorum reditu, iucunda narrare, hunc autem ob tristitia quæ captiui patiebantur consolari eos, ac docere, ne locum illum Babylonis ægreferrent, cum omnis terra dei sit, & possit vnusquisque, vbicunque gentium fuerit, placere deo. verum conuincuntur huiusmodi interpretes manifeste decipi, vel ex ipso psalmorum ordine, cum alioquin ille post præsentem potius collocari debuisset: veluti ea annuncians, quæ post captiuitatem accidissent: nec solum ex ordine, sed ex ipsis dictis. ostendant enim illi nobis quæso, vbi misericordia cū eis per totam vitam permansit vt in præsentem habetur psalmo, & quas nam æternales portas haberet Hierusalem, quæ hic nominantur, ne cætera alia omnia commemoré.

Τὸν δυνά-
μειον.

Psalmus ipsi David.

Quidam dicunt beatum David conscripsisse hunc psalmum in supplicationis atque orationis speciem ad deum: eumque omnibus inter calamitates atque angustias deum invocantibus congruere: ac docere quomodo supplicare debeamus. nihil tamen veritat, quin dici possit beatus David pro seipso eum præcipue protulisse cum ab inimicis oppugnaretur. P S A L. X X I I I I.

Ad te domine leuau animam meam. Leuau hoc est eleuau, erexi, à terrenis nimirum eam rebus attollens, in quibus nulla mihi est salus.

Deus meus in te confido non confundar in seculum. Vel præ- sens dicit seculum vel futurum: vel in seculum non confundar pro nunquam.

Ὁὐ κατὰ χρόνον
χουδανῶν ἐς
τὴν αἰῶνα.

Neque irideant me inimici mei. Quicumque illi sint visibiles vel inuisibiles. Irridebunt autem, si supera uerint me.

Etenim vniversi qui te sustinent, non confundentur. Sustinent posuit pro expectant, vt plerisque in locis facit. ita enim interpretatur Aquila. Nam qui te adiutorem susceperit, non confundetur.

Confundatur iniqua agens superuacua. Alij casu quopiam, aut infortunio iniqua agunt, alij ob naturæ infirmitatem. Quicumque igitur alias ob causas transgrediuntur, ij superuacue iniqua agere dicendi sunt, hoc est, nulla ratione, sed præ summa malitia, quales erant visibiles atque inuisibiles inimici, qui aduersum beatum David pugnant. sine causa enim atque inaniter pugnatur cum eo, qui nullam alteri iniuriam inferat.

Vias tuas domine demonstra mihi, & semitas tuas edoce me. In his duobus versiculis eandem vbiq; dicit sententiam, vt sæpenumero facere solet, cum desiderij atque affectus sui intensiorem cupit demonstrare. viæ autem & semitæ dei sunt omnia quæcunq; ei placent. per eas enim securus, nec iam amplius vagabundus incedit, qui quæ deo placita sunt perficit. rogat propheta edoceri se à deo ea diligenter: quia qui id promerentur, à deo omnia addiscunt, quæ agenda sunt. Quidam per vias & semitas, dispensationes atq; administrationes rerum esse intelligunt, ad quas diuina se extendit prouidentia, ita vt quærere à deo prophetam his verbis intelligamus, quo nam modo omnia gubernentur: vt per actiones nimirum contemplatio diligentior consequatur. & per vias quidam vniuersalia, per semitas verò magis particularia intelligit mandata: quæ omnia tamen in libris diuinis antè didicisset, optat tamen re ipsa, atque operationibus melius addiscere, vt coactus quodammodo à deo ea operari, experimento deinceps cognoscat, quod sola prius ratione didicerat.

Ὁτι. *Deduc me in veritatem tuam.* Ne humanis cogitationibus seducat alia pro aliis eligendo.

Ὁτι. *Et doce me quod tu es deus saluator meus.* Atqui deum suum cum esse sciebat, & tamen adhuc doceri cupit: tunc autem addiscet, quando ab inimicis fuerit liberatus. Nam tunc sine controuersia manifeste demonstrabitur, quod
in solius

in solius dei auxilio fretus, liberatus sit, præter omnium opinionem, nullo hominum illi opem ferente.

Et te sustinui tota die. Re ipsa ac factis, vt dixit, inquit, doce me, quod tu es deus, q saluas me, & q te vere sustinui, ac adiutorẽ expectaui, & deceptus non sum. Quod verò ait, tota die, sæpenumero ppheta ponit pro, semper, quæadmodum & illa verba in seculum, vel aliter: Hebræi, tota die, ponunt, pro toto vitæ tẽpore. noctu enim cū dormimus, viuere non videmur. Hæc autẽ iuxta historiæ sensum dicta sunt. Iuxta anagogem, possunt hæc de Christo intelligi, cuius incarnationem ipsis quasi oculis spiritus, præuidēs propheta, & melius tamen intelligere cupiens, rogat verius, ac syncerius sibi vias illas, ac semitas demonstrari, per quas incarnandus deus erat incessurus. veritas etiam Christi doctrina eius est, quam addiscere optat propheta. ego em̄, inquit, veritas sum: & alibi, Veritatẽ dico vobis. doce igitur me, inquit, veritatẽ hæc: post quæ verba statim sistendũ est: & quod deinceps sequitur, quasi aliud principium per se legendum, hoc pacto: tu, inquit, deus hæc doce me. Tu em̄ es saluator meus, quæadmodum vel tuo edoctus sum nomine: Iesus quippe diceris, quod nomen saluator interpretatur: & vere prophetam nostrum Iesus saluauit, quando in infernum descendēs illinc eum eduxit. te igitur, inquit, semper expecto, & non despero. Aduertendum est tamen, q iuxta huiusmodi sensum non legendum est, doce me, quod tu es deus meus, sed doce me, quia tu es deus meus. Græca enim dictio ὁτι vtrinq; habet significationẽ.

Reminiscere miserationum tuarum domine, & misericordiarum tuarum quæ à seculo sunt. Memento, inquit, q à seculo, hoc est, semper, & natura tua, misericors es, & miserator: & q in lectione Græca dictio, misericordiarum, est in quarto casu, misericordias scilicet: annota indifferentẽ verbi huius constructionẽ apud 70. tam cum secundo, quàm cum quarto casu: vel fortassis eisdẽ casus seruarunt, quos in Hebraica inuenerunt lectione: vel fortassis ea ratione id factum est, quia antiqui licentius casum ponebāt pro casu, vt sæpenumero factum inuenimus. Illud autem aduerte, q verba hæc ad deum, nõ vt ignarum, aut obliuiosum dicta sunt: sed quia ignorare videtur deus, atq; obliuisci, quãdo

ad defensionem, aut in auxilium nostrum tardius venit.

Delicta iuuentutis mee, & ignorantias meas ne memineris. Confydera quomodo beatus David perfectior admodum effectus, pro delictis supplicet à se in iuuentute commissis: & nos tamen huiuscemodi, hæc minime cogitamus. sed quare non supplicat pro scienter à se commissis peccatis? quia scilicet quæ ignoranter commissa sunt, sola oratione delentur: ista verò maiori indigent pœnitentia, factis nimirum, atque operibus.

Secundum misericordiam tuam memento mei tu. Quemadmodum misericordia tua multa est, ita & tu in multa misericordia memento mei. vel in misericordia tua memento mei, hoc est, miserearis, non vt punias.

Propter bonitatem tuam domine. Quia natura, inquit, bonus es, tametsi præter voluntatem tuam ob peccata nostra etiam punias.

Xp̄s d̄s. Bonus & rectus dominus. Bonus quidem, vt misericors, rectus autem, tanquam qui delictorum pœnas exigit, rectum enim hic in iudicando intelligit.

Propter hoc legem dabit delinquentibus in via, diriget mansuetos in iudicio. Quoniã misericors est, & rectus, legem dabit peccatoribus: hoc est peccatores legi subiiciet, & castigabit delinquentes in via, hoc est, in hac vita, quam ideo viã appellat: quia omnes per eam, non secus, ac per viam transeunt. diriget autẽ mansuetos, ne seducantur. in iudicio, hoc est, cum discretione, quasi dignos, qui dirigantur. vel aliter: legem dabit, hoc est, legem statuet peccatoribus. Ad æquissimũ autem legislatorem pertinet leges ferre, quibus non tam puniatur, qui peccat, quam dirigantur. Hæc etiã iuxta Anagogem ad Christum referri possunt, qui peccatoribus illam viam statuit, qua ipse gradiebatur: vt per eam incedentes amplius non peccent: quiq; etiam mansuetos direxit, dum.

Docebit mites vias suas. Hoc de Christo, ac de eius discipulis manifeste dictum est. mites enim erant Christi discipuli, veluti qui ei nõ aduersabantur. discite à me, inquit, quia mitis sum, & humilis corde. docuit autem eos Christus vias conuersationis suæ, dum eos spectatores & comites sibi esse voluit.

Vniuersa

Vniuersa via domini misericordia & veritas exquirētibus testamentum eius & testimonia eius. Per vias hic sola legis mandata intelligemus, quæ iis, qui scriptam legẽ seruant pro misericordia & veritate habẽda sunt: cum manifestũ sit, deum misericordia commotũ, ea statuisse mandata: & cũ vera etiam contineant: vt pote quæ à vero deo sunt cõdita. Legem enim & testamētũ appellauit, & Testimonia. Testamentũ quidẽ seu potius iuxta Græci nominis vim, dispositionem: quia illam disposuit ad filios Israel. Testimonia vero, quia in his contestatus est, quæ futura erāt: quemadmodum in 18. psalmo declarauimus. quod si de Christo intelligam⁹, facilis est interpretatio. omnes enim viæ conuersationis Christi in terra misericordia sunt, & veritas, iis qui nouum eius testamētũ exquirūt: hoc est, iis, qui doctrinæ eius credunt & testimoniis, quæ à Prophetis de eo prædicta sunt. In omni em̄ vita sua Christus, & benefaciens miserebatur, & docens vera prædicabat.

Propter nomen tuum domine & propitiare peccato meo, multum est enim. Superflua est hoc in loco coniunctio, & idiomati hoc est etiam linguæ Hebraicæ, quod multis in locis reperitur. ait igitur: quia misericors appellaris, & bonus, propter hoc quæso propitius esto peccato meo, quod antea commisi: multum est enim, si ad eam mundiciam comparetur, quam præstare debuissẽ. ad Christum etiam referri potissimum possunt hæc verba, qui agnus dei appellatur, qui tollit peccata mundi.

Quis est homo qui timet dominum? Rarus sanẽ. quod si quis inueniatur, audi, quæ retributiones ei promittantur.

Legem statuet ei in via quam elegit. Diuersæ enim viæ sunt eorum, qui saluantur, hoc est, diuersæ vitæ, ac cõuersationis rationes, alia enim ratio vitæ est hominũ in cõmune viuentium: alia eorum, qui solitariam vitã degunt: alij etiam agendi vitam deligunt: alij contẽplandi: alij vero aliam: omnes tamẽ huiuscemodi rationes ad deũ ducũt, & quacũq; sibi elegerit is, qui timet dñm, in ea domin⁹ illi erit præceptor, & docebit. qd agendũ sit, vt declarauimus. timorẽ vero nõ simplicẽ intellige, sed cordi infixũ.

Anima eius in bonis demorabitur. Soluta enim à corpore, in illis erit bonus, q̄ nec ocul⁹ vidit, nec auris audiuit, &c.

k

Et semen eius hereditabit terram. Pergrata erat Iudæis liberorum procreatio: atq; ideo huiusmodi pollicitatione ad virtutē eos pellicit, promittens quod ij, qui deum timent, filios habituri sint, illius terræ hæredes, quam ipsi possidebant. semē etiam pro doctrina intelligitur, & per illam, ij rursus, qui edocētur: & sensus est: quod non tantum ipse saluabitur, sed quod ij etiam filij, quos iuxta eandem habuerit: morum ac spiritus rationem, terræ mansuetorum hæreditatem consequentur.

καὶ τὸ σπέρμα
αὐτοῦ κληρονομήσει
τὴν γῆν.

Fortitudo est dominus timentium eum. Robur ac murus.

Et testamentum eius manifestabit eis. Lex, inquit, domini, eis declarabit, quod deus est fortitudo timentium se. Ita enim lex omnibus pollicetur. vel testamētum ponit pro quocunque diuino documento, quod docet, quæ agēda sunt: nec tantum, quæ agenda, sed ipsa etiam diuina mysteria: quod domini lex iis præstare solet, qui mundi, ac puri ad eam accesserint.

Oculi mei semper ad dominum, quoniam ipse euellit de laqueo pedes meos. Oculos animę intelligit, quos intentos, inquit, semper habeo ad deum. noui enim quod ipse solus pedes meos à laqueis extrahet, & ab inuisibilibus inimicorum insidiis.

καὶ ἐπιπέσει
ἐν ἐμοὶ ὁ θεός.

Respice in me & miserere mei, quoniam vnigenitus & pauper sum ego. Quomodo dicatur deus respicere, supra in aliis psalmis diximus, sed quare se vnigenitum appellat, beatus David? nõne multos habuit fratres? verum hac dictione sæpe utitur propheta, pro solitario, seu solo, & vnico: quasi solus esset, & ab aliis destitutus. alibi etiam hac dictione abutitur propheta, dicens: & de manu canis vnigenitam meam. pauperem etiam se appellat, veluti mundano omni spoliatum auxilio.

Tribulationes cordis mei multiplicatae sunt. Cordis tribulationes dicit: quia siue à malignitate hominum, siue à cogitationibus & ab animi passionibus, afflictiones omnes semper deferuntur ad cor.

De necessitatibus meis erue me. Ab infortuniis, quæ me angunt & vim mihi inferunt.

Vide humilitatem meam & laborem meum. Per humilitatē, iuxta historicę sensum, corporis ac vitium infirmitatē intellige,

tellige, aduersus tantam inimicorum potentiā. sed iuxta spiritualem intellectum, summam expone animæ contritionem simili modo per laborem, iuxta primum sensum corporis defatigationem intellige, quam perpeffus est, cum fugiens inimicos multis in angustiis versareretur: & iuxta alterum sensum, laborem eum intellige, quem ex abstinentia, ex stabilitate sua, ex terreno accubitu atque ex cæteris aliis virtutum operationibus sustinebat.

Et dimitte omnia delicta mea. Præterita nimirum, à quibus postmodū abstinui. illud autē cōsidera quomodo nõ solū abstinere oportet à peccatis, sed multa etiā humilitate opus est, & labore ad hoc, vt plene capiā peccata remittā. Vide inimicos meos quoniam multiplicati sunt. Tam sensibiles quàm intellectuales.

Et odio iniusto oderunt me. Neque enim visibiles inimicos meos iniuria aliqua affeci, neque damnum, aut calūniā in eos intuli: similiter neque inuisibiles: quia si peccauit, non illos, sed me ipsum læsi. Restat igitur vt nullam aduersum me odij occasionem habeant: sed totum quod est ex sola oriatur inuidia.

Custodi animā meā. Ne incidat in eos: per animam autē corpus simul intellige. ea enim est, quæ corpus moderatur. Et eripe me. Si aliquando cecidero, vel aliter: custodianimā ab inuisibilibus nimirū inimicis, & eripe me, à sensibilibus scilicet, quæ corpus meū in potestate sua habere pquirūt.

Non confundar quoniam speravi in te. Sciens, inquit, quod qui sperant in te, à concepta spe non frustrantur, (vt dictum est in principio psalmi,) oro ne confundar, cum & ipse sperauerim in te.

Innocentes & recti adhaeserunt mihi, quia sustinui te. De præteritis rebus est sermo. alibi enim ait: & te expectans non sum confusus: multos, inquit, ad æmulationem attraxi, ac persuasi, ex iis, quæ mihi contigisse viderant, te solum verum adiutorem esse, ac minime fallacem: vnde etiam adhaeserunt mihi: hoc est, mecum lege amicitiae colligati sunt: quoniam recte sentiens, te expectaui. sed quinam sunt hi: quicunque scilicet innocentes, probi, & recti: hoc est iusti. propter hoc itaque exaudi me, vt per me alij pariter tibi gratias agant.

Libera deus, israel ex omnibus tribulationibus suis. Cū abū-
de, ac satis pro seipso orauerit propheta, demum pro po-
pulo etiā supplicat, qui secum pariter affligebatur. neq;
enim tantū tunc angebatur populus, quādo regnāte bea-
to Dauid Philistæi irruebāt, si concesserimus illo tēpore
compositum fuisse hunc psalmum, sed & antea cū fuga-
retur à Saule, & postea etiam tempore Absalonis, quādo
multi propter ipsum opprimebantur, quos nunc Israelē
appellauit, veluti ab eo descendentes: nec tamē præter ra-
tionem fortassis fuerit intelligere, quōd seipsum prophe-
ta Israelē appellet, ea ratione, quōd ab illo genitrix trabe-
bat: & si lubet, poteris etiam ad Christum orationem
hanc referre, vt ab eo petat propheta, quōd iis præsto sit
qui propter eum à fidei hostibus affiguntur. Iam enim
prædiximus, quod Christiani recte Israel dici possunt: illi
nimirum, qui Christum deum per fidem vident. Israel
enim, vt diximus, interpretatur, mens videns deum.

Psalmus ipsi Dauid.

Hunc psalmum beatus Dauid eo tempore conscripsit, quādo Saulem fugiens, apud Philistæos commoratus est. In aliquibus tamen congruere etiam iis videtur, qui captiui postea in Babylone detenti sunt. Sciens autem propheta deum vere iustum esse, illud ante omnia conatur demonstrare, quomodo causam ipse iniustissimam foueret, inimici autem iniustiam.

P S A L M V S X X V.

Κεῖνον μοι.

Iudica mihi domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum. Tametsi omnia, inquit, noueris, Iudica mihi tamen adhuc magis: hoc est, examina causam meā. in hoc enim confido, quōd haecenus in innocentia mea conuersatus sum, per innocentiam verò longanimitatem, ac patientiam suam intelligit. multis enim iniuriis affectus sum à Saul, & tamen iniuriā in eum nullā retuli, tametsi sepius potuerim quemadmodum ex regum historia perspicere licet.

Et in domino sperans, non infirmabor. Et sperans, inquit, in domino ab hac sententia nō decidā: quinimo inualecet semper magis, ac cōfirmabitur hęc mea opinio, ob sūmā sp̄, q̄ in ipso habeo. hęc aut verba ad inimicos diriguntur.

Proba

Proba me, & tenta me. Non, vt extollens se, hoc dicit, sed veluti duo hæc rogans, atq; obsecrans, probari nimirum de præteritis vitæ suę actionib⁹: hoc est, examinari, & exquiri earū rationem: & tentari, hoc est, experimentum ab eo sumi in futurū, an ita se gesturus sit, vt olim gesserat.

Vre renes meos, & cor meum. Renes concupiscentiam significant: per cor vero iram. vre, inquit: hoc est, proba: eo nimirū pacto, quo aurifices aurum probāt. neq; enim ego aut regnum cōcupiui, aut in Saulem iniurias vllas retuli.

Quoniam misericordia tua ante oculos meos est. Ita disposit⁹ sum, inquit, quia coram oculis meis misericordiam illam tuam proposui, quam omnibus iis præstas, qui patienti animo aduersa omnia sustinent.

Et placui in veritate tua. Cum de cæteris virtutibus suis tractare intēdat, quas in progressu psalmi ponit, prius sermonem temperat, & deo gratias agit. q̄ in reliquis virtutibus per illius veritatem profecerit. In lege enim tua, inquit, pollicitus es eorum te miserturum esse, qui tibi placerent. Misericordia igitur tua, & veritas tua, horum omnium bonorum mihi causa extiterunt, & deinceps virtutes has suas commemorat.

Non sedi cum concilio vanitatis. Hoc est, cum iis: qui ad nugas, aut ad intempestiuos sermones conueniebant, aut ad fabulosa eloquia.

Et cum iniqua agentibus non introibo. Cū iis, qui mutuo inter se, aut qui aduersus Saulem insidias disponunt. verisimile autem est tentatum sæpenumero eum fuisse ab aliquibus de coniuratione.

Odi ecclesiam malignantium. Congregationem & conuentum prauorum omnium. prauos enim quoscunque, malignitatis nomine comprehendit.

Et cum impiis non sedebo. Per impios, hic Philistæos intelligit, apud quos exul fuit: quorum conuersatione tamen abstinebat. vel non sedebo: hoc est, diu non commorabor.

Lauabo inter innocētes manus meas. Antiquiquādo cōtestari volebāt se alicuius sceleris esse innocētos, corā multitudine manus lauabāt: vt scilicet ex illa manuum mūdicia, animæ puritatem significarent: quēadmodum fecisse le-

Εν τῷ ἰγγί-
σειν τῆ φε-
γῆν.

*Dominus protector vita mea, à quo trepidabo? Quem enim for-
midare is debet, quem protegit deus? quid autem sit pro-
tegere, dictum est in psalmo decimosextimo.*

*Dum appropinquarent aduersum me ladentes, vt ederēt carnes
meas, qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt & cecide-
runt. Summa cum admiratione annūciat Propheta colla-
ta sibi à deo beneficia. Dū appropinquarent mihi, inquit,
inimici illi, qui multas ad hoc insidias aduersum me dispo-
suerant, vt sēue admodum ederent carnes meas, ipsi po-
tius infirmati sunt, non valentes in aliqua re mihi lesio-
nem inferre. Et ceciderunt, hoc est, deciderunt à cōcepta
spe, non consecuti quod optabant.*

*Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. Per
castra Hebræi exercitum intelligunt. Adeò, inquit, miran-
dum in modum liberatus sum, vt deinceps, ne vniuersas
quidem, atque integras hostium copias pertimescam, ne-
dum insidias.*

*Si exurgat aduersum me praelium, in hoc ego sperabo. In hoc sci-
licet corde meo, quod amplius non timet, ob fiduciā, quā
in diuino posuit auxilio. Quidam dicunt subintelligi de-
bere, vt sit sensus: in hac scilicet spe, quā in deum habeo.
Nam quod hic dicitur, in hoc, necessario referendum vi-
detur, vel ad ipsam spem, vt dictum est: vel ad cor, non au-
tem ad praelium, cum in græca lectione tam pronomem,
hoc, quam dictio cor, fœminæ voces sint: dictio autem
praelium masculino varietur articulo: vnde coniungi ea
minimè cōsistentaneum est.*

*Vnam petij à domino. Postquā liberatus sum, petitionē
vnam petij à domino, ita enim subintelligendum est. Vel
vnā aduerbialiter intellige, pro semel. Quemadmodum
iuxta græcæ dictionis significationem intelligi potest.*

*Hanc requiram. Hanc scilicet petitionem, quam consola-
tionis meæ gratia requiro. Quæ nam autem ea sit, audi.*

*Vt inhabitem in domo domini, omnibus diebus vite mea. Meri-
tò hic Psalmus post proxime superiorem collocatus est.
Ibi enim dixit Propheta: Domine dilexi decorem domus
tuæ: & nunc simili modo, in domo domini, hoc est, in ta-
bernaculo dei habitationem habere desiderat. Et quare
ita cupiat, addidit, dicens.*

*Vt contēpler delectationem domini, & visitem templum eius. Τῆ θεωρεῖν
Vt delectatione, inquit, afficiar, contemplando ea, qui-
bus ipse dominus delectatur. Præterea etiam ratione il-
lic semper adesse cupio, vt perspiciam nunquid forte a-
liquod officium, aut eorum aliquid, quæ ad diuinum cul-
tum debentur, omissum, aut neglectum sit. Adeò quippe
deum amat.*

*Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum
meorum. Maximis, inquit, beneficiis ab eo affectus sum. In
die enim periculorum meorū abscondit me protectione
sua. Quam ideo tabernaculum appellauit, quia fugiētem
ad deum in periculis beatum David diuina protectio ta-
bernaculi cuiusdam instar, hospitio quodammodo susce-
pit, ac susceptum seruauit.*

*Protexit me in abscondito tabernaculi sui. Rursus idē dicit,
manifestius diuina prædicans beneficia. Per absconditum
autem penitiora atque interiora tabernaculi intelligit,
ac magis tuta: ac si diceret, inspectabilem me omnino at-
que inuisibilem inimicis vestigantibus reddidit.*

*In petra exaltauit me. Sine timore me, inquit, ac securū
cōstituit. Tractū est autē hoc ex eorū metaphora, qui pe-
riculorum sibi ab inimicis imminētū timore in petram
aliquam abscissam vndique & præruptam confugiunt.*

*Et nāc ecce exaltauit caput meū super inimicos meos. Animad-
uertens propheta petitionē suā fuisse sibi à deo ineffabili
quodāmodo cōfirmatā, de futuris deinceps, prophético
more, veluti de præteritis loquitur. Quia, inquit, exaudi-
uit me dñs, ecce q̄ superiorē etiā inimicis me posuit. So-
lent enim victores victis insultare, & supra illos quodā-
modo se extollere. Aliter em̄ petitio beati David impleri
non poterat, nisi eius inimici prius destructi fuissent.*

*Circumui & immolauī in tabernaculo eius. Quod in præce-
denti psalmo tanquam futurū dixit, & circundabo altare
tuum domine: id tunc quasi iam adimpletum ponit. Cir-
cuiui, inquit, & immolauī. Aquila vero, exaltabo, cir-
cumibo, & immolabo transtulit, vt sit tempus pro tēpo-
re. Tabernaculum autem id dicit, quod fixerat Moyses.*

*Hostiū laudis & vociferationis. Laudis quidē, q̄a ab eo pro
rectus sum: vociferationis vero, ob victoriā de inimicis.*

vociferatio enim, clamor quidam est aduersus inimicos: tamen hoc in loco pro cantu quodam triumphali posuerit. Per hostiam autem sacrificium intelligit, in gratiarum actionem oblatum pro auxilio & victoria.

καλῶ.

Cantabo & psallam domino. Quid differant cantare & psallere dictum est in psalmo duodecimo.

Exaudi domine vocem meam qua clamaui. Cum per sancti spiritus inspirationem ei prædixerit, quæ ad se pertinebant, rursus ad priorem intentionem reddit: & per vocem, unam illam petitionem intelligit, de qua superius dictum est.

Miserere mei & exaudi me. Non me debes exaudire ob mea scelera, sed quod peto est, ut ex tua id facias misericordia.

κρίσιον Ἰησοῦ
σω.

Tibi dixit cor meum, dominum quæram. Ex intimo, inquit, corde sic dixi, neque enim quasi in superficie solis labiis locutus sum. Dixi autem: Dominum quæram, meum inquam dominum, neglecto prorsus ac spreto omni alio humano auxilio.

Exquisiuit te facies mea. Præpositio illa, ex, intentionem quandam denotat maiorem. Ait igitur summa cum diligentia perquisiuisse se adiutorem deum. Et per faciem suam circumloquendo seipsum intelligit, ac si diceret: ego ipse exquisiui te.

Faciem tuam domine perquiram. Hoc est protectionem & custodiam tuam & nunquam cessabo.

Ne auertas faciem tuam a me. Hoc est protectionem tuam, qua inter angustias protegebam.

Et non declines in ira a seruo tuo. Ne in ira secedas a me, cui hactenus summo cum studio & cura assististi: quod si ut homo deliquero, tu me humane ac misericorditer castiga, ac rursus ubi opus fuerit adiuua.

περὶ ἁκο-
σπορασι-
σης.
ἢ κέραιας.

Adiutor meus esto. In futurum.

Ne repellas me. Græce legimus *μή ἀποσποραίσῃς με*, hoc est, ne repellas seu ne abiicias me. Quod ex duplici vocabuli etymologia trahi potest: vel ex illo Græcorum pro- uerbio, ad coruos: vel ex metaphora scorix. Est autem scoria spurcitia quædam in omni metallo & quasi ferrum, quæ proicitur.

ἢ σῶψις.

Ne derelinquas me deus saluator meus. Frequenter rogat ac preces fundit propheta, constantiam suam in orando, summam esse ostendens, atque ex corde proficisci.

Quo.

Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me. Quoniam inquit, omni parentum solatio prorsus careo, ut vel amicos meos omnes taceam, qui Saulis potentiam verentur.

Dominus autem assumpsit me. Hoc ad solamen suum dicit. Licet, inquit, omnes me dereliquerint, ipse tamen dominus assumpsit me, protegens scilicet atque eripiens a periculis.

Legem pone mihi in via tua. Aquila pro legem pone, reddidit doce me, hoc est salutare leges tuas doce me, me inquam, per semitam spiritualis legis tuæ incedentem, & quæ ad te tendit.

Et deduc me in semitam rectam. Ad rectam salutis semitam, ne seducar de via, & in prauas incidam cogitationes.

Propter inimicos meos ne tradas me in animas tribulantium me. In animas tribulantium circumloquendo dixit, pro ipsos tribulantes me milites. Ne tradas igitur me illis in potestatem, ne precipui hostes mei qui illos miserunt ut me comprehenderent, gaudio ac lætitia inde afficiantur. Intelligit autem ipsum Saulem.

Quoniam insurrexerunt in me testes iniqui. Ipse etenim Saul notam impingere cupiens beato Dauid iniuste, illud aduersum eum attestabatur, dicens: Scire se quod decreuerat Dauid ipsum interficere.

Et mentita est iniquitas sibi. Ipsa, inquit, inimicorum attestatio sibi ipsi mentita est, hoc est, inuenta est vera non esse. Nihil enim illum læsi aut iniuria affeci, quinimo potius adiuui. Vel aliter: Ipsa iniustitia quæ sibi pollicebatur comprehensurum me esse, mentita est, hoc est, non est affecura quod sperabat.

Credo videre bona domini. Credo, inquit, sancto spiritui qui de omnibus his me certiore facit, quod superabo hostes, & recuperabo regnum, quodque illius bonis diu perfruar.

In terra viventium. In hoc mundo qui est viuorum terra. Terra enim mortuorum infernus. Possumus etiam dicere, quod tradatur hic dogma de resurrectione mortuorum, & quod per terram viventium, regnum celorum intelligit: & per bona, illa bona, quæ præparauit deus diligentibus se.

Sustine dominum. Hæc verba & quæ sequitur Propheta ad seipsum dirigit, veluti temperans sese ac sibi ipsi solamen

Υπὸ μωσῆ.

præstans. Iubet autem non decidere à bona spe: sustine, inquit, hoc est, expecta auxiliatorem.
 κρᾶτιστα. Viriliter age, inualescat cor tuum, & sustine dominum. Verba hæc sunt fidentis & constantis animæ. Solus enim existens beatus David ipse se cōfidere iubebat, & rursus ad maiorem animæ consolationem & oblectamentum, repetit illa verba: sustine dominum.

Psalmus ipsi David.

Hunc psalmum etiam cōscripsit beatus David eo tempore quo persequeretur eum Saul.

PSALMVS XXVII.

Ad te domine clamabo. Quasi ad nullum alium respiciens. Omnibus enim aliis auxiliis priuatus sum. Per clamorem autem precum suarum, intensionem demonstrat.

Deus meus ne spleas à me. Ne obaudias me: metaphorice dictum. Solent enim qui obaudiunt, tacere, & nihil respondere petentibus.

Et similis ero descendentibus in lacum. Si obaudieris me, inquit, statim similis ero ipsis mortuis, hoc est statim moriar. Per lacum enim sepulturam intelligit. Potes etiam per lacum, foueam intelligere, in quam si quis incidit sine auxilio remanet, eo quod illinc effugere non possit.

Exaudi domine vocem deprecationis meæ, dñi oro ad te: dñi extol lo manus meas ad templū sanctum tuū. Per templum, ut diximus, tabernaculū intelligit ad quod manus tendebat, dñi oraret, tametsi id procul esset. Sic etiā & Daniel orās in Babylone, aperiebat fenestras q̄ cōuersæ erāt ad Hierusalem. nō q̄ illic diuinitatē, circūscriberent, sed quia sciebant deū illic apparuisse. Vel tēplū pro cœlo intelligendum est, iuxta illud, qui habitat in cœlis irridebit eos.

Συγέλησθε. Ne simul trahas me cum peccatoribus. Quibus cū sēp penitentiā cōuersor. Noli igitur ob meā hanc cōuersationē cū illis me pariter ad luendas pœnas trahere. Nosti q̄ inuitus cum eis conuersor. & superflua videtur dictio illi: simul. Quod si his verbis vti & nos volumus cū oramus, p

pecca

peccatores demones intelligemus, aut alienos à fide, aut etiam iniquos omnes.

Et cum operantibus iniquitatem ne perdas me. Hoc ad maiorem superioris dicti declarationem est. Idem enim significat.

Qui loquuntur pacē cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Quidam enim eorū qui erant cū Saule, amicitia simulabāt erga David, & infidias nihilominus aduersus eū clā parabāt, & præcipue inter alios ipse etiā Saul.

Da illis domine secundum opera eorum. Condigna scilicet eorum proteruitati.

Et secundum nequitiam adinventionū ipsorū. Hæc pari modo ad præcedentis versiculi declarationem dicta sunt.

Secundum opera manū eorum da illis. Dolorem propheta animæ suæ zelo quodam odij in prauos accensæ, oibus patefacit, dum eandē sæpius variis verbis reperit snām.

Redde retributiōnem eorum ipsis. Redde illis debitā vltionem pro malignitate. Ex his autem verbis demonstrat, se non acerbum hostem aduersus eos imprecari, sed vt iustitiæ amatorem, optare illis debitas pœnas: vt hac ratione, prauis omnes reddantur meliores.

Quoniam non intellexerunt opera domini. Quia hætenus dispensationes dei non intellexerunt: q̄ scilicet deus prauos sustinet, vt eorū prauitas magis conuincatur, & in opportuno tēpore irremissibiliter afficiantur suppliciis.

Nec opera manuum eius. Opera, inquam, dico quæ ipse summo consilio operatur, & non casu. Per manus enim hic, cōsiderationem quandam, & studium, in diuinis operationibus esse demonstrauit.

Destruas illos & non edificabis eos. Prædicat propheta inimicorum suorum perditionem, quæ huiusmodi futura erat, vt vbi semel in præceps cecidissent, resurgere amplius, aut se erigere non possent.

Benedictus dominus quia exaudiuit vocem deprecationis meæ. Benedictus: hoc est, dignus cui benedicatur, qui laudetur. Deinde quasi cettus de iis quæ postulauerat, addit: quia exaudiuit me.

Dominus adiutor meus & protector meus. Hoc, simili modo ad certitudinem illam pertinet, quam de diuino auxilio

conceperat.

In ipso speravit cor meum. Veluti in solo vero ac non fallaci adiutore.

Et adiutus sum. Et spe concepta non sum frustratus.

Et refloruit caro mea. Quæ ante ob sollicitudines & afflictiones varias, tabefacta erat.

Et ex voluntate mea confitebor ei. Prompto animo, inquit, atque ex corde id faciam non vt coactus. Simile illud est, Voluntarie sacrificabo tibi. Per confessionem vero gratiarum actionem intellige.

Τὸν σωτή-
ριον.

Dominus fortitudo populi sui, & protector salutem christi sui est. Dominus, inquit, populū sibi dedicatū fortiozem reddidit, & pro illius pugnat salute, qui mandato eius ad regnum vnctus est. Christus etenim vnctum significat. De seipso autem ac de toto populo sermonem facit, veluti præsciū futuræ immutationis.

Saluum fac populum tuum domine, benedic hereditati tuæ. Quasi iam iam regnum suscepturus esset, & huic rei propior quā antea, rogat propheta pro populo dei: & quod hereditati suæ dicit, simile ei est quod legimus in Exodo: vbi Israelitas deus populum suum peculiarem, hoc est hereditarium appellauit.

Et pascos eos. Simul mecum regnans.

Et extolle eos vsque in seculū. Et extolle eos trophæis perpetuis. Illa etiā imprecario superius facta: da illis dñe secundum opera eorum, potest ad crucifixores Christi referri: qui oī prauitate imbuti, non intellexerunt miracula aut prodigia à dño facta. Quapropter & destructi sunt & amplius non erecti: contra autē deus populū suū fortificauit, & quæ sequuntur, &c. Et rursus etiam oratio ad Christū referatur, pro populo ex gētibus, qui illi in hereditatem datus est, & quem paut Christus atq; exaltauit.

Psalmus ipsi David egressionis tabernaculi.

Εξιδουνα-
υς.

Iuxta historiam hic psalmus præceptū quoddam continet, ad sacerdotes & leuitas, de egressu tabernaculi, vel de egressu templi, quid scilicet illinc egressi sequenti die facere deberēt: afferre nimirum filios arietū, masculos, nuper natos: & gloriā, per laudationes & psal-

& psalmos & honorem, per regulam & religionem: atque hoc in aula templi, & non alio in loco. Iuxta anagogicum vero sensum, intelligi potest de egressu à corpore, quod Apostolus tabernaculum vocat. Est enim corpus anima tabernaculum. Admonet igitur hoc psalmo propheta quid facere debeamus, vt præparemur ad exitum ab hoc corpore. actiones etenim nostra in hac vita, animæ tunc erunt viaticum.

PSALMVS XXVIII.

Afferre domino filij dei, afferte domino filios arietū. Filij quidē dei apostoli sunt. Ita em̄ dñs appellauit eos dicēs: ascendo ad patrē meū & patrē vestrum. Filij autē arietum, fideles ex gētibus, quorū parentes, ob errorē summum in quo erant, irrationales dici merito, & arietibus comparari poterant. Admonet igitur apostolos propheta hoc psalmo, vt festinent adducere infideles gentes ad Christum. Ordo est, ô filij dei afferte dño filios arietum. Illa autem ingeminatio verbi, afferte: studium quoddam ac diligentiam non vulgarem adhibendam esse demonstrat. Vel aliter: filij quidē dei ij dicendi sunt, qui per baptismatis regenerationē Christo adoptati & ad virtutes initiati sunt: filij vero arietū ij, quos Apostoli per euāgelij prædicationē genuerunt, nec dum ad integram perfectionem deuenerunt. Per arietes enim apostoli cōuenientissime intelligi possunt, cum & ipsi spiritaliū ac rationalium gregum suorū sint duces: quasi dicat propheta: vos ô apostoli, qui perfectiores estis, adducite eos ad deum, qui adhuc imperfectiores sunt, instruētes eos doctrina vestra. Hoc enim gratissimū deo est obsequiū. Dictum enim legimus Petro: si diligis me, pascos oues meas.

Afferre domino gloriā & honorem. Gloriā deo afferent, canendo illi hymnos ac laudes: honorē vero, per timorē atq; obseruantiam mandatorum. Nā si (vt Apostolus inquit,) per transgressionem legis deus inhonoratur, manifestum est, quod per eius obseruationem honorabitur.

Afferre domino gloriā nomini eius. Per laudabiles nimirum actiones. Dictū em̄ legimus ad peccatores ex psona dei, nomen meū ppter vos blasphematur in gētibus. Gētilis etenim cum bonā fidelis viri vitā ac conuersationem

viderint, incitantur vt deū nostrum laudent tanquam verum virtutis doctorem: q̄ si peruersis motibus fidelem viderint, deo statim nostro detrahunt, & vitiorum introductorem credunt: vnde in euangelio legimus, vt videāt bona vestra opera, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Afferte igitur domino laudem nomini eius: hoc est afferte ei laudem.

ἐν αὐλῇ.

Adorate dominum in aula sancta eius. Per aulam sanctam, olim synagoga intelligebatur, quæ erat in Hierusalē: sed post contumelias à Iudæis in Christū illatas, facta est habitatio illa desolata. Nouissime autē aula sancta Christi, facta est christianorum ecclesia ac fides, in qua propheticus sermo adorandum esse dominum iubet, oēs alias illegitimas congregationes prohibens, & solā eligens fidē à Christo traditam. Intelligere etiā possumus per aulam, cœlestem habitationem. Nam ij qui in hac vita plantati sunt in domo domini, illic in aulis dei nostri florēbunt.

Vox domini super aquas. Prophetia hæc est de voce q̄ in Iordane superne demissa est, q̄n Christus baptizabatur, dicēs: Hic est filius meus dilectus, in quo cōplacui mihi.

τῆς δόξης.

Deus gloria intonuit. Ipse pater vocē illam emisit quam diximus. Tonitruum autem eam appellauit propheta, & quia è cœlo delata est, vnde veniunt tonitrua, & propter illius magnitudinem. Nam ab omnibus de facili auditus est. Deum autem gloriæ dixit pro deum gloriosum, quē admodum & alibi deus dicitur veritatis, deus vltionum, deus potētiarum, & deus misericordiarum, pro eo quod est: deus verus, deus vindex, deus potēs, deus misericors. Idioma enim est veteris scripturæ.

Dominus super aquas multas. Christus nimirum in aquis fluminis Iordanis, & vbique per illas, aquarum naturam sanctificans.

ἐν ἰσχυρί.

Vox domini in fortitudine. In forti, inquit, ac robusto aduersus passiones atque affectus, homine, vox domini firmiter roborans eum ac suggerens quæ necessaria sunt.

Vox domini in magnificentia. Hoc est in magnifico eorum, qui terrestria spreuerit, & cœlestia tantū mediterentur, vt per fortitudinem quidem actiua, ac mortalis virtus, per magnificentiam vero contemplatiua significetur.

Vox

Vox domini confringentis cedros. Cedrus aliquando in bonū accipitur, quia cedrina ligna immarcescibilia sunt, atque imputrida, & earū materia densa est atq; odorata, iuxta illud: Iust⁹ vt palma florebit, & sicut cedrus in libano multiplicabitur: aliquando autē in malū: quia arbor est sterilis atq; inflexibilis, iuxta illud: vidi impiū superexaltatum atq; eleuatum sicut cedros libani. Hoc in loco igitur per cedros, dæmones intelligit propter elationē ac superbiam illam, quæ de cœlo eos præcipitauit. Vox, inquit, domini fit, quando cōterit ac confringit dæmones. Punctus enim ponendus est, post dictionē, domini: vt intelligatur esse obliqua quædā constructio: qua loquendi figura, inferius etiam vsus est.

Et confringet dominus cedros libani. Libanus mons est Palestine regionis, altus, ac ferens cedros, idolorū tēplis relictus: vnde per cedros idolorum memoria ac lucos intelligit, qui in ipso sunt, per continens contenta significans. Similia esse cedris videntur idola, propter eorum fastigiū densitatē, ac sterilitatem. Prædicat igitur propheta hic idolorum destructionem: per quem omnium huiusmodi delubrorum pariter euersionem significat.

Et comminuet eas vt vitulum, libanum. Et quemadmodū vitulū illū qui ab Hebræis in Choreb fabricatus est, comminuit ac dissipauit deus per Moysen, sic etiā has cedros comminuet. Deinde punctus ponendus est & p se legenda dictio, libanū: vt sit sensus: q̄ communiter eas cedros, ipsum nimirū totum libanum. Non enim vnā aut alterā illius partē sed totum, atq; in vniuersum cōminuet.

τὸν μὲν
σχὸν τὸν
λίβανον.

Et dilectus vt filius vnicornium. De Christo sermo est: qui dilectus quidē est vt vnigenitus. Ita enim eū pater appellauit dicēs: hic est filius meus dilectus. Vnicorniū verò filius, veluti inuict⁹, atq; insuperabilis. Huiuscemodi enim naturæ esse legimus id animal apud beatū Iob. Tu illud considera, quomodo dei filius agnū se atq; ouē appellari voluit, quando pro humani generis peccatis in sacrificium se patri obtulit, iuxta illud: ecce agnus deicitē quasi ouis ad occisionē ductus est. Filiū verò vnicorniū, quando vindicta opus fuit, & quādo inimici potestātē destruendā prædicat. Dicit etiam potest Christus filius vnicorniū,

Ωίς.

veluti qui vnico ac singulari quodam modo, & tanquam homo genitus est, & tanquam deus. Quippe qui vt deus, ex patre generatus est, sine matre: atque vt homo ex matre, sine patre. His igitur idolis, ac dæmonibus contritis, ac comminutis, Christus reddetur inuictus. Portæ enim inferni non præualuerunt aduersus eum.

Succidetur. *Vox domini intercedentis flammâ ignis.* Subauditur etiâ hoc in loco verbum sit. Prædicat autem ppheta ea in primis quæ tribus pueris in fornace Babylonica cõtigerunt, vbi flamma intercita spiritum roris sibilantem suscepit: deinde autem quæ Christi martyribus. Intelligi etiâ possunt hæc verba, vt pertineât ad sententiâ dei in die iudicii, quâ do intercidet, & diuidet deus flammam ignis: & splēdida, ac lucida ignis potentia iustis deseruiet. Cautica verò & adustiuua in pœnam peccatoribus tribuetur.

Succidetur. *Vox domini conuertentis desertum.* Per desertum gentes intelligit, quæ omni diuina cognitione prorsus viduatz ac desolatæ, quæq; spirituali etiâ doctrina ac prorsus virtute carentes, aridæ, ac steriles, deserti instar merito dici poterât: quod desertum aduentu suo Christus concussit, cõmouens ac conuertēs illud ad se, & arans aratro fidei. *Et conuertiet dominus desertum Cades.* Conuertiet autem non omne desertum, sed desertum Cades: hoc est desertum sanctum, & segregatum, dignumq; deo atque ei destinatum. Cades enim sanctum Græci interpretantur.

Vox domini preparans certos. Ex hoc loco aliqui cõtēdūt, qd verba illa, vox domini cõfringētis cedros, & alia huiusmodi nō sunt defectiue figure loquēdi, nec cōstructiones oblique, sed qd sub aliâ cadūt figurâ, quæ gen^o ponit p genere, & casum p casu, veluti cōterētis p eo qd est cōterēs: & gen^o quidē p genere positū est, masculinū videlicet participiū, p fœmineo: qd ex electiōe græca discerni pōt, cū masculinū & fœmineū participiū apud eos nunquā sit eiisdē generis: & casus p casu, genitiu^o nimirū p recto: p ceruos autē Christi discipulos intelligit. Nā quæ admodū ceruus oēs venenatorū reptiliū lēsiones parui pēdit: quinimmo odoratu suo huiusmodi quæq; animalia psequitur, ac vi spiritus oris sui ea attrahit, ac p dicitur etiâ oēs Christi discipuli similes à diuina gratia cōsecuti

sunt potestātē calcādi nimirū serpētes & scorpones, & omnē inimici potētia. Ipsa igitur saluatoris vox, discipulos oēs ceruorū instar, ad prædicationis & virtutū cursū præparauit: illa inquam vox qua dicit: Ecce do vobis potestātē, &c. Qui voce freti, ac cōfirmati, intellectuales serpētes odoratu spiritus persequentes perdebant: ea nimirū diuini verbi potentia, quæ à spirituali eorum ore profluebat.

Et reuelabit syluam. Per syluas, infructuosas ac syluestres gētū animas intelligit, in quibus multiplices, atq; asperæ passiones seu affectus, veluti feræ quædā, latebras atq; habitaciones suas collocarāt: quas reuelabit de^o, tenebrarū densitatē auferēs proprio sermone, qui (vt inquit Paulus) penetrabilior est omni gladio ancipiti, ita, vt feræ omnes manifestæ fiāt, & à ceruis, quos dixim^o, facillime capi possint. Illud autem animaduertendū est, quod græca dictio *δρυάς*, saluas pariter & condensa, seu densitatē significat. Solent enim syuæ densæ esse arboribus, & virgultis.

Et in templo eius omnes dicent gloriā. In tēplo domini vbi cūque illud fuerit, nō Hierosolymis, aut Iudæi tantū, dicent gloriā: hoc est laudē dei canent, & gratias ei agēt, tā quā redēptori ac saluatori: sed omnes credētes passim, ac fideles, vbicunq; locorum fuerint: gloriā vero hanc tunc dicent, quando temporū opportunitas id postulauerit.

Dominus diluuiū inhabitare facit. Per diluuium gentes intelligit, quæ in inūdatione ac pelago passionū ac humanorum affectuū demersæ erant: has, inquit, gentes dominus inhabitare faciet in regionibus ecclesiæ suæ. Vel per diluuiū, sanctū baptismū intellige, quo peccata demerguntur: quod baptismū dominus inhabitare faciet in ecclesia.

Et sedebit dominus rex in seculū. Rex fidelium nimirum, atque eorum, qui baptismi lauacro purgati sunt. Data est enim mihi inquit, potestas in cœlo & in terra. Sedebit autem positum est, pro manebit propter stabilitatem, quæ in seculū denotatur.

Dominus fortitudinē populo suo dabit. Populo christiano- rum scilicet qui sub dæmonum, ac passionum tyrannide olim opprimebantur.

Dominus benedicet populo suo in pace. Oppressum bellō populum roborabit, & in tempore pacis benedicet: hoc

est, gratia sua dignum faciet, per donū sancti spiritus. Vel benedicet, pro laudabit, tanquā sibi placentē & gratū.

Psalmus cantici renovationis domus ipsius David.

¶ Synon-
vicius.

Quid sit psalmus cantici in proemio dictū est. De reliqua huius psalmi inscriptione varia sunt interpretum sententia. Aliqui enim dicunt per domum hoc in loco, intelligi animam ipsius beati David, quae prophetici charismatis quoddam erat habitaculum: & per renovationem domus, renovationē diuinae gratiae intelligunt, quādo nimirū post adulteriū, & caedis crimina, peracta poenitentia dignus rursus effectus est, cui à domino prophetia donū restitueretur. Alij domū, fidelium ecclesiam esse dicunt: & per renovationē domus, renovationē illā intelligunt, quae fit per regenerationē baptismatis. Alij item festiuitatem illam renovationis simile, quā Ezechias rex post Assyriorū profugationē in templo celebravit. Templū quippe domus domini est: ita ut praesens psalmus, cui inscriptū est, psalmus cantici, renovationis domus enunciet, quā verba dicta fuerit à beato David, si ad eū verba psalmi referam⁹, aut quā verisimile esset dici debere ab ecclesia, aut ab ipso Ezechia. vnicuique enim eorū pōt accommodari. Et quod ait ipsi⁹ David, per se legēdū est, ut authoris tantū nomē exprimat.

PSALMVS XXIX.

Naltabo te domine quoniā suscepisti me. Sed quonā pacto humilis homo eū poterit exaltare, q̄ excelsus est: cōfiteōdo nimirū: predicādo, q̄ alt⁹ is sit ac sublimis. Haec ratio magnificare etiā deū q̄ s dicitur, qui magnū illum esse asseuerat, quē admodū contra, is deum humiliat, ac deprimat, qui humilia ac vilia de eo loquitur. Suscepisti vero: hoc est sublimasti, atque alleuasti, auxilij nimirum tui manum supponens, cum peccatorum onere depressus iacerem.

Nec delectasti inimicos meos super me. Si de beato David psalmū exponis, per inimicos, eos intellige, quib⁹ daturū se deus illius regnū comminatus fuerat per prophetā Nathan: si de ecclesia, dāmones: si verò de rege Ezechia, Assyrios: Non delectasti autem, hoc est, non permisisti delectarentur aduersum me.

Demus

Domine deus clamavi ad te, & sanasti me. Non fero, inquit me curasti. Vbi enim confessus est beatus David delictum suū, dicens: peccaui domino, statim ei dictū est à Nathan: abstulit dominus peccatū tuum. Ecclesia etiam pari modo quando baptismatis tempore deum inuocat, statim abluitur à peccatorum plagis: & beatus Ezechias sacco indutus, & supplicans ad deum, confestim liberatus est ab obsidionis plaga.

Domine deduxisti ab inferno animā meā. Siue exponas psalmum de beato David, siue de ecclesia, per infernū, intellige tenebras peccati. Vel his verbis, inferni destructionē & animarū liberationē significat. Quod si de Ezechia, tenebras formidinis. Solet enī formido tenebras generare.

Saluasti me à descendantibus in lacum. Eandē iterū aliis verbis repetit sententiam, quemadmodū mos est iis, qui de acceptis beneficiis gratias agunt, per lacū vero ineuitabile periculū intellige. Nam qui in lacū aut foueā incidit, illinc euadere nō potest. Saluasti me, inquit, ab iis, qui descendunt in periculum: in periculum inquam animā, si de ecclesia, aut de David intelligas: sed corporale, si de Ezechia, illud autem animaduertendum est, q̄ quae sequuntur, non omnia his tribus congruunt, sed aliqua tantummodo: quaedam vero omnino etiam sunt prophetica.

Psallite domino sancti eius. Vos o iusti & virtute praediti. Nā qui huiusmodi nō sunt, tamen si psallant, domino nō psallūt. Neq; enim pōt arbor mala fructus bonos facere, nec cor mortiferū, ac cædib⁹ plenū, verba vitæ emittere.

Et consistimini memoria sanctitatis eius. Et gratias agite illius memorix, q̄ nostrum, scilicet meminere, quorum antea, ob delicta fuerat oblitus.

Quoniam ira in excandescencia eius & vita in voluntate eius. Per irā, castigationem seu punitionem intelligit, & sensus est. q̄ castigatio in excandescencia dei est, vita verò in eius voluntate: hoc est: q̄ licet ut iustus puniat quotiens excandescit, ut misericors tamē, semper cupit ac vult misereri, ita ut alterū, quod puniat, non ita ex electione dei esse demonstreretur, sed casu quodāmodo, propter hominum delicta: alterum vero q̄ viuificet, ex natura eius esse appareat, & voluntarium: quemadmodū & alibi per

Ezechielem docet, dicens: non volens volo mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat. Præponit etiam propheta mæsta iucundis: eo quòd dulciora videantur bona quæ post tristia obueniunt. Simile & illud: ego occidam & viuificabo, percutiam & sanabo.

Ad vesperū demorabitur fietus & ad matutinū lætitia. Sensus est, q̄ pœnitētia de peccatis, celerē secū adducit veniā. Nā qui vespere sua fleuerit peccata, mane postmodū summa lætitia exultabit, aduentu nimīū sancti spiritus cōsolatus est: & hæc propheta de apostolis, quibus post domini sepulturā vespere sabbati fletibus, mane, dominico die mulieres iucundū illud lætitiæ nunciū attulerūt, dominū resurrexisse asseuerantes. Ezechias autē & vniuersus populus, vespere in vniū collecti flebant, cum horrēdas Sennacherib minas audissent, timētes se iā iam in inimicorū potestātē peruēturōs: & mane summo gaudio affecti sunt intelligētes, q̄ ea nocte tot millia hostiū fuissent ab angelo dñi interempta. Demorabitur vero, hoc est, habitabit.

Ait v̄. Ego autem dixi in abundantia mea non mouebo in seculum. Potest hoc tam Ezechiae quàm beato Dauid accommodari, qui in tēpore secundæ fortunæ arbitrati sunt eā stabilem semper futuram, & nunquā aduersam. Per abundantiam enim bonum, ac felicem statū intelligit. & per motionem, seu fluctuationem, conuersionem à stabilitate.

Domine in voluntate tua prestisti decori meo potentiam, auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Ad eisdem possunt hæc verba pertinere. Illā, inquit, potentiam, quā pulchritudo seu decor meus antea habebat: illā nimīū claritatem atque excellentiam regni, non mea ego virtute, aut meis meritis, sed te sic volente habebā. Auertisti autem protectionē tuam à me, propter existimationē meā, & statim in turbulentiam atque calamitates versus sum.

Ad te dominum clamabo. Consecutus à te tempestiuum auxilium, ad te in futurum clamabo. Vritur autem propheta sæpenuero hoc verbo, quando preces ex intimo emissas corde significat.

Et ad deum meum deprecabor. Eandem repetit sententiā. Vel, quod supra ait, ad te dominū, ad patrem dictū est: quod nūc ait, ad deū, ad filiū pertinet. Illum autem diem prænu-

præhunciare mihi videtur beatus Dauid quo Absalon filius eum persecutus est, in qua persecutione deū inuocauit: vel diem illum, quo Ezechias factus est certior per prophetam, quòd sequenti die ei moriendum erat, quo audito statim deo pro vita sua supplicauit, clamabo, inquit, & precabor, sic dicens.

Quæ utilitas in sanguine meo dū descendo in corruptionē? Per sanguinem, propriā carnem intelligit, quæ sanguine concreta est. Quæ nam, inquit, est utilitas in carne mea, ita acta atq; ornata, si ad putrefactionē detēturus sum? satius esset nunquā natū fuisse. Naturā enim humanā vilipēdit propheta hoc in loco, quasi mortalē & breui extinguendam: vnde alibi etiā ait, homo vanitati similis factus est.

Nunquid confitebitur tibi puluis, aut annuntiet veritatem tuam? Verba similia illis sunt: Non mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descendunt in infernum, sed nos qui viuimus benedicimus domino. fidens enim in summa dei patientia ac longanimitate causam suam iustificat, dicēs: Nunquid puluis ille, in quem ego resoluendus sum, gratias aliquando tibi aget? Nunquid etiam ille, ignorantes docebit, quòd tu vere, ac verax deus es? illud quidem quasi reliqui dei falsi sunt, alterum verò vt iussa, ac mandata tua perficiat. Melius est igitur vt adhuc præsentī vita fruar: si ob nullam priuatam mei ipsius rationē, saltem ob illam vel maxime, vt glorificem te, & laudem, atque vt veritatem tuam prædicem.

Audiuit dominus & misertus est mei. Præuidēs propheta affuturū sibi diuinū auxilium, illud narrat vt iam præstitum, audiuit, inquit, clamorē meū: hoc est, admisit orationem meam. Nam qui non admittuntur audiri nō possunt.

Dominus factus est adiutor meus. Audiens misertus est, & adiuuit me, eripiens à morte, quæ tunc impendebat.

Conuertisti planctum meum in gaudium mihi. Plāgere idem est quod legere, ac genas percuti, & percutere, verbū enim plango, vnde plaga, idem significat, quod cædo seu percutio. eandem enim etymologiam seruat Græca dictio. Com-

Conuertisti saccū meum, & præinxisti me lætitia. Sacc⁹ pœnitentiæ, atq; humilitatis signū erat, sacco em indui solebat, *ut in se non mutaretur in gaudium meum in lætitiā.* *ut in se non mutaretur in gaudium meum in lætitiā.*

& cinere caput aspergi, si quando in maximā atq; insolabilem calamitatem inciderēt, & cessante demum calamitate consolati, saccum scindebant, & lætitiæ vestibus induebantur. Conscidisti itaq; saccum, hoc est luctu me exuisti, & præcinxisti me: hoc est, induisti lætitiā.

Vt cantet tibi gloria mea. Vt vita mea gloriam affecuta laudet te: affecuta dico gloriam, ob auxilium à te mihi præstitum. vel aliter: per gloriam, mentē seu intellectum intelligit, quo maxime honoramur, cum ob illum ad imaginem dei facti esse dicamur.

Et non compungar. Pro non compungar Symmachus interpretatus est, & non taceā. ex eo enim quod præcedit, significatum est quod consequitur. compunctionē enim taciturnitas comitatur. vel aliter: non compungar, hoc est, non amplius peccabo: vt ex consequenti præcedens significetur. nam post peccatum sequitur compunctio.

Domine deus n. eus in seculum confitebor tibi. Perpetuo, inquit, tibi gratias agam, cum huiusmodi me salute dignū feceris. vel aliter: per totum hoc præsens seculum, gratias semper deo agit beatus David: per ora, ac labia quorumcunq; fidelū, qui illius celeberrimos psalmos deo canūt.

ἐκ τῆς ἀσέως.

In finem Psalmus ipsi David Extasis.

In finem quidem ideo inscriptū est, quia prophetia hic continetur qua ad finem tendit. Extasis autem Psalmus ideo dictus est, quia commutationem illam commemorat, quam passus est beatus David post adulterium Bersabeæ, & cadem Urse. Extasim enim rectitudinis transgressionem interpretantur. Cōpositus est autem eo tempore, quo Absalon filius eum persequebatur. Possunt etiam nobis presentis psalmi verba accommodare, si loco Absalonis & Achitophelis & aliorum inimicorum demonem principem, cum illis satellitibus & ministris intelligamus, & alia suo significatu similiter capiamus.

PSALMVS XXX.

Nte domine speravi, non confundar in seculum. Eundem habent sensum hæc verba, quæ & illa: deus meus in te speravi, non confundar in seculum: quæ exposuimus in secundo versiculo Psal. 24.

In iustitia tua libera me, & erue me. Indignus equidē sum tuo

tuo auxilio: Ob tuam tamen iustitiā, qua iniquos omnes ac parridas condemnas, libera me. Idem autem est hoc in loco liberare, quod eruere, ab inimicorum nimirum insidiis, aut ab ipsa morte.

Inclina ad me aurem tuam. De inclinatione auris diximus in Psal. 16. Ibi inclina aurē tuā mihi, & exaudi verba mea.

Accelera vt eruas me. Non tantum, inquit, libera me, sed accelera vt id facias.

Esto mihi in deum protectorem. Pro esto mihi deus protector. Idioma est, & hoc Hebraicæ linguæ. vel ideo deum protectore dicit, quia antea quidem deus illi erat, at nunc in aduersitatum tempore non simpliciter vt deum illum sibi adesse postulat, sed etiam vt protectorem.

Et in domum refugij, vt saluum me facias. Vt salues me in tempore fugæ confugientem ad te, tanquā ad præsidium aliquod, & ad locum munitum, atque inexpugnabilem.

Quoniam fortitudo mea & refugium meum es tu. Quia vtraque hæc quæ postulo, tu olim mihi præstitisti. nam & alias auxilium mihi tuum præsto affuisse, expertus sum.

Et propter nomen tuum deduces me, & enutries me. Et confido, inquit, non ob meam virtutē, sed propter nomē tuū, quia nimirum vocaris misericors. deduces autem me ad locum vitæ, abducens à periculis. & enutries me, in angustia necessariorum rerū constitutum. vel propter nomen tuum, circumloquendo dixit, hoc est propter te.

Educes me de laqueo hoc quæ absconderūt mihi. Per laqueum nunc consilium intellige ab Achitophel, Absaloni datum vt studeret quanto citius alicubi locorū concludere beatus David vnde euadere non posset. Absconderunt autem eum: hoc est, secreto disposuerunt, vt nimirum lateret. solent autem laquei clam disponi. vel aliter: per laqueum, insidias intellige, nuper à dæmone dispositas.

Quoniam tu es protector meus domine. Rursus soli deo auxilium sibi præstitum adscribit, atque hoc partim, vt acceptorum beneficiorum gratus existat, partim vt perpetuitate sermonis deum magis ad misericordiam aduocet, dum nullum se alium in tantis periculis condignum habere adiutorem ostendit.

In manus tuas domine commendo spiritum meum. Potentia

tuz, inquit, animam meam, hoc est me ipsum, seruandum tradam, cum in nullo alio confidam. per manus autem dei, fortitudinem illius intelligit. in manibus enim potentiam habemus & vires.

Redemisti me domine deus veritatis. Sæpenumero enim me saluasti, à Goliath nimirum, à Saul, atque à multis aliis periculis. vel aliter: prædicat quod saluandus esset. & quod ait: deus veritatis, expone, hoc est, deus verus: vt tradidimus in quarto versiculo psalmi 18.

Odisti omnes observantes vanitates superuacue. Auertisti, inquit, eos omnes qui inania obseruant consilia, & quos commissorum scelerum non modo non pœnitet, sed in eis etiam confidunt, quales erant Absalon, & eius complices. Quod vero ait: superuacue, intellige, pro inutiliter ac superflue: eo quod inaniter ac procul à signo suo ictu fecerunt.

Ego autem in domino speravi. Non in astutiis vt illi sperant.

Exultabo & letabor in misericordia tua. Hac repetitione sententiæ, summam delectationem ac lætitiã demonstrare voluit, quæ futura erat. vel illa potest differentiæ ratio assignari, quam tradidimus, in tertio Psal. 9. versiculo. In misericordia autem tua: quam nimirum facies erga me. nam ob ea quæ passus sum, misericordia tua me dignum putat.

Quonia respexisti humilitatem meam. Humilitas aliquando pro ea virtute accipitur quæ directe opponitur superbis, aliquando autem, pro depressione, atque afflictione, vt hic. Confido enim, inquit, quod ad contritionem atque ad misericordiam meam respexisti, quam ab iis sustineo qui me persequuntur. oculi enim domini super iustos.

Saluasti de necessitatibus animam meam. Ecce quæ salutem suam iam prædicat, eam narrans quasi iam præstitam, atque hoc lege prophetiæ. vel aliter: antiqua commemorat beneficia: & per necessitates, infortunia ac pericula: & per animam suam, semetipsum intelligit. Accipitur enim sæpenumero anima pro ipso homine, iuxta quod legimus in Leuitico: omnis anima quæ comederit morticinum aut captum à fera, & ea quæ sequuntur. sicuti etiam aliquando caro pro homine accipitur: iuxta illud, ad te omnis caro veniet.

Nec conclusisti me in manibus inimicorum. Hoc per se clarum est.

Statisti

Statisti in loco spatioso pedes meos. Hoc est in ampla libertate, ab angustia nimirum circumdantiũ me inimicorum.

Miserere mei domine quoniam tribulor. Rursum ad propositum refugit solamen salutem suam accelerans, ob intentionem diuinæ misericordię commemorationem.

Turbatus est in ira oculus meus. In ira tua nimirum. nam si ob commissa atque errata mea iratus mihi non fuisses, in tantam sanè nunquam concidissem miseriam. Quapropter turbatus est oculus meus, ob assiduas lachrymas. Nam quod 70. dixerunt: turbatus est: Symmachus reddidit, caligauit.

Anima mea & venter meus. Anima quidem ob summam mœstitiã & tædium, venter verò quod cibum non reciperet. Possunt hæc etiam iuxta Anagogicum sensum intelligi: & oculus quidem sumi pro intellectu, vt diximus in psalmo 6. Et anima pro spe, quæ pusillanimes refrigerat, & venter pro memoratiua, vt ita dicam, illa animæ parte, in qua rationalis cibus reconditur.

Quia defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus. A communi sensu sumenda sunt verba illa: Miserere mei domine. quia præ nimio dolore defecit vita mea, & præ acerbis gemitibus, anni mei: hoc est, dies vitæ meæ defecerunt. Idem enim significat vita mea, quod anni mei. Idiomata est etiam peculiare apud sacram scripturam: quo, quis in summo dolore constitutus appellare se mortuum soleat: propter imbecillitatem videlicet virium corporis.

Infirmata est in paupertate fortuna mea. Propter paupertatem hic, inedia & ieiunium intelligit: quod ex ipsa etiã historia conspici potest.

Et ossa mea conturbata sunt. Mota sunt à fortitudine, & soliditate illa, quam habebam, non valentia amplius, vt antea, me sustinere. fortitudo etiam pro virilitate animæ accipitur: iuxta quod per paupertatem, hic eam intelliges, quam quis patitur cum derelinquitur à deo: & per ossa, solidas atque constantes cogitationes.

Supra omnes inimicos meos factus sum opprobrium. Exprobrant enim mihi omnes, atque obiciunt ignauiam, veluti qui ob propria peccata auferim ac victus sim.

Et vicinus meus valde. Ipsi etiam gentibus, regni mei fi-

mitimis, in summo opprobrio habitus sum, quæ cum antea felicitatibus meis inuiderent, modo infortunium, ac calamitatem meam vehementer mihi exprobrant.

Et timor notis meis. Verentur enim ne ob familiaritatē, atque amicitiam qua mecum coniuncti sunt, periculum aliquod sustineat.

Qui videbant me foras fugerunt à me. Conuersi sunt à me, inquit, ne suspicionem aliquam iniicerent se mihi adherere. Illinc quippe imminere eis periculum poterat.

Obluioni datus sum tanquam mortuus, à corde. A corde, inquit, amicorum meorum obluioni datus sum, hoc est mei obliti sunt, veluti hominis iam mortui. Ob ineuitabilem enim interitum pro mortuo existimatus sum, vel eo pacto, quo mortuus quis in obluionem proiicitur, & ego obluioni datus sum, verentibus nimirum amicis meis, ne in aduersariorum meorum suspicionem venirent.

Factus sum quasi vas perditum. Quemadmodū vtile esse videtur omne vas, seu instrumentū, donec integrum ac saluum est, & contra, inutile efficitur, atq; è memoria hominum labitur, si disperditū sit, ita etiam de me dici potest.

Quoniā audiui vituperationē multorum habitantium in circuitu. Hoc in loco etiam à communi sensu sumendum est, verbum, miserere. Quia propriis auribus, inquit, vituperatione à multis audiui, atq; inter ceteros à Semei, qui fugientem me Absalonis insidias cōiitit, & calumniis insecutus est.

Dum conuenirent simul aduersum me, accipere animam meam consiliati sunt. Inimici mei in vnum aduersum me congregati consilium inierunt, vt animam meā auferrent à corpore. Nam quod ait, in me, intelligendum est, in corpus meum. Hoc autem dicit de consilio suggesto ab Achitophel. Resciebat enim omnia beatus David à Sadoch, atq; ab Abiathar sacerdotibus, vt legimus in libris Regum.

Ego autem in te domine speravi. Illi quidem, inquit, hoc pacto se habent, ego vero in te vno confido.

Dixi tu es deus meus. Qui mihi scilicet, robur ac potentiam præstas. ita enim sibi vult hoc in loco dictio illa, Deus: verum tu, vt lubet, inquit, omnia quæ ad me pertinent dispensato.

In manibus tuis sortes meæ. Sortes meæ, mortis nimirum &

vitz

vitz meæ: vel sortes, secundæ atque aduersæ fortunæ. Hæc enim omnia, in potestate tua sunt. Per manus etiam potestatem intelligere debemus. Dominus enim mortificat & viuificat, humiliat & exaltat. Quamobrem te volente aut victor viuam, aut victus moriar.

Libera me de manu inimicorum meorum & à persecutibus me. Noui quod tu non vis mortem meam, & quod à tanto facinore abhorres vt occidar à filio. Filius enim meus est qui mortem mihi inferre conatur. Scruitiam præterea inimicorum suorum in hoc vel maxime ostendit, dum satis non fuisse eis significat, quod ipsum regno expulissent, sed addit: quod fugientem etiam persequebantur.

Ostende faciem tuam super seruum tuum. Ostende, hoc est conuerte. Auerrere quippe eam videris, quotiens ob peccata mea cessas mihi opem ferre. Per faciem autem dei, illius visitationem atque custodiam, seu etiam beneuolentiam intelligit.

Saluum me fac in misericordia tua. Si non propter me, saltem ob misericordiam tuam. De te enim dixisti in libro Leuitici: Ego misericors sum.

Domine non confundar, quoniā inuocaui te. Simile est quod legimus psalmo 24. Non cōfundar, quoniā speraui in te.

Confundantur impij & descendāt in infernum. Achitophel impium appellat, veluti qui legem de parricidio non est veritus, dum filium irritauit aduersus patrem, atque insurgere in eum fecit. Aliqui autem dicunt, verba hæc formam quidem imprecationis habere, sed vim tenere prophetiæ, atque prædici ea quæ passurus erat Achitophel, qui summa refertus cōfusione, quod consiliū Chusi suo præpositum fuisset, laqueo suspensus seipsum interemit. Multiplicibus vero verbis beatus David, aduersus inimicos se impugnantes diuinam aduocat indignationem, primum ea ratione, vt castigati meliores redderentur. Percute enim, inquit, argentum reprobum, & purgabitur. Secundo, vt in hac vita tormentis affecti, in futura ab æternis pœnis liberentur. Tertio, vt posterius hoc pacto moderatiores fierent. Scelestus enim videns sibi similem cædi, eruditur. Quarto vt præsens vita ab huiusmodi pestilenti vitio liberetur. Quinto ne alij addantur: cernen-

tes nimirum ac veluti plagas illis illatas. Sexto ne quis illud dicere possit: non est salus illi in deo eius.

Ἐξωθεν
ces.

Muta fiant labia dolosa quæ loquuntur contra iustum iniquitates in superbia & despectione. Per labia dolosa Achitophelis labia intelligit, veluti quæ antiquum dolum eousque occultauerant, & quæ muta facta sunt, quia paulopost eneectus est. Iustum autem seipsum appellat, eo quod nec Absalonem iniuria vnaquam affecerat, nec Achitophel, aut alium ex eorum sociis. Per iniquitatem vero, eorum consilium intelligit, quo filium aduersus patrem irrtabant. In superbia etiam addit, quia iactabat Achitophel nocte illa sese impetum facturos atque interempturos David, vt habetur in libris Regum. In despectione similiter, quia opprobrio ac contumelia eum affecerat.

Ἐξωθεν
ces.

Quam magnæ multitudinis bonitatis tuæ domine, quam abscondisti timentibus te. Quam magna pro valde magna. Philosophatur autem Propheta, modo longanimitatem dei, modo vindictam admirans, atque ait: Quod valde ampla est diuina benignitas, quam tamen ad tempus abscondit seruis suis, vt illorum patientiam exerceat, dum diutius differt illis præsto esse.

Perferisti iis qui sperant in te, in conspectu fratrum hominum. Implesti ac manifestâ fecisti bonitatem tuam: iis qui in te sperant: quandoquidem notum eis facere voluisti, quod tibi gratos viros non deseris. Et quod ait: Filiorum hominum, intellige, vt declarauim⁹ in tertio versiculo quarti psalmi.

Abscondes eos in abscondito faciei tuæ. Varia auxiliorum dei genera commemorat, & quomodo timentes eum à quo cunq; liberat periculo. Nam si ab inimicis, inquit, exquirantur, tu abscondes eos in abscondito faciei tuæ, hoc est in abscondito loco tuo. Est enim quædam circumlocutio.

A perturbatione hominum proteges eos in tabernaculo. In perturbationis seu contentionis tempore, tu proteges eos, inquit, in tabernaculo protectionis tuæ. Vel in tabernaculi instar eos proteges.

A contradictione linguarum. A cõmuni sensu sumendū est verbū proteges. A contradictione autē linguarū, hoc est à cõtradictione populi. Per linguā enim ipsos loquentes, & per cõtradictionē, subditorū inobedientiam intelligit.

Esse

Benedictus dominus quoniam mirificauit misericordiam suam Περιοχὴ. *in ciuitate munitionis.* Per munitionem seu (vt magis sonat Græca dictio περιόχη) per ambitum mœnia ciuitatis intelligit: vnde ciuitatem munitionis seu ambitus, ciuitatem appellat, mœnibus circumdatam. Laudā dus, inquit, maxime deus est, qui misericordiā suam in me notā omnibus, atq; admirabilem fecit, ita vt ciuitas bene munita appellari possim: eo quod propter summam in me dei custodiam, inexpugnabilis sum, instar ciuitatis bene munitæ.

Ego autem dixi in ecstasi mea, proiectus sum à facie oculorum tuorum. Per ecstasim, vt superius diximus, transgressionem atque auersionem intelligit, à recta via mandatorum dei. Eo, inquit, tempore, quo deliqui, adulterium illud, & eadem committens, ac deinde ad pœnitentiam conuersus sum, dixi me deinceps proiectum esse à præsencia, & conspectu protectionis tuæ.

Propterea exaudisti vocem deprecationis meæ dum clamarem ad te. Ob pœnitentiam, & contritionem meam exaudisti me clamantem ad te. Confidebam enim, quod auxilium mihi esses præstaturus.

Diligite dominum omnes sancti eius. Diuinum Propheta sentiens auxilium, sanctos alios, & virtute præditos exhortatur, vt diligant dominū: neq; hoc simpliciter, sed ex toto corde. Quod ex sequentibus significauit, dicens.

Quoniam veritates exquirat dominus. Veras scilicet dilectiones atque ex corde.

Et retribuit iis, qui abundanter faciunt superbiam. Hoc vt prædiximus propter Achitophelē dictum est. Cum iis igitur, qui simpliciter superbi sunt, dominus longanimis est: cum iis vero qui nimij sunt in eo vitio, condigna (ne sero) delictis retribuit supplicia.

Viriliter agite, & fructificetur cor vestrum, omnes qui speratis in domino. Adiuuabit proculdubio dominus vos, & non despiciet. Nam qui in illum confidunt, non confunduntur. Consona autem hæc sunt iis, quæ habentur in fine psalmi 26.

Psalmus ipsi David intelligentiæ.

Αληθῆς.

Εὐόρευος.

Intelligentia inscribitur, vel quia multa erat Propheta plenus intelligentia, quando hunc psalmum composuit, vel, quia ob profundissimos psalmi sensus, lectori multa opus est intelligentia, vel, quia lectorem erudit atque intelligentem reddit. Admonet quippe eum dicens: Nolite fieri sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus. Conscripsit etiam beatus David hunc psalmum post commissum adulterium, et cadem; ob qua cum in varias incidisset calamitates, varios etiam psalmos conscripsit, illa deplorans peccata. Vilius etiam erit hic psalmus, si iuxta Anagogicum sensum intelligatur.

PSALMVS XXXI.

BEati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum repta sunt peccata. Cum post commissa à se delicta, multos pertrulerit labores, beatos nunc illos fore dicit, quibus absque ullo labore contigerit, propria abluere peccata: illos nimirum significans, qui lauacro baptismatis hoc fuerint remissionis donum consecuti. Et quia ex iis, alij ex Gentibus futuri erant, alij ex circumcisione, iniquitates quidem quæ Græca dictione ἀνομιὰ dicuntur, ad gentes referendæ sunt, veluti quæ ἀνομοί hoc est exleges erant, & omni prorsus carebant lege: peccata vero ad Iudæos, qui sub lege erant. Peccatum enim neglectus est, aut contemptus legis.

Beatus vir cui non imputauerit dominus peccatum. Cui eam tione peccatum non adscripserit, quod per regenerationis lauacrum ablutum iam, ac penitus deletum sit. Peccatum autem indifferenter posuit pro culpa.

Nec est in ore eius dolus. Nec post baptismum mentitus est, aut violauit pacta, quæ cum deo habet. Dolum enim hic pro mendacio intelligere debemus. Profitetur enim is, qui baptizatur, operibus dæmonum reuinciare, & Christi mandatis se adiungere.

Quoniam tacui. Beati isti sunt, ego vero plangendo fatigatus filii.

Inueterata sunt ossa mea, dum clamarem tota die. Hæc fuit silentij causa. Per ossa autem vires suas intelligit. Ossa enim corpus sustinent, ac stabilem reddunt. Inueterata autem sunt, hoc est infirmata, ac debilitata. Nam quod antiquum est, debilius fit. Infirmitate, inquit, sunt vires meæ. Tota vero die, dicit pro semper, atque assidue. Quoties enim in temptationes incidebat,

incidebat, totiens suum lugebat peccatum, quasi omnis illinc vitæ suæ inæqualitas defluxisset, & quia pro delicto cædis, & adulterij, mors illum in pœnam manebat, mortem quidem propheta Nathan ei remisit, quando proprium peccatum suum ingenue confessus est. Dixisse enim illum ei legimus, non morieris, domesticas tamen calamitates ei comminatus est, in quas modo, cum se cerneret incidisse, flebat, ac lamentabatur.

Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua. Hæc est rursus clamoris causa. Manum autem hic ponit pro puniendi potentia. Manu enim castigare solemus, quæ grauata est, hoc est grauitè delata: die vero ac nocte, dixit, pro perpetuo.

Conuersus sum in miseriam dum configitur mihi spina. Peccatum spinam appellat, veluti non interius sed exterius penetrando adnatum, & veluti pungens ac dolorem inferens. Infixa mihi igitur hac spina peccati omnia quæ secunda mihi olim erant, ac prospera, conuersa sunt in miseriam.

Iniquitatem meam cogitavi tibi feci, & peccatum meum non abscondi. Ne obmurmurare Propheta aduersus deum videatur, sermonem mutat, & exponit quomodo misericordiam à deo consecutus sit. Cum Nathan, inquit, sub alia persona delictum meum mihi narrans confinxisset, ac deinceps addidisset: tu es de quo hæc dicuntur, indicavi statim ego delictum meum, nec negavi. Iniquitatem autem eam intelliges, quam & peccatum appellatur.

Dixi annuntiabo aduersum me iniustitiam meam domino. Cognoscens me condemnationem euitare non posse, dixi intra me ipsum id quod eram facturum, & statim confessus sum dicens, peccaui domino.

Et tu remisisti impietatem cordis mei. Per Natham scilicet prophetam dicentem, & dominus abstulit peccatum tuum. Cordis autem impietatem ideò peccatum appellat, quia in corde suo nullas veritas fuerat leges, à deo latus de homicidio, aut de adulterio. Remisisti autem, hoc est, pepercisti. Aliqui dubitant, quomodo si remissum ei fuerat peccatum grauatum postmodum esse dicat super se manum dei, & dicimus quod postquam beatus David causam illam à propheta Nathan confictam recte intellexisset & seipsum, quod deliquis-

set non mortis tantum, sed noxæ etiam reum esse iudicasset: mors quidem ei statim remissa est: ob præptam atque humilem cordis confessionem, damnnum vero ab eo exactum est, per subsequetas calamitates, iuxta propriam sententiam, ne tam celeriter, atque in totum liberatus, tantum facinus, ac tantum beneficium obliuioni facilius mandaret, & rursus in eadem incideret delicta.

Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. Pro hac, hoc est ab hac iniquitate mihi remissa, pi⁹, ac religiosus vir quilibet instinctus rogabit te. Vbi enim innotuerit, remissum mihi fuisse peccatū, statim, vt confessus sum, imitabūtur me deinceps pij omnes in tēpore pœnitētię. Hoc enim pœnitētię tēpus, quasi idoneū, ac cōmodum, opportunum tēpus appellauit. Eritq; hæc remissio exemplū omnibus pœnitentibus: quos ideo vocauit sanctos, quia impij atq; omnino pditi ij sunt, quos nulla duci cōtingit pœnitentia. Possumus & aliter dicere: quod tradatur pphetia de fidelibus, qui tēpore opportuno, hoc est post prædicationē Euangelij, dum eos beati David psalmos canunt, qui illius peccata commemorant, pro eorum remissione ad deum quodammodo orare videtur.

Veruntamen in diluuiō aquarū multarum ad eum nō approximabunt. Diēctio veruntamen hoc in loco pro copulatiua cōiunctiōe sumēda est, vt sit sensus: q̄ & in inundatione tentationū, (per aquas enim hoc in loco tentationes, ac calamitates intelligendæ sunt, quemadmodū & alibi, libera me de aquis multis) quod in huiusmodi inquā inundatione nullæ aquæ ad eū approximabunt, qui sic cōfessus fuerit, & cui hac ratione remissa fuerint peccata. Approximare autem seu appropinquare hoc in loco, idē est quod attingere & lædere. Vel per diluuium, baptisma intellige, quod in aq̄s fit, & peccata abluat. Aquas vero baptismatis multas appellat, considerata potius qualitate, ac potentia spiritus, quàm vndarū quantitate: quo pacto dicere solemus: ventum multum, hoc est validum. Orabit igitur, inquit, ad te, verum in baptismo ad eum non approximabunt peccata: illic nimirum demersa, ac deleta.

Tu es refugium meum à tribulatione quæ circumdedit me. Ab hac etenim, ad te cōfugio tanquā ad gaudiū, & lætitiā.

Ex.

Exultatio mea erue me à circumdantibus me. Opportuna est hæc inuocatio, tu ô deus, inquit, qui es gaudium meum, eripe me à tentationibus, quibus quodammodo circumdatus detineor, seu visibiles seu etiam inuisibiles inimicos intelligas.

DIAPNALMA.

Intellectum tibi dabo, & simul accedam in via hac qua gradieris. Diapsalma hoc in loco mutationem indicat confessionis sermonis. Verba enim quę sequuntur ex persona dei proferenda sunt, respondentis ad prophetam, cui soli auditus est: ego te prudentem faciam, ad hoc, vt inimicorum superior euadas, & simul tecum veniam in hoc itinere, quo ad bellum accingeris.

Firmabo super te oculos meos. Non simpliciter, inquit, ego te aspiciam, sed cōstanter atq; indefinēter te obseruabo, eorum instar qui in bello alicuius curam suscipiunt, & oculos in eum firmant, vt periclitanti subueniant, ac presto adsint. Alibi sæpe diximus, quod scriptura ab humanis affectibus: aut moribus sæpenumero diuinas actiones describit, auditorum imbecillitati condescendens.

Nolite fieri sicut equus, & mulus, in quibus non est intellectus. Amonet nos beatus David ex iis, quæ ipse passus est: nolite, inquit, amore mulierum furere, veluti infrenes equi, nec ad virtutem infructuosi fieri, vt muli. Illi quid bonū, aut quid malum, quid honestū, aut quid rupe sit, ignorāt: quia ratione, vt vos donati nō sunt. Equi præterea hinniunt ad voluptates, & muli seminavirtutis nulla cōcipiūt, nec fructum aliquem produciunt: & hoc partim quidem malitię causa qua imbuti sunt, partim vero inertia, quæ ad exercendas virtutes præ se ferunt.

In campo, & freno maxillas eorum constringas qui non approximant ad te. Cum equi ac muli meminerit, nō temere perstans in translatione, frenū addit. & cōtra eos imprecatur, qui irrationabiliū huiusmodi animalū instar procul ab sunt à deo. Angas, inquit, domesq; ac premas eorū hominum maxillas, qui per virtutū semitam ad te propius nō accedunt. Camus, & frenum, idē sunt, & iuxta Græcarū dictionū etymologiam, alterū sic dicitur, q̄ ceruicē deffestat, alterū vero, q̄ in os mittatur. Per frenū etiā illa pōt

καὶ οὐ μὲν βῶσι.

καὶ φέρο

καὶ μὲν ὁσ

καὶ μὲν ὁσ

καὶ καὶ

καὶ καὶ

καὶ καὶ

καὶ καὶ

disciplina intelligi, quam tentationes docent. A maxillis autem totum hominē significat, veluti à parte totū. Contra huiuscemodi igitur homines ideo Propheta imprecat, quia post sui exemplum inexcusabiles esse eos censet. Alij etiam dicunt verbum, angas, opratiui quidem modi esse, sed in hoc loco accipi debere pro futuro.

Multa flagella peccatoris. Hoc, inquit, dico: cognoscens, meo exemplo, q̄ multæ castigationes peccatorē manēt.

Sperantem autem in domino misericordia circumdabit. Quod si quis post flagella cor suum ac spem suā, vere ad deum conuertat, is omnino etiam misericordiam cōsequetur.

Letamini in domino & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde. Cum in superioribus infirmos omnes admonuerit, nūc fortiores etiā exhortatur: quos ideo iustos vocat, quōd iuste viuunt, & rectos ob vitæ rectitudinem. Letamini inquit, exultate & gloriamini, non de vestris virtutibus. Infirmitas enim sunt, nisi conseruentur à deo: sed in ipso solo domino, qui adiuuat, ac protegit vos. Nam & ego olim in virtute confidens, lapsus sum. Differentiam autem lætitiæ & exultationis prædiximus circa finem expositionis psalmi tertiidecimi. Tametsi sæpenumero idem æque significant. Et quod ait in dominum, indifferens est constructio pro in domino.

Psalmus ipsi David sine inscriptione apud Hebræos.

Apud Hebræos hic psalmus caret inscriptione, & videtur mihi continere pernentia ad tēpora regis Ezechia, atque exhortari sanctos ac probos viros, vt deum laudent, quōd Assyrios inuisibiliter destruxerit, tametsi possit etiā nobis omnibus accōmodari.

PSALMVS XXXII.

Exultate iusti in domino. Quid sit exultatio iam prædiximus. Per iustos autem hic, virtute præditos viros intelligit, quos nulla alia in re exultare iubet, quā in domino, qui solus & vere adiuuat & victoriam præstat. Neque enim aut fortitudo, aut exercitus, aut diuitiæ, aut mœnia aliquid tunc illis profuerunt.

Rectos decet laudatio. Per exultationem enim laudationē significauit. Nam qui aliqua in re exultat, omnino eā laudat

dat: & quia solis viris virtute præditis exultationē huiuscemodi, ac laudationem apposuit, causam statim addidit, dicens: q̄ eos præcipue decet, vt deum laudēt, qui recte, ac duce ipsa viuūt virtute. Neq; eī, vt alibi dicitur, formosa est laus in ore peccatoris, nec pes obtortus recto congruit calciamento: rectus autē est dñs deus noster, & rectitudines vidit vultus eius. Cōtra vero diabolus obliquus ac tortuosus est, vt serpens: atq; ideo sui similib⁹ delectat.

Confitemini domino in cithara, in psalterio de: ē chordarū psallite ei. Antiquis lex erat vt deum laudarent in Cithara & in Psalterio atque in aliis musicis instrumentis, quæ admodum in procemio operis tradidimus, docentes quānam differentiam habeat psalteriū ad alia musica instrumenta. Iuxta Anagogē per Citharā, quæ inferne pulsatur, ipsum possumus corpus intelligere. Quæ (vt inquit Magnus Basilii) in cithara, atq; in Lyra æs inferius resonat ad plectrū. Cōfitemini igitur domino, hoc est gratias agite, vos nimirū, quicumq; ab intellectualis Assyrii obsidione admirandē liberati estis: & primum quidem ipso corpore, ieiunando, flēdo, humi cubando, psallēdo etiā, hoc est, canēdo: si qua præterea alia sunt dona: quæ ad moralē pertinent virtutē, & quibus agi possunt gratiæ deo, hæc omnia deo offerte. Per psalterium autem intellectus significatur, quia quemadmodum in psalterio decē chordæ intenduntur, quæ soni, seu vocum causas superne habēt: vt alibi diximus, ita intellectui nostro decem adiacent legalia præcepta, superne nobis à deo (vt ita dicam) insonata, quæ qui obseruauerit, per illorum symphonias, atq; cōcentus spiritualem, atq; intellectualem cantum deo canet. A cithara igitur accedite ad psalterium, & per contemplandi virtutem, psallite cum intelligentia quæcumque canitis.

Cantate domino canticum nouum. Iuxta historię sensum, nouum canticū dicit, veluti de recenti, ac nuper compositum, ob admirandum nimirum dei opus quo à tā grandi fuerant Assyriorum obsidione liberati: iuxta Anagogē vero, Christianorum cantus intelligit, quoscumq; scilicet fideles composuerunt: qui noui sunt comparatione antiquorum mandatorum.

Bene psallite ei in vociferatione. Vociferatio est ingemina-

ta militum vox, quæ aduersus hostes audaciam præstat. Per huiusmodi vero vociferationē confidere nos admonet, dicens: psallite iubilatī voce, ac fiduciam præstante, postquā hostes omnes territi, atq; in fugam cōuersi sunt. Quod vero ait, bene psallite, idē est quod sublimiter, seu egregie, atque ex tota anima.

Quia rectū est verbum domini, & omnia opera eius in fide. Rectus est, inquit, sermo domini, quē per Esaiā prophetam de dissoluēda obsidione significauit. Ecce enim q̄ opera quæ domin⁹ cōtra Assyrios fecit, fidē præstāt & cōfirmāt illius sermonē. Vel aliter: Omnia in vniuersum opera domini, in fide esse dicuntur: quia quoscūq; ea cernētes mouēt ad fidē, vt credāt in opificē creatorē deū. Nā (vt alia oīa omittā) nōne vel vnicus apis aculeus, qui fistulę in morē factus est, ita vt per eum (tamen si alioquin tenuissimus est) Apis venenū effundat, abūde docere nos potest, q̄ nō foruito aut ex sese, sed qđ diuina vi tāta tenuitas fuerit cōcauata? Et aliter: Rectū est noui testamēti, ac saluatoris nostri verbū, nihil obliquū, nihil dissolutū habens, vt ver⁹ lex. Præterea & quęcūq; opera olīm fecit domin⁹, dū cōuersaretur in carne, fidelē reddūt eius sermonē, dū sibi cōsona sunt & aliis credēda: vt pote vera & qb⁹ cōtradici nō possit. Vel aliter: Per verbū, ipse filius intelligēd⁹ est, q̄ rect⁹ est, & via nō errās ac veritas. Ego enim sum, inquit, via & veritas. Oīa etiā signa quęcūq; fecit, ob vidētū, & auditorum fidem, facta sunt, vt scilicet crederēt in ipsum.

Diligite misericordiam & iudicium domini. Vide quomodo misericordiam præponat iudicio, vtq; eā deus magis diligit. Hac etenim ratione in peccatoribus deus, primū expectare ab eis solet, an pœnitentiam agāt: quia nimirū misericors est. Deinde, si immedicabiles permanserint, eos castigat, qđ pertinet ad iudiciū. Vel, quia cuiuscūq; iudicio suo deus misericordiā cōmiscet, iuxta illud: Si iniquitates obseruaueris domine, domineq; sustinebit? vel misericordiā quidē diligit deus in iis, quos castigādo erudit ac dirigit: iudicium vero, in iis, qui peruersi atq; incorrigibiles perseuerāt. Vel misericordiā diligit, in præsentī seculo. Nō veni enim, inquit, vt iudicē mūdū: iudiciū autē in futuro. Simile est etiā quod alibi legim⁹: misericordiā, & iudiciū cantabo

cātabo tibi domine: hoc est, misericordiā & iudiciū, in cāticum tibi, ac laudē cōponam: narrans nimirū quomodo misericorditer iudicas, vt prædiximus. Cōmiscetur enim misericordia iudicio, & iudiciū misericordiæ, ne misericordialaxitatē, ac molliciē, nēve iudiciū desperationē generet. Quòd si psalmum referas ad tempora Ezechie, dic q̄ dominus miseratus est obsessam Hierusalem, & quòd iudicio suo Assyrios iniuste obsidentes condemnauit.

Misericordia domini plena est terra. Omnium enim miseretur deus, impiorū etiā, ac se deum abnegantiū. Nam alio qui, si misericordia non vteretur, quomodo fineret eos vi uere? credentium tamen semper magis miseretur, & impiorum minus. Vel per misericordiam domini, euangelij prædicationem intellige, quod misericordia plenum est, atque ex misericordia creatoris nostri dei nobis datum, & quo iam plena est tota terra ob disseminatam vndique apostolorum doctrinam. Sermonem autem suum deinceps mutat in laudem, narrans mirabilia dei, & dicens.

Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis potentia eorum. Videtur quidē hæc verba, idem æq; significare. Dixit enim deus de vno quoq; fiat, & factū est. Verbum præterea, oris spiritus est aerē verberans: & qualis est oris spiritus, qui aerē verberat, tale est & ipsum verbū. Similiter firmamentū, ac potētia, pro eodē sumuntur. Cæli enim difficile corrumpuntur, firmiq; ac stabiles sunt. Sed iuxta altiorē sensum (quo dicere possumus, beatū David hoc in loco de sancta Trinitate philosophari) per dominū patrē intellige: & filiū, per verbū: & per spiritum oris eius, spiritū sanctū: quē ideo spiritum oris eius appellauit, vt eiusdem eum ostenderet esse substantiæ cum illo à quo emittitur: & quòd non creatus esset aliunde. Per cælorū verò potētiā, cælestes angelorū potētiās intellige. Illud tamen aduerte, q̄ non separatim filius homines creauit, & spiritus angelos: Sed filius quidē omnia in esse produxit. Omnia enim, inquit, p̄ ipsum facta sunt. Sāctus verò spiritus angelos sanctificauit, postquā creati sunt: q̄ ob causam, non de facili mouentur ad malū. In bono cōfirmati angeli nullo modo mouētur ad malū, cū ab initio statim, ipso sancto spiritu, veluti tinctura quadā con-

Δύναμις.

solidati ac corroborati sint.

Quod dicitur. *Congregans quasi vtre aquas maris.* Subintelligenda est præpositio in, vt sit ordo. q̄ congregat quasi in vtre. Cōgregat, inquit, aquas maris in terræ cōcauitates, quasi in vtrē. Vel aliter: cōgregat aquas maris, quasi vtrē: hoc est, instar vtris, tumētes nimirum non secus atq; vter, ventorum vi, & pari modo remissas, cessantibus ventis. Vel per vtrē, humorem intelligit, qui in vtre continetur, & cōtinente, contentū ipsum significans: vt sit sensus: cōgregās aquas maris, eo modo quo humor aliquis in vtre continetur. Continētur etenim in seipsis aquæ maris, mādato dei, nec disperguntur in terram, non secus atque humor ille, qui quasi vinculis quibusdā in vtre continetur. Quidā etiam dicunt, prophetam hic de iis loqui vaporibus, qui generantur è mari, & paulatim circūlati, in aëre consistunt, & vtris instar condensantur & fiunt in nubem.

Ponens in thesauris abyssos. Abyssus dicitur aquarū pfundū. Est autē græca dictio, abyssus, & iuxta nominis etymologia sic dicta quasi impossibile sit, vt in illud profundum quis descendat. Abyssorū autē thesauri sunt sinus terræ, è quibus fontes proueniūt, & flumina. Vel per thesauros, locum intellige supra firmamētum, vbi deus à principio aquarum dimidium posuit: thesauros autem eum locum appellauit, vel propter loci amplitudinem, vel quia later, & occultus est, tametsi opportuno tpe aperiat etiam à deo, & claudatur. Huiusmodi enim sunt thesauri pprietas. Ego vero hūc versiculū puto apostolis cōgruere, qui thesauri fuerunt: custodes nimirū & conseruatores abyssorum: hoc est profundissimorum mysteriorum fidei.

Timete dominum omnis terra. Terrā sæpe numero, vt nūc, homines vocat, vel quia de terra plasmati sunt, vel, quia habitant in terra. Nā cum à creaturarum magnificentia, creatoris potētiam ostenderit, quod reliquum est, admonet: timendum eum esse, & venerandum, quasi solū deū. Vel per terram, nunc eos dicit, qui terrena tantum cogitant, quos iubet vt timeant deum. Ita enim significati per terram sæpe apud scripturam inuenimus.

Ab eo autem commoueantur omnes habitantes orbem. Præ timore eius, inquit, tremāt homines quoniā magnus est, &

terribilis. Magnus autē Basilius versiculū hūc aliter intellexit. Habitātes orbē, inquit, cōmoueātur ab eo: hoc est, moueantur, quemadmodum ipse deus vult, & sit sensus: prophetā precati, vt omnibus habitātibus orbem, corporis atq; animæ motus sint secundum deū, & à diuino timore dirigantur. Ego vero puto hoc de Christo dictum esse, à cuius operibus & verbis oēs cōmoti sunt, alij q̄ de ad fidē mutati, alij vero terrore ac perturbatione affecti.

Quoniam ipse dixit & facta sunt. Traditur hic iusta timoris causa. Ipse enim, inquit, omnium creator est. Dixit enim fiat hoc, aut illud, & factum est statim.

Ipse mandauit & creata sunt. Idem fere sibi volunt hæc verba, quod proxime, superiora. Vel, verbum, mandauit, appositum est ad declarationē verbi, dixit. Neque enim simpliciter dixit, sed iussit etiam, quasi omnipotens. Vel, quod ait: dixit, & facta sunt: ad ipsam tantūmodo hominum creationem referēdum est. Quod verò subdit: mandauit, & creata sunt: ad regenerationem referatur; quæ per euangelij prædicationem facta est. Mandauit enim apostolis vt irent, & docerent omnes gētes. Nam & ipsi fideles, noua dei creatura appellantur.

Dominus dissipat consilia gentiū, reprobat autē cogitationes populorū, & reprobat cōsilia principū. Varios sensus recipiunt hæc verba. Possunt em̄ de Assyriis intelligi, qui obsederūt Hierusalem: & de Christi crucifixoribus: & de ijs, qui apostolos, ac martyres, vi, atq; tyrannide oppresserūt: & si quidem de Assyriis intelligas, dic q̄ gentes ideo eos appellat propheta, quia ex diuersis nationibus ad bellū huiusmodi fuerant cōgregati aduersus Hierusalē: & per populos, Hebræos ipsos intelligit. Quidā em̄ eorū propter angustias in quibus erant cōstituti, oportere cogitabant sese in manus inimicorū tradere: per principes verò, duces, ac præfectos Assyriorum. Quod si psalmum exponas de Christi crucifixoribus, differētiam personarū nosces, si expositionē legeris secundi psalmi: si verò malis de tyrannis intelligere: per gentes, nationes varias intellige, quæ vbique locorum sunt: & per populos, inimicos fidelium Iudæos: per principes vero, reges ipsos, ac duces.

Consilium autē domini in æternum permanet. Per consilium

autem dñi, euangelicā prædicationem intellige, quæ oēs hoīes credētes per se saluari vult. Hoc igitur cōsiliū, stabile, atque inuictū vsq; ad futurū seculum permanebit.

Cogitationes cordis eius in generationē & generationē. Quæ admodū superius cōsilia, & cogitationes dixit ita & nūc. Est autē cōsiliū, suā quæ recta esse existimatur, cogitatio verò simplex cōsideratio. In generationē & generationē, consueuerūt antiqui dicere, pro semper. Quasi per oīm generationum successiones. Per cor autē dei, humano quodā more loquēs propheta, volūtātē dei intelligit: & sensus est: q̄ semper id permanet, qđ vult deus, neq; id solum quod vult sed illud etiam, quod cogitat. Cogitatio em̄ diuina, perfectū opus est. Possumus & aliter dicere: q̄ cogitationes cordis dei, verus nimirū ac nouum testamentum permanent in generationē & generationē alterum videlicet in Iudæorum generationē, alterū verò in fideiū. Antiquum quippe illis, nouū autē istis permanet. Intelligi etiam possunt hæc verba simpliciter de visibilibus. seu etiam inuisibilibus inimicis: q̄ Christus nimirum eorū consilia dissipabit, & quod dominus perficiet quæcunque ad salutem nostram disponere voluerit.

Beata gens cuius est dominus deus eius. Beata gens, quæ regitur, & gubernatur à deo suo. Hæc autem sola est Christianorum gens, cui saluator promisit, dicens: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.

Populus quem elegit in hereditatem sibi. Nos fideles, & gēs dicimur, veluti, ex gentibus in vnam ecclesiā congregati: & populus veluti: qui loco abiecti illius Iudæorū populi, introducti sumus. Elegit enim nos deus in hæreditatem, iuxta illud: dabo tibi gentes hæreditatem tuā. Bearos verò nos appellat, ob paratorū nobis bonorū fruitionem.

De cælo respexit dominus. Hæc verba etiam habentur in psalmo 13. vide quæ illic dicta sunt.

Vidit omnes filios hominum. Omnes enim sub cælo habitant: & nullus eum latet.

De preparato habitaculo suo. Hoc est habili ac cōmodo vt facile illinc omnia perspiciat.

Respexit in omnes qui habitant terrā. Dum repetit propheta deum respexisse, videtur velle lectori timorem incutere, ve-

re, veluti ex eo quod occulta esse deo non possint mala quæ fecerit.

Qui finxit singillatim corda eorum. Adhuc formidabilius quoddam dicit. Nam si plasmavit omnes deus: omnino etiam, & nouit cogitationes, & motus omnes eorū, quibus dedit, vt essent. Timendum est nobis igitur à deo cū non praua tantum opera, sed nec ipse etiam cogitationes nostræ latere eum possint. Quod vero ait: deum singillatim finxisse corda eorum: idem est, ac si diceret: fecisse ea deum, singularia, ac separata à vitiis, atque à passionum vinculis. Vel etiam singillatim, hoc est separatim, ab aliis nimirum animalibus, quasi rationabilia.

Qui intelligit in omnia opera eorum. Atque hoc etiam magnū est, quod nullis sensibus indiget deus ad percipiendum, quæ fiunt aut dicuntur, aut cogitatur, sed pure simpliciter, ac sincere omnia intelligit.

Non saluabitur rex ob multam potentiam, & gygas non saluabitur in multitudinis fortitudine sua. Ob multam potentiam, hoc est, ob militum aut equorum copias, armaque, aut diuitias. Per gigantem verò quemcunque robustum hominem intellige, qui generoso, ac præstanti sit corpore. Quod si quis istorum aliquando saluatur, non propriis viribus, sed diuina gratia salutem consequitur.

Pallax equus ad salutem. Instabilis, scilicet, ac non tutus. Incertum enim est, an ascensorem suum saluaturus sit.

In multitudine auiē potentia sua non saluabitur. Equus. s. vn de Sennacherib qui cōnumeratis viribus abūdabat, nihil inde adiutus fuit, quinimmo malus male perditus est.

Ecce oculi domini super timentes eum, & super eos qui sperant in misericordia eius. Hæc in primis dicta sunt propter Ezechiam regē, & socios. Deinde causam diuinæ huius protectionis, atque custodiæ addit, dicens.

Vt eruat a morte animas eorū. A morte, inquam, quæ post diem illum expectabitur, vt prædiximus. Ad vesperum enim, inquit demorabitur fletus.

Et alut eos in fame. In fame q̄ propter obsidionē causata est, quæ omnia subsecuta sunt: vt in libris regū traditur.

Animas nostra sustinebit domino. Et rursus, inquit, in tentationum tpe sustinebimus domino: id est in gratiam do-

mini, seu propter dominum, propter quem oderunt nos infideles. deinde longanimitatis ac paciētiae cām infert.

Quoniam adiutor & protector noster est. Multa enim nobis adfunt iudicia, ob quæ certi reddimur, quod inter pericula nobis opem feret.

Quia in ipso letabitur cor nostrum. Sustinebimus, inquit, quia dominus adiutor noster est, & quia per ipsum lætābimur cum vicerimus.

Et in nomine sancto eius sperabimus. In nomine sancto eius, circumloquendo dixit, pro in ipso dño, vel in inuocatione nominis eius, quæ vel in fugā potest inimicos conuertere. possunt hæc etiam intelligi de Christianis, qui vituros se sperant, quoties vel nomen Iesu nomināt. multa etenim miracula solum id nomen, tantummodo prolatum perfecit, quale illud est: In nomine Iesu Christi surge, & ambula: atque alia huiusmodi.

Fiat domine misericordia super nos quemadmodū sperauimus in te. Sic fiat vt nos sperauimus. sperauimus autem quāmaximè. maxima erit itaque, & tua misericordia.

Psalmus ipsi David quando mutauit faciem suam coram Abimelech & dimisit eum & abiit.

David fugiens Saulem venit in Noba ciuitatem sacerdotū, & obuiā factus Achimelech, qui inter illos dignitate exellebat, finxit se missum fuisse à Saule ad certū negocium, petit que ab eo panes, & gladiū: cumq; nullos alios inuenisset, panes propositionis accepit, quos vna cū socijs fame impulsus comedit: atque hoc præter legem, solis enim sacerdotibus eos edere licebat, accepit etiam, & hostiam Goliath, quæ illic obseruabatur in anathema hoc est in oblationem domino. Exiens autē illinc, profectus est ad Achis Philistæum regem Geth: cumque familiares quidam regis eum cognouissent, & nescio quid susurrassent, timore correptus, finxit se insanum. circumferebatur autem, & strepitus fores cocutiebat: defluebat autem in barbam spuma ab eius ore. quāobrem sacro eū morbo corripī putauerūt, atque hoc pacto dimissus, ac saluatus est. Historia quidē huiusmodi est & quidā Abimelech eundem esse existimant, quem supra appellauimus Achimelech primarium inter sacerdotes: eūque gemini fuisse nominis affirmāt: & per imitationem

nem faciei David fictionem illam negocij intelligunt, ad quod se missum esse dixerat à Saule, timens ne si eius fuga à sacerdotibus cognita fuisset, regi id fortassis deferri posset. verum licet concedamus sacerdotem Achimelech gemini fuisse nominis, regum tamen historia coram Achis tantum mutasse eum faciem tradit, & non coram Achimelech. vnde ad præsentis inscriptionis intelligentiā, Magnus Basilius animaduertendum esse admonet, quod nomen Abimelech, commune quoddā fuit nomen omnibus regibus Geth, quemadmodum Cesaris, atque Augusti nomen Romanorū Imperatoribus: & Pharaonis nomen, regibus Aegypti, & alia huiusmodi. Quocirca regi illi Geth priuatum nomen fuisse Achis tradit, commune autem alijs Abimelech. Ex huius igitur regis manibus liberatus David, cum se cognosci formidasset, huic deo cecinit psalmū, in gratiarū actionem, quod sapientem eū reddidisset, vt per insanie simulationem, viam liberationis inueniret. Cōgruit etiam hic psalmus, cuiuscunque fideli à periculis liberato.

Benedicam dominum in omni tempore. Cum periculum euaserim retribuā deiceps saluatori meo gratias: laudes nimirū perpetuas: quia semper mihi adiutor fuit. edoctus autem ex hoc loco magnus Paulus dicebat: sine intermissione orate, semper deo gratias agite.

Semper laus eius in ore meo. Sed quomodo poterit, quis deū semper laudare, atq; in ore suo illius laudes assiduas habere cum de vitæ necessariis sepe numero tractandum sit: comedendū, bibendū, & dormiendū? Num ideo fortassis, quia certū est, præter hoc corporale, aliud esse in tra hominē, intellectuale os, per quod diuinarū contemplationum cibus accipitur: & de quo scriptum legimus, os meū aperui, & attraxi spiritū: item alibi: dilata os tuū, & implebo illud: hoc igitur os impediri nūquā potest, & dei semper reminiscetur, si sobrius esse voluerimus. vel aliter: in oī tempore: hoc est congruo tempore, & semper quādo opportunū est. oportet quē, vt nostro hoc corporis ore, deū laudemus, quā aliunde nulla vrgens adest necessitas, intellectus verò ore, perpetuo. reminisci eū dei semp debemus, vt inquit Theologus, & nūquā cessare. vñ in Canticis canticorū dicitur: ego dormio, cor autē meū vigilat.

In domino laudabitur anima mea. Nō ob propriā ego virtutem ab hominibus laudabor, sed propter deū: quia scilicet illum adiutorē habui. Beatus enim inquit, cui deus Iacob adiutor eius. anima autem mea laudabitur, circumloquendo dictum est, pro eo quod est: Ego laudabor.

Audient mansueti, & latentur. Audiant quod admirandū in modum, & præter omnium opinionē seruatus sum. per mansuetos autem, hoc in loco patientes laborē appellat, atque in afflictionibus longanimes, qualis ipse erat beatus Dauid. & latentur, inquit, quia deus huiuscemodi sustinentes viros nō despicit: Quinimmo in periculis cōstitutos saluat. Me igitur in exemplū habeant & cōfidant.

Magnificate dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum. Ipsos adhuc mansuetos alloquitur, atque aduocat, ut magnificent, & exaltem deum. & quomodo magnificare, atque exaltare quis deum possit, diximus in principio psalmi 29. deinde narrat quomodo liberatus sit.

Exquisiui dominum & exaudiuit me. Præpositio ex, intentionem quandam maiorem demonstrat. in mediis, inquit periculis derelictus, cum labore perquisiui dominum in auxilium: & statim exaudiuit me.

Et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me. Variæ enim afflictiones eum detinuerant, dum timeret, ne in Saulis manus incideret, ne contumelia afficiendus: & postremo ne sive etiam interimendus esset.

Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestre non confundantur. Soler afflictio mentem hominum confundere, atque obtenebrare. vos igitur qui in afflictionū tenebris cōstituti estis, accedite ad eū, ut quemadmodum ego feci vos pari modo eū exquiratis. & illuminamini: ipsa nimirum lætitia, atque alacritate, calamitatum tenebras, ac caliginem dissipate, ne cōfundamini etiam spe: spe inquit salutis. Iuxta Anagogē potest hæc prophetæ exhortatio de diuino baptismo intelligi, Accedite, inquit, ad Christi fidem vos, qui in errore estis, & illuminamini per baptismū, quo anima illuminari solet, & animæ oculus purgari: & non confundemini, quia omnem illic confusionis materiam, atque originem abluetis. facies autem vestras circumloquendo dixit, pro vos, veluti totum à parte.

Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum, & ex omnibus tribulationibus eius saluauit eum. Quod ait, iste, demōstratiue dictum est, ac si diceret: ego ipse quem cernitis. pauperem autem se vocat, quia humano indigebat auxilio: vel ob humani generis tenuitatem.

Castrametabitur angelus domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Castra ponit dñs circa vnumquemque hominum, qui timeat deum, illum nimirum aduersus omnem noxiam muniens aduersitatē. verum illius angeli potentiam cōsidera, qui vniuscuiusque nostrum vitam custodit. Nam cum vnus numero tantum sit, vniuerso, atque integro hostium exercitui resistit. timentes autem dominum eos appellat, qui illius obseruant mandata. vbi enim, inquit, est timor, ibi etiam mandatorum obseruatio.

Gustate & videte, quoniam bonus est dominus. Cognoscite, inquit, & vos. per gustū enim hic experientiam intelligit. Gustabitis autem si mei exemplo, ex tota ad eum anima clamaueritis: vel si exquisueritis eum diligenter: si non ambiguam in illo spē seruaueritis. vel aliter: exhortatur nos propheta ad dominici corporis, ac sanguinis participationem: Quæ duo, omnes, qui digne gustauerint, sentient sibi statim vires, atque auxilium præstari à deo.

Beatus vir, qui sperat in eo. Nam si maledictus homo est qui sperat in homine, contra erit beatus qui sperauerit in deo.

Timeate dominum omnes sancti eius. Sanctos eos vocat, qui deo oblati atque ei sanctificati sunt. timeate igitur dominum, quia huiusmodi timor inordinatos motus coercet. Cōfinge enim, inquit, timore tuo carnes meas. deinde infert lucrum, quod ab isto provenit timore.

Quoniam non est defectio timentibus eum. Nā qui dei timorem in sua anima plantauerunt, nunquā à virtutis operatione deficiunt. possumus etiam dicere, quod timentibus dominum nulla est defectio: quia & veste sacri baptismatis induti sunt, & corpore, ac sanguine domini vescuntur, & telo crucis armati sunt: & denique, quia necessariis quibuscunque rebus fruuntur.

Diuites egerunt & esurierunt, exquirentes autem dominum non dimittentur omni bono. Cum nullam esse asseuerauerunt

rit defectionem iis, qui timent dominum, nunc sermone suo fidem facit, docēs quomodo huius seculi diuites sepius effecti sunt pauperes, & fame vexati. terrenæ enim diuitiæ fallaces sunt, & sepe commutantur, ac decidunt: contra verò oēs, qui per dei timorem, ac mandatorū obseruationem dñm quærunt, nullis vnquã bonis indigebunt, ex iis nimirū quæ reposita sunt diligentibus dominum. Humanis enim bonis quàm maxime indigebunt, cum per arctam afflictionum ac tētationum viam eis incedendum sit. Pertinere etiam videntur hæc verba ad Iudæos, qui olim diuites fuerunt ciuitatū, scilicet ac militū copia: insuper, & celeberrimo illo templo, diuina lege, & conuersatione dei, ac deinceps his omnibus priuati, pauperes effecti sunt, ea nimirum ratione, quia dominū Iesum misericordia diuitem, & pauperem effectū propter nos, impudentissime occiderunt: qui quæ esurierūt postquam verum illum vitæ panem de medio sustulerunt. fideles autem qui ex gentibus fuerunt, quærentes dominum, omnibus bonis etiam atque etiam aucti sunt.

Venite filij, audite me, timorē domini docebo vos. Est hic quidam, veluti præceptoris, seu doctoris sermo. solent, enim doctores habere discipulos filiorum loco, eo quod fingant illos quodammodo, ac forment ad virtutes, ac pene veluti noui patres, eos iterum generent. timorem autem domini dixit, ad distinctionem timoris demonum. potest etenim & dæmon timorem incutere, de quo alibi scriptū est: à timore inimici eripe animam meam.

Quis est homo, qui vult vitam? Non oēs vocat propheta, tamen si indistincte dixerit, venite, sed eos tantum appellat, qui vitam non haec communem amant, qua irrationalia omnia viuunt animalia, sed peculiarē quādam veram, atq; æternam præsens etenim vita, mors potius appellanda est. atque ideo merito Apostolus dicebat: quis me liberabit de corpore mortis huius? per mortē, ipsum corpus intelligens: vel vitam potius, quæ est in corpore.

Diligens dies videre bono. Non huius seculi dies dicit, de quibus Patriarcham Iacob dixisse legimus, dies annorum meorum pauci, & mali: & magnum Paulum, redimentem tēpus, quoniã dies mali sunt: sed de futuri seculi diebus loqu

loquitur. illud enim est seculum, quod bonos habet dies ob verum illud, atque in inefabile gaudium. dies autem ideo dixit, quia illic perpetua est lux.

Cohibe linguā tuā à malo. Nunc opera subiicit, quæ efficere solet dei timor. timorē vero dei nunc initialē dico, non perfectū. & linguam in primis iubet cōpescere, veluti membrum inter cætera magis labile, & ad omne vitij genus magis promptū. ministra enim nobis est ad hominū contumelias, & ad dei blasphemias: turpibus etiā cōcupiscentiis inseruit, & lenocinio detrahit: præterea acculat, texit dolos, decipit, falsa præbet testimonia, peierat: & omnium denique vitiorum instrumentum est.

Et labia tua ne loquantur dolum. Dolus occultum est facinus sub boni simulatione cōfictū: & dum superius dixit, cohibi linguā tuam à malo, omnes in vniuersum prauos sermones comprehendit: at nūc de prauo quodā, ac magis particulari tractat sermone, veluti de vitio omnium grauissimo, cum clandestine componi soleant hi doli, atque ideo etiam minime euitari possint: ac veluti de re quæ in vniuerso genere humano, quā latissime pateat, in quod ab initio diabolus lethiferum hoc virus euomuit, quādo primum Euam decepit.

Declina à malo, & fac bonū. Considera optimum ordinē, quia verba in promptu magis sunt, quam facta: primo à prauis nos admonet verbis abstinendum esse. cohibe enim, inquit, linguam tuam à malo. sermo enim vt sapientes dixerunt, via quædā est ad actiones. ac deinde ab ipsis etiam prauis auertit operibus, dicēs: declina à malo. & cōsequenter, sublatis impedimētis, nos insuper ad bene operandū adducit dicens, & fac bonum. nam quemadmodū impossibile est, infirmum aliquem ad sanitatē restitui, nisi prius à morbo liberetur, ita etiā impossibile est aliquē bene operari, qui à vitiis prius non abscesserit. Illud etiā considera quomodo abstinere tantum non sufficit, à vitiis, sed bonis etiam operationib⁹ opus est. vel aliter: declina à malo, & fac bonum: illud, ne pœna afficiaris, hoc autem, vt etiā honoreis. Alia etiam ratione, vitio cui datur: si bonum non faciat: quia inertis ac ignaui hominis est, nihil operari, atque ocio torpescere.

Inquire pacem, & persequere eam. Pax est omnium bonorum caput, quā discipulis suis dominus veluti hæreditatem quandam reliquit: pacem, inquit, meam do vobis, pacem relinquo vobis. nam qui erga deū fuerit pacificus is humanas etiam passiones omnes superabit. Non igitur simpliciter à nobis querenda est pax, sed cū studio, vt docet nos propheta, hoc in loco: dū ait: persequere eam, ac si diceret. per illius vestigia vobis currendum est, vt præuenientes eam comprehendatis.

Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorū. Per oculos, & aures domini, videndi, atque audiendi potentias in eo intellige. Deus, inquit, semper videt iustos, & illorū actionibus delectatur, & preces exaudit, vt pote exaudiri dignas. per iustos autem hoc in loco, viros intelligit, omni præditos virtute.

Vultus autē domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorū. Videt inquit, Dominus eos etiam qui praua opera faciunt, verum non eodem modo quo iustos: istos quidem videt, vt custodiat, illos autē vt perdat, vt condēnet, vt pœnas ab eis exigat. prauus enim quilibet statuto à deo tēpore perit de terra, siue hanc mundi terram intelligas, siue terrā eorū, qui saluantur. timeant igitur omnes peccatores, cū eorū delicta deum minime lateant. potes etiam per vultum domini intelligere aduentū eius, in futuro iudicio, quādo se uero, ac acerbo vultu eos aspiciet.

Clamauerunt iusti, & dominus exaudivit eos, & ex omnibus tribulationibus eorū liberavit eos. Qui terrena atque humilia votis non expetūt, sed cœlestia, ac sublimia, tamen lingua sileant, mente tamen ac spiritu clamāt, & eorū clamor quam facillime peruenit ad aures domini: vnde etiā exaudiuntur, & ab omni eripiuntur tentatione, ac miseria: vel quia ab omni aduersitate à deo liberantur: vel quia fortitudine, atque constantia, omnem afflictionis impetum superant: quæ res etiam liberatio dicitur, vt aliis in locis declarauimus.

Prope est dominus omnibus contritis corde. Deus quidem ob summam eius benignitatē omnibus prope est. ait enim propheta: deus appropinquans ego sum: verū nos sceleribus nostris lōge ab eo discedim⁹. Ecce enim, inquit, alibi pro

ἰσχυρὸς ὁ θεὸς
τοῖς σπουδαίοις
ἐπιμαρτυροῦν
τὴν κατὰ πρό-

bi propheta, ij qui elōgant sei p̄fos à te, peribunt. cōtritos autē corde eos appellat, qui de ppriis peccatis cōpuncti sunt. cōpunctio enim superbiā, ac fastū maxime cōterit.

Et humiles spiritu saluabit. Præcedit enim compunctio, & subsequitur humiliatio. humilem autē spiritu dixit, hoc est animo. nam corpore tantum aut gestu, seu verbis, aut alia quavis necessitate humiles deo grati non sunt.

Multa tribulationes iustorū & de omnibus his liberavit eos dominus. Permittit quidē eos dominus in virtutis gymnasiū descendere, sed non sinit superari à laboribus: quod tamen & victoria reputatur, vt prædiximus, & illorū laudi adscribitur. Atq; ideo alibi dicit domin⁹: in mūdo tribulationē habebitis, sed cōfidite: & Apostolus in omnibus tribulati estis, sed nō angustiati, & multa alia habētur huiusmodi.

Custodit dominus omnia ossa eorum, vni ex his non cōteretur.

Atqui multorū martyrum ossa contrita sunt, verū homo non solum is dicitur, qui exterior est, hoc est non solum ipsum corpus, sed etiā qui interior, hoc est ipsa anima, quæ sua etiam membra habere dicitur, sicut & corpus. atque eisdem nominibus distincta. Nam cum legimus: Mandatum domini lucidum, illuminans oculos: item qui habet aures audiendi audiat: vel, os meū aperui & attraxi spiritum, & dētes eorū contriuiisti. item, vētrē meū doleo: aut pes iusti non offendat: & alia huiusmodi: nō corporis, sed animæ mēbra intelligimus. vnde & nunc per ossa solidiores qualdā animæ cogitationes intelligit, quæ eā nō seculus atq; ossa corpus sustinent, atq; confirmāt. custodit autē dominus hæc, quæ diximus iustorū ossa, quia ei placēt, & nihil eorum conteretur, violentia scilicet peccati.

Mors peccatorum praua. Hoc est laboriosa, atq; molesta: quod ex Græcæ dictionis etymologia, melius percipitur. tunc temporis etenim certius dignoscunt pœnas sibi forte repositas. Iustorum autem mors suavis est, quia gaudia sibi sentiunt præparata.

πενηρὸς πᾶ-
ρὰ τὸ πένε.

Et qui odorem iustitiae delinquent. Oderunt iustum ij, qui in peccatis sunt: nam si simile suo simili letatur, illud cōsequenter patet, qd dissimile suū odit dissimile: quorum enim vita dissimilis est, horū etiā sententię pugnātes inter se sunt, atq; contrarię. delinquent autem, quia oibus aliis

delictis, hoc odij peccatū addiderunt. non solū enim cū imitati nō sunt, qui erat iustus, sed odio insup eū psecuti sūt. delinquet igitur, id est peccabūt aut periclitabūtur.

Redimet dominus animas seruorū suorū. Ab humanis nimirū ac diabolicis insidiis, quas ppropria patiētia superabūt.

Et non delinquent omnes qui sperant in eo. Non peccabunt, eo q̄ valida atque constanti spe ad dominum ferantur, nec vllum etiam animæ periculum sustinebunt.

Psalms ipsi David.

Hunc etiam Psalmū composuit beatus David, cū persecutionē sustineret à Saule, & nullibi ei daretur tuto consistere: congruitque aliis omnibus inimicorum persecutionem sustinentibus, imprecationibus autem, quæ tam in presenti sunt psalmo, quàm alibi, vti nos oportet aduersus demones, ij enim sunt qui nostros excitant inimicos, & in nos insurgere eos faciunt. Conuiciis vero, aduersus insidiatores vti possumus, quod si alicubi præclara aliqua virtutum facta percēsentur, ea applicabimus ipsi beato David, ita tamen vt & nos ad illorum imitationē moueamur, & excitemur.

PSALMVS XXXIII.

Vdica domine iniuriātes mihi, impugna impugnatētes me. Primo, inquit, Saulem, & socios iudica, deinde impugna, ac castiga. eorum enim iniustitia apertissime patuit.

Apprehende telū, & scutū, & exurge in adiutorium mihi, effunde frameam, & concludē aduersum persequētes me. Cū pugnx meminerit, cōsequēter etiā armorum genera apposuit: non q̄ eis vtatur deus, sed humano locutus est more. terribili enim hac armorū cōmemoratiōe, prauos ac scelestos omnes perterrefacit. nā alioqui, solū dei verbū, quinimo sola etiā eius volūtas satis est ad coercendos, ac castigādos opprimētes, & ad defendēdos ac liberādos oppressos. effunde igitur frameā, hoc est exime gladiū è vagina. ob expolitā enim leuitatē suā gladi⁹ fundi quodāmodo videtur è vagina, cū euaginatur. cōclude etiam aduersus persecutores meos: hoc est: obstrue viā ante eos, ita vt effugere amplius manum tuā nō possint.

Dic anima mea, salus tua ego sum. Intellectuali voce tua loque

loquere ad intellectualem animam meam, & dic ei: noli timere, quia ego sum salus tua. Illud autem anim aduertendum, q̄ græca dictio quæ hic habetur, non indicatiui modi est, & præteriti temporis, vt regulariter inueniri solet, sed Aoristus imperatiui modi, vt sit *ἐπιπρὸς* pro *ἐπιπέ*, id est dic, eo modo, quo dicimus *πρὸς* pro *fac*.

Confundantur & reuereantur, qui quarunt animā meam. Verba hæc confundantur & reuereantur, idem fere significant. Confusio enim illis summa erit, si me comprehendere nequiverint. animam autem meam circunloquēdo dixit, pro me ipsum.

Conuertantur retrorsum. Inanes, nimirum, & re infecta.

Et confundantur qui cogitabāt mihi mala. Verbū cōfundatur hic repetitum, præcipue iuxta græce dictionis vim, in tensionē addit, & maiore cōfusionem significat. Cogitare autē mala, pro confidetare, ac studiose inuestigare dixit.

Fiant sicut puluis ante faciem venti. Ac si dicat, inter fugiendum instar pulueris dissipentur, ac dispergantur. minutissimus enim cum sit puluis, à ventis facile dispergitur.

ἐκδιβων.

Et angelus domini conterens eos. Subintellige verbū, sit. Angeli enim sæpenumero mittuntur à deo, vt aliquos castigent: veluti is, qui Aegypti primogenitos dissipauit. item is, qui centū octogintaquinq; millia Assyriorū interemit.

Fiat via eorū tenebra, ac lubricū. Grauiissima est huiusmodi imprecatio, optat enim vt illis fugientibus, via adeo sit obscura, vt videre nequeant, qua recta sibi eundum sit: præterea etiam, vt adeo sit lubrica, quod in præceps aliquod deferantur.

Et angelus domini persequens eos. Istos etiā qui in tot, ac tantā mala inciderunt, angelus domini conterens persequatur, quid igitur par est euenturum ei esse, qui neque oculis videat, neque pedibus adiuuetur, & ab ipso etiam persequente angelo vrgeatur.

Quoniā gratis absconderunt mihi interitū laquei sui. Symmachus pro gratis dixit, sine causa. Cum nihil à me, inquit, læsi fuerint, absconderunt mihi tamen interitū laquei sui. est autem sermo hic metaphoricus, à venatoribus translatus, qui laqueos occulte disponunt, per quos interitum feris inferunt.

Superuacue exprobrauerunt animam meam. Animam meam circunloquendo dixit, pro me ipsum. Estque animaduertendum, quod huiusmodi figura loquendi, quae graece Periphra-
 sis dicitur, frequentissima reperitur apud beatum David, ut illud: anima mea, vita mea, facies mea, nomen tuum, & alia huiusmodi. mentientes, inquit, exprobrauerunt me, ingratum appellantes, & regis insidiatorem.

Veniat illi laqueus quem ignorat. Inexpectata, inquit, calamitas illi obueniat: illi inquam, qui & mihi interitum abscondit, & qui me exprobrauit, siue Saulem intelligas, seu quemuis alium, qui Saulem vrgeret aduersus ipsum beatum David.

Η' θύρα.

Et rete quod abscondit comprehendat eum. Et rete quod cli aduersus me tetendit comprehendat eum: hoc est, omnis illius conatus, omne consilium in auctorē conuertatur.

Καί ἐν πύλαις πύλαις αὐτοῦ.

Et in laqueo cadet in ipso. Idem etiam significant haec verba. & cum dixerit in laqueo, addidit in ipso, inquam laqueo quem idem ille disposuit.

Ἐπὶ τῷ.

Et anima mea exultabit in domino. Inimicis meis ita castigatis, lætabor in domino, qui iustis eos affecit pœnis.

Delectabitur in salutari suo. Quia illos perdidit, & nos saluauit.

Omnia ossa mea dicent: Domine quis similis tibi? eruens pauperem de manu fortiorum eius, inopem & pauperem à diripientibus eum: Omnia autem ossa mea, id est membra mea oia quae in profundo corporis sunt. significare autem videtur per haec verba plenissimam gratiarum actionem ex intimo animae prouenientem. vel, per ossa, solidas ac validiores animae cogitationes intelligit ut saepe diximus. Inopem autem seipsum propheta appellat, quasi exulem, necessariumque omnium indigentem, & solum, per fortiores verò Saulem intelligit, qui & diuitiis & bellicis copiis affuebat: & dum inopem se bis dicit, & insuper, pauperem, addit: tenuitatem suam maximam denotat, & huiusmodi verborum humilitate deum pariter ad maiorem misericordiam excitat. Diripientes etiam, ipsos hostes appellat: habito nimirum respectu ad illorum spem, qui sese eum direpturos sperabant.

Surgentes testes iniusti, quae nesciebam interrogabant me. Ipse nimirum Saul, & quicumque ei assentabantur: quos beatus David

David testes ideo appellat, quia aduersus se testimoniū ferebant: & iniustos, quia mendaces erant, vel quia huiusmodi testes cum subfannatione quadam ac derisu interrogabant eum: nunquid aspiraret ad regnum? Interrogabant autem hoc, & pariter asseuerabant, ita esse. Quod tamē beat⁹ David, utpote innocens ignorasse se ait. Nunquam enim ad regnū aspirauerat. Possunt etiā haec verba de Christo intelligi, propter falsos testes, qui interrogabant eum, nunquid non blasphemasset, ut euangeliorum tradit historia.

Retribuerunt mala pro bonis, sterilitatem animae meae. Cum communem inimicum Goliath interemisset beatus David, & Philistaeos superasset, & prauum Saulis spiritū depulisset, persecutionē tamē sustinebat à Saule. Retribuerunt itaque animae meae sterilitatem, hoc est infructuositatem. Virtutē meam, inquit, studuerūt infructuosam constituere, cum occidere me cogitauerint, & facere ut anima mea cessaret à fertilitate virtutum. Vel retribuerunt mihi sterilitatem, circunloquendo dixit, ac si diceret, pro beneficiis à me in eos collatis, illud conati sunt mihi rependere, ut me occiderent, ne viuendo filios procrearem. Vel aliter, sterilitas pro obliuione accipitur, quia per filios & posteros memoria hominum conseruatur.

Ego autē mihi cum molesti essent, induebar sacco, & humiliabam in ieiunio animam meam. Deinceps docet propheta quomodo dissoluere oporteat calamitates. Nam cum ab inimicis calumniam sustineret, sacco ac ieiunio animam suam; hoc est seipsum humiliabat, rogans ab insidiis liberari.

Σάκκον.

Et oratio mea in sinu meo conuertetur. Hoc est exaudietur mea oratio. Ita enim intelligenda sunt haec verba, quasi se ipsam conuersura sit oratio ad Prophetam, qui eam emisit. Non inanis tamen nec vana aut re infecta, quinimmo in illius sinu instar pretiosissimi doni suscipienda sit. Vel; quia ita conuertetur, ut orantis sinum petitis rebus impletura sit. Tamen si aliquando etiā huiusmodi loquendi modus contrariū penitus sensum recipiat: quando scilicet quis non exauditur, & oratio in sinu, re infecta, inanis conuertitur.

Εἰς κόλπον μου.

Quasi proximo, & quasi fratri nostro sic complicebam. Summam suam dilectionē erga Saulem ostendere volens, fratris ac proximi nomine usus est. Parētes enim, & dominos

Ὡς πρὸς πλησίον.

proprie honorandos nobis esse dicimus, fratres vero amandos, præcipue quando sumus sine prole.

Quasi lugens & mœstus sic humiliabar. Videns illum mihi inuidere, quia multitudo ac populus me laudabant, humiliabat fingens me tristem ac mœstum esse. Solet enim inuisi hominis humilitas, atq; deiectio, inuidiam reprimere: quemadmodum contrà, superbia atque elatio augere.

Aduersum me lætati sunt, & conuenerunt. Me hæc agente, atq; hoc pacto sentiente, illi lætati sunt, credentes periisse vires meas: & conuenerunt, vt insidias aduersum me dicerent.

Congregata sunt super me flagella, & ignoravi. Quod septuaginta interpretes dixerunt, flagella, Symmachus percipientes reddidit. Ait igitur occifores aduersum me congregati sunt: me, inquam, ignorantem huiusmodi eorum consilia, atque insidias quas aduersum me disponebant. Eas autem puto subnotari, quæ in historia regum traduntur, quando eius vxor Michol omnia illi aperuit, atque à periculo etiam eum saluauit.

Dissipati sunt & non sunt compuncti. Dissipati sunt cū me non inuenissent, vt sperauerant, & tamen compuncti non sunt, quia nulla ducti sunt pœnitentia.

Tentaerunt me, subsannauerunt me subsannatione, frenderunt super me dentibus suis. Saul, inquit, & qui cum eo erant, aliquando tentaerunt me probantes atque experientiam sumentes mentis meæ: aliquando etiam subsannauerunt, irridentes, veluti infirmum, nunc vero palam, leonum instar, in me efferati sunt. Frendere autem dentibus solent omnes aliquando ob timorē, aliquando vero ob nimiam indignationem, quando nimirum, veluti furore quodam collidunt mutuo dentes & resonant. Nunc, inquit, ira ac rabie pleni, resonare videtur super me dentibus suis, audi nimirum vt carnes meas dilanient.

Domine quando respicies? Tu enim longanimis ad hæc, respicere eos non videris: quando igitur animaduertes, & vindictam facies?

Restitue animam meam à malignitate eorum. Tu me libera, inquit, ab illorum peruerfitate, & in pristinam securitatem restitue.

A lica

A leonibus vnigenitam meam. Frendere proprie dicuntur leones: consequenter igitur cum frendere eos dixerit, postmodum leones etiam appellauit: & maxime ob ingentiam eis scuitiam, & insidiis semper intentum animum. Vnigenitam autem animam suam, hoc est, seipsum, ea ratione appellauit, qua declarauimus in psalmo vigesimoprimo. à communi etiã sensu hoc in loco subaudiendum est verbum, restitue.

Confitebor tibi in ecclesia multa, in populo graui laudabo te. πολλῶν. Vide quæ exponendo dixerimus, in commemorato superioris psalmo, ibi: in ecclesia magna confitebor tibi.

Non supergaudeant qui aduersantur mihi iniuste, qui oderunt me gratis & annuunt oculis. Gratis, hoc est, sine causa. Neq; *νοῦτες ὀφθαλμοῖς* enim ego iniuria eos affeci, aut odiosum me præbui. Per *κως* annuentes vero oculis, adultores intelligit, qui Sauli annuebant: hoc pacto detrahentes beato David, aut eum carpentes si quid aliquando præfens ille dixisset aut fecisset.

Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, & in ira dolos cogitabant. Pacifice quidem mecum olim versabatur amica loquentes, & quæ benevolentiam ac dilectionem præferre videbantur, verum summa cum ira, quæ celabant, dolos contexebant, cogitantes, quo nam me pacto in pericula conicerent.

Et dilatauerunt super me os suum. Nouissime etiam palam ac lato ore accusabant me non clam amplius, aut voce submissa. Nam qui cupiunt latere compressis pene labiis susurrant.

Dixerunt euge euge, viderunt oculi nostri. Apud antiquos illi clamabant euge euge, qui affecuti aliquid fuerat, quod optabant, repetitione illa lætitiã quandam præferentes. Videntes, inquit, inimici mei me fugientem, acclamauerunt verba illa lætitiæ, euge euge: significantes nimirum, eorum rem bene se habere. Quod sequitur, viderunt oculi nostri: per se legendum est, & subintelligendum est aliquid, vt puta, viderunt oculi nostri hostem nostrum David male affectum, seu in præceps delapsum: viderunt oculi nostri id quod erat in votis. Vel coniunctim etiam legi potest versiculus. ac si diceret, bene bene viderunt oculi nostri quæ optabamus.

Vidisti domine. Ea nimirum quæ patior.

Ne silas Ne amplius sustineas. Nam qui sustinent tacere solent.

Ne discedas à me. Nullus enim alius est mihi adiutor.

Exurge domine intende iudicio meo. Humano more hæc dicta sunt, vt sæpius diximus. Exurge, inquit, domine. Longanimis enim cum sis aduersus inimicos meos, dormire quodammodo videris. Et quid significat, inrende, vide in expositione psalmi quinti.

Deus meus & dominus meus in causam meam. A communi sensu hoc in loco sumendum est verbum, intende, & per causam, iudicium rursus intelligit. Illa autem verba: deus meus, & dominus meus, & alia huiusmodi verba repetita, inuocationis intensiorem demonstrat, quæ ex intimo corde proueniat, & ardentis in deū desiderij. Adfert enim huiusmodi inuocatio quoddam secum solamen, iuxta illud: memor fui dei, & lætatus sum.

Κρίνον μοι. Iudica mihi secundum iustitiam meam. Iudica hoc mihi, inquit, quæ cū iustus fuerim in iis omnib⁹, quæ ad persecutores meos pertinet, ego contra ab illis iniuria affectus sum.

Domine deus meus, & nō supergaudeant mihi. Superflua est coniunctio, & vel subaudienda est dictio, amabo, vt sit sensus: Amabo domine deus meus.

Ne dicant in corde suo, euge euge anima nostra. Hic etiam aliquid subintelligendum est, vt sit sensus: ne dicant in corde suo: factum est, euge euge animæ nostræ.

Καταπιεσθη. Ne dicant absorbuimus eum. In ore nimirum gladij. Hæc etenim dicerent, si me morti traderent.

Confundantur & reuereantur simul qui gaudent malis meis. Verba confundantur & reuereantur, seu pudeant, idē æque significant, quæ admodum & illa in sequentibus: lætentur & exultent. Confundetur autē, si vacui atq; inanes re infecta reuersi fuerint. Quod vero ait, simul, idē sibi vult ac si dixisset vno atq; eodē tēpore oēs confundantur, qui gaudent malis, hoc est, infelicitatibus & infortuniis meis.

Induantur cōfusione et pudore, qui magna loquuntur super me. Hoc est, qui se iactant aduersum me, & qui mala se mihi illatum ire gloriantur.

Exultent & lætentur, qui volunt iustitiam meā. Hoc est, qui volunt

volunt id, quod iustum est in causa mea. Iustum vero esset quod inimici me temere non impugnarent, sed potius in periculis mihi opem ferrent, cum innumeris eos semper affecerim beneficiis.

Et d. cant semper, magnificetur dominus, qui volunt pacem serui tui. Dicant hoc, videntes me nimirum superasse impugnatores meos. Magnificetur autem, hoc est, magnus ab omnibus reputetur.

Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam. Si ea scilicet fiāt quæ petij. Per iustitiam autem dei, iustum eius iudicium intelligit.

Tota die laudem tuam. A communi sensu hoc in loco etiam sumendum est verbum, meditabitur. Tota autem die, hoc est per totam vitam. viuere enim quodammodo, non videntur, qui dormiunt. Meditabitur igitur, id est, annuntiabit laudem tuam, quod perpetuum illi erit opus. Et hæc quidem sunt, quæ ad præsentis psalmi expositionem pertinent. Verum nobis etiam lector admonendus est, vt caueat ne ex hoc psalmo, occasionem aliquando forassis sumat, imprecandi aduersus inimicos: vel quia beatus David vitam, ac conuersationem legalem, & non euangelicam degebat, iuxta quam postea Christus perfectiorem docens doctrinam aiebat: dictum est antiquis: Diliges proximum tuum, & odio prosequeris inimicum tuum: ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, benedicite persecutibus vos, vel quia verba hæc beati David intelligenda sunt, non vt imprecentur, sed quæ sub imprecationis modo, ea prædicant, quæ inimicis euentura erant. Vel ea ratione forassis imprecatur quia scriptū est: Percute argentum reprobum & purgabitur. Imprecabatur autem eis beatus David, non vt acerbus hostis, sed veluti is, qui prauos omnes homines oderat, & optabat eos castigatione emendari, vt futurū ac horribile iudiciū euaderent. Vel vt per illorū pœnas alij fierent meliores. Illud insuper addendum putamus ad prædicta: quod plura ac potiora ipsius psalmi verba Christo domino recte accommodari possunt, aduersus ingratiſsimos Iudæos.

In finem ipsi puero domini David.

Τὸ παιδί

Cum beatus David veritus Saulis persecutionem moraretur in desertum, & quandam illic speluncam veluti dormiturus subintrasset, venit eo loci persecutor eius Saul, pernoctavitque, latere illic ignorans beatum David. Noctu itaq; David consurgens adstitit supra dormientem, parcensq; ei, fimbriam tantum diploidis gladio abstulit, in facti testimonium. Et postera die exeunte illinc Saulem consecutus, ostensa fimbria diploidis acclamavit exprobrans iniustas illius insidias, & suam pariter iustitiam annuncians: ille autem pudore suffusus non mediocri, confessus est, & compunctus, verbisq; dilectionem simulabat, rursus tamen eum persequabatur. Quod agreferens beatus David, presentem psalmum composuit: primo quidem proposito ut illius vitium carperet, deinde etiam ut dolosi cuiuslibet peruersitatem notaret. In finem autem inscribitur, quia in eo inimicorum destructio predicetur, quæ ad finem seu exitum peruenit. Puer autem domini dicitur beatus David duplici ratione, quemadmodum supra declaravi in inscriptione psalmi 17.

P S A L. XXXV.

ὅτι παρὰ νομῶν τῶν ἀμαρτῶν ἐμαρτύρω.

Dicit iniquus delinquere in seipso. Dicit, id est putat Articulis autem, τῶν, qui habetur in Græco ante verbum, delinquere, superfluus est, ut sit sensus: putat iniquus peccare in seipso, hoc est putat, se clam ac latenter delinquere posse, & in sua sola conscientia, ita ut neque ab ipso etiam deo videri possit. Vel si articulum τῶν, nolis esse superfluum, & legere: dicit iniquus, ut delinquat in se ipso: dic sensum esse: quod huiusmodi vir iniquus cogitat in seipso: hoc est intra se: ut peccet. Solent enim huiusmodi articuli aliquando superflui iacere, aliquando etiam adverbialiter poni, ut declarauimus. Per iniquum autem hoc in loco Saulem ipsum intelligit, quem summa constat usum esse iniquitate, dum amicum pariter ac benefactorem, & generum tanto odio prosequeretur.

ὅτι ἐδόλωσεν ἐν ὀπίσθῳ αὐτῶν τῶν ἰνῶν ἑαυτῶν ὡς μισῆσαι.

Non est timor dei ante oculos eius. Hoc est ante oculos anime huius iniqui. Atque ideo ita cogitat non perspiciens se latere non posse. Quoniam dolose egit in conspectu suo, ut cognosceret peccatum suum, & odisset. Vide, inquit, quid fecerit. Dolos expandit ante se: hoc est: prave ac peruersè egit in hoc, ut peccatum suum cognosceret & odisset: ut sit sensus: noluit cognoscere, peccatum suum, & odisse illud.

Verbi

Verba oris eius iniquitas & dolus. Ea, inquit, quæ de pace mecum tractabat, plena erant iniquitate & dolo, & venenum quodammodo in se occultum retinebant. Quæ res iniqua pariter erat & dolosa. Volebat enim Saul me securum confidere, atq; hoc pacto nihil verentem comprehendere.

Noluit intelligere ut bene ageret. Noluit intelligentiam aliquam maiorem habere, ut bonum aliquod faceret, vel ut cessaret ab insidiis.

Iniquitatem meditatus est in cubili suo. Etiam in lecto cubans prava in animo versabat. Neque enim quietis aut somni tempore quiescebat: unde summa illius malignitas demonstratur.

Adstuit omni via non bona. Promptus est ad omne opus malum.

Malitiam autem non agre tulit. Malitiam, inquit, graue quid esse non existimauit: hoc est, à se eam non repulit.

Domine in celo misericordia tua, & veritas tua usq; ad nubes, iustitia tua sicut montes dei iudicia tua abyssus multa. Quæ admodum superius summam Saulis prauitatem demonstrauit, ita & nunc summam dei bonitatem & loganimitatem describit, dicens: Domine in celo misericordia tua, & veritas tua usq; ad nubes: hoc est, usq; ad ipsum cælum. Nubes enim usq; ad cælum ascendunt. Iustitia tua sicut montes dei: & per montes magnitudinem pariter & altitudinem significauit. Montes autem dei dicuntur, veluti à deo creati. Iudicia etiam tua abyssus multa: hoc est, dispensationes tuæ immensum quoddam atq; incomprehensibile sunt profundum.

Homines & pecora saluabis domino. Saluare, seu saluari aliquando de æterna salute dicitur, iuxta illud: & saluabuntur iusti: aliquando verò de temporaria salute, ut nunc. Exponere enim debemus: saluabis, hoc est: viuificabis, seu vitam eis præstabis. Tanta est domine, inquit, tua misericordia, ut non solum hominibus, sed ipsis etiam irrationalibus animantibus vitam præstes. Per pecora enim quæ cæteris omnibus animantibus mūdiora sunt, omne animal irrationale significauit. Saluabis etiam dixit pro salues, tempus ponens pro tempore. Vel per homines eos intellige, qui duce viuunt ratione, per pecora vero eos homines qui abiurata omni ratione, irrationalium instar

Προσώχθησι.

κτύπη.

degunt. Vel per homines Iudæos intellige eruditos in lege: per pecora autem Gentiles, voluptatē olim & carnis desyderia pecorum instar sectantes. Et tunc verbum, saluabis, in sua permaneat significatione, & futuri sit tēporis: & prophetiā cōtinebūt hęc verba, de fidelibus. Saluabis em̄ eos, qui crediderint audita prædicatione euāgelij.

Quā multiplicasti misericordiā tuā deus. Dicitio, quā, hoc in loco admirantis animū demonstrat. Obstupescens enim propheta bonitatē ac misericordiam summā dei, qua hi pariter atq; illi saluentur, inclamat ad deum, dicens: eum quā maxime suam in nos misericordiam multiplicasse.

Filij autem hominum in protectione alarum tuarum sperant. Filij hominū, hoc est homines, vt diximus in psalmo quarto. Ait igitur q̄ omnes qui veri homines sunt, & qui huius nominis appellationem sceleribus suis non adulerunt, in diuina sperant protectione, quodq; eos deus vt auis proprios pullos fouebit ac custodiet. Et aliter intelligi potest versiculus, vt sit prophetia de christianis.

Inebriabūtur ab vbertate domus tuæ. Inebriabūtur, hoc est lætabuntur. Lætitia enim hic ebrietatē appellat, quemadmodū & diuitias vbertatē. Vinū enim, vt alibi inquit propheta: lætificat cor hominis. Vbertas etiā copiam quandam ampliorē significat Huiusmodi, inquit, homines læti erūt à diuitiis domus tuæ. Domus autē dei ecclesia est, cuius diuitiæ pia sunt dogmata, quæ ipsos dogmatū participes spiritali afficiūt lætitia, vel per domū dei, verbi carnem intellige: illam nimirū quā simul cum anima assumpsit, & in qua habitauit. Et per vbertatē, Christi doctrinā, quæ animas irrigat, impingat, & lætificat: ita vt cū Paulo dicere possint: quis nos separabit à charitate Christi.

Τὴν τρυφήν.

Et torrente deliciarū tuarum potabis eos. Eandē repetit sententiā, & cū ebrietatis meminere, cōsequenter & poculū addidit. Potabis enim eos, inquit, flumine eius lætitie, quæ à te subministratur. Torrentem autem deliciarum, iucundissima Christi doctrinæ fluenta appellauit: torrentem quidem ob tempestiuam doctrinā, quæ certo tempore ab ore Christi defluebat: proptérq; eius vehementiā, ac vim (vt ita dicam) indetentā, & propter multa quæ de prophetis sermonibus in vnū collecta adducebat. Torrēs enim
ad tem

ad tēpus fluit, & vehemēs est ac violentus, & ex multiplici confluit aquarū cōcursu. Delicias autē ideo dixit, quia lætificat, & impingunt. Aliqui per vbertatē domus dei, sanguinē Christi intelligunt, qui ex illius immaculato latere defluxit, & per torrentē, aquam illā, quæ tunc temporis cū sanguine pariter effusa est. & quæ, (vt græcæ dictionis etymologia indicat) hyberno tēpore defluxit. Hyems enim erat quādo passus est dominus: quæ etiā inebriauit nos, ita vt debacchati simus ad salutem, & à priori errore quo seducebamur ī tutū educti, & summa affecti lætitia.

*Χεμαρῶν
ὡς χειμῶνος
ῥέου.*

Quoniam apud te est fons vitæ. Quoniam tu es qui vitam præstas. Ego sum, inquit, via veritas, & vita. In seipso enim Christus vitæ, vt ita dicam, scaturiginem habet, & non aliunde: quemadmodum sancti illi habuere qui aliquando mortuos suscitauerunt. Vel quia apud te patrem, filius qui perennis est vitæ largitor, inseparabilis permanet. Ego enim, inquit, in patre, & pater in me est. Fontem autem vitæ appellat, quemadmodum & alibi Hieremias dicens ex eius persona: Et me fontem vitæ reliquerunt.

In lumine tuo videbimus lumen. Hic theologiam tradit de sancta Trinitate ex fidelium persona loquens, Nos, inquit, o pater, qui fideles futuri sumus, per lumen, hoc est, per diuinitatem filij tui, cognoscemus lumen spiritus sancti. Nam si deus, vt inquit Gregorius theologus, lumen triplex est, consequenter vnaquæque in deo persona lumen dicenda est. Filius igitur docuit de spiritu sancto, paracletum alium, hoc est alium consolatorem atque alium aduocatum eum appellans, eiusdemq; potestatis atq; eiusdem esse honoris significans. vel aliter: nos à sancto spiritu illuminati radios lucis filij tui contēplabimur. Nemo enim potest dicere dominum Iesum nisi in spiritu sancto. Item alibi: deus nobis reuelauit per spiritum sanctum.

Τριλαμπίς.

Extendē misericordiam tuam cognoscentibus te. Perpetuo eorum deus miseretur, qui illius cognitione digni sunt: quod propheta nunc dicit, rogantis in morem.

*Παράκλητον
τὸ ἅγιον
τὸς γινώσκον*

Et iustitiam tuam iis, qui recto sunt corde. Et assidue præstabis iustum auxilium tuum iis, qui in sermonibus atq; actionibus suis recti sunt.

σί σοι.

Non veniat mihi pes superbia. Pedem superbiæ pro inte-

gra ponit superbia, veluti totum à parte. Non dominetur mei, inquit, superbia. Superbiæ autem nomine, omne vitium significauit: quoniam vertex est, & genitrix peccatorum omnium superbia.

μη σαλευσαι με.

Et manus peccatoris non concutiat me. Hoc est, ipse peccator, à parte totum significans, vt supra diximus: & per peccatorem ipsum dæmonē intelligit: vel Saulem, aut alium ex omni parte scelestum. Non concutiat autem: hoc est: non me moueat ab illa nimirum stabilitate ac sede, quam in virtute collocaui.

Illic ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem. Illic id est, in loco illo, seu in tempore à deo constituto. Et non dixit, cadent, sed ceciderunt: veluti qui prophetis oculis illorum ruinam cerneret. Intelligit autem Saulem & sequaces: aut alios huiusmodi scelestos homines.

Expulsi sunt, & non potuerunt stare. Expulsi iam sunt, à diuino auxilio, ob eorum scilicet vitia: & deinceps firmari non poterunt.

Psalms ipsi David.

Admonitiones continet hic psalmus. Admonet enim vt vnusquisque varios rerum euentus patienter ferat, & mentem non adhibeat ad prauorum hominum prosperitates.

μη παραζηλωσ.

NE æmuleris in malignantibus. Aemulationem imitationem appellat: ac si diceret: noli imitari malignantes, tamen si secunda eos videas florere fortuna. Possimus etiam æmulationem pro irritatione intelligere, quæ admodum græca dictio significantium exprimit, zelū, æmulationē appellans, vnde etiam verbū suū deducit: ac si diceret: noli irritari, aut mœrere, quādo prauos vides scelicē vitā degere. Cōstructio autem hoc in loco indifferens est, & regulam non seruat, iuxta Hebraicum idioma.

ουδεις ηλποσ.

Neque æmuleris facientes iniquitatem. Multi enim quoties prauos vidēt externis hīsce bonis abūdare, pusillanimitate ducti ad illorū imitationē incitantur. Quam rem propheta, veluti perniciosam detestatur. Est autē æmulatio, seu potius iuxta græcā literā, zelus, appetitus quidā possidendi

dēdi bonum illud, quod quis videt in alio: & proprie quidē ponitur in bonum, sæpenuero etiam in malum. Verficulus vero iste proxime superiorē versiculum declarat, atque eiusdem est sensus, cum illo. Vel, ne æmuleris: hoc est, noli beatos eos dicere, nec precari vt similis eis fias.

Quoniam sicut herba, cito exarescent. Nō habentes, scilicet radicem validam.

Et quasi olera herbarum cito decident. Idem rursus reperit. Olera autem herbarum dixit pro ipsis herbis, viuis nimirum ac virentibus, vel pro iis, quæ pertinent ad genus herbarum. Hæc enim omnia defluunt cum aruerint.

Spera in domino & fac bonitatem. Spera, inquit, in domino qui virtutum tuarum labores non despiciet, & quod bonum est, operare. Bonitatem enim posuit pro bono.

Et inhabita terram. Sic faciens, inquit, intrepide quā habes habitationē, posside Deum enim tui custodē habes.

Et pasceres in diuitiis eius. Et pasceres à deo in bonis eius, ita vt vtilibus fruaris, & à noxiis non lædatis.

Delectare in domino. Delectare, inquit, in domino, per immensam nimirū atq; insatiabilē eius dilectionē, aut per inexplēbilē mandatorū eius, ac diuinæ legis cōtēplationē.

Et dabit tibi petitiones cordis tui. Cum enim diligas deum nihil ab eo indignum postulabis.

Reuela domino viam tuam. Per viam nunc cōuersionem ac vitæ normam intelligit, quam visitatione ac custodia dei dignam fieri iubet. Nouit enim dominus vias iustorum. De quo vide, quæ circa finē primi psalmi dicta sunt.

Spera in eo. Rursus spem protendit, tanquam necessariam iis, qui in afflictionibus sunt constituti. Sola enim spes minuit dolores.

Et ipse faciet. Faciet nimirum quæ speras, quæ petis, & quæ conducunt.

Et educet quasi lumen iustitiam tuā. Iustitiā hoc in loco sumenda est pro iusta sententiā. Et educet, inquit, iustā de te sententiā, luminisquæ cuiusdam instar, fulgentem, ac conspicuam coram omnibus constituet. Pater tuus, inquit, alibi, qui videt in occulto, reddet tibi in manifesto. Vel afferet virtutem tuam in medium, diuulgans eam quasi purum lumen, & prædicans in tempore opportuno.

κατατροφα
ουδεις

Et iudicium tuum tanquam meridiem. Eandem repetit sententiam. Meridies enim puta & sincera est, ac fulgentissima diei lux. Vel educet iudicium tuum: hoc est, conuersationem, ac vitam illam quam iudicio tuo tibi sectandam proposuisti, publicabit, & omnibus notā faciet, vt meridiem. Meridies enim omnibus est manifestus, veluti splendidissima ac lucentissima diei pars.

Smbditus esto domino. Seruans nimirum illius mandata & non ægreferens flagella ab eo missa, sed gratias ei agens, quasi erudenti te, ac castiganti.

Et ora eum. Vt scilicet misereatur tui, & protegat te.

Ne æmuleris in eo, qui prosperatur in via sua, in homine faciente iniquitatem. Hæc verba eundem sensum habent, quem illa: ne æmuleris in malignantibus, neque æmuleris facientes iniquitatem: verum appertiora sunt. & dum ait: in eo, qui prosperatur in via sua: distinxit de quonam loquatur: de iniusto nimirum. Nam alioquin, si iustus sit, qui prosperatur imitari eum debemus.

Desine ab ira, & derelinque furorē. Cum vides, inquit, iniustos homines in secūda esse fortuna, noli irasci, aut indignari erga eos, quasi præter id prosperetur, qđ par est: neque tecum ipse illud doleas, qđ ob summū tuum erga virtutes amorem, potius infœlicior sis. Ira autē & indignatio hic idem significant: verum si eorū differentiā quæris, vide quæ exponēdo dixerimus circa principiū sexti Psalmi.

Ne æmuleris, vt maligneris. Quia prauos aliquando, & aliquādo bonos emulamur, primā æmulationis speciē auertit. Nā æmulari ad bonum rectum est. Et considera quomodo in principio psalmi obscurius huiusmodi admonitionē tradidit, & quomodo deinceps procedēdo aliquanto eam apertius declarauit, at nunc tandē plenius manifestā facit. Eadem autē sæpius repetit propheta, & supra atque infra ea reuoluit, sperans hac sermonis perpetuitate firmam ac stabilem doctrinā in auditorū aures inimitere. Deinde ponit causam quare malignandum non sit.

Quoniam qui malignantur exterminabuntur. Corporis nanque, aut animæ iacturam facient.

Sustinentes autem dominum ipsi hereditabunt terram. Cælestem scilicet habitationem, sæpenuero etiā, & hæc presentem

sentem. Est enim terra quædam cælestis, sicut & cælestis quædam est Hierusalem. Vel terram paradisi dicit.

Et adhuc modicum, & non erit peccator. Nō diu permanebit peccator. Illius enim prauitas extinguetur: tametsi nimirum nobis sup viuere videatur. Verū hoc nō iuxta pusillanimitatē nostrā dictū est, sed iuxta ipsius dei lōganimitatem.

Et quæres locum eius, & non inuenies. Non inuenies ipsum peccatorem, iam mortuum. Vel nō inuenies locum eius, alterius iam effectum.

Mansueti autem hereditabunt terram. Hoc est, lōganimes, ac patientes viri. Quod ipse etiā saluator in euāgelij beatitudinibus dicebat. Ea enim quæ per prophetas dixerat proprio etiam ore confirmauit. Merito autem cælestem illam terram hereditabunt postquam mundana hac, atque eius bonis ob propriam mansuetudinē priuati sunt.

Et deliciabuntur in multitudine pacis. Et fruuntur illa terra *καταρτυθή* in multa pace, vnde dolor, tristitia, & gemitus auferuntur. *συσσι.*

Observabit peccator iustum. Torue eum intuens, ac mala cogitans.

Et frendet super eum dentibus suis. Collidens enim ac confricans dētes, inexpletam illam rabiem ostēdet, qua eum appetit dilaniare. Furoris etenim hoc indicium est, latentis in corde. Intelligi etiam potest peccator pro dæmone qui iustos obseruat, & mente seu intellectu suo, vtpote in corporeus, quasi dentibus quibusdam frendet.

Dominus autem irridebit eum. Negliget eum, vt imbecilem atque omnino prauum.

Quoniam prospicit, quod veniet dies eius. Præuidet enim vt deus aduentantem diem, qua destruendus est.

Gladium euaginauerunt peccatores intenderunt arcum suum, vt deliciant in inopem & pauperem, vt iugulent rectos corde. Non *ἢ σφάξαι* sustinentes nimirum eos videre: eo quod eorum iustitiam ac virtutes propriæ iniquitatis argumentum, & reargutionem esse existimant. Rectē etiam gladio appositum est, verbum iugulent: & arcui, verbum, deliciant. Diuersitate autem armorum multiplex insidiarum genus indicat. Inopem etiam & pauperem, indifferenter hic posuit, vel ad commouendam misericordiam.

Gladus eorū intret in corda ipsorū, & arcus eorū confringatur.

Eorum, inquit, insidiæ contra ipsos conuertentur. Quod aliis verbis alibi etiam expressit propheta, dicēs: & incidit in foueam quam fecit. Imprecatur autem eis malum, veluti iis, qui prauis erant. Omnis enim, inquit dominus, qui acceperit gladium, gladio peribit. Gladius præterea & arcus accipi hic possunt pro lingua malignorum. Dentes enim eorum, alibi inquit arma, & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Proprie igitur lingua eos interficiet, & labia eorum morte extinguentur.

Melius est modicū iusto, super diuitias peccatorum multas. Verum multo melius à iusto homine esse cēsetur modicum quid iuste partum: atque ideo plura non appetit cum iniustitia. Horum itaque fœlicitatem emulari nos oportet.

Quia brachia peccatoris conterentur. Brachia, vires appellat, in quibus tota pene operandi ac laboris vis consistit.

Confirmat autem iustos dominus. Vexatos nimirum ab iniquis, seu etiam à demonibus. Considera autem, quomodo vtrinque nos propheta ad virtutem exhortatur, dum & peccatorum pœnas, & iustorum narrat præmia.

γινώσκει. Cognoscit dominus vias immaculatorum. Ipse enim eas sanxit. Vel aliter declara, vt diximus circa finē primi psalmi.

Et hereditas illorū in seculum erit. Hæreditas iustorū regnū est cœlorū. Venite, inquit, benedicti patris mei, hæreditate paratū vobis regnū. Quod verò ait, in seculū, idē est quod perpetuo. Illius enim hereditatis non erit finis: vel erit in seculū, futurū scilicet. In hoc enim seculo hereditatē non habent, hospites se esse sciētes, ac peregrinos.

Non confundentur in tempore malo. Non superabuntur in tempore afflictionum. Habent enim adiutorem deum. Vel tempus malum futurum appellat iudicium, quod peccatoribus grauissimum erit ac molestissimum.

Et in diebus famis saturabuntur. Veluti Helias qui à coruo nutritus est: & alij multi, qui admirabiliter à domino alimenta acceperunt. Vel saturabuntur spe futurorum bonorum, nullum amplius corruptibilem cibum appetentes. Neque enim in solo pane viuit homo. vel per famem figuratē, omnem necessitatem intelligit, & per saturitatem, visitationem ac protectionem dei.

Quoniam peccatores peribunt. Neque enim diu permanet cum

cum eis felicitas. Perire autē non tantū is dicitur, qui in hoc mūdo perit, sed ille etiam qui æternæ salutis iacturā fecerit. Perit enim, atq; deletur ab hæreditate iustorum.

Inimici autem domini simul ac glorificati fuerint, & exaltati, *ἐξολεσθησαν.* deficiēt & sicut fumus defecerunt. Hęc de Iudæis Christi occisoribus intelligenda sunt, qui gloriam à multitudine cōsecuti, & cæteris antelati, de morte saluatoris gloriabundi non multo post tempore funditus exterminati sunt à Romanis, ac fumi instar dissipati penitus, atque deleti. Dicit etiam hæc possunt de idolis quæ exaltata & glorificata ad tēpus, tandem penitus euauerunt, & deleta sunt & per illa dæmones pariter qui in eis habitabant.

Mutuatur peccator, & non soluet. Nō solū, inquit, peccator non donat, neque impertitur propria, sed aliis à se debita etiam non reddit: adeo nimirum iniquus est & sæuus.

Iustus autem miseretur, & tribuit. Miseretur quidem propria donans: & tribuit: hoc est, reddit quæ ab alijs mutatus est, diuersa penitus & contraria incedens via, atq; inceserit peccator. Vel aliter: iustus videns peccatorem ingratum esse debitorem in tempore necessitatis, ei nihilo minus mutuum præstat.

Quoniam benedictis ei hereditabunt terram, maledictis *ἐξολοθρευθησαν.* autem ei exterminabuntur. Tanta deo de iustis cura ac sollicitudo est, vt illorum etiā misereatur, qui eis benedicunt, & illos castiget, qui eis maledicunt. Nam & dictū esse legitur à deo ad Abraham, benedicam benedicētibustibi, & maledicam maledicentibus. Maledictionem autē hic cōtumeliam appellat. Illa autem dictio, quoniam, hoc in loco non reddit rationem, sed sententiam tantum asseuerat: vel superflua est: vt sæpenumero apud prophetam reperitur iuxta Hebraicum idioma.

A domino gressus hominis dirigentur. Manifeste docet, qd absq; diuino auxilio, homo per se nullum potest bonum operari. Nisi enim, inquit, dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Promptitudini autem nostræ cooperari solet. hominem autem hic iustum intelligit.

Et viam eius volet valde. Cōuersationē iusti benigne suscipit dominus, vt pote irreprehensibilē. Symmachus autem

καταρρη-
χοθησεται
αυτησ ηγισυ.

pro,volet,transtulit,prosperabit.
Cum ceciderit non confringetur, quia dominus cōtra firmat ma-
num suam. Si in externis bonis aduersa vexetur fortuna,
vt Iob, vel si circa spiritalia bona lapsus fuerit, vt David:
non permanebit: tamen in hac ruina, quia dominus con-
tra firmat, hoc est, supponit manum suam, suum scilicet
auxilium. Pœnitentia etiam accipitur pro manu dei, tan-
quam, quæ à deo proficiscitur, & nos de lapsu, ac ruina
trahit atque conuertit ad dominum.

Iunior fui, etenim senui, & non vidi iustum derelictum. Super-
flua est illa coniunctio enim: Sensus est: iuuenis fui, & se-
nui iā: & in tota hac vita mea, nunquam vidi iustos à deo
derelinqui. Custodit enim deus omnes, qui eum diligūt.
Quod si aliquando visus est deus ad tempus aliquos de-
relinquere, veluti ipsum David: non tamen eos penitus
dereliquit, sed magna cum dispensatione ita permisit, vt
post tentationes deinceps attentiores redderentur.

Neq; semen eius quærens panem. Neq; eius filios indigētes.
Nam etsi ad tēpus aliquantulum afflicti sunt, non tamen
perpetuo. Et aliter: Beatus David, se eoufq; id non vidisse
asseuerat. Vel altius intelligi pōtēst, vt dicat: se non vidisse
iustorum semen famescere: hoc est spiritali cibo carere:
iuxta illud: non necabit fame dominus animas iustorum.

καὶ δαυὶδ
ὁ δίκαιος.

Nam alioquin, semen Iacob in Ægypto panem quæsiuit.
Tota die miseretur, & mutuat iustus. Tota die pro semper.
Et petentibus, aliquando pecunias, aliquando vtilēs ad-
monitiones præstat.

Et semen eius in benedictionē erit. Dixit enim deus ad Mo-
sem, se misereri filiorū, propter eorū patres, qui sibi grati
fuerūt: & q̄ similiter propter parentū vitia retribuit po-
steris calamitates. In benedictionē autem erit: hoc est be-
nedicetur, & laudabitur ob parentis nimirum merita.

Declina à malo & fac bonum. Hoc in psalmo 33. declara-
rum est.

Et inhabitat in seculum seculi. Cū, inquit, iā didiceris, quæ
nā sint virtutū & vitiorū præmia, elige meliora, & habita
lōgo tēpore. Ita enim significāt verba illa: in seculū secu-
li. Iusti etenim, qui olim fuere, diutius vixerūt: q̄ si aliqui
ex eis iuniores mortui sunt, diuina id dispensatione factū
est.

est. Nam & Salomon diuturnam pollicetur vitā timentibus dominum, vel, habita in seculum futurum, tu qui incola es in præsentī seculo, vbi non perpetuo, sed certo ac breui degimus tempore.

Quoniam dominus diligit iudicium. Hoc est, quoniam dominus iudex est, vel per iudicium, iustitiam intelligit.

Et non derelinquet sanctos suos. Iustum enim est, vt eos nō derelinquat, qui illum non dereliquerint per sanctos autem, hic iustos, seu virtute præstantes viros intelligit.

In seculum seruabuntur. In præsens scilicet: & in futurum.

Iniqui autem expellentur. A præsentibus & futuris bonis.

Et semen impiorum exterminabitur. De hoc paulo superius dictum est, ibi: & semē impiorū in benedictionē erit.

Iusti autem hereditabunt terrā, & inhabitabunt in seculū seculi super eam. De hoc similiter paulo superius dictū est, ibi: sustinentes autem dominū hereditabunt terrā, & ibi: hereditas eorum in seculum erit. eadem autē propheta sapius reperit, volens, vt diximus, constantiorem ac diuturniorem memoriā in legentium animis imprimere.

Os iusti meditabitur sapientiā. Libenter beatus David narrat iusti hominis opera, vt alios ad æmulationē virtutum trahat. diuinā, inquit, sapiētiā, quæ in sacris scripturis, nobis reuelata est, iusti, ac sancti viri semper meditantur.

Et lingua eius loquetur iudicium. Iudiciū dei in q̄, quod hominibus declaratū est, vel per iudiciū sermonē intelligit, qui cum iudicio, ac discretione prolatus sit. nā iustus cū loquitur, inconsideratum nunquam profert sermonem.

Lex dei in corde ipsius. Indelebilis in illius mente permanet, siue scriptam seu non scriptam dei legem intelligas.

Et non supplantabuntur gressus eius. Via ei⁹ ad deū ab inimicis nō impiedetur, siue visibiles, siue inuisibiles inimicos intelligas. q̄a nihil ei impedimēto esse poterit ad virtutē.

Considerat peccator iustam, & querit occidere eum. Considerat, hoc est obseruat, insidias disponit. per peccatorē verò non tantum iniustum hominem, sed ipsum etiam dæmonem intellige, veluti eum, qui causa est, & pater peccati.

Dominus autem non derelinquet eum in manus eius. Neque enim prorsus p̄mittit, vt simul cū corpore, voluntati pa-

εις αιωνων
λαχισου-
ται εξολο-
θισθησεται

θανατωσαι.

riter atq; arbitrio illius dominetur: quinimmo inter tentationes eripiet eum à periculo, & in spiritali animæ pugna, victorem eum esse ostendet. vel aliter: tamen si sapius in eum dominus infidias disponi permittat, postremo tandem parcat seruo suo.

Nec condemnabit eum cum iudicabitur illi. Neq; in præsentia vita iustum derelinquet, neque in tempore futuri iudicij eum condemnabit, quâdo nimirum peccator simul cum iusto illo iudicabitur, quæ infidiis olim fuerat in secutus. hoc enim significat verbum, iudicabitur. & aliter: demones tunc iudicabuntur cum iustis, & illis improberabunt, siquid minimum in hac vita peccauerint.

Expecta dominum. Dum tentaris: atque infidiis impeteris, expecta dominum qui te eripiet de periculis, hoc est spera in domino.

Et custodi viam eius. Quam ipse mandatis suis nobis demonstrauit. custodi autem, id est, dilige.

Et exultabit te, vt hereditate capias terram. Superiorẽ te faciet infidiatoribus tuis, vel sublimẽ, ac magnum te apud homines esse demonstrabit: & quia multi hereditatẽ terræ appetunt, & fruitionem bonorum eius, aut diurnam vitam, aut liberorum procreationem, aut inimicorũ exterminationẽ, aut alia huiusmodi: idcirco his promissionibus propheta omnes ad virtutem exhortatur, eandem sæpius repetens sententiam. à sublimioribus tamen, sublimiora etiam hic considerantur, vt superius diximus.

Cum exterminati fuerint peccatores, videbis. Multorum pusillanimitatem consolans propheta, qui ægreferebant, Deum aduersus prauos, tanta vti patientia, & longanimitate, ait: confide, quia iniustorum, ac prauorum omnium exterminationem videbis: & sermonem suum confirmat ex iis, quæ ipse vidit. ait enim.

Vidi impium superexaltatum, & eleuatũ sicut Cedros Libani. Ipse quidem propheta indefinite impium dixit, nos tamẽ Goliath, aut Saulẽ intelligere possumus, aut Naas Amonitem, aut alios huiusmodi, quorũ primo exaltationem vidit, & deinde destructionẽ. & quod ait: superexaltatum, à subditis, atq; ab aliis hominibus superexaltatum intellige: eleuatum verò à se ipso & fastu proprio: tamen si vtraque

que dictione idem possumus etiã intelligere. Cedris autem impium comparauit, eo quòd altæ sunt, & infructuosæ, & succo amaro.

Et pertransiui, & ecce non erat. Modo, inquit, illũ sese gloriantem dimisi, pertransiui, & statim euanuit. dictio enim ecce, hoc in loco, statim, significat.

Et quæsiui eum, & non est inuentus locus eius. Et inde ad tẽpus cogitatione quæsiui eum videre, & non est inuentus locus eius, locus nimirum, qui alicubi eum existentẽ contereret. Quomodo igitur inuenietur, cum non sit? vel per locum eius, corpus ipsum intellige, quod antea animæ domicilium erat, & postea putrefactione dissolutum est. Si quæres, an habeat locum, nullum inuenies. mansiones enim eorum dicuntur qui saluantur. nam eorum qui pereunt, gehenna, vel huiusmodi, hominis non dicitur locus aliquis esse, sed perditio.

Custodi innocentiam. Simpliciter dixit Symmachus.

Et vide reclinatorem. Obserua, inquit, vt rectus sis, & recte ambules.

Quoniam reliquiae sunt homini pacifico. Reliquias memoriam appellat, hæc autem duplici modo conseruatur, per prolem videlicet, & per bona opera.

Iniqui autem exterminabuntur in idipsum. In idipsum id est, quod vna, hoc est, simul cum eorum memoria: quod in sequenti etiam versiculo magis, declarauit, dicens:

Reliquiae impiorum exterminabuntur. Per impios prauos omnes intelliges.

Salus autem iustorum à domino, & ipse protector eorum est in tempore tribulationis: & adiuuabit eos dominus, & liberabit eos, & eripiet eos à peccatoribus, & saluabit eos, quoniam sperauerunt in eum. Vide quàm varie ac multipliciter varia, ac multiplicia auxilia annunciauit, quæ deus iustis impartitur. varij enim sunt eorum modi, & variè administrantur, iuxta variam ac multiplicẽ eius sapientiã. Aperta autem, & clara sunt hæc verba, nec aliquid habent perceptu difficile.

Psalms ipsi David in rememorationem.

Hic Psalmus cõsimilis est sexto psalmo. Simile enim habet principium, & ita quemadmodũ ille, calamitates etiã deplorat, qua

propheta de peccatis obuenerant. ab illis praterea liberari postulat, & requiem consequi. Par est autem compositum fuisse hunc psalmum a beato Dauid eo tempore, quo persequebatur eum Absalon, cum commissa olim a se delicta, & presentes calamitates memoria repeteret, ob qua in rememorationem inscribitur.

PSALMVS XXXVII.

David ps.

Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua erudias me. In sexto psalmo iam diximus, quae ad praesentis versiculi expositionem pertinent. furorem autem, & iram dei passiones, aut affectus in eo putare non debemus, sed vehementissimas suppliciorum sententias, quae peccatoribus debentur.

Quoniam sagittae tuae infixae sunt mihi. Per sagittas dei, hoc in loco redargutionum sermones intellige, quos ei dixerat propheta Natha. vel leges aduersus adulteros, & occisores prolatas, quae adeo illius cordi infixae erant, ut stimulant eum assidue, & eius animam summo afficerent dolore. vel per sagittae dolores intellige, qui a calamitatibus proueniunt, & sagittarum instar cor nostrum pungunt, ac penetrant, quique sagittas dei merito appellari possunt, quia illius permissione nobis infiguntur. quod autem lxx. dixerunt, infixae sunt, Symmachus reddidit, attigerunt.

Et firmasti super me manum tuam. Firmasti, hoc est sepius detulisti, dum assiduis me flagellis caedis. vel grauem esse fecisti in me ictum manus tuae, ita ut illius verbera ferre non possim. per manum autem, castigandi potestatem intellige.

iam.

Non est sanitas in carne mea a facie irae tuae. Verba haec, a facie irae tuae, & a facie peccatorum meorum: item a facie insipientiae meae, & alia huiusmodi, per circumlocutionem dicta sunt, pro eo, quod est: propter iram tuam, propter peccata mea, propter insipientiam meam. non est igitur in carne mea sanatio, hoc est liberatio ab illo malo, quod ego ipse mihi intuli, atque hoc propter iram tuam, ac minas tuas, quas mihi tuo nomine nunciauit propheta Nathan vel propter iram, quam legibus tuis comminaris. De huiusmodi autem afflictione in aliis etiam psalmis tradit dicens: humiliabam in ieiunio animam meam: item caro mea mutata est propter oleum: intumescit os meum carni meae, & laboraui clamans, raucum factum est guttur meum, & alia huiusmodi.

Non

Non est pax ossibus meis, a facie peccatorum meorum. Non est stabilitas, nec constantia in eis. ob peccata enim mea contremiscunt, adeo prorsus concussa sunt.

Quoniam iniquitates meae supergressae sunt caput meum. Aucte nimirum, atque eleuatae: magnitudinem enim ipsarum his verbis significat, quemadmodum, & alibi multitudinem, dicens: multiplicatae sunt super capillos capitis mei.

Sicut onus graue gravatae sunt super me. Et graues, ac molestae mihi sunt: quia illarum memoriam ferre non possum. vel eo quod oneris instar me incuruant. solent enim qui mortui sunt, prona in terram aspiceret, quemadmodum, & ij faciunt qui aliquod pondus ferunt.

Putruerunt & corruptae sunt cicatrices meae a facie insipientiae meae. Animae, inquit, meae cicatrices, quae ab ignitis mihi diaboli sagittis factae sunt, putruerunt: neque id tantum in superficie, sed introrsus etiam penitus commarcuerunt. quibus verbis, magnam animae laesionem significat, dum grauem negat se vulnerum olentiam ferre posse, hoc autem factum est, ob insipientiam meam, quia si sapientiam non amissem, non fuisset hoc pacto vulneratus. Considera etiam quomodo delicta sua augeat, & magno ea animi cum ardore fateatur dixit enim magna ea esse & grauia: & foetere insuper. Poenitentiae autem illud signum est, vel maximum, cum quis putredinem sentit peccati: quia tunc vehementer illud abominatur.

Fatigatus, & curuatus sum usque in finem. Defatigatus sum ob ea, quae commemorauimus, vel aliter: dum sanare atque curare cupio corpus meum grauius affectum, fatigatus, ac debilitatus sum & curuatus usque in finem, hoc est omnino, & prorsus.

ταλαιπωρησεν.

Tota die contristatus ingrediebar. Quamquam rex essem, semper tamen in mortificatione versabar, veluti, qui a conscientia teste pungebatur, & cui laetitia diffundi non dabatur.

Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus. Si affectus concupiscentiae illusio est, & consequenter mendacium potius, quam veritas: non est concupiscentia voluptas, sed umbra potius voluptatis. hac de causa dicebat Apostolus: manete praecincti lumbos vestros in veritate, hoc est, in vera voluptate, quae a castitate, & temperantia oritur, atque a iustitia. lumbos autem Symmachus dixit latera, & utroque sermone concupiscibilis

animæ pars significatur. Nam iuxta latera renes sunt, in quibus potissimum libidinis appetitus iacet. Ait igitur concupiscentia mea illusionibus dæmonis impleta est. Illusit eum dæmon, ad motus irritans iniquos & turpes.

ιαοις.

Et non est sanatio in carne mea. Et deinceps, inquit, me ita illuso, nulla est requies carni meæ. Castigo enim eam, ut prædictum est, & illicitæ ab ea voluptatis pœnas exigo.

Afflictus sum. Fame, siti, vigiliis, humi cubando, & si quid aliud huiusmodi est.

ἦν ὀπίσθρα.

Et humiliatus sum usque valde. Usque valde, idioma Hebraicum est, & idem significat, quod, valde.

Rugiebam à gemitu cordis mei. Ab acerbitate gemitus cordis mei, qua cruciabar, rugire videbar ut Leo. Nam quod septuaginta dixerunt, rugiebam, Aquila reddidit: frēdebam. his autem verbis beatus David rectam erga deum mentem suam omnibus patefacit. Nam peccator cū in profundum malorum ceciderit, despiciere solet, iustus autem etiam minima quæque peccata semper veretur.

αἰγιε ἰναν-
τιορροῦ.

Domine coram te omne desiderium meum. Desiderium scilicet quod peccato mihi innatum est. Nosti enim quod concupisco salutem meam & à præsentibus angustiis ac doloribus liberari.

Et gemitus meus à te non est absconditus. Percipis enim illum auribus tuis, veluti vocem quandam de profundo aliquo loco emissam.

Cor meum turbatum est. A mea nimirum conscientia atque à pœnitentia.

ἰσχοῖς.

Derelinquit me fortitudo mea. Omni videlicet passionis genere fatigatum: ut prædictum est.

Et lumen oculorū meorū, & ipsum non est mecum. Propter valde duram, ac per acerbam vitam meam & præ assiduis lacrymis in hebetudinem quandā oculorū ac penè in cecitatem deueni. Ordo autem sic fiat, & lumen oculorum meorū ipsum nō est mecum, cum scilicet perierit. Vnde superflua iacet illa secunda coniunctio, &. Vel per lumen oculorum animæ beati David, Spiritū sanctū intellige, qui ob patrata, ab eo scelera magna ex parte auolauerat. Hunc autem versiculū cū proxime subsequēti, quidā ex Christi p̄sona p̄ferēdū intelligūt, & loqui de discipulis.

Amici

Amici mei & proximi mei aduersus me appropinquauerunt & steterunt. Subnotare videtur Achitophalem atq; alios huiusmodi multos. Amici mei, inquit, & familiares mei venerunt aduersum me. Hoc enim significant verba illa: appropinquauerunt, & steterunt contra me: deo scilicet ob peccata mea id permittente: ex quibus hoc mihi calamitatum genus incubuit.

Et qui iuxta me erant de longe steterunt. de eisdem inimicis loquitur, qui odio quidem appropinquauerunt, ut persecutores, & ab antiqua benevolentia procul facti sunt, veluti discedentes ab amicitia. Vel, alios etiam amicos & subditos intelligere possumus, qui timore Absalonis à beato David ad illum deficiebant.

Et vim faciebant qui querebant animam meam. Et angebāt me, inquit, ij, qui animam meam, hoc est, qui me ipsum querebant, & omni arte mihi molestiam inferebant. Vel querebant animam meam, ut auferrent eam, quemadmodum dixit in psalmo trigesimo nono.

Et qui querebant mala mihi locuti sunt vanitates. Et qui meam ruinā sitiebant, blasphemias aduersum me locuti sunt, conuitiis atque calumniis me impetentes. Vanitates autem dixit veluti mendacia quædam, ac falsa.

Et dolos tota die meditabantur. Hoc est insidias, quomodo nimirum me deciperent, & comprehenderent.

Ego quasi sordus non audiebam. Reuera quidē audiebam, sed audire non videbar, quia tacebam, & non conturbabar. Ipso enim Semei conuitiis sese insectante atq; maledicente & plerisque aliis, etiam idem facientibus, tacebat beatus David, quasi prorsus non audiens.

Et sicut mutus non aperiens os suum. Subaudiendum est verbum, eram. Consequens est autem, ut non loquatur quis ea quæ non audinit.

Et factus sum sicut homo non audiens, & nō habens in ore suo redargutiones. Hæc dicta sunt ad declarationem versiculorum proxime præcedentium. Redargutiones autem hoc in loco, contradictiones vocat, per quas redarguere quis eos solet, qui male loquuntur.

Quia in te domine speravi. Mutus factus sum, & tacui, quia te mihi iudicem futurū speravi. mihi enim, inquit, vindi-

Etiam, & ego retribuam dicit dominus.

Tu exaudies me domine deus meus. Et quia tu omnia huiusmodi maledicta intelligis, & condignas calumniatoribus pœnas retribues. Vel tu eos exaudies, qui talia passi sunt, & tacent.

Quia dixi nequando supergaudeant mihi inimici mei. Intra me ipsum enim cum funderem preces ad Deum, dixi, cu pere me exaudiri: nequando supergaudeant, & delectentur super me inimici mei.

Et cum iam auersum esset iter meum à via diuinorum mandatorum illi statim pudendam quandam ceperunt libertatem gloriantes, & iactantes, velle me interimere.

Quoniam ego in flagella paratus sum. Quia ego post peccatum diuino nudatus auxilio paratus fui iis, qui castigare me voluerunt. Vel dictione, quoniam, superfluum esse intellige, vt sæpe inueniri diximus. Et ordo est: ego ad correctione, & emendationem tuam semper paratus sum. Ob peccata enim mea, eam promptus ac libens suscipio.

Et dolor meus in conspectu meo est semper. Et commissorum à me delictorum memoria, quæ summo me dolore afficit, semper mihi ante oculos permanet: vrgens nimirum ac stimulans. Neque enim eorum oblitus sum, veluti iis, qui dolores nullos sententiam.

Quoniam iniquitatem meam ego annuntiabo. Quia peccatum ego meum publicabo, & aduersus memetipsum accusator accedam.

Et cogitabo pro peccato meo. Hoc est sollicitus ero de medicina peccati. Indifferentem autem, iniquitatem, & peccatum posuit pro delicto.

Inimici autem mei viuunt. Ij scilicet qui militant cum Absalone. Viuunt autem, hoc est, potentes sunt, ego autem infirmus.

Et fortes fiunt super me. Verba hæc proxime superiores versiculum declarant. Vel viuunt, hoc est sani, ac bene uolentes sunt, & fortes fiunt, hoc est augetur viribus.

Et multiplicati sunt qui oderunt me iniuste. Non tantum viuunt & fortes fiunt, sed aucti & multiplicati sunt. Iniuste autem oderunt me, quia nihil legitimum habent, in quo me

accusare possint, aut dicere dignum odio.

Qui retribuunt mihi mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem. Hoc dicit propter Absalonem, qui benignitati atque amoris paterno inuidiam atque insidias rependens, patrem calumniabatur, quasi iniquum, atque iniustum regem, attrahens atque alliciens hoc pacto ad conspiracyonem eos, qui ad regale patris iudicium accedebant: vt in libris Regum traditur. Calumniabantur autem me, inquit, quia ego bonitatem sectabar, vel quia illum ego sic se gerentem, affligere, ac castigare nolui. Hinc etenim illius semper magis creuit peruersitas, hinc & scelestior semper factus est. Vel per bonitatem hic, iustitiam intelligit. Conuitiabatur me, inquit, quia præponendam ego semper, & præhonorandam esse iustitiam censui, & quia eius exemplo iniustitiam non dilexi.

Ne derelinquas me domine deus meus, ne discesseris à me. Priuatus enim sum opportuno omni auxilio, & te solum adiutorem ac custodem habeo.

Intende in adiutorium meum domine deus salutis meæ. Cura, inquit, vt adiuues, ac tuearis me: te dico in cuius potestate est vita mea. Et hæc quidem dicta sunt iuxta historiam sensum: iuxta quæ accommodari possunt verba psalmi beato David. Congruere vero etiã potest hic psalmus omnibus fidelibus, qui in peccatis constituti sunt. Iuxta quem sensum per amicos & proximos Angelos bonos intellige, qui custodiunt nos, & letari ac gaudere solent, in iis omnibus, quæ per virtutem à nobis administrantur: & contra: quotiens nos peccare viderint, veniunt & consistunt coram nobis tristes, ac mœsti, & primo quidem propius adsistunt: deinde vero ob grauem peccatorum olentiam à nobis absistunt: vnde postmodum venientes maligni demones angunt nos, & in grauiores lapsus deducunt, qui & in auribus nostris inanes sermones clam inferunt, & dolos aduersum nos contexere semper moluntur. Verum oes qui beati David sobrietatem imitari voluerint, obstruent sibi aures animæ, eosque nec ipso etiã sermone dignos putabunt, solum deum in suum aduocantes auxilium: tamen ipsi demones, ob huiusmodi eorum penitentiam ac sobrietatem assiduis rursus temptationibus vehementius affligere eos

conentur, & calūniis infuper impetant, ac diffamare eos apud omnes studeant, veluti peccatores.

Τῷ Ἰδὶθὺν.

In finem ipsi Idithum canticum ipsi David.

Abunde diximus in proœmio operis, quomodo hic psalmus sit beati David, tametsi in inscriptione habeatur nomen Idithum. In finem vero inscribitur, quia humana natura tenuitatem deplorans, de illius etiam sine tractat, dicens: Notum fac mihi domine finem meum, & quæ sequuntur.

PSALMVS XXXVIII.

Dixi custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea. Hunc psalmum Propheta noster composuit, eorum memor, quæ passus est, quando Absalonem fugiebat. Fugiens enim, inquit, dixi in me ipso: in posterum ego custodiam vias meas: vias inquam linguæ meæ, id est, sermones meos ita, vt lingua mea amplius non peccet, nec blasphemum aliquem emittam sermonem, qui ex pusillanimitate vt plurimum oriri solet. Castigans enim castigauit me dominus. Quod autem apud scripturam sermones viæ appellantur, testimonio est magnus Paulus ad Corinthios, dicens: Misi vobis Timotheum qui vobis in memoriam reducet vias meas.

Posui ori meo custodiam, cum cõsisteret peccator aduersum me. Lingua ad peccatum promptissima est, atque ideo multa circa eam prouidentia deus vsus est. Consistere autẽ hoc in loco posuit, pro dimicare seu contendere. Peccatorem vero Semei appellat, cū ob perditos semper eius mores, tum etiam ob summam illam impudentiam, ac seueritiam, quam tunc temporis magis priuarim ostenderat. Infecta batur enim beatum David, laceffens eum, ac vituperas, & lapides iaciens. Cõtumelia, inquit, ab eo affectus sum, & tacui, nihil ei prorsus respondens.

Obmutui, & humiliatus sum. Obmutui sponte mea nimium ac volens, & humiliatus sum, cū memoria repeterem ob cõmissa à me peccata illum aduersum me insurgere.

Ἐξ ἀγαθῶν.

Et filius ex bonis. Ex bonis, hoc est ex bonitate. Et cū possem illum vlcisci, nolui ob modestiam. Vnde cū socius quidam beati David aduersus hūc Semei conuitiantẽ irue-

ret

ret, gladio illum occisurus, detentus ab eo fuit: quinimo & rationem addidit, dicens: Dimitte eū, vt maledicat mihi. Dominus enim dixit ei, vt male dicat David, & quæ sequuntur.

Et dolor meus renouatus est. Et dolor, inquit, qui mihi de peccatis prouenit ea memoria renouatus est. Tunc enim manifeste cognoui me pœnas delictorum luere.

Ἐ' ὀργμῶν θῆ.

Calefacta est cor meum in ira me. Cum afficeret me Semei contumelia, tametsi id patienter tulerim, præ ira tamẽ intra me inflammatus sum. Intra me autem dixit, vt ostenderet quod huiusmodi iram externis non demonstraui. Cæterum illud perfecti hominis est, & absolute prorsus virtutis, si illatam contumeliam omnino non sentiat, & ex ea nihil prorsus patiat, quod si quis sentiat, modeste tamẽ ac mansuete eam perferat, proficere is dicendus est in virtute, tametsi adhuc perfectus non sit.

Et in meditatione mea exarsescet ignis. Meditando, inquit, & reuoluẽdo praua opera, quæ commisi, & mala quæ patior, semper me dolorum meorum ignis inflammabit & animæ meæ incendium augebit.

Locutus sum in lingua mea. Erga inimicum quidẽ tacuit vt vidimus, ad deū vero locutus est. Et quod ait: In lingua mea, idẽ nunc sibi vult, ac si diceret, sensim, quiete, ac quasi in susurro locutus sum. Deinde dicit, quid locutus sit.

Notum fac mihi domine finem meum. Quando erit, aut qualis erit, vsquequo, inquit, tristitia perseuerabunt.

Et numerum dierum meorum quis est, vt sciam quid desit mihi. Significa mihi, inquit, numerum dierum totius vitæ meæ, quotus sit vniuersus, vt connumeratis annis meis, quocumq; hætenus vixi, sciam quod reliquũ est. Nam si mensuram, ac modum illorum didicero, non vulgare inde cõsolationem habebo in calamitatibus meis.

Ecce mensurabiles posuisti dies meos. Quod interpres mensurabiles dixit, in Græco legimus. παλαιὰς ὀργμῶν πῆχυς ἐπιθῆκε μὲν παλαιῶν. Quæ dictionẽ iuxta vnũ sensum latine dicere possumus, palmares. Verũ vt clarius Prophetæ mentẽ percipias, sciendũ est, quod variaz sunt mensuræ, quæ manibus fieri solent. Vna videlicet, cubitus, palmus, & patastic: de qua nũc loquitur Prophetæ, & quam nos palmã dicere possumus. Conficitur autẽ

παλαιὰς ὀργμῶν πῆχυς ἐπιθῆκε μὲν παλαιῶν

palæste seu palma coniunctione quatuor digitorū, & en-
 tercia pars palmi, & minima est omnium mensura. Hoc
 nomine igitur paucitatē dierū vitæ suæ declaravit, pal-
 mares appellās dies suos, quasi mensura modicos, ac bre-
 ues, & quia diximus dictionē παλαιὸς aliū sensum posse
 recipere, alterā consequenter versiculi lectionē attinge-
 mus, iuxta quā legere possumus: Ecce cōtentionos seu la-
 boriosos posuisti dies meos, hoc est, certaminis ac pugne
 plenos. Descendere enim etiā potest ea dicitio à palæstra,
 quæ tam apud Græcos quā apud Latinos luctationē si-
 gnificat. In lucta autē, labore, ac contentione multa vti-
 mur. Intelligit autem (vt diximus) Propheta reliquos vitæ
 suæ dies, dicens: q̄ paruo quidem tempore victurum se
 nouit, attamē q̄ ignorat, quanta futura sit hæc paucitas
 temporis, & ideo alibi etiā dicit, paucitatem dierū meo-
 rum nuncia mihi, & hoc est, quod in præsentī etiā signifi-
 cari sibi à deo cupit: Modicū præterea dici potest hoc reli-
 quum vitæ temporis, ad comparationem iam transactæ
 vitæ. Illud præterea non omittendum duxi, q̄ dicitio, ec-
 ce, aduerbium est, & frequenter ab Hebræis vsurpatur, at
 que (vt in vniuersum dicam) aut aliquid demonstrat, aut
 proximum tempus notat, priori modo, hic sumitur, altero
 alibi vsum vides Prophetam in illis verbis: pertransui, &
 ecce non erat, quod idem sibi vult, ac si dixisset, & statim
 ad nihilum redactus est.

Ωστι οὐδ' ἐν
 ἐνώπιόν σου. Et substantia mea quasi nihilum coram te. Hoc in loco inci-
 pit palā facere, quā exilis, & fragilis sit humana natura,
 & ait: substantia mea, seu essentia mea, hoc est, ego ipse sū
 quasi nihilum, si ad beatitudinem, & æternitatem tuā fue-
 ro comparatus. Ita enim significat, quod ait: corā te. Tu
 enim, vt alibi ait, idem ipse es, & anni tui non deficient, e-
 go autem immutatus sum, & pro rege exul factus, & dies
 mei sicut umbra prætereunt.

παλαιὸς. Veruntamen vniuersa vanitas. Dictionem veruntamen
 quidam hic superfluā esse opinātur, alij vero positā esse
 dicunt, p̄ certe. Cū animaduertisset igitur beatus David,
 quæ maiorum suorum tēpore facta fuerant, & quæ tunc
 tēporis fierent, omnia vanitate labalcere, hoc est incen-
 tudine, & instabilitate summa cōstare, veluti, opes, gloriā
 imperia

imperia, iuuentam, pulchritudinem, vires & alia huiusmo-
 dissentiam suam vniuersali hoc sermone posteris testa-
 tam reliquit. Quo tamē non animi dotes ob summā ea-
 rum excellentiam, sed corporis tantum, & fortunæ bona
 complecti intelligas.

Omnis homo vitans. Hoc est, humana omnis vita. Est au-
 tem hic modus loquendi Hebræis peculiaris, iuxta illud:
 omnis homo mendax. Pro humana omnis opinio falsa.
 Omnis igitur humana vita vanitas est, quod ad præcedē-
 tis versiculi declarationem pertinet. Per humanam vero
 vitam, carnalem intelligit, & spiritus expertem.

Verum in imagine pertransiit homo. Dictionem, verum, hoc
 in loco pari modo posuit pro vere, seu certe. In imagine
 autem, hoc est, instar imaginis. Nā quemadmodū depicta
 imago nullam de pulchritudine sua aut de colorū varie-
 tate, aut alia huiusmodi re commodū capit, ita nullū ho-
 mo ab humana sclicitate fructū decerpit. Vel in imagi-
 ne, id est, in umbra, propter humanarum videlicet rerum
 inconstantiam.

Veruntamen frustra conuorsatur. Veruntamen hic posuit
 pro, cæterum. Quod reliquum est, inquit, frustra homo
 fatigatur, & distrabitur.

Thesaurizat & ignorat cui congregabit ea. Et, quod omniū
 molestissimum est, hæredem non dignoscit suū: cūque
 angustias, & labores in congerendis diuitiis non medio-
 cres sit passus, fructus demum & cōmoda alteri, & igno-
 to heredi reponit.

Et nunc qua ex celsatio mea: nunc dominus. Cæterum, in-
 quit, rebus sic se habentibus, quæ nā est spes mea nōne
 solus dominus: per interrogationem autem legendus est
 hic versiculus.

Et substantia mea à te est. Et essentia mea, totum nimirū
 esse meum, à te est. Curam igitur habeto creaturæ tuæ
 quæ grata mente suum agnoscit factorem.

Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me. Iniquitates enim
 causa esse solent rērationum, & calamitatū. Ab huiusmo-
 di igitur causa liberari optat. Vel per iniquitates, figuratē
 tentationes intelligit, velati effectum à causa.

Opprobrium insipienti dedisti me. Ipsi Semei nimirum,

qui me conuitiis impetit, iniquum & sanguinarium ap-
pellans. Reassumpsit autem sermonem Propheta, & per
crebram miseriarum suarum commemorationem, mise-
ricordem deum, magis ad misericordiam trahit. Solet e-
tiam dæmoniis, qui à se victi fuerint, victoriam suam im-
propere, atque in illos probra iacere.

Ἐπιφάνειον.

Obsurdi. Sponte mea nimirum, a deo ut non audite vi-
sus sum.

Et non aperui os meum. Neque aliquid contra dixi.

Quoniam tu fecisti. Quia, inquit, tu ei mandasti ut mihi
conuiliaretur. Dominus enim inquit, dixi ei, ut maledi-
ceret David, & mihi etiam iussit, ut tacerem. Peccasti e-
nim, inquit, tace.

Amone à me plagas tuas. Tentationes videlicet, & cala-
mitates. Quæ mihi exterius permissione tua, & stimulos,
qui interius à mea inferuntur conscientia.

A fortitudine manus tuæ ego defeci. Per manū hic punien-
di potentiam intelligit. Defeci, inquit, hoc est, debilitatus
sum. Illud considera, quomodo in præcedenti psalmo Pro-
pheta, flagellis se erudiendum exponens diceret: Quoniā
in flagella paratus sum, & nunc eis grauius percussus, sol-
ui rogat, ne ampliori absorberetur tristitia.

Ἐπιφάνειον.

In increpationibus propter iniquitates erudisti hominem. Dū
increpas, inquit, & redarguis, hoc est, dū pie mederis, eru-
disti hominem: atque hoc propter iniquitates, & non a-
lia de causa. Salutaris est igitur castigatio tua. Per homi-
nem vero seipsum intelligit.

Ἐπιφάνειον.

Et extenuasti sicut Araneam animā meam. Crebris, inquit,
tētationibus, & flagellis attenuasti animā meā, crassitudi-
nem illam nimirū, quæ ob peccata concreuerat, ei circū-
cidens. Est autem Aranea exile animal, cui nunc animam
suam cōparat. Solet enim anima à peccatis quodāmodo
crassior reddi, & contra afflictione & flagellis attenuari.

Ἐπιφάνειον.

Veruntamen frustra omnis homo. Ad maiorem corrobora-
tionem sententiæ à se dictæ, eundē Propheta repetit ser-
monem, subintelligendū est tamen, ut bñ conturbatur.

*Exaudi orationem meam domine, & supplicationem meam a-
ribus percipe.* Idem æquæ significant hæc verba, per Pro-
phetam more suo sic ingeminata,

Lachry

Lachrymas meas ne sileas. Id est, ne despicias. Nam qui ali-
quem despiciunt, tacere solent. Illud etiam cōsidera, quo-
modo non simpliciter orat Propheta noster, sed cum la-
chrymis.

Quoniam ego incola sum apud te, & peregrinus, sicut omnes
patres mei. Accola seu indigena dicitur ille, qui loci alicu-
ius permanens est, ac perpetuus habitator: incola vero
is, qui ad tempus habitat, quiq; iubente fundi domino
habitationem mutat. Ego, inquit, si cæteris hominib⁹ cō-
parer, accola quidem sum, & possessē terræ indigena, sed
si ad te deum meū suspicio: incola me esse fateor. Te em̄
iubente trāsmigrabo, & hoc mūdo relicto ad aliū ire cō-
pellat. Peregrinus similiter, vbi modicū quid fuerit in a-
liena regione immoratus, eò postmodum reuertetur,
vnde fuerat profectus. Cui cōparari potest quilibet mor-
talis. Nam ad certum ac breue tempus viuimus, & demū
ad eā, vnde originem duximus, iterum reuoluimur.

ἐπιφάνειον

Dimitte mihi, ut refringerer priusquā abeam. Parce mihi, in-
quit, siste flagellum, ut paululū consolet, & afflictiones à
me excutiam, antequam moriar. Vel dic, q̄ peccatorum
veniam in præsentī vita postulat.

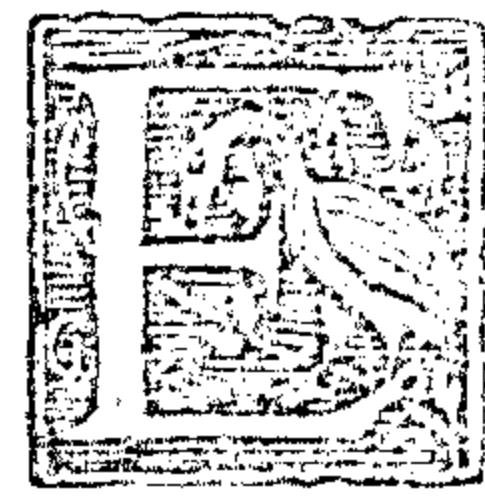
ἄνευ μοι.

Et amplius non ero. Et cum iuero, vbi sunt patres mei, nō
ero amplius, hoc est, nō amplius viuam. Vel, non ero am-
plius in præsentī mundo. Hæc etiam verba ad placandā
dei iram, & ad eius misericordiam conciliandam dicta
sunt.

In finem Psalmus ipsi David.

Sancto spiritu afflatus beatus David hunc psalmū in persona
ecclesie Christianorum cecinit. quo gratias deo agit pro mirificis
donis, quibus à deo gratis donata est, & ab eo aduersus insurgen-
tes in se tyrannos opem petit. In finem inscribitur, quia quæ hic
traduntur, finem quandam respiciebant, quem postea habuerunt.

PSALMVS XXXIX.

Expectans expectaui dominū. Huiusmodi ver-
borū repetitio frequētissima est apud He-
bræos, & intentionē quandam mētis de-
notat, ut illud videns vidi, & cognoscēs co-
gnosces, hoc est, exquisite cognosces, & alia
huiusmodi. Expectans igitur expectaui dominū, hoc est

valde expectaui, adiutorem meum Christum. Ipse enim est expectatio Gentium, quemadmodum de eo antea a Prophetis prænunciatum est.

Et intendit mihi. In me, inquit, oculos suos iniecit, & beneuolo aspexit intuitu: in me, inquam, summa constitutum in miseria, dum idolorum errores sequerer.

Et exaudiuit preces meas. Preces scilicet pro me emissas, rogabant enim prophete pro futuro Ecclesie statu illius etiam personam induentes, vt nunc facit beatus David.

Et exaudiuit me de lacu miserie, & de limo limi. Solebāt antiqui huiusmodi dictionibus maxima pericula exprimere. Dici autem potest, quod lacus miserie, sit illa fouea erroris in qua olim gentes quæ in vnā Ecclesiam congregatæ sunt veluti in quodam carcere secundum animam misere affligebātur, & quod lutum limi, hoc est, limosum ac putridum lutum, illa sit humanarum passionum, atq; affectuum collectio, quæ corruptionem quandam in nostris mentibus generat, & animas omnes quasi tenaci quodā cœno obuolutas detinet, quæ in eam deciderint.

Et statuit supra petram pedes meos. Supra petram, hoc est, supra securitatem fidei.

Et direxit gressus meos. Et ostensa mihi salute per præcepta Euangelica, omniq; prorsus explosa tortuositate, iter meum ad eò direxit, vt per obliqua, aut per deuos calles amplius non incedam.

Et immisit in os meum canticum nouum. Cantica nimirum quæ de admirandis atque illustribus Christi gestis Christicolæ cecinerunt. Vel orationem dominicam, quam Christus nos docuit.

Hymnum deo nostro. Hoc ad declarationem dictum est noui cantici.

Videbunt multi. Lumen nimirum scientiæ, cum antea ceci essent. Vel videbunt signa & miracula Christi, & sanctorum eius.

Et timebunt. Christum scilicet huiusmodi facientem miracula.

Et sperabunt in domino. Sperabunt, id est, credent. Credit enim q sperat. Vel sperabunt quòd eos saluatorus sit, qui crediderint in illum. Per dñm autem, Christum intellige.

Beatus

Beatus vir, cuius est nomen domini spes eius. Nomen domini: hoc est, dñs. Beatum igitur eum dicit qui in solo deo confidit, & non alia in re. Alibi etiam dicit, Beatus vir qui sperat in dño. Et ordo est: Beatus vir, cuius eius est nomē domini spes. Possumus etiam de Christianis hoc dictum intelligere, & construere per figuram hyperbaton, hoc modo: Beatus vir cuius est spes nomen domini eius. Cui libet autē christiano, nomē Christi spes est & salus: quod sancti martyres præcipue attestati sunt coram tyrannis: quibus apertissime dicebant, se diuitias suas oēs, & omnē gloriam, & spem in hoc collocasse, quòd Christi dei sui nomine insigniti essent: dum christiani appellarentur.

Et non respexit in vanitates. Et huiusmodi vir inanib⁹ rebus operā nō dedit: quæ à multis summa reputatur bona.

Et insanas falsas. A communi sensu rursus subintelligendum est, & non respexit. Insaniæ autem falsæ, ex græcæ *μαρτυρε ἀπὸ τῆ μαρτυρίας* dictionis significatione, vaticinia sunt. Vates enim illi de bacchati dementes fiebant, & furentium instar ferebantur, verum falsa erant, quæ prænunciabant. Per huiusmodi autem vaticinia, vniuersum idolorum cultum denotare voluit, veluti totum à parte.

Multa fecisti tu domine deus meus, mirabilia. Admirat⁹ beatus David ineffabile incarnationis Christi mysterium, & condignum illi sermonē inuenire non valens, exclamatione solum, quod potuit tam grande donum profecutus est: multa, inquit, admiranda fecisti tu dñe deus meus. Ita etiam alibi Apostolus facit: quando admirabundus clamat: o altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Mirabilia autem appellat non ea tantū, quæ tēpore Moyse, aut Iesu Naue, aut quæ illis antiquiora à deo facta sunt miracula, sed ea potius quæ tēpore incarnationis saluatoris nostri facta sunt, & quæ per spiritū prouidēs propheta sūma cū admiratione quæ diximus verba protulit.

Et cogitationibus tuis non est qui similis erit tibi. Et nō est alius tibi in cogitationib⁹ tuis cōparāndus: iis, inquā, cogitationibus, quas summa cū prouidētia p hominū salutē sollicitus habuisti. Ecce enim quā grande & quā admirandū opus excogitasti, vt tu homo fieres propter hominē.

Annunciaui & locutus sum, multiplicata sunt super numerum.
Annunciaui, inquit, & docui multa mirabilia tua, in multis psalmis, verum adhuc multiplicata sunt, & adeo innumerabilia esse apparuerunt, vt aliquo numero concludi non potuerint. Nam quæ dudum cognoui, propter altitudinem & immensitatē incomprehensibilia sunt. vel, cum quid dicerem non haberem, hoc tantum annunciaui, & locutus sum, quod omnem transcenderunt numerum.

Sacrificium, & oblationē noluisti corpus autem perfecisti mihi.
Quæ sequuntur in personā Christi dicēda sunt, vt magnus nos docuit Paulus in epistola ad Hebræos. Ait igitur quod post incarnationem, deus filius dixit ad patrē, tu pater, in posterū legale omne sacrificiū reprobasti, & oblationes oēs lege institutas: verū corpus mihi effecisti ex virginis sanguinibus, vt pro hominū salute in sacrificiū offerret.

¶ ἱερωσας.

Holo: austa, & pro peccato nō quasiuisti. In Leuitico & Deuteronomio clare inuenies, quæ nam essent holocausta, & quæ sacrificia pro peccato: & omnia deniq; oblationum, & sacrificiorum genera. Ait igitur: cum verum ego, ac rationabile sacrificium sim, & omnia mundi deleam peccata, tu nullum amplius legale sacrificium quasiuisti.

Tunc dixi ecce venio. Tunc nimirum quando legalia sacrificia reprobata sunt: tunc enim dixi ego: Pater, venit hora, clarifica filiū tuum. Nam quod ait: ecce venio: idem est, ac si diceret: vides quod paratus sum.

¶ ἐν κεφαλήδι.

In volumine libri scriptū est de me. Cōscriptiones Hebræi libros appellabāt, & inuolutas chartas volumina, iuxta illud: fili hoīs comede hoc volumē. Inuolutis enim chartis scribebāt, & nō quadratis libris, vt nos facimus. Ait igitur saluator, in volumine libri prophetici nimirū, scriptū est de me: hoc est, ea, quæ ad incarnationē meā pertinet, à prophetis prædicta sunt: quod ipis etiam Iudæis dñs postea iterū affirmavit, dicēs: si crederetis Moysi, crederetis etiā & mihi. De me enī ille scripsit, & alia huiusmodi multa.

¶ τὸ πρῶτον.

Facere voluntatē tuā deus meus volui. Et quoniam quæ ad me pertinet, iam determinata sunt, & prædicta à prophetis, ideo facere volui voluntatē tuā. Superfluus est em̄ articulus, q̄ habetur in græco, ante infinitiuū facere, quē quæ superfluum non putant, transtulerūt vt facerē. Volūtas autem

autē patris fuit ea: filij mors secūdū carnē: quæ pro humana salute, summa cum dispēfatione à deo permessa est: de qua voluntate, ipse etiā filius dicebat: descendi, non vt facerem voluntatē meam, sed voluntatē eius qui misit me.

Et legem tuam in medio ventris mei. In medio ventris mei ἢ κοιλίας pro ex corde, atque ex rota anima mea: vt sit præpositio, μου. pro præpositione. A communi autē sensu subintelligendum est, volui facere: hoc est, volui adimplere ex corde meo legē tuam: tua nimirum mandata quæ dedisti mihi.

Euangelizauit iustitiam tuā in ecclesia magna. Vide quomodo euangelium dei iustitiā appellat: quia per euangelium iustificantur credentes omnes, & obseruantes illius mādata, quicunq; hi fuerint & vnde cūque: & quia lex Mosaica solis tā tū Iudæis data est, euangelium vero oībus gētibus, iustum autē erat, vt nō vnus aut alter tantū populus, sed oēs & que ad salutē vocarētur. Per ecclesiam autē magnā Iudæorū synagogas intelligit, veluti hominibus frequentissimas, in quibus Christus palam, ac libere locutus est.

Ecce labia mea non prohibebo, domine tu scisti. Quemadmodum tu vides, inquit, non prohibebo labia mea loqui salutaria verba. Tu enim id recte nosti, cum me ipsum prorsus cognoueris, quemadmodum, & ego te.

Iustitiā tuā non abscondi in corde meo. De euāgelio rursus sermonē facit. Non tacui, inquit, quæ ad illud pertinerēt: quinimmo opportuna quæcunq; omnibus reuelauit.

Veritatē tuā & salutare tuum dixi. Euāgelium rursus ita appellat. Neq; enim iustitiā tantū continet, sed etiā veritatē. Ideo dicebat Christus: veritatē dico vobis: quinimmo neque hæc solum sed salutē etiam credentibus pollicetur.

Non abscondi misericordiā tuā, & veritatē tuā à concilio multo. De euāgelio etiā hæc dicta sunt. Appellatur enī euāgelium misericordia: quia summa dei misericordia nobis donatū est: qua nō sustinuit deus propriā creaturā sub iniqua demonis tyrānide oppressam, amplius iacere, & qua ob nostrā salutē proprio etiā filio non pepercit. Variis autē nominibus, vt videmus Euāgelium appellauit propter multiplicē gratiam, & varia dona, quæ per illud nobis præstita sunt.

Tu autem domine ne elongaueris miseratōnes tuas à me. Quæ sequuntur, rursus ex personā ecclesiæ fidelium dicta sunt,

supplicantis post acceptum diuinæ gratiæ signaculum, non derelinqui: cum multa ei, tam ab hominibus, quam à dæmonibus imminerent pericula.

Αἰτιολογία
706

Misericordia tua, & veritas tua semper adiuuent me. Veritas tua, id est vera promissio tua. Dixisti enim: ecce vobiscum sum omnibus diebus, &c. Quædam verò exēplaria habent: adiuuerunt: & intelligitur, quòd hucusque scilicet, adiuuerint: sed melior lectio videtur: adiuuent.

Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus. Circumspicio enim, inquit, varias mihi tendi insidias, & iam eis circumdatus sum.

Comprehenderunt me iniquitates mee. Vide quomodo iusti homines præ summa modestia, pericula & tentationes, quibus eos vexari accidit, propriis adscribunt peccatis. Sic & tres illi pueri, vna voce in camino ignis dicebant: peccauimus, inique egimus: tamen ea non tam ob peccata propria, quam propter deum paterentur.

Τὸ βλάπτει.

Et non potui videre. Obtenebrant enim tentationes animæ oculos, vt quæ vtilia sunt, videri non possint. Hæc igitur nebulā dissoluit illa cōsolationis lux, q̄ à deo puenit.

Multiplicate sunt super capillos capitis mei. Summæ etiam modestiæ, sunt hæc verba: & verisimile est, vt cum fidelibus aliqui etiam commixti sint, qui negligentius ac minus ex virtute viuunt, quorum peccata iusti, sibi ipsis adscribunt, propter vnitatem ac communicationem fidei.

Et cor meum dereliquit me. Videor quasi corde desertus, cum mea omnis in te fiducia infirmata sit. Ipsum enim cor, animum excitare solet & præstare audaciam.

Placeat tibi domine, vt eripias me. Velis, inquit, domine me ab his omnibus eripi ac liberari periculis.

Domine ad adiuuandum me respice. Intende mihi, & me diligenter adspecta.

Erubescat & confundatur simul qui querunt animā meā, vt auferat eā. Vtraq; em̄ hæc eis accidēt, vt & pudore afficiantur veluti victi nra patiētia, & confundatur, iunctā esse cernētes potentiā tuā, qua nos protegis. Sequitur q̄ querunt animā meā: hoc est, q̄ hoc vnū votis oibus, & toto perit studio, vt me variis examinēt supplicis. vel, simul: hoc est, vna oēs

Conuertantur retrorsum, & erubescant qui volunt mihi mala.

Conuert

Conuertantur retro inanes re infecta, me non superato, atque ideo erubescant. Variis autem modis eos execratur, vt conceptum animo dolorem apertius explicet.

Ferant statim confessionem suā qui dicunt mihi, euge, euge. De euge, euge iam alibi diximus, quod aduerbiū est irritatis.

Exultent & lætentur in te omnes querentes te domine. Exultare, & lætari hic idem æque significant, q̄ si cui placet, vt sensu differant, videat quid de eorum differentia dictū sit in 3. versiculo 9. psalmi. In te autē. i. in fide, quæ est in te.

Ei dicant semper magnificetur dominus qui diligunt salutare tuū. Qui diligit salutē, quæ à te est. Vel salutare tuū id est incarnationē tuā. Salutaris enim fuit ea incarnatio, iis qui perierant. Omnes igitur qui auxilium tuum consecuti sunt. dicant: magnificetur dñs: id est, magnus reputetur.

Ego autem inops, & pauper sum. Hoc est vniuscuiusq; fidelis persona dici potest. Inopes enim sunt christiani oēs, veluti, q̄ vniuersa fortunæ bona dimiserūt, & pauperes veluti qui ppriis manibus necessaria sibi parant. *inops em̄* qui latine inops, ex etymologia græci nominis à cadēdo dictus est, veluti ab omnibus antiquis opibus deciderit, & nūc sit sine ope. *pauper* vero, qui latine pauper, à labore: quia nimirū proprio labore opportuna oīa sibi cōparat.

πρωχός εἰς τὸν κρημνόν.

ἡ ἐργὸς τῆς ἀργίας.

ἡ τοῖς πτωχοῖς.

Dominus sollicitus erit mei. Ad hunc enim solum confugis: & ideo me in se sperantem non despiciet.

Adiuutor meus, & protector meus es tu, deus me⁹ ne tardaueris. Deus me⁹ ne tardus sis ad adiuuandū me. Mihi autē nescio qd̄ pfundi⁹ vidētur sibi velle hæc verba, si accōmodem⁹ beato Dauid illū versiculū. ego autē inops sum, & pauper. Præuiderat ppheta sumas illas diuitias q̄ à dei grā i christianos erāt cōfūdēdę: eūq; eas nō mediocri desyderio cōcupiscet, demū veluti iis, q̄ se nouerat ab eo tēpore pcul esse, cōtristat⁹ est, & miserū se ideo appellās ait: ego inops, & paup sum, q̄ huiusmodi diuitiarū pticeps esse nequeo, verū tamē deus erit mei sollicitus: vt scilicet mihi pariter gloriā illā cōmunicet, q̄ fideles in ccelorū regno pcepturi sunt. Siquidē & ab ipso dño dictum legimus, q̄ Dauid concupiuit videre diem eius: qua ratione rogat nunc deū propheta noster, dicens: ne tardaueris: tuā nimirum incarnationem. Sunt etenim supplicantis verba ad deum filiū.

In finem Psalmus ipsi David.

In finem inscribitur, quia prophetiam continet, quae tendebat ad finem: praedicit enim proditoris iudae rebellionem. & clarum quidem est huius psalmi argumentum, de amore enim & charitate in pauperes per tractat. Tamen aliis considerando ad saluatoris nostri Christi mysterium pertinet, qui egenus, & pauper fieri voluit ob humanam salutem: quae etiam in euangelio apud Iohannem presentis psalmi verba de se dicta esse testatur, & de Iuda, dum ait ad Apostolos: non de omnibus dico, scio quos elegi, sed ut scriptura impleatur, dicens: Qui manducat panem meum, eleuabit contra me calcaneum suum. nulli enim huiusmodi testimonium habetur in scriptura, praeterquam quod in presenti psalmo dicitur: qui manducat panes meos magnificauit contra me supplantationem.

P S A L. X L.

Πρωτοϋ. **B**eatu vir qui intelligit super inopem & pauperem. Qui intelligit, hoc est, qui considerat, qui cogitat, id quod decens est. intelligentia enim est diligens, & exacta consideratio. inopem autem & pauperem promiscue solent appellare indigentem. Antiqui vero per inopem mendicum intelligebant, veluti qui omni prorsus careret ope, & qui, ut alibi diximus, ex etymologia Graeci nominis ab antiquo statu decidisset: pauperem vero eum, qui manibus ac proprio labore sibi victum pararet, ut in praecedenti psalmo diximus. Beatus igitur is est, qui debitorem deum habet. per Salomonem enim docemur illum deo commo- dare, qui inopis miseretur. quod proprio ore Christus confirmauit, dicens: donec feceritis vni huic ex minimis fratribus, mihi fecistis. & hoc quidem pacto simpliciter exponitur de pauperibus: verum profundius intelligendo, ut diximus, exponi potest psalmus de Christo: quodque beatus ille est, qui intelligit & considerat Christum deum esse, tamen si indigentia ac paupertate tanta esse videretur circumdatus, ut etiam non haberet, ubi reclinaret caput suum. recte enim considerans id plene intelliget ex iis, quae & sermone suo docuit, & operibus comprobauit.

In die mala liberabit eum dominus. Virilitatem docet, quae ex huiusmodi intelligentia quis percepturus sit. Quae autem sit dies mala diximus in psalmo 36. ibi: non confundentur in tempore malo. aequae enim significant dies mala

mala & tempus malum.

Dominus conseruet eum. Precatur propheta pro huiusmodi homine tanquam pro viro quopiam bono.

Et viuificet eum. Id est, viuere faciat.

Et beatum eum faciat in terra. Et beatum eum esse ostendat, aemulationeque, seu imitatione dignum, non in praesenti tantum terra sed in regno etiam caelorum.

Et non tradat eum in manus inimicorum eius. Nec eum visibilibus aut inuisibilibus hostium manibus dedat.

Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius. Super lectum doloris in quo aegritudine ac morbo laborans afflitus diu olim detinetur. Aquila autem, & Theodotio non per optatum modum, sed per futurum indicatiui omnia haec verba reddidere, videlicet, conseruabit, viuificabit, & opem feret: omnia haec quasi in mercedem, ac retributionem quandam dici arbitantes.

Vniuersum cubile eius, vertisti in infirmitate eius. Per cubile, decubitus intelligit. vertisti autem, hoc est immutasti. in tempore, inquit, infirmitatis huius viri, tu mutasti eius decubitus, ab aegro nimium, atque infirmo ad sanum, ac validum. mutasti autem vniuersum, hoc est prorsus mutasti. aduertendum tamen quod praeterito tempore vsus est pro futuro. vertisti enim, hoc est vertes. vel, coniectura quadam, immo vero potius prophetico more, quae futura erant, ut iam facta commemorat.

Ego dixi domine miserere mei. Quae sequuntur ex Christi persona legenda sunt, qui velut homo deum rogat, ostendens hoc pacto, quemlibet hominem dei auxilio indigere.

Saua animam meam, quia peccasti tibi. Sed quomodo alibi legimus Christum peccatum non fecisse? certissimum quidem est, illum nunquam peccasse, verum quia propter nos factus est idem quod nos: homo nimirum, passiones etiam, atque affectus nostros, quasi proprios sibi consequenter vendicauit, & (quod dicere par erat, humanam naturam, quae peccauerat.) hoc ipse antea pro illa ad patrem clamauit, veluti qui eiusdem erat naturae, tamen sine peccato. & quemadmodum victima, quae olim pro peccato immolabatur, iuxta legem, peccatum in se suscipiebat, quod vna cum victima comburi dicebatur: ita & Christus pro nostris immolatus peccatis, in se ipsum

omnia

omnia nostra suscepit peccata, nec secus ac si ipse peccasset, ad eorum remissionem, & orauit, & mortuus est, ob summam nimirum atq; ineffabilem eius misericordiam.

Inimici mei dixerunt mala mihi. Inimici Christi Iudæi, qui inuidia dissecabantur, & dixerunt mala, hoc est praua verba, quænam autem dixerint, audi.

Quando morietur? Grauis est enim, inquit nobis, adeo, ut nec illius aspectum sustinere valeamus.

Et peribit nomen eius. Sed cum multa præditum potentia Christum vniuersas ægritudines ac morbos curare viderent, quomodo eum aliquando putarunt extinguere posse?

*Kaî Uerbo-
grato.*

Et ingrediebatur ut videret. Proditor, inquit Iudas, veluti familiaris meus absq; vilo impedimento, illuc ingrediebatur vbi ego aderam, ut videret an opportunum esset tradendi tempus.

Maturp.

Frustra loquebatur cor eius. Frustra in corde suo secum ea loquebatur quæ ad proditionem pertinebant, quando videlicet ingrediebatur, ut videret. vel, frustra in animo suo cogitabat, ut me lateret: cum optimus ego scrutator cordium, omnia nossem eius consilia, & vota.

Congregauit iniquitatem sibi. Nihil aliud miser huiusmodi cogitatione efficere potuit, quam quod sibi ipsi summam thesaurizauit iniquitatem, dum aduersus proprium præceptum, & seruatorem tetendit insidias. Quidam post verba, frustra loquebatur, punctum ponunt, ut sensus sit: frustra mihi pacifice loquebatur, cum inimica in mente versaret consilia. Sed melior est sensus quem primo loco diximus.

Egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum. Accepta enim panis buccella Iudas statim exiit. quod vero ait: in idipsum, idem significat quod vnà. loquebatur, inquit, vnà cum inimicis meis, de iis, quæ ad proditionem spectabant: quid vultis mihi, inquit, dare, &c. hæc autem omnia apertissime in euangelica narratur historia.

Aduersum me susurrabant omnes inimici mei. Susurrabant mutuo in aurem, quomodo insidias disponerent, timentes nimirum aperte loqui propter turbam.

Aduersum me cogitabant mala mihi. Lethifera, inquit, cogitabant aduersum me iuxta quod testatur euangelista, & conciliū inierunt aduersus Iesum, ut eum morti traderent.

Karêlyse.

Verbum iniquum deposuerunt aduersum me. Deposuerunt

pro

pro responderunt. interrogati enim à Pilato: Quid faciã Iesu, qui dicitur Christus? Responderunt: crucifigatur. Est autem iniquum hoc verbum. neq; enim licebat innocentem virum morti tradere, atq; ideo eis sæpius obiiciebat Pilatus, dicens: nullam causam inuenio in eo: item, vos videbitis. vel, deposuerunt, hoc est, fabricarunt: machinati sunt. dixerunt enim quod commoueret turbam contra Cæsarem, quæ verba etiã iniqua erant. neq; enim falsa attestari licebat.

Nunquid, qui dormit, non adiciet ut resurgat? Per interrogationem hoc dicit, atque ut deus: Nunquid dormiens homo, inquit, nolet consurgere? Verbum enim adiciet, Hebræi sæpenumero ponunt, pro volet. quod si dormiens consurgit, ego etiam carni mortuus, cito resurgam. mea enim mors somno similis est. Nam quemadmodum qui dormit ex suo dormit arbitrio, ita & ipse sponte mea, atq; ex propria moriar voluntate.

Ecce enim homo pacis mee in quo speravi, qui edebat panes meos &c. & magnificauit contra me supplantationem. Cõiunctio, enim, hoc in loco superflua est, & sensus est: ille etiam mihi aduersarius fuit, qui antea intimus mihi erat, & mihi maxime cõiunctus. per hominem autem pacis Hebræi pacificum intelligunt. Ait igitur, homo pacificus meus, hoc est amicus meus Iudas, in quo veluti in me ipso confisus sum, quem etiam simul cum aliis discipulis educaui, magnificauit, hoc est, roborauit supplantationem, hoc est, dolum contra me: quod ex metaphora eorum dictum est, qui intercurrentem calcaneo aliquem dolose supplantant. firmavit autem Iudas dolum aduersus Christum, etiamq; quodammodo supplantauit: conuentione nimirum ac cõspiratione illa, quam cum scribis iniit, & cum pontificibus.

Tu autem domine miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis. Quod ait miserere & resuscita, ut ab homine dictum est. homo enim Christus cum esset, non recusauit preces ad deum fundere: quinimmo quod naturæ humanæ proprie conuenit, sæpenumero ad deum orabat. Quod vero ait: retribuam, ad illius diuinitatem pertinet. retribuit autem quando eos Romanis perdendos tradidit.

In hoc cognoui, quoniam voluisti me, quoniam non gaudebit inimicus meus super me. Voluisti, hoc est, amasti. Nam quod quis

amat, illud etiam habere cupit. In hoc, inquit, cognoui quod amasti me, quia nomen meum in vniuerso orbe predicatum est: quæ res inimicis meis maximo fuit dolori, quærebant enim vt morerer, & nomen meum profus interiret, potes etiam per inimicum vel dæmonem, vel ipsum Iudam priuatim intelligere.

ἀποκρίσεις. Me autem propter innocentiam adiuuisti. Hæc verba simili modo ab assumpta carne dicta sunt, per innocentiam autem munditiam, & puritatem intelligit. iniquitatem enim, inquit, non fecit.

Et firmasti me in conspectu tuo in seculum. Et stabilisti, inquit, me penes te, iuxta illud, sede à dextris meis, quoad usque ponam inimicos tuos suppedaneum pedum tuorum.

ἐπιπόσεις. Benedictus dominus deus Israel à seculo, & in seculum, fiat, fiat. Cum, quæ vidimus, omnia prædixerit beatus David, & summam dei misericordiam ac ineffabilem quandam eius condescensionem multa cum admiratione narrauerit, Hymnum deinceps, & laudem ei canit dicens: laudandus est deus veri Israël, hoc est, fidelium deus, quemadmodum in 21. Psal. declarauimus, exponentes versiculum illum, timeat eum omne semen Israël. laudandus autem ab hoc seculo vsq; ad futurum. Ac demum orat, & votis omnibus possit, futuram hanc domini incarnationem, de qua supra locutus est, quam celeriter fieri, dicens: fiat, fiat. intelligimus enim prophetam optare id, quod superius dixit. illa autem repetitio verbi: fiat, orationis intentionem demonstrat.

In finem in intelligentiam filii Core.

ἐπιπόσεις. De filiis Core diximus in præmio operis. In finem inscribitur propter prophetias, quæ hic continentur. & ad finem tendebat. cum enim futurum esset, vt Hebræorum populus ob propria delicta ab Assyriis in Babylonem captiuus duceretur, vbi. 70. annis detentus est, præuidens hoc beatus David. vt pote prophetico afflatus spiritu, p̄iac religiosi cuiuscumque Iudæi in captiuitate degentis personam sumit in presenti psalmo, veluti Danielis, & Ezechielis, trium puerorum, & similibus: & narrat, quæ tunc temporis contigerint. In intelligentiam verò dixit, iudicium, quod qui inierit illos maioris erit prædictæ intelligentiæ, hæc, aut huiusmodi verba ad deum clamabant, vel, ea

vel ea ratione, quia ad percipiendum totius psalmi sensum multa lectori opus est intelligentia.

PSALMVS XLI.

ὁ λαός.

Quemadmodum desiderat cerua ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te deus. Ardētis desiderij vehemētiā ostēdere volens propheta, Ceruam perquam sitibundam in exemplū sumpsit, quæ cum & suapte natura calidissima sit & reptilium ac serpentium carnibus, quibus vesci solet, magis etiam incendatur, aquarum fontes quam maxime amat, & circa eos semper versari cupit. desiderare autem hic posuit, p̄ festinare: & ita Aquilia reddidit. & quod ait: ita desiderat anima mea ad te deus, ad te, inquam, habitantem in Hierusalem. putabat enim populus, qui in Babylone erat se diuina presentia illic ideo frui non posse, quia regio illa vniuersa idolorum cultui deseruierat.

Sitiuit anima mea ad deum fortem uiuentem. Sitiuit, id est valde concupiuit. ita vndiq; desiderij ardorem ostēdit. fortem autem & uiuentem deum appellat propter infirmos ac mortuos Babylonis deos. Quidam ex hoc versiculo sumptum esse dicunt hymnum illum, quem Græci Trisagion vocant: quo laudare solemus deum, dicentes. sanctus deus, sanctus fortis, sanctus immortalis.

ὁ λαός ὁ λαός

Quando veniam, & apparebo ante faciem dei. Hoc est ante ipsum deum concupiscentis sermo est: quando, inquit, veniam ad te in Hierusalem & apparebo coram te, adorans nimirum, & colens te, seduloq; tibi adfistens, & alia faciens, quæ in templo tuo fieri decet. vniuerso enim hoc solatio priuamur, postquam hic in Babylone captiuus degimus.

Fuerunt mihi lachryme mea panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est deus tuus? Dum Babylonij, inquit, dei mei impotentiam mihi exprobrarent, lachrymæ meæ fuerunt mihi panis, non quod eis pascerer, sed quia instar panis eas desiderabam, & quia non secus mihi erant opportuna quam esurientibus esse panes soleant: vnde earum desiderio, non interdium tantum, sed assiduus etiam noctibus detinebar.

Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam. Hæc recordatus sum, verba illa nimirum, quæ ad me dicuntur quotidie: vbi est deus tuus? quam ob causam effudi, hoc est, laxaui, i

ὁ λαός

me ipso animam meam, & constantiam eius omnem dis-
solui. hac autem effusionis translatione vsus est ppheta,
quia quæ solidiora sunt, firmitiora atq; constãtiora esse so-
lent: quæ verò fluida, molliora atq; laxiora. Illud in vni-
uersum animaduertendum est, qd Hebræi sæpenumero
verborum cõstructionibus indifferenter vtuntur, vt nũc:
effudi, inquit, in me, pro intra me: verum si verba hæc, re-
cordatus sum, ad sequentia referatur, alius efficietur sen-
sus, videlicet: hæc recordatus sum, & animã meã, antea
nimirũ angustius coarctatã, effudi: hoc est, absolui, & rela-
xavi in me ipso. quæ autẽ sint hæc quæ recordat' sũ audi.

διελύσθη
ἐν ἑαυτῷ.

Quoniam pertransibo in loco tabernaculi admirabilis vsque
ad domum dei. Re creatus atq; animo relaxat' sum, inquit,
memoria repetens, qd rursus in templo tuo deambulat' sum:
& ad illius vsq; adyta peruenturus. per admirabile e-
nim tabernaculũ, celeberrimũ Salomonis templũ intel-
ligit, & p domum dei, adyta ipsius templi. qd si priorem ex-
positionem magis probaueris, dictionẽ, quoniã, intellige
hic iacere pro aduerbio cõfirmãdi, iuxta Hebraici idio-
matis cõsuetudinẽ, & verba versiculi, pphetantis verba
esse. vel aliter: per tabernaculum, sancta verbi caro põt
intelligi, quæ merito admirabilis dici põt, quia absq; villo
semine cõcreta est. & per domũ dei anima illius carnis, p
quã deus in assumpta carne diuersatus est. locus autẽ ta-
bernaculi, ipsum est verbũ dei, per quod cõcreta est, & ex-
titit Christi caro. pertransibo igitur, inquit, per verbũ dei,
& vsq; ad assumptæ carnis animã deducar: in animo meo
nimirũ ea examinãs, & cõtẽplans, quæ de tãto mysterio p-
cipere potero. vterius enim pertransire non dabitur.

In voce exultationis, & confessionis soni festiuitatẽ celebrãtis.
Pertransibo autẽ in voce gaudij, & gratiarũ actionis, in
voce soni festiui, ac si diceret: festiuitates rursus, vt olim,
deo meo celebrabo, & solito vtar cultu legis,

Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Quare
me angis, inquit, & confundis, & quietem capere non si-
nis? hæc autem verba dicere cõepit, postquam certior fa-
ctus est de suo in patriam reditu.

Spera in deo, quoniam adhuc confitebor illi. Quoniam gra-
tias illi agam vbi nimirum in patriam rediero.

S. 2.

Salutare vultus mei, & deus meus. Cum futura & à se præ-
uisa dei beneficia in animo reuolueret, summa cum dele-
ctatione illum circumloquendo, inuocauit, dicens, ô salus
mea, & ô deus meus.

Ad me ipsam conturbata est anima mea. Ad me ipsum, hoc
est, in me ipso, nemine alio exterius mœrorem hunc meũ
sciente. conturbata est autem, recogitans nimirum pecca-
ta, ob quæ in inimicorum manus traditi sumus: vel mo-
ram ac tarditatem recogitans, reditus nostri in patriam.

Propterea memor ero tui de terra Iordans, & Hermonim à
monte modico. Propterea, inquit, afflictus memor ero tui,
hoc est, recordabor studij, & curæ tuæ, quã habuisti circa
nos, & præcipue ob illa bona quibus in terra pmissionis
te authore fruebamur. per Iordanem enim & per proxi-
mum illi montem, qui & Hermonim & Hermo dicitur,
totam Iudæam significauit. addidit etiam priuatam mon-
tis illius qualitatem: quod scilicet paruus est.

Abyssus abyssum inuocat in vocem cataractorum tuorum. An-
tiquorũ dei beneficiorũ memor, deplorat, quod in præse-
ntia ab eo derelictus videatur, per abyssum, vastum intelli-
gens calamitatũ pelagus, in quo tunc se constitutũ vide-
bat. profunda, inquit, ac vasta calamitas, vastiorem aliam
semper vocat calamitatẽ, ad vocem cataractorũ, hoc est,
collisorum tuorum. adeo enim alternæ, ac frequentes ca-
lamitates contractos, ac collisos nos seruos tuos adoriũ
tur, vt mutuo sese adhortari videantur: & adeo nos affli-
gunt, & pungunt, vt præ nimio dolore ad clamorẽ etiam
nos puocent dictio autẽ cataractorũ Græca est & idem
hic significat, vt diximus, quod collisorũ aut contractorũ
est em verbale nomen, & descendit à verbo καταρῶσθαι quod
est collido, aut confringo & licet proprie hoc verbale no-
men καταρῶσθαι actiuæ sit significationis, hic tamen po-
nitur in passiuã. Quod si in actiuã significatione dictionẽ
sumas, litera legenda, in vocẽ contractorũ, hoc est, colli-
dentiũ seu cõtingentium tuorum. & tunc expone totũ
versiculũ hoc pacto: immensitas peccatorũ nostrorũ, im-
mẽsitatẽ inuocat misericordiarum tuarum: atq; hoc ad
vocẽ prædicatorum euangelij, hoc est Apostolorũ. sunt e-
nim Apostoli validissimi quidã contractores, omni nimi

ἰς φωνὴν κα-
ταρῶσθαι.

ἢ καταρῶσθαι
της.

ἡ καταρά-
στη.

rum diabolicā elationem confringentes. Quod si textu legas, put etiam legi potest: in vocem cataractarū tuarū: potes iuxta altiorē Anagogē intelligere, q̄ abyssus, & abyssus, vetus & nouum testamētū significant, ob p̄funditatem nimirū occultorū sensuū, & dicere, quod nouū testamētum, & antiquum inuocat testamētū, in vocē, cataractarum tuarum, hoc est, p̄ vocem p̄phetarum tuorum. dicuntur enim merito p̄phetę esse quędam cataractę: q̄ a aquas, diuinę ac supernę p̄phetię, vehementia quadam, cataractarū instar effundit. nouū igitur testamētum inuocat vetus testamētū in testem: vt ostēdat, q̄ ipsi etiam prophetę mysteria Christi p̄nunciarunt.

πάντες ὁμί-
τεωρισ μεί.

Omnes subleuationes tuas, & fluctus tui super transferunt. Per subleuationes, & per fluctus, tentationū ac calamitatū incursus intelligit. ait igitur, omnia flagella tua fecerunt iter sup me, omnes autē dixit, p̄pter earū multiplicitatē.

ἡ μέγας ἰντε-
λάτα.

Die mandabit dominus misericordiā suam. Die, hoc est, in die, pro manifeste, & palam. mandabit autem, hoc est, mittet. Iubere enim ac mandare videtur qui mittit: vel ordinabit: & disponet misericordiam suam. Sermo vero hic, p̄dicat, quemadmodum reuocatio eorum in patriam omnibus fiet manifesta.

Et nocte canticum eius apud me. Per totū hoc captiuitatis tempus, noctūq; quādo tuto magis id facere possum, ca nam deo meo, in die enim ocium mihi nullum datur, cum dominis seruiam, & opportuno caream tempore.

Oratio deo vitę meę. Non modo illius canticum erit apud me, sed etiam oratio: canticum quidem in gratiarū actionem pro opportuna & iam diu expectata liberatione, oratio verò ad accelerationē huius liberationis. & qđ ait: deo vitę meę: expone, id est, deo dato ri vitę, vt illud: deus salutis meę, id est, saluator meus.

ὁ ὑπὲρ πάντων.

Dicam deo adiutor meus es, quare oblitus es mei, & quare cōtristatus incedo dum affligit me inimicus? Oblitus esse videbatur deus Iudęorum, quia iam diu in inimicorum potestate ab eo relictū fuerant, vbi affligebantur, quemadmodū verisimile est eos affligi, qui in captiuitate cōstituti sunt.

Dū confringuntur ossa mea, exprobrauerūt mihi inimici meī dū dicūt mihi per singulos dies, vbi est deus tuus. Cōtritis nimirum

rum ossibus meis ob tam graue onus seruitutis, vel ob verbera, & plagas, quę affiduo mihi à Babyloniis infliguntur. vel fatigatus sum, ac debilitatus viribus meis. per ossa enim vires intelligit. cum itaq; hoc pacto me haberē, irridebant me inimici mei, illud mihi semper obiiciētes, vbi est deus tuus, qui te eripiat & liberet?

Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? spera in deo quoniā confitebor illi, salutare vultus mei, & deus meus. Repe- tit que iam superius dixerat, quod facit vt fiducia sese ac patientia muniret. Congruit etiam hic psal. pio cui liber, ac religioso virō, qui multas calamitates in p̄senti vita passus sit, quique dissolui cum Paulo optet, & redire ad deum. & tunc per exprobrantes, non ipsos tantum Dę- mones, sed inimicos etiam intelliges, & per terram Ior- danis, inferiorem terram hanc nostram, quę compara- tione cœlestis longe est inferior. Iordanis nanque inter- pretatur terra inferior. Hermoniim vero locus doloris: & alia iuxta hunc sensum consequenter expones.

Psalms ipsi David qui apud Hebręos sine inscriptione habetur.

P̄sens Psalmus caret inscriptione, veluti qui eiusdem est ar- gumenti & sententię cū superiori psalmo, & illius quodammodo pars esse videtur. plurimū enim cū eo congruit: & verisimile est eundem fuisse, qui hæc, atque illa verba protulerit: quę etiā simi- li modo ex vnus tantum dicuntur persona, veluti qui totius popu- li causā ac passionē in se suscepit: quod fortassis illa ratioe esse etiā est, quia rar⁹ ac pene vnū quis reperiri possit, qui id faciat.

Iudica mihi deus. Verbū iudica si cum accusa κρινομαι: tiuo iungatur, idem significat quod con- demna, iuxta quod dictum legimus: iudica illos deus: si verò cum datiuo, vt hic: idem erit, quod iudex esto.

Et discerne causam meam de gente nō sancta. De gente. i. cum gente. vel, discerne causam de gente scelestā, atque iniusta & deum verum non colente. Intelligit autem Ba- bylonios.

A viro iniusto & doloso eripe me. Iniustum quidem dicit,

veluti iniquum, atque ex legem: dolosum verò, vt decepto rem. similia autem fere habentur, in illa trium puerorum oratione, dedisti enim, inquit, nos regi iniusto, & omnium quæ in terra sunt pessimo. illud etiam adnotandum quòd singulari aliquando, & aliquando plurali seu collectiuo nomine eos accusat: quia nimirum & priuata, & communi prauitate conuiuiebant. tu vero per gentem, & hominem iniustum & dolosum ipsos dæmones, & dæmonum principem intelliges. nihil enim differunt ab homine perturbationibus, quippe cum, more hominum, vafano voluptatum amore corripantur, corporeisque afficiantur passionibus, & variis inquinantur concupiscentiis.

Quia tu es deus fortitudo mea. Stabilitas. s. mea ac vires meæ. *Quare me repulisti?* Tradens me in captiuitatē. ego enim seruus tuus sum, hi verò tibi aduersantur.

Et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus. Non accusans deum hoc dicit, sed placans, potius ac mitigans.

Emitte lucem tuam & veritatē tuam. Iuxta Anagogē per lucem & veritatem Christum intelligit. ego enim, inquit, lux sum veritas, & vita: iuxta historiam verò, lucē, appellat protectionem, & custodiam dei, quæ summū quoddam lætitiæ lumen secum affert, cuius splendore omnes afflictionum tenebræ dissoluuntur. veritatē autem exponit, id est, verum auxilium. *Ipsa me deduxerūt, & adduxerūt in montem sanctū tuum, & in tabernacula tua.* Hoc in loco tempus positum est pro tempore, præteritū nimirum pro futuro: tua, inquit, lux, & tua veritas, ipsa me deducēt, & adducent in montē sanctum tuum Sion, & in tabernacula hoc est, in templum tuum. iuxta Anagogē Christus qui, vt superius diximus, lux est, & veritas, deducet, & adducet fideles omnes ad supernam Sion, & ad cœlestia tabernacula. Ego enim sum, inquit, via veritas, &c.

Et introibo ad altare dei. Adorabo, inquit deum, & sacrificabo ei.

Ad deum qui lætificat iuuentutē meam. Hæc ex eorū persona dicta sunt, qui in captiuitate nati erant, & qui modo ascendebant in Hierusalem. verisimile enim est, eorū parentes in Babylone captiuos periisse. vel per iuuentutem, vigescēs animi propositū intelligit. renouabātur enim, & quodam

quodāmodo iuuenescebāt, cū diuini cultus semper magis succenderentur desiderio: iuxta Anagogem: per iuuentutem renouatio illa intelligitur, quæ fit per baptismum, quando exuto antiquo homine, nouum induimus.

Confitebor tibi in cithara deus, deus meus. Primum, inquit, atque amœniorem vitæ meæ statū recuperabo, organisque atque instrumentis musicis, vt olim, tibi gratias agam: quæ omnia ab eo tēpore quo in Babylone captiuus sumus, suspendimus in salicibus, ea nimirum ratione, vt postquam nullus nos tunc Musices vsus decebat, ipsa instrumenta illic veluti ad ocium, atque inertiam condemnata iacerent: iuxta Anagogem per Citharam, virtutem moralem intelligimus, quæ circa actiones versatur, vt alibi diximus. Verba autem illa: Deus, deus meus, ingētem ac validum ardorem in deum demonstrant.

Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? spera in deo, quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei, & deus meus. Eadem rursus ipse sibi ad maiorē mentis suæ confirmationem præcipit.

In finem filius Core ad intelligentiam Psalmus ipsi David.

Similis est inscriptio Psal. 41. de qua iam diximus. Nunc illud tantum dicere oportet, quòd beatus David psalmū hunc scripsit in personam Machiæ Machabæi, & filiorum eius. Qui cum tempore, quo Iudæa regio ab Antiocho cognomento Illustri, atque à Macedonibus vastaretur, exules essent, sero licet, vires tamen, atque animum tandem receperunt. Vnde collectis pro tempore copiis, ad defensionem, ac vindictam suorum in deo fidentes sese accinxerunt, vt vberius in eorum historia Iosephus retulit. Cum igitur hi exules cum ceteris fugitiuis, qui ex Iudæis congregati fuerant, ob Macedonum seuitiam trepidarent, exhortationem sibi in orationis formam composuerunt, quæ mirabilia quæque progenitorum suorum facta commemoraret: vt his nimirum exemplis animarentur & fidentius excitarentur ad pugnam.

P S A L M V S X L I I I.

*D*eus auribus nostris audimus. patres nostri annu-
ciauerunt nobis opus quod operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis. Quod dicit audimus auribus nostris, dictum est ad maiorem confirmationem, & maiorem fidem sermonis. Solemus enim

quando aliquod factū narramus de quo certi sumus, sensus ipsos assumere in testes, ut illud. viderunt oculi nostri. Item, manus nostræ contrectauerunt. Et cum dixerint: Audiuimus: subdit, à quibus, à patribus, scilicet per illa nimirum, quæ nobis scripta reliquerunt: quid autem audierint, & quid operatus sit deus, audi in sequentibus.

Manus tua gentes exterminauit, & plantaſti eos. Per gentes Cananeos intelligit, & alios populos, qui olim in terra promissionis habitauerant: & per manum eius, diuinam potentiam. Plantaſti eos, id est, habitare fecisti patres nostros. Et considera exquisitum loquendi modum. De illis enim gētibus dicit, quod deus exterminauit eas, eo quod penitus eradicatæ sunt ab illa regione. De Iudæis vero ait, plantaſti eos, quia nimirum in Gentium sede, vnde ille exterminatæ & pulsæ fuerant, ipsi firmas ac stabiles radices miserūt. Ipsi enim primi patres, illinc nunquā expulsi sunt, tametsi eorum liberi admissorum scelerum luentes pœnas sæpe postmodum deo iubente aliò transnigrauerint. Prioribus autem omnibus omiſſis miraculis, sermonis sui argumētum Propheta hinc potissimum elicit, quia si extraneos deus alienam in sedem collocauit, eis nunc magis sperandum sit, ut pulsati è patria illuc à deo iterum reducendi, & in pristinum statum restituendi sint.

Afflixisti populos, & eiecisti eos. Gentes scilicet. Neque enim tantummodo eiectæ sunt: sed antequam eicerentur, diutino etiam bello, & variis calamitatibus fuerunt afflictæ.

Non enim in gladio suo hereditauerunt terram. Terram enim promissionis armis consecuti non sunt.

Et brachium eorū non saluauit eos. Neque potentia eorum eos liberauit à tantis, & tam tremendis gentibus.

Sed dextera tua & brachium tuum. Per dexteram, quidam auxilium intelligūt, & per brachiū potentiā. Alij vero per vtranque dictionem æquè significari dicunt potentiam.

Et illuminatio vultus tui. Hoc est visitatio tua. Ostende enim alibi, inquit, faciem tuam, & salui erimus. Visitatio autem diuina, aut aspectus diuinus, pro eius auxilio sumitur, quia si periclitanti cuiquam quis auxilio esse velit, necessario ad eum oculorum aciem dirigit.

Ev. An. n. c. c. c.

Quoniam complacuiſti in eis. Id est, quia bene voluisti patribus

bus nostris. Ita enī significat hoc loco verbū, cōplacuiſti. *Tu es ipse rex meus & deus meus.* Tu, qui illa operatus es, idem ipse es, & nunc, qui olim fuisti, velut immutabilis: nos quoque eorundem filij sumus. Restat tantum, ut eadem in nobis opereris miracula, cum te, ut regē & deum colamus, quemadmodum & illi antea coluerunt.

Qui mandas salutes Iacob. His verbis facilitatē atq; celeritatem diuini auxilij, tu, inquit, qui solo verbo vteris cum populū illū saluas, qui descēdit ex Iacob. Vel aliter: tu qui in præliis suggeris, & subministras populo tuo modum, quo saluari debeat, dicens: hæc aut illa facite.

In te inimicos nostros cornu petemus. Id est profligabimus. *Κ. ρ. α. τ. ι. β.* Tractum est autem hoc ex metaphora animalium, quæ *μ. λ. η.* cornibus certant.

Et in nomine tuo spernemus insurgentes in nos. Confidimus, inquit, quod tantū inuocātes nomen tuum aduersus hostes nostros, & tantū modo vociferantes, deum Israel, hoc nomine confirmati, spernemus, & flocci faciemus eos.

Neque enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me. Nam & si lege belli huiusmodi armis accinctus sim, nulla mihi tamen in eis adest fiducia.

Saluasti nos de affligentibus nos, & qui oderant nos confudisti. Nam tuum experti sumus auxilium. Aduocantibus enim adfuiſti, scimūque quod imposterum pari modo, te aduocantibus aderis.

In deo laudabimur tota die. Pro laudabimur, Symmachus dixit, gloriabimur. nam qui gloriatur seipsum laudat. Tamen, inquit, multa ad nostram gloriam adduci possent, nulla tamē alia in re gloriabimur, quàm in vno hoc, quod deum cognoscimus. Et quod ait: Tota die, Symmachus per omnem diem dixit, & Aquila: per totam vitam.

Et in nomine tuo confitebimur in seculum. Cōfitebimur pro narrabimus ut sit sensus. In nomine tuo narrationē faciemus, mirabilia connumerantes, quæ hoc nomen tuum, tā in patribus nostris, quàm in nobis, supra hominū fidem effecit. Vel aliter: nomini tuo gratias agemus. Et quod ait: In seculum, oēs alij interpretes passim transferunt, semper.

Nunc autē repulisti & confudisti nos. Repulisti quidē, ut indignos: confudisti verò, id est confundi permisisti, dū no-

bis tanta sustinentibus mala, opem nullam tulisti.

Et non egredieris deus in virtutibus nostris. Hic etiā tēpus pro tempore ponitur, quē admodum Symmachus reddidit, dicens: Nec simul egredieris cum exercitibus nostris. Exercitus enim, virtutes, hoc est, potestates appellauit.

Conuertisti nos retrorsum post inimicos nostros. Nos amicos olim tuos, & qui olim apud custodiam, & protectionem tuam in primo ordine sistebamus, auertisti in vltimum locum, & inimicis propriis subiecisti.

Et qui oderant nos diripiebant sibi. Diripiebant sibi nostra nimirum bona.

Dedisti nos tanquā oves escarū. Tradidisti nos, sicut oves, oves dico, nō quæ in possessionē, ac pro patrimonio retineantur, sed quæ viliores sint, & carnificinæ exponantur.

Et in gentibus dispersisti nos. In seruitutem nimirum. Varię enim gentes cum Macedonibus simul militabant. In captiuorum enim vt diximus & exulū personam, Propheeta hæc dicit.

Vendidisti populum sine pretio. Populum, inquit, tibi antea dilectum in seruitutem tradidisti. Et quod ait: sine pretio, ad populi contemptum dictum est. Prauos enim ac malos seruos solemus sine pretio tradere, atque eorū emissionē lucro putare. Quod etiam per Esaiam prophetam alibi dictum est, dum ait: gratis venditi estis.

Et non erat multitudo in commutationibus nostris. Et pretiū, inquit, quo alienati sumus ad paruam ascendebat summam. Commutatio serui enim pretium est loco serui datum. Huiusmodi autem verbis aduersus seiplos ironice cauillantur, Nam absque vllō etiam pretio traditi fuerāt in seruitutem. Quædam vero exemplaria habent, & non erat multitudo in vociferationibus eorum: vt sit sensus, quod non erat grandis hostium numerus, quando superati sunt, & quando hostes in signum victorię exultantes vociferationibus vtebantur. Vicerunt enim nos, inquit, cum pauci numero essent, nobis nimirum comparati.

Posuisti nos opprobriū vicinis nostris, subsannationē, & derisionem iis, qui in circuitu nostro sunt. Subsannare idem sibi vult quā negligere. Per vicinos autē, & eos, qui in circuitu sunt, alienigenas intelligit, veluti Idumæos, Moabitas, Am-

monitas,

monitas, & alios huiusmodi.

Posuisti nos in parabolam in gentibus. In parabolam dixit, pro in exemplum. Solebant enim dicere, vicinæ illæ gentes, vtinam omnibus aliis hostibus nostris ita accidat, quemadmodum accidisse videmus populo Israëlitico. Vel in narrationem, seu in fabulam. Narrabantur enim ab omnibus Iudæorum calamitates.

Commotionem capitis in populis. A' communi sensu sumendum est verbum, posuisti. Mouent, inquit, Gentium populi capita aduersus nos, ij quidem nostrū miseri, alij verò gaudentes potius, & lætitię vocibus insultantes.

Tota die verecundia mea coram me est. Semper est in conspectu meo.

Et confusio faciei meæ cooperuit me. Eo quod tam ignominiose direptus sum & dispersus. Idem autem æque significant hæc & paulo ante præcedentia verba.

A' voce exprobrantis & obloquentis, à facie inimici & persequentis. Verecundia, inquit, & confusio mihi est, & vicini atque inimici exprobrant me, & superbe ad eum me respiciunt, vt ex aduerso intueri eos non audeam. Et quod hic legimus, obloquentis: Aquila, blasphemantis, dixit.

Hæc omnia venerunt in nos. Has omnes calamitates sustinimus.

Et oblitus non sumus tui. Vt alium inuocaremus deum.

Et iniuste non egimus in testamento tuo. Non transgressi sumus legem tuam. Iniuste enim agit, & iniuria ipsam legem afficit, qui illam transgreditur.

Et non recessit retro cor nostrum. Non confugimus, inquit, ad deteriora. Dicta autem hæc sunt, in personam eorum, qui inter cæteros in populo, pietati, religionique ac diuino cultui magis studebant: qui, & si tantis essent calamitatibus circumdati, diuina tamen mandata obseruabant: vnde etiam pro aliis omnibus, qui defecerant, deo se purgant, & socios pariter ad magnanimitatem excitant.

Et declinasti semitas nostras a via tua. Et mutasti semitas nostras à via tēpli tui, vt ad illud ampli⁹ p̄gere nequeam⁹: cū nostrū alij, captiui sint, & alij procul fugerint à patria.

Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis. In loco angustię aut captiuitatis.

Εἰς παραβολήν.

καταπραΐσις μου.

Et cooperuit nos umbra mortis. Id est calamitas præsens, quæ adeo acerba est, vt morti penè similis videatur. Vmbra enim eam appellauit, quia vmbrae iis rebus similes esse solent, quarum formas repræsentant.

Si obliuiscimus nominis dei nostri. Hoc est, si dei nostri obliuiscimus. circumlocutione enim vsus est.

Et si exiendimus manus nostras ad deum alienum. Hæc verba ad præcedentis versiculi expositionem dicta sunt.

Nõne deus requiret ista? Si hoc, inquit, aut illud fecerimus, nõne deus hæc omnia requiret?

Ipsè enim nouit abscondita cordis. Ac si diceret, neque in animum nostrum tale quippiam aliquando induximus.

Quonia propter te mortificamur tota die. Ex nostro nimirum proposito & sponte nostra. Nam cum pacifice possimus ac tuto degere inter idololatrias homines, ac dei hostes: propter te tamen omnia sustinemus, & ad obeundam pro te mortem parati sumus, dictio autem, quando, superflua est.

Existimari sumus quasi oves occisionis. Quia scilicet neci sumus expositi, vt nobismetipsis auxilio esse nequeamus.

Ἐξέρχου.

Exurge. Ad populi tui vindictam.

Quare obdormis domine. Quare quiescis, ac tanta vteris longanimitate? Quiescere enim videtur qui dormit.

Ἀνάστη.

Resurge. In auxilium nostrum scilicet. & idem significat resurge, hoc in loco quod exurge. Solemus autem actiones, passionésque seu affectus humanos diuinitati attribuire, vt sæpe diximus, non valentes aliter, ob auditorum infirmitatem, sensum explicare.

Et ne repellas in finem. Cum iam ex parte & ad tempus repuleris, ne perpetuo etiam repellas.

Quare faciem tuam auertis? Hoc est visitationem & custodiam tuam, tanquam ab indignis.

Obluisceris inopiæ nostræ, & tribulationum nostrarum. A communi sensu rursus sumenda est dictio, quare: per inopiam vero hic, molestiam & passionem significat. Quare obliuisceris igitur inopiæ nostræ? id est, cur nullam calamitatum nostrarum rationem habes.

Quonia humiliata est in puluere anima nostra. Ipsi nos, inquit, tanquam humiles, atq; abiecti humi decumbimus, & in terra prostrati sumus.

Conglutinatus est in terra venter noster. Accubando nimirum humi. vel dum calamitatum pondere depressi, curuati, in terram inspicimus. Ille etiam humilis in terram demittitur, qui terrenis negociis immergitur: & ille congultinatur terræ, qui gulosus est, aut fornicator, aut si quis alius blandis adhæret voluptatibus.

Exurge domine adiuua nos. Videris enim sedere & pereuntes nos despicerere.

Et libera nos propter nomen tuum. Non ob nostratum virtutum merita id poscimus, cum & peccatores, & salute indigni simus, sed vt timeatur, & venerationi sit nomen tuum, & ne ab idololatriis blasphemetur. Et iuxta historiam abunde psalmum hunc exposuimus. Iuxta anagogen verò dicere possumus, verba psalmi efferenda esse ex sanctorum martyrum persona ad Christum, qui multa & grauia, ipsius Christi gratia, passi sunt, & tota die mortificati. vel ex persona quoruncunque fidelium, ac religiosorum hominum, qui à sanguinariis gentibus lædantur.

Ὑπὲρ τῶν ἀδικούντων.

In finem pro iis, qui commutandi sunt, filiis Core, in intelligentiam, canticum pro dilecto.

In finem quidem inscriptum est ob prophetias in psalmo contentas qua ad finem tendebant. Pro iis vero, qui commutandi sunt: hoc est, pro christianis, qui per baptismatis regenerationem inuocandi erant, veterem exuentes hominem, & nouum induentes. Antiqua enim, inquit propheta, transferunt, ecce noua facta sunt omnia. Hæc igitur commutatio transformatio est, & prioris conuersationis immutatio. Filiis etiam Core ideo inscriptum est, quia eis datus fuit hic psalmus à beato David, vt eum canerent, quemadmodum in proœmio operis declarauimus. Ad intelligentiam verò: quia ob reconditos psalmi sensus, multa lectori intelligentia opus sit. & canticum: quia non vnà cum musicis instrumentis, sed humana tantum voce canebatur. Postremo quod dicitur: pro dilecto: totius inscriptionis summulam continet & caput: quia nimirum hic tractatur de Christo: qui & ipsi patri dilectus est, tanquam filius unigenitus, & nobis pariter, quia omnium nostrum pater est studio sissimus: unde etiã de eo dictum esse legimus à patre: hic est filius meus dilectus. Pro dilecto autem, hoc est, de dilecto. Est enim præpositio pro præpositiue, vt alibi sæpe à prophetis usurpari diximus.

*R*uclauit cor meum verbum bonum. Cernens propheta, q̄ magna quædam de Christo sibi erant prædicenda exordio quodam vtitur, dicens: sermonem se bonum ac salutarem prolaturū. Tu verò etiā emphasim consydera verbi, eructauit. Illud em̄ nobis indicare videtur, q̄ quemadmodū eructatio, etiam à nolentis ore exit, humano nimirū ventre eam, vi quadam efflante, ita, & hic psalmus de dilecto ab intimo propheta nostri corde emissus sit, superna quadam vi ita impellēte, cū suauissimo sancti spiritus epulo refertus esset.

Dico ego opera mea regi. Profero autē, inquit, Christo regi opera mea, hoc est, prophetias, quas de eo afflatus spiritu pronūcio. Prophetæ enim opus est prophetias cōtexere.

Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. His etiā verbis illud demōstrat, quomodo ex se ipso aliquid dicturus non est. quemadmodū calamus, inquit, scribentis manui inseruit, & illuc tantū mouetur, quò manus illū impulerit, ita & lingua mea summo illi scribæ, sancto nimirū spiritui, calami cuiusdā vicem præstat, & eo tantū mouetur, quo spiritus illam direxerit. Scribā autē velociter scribentem dixit, vt enunciationis facilitatē ostenderet. Homines enim ob propriæ mentis tenuitatē vix pariter enūciare possunt, & scribere, dū ad sensuū inuentionē, & dictionum connexionem attentius occupantur. Hactenus fuerūt exordij verba: nūc autē sermonē aggreditur, & verba dirigit ad Christū de assumpti hominis virtutib⁹ loquēs.

Speciosus forma præ filius hominum. Subintelligitur verbum es. Specie verò hanc: hoc est, formositatē, nō corporis, sed animæ pulchritudinem intellige: quam integram semper Christus seruauit, solus supra omnes permanēs sine peccato. Esaias enim dicens: vidimus eū non habentē specie, neq; decorē, sed species eius vilis, & deficiens super omnes filios hominū: de corpore eius loquitur: qualis nimirū futurus esset Christus passionis tēpore, q̄ probris scillicer ac plagis afficiendus & ignominias multas passurus.

Diffusa est gratia in labiis tuis. Euangelista enim ait, q̄ mirabantur turbæ, super verbis gratiæ quæ exibant de ore eius. Possumus etiam per labia eius sanctos apostolos intel

intelligere: in quos adeo abunde sancti spiritus gratia effusa est, vt per eam aduersantes reprimerent, & cæteris omnibus pro voluntate persuaderent.

Propterea benedixit te deus in seculum. Propter has igitur tuas virtutes, deus benedixit te, hoc est glorificauit te. Glorificauit enim te alibi, inquit, & iterum glorificabo. Vel, bene dixit pro benedicendum & laudandum fecit, vt semper nimirum lauderis atque honoreris à fidelibus. Antiquus enim ille Adam propter inobedientiam maledictus est, nouus vero propter obedientiam benedicendus: quam benedictionem nobis etiam participauit. Ait enim alibi propheta: Benedicti vos à domino.

Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. Cum forma speciosum eum esse dixerit & pulchro ore, nunc strenuum etiam esse militem demonstrat. Et illa quidem signa, integritatem eius & doctrinam significabant, hæc vero pugnam eius & certamen denotant aduersus demone, vt nos iam diu peccato captiuos liberet, & de exuuiis erigat trophæum: atq; vt terribilem ac magis formidabilem demōnibus eum constituat, primo, humanū in morem armis eum munit. Milites quippe ensē femori accingunt. Armare, inquit, & cōgredere in pugna aduersus tyrannum. Per arma autē, Christi facultatē puniendi intelligimus, qua cōtra inimicos suos vti solet. Potentem vero eum appellat ob vnitam ac coniunctā diuinitatem.

Specie tua & pulchritudine tua. Accingere, inquit, gladio tuo simul cum decore, & pulchritudine tua, vt gladio inimicos terreas, & virtutum pulchritudine amicos trahas. Nec ab re est, speciem & pulchritudinem idem significare. Vel, per gladium, dei verbum, & per femur, incarnationem intellige: quæ incarnatio iuxta alium sensum dictiois Græcæ, facta est in tempestiuitate: hoc est, in tempore opportuno. Dictio enim *ὡρα ἔβη* & speciem, hoc est, *ὡρα ἔβη*, pulchritudinem significat, & tempestiuitatem.

Et intende. Hoc est adauge motum atque impetū tuum. *Et prospere procede.* Hoc est virtute ipse perfice quodcumque cupis.

Et regna. Dominare omnibus, inquit, qui tibi restiterūt.

Et licet verba hæc imperatiui sint modi, vim tamen optatiui habent, quemadmodum sæpius apud scripturam reperitur, Sanctificetur, inquit, nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua: quæ verba non optatiui, sed imperatiui sunt modi, vt ex lectione græca manifestissime patet: & tamen optantis animum referunt.

Propter veritatem, & mansuetudinem & iustitiam. Omnia hæc, inquit, operare, & vince, vt verax, mitis, & iustus. Omnibus enim his pollebat Christus virtutibus. Ego enim sum via & veritas, item discite à me quia humilis sum: & alibi sic decet adimplere nos omnem iustitiã. & aliter: hæc quæ dicta sunt facito, vt in terra, loco mendacij, feritatis, & iniustitiæ, veritatem, mansuetudinem, & iustitiam semines.

Et deducet te mirabiliter dextra tua. Dextera, inquit, tua: hoc est, bona ac recta tua natura, deducet te, ad præclara: hæc nimirum virtutis opera. Tu enim ipse tibi satis es, & nullo alio indiges auxilio. Admiratione autem summa dignum est, quod à se ipso quis ad rectam virtutum semitam deducatur.

Sagittæ tuæ acutæ, o potens, populi sub te cadent in corde inimicorum regis. Expositores omnes, per hyperbaton construunt præsentis versiculi verba, hoc pacto: sagittæ tuæ acutæ o potens, in corde inimicorum regis infixæ sunt. & quod ait: populi sub te cadent: per paræthesim iacet. Sagittæ autem Christi, Euangelici sunt sermones, qui perquam celeriter vniuersum orbem percurrunt, & ictu certissimo bene sentiētes animas feriunt: qui sermones acuti effecti esse dicuntur, & propter summum eorum splendorem, & propter incendendi vim. Nitidi enim sunt & ipsa veritate splendescunt, ac pariter incidunt peccata. Illud autem animaduertendum est, quod dictio: acutæ: participium passiuum est à verbo acuo: quod ex græca lectione clarius patet. Potentem vero Christum appellat, non solum ob omnipotentem diuinitatem, sed etiam quia fortitudine ac robore, & humanis virtutibus demone superauit. Hæc igitur sagittæ in eorum corde infixæ sunt, quæ antea dei regis inimici erant, ita vt eorum multitudo nunc dicere possit, quod in Canticis canticorum legimus: vulnerata ego sum à charitate: hoc est, à sagittis aut à iaculis charitatis. Huiusmodi autem sagittæ ictu suo, vulnerant quidem, sed non interimunt, quinimmo eos potius, qui olim virtutibus

Δυναμις ἐν καρδίᾳ.

ἡμῶν μὲν α.

bus mortui erant, viuificant, & ad diuinum amorem pertrahunt. Sequitur: populi sub te cadent: hoc est, tibi subiicientur: quotquot nimirum ab huiusmodi sagittis fuerint vulnerati. Per sagittas etiam Christi apostolos possumus intelligere, qui acuti: hoc est, nitidati, ac lucidi esse dicuntur, propter vitæ splendorem, & quia propria doctrina discipulorum corda penetrarunt. Hactenus de Christi humanitate sermo fuit, deinceps de illius diuinitate pertractat.

Thronus tuus deus in seculum seculi. Thronus est regni dignitatis indicium, vnde per thronum merito regnum significatur, & sensus est: Regnum tuum æternum erit. Ex quibus verbis apertissime patet, quod Christum propheta deum esse intellexit.

Virga directionis virga regni tui. Per virgam, iudicis auctoritas ac potestas designatur. Iudicis, inquit, potestate recte vteris. Recte enim iudicas, & iuste procedis. Vel aliter: per virgam directionis, castigandi potestatem intellige: quæ merito ita appellatur, quia dum prauos iuste castigat, eis quæ supplicium infert, multos huiusmodi exemplis ad rectam virtutum semitam dirigit.

Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem. Per iniquitatem iniustitiam intelligit. Variis autem modis propheta Christo iustitiam adscribit veluti ei qui vniuersum orbem iudicaturus sit. Deinde rursus ad assumptum hominem sermonem suum iterum conuertit, dicens.

Propterea unxit te deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Participes inquit dicuntur qui inter se in aliquo communicant: hoc est, quibus aliquid commune est. Christo autem in nomine, reges omnes communicant: quia Christi omnes, id est, vincti appellantur, eo quod oleo vincti sint. Vngebatur enim olim reges, verum illos quidem propheta vincti hoc, atque vincto oleo ungebant, in regni signum, te vero, inquit, longè aliter, atque illi inungeretur, deus unxit in regem: Vnde alibi de Christo scriptum legimus: ego autem constitutus sum rex ab eo: Non huiusmodi, inquit, tu oleo vinctus es, sed oleo exultationis. Quemadmodum vero cum gladium dei & arcum, & sagittas dicimus, aut quid simile, ea non demisse, aut humano aliquo more intelligimus, sed diuinam quandam vim, atque efficaciam per ea significamus, ita & per olei vinctioem hic quo vinctum esse legimus dilectum, aliud quid-

θρόνος.

ἀγαλλιάσεις.

dam quam verba sonent intelligendum est: sancti nimirum spiritus aduentus, qui letitiam & gaudium afferre solet. Integra autem ac perfecta fuit hæc Christi inuictio, quia non ut in aliis spiritualibus hominibus esse solet, ex quadam tantum charismatum parte spiritus in Christo inerat, sed totus per omnes partes eum sepleuerat: quia in re cæteris omnibus longe præstabat.

5271.

Myrrha & stacte & casia à vestimentis tuis. Per vestimenta diuinitatis Christi animam & carnem intelligimus assumpti hominis, quibus Christi diuinitas ineffabiliter circumamicta erat, & quæ apostolus ad Hebræos velamem appellauit dicens: Christum initiasse nobis viam nouam per velamem, id est, per carnem suam. Verum ad sensum verborum propheta diligenter attende: Caro inquit, tua mortem patietur, sed non corruptionem: & anima tua ad inferos descendet. Myrrha etenim inungi solebat mortuorum hominum corpora, ut in corrupta seruarentur. Et stacte humor quidam est, qui emanans à myrrha stillat: omnis autem stilla seu gutta, ut inquit, Basilus, deorsum fertur, & ad inferiora delabitur. Dum igitur myrrham & stactem prouenturas dicit à vestimentis diuinitatis Christi, id est, à corpore, & ab anima eius, quid aliud quam corporis mortem absque corruptione, & animæ ad inferos descensum significat? Casia etiam cortex quidam est odoratissimus. Per casiam igitur, suavissimum domini ei corporis odorem significat, quod natura ipsa optimi erat odoris, eo quod sine peccato semper fuerit.

À domibus eburneis. In greco pro à domibus legimus, ἀπὸ βεβραίων dicuntur autem βεβραία & domus, & templum. Per domus igitur, seu templum, animam & assumptum Christi corpus intelligit, quæ & diuinitatis vestimenta superius appellauit, & nunc eiusdem domos appellat seu templum. Ordo autem talis sit: Myrrha & stacte & casia erunt à vestimentis tuis: à tuis, inquam, eburneis domibus seu templis. Eburneis autem dixit pro splendidis. Candidum enim ebur est & splendet.

Ex quibus delectauerunt te filie regum in honore tuo. Propter quæ, inquit, (propter tuam nimirum mortem, incorruptionem & descensum ad inferos, & propter quæcumque alia, quæ ad voluntariam pro hominibus passionem tuam pertinent)

ere

credentes & fideles animæ delectauerunt te. Eas enim intelligimus regum filias appellari: quia si apostoli, filii atque hæredes sunt cælestis regni, manifestum est etiam, quod effecti sint reges. Hi igitur apostoli credentium animas per sacrum genuerunt baptisma. Per euangelium enim, inquit, apostolus ego vos genui. Sed quomodo delectauerunt? dum scilicet non sancto animo te colunt. Verum hæc iuxta altiore sensum dicta sunt, sed iuxta alium sensum, quod clarior videri potest, dicitur quod varius ac multiplex virtutum odor spirat ab assumpta Christi humanitate: neque ab ea solum, sed à multis etiam præclaris templis, atque ecclesiis, quæ in vniuerso orbe sitæ sunt. Multiplex namque odoramentorum genus, multiplicem etiam virtutum odorem significat: ex quibus, inquit, templis delectauerunt te fideles illi, qui egregia in te fide ducti, magna illa templum tibi construxerunt. Delectauerunt autem dixit, ut iam factum, & præteritum, quod futurum erat: lege nimirum prophetiarum. Filie præterea regum in honore tuo, id faciunt: quia non plebei, ac populares tantum, sed reges etiam dominum honoratum erant: & (quod magis admirandum videri poterat) ipsæ etiam regum filie, quæ innumeris custodum oculis in regum penetralibus obseruarentur: qualis fuit sapientissima Caterina, & aliæ quam plurimæ.

Assitit regina à dextris tuis. Per reginam hic religiosissimam christianorum ecclesiam intelligit, quam antea idolis ac simulacris addictam, Christus rex sibi desponsauit, propter illam nimirum fidem quam in eam habuit: quæ ideo regina esse dicitur, quia animi perturbationibus imperat, ut domina: & quia simul cum sponso suo Christo corregnat in cælesti regno. Et ipse quidem sponsum confidet à dextris patris, tamquam ei consubstantialis, & eodem honore præditus: ipsa autem regina ecclesia non confidet, sed adstat à dextris ipsi, vna cum incorporeis potestatibus. Nam & si sponsa sit & regina, attamen creata quædam natura cum sit, eximium ei fuit, quod tam honoratum ordinem, & statum adeo sublimem sit consecuta. Nec repugnant quæ legimus apud Paulum, quod confidere nos fecerit deus in cælestibus in Christo Iesu. Per Christum enim id adimpletum est, Christo scilicet, illi confidente, qui nostrum caput est, & honorem illum nobis omnibus, hoc est, reliquo ecclesie corpori commune esse effecit.

12

In vestitu deaurato circumamicta varietate. Circumamicta quidē vestitu splendido, id est, sacri baptismatis gratia: vel amictu, & veste sancti spiritus, & virtute honestarum virtutum. Amictum enim & varietatem intellectualem intelligit, quemadmodum in progressu manifestius docet.

Audi filia & vide, & inclina aurem tuā. Vide quo pacto reginam hanc ecclesiam propheta Christo despondeat. Filiam autem Christi eandem appellauit, quam sponsam fecit. Inter homines enim impossibile est eandem & sponsam eiusdē viri esse & filiam, sed in Christo possibile est. Spirituali enim modo hæc fiunt: quippe cū per euangeliū in sponsam nos sibi deligat Christus & per baptismi regenerationem eosdem adoptet in filios. Audi igitur, inquit propheta, quæ dico, & vide: omnia nimirū, quæ propter te passus est sponsus, aut quæcunque fecit admiranda. & inclina aurem tuam illius præceptis.

Et obliuiscere populum tuum. Præuæ nimirum conuersationis illius & prioris vitæ.

Et domum patris tui. Et templū diaboli patris tui. Omnis enim, inquit, qui facit peccatū, ē diabolo nascitur. Obliuiscere etiā scelestorū sacrificiorū ac festiuitatū illarū, quas impic olim pagebas. vel domū patris fortassis ideo dicit: quia Gētiles olim in parētes ac progenitores sibi adscribebat fabulosos illos deos. Quid igitur ad hæc dicēt Iudei? Certū enim est, quod de eorum synagoga non loquitur propheta, cū lege cautū esset, ut à patriis moribus nō reederēt.

Et concupiscet rex decorem tuum. Et diliget te, inquit, si feceris quæ dixi. Per decorem vero, ut diximus, animæ pulchritudinem intelligit.

ἡ ἁγιωσύνη
αὐτῆς.

Quoniam ipse est dominus deus tuus, & adorabis eum. Despondere illi, inquit, & adoptare ab eo. Dominus enim tuus est, veluti creator. O immensam misericordiam & benignitatem dei: adorabis eum, inquit, ut serua, tametsi ille te sibi sponsam fecerit & filiam.

ἡ ἁγιωσύνη

Et filia Tyri in muneribus. Idola colebat Tyrus & impiissima inter omnes alias erat ciuitas. Prædicit igitur ipsam etiam Tyrum Christo dona allaturam esse: templorū nimirum constructiones, oblationes, & reliqua, quæ ad diuinū pertinet cultū. Erit, inquit, in donis filia Tyri: hoc est, ipsa Tyrus.

Tyrus. Est enim idioma Hebraicum: iuxta quod & filiā Babylonis dici legimus, & filiam Sion, & alia huiusmodi multa. Filiam autem ciuitatem appellat, ad totius prouinciz comparationem, cuius ipsa Tyrus est pars. Similē loquendi modum inuenies in fine psalmi. 72. ibi: ut annūciem omnes laudationes tuas in portis filiz Sion.

Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites populi. Per vultū seu (si ita maui reddi) per faciem, ipsum caput intelligit: Caput autem congregationis, atque ecclesie fidelū, Christus est, quem deprecabuntur: hoc est, cui supplicationes ferent, vel, quem honorabunt (ut reddit Theodotio) reges & duces. Quod si principes cum honorabunt, multo magis etiā populi eis subditi. & aliter: vultus, seu (ut diximus) facies ecclesie, sacerdotes dici possunt, quos ipsi etiā reges honorabunt, tanquā intercessores suos ad deū.

Omnis gloria filiz regis ab intus. Ne fortasse aliquis existimaret, quod propheta in præcedentibus de vestimentis, ac pulchritudine corporis loqueretur, auditorū mētes nūc erigit, ut non sensibilia hic à se tradi putent, sed intellectualia quædam, & spiritu plena, dum dicit: quod omnis decor, elegantia, atque ornatus reginæ est in eius anima. Rationalem enim pulchritudinem, deus diligit, ornatūque & stolam non auream, sed virtutem.

In fimbriis aureis circumamicta varietate. Superius quidē dixit in vestitu, modo autē in fimbriis: hoc est in zonis. Vnde aliqui in cingulis transtulerunt, à quibus fimbriæ quædā dependent. Per zonā vero, temperantiā aut modestiā intelliges, quæ concupiscibile animæ partē coercet, à qua multæ aliæ dependent virtutes. Nā qui concupiscentiam temperantiæ zona refrenauerit, præclara alia etiā multa peraget. Alij vero per fimbrias simpliciter, multiplicem virtutum, aut spiritualium donorum varietatem intelligunt.

Adducentur regi virgines post eam. Virginitatem quidē introducendam prædicit, sed non statim ab initio congregationis fidelium. atque, ideo dicit: post eam: hoc est, aliquanto post tempore. Verū ubi stabilita est ecclesia, multæ virgines per apostolorū doctrinā Christo allatæ sunt. Quidā per sponsam & filiam, omnem animam intelligunt, quæ summa beneuolentiā ac familiaritate Christo cōiuncta sit.

ἡ ἁγιωσύνη
αὐτῆς.

ac maiori prædita perfectione. Per virginē vero, illam quę ab effectibus quidem carnis munda sit, sed integrā perfectionem nondum consecuta: atq; ideo hæc post sponsam & filiam: hoc est, post perfectionē, secūda deo adducitur.

Proxima eius adducentur tibi. Illæ nimirū, quæ moribus, & sapientia proximæ sunt, quæq; à sponsa regis filia non longo disseparantur interuallo.

ἀπὸ τῆς χηρῆς
οὐρανίου.

Adducentur in letitia, & exultatione. Docuit enim nos Paulus, quod mulieres quæ matrimonium virginitati præponentes nupserint, afflictionem habituræ sunt, sollicitæ nimirum de viro, de liberis, de seruis, de domo, deq; tota re familiari: quibus sollicitudinibus hæc virgines immunes sunt: cum ad vnicum, & cœlestem sponsum solum spectantes, spiritualiter oblectentur.

ἐκ θύρας ἰερῆς.

Ducentur in templum regis. Vel quia virginum ordines in ecclesia statuentur: vel per templum, cœlestē regiam intelligit, ad quam virgines adducentur ab angelis.

Pro patribus tuis nascantur tibi filij. Hæc ad ecclesiam fidelium dicta sunt: quam quia iusserat propheta à patria domo discedere, consolatur nunc dicens: quod filij eius, fideles nimirum, qui per baptismum regenerandi erāt, nascentur loco parentum eius, atque in eorum sufficientur dignitatem: episcopi quæ, ac custodes hominum, & ecclesiarum præfides in toto orbe constituentur: quod in sequentibus etiam magis explicat, dicens.

Constitues eos principes super omnē terrā. Ad Christum sermonē habet: cuius parentes seu patres ex materno genere, Abraham fuit, ac cæteri patriarchæ, & prophetæ: filij vero apostoli, qui in dignitatem parentū Christi successi sunt: effecti nimirū, & ipsi patriarchæ, ac plurimarum gētium patres, quos per baptismū sibi genuerunt: qui etiā digni habiti sunt, ut spiritus gratiā reciperent, utque veluti eximij quidam duces in vniuersum orbem terrarū mitterentur. Eunt enim, inquit, docete oēs gentes: nec tantummodo dum viuerent principatū hunc retinuerūt, sed etiā post mortē. Eorum enim præceptis ac monitis, vbiq; gentiū fideles obtemperant atque ab eis diriguntur. Ostendant itaque Iudæi, quoniam eorū filij imperauerint aliquando toti terræ: cum ipsi potius vniuerso nunc orbi seruiat.

Memor

Memor ero nominis tui in omni generatione & generatione. Μνησθήσομαι. Hoc ex persona ecclesiæ dictum est, postquam tam præclaris donis digna est habita. repetitio autem illa generationis, perpetuam prolem ac successionem significat. & sane semper Christi memor fuit ecclesia: cuius nomine insignita nimirum in modum gloriatur.

Propterea populi consuebuntur tibi in seculum. Quoniā tanta in me prouidentia ac studio vsus es, fidelium populi dum viuent gratias tibi agent innumeras.

Et in seculum seculi. Non in præsentem tantum seculo, sed etiam in futuro, quod seculum seculi dicitur, quasi nobilius sit & nullo fine concludatur.

In finem pro filiis Core pro occultis.

ὅτι πρὸς τὴν κρυφίαν.

In finem quidem dictum est, quia prophetia quæ hic continentur ad finem tendebant. prædicit autem hic psalmus futuros aduersus ecclesiam insultus: qui mox ab euangelicæ prædicationis initio concitandi erant. ipse etiam ecclesiæ patientiam, & pacem demum secutam. unde non immerito post præcedentem psalmum collocatur. ille enim ecclesiæ vocationem continet, hic autem ea, quæ post vocationem subsequuta sunt. in aliquibus autem exemplaribus inscriptū est: filiis Core: absque illa dictione, pro, verum patet id effectum esse scriptoris incuria, à quo error in ceteros emanauit, possumus etiā exponere præpositionem, pro, loco præpositionis, per, ut si sensus: quod per filios Core decantatus est hic psalmus, tamen si cōpositus à Dauid. aiunt enim præpositionē hanc apud Hebræos in vtraque poni significatione. Quod vero ait: pro occultis, expone, id est, de occultis, multis enim occulta, hoc est, obscura atque ignota sunt, quæ in hoc psalmo continentur, efferruntur autē huius psalmi verba ex Apostolorum seu martyrum persona.

PSALMVS XLV.

Deus noster refugium & virtus. Christus in quem credimus, & refugium nobis est, quoties ab inimicis fugamur: & virtus etiam, hoc est, robur seu potestas, quoties impetum illorum sustinentes resistimus. ipse enim & tentationes fugere nos iussit, & irruentibus in nos inimicis, per patientiam resistere, ne ab illis superemur.

Ἐφ' ὧν ἄρα. *Adiutor in tribulationibus, quae inuenerunt nos valde.* Dictionem valde, Chryso. referendam esse dicit ad dictionē, adiutor: illud nūc confydera, docente te propheta nostro, q̄ afflictiones & calamitates inuenire eos homines solcāt, qui viuunt secundū deū, quódq; permittente sic deo, eos persequuntur, vt exercitatione p̄batiores fiant. Tribulatio eīm, inquit, patiētia operatur, patiētia verò p̄bationē, hac de causa deus insurgentes in tentationes, non statim prohibet, sed cū aduenerint, opem suam nobis impendit.

Ἐν τῷ ταρασσῶσθαί ἐν καρδίαις βαλασσῶν.

Propterea non timebimus dum turbatur terra, & transferuntur montes in corda marium. Locū hunc, nec magnus Basilius, nec Chrysostomus iuxta Anagogē exponit, sed vno ore iuxta literam, tantū dicunt: verba hęc sanctorū dici persona, fatentium, q̄ Christo eos adiuuante nunquā timebunt, neq; si vniuersa terra horrendis concutiatu terrea motibus: neq; si mōtes à stabilitate ac sede sua naturali diuulsi, in profundum maris transferantur: ac si dicerent, si elemētis adeo cōfusis formidaturi nō sumus, multominus insurgētibus in nos tyrānis trepidabimus, vnde etiam apostolus dicebat: *Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius? & quae ibi sequūtur.*

Sonuerunt & turbatae sunt aquae eorum, conturbati sunt montes in fortitudine eius. Omnipotens, inquit, nobis auxilio est. Sæpe numero enim mariū fluctus fremuerunt conturbatiq; & commoti sunt, effruescētes nimirū irruentium ventorū vi: montes etiā nonnunquam concussi sunt, omnia autē hęc potestate dei efficiuntur. vnde alibi etiā ait: *Qui conuertit profundum maris: Item, qui respicit terrā & facit eam tremere.* Maria autē in plurali numero dicit, iuxta Hebraicæ linguæ consuetudinem, vt alibi diximus, vel, per maria, varios maris sinus aut tractus intelligit, veluti Aegeum, Ionicum, & alios huiusmodi. Nec tamen ab re fuerit, his verbis Anagogicū etiam sensum accommodare. non timebimus, inquit, dum turbatur terra, hoc est, dum tyranni & subditi eorū populi terrena sapientes turbabuntur (turbati autē sunt, antiqua ac patria eorum cōuersatione immutata) quinimmo, neq; etiā timebimus dum montes. hoc est, superbi elatiq; animo, ac tumentes

dzmo

dzmones, in amarescentiū ac maris instar infructuosorū hominū corda trāsferētur, hoc est, dū irruere eos videbimus, in huiusmodi homines, ita vt ad furorē eos atq; insanā cōmoueant, & sēuire eos etiā cogant in nos. Multa enī huiusmodi facta fuisse traduntur in Apostolorū actis. & quod ait: sonuisse ac conturbatas esse aquas eorū: ita intelligēdū est, vt relatio ad mōtes dirigatur, ac si diceret, aquae eorū mōtiū. per aquas autē mōtiū diabolicos atq; idololatrias homines intelligit, q̄ aquarū instar huc & illuc à spiritu deceptionis agitur, quiq; clamātes sonuerūt & mutuo sese ad fideliū necē irritātes turbati sunt, & perterriti in admirandis seruorum dei operibus, atq; in inuictō eorum robore turbati etiam sunt mōtes, hoc est, ipsi etiā dzmones debiliores facti sunt atque in fugam acti.

Fluminis impetus latificant ciuitatem dei. Occulta hic traduntur mysteria. & flumē quidē Christus dicitur propter dulcissimā doctrinæ eius fluentia, quæ fideles animas irrigant, impinguat, & ad vberimos virtutum fructus deducunt. vnde per quendam prophetā dicit: ecce ego declino ad eos, quali flumē pacis. per impetus autē huius fluminis, sanctos intelligimus Apostolos, qui ab eo missi atque impulsī sunt, ad fideliū doctrinā. Euntēs enim, inquit, docete gentes. Ciuitas vero dei est fidelium cōgregatio, ipsa nimirum Christianorū ecclesia, quæ dei esse dicitur, quia vita & conuersatio eorum deo grata est. latificant igitur ecclesiam Apostoli exēplo, ac doctrina. vel aliter: per impetus fluminis, dona atque charismata intelligere possumus sancti spiritus, quibus ecclesia ab eo ornata est.

Τὰ ἰερὰ μυστήρια ἐν φρεσίν υἱοῦ.

Sanctificauit tabernaculum suum altissimus. Ipsa etiā Christianorum ecclesia locus est & tabernaculum dei. Inhabitabo enim, inquit, & inambulabo in eis.

Deus in medio eius non commouebitur. Ecce ego, inquit, vobiscum sum cōibus diebus vsq; ad consummationē seculi. Itē vbi sunt duo, aut tres cōgregati in noīe meo, illic sum ego in medio eorū, nō cōmouebitur autē, vi aliqua visibiliū, seu inuisibiliū inimicorū conantium eā euertere. portz enim, inquit, inferni non praeualebunt aduersus eam.

Τὸ πρὸς πρῶτον.

Adiuuabit eam deus mane diluculo. Adiuuabit eā, inquit, deus quāntū celerrime, quoties nimirū in periculis fuerit

κ γ

constituta. Nā quod ait, mane diluculo, seu (vt lectio Græca magis poscit,) diluculo ad diluculum, summam indicat celeritatem & comparationē vnus diluculi ad aliud diluculum, veluti sit quoddam diluculum alterius diluculi.

Conturbate sunt gentes. Quia disseminata prædicatione euangelica omnes commoti sunt, alij curretes ad fidem, alij vero aduersus eam impetum facientes.

Inclinata sunt regna. Regna oīa quæ aduersus ecclesiam pugnaverunt, victa tandē ac superata eō deducta sunt, vt cōtra eā certamē detrectauerint. vel, inclinata ei sunt per fidem. vtrunque enim multis in ciuitatibus effectum est.

Dedit vocē suam altissimus, & mota est terra. Hoc in loco summā dei potentiā declarat, dum ad solam eius vocem statim tremere terrā dicit. quod alibi etiā fieri testatur ad solum adspectum, dum ait. Qui respicit terrā, & facit eam tremere. huiusmodi autem verba metaphorice dicta sunt ad eorū exēplum, qui aliquē cruciari iubent: seu q̄ torue, aut iracunde aliquē intuentur. Iracundia autē cōmotum esse deum dicimus, quādo aut pœnas peccatis condignas infert, aut alio quouis modo peccatorem condemnat, vel aliter: dedit deus vocem suā in mundo per euangelium, & commoti sunt omnes, vt prædiximus. Tertiam enim accipimus hoc in loco p̄ habitatoribus terræ, iuxta quā significationem alibi legimus, & erat omnis terra labij vnus.

Dominus virtutū nobiscum, adiutor noster deus Iacob. Hæc verba profert ecclesia seipsam cohortans ac confidere iubēs. opportune autē meminit patriarchæ Iacob: quia eū inter cæteros, deus persæpe ab insidiis liberauit, & quia primus gentiū vocationē apertius prædixit. non deficiet, inquiens, princeps de Iuda, neq; dux de femoribus eius donec veniat cui repositū est, & ipse est expectatio gētiū.

Venite & videte opera dei, quæ posuit prodigia super terram. Aduocat eos propheta qui ingenij acumine, atq; intelligentia cæteris præstāt, vt contēplentur opera dei, hoc est præclara eius gesta, quæ per euāgelium facta sunt, & quæ deus veluti prodigia quædam posuit in terra, vt per ea ineffabilis eius potestas prædicaretur. neq; enim vlla nature consequentia contigerunt. Piscatores enim vicerūt philosophos, & pauci homines, totū orbem, & qui nudi erant,

diuites;

diuites, & qui pauperes, ipsos reges, qui etiam mortales erant & visibiles, immortales atque inuisibiles dæmones superarunt.

Auferens bella vsq; ad finem terra. Nato enim Iesu bella, ^{Mē p̄ rōm} quæ inter nationes mutuo ante inualuerant, cessarunt ^{π̄ ἁ τ̄ μ.} omnia, cum totius orbis imperiū ad Romanos deuenisset. Exiit enim, inquit Lucas, edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. cum igitur summa esset in toto orbe pax, arma effecta sunt inutilia, conuersis nimirum omnibus hominibus ad agriculturā, atq; ad reliquas artes. Quod etiam significans Esaias dicebat, scindent gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces, & gens nō sumet gladiū contra gentē. Considera etiā vim dictionis Græce ^{ἀναφέρω} quæ proprie non tantū auferens significat, sed contra auferens. ante Christi nanque aduentum homines à diuturnis bellis ablati, hoc est, perditū atque interempti fuerant. ipse itaque deus & homo Christus, e contra, bella abstulit, hoc est, extinxit ac penitus deleuit.

Arcum conteret & confringet, telum & scutum comburet igni. ^{ὁ π̄ τ̄ μ.} Hæc omnia iuxta historiam euenerunt quemadmodum docet Ezechiel telum autē hic ponit pro gladio, aut pro omni telo quo pugnatur comminus. Non immerito autē beatus David tam præclari facti gloriā adscribit deo.

Venite & videte quoniam ego sum deus. Vacate, inquit, à visibilibus seu etiam ab inuisibilibus bellis. & cognoscite q̄ ego vere deus sum. perspicuum enim id sit ex signis atque miraculis, quæ per Euangelij vires facta sunt.

Exaltabor in gentibus. Cū natura ipsa magnus sim, maximus etiā ob miracula apud omnes nationes reputabor.

Exaltabor in terra. In cælo quidem incorporeæ omnes potestates altitudinem meam nouerunt, tantum restat, vt pari modo in terra etiam ab hominibus cognoscatur. & cum terram dicit, vniuersam terram intellige.

Dominus virtutum nobiscum, adiutor noster deus Iacob. Insurgens atque insultans aduersus hostem ecclesia inuocationem iam superius factam denuo repetit, quæ animum sibi & vires subministrat ad maius fortitudinis, & magnanimitatis incrementum.

In finem etiam inscribitur hic Psalmus, propter prophetias, quæ in eo continentur ut sæpius dictum est, & ad finem tendebat. Prædicat enim consequenter ad præcedentem Psalmum, summam atq; inuictam Evangelicæ conuersationis virtutem. & quod ait: Pro filiis Core: ibi superiori Psalmo, iam exposuimus. Est autem hic Psalmus totus clarus, & nihil obscurum continet. Illud tantum animaduertendum est, ut ex Apostolorum persona profertur, qui veluti prospere ac feliciter præeuntes, & multos adducen- tes ad fidem, præ lætitia, quam ipsi summam inde percipiebant: gaudere pari modo iubent omnes gentes, ad quas à saluatore mis- si fuerant: quòd scilicet effecte sint hereditas dei.

P S A L M V S X L V I.

OMnes gentes plaudite manibus. Plausus manuum in sum- maz lætitiæ signum fieri solet. Per hoc igitur signum Gentes iubet lætitiæ præse ferre. Neq; enim illud tantum petit, ut sensibili crepitu plauderent; quantum ut animo, ac spiritu lætarentur, quia talem ac tantum essent conse- cuti dominum, misericordem, videlicet, & omnipotentem.

Iubilare deo in voce exultationis. Verbum, iubilate, meta- phorice dictum est, ac si diceret: victoriæ hymnum canite. Est enim iubilus proprie militaris quædam vociferatio, quam victores in pugna emittere cõsueuerunt, ut hostes in fugam iam versos magis perterreant. Vox etiam exul- tationis, vox est lætitiæ plena: deinde causam addit.

Quonia dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram. Quoniam Christus, qui secundum diuinitatem al- tissimus est, terribilem etiam, vel ut potius sonat Græca dictio, φοβερός, timendum se omnibus demonstrat, ob signa videlicet, & miracula, quæ singulis diebus operatur. Hu- ius enim vel solum nomen, torquet atq; expellit dzemo- nes, & morbos curat, quia etiam rex magnus est, super omnem terram: quippe cum in omni terra hæreditatem sibi adeptus sit, per nos nimirum Apostolos, quos in vni- uersum mundum ad Euangelij prædicationem misit. Magnum autem regem Christum appellauit, propter tẽ- porarios istos reges nostros, qui & minimi sunt illius comparatione, & exiguo regnant tempore.

Subij

Subiecit populos nobis. Per populos hic Iudæos illos intel- ligit qui primi omnium in Christum crediderunt illa sci- licet tria millia, & illa quinque millia, quæ statim post pa- racteti spiritus aduentum, depositis simulatibus, ad Apo- stolos confugerunt, antequam illi exirent ad gentes.

Et gentes sub pedibus nostris. Et eos, qui de Gentibus cre- diderunt, qui fide ardentes Apostolorum pedibus incli- nati sunt, & illorum vestigia pie ac religiose amplexati.

Elegit nobis hereditatem sibi. Per nos dispensatores Eccle- siæ suæ elegit eos, qui ex Gentibus digni essent in hæredi- tatem suam: iuxta illud. Dabo tibi Gentes hereditatem tuam: quosque magnus hic noster rex per nos, veluti per duces quosdam, sibi in milites assumpsit. Nam quod ait, elegit nobis, positum est, pro, in nobis, id est, per nos.

Speciem Iacob quam dilexit. Neq; hoc tantum, sed eos etiã per nos elegit, qui vtiliores erant de genere Iacob, quos di- lectam speciẽ Propheta appellat, hoc est, formosos atque ornatos: virtutibus nimirum, atq; ideo etiã maxime dile- ctos. Et superius quidẽ præposuit Iudæos, qui primi post Christi resurrectionẽ credidissent: nunc contra præponit Gentes, quod ex eis plures semper crediderint. Iudæi em̃ Gentibus cõparati, minima quædam pars sunt fidelium.

Ascendit dominus in iubilo, dominus in voce tubæ. Hoc in lo- co Christi ascensum in cœlos prænuñciauit: quemadmodum & in 23. psalmo significauimus. Per iubilationem autem, & per tubæ vocem, voces intelligit præcedentium tunc Angelorum, iubilationem quidẽ, propter illa verba tunc ab Angelis prolata: Dominus fortis & potens, & dñs potens in prælio, quæ in victoriæ Hymnum dicta videntur. Iubi- lum enim victoriæ vocem esse diximus. Tubæ autem vo- cẽ dixit ob verba illa: Tollite portas principes vestras, & quæ sequuntur. Præire em̃ solent tubicines, quoties exerci- tum duces cum victoria in patriã reuertuntur. Vel aliter: per iubilum, & per vocem tubæ, Angelorum voces intel- lexit, quia huiusmodi verba clare ac manifeste ad omnes mundi fines per Apostolorum doctrinam peruenierunt.

Psallite deo nostro, psallite, psallite regi nostro, psallite. Cum præclara Christi opera & illorum magnitudinem narraue- rit, summo deinceps cum studio vniuersum orbẽ aduocauit

Exur̃.

Hic.

ad illi⁹ laudes. Hoc enim sibi vult repetitio illa verbi, psal-
lire, id est, canite. Et deinde causam addit cur canendū sit.

Quoniam rex omnis terra deus, psallite sapienter. Canite, in-
quit, deo regi nostro, id est Christo, quoniam rex est totius
terræ. Data est enim mihi, inquit, omnis potestas in celo
& in terra. Psallite autē non simpliciter, sed sapienter, hoc
est, non lingua tantū, sed corde, & intellectu intelligentes
scilicet id quod canitis, & quæ nā sunt præclara illi⁹ opera.

Regnavit deus super Gentes. Antea quidem deus Gentium
etiam dominabatur, verum vt nolentium, & rebellium,
nunc autem volentibus imperat, vt redemptor. Et quia
duplicem Christus habet naturam ante incarnationem
eum regnasse dicimus, vt deum: post resurrectionem ve-
ro regnum denuo assumpsisse, vt hominem, & idē tunc
ab eo dictum legimus: data est mihi omnis potestas. Da-
ta est autem super omnes gentes, quia in omnibus genti-
bus fideles reperti sunt. Et alibi quidem in vniuersum to-
ta natio credidit, alibi autem pars maior, aut minor. In
omnem enim terram exiit Apostolorum sonus.

Deus sedet super thronum sanctum suum. Thronus est regie
dignitatis signum, sedere autem stabilitatis indicium: &
sensus est. Christum in hoc regno suo stabilem esse: iuxta
quem sensum legimus apud Apostolum, quod sedere il-
lum fecit deus in dextera maiestatis in excelsis. Sanctum
vero thronū dixit, veluti purum ac mundum omni acce-
ptione personarum, atq; alia omni exceptione carētem.

Principes populorū congregati sunt cum deo Abraham. Euāgelii
cæ prædicationis vires magis etiā demonstrat, quod non
idiotas tantū & priuatos homines, sed principes etiā & re-
ges ipsos attraxerit. Siquidē & eorū multi cū Christo co-
gregati sunt, & partiū eius effecti. Deū autē Abraham Chri-
stū appellauit, vt eundē eū esse significaret, qui olim A-
brahæ & posterorū eius deus fuerat, vtq; eundē esse offe-
deret antiqui testamenti legislatorē deū, qui etiā & noui.

Quoniam fortes dei à terra vehementer eleuati sunt. Congre-
gati autē sunt cū deo Abraham illi populorū principes,
quoniam Apostoli (quos ea ratione fortes dei, hoc est robu-
stos dei appellauit, q̄a sancti spiritus auxilio fortificati, de-
mones & tyrānos vicerūt) quoniam hi in quā Apostoli, ter-
reni

rena ac mundana omnia superauerunt, nec voluptatibus
vllis aut tribulationibus victi sunt, sed vita ac sermone
semper claruerūt, atq; idē per eos, summi etiā principes
ac reges, ad Christum adducti sunt. Illud non prætereun-
dum duximus q̄ dictio, dei, genitiui casus est, quemadmo-
dū expositio docuit, & ex Græca lectione apertius patet.

Psalmus cantici, filiis Core, secunda sabbati.

*Quid significet psalmus cantici, diximus in proemio operis,
vbi etiā declarauimus, quid sibi velit inscriptio, filiis Core. Quod
vero ait secunda sabbati, diem illam signat, qua psalmus fuit de-
cantatus. Sabbatum autem Iudei totam hebdomadam appellant.
Cominet hic psalmus gratiarum actiones ex eorum persona, qui
e Babylonica captiuitate in Hierusalem rursus reuersi sunt: ta-
met si omnibus etiā possit fidelibus aptari, qui ab Idolorum ac
demonum captiuitate ad cognitionem dei redierint.*

PSALMVS XLVII.

Magnus dominus. Potestate nimirum sapientiæque &
bonitate.

Et laudabilis valde. Et valde dignus qui laudetur ob sum-
ma videlicet miracula, quæ operatus est in nobis. Obli-
uioni enim dati videbamur, & tamen mirandum in mo-
dum, & præter omnium opinionem ab exilio in patriam
reuocati, & misericordiam consecuti sumus.

In ciuitate dei nostri. Dignus est autem qui laudetur in
ciuitate Hierusalem, in qua cognoscitur & colitur. Neq;
enim deum laudant qui eum ignorant.

In monte sancto eius. Cū ciuitatis meminerit, cōsequenter
& montē ei vicinū, ac quodāmodo vnitū nominat. Sæpe-
numero etiā appellatione montis Sion, ipsa Hierusalē in-
telligitur. Ciuitas autē dei dici potest Ecclesia fidelium, in
qua deus creditur habitare, quæ etiā mōs dicitur, quia su-
pra terrena omnia vitia eminet, & in ipsum fertur cœlū.

Bene fundato exultatione vniuersæ terre. In monte, inquam *3° vsq; 13°.*
bene fundato, exultatione vniuersæ terræ, hoc est, cum
gaudio ac delectatione totius orbis.

Montes Sion, latera Aquilonis, ciuitas regis magni. Quoties *Ogy.*
quis mihi ex transuerso, atq; ex latere conuersus est, ille

latera mea non temere à me appellari potest. Nam quod transuersum mihi est, recte dicitur ex latere mihi esse, & quia mons Sion Aquiloni vento è directo aduersus non est. Neq; enim Aquilo rectè cōtra eum spirat, sed ex trāsuerfo, nil admirandum si hunc montem Propheta latera Aquilonis appellauit, dicens: Vos, ò montes Sion qui ex transuerfo Aquiloni estis, atq; ex latere eius iacetis, scitote quia magnus dominus est & laudabilis valde, &c. Non ille pìde etiam montem vnà ac ciuitatē aduocat, & montem quidem plurali numero montes dicit, iuxta Hebraicum idioma, vt sæpe diximus, magnum vero regē deum appellat, quia soli deo oblata ac dedicata erat Hierusalē. Iuxta Anagogen per Aquilonem, Diabolum sæpe significari intelligimus. Ab Aquilone enim, inquit, accendentur omnia mala super terram. Item alibi, Aquilonem expellā à vobis. Latera autem, hoc est, membra Aquilonis. Gentes erant. Ait igitur quòd membra diaboli, quibus olim ille dominabatur, effecta sunt montes Sion, hoc est, sublimia quædam atque excelsa Ecclesiæ cacumina, eò quòd à terrenis atque humi affixis rebus eleuati, sublimes in altum conscenderunt. Verum parum dixi, quòd excelsa facta sint cacumina, cum potius facta sint sedes ac diuersorium Christi. Ex eis enim congregata est fidelium Ecclesia in qua inhabitat & residet Christus dominus.

Ἀντιλαμβάνεται.

Deus in domibus eius cognoscetur cum auxiliatus fuerit ei. Pro domibus in Græco legimus βασιλείαι. Sūt autē βασιλείαι magnificæ ac splendidæ domus, per quas hoc in loco templum significatur, quod erat in Hierusalem, in quo manifestare se ac notū sacerdotibus facere solebat deus, quādo adueniente aliquo bello eis erat auxiliaturus. Hęc autē in latīnè ciuitatis dicta sunt. Iuxta Anagogē per ciuitatē cōmunio illa intelligitur, qua fideles in vita, atq; conuersatione sua cōiunguntur. Est autē vna hęc ciuitas, ppter fideli ac religionis vnitatē. Per dom⁹ autē, tēpla intelliguntur, quæ in variis Mundi partibus à Christianis erecta sunt, in quibus cognoscitur, ac manifestatur Christ⁹, quoties adueniente persecutiōe ipse ecclesiā suā adiuuerit. Illud etiam animaduertēdū est, qd vna esse fidelium Ecclesia dicitur, & multæ: vna quidem, fide: & multæ propter varia, quæ vbiq;

vbiq; locorum sunt templa.

Quoniam ecce reges terra congregati sunt. Auersus ipsam Hierusalem: vel aduersus Ecclesiam fidelium.

Conuenerunt in vnum. Aduersus Hierusalem vel Ecclesiam vt diximus. In vnum autem conspirauerunt, & vnà impetum fecerunt, vt mutuo sibi auxilium ferrent.

Ipsi videntes sic admirati sunt. Dicitio, sic illud hoc in loco significare videtur, quòd tunc demum illi reges admirati sunt postquam Christi potentiam viderunt. Nam antequam viderent non admirabantur.

Turbati sunt. Hoc est tumultuati sunt.

Commoti sunt. Quia à priori sententia destiterunt.

Tremor apprehendit eos. Magno timore affecti sunt.

Illic dolores vt parturientis. Afflictiones in eis erant, & dolores & periculorum suspensiones, quemadmodum parturientibus in esse solent.

In spiritu vehementi conteres naues Tharsis. In vehementi, ac valido impetu iræ tuæ tā faciliter eos conteres, quā cōterere soles naues Tharsis. Aiūt enim subitelligi debere dictionem, vt Tharsis vero loci nomen est, vbi conspicuè atque excelsæ naues fabricari consueuerant. Vel aliter: Ipsas, inquit, naues Tharsis, quæ inimicos nostros vehūt tu conteres. Sunt qui per Tharsim Carthaginem Libyæ intelligant. Sunt & qui Indiæ regionem eam esse dicant.

Sicut audiimus ita et vidimus in ciuitate domini virtutum, & in ciuitate dei nostri. Hęc verba eorum nomine dicta sunt, qui inimicorū impetus effugerūt. Nos, inquit, in potētissimi regis nostri ciuitate omnia vidimus cōsona iis, quæ audiimus. Audiimus enim qd mirabilia quædam operatus est pro populo suo vnde & consequenter admiranda multa conspiciamus, & in certiori fide confirmamur.

Deus fundauit eam in seculum. Hęc verba soli conueniunt Ecclesiæ fidelium. Portæ enim, inquit, inferni non prualebunt aduersus eam. Ipsa etenim Hierusalem à fundamentis euersa ac solo æquata est. Quid igitur ad hęc dicere poterunt Iudæi?

Suscipimus deus misericordiam tuam in medio populi tui. Expetauimus, inquit, auxiliū tuum & spe nostra frustrati nō sumus. Quidam tamē dictionē ὁμιλάβομεν, significare di-

Δαί.

eunt hoc in loco idem, quod existimauius, seu cognouimus, cum id verbum apud Græcos non tantum suscipere, sed suspicari etiam, atque existimare significet.

Secundum nomen tuum deus, sic & laus tua in fines terræ.

Quemadmodum nomen tuum, inquit, diuulgatum est, & pertransit in fines terræ, propter opera nimirum tua admiranda, sic etiam diuulgabitur laus tua, quia omnes immensam potentiam tuam summis efferent laudibus.

Iustitia plena est dextera tua. Eo quod iure de iniquis omnibus vindictam sumas.

Tus iudxi-
as.

Latetur mons Sion, & exultent filie Iudææ. Per montem Sion, homines intelligit, qui illic habitant, & per filias Iudææ, mulieres ipsas, quas veluti viris timidiores, ac mœstiores letari etiam iubet. Nam si his etiam lætandum est, tãto magis viris. Vel per filias Iudææ, ciuitates, dicit, quæ sitæ erant circa Hierusalem, atque ei subiectæ. Possumus & per montem Sion vnicam fidelium Ecclesiam intelligere, vt diximus, & per filias Iudææ, filias confessionis & fidei, hoc est, fidelium animas: vel Ecclesias, quæ in variis mundi partibus fundatæ sunt.

Propter iudicia tua domine. Hæc est lætitiæ causa, quia æquissimo iudicio tuo inimicos nostros, pœnas nobis pendere compulisti.

Circundate Sion & complectimini eam. Hoc est, ipsam Hierusalẽ, quæ ob populi captiuitatem, iam penè erat diruta & post illius reditum instaurata, præterque omnium opinionem amplior effecta est. Iubet igitur Propheta populum circuire eam, & inspicere quàm mirandũ in modum pristinas vires receperit, & antiquum nacta sit decorem. Circundate autem & cõplectimini, hoc est, circumquaq; eã spectate, Vel idẽ æquẽ hæc duo verba significat.

Narrate in turribus eius. Narrate, inquit, sedẽtes in turribus ipsi Hierusalẽ, quid antea passã sit à Babiloniis, quã usq; affecta sit malis, & quã nũc admirabilis sit facta. Chrysostomus, narrate in turribus eius, exposuit, pro mēsurate turres eius: ad quantã nimirũ altitudinẽ perductæ sint.

Ponite corda vestra in virtute eius. Mentem, inquit, adhibete & considerate quas nam vires & quam nuper potentiam haberet.

Et distribuite domos eius. Quod latine domos, in Græco legimus *βασίς*. Dicuntur autem *βασίς* non solum domus & tẽpla, vt diximus, sed etiã turres. Ait igitur distribuite vnicuiq; vestrũ turres eius, vt cõmode vnusquisq; opus sibi cõmissum edificare, ac perficere diligentissime possit.

Vt enarretis in proxima alteri, quoniam hic est deus noster in seculum & in seculum seculi. Hæc omnia, inquit, quæ dixi perficite, vt summam hinc dei potentiam plenè perspicientes, nepotibus, ac posteris vestris narretis, quod hic deus in seculum est, hoc est, perpetuo. Verum hæc sic secundum historiam dicta sunt. Iuxta anagogen iabet Propheta Apostolos, & doctores circuire Ecclesiã fidelium, propter hostes, qui & palam, & clam ei insidiantur. Per turres autem vniuersalis Ecclesiæ, singulas Ecclesias intellige, quæ vbique locorum deo dicatæ sunt, quæ etiam *βασίς* id est, domos appellat, & in eis narrare illos iubet magna dei prodigia, atque eas etiam edocendas sibi partiri, & ponere corda, hoc est, animum adhibere, vt vires ei ac robur adiungerent, vt illa demum apte instructa ac perfecta, narrent etiam posteris diuinas laudes, vtentes nimirum ministerio ac lingua fidelium qui crediderunt.

Ipse pascet vos in secula. Ait enim ego sum pastor bonus. ποιμαίνω.

In finem filiis Cane.

Præsens psalmus, de vniuersali iudicio tractat, in quo finis erit præsentis seculi, atque ideo in finem inscribitur. Reliquum autem inscriptionis clarũ est, ex his quæ in præcedentibus declarauimus.

Audite hæc omnes Gentes, auribus percipite omnes habitantes terram. Ad auditionem sermonis sui excitat Propheta vniuersam hominum naturam. Et quoniam gentes, diuersarum nationum homines sunt & differẽti vtuntur lingua, ac moribus (ex eis enim quidam in oppidis congregati degunt, alij in agris, alij in vicis, nonnulli sociale vitam repudiantes, in speluncis aut rupium cauernis latitant) vt vno sermone in vniuersum omnes cõprehederet, addidit: omnes qui habitatis terrã, vbicunq; gentiũ, vestrũ in quispian sit, ne quis forte se nõ arcessitũ

quærat. Et quod ait: auribus percipite, idem est quod audite, quanquam hic sermo vehementiam quãdam indicet exauditionis.

Quique terrigenæ & filij hominũ. Magnus Basilius p terrigenas, homines intelligit terrena sapientes, & mūdānis rebus affectos: filios autē hominum, eos qui rationē ducem sequuntur. Propriū enim hominis est, ut ē ratione omnia moderetur. Chrysostomus vero aliā expositionē tradidit dicens, q̄ cū Propheta omnes in vniuersum homines cōuocauerit, in ipso statī initio eos cōprimit, si quis forte illis tumor, aut elatio in proximos obuēisset. Hoc autē agit dū in memoriā reuocat, quod omnes ē terra ac vili materia prodire. Deinde ne illud quis fortassis putaret, quod homines à principio, ē terra, iuxta Græcorū fabulas pullulauerint, à quibus traditur satos olim hoīes fuisse, atq; ita à terra productos, addidit, & filij hominũ: ac si diceret. Audite homines, qui & terrigenæ estis propter primum parentem de terra formatum, & filij hominum, propter aliorum hominum generationem, quæ tua cōitione, sexuum copula, in posteros emanauit.

Simul in vnum diues & pauper. Non distinguo, inquit, diuitē à paupere. Æque enim omnes aduocat sanctus spiritus. Animam enim tantum quærit intelligentiæ competentem, quam non diuitiæ exhibent, sed timor dei. Et quod dicit simul in vnum, idem est, quod vnā.

Os meum loquetur sapientiam. Auditores excitat ad attentionem, veluti qui de rebus non minimis tractaturus sit, sed de excellis potius ac venerandis. Per sapientiam autem diuina intelligit eloquia, quæ sapientia sunt referta.

Et meditatio cordis mei intelligentiā. Pollicetur se nihil temere sed accurate omnia dicturum. Meditatio, inquit, cordis mei, hoc est, diligens & attentā mentis meæ cōsideratio, verba loquetur plenissima intelligentiæ. Vel loquetur verba, ad quæ percipiendā multa erit opus intelligentiā.

Inclinabo in parabolam aurem meam. Sermonē habiturus ad vos, inclinabo vicissim aurē animæ meæ, in parabolā, quæ à sancto mihi spiritu suggeritur. Per parabolā vero hic ambiguum, atque ænigmaticum sermonē intelligit. Sunt enim prophetica omnia ambigua admodū, propter occultos

occultos sensus obscuritate verborum velatos. Fidem etiam sermoni suo præstat his verbis, dum superne ea sibi denotat inspirari.

Aperiam in Psalterio propositionē meam. Per propositionē sermonē intelligit, ad exhortationem atq; vtilitatem audientium propositum, ac prolatum. Aperiam igitur, hoc est, manifestabo hunc sermonem meū vnā cum psalterij harmonia. Nam qui ianuā aperit, omnia manifestat, quæ intus sunt. Ex eo enim quod præcedit, denotauit in quod cōsequitur. Manifestaturum se autem id ait, cum harmonia & cantu, ut sermo suus iucundior sit: iuxta anagogen ille aperire dicitur propositionem suam in psalterio, qui facit pariter & docet: cuius opera sermonibus cōgruunt. Ad melodiam enim psalterij excitandam manibus opus est, per quas operandi facultas designatur.

Cur timebo in die mala? Per interrogationem legēda sunt hæc verba Vultis scire, inquit, cur mihi timendum sit in die futuri iudicij? Hæc enim diem malam appellat, quem admodū & alibi in psalmo quadragesimo, ibi: in die mala liberabit eū dominus, vbi diximus: audite igitur causam timoris.

Iniquitas calcanei mei circumdabit me. Timeo, inquit, quia tunc iniquitas peccati mei, hoc est, quia peccatum meū circumdabit me. Calcaneum enim posuit pro deceptione: quemadmodum & alibi in cōmemorato psalmo quadragesimo, ibi: magnificauit aduersum me supplātionem, declarauimus, Quod tamē ex lectione Græca melius percipitur: cū græca dictio *πλῆξις*, hoc est, supplātatio *ἀπὸ τοῦ πλῆξις*, hoc est, à calcaneo deducatur. Peccatum vero merito deceptio appellatur, quia peccantē ipsam decept. Vidisti sapiētia plenū sermonē, quo propheta, dū se timere introduxit, alios caute admonuit timere à peccatis, cū iudiciū dei eiusmodi futurū sit, ut corrumpi non possit.

Qui confidunt in potestate sua, & in multitudine diuitiarum gloriantur. Subaudiendū est, hoc in loco, verbū, auscultent. Potestatis autē nomen large intelligendū est, ita, ut non tantū ad eos dirigatur sermo, qui in operibus, sed ad eos etiā q̄ in sermone potētes sunt. Simili modo diuitias dicit, nō eas tantū, quæ in pecuniis aut aliis fortunæ bonis

Αυδία.

consistunt, sed eas etiā quæ ad doctrinam & philosophiæ studia pertinent. His igitur ita singillatim conuocatis, sermonem profequitur, dicens.

Frater non redemit, redimet homo? Illic, inquit, neq; ipse etiā frater redimere fratrem potest à supplicio, frater, inquā, qui sanguine nobis coniunctissimus est. Vires enim, & diuitiæ illuc nobiscum pariter non descendant, quòd si frater non redimit, quo pacto alienus homo redemerit? huius autem versiculi verba diuisim legenda sunt, ita vt absolute, & cum determinatione dicatur, frater non redimit, & puncto facto, redimet homo? interrogatiue enūciādo. Restat igitur, vt nulla illic speranda sit redemptio, cū in præsentī vita pœnitentiæ lachrymis tantum, venia impetrari possit. Ait enim alibi scriptura: si surrexerint Noe, Iob, & Dāniel, filios suos & filias suas non liberabunt.

Non dabit deo placationem sui. Nec frater, inquit, nec extraneus quis, illic dare poterit placationem, hoc est, redemptionem sui ipsius, cum ipse potius pœnas pariter daturus sit, vt pote peccatis obnoxius.

Et pretium redemptionis animæ suæ. Et non dabit pretium redemptionis, hoc est, non dabit redemptionē pro libertate animæ suæ, cum pro vnus hominis anima, vniuersus etiā orbis sufficiens pretiū non sit. Quippe cū Saluator noster, hominū animas à sæuo demone in captiuitatem actas redempturus, terram non dederit, non mare nō ipsum deniq; orbem, sed suum pro nobis pretiosissimū sanguinē effuderit. Quānam igitur redemptionē illic quispiā idoneam inuenire poterit? Tu vero ipsa etiā Prophetæ verba considera, quantam sub obscurioribus verbis sapientiam reconditam habeant.

Et laborabit in seculo, & viuet in finem. Cum pupugerit Prophetā eos, qui pœnitentiā non egerunt in præsentī vita, nunc ad pœnitētes conuertitur, & futurorū spe, pœnitentiæ molestias consolatur. Et viuet, inquit, in seculū hoc præfens, ille nimirū qui pœnitētiā agit, & deinceps etiam viuet perpetuo. Hoc enim significant verba illa, viuet in finem. Vitam autē eam dicit, quæ propriè vita est, & sine labore. Ista enim præfens impropriè vita dicitur, vt alibi tradidimus: per finē vero futurū seculū intellige.

quo

quo præfens seculum terminatur.

Non videbit corruptionē, cum viderit sapiētes morientes. Huius modi homo, qui de futuro iudicio certus est, cum viderit sapiētes viros, ac virtute præditos mori, nō existimabit se corruptionē eorum videre, eam dico corruptionē, qua amplius futuri nō sunt: quinimmo arbitrabitur se immutationē videre à fragili hac & caduca vita ad stabilē quādam & incorruptam. Vel aliter: cum viderit sapiētes mori, ac falsis huius mundi bonis priuari, nō arbitrabitur animam pariter extinguī cum corpore, quemadmodū viuentes homines mortem esse deſinerūt: quinimo demigrationem esse censebit, & lætum quēdam accessum ad vitam iucundiorē. Hæc autem ad magis simplicē psalmsi intelligentiam dicta sunt. Magnus verò Basilius iuxta anagogen hæc dicta exponens, ait, quòd verba illa redimet homo, & quæ sequuntur: de Christo prænūciata sunt. Quia enim captiui olim sub dæmonis detinebamur imperio, admonet nos beatus Dauid, q̄ nullus frater: hoc est nullus propheta, ab huiusmodi nos poterit captiuitate liberare. Fratres enim nobis esse dicitur prophetæ: quia propter nos venerūt, & quia eiisdē nobiscum sunt fidei. Et dū hoc admonet, illud pariter prædicat: q̄ homo: hoc est, quòd Christus, qui verus ac perfectus est homo, quēadmodū, & verus ac perfectus deus redimet nos. Verus enim ac perfectus homo, vere rātū dici potest, Christus: quia solus ipse humanitatis dignitatem à deo homini datam integram atque immaculatā serauit. Merito igitur proprie homo dicitur, & ille solus est, qui non dabit deo placationem sui, neque pretium redēptionis animæ suæ. Peccatum enim non fecit. Pro nobis igitur, & non pro se ipso placationem dedit proprium sanguinē. Qui etiam laborauit in præsentī seculo: quando nimirum ex itinere fatigatus sedit super fontem. Et qui non videbit corruptionem, quando cæteri morientur. Neque enim, inquit, dabis sanctum tuum videre corruptionem.

Simul insipiens & stultus peribunt. Hi pariter, inquit, diē suū obibūt, & segregabūtur ab iis, qui saluādi sunt. Insipiens autē est quicumq; deum non nouit, iuxta illud: dixit insipiens in corde suo, non est deus. Et stultus ille, qui deum

quo

Ἐξήλωμα
ἐαυτοῦ.

αἰώνων.

quidem nouit, sed terrenis tamen rebus affixus à cœlestibus animum auocauit.

Et relinquent alienis diuitias suas. Repente enim mortui, aliis diuitias relinquēt, quas multo sibi labore parauerāt.

Et sepulchra eorum domus illorum in seculum. Ipsi quidē magnificas sibi domos extruxere, quas cū alij possideāt (eis nimirum mortuis) restat vt eorum sepulchra, domorū eis vicem præbeant, per totum hoc præsentis vitæ seculum.

ἐκ τῆς γένεσός.

Tabernacula eorū in generatione & generatione. Rursus eādem repetit sententiam, & inane eorum cōsiliū magis, ac magis carpit. Erunt enim illis, inquit, eorum sepulchra pro tabernaculis.

ἐκ τῆς ἀνάστασός.

Innocauerunt nomina sua in terris tuis. Cōsidera aliud prauitatis genus. Inanis etenim gloriæ cupiditate ducti, certis in locis nomina sua indidere: perpetuam inde memoriam aucupantes Byzantium siquidem à Byzante denominatum est: Diogenianus ager à Diogeniano: Hermonium theatrum ab Hermone: & sic alia complura loca: cum tamen eos magis oportuisset non inanium nomen, sed animarum suarum fuisse sollicitos.

Et homo cum in honore esset non intellexit. Cū esset homo in honore veluti qui solus ad dei imaginem creatus sit, non intellexit quanta insignitus fuerit gloria, sed illud negligens emulari exemplar, ad cuius imaginem factus fuerat, quorsum abierit, specta.

κατὰ τὴν ἀνάστασίν.

Comparatus est pecoribus insipientibus. & similis factus est illis. Cōparatus est: hoc est, collocatus cum illis. Nā cū ratione à deo donatus esset, imperatūmq; ei fuisset, vt rationis sceptro vsus, brutis omnibus dominaretur, ipse abiectis proprii regni insignibus, sese inter pecora constituit. Nā & cōsiderationem omnem de rebus cœlestibus animo exiit, & irrationabilem animæ partem sibi dominā statuens, circa vilia, ac terrena versatus, brutorum instar, cupiditates sectatus est: & siue ira impulit, beluio furori paruit, siue immoderata ventris allexit ingluuies, nullū adhibuit modum: & ita demum libidine actus est, vt brutorum omnium insaniam excefferit. Per pecora autem in vniuersum omnia intelligit animantia.

Hæc via eorum scandalum ipsis. Hæc, inquit, similitudo, qua pecc

pecorum ac brutorū desyderia & mores referūt, magno illis impedimento est, & damno ad profectum virtutis.

Et post hæc in ore suo complacent. Et postquam peruerse agendo similes facti sunt pecoribus, illud etiam mali addiderunt, vt proprio ore de commissis à se delictis gloriantur. Hoc enim sibi vult quod ait: in ore suo complacent: quod certe grauiori damnatione dignum est, cū non ipsi solum mala agant, sed proprio etiam sermone ea prædicent, & extollant.

ἐκ τῆς ἀνάστασός.

Sicut oues in inferno posuit. Cæterum deus illos, vt oues in infernum intravit, cum scilicet irrationales facti sint, & sibi ipsius auxilio esse non possint. Vel, oues ideo eos appellauit, tanquam cruciatui, ac neci expositos.

κατὰ τὴν ἀνάστασίν.

Mors pascet eos. Cum oues dixerit, addidit, qui nā esset futurus pastor, similitudinem seu translationem seruās. Per mortem autem supplicium intelligit. Nunquā enim à pœnis absoluentur, qui ita mortui sunt. Pascet autem eos, hoc est, eos castigabit. Illud autem scire oportet, qd per animæ mortem, & per animæ perditionē solet scriptura, supplicia ac pœnas animæ significare.

Et dominabuntur eorum recti in matutino. In matutino dixit pro cito. Dominabuntur autē, hoc est, protentiores erūt. Sensus est igitur, qd qui recte vixerint, & virtute præstiterint, cito illis erunt potentiores: neq; illic tantū, vbi virtutis laurea reposita est, sed in hac etiā vita. quia & à diuino protegentur auxilio, & summo honore cōspicui illis etiam videbuntur à quorū peruersitate superari non poterunt. Exēplo tibi sit beatus Ioseph, qui cū in seruitute esset, impudica dñā potentior factus est, & gloriosior.

Et auxilium eorū veterascet in inferno. Veterascet, hoc est, prorsus fiet inutile. Nā quod vetustū est, inutile esse censeatur: quod autem vtile non est, quasi iam non sit, abiicitur. Confidebāt illi, inquit, in diuitiarum atq; amicorum copia: quæ in inferno, aut nulla, aut inutilis erit. Illic enim huiusmodi non admittuntur auxilia.

A gloria sua expulsi sunt. Non hæc tantū eis acciderūt, quia brutis se similes reddidere, verum & propriā amiserunt gloriam, ob quā ipsi periere. Sūmo enim studio te-

ἐκ τῆς ἀνάστασός.

κατὰ τὴν ἀνάστασίν.

hanc amiserunt, sed & insuper ignominia tantū ac probris celebrem illam reliquerunt.

Veruntamen deus redimet animam meam de manu inferni, cū acceperit me. Hæc de Christi incarnatione prædicta sunt & de animarum liberatione, quæ tunc in inferno erant. Redimet, inquit, animam meam, quādo per incarnationem me sibi in domicilium acceperit.

Ne timueris cū dives factus fuerit homo, aut cum multiplicata fuerit gloria domus eius, quoniā cum interierit nō sumet omni, neque descendet cū eo gloria eius. De iniusto hoīe sermonem habet, tametsi simpliciter de hoīe loqui videatur. Ne formides, inquit, aut cogites q̄ humana deus bona non aspiciat. Nihil eorum descendet cum illo in infernum: sed nudus abibit relictis omnibus. Gloriā autem domus, magnificentiam seu fastum appellat & viuendi superbiam. Vel aliter: gloria domus ipsius, domus sunt ornāmēta, ut porticus, deambulationes, aurata tecta, pauimentū animalia illic lapillis distincta, prata, horti, seruorum greges, sumptuosa suppellex, & vasa, aut siquid aliud eiusmodi est. Gloria autem corporis, fortitudo est, pulchritudo, & proceritas. Gloria verò animæ, sola virtus. Restat igitur, ut verba illa prophetæ: omnis gloria hominis: sicut herba, vel sicut flos herbæ. De corporis gloria dicta esse intelligantur.

Quoniam anima eius in vita ipsius benedicetur. Ipse enim dum vixerit beatus dicitur, & laudabitur ab iis, qui ignorant, quæ nam sit vera vitæ beatitudo. Nam vbi mortuus fuerit contraria prorsus parietur.

Confitebitur tibi cū bene feceris ei. Verba hæc ad pauperem dicta sunt. vbi, inquit, bona, hoc est, grata ei feceris, tunc tantum tibi aget gratias. Nam postmodum despiciet, atque contemnet, tametsi in omni virtutū genere profeceris. Dicere etiam possumus, quod hæc verba per prophetam ad deum de iniusto hoīe dicta sunt, ac si diceret: quoties prauo huic homini beneficium aliquod contuleris, tunc gratias tibi aget, verum si quæ illi calamitates obenerint, ad blasphemias & maledicta cōfugiet: non sic autem iustus, sed benedicet dominum in omni tempore.

Introsbit vsque in generationem patrū suorū. Vbi mortuus fue-

fuerit ingredietur in infima terræ vsque in infernum, vbi est generatio patrum suorum.

Vsque in seculum non videbit lucem. Donec, inquit, seculū est: seculum vero semper est. nunquam igitur videbit lucem, ut potè missus ad tenebras.

Et homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est pecoribus insipientibus, & similis factus est illis. Rursus miseriam deplorat humanam, quod homo scilicet qui modicum quid ab angelis minoratus est, & de quo Salomon: magnus homo, & honoratus vir: comparatus sit pecoribus, & similis eis sit factus.

Psalms ipsi Asaph.

Quid sibi velit inscriptio Asaph, abūde diximus in proœmio operis. Ideo superfluum ducimus, ea iterum repetere. Non temere tamen hic psalmus collocatus est post proxime præcedentem, cum vtrouque contestetur nos & reprehendat propheta. Tametsi illud quis fortassis diuersum esse dixerit: quod illic humana omnis natura ad audiendum cōuocatur, hic autē cælum ipsum, & terra. Aduocabit enim, inquit, cælū de sursum, & terram, &c. Et quod in illo quidem in vniuersum: quilibet accusatur, qui prauè vinit, in hoc vero Iudæi tantum reprehendi videantur. Est & alius propheta, qui deū simili modo iudicantem & reprehendentem introducit, dicens: audite valles & fundamenta terre, quoniā iudicium deo est erga populum suū, & cū populo suo disceptabit. Et Esaias, audi cælum, & auribus percipe terra. Familiaris enim est apud scripturam hic loquendi modus, quo ad timorē pariter ac pudorē excitandum vti solet, dum facit, quod ipso etiam inanimata confessura sint, ipsosque anima præditos homines iudicatura. Summam præterea dei in nos misericordiam propheta in eo demonstrat, dū illū nobis adeo condescendere tradit, ut nobiscum etiā indicari velit.

Deus deorum locutus est, & vocauit terrā. Apud scripturā nomen deus quatuor assumitur modis. Et primo quidem deum illum dicimus, qui rerum omnium creator est, & dominus. Secundo per similitudinem atque imitationem, deum aliquem appellari videmus, ut in præsentī psalmo. Deus deorum

locutus est: itē, deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos diudicabit, & ego dixi dei estis, & filij altissimi omnes: itē, deis non maledices, & principibus populi tui nō dices malū. manifestum est enim huiusmodi nomine eos vocari, qui per virtutē deum verum imitantur, qui que veluti principes ac iudices, regēdo, imperādo, iudicando, deo similes facti sunt. Tertio modo deum dici, inuenimus iuxta analogiam, eo modo quo Moyse Pharaonis deus dictus est: veluti qui magna aduersus illū miracula ac prodigia operabatur, qui eū castigabat, qui pro arbitrio flagella inferebat, qui sententię suę prophetā habebat Aaron, & demū qui mortis & vitę dñs ab illo esse ferebatur. differt autem hęc significatio à secunda, quia hic nō simpliciter dicitur deus, sed cum adiectione, deus Pharaonis. Quarto excolentium errore: iuxta quā significationem illud scriptū legimus, ite & clamate ad deos, quos elegistis: iterum non facietis vobis deos argēteos, aut aureos. Dicit igitur sanctus spiritus per prophetam nostrum Dauid, q̄ deus principium omnium ac iudicum terrę creator, locutus est. quid autē sit locutus, alius propheta declarauit, vt sępe diximus, audite, inquit, valles & fundamenta terrę: & vocauit terrā ad audiendū. Sed possumus etiam deorū appellatione eos intelligere, qui ad imaginē dei procreati, integram atque incorruptam illius imaginem seruauerunt, nec terreno eam fūco aut vitioso aliquo corruerunt pigmento.

A solis ortu vsque ad occasum. Omnem, inquit, terrā aduocauit. his enim terminis tota terra continetur.

Ex Sion species decaris eius. Verba hęc & q̄ sequuntur, per parēthesim dicta sunt, & pphetias cōtinēt. sensus est, q̄ sicut oli species ac pulchritudo diuini decoris fuit ex Sion: quia scilicet tēplū, quod ornamentū quoddā & gloria erat diuinę maiestatis, olim in ea pulcherrimū effulsi: ita in posterum similiter species diuini decoris erit ex Sion: quia ex ea fulgētissimos lucis suę radios Christus emissurus sit, Christus, inquā, summa diuini decoris species, & verū diuinę maiestatis tēplū. per decorē eū hic diuinitatem intelligit. qd enim ipsa est diuinitate magis decorū?

Deus manifeste veniet, deus noster & nō silebit. Verba hęc secun-

secundi aduentus prophetiā continent. in primo eū aduentu incognitus venit Christus, & nō manifeste: quia immo ipsum etiā fallens diabolū. neq; enim eū interrogasset, an esset filius dei, si ei cognitus fuisset. in secūdo autem manifeste veniet cū potentia, & gloria multa. In primo igitur aduentu venit in personā serui, veluti venaturus eum, qui à se rebellauerat dæmonem. In secundo autem, veniet tanquā iudex totius creaturę, & quemadmodum erit fulgur ab oriente, & videtur vsque ad occasum, ita erit aduentus filij hominis, omnibus nimirum & formidabilis, & manifestus. & non silebit deus, hoc est, non perpetuo tanta patienti animo mala sustinebit.

Ignis in conspectu eius accendetur, & in conspectu eius procella vehemens. Terribilem dei præsentiā, atq; intolerandam quodammodo esse prędicat his verbis. Talē etiam eum vidisse legimus prophetam Danielem, flumen, inquit, ignis trahebat ante eum, thronus eius flāmę ignis, rotę eius, ignis comburens. procella autem, violentus est atque intolerabilis ventorum impetus.

Aduocabit cælū sursum, & terram, vt diudicet populū suū. Cælum sursum dixit, pro eo quod sursum est. aduocabit autem cælum & terrā, vt populum suū prauē viuētem diudicet. diudicare vero posuit pro redarguere. cōfydera etiā q̄ Moyse populum introducēs in terrā pmissio- nis. cælum & terram testes pactiōnū assumpsit, tāquam firmiora ac durabiliora corpora, ac veluti ea, quę & peccatores & virtute pręditos hoīes complectantur. huiusmodi autem figura Prosopopeia dicitur, qñ videlicet inanimatis rebus animatam personam imponimus.

Congregate illi sanctos eius. Per sanctos, Israelitas intelligit, veluti deo sanctificatos prorsus atque oblatos.

Qui disponunt testamentum eius in sacrificiis. Qui testamentum dei quod cum illis disposuit, adimplent, ac peragunt in sacrificiis. per testamentum autem legem intelligit. ea enim seruātes, quę in lege tradebantur de sacrificiis, vniuersam se existimabant legē adimplere: & in huiusmodi sacrificiis quasi religiosissimi, summopere gloriabantur. Congregate verò illi hos sanctos: illis nimirum diebus, qui propheticorum sermonum lectioni dicati sunt.

Et annuntiabunt cæli iustitiam eius. Cū introducturus sit propheta deum in iudicio, præoccupat, & prædicat, quòd iuste omnia iudicabit. Ipsa enim, inquit, inanimata, illius etiã iustitiã annūciabunt. vel per cælos, cœlestes, atq; in corporeos ordines intelligit, qui semper sunt apud deū.

Quoniam deus iudex est. Hæc est cōprobatio diuinæ iustitiæ. quia deus qui iuste iudicaturus est, iudex erit. Ille enim iuste iudicabit, qui natura ipsa iustus est.

Audi popule meus & loquar tibi. Ex hoc loco verba dei incipiunt. iubet autem ante omnia attentionem eos præstare. Audi enim, inquit, hoc est, mentem adhibe.

Israel & attestabor tibi. A communi sensu sumendū est verbum, audi. Et cum populum dixisset, proprium ac iucundissimum vnà nomen addidit, ô Israel, inquit, attestabor tibi, hoc est loquar ad te.

Deus deus tuus ego sum. Ego qui loquor ad te, sum deus tuus. perhorresce igitur. hoc autē dicit ad immensam longanimitatem suã demonstrandã, veluti, qui cum propriis etiam seruis loquatur. ad maiore præterea exprobatōne crassitudinis, atq; insensibilitatis eorū, repetit nomē dei.

Non in sacrificiis arguã te: holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non hanc, inquit, redargutionē constitui vt accusarē te de neglectis sacrificiis. nã holocausta tua semper sunt in altari meo. Et quantū ad sacrificia pertinet, culpa cares: verum alia sunt in quibus te accusem.

Nō accipiã de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Ne existimes, inquit, gratū mihi cultum impendere, aut mihi inferuire, dū studiosè sacrificas. neq; enim indigeo sacrificiis, cū nulla re deficiam: quinimmo, & omnia ego, etiam singulis præbeã. Quo circa nulla in posterū huiusmodi suscipiã sacrificia. Alibi etiam acerbius per Elaiam eosdem carpit, dicens: quid mihi multitudo sacrificiorū vestrorū? plenus sum holocaustis arietū: adipē agnorū, & sanguinē taurorū atq; hircorū non volo. Quis enim exquisiuit hæc de manibus vestris? Iterū per Hieremiã, dicens: qd mihi thus fers de Sabba, & cinnamomū de terra Iōginq; & rursus: nō locutus sum ad patres vestros de sacrificiis, & de holocaustis non mādauī eis, & alia hmōi multa pleriq; prophetarum tradunt. Quod si quis à deo dicat

dicat per Moysen in lege, tradita fuisse mādata de sacrificiis, illud ad hanc obiectionē dici poterit, qd sacrificiorū lex, non principaliter, neque ex primo proposito tradita est propter deū, ea ratione, qd huiusmodi sacrificia illi placerent. neq; enim his rebus indigebat aut delectabatur deus, sed humanæ duritiæ misertus legē illã tradidit: cōsyderans enim Hebræos in Aegypto iam didicisse vti sacrificiis, & libēter ī eis versari, nec posse de facili ab his auelli, summa dispēsatione ea, ad tēpus cōcessit illud interim lucrificiens: qd ad sui cultū ea trāfferet, quodq; illi sui sepius meminissent, dū frequentioribus sacrificiis interessent. nouerat em̄ hoc pacto intercedēte aliqua oblectatione, pietatē ac religionē in deū, in tā ingratis atq; obliuiosis animis diutius posse cōseruari: at nūc qñ tā diuturno tpe, ac tātis signis vbiq; gentiū factis hoīes iã in hoc cōfirmati sunt, qd vnus est verus deus, denudat palam ille atque aperit nobis per prophetam sententiã suam, sacrificiorum superfluitatē clere oībus annuncians. Confundantur igitur Iudæi, qui veritatē peruertunt: & lucē, quæ in scripturæ verbis iacet, obtegunt atque abscondunt.

Quoniam mea sunt omnes ferae agri, pecora in montibus & bos & agrius & ues. Ea, inquit, sacrificia nō suscipiam, quoniã creata oīa, mea sunt. per feras autē agri, mūda intelligit quadrupedia, quæ in agris pascūtur. solet enim scriptura nō immitia tantū ac syluestria animalia, sed mitiora, etiã ac domestica ferarum noīe appellare. Meas autem esse dico, quia huiusmodi omnia ego creauī. Quz dā verò exēplaria habent: omnes feræ syluarum, & tunc immitia intelliges significari animalia. Siquidem agros, domestica prædia appellamus: & syluas, immitiora loca, in quibus feræ solent magis versari, & tunc expones, qd non solum domestica prædia dei sint, sed etiam syluestria. His autē paucis animalium nominibus cætera omnia contineri voluit, quæ sacrificiis sunt idonea.

Cognoui omnia volatibilia cæli. Noui, inquit, hæc omnia ac veluti certissimus eorum dominus, enumerata ea habeo penes me.

Et pulchritudo agri mecum est. Per pulchritudinē agri, fructus intelligit qd in agris nascūtur, qui etiã pulchritudinē

Expreſſio ſig-
nificati.

quandam, atq; ornamentū agris oībus præstant. Et quia Græca dictio ἀραιῶν, non pulchritudinē tantum, sed tēpestiuitatem etiā significat, quæ in agris id efficit, vt suis quæq; temporibus miro ordine proueniant, dic q̄ hanc tēpestiuitatem deus secum esse dicit: quia in eius facultate est, eam præstare agris aut negare. Et consydera quā paucis omnium meminerit, quæ in sacrificio offerebantur, offerebātur enim ex quadrupedibus boues, hirci, atque oves: ex volucris, columbæ, & turtures: & ex terræ frugibus, siligo, vinum, atque oleum.

Si esuriens non dicam tibi. Per ironiam hoc dicit, redarguens eorum crassitudinem, qui putabant egere deū sacrificiis ad manducandum, ac si diceret: tamen si tu id recte existimares, ego tamen à te nullum peterem cibum ad manducandum. Et causam subiicit.

Meus est enim orbis terræ & plenitudo eius. Cū igitur mea sit terra, sumam ego, si opus fuerit, à me ipso, quodcunq; libuerit. sed quia nullis deus huiusmodi adiumentis indiget, audi quid dicat.

Nunquid manducabo carnes Taurorum, aut sanguinē hircorū potabo? Per interrogationem legenda sunt hæc verba. latius autem eorum amentiam redarguit: nūquid ego, inquit, (quemadmodum falsi gentium dii) huiusmodi cibō, aut potu indigeo? quandoquidem multi etiā æquiores homines ea negligunt, & contemnunt?

Immola deo sacrificium laudis. Palam patet ex his verbis legalem cultū expelli, & euangelium introduci. Sacrificium enim quod per laudem fit, Christianis attributum est. per laudem vero benedictionem & gratiarū actionē intelligit. vtrunq; enim debemus deo: benedicere ei nimium, & gratias agere: q̄ scilicet in esse producti sumus cum antea non essemus: q̄ vsui nostro necessaria possedimus, q̄ cognitionis lumen accepimus, & quod summis denique affecti sumus beneficijs.

Et redde altissimo vota tua. Id est orationes & preces pro salute tua. debes eī id facere. vel per vota, promissiones intellige, quas fecerat deo. Ita eī se facturos deo pollicebantur Iudæi, & nos etiam pollicemur, tanquā serui deo autē is solus placet, qui virtute p̄ditus est, sed sacrificare anima-

animalia, nullius prorsus est virtutis. Neque enim gētes ob sua sacrificia virtute præstare existimantur.

Et inuoca me in die tribulationis, & eruā te, & glorificabis me. Sacrifica, inquit, hoc pacto, & redde deo quod debes, & tunc demū inuoca me, & eripam te ex omni hominū aut dzmonum afflictione, & glorificabis me tanquā veracē, ac celerem adiutorem. obseruandū vero est, quomodo deus euāgelici cultus nobis hic ianuam aperiens, statim etiā sanctæ trinitatis cognitionē tradiderit: sacrificia, inquit, deo, & redde altissimo vota tua, ac demum etiam inuocabis me. nec dico, quod solū patrem deum dicere debeamus, aut solum filium esse altissimum, aut solum inuocare sanctum spiritum, sed q̄ huiusmodi distinctione, distinctionem etiam nos personarum intelligimus.

Peccatori autē dixit deus, quare tu enarras iustificatiōes meas, & assumis testamētum meū per os tuum, tu verò odisti disciplinā & proiecisti sermones meos retrorsum. Per peccatorē hoc in loco Iudæorum sacerdotum ac Scribarum genus intelligit, qui legales iustificationes narrabāt populo, quiq; ore tantum non etiam corde ex veteri testamēto sententias atque autoritates afferbant, gloriabantur etiam in lege ac veluti per eam prorsus iustificati essent, omne genus delicti committebant. idcirco de eis loquēs dominus ad populū, dixit: quæ dicunt facite, sed iuxta opera eorū nolite facere. Quare, inquit, tu qui alios doces, eā disciplinā atque eam animi moderationē odisti, quā doces? cur proiecisti sermones meos retrorsum? hoc est expulisti atque odisti eos? retro enim expellere aliquem quis dicitur, qui illum odit. repulisti autem dum ea non adimplesti, quæ illic mādātur. ore igitur ac lingua te fateris sermones meos suscipere, re ipsa autem abiicis eos prorsus & repellis.

Si videbas furem currebas cum eo. Cerne hic veluti in tabula quadam peccatorū colores. Si videbas, inquit, furem, vel vnā conspirabas, vel lætabaris, & placebant tibi illius actiones, dum non erudiebas eum, non castigabas, sed potius vitia eius contegebas.

Et cū adulteris portionem tuā ponebas. Eodem pacto communicabas adulteris, quo currebas cum fure. Per adulterum autē seu (vt verius in Græco habetur) per mœchum,

πῶλον τῶν
ἐπισημῶν

etiam fornicatorem intelligit, & quemcunque alium in-
temperantem siue impudicum.

Os tuum abundauit malitia. Impletum est mendacio.

Et lingua tua complicabat dolos. Hoc per se clarum est.

*Sedens aduersum fratrem tuum obloquebaris. Cum aliis ni-
mirum conspirans.*

*Et aduersus filium matris tue ponebas scandalum. Idē rursus
repetit, narratione sua accusationē augens scandalū au-
tem ponebas, hoc est, laqueum aut offendiculū aliquod.*

*Hæc fecisti, & tacui. Longanimitate mea tuam expectās
pœnitentiam.*

*Existimasti iniquitatē, quod ero tibi similis. Tu nō modo ea
operatus non es, quæ recta sunt, & secundū virtutē: verū
scelestā etiā cogitasti. scel⁹ aut fuit cogitare q̄ essem ego
tui similis, & q̄ cōsentire ac parcere deberē peccatorib⁹.*

*Arguam te & statuam contra faciem tuam peccata tua. In
die scilicet iudicij.*

*Intelligite hæc vos, qui obliuiscimini deum. Considerate
quæ dicta sunt vos qui obliuiscimini deum, & non ani-
maduertitis quā longanimis sit in peccatis vestris.*

*Ne quando rapiat, & non sis qui eripiat. O longanimita-
tem incomprehensibilem: adhuc tolerantia utitur, cu-
piens illos in tuto esse, ne quando, inquit, ipse per violen-
ros angelos repente rapiat animas vestras.*

*Sacrificium laudis glorificabit me. Iterum ea mandat, quæ
ad nouum pertinent sacrificium. hoc enim, inquit, glori-
ficabit, hoc est honorabit me, & non animalū sacrificia.*

*Et illic iter quo ostendam illi salutare meum. Et illic, inquit,
id est in eo genere sacrificij via quædam est ad salutē, per
quā viam, ego sacrificanti cui libet, eam salutem ostendā,
quæ à me puenit. quædā vero exēplaria habēt: & illic iter
quod ostendam: & tunc expone subintelligēdo, vt infra:
& illic, inquit, est iter, iuxta quod iter ego ostendā illi, &c.
Aliqua etiam exēplaria post verbum ostendam, punctū
habēt, post quod sequitur: illi salutare meū: viam autem
ad salutem esse credimus, baptismum aut pœnitentiam.*

*In finem Psalmus ipsi David, cum ingressus esset ad eum
Nathan propheta, quando ipse ingressus est ad
Bersabee uxorem Vria.*

Inferi

*Inscriptio, in finem, indicat psalmum hæc prophetias conti-
nere, quæ le ctorem moueant, vt eam in finē inspiciat. Neque enim
in hoc psalmo beatus David medicinam tantum adulterij, & cæ-
dis, vulnibus salutarem construxit, sed de variis etiam rebus in
eo tractauit: quippe cum & instaurationem prædixerit Hierusa-
lem, quæ facta est post populi reditum è Babylone, vbi captiuus de-
tinebatur: gratia enim sancti spiritus in eo prorsus non defecerat
cum inter cætera vel illud cognosceret, quod omnes delictorū ser-
desiamiam erat abluturus, & clarior etiam futurus, quā an-
tea fuisset. hæc ratione restitui sibi non petiit sanctum spiritū, sed
non aufert. verum humilis hæc propheta nostri cōfessio omnibus
potest accōmodari peccatoribus. & eo quidē tempore fuit facta,
quando Nathan propheta ad eū ingressus est, vt de cōmissis deli-
ctis illum reprehenderet. Tunc enim ad se ipsum rediit beatus Da-
uid. Nam hæc tenus delicti sui enormitatem minime perpenderat.
Quod vero ait: quando ingressus est ad Bersabee: nō hoc sibi vult
quod statim post huiusmodi ingressum, ad eum venerit propheta
Nathan. inter fuit enim quoddam temporis interuallum, vt tra-
ditur in primo Regum libro: sed illud aduerbium, quando, hoc in
loco futurum aliquanto post tempus designat, vt sit sensus: compo-
fuisse eum hunc psalmum, postquam intrauit ad Bersabee &
gravidam eam reddidit.*

P S A L M V S L.

Miserere mei deus secundum magnam misericordiam
tuam. Iuxta immensam, inquit, tuam misericor-
diam miserere mei. immensum enim est quod
deliqui.

*Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele ini-
quitate meam. Supplicantium more eundem sæpius re-
petit sensum. & per iniquitatem pro qua. 70. ἀνομίαν dixe-
runt, iuxta significationem Græcæ dictionis, præuarica-
tionē legis intelligit in adulterio & cæde à se cōmissam.
vtrunque enim lege vetabatur. vel, cum iniquitatem seu
potius (vt diximus) ἀνομίαν se commississe fateatur, confē-
quenter illud etiam affirmat, se ἁνομιᾶ hoc est, tanquam
ex legem esse, cum alienigenæ instar, qui sub lege non sit
nefanda hæc delicta commiserit.*

*Amplius laua me ab iniquitate mea. Venia quippe ei iā da-
ta fuerat per prophetā Nathā dicentē: deus abstulit pec-
catū tuū: verū præ maximo quodā ardore, amplius etiā*

lauari cupit. vel amplius, expone, pro valde.

Et à peccato meo munda me. Rursus peccati nomine delictum à se commissum appellat, quod superius, iniquitatē seu (vt diximus) *ἁμαρτία*, id est transgressionē legis appellauit. proprie enim ille peccare dicitur, qui legem transgreditur. solet autē propheta promiscue vti his nominibus.

Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatū meū contra me est semper. Misere mei, inquit, & munda me, quia perpetrati à me criminis oblitus nō sum, nec veluti de regia dignitate superbus, illud neglexi. Nā & si homines laetent, ego tamē illius enormitatē cognosco, ac cōscientiæ meæ oculis diu noctuq; illud cerno: quippe cū assidue ac peracerbe animā meā stimulet: quæ res certā poenitentiæ coniecturā præstat, ac peccatorum etiam veniā cōciliat.

Tibi soli peccaui. Cum rex sim & te solum commissorum à me scelerum iudicem habeam, tibi soli peccasse videor, hoc est, tibi soli iudici subiicior. cæterorū enim omnium ego dominus sum, & ob potētiam meam, licere mihi videntur, quæcunq; libuerint. vel, quia leges tuas transgressus sum, idcirco tibi soli peccasse videor illarū legislatori.

Et malum coram te feci. Omnia enim vides non tantum quando ea fiunt, sed quando etiam futurum est vt fiant. hoc autem dicit, pudore seipsum confundens, qui deum videntem tantum committi facinus veritus non sit. illud autem consydera, quod de vno tantum à se commissio crimine loqui videtur, cum tamen plura essent. ea nimirum ratione, quia vnum ab altero dependebat, quippe cum adulterio impulsus fuerit ad cædem.

Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Delictum, inquit, quod feci corā te, fateor in caput meum commississe, vt quoties tu mecū iudicaris, & quæ inter nos est causa discutitur, quod scilicet tu me ex infimo, regē feceris, tantaq; ac tali gloria cōspicuum: quodque ego contra, & leges tuas spreuerim, & te scelerib⁹ meis ad irā cōcitauerim, vt in hoc, inquit, iudicio tu magis iustificeris, & ego vicissim, veluti erga tantū benefactorē adeo ingratus, magis cōdēner. ea enim fuit maligni demōnis intētio, cum magna me vi ad peccandū impulit, ac superauit, vt meæ me constitueret condēnationis ministrum. Dicere autem

autem possumus iudicatū fuisse deum cum Dauid, quando Nathan propheta eū redarguit, quod pro tantis beneficiis à deo acceptis ipse contra, prauis benefactorem actionibus remuneratus sit: vbi postquam dei iustificationes percensuit, condemnationem etiam addidit, dicens: Hæc dicit dominus, ecce ego suscitabo in te mala ex domo tua: & alia, quæ plenius habentur in libris Regum.

Ecce enim in iniquitatibus cōceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Vt deū magis ad misericordiā traheret, natiuitatē suam cōmemorauit. Nam si Adam non peccasset, nunquam opportuisset illum Euz cōiungi. peccatum itaque copulā generauit: & copula rursus eos produxit, qui ex Adā & Eua nati sunt: & sic deinceps illi alios, atq; alij alios, vsq; ad Dauid. & licet nuptiæ nunc ob filiorum procreationem in honore habeantur, natura tamen ex peccato proueniunt. ex peccato igitur conceptus & genitus sum. nam quod secundo loco dicit, & in peccatis concepit me mater mea, Symmachus reddidit, & in peccatis genuit. non est igitur magnum, si ego peccaui, naturæ conditionem sustinens.

Ecce enim veritatem dilexisti. Hoc ad beati Dauid confessionem referendum est, de qua supra diximus. Ait enim, ego, quæ vera sunt fateor, me scilicet peccasse. hoc autem fateor, & non nego, quia tu veritatem dilexisti, & odisti mendacium. Illa autem verba, ecce enim, superflua sunt, tam in hoc versiculo, quàm in proximè superiori. Hebraicum enim est idioma, iuxta quod superflua multa in oratione reperiri solent.

Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Hoc in sui ignominiam & confusionem dixit. adeo tu, inquit, dilexisti me, vt ineffabilia prouidentię tuæ arcana, per propheticum mihi spiritum feceris manifesta, ego tamen ingratus erga te esse apparui.

Asperges me domine hyssopo & mundabor. Varia à multis dicta sunt ad præsentis versiculi explanationem, nihil tamē ab eis adeo apertum traditur, vt cōtradietione omni prorsus careat. Ego autē prophetā puto his verbis de se ipso prædicere, q̄ adhuc exactius ac perfectius absolendus esset à crimine, & gaudio replendus. Quia enim lex im-

mūdos quosdam, hyssopi asperſionibus mūdari iubebatr ea nimirū ratione, quia hyssopus herba quædam est mul tum absterſiua, iuxta illius purgationis metaphoram ait tu domine, ea me potissimum asperſione asperges, quæ perfectius omnes abstergit maculas: hoc autem fiet, per prolatam à te omnimodæ absolutionis sententiã, vel p la chrymas pœnitentiæ: quippe cū & huiusmodi lachrymæ, vt dei donū ab eo pueniāt. nā si hæc à te mihi dona adfue rint in absterge dis meis maculis, hyssopi vicē præbebūt.

Lauabis me & super niuem dealbabor. Eundem præ gau dio sensum repetit.

ἀγαλλίξω.

Auditui meo dabis exultationem & letitiam. Quia auribus animæ meæ te mihi pepercisse instillabis. exultatio au tem & lætitia idem significant.

Exultabunt ossa humiliata. Ossa mea, inquit, peccatorū pō dere depressa exultabant, ac deposito eo onere alleuabū tur. per sua vero ossa, seipsum prorsus significat. aliqui au tē dicunt, q̄ illa verba, auditui meo dabis exultationē, ad saluatoris incarnationem pertinent, vt sit sensus: annun ciabis mihi iucundissimum gaudiū, illam nimirum inef fabilē incarnationem, & tunc ossa mea, quæ nunc humi liata sunt, præ summa voluptate exultabunt & subllie.

Auerte faciem tuā à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Omnia, inquit, peccata mea in conspectu tuo iacent: quia tu omnia conspicias: verum peto, vt aspectum ab il lis tuum amoueas, & cōmissa à me scelera è libro deleas actionum mearum.

Cor mundum crea in me deus. Cor apud scripturā multa si gnificat. aliquādo enim p singulari corporis mēbro acci pitur, aliquādo vero p interiori illa rationis atq; intelle ctus parte, à qua regimur, iuxta illud: quare cogitationes ascēdūt in corda vestra: aliquādo sniam significat, & pro positū, iuxta illud: cor aut eorū lōge est à me. Aliquando beneplacitū & animi affectionē, iuxta illud: inueni David virū secundū cor meū, & aliquādo animā, vt hic: cor mū dū crea in me deus. Nō peto, inquit, vt aliā in me naturā crees, sed vt quam habeo, in antiquam restituas pulchri tudinē. creabis autē cor mundū in me, si verustatē illā, quæ ob peccatorū sordes animæ meæ inheret, ab ea pū abstuleris.

abstuleris. Crea igitur hoc in loco, dixit, pro restitue.

Et spiritum rectum innoua in interioribus meis. Innoua pro E' πρῶτῆς ἐγῆ. denuo immitte: Deinceps, inquit, immitte in me spiritū ^{τοῦ πνεύματος} rectū, hoc est, directionis gratiam, quæ diabolicas in me omnes tortuositates dirigat. Per interiora aut, itimas a nimæ partes intelligit. Simile etiã his est, quod legimus apud Ezechielē dici ad eos, qui in Babylone erant. Dabo enim vobis, inquit, cor nouum, ac si dixisset, infirmū ac languidū cor vestrū, & promptitudinē vestrā renouabo.

Ne proicias me à facie tua. Quasi tua indignū custodia.

Et spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Non auferas à me, inquit, prophetiæ donum, ob scelera quæ commisi.

Redde mihi exultationem salutaris tui. Gaudiū quod habe bam: quia à te fueram cōseruatus. Et cōsidera quomodo his duobus versiculis, & nō auferri rogat, quod nunquā amiserat, & reddi postulat quod iam fuerat ablatum. an te commissa enim crimina, in summa degebat lætitia, quòd tantum fuisset saluatorem consecutus.

Et spiritu principali cōfirma me. Robora me, inquit, gratia illa spiritali, quæ animi perturbationibus imperat, & di rigit ad meliora. Per hoc autem principale spiritalis di rectionis donum, variæ possunt intelligi virtutes quæ animabus nostris à sancto spiritu tribuuntur.

Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur. Hæc est etiam futurorū prophetia, quæ iam adimpleta est quip pe cum, simulac Euangelij prædicatio cœpit in gentibus feminari, Dauidici statim psalmi præcipui doctoris vicem eis præstiterint, ad parandas virtutes.

Libera me de sanguinibus deus, deus salutis meæ. Iuxta hi storiz sensum per sanguines, iniquam cædem intelligit, memoria nimirum repetens se Vriam occidisse. Iuxta Anagogen vero, dzmones, qui sanguine gaudent tam occisorum hominum, quàm immolatorum animalium, non immerito sanguines dici possunt. Et quod ait: Deus salutis meæ, sæpe diximus idem esse, quod deus saluator meus. Illa autem reperitio deus deus, vehemens cordis indicat desiderium.

Exultabit lingua mea iustitia tua. Ipsa etiã lingua mea, in ^{δυναστεύει} quit, annūciatione lætabitur iustitiæ tuæ. Per iustitiã au-

tem hoc in loco iustificationem intelligit sibi à deo concessam, hoc est, liberationem à peccato. Quædam vero exemplaria habet, iustitiã tuam: & tunc sensus est, q̄ lingua mea exultationẽ sibi faciet, eam iustificationem quæ à te mihi est præstita, exultans nimirum & subsiliens propter eam, ad hymnos & laudes tibi decantandas.

Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam. Præmonitus ego, inquit, à sancto spiritu, noui, q̄ tu iterum aperies labia mea ad hymnos & laudes tibi concinendas, non secus atque aperta erant, ante commissa à me delicta. Nam in præsentia ob cõdemnationem tuam occlusa sunt.

Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis. Vide rursus brutorũ sacrificia, quæ à lege imperabantur, reprobari. Si voluisses ea, inquit, dedissem sanẽ, verũ tu holocausta non suscipis, tamen ea sint omnibus aliis sacrificiis honoratiora. Quod si quis obiiciat, beatum Dauid post huiusmodi verba deo sæpius sacrificasse, illud animaduertendum ducimus, q̄ non ex proposito, neq; ex propria voluntate id agebat, sed legis reuerentia, & quia noui sacrificij dies nondum venerat.

Sacrificium deo spiritus contritus. Anima, inquit, quæ humilitate ac demissione quadam voluntaria contrita fuerit, gratum atque acceptabile deo sacrificium reddit.

Cor contritum & humiliatum, Deus non despiciet. Sæpenumero, vt diximus, scriptura per cor, animam intelligit, eo q̄ animæ sedes sit, & in eo potissimum diuersetur: atq; ideo vbi cor patitur, anima statim à toto euolat corpore. Non despiciet autem pro, nõ auertet, hoc est, suum ab eo non dimouebit aspectum.

Bene fac domine in bona voluntate tua Sion. Supplicat hoc in loco pro reedificatiõẽ Hierusalẽ, quæ futura erat post reditũ è Babylone. Quædã vero exemplaria non in accusatiuo casu, sed in datiuo habent dictionẽ, Sion, quod ex lectione Græca melius percipitur propter articulũ: iuxta quem & nos cõmodissime legere possumus primam litteram, Benefac ipsam Siõ. vel in datiuo, Benefac ipsi Siõ: & tũc expone, benefac, pro, bona facito. Aliud enim est hoc ab illo: iuxta qđ alibi legim⁹. Benefac domine bonis & re

διωτεριμ-
μένων.
ἢ ἐξ δυνάσε.

ἀγέθουσα.

ctis corde. In bona autem voluntate tua, hoc est, auxilio, & ope tua.

Et adificentur muri Hierusalẽ. Optantis sermo est, tamen ex Græca lectione imperatiui modi esse videatur.

Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ. Tunc, inquit, iustũ suscipies sacrificium. In alio enim loco nunc quàm in Hierusalem sacrificia tibi non rite offeruntur. Cum lex in ea tantum sacrificari posse mandauerit.

Oblationem & holocausta. Per oblationẽ ea intelligit sacrificia, quorum pars aliqua tantum offerebatur: per holocausta autem, ea quæ integra incendebantur.

Tunc imponent super altare tuũ vitulos. Hæc quidẽ iuxta historiz sensum dicta sunt. Iuxta Anagogen vero ea prædicit propheta, quæ ad ecclesiã fidelium & ad Euangelicum sacrificium pertinent. Et per bonã voluntatem, Saluatoris incarnationem intelligit, veluti bonũ quoddam propositum: & per Sion, Christianorũ cõuersationẽ: per muros itẽ Hierusalẽ, Episcopos & doctores. Et tunc, inquit, accipies sacrificiũ iustitiæ, hoc est, sacrificium vniuersæ virtutis, & oblationẽ, hoc est, sanctos cõfessores, & holocausta, hoc est, sanctos martyres. Illi enim oblationibus, isti vero holocaustis merito comparari possunt, cũ vtriq; deo oblatis, ac sanctificati sint, & cõfessores quidẽ ex parte, se deo obtulisse videntur, propter asseuerationẽ fidei, martyres autẽ ex integro, cum & animũ pariter, & ipsum corpus in totũ deo deuouerint. Vel p oblationes, membrorũ extremitates intellige, de cõfessorũ corpore detruncatas: per holocausta vero, integra martyrũ incendia, aut cædes. Vel aliter: Oblatio virtutẽ quidem significat, sed ex parte diminutã, veluti si quis in coniugali, aut alio mundanæ vitæ statu virtutẽ præ se ferat, holocaustũ vero perfectã virtutẽ, veluti si quis in virginitate, aut monastica degat cõuersatione. Per vitulos etiã eos intellige, qui virtutum ministerio pasti ac cibati sunt, & effecti pingues gratia sancti spiritus, qui dæmones, fortiũ vitulorũ instar, cornu petunt, & deniq; eos omnes, qui actione & sermone perfecti sunt, qui etiã ad cœleste adducuntur altare in odorem suauitatis. Illud autẽ scire oportet, quod multi sæpenumero futurum tẽps indicatiui accipiunt pro

ἀναφορὰν.

optatiuo, idioma id esse dicentes Hebraicæ linguæ, vt illud: Asperges me domine hysso, & mundabor, lauabis me, &c. Pro eo quod est, vtinam me aspergas, atque vtinam laues, & alia huiusmodi.

In finem Psalmus intelligentiæ ipsi Dauid, quando venit Doech Idumæus & annuncianit ipsi Saul, & dixit, venit Dauid in domum Achimelech.

Cum fugeret Saulem beatus Dauid, atque (vt accidit) e suriret, profectus est Nombam ciuitatem sacerdotum ad Achimelech Pontificem, vbi & panes propositionis comedit, & alia egit, quæ supra commemorauimus in expositione Psalmi tricesimitertij. Hinc cum vidisset Doech regionum mulorum prefectus, omnia Saulis renunciauit. Qui hoc audito, adeo furere ac sanire cepit aduersus Achimelech, vt centum & quinquaginta Sacerdotes ad se adduci iusserit, & occidi à Doech, & in cuiuscunque ætatis homines in ea ciuitate saniri. Quod cum rescisset beatus Dauid, conscripsit hunc psalmum, ad eos consolandos, qui iniuria affecti fuerant. In fine inscribitur, quia ad eorum finem illos iubet aspicere, qui iniuriam intulerunt, atque interim patienter ferre, ac longanimes esse. Intelligentiæ autem, seu (iuxta aliam Græcæ dictionis οὐρανός significationem) prudentiæ. Ideo dixit, quoniam iis, qui iniuria affecti fuerant, multa opus erat prudentiâ atque intellectu, vt patienter animo illatas ferrent iniurias.

Vid gloriaris in malitia potens? Sermo est ad Doech, quem oportuerat potius malitiam suâ obtegere, quâ de ea gloriari. Per malitiam autem oem in vniuersum prauitatem intelligit. Potentem vero eum appellauit, ob familiaritatem atque amicitiam, quam habebat cum Saule: vel potentem in lædendo ac maligne agendo.

Iniquitatem tota die, iniustitiâ cogitauit lingua tua. Pro cogitauit, Theodotio reddidit, locuta est. Quod vero ait: Tota die, Symmachus dixit, per singulos dies. Ordo est lingua tua semp locuta est iniquitatem, iniustitiâ, sine copula, pro eo, quod est, iniqua, & iniusta. Exprobrare autem propheta videtur

detur illius vitam, ac conuersationem profus perditam. neque enim huiusmodi ciuitatem aliquando vastasset, si non perditis profus fuisset moribus.

Quasi nouacula acuta fecisti dolum. Dolus hic calumniâ appellat, quam adeo potentem parauerat Doech, vt sacerdotum ciuitatem, instar nouaculæ deraferit, cum Sauli detulisset, Achimelech sacerdotem fauere partibus Dauid.

Dilexisti malitiam, super bonitatem, iniustitiâ magis quam loqui iustitiâ. Malum potiusquam bonum semper amasti, & iniusta facere potiusquam iusta.

Dilexisti omnia verba demersionis lingua dolosa. Omnia verba demersionis, quæ perimere ac delere homines solent, in quos veluti quidam vnus fluctus, irruerint. Hæc enim omnia verba Doech Dilexit in lingua dolosa, hoc est, in lingua moliente insidias. Aliqua vero exemplaria non in ablatiuo, sed in accusatiuo habent, linguam dolosam: & tunc diuides versiculi verba, vt sit sensus: Dilexisti etiam linguam dolosam.

Propterea deus destruat te in finem. Nimirum veluti male ædificatum, tametsi ob delationem à te factam Sauli regi, ad maiorem ab illo honorem prouectus sis. quod si verbum destruat, & alia, quæ sequuntur, intellexeris non optantis esse, sed execrantis, prophetiam continebunt futuræ perditionis ipsius Doech.

Euellat te. Veluti in eius vinea male plantatum.

Et emigrare te faciat à tabernaculo tuo. Id est animam tuam à corpore tuo. Vel emigrare te faciat à domo tua, & ab ea veluti mortuum efferri.

Et radicem tuam à terra viuentium. Per radicem generationem, ac stirpem eius tam præteritam quam futuram intelligit. Radices enim Doech tam parentes dici possunt, quam liberi ac posteri, parentes quidem, quia eum produxere, filij vero ac posteri, quia radix sunt aliorum, qui ab eis generantur. Per radicem igitur tam ascendentes, quam descendentes, & omnem denique generationem significauit. Per terram autem viuentium, & præsentem terram intelligit, quam viui homines habitant, & cælum, qui eorum locus est, qui semper viuunt.

Videbunt iusta & timebunt. Videbunt integrâ perditionem

ἀδύνατος.

ἀνομιὰς.

καὶ ἀπειρονομία.

καὶ ἰδιώτης.

Ἐπιτομία. καὶ ἀνομιὰς.

Doech. Vnde inevitabilem pœnarum sententiã timentes, cautiore s fient.

Et super eum ridebunt. Gaudebunt, inquit, cū eum tanti sceleris viderint pœnas dare: iuxta quam sententiã alibi dictum est: lætabitur iustus, cum viderit vindictam.

Βονθὸρ ἀντὶ.

Et dicent, ecce homo, qui non posuit deũ adiutorem sui. Quia me iniuria à rege affectum cœlare noluit, sed proderet: quam ob causam deum sibi inimicum constituit, qui pro hominibus iniuria affectis pugnare solet.

Sed speravit in multitudine divitiarum suarum. Verisimile est autem hunc Doech fuisse diuitem, vel diuitias non auri dicit, aut argenti, sed malignitatis, & vitiorum: quibus supra, potentem eum esse dixit.

Et prænauit in vanitate sua. Quod paulo ante diuitias, nunc vanitatem appellat, veluti quæ illis in periculis minime erant profuturæ.

Ego autẽ quasi oliua fructifera in domo dei. Prædicat ea quæ ad se pertinent. Illi, inquit, adeo insanè aduersum me insidias disponunt, ciuitates perdunt, nemini parcunt, ego vero integer atq; innocuus cõseruabor, veluti oliua fructifera, cuius fructus non perit: cõseruabor autem in protectione & custodia dei, non secus atq; oliua in pingui horto cõseruetur. Vel per domum dei, tabernaculi intelligit: & prædicat, q̄ deuictõ Saule, & regnũ ipse cõsecuturus sit, & ciuitates, & tabernaculum.

Sperans in misericordia dei in seculũ, & in seculũ seculi. Non speraui ego in diuitiis, aut in robore, vt illi, sed in tua tantum misericordia, quã iis præstas, qui iniuriã patiũtur: sanè autem spem habeo, tã in præscnti seculo, quã in futuro, cū omnes deus actiones nostras diiudicaturus sit.

Confitebor tibi in seculũ, quia fecisti. Gratias tibi agã semp domine, quia fecisti: subintellige vindictam. Huiusmodi autẽ vox ab intimo videtur mihi prophete corde emissa, atq; ideo deficere. Solent enim ij, qui vlciscũtur defectiua quædã verba proferre, veluti præ gaudio reliqua í eis verba intercidãtur, vt illud: viderũt oculi nostri. Subintelligitur enim, vindictã, vel quid simile. Præuidebat enim propheta insidiatorũ, atque hostium suorum interitum.

Et expectabo nomen tuũ. Hoc est, expectabo te: vltorem.

Est

Est enim circumlocutio. vel præ multa reuerentia nomẽ dei, pro ipso accipit deo.

Quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum. Quoniam, inquit, hoc vtilissimũ est, apud eos, qui tibi sanctificati ac dicati sunt. Efferi etiã põt hic psalmus à quolibet fideli aduersus dæmonẽ, veluti aduersus eũ qui iniqua assiduè operatur, & dolosa: & vsque ad illa verba: & emigrare te faciat de tabernaculo tuo: facile omnia cõgruũt huic sensui. Per tabernaculũ autẽ, principatũ dæmonis intellige, quẽ in humanũ habebat genus: & per radicem, huius principatus stabilitatẽ. Videbunt autẽ iusti oēs, inimici nostri dæmonis depressionem: & tũc magis timebunt dominum, qui opem ferre solet timentibus se. Per hominem etiam hoc in loco dæmonem intelligit, quemadmodum & alibi dicemus in psalmo 55. & quæ sequuntur omnia ad hunc sensum exponi possunt.

In finem pro Maeleth intelligentie ipsi David.

ὁ πῖρ μαλεθ.

Hic psalmus idem est cum psalmo 13. duobus tantum versiculis exceptis, qui in hoc psalmo amplius habentur quã in illo: eos tantum hic interpretabimur. Nam aliorũ expositionem illic tradidimus. Hi autẽ versiculi ea ratione amplius hic habentur, ne videri posset idẽ psalmus superfluus esse, dum bis ponitur. Præterea vt doceret nos propheta, quod sensu differũt, tametsi verborũ prolatione iidẽ esse videantur. Ille etenim insanã, ac furorem carpit, quo Sennacherib & Rhapsaces aduersus Ezechiam regẽ ferebantur, hic vero Iudeorũ rabiẽ contra Christum. Quod si aliter se haberet, proculdubio huiusmodi superfluitas, neq; interpretes neque ipsos etiã Iudeos latisset. verũ excusationẽ nullã habent Iudæi, tametsi spõte sua caculiant. Quã enim ac diuersam prorsus inscriptionem vterque eorũ sortitus est. Præsens itaq; inscriptio. ad finẽ nos iubet inspicere propter prophetias, quæ hic aduersus Iudeos prædicũtur: veluti monens lectore vt illarũ finem animaduertat. Quod vero ait: pro Maeleth. Idẽ sibi vult, ac si dixisset, de chorea. Christianis etenim, cū legitur hic psalmus, exultandum, ac chorea quodãmodo vidẽdũ est, propter finẽ, atq; euentũ rerũ, quæ in eo prædicte sunt. Exultabit, inquit, Iacob & lætabitur Israel. Israelis enim populus pro populo accipitur Christiano, vt diximus psal. 13.

Intelligentia etiã ideo inscriptus est: quia multa lectori opus est intelligentia in his discernendis Nam licet verborum prolatione eadem esse videantur, quæ in hoc, & quæ in 13. habentur psalmo, sensu tamen differentias habet mysterio refertas. Sed illos iam versiculos exponamus, quos amplius hic haberi diximus.

Dixit insipiens in corde suo, non est deus, corrupti sunt, & abominabiles facti sunt, in iniquitatibus. Vide, quod exponendo diximus in psal. 13. quod vero hic: in iniquitatibus: ibi dixit: in studiis.

Non est, qui faciat bonum In commemorato psalmo dixit: non est qui faciat bonitatem.

Deus de cælo prospexit super filios hominũ, vt videret si est, qui intelligat, aut qui exquirat deũ Omnes declinauerunt, simul iniusti facti sunt: non est, qui faciat bonũ, non est vsque ad vnũ. Nonne cognoscent omnes, qui operantur iniquitatẽ: qui deuorant populum in cibo panis? Deum non inuocauerũt, illic timuerũt timore, vbi non erat timor. Vide quæ in 13. psalmo dicta sunt.

διεσπάρτησαν

Quoniam deus disperfit ossa eorũ, qui hominibus iacent. Iudæos carpit, quos studiosos esse dicit, vt hominibus placeant, tamen si latina dictione, non ita significãter id vitium exprimi p̄t, quã græca, quæ vnico vocabulo, *ἀσπουσία* hoc vitium huiusmodi homines appellauit. Hoc autẽ vitium sæpenumero Christus Iudæis exprobrauit, hypocritas eos appellans, & secundũ ad spectum iudicantes: qui etiã vt Cæsari placerent, clamauerunt: non habemus regem, nisi Cæsarem: item ad Pilatum: si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Quorum Iudæorum ossa, hoc est, quorũ tribus, quibus ipsi quasi membris quibusdam consistebant, deus disperfit. Dispersi etenim sunt per orbem, vt omnibus seruirent nationibus. vel ideo dispersos eos fuisse dicit: quia Romanorum gladio perdit, ac discerpti, canibus & volueribus laniandi relictĩ sunt.

Confusi sunt, quoniam deus spreuit eos. Cõfusione atq; ignominia pleni esse apparuerũt apud oēs gentes, veluti omnium hominum infelicissimi. Huiusmodi autem calamitatẽ ea ratione passi sunt, quia Christus spreuit eos, in oppro-

probrium illos vniuerso orbi præbens.

Quis dabit ex Sion salutare Israel, cum conuerterit dominus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob & latabitur Israel. Horum etiam verborum expositionem in sæpe commemorato tradidimus psalmo.

In finem in hymnis, intelligentia ipsi David, cum venissent Ziphai & annunciaissent Sauli, nonne ecce David absconditus est apud nos?

Fugiens Saulem beatus David, profectus est in eremum Ziph. Ziphai vero amicitiam fringentes, Sauli significauerunt, latere illum apud se. Hoc audito Saul cum exercitu illuc contra eum proficisceretur, verum bellum, quod à Philistæis repẽte superuenit, Saulem diuertit, ne tunc vltra illum persequeretur. Tanto itaque beatus David liberatus periculo, aufugit, & presentem psalmum in gratiarum actionem compositum deo dicauit: quo adiutore omnes Sauli insidiæ facillime semper dissolutæ sunt. Atque ideo in hymnis inscribitur. Confitebor enim inquit, nomini tuo domine, quoniam bonum est, quoniam ex omni tribulatione eripuisti me. In finem vero ideo dixit, quia ad finem tendebant, quæ hic prædicebatur: prædicebatur autem inimicorum ipsius destructio. Conuertet enim, inquit, mala inimicis meis, & in inimicis meis vidit oculus meus: quæ verba dilucide locis suis exponemus. Intelligentia autem, siue, vt alibi diximus, prudentiæ ideo inscriptum est, quia prudentis viri est huiusmodi tempore amissis omnibus, liberatorem deum laudare, eumque veluti iudicem optimum aduocare.

Deus in nomine tuo saluum me fac. Salua me, inquit, propter nomen tuum. Saluatoris etenim, & misericordis, & iusti nomen habes. Præsto igitur mihi adsis, quoniam vndique mihi incumbunt insidiæ.

ἐν βοήθειᾳ σου σωθήσεται.

Et in potentia tua iudicabis me. Et cũ potēs sis, recte, noui, iudicabis me, simul cum iis, qui opprimũt infirmitatẽ meam, (Saulem dico,) & vindictã facies. Est autẽ indifferens constructio huius verbi iudicabis. Posuit enim iudicabis me, pro iudicabis mihi: hoc est, iudiciũ mihi facies.

Deus exaudi orationem meã, auribus percipe verba oris mei.

Verba illa exaudi, auribus percipe, & alia huiusmodi, nō videntur mihi inter se sensu differre, sed intentionē, atq; constantiam precum significare: quemadmodum in principio quarti psalmi, & 16. & 54. & in multis aliis locis videre licet: tamen nonnulla à studiosis viris inueniri possit differentia. Per orationem autem, hoc in loco, eam intelligere possumus, quæ mente & animo fit: & per verba eas preces, quæ labiis effunduntur, cuiusmodi erant verba illa: deus in nomine tuo saluum me fac, & siquid aliud huiusmodi est.

Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me, & fortes quasi fuerunt animam meam. Saulem, & eius complices ita appellat, alienos quidem, quasi animo, à se alienatos, atq; inimicos: fortes vero, eo quod apparatu bellico præstabant. Vel per alienos, Ziphæos intelligit veluti à vera ac recta beneuolentia alienatos: per fortes vero, Saulem & socios eius, ut diximus.

Et non proposuerunt deum in conspectu suo. In mente, inquit, atque in animo suo deum sibi non constituerunt, quemadmodum ij faciunt, qui deum timent. Hi etenim assidua cogitatione illum sibi ante faciem animarū suarum constituunt, prohibereque atque vetare illū putant ne profiliant ad mala.

αὐτῶν ἡλιπίων.

Ecce enim deus adiuvat me, & dominus defensor est anima mea. Superflua est cōiunctio eīm. Accepta autē beatus Dauid certitudine de superno auxilio, præ lætitia illud omnibus palā annuntiat, dicens: ecce, &c. quæ dictio hoc in loco temporis propinquitatē significat, quasi dicat, nūc.

ἀποστέψεται.

Conuertet mala inimicis meis. Illa nimirum mala, quæ illi aduersum me meditabantur, in eos conuertet.

Et in veritate tua disperde illos. Per veritatem hoc in loco iustitiam intelligit. Vel aliter: quia veritas delet atq; extinguit mendacium, tu in eo quod verax es, eos disperde, qui mendaces sunt. Ziphæi enim magna se affectos esse beneuolentia erga beatum Dauid mentiti fuerant, similiter & Saul: qui sæpenumero verbis confirmauerat se nullas de cætero aduersus eum insidias moliturum esse.

Voluntarie sacrificabo tibi. Voluntarie: hoc est, prompto ac læto animo, non tantū veluti mandato legis coactus, quantum

quantum ex ardore quodam animi. Tibi igitur sacrificabo, veluti summo ac potentissimo eorum defensori, qui iniuriam patiuntur.

Confitebor nomini tuo domine. Hoc est gratias agam tibi.

Quoniam bonum est. Gratias nimirum tibi agere. Bonum enim est, inquit alibi, confiteri domino.

Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me. Interrupto etenim nūc Saulis impetu quo in me ferebatur, in aliud bellum eum diuertisti.

Et in inimicis meis dispexit oculus meus. Animæ nimirū oculis: ac veluti propheta, Ziphæorum ac Saulis interitum cernens. Sermo autē defectiuus est, & sic intelligitur: oculus meus, inquit, dispexit ac vidit in inimicis meis: ea oīa nimirū, quæ optauit, vel ea omnia quæ passuri sunt: quæ admodum etiam tradidimus in psalmo 24. Efferrī etiam à nobis potest hic Psalmus aduersus dæmones, qui à deo alieni sunt ut rebelles ei atque aduersarij: & fortes similiter sunt ad patranda scelera tanquam incorporei spiritus, & tanquam huius etiam mundi principes.

ἐν τοῖς ἔργοις μου ἐπέδεν.

In finem in hymnis intelligentia ipsi Dauid.

Hunc psalmum pari modo conscripsit beatus Dauid cū Saulem fugeret, & vagabundus in eremo diuersaretur. Verum, dum proprias passiones narrat propheta quodāmodo Christi passiones describit. Atque ideo in finem inscribitur, & in hymnis, & intelligētia. Auditorē enim ad eorum finē remittit, quæ de Christo hic prædicta sunt: suadetque, & hortatur nos ad illi⁹ laudes qui propter nos tātas passiones sustinuit. Cum intelligentia etiā omnia hæc audiendi admonet propter vmbra, atque obscuritatem prophetia.

Auribus percipe deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meā, intende mihi, & exaudi me. Huiusmodi verba, ac sententiam exposuimus superius in secundo versiculo psalmi 53. obseruandum est tamen, quod in psalmo 16. alius ac diuersus est verborū ordo, atque hic habeatur. Prius enim ibi ponitur: Exaudi, deinde, intende, & postremo loco, auribus percipe: ita ut manifeste pateat nullam esse apud prophetam harum dictionum

ἀδολοχία.

differentiam.

Contristatus sum in meditatione mea. Quod latine hic meditationem legimus, græce habetur ἀδολοχία quæ dictio proprie quidem nugacitatem seu (vt alij pprius huic sensui redderūt) argutationem, significat, & apud prophetā nostrū sæpenumero p̄ assidua meditatione reperitur: iuxta quod alibi dicit: & meditabar in iustificationib⁹ tuis. Nā quod ait, meditabar græce legitur ἀδολοχέω. Cōtristatus sum, inquit, in meditatione mea, cogitādo quonā pacto euitare possem inimicorū insidias: cūque nullā artem, aut consilium reperirem, cōtristatus sum. ἀδολοχία etiā pro sublimiori illa ac diuiniore contemplatione accipitur, iuxta illud: exiuit Isaac, vt meditaretur in agro, inclināte iā die. In græco enī eadē dictiōe ibi p̄pheta vsū videmus.

Et turbatus sum à voce inimici, & à tribulatione peccatoris. Inimicū Saulem appellat tanquam insidiatorē: itē & peccatorem: eo q̄ lædendo innocentem delinqueret. Tanto autē grauius etiam peccabat, quanto non tantū innocēs erat beatus David, sed de Saule etiā bene merit⁹. Benefactorem enim ille suum atq; innocentem quærebat interimere. Per vocem igitur inimici, Saulis contumelias intellige, & per tribulationem, persecutionem ipsam.

ἀνομιαν.

Quoniam declinauerunt in me iniquitatem. Quia Saulis amici mouerūt iniquitatē in me: hoc est, quoniā crimē mihi imposuerūt, dicentes me insidias rēdere aduersus Saule. Quædā vero exēplaria iniquitates, habēt in recto casu: & tūc expone, q̄ iniquitates, hoc est iniqui homines, moti sunt contra me. Sæpenumero enim iniustitiā dicim⁹ p̄ iniusto homine. Nam cum aliquem vehementius volum⁹ carpere, nō sceleratum eum, sed scelus ipsum appellam⁹.

ἐν μέρτοι μοι ὄτος ἀπό τῆς κίττας.

Et in ira oderant me. Et dū irascerentur, memoriā odij cōseruabāt, quod ex dictiōe græca ἐν κίττω significantius exprimitur: quæ ex sui etymologia cōstantiorē ac diuturniorem quandam iræ atque odij sedē denotare videtur.

Cor meum conturbatum est in me. Per cor, animam intelligit, quam turbatam esse dicit, veluti in inimicorum insidiis assidue versatam.

Et formido mortis cecidit super me. Verum quomodo alibi dicit, non timebo milia populorū circūuallantium me: & alia

alia huiusmodi multa: & nunc aperte timorem fatetur: quia scilicet sentiens tunc diuinum auxilium, summa erat plenus fiducia. Aliquando tamen diuina dispensatione derelictus est: vt illius patientia, atque constantia in inuocatione diuini nominis clarior appareret.

Timor, & tremor uenerunt super me. Idē rursus repetit intensiorem indicās formidinē. Formidine etenim aucta timor obuēnit, timore uero adauēto, tremor insequitur.

Et contexerunt me tenebræ. Tenebræ nimirum mœstitiæ, ac doloris, quæ non mediocriter humanos animos obtenebrant, atque confundunt.

Et dixi quis dabit mihi pennis, vt colūba, & uolabo, & requiescā? Colūbæ sibi pennas non temere petiit beat⁹ David. Celerissimi enim est uolatus colūbæ: mansuetū præterea est, domesticūque, ac simplex animal: quæadmodū & ipse erat David. Et uolabo, inquit, in loca tuta, & requiescā: hoc est, quiete fruār: à tāto scilicet timore, ac labore liberat⁹.

Eccc longau fugans & mansi in solitudine. Fugans dixit fugiens, seu fugans arripens.

Expectabam deum qui saluum me facit à pusillanimitate, & à tempestate. Commorans ego in deserto, nullā aliam hactenus mihi adiutorē expectaui, quàm te solum deum. Per tempestatem uero uehementem tentationum procellam intelligit.

Demerge domine diuide linguas eorū. Quæ sequitur aduersus Iudæos dicta sunt, & de Christo. Demerge, inquit, o domine, linguas eorum, qui filium tuum blasphemant. Demerge autem eas linguas: hoc est, mitte in profundū, fac illas in profundo proprii gutturis suffocari: & diuide eas, faciens, ne vnā amplius in eandem sententiam cōueniant, adeo, vt aduersus saluatorem de cætero conspirare non valeant. Quod sanē eis accidit, postquam à Romanis deleti sunt.

Quoniam uidi iniquitatem, & contradictionē in ciuitate. Quoniam propheticis, inquit, ego oculis uidi in ciuitate Hierusalem: iniquitatem quidem, dum inique, me uitæ auctorem studerent interimere, contradictionem uero, dum saluberrima docenti aduersarentur.

Die ac nocte circūdabit eam super muros eius. Diu inquit, ini

φυλαδεύων. ἀπό ἐλιγοψυχίας ἀπό κατὰ λίδος. κατὰ πόντισον.

quitas, quam diximus, eam ciuitatem vsq; ad muros cōtri-
nebit. Iniquissimi itaq; fuerunt Iudæi etiam post Christi
mortē, donec Romani missō exercitu eos p̄p̄ dissiparūt
ngi. Et iniquitates, & labor in medio eius, & iniustitia. Rursus i-
niquitatem eorū ex p̄brat, illos eo magis redarguēs, quo
cū viuere se gloriarentur secundum legē, iniqua semper
magis agebant: & cum dixerit, q̄ iniquitas eā circunda-
bit vsque ad muros, docet quomodo illa eadē non disce-
det à medio ciuitatis: quinimo illic similiter p̄manebit. &
iniquitas quidē versatur in iudiciis, labor autē in insidiis,
& machinationibus, quas aduersus innocētes moliantur,
iniustitia, vero, in avaritia, atq; amore pl̄ possidēdi.

Et non defecit de plateis eius usura, & dolus. In omni ciuita-
te late quēdā viæ sunt, quæ plateæ dicuntur: sunt & aliæ
angustiores. Et per plateas quidē currus transeūt, eas nos
ἐξίχους appellamus: per angustiores vero incedimus. Pla-
teas autem hoc in loco appellat: quia fora illic erant vena-
lia, & cōmercia. Usuram etiā illic exerceri dicit, quia sub
mutui p̄textu usuras clam exigebant: qđ in lege veri-
tum erat. Dolū etiā ibi adfuisse asserit, ob fallacias, quas
in mutuis cōmerciis struebant, vel, ob omne aliud insidia-
rum gen⁹: & hoc pacto vniuersa illic vitia adesse testatur.

Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem uti-
que & si is, qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abson-
dissem me forsitan ab eo. Quæ sequuntur ex Christi p̄sona
p̄ferenda sunt aduersus Iudā. Et qđ ait, maledixisset, seu
iuxta aliam græcæ dictionis significationē, ex p̄brasset,
posuit p̄ spreuisset, & calumniatus esset: qđ vero ait: ma-
gna locut⁹ fuisset: expone, p̄ impudēter, & minaciter lo-
cut⁹ esset. Vtrūq; enim ille scelus cōmisit. Nā & apud Iu-
dæos p̄brosa retulit de Christo, & cōminatus est se eū il-
lis ad necem daturū: illa etiā dictio, quoniam, hoc in lo-
co, narratiuæ coniunctionis vim habet, vt alibi dictū est.

Tu vero homo vnanimis, dux meus, & notus meus. A cōmu-
ni sensu sumendū est verbū, maledixisti. Vnanimem au-
tem dixit, p̄ amico. Ducem vero suum Iudam appellat,
quia illum simul cum aliis apostolis ducē fidelibus cōsti-
tuerat. Confirues enim eos, inquit, principes sup̄ omnē
terrā. Not⁹ etiā me⁹, hoc est, mihi cōgnitus, ac familiaris.

Qui simul mecum dulcorabas cibos. Quis cū vnā mecum es-
ses dulcorabas, hoc est, p̄parabas cibos. Nam quod p̄-
paratur, dulcius sentitur. Per cibos autem euangelicam
doctrinam intelligit, qua fideles animæ alebantur. Hanc
etenim doctrinam ipse etiam Iudas, vt pote apostolus, &
ad p̄dicandum missus antea dulcorabat: hoc est, gra-
tam & iucundam Christo reddebat.

In domo dei ambulauimus cum consensu. Vnanimiter, in-
quit, in templum p̄fecti sumus. Te etenim mihi adeo fa-
miliarē habebā, vt à latere meo nunquā paterer diuelli.

Veniat mors super eos. Hęc igitur cum p̄uidisset beatus
Dauid, imprecatur deinceps, in Iudā, in Caiphā, in An-
nam, atque in cæteros Christi interfectores Iudæos.

Et descendant in infernum viuentes. Sed quomodo descendēt
viuentes in infernum, si mors, quam imprecatus est ī eos
venerit: quia nimirum eorum aliqui violenta morte inte-
rimendi erant. Mortem etenim non naturalem aliquam
imprecatur, sed violentam. Et alij Romanorum timore ī
p̄rupta sese cōtulerunt, in cauernisq; & in spelūcis vix-
re, fame & siti atq; formidine cruciati, vt in sua refert Io-
sephus historia. Huiusmodi autē foueas, ac spelūcas pro-
pheta infernū appellauit. Nam & illic demū sepulti sunt.
Illius enim vitæ duritiam non ferentes, cito ibidē perie-
runt. Alij dicunt, q̄ ex quo, & Iudæi & dæmones insidias
aduersus Christum moliti sunt, q̄ Iudæis quidem mortē
imprecatus est, mortem dico p̄onarum ac suppliciorum,
demonib⁹ vero descensum ad infera terræ viscera, quod-
que hos dæmones viuentes appellauit, veluti īmortales:
Descendāt, inquit, in infernū viuentes iuxta eorū naturam.

Quoniam malitia in habitaculis eorum, in medio eorū. Quoniam
malitia versatur in eorū habitaculis, atque in media eo-
rum ciuitate, ac si dicat: eorum malitia non tantum in su-
perficie est, atque extrinsecus, sed in medio: hoc est, in pro-
fundo, atq; in cordibus eorum. Per habitacula autē, seu
(vt significantius græca dictio exprimitur.) παροίαιας ha-
bitationes & domos temporarias intelligit, veluti breui
perduraturas & cito perdendas.

Ego ad deum clamaui, & deus exaudivit me. Certior fact⁹ de
diuino auxilio, ait: exaudivisti me. Verum iuxta altiorē

sentum dicamus: Ego quidem, inquit, clamaui ad patrem, & filius exaudiuit me. Ipse etenim filius Iudæos perdidit: iuxta quod alibi ex eius persona scriptum legitur: tu autem domine miserere mei & resuscita me, & retribuam eis.

Vespere, & mane, & meridie narrabo & annuntiabo, & exaudiet vocem meam. Tempora significat magnarum trium synaxum, quas nos congregationes, seu collectas vocare possumus, vespertinum nimirum, matutinum, & ministerium. Narrabo, inquit, mirabilia dei, & annuntiabo ea omnibus, qui mecum erunt, ita ut idem, sit narrare quod annuntiare. Vel narrabo quidem antiqua, annuntiabo autem ea, quæ postremo in me facta sunt.

Ἐν πολλοῖς.

Redimet in pace animam meam ab appropinquantibus mihi: quoniam in multis erant mecum. In pace, hoc est, sine labore. Appropinquantibus autem eos vocat, qui erant cum Saul, tanquam sibi cognatos atque olim commilitones: deinde propinquitatis rationem ponit: quoniam, inquit, simul cum multis aliis militibus antea mecum fuerant: hoc est, quoniam mecum conuixerant, & mecum commilitauerant.

Exaudiet deus et humiliabit eos, qui est ante secula. Ipse etenim deus fecit secula: non mirum igitur, si ante ea fuisse dicitur.

Non est enim eis commutatio, neque timuerunt deum. Immutatio, inquit, nulla eis est, à malitia ad bonitatem, à vitio ad virtutes, sed immutabiles permanent. Ad hunc enim sensum Symmachus reddidit. Possunt etiam hæc verba proferri aduersus Christi occisores Iudæos, contra quos, cum superius imprecatus fuerit, modo ait, exaudiet me Christus, & humiliabit eos: quemadmodum factum videmus. Alij etenim eorum sublati sunt, cæteri vero, qui relictii fuerunt, dispersi per orbem abiecti, atque humiliati, omnibus seruiunt nationibus. Et quod ait: qui est ante secula: ad Christi diuinitatem referatur. Ipsi enim Iudæi ex sola Iesum matre principium habuisse affirmabant. Et quod sequitur: non est illis commutatio: alium sensum habet, intelligendo etiam de Iudæis. quia enim Christus pro vniuerso genere humano in commutationem datus est, & Iudæi commutationem hanc: hoc est, ipsum dominum Iesum recipere noluerunt. restat, inquit propheta, ut nulla amplius alia eis sit commutatio.

Extendit

Extendit manum suam in retribuendo. Extendit deus potestatem, ac vires suas in puniendo, ut condigna nimirum peccatoribus retribuatur supplicia.

Profanauerunt testamentum eius. Saul & complices profanauerunt, hoc est, spreuerunt legem dei, qua mandatur: diliges proximum tuum, & alia huiusmodi. Christi autem occisores spreuerunt euangelium. profanum autem appellatur, quod commune est, & non sacrum.

Diuisi sunt ab ira vultus eius, & appropinquauerunt corda eorum. Iudæi, inquit, diuisi sunt ab ira vultus Christi, quia cum Romani eos obsiderent, inter se diuisi sunt. Quidam enim eorum illa se pati dicebant propter Christum: inter quos erat Iosephus: qui etiam in illo opere suo de expugnatione Hierusalem, Christum ferè deum esse testatus est: & corda eorum veritati appropinquauerunt, dum cogitarent, quod Christus esset deus. appropinquare enim illi dicuntur veritati, qui saltem dubitare incipiunt.

Molles facti sunt eorum sermones super oleum, & ipsi sunt iacula. Hoc de omnibus Christi interfectores in vniuersum dictum est: qui antequam eum occiderent blandos ei, ac leues sermones loquebantur Rabbi eum appellantes, & dicentes: scimus quia verax es & verbum dei in veritate doces, & alia huiusmodi qui tamen re ipsa erant, veluti acutissima quedam iacula, & illius sanguinem appetebant. Dicit etiam possunt hæc verba de Saule, qui prophetae nostro blande sed simulate loquens dicebat: fili David, & alia huiusmodi.

Iacula cogitatum tuum in domino, & ipse te enutriet. Omnibus, qui infidiis impetuntur, communem admonitionem præbet. ipse enim, inquit dominus, si in eo fiduciam habueris, enutriet te: quod si nutriet, induet etiam: & si induet, custodiet in super, & liberabit.

Non dabit in seculum fluctuationem iusto. Non ad multum, inquit, tempus dabit iusto tempestatem aut procellam tentationum. Ait enim Apostolus, fidelis deus, qui non permittet nos tentari supra id, quod possumus. dixit autem deum non daturum tentationes, non quia ipse eas immitterat, sed quia permittens eas à dæmone nobis inferri. ipse illas quodam modo videretur immittere, eum prohibere potuisset & non prohiberit.

Tu autem deus deduces eos in puteum interitus. Eos dico, qui aduersus innocentes tendunt insidias. per puteum autem interitus, vastas quasdā ac veluti ob loci profunditatem ineuitabiles pœnas intelligit: quia si quis in puteum ceciderit non de facili illinc exitus pateat.

Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos. Atqui in psalmo septuagesimo secundo de huiusmodi hominibus Propheta dicit, quod dies pleni inuenientur in eis: verum ibi plenos dies dixit, respiciens non ad vitę, sed ad vitiorū, ac malitię mensuram. illorum enim dies vitii pleni erāt: hoc autem in loco ait, quod prœuidens deus scelerū imensitatem, eos ante tēpus euellet, ne scilicet magis peccent: vnde diuina castigatio eis efficitur in misericordiā. & sermo iste non vniuersalis, tamen in pluribus id cōtinuat. nonnullos enim cum suis vitiiis videmus consenescere. hoc autē dixit, vt sanguinolentos, ac dolosos viros perterrefaceret. viros autē sanguinum, & dolosos dixit, veluti viriliter agentes circa dolos, & cædes: & per dolum omne vitium intelligit. & quemadmodum sæpenumero virum pacis, dictum reperimus apud scripturam, pro viro pacifico, ita & virum sanguinum nunc poni videmus, pro viro sanguinario, hoc est pro eo, qui sanguine delectatur. *Ego autem sperabo in te dōmine.* Hęc est consueta inuocatio beati Dauid, qui cum sæpius illius spei fructum expertus fuerit, quę in deum est, in posterū & stabilem in eo spem collocat, & collocasse eam confitetur. Congruit etiā hic psalmus omnibus fidelibus, paucis tantū exceptis, quę in progressu declarando significabimus: verū nō omnia rursū exponemus. sed obicuriora tantum. nam quę facilia sunt, sinemus intelligi iuxta expositionē iam traditā. Contristat⁹ sum in meditatione mea, hoc est, in cōuersatione quā habui dum in cogitationib⁹ essem perturbatissimis, affectib⁹q; ac passionibus plenis. Huiusmodi enim cogitationes meę, subsecuta pœnitentia, dolorē mihi afferūt. Vel quia, vt superius diximus, Gręca dictio ἀδολοχία nō tantum meditationem sed nugacitatē etiā, aut argutatationem significat, iuxta aliū sensum, dic: contristatus sum in intēpestiuo sermone meo, quo assidue in quotidianis colloquiis superflue vtor, & turbatus sum ab inimici mei, &

ab iniqui ac peccatoris dæmonis suggestionē: Elongatus etiā sum à deo, & adhęsi diabolo, prauis nimirū actionib⁹ meis, & māsi in solitudine: seu (vt expressius, in Gręco habetur) in eremo, hoc est, in deserto, atq; in sterilitate virtutum. demerge dñe, & diuide linguas eorū: dæmonū nimirum, ita vt conspirare amplius non possint, aut contexere insidias aduersum me. Quoniā vidi iniquitatē, & contradictionem in ciuitate, hoc est, in communi illorū conuersatione. inique enim agūt, dum peccant: & diuinis contradicunt mandatis, dum ea transgrediuntur: per muros autem ciuitatis, eos dæmones intelligere possumus qui inter illos potētiores sunt. Et quod ait, calorē esse in medio illius ciuitatis, propter eos dictum est, qui strenue cū illis decertant. plateę item illius ciuitatis, dæmonū vię sunt, vt pote, diuinę illi vię oppositę, quam arctā esse legimus in euangelio. Vsurā etiā, quę augmentum sorti apponit, augmentū significat priorū scelerū. Quod vero ait, quoniā si inimicus meus maledixisset mihi, & quę sequuntur vsque ad illa verba: veniat super illos mors, dicta sunt ex persona Christi aduersus Iudam, vt diximus. Veniat autē mors super eos, dæmones nimirū, hoc est, ad omnimodā prorsus redigantur inefficaciam. Et quod sequitur, & descendant, &c. iā superius exposuimus. & quod ait: quoniā malitia in habitaculis eorū, alio modo legi potest: quoniā malitia in peregrinationibus eorum. dictio enim Gręca *παροικία* peregrinationē, & incolarum significat. per peregrinationes igitur dæmoniorū, illorū insultus atq; appropinquationes intelligit, quas in nos faciunt. eosdem etiā esse intelligit, quos appropinquantes appellat, eo quod impetu semper in nos feruntur: & quod ait, & in multis erāt mecum: immutatis prępositionibus expone, pro, cum multis erāt in me, hoc est, aduersus me, ac si dicat: & multi contra me cōuenerunt. Nō est illis cōmutatio, hoc est, immutatio à malitia ad bonū, vt prędiximus. Profanaauerunt testamentū eius: pro spreuerunt. Et appropinquaerūt nobis corda eorū, hoc est, eorū consilia. Et molles ac lenes nobis facti sunt eorum sermones: dum sua nobis instillant consilia. Initio etenim nobis, inanibus quibusdam verbis blandiuntur, sed re ipsa tandem desinunt in malū.

In finem pro populo, qui à sanctis elongatus est, ipsi David, in tituli inscriptionem, cum tenerent eum Allophyli in Geth.

Quemadmodum coniunctim postea vidimus eos psalmos, quibus inscriptum est intelligentia, ita enim coniuncti habentur ij, quibus inscribitur, in tituli inscriptionem: quorum præfens primus est, qui ad populum pertinet Iudaicum, quando captiuus erat in Babylone, & elongatus fuerat à sanctis, hoc est, à templo atque ab omnibus sacris, quæ erant in Hierusalem. quæ ob causam etiã in fine inscribitur, quia ad finem eorum tendebat, quæ in eo de populo prædicta fuerat. Nomine vero populi, oēs in vniuersum intelligere possimus, qui ad tempus à sanctis hominibus elongati sunt, dum captiuus sub peccati iugo detinentur. Et quod ait, pro populo: idem sibi vult, ac si dixisset, ex persona populi. Demde secunda sequitur inscriptio: ipsi David in tituli inscriptionem, &c. Ita ut duplex etiã sit Psalmi argumētum. Diximus in Psalmo 43. quod beatus David fugiens Saulem profectus est in Geth ad Achis Philistaorum regem, quodq; cū suspicio orta esset, eum esse David, qui Goliath occiderat, & periclitari cœpisset, insaniam finxit: quodque, quasi comitiali morbo laboraret, dimissus est, & præter opinionem seruatus, eo igitur tempore, hunc Psalmum presentibus suis tunc, & futuris populi afflictionibus accommodatum conscripsit. cupiens præterea tam amplum dei in se beneficium perpetuo prædicari debere: ea Psalmo quæ vidimus verba præposuit: in tituli, seu potius in statua, aut columnæ inscriptionem: quemadmodum per Græcam dictionem *στυλογραφία* verius alibi diximus significari, ac si diceret, in sempiternam huius facti memoriam. hunc autem loquendi modum sumptum putamus, ex metaphora eorum, qui lapideis, aut aeneis columnis verba quadam inscribebant in æternum posteris monumentum.

MIserere mei deus, quoniã conculcauit me homo. Conculcauit, expone pro contriuit. Quod si sermo ex captiuus populi persona proferatur, per hominem, Babyloniorum regem intellige: si vero ex peccatorum persona, diabolum, quæ aliquando scriptura sub hominis appellatione expressit, veluti in parabola Zizaniorum, inimicus enim, inquit, homo hoc fecit. postremo si ex beati David persona legeris: per hominem Saulē intellige. & tunc, quod ait, conculcauit, expone, pro, spreuit: iuxta quod

quod alibi scriptum est: qui filium dei conculcauit.

Tota die bellans afflixit me. Tota die dixit pro quotidie, bellans, autem: hoc est, lædens, seu impetum faciens.

Conculcauerunt me inimici mei tota die. Siue Babylonios intelligas, siue diabolicas potestates, siue ipsum Saulem.

Quoniam multi bellantes aduersum me ab alto. Per altitudinem hoc in loco potestatem, ac vires intelligit. vel ideo dixit, alto, quoniam qui ex alto pugnant certiori ictu feriunt, quàm qui inferius sunt.

Dies non timebo. ego autem sperabo in te domine. Dies, hoc est, felicitatem, ac prosperam fortunam, consolans enim seipsum, liberationem suam prædicat, affirmans minime se inimicorum suorum prosperitates formidare.

In deo laudabo sermones meos. Laudabo hic posuit pro ornabo. laudabiles, inquit, eos faciam in eo, dum loquuntur de deo. Solus quippe ille sermo merito videri potest ornatus, qui dei meminerit. vel aliter: quia gloriatus fuerat beatus David, dicens: dies non timebo, castigat nunc sermonem suum, dicens: in deo laudabo, hoc est, extollam, & magnificabo sermones meos

In deo speraui non timebo, quid faciat mihi caro. Carnem dicit, pro carnali homine, qui affectibus, ac passionibus subiectus sit.

Tota die sermones meos abominabantur. Hoc est despiciabant, siquid nimirum ego dixissem. id autem agebatur eo quod negligerent me.

Aduersum me omnes cogitationes eorum in malum. Ut mihi mala inferrent, ut me affligerent.

Inhabitabunt abscondent. Assidebunt mihi: atque insidias & laqueos occulte disponent.

Ipsi calcaneum meum obseruabunt. Iter, inquit, vitæ meæ *ὁδοί* & nō intelligabunt, ut suis me laqueis comprehendant: quibus *σώσεις* verbis varias illorum indicat insidias.

Sicut sustinuerunt animam meam, pro nihilo impelles eos. Quemadmodum illi, inquit, latentes in insidiis expectauerunt me, ita & tu impelles eos, hoc est, expelles, & quod ait: pro nihilo idem est quod, de facili.

In ira populos confringes. Tu iratus, victos exercitus, & innumerabilem populorum multitudinem conteres.

Deus vitam meam annunciaui tibi. Conuersationem tibi meam significauit, secundum quam iamdiu uiuo.

Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo, quemadmodum, & in promissione tua. Tu vidisti, inquit, lachrymas meas, quemadmodum pollicitus olim es in promissione tua. Legem enim statuens dixisti de omnibus qui iniuriam patiuntur: clamabit ad me, & ego exaudiam eum. Misericors enim sum.

Conuertentur inimici mei retrorsum. Hoc est fugient. Prædicit enim, quod futurum erat. Secundum Anagogen uero dicere possumus, quod quemadmodum dæmones prætere nos solent, quoties nos superauerint, & uiam nobis ostendere quæ ducit ad perditionem: ita quoties à nobis uicti fuerint, retro, post nos consequuntur oblatrantes.

In quacunque die inuocauero te, ecce cognoui quoniam tu deus meus es. Quoties, inquit, ardenti te animo inuocauero, statim cognoui, hoc est, cognosco, quod tu deus meus es. Posuit enim tempus pro tempore: sed quomodo cognosco: dum scilicet exaudies.

In deo laudabo uerbum, in domino laudabo sermonem. Verbum laudabo, eundem hic sensum habet, quem superius diximus in uersiculo, in deo laudabo sermones meos, & per uerbum, breuiorem orationem intelligit, per sermonem uero, longiorem.

In deo speraui, non timebo, quid faciat mihi homo. Ille nimirum homo, de quo in principio dixit, quoniam conculcavit me homo.

Αντίστροφός
στ. *In me sunt deus uota, quæ reddam laudationis tuæ. In mea, inquit, memoria illæ laudationis tuæ promissiones sunt, quas me redditurum affirmo. Pollicitus enim fuerat beatus Dauid se deum benefactorem suum laudaturum esse.*

Quoniam eripuisti animam meam de morte. Animam meam, hoc est, me ipsum: quod si animam uia sua significari uelis intelligere, per mortem peccatum intellige, ueluti quod primo omnium parenti mortis causa extiterit.

Oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu. Per lapsum, aut præceptum aliquod intellige, aut laqueum. & per pedes, huius uitæ uiam.

Placebo coram domino in lumine uiuentium. Illud primo

animaduertendū ducimus, quod Græca dictio *ἐπαρτήσω* non solum significat placebo, sed etiam gratum faciam. Iuxta quem sensum, quæ deo, inquit, grata sunt, faciã, donec lucẽ hanc uideo, quæ uiuentibus lucet. Nã post mortem nullũ erit amplius gratificandi tẽpus. Et aliter: per uiuentium lucẽ, mandata dei intelligit. Præceptũ enim domini, inquit, lucidum illuminans oculos. Itẽ lucerna pedibus meis uerbum tuum. Vel gratus atq; acceptus apparebo in æterna illorum luce qui perpetuo uicturi sunt.

In finem ne corrumpas ipsi Dauid in tituli inscriptionem cum fugeret à facie Saul in speluncam. *Μή διαφθῆ-
γῆς.*

Psalmum hunc conscripsit beatus Dauid, cum præter omnem spem periculum effugisset, quod sustinuerat in spelunca deserti Gad: quando scilicet ipso illic latitante ingressus etiam eò est Saul, & pernoctauit, ut prædiximus. Inscribitur etiam hic re proxime præcedens, in tituli inscriptionem, eadem nimirum ratione, quam ibi diximus. Item in finem, quia ad finem eorum tenet, quæ de gentium Ecclesia in eo prædicuntur. Et quod legimus, ne corrumpas, seu (ut aliter exponi potest Græca dictio) μή διαφθῆγῆς, ne perdas, per se priuatim legendum est. Ea enim nobis beatus Dauid cum gladio ira commotus supra Saulem adstabat. Verum huiusmodi uerba crebro canens, furorem atque iram omnem repressit, & inimico parcens non interemit. Huiusmodi igitur uerba etiam psalmo inscripsit, docens quomodo ipse iram superauerit, & admonens hoc pacto ceteros omnes, ne corrumpant seu perdant, hoc est, ne abigant patientiã. Illud scire oportet quod hunc psalmum conscripsit postquam de spelunca egressus est, centesimum uero & quadragesimum primum cum adhuc in spelunca esset atque in angustiis, & quasi ab inimicis conclusus.

Miserere mei deus, miserere mei, quia in te confidit anima mea. Repetitio illa, miserere mei, intentum supplicantis animũ indicat. Nulla alia, inquit, in te confido nisi in te solo. Miserere ergo mei, postquam huiusmodi persecutionem sustineo.

Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas. Per uibrum alarũ dei, diuinam protectionem, atq; custodiam intelligit, de qua multa diximus in psalmo decimo.

sexto ibi: In protectione alarum tuarum, proteges me. Aquila autem insidias dixit, quod Septuaginta hic: Iniquitatem reddiderunt. Insidias vero eas intelligere possumus, quas inuisibiles æquè atque visibiles aduersum nos inimici struunt. Omnino autem tunc transibunt, quando resoluta corpore, à deo quis in cælo coronabitur.

Clamabo ad deum altissimū, deum, qui benefecit mihi. Altissimum appellat, quod cælos omnes longe transcendat. Qui benefecit mihi, eo quod antea etiam dignum me suo fecerit auxilio.

Ἐρωσ. *Misit de cælo, & saluauit me.* Robur mihi è cælo demisit. Neque enim humano auxilio liberatus sum, cum mihi in spelunca periculum immineret.

Dedit in opprobrium conculcantes me. Quia cum Saul & comites eius rescissent quod gestum fuerat, magna se ignominia affectos putarunt, eo quod tantam rei bene gerendæ occasionem amisissent, vnde ridiculi prorsus censerentur. Quid autem sit conculcare, diximus in superiori psalmo.

Misit dominus misericordiam suam, & veritatem suam, & eripuit animam meam, de medio catulorum Leonū. Cum superior simpliciter dixerit deum misisse, nunc addit quid miserit. Illud autem animaduertendum ducimus, quod multis in locis Propheta per veritatem, iustitiam intelligit, vt hic. Ex veritate enim deprehenditur iustitia. Misit deus igitur misericordiam, vt mei miseretur. Item, & iustitiam vt eos condemnaret, qui mihi iniuriam intulerūt. Catulos autem Leonis, ipsos appellat comites Saulis, quia robore ac viribus præstabant ferique erant, ac sanguinarij, cuiusmodi sunt Leonum catuli. Possunt etiam hæc verba intelligi, vt dicta sint ex persona Ecclesiæ, quæ læta canet. Pater misit filium, qui me iam penè perditam saluauit, & dedit in opprobrium dæmones olim conculcantes me. Per misericordiam vero, & veritatem consubstantialiæ filium intellige. Misertus enim nostri est, cum perditus essemus, & assumpta humana natura nostra, dixit: Ego sum veritas, qui etiam aliquando iustitia appellatur. Ipse enim, vt inquit Apostolus, factus est nobis sapientia à deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio, & iuxta hunc sensum per catulos Leonum, ipsos dæmones intellige.

Dicit

Dormini conturbatus. Quando nimirum Saul & comites eius ingressi sunt in speluncam. Tunc etenim paululum dormiebam, sed præ summo turbatus sum periculo, quod mihi vndique imminebat.

Filij hominum, dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorū gladius acutus. O filij hominū, inquit, audite. Dentes enim eorum, qui mihi scilicet non secus, ac feræ quædam insidiantur, arma sunt, & sagittæ, & quæ sequuntur. Per dentes autē, & per linguā, eorum sermones significauit, quia calumniis & dolosis quibusdā detractionibus vulnerant, & (quantum in se est) interimunt. Arma autem hic ea non dicit, quæ seruandi, sed quæ lædendi causa deferuntur.

Exaltare super cælos deus, & super omnem terram gloria tua. Ἐπὶ τὰς ἄστρας vt sublimis, & super cœlestis ab omnibus cognoscaris, ὡς καὶ ἐπὶ ἅσασιν τῆς γῆς. qui te hætenus non nouerunt, & magnificentia tua per ἅσασιν τῆς γῆς. vniuersam diuulgetur terram, postquam tam admiranda operaris. Quidam sermonem hunc ad Christum referri putant, vt sit sensus: Postquam incarnationis perfecisti mysterium, restat, vt rursus illuc in cœlum ascendas, vnde descendisti, honorque ac gloria tua per totam percrebrescat terram.

Laqueum parauerunt pedibus meis, & incuruauerunt animam meam. Laqueos quosdam, inquit, ac plagas, mihi venatores contexerunt, quibus artificiosissime dispositis humiliauerunt me. Huiusmodi autem verbis multiplices inimicorum insidias significat.

Foderunt ante faciem meam, foveam, & inciderunt in eam. Struxerunt ante me periculum, in quod ipsi inciderunt. Ego etenim euasi illæsus, illi vero periclitati sunt, dum essent in manibus meis.

Paratum cor meum, deus, paratum cor meum. Proruptus sum ego, inquit, posthac, vt aduersus omnes resistam insurgentes in me tentationes, cum te mihi defensorem habeam. Vel ad laudem tuam paratus sum, aut ad voluntatem tuam perferendam.

Cantabo & psallam in gloria mea. De his verbis psallo & ὕμνω ἐν τῇ γῆ. canto iam sæpe alibi diximus. Per gloriam autem suam, ἀξίως. propriam intelligit prudentiam, propter quam tantopere apud omnes claruit.

Exurge gloria mea. Per gloriam rursus spirituale donum intelligit.

Exurge psalterium, & cithara. Per Psalterium animam, per citharam vero corpus ipsum intelligit, iis nimirum rationibus, quas in tricesimo secundo, quadragesimo secundo, & quadragesimo octavo psalmo tradidimus. Excitat autem seipsum propheta ad dei laudes, ut spiritu, anima, ac corpore, benefactorem suum laudet.

Exurgam diluculo. Cito nimirum.

Confitebor tibi in populis, domine, psallam tibi in gentibus. Confitebor, hoc est, gratias agam. In populis, hoc est, inter Iudaeos. Inter Iudaeos etenim, atque inter Gentes beatus David gratias semper agit atque psallit deo.

Quoniam magnificata est usque ad caelos misericordia tua, & usque ad nubes veritas tua. Eadem ferè habentur in psalmo trigesimo quinto ibi: Domine in caelo misericordia tua, & veritas tua usque ad nubes: vbi vide. Multam autem esse dicit ac sublimem veritatem ac misericordiam dei, ita ut à terra ad nubes & ad ipsum etiam caelum peringat.

Μήδιαφθεί-
ρης.

In finem, ne corrumpas, ipsi David, in tituli inscriptionem.

Eiusdem est hic psalmus argumenti, cum superiori psalmo: atque eandem ideo sortitus est inscriptionem.

PSALMVS LVII.

Ευθείας.

Si vere utique iustitiam loquimini, recta iudicate filij hominum. Primum quidem ad Saul, & sodales eius sermonem dirigit, deinde ad omnes alios qui eorum improbitatem æmulantur. Ait igitur: si vere, & quod iustum est, loquimini, dicentes, eam vos ob causam, me persequi, quod vobis prior iniurias struxerim, aut gravem aliam offensam intulerim, vos ipsos mihi iudices statuo, unum tantum est, quod posco, ut vera decernatis iudicia, hoc est, ut rectas pronuncietis sententias, declarantes quam in re, me minus æquum noueritis.

Συμπλήκου
ος.

Etenim in corde iniquitatem operamini in terra, iniustitias manus vestrae complicant. Retinet, quod nullam queant iniuriam causam afferre, quasi id subintelligatur, & sermonem suum prosequitur

prosequitur, dicens: Etenim in corde iniquitatem meditamini, & manus vestrae iniustitiam operantur. Et quod ait, complicant, ex metaphora eorum dixit, qui laqueos tendunt, aut plagas: ob variam nimirum consiliorum calliditatem. Quod vero ait, in terra, dictum est, quia in terra hæc peragunt. nam in inferno & si animorum prauitas omnino non cessabit, ipsa tamen male agendi facultas prorsus aberit.

Alienati sunt peccatores à vulua. Inuehitur in pertinaces ac fixos in peccatis homines, & paucis docet, cuiusmodi essent, & quam passi sunt ruinam. Ab ipsis, inquit, incunabulis alienati sunt à deo: iuxta quod scilicet presciturum erat à deo, illos mox alienandos, ac misere perdendos esse.

Errauerunt ab utero. Ab Ecclesia nimirum. Vteri enim ac muliebrium locorum Ecclesia eis instar est, qui à deo adoptantur, quippe quæ mirifico baptismatis lauacro, in novos homines eos format. Errauerunt igitur à via mandatorum dei aberrantes extunc, non operibus, ut diximus sed prescientia dei. Ita enim alibi apud Hieremiam à deo dici legimus: priusquam te formarem in utero noui te, & antequam exires de vulua sanctificaui te.

Locuti sunt falsa. Non ab utero falsa locuti sunt sed simul ac ad grandiores ætatem peruenere.

Furor illis secundum similitudinem serpentis. Aiunt serpentem vbi in aliquem cœperit furere, nunquam iram aut furorem deponere, donec venenum intulerit, aut rabie mors ademerit. Furor æquè igitur his implacabilis est. Perseuerant enim irati, & dolos perpetuo moluntur.

Quasi aspidis surda, & obliuans aures suas. Furoris similitudinem ad ipsam etiam Aspidem transfert. Furor eorum, inquit, quasi furor Aspidis surdæ: non Aspidem dico quæ natura surda sit, sed quæ data opera, atque astu quodam audire renuit, atque ideo cõsequenter addidit, atque obturatis aures suas. Deinde tempore enarrat quædo maxime obsurdescet.

Que non exaudiet vocem incantantium, & venefici, incantata à sapienti. Per incantantes eos intelligit, quos incantatores seu prestigiatos appellamus, qui carminibus quibusdam, aut prestigiis repentiis, ac venenatorum animantium furoribus rem cohibent. Suis enim artificiis eorum sequitiam placant, atque hoc pacto ea venantur, & ad medicorum usum afferunt.

φαρμακῆ τε
φαρμακωνο-
ντων παρα-
σοφῶν.

uant Aspis igitur, & illa potissimum que Palamnea appel-
latur, certis id coniecturis prenosens, obstruere aures su-
as solet, atq; hoc pacto eorum artes euadere. Ordo autē
verborū huiusmodi est. Quæ Aspis non exaudiet vocem
incantantiū, & non exaudiet vocem venefici, tametsi in-
cātata sit, ac præstigiis illecta à sapiēti viro. Sapiētē quip-
pe hic ipsum artificē, ac veneficum appellat, veluti illius
artis peritum. Cōmode verō serpentis & Aspidis, exēplū
adducit, cū Saul irasceretur, vt Serpens, & obsurdesce-
ret, velut Aspis, cum blandos ac mellitos beati David ser-
mones sperneret, quibus tanquā suauibus quibusdā atq;
efficacib⁹ carminibus emolire illū ac delinire contende-
rat: veluti cum Saulem principem ac regē suum appella-
bat, se vero seruum, canem mortuū, & prorsus abiectū.

Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum. Per dentes per-
niciōsas, ac validas eorum vires intelligit, & expositas ad
patrandā scelera. Et cum dentium meminerit, ipsum etiā
os addidit, quo complectendi, atque comprehendendi fa-
cultas indicatur.

Molas leonum confregit dominus. In superiori psalmo catu-
los leonum eos appellauit, in præsentī vero leonum den-
tes habere illos dicit. Cæterum in hoc versiculo eandē re-
petit sententiam, quam in præcedenti vidimus: quemad-
modum sæpenumero diximus prophetam facere. Nā &
molar, maiores dentes sunt. Potes etiam per dentes intel-
ligere eos tantum hic dici qui cibum conterunt: per mo-
las vero eos, qui interiores sunt, quos etiam molares, aut
leoninos appellamus: ita vt per huiusmodi dentiū distin-
ctionem, maiores & minores offensiones intelligi pos-
sint. Illud etiam considera quomodo aliquando Prophe-
ta in futuro tempore dicat, conteret: & aliquando in præ-
terito, confregit. Huiusmodi enim est Prophetarū mos:
vt sæpius diximus.

Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens. Aquam hic
non fluminis dicit, aut fontis, sed aquam intelligit à quo-
piam effusam aut fortuito eiectam, ac statim dispersam.
Et quod ait, ad nihilum deuenient, seu (vt Græcè vnico
verbo dicitur) ad nihilabuntur, expone, Pro spernentur, &
nihil fient.

Inc.

Intendet arcum suū donec infirmetur. Intendet cōtra eos ^{ἐκτινῆ.}
deus suam in inferno potentiam, atque eos percutiet.

Quasi cæra liquefacta auferentur. Auferentur, inquit, de fa- ^{Ὡσὶ κεκοῦθε}
cili, instar liquantis cæra. Ita enim meretur immitis ac se ^{ἰκνυε.}
uus eorum animus. Nam simul ac cæra igni admota fue-
rit, continuo liquefcit.

Cecidit ignis super eos & non viderunt solem. Cæra meminit, ^{ἔπεισε πῦρ ἐπ'}
modo ignem addit, ignem appellans vtionē à deo illa- ^{αὐτοῦς.}
tam. Confestim, igitur à cōspectu ignis perierūt, ita vt ad
sequentē diē nō peruenerint. Per solē enim diē intelligit.

Priusquam intelligant spinæ vestra Rhamnum. Apostrophē ^{πρὸ τοῦ συνέ}
vitur Propheta. Conuertit enim sermonē suū ad Saulē. ^{ναι.}

Ignis iste, inquit, super vos decider, priusquā peccata ve-
stra in immensum creuerint. Vt autem clarior fiat sensus
quē dicimus, illud animaduerte, q scriptura sæpe p spinā
peccatū intelligit. Rhamnum autem dumorum quoddā
genus est, quod maximis, atque acutissimis refertū est
aculeis. Ait igitur, ignis ille, quem diximus, prius irruet,
quā spinæ vestra, hoc est, peccata vestra, intelligāt Rhā-
nū, id est, priusquam ad summum deueniant cumulū, eo
modo quo tenuiores spinæ tandem aduictæ Rhamni
speciem gerunt, quod & re ipsa accidit. Nam Saul post-
modum non diu vixit.

Quasi viuentes, quasi in ira absorbet eos. Ignis ille nimirū, ^{Ὡσὶ ἐν ὄργῃ}
quem diximus. Quasi viuentes autem ideo dixit, q ab eo ^{ἀπὸ σελῆ.}
tempore, quo Saul à Phitonisa interitū suū præsenferat,
præcognita morte, quasi nō viuere videbatur. Et quasi in
ira, propter violētum gen⁹ mortis. Absorbetur etiā dixit,
indicans quā facile deo esset pro libito illos perdere.

Letabitur iustus, cū viderit vindictam. Iustum hic eum ap-
pellat, cui iniuria nectuntur insidie. Letabitur autē, non
in lapsu aut ruina prauorū hominū, sed in æquissima dei
iustitia, qui iniuriam passos homines non despexit, ne im-
piis impune peccantibus, infirmorū animi læderentur.

Manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Non lauabit ma-
nus intingens eas in sanguine, sed veluti innocēs in ipso
sanguine, manus suas lauabit. Hūc autē loquendi modū
alibi vidimus, in psalmo vigesimo quinto ibi: Lauabo ī in-
nocentibus manus meas. Alij dicunt ita intelligi debere,

quòd dū peccatoris sanguis effundetur, iust⁹ lauabit manus suas, hoc est, mundabit actiones suas, factus nimirū cauti⁹ ex cruciatibus peccatori illatis, lætaturq; non quod gaudeat eum pœnis affici, sed quia illius exemplo ipse fit prudentior ac securior. Similiter & lauabit manus suas, quia actiones suas mundabit, dum peccator ille occiditur, hoc est, dum punitur.

Et dicit homo, si utique est fructus iusto, utique est deus iudicās eos in terra. Et sapiens, inquit, vir aliquis, eum victorē esse conspiciēs, qui antea opprimebatur, huiusmodi argumēto iter sibi ad virtutem parabit, si aliquis, inquiens, est fructus iusto, si vlla iusto præmia sunt reposita (clarū est autem q̄ vindicta illa, quam deus de iustorū inimicis sumit, loco fructus iustis viris reputatur) necessario & illud dicendum est, Deum esse, qui in hac vita tam iniustos iudicat quàm iustos: vnde huiusmodi rationem considerans, ardentior fiet ad sectandas uirtutes.

In finem ne corrumpas, psalmus ipsi David, in tituli inscriptionē, quando misit Saul & custodiuit domum eius vt interficeret eum.

Saul liuore succensus aduersus beatum David frequentissimas ei tendebat insidias, cum autem vna dierum arreptum Saul iaculū in illū immisisset, declinato ictu euasit beatus David, & in domum suam abiit. Perseuerante autem regis ira, mandatum est, vt diligenti militum custodia illius domus obseruaretur ne scilicet effugeret. Quod cernens Melcho eius vxor & Saulis filia, viro omnia renunciauit, atque es per fenestram effugium parauit, quē admodum in primo Regum libro latius continetur. Cum igitur tunc ausugisset beatus David presentem psalmum composuit. Et quod psalmo inscripsit, in finem. ne corrumpas, alio modo exponendum est quam alibi exposuerimus. Iubet enim nos Propheta ad tentationum finem respicere longanimitatēque, ac patientiam non abiicere. Et quod sequitur, ipsi David in tituli inscriptionem, intellige ideo dictum esse, quia elaboratus, atque compositus fuerit hic psalmus in perpetuam rerum memoriam, quæ tunc et contigerunt.

QVIN

Ripe me de inimicis meis deus, & ab insurgētib⁹ in me, libera me: eripe me ab operatibus iniquitatē, & de viris sanguinū salua me. Insurgentes illos appellat, qui contra eū impetū fecerant, Saulē scilicet, & eius milites: vel demones etiam qui commissorum scelerum erāt participes, eosdem etiam appellat operantes iniquitatem, & viros sanguinum, eo quod iniquum sit insidias tendere aduersus innocentem. Sanguinum autem vir ille dicitur, qui in sanguinis effusione lætatur.

Quoniam ecce venati sunt animam meam. Quoniam, inquit vt perspicuum est, omnem adhibuerunt operam, vt me domi inclusum comprehenderent, tamen tuo adiutus subsidio euaserim.

Irruerunt in me fortes. Fortes appellat eos ob diuitiarum abundantiam, & militum copias. In his etenim robur, ac vires pugnantium cōsistere ab omnibus existimatur.

Neque iniquitas mea, neque peccatum meum. Subintellige in causa est. Neq; enim inique egi, neq; peccaui cōtra illos, vt causam aliquam haberent, cur in me tantum sæuirēt. Quod si quis differre existimet iniquitatē à peccato, per illā grauius delictum, per hoc, leuius erratum intelliget.

Sine iniquitate cucurri, & direxi. Absq; peccato cum eis cōuersatus sum, atq; ideo direxi, hoc est, actiones meas ad virtutē dirigendo me omnibus æquum præbui. Vel sine iniquitate direxi, hoc est, virtute duce recta opera egi. Christo etiam conuenientissime omnia hæc possunt verba aptari. Neque iniquitas mea neq; peccatū meū. Sine iniquitate cucurri & direxi, & similiter, quæ sequuntur.

Exurge in occursum meum, & vide. Veni, inquit, & occurre mihi fugienti, & vires præsta, & vide quænam patiar. Hæc autem dici à Christo, humano more propheta introducit, vt alibi sæpe diximus. Diuinitas enim omnia cernit, & mutari non potest.

Et in domine virtutū deus Israel intēde ad visitandas omnes gētes. Virtutes appellat Angelicos ordines. Vel deum virtutum hoc est, deum potentatum seu potentiarum pro eo dixit, quod est, deus potens, vel deus potentiz largi-

tor. Deinde eum rogat, vt aduentu atque incarnatione sua visitet omnes gentes, quemadmodum futurum esse praeuidebat.

Ne miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem. Iis nimirum, qui pertinaces sunt in malo, quales erant Saul & scij, Anna, Caiphias, & daemones, atque haec facito, vt ceteri homines hoc exemplo prudentiores fiant.

ὡς κύων. *Conuertentur ad vesperam, & famem patientur vt canis, & circuibunt civitatem.* Ad vesperam, hoc est, sero aliquando. Praedicit enim futurum esse tempus, quando Iudaeorum aliqui ex dispersione sua reuertentur in Hierusalē, & nullis in ea inuentis cibis, quia ciuitas sub externorum erit imperio, misere esurient: quinimmo nec illic persistere poterunt, vt profani, atque ideo reiecti, extra muros ciuitatis iacentes incerebunt, quod etiam impraesentiarū eis accidere videmus. Canis vero similitudine vsus est, quod famelicum animal sit, & impudens.

Ecce loquentur in ore suo. Sententiam nimirum ferentes aduersum Christum, veluti cum cruci illum affigi instantissime postulauerunt. Obseruandum vero est, vt praediximus. quod dictio, ecce, abundat saepe apud Hebraeos, atque vt plurimum est superflua.

Et gladius in labiis eorum. Gladium appellat acerbissimum sermonem nefariz illius sententia, quam paulo ante praediximus.

Quoniam quis audiuit? Huiusmodi, inquit, ab eis proferruntur verba, quia eorum iudicio, nullus audiuit, nullus, inquam qui Christū iniuriis oppressum posset eximere. vnde Symmachus pro, quis, nemo transtulit. Putauit enim, inquit Christum à nemine adiuuari debere.

Et tu domine deridebis eos. Hoc est, simile ei quod alibi legimus in secundo psalmo. Qui habitat in caelis iridebit eos.

Ad nihilum deduces omnes gentes. Quae Euangelij praedicationem non suscipiunt, quae tuis resistunt seruis. Vel per gentes, daemorum carceruas intelligit.

τὸ κράτος μου πρὸς σὺν φυλάξω. *Imperium meum ad te seruabo.* Haec aiunt beatū Dauid dicere de se ipso. Regnū, inquit, quod mortuo Saule, mihi deberur, temere non inuadam, neq; ego ideo illum occidam:

dam: quinimmo illud totum tuo relinquam arbitrio. Ita enim hoc in loco, sibi vult verbum: seruabo. Quod vero ait: ad te, dictum est pro, apud te.

Quoniam tu deus adiutor meus es. Quoniam tu, inquit, qui omnia moderaris, auxilio mihi es.

Deus meus, misericordia eius praeueniet me. Vide, inquit, quali perfruar deo, qui tam praesto semper mihi est, vt summa sua misericordia meas longe praeueniat preces.

Deus meus ostendet mihi in inimicis meis. Subintelligendum *ἐν τοῖς ἐχθροῖς.* est aliquid: verbi gratia: ostendet mihi quaecunque optauero: vel, quodcunq; decens fuerit, vt videam. Huiusmodi figuram loquendi vidimus in psalmo 53. ibi: & in inimicis meis dispexit oculus meus.

Ne occidas eos nequando obliuiscantur legis tuae. *Disperge eos in virtute tua, & depone eos protector meus domine.* Vide mirā prophetæ patientiā, quā & nos imitari deet. Rogat enim pro inimicis ne occidantur, ne morte praeuēti obliuiscantur mandatorum dei. Nam qui moritur diuinę legis obliuiscitur: vnde alibi: quoniam non est in morte qui memor sit tui: sed victos ad hoc tantum dispergi, deiici, atq; humiliari rogat, vt probiores reddantur: & ipse quidem Dauid ita optabat. Deus autem iustum protulit iudicium, & eos qui insanabiles erant, occidit: alios vero, qui aliquando futurum erat, vt meliores fierent, effugere permisit: atque hoc pacto supplicanti prophetæ annuit. Et quod ait: depone: dictum est pro, deprime, atque humilia.

Delictum oris eorum, sermo labiorum suorum. Rursum ad sermonem reddit de Christi interfectores, dicens: quod peccatum oris eorū, fuit impius ille sermo quem aduersus Christum protulerunt, dicentes: Crucifigatur, aut si quid aliud eiusmodi est.

Et comprehendantur in superbia sua. Symmachus transtulit, cum superbia sua. Iactabāt eīm atq; inaniter gloriabantur, quod nepotes essent Abrahā, & qui soli diuinā legem haberent: à Romanis tamen expugnati pœnas dedere.

Et de execratione & mendacio annuntiabitur in cōsummatione. Per execrationē nunc blasphemiam intelligit, quam impie in Christum euomere: mendacium vero illud dicit, quod finxere, attestātes prohibere Christum dari censum

Cæsari. Palam etenim mandauerat dñs dicēs: reddite, quę Cæsaris sunt, Cæsari: sensus est igitur, q̄ propter blasphemiam & mendaciū Iudæi omnibus sermo erunt, & fabula. Neq; enim amplius præclara eorū gesta narrabuntur, sed eorū destructio, quā hic consummationē appellauit.

In ira consummationis, & non erunt. Non simpliciter dixit in consummatione, sed in ira consummationis. Et quod ait: non erunt, ideo dictum est: quia deinceps amplius simul conuersaturi non erant vt antea, neque communem rem publicam habituri.

Et cognoscent quoniam deus dominatur Iacob & finium terra. Per deum hoc in loco Christum intelligit.

Conuertentur ad vespertam, & famem patientur vt canis, & circuibunt ciuitatem. Prophetiam superius dictam huiusmodi verborum repetitione confirmat.

Illi dispergentur ad manducandum. Ij qui ex eis relictī fuerint, propriam non habentes ciuitatem dispergentur, & miserorum instar ipsa etiam alimenta mendicabunt.

Quod si saturati non fuerint & murmurabunt. Redarguit eos, quod maiorum more adhuc murmurent etiam post dispersionis castigationem. Murmurabunt enim, inquit, & tunc contra deum.

Ego autem cantabo virtutem tuam. Cantabo, id est, canticis laudabo.

Et exultabo mane misericordiam tuam. Exultabo, inquit, in tua misericordia, vel, in tuā misericordiam. Mane autem dixit, pro cito. neque enim sero mei misereberis. Quod vero ait: exultabo misericordiam tuam, promiscua est atque indifferens constructio.

Quoniam factus es adiutor meus, & refugium meum, in die tribulationis meæ. Adiutor meus es, tibi psallam, quoniam deus adiutor meus es, misericordia mea. Hęc omnia per se clara sunt. Gratias enim deo agit vt benefactori.

In finem iis qui commutabuntur, in tituli inscriptionem, ipsi Dauid in doctrinam, quando incendit Mesopotamiam, Syriam, & Syriam Sobal, & conuertit Iobab, & percussit iuxta vallem Salinarum duodecim millia.

In finem quidem, quoniam ad eorum finem respicere iubet propheta

pheta qua in Psalmo prædicta sunt. Prædicit enim posteris captiuorum Iudæorum reditum ex Babylone, & reedificationem ciuitatis Hierusalem. Quod vero ait: iis, qui commutandi sunt: idem est, ac si diceret: iis, qui ex seruitute ad libertatē redituri sunt. Et in tituli inscriptionem: hoc est, in indelebilem ac perpetuam tantis beneficij memoriam. Et quod ait: ipsi Dauid: authoris nomē indicat, ac si dicat, Psalmus elaboratus ipsi Dauid. In doctrinam: hoc est, vt doceat: gratias nimirum agere, aut pœnitentiam. Et quę sequuntur, tempus indicant, quando compositus est psalmus. Verum quę hic de Mesopotamia Syria, & de Syria Sobal, & de valle Salinarum dicta sunt, in nulla historia aperte traduntur, nisi fortasse aliqua obscura habeantur in 2. Regum libro: attamen verisimile est & gesta hæc fuisse omnia, & omissa cum multis aliis. Vallis autem salinarum locus est, sed loci appellatione habitatores loci intelligit: & numerum interemptorum ponit. Magnus vero Basilius verba illa: iis qui commutabuntur: de Christianis intelligit dicta esse, propter immutationem scilicet quę fit in baptismo, & propter liberationem à demonum seruitute. Hanc expositionē ultimo loco tractabimus: in presentia autem priorem prosequemur iuxta quam Psalmum hunc pertinere diximus ad captiuos, qui erant in Babylone.

Deus repulisti nos, & destruxisti nos. Repulisti, quia te irritauimus: & destruxisti, tradens nos in captiuitatem Babyloniis. Spoliati enim sunt Iudæi tūc regno, & virib⁹.

Iratus es, & misertus es nobis. Iratus es, quia peccauimus: & interea tamen misertus es nobis, dum non perdidisti nos simul cum multis aliis, in quos amplius sæuit furor tuus: quinimmo à graui seruitutis iugo liberaisti, cupiens hoc pacto meliores nos ac prudentiores fieri.

Conquassasti terram, & conturbasti eam. Per conquassationem, & conturbationem terræ, Iudæorū destructionem intelligit: qui in ipsa tunc erant ciuitate: captiuitatēq; ac dispersionem hominum.

Sana contritiones eius, quia commota est. Cum terræ conquassationem dixerit, consequenter contritionē, & commotionem addit, quas terræ motus solet efficere. & significare videtur euerisionem Hierusalem.

Ostendisti populo tuo dura. Dura: hoc est, laboriosa: Omnia

autem ea intelligit, quæ ad obsidionem, ad captiuitatem, & ad seruitutem pertinebant.

Potasti nos vino compunctionis. Per vinum compunctionis, calamitates intelligit atque angustias, quæ compunctionem afferunt, & pœnitentiam eorum delictorum, ob quæ deum contra se prouocauerant.

Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus. Illi, inquit, qui effugerunt interitum, signum à te quoddam vitæ habebant sibi latenter, veluti seruis tuis insignitum: ob quod, cum hostes manus conferent circa mœnia, occisi non sunt sed seruari. De hoc signo etiam legitur Ezechiel, quando ait: occidite ad exterminationem: illis autem, quibus est signum in fronte, nolite appropinquare. Per faciem vero arcus, ipsam sagittam intelligit, veluti quæ arcui præminet: vel circumloquendo, per faciem arcus, ipsum arcum intelligit. Et dum arcum dixit, omne armorum genus significauit, quasi totum à parte.

ἄρατος ἄρ.
Μωσοῦ τῆ δε-
ξιᾶς αὐτοῦ.

Vt liberetur dilecti tui. Hæc fuit causa cur signum datum sit. *Salus dextera tua, & exaudi me.* Per dexteram, potentiam intelligit. Exaudi etiam me populum tuum in captiuitate constitutum.

Deus locutus est in sancto suo. Superiora quidem ex captiuorum persona dicta sunt, huius autem versiculi verba ab ipso proferuntur propheta: qui seipsum hic sanctum: hoc est, deo sanctificatum, ac dedicatum appellat. Vel, deus locutus est in sancto suo, pro: deus per sanctum spiritum suum mihi locutus est: & in summa illud affirmat, quod à deo ea sibi fuerunt reuelata, quæ modo dicturus est. Quæ autem ea sint, audi.

Lætabor. Quod scilicet ij, qui in præsentia captiui sunt, mihi aliquando conciliandi sint.

Et partiar Sicima. Sicima, ciuitas est tribus Ephraim. Hanc inquit, ciuitatem, ab inimicis eam occupantibus, liberabo, & partiar eam populo meo ad habitandum.

Et vallem tabernaculorum metiar. Vallis tabernaculorum locus est iacens ante Sicima, quem se deus captiuis mensura pariter diuisurum pollicetur. Et duobus his locis, vniuersam Iudæam significauit, veluti à parte totum.

Meus est Galaad, & meus est Manasses. A minori ad maiorem ascen-

ascendit, atq; à posteriori ad priorē: quippe cum Galaad progenitorē suum haberet Manassem. Per Manassem vero vniuersam Manasses tribum intelligit: & per alia patriarcharum nomina, alias insigniores tribus, per quas reliquæ etiā cōprehenduntur. Ait igitur, meus nunc est totus populus, tametsi aliquando eum repulerim, quādo me irritauit.

Et Ephraim fortitudo capitis mei. Per caput hoc loco imperium intelligit: quemadmodum ipse etiam Symmachus transtulit, & sensus est: quod potentissima pars regni Iudæorum, in iis consistit militibus, qui sunt de genere Ephraim. Hoc autem pronomine, meus, vindicare sibi videtur deus eorum regnum: tanquam proprius ille sibi sit populus: ex quo maiorem illius etiam fiduciam præstat.

Iudas rex meus. Ex tribu Iuda erit rex populo Israel. Nā & post captiuitatē, Zorobabel qui de tribu Iuda erat, rex constitutus est. Hoc etiam in loco pronomen, meus, regnum illud propriū quodāmodo ipsius dei esse ostendit.

Moab lebes spei mee. Lebes genus est vasis ad ministeria: per quod indicare videtur: quod Moabitarum populus sibi subiiciendus esset, & ministraturus. Spei mee: hoc est, ministraturus iis, qui in me sperauerint. vel iis: in quibus ego spero, quod mei futuri sint.

In Idumzæam extendam calciamentum meum. Per calciamentum iter intelligit. Hanc, inquit, Idumzæam populo meo pariter subiiciam, cum eo ad bellum simul proficiscens.

Mihi alienigenæ subditi sunt. Moabitæ & Idumzæi, de quibus diximus: & alij circumuicini populi. Et quod ait: subditi sunt: prophetico more dixit, præteritum pro futuro, tempus ponens.

Quis deducet me in ciuitatēmunitionis? Sermo est ex captiuorum persona. Munitiois autem ciuitas dicebatur Hierusalem: quia fortissimis erat mœnibus circumdata, & vndique bene munita. Præ summa autem lætitia hæc verba proferre introducuntur, cum antea in captiuitate detinerentur, vnde nulla fugæ spes apparuerat.

Quis deducet me vsque in Idumzæam? Ita vt non tantum in patriam restituamur. Sed proximos etiam circunquaque vicinos populos subiugemus.

Nōne tu deus qui repulisti nos? Per interrogationem hoc

legendum est, & simili modo subsequens versiculus. interrogant autem quasi aliunde futuram huiusmodi salutem non expectarent, quàm à deo.

Et non egredieris deus in virtutibus nostris. Huiusmodi verba vidimus in psalmo 43. vbi ea exposuimus.

Da nobis auxiliū de tribulatione, & vana salus hominis. Hoc in loco supflua est cōiūctio illa, & Symmach⁹ aut ita reddidit: tu da nobis auxilium: vana est em salus ab homine.

In deo faciemus virtutē, & ipse ad nihilum deducet omnes tribulantes nos. Faciemus, pro, adipiscemur seu possidebimus. nā ex nobis infirmi sumus. Et hoc pacto quidem primam expositionem exegimus, de captiuis in Babylone tēpore regis Zorobabel: aptari autem possunt, vt diximus, huius psalmi verba ipsis etiam fidelibus, qui olim sub dæmonū captiuitate detinebantur, ita vt ex eorum persona dictum sit: tu deus repulisti nos olim, antequā fidem haberemus: & destruxisti nos permittēs bellis, & mutuis cædibus nos perimi, ac multis aliis huiuscemodi malis. Et iratus quidē es quia te creatorem nostrū ignorauimus, & misertus es nostri, cum antea à dæmonibus deciperemur. concussisti autem terram, & conturbasti eam: quando nimirum tu in terra nobiscū conuersabaris, & docebas populos. fama etenim operum, & sermonum tuorum tunc omnes conturbauit. qui erant in terra. Sana igitur afflictiones eorū, quas ideo sustinent, q̄ à recta viā declinarunt. Tu ostendisti nobis per euangelium vias duras: arctam illam nimirum viam, & conculcatam. Et potasti nos vino compunctionis euangelico. prædicatio etenim compunctionis vinum dicitur, quia & lætificat, & ad peccatorum pœnitentiam pariter adducit. Dedisti metuentibus te, significatio nem illam nimirum quæ per sigillum diuini baptismatis fidelibus omnibus insignitur, & figuram viuificæ crucis: ita vt tanto signo muniti, à maligni dæmonis arcu effugerimus. Et quæ sequuntur simili modo expone. illa etiā verba, deus locutus est in sancto: expone vt iam prædiximus, eo tantū excepto, q̄ per deum, Christū intelliges. Similiter & verba illa, exultabo, partibor etiam Sicimam Iudeorum ciuitatem, fidei meo populo Christiano: & vallē tabernaculorū etiam dimetiar. Christiani etenim omnia ea
loca

loca post modum possederunt, & ibidem ecclesias erexerunt. Quod verò ait: meus est Galaad, & meus est Manasses, & quæ sequuntur: ex persona Christi dicta sunt, docentis, se secundū hominem, Iudæorū affiné esse. hac etenim de causa suos eos esse dicit. vel aliter: dic, q̄ Christus illos sibi adsumit, suos esse eos dicens, propter fideles, qui ex eis crediderunt. Calciamentū autem diuinitatis, humana Christi caro erat, quæ ferebat deum, & ad varia accedebat loca, & ad varias gentes etiam alienigenas, subiiciens eos, ac ducens ad fidem. cupiens deinde propheta ea oculis atque ipso sensu cernere, quæ in spiritu viderat: quis, inquit, deducet me in ecclesiam fidelium euangelij legis bene moderatam, Christi que sanguinem, baptisma- te, cruce, angelis, & doctrina munitam? Quæ ecclesia munitionis ciuitas, seu (vt propius poscit Græca dictio) ciui-
tas complexus dici potest, eo quod omnes complectatur virtutes. Et quis deducet me in terram infidelium, vt ex infideli videam fieri fidelem? nōne tu deus, qui repulisti nos? hoc est, qui cognatos ac posteros meos Iudæos, vt Christi interfectores proiecisti. Reliqua ex fidelium persona dicta sunt, exceptis paucis, vt supra diximus.

In finem in hymnis, Psalmus ipsi David.

In finem etiam hic Psalmus nos iubet aspicere, ob prophetias, quæ in eo traduntur: effer: ir que ex populi persona, qui captiuus detentus est in Babylone. illorum enim reditum in patriam prædicit. Inhabito, inquit, in tabernaculo tuo in secula: atq; ideo summa consequentia post superiorem collocatus est. Christiano etiam populo recte accommodatur. In hymnis inscribitur, quia benefactorem deum laudat, & illius beneficia commemorat. obseruandum verò est, quod psalmi, quibus inscriptum est, in hymnis, ipso tantū humano ore canebantur, absque organorum modulatione: illi autem quibus inscribitur: in hymnis, psalmi, vna cum musico canebantur instrumento.

P S A L M V S L X.

EXaudi deus deprecationem meam, intende orationi meæ. De his verbis, exaudi, & intende, diximus in psalmo 16.

A finibus terræ ad te clamaui. Per fines terræ iuxta historiz sensum Babylonem intelligit, quæ in vltimis man-

fuetioris huius regionis nostræ partibus sita est: iuxta Anagogem verò cogitationes terrenas, quæ efficiunt vt procul elongemur à deo.

ἐν τῷ ἀνυ-
δίασσι.

Dum triste esset cor meum in petra exaltasti me. Per petram, fidem intelligit, quam in deum habet: propter illius nimium soliditatem securitatemque ac sublimitatem. quoties enim, inquit, ob præsentis angustias fatigatus aut contristatus sum, ad summam quandam à deo mihi immissam spem euehebar, veluti ad solidissimam quandam petram, atque ad tutissimum refugium.

Deduxisti me quia factus es spes mea. Dux mihi olim fuisti ab bona. te enim vnicum salutis meæ authorem futurum sperabam.

Turris fortitudinis à facie inimici. A' communi sensu sumendum est, verbum factus est. Turrim autem fortitudinis à facie inimici, dixit, pro: turrim fortem coram inimico, adeo vt illum arcere possit.

Inhabitabo in tabernaculo tuo in secula. Iam diximus in his verbis prophetiã contineri de reditu populi ex Babylone, & restitutione in patriã. per tabernaculum autem templum dei intelligit. Et in secula dixit pro perpetuo. verum huiusmodi prophetia propter prauos Iudæorũ mores in nos cecidit. Illi enim iamdiu perdit à Romanis in tẽplo amplius nõ habitant, quod ab ipsis prorsus fundamentis euersum est, sed fidelis ac Christianus populus in templo dei semper, & vbiq; inhabitat: cum ab eo per totum orbẽ Christo erecta sint templa in quibus assidue deum colit.

ἐν σκέπη.

Protegar in protectione alarum tuarum. Simile est quod legimus in psalmo 16. ibi, & in protectione alarum tuarum proteges me: quæ verba ibi exposuimus.

τῶν ἰυχῶν.

Quoniam tu deus exaudisti orationes meas. Quando scilicet inuocaui te.

Dedisti hereditatem timentibus nomen tuum. Per hereditatem iuxta historię sensum, inferiorẽ hanc Hierusalẽ intelligit & supernam, iuxta Anagogẽ. venite enim, inquit, benedicti patris mei hereditate paratum vobis regnum.

Dies super dies regis adicies. Dies, inquit, plurimos adicies ad dies vitæ regis Zorobabel, propter summum eius in te amorem, & propter illius summam prudentiã.

Quæ

Quæ sequuntur non conueniunt antiquo regi Zorobabel, sed nouo nostro Zorobabel Christo domino secundum carnem. Nam & Zorobabel Christi tenuit figuram, dum captiuos qui in Babylone erant in patriam adduxit, quemadmodum, & Christus fidelem populum, qui sub errore ac fallacia idolorum, ac dæmonum captiuus detinebatur, in cœlũ reduxit, vbi nostra erat patria. Superne enim anima nobis omnibus à deo data est.

Annos eius vsque ad diem generationis, & generationis. Erunt, inquit, anni eius vsque ad vltimum diem duarum generationum: antiqui nimirum populi & noui, hoc est, ad ipsam vsque consummationem. eo vsque enim hæc atque illa extendetur generatio.

Permanebit in seculum in conspectu dei. Verba hæc superiorem versiculum declarant. ex omnibus autem regibus qui à seculo fuerunt, solus Christus viuit coram deo. nam & si mortuus sit, resurrexit tamen post tres dies, & sedet à dextris dei.

Misericordiam, & veritatem eius quis exquiret? Quis intelliget: vere nullus. est enim quoddam misericordiæ pelagus. adeo autem veridicus est vt veritas ipsa appelletur. verum de illius misericordia, & veritate dictum est in psalmo 56.

Sic psallam nomini tuo in secula. Psallens tibi, inquit, vt nunc facio, in perpetuum te laudabo.

Vt reddam vota mea de die in diem. Hoc est, vt successiuis diebus adimpleam quæ pollicitus sum. promiserat autem beatus David sæpe in præcedentibus psalmis, se perpetuo deum laudaturum esse.

In finem pro Idithum psalmus ipsi David.

In finem inscribitur propter finem prophetiæ. quæ in eo continetur. Machabeorum enim pugnam prædicit, quam pro religione susceperunt, & quod ait: pro Idithum, idem sibi vult ac si dixisset, ad Idithum. ab eo enim decantatus est hic psalmus. Erat autem Idithum princeps chori, vt in proœmio operis prædiximus. Exhortatur etiam nos prophata hoc psalmo ad patientiam atq; ad spem in deo collocandam.

Onne deo subiecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. Verba hæc proferuntur ex persona cœtus Machabæorum, aduersus inimicos tyrannos conantes auertere eos à lege dei atque à moribus patriis. Et iis omnibus insuper accommodari possunt, qui imitati fuerint illorum pro virtute constantiam. per interrogationem vero proferenda sunt. Nonne, inquit, deo potius obtemperabimus, iubenti non recedendum esse ab eius legibus? certe obtemperabimus. ab illo enim vniversa pendet nostra salus.

δὲ μὴ σοι- Etenim ipse deus meus, saluator meus, & adiutor meus, nō fluctuabo amplius. A modo, inquit, non timebo, tametsi antequam in huiusmodi calamitates inciderem, humano more timuerim. fluctuationem enim hic timorē appellauit.

Φραγμῶ ὡσ- Quousq; irruiis in hominem? interficitis omnes vos tanquam μένω. parieti inclinato, & maceris impulsæ? Quousq; inquit, in infirmum hominē eo modo impetū facitis, quo irruiit quis in parietē ad ruinam vergentē, aut in maceriā concussam? in hæc etenim irruere solemus, vt prorsus euertantur. Et quod ait, quousq; illos indicat per sepe irruiisse. deinde iis, quæ in medio dicta sunt, per parenthesis à cōmuni sensu addenda est dictio, quousq; vt huiusmodi efficiatur sententia: quousq; vos omnes interficitis, quousq; sanguini, ac cædibus vacatis? propriam vero infirmitatem fatētur, parieti inclinato & depulsæ maceris se cōparantes: quia in deū peccauerant: & idcirco multa mala passi fuerant.

Veruntamen honorem meum cogitauerunt repellere. Inimici mei, inquit, meditati sunt vt à me abiicerēt seruitutē quā in deum habeo, & illa me potissimū re studebāt spoliare quæ summo mihi honori est, & gloriæ. Nā si sermo honoris est, vt regi deseruiat, quanto magis si quis seruiat deo? Cuccurrerunt in siti. Non simpliciter, inquit, me aggressi sunt, sed summo cum desyderio festinarunt. Desyderium enim sitim appellauit. omni autē artificio Antiochus, & ministri eius machinati sunt, vt Machabæis persuaderet deum suum contemnere quemadmodum in historia tradit Iosephus, quam de Machabæis conscripsit.

Ore suo benedicebāt, & corde suo maledicebant. Proprie ore adulantes

τιμήν.

adulantes me laudabant. corde vero contēnebant, quod alteram fidem sectarer: & palam quidem consilium suum mihi impertiri videbatur, & mecum eadem sentire, secreto tamen veluti inimicissimi fallacias componebant.

Veruntamen deo subiecta est anima mea, quoniā ab ipso patientia mea. Ab ipso est patientia, quia inter calamitates mihi cōstatiā prestat. Hæc autē mutuo inter se cōsilia agitabāt, ad maiorē se magnanimitatē alter alterū excitantes.

Quoniā ipse est deus meus, & saluator meus, & adiutor meus, nō recedam. A seruitute, inquit, dei ad Antiochi iugum nunquam desiciuero.

In deo saluta: e meum & gloria mea. In deo, inquit, situm est, & ego salutem & gloriā consequar, & non in hominibus. vel, in deo habeo salutem & gloriā, & nulla alia in re Deus auxiliij mei. O deus adiutor meus, vocant enim eū sepius præ summa voluptate, quam ex sermonibus de eo habitis consequiebantur.

Et spes mea in deo est. Eandem ob summam lætitiā sententiā repetunt, palam ac libere spem in deo suā profitentes: alios præterea ad sui æmulationem excitantes, addūt.

Sperate in eo omnis congregatio populorū, effundite coram illo corda vestra, quoniā deus adiutor videtur. Per corda hoc in loco, preces, atque obseruationes intelligit: vnde alibi ait, Effundā corā eo orationem meā. Sincera etenim supplicatio de medio solet cordis proficisci. effundi autē dicitur preces, eo qd sermo effluere quodammodo videtur ab ore. vel aliter: educite atq; euacuate corā eo oculos cordis vestri affectus, sinceram agentes confessionē.

Veruntamen vani filij hominum. Dicitio, veruntamen, superius quidem superflua iacet, sed hoc in loco idē significat, quod vere. Cū enim admonuerit propheta, vniuersum humanum genus quid factio opus sit: & deinde intellexerit prauos homines sibi obtēperaturos non esse, sententiā aduersus eos profert, dicens: qd vere vani sunt filij hominum veluti, qui in vanissimis reb⁹ peruerse operantur. vanum autem est quod inutile est, & infructuosum.

Mendaces filij hominū in stateris, vt iniuste agant. Mendaces sunt in eorū iudiciis. per stateras enim iudicia ipsa intelligit. Corrupta est in eis inqt, iudicij sedes. instabilia &

enim eligunt p̄ stabilibus, & mala pro bonis: & adeo mē daces sunt, vt seipſos in primis iniuria afficiant, dum virtutibus se priuant. sermo autem hic prauos omnes in vniuersum tangit: sed p̄cipue Antiochum & socios, qui ob avaritiam Iudæis iniuriam inferebant.

en. *Ipsi ex vanitate in idipsum.* Ex vanitate, inquit, hoc est ob vanitatem ipsi eadem sentiunt, vt iniuriam inferant. in idipsum enim omnes feruntur, eadem ducti vanitate.

Nolite sperare in iniustitia & in rapinas nolite concupiscere.

Admonet beatus David omnes homines in vniuersum, & diuitias iniustitiam appellat, eo q̄ vt plurimum ex iniustitia proueniant. quod vero ait: & in rapinas: p̄positio, in, est superflua, vt sensus sit: rapinas ne concupiscatis.

enūgē. *Diuitia si fluant nolite cor apponere.* Si diuitiæ, inquit, ab his ad illos transferantur, vt p̄ sepe accidit, cum instabile & fluxam habeant naturā: vel si ab aliis fluāt in vos, nolite vllō modo affigere eis cor vestrū, vt studiose eis sc̄l̄ba tis. Quædā vero exēplaria habēt, nolite corde apponi, ac si dicat nolite ex toto corde, atq; animo eis p̄st̄ inherere.

*νεῖσεν νόμι
το ελπίσ.*

Semel locutus est deus, duo hæc audiui, quod potestas dei est, & tua domine misericordia. Verba hæc nonnulli de dei sentētia dicta esse intellexerūt, & sensum esse, q̄ simul cū minatoria dei sentētia vna semper auditur illius cōminatio nis solutio. hæc etenim ratione deus cōminatur, vt cōmutato delinquentiū p̄posito, nullus minis ampli⁹ relinqua tur locus. Potest autē qui semel loquitur plura eodē sermone p̄ferre, & sermonis series plura cōtinere. quo cir ca dua hæc, quæ se audisse asserit propheta, ad eundē debēt sermonē referri, quē semel, hoc est, vna quadam vice de⁹ locut⁹ est: tamen hæc dictio semel, hoc in loco meli⁹ exponi possit, p̄ cōstāter. Deus, inquit, constātissimē mihi per sanctū spiritū locutus est. quæ nā autem sint, duo hæc, postmodū declarat dicens: q̄ solus deus potēs est, & quod solus misericors: quo sermone hoc indicare nobis voluit propheta: q̄ deus potēs est, qui inimicos nostros repellat, & qui nostri misereatur, & docet pariter, q̄ veluti potentem eū timere debemus, & ad eū cōfugere tāquā ad misericordē: intelligere etiam possumus simpli citer, deū duo hæc locutum esse ad Moysē, huiusmodi enim

enim sententiam se penumero ab eo Moyſi dictam legimus, vt eam populo annunciarer.

Quoniam tu reddes unicuique secundum opera sua. Tu enim futuro iudicio condigna unicuiq; pro operibus retribues, siue bona ea fuerint, seu mala.

Psalmus ipsi David cum esset in deserto Iudææ.

Fugiens Sautem beatus David, occupavit desertum quod siccitatis dicitur, seu squalloris, vbi hunc psalmum composuit: quo summū omnibus amorem declarauit, quem erga deū habebat, & persecutorum suorū pariter ruinam prædixit, docens: quod nobis hoc pacto in deserto ac sterilitate voluptatū erga deum affectis, destruentur ac fugabūtur similiter tam inuisibiles quā visibiles inimici. Quædā vero exemplaria habent in deserto Idumææ, verū simile est autem desertum illud antea Idumææ regionis fuisse, & deinde Iudææ partem effectum esse.

PSALMVS LXII.

Deus meus ad te de mane surge. Ad te, inquit, tē d̄ḡp̄i. pestius festino, qui & diluculum & mane diei diceris. experrectus enim à somno statim cogitationibus meis tibi adsum, conuersationēq; hanc & sermonem, quem tecum habeo, quibuscunq; aliis rebus & negotiis p̄pono, & pro totius diei primitiis tibi offero.

Sicut in te anima mea. Per sitim, dilectionis vehemētiam significat, de qua dictum est in psal. 41. in tertio versiculo.

Quam multipliciter tibi caro mea. Pro quā multipliciter Theodotion transtulit, quā sepiissime, hoc est, assidue. tibi, inquit, assidue intentus, in tui dilectionem feror. per carnem enim suam, & per animam suam, circumloquendo se ipsum passim intelligit. dictio autem, quā multipliciter, immensitatem demonstrat dilectionis:

In terra deserta, & inuisa, & maquosa. In hoc, inquit, deserto, vbi nunc moror, ita me gero, vt locus qui alioqui omni profus vacat solatio, meum erga te desyderium minime imminuat.

Sicut in sacro apparui tibi. Hoc pacto disposit⁹ apparui tibi in tabernaculo: cum, vt lex mādāt, colerem te. per sanctū enim ipsum intelligit tabernaculū, & sensus est. q̄ tūc in tabernaculo, & nūc in deserto, æqualē erga deū affectionē

& benevolentiam conseruauit.

Vt uiderem virtutem tuam & gloriam tuam. Hoc autem facio ut virtutem ac potentiam tuam videam aduersus inimicos meos, quos à te fugandos spero, & similiter ut videam gloriam tuam, dum omnes te glorificant, quòd adiuues sperantes in te.

Quoniam melior est misericordia tua super vitas. Vitas delicis deditas dicit & voluptatibus præstat, inquit, ut in deserto tuam consequar misericordiam, quàm si in deliciis ac voluptatibus humanis degam.

Labia mea laudabunt te. Et ideo, inquit, ego te laudabo.

Sic benedicam te in vita mea. Sic, ut nunc facio, sincere nimirum, atque ex tota anima.

In nomine tuo leuabo manus meas. Ad te vnum, inquit, manus meas extendam, vel, inuocato tuo nomine, eas extendam, & nullum aliud poscam auxilium.

Quasi adipe & pinguedine repleatur anima mea. Eo pacto, quo adipe q̄s repletur & pinguedine, eodẽ opto, ut anima mea, tua repleatur misericordia, de ea etenim sermo erat.

Et labiis exultationis laudabit os meum. Et de cætero, inquit, exultationibus labiis te laudabo.

ἐν ἐμνημόνευον ἐμὲ ἐν τῷ θυμῷ.

Si memor eram tui super stratum meum, in matutinis meditabar in te. Si memor tui sum cubans in lecto, in matutinis etiã meditor in te, hoc est, inuenior cogitare de te, & sensus est, q̄ memor dei erat & cum somnum caperet, & rursus cum expergeret, ita ut somnus dei memoriã minime intercideret. optimũ est igitur, ut qui somnũ vult capere, cũ dei memoria id faciat, quẽ prauas ac turpes solet imaginationes auertere. immutatũ est autẽ tẽpus verborũ. memor eram, & meditabar, pro memor sum. & meditor.

Quoniã fuisti adiutor meus. Hoc autem facio, quia te vnũ adiutorem habeo, & deinceps aliud mihi opus non est, quàm vt tui memor sim. cætera enim omnia & superflua reputo & inutilia.

Et in protectione alarum tuarum exultabo. De alarum protectione diximus in psalmo 16.

Adhæsit anima mea post te. Desyderij nimirum vinculo a deo alligata, vt à tui memoria diuelli nusquam possit.

Me autem adiunxit dextera tua. Ex hoc loco prædicere incipit

cipit, auxilium sibi à deo præstitum, Saulisq̄, ac ceterorum inimicorum interitum.

Ipsi vero in vanum quæserunt animã meã. Cũ auxilio mihi sit deus.

Inroibunt in inferiora gladij. Mortui enim descendunt in infernum.

Tradentur in manus gladij. Dixit eos interituros nũc, & mortis genus narrat. gladiũ autẽ metaphoricè manũ habere finxit, vt illius ictũ ineuitabile esse indicaret, veluti q̄ quasi manu quadã illos apprehẽsurũ, atq; adacturũ sit.

Partes vulpiũ erunt. Vbi inquit, occisi fuerint, Vulpes sibi in cibum, eorum diuidunt cadauera, vel, ideo partes vulpiũ futuros dicit, quia non à fortibus & generosis occidendi essent inimicis, sed à pusillis quibusdã, imbecilibusq̄ atque dolosis, quales esse vulpes nouimus. ab huiusmodi itaque, inquit, inimicis dilaniabuntur: & Palestinos mihi videtur populos subsignare, à quibus Saul cum filiis, atque exercitu trucidatus est.

Rex vero lætabitur in deo. Seipsum regẽ appellat, veluti diuina sententia iam vnctum in regẽ, lætabitur autẽ non in eorum morte, quemadmodum postea re ipsa declarauit, lugens ac plangens: sed lætabitur in deo, qui liberauit diligentes se, per regem etiam hoc in loco quemlibet intelligere potes, qui affectibus, ac passionibus propriis dominatur: iuxta quem sensum expone sequentem versiculum: q̄ illi etiam laudandi sunt, qui iurauerint in deo, id est, qui vitam deo pollicentur virtute præditam, & qui quod polliciti sunt, operibus confirmant.

Laudabuntur omnes, qui iurant in eo. Olim mos fuit vt iuraret per reges, veluti per salutem, aut caput regis. Viuẽte igitur Saule periculũ ei fuisset, qui per Dauid regis salutem iurasset. Mortuo, inquit, Saule ille laudabitur vt amicus & beneuolus, q̄ per Dauid regis salutẽ iurauerit.

Quoniã obstructum est os loquentium iniusta. Morte nimirũ obstructum est os hominum loquentium iniusta aduersus ipsum Dauid, cum calumniarentur, eiq̄ detraherẽt, atq; inuicem de illius morte tractarent. Et hæc quidẽ expositio ad visibiles inimicos pertinet. Cæterũ de inuisibilibus simili modo exponi potest: verũ quod hic legimus:

introibunt in inferiora terræ, tunc expone, hoc est, in ipsum Tartarum, quia (vt dicit Apostolus Petrus) missos illos deus tradidit in Tartarum ad iudicium. Tartarum vero sub terra esse dicunt. Gladium etiã tunc expones, pro supplicio.

In finem Psalmus ipsi Dauid.

Hic psalmus eandem, quam præcedens tractat materiã. eandem enim beatus Dauid inimicorum insidias carpit, & ab eis se liberandum prædicit. Atque ideo etiam in finem inscribitur.

PSALMVS LXIII.

Audi deus vocem meam, dum oro ad te, à timore inimici eripe animam meam, protege me à conuentu malignantium, à multitudine operantiũ iniustitiam. Per conuentum, congregationem, atque ordinem militum intelligit. Cætera vero per se clara sunt.

Quoniam exaceruerunt, vt gladios, linguas suas. Vt de facili nimirum calumniari possent, & contexere insidias. & similia videntur hæc verba iis, quæ vidimus in psalmo 57. lingua eorum gladius acutus.

Intenderunt arcum suum, rem amaram, vt sagittet in oculis immaculatum. Immaculatũ dixit, pro innocetẽ, & seipsum intelligit. ordo autẽ fit per hyperbaton, hoc modo, parauerunt arcum suum, vt latenter sagittarent innocentem hominem, & amaram rem, hoc est, grauem ac molestam esse ait: q̃ huiusmodi vsi sint apparatu. appositue enim id dictum est, & per parenthesis. graue etenim est, & dolosi cuiuspiam opus, vt in occulto sagittis quempiam impetat, qui sibi nihil cauet. per arcum vero linguam intelligit, quam & gladium appellauit, veluti quæ proximum adeo lædit, vt penẽ interimat: & arcum similiter, quia de longe ferit. in aperto etenim laudabant eum inimici, ac benedicebant: clam vero, ac latenter mala conspirabant.

Subito sagittabunt eum, & non timebũt. Statim, inquit, nec præcauentem eum sagittabunt, nullam, aut dei iram, aut humani iuris legem timentes.

Stabiliuerunt sibi sermonem prauum. Prauum insidiarum consilium sequi decreuerunt, vt omnino perficiendum.

Narrauerunt vt absconderent laqueos. Symmachus reddidit,

Ἐξαίσιον
ἐστίν.

dit, consuluerunt. Consuluerunt etenim, vt laqueos absconderent & plagas, dum collocarent insidias.

Dixerunt: quis videbit eos? Quis vltor nimirum, aut vindex illius erit, quem occidere conantur? ac si dicant, nullus huiusmodi vindex eos videbit.

Scrutati sunt iniquitatem. Perquisiuerunt iniquitatem, vt ea vterentur.

Defecerunt scrutantes scrutinia. Hoc est, defatigati sunt, quærentes dolosas artes.

Accedet homo, & cor profundum, & exaltabitur deus. Ad prauos istos talia molientes accedet homo aliquis, illorũ prauitati, aduersum me inferuiturus, & homo ille, erit cor profundum, hoc est, magni ac profundi consilij & vrgentis ad malum. Nam & profunda inueniuntur ad malum consilia. Cum vero apparuerit huiusmodi hominem consilium suũ non posse perficere, tũc magnificabitur deus, qui comprehendit sapientes in astutiã corũ, qui inefficaces fuisse ostendet eorum insidias. Verisimile est autem aliquos fuisse qui vt inimicis gratificarentur accesserint, & operam suam aduersus iustum polliciti sint.

Sagittæ paruulorum, facta sunt verbera eorum. Inefficaces nimirum. Huiusmodi enim sunt paruulorum ictus. Vel etiam, propter percutientium infirmitatem. Per verba autem hic, afflictiones intellige.

Et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum. Per linguas, ipsas intelligit calumnias, & conspirationes, quæ per linguam contexuntur. Hæc etenim sunt linguæ opera. Infirmatæ igitur sunt linguæ eorum in eis: nequeuntes scilicet aliquid amplius facere.

Turbati sunt omnes qui videbant eos. Ij, inquit, qui tales ac tantos homines conatibus suis omnibus frustratos vident, non mediocriter perturbati sunt.

Et timuit omnis homo. Omnis homo qui eos viderat, in se ipso conterritus est, cognoscens quod deus eorum omnium vindex esset, qui iniuria opprimerentur.

Et annunciauerunt opera dei. Et alij miracula omnia annunciauerunt, quæ propter me deus operatus est.

Et facta eius intellexerunt. Et cognouerunt qualia faciat dominus adiuuans seruos suos. Futura autem dixit, vt iam

Ἐξερσυνόντες
ἱεροδολοί
καὶ ἠαῖδια.

facta lege scilicet prophetiæ.

Lætabitur iustus in domino, & sperabit in eo. Lætabitur & sperabit, vbi magnum dei studium in me viderit.

Et laudabuntur omnes recti corde. Ij, inquit, qui obliquū nihil, aut tortuosum ferunt in corde, qualis erat beatus David, ab omnibus semper laudabuntur, veluti eis deus pre-
sto semper futurus sit. Quam bonus enim, inquit, deus Israel iis, qui recto sunt corde? Quidam ea verba, accedet homo, intelligunt dicta esse de Iuda, qui cum deprauato esset animo, ad Christi aduersarios profectus est, & pollicitus, se illum eis traditurum esse. Verum Christus ex eo magis magnificatus atq; exaltatus est. Multa siquidē & summa admiratione digna miracula tam moriens, quam resurgens, operatus est, quæ illius gloriā prædicant. Nam quod supplicia sustinuerit, eius gloria non minuitur, cum & diuinitas ipsa minime læsa sit, & humanitatis excellentia ac nomen eius tolli ideo non potuerit, vt putarāt. Hæc autē omnia cum cernerēt Gentiles, & insuper ipsos Christi crucifixores tradi viderent Romanis in interitum, turbati sunt, & timuerunt Christum dñm, ob quem Iudæorum genus tantis affectū est supplicii. Et iuxta hunc sensum per iustos, fideles omnes ex Gentibus intelliges, qui per fidem iustificati sunt, qui etiā vt recti corde, lætabuntur in Christo, eo quod in corde suo nunquam à recta illa fide declinauerunt, quam semel professi sunt.

In finem Psalmus Cantici ipsi David.

In finem etiam inscribitur hic psalmus, quia captiuorum reditum prædicit, qui in Babylone erant ex quorū persona fuit à Propheta conscriptus. Futuram etiam Gentilium religionem, ac fidem interserit, quæ omnia ad finem suum tendebant. Quid autem sit Psalmus Cantici in præmio operis dictum est.

PSALMVS LXIIII.

TE decet hymnus deus in Sion. Illic etenim te coli debere mandasti.

Et tibi reddetur votum in Hierusalem. Vide prophetiā de reditu. Iuxta Anagogē per Sion & per Hierusalē, vniuersalis

uersalis fidelium ecclesia intelligitur, & templa etiam, quæ priuatim erecta sunt in variis mundi partibus.

Exaudi orationem meam. Orationē de his rebus, pro quibus semper ad te preces fundo.

Ad te omnis caro veniet. Prophetia hic traditur de salute gentium, per carnem etenim ipsas gentes intelligit, vt totum à parte: vel quia olim viuebāt carnaliter. Vel fortassis sermo est de vniuersali corporum resurrectione.

Verba iniquorum præualuerunt super nos. Blasphemix inimicorum quas aduersum nos atq; aduersus ipsum deum præualuerunt, præualuerunt super nos, hoc est, oppresserunt nos, cum non auderemus cōtradecere, veluti serui effecti. Et quia in Græco, pro, verbo, præualuerunt, legimus. *ὁρῶν ἰσχυρὰ καὶ ἰσχυρὰ.* potest id verbū aliter exponi, vt sensum etiā contrarium faciat, & sententia sit, quod verba iniquorum valde fortes nos reddiderunt, ita vt fiduciam præstiterint, quod deus huiusmodi iniurias, non inultas non dimittet. Quædam autem exemplaria habēt, verba iniquorū valde infirmos nos reddiderunt.

Et impietatibus nostris tu propitiaberis. Tu, inquit, iis ignoscas peccatis, propter quæ nos effecti sumus captiui, vnde etiam liberabis nos.

Beatus quē elegisti & assumpsisti, habitabit in aulis tuis. Beatus, inquit, Iudæorum populus, qui ex omnibus gentibus à te electus est, & tuus populus appellatur. Ex captiuitate etenim reuocatus, rursus cū honore habitabit in Hierusalem, quā Aulas dei esse dicit, propter celeberrimum templum, quod in ea deo dicatum erat. iuxta Anagogem vero de nouo loquitur populo, quē dñs ex Gentibus tibi in hæreditatē elegit, & per Aulas, Ecclesias intelligit, quæ vbiq; locorum Christo erectæ sunt. Intelligi etiam possunt hæc verba, vt vnicuique aptetur fideli, qui pie ac religiose viuat, qui electus diceretur, & assumptus ad cœlestē Hierusalem, vbi Aulæ dei sunt mansiones iustorum.

Replebimur in bonis domus tue. Per domū dei & inferiorē hanc, & supernam Hierusalem intellige. & templa, quæ vbiq; locorū sunt. Bona autē domus dei, sacra sunt dogmata, ac cætera spiritualia ac tēporalia bona, quibus frui ac delectari deus hominib⁹ tribuit. His autē bonis replē-

dam etiam populum propheta asseris, simulac ab inimicorum seruitute fuerit liberatus.

Εν δικαιοσύνη.

Sanctum est templum tuum, mirabile in iustitia. Per tēplum similiter & illud intellige, quod est in inferiori Hierusalē, & quod in superna, & alia etiam templa quæ variis mundi locis sunt Christo dicata. Sanctum autē templum appellat, quod illius esse dicitur, qui sanctus est, & quia plenum est sanctimonia. Et mirabile in iustitia, ppter iustos viros, qui in eo versantur. Vel templum dei esse intelligit, viros oēs virtute p̄ditos, qui habitaculū dei merito dici possunt, & sancti quidem sunt, ob vitæ mundiciam, mirabiles vero ob summam integritatē, ac summā iustitiā.

Ἰσώθη ἡ γῆ τῷ ἐνθάλασσο.

Exaudi nos deus saluator noster, spes omnium finium terre, & eorum qui in mari sunt procul. Est & hæc propheta de gentibus, quæ crediderūt. Exaudi, inquit, tu nos, qui in posterum futurus es omnium spes. Fines autē terræ, homines appellat qui terræ fines incolunt. Per eos vero quos in mari procul esse dicit, insulanos intelligit. Dicitio autem procul distātiā seu interuallum à terra denotat. Disiunctæ enim sunt insulæ à terra continenti.

Præparans montes in fortitudine sua. De diuina nūc pertrahat potentia, collaudans eam, atq; extollens. Quod verò ait: præparans, Symmachus dixit, stabiliens. Subintelligitur autem substantiuum verbum, est. Deus, inquit, ille est, qui stabiles reddit montes, ita vt nullis, tametsi validissimis ventorum flatibus dimoueri possint, aut fluctuare.

Δυναστεία.

Accinctus in potentatu. Zonæ instar, inquit, circūdatus es, in potentatu, hoc est, in immensa potentia, tam in iis, quæ ad creatas res pertinent, quàm ad quæcunque alia. Adhuc etiam huiusmodi ferè vitur sermone, cum dicit, inducus est dominus fortitudinem & præcinxit se.

Qui conturbas profundum maris. Maris profundū ita conturbat, vt arena, quæ illic iacet sursum feratur, tanta perturbatione cōmota. Illud igitur ex huiusmodi propheta nostri verbis considerādum est, q̄ venti nulla propria virtute sed mandato dei, mare atq; alia elemēta cōturbant.

Τὶς ὕψος ἕσται.

Sonos fluctuum eius quis sustinebit? Cum graues videlicet sint, terribilesque & ferri nequeant.

Turbabuntur gentes. Propter nouum atque insuetū præ-

dicationis genus, quo maiorum religio & antiqua patriæ consuetudo destruetur, atque in aliam immutabitur.

Et timebunt qui habitant fines à signis tuis. Ij, inquit, qui extremos terræ fines incolunt, timebunt præ multitudine miraculorum, quæ passim in tuo fient nomine. Quod si ij timebunt, qui extremas orbis partes habitant, quāto illi magis, qui in medio eius versantur? & nos quidē hæc de admirandis Christi operibus prædicta fuisse affirmamus: Hæbræi vero de iis, quæ à Moysē gesta sunt, verum reprobantur, atque conuincuntur ex sequentibus.

Exitus matutini & vespere delectabis. Populū, inquit tuum delectabis, tam in exitu matutini temporis, quando & mane diei dicitur & dies progredi incipit, quàm etiam in exitu vespere, hoc est, in ipso vespere. Prædicatur autem hoc sermone, q̄ delectabuntur tam in principio quàm in fine diei. Delectabuntur autem in diuinis laudibus, atque in sacris canticis. Aliqui per exitus matutini, & per exitus vespere, orientales atq; occidentales terræ partes intelligunt. In altera enim parte mane oriri videtur, in altera prodire nox. Incarnatione atque conuersatione tua, inquit, tam eos delectatione afficies, qui orientem habitāt, quàm eos qui occidentem. Quæ sequuntur primo iuxta historię sensum exponemus, deinde iuxta anagogen.

Visitasti terram & inebriasti eam. Post reditum, inquit, è Babylone, tu regionis Iudææ curam suscepisti, quæ iam penè exaruerat. Aqua etenim & pluuia eam inebriasti.

Multiplicasti locupletare eam. Multiplicasti pluuiam, vt vberiore eam redderes frugum copia.

Flumen dei repletum est aquis. Iordanis etenim inundauit, quod celeberrimum est Iudææ flumen.

Parasti cibum eorum, quoniam ita est preparatio. Cibum eis, inquit, preparasti, qui è Babylone reuersi sunt. Hoc pacto etenim fit præparatio, terra nimirum antea à te per pluuiam inebriata.

Sulcos eius inebria, multiplica germina eius. Cum terræ fertilitatem prædixerit, eam postmodum fieri rogat.

In guttis suis latabitur germinans. Latabitur, inquit, terra in guttis suis, hoc est, in iis aquis quæ propter eam mittuntur. Ob rorem quippe qui super eam cadet, multam

Τὰ δ' ἄλλα καὶ αὐτῆς

μέθυσεν.

Γενθήματα.

herbam germinabit. Quod autem ait, lætetur terra: metaphorice dictum est.

*Μὴ ἀνίστα-
γῆσαι ἄνευ
ἐμοῦ.* Benedices corona anni bonitatis tuæ. Sanctificabis, inquit, totum illius anni circulum, illius anni dico, qui à tua nobis donandus est bonitate.

Et campi tui implebuntur ubertate. Ubertate, hoc est, fructuum abundantia.

Pinguetent speciosa deserti. Per desertum hoc in loco ipsam intelligit Hierosolymam, à Babyloniis in desertum ac solitudinem redactam. Per speciosa vero deserti, eas regionis partes quæ omnibus anni temporibus aptiores, atq; elegantiores sunt: hoc est, quæ sunt magis fructiferæ. Vel quia Græca dictio *ὄψα* non tantum speciosa significat, sed tempestiua, dic, quæ per tempestiua deserti, fructus ipsos intelligit, veluti tempestiue ad maturitatem perductos.

Et exultatione colles accingentur. Metaphoricus etiam sermo est: & est sensus, quod ex omni latere vniuersi homines passim exultabunt. Et quia campos & speciosa deserti dixerat, nunc addit & colles, & paulo post ulterius progrediens, ipsas etiam valles addet.

Induti sunt arietes ouium. Induti nimirum lanarum copia, quæ de pascuorum prouenit pinguedine. Per arietes vero, omnifariam greges significauit.

Et valles abundabunt frumento. Hoc per se clarum est.

Clamabunt, etenim hymnum dicent. Quod reliquum est, inquit ij, qui & libertate, & tanta à te frugum copia donati fuerint, ex intimo corde tibi gratias agentes, clamabunt, laudabuntq; te, veluti saluatore ac benefactore suum. Abundant enim hoc in loco, dictio, enim. Verum hæc iuxta historice sensum dicta sunt: iuxta anagogen vero omnia hæc prophetiam continent de prædicatione euangelica. Illa etiam verba: visitasti terram: possunt ad vnigeniti personam referri, qui vniuersam terram, & omnes gentes in ea habitantes visitauit, & de quo dictum est: quæ visitauit nos oriens ex alto: qui etiam inebriauit terram vino illo cõpunctionis, de quo in sexto versiculo diximus Psal. 59. sentum uadentes anagogicū. Multiplicauit præterea irrigationem euangelicam, ut terram illam, quam diximus, virtutum fructibus fecundaret. Flumen autem dei, saluator noster est Iesus,

Iesus, & aque fluminis, multiplices sunt eius doctrine. Fluminis enim, inquit, imperus lætificat ciuitatem dei quemadmodum in 45. Psalmo declarauimus. Ab hoc flumine riuuli quidam defluerunt, sancti nimirum apostoli, qui vniuersam postmodum terram irrigarunt. Tu etiam præparasti, inquit, rationale cibum, sacris ac diuinis dogmatibus tuis cõfectum, & tradidisti eum apostolis, modum nimirum ac rationem docens, quibus esurietes pascere animas oportet: quoniam veri cibi præparatio huiusmodi est, ut eo nimirum modo conficiatur, quo tu præparasti & non aliter. Per sulcos etiam illius terre, profunda hominum corda intelligimus: quos sulcos adeo irrigari iubet propheta, ut diuino amore inebrietur, utq; ab omni recedat duricie, & ad mansuetudinem molliantur. Eiusdem præterea germina, virtutes sunt, veluti elegantissimi fidei fructus: & guttas eius eas esse intelligimus, quæ à doctrina sacræ stillat disciplinæ: vel sublimiores sensus, à diuinis emanantes scripturis, quæ roris instar fidelium animas impinguant, & præterea quibus terra illa, quam dicimus, germinans lætabitur. Annus item benignitatis, optimi prædicationis tempus significat, cuius anni corona Christus est, eo quod ipse tantum Christi sermonibus, atq; operationibus prædicationis tempus ornatur, ac decentissimum redditur. Hæc autem verba ad patrem referenda sunt: tu, inquit, pater ei benedices: hoc est, laudabis eum, sicuti & fecisse eum legimus, quando ait: hic est filius meus dilectus, in quo mihi cõplacui. De campis autem, collibusq; & vallibus, in summa id dicendum videtur, quod vniuerso illo sermone sancti spiritus annuntiatur aduentus, eo quod adueniente spiritu, loca omnia fidelibus replenda erant. Capi quidem ecclesiarum, ministris: motes autem, Anachoretis: valles vero iis sanctis, qui habitant in speluncis. Omnes autem huiusmodi fideles pinguedo quædam & fertilitas his locis futuri erant, & exultationem atq; abundantiam præstituri. Vel aliter, per campos, humiles animas intelligere possumus, quæ sublimem nihil cogitant: & per motes, elatiores alias, quæ ad inanes doctrinas & ad exteriorē hanc mundi sapientiam eleuatæ sunt: per valles vero, deiectiones quasdam animas, quæ in profundum peccatorum prolapsæ sunt. Speciosa autem illius terræ, quæ deserta esse dicitur virtutibus,

animæ illæ sunt quas aptas atq; idoneas esse dicimus ad ferendos fructus. Arietes etiam ouium, apostoli sunt, veluti duces quidam ac principes rationalium Christi gregum: qui arietes induti sunt sancti spiritus gratiam, qua in die Pêtecostes in omnes fideles diffusa est: iuxta quod legimus ad eos dictum fuisse à domino: vos autem sedete in ciuitate Hierusalem, donec induamini potentiam ex alto. Vel episcopi & sacerdotes, qui vbique terrarū sunt, quique induerunt Christum per baptismum. Quicumque enim, inquit, in Christum baptizati estis, Christum induistis. Illud etiam dicere oportet, q̄ nullibi in historia reperimus, q̄ populus qui ex Babylone reuersus est, huiusmodi abundantiam habuerit: ex quo sequitur, quod anagogicus sensus huic psalmo magis congruere videtur.

In finem canticum Psalmi resurrectionis.

In finem inscribitur propter prophetias, quæ in eo continentur, quæ ad finem tendebant, vt alibi diximus. Prædicat autem et gentium fidem, et martyria quæ pro Christo multi fidelium passi erant. Quid autem sit canticum psalmi, dictum est in proæmio operis. Resurrectionis vero dixit pro transmutationis. In eorum enim personam conscriptus est, qui a Babylonica seruitute in propriam patriam translati fuerant, ita vt ab vnoquoque eorum qui reuersi sunt proferri possit. Et nihilominus congruit etiam unicuique resurgenti: hoc est, commutato à peccatis, in quibus olim, veluti passionum sagittis confossus, captiuus detinebatur à demone.

Iubilate deo omnis terra. Quid sit iubilatio diximus in secundo versiculo psalmi 46. iubet autem propheta victoriæ laudes deo canere, quæ & inimicos, à quibus acti fuerant in captiuitatem formidine affecit, & ipsos Iudæos à durissima seruitute liberauit. Per omnem autem terram omnes homines intelligit qui sunt in terra. Et hoc pacto Symmachus reddidit. In his autem verbis prophetia continetur, vocationis gentium.

Ψάλατι. Psallite nomini eius. Expositionem vide in quarto versiculo 9. psalmi.

Date gloriam laudi eius. Hoc est honorem & magnificentiam. & sensus est, quod gloriose ac magnifice eum laudent & non humano more.

Dicit

Dicite deo, quàm terribilia sunt opera tua. Quæ nimirum olim tam in Aegypto, quàm alibi gentium operatus es.

In multitudinis virtutis tue mentientur te inimici tui. Et sensus est, q̄ cognitione dei vbique gentium diulgata, multi veritatis inimici summam illius potestatem timentes, quam habet in regno fidelium, mentientur seu simulabunt deum: hoc est, fidem ipsam, quã in eo habere se falso afferent. Ipsam etenim hypocrisim ac simulationem hoc in loco mendacium appellauit. Et sanè quàm plurimos huiusmodi simulatores videre licet tam Gentiles quàm hæreticos.

Omnis terra adoret te, et psallat tibi. Clarius atq; apertius hic traditur Gentium vocatio. Adoret autem primo: hoc est, tibi subiiciatur, & deinde psallant. Sūma autem fiducia hæc fieri mādauit propheta, veluti qui certus erat futuri iudicij. Psallant nomini tuo altissime. Simile est quod legimus in quarto versiculo noni psalmi. Præ grandi autem lætitia, reminiscitur prodigiorum dei, & psallere omnes iubet, ac redemptorem deum laudare.

Venite et videte opera dei. Quæ vbique gentium operatus est, summa admiratione digna. aduocat autem vniuersas gentes.

Quam terribilis in consiliis super filios hominum. Symmachus reddidit in machinationibus: hoc est, in inuentionibus. Terribilis est igitur deus in consiliis, seu in inuentionibus, eo q̄ magnis quibusdã artificiis vtitur, quoties ei placuerit populum suum saluare: veluti ea sunt, quæ aduersus Aegyptios adinuenit, conatus atq; astutias omnes humanas semper vincens. Antiqua deinde cõnumerat miracula.

Qui conuertit mare in aridam. Hoc factum est in mari rubro vt habetur in Exodo. posuit autem tempus pro tempore. Nam dictio, conuertit, præsentis est temporis hic: vt ex græca dictione perspicitur: & posita est pro præterito.

In flumine pertransibunt pede. Hoc vero accidit in Iordane cum transiret arca: & tempus etiã hoc loco posuit pro tempore, pertransibunt, pro pertransierunt: maiores nostri nimirum. Pede autem, hoc est, pedestres. Et dum pedestres successisse eos dicit per flumen, per siccū eos ambulasse significat. Illorum autem miraculorum meminit, quæ in eo reditu facta sunt, putans gestarum illic rerum memoriã ad præsentem reditum in patriam pertinere, dum exēplo eorum,

*ἀνασῳωσῶν
ἀντὶ τοῦ
ἰανναίου.*

*ἰουδαίων
στ.*

*ἔν
μυχα-
ναις.*

*ἐμεταστῆ-
φωμ.*

quæ tunc gesta sunt, faciliorem hunc reditū demonstrat. Symmachus vero hic tēpus seruauit. trāstulit etenī: Qui transmūtavit mare in aridam: item; & flumē pertrāsierūt.

ἐν τῷ αὐτῷ, τῷ δεσποτι ἐν τῷ δεσποτι αὐτῷ, τῷ αὐτῷ

Ibi latabuntur in ipso dominante, in potentatu suo seculi. Ibi, hoc est, in eo loco, ad quem festinamus. Per potentatum vero dei, diuinam intelligit potentiam, veluti immensam, atq; inuictam. Dominatur autē deus tam præsenti quàm futuro seculo, veluti is, cuius regnum infinitum est.

Oculi eius in gentes respiciunt. Tanquam ad eos, quos in hæreditatem est possessurus, & vendicaturus per fidem. Agnoscas igitur o Iudæe, quomodo protectionem & custodiam suam deus à te auertit, & ad Gentes transtulit.

Qui exasperant non exalantur in semetipsis. Quod reliquū est, inquit, Iudæi in seipsis, hoc est, apud seipso non eleuentur, quasi soli ipsi sint, qui à deo sint cogniti. Exacerbantes autem eos appellat, veluti qui semper murmurabant aduersus deum, atq; ei contradicebant. Similiter & alij prophetæ exacerbantem domum, eos appellauere. Vel aliter; Iudæi illi exacerbantes dici possunt, seu potius, vt græca dictio magis proprie significat, amaricantes, qui Christo in cibum amarissimum fel dederunt, & acetum in potum. Aenigmatica autem, atque admodum obscura sunt hæc prophetæ verba ob eas rationes, quas alibi prædiximus. Quicumque etiam fuerit fidelis, qui deum sui custodem habeat, exacerbantes appellare potest tam ipsos dæmones, quàm inimicas ac barbaras gentes.

παροπινοῦντες.

Benedicite gentes deum nostrum. Gētes dico, ad quas custodia & protectio dei pertransiuit.

Et auditam facite vocem laudis eius. Hoc est maiori voce extollite. vel, auditam facite vocem laudis iis hominibus qui post vos futuri sunt.

ἐν τῷ αὐτῷ

Qui posuit animam meam ad vitam. Per vitam, libertatem intelligit: quoniam seruitus, vt sapientes dicunt, morti similis est.

Et qui non dedit in fluctuationem pedes meos. Qui conuersionem, ac vitam meam à pietate ac religione ad impietatem peruerti non permisit.

Quoniam probasti nos deus. Hæc verba præstantissimis quibusdam sanctis accommodari possunt, quales fuerunt Daniel

niel & tres pueri, & alij huiusmodi. Deinde connumerāt genera discipline. Probasti nos, inquit, in tērationib⁹: hoc est, exquisiisti quonā modo fidē ac patiētiā haberem⁹.

Igne nos examinasti sicut examinatur argentum. Hoc propter caminum ignis dictum est, in quo fuerūt tres pueri. Possumus etiam per ignem, ipsam tribulationem, atque calamitatum flammam intelligere.

Induxisti nos in laqueum. Hoc propter lacum leonum dictum videtur, in quem Daniel immissus est: tametsi omne aliud afflictionis genus intelligi possit.

Posuisti tribulationes in dorso nostro. Piagas nimirum & verbera, quibus premebamur. Verisimile est autem eos verberibus sæpe fuisse afflictos. Vel per tribulationes, omne calamitarum genus significat, per dorsum autem, totum hominem, veluti totum à patte.

Imposuisti homines super capita nostra. Subiecisti nos inimicis nostris, dedistiq; eis, vt conculcaremur. Metaphoric⁹ enim sermo est. Olim nanque reges qui aliquos deuicerant, solebant in triumphis captiuorū capita cōculcare.

Transiimus per ignem & aquam. Per ignem & aquā, varias calamitates intellige, & quia animā incēdunt, & quia demergunt & suffocant. Illud querendū videtur, cur deū potius acculent Iudæi, eique calamitatū suarum causam adscribant, potius quàm Babylonis, à quibus afflictī fuerāt. Deo etenim dicunt: igne nos examinasti, item induxisti nos in laqueum, & alia huiusmodi. Ad quod dicendum est: illos deo omnia hæc ascribere, quia cognoscebāt ab illo fuisse, vt inimici tanta potuissent aduersus se: permittit autem sæpenumero seruos suos castigari.

Et eduxisti nos in refrigerium. Et tamē tu nostri misertus in refrigerium nos postea adduxisti. Illud etiam animaduertendum, quod verba illa: probasti nos, & quæ sequuntur, vsque ad illa: eduxisti nos, vt Paulus docet, prædicta sunt, ex persona martyrum Christi. Hæc etenim omnia Christi martyres diuisim saltem sustinuerunt.

Inuolabimus in domum tuam in holocaustis. Iuxta historiam verba clara sunt, iuxta anagogen domus dei cœlum est. Holocausta autem perfectæ sunt operationes virtutum quas iusti ac sancti viri deo sacrificant.

Reddam tibi vota mea quæ distinxerunt labia mea, & locutum est os meum in tribulatione mea. Per vota promissiones intelligit. Quod vero ait: locutum est os meum, declarando dixit, priora illa verba: distinxerunt labia mea.

Holocausta medullata offeram tibi. Non simpliciter dixit holocausta, sed pingua. Est autem pinguis illa virtutis operatio, quæ excellens est, & præ omnibus præcipua.

Cum incenso arietum offeram tibi boues cum hircis. Iuxta historiam quidem, vt alibi diximus, manifesta sunt sacrificiorum genera. Offerebatur enim omnia, quæ hic commemorantur in sacrificiis. iuxta anagogen vero, incensum dici potest bonus ille odor, qui ab anima munda, ac pura spirat. Arietes vero, principales anime cogitationes, quæ veluti cornu quoddam carnales feriunt passionibus: & boues, ipsius corporis operationes. Est etenim bos terræ operator, & hominis corpus, è terra creatum est: & terram colit. Per hircos autem supplicationes intelligimus pro peccatis, quoniam pro peccatis hirci olim immolabantur. Omnia hæc inquit, tibi offeram, vbi me inimicorum seruitute liberaueris.

Venite audite, & narrabo vobis, omnes qui timeris deum, quanta fecit anima mea. Ordo huius versiculi fit per hyperbaton, vt sit sensus: venite, & audite omnes, qui timeris deum: & narrabo vobis quanta fecit anime meæ: hoc est, quanta fecerit mihi. Vel per se simpliciter legendum est, quæcunque fecit anime meæ: hoc est, quæcunque fecit mihi bona. Deinde narrat, quomodo hæc sibi præstiterit beneficia.

Ad ipsam ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea. Exaltaui, inquit, linguam meam, inuocando illum mihi in auxilium obseruandum vero est, quod præpositio sub, posita est pro præpositione, in: ac si diceret: in lingua mea: & simile est, quod alibi legimus: sub lingua eius labor & dolor: item: venenum aspidum sub labiis eorum.

Iniustitiam si aspexi in corde meo, non exaudiat me dominus. Quando, inquit, deum rogabam, iniustum tunc aut iniquum quippiam in corde meo non considerabam, sermonique suo propheta fidem faciens: ait: si huiusmodi alicuius rei mihi sui conscius, nuquam me in posterum deus exaudiat, quando eum inuocabo.

Propterea exaudiuit me deus. Quoniam scilicet puro ac
mua

mundo corde ei preces obruli. Si aliquid ab eo igitur consecuturi sumus, munda nos cum conscientia oportet ad eum supplicantes accedere.

Intendit vocem orationis meæ. Simile est quod legimus in tertio versiculo quinti psalmi.

Benedictus deus qui non amouit orationem meam. A se, inquam, eam non amouit.

Et misericordiam suam à me. A communi sensu sumendum est verbum: non amouit.

In finem in hymnis psalmus cantici.

In finem inscribitur, quoniam dei verbi incarnationem prædicit, ad cuius finem respicere lectori iubet: in hymnis vero, quia laudando illum esse admonet. Quia autem sit psalmus cantici, diximus in proemio operis.

PSALMVS LXVI.

Deus misereatur nostri & benedicat nobis. Præuidens propheta diuinæ incarnationis mysterium, adimpleri supplicat, quod præuidet. Et primo quidem deum petit vt humane misereatur nature, quæ sub sæua dæmonis detinebatur tyrannide: deinde benedici etiam, hoc est, sanctificari eam rogat. Quid autem sit benedicere, vide in 5. versiculo psalmi. 20.

Appareat vultus eius super nos. Vultus seu facies patris, si-^{iniquitas}lius est. Qui vidit enim, inquit, me vidit & patrem meum. Op-⁷⁰tantis igitur in more propheta ait: appareat vultus eius: hoc est, vt inam illuceat nobis vultus patris, ipse scilicet filius, sua nimirum incarnatione: & super nos illuceat, qui in terra sumus. Vel vultus eius: hoc est, vultus Christi secundum carnem, ipse videlicet Christus nobis illuceat.

Et misereatur nostri. Bis deum rogat vt sui misereatur, veluti optatæ rei valde cupidus.

Vt cognoscant in terra viam tuam. Hoc, inquit, atque illud fieri opto, vt homines qui in terra sunt, cognoscant viam vitæ, ac conuersationis tuæ, per quam tu ambulasti, & quam tu ostendisti discipulis.

In omnibus gentibus salutare tuum. Atque vt homines inquit, in omnibus gentibus cognoscant incarnationem tuam, quæ propter nos facta est. Hanc etenim salutare appellat, quia propter eam saluamur.

Confiteantur tibi populi deus, confiteantur tibi populi omnes. Po

puli quidē simpliciter dicti, ij intelligendi sunt, qui ex cir-
cūcisione: populi autē omnes ij qui ex gentibus credide-
re, veluti plures ex multis nationibus congregati. Confi-
teantur autē: hoc est, gratias agant, & laudent quōd pro-
pter eorum salutem humanam carnem assumpturus es.

Letentur, & exultent gentes. Hæc clara sunt. De lætitia
autem & exultatione, plerumque alibi diximus. Deinde
causam lætitiæ addit.

*νεγνῆς ὠθῶ-
νται
ὁ θυμῶν.*

*Quoniam iudicabis populos in rectitudine, & gentes in terra
diriges. Quoniam Iudæos, qui olim populi tui fuerunt,
iuste iudicabis: eo quōd te non susceperint. Et existens
in terra, diriges gentes ad semitam virtutum. Vel diriges
gentes, quæ in terra sunt.*

*Confiteantur tibi populi deus, consteantur tibi populi omnes.
Eandem rursus sententiam repetit, vt celeres populos
faciat, & promptiores eos reddat.*

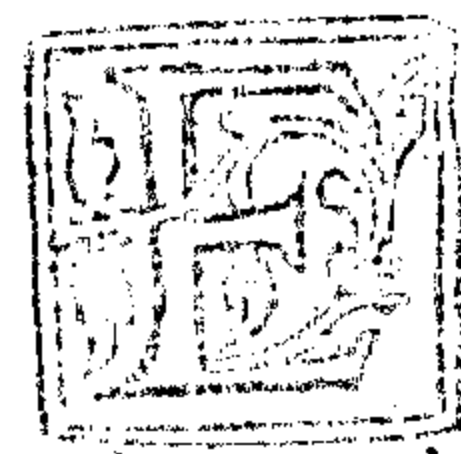
*Terra dedit fructum suum. Hominibus etenim à deo be-
nedictis, terra abunde fructificauit. vel fructum terre ho-
mines appellat, qui è terra nati sunt, quiq̄ue per tribula-
tiones, & virtutum exercitationes deo in fructū dati
sunt. vel per fructum, ipsum Christum intelligit.*

Benedicat nos deus, deus noster, benedicat nos deus Vide aper-
tum ac denudatum sanctissimæ trinitatis mysterium,
hac triplicatione deus deus, deus.

Et metuant eum omnes fines terræ. Ea triplicatione qui-
dem vt diximus tres expressit personas, singulari autem
sermone, cum, non eos, adorari iubens, diuinitatis vnita-
tem significauit. Nam & si vnaquæque personarū deus
sit, omnes tamen personæ non tres dij, sed vnus esse
deus dicuntur.

In finem psalmus cantici ipsi David.

*In finem quidem inscribitur, quia saluatoris aduentum, &
demonū destructionē manifestus prænuñciat: quid autem sit psal-
mus cantici, iam alibi diximus. PSALMVS LXVII.*

*Exurgat deus, & dissipentur inimici eius. Cum de-
mones in humanū genus tyrānidē exercerēt
nec homo aliquis, nec angel⁹ captiuus homi-
nibus opem ferret, vocat propheta in auxi-
lium, ipsum omnium creatorem, rogans eum, vt celeri-*

ter

ter exurgat. Surrectionem autē in deo, sane & digne deo
intelliges, motum quendam esse ad delinquentiū vindi-
ctam. Et licet verbum, exurgat, imperatiui sit modi, vt ex
græca lectione aperte dignoscitur, sensum tamen op-
tantis habet hoc in loco: & simili modo alia sequentia
verba: quemadmodum & multis aliis in locis reperitur:
vbi etiam diximus. Inimici autem dei, proprie dæmones
sunt, veluti rebelles, ac deo aduersantes.

Et fugiant, qui oderunt eum à facie eius. Fugiant à præsen-
tia & conspectu dei, illius, vultū in carne ferre nequeun-
tes. Quōd etiam re ipsa accidisse videmus: cum sicubi
Christus coleretur, illius adeo præsentiam fugerent dæ-
mones, vt retro nunquam conuerterentur.

Sicut deficit fumus, deficiant. Quemadmodum deficit fu-
mus spirante vento, ita etiam hi dæmones deficiant, im-
pulsī nimirum ac dissipati à sancto spiritu.

Sicut liquefit cæra à facie ignis, sic pereant peccatores à facie dei.
Quemadmodum, inquit, aspectu ignis cæra liquefit, ita
dæmones à cōspectu Christi, qui ignis consumēs est de-
fluentes euanescent. Et quod ait: pereant, non ideo dixit,
quia profus delendi sint dæmones, ita, vt amplius nulli
sint, sed quia in eisdem amplius locis non regnabunt. Eof-
dem etiam dæmones propheta peccatores appellat, quia
& primi omnium in deum peccarūt, & quia peccatorum
inuentores merito dici possunt & magistri.

τῆς μετῆς.

Et iusti letentur. Per iustos, eos intelligit, qui per fidem
in Christum erant iustificandi. Hi igitur destructa dæmo-
num tyrannide lætentur.

*ἐν φφ αὐθῆσσι
ταῖς.*

Exultent in conspectu dei & delectentur in lætitia. In cōspectu
dei, qui eos nimirum protegit, & custodit, iuxta illud: ocu-
li domini super iustos. Verba autem exultent, delectentur,
& lætentur, idem significant: coniuncta tamen summam
gaudij indicant intensiōnem.

*Cantate deo. Vos, qui huiusmodi gaudio digni facti estis.
Psallite nomini eius.* Hoc declarauimus in tertio versicu-
lo 8. psalmi.

Iter facite ei, qui ascendit super occasus, dominus nomē illi. Ad
apostolos est sermo, quo iubetur vt ad gētes excurrāt, &
viā animarū, ipsarum scilicet gentium, per prædicationē

ἐν τῶν δυνάμεων.

aduenienti Christo præparēt. Simile illud est, quod apud
Esaïam ex persona præcursoris dictū legimus: parate viā
domino, viam, inquit, Christo facite, omne impedimentū
ex ea, atq; offendiculum auferentes. Ascendere autē eum
dixit super occasus, quia cū inaccessibilis lux sit, & sol iu-
stitiæ, super hominū animas ascendit, & per fidē in his a-
nimabus habitauit, quæ antea occasus, hoc est noctes me-
rito dici poterāt, propter obscuritatem atq; calignē erro-
ris, quæ olim circumfusæ detinebantur. Vel occasus dixit,
pro vniuerso mundo, iuxta illud: & lux in tenebris lucet,
& tenebræ eam non cōprehenderunt. Tenebras etenim
illic euāgelista vniuersum orbē: hoc est, vniuersos mundi
homines appellauit. Deinde etiā illius nomen dicit, q̄ sci-
licet domin⁹ omnīū ac de⁹ est ille, qui ascēdit, vt dixim⁹.

Et exultate in conspectu eius. Hoc paulo superius in tertio
versiculo exposuimus.

Ταράχθιτω
σαν.

Turbetur à facie eius patris orphanorum ac iudicis viduarum.
Quod ait, à facie eius, exposuimus superi⁹ in secundo ver-
siculo. Patris autē & iudicis appellatiōe, & summā illum
prouidentiam, & curam habere demonstraui, & iudican-
di in super potestatem exercere. Nam & curā eorum ha-
bet deus, qui omni videntur ope destituti, & iudex etiam
eorū est qui per alicuius iniuriam opprimuntur. Orpha-
nos præterea, ac viduas eos appellat, qui ex gentib⁹ cred-
derūt, alterū quidē, eo q̄ patrē olim suum, diabolū videli-
cet, abiecerunt, alterum vero, quia fideles animæ, quæ crei-
diderunt, ipso prorsus viduatæ sunt diabolo, quem antea
sponsū habebant, & cui adhæserant: quippe cū post præ-
dicationem & baptisma, alium patrem aliumq; spōsum,
loco priorum receperint: ipsum nimirum deum, quem in
patrem quidem acceperunt veluti curatorem, & prou-
identiam necessariorum omnium habentem, atque in
sponsū, cui vt castæ virgines coniungantur per fidem.

Deus in loco sancto suo. In cælo nimirum, & subintelligi-
tur, verbū, est. Nā cum dixerit: exurgat deus: iter faci-
te ei qui ascendit super occasus: necessario subdidit: deus
in loco sancto suo: vt doceret, quod ille deus, qui existit
in cælo, vbi locū sanctum suum esse dicimus, idē ille est,
qui exurgit in auxilium, & qui ascendit super occasus, &
qui

qui administrat, quæcūq; ei grata sunt, nullavtēs loci ma-
tatiōe, nullo trāsitu, est etenī circūscript⁹ de⁹. Simile etiā
illud est: Nemo ascēdit in cœlū, nisi q̄ descēdit de cælo fi-
lius hominis, qui est in cælo, in terra etenī cōuersans dei
filius in cælo erat idiuifus à præ. Dicitur etiā loc⁹ sanct⁹,
ecclesia fidelīū, & q̄libet fidelis vir religios⁹, ac deo grat⁹.

μονοθεϊστος

Deus habitare facit vnus moris homines in domo. Vnius mo-
ris hoīes eos esse intellige, qui iusti sunt ac virtute prædi-
diti, veluti omni prorsus malitiæ duplicitate ac doli cōpli-
catione carentes, vni tantum rei, hoc est, diuino cultui in-
cūbētes, hos etenim homines deus in ea domo habitare
facit, de qua Apost. Paulus dicit: q̄ habitationē ex deo ha-
bemus nō manu factā, eternā in cœlis. Symmachus vero
pro hominibus, quos vnus moris esse dixit propheta, seu
vnanimis, monachos reddidit: quasi ab oī mūdano ne-
gocio prorsus segregatos, ac solitarios: quosq; singulari-
ter de⁹ habitare facit in paruis domiciliis. & iuxta hunc
sensum prædicere videtur propheta Anachoretarū vitā.

Educens vinclos in fortitudine. Educēs, hoc est, liberās, eos
nimirum, qui peccatorum suorum cathenis, & dæmo-
num vinculis, hoc est, affectibus seu passionibus, ac pec-
catorum perturbationibus vinciti, atque alligati sunt:
quo sermone fideles intelligit, qui ex gentibus congre-
gandi erant. Educit autem eos in fortitudine, hoc est, in
diuina virtute, ac potentia, qua tyrannum deuicit. vel
etiam, in virtute sermonis euangelici.

Similiter eos, qui exasperant, qui habitant in sepulchris. Non
solum, inquit, tu gentiles educis è vinculis, sed & ipsos
etiam ex circuncisione Iudæos, quos exasperantes appel-
lat, seu exacerbantes, ea ratione quam diximus in psal-
mo 65. Possunt etiam verba hæc ita intelligi, vt prophe-
tiam contineant, de vniuersali mortuorum resurrectio-
ne: quod scilicet deus ex monumentis omnes vinclos
mortis vinculo, educet, ac suscitabit, & quod similiter
educet Iudæos. illa autē verba, qui habitant in sepulchris
ad maiorem declarationem dicta sunt, & per ea omnes
homines significare voluit, qui mortui fuerint, vbi-
cunq; id eis acciderit, aut in terra, aut in mari, aut in igne.

Deus cum egrederis in conspectu populi tui, cū pertransires in

deserto, terra mota est, etenim cœli distillauerunt. Quando dixisti ad Iudæos, ecce dimittitur domus vestra deserta, & quando Hieremiæ prophetia ex persona Christi prolata, finem accepit, quæ dicit: quoniã dereliquerunt domum meam, diuisi hereditatem meam. Tunc etenim postquam egressus es, recedens à conspectu populi, qui eousque tuus fuerat & pertransisti ad ecclesiam ex gentibus congregatam, quæ olim deserta erat, ac nuda omni scientia, atque cognitione dei, sterilisque, atque infructuosa germine virtutum, tunc, inquam, postquam existi terra commota est, passionis nimirum, & resurrectionis tempore. & cœli distillauerunt, descendente sancto spiritu in Apostolos, in die Pentecostes. vel terra commota est, pertransientibus gentibus ab errore ad veritatem, & stillauerunt Apostoli aquam predicationis, qua fideles irrigabantur animæ. Apostoli etenim cœli esse dicuntur, & quia cœlestia sapiunt, & quia quibuscumque terrenis rebus supereminet. illa autem coniunctio, enim, superflua est.

A facie dei Sinai, à facie dei Israel. A facie dei circumloquendo dixit, pro ab ipso deo, ut sit sensus: hæc facta sunt ab eo qui est deus montis Sinai. ipse etenim idem est, qui & deus Sinai dicitur, & deus Israel. Horum autem nominum meminuit propheta, quia & in monte Sina, deus miracula operatus est, & quia apparuit Israel, hoc est, patriarchæ Iacob. est enim idem deus, qui hæc omnia operatur, & non est alius deus, præter eum.

Pluuiam voluntariam segregabis deus hereditati tuæ. Per hereditatem dei, gentes intelligit, iuxta illud: Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam: per pluuiam vero euangelicum sermonem, quo duriores irrigantur, ac molliuntur animæ: quam euangelij pluuiam appellat voluntariam, eo quod Mosaica lex non data erat ex mera dei voluntate, sed potius ex dispensatione. neque enim optabat, aut volebat deus sacrificia, aut alias eiusmodi varias obseruationes, quæ habentur in lege. quis enim hæc exquisiuit? & rursus alibi dominus. Ad duritiam vestram Moyses hæc scripsit, ab initio autem non erat sic. Euangelicæ autem predicationis sermo, diuinæ prorsus congruit voluntati. Vel voluntariam ideo appellat, quia lex etiam inuitos iubebat legem seruare, alioquin lapidabat, cædebat, incendio perdebatur, & sequissime denique

nique occidebat. Predicatio autem euangelica neminem cogit, sed volentibus tantum offertur.

Et infirmata est, tu vero perfecisti eam. Infirmata est, & debilitata, ac diu oppressa idolorum tyrannide. tu vero sanam eam, & perfectam reddidisti, per baptismi regenerationem, renouans nimirum eam, & super solidam mandatorum tuorum petram stabiliens.

Animalia tua habitabunt in ea. Ij nimirum qui à te spirituali cibo aluntur, quique animam, hoc est, vitam habent in te. vel, per animalia Christi Apostolos intellige, quos Abacuch equos appellauit: induxisti, inquam, in mare equos tuos, mare appellans, amarum, saluginosamque, ac sterilem olim gentium infidelitatem.

Parasi in bonitate tua pauperi deus. Per pauperem, gentilem populum intelligit, qui nullas olim spirituales diuitias acceperat. neque enim legem habebat, aut prophetas, sed præ summa dei benignitate alix eis paratæ fuerunt diuitiæ: illa nimirum pluuiam voluntaria.

Dominus dabit verbum euangelij & antibus virtute multa. Hoc ad Apostolos pertinet, quibus, cum piscatores essent, atque idiotæ, subministrauit deus sapientie verbum, atque hoc tanta cum virtute, ut multa etiam, atque admirabilia operarentur miracula.

Rex virtutum dilecti. Dilectum appellat unigenitum filium deum, de quo dictum legimus à patre: Hic est filius meus dilectus. per virtutes vero dilecti, ipsos apostolos intellige, veluti illius milites. eos etenim ut milites susceperat, ut summa vi, ac potentia aduersus demonum impetum resisterent. harum autem virtutum ipse deus pater, rex dicitur esse, regno hoc nimirum sibi per filium parato.

Speciei domus diuidere spolia. Dabit, inquit, eis deus verbum, ut inimicorum exuias diuidant: ipsas nimirum gentes. diuitis enim demonibus expoliarunt eos apostoli, & ab illis homines eos abstulerunt, quæ illis antea inseruiebant. Dabit, dico, deus apostolis verbum, ut inimicorum spolia diuidant, formosissimæ ac speciosissimæ fidelium ecclesie, in qua veluti in decantissima domo Christus dominus habitat: quemadmodum & nos diuisa ea esse conspiciamus. Apostolorum enim alter gentem illam, & alter alteram ad fidem adduxit. possumus etiam per speciem domus, euangelij pulchritudinem intelligere, quo veluti

ἡ γὰρ ἰσχυρία.

quopiam instrumento apostoli hæc spolia diuiserunt: verum tunc non speciei legendum est, sed specie. vtraque enim lectio Græcis potest verbis accommodari.

ἡ ἰσχυρία.

Si dormiatis inter medios clericos. Dormire in præsentis loco posuit pro mori, sermo enim prophetæ est ad apostolos, dicentis, ita demum adducetur vobis hæc spolia, si moriemini inter medios clericos, hoc est, inter medias gentes, quæ in cælesti, hoc est, in fortè, vobis datæ sunt. & sanè quæ predicantes occisi sunt. vel aliter: si dormieritis, hoc est, si imorati fueritis. immoratur enim & diutius permanet, qui dormit.

Ala colubæ de argentea, & posteriora dorsu eius in pallore auri. Colubam putamus Christum esse, ob eius nimirum mansuetudinem, ac patientiam. per huius autem colubæ alas, Christi corpus intelligere possumus, veluti exteriorè, seu magis extremam partem: per posteriora autem dorsu, quæ græci unico vocabulo ἀπὸ τοῦ ὀπίσθεν dicunt, & nos possumus scapulas dicere, animam Christi intelligit, tamquam interiorè, ac magis relictam partem. Splendidum, inquit, atque elegans est Christi corpus, & argenti instar refulget. omni enim caret peccati macula, verum ipsa etiam anima, non minori luce, ac fulgore splendescit, cum purissimo possit auro comparari. ab ipsa enim diuinitate, cui vnita, atque coniuncta est, homini lucis radios sumit. pallorem vero auri dixit, quia pallere solet aurum, quod purissimum est. Alij præcedentem versiculam huic coniungentes, ita exponunt: si stabiliti fueritis in medio duorum testamentorum, veteris nimirum & noui, stabilis enim ac immobilis permanere videtur, ut diximus, qui dormit: & sortes merito appellari possunt duo testamenta, cum illud antiquo populo ante crucem, alterum nouo populo, post crucem, in fortè data sint. si igitur constitueritis in medio vtriusque testamenti, & quod nouum est, veteri consonum credideritis. (verus etenim figura est, & nouum veritas,) tunc alæ columbæ, hoc est, exteriores, ac simpliciores sancti spiritus sensus, splendidi esse vobis videbuntur, & scapulæ, hoc est, interiores, & magis mysticæ contemplationes, instar pallidissimi, ac purissimi auri fulgorem, ac lucem suam vobis demonstrabunt. & quæquam virtute ex his metallis splendidissimum sit, auri tamen splendor intensiorem præ se fert fulgorem. per columbæ vero, sanctum spiritum intelligunt, qui in columbæ specie super Christi-

Christum descendit, cum baptizaretur.

Dum discernit cælestis reges super eam, quasi niue dealbabuntur. *Χειροθίονον* in Selmon. Per reges ipsos etiam apostolos intelligit, eo quod cælesti regnum heredarunt: quos etiam in psalmo 44. principes appellauit. prædicit igitur futurum in die Pentecostes sancti spiritus in Apostolos aduentum. Quando cælestis, inquit, deus mittet, ac diuidet, hoc est, quando sortietur reges super eam: super eam, inquam, hæreditatem, hoc est, super gentes, quæ hæreditas Christi sunt: quod tunc futurum erat, quando ad Apostolos diceretur: euntes docete omnes gentes, tunc reges illi, veluti niue quadam dealbabuntur, hoc est, clari ac splendidi fient, per gratiam scilicet sancti spiritus. & locum etiam addidit, dicens: in Selmon. ipsam autem intelligit Hierusalem, vbi post domini assumptionem, discipuli cõsederunt, donec induiti sunt virtutem ex alto. obseruandum est autem, quod dictio, dum, septennumero futurum tempus designat, ut in præsentis loco: dum discernit, hoc est, postquam discreuerit. hanc autem obseruationem, tradidimus etiam in inscriptione psalmi quinquagesimi.

ἡ ἰσχυρία.

Mons dei, mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis. Montem dei ecclesiã fidelium appellat, veluti à terrenis eleuatam & contemplatione, atque actionibus suis tendentem in cælum. Dei etiam eam esse dicit, quasi propriam eius effectam, atque in illius potestatem delapsam: pingue etiam ob spiritualis pabuli, quod in ea est, tum abundantiam, tum etiam excellentiam: & deinde coagulatum, seu (ut magis poscit Græca dictio) caseatam eam esse dicit ob soliditatem dogmatum, quæ in ea sunt. Caseus etenim, sicuti à coeundo dictus est, aut à lacte coacto, ita etiam soliditatem quamdam significat. Postremo pingue rursus appellat, ob charismatum ac donorum sancti spiritus abundantiam. variis vero laudibus hunc montem laudat, atque exornat propheta ob varias nimirum, ac multiplices illius virtutes.

Quare suspicamini montes coagulatos. Ad ecclesię inimicos est sermo. quare, inquit, suspicamini? hoc est, quare opinamini, alios etiam montes caseatos, quam hunc nostrum montem?

Mons in quo beneplacitum est deo habitare in eo. Mōs, inquit,

quem deus voluit suum esse, vt illic habitaret, hæc, in-
quiens, Requies mea in seculum seculi.

Etenim dominus habitabit in finem. In finē, hoc est, perpe-
tuo. Quid ad hoc dicēt Iudæi? Neq; em̄ habitauit perpe-
tuo dominus ex Sion, sed certo ac finito tantū tempore.

Τὸ ἀρχαῖον
θεῶν μυσιο-
πλάσιον.

Currus dei infinitum multiplicatus. Cū superius dixerit,
iter facite ei qui ascendit super occasus, nūc in specie, cur-
rus dei meminit Per currum vero dei, eos omnes intelli-
gere possumus, qui fidei habenas suscipere, quiq; ad sua-
ue Christi iugum iuncti sunt, ascensoremque & aurigam
eum habent. Huiusmodi enim homines, currus dei dici
possunt: quinimmo & currus multiplicatus ab antiquo
illo iustorum curru, qui inter Iudæos erant.

Χιλιάδες ἐν
θυσούριον.
Ερσιν ἄνυ.

Milia abundantium. Subintellige verbum sunt. Abun-
dantium vero vbertate, ac fertilitate virtutum.

Dominus in eis: in Syna erat in sancto. Subintellige relatiuū,
qui, vt fit sensus: Ille dñs in eis est, qui olim erat in sancto
Syna: & abundat altera præpositio, in. Vnus igitur atque
idem deus est ille, qui tunc in Syna, & qui modo legē sta-
tuit. Sanctum autem Syna appellat, veluti sanctificatum,
ipsius dei præsentia, atque ei dicarum.

ἤχμαλώτεω
σας αἰ χμα-
λωσίαι.

Ascendisti in altum, captiuasti captiuitatem. In altū, hoc est,
in crucem, vel in cœlum. Ascensus autem hic, libertatem
ostendit, dum ait: ascendisti, sponte tua nimirū. Tu etiam
ipsum diabolum, qui tyrannidem in nos exercebat, cru-
cis iaculo confodisti, & gentium captiuitatem captiua-
sti, quam ille antea captiuauerat, eos sibi in seruitutem
redigens. Propterea ipse dominus alibi ait: cum autē ex-
altatus fuero à terra, omnia traham ad me.

Cepisti dona in hominibus. Verum apostolus Paulus hunc
referens versiculum, non cepisti, ait, sed dedisti, & vtrum-
que factum est. Nam ab iis, qui ad se accedunt deus fidē,
& gratiarum actionem capit, & eis contra multiplicata tri-
buit charismatum dona.

Τῶ λαῖσιν
υῶσαι.

Etenim non credentes vt inhabitares. Accepisti em̄ eos ho-
mines, qui primum non credebant. Accepisti autē eos, vt
inhabitares in eis, si te dignum effecti essent habitaculū.

Ἡμερῶν
καθ' ἡμέραν

Dominus deus benedictus, benedictus dominus de die in diem.
Vide sermonem de sancta trinitate: Dñs deus & domi-
nus.

nus. Sic enim Moyfes dixerat: Dñs deus tuus, deus vnus
est. Et cum laudandum eum esse dixisset de die, hoc est,
per totam diē, dictionum obscuritatē declarauit, addēs,
in diem. Alij autem verbā hæc, de die in diem, simpliciter
intelligunt, pro semper, & per dierum successionem.

Prosperū iter nobis faciat deus salutarū nostrorum, deus noster
deus salutis. Hoc etiam in loco contemplari licet sermonē
de Trinitate. Nam ter hic inuocatur dei nomen. Et quia
in Græca lectione dictio, salutarium, & dictio, salutū, solo
accentu differūt, aliqui etiam deum salutū legunt, & sen-
sus idē est. Et quod sequitur: Deus salutis, ad eūdē sēsūm
pertinet, ac si diceret: Deus saluator noster, & deus saluās.

Καὶ υἱὸς
θεοῦ, ἡσώσαν.

Et domini domini exitus mortis. Ad potestatem, inquit, dei
pertinet, vt à morte quis ad vitā educatur. Per mortē ve-
ro, & illā intelligere potes, quæ corporis operationes ex-
tinguit: ipsam nimirum naturalem mortē. Et illam, quæ
virtutum operationes in anima mortificat, quā appella-
mus peccatū. Abvtraq; enim morte potest nos deus libe-
rare. Intelligi etiam possunt hæc verba, vt prophetiā con-
tineāt de saluatoris resurrectione, qui primus exiit à mor-
te. Ea etenim superata in sua carne, rursus resurrexit.

Verumtamen deus confringet capita inimicorū suorum. Princi-
pales, inquit, atque efficaciores dæmonum potentias
confringet, quas capita ideo appellauit, quia in capite po-
tiores, ac præcipuæ sunt nostri corporis vires. Abundat
autem hoc in loco dictio, verumtamen. Huiusmodi autē
confractioem capitum, non intelliges corporalem esse,
cum corporibus careant dæmones. Sed intellectualiter,
cum & ipsi intellectuales sint substantiæ.

Verticem capilli perambulantium in dil. elis corū. Cōfringet,
inquit, deus capita inimicorum perambulantium verticem
capilli, hoc est, conculcantium verticem comæ, comæ di-
co quorumlibet delinquentium. Capillum enim hic dixit
pro coma. Conculcare vero delinquentium comā dicun-
tur dæmones, eo quā peccatores quosq; veluti sibi subie-
ctos cōculcant. Possumus etiā immutato sermone, aliter
exponere: quod cōfringet Dñs capita hominū perambulā-
tium, hoc est, inuestigatiū in delictis humanis capillū verti-
cis, hoc est, tenuissima quæq; hominū peccata. Exquir sit

etenim dæmones, etiam hæc minima, quoties animam viderint rationem deo esse reddituram.

En.

Dixit dominus, ex Bassan conuertam. Bassan confusionem significat, seu sordes. Conuertit igitur deus eos, qui fideles fuerunt ex gentibus ab Idolorum confusione, atque à sordibus peccatorum.

Et vultus de
regis.

Conuertam in profunda maris. Conuertit autem eos deus à sordibus, vt diximus, atque hoc in sacro baptismatis lauacro, quod profunda maris appellauit. In eo etenim deus amarum ac saluginosum demersit peccatum, quæadmodum & Michæas Propheta prædixit. Ipse, inquit, conuertet nos, & miserebitur nostri, & dissoluet peccata nostra, & proiicientur in profunda maris. Per profunda etiã maris, peccatorum profunditatē, hoc est, grauissima queque delicta, possumus intelligere: à quibus delictis conuertit nos deus, ad virtutis lucē adducens. Et iuxta hunc sensum quod dicit in profundis, expones, pro ex profundis, vt sit præpositio pro præpositione.

Vt intingatur pes tuus in sanguine. Hoc autē facies, o dñe, vt seuos prorsus superes dæmones. Est enim sermo metaphorice, & tractus à strenuorum militum certamine, qui cum fuerint victores, cæsorū hostium cadauera conscendunt, & in defluenti sanguine pedes intingunt. Huiusmodi translatione vtitur Esaias, ex persona Christi dicens: Conculcaui eos in furore meo, & deduxi sanguinē eorū in terrā, & aspersa sunt vestimenta mea, in victoria. Sensus igitur præsentis versiculi est, quos eos prorsus superabit. Vel aliter intelligēdo de Christo: per Christi pedem, ipsam possumus Ecclesiã intelligere: que per fidem eū vbiq; fert. Ipsi enim Ecclesię caput est Christus, & ipsa rursus Christo pedū vicē præstat. Hæc igitur Ecclesia intincta est in Christi sanguine, eo nimirū signata, atque intincta, vt quæadmodum ferrum tinctura, sic & ipsa eius sanguine cõsolidata fuerit, ac roborata. Vel etiã martyrum sanguine, tametsi intellectualiter dæmonū sanguinem intellectualiter occisorum, possis etiam intelligere.

Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. A cõmuni sensu rursus sumēdū est verbum, vt intingatur. Canes autem Christi, Episcopi sunt, qui insidiatores expellunt, & rōnales

les greges custodiunt. Horū igitur canum intellectualis lingua intincta est, in sanguine nimirū, qui proflebat ex inimicis. Subaudiendū est enim aliquid ex præcedēti versiculo, ita vt ordo, ac sensus perfectus sit: vt intingatur, inquit, eorū lingua ex inimicorum sanguine, ab ipso deo patre nimirum adiura. Est autē hic sermo metaphoricus. Cæsis siquidem inimicis, cædentium canes labere solent occisorum sanguinem, & illorum cadauera dilaniare.

Visti sunt incessus tui deus. Per incessus hic actiones Christi in carne conuersationemque, ac vitam eius intelligit, quorum omnium spectatores Apostolos fuisse legimus, iuxta quod per alium Prophetam dicitur: post hæc in terra visus est, & cum hominibus conuersatus est.

Επισημοσων
αι μεγαλει
ου.

Incessus dei mei, regis qui est in sancto. Vide, quā ingenue beatus David, Christū fateatur deum esse, veluti, qui certissimam futurorum habebat sciētiam. Sanctum autem patrem ipsum appellat, in quo filius ineffabiliter est. Ego enim, inquit, in patre, & pater in me est.

Præuenerunt principes coniuncti psallentibus. Apostolos principes appellat, quemadmodū & alibi: Constitues, inquit, eos principes super omnē terram, & diximus in psalmo quadragesimo quarto. Hi igitur principes, oēs alios credentes in fide præuenerunt. Per psallentes vero, ipsos Prophetas intelligit, eo quod omnia cecinerint, ac prædixerint, que ad Christū pertinebāt. His igitur Prophetis Apostoli coniuncti fuerunt, hoc est, proximi ac vicini extiterunt, quia & tempore, & prædicatione illos consecuti sunt.

In medio iuencularum tympanistriarum. In medio Iudæarū synagogarum, quæ propter vitæ, atq; cõuersationis imperfectionem, adulescentulæ adhuc, hoc est, imperfectiores fuisse dicuntur, & tympanistriæ, quia nō tam spirituale quam corporale obsequium, atque cultū deo in religione sua exhibebant, ex corporea enim pelle cõficiuntur tympanū. Vel in medio Ecclesiarum, quæ vbiq; locorum sunt. Quæ adulescentulæ etiam dici possunt, ob nouam puramque ac synceram fidem, & tympanistriæ, quia in dei obsequium corpus suum mortificant. Tympana etenim ex mortui corporis pelle confici solent.

In Ecclesiis benedicite deo. Hic sermo, legalis cultus cessa-

tionem prædicit, & Ecclesiarum multitudinē, quæ in variis orbis partibus erigendæ erant. Nam olim vnicū tantum erat omnibus Iudæis templum.

Domino ex fontibus Israel. Domino rursus benedicite ex legis, ac prophetarum libris, ex quibus veluti quibusdam fontibus perennibus, Israelitico populo, dei doctrina, atque cognitio perpetuo scaturiebat, ex quibus fontibus sancti patres ac deo pleni, multa haurientes, hymnos in dei laudem composuerunt.

Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu. Illic, inquit, in Ecclesiis Benjamin aderat, Apostolus scilicet Paulus, qui de tribu fuit Benjamin, & adolescentulus, seu (vt magis poscit Græca dictio) Iunior dicitur, quia vltimus omnium Apostolorum ad fidē accessit. Et in mentis excessu, seu (vt proprie est Græca dictio) in ecstasi, propter raptū eius ad tertium cælum, de quo ipse ait: siue in corpore, siue extra corpus, nescio: deus scit. Nā & in beato Paulo ea impleta sunt, quæ de Benjamin à Iacob patriarcha in benedictionibus prædicta fuerant: Benjamin lupus rapax mane comedet, vespere diuidet cibum. Ipse siquidem Paulus ab initio, lupi instar, Ecclesiam vastabat, furore, atque cædibus pene eam deuorans, & tandem conuersus, non tantū his cædibus abstinuit, sed spiritualem cibū, atque cœlestem panem Ecclesiæ fidelibus, per vniuersum orbem, vt fidelis ac prudens distributor, diuisit.

Principes Iuda duces eorū, principes Zabulon, & principes Neptalim. Ipsarum, inquit, Ecclesiarum duces erunt Apostoli. Apostolos enim intelligit, dum trium harum tribuum principes nominat. Nā & Iacobus, & cæteri fratres domini de Iudæa tribu fuerunt, Petrus, Andreas, Ioānes & Philippus ex vico erant Bethsaida, Marthæū, & Iacobū Alphæi degisse legimus in Capharnaū: Simon autē Zelotes Cananæus fuit. Omnia autē hæc loca in Galilæa erant regione, quæ Zabulō, & Neptalim tribubus in sortē obuenerat. Similiter & alij Apostoli ex his tribubus originē trahebāt. Et principes eos appellauit, non quia ciuitatibus & locis illis dominaretur, sed quia excellentiores, atque honoratiores erant animi nobilitate. Vel subintellige dictionē, ex vt sit sensus, quod principes fuerunt ex tribu Iuda, ex tribu Zabulon,

Zabulon, ex tribu Neptalim.

Manda deus virtuti tuæ. Hæc ad patrē dicta sunt, vt filio mandet ea, quæ ad prædicationem pertinerent. A me ipso etenim, inquit Christus, nihil loquor, sed quæcūque audiero à patre. Quod autem Christus virtus dei dicatur, Apostolus docuit, dicēs de eo, quod dei virtus est, & dei sapiētia.

Confirma hoc deus, quod operatus es in nobis, à tēplo tuo in Hierusalem. Hæc ad filiū dicta sunt, vt Euangelij prædicationem, quod in nos, vel propter nos operatus est, validiorem, ac potentiorē reddat. Vel confirma quod operatus es à templo tuo hoc est, quod perfecisti per assumptā humanitatem, quæ templum dicitur, ac tabernaculum diuinitatis. Nam quod ait, à templo tuo, exponi debet, hoc est, per templum tuum, quod templum, hoc est, quod corpus tuum, habitauit in Hierusalem. Ego enim, inquit, constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.

Tibi offerent reges munera. Gentium nimirum reges. Munera autem, quæ obtulerunt hi reges templa sunt, & prædia deo dicata, & varia alia dona ab eis diuino cultui pie oblata. Hæc autem munera statim offerrent, cum primū te immortalē eorum esse regem, & deum cognouerūt. Quanquam & immutato versiculorū ordine, aliter possumus exponere, vt sensus sit: quod ab hoc terrestri tuo tēplo, reges ferent tibi dona, in supernam Hierusalem, quia per terrestrium horum munerum oblationem, accessum & gratiam apud deum in cœlo consequentur.

Increpa feras arundinis. Fac obmutescere, inquit, intellectuales leones, immites nimirum ac sæuos demones, qui veluti quidam leones, in arundinibus latēt, dū in leuitate, ac sterilitate instabiliū, atque inconstantium in fide hominū, latebras ac nidos suos faciūt: iuxta quod de diabolo scriptum legimus, apud beatum Iob, quod sub omni dormit arbore, apud arundinem, & papyrus, & caricem. Huiusmodi etenim sermone, requiescere dæmonem intelligimus, in iis hominibus, qui plantarum quas supra commemorauimus proprietates seruāt, qui scilicet, aridi sunt ad ferendas virtutes, & quia succū atque humorem multū habēt ad nutriendas voluptates. Huiusmodi etenim proprie

tatis, & naturæ sunt papyrus, & carex.

ἀμύλλαι: *Congregatio taurorum in vaccis populorum ut excludatur qui probati sunt argento.* Per tauros, pontifices & scribas & reliquos Iudeorum principes intelligit, veluti remerarios ac cornu ferientes. Per vaccas vero, seu (vt potius Græca dictiono significat) per iuuecas populorum, plebis multitudinē intelligit, quæ illis suberat. Præfunt enim in armentis tauri & subsunt iuuecæ. Et sensus est: Quod ij, qui cæteris dignitate præminebāt, fuerunt in medio populorū, vt Apostolos excluderent, hoc est, vt impediret eos à prædicatione verbi, Apostolos dico qui argento, hoc est, qui in fide, aut virtute probati sunt. Legimus enim in actis, q̄ cū principes sacerdotum, & seniores vocassent Apostolos, & verberibus cæcidissent, iusserunt ne loqueretur in nomine Iesū. Argento autem probatos dixit, pro, probatos tanquā argentum. Est enim Hebraicæ lingue proprium idioma. Vel subintelligendo dictionem, quasi, alia potest reddi lectio, vt sit, qui probati sunt, quasi argentum.

Disipa gentes, quæ bella volunt. Intellectuales nimirum & sensibiles gentes.

Venient legati ex Aegypto. Per Aegyptum omnes Gentium regiones intellige, quibus intellectualis Pharaō, dē mō dominatur. Ex hac etenim Aegypto v̄turos esse prædicat fideles ad Christum, pro toto orbe intercessuros.

Ἄγχα αὐρή: *Aethiopia proueniet manum suam deo.* Proueniet, hoc est, extendet, Nam qui manū extendit, prouenire quodāmodo illi videtur, quod ꝑcul iacebat. Ab eo igitur quod cōsequitur, significauit id quod præcedit. Extendit autē Aethiopia Candacem illum, quem manū nunc propheta appellat, veluti potentē inter Aethiopes. Vis etenim, ac robur hominis in manu potissimū dignoscitur. Potens autē erat ille Candaces, cum post reginā in imperio prim⁹ haberetur. Alij qui per Aegyptum vniuersum dicunt orbē significari, eo q̄ intellectualis Pharaō totius orbis dominaretur, & per Aethiopiā eiusdem orbis fines denotari. Sunt enim Aethiopes in orbe omnium hominū extremi, qui orientem incolūt & occidentē. Reminiscetur enim, inquit, & cōuertentur ad dominū, vniuersi fines terre. Et iuxta huiusmodi expositionē, quod ait: Proueniet manū suam

suam: simpliciter ac iuxta literā intellige, q̄ supplicet ad Christum manus extendet, fidelis scilicet iam effecta.

Regna terræ cantate deo, psallite domino. Hic versiculus ad duorum præcedentium declarationem consequitur. Vniuersas etenim gentes promiscue canere Christo iubet, & psallere.

Qui ascendet super cælum cæli in orientem. Qui ascendit in cælum in orientem, hoc est, palam, ac manifeste, omnib⁹ videntibus Apostolis, qui in terra erant, & vidētib⁹ etiā omnibus incorporeis angelorū ordinib⁹. E cælo etenim descendens in terram, descendit in occidentē, hoc est, clā & latenter ab omnibus, velatāq; & obtecta ineffabili quodammodo illius diuinitate. Ascendēs vero è terra in cælum palam ascendit, & hoc est, quod ait, ascendisse in orientem. Alij ideò dictum esse putant, in orientem: quia Christus in orientali Hierusalem ora esset, quando in cælum assumptus est. Ita enim iacere dicunt ad Hierusalem montem Oliuarum. Cælum vero cæli illud appellat, qđ est supra firmamentū, quodque ante omnes alios cælos creatum est. Illud enim firmamenti cælum dicitur. Nam per firmamentum, nostrum cælum intelligimus.

κατὰ ἀνατολὰς.

Ecce dabit voci suæ vocem virtutis. Vox Christi, Apostoli sunt, qui Christi loquuntur sermones. His igitur in die Pentecostes sanctum dedit spiritū, quem hoc loco beat⁹ Dauid virtutis vocem appellat, iuxta quod Lucas ait, q̄ factus est repente de cælo sonus tanquam aduenientis spiritus vehementis. Sonus autem voci simillimus est. Virtutis vero vocem dixit, quia & ipse dominus virtutem eū appellauit dicens: donec induamini virtutem ex alto. Vel aliter: per vocem dei præcursores Ioannem intellige, de quo dictum est, ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, per vocem vero virtutis, ipsum Christum, eo quod post salutes illius sermones, diuina quædā vis ac, virtus conseq̄batur. Nam simulac aliquid ab eo dictum erat, statim etiam opere adimplebatur.

Date gloriam deo. Ad fideles sermo est, mandans vt deū glorificent, qui tātā illis impertitus est misericordiam.

Super Israel magnificentia eius. Magnalia, inquit, dei iis

hominibus innotescunt, qui diuinæ contemplationi vacauerint. Israel etenim interpretatur mens videns deum, ille vero qui affectibus, ac passionibus fuerit obsecratus, contemplari non poterit quanta ac qualia deus ob nostram sit operatus salutem. Et quod ait, super Israel dixit pro, ipsi Israel, vel aliter: super fidelium Ecclesiam, quæ mente ac spiritu Christum videt, sunt mirabilia dei quorum contemplatione digna esse semper reputatur.

Et virtus eius in nubibus. Per nubes, hic ipsos etiam Apostolos intelligit, veluti supra existentes atque eminentes à terrenis negotiis, ac veluti spirituali aqua plenos, quam ex sancti spiritus profundis hauserunt, ut animarum arua ac campos, hoc est, ut ipsos credentes irrigarent.

Mirabilis deus in sanctis suis. Soli, inquit, sancti deum admirantur: veluti qui magnificas atque amplissimas illius administrationes soli pro animi dignitate concipere ac comprehendere possint. Mirabilis igitur atque admirandus eis est.

Ipsa dabit virtutem et fortitudinem populo suo. Nouo nimirum populo: virtutem quidem ut ab idolorum errore & seductione eripiantur, fortitudinem vero ut per eam iam sincera fide constanter possint permanere.

Benedictus deus. Qui rite omnia administravit, qui creauit nos, & denuo iterum reparauit, qui tantis populis suum donis dignum effecit. Et hæc quidem huius psalmi expositio est iuxta Anagogen. Verum & Iudæi iuxta historiam rebus suis accommodare eum conantur. sed exequi propositum non possunt, scire igitur decet, quo pacto illius sensum detorqueant. Aiunt enim: exurgat deus in auxilium corporalis Israel. Et per inimicos, Philistæos aut alios alienigenas populos intelligunt, quos etiam esse eos dicunt, qui deum oderunt, & peccatores in super & iniquos, Per iustos vero omnes probos ac virtute preeditos viros intelligunt, qui tunc erant inter Iudæos. Et quod ait, Iter facite ei qui ascendit super occasus: aiunt de Arca dictum esse, cum sanctus spiritus parari viam iusserit, per quam deus erat ascendurus, atque hoc in occidentali parte Hierusalem. Ita enim situm fuit se templum dicunt in quo tandem arca quiescit. Deus in loco sancto suo, hoc est, in templo, qui Iudæorum populum (quos vnanimes, seu vniuersi moris homines appellari dicunt, quia

quia in vnum deum credunt) habitare facit in domo, hoc est in templo suo. Deinde ea connumerari dicunt, quæ in exitu Aegypti contigerunt. magna enim vi eduxit deus Iudæos de Aegypto, seruitute antea illic alligatos, quos & paulo post exasperatos appellati dicunt, ratione quam alibi diximus, & sepulchrorum habitatores, eo quod dum in Aegypto essent, tanquam penè mortui reputabantur, & nihil per se poterant operari. Egrediebatur autem tunc deus coram populo in columna nubis & ignis, & simul cum populo pertransibat in desertum. Tunc etiam terra concussa est, facta nimirum validissima quadam tempestate in monte Sina, & cæli destillauerunt manna. Per voluntariam vero pluuiam, gratam aquam intelligunt, quæ fructuum prestitit copiam. Et infirmata est, eorum nimirum hereditas, quando in Aegypto variis calamitatibus atque afflictionibus fuit percussa. Perfecit autem eam deus muniens & corroborans eam regno. Per animalia vero dei, seipsum intelligunt, veluti deo dicatos. Preparaisti etiam, inquit, tu deus ea bona pauperi populo tuo erranti in deserto, & certam adhuc regionem non habenti. Et per euangelizantes, antiquos prophetas intelligunt, qui populo annunciabant, ut inimicorum spolia diuideret, & ad templi pulchritudinem atque ornatum ea deputaret. Qua in re falsa dicere conuincuntur, cum nulla fuerint spolia, quæ illi ad decorum templi obtulerint, sed ut diximus, Anagogicè hæc omnia intelligenda sunt. Per dilectum etiam, ipsum David intelligunt, aut Salomonem, & verba illa, si dormieritis inter medios clericos, ita exponunt, si stabiliti fueritis in medio priorum terre promissionis, quæ prædicia vobis in clericos, hoc est, in sortes contigerunt, adeo vestre augetur diuitiæ, ut a columbarum, quas prædiuites viri gypsinas super repta in summæ felicitatis signum infigere solebant, futuræ fiat deargentatæ, & scapulæ, seu posteriora dorsi, pallidissimo ac purissimo sint auro ornanda. Verum nullibi legimus Iudæos huiusmodi ritum aliquando seruasse, ut colubas in domorum tectis infigerent. Dum discernit, hoc est, dum eligit cælestis deus reges super Hierusalem, splendescunt & lucebunt illi reges in ea. Montem etiam dei Sion, appellat montem pinguem, quia pascentia illic peccora facile pinguescant, & montem coagulatum similiter, seu caseatum, quia pascu-

rum abundantia assidue lac præbeat. Verū quod dicitur: etenim dñs habitabit in finem, vt iam prædiximus, ab eis recte exponi non potest. Per currū etiā dei seipfos intelligunt, quasi in ipsis solis deus requiesceret, & quem currū multiplicatū esse dicūt in infinitum, hoc est, valde numerosum, & millia etiam abundantium diuitiis in eis esse: item quòd dñs ille in eis est, qui olim fuit in Sina, cum eorum progenitoribus. Et ad deum deinde sermonem dirigunt, dicentes: ascendisti in altum, hoc est, sublimis atque excelsus, reputatus es supra omnes. Captiuasti captiuitatem per populū tuum, qui hostes tuos deuicit. Accepisti dona, hoc est, oblationes, deo dicatas, & eos homines qui tibi antea non parebant, accepisti in seruos, vt inhabitare eos faceres simul cū populo tuo, atq; ei seruire. Quæ sequuntur manifesta sunt. A dño autem sunt exitus ac viz mortis, qui cōteret alienigenarū capita, & verticē capilli hominum perambulātium in peccatis. Decreuisse etiam olim deum dicunt, & dixisse. Conuertā, hoc est, eripiam populū meū, & saluum educā è Bassanitide regione, in qua Oggigas regnauit, & conuertam eum ex profundo maris sanguinum. Riui enim sanguinū tunc inundarunt, iis interfectis, qui cū Ogrege erant, vt pes tuus ò Hebræe inringatur in iugulatorū hominū sanguine, & ipsa etiam lingua canum tuorū, ex eodem inimicorū sanguine per ipsum deum inringatur. Itinera autem esse dicūt dei vias, hoc est, dei vestigia olim in monte Sina. Ascendit enim, inquit, in monte Moyfes & Aaron. & quæ sequuntur. Et paulo post, & viderunt locum vbi steterat deus Israel, & quæ sub pedibus eius opus lapidis Saphyri. Per sanctū vero, ipsum intelligunt cœlum. Sequitur: Præuenerūt populum, ipsius populi principes. Inter canēdum etenim deo, atque inter psallendum, adstiterunt propius psallentium choro, in medio iuencularum tympanitriarum, & accidisse hæc intelligunt, post transitum maris rubri, quando Maria soror Aaron, prima inter alias adolescētulas cepit canere canticū. Et quod sequitur: In ecclesiis benedicite deo, nullo pacto, suo possunt accommodare proposito. Et Benjamin pro tota tribu intelligūt, & adulescentiorē, seu iuniorem appellari dicunt, quia cæterorum fratrū iunior fuerit

fuerit. In extasi vero & mentis excessu, eum fuisse dicunt, eo quòd huius tribus milites in certamine furere quodammodo, atq; extra se rapi videbantur: verum frigida admodum huiusmodi videtur expositio. Principes etiam Iuda regnasse dicunt in populo Hebræorum: principes autem Zabulon, & Neptalim ideo aiunt hic fuisse commemoratos, quia cæteris insigniores harū tribuum homines videbantur, ob summam, quam in bello semper ostenderunt, strenuitatē. Deinde manda, inquit, deus virtuti tuæ: hoc est, angelis tuis. Virtus enim dei angelus: manda inquam ea quæ ad defensionē nostram pertinet, & confirma regnū, quod in nobis iam parasti, si non propter nos, saltem propter celebre templum tuum. Ita enim intelligunt illa verba: à templo tuo. Tibi etiam ferent reges munera: vt Salomonis tēpore factum est, ab Hiram rege Tyri, qui ligna ad constructionem templi cedrina obtulit. Per feras autem harundinis, immires gētes intelligunt, quæ in occultis, atq; accessu difficillimis locis habitabant. Congregationem etiam taurorum seipfos esse asserunt, veluti duces quosdam inter subiectos populos confidentes, & congregationem conuocantes, eorūq; dirigentes, ac conseruantes: vt excludant, hoc est, vt ex clausura liberent populum probatum in munditia fidei, tanquam argentum. Quod sequitur: venient legati ex Aegypto: impletum esse dicunt Salomonis tempore, quando Aethiopia suam ad Salomonem manum: hoc est, quando vim ac potentiam suam misit: illam scilicet reginam quæ visitatura venit Salomonē: & quæ sequuntur eodem conantur tenore, rebus suis accommodare: quanquam, vt diximus, conuincatur nō posse. Illud profecto admiratione dignum est, quomodo sanctus spiritus anagogicū sensum cum historico complicauerit, & præcipuis quibusdā locis meram anagogem, omni prorsus nudam historia apposuerit, ad conuincendum aduersarios Iudæos.

In finem pro iis, qui commutabuntur, Psalmus ipsi David.

In finem inscribitur ob prophetias hic contentas, quæ ad finem tendebant, & pro iis qui commutabuntur, quia rerum mutationem pertractat. Conscribitur autem fuit ex populi persona, qui captiuus erat in Babylone, & mutatione facta à seruitute libera-

tus, & in patriam restitutus est. Accommodari etiam potest cui-
libet fidei, qui à visibilibus atque ab inuisibilibus hostium op-
pressionem fuerit liberatus. PSALMVS LXVIII.

Saluum me fac deus quoniam intrauerunt aqua vsque ad ani-
mam meam. Per aquas, tentationum ac calamitatum
affluentiam intelligit, quæ ab inuisibilibus, vt diximus,
seu à visibilibus inimicis proueniant: quarum calamita-
tum profunditas, aquarum instar, facillime omnes suffo-
cat, qui in eam inciderint. Huiusmodi aquæ, inquit, totum
me obtexerunt, & ad ipsam vsque animam peruenerunt:
quo sermone doloris sui vehementiam demonstrat.

ὑπόβασις. **I**nfixus sum in limo profundi, & non est subsistentia. Quædã
exemplaria habent: infixus sum in materia. Græcæ enim
dictiones ἰλῶς & ὑλῆ (quarū prior limum, altera materiam
significat) modica & literarum & vocum differentia di-
stinguntur. Quocirca scriptorum vitio facillè introducta
est lectionis varietas. Verum vtrunque legas, fecem illam
propheta metaphoricè significare voluit, quæ sub profun-
do aquæ esse solet. Qui igitur in huiusmodi fece infixi
sunt, subsistentiam, hoc est, stabilitatem nullam inueniunt,
ipsa nimirum fece, ob cœnosam ac fluxã illam materiam
semper magis infra se confidente.

ἔτι τὰ βάθη. **V**eni in profunda maris, & tempestas demersit me. His tribus
proximis versiculis eandem propheta ubiq; repetit sen-
tentiam, multiplicibus absorptum se esse asserens cala-
mitatibus, quas variis explicare conatur nominibus:
aquas primo eas appellans. eo quòd impetu quodã, aquæ
instar defluunt, & suffocant: deinde limum profundi, pro-
pter infinitatē. & tertio, profunda maris, ob copiam atq;
amaritudinem aquarum: postremo etiam tempestatem,
ob summam huiusmodi calamitatum vehementiam.

Laboraui clamans, rauca facta sunt fauces mea. Clamans sci-
licet ad te, vnde assiduo atque intenso clamore effectus
sum raucus.

Defecerunt oculi mei. Fatigati nimirum ac debiles effecti
dum intenti te intuentur.

Dum spero in deum meum. Hoc mihi accidit quia in te ran-
tum spero. A te solummodo, opem, & posco & expecto,
atque ideo intentus te intueor.

Multipli

Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gra-
tis: inualuerunt inimici mei, qui persequuntur me iniuste. Et
multi, inquit, sunt, & potentes, qui persequuntur me, &
sine causâ oderunt me.

Qua non rapui, tunc exsoluebam. Metaphoricus est sermo,
desumptus ab iis, qui ea reddunt quæ nunquam abstule-
runt: & sensus est: quòd earum rerum causa se pœnas da-
re dicit, pro quibus ipse molestiam alicui aliquã nunquã
intulerat. Et quòd ait: tunc exsoluebam: ad illud tēpus re-
ferendū est, quando pœnæ huiusmodi ab eo exigebantur.

Deus tu nosti insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt
abscondita. Tu, inquit, nosti omnia, tu insipientiam meam
cernis, & si quid auersus eos aut imprudenter egi, aut de-
liqui, nihil prorsus te latet.

Non erubescant super me, qui sustinent te domine, domine vir-
tutum. Quod ait super me, est constructio indifferens, pro
in me. Non erubescant igitur in me, quasi id auxilium non
sim consecutus quod à te expectabam. Illi, inquam, non
erubescant in me, qui sustinent: hoc est, qui expectant te
sibi adiutorem futurum. Dominum autem virtutum seu
potentiarum, eum appellauit, veluti qui saluare omnes
potest, qui illum inuocant.

Neque confundantur super me, qui querunt te deus Israel. Si-
milis est sententia, quam in præcedenti habuimus versi-
culo. Illi vero querere deum dicuntur, qui in angustiis
atque afflictionibus propriis eum inuocant.

Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio fa-
ciem meam. De opprobrio dictum est in plal. 45. ibi: quo-
niam exprobrabant mihi inimici mei, dicentes: vbi est deus
tuus? post opprobrium vero, sequitur confusio.

Extraneus factus sum fratribus meis, & hospes filiis matris
meæ. Quæ sequuntur manifeste Christo cōgruunt. Qui-
dam vero & superiora ei esse applicanda contēdunt, veluti
passo lege humanæ naturæ. Per fratres autē Iudæos in-
telligit. Eundem enim omnes progenitorem Abrahamā ha-
bebant, quos simili modo matris suæ filios appellat, ob
Sarram communē omnium matrē. Hi igitur fratres sui ex-
traneū eum reputarunt, cū dicerent: hunc nescimus vnde
sit: & rursus: nōne benedicimus quia Samaritanus es, &

A 5

dæmonium habes. atq; ideo ipse etiam Ioannes euangelista dicebat: in propria venit & sui eum non receperunt.

Quoniam zelus domus tua comedit me. Hoc impletum est quando magna cum autoritate euentes & vendentes expulit de templo. Meminerunt enim, inquit, discipuli, quod scriptum erat: zelus domus tuę comedit me: zelum appellans iustam illam indignationem, quam conceperat, quia nullam dei templo reuerentiam exhibebant.

Opprobria exprobrantium tibi, ceciderunt super me. Hęc etiã versiculũ magnus Paulus Christo accommodauit, scribēs ad Roma. dicit igitur Christus ad patrem: opprobria ego tua reputaui mea esse, quia scilicet vnum sumus: ea autē dico opprobria, quę idolatrę homines in te iactabāt, infirmitatem tibi exprobrantes, quasi in vna Iudęorũ gente tantũ coleris & pauci te in orbe homines adorarēt. Quo circa ego ĩ vniuersas nationes tui cognitionē expãdi.

Et operui in ieiunio animam meam. Maceraui atque affixi me, quando quadraginta diebus ieiunauit, & alias sæpenu mero.

Et factum est in opprobrium mihi. Et hoc ieiunium factum est mihi in opprobrium. Hinc etenim infirmũ me ac debilem esse dęmon suspicatus est, & veluti simplicē ac nudum hominem exprobrauit, & multipliciter tentauit.

Et posui indumentum meum saccum. Per saccum assumptã carnem intelligit, ita enim eam appellauit propter illius asperitatem & tactui resistentem naturam.

Ἰδοὺ ἰσχυροὺ
ἐν πύλαις.

Et factus sum eis in parabolam, aduersum me nugabantur, qui sedebant in portis, & in me psallebant, qui bibebāt vinum. Verisimile est, qđ Christus post mortē factus sit in parabolam Iudęis, & qđ aduersus inimicos eadē imprecarētur, qualia Christum pati viderant, quodq; eadem ferē dicerentur & vociferarentur ab iis, qui conciliis & conuentibus eorum intererant apud templi ianuas, vbi eiusmodi hominum cœtus conuenire atq; congregari solebant. Neq; eos etiã

Τῆ προσου-
χῆ μὲ πρὸς
οὐ μύρι.

Christi fanz atque honori pepercisse verisimile est, qui comestationibus & symposiis vacabant, cum huiusmodi homines vino vires præstante, facillime carmina ac cãtus soleant cum immodestia ac mordacitate componere.

Ego autem oratione mea ad te. Alterũ explicuit propheta sermo

sermonem ex Christi persona, & rursus alterum assumit, dicens: ego autem cum hæc scirem ante passionem meã, oratione mea ad te: subintelligitur, orabam, seu eleuatus sum. Deinde ipsa orationis verba apponit.

Tępus beneplaciti domine. Simile illud est, quod dixisse eũ legimus apud euangelistã: pater venit hora. Per beneplacitum enim, crucis mortē intelligit. Nam beneplacitum idem xque significat quod bona voluntas. Bona autē voluntas fuit, quod per huiusmodi mortē nos, qui antea morti eramus, ob peccatum, ad vitam rursus simus restituti.

Deus in multitudine misericordie tue exaudi me. Prædiximus, quod Christus lege humanę naturę orabat, & liberari optabat à tentationibus, quemadmodum euangelica docet historia. Hoc autem dictum videtur esse illi simile: salua me propter misericordiam tuam.

In veritate salutis tue saluum me fac à luto, ne infigar. Sola enim illa vera est salus, quę à te est. Homo etenim hominem iuuare non potest. In veritate igitur salutis tuę hoc est, in vere salute tua. Est etiam proprium hoc Hebraicę linguę Idioma. Quod autem superius limum appellauit, nunc lutum dicit. Eadem enim loquendi figura nunc vtitur, qua illic vsum eum videmus.

Liberer ab iis qui oderunt me, & de profundis aquarum. Ode præcedentibus autem eum tam visibiles quã inuisibiles inimici. Per profunda vero aquarum, occultas infidias intelligit. Nam quod profundũ est, abditum atq; occultũ videtur.

Non me demergat tempestas aqua, neque absorbeat me profundum. Iam diximus quod hæc omnia metaphorice ac figurate dicta sunt.

Ne contineat super me puteus os suum. Ne relinquat in tērationum fouea. Is etenim, qui in puteũ cadit, solamen aliquod, vel modicũ habet, quoad putei os apertum est. Nã vbi id occlusum fuerit, statim desperare incipiet de salute.

Exaudi me domine, quoniam bona est misericordia. Quoniã tua, inquit, misericordia indigeo.

Secundum multitudinem miserationum tuarum, respice in me. Ha verba: secundum multitudinem miserationum tuarum: exposuimus in psalmo 50. & quę sequuntur in psalmo vigesimo quarto.

συσχίζω.

*Ne auertas faciem tuam à puero tuo quoniam tribulor, veloci-
ter exaudi me.* De verbis, ne auertas faciem tuam, diximus
in psalmo 26. per puerum autem hic, vnigenitum intelli-
git filium.

Intende anima mea & libera eam. Intende ei in calamitati-
bus constitutæ.

Propter inimicos meos libera me. Ne morte lætentur mea.

*Tu enim cognoscis opprobrium meum, & ignominiam meam,
& confessionem meam.* Nosti quanta mihi exprobrent, vo-
ratores ac vini potatores appellantes, publicanis ac
peccatoribus amicum, dæmoniacum, & deo contrarium.
tu etiam nosti quomodo me confundant, hoc est, quanta
(vt eis videtur), ignominia me, ac pudore afficiant.

In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me. Me, inquit, af-
fligunt coram te, te, inquam, videntem ac discernente om-
nia. vel, sunt in conspectu tuo, hoc est, effugere à te ne-
queunt. Quod si quis addubitet quò pacto non potuerit
Christus post tot ac tantas supplicationes, calamitatū ac
tentationum molestiam euitare, animaduertat q̄ Chri-
stus vt homo, rogabat nō incurrere in tentationes, vt hu-
iusmodi supplicandi normā nobis traderet: quia spiritus
quidē promptus est, caro autem infirma: & quoniam ob
nostrā salutem illū pati oportebat, passiones nostras li-
bēs in se suscepit, & dei patris voluntatē humanę suę prę-
posuit voluntati. orās etenim dicebat: Pater si possibile est
transeat à me calix iste: & demū addidit: Pater mi, si non
potest transire à me, nisi bibero illum, fiat voluntas tua.

ἠψυχή. *Opprobrium expectauit anima mea, & miseriam.* Præuide-
bam olim, inquit, hæc omnia. dicebat enim discipulis:
Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradē-
tur principibus sacerdotum, & scribis, & condemnabunt
eum, & quæ ibi sequuntur.

*Et sustinui, qui simul contristaretur, & non erat, & qui conso-
laretur, & nō inueni.* Sustinui pro expectaui posuit, seu pro
quæsiui. hoc autem accidit, quando assumpto Petro, & fi-
liis Zebedæi, cœpit contristari, & mœrere. tunc enim, in-
quit, dixit eis Iesus, tristis est anima mea vsq; ad mortem,
expectate hic & vigilate mecum, & progressus modicū,
cū orasset, venit ad discipulos, & inuenit eos dormientes, &

& dixit Petro, sic: non potuistis vna hora vigilare mecum?

*Et dederunt in cibum meum fel, & in siti mea potauerunt me
aceto.* Ait enim Ioannes euangelista: post hæc cum sciret
Iesus, quod iam omnia impleta sunt, vt impleretur scri-
ptura, dicit: sitio. Vas igitur erat aceto plenum. Illi autem
cum implessent spongiam aceto, circūposito hyssopo, ob-
tulerunt eius ori. per scripturam enim Ioannes præsentē
versiculum intellexit. Matthæus etiam dederunt, inquit,
ei bibere acetum cum felle mistum. & Marcus rursum: cū
accurisset vnus, & implesser spongiam aceto, imponens
ei arundinem, potum ei dabat in cibum autē & in potū,
hoc est, vt manducaret, & biberet. & Iudæi quidem simul
cum aceto fel in potum dederunt. acerum enim, inquit,
erat felle mistum, verum noster propheta in cibum ea di-
stinxit, & in potum. dicere etiā possumus, quod postquā
saluator se sitire dixit: Iudæorum illudentium, alij acetum
tantum attulerunt, ad bibendū, alij vero fel ad manducā-
dum: & quod alij insuper fel aceto miscuerint, vt quod p̄
se acerbū erat, & molestū, amarulentius etiā redderetur.
verisimile est etiam q̄ Iudæi ad maiorem irrisionē Chri-
sto prius fel porrexerint, vt comederet, ne insuavis for-
tasse fieret potus si ieiunus adhuc potum sumpsisset.

*Fiat mensa eorum in laqueum, & in retributionem, & in scan-
dalum.* Per mensam, aliqui lætitiā significari dixerunt, con-
tra vero dolorem, & tristitiā per illa tria, laqueū, retribu-
tionē, scandalum, vt sensus sit: vtinam eorum gaudium in
afflictionē, & calamitatem immutetur. læti autē esse so-
lent, qui sunt in mēsa, cōtra mœsti, & tristes qui in laqueo
aut retributione pœnarū sunt, aut in scandalo. possumus
& altius contēplādo, p̄ mensam, sacras intelligere scriptu-
ras diuinitus inspiratas, q̄ singulis diebus Iudæis olim in
synagogis præbebantur. harū enim cognitio intelligentiū
nutrit corda, verū Iudæi se illis nutriri existimātes, & glo-
pantes, ac iactātes se per eas cōuicturos esse Christianos,
ab eis potius veluti à quibusdā laqueis irretiti, atq; inuo-
luti sunt, cum clare atq; aperte scripturæ omnes de Chri-
sto loquantur. Atq; hæc expositio quantum ad laqueum,
recte hætenus procedit, quantū autem ad retributionē,
sic quod Iudæi retributionē receperūt, dū pœnas luunt,

quia huiusmodi scripturas intelligere noluerunt: quodq; in scandalum factæ sunt, dum ab illis scandalū Iudæis generatur, eo quod iuxta nudum ac literalem sensum omnia intelligunt, quæ in eis de Christo dicta sunt, qualia ea sunt quæ de Christi aduentu apud alium prophetā dicta habentur, quod simul pascet tūc lupus cū ovis, & pardus requiescet cum hædo, quod leo & bos vnà comedent paleas, & alia huiusmodi, quæ tamen iuxta sublimiorem sensum in Christo perfectissime sunt adimpleta, tamen ipsi qui iuxta corporis sensum omnia intelligunt, offenduntur hac prophetia, & perquirant, quomodo iam hæc in Christo adimpleta sint, & scandalizentur credentes hæc nondum fuisse adimpleta. illa autem verba, fiat, obtenebrentur, & alia, quæ sequuntur, tamen si vocē habeant imperatiui modi, hoc tamen loco futuri significationē retinent, pro, fiet, obscurabuntur, &c. prædicunt enim futura mala, quæ illos comprehensura erant. verisimile est etiam Christum vti deum, omnia imperare, quæ futura sunt.

Obtenebrentur oculi eorum, ne videant. De animæ oculis sermo est. obtenebrentur autem, quia lucem illam videre noluerunt, quæ illuminat omnem hominē: & quia ipsum etiam iustitiæ solem intueri noluerunt, oculos etenim habentes, non viderunt, & habentes aures, non audierunt, sicuti & ipse Elaias, & Christus etiam eis exprobrauit.

Et dorsum eorum semper incurua. Ab eo quod consequitur denotauit id quod præcedit. hoc etenim sermone seruitutē voluit nobis prophetā significare. illud autē eos omnes vt plurimū cōsequitur, qui serui sunt, vt onere, aut alio laboris seu calamitatis genere oppressi, curuati incedant. Cōsidera etiā quāta cura sermonē suū aduersus eos perstringat propheta, dū ait: semper incurua: ac si diceret, eos amplius à seruitute liberandos nō esse, tamen si sæpenumero in præteritū fuerint liberati, sed ad ipsum vsq; mūdi finē, in quacūq; orbis parte fuerint aliis nationib⁹ seruiēt.

Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendet eos. Vnum atq; idem dicunt hi duo versiculi, eo excepto, quod secundus vehementiori vtitur loquendi modo.

Fiat habitatio eorū deserta, in tabernaculis eorum non sit, qui inhabitet. Per inhabitationē vniuersam appellat Hierosolymam,

Iymam, in qua omnes Christi occisores habitabant: per tabernacula vero, priuatas eorum domos intelligit. Et sanē ita effectum est. nemo enim in eis amplius habitauit, post euerisionem illā à Romanorum exercitu illatā. Hæc autem verba Apostolus Petrus proditori Iudæ accommodauit tanquam vni ex iis, qui Christum occiderunt.

Quoniam quem tu percussisti ipsi persecuti sunt. Percussisti dixit, pro percutere permisisti. Sic etiam Zacharias dixit: percutiam pastorem & dispergentur oves gregis, & Elaias alibi: Dominus tradidit eum pro peccatis nostris. est etiam & hæc Hebraicæ linguæ proprietates, vt ei, qui perimit, factum adscribat, eo q̄ prohibere potuit, & non prohibuit. quod vero persecuti sunt, expone pro, grauib⁹ affixerunt pœnis: vel persecuti sunt, quousq; occiderint.

Et super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Auxerunt mihi vulnerum dolorem, addendo opprobria: vel super vulnerum dolorem, addiderunt calumniam dicentes, quod sepultum me discipuli furto subtraxissent, & negantes me vere resurrexisse.

Appone iniquitatem super iniquitatem eorum. Per iniquitatem, hic multi calamitatem intelligi dicunt, quemadmodum etiam in psalmo 56. ibi, donec transeat iniquitas: vbi diximus, augebis tu, inquit, eorum calamitates, quia & ipsi afflictiones mihi etiam augebant.

Et non intrent in iustitiam tuam. Non ingredientur, inquit, vt iustificentur à te, & consequantur misericordiam eo modo quo eam omnes illi consecuturi sunt, quibus à te dicitur: venite benedicti patris mei. Aliqui vero iustitiam hic accipi dicunt, pro euangelio. est etenim euangelium iustitia, eo quod omnes æque vocat ad salutem, & omnes suscipit, qui ad illud accedunt.

Deleantur de libro viventium. Hic est ille liber de quo legimus, quod cū iratus esset deus aduersum populū, qui vitulum fecerat, & dixisset ei Moyses, siquidem dimittis eis peccatū, dimitte, si minus, dele me de libro, quē scripsisti, respondit ei deus: si quis peccauerit coram me, delebo eū de libro meo. Vnus est itaq; liber in quo oēs scribuntur, qui vita digni sunt, & quē prophetā hic viventium librū appellauit, prædicens illos nō diu post morturos esse. Alius etiā

liber est, in quo iusti omnes scribuntur, quem nobis significauit propheta dicens.

Et cum iustis non scribantur. De hoc autem libro locutus est Christus, quando ad Apostolos dicebat: gaudete quia nomina vestra scripta sunt in caelis. ait igitur eos morturos esse, & cum peccatoribus connumerandos. Est & tertius liber, in quo peccatores scribuntur. iudicium enim, inquit, sedit, & libri aperti sunt. per libros autē scriptura variam, ac multiplicem dei cognitionē figurate intelligit.

Pauper et dolens sum ego. De Christi paupertate diximus, in psal. 21. & nunc etiā dicemus, quod summus rex regum Christus, de pauperrima matre natus est, non in domo aliqua, sed in spelunca: positusque non in lecto, sed in irrationalium animalium praesepio, vilissimis ac contemptibilibus pannis induebatur, nulloque comitatus seruo circumibat, atque ipso etiam carebat tugurio, & ab aliis aliamenta ei praestabantur. Erubescant igitur qui gloriantur in diuitiis, dolere vero eum introducit propheta, ob sacratissimi corporis passiones, quas propter nos sustinuit. haec tenus autem ex vnigeniti filij persona sermonem fecit, quae sequuntur ex ecclesiae persona conscripta sunt.

Salus tua deus adiuuit me. Illa, inquit salus, quae à te proficiscitur, ab errore, in quo eram, me liberauit.

Laudabo nomen dei mei cum cantico, magnificabo eum in laude, et placebit deo super vitulum nouellum cornua producentem, et vngulas. Vide euangelicum sacrificium legali praeponi, & rationale, irrationali, noua autem cornuum, atque vngularum productio, vigoris seu roboris indicium est. & subnotare videtur propheta his verbis futuram legalis cultus extinctionem. cornua siquidē & vngulae, emortuae quaedam partes sunt in corpore.

Videant pauperes, et latentur. Per inopes, & pauperes, fideles intelligit, vt diximus, in psalmo 9. videant, inquit, quae cunque propter eos deus passus est, & quae cunque etiam praecleara administravit.

Quaerite deum, et viuet anima vestra. Beatam ac felicem vitam viuet.

Quonia exaudiuit pauperes dominus. et vinclos suos non neglexit. Quina autem ij sint, quos vinclos vocat, diximus in psalmo

psalmo sexagesimo septimo.

Laudent eum caeli, et terra, mare, et omnia repentia in eo. Quasi non sint satis angeli neque homines ad agendum gratias deo, ipsa etiam conuocat propheta elementa ad dei laudes, eo ordine, quod eorum meminit Moyses in Genesis principio. & improprie ipsos pisces, appellauit repentia: atque ita fortassis ob piscium multitudinem.

Quoniam deus saluam faciet Sion. Nouam nimirum Sion id est ecclesiam fidelium, vel ipsam Hierusalem saluam faciet, hoc est, conseruabit, sibi ipsi videlicet Christo, cui soli illius cura commissa est, & non alteri: tametsi modo impij illius dominantur regionis.

Et aedificabuntur ciuitates Iudaea. Mihi templa nimirum, atque hoc à Christianis.

Et inhabitabunt ibi et hereditate acquirent eam. Christiani videlicet.

Et semen seruorum tuorum possidebit eam. Serui autē Christi, Apostoli sunt. Paulus enim inquit, seruus Iesu Christi. eorum vero semen, Apostolici discipuli, tanquam ab eis per baptismum spirituali semine regenerati.

Et omnes qui diligunt nomen tuum habitabunt in ea. Christiani scilicet nomen tuum inuocantes. verū quemadmodū fidelium multi huius psalmi principium vsque ad versiculum: Extraneus factus sum fratribus meis: contendunt referri debere ad Christum, ita Iudaei contra captiuo in Babylone populo, omnia applicant, quae illinc sequuntur, vsque ad finem psalmi: Extraneus, inquit, factus sum, seu (vt magis poscit Graeca dicto ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν μου) alienatus sum à fratribus meis, quia mihi concessum non est, cum eis viuere. diuersis siquidem dominis seruebamus, & quia seruorum cognitionē lex nulla nouit. eadē sententia in proximo illic repetitur versiculo. Mecum praeterea templi desolationē reputans, non mediocri consumor dolore, & opprobria tua deus, quae à Babiloniis sustines, cum arcere non possim, propria reputaui: vnde etiā amisso cibi appetitu, lassus contabui. verū illi magis me exprobrabant, veluti incassum ieiunantē. & in afflictionis indicium induebar sacco. quae sequuntur apertiora sunt. Deinde ait, orabam etiā ad te, quonia tempus est bonae voluntatis, hoc est, tempus misericordiae. quae sequuntur

expone, vt iam prædiximus, præterquam quod filium non natura intelliges, sed adoptione. filius enim, inquit primogenitus meus Israel. vel aliter puerū, id est seruū. opprobrium etiam, inquit, & varias afflictiones expectaui propter te quasi captiuus: & ideo quæsiui aliquem qui consolaretur, & non inueni, cum non concederetur mihi vt cōmode cū cognatis meis versarer. & dū ea exponunt verba: Dederūt in cibū meū fel, & in siti mea potauerunt me aceto, labuntur non mediocriter, dum ex populi persona dictū putant, quod Babylonij amarum populo poculū quasi seruo cuipiā proiecerint, & quod sitientē acetoso potauerint vino, & quæ ob varias afflictiones factū sit, vt cibus ei amarus, & potus videretur acerbus. quod vero sequitur: fiat mensa eorū, &c. iuxta priorem expositionē intelligunt, & proxima his verba imprecationē continere dicūt aduersus Babylonios. per habitationē vero, ciuitatē intelligunt Hierusalē. illum præterea populū, in quiunt, quē tu erudisti, & castigasti, seu quem castigari permisisisti, grauisimis Babylonij affixerūt suppliciis, & prioribus doloribus ipsi plura semper addiderunt. in eo etiam versiculo qui dicit: & placebit domino super vitulum nouellū: pari labuntur errore, & quæ sequuntur, gratiora eis sunt, veluti magis consona redditui ex Babylonica captiuitate. Nos autem accuratam sanctorū patrum opinionem sequentes, eam expositionem veluti tutiorem amplectimur, quam superius retulimus.

In finem psalmus ipsi David in rememorationem,

Hunc psalmum beatus David in eadem penē sententiis, ac verbis composuit, quæ alibi per eum dicta esse videmus in psalmo. 30. promptūque ac præ manibus eum semper habebat, quoties deli-cti reminisceretur, quod aduersus Vriam cōmiserat. illum etenim veluti potens aliquod carmen aduersus demones canebat, tanquam aduersus eos hostes qui se in illud baræthrum coniecerant. hoc igitur psalmo deum rogat, vt sui amplius demones non dōminentur. alij autem dicunt, quod quoties ei in memoriam veniebant quanta ab inimicis temere passus fuerat, hunc psalmum tunc canere solebat. in finem autem ideo inscribitur, quia oratio & preces, quæ in eo continentur ad certum finem tendebant, quæ etiam consecrate sunt.

PSAL

PSALMVS LXXIX.

Eus in adiutorium meum intende. In psalmo autem trigésimonono, dixit Domine ad adiuuandum me intende.

Domine ad adiuuandum me festina. Idem significant quod accelera, vt eruas me. quæ verba habentur in psalmo trigésimo.

Erubescant & confundantur, qui querunt animā meam. Hæc verba habentur etiā in prædicto psalmo trigésimonono.

Conuertantur retrorsum, & confundantur, qui volūt mihi mala. Hæc similiter illic habentur, eo excepto, quod verba illic optantis sunt, quæ hic imperātis: quod ex græca lectione clarius dignoscitur. vt optans igitur hoc poscit propheta, tameti imperare videtur.

Conuertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi euge euge. Simile est, ferant confestim confusionem suam qui dicunt mihi, euge, euge.

Exultent, & latentior in te omnes, qui querunt te deus. In illo psalmo pro deus, positum est dominus.

Et dicant semper magnificetur dominus qui diligunt salutare tuum. Et in illo rursus, pro domino dictum est, deus.

Ego autem inops sum, & pauper, deus adiuua me. In illo autē pro deus adiuua me, dicitur, dominus sollicitus est mei.

Adiutor meus, & liberator meus es tu domine ne tardaueris. In illo pro liberator, protector dicitur, & pro, domine, deus meus.

Ipsi David psalmus filiorum Ionadab, & aliorum qui primo captiui facti sunt, apud Hebreos caret inscriptione.

Ferunt beatum David conscripsisse hunc psalmum ex persona filiorum Ionadab, & aliorum, qui primo à Babyloniis in captiuitatem ducti sunt. hanc autem inscriptionem 70. interpretes præsentis psalmo imposuere cum omni prorsus inscriptione carere eum apud Hebraeos inuenissent. posteri autem Ionadab summo tunc in honore erant apud ceteros captiuos, ex quorum omnium persona: vt diximus, petiit à deo propheta, de hostium potestate liberari, & salutem consequi. Possimus & nobis præsentis psalmi verba accommodare aduersus visibiles, atque inuisibiles inimicos.

B 2

In te domine speravi, non confundar in eternum, in iustitia tua libera me, & eripe me: inclina ad me aurem tuam, & salua me. Hæc omnia verba habentur in psalmo trigesimo, & pro salua me, ibi est: accelera, vt eruas me.

Esto mihi in deum protectore, & in locum munitum, vt saluum me facias. Ibi non munitum locum dixit, sed locum refugij.

παρονομαστος ητοιμαστος. Quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu. Ibi fortitudinem dixit pro firmamento.

υπομονη. Deus meus libera me de manu peccatoris, & de manu inique agentis & iniusti. Tales enim erant, qui eis dominabatur.

Quoniam tu es expectatio mea domine. Dicitur est in psalmo trigesimo octauo, ibi: & nunc, quæ expectatio mea? nonne tu deus? item in psalmo vigesimo quarto, ibi: & te expectaui tota die.

επιστηριχθαι. Domine spes mea à iuuentute mea. Hoc per se clarum est.

In te firmatus sum ex utero. Neq; in te tantum speraui à iuuentute, sed ex ipso materno utero, hoc est, ex eo tempore quo natus sum, in te solo stabilitus sum, veluti super quodam sustentaculo ac munimine mihi à parentibus meis tradito. ex quo iudicare videtur pios se ac religiosos parentes habuisse: vel aliter: cum octaua die vniuersos infantes circumcideret, ex ipso quasi utero, eos domino dicabat. illud autem scire oportet, quod verba hæc, ex utero, item, de ventre matris meæ, & alia huiusmodi, per hyperbolem, hoc est, per excessum in veteri scriptura dici solent, intelligendique ac cogitandi initium ac tempus significant, illud nimirum tempus, quo cogitare quis ac sapere incipit. simile quid legimus apud beatum Iob: Si bucellam, inquit, meam comedi solus & orphanis non tribui, si non ex ventre matris meæ dux illis fui, & cetera. impossibile est autem, ab ipsa natiuitate huiusmodi aliquid efficere. Restat igitur vt hic loquendi modus illud tempus significet ex quo quis sapere incipit.

De ventre matris meæ tu es protector meus. Si enim diuina virtus foetum non custodisset, si infantem non seruasset, si puerum non protexisset, perisset sane inter varios casus aliquo infortunio. hi vero tres versiculi paucis mutatis habentur etiam

etiam in psalmo 21. verum illic omnia ad Christum referuntur.

In te laudatio mea semper. In te, inquit, hymnos ac laudes meas semper fero.

Quasi prodigium factus sum multis, & tu adiutor fortis. Ego inquit, squalidus, atq; afflictus & deformis effectus sum, pro ieiunio saccoq; & tristitia: atque ideo à multis quasi monstrum quoddam existimatus sum, tametsi re vera non ita essem, sed sic viderer: imprudentibus nimirum ac viliori multitudini, per multos enim scriptura solet sæpe villissimos quosq; intelligere. Paulus etiam consona prophetæ nostri verbis de multorum opinione loquens dicebat: nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo.

Impleatur os meum laude, vt cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam. Impleatur imperantis verbum est, sed positum pro operatio, vt diximus. implebitur autem si seruitute, qua nunc premor liberatus fuero. tunc etenim ore diuinarum laudationum pleno, cantabo in hymnis magnam potentiam tuam, & quæcunque alia in tui gloriam, à religiosis viris commemorari solent, aut cogitari de te. vel, per gloriam, simpliciter magnitudinem intelligit, & non semel tantum laudabo, sed perpetuo id faciam. ita enim Symmachus ea verba reddidit, quæ hic habentur, tota die.

Ne proicias me in tempore senectutis. Tu, inquit deus, qui à iuuentute mea adiutor mihi fuisti, non proicias me in tempore senectutis. iam diu etenim consenui tam diuturno Babylonicæ seruitutis tempore. est autem verisimile, quod hæc verba per prophetiam dicta sint, quasi ex persona seniorum populi. Cæterum corporis quidem senectus omnibus nota est, & palam patet, animæ autem senectus est peccatum, eo quod non secus virtutis operationes comprimatur, atque corporis actiones, senectus.

Cum deficiunt vires meæ ne derelinquas me. Hic versiculus ad proxime præcedentis declarationem consequitur, si- in τῷ ἐκλάσει- ue de animæ, seu de corporis viribus eum intelligas. πειν.

Quoniam dixerunt inimici mei mihi. Mihi dixit, pro in me, seu propter me. dixerunt autem mutuo inter se. οἰφυλάσσον-

Et qui obseruabant animam meam consilium fecerunt in vniuersum. Re- τειν. petitur hic atque exponitur sententia prioris versiculi. nā

quod ait: consiliū fecerunt in vnū, ad expositionē positū est verbi, dixerūt: per obseruātes autē, hoc in loco, insidiatōres intelligit, visibiles nimirū atq; inuisibiles inimicos.

Dicentes deus reliquit eum, persequimini, comprehendite eum, quoniam non est, qui eripiat. Hi sunt inimicorum sermones, persequimini, inquiunt, quia si populus fugam acceperit, vos persequimini, & comprehendetis eum. Nam cum deus, quem venerātur, eos dereliquerit, nullus aderit amplius, qui eos liberet.

Deus meus ne elongeris à me. Tamen si grauis sit peccatorū meorum odor, ac molestus, & te cōpellat, vt auertaris à me, quod alius etiam propheta ad Iudæos dicebat, peccata vestra, inquiens, diuidunt & disungunt vos à deo: quē so tamen atq; oro ne elongeris à me, elongatur autem deus non loco, aut essentia sua. (est etenim incircumscriptus deus atque indefinitus,) sed tantum prouidentia.

Deus meus in auxilium meum intende. Hic etiam versiculus habetur in præsentis psalmi principio.

Erubescant & deficiant qui calumniantur animam meam. Pro deficiāt, Symmachus dixit, cōsumantur: animam autem meam, hoc est, me ipsum. per calumniātes vero tam inuisibiles, quā visibiles inimicos intelligit.

Inducatur rubore, & confusione, qui querunt mala mihi. De rubore & confusione dictum est in præcedenti psalmo. ea autem verba, qui querunt mala mihi: exposita fuerunt in psalmo 37. inuenies etiam in psalmo 108. induantur calumniantes me confusione, & operiantur sicut diploide pudore suo.

Ego autem semper sperabo in te, & adiciam super omnē laudē tuam. Quia quod votis expetiueram, adeptus sum. omnē autem laudem ideo dixit, quia non sermone tantum aut verbis sed operibus etiam laudetur dominus & ideo saluator noster dicebat: vt videant bona opera vestra, & glorificent patrem vestram, qui in cœlis est.

Os meum annuntiabit iusticiam tuam, tota die salutem tuam. Quando videlicet, & inimicos condemnaueris, & nos saluaueris.

ἡραμαρτίας Quoniam non noui literaturas, introibo in potentatū Domini.
αὐτὸν δυνάσται Cū pollicitus sit propheta se annunciaturum esse iusticiā
αὐτῶν. dei.

dei, & salutē quā ab eo fuerat cōsecutus, & postmodum se ad hoc minus idoneū esse perspexerit, sermonē suum tēperat, & moderatius loquitur, dicens: nūquam didicisse disciplinas, aut scientias, vt cōdigne possit diuinas virtutes annunciare, & quod ideo, vt pollicita à se impleat, ingredietur in diuina potestate, qua fretus, huiusmodi prouinciā tentabit. Dico autē, quoniā abūdat, vel confirmantis aduerbiū est, pro vere. Aliqui etiā dicūt, quod dictio, quoniam, hoc in loco rationem reddit, atq; ita intelligentes, punctum ponunt, post dictionē literaturas, & coniungunt, quod sequitur. Alij verò per literaturas, seu potius iuxta aliam Græcæ dictionis ἡραμαρτίας, significationē, per scribarū scripturas, mādata intelligūt. Scribæ etenim ter in anno populum iubebāt ingredi in templum, quod erat in Hierusalem. Ego, inquit, posthac non ob scribarum iussa, sed ex diuina potentia illuc ingrediar.

Domine memorabor iusticie tue solius. Nunquā huiusmodi iusticie tue obliuiscar, quinimmo in mente eam semper retinebo. Solius autē dixit ac si diceret, tu solus nostram & inimicorum causam iudicabis, & nullus alius, atque ideo non humanæ iusticie, sed tue solius recordabor.

Deus meus, quæ docuisti me à iuuetute mea, & vsque nunc, annuntiabo mirabilia tua. Hæc quæ sequuntur dicta esse intelliguntur, ex persona beati Dauid, & constructio fit per hyperbaton, deus meus annuntiabo mirabilia tua, quæ docuisti me à iuuentute mea & vsque nunc. Mirabilia autem appellauit omnia admiranda opera, quæ ob Israeli-tici populi salutem, deum fecisse legimus, vel etiam quæcunque temporibus suis contigerant.

Et vsque ad senectam & senium deus meus ne derelinquas me. Per senium extremam senectutis partem intelligit, vnde senior populi. Qui autem à deo eousque fuerit protectus, amplius nō derelinquetur. Vel indeterminate intelliges dictionem vsque, quemadmodum sæpe apud scripturam reperitur, & coniunctim ac sub eodem sensu, intelligantur verba quæ sequuntur.

Donec annunciem brachiū tuū generationi omni quæ ventura est. De brachio quidem dei dictum est, in psalmo quadragesimo tertio. De ventura autē generatione in psalmo vige-

simoprino: quædam autem exemplaria habent donec annunciem, & quædam, donec annunciauero.

Potestatem tuam & iustitiam tuam deus vsque ad altissima. A cõmuni sensu sumenda sunt verba illa, donec annuncie. Dicitio autem potestas, hoc in loco posita est, vt exponat & declaret dictionem, brachium. Iustitiam tuam vsq; ad altissima, hoc est, quæ ad ipsa vsque attingit altissima. Vel ordo fiat per hyberbaton, iustitiam tuam, quæ est vsque ad altissima. Per altissima vero ipsos cælos intelligit. Diuina autem iustitia ascendisse dicitur vsque ad cælos, eo qd cœlestes virtutes eã intelligunt, & congaudent super eã. Quæ sequuntur rursus ex populi persona efferri debent.

Quæ fecisti mihi magnalia. Quæ posuit pro quanta. Cum affectu etenim, atque ex corde hæc legenda sunt. Aliqui post verba illa, & iustitiam tuam, perfectum ponunt punctum: & quæ sequuntur huic versiculo cõiungunt, quæ fecisti mihi magnalia. Aquilã in hoc secuti, vt sit sensus: magna & grãdia beneficia, quæ in me cõtulisti, tã admiranda fuere, vt eorũ fama ad ipsas etiam cœlestes potestates pueniret. Imagine etenim me tua honorasti, & regem me eorum omnium constituisti, quæ in terra sunt, alimenta etiam præstas, protegis, custodis atque eripis à periculis, & alia demum mihi huiusmodi multa impertiris.

Deus quis similis tibi? Nemo scilicet.

Quantas ostendisti mihi tribulationes, multas, & malas. Hæc verba etiam cum affectu legenda sunt. Et cū dixerit, quantas, infert demum, multas & graues. Neque enim beneficiis tantũ affectus sum, sed etiam calamitatibus afflictus ac malis, alterum quidem bonitate tua, alterum vero prauitate mea.

Et conuersus uiuificasti me. Conuersus scilicet ad me, à quo antea auertebaris. Et quia Græca dicitio *ἐπέστρεψα* vt vitã que significationem recipit, dicere possumus, quod dum me conuerteres ad te, uiuificasti me. ab imminenti scilicet me morte eripiens. Per mortem autem omnifariã calamitates atque afflictiones de more intelligit, quemadmodum contra, per vitam, sæpenumero intelligi videmus, liberationem à malis.

Et de abyssis terra rursus reduxisti me. Abyssos terre, & infernum,

fernum, & lacum, & sepulturam, & alia huiusmodi nomina, sæpenumero apud scripturam pro vastis atque imensis calamitatibus poni videmus: vnde apud Ezechielem dicit dominus ad Hebræos, aperiam sepulturas vestras, educam vos de Babylone.

Multiplacasti in me magnificentiam tuam. Hoc est, largam *ἐπέστρεψα* atque abundantem fecisti.

Et conuersus consolatus es me, & ex abyssis terra iterũ deduxisti me. Verba hæc soli fideiũ populo recte accomodantur, quæ in ignorantia, atq; in idolorũ tenebris olim errantem Christus cõuertit, & aduocauit in salutẽ, & consolatus est eũ, dicens: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego quiescere vos faciam. Quæ etiam iuxta carnis naturã mortuum eduxit dominus è sepultura. Nam dum corpus suum Christus mortuũ viuificauit, & resurgere fecit è sepultura, atq; immortalitate donauit, consequenter etiã oĩbus, qui diuina gratia digni sunt huiusmodi resurrectionem effecit esse cõmunem, quod ex verborum etiã repetitione perspicuũ esse potest. Neque enim hæc verba superflue repetita videri debent, sed illud denotare, quod diximus, præsertim cum dicitio, iterum, hoc in loco immutationem sensus significet.

Etenim ego confitebor tibi in populis domine. Superflua est, hoc in loco, dicitio, enim, quemadmodum etiam aliis in locis tradidimus. Ait igitur beatus David, qd deinceps acturus est gratias deo, in populis, non in vno tantum populo neq; in solis Iudæis, sed in omnibus gentibus; quod etiam manifestius dicit circa finem psalmi 17.

In vasis psalmi veritatẽ tuam deus. Per vasa psalmi, varia musicorũ instrumentorũ genera intelligit. Iuxta Anagen vero, vasa psalmi, fideles omnes sunt, quorũ animas in summã harmoniam ac cõsonantiam cõcinnans & in vnũ colligens beatus David perpetuas deo laudes psallit. A cõmuni autẽ sensu sumendum est verbũ cõfitebor. Et cõsequens quidẽ fuerat, vt tertium casum Propheta redderet cõstructioni, vbi quartum apposuit. Dicitio siquidẽ, confitebor, idẽ significat. quod gratias agam. Gratias, inquit, agã veritati tuæ, quoniam tu verax deus es, nõ tantum quia verum te esse asseramus deum, sed etiam, quia

omnia à te promissa summa cum fide adimplet.

Psallam tibi in cithara sanctus Israel. Hæc verba ad declarationem dicta sunt præcedētis versiculi, vbi ait, confitebor tibi in vasis psalmi. Est etenim cithara, vas seu instrumentū quoddā musicū, quo psalmos etiā canebant: per citharam vero reliqua musicorū instrumentorū genera intelligit. Hoc autē in loco per citharā regium organū, psalterium videlicet, puto intelligi: vt ex iis patet, quæ in proœmio operis tradidimus. Hac etenim de causa solum hoc instrumentū tanquam cæteris omnibus excellētius cōmemorauit. Verum vt nobis etiā hæc psalmi verba ac cōmodemus, per vasa psalmi, os, labia, & linguā intelligemus, & quæcunq; alia sunt vocis organa: per citharā vero, animam ipsam. Sanctus autem Israel ille est, qui Israel sanctificat. Dicitur etiam deus sanctus, & homines sancti, ille quidem vt sanctificans, isti vero vt sanctificati, ille natura, isti adoptione seu participatione. Et qđ hoc verum sit, audi Apostolum, de Christo dicentem, qui factus est nobis sapientia à deo iustitia & sanctificatio, & redemptio: sapientia quidem Christus fuit, iis qui sapientiores effecti sunt, & iustitia iustificatis, sanctificatio autem & redemptio iis, qui sanctificati sunt, & redempti.

ὁταν ψάλλω Exultabunt labia mea cum psalluero tibi. Per labia eius inquam can telligere possumus fideles omnes, quorum linguis psalltauro. . . lere eum semper videmus deo.

Et anima mea, quam redemisti. A visibilibus nimirum, atque ab inuisibilibus inimicis.

Sed & lingua mea tota die meditabitur iustitiam tuā. De his verbis tota die, sæpe diximus idē significare, qđ semper. Meditabitur autem, hoc est, loquetur seu reminiscetur.

Cum erubuerint & confusi fuerint, qui querunt mala mihi. Hæc, inquit, quæ pollicitus sum, faciam, quando ab inimicis prorsus fuero liberatus. Superius autem de diuina iustitia dictum est, & de iis, qui querunt mala.

In Salomonem psalmus ipsi David.

Docuimus in proœmio operis hunc psalmū non esse Salomonis, nunc illud etiā dicemus, quod neque ad ipsum pertinet Salomonis.
Neque

Neque enim Salomonis fuit qui permanserit cū Sole, quippe qui iam diu mortuus est, neque etiā fuit ante lunam, nec dominatus est finibus terra, neque ante solem fuit nomen eius. Et quia Salomon interpretatur pacificus, manifestum est hunc psalmum in Christū dictum esse. Ipse etenim est pax nostra qui fecit vtraque vnum, quique intermedium macerie parietem dissoluit, quemadmodum magis particulatim ipsius psalmi verba demonstrabunt.

PSALMVS LXXI.

Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis. Præuidens beatus David summa Christi mysteria, optat atq; orat ea accelerari, & ipsi Christo tanquā homini ea dari, quæ semper habebat, vt deus. Ita etiā Christus dixit de patre, qđ omne iudicium sibi dedit vt filio & rursum: data est mihi oīs potestas in cælo & in terra. Regem autem & regis filium, Christum appellat, tanquā deum, & dei filium. Per iudicium vero ipsam iudicandi facultatem intelligit. Quod vt magis declararet, addidit iustitiā: Christus etenim iustus iudex est, vt deus, verum vt homo id acceperat à patre. Ego enim, inquit, cōstitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Potest & Christus secundum humanitatem appellari rex, veluti qui de tribu erat regia, & regis filius, tanquam filius David. Liber enim, inquit, generationis Iesu Christi filij David.

Ut iudicet populū tuum in iustitia & pauperes tuos in iudicio. Hæc est cā, cur petat beatus David Christo tribui iudicandi facultatē: vt scilicet iudicet, &c. Per populum autē, fidelem populū intelligit, qui licet Christi, hoc est, filij populus appelletur, dicitur etiam & patris: oīa, inquit, mea tua sunt, quæ etiam populū, alio nomine appellat, pauperes dei, quia fideles veri, oēs propter deum pauperes facti sunt. Per iustitiam autē dei, futurum iudicium intelliges: id quo vnicuiq; condigna deus pro meritis reddet, quod paulopost magis declarat, dicēs: In iudicio: vt iudicet autē eos, cū diabolo nimirum, & cum Iudæis, atque aliis fidei inimicis. Alij per populū, Iudaicū intelligunt, qui olim dei populus dicebatur: & p pauperes, nouū populū ex Gentibus congregatū, de cuius paupertate, diximus in nono, & vndecimo psal. Vt iudicet eos, alios qui-

Regium.

dem iusto iudicio condemnans, alios autem ad salutem iustificans.

Suscipiant montes pacē populo, & colles iustitiā. In profopopeia speciem, montes iubet suscipere pacem erga Christi populū, & colles iustitiā: & mōtes quidem, pacificā eis vitam præstare, expulsis nimirum seditiosis, ac malignis dæmonū spiritibus, colles vero iuste eis deseruire, quasi creatoris dei seruis. Per mōtes etiā & colles tanquā eminentiores, oēm terrā cōprehendit, in qua, habitaturi erāt anachoretæ, atq; eremitæ, & oēs Christi milites. Vel per montes quidē, archāgelos intelligit, tanquā eminentiores, & superiores potētias, per colles vero, ipsos angelos, tāquam illis subiectos. Eleuati tñ sunt vtrique ordinis à terrenis, nō secus ac mōtes, & colles à terra. Hos igitur deinceps iubet, vt pacificē se habeāt cū Christi populo, vtq; iustam illic ac debitam, quasi ipsius domini hæreditati, opē ferant. Prius nanque inimice nobiscum agebant angeli, ob veterē nimirum impietatem. vel per mōtes, reges ac duces excellentiores quosque intellige, per colles vero, alios principes illis subiectos. Multi enim eorum venerunt ad fidem, pacifice agentes atq; erga Christi populum benignissime se habentes.

Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperū. Per pauperes, populi rudiores quoslibet Iudæorū intelligūt: qui intellectu & prudentia erāt pauperes, dum nudæ legis literæ insistentes, ad occultas sancti spiritus diuitias prospicere non valebāt: per filios autē pauperum, fideles in Christum intelligit, quorū parentes pietate ac religione pauperes fuere, nullas habentes diuitias veræ cognitionis dei. Vel ipsos etiā apostolorum discipulos. Piscatores etenim erant apostoli, & aspectu viles. Illos igitur, vt infideles condemnabit, hos vero saluabit, vt fideles.

Et humiliabit calumniatorem. Diabolum nimirū, qui deū ipsum primo calumniatus est, inuidiose illū vetuisse affectens, ne homines de ligno sumerent: & qui nunc passim omnes etiam calumniatur. Vnde iuxta nominis etymologiam, vere ac proprie diabolus appellatur. Idem enim

γυναικας γυναικων est Græcis diabolus, quod latinis calumniator.

Et permanebit cum sole & ante lunā generationes generatio-

nim.

nim. Ostendere volens propheta Christi diuinitatē sine principio esse, & sine fine, duobus magnis luminaribus cam cōparauit: qñ quidē inter omnes visibiles creaturas potiora exempla aut diuturniores similitudines inueniri nequiverint. Permanebit, inquit, cū sole, hoc est, erit donec erit sol. Est autē peculiaris quidam loquendi modus apud scripturā sacrā, vt tps vsque ad aliquid determinet, & quod sequitur, non neget, vt alibi latius diximus, & dicemus: & hoc pacto quidē Christi perpetuitatē explicat ex parte finis. Deinde etiā declarat quomodo sit absque principio: & dicit: q̄ erat ante lunā. Quod vero ait: generationes generationū: idē sibi vult, ac si dixisset, p spatia spatioꝝ: hoc est, per immensa atq; infinita tēporū intervalla: Per generationem etenim, tēporis spatiū intellexit, verbi gratia, quātū vna hominū generatio: hoc est, quātū vnus homo potest superuiuere. Vel aliter: solē accipe pro diuinitate, cū vt theologus Gregorius dixit, id sit deus inter intellectuales creaturas, qđ sol inter sensibiles. Cū hac autem diuinitate perpetuo permanet Christi humanitas, ex quo ei semel est cōiuncta, & ab ea nunquam separatur: & per lunā ipsam fideiū ecclesiā intellige, ante cuius faciē & corā qua, Christus erit in generationes generationū, hoc est, perpetuo. Nam quemadmodum luna à sole, ita ecclesia à Christo altero iustitię sole, lucem accipit: vnde eos omnes illuminat, qui in erroris sunt nocte, rectum illic videlicet callem demonstrans.

Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stilla stillans super terram. Docet quomodo diuina verbi incarnatio latenter ac clam facta sit: descendente nimirum verbo insensibiliter in virginis vterum. Pluuia etenim absque vllō strepitu in lanæ vellera descēdit: atque eodem pacto stilla quæ in terram cadit. Verum per stillas minutissimas illas guttas, seu potius rores intelligit, qui ante pluiam ex intervallo sparsim in terram cadunt.

Orietur in diebus eius iustitia & multitudo pacis donec auferatur luna. Nato etenim Christo varia gētiū regna in vnā Romanorū monarchiā deducta sunt. Exiit em̄ inqt, edictū à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. Tūc igitur ciuitates, q̄ inter sese antea inimicitias exer-

αυγυβ.

αυγυβ.

euerant, vno tñ imperatore oia moderante, mutua iustitia ac pace utebantur. Et quod ait, donec auferatur luna: posuit pro donec luna ab officio suo cesset: qđ nimirū accidit in die cōsummationis. Sol quippe tūc obtenebrabitur & luna non dabit lucē suā. Quod si iustitia & pax mō omnibus non permanent vsq; ad tēpus cōsummationis, sed multæ adhuc hodie ciuitates iter se inimicē agūt, nō mireris. Neq; em̄ de vniuersali iustitia ppheta loquitur, aut de vniuersali pace, sed de ea, q̄ inter veros erit fideles, & Christi seruos. vel aliter: de iustitia, & de pace loquitur, q̄ i deū est q̄ppe cū iuste hoc est, cōdigne vni⁹ diuinitatis sancta trinitas tūc fuerit adorata, & pax facta sit cœlestiū & terrestriū, quæ vsq; ad seculi cōsummationē pmanebit.

ἐπὶ τῶν ὁρίων
αὐτῶν.

Et dominabitur à mari vsque ad mare. Mare & mare, propter aquarū multitudinem orientalem, atque occidentalem Oceanum appellat. Hi etenim fines sunt ac termini, quos quis longitudini orbis terræ potest adscribere. Latitudinis autem terminos eadem ratione arcticū atque antarcticum Oceanum dicemus. Aiunt etenim Oceanū in orbem, vniuersam terram ambire.

Et à fluminibus vsque ad terminos orbis terrarū. Eundē sensum repetit: & quod ibi maria appellauit, nūc dicit flumina, veluti partes quasdā Oceani fluminis. Fines autē terræ ab orientali quidē Oceano, hesperius: ab arctico autē, Antarcticus: & rursus ecōtrario, vt ita dicā, à fluminibus ad flumina. vel aliter flumina hic Iordanē appellat, & pluralem numerū posuit pro singulari, iuxta hebraicæ linguæ idioma. Ab illo etenim flumine cœpit Christus i ceteris sibi hoībus dñiū parare: quando sancto spiritu in columbæ speciē descēdente pater filio superne testimoniū præstitit. Baptizabatur enim tunc à Ioanne in Iordane.

Coram illo procidēt Aethiopes. Duplex est Aethiopū genus, vt diximus in psalmo 67. Alij enim in extrema orientis, alij in extrema occidentis parte habitant. q̄ si extremæ oīm gentes Christū adorabūt, multo illæ magis, quæ in medio orbis sunt. vel p Aethiopes, ipsos dæmones intellige, q̄ nigri prorsus, Aethiopū istar, apparere solēt, ob eorū nimirū caliginē, & tenebras. & q̄ ait, cadēt, exponere p adorabūt, si de veris Aethiopum populis versiculū intel-

ligas:

ligas: quia si Aethiopes esse dicas dæmones, tunc exponere, cadent, pro destruentur atque humiliabuntur.

Et inimici eius terram lingent. Et Iudæi, inquit, Christi occisores iugulabuntur. Solent enim qui violēta morte perire, præ graui dolore terrā mordicus apprehēdere. vel, quia dū euangelij prædicationē oppugnāt, multi eorum conuertentur, & sanctorū Christi templorum solum ac pavimenta exosculabuntur. vel rursus, per Christi inimicos, dæmones intellige, qui à sanctis viris in terram deiciuntur, atque adeo conculcabuntur, vt ipsam humum lambere videantur, dum illinc exurgere nequeunt.

Reges Tharsis, & insula munera offerēt, reges Arabiū. & Saba dona adducent. Per Tharsis, expositores oēs Carthaginiensium ciuitatē intelligunt, quæ est Libyæ caput, & per Saba, ciuitatē quandā Indorū celeberrimā. Insigniorum igitur regum memoriā faciens propheta, alia pariter regna oia denotasse videtur: quod ex sequentibus etiā manifestius apparet, dū collectim vniuersos reges atq; vniuersas gentes connumerat: quæadmodum in 49. psalmo declarauimus. Insulas autē, omnes intellige quæ in mari sunt. Vere autem quælibet gens Christo dona tulit, hæc quidem rempla, illa alias oblationes, & alias virtutes, & hi quidē sensibilia, alij vero intellectualia dona obtulerunt.

Et adorabunt eum omnes reges terra, omnes gētes seruient ei. Nondum tñ omnes eum adorauerunt, tametsi ex omni gente sit, qui adoret, & seruiat, vt in 62. psalmo prædictū est. Similis est autem hic versiculus, verbis illis, quæ à patriarcha Iacob de Christo prædicta sunt: & ipse inquit, erit expectatio gentium.

Quoniam eripuit inopē à potēte, & pauperē cui nō erat adiutor. Inopem & pauperē hic christianum populum appellat, vt in 9. atque in 39. psalmo diximus. Per potentem vero ipsum intelligit diabolum, qui diu olim humano generi, atque vniuerso orbi dominatus est. vel timorē potentibus propheta his verbis incutere voluit, veluti Christus his omnibus opem laturus sit, qui ab eis oppressi fuerint.

Parcet pauperi, & inopi, & animas pauperū saluas faciet. Eādem repetit sniam: & inopē quidē Iudaicū populū appellat, veluti eum, qui, iuxta Græci nominis etymologiam,

ab ope atque à diuitiis ceciderit diuini auxiliij. Pauperem vero Gentilē populū, vtrunq; enim populū miseratus est deus. Propter vniuersum etenim humanū genus incarnatus est, verum Iudæos qui eū nō receperunt, dimisit, gentes vero quæ ad eius fidem accurrerunt, saluauit, vel aliter: eripiet Christus, parcat, & saluabit, eos nimirū oēs, qui propter ipsum inopes facti fuerint, & pauperes.

Ex vsuris & iniustitia reuimet animas eorū. Per vsuras, auaritiæ vitiū intelligit, quod inter cætera pessimū est. Iniustitiæ autē noīe, omne aliud genus peccati in vniuersum comprehendit. Oīs enim qui peccat, iniuste agit, atque iniuriā facit, sibi ipsi nimirū, aut alteri. Ab his autem peccatis redemit omnes Christus euangelicis præceptis.

Et honorabile nomen eius coram illis. Et vere adeo honoratum est hoc nomen apud fideles, vt pro summa dignitate eis sit, & ad amplissimam nobilitatem reputetur, quod ab eo Christiani appellentur.

Et viuet. Dicunt aliqui his verbis idē significari, quod alibi dicitur: & regni eius nō erit finis: ego autē puto illius resurrectionē hic signari, & q̄ mortuus denuo viuet.

Et dabitur ei de auro Arabia. Arabia olim auro abundabat, & felix ideo atq; aurea dicebatur à Graiis. Per hanc autem prouinciā, veluti in Asia celebriorem, indicare videtur, q̄ omnis regio munera offeret Christi templis. Vel aliter: Arabes primi omnium gentium, Christi fidē receperunt, edocti nimirū à Paulo, quemadmodum ipse ad Galatas scribens testatur, dicens: cū autē ei placuit, qui me segregauit ex utero matris meæ &c. nō contuli carni, & sanguini, neq; ascēdi in Hierosolymā, sed abij in Arabiā.

Et orabunt de ipso semper. Christiani semper orabunt de ipso, seu pro ipso: hoc est, pro ea, quæ ab ipso est salute, vt scilicet eos adiuuet & saluet. Aliqui autē hoc dictum ad prophetas referunt, quod præuidentes aduentum domini rogabunt ac supplicabunt patrem vt celerius filium mittat & dæmonis tyrannidem destruat.

Tota die benedicent eum. Hoc est, semper eum fideles laudabunt.

Erit firmamentum in terra, in summis montiū. Christus erit firmamentū in terra, hoc est, iis, qui sunt in terra, firmas nimirum

nimirū eos & stabilens, qui antea quasi nutantes circumferabantur à dæmone: & quod ait: in summis montiū, posuit pro vsque ad summa montium: quod propter sanctos eremitas dictum est, & alios dei milites, qui illic habitaturi erant, veluti eos quoque esset stabiliturus.

Super extolletur super libanū fructus eius. Libanum dixit propter summā eius altitudinē. Fructus: inquit, Christi, mirum in modum augetur. Per fructuū vero Christi, euangelicam doctrinam intelligit. Vel aliter: Libanum hic pro idolorū cultu posuit, eo q̄ huiusmodi mons olim idolis plenus esset. Sensus est igitur: q̄ fructus Christi, hoc est, q̄ prædicatio euangelica, vt diximus, super extolletur super libanum, id est, superabit cultum idolorum.

Florebunt de ciuitate quasi herba terra. Ciuitatē indefinite dixit, eo q̄ de omni ciuitate fideles florere debebāt, atq; hoc tanta cum copia, vt floridissimæ, ac dēssimæ herbæ comparari possent. Possumus etiā per ciuitatē, ecclesiam intelligere, tamen nonnulli ipsam intelligant Hierusalem, ex qua Iudæi floruerunt: qui crescente postmodū euāgelij prædicatione instar herbæ celerrime perierunt.

Erit nomen eius benedictum in secula. Hoc per se manifestū est. Laudabitur autē vbiq;, & perpetuo à fidelibus. Per nomen autem eius, nomē Christi intelligit aut nomen Iesu.

Ante solem permanet nomen eius. Illud dico nomē dei permanet ante solem, quo ipse se in monte appellauit, Moyse loquens, quando ait: ego sum, qui sum. Itē qui est, mittit me. Quod si de Christi nomine hoc dictū putes, ante solem expone, pro supra solem, hoc est, amplius quā sol. Nam in cōsummatione seculi Sol cadet, & cætera astra. Hoc autem Christi nomen, semper firmum, atque integrum & omnibus notum permanebit.

Et benedicentur in eo omnes tribus terræ. Benedicentur, hoc est, sanctificabuntur, vel gratias cōsequentur. Glorificamur etenim, dum christiani dicimur. Et hoc est, quod de^o Abrahæ pollicitus est pro eius semine, quod est, Christus. Per tribus autē terræ, varias gentium nationes intelligit.

Omnes gentes beatificabunt eum. Hoc est laudabunt.

Benedictus dominus deus Israel, qui facit mirabilia solus. Ecce q̄ quæ occulta erant, reuelauit: dominum illū esse præ

dicans, & deum Israel, ut ostenderet quod Christus, idē ille est deus, qui olim dicebatur deus Israel, & qui mirabilia olim propter illum operatus est. Quod vero ait, solus, ad distinctionem aliorum deorum dictum est, qui falso dei appellantur.

789 *Asaph.*

Et benedictum nomen gloria eius in seculum, & in seculū seculi. Per Christi gloriam, eius possumus incarnationē intelligere, & omnes pariter eius passiones, quæ ad eandem incarnationem pertinet, & propter quas glorificatur à fidelibus, quæ tanta ac tā graua sustinuerit propter nos, qui deus erat. Nomen autem huius gloriæ, Christus est, qui & in præsentī seculo benedicitur, ut superius declarauimus, & multo magis benedicetur in futuro, quādo nullus ei maledicet, omnibus nimirū tūc ei subiectis. Possumus etiā per eius gloriam, circūloquendo ipsum Christū intelligere.

Et replebitur gloria eius omnis terra, fiat fiat. His verbis omnium gentium fides prædicatur. Ita etiā ad Moysen dixit deus: viuit nomen meum, quoniā implebitur gloria mea omnis terra. Hoc & Esaias propheta audiuit, clamantibus Seraphim, Sanctus Sanctus Sanctus, dominus, deus sabaoth, plena est omnis terra gloria eius. Illam autē repetitionem verbi, fiat, intellige prout declarauimus in fine psalmi 40. illud etiā scire oportet, quod Hebræi diuidunt Davidicos psalmos in quinque libros, quodque quatuor primos libros habere dicunt in fine vltimi psalmi, fiat, fiat. Et primi quidem libri finem esse dicunt Psalmum 40. secundum 71. tertij octogesimo octauum, quarti 105. quinti autē libri finis vltimo clauditur psalmo.

Defecerunt hymni David filij Iesse, psalmus ipsi Asaph.

Docuimus in proœmio operis omnes psalmos cōpositos fuisse à beatorum David, quomodo igitur nūc presenti psalmo inscribitur, quid defecerint? quia scilicet non defecisse psalmos, sed hymnos dicit. Si quidē psalmodi alios, veluti hymnos ac laudes ipse sua deo canebat cithara, alios vero cantorum ducibus canendos præbebat, sicuti presenti psalmū, & undecim alios sequentes, quos vnus chori cantorum principi Asaph modulandos dedit, item aliis alios, quem aliam modū ibidē plenius diximus. Dicitur igitur, defecerunt, non negat sequens

sequentes psalmos cōpositos fuisse à beato David, sed ab eo negat fuisse decantatos. Illud autem admiratione dignum est, quomodo sancti spiritus gratia multiplicibus hominum affectibus, ac variis animorum agritudinibus, multiplicia etiam ac varia per psalmos pharmanca misceuerit, sicuti impresentiarum facit. Pertinet enim hic psalmus ad pusillanimes, & ad eos, qui in imperscrutabilibus dei iudiciis facile scandalizantur, dum scilicet cernunt deū, prauorum hominum quā plurimos non tantum tolerare, sed sceleratissimos ac nefandissimos quosque sehciter persepe viuere, contra autem probos in afflictionibus, & calamitatibus ut plurimū consistatos esse, & penē negligi ab eo. Effertendus est autem hic psalmus, ex Israelitici populi persona, qui captiuus detinebatur in Babylone: & ex illorum presertim, qui in toto illo populo magis pii in deum, ac magis religiosi fuerunt: tamen si cuiusque etiam fidelis accommodari possit, qui proximi sui pusillanimitatem suadeat consolari.

P S A L M V S L X X I I.

Vam bonus deus ipsi Israel. Dicitur, quā confirmatis vim habet hoc in loco. Vere, inquit, bonus est deus populo Israel: quippe qui per afflictiones, & calamitates eū erudit, & castigat, quiq; salutem ei excogitat. Neq; enim ex odio castigat aliquem deus, aut dirigit, sed per amore & dilectione.

His qui recto sunt corde. Cum deus a deo bonus sit, ut docuimus, talis etiā esse iudicatur ab iis, qui recte sentiūt. Cordis etenim appellatione hic, mens & cogitatio ipsa intelligitur.

Mei autem penē moti sunt pedes. Per pedes hic cogitationes intelligit, veluti quæ animæ nostræ religionem pedū instar, regunt, ac sustinent. Penē, inquit, peruersus, ac penē lapsus sum, ut nullam deum crederem mundi habere prouidentiam. Quod autē latinus interpres dixit, moti sunt, Græca dicitur *οκλανθησαυ* aliquanto significantius exprimit, & nos propius dicere possumus fluctuarunt.

Penē effusi sum gressus mei. Per gressus simili modo cogitationes intelligit, seu opiniones, & sententias animi. Effusi autē sunt, pro euauerūt. Euanescit enim, quod effunditur. Deinde cautā etiā infert ob quā in huiusmodi fuerit periculo, ut fluctauerēt eius pedes, & effunderētur eius gressus. *επι τοις*

Quoniā Zelau propter iniquos, pacē peccatorū videns. Per

zelum, iram illam sæpe intelligimus, quæ à recta ratione aduersus aliquid irrationabiliter factū proficiscitur. Quoniã, inquit aduersus iniquos hostes nostros iratus sum: & mea quidem sententia non temere, eo q̄ pacem eos agere videbam, & à potentioribus nunquã vexari, & quia vt securi ac tuti multa fruebantur quiete, tametsi omnium hominum essent perditissimi.

ἐν ἀνδραῖς.

Quoniam non est reuictio in morte eorum. Quoniam mors, inquit, quæ eis obuenit, abnuenda, aut respicienda nõ est, veluti quæ & secũdũ naturã aduenit, & nulla cũ violẽtia.

Et firmamentum in plaga eorum. Nec vlla, inquit, diuturnitas aut persenerantia est in eorum plaga. Nam etsi aliquando calamitate aliqua affliguntur, statim tamen ab afflictione liberantur.

In laboribus hominum non sunt, & cum hominibus nõ flagellabuntur. Neq; sunt, vt ceteri hominũ in laboribus. Est etenim proprium ac peculiare omnium hominum, vt labores sustineant: at illi absque vlllo labore possident bona, & cõmuni omnium hominum sententia, eo modo non affliguntur, quo alios vt plurimum affligi videmus.

Propterea tenuit eos superbia eorum in finem. Omnia eis, inquit, secunda obueniũt, & ampliori idcirco superbia detinentur.

ἐν τῷ βέλγετο

Induti sunt iniustitia & impietate sua. Adeo, inquit, superbi sunt, & temerarij, vt impietate atque iniustitia, nõ secus ac veste aliqua operiãtur. Et dũ indui eos dicit impietate & iniustitia, summã vndiq; huiusmodi vitiõrũ amplitudinẽ videtur significare. Hac autẽ loquẽdi metaphora sæpenumero alibi prophetã vsum videmus, veluti quãdo ait: induãtur cõfusione, & pudore: item, induãtur, qui calũniãtur me, cõfusione, & operiãtur quasi diploide pudore suo: & rursus: induit maledictionẽ, vt vestimẽtũ, & alia huiusmodi. Hoc autẽ in loco, posuit p̄, ostentare & gloriari.

ἐξ ἀλοστειται.

Egreditur quasi ex adipe iniustitia eorum. Ac si diceret amplã, & abundans erit eorũ iniquitas. Pinguedo etenim, q̄ p̄fluit ex adipe, copiã atq; abundantia quandã significat. Vel p̄ adipẽ, indolentiã, ac delicias eorũ intelligit, dicẽs: q̄ tanta eorum iniquitas, ex multis p̄uenit deliciis, atq; ex multa petulãtia. Et iuxta hunc sensũ abũdat dictio, quasi.

quasi. & quod ait, egredietur, dixit, p̄, egressã est, tẽpus ponens pro tẽpore. Et ita reddidit Symmachus. vnde & verbũ flagellabũtur cõsequenter expones, pro flagellati sũt.

Transferunt in dispositionem cordis. Venerunt, inquit, in habitum iniustitiæ. Per dispositionem etenim seu per habitudinem cordis, habitum intelligit ad malum.

Cogitauerunt & locuti sunt in prauitate. Prẽmeditati, inquit & cũ consideratione locuti sunt praua. Neq; enim incõsulto, aut raptim, sed summo cum studio omnia egerunt.

Iniustitiam in excelsum locuti sunt. Hoc est aduersus deum altissimũ, dicentes nimirum eum deũ non esse. Iniustitiã vero eos locutos esse dicit, quia iniustitia summa est, priuare deũ glõria, & creatis ab illo rebus eã prestare. Ille autẽ loquitur iniustitiã in altũ, seu in excelsum, q̄ aliquid deo attribuit, quod diuinitate indignũ sit. appellatur etiã diuinitas altitudo, q̄a altius ea nihil est, aut sublimiũ.

Posuerunt in cælũ os suum. & lingua eorũ pertransiit in terram. Per cælum quidẽ deũ intelligit, qui in cœlis habitat: per terrã vero, homines in ea commorantes, ac si diceret: os suũ blasphemantes aduersus cœlestem deum mouerunt, & lingua eorum similiter aduersus terrenos homines delibebant deliciis, multa ducti temeritate, & deũ cõtumeliis, & homines calũniis insectabãtur. Vel propter philosophos dictus est hic sermo, qui posuerũt in cælũ os suũ dum ausi sunt de deo, & de diuinis rebus philosophari, & lingua eorum pertransiit in terrã, dum terrena de deo nugarentur, vel aliter: astrologos carpit, qui os suum posuerunt in cœlum, dum nimis curiose astra ac stellas cõtẽplantur, quæ in cœlo sunt: & lingua eorum pertransiit in terram, dũ inanibus nugis vniuersũ cõplent orbem.

Ideo conuertetur populus meus huc. Hæc verba dicta sunt, p̄ prophetã ex persona dei. Propterea, inquit, hoc est, ob prãdictam inimicorum iniquitatem, populus meus, ille nimirũ, qui in captiuitate cõstitutus est, cõuertetur in patriam suam. Ita enim significat quod ait, cõuertetur huc. Ibi enim erat beatus David cum psalmum hunc compo- neret, in Hierusalem scilicet.

Et dies pleni inuenientur in eis. Pleni, hoc est, impleti, ad

vitz nimirum mensuram. vel pleni operibus virtutum: & sensus est, quod consenescent, vel quod placebunt deo. Intelligi etiam possunt hæc verba, vt aduersus inimicos dicta sunt, quod dies eorum in eis inuenientur pleni in malis, ita vt ad eorum prauitatem nihil desit.

Et dixerunt quomodo nouit deus. Quotquot in populo erant magis pusillanimes, aut minus prudentes, tanta cernentes facinora, quanta barbari illi committere audebant aduersus viros illos sanctos, dicebant: quomodo nouit deus hæc? Et quomodo tolerat? vere hæc deus non nouit.

Εν τῷ ὑψίστω.
καί εσχατον.

Et si est scientia in altissimo. Subaudiendum est verbum exquisierunt. Scientia autem eorum dicit, quæ aduersus eos facta fuerat.

Ecce hi peccatores et abundantes, in seculum possederunt diuitias.

Ita enim considerantes intra se dicebant: ecce quod hi Babylonij peccatores sunt, & tamen in presenti seculo abundant, & diuitias possident. Vel possederunt in seculum, prodiu, & longo tempore. Huiusmodi etiam verba à Hieremia propheta ad deum dicuntur. Quare, inquit, via impiorum prosperatur? abundarunt omnes, qui reprobant reprobationes? plantasti eos & radicem miserunt.

ὅτι καὶ οὐδὲν ποιοῦμαι.

Et dixi, nunquid in vanum iustificauit cor meum? Ego, inquit, alio quanto maiores animi ac prudentiæ vires me habere confido, fluctuavi cogitationibus meis, & dixi: nunquid frustra cor meum ab omni iniustitia emundauit, & iustum esse effecit?

ὅτι οὐδὲν ποιοῦμαι.

Et laui in innocentibus manus meas. Et dixi, nunquid incalum laui manus meas inter innocentes viros? quid autem sibi velint hæc verba, diximus in psal. 25. à communi autem sensu tam hic, quam in duobus sequentibus versiculis, subintelligendum est: nunquid in vanum? Nam & hæc verba dubitatiue legenda sunt.

Et flagellatus fui tota die. Ieiunio nimirum, & vigiliis, & aliis huiusmodi afflictionibus, quas assidue sectandæ virtutis gratia sustineo.

ὅτι οὐδὲν ποιοῦμαι.

Et reprehensio mea in matutinis. Reprehensio mea, quam ego mihi ipsi adueniente mane adfero. Reprehendere enim soleo me ipsum, quod in præteritum deo restiterim, quodque vitam ac conuersationem eo dignam non exhibuerim.

Si dicebam narrabo sic, ecce generatio filiorum tuorum reprobaui. Si in me ipso, inquit, dicebam, quod aliis ita essem dicturus,

cturus, quemadmodum cogitavi: quod scilicet in vanum iustificauit cor meum, & reliqua: ecce quod reprobauit generationem filiorum tuorum, seu (vt propius poscit Græca dictio ἠσυνέτηται) ecce quod incomposita. hoc est, non utilia, & non grata cogitavi populo tuo. per generationem enim filiorum dei, populus intelligitur Israeliticus. ita enim deus ipse eum alibi appellauit, dicens: filius meus primogenitus Israel, ite alio in loco. filios genui, & exaltaui. vel aliter: filij dei sunt, qui creatorum eum agnoscunt, & illius obseruant mandata. quedam autem exemplaria, non ἠσυνέτηται, habent in prima persona sed ἠσυνέτηται. Et quoniam Græca hæc dictio, non tantum reprobare significat, aut incomposita seu inutilia cogitare, vt diximus, sed etiam passionibus ac promissis non stare, consequenter alia fieri potest huius versiculi lectio, videlicet: ecce quod generationi filiorum tuorum pacta rupisti. Et tunc expone, si in me ipso dicebam: me ita aliis esse dicturum, quod scilicet frustra iustificauit cor meum, & vt supra exposuimus: ecce quod iuxta hanc narrationem meam huic populo tuo rupisse videris ea fœdera, quæ olim cum Abraham, & progenitoribus nostris pepigeras, de terra, scilicet promissionis, & de generatione nostra, & quod perpetuo hanc terram essemus possessuri.

Existimavi, quod cognoscerem. Speravi, inquit, scire me posse, & cognoscere id de quo dubitabam.

ὅτι οὐδὲν ποιοῦμαι. ὅτι οὐδὲν ποιοῦμαι.

Hoc, labor est coram me. Verum hoc, vt id scilicet cognoscam de quo dubitavi, laborem non modicum secum habere videtur. difficillimum enim est, vt cognoscatur.

Donec intrem in sanctuarium dei. Labor vero iste eousque mihi erit, donec ingressus fuero in templum Hierusalem, vbi populus sanctificari solet. Antiqua enim hæreditate ac solita felicitate recuperata, cognoscam, quod non frustra iustificauit cor meum.

Et intelligam in nouissima eorum. Verba hæc manifestam continent prophetiam. prædicit enim se huiusmodi delinquentium finem perspecturum esse. de Babyloniis autem sermo est, quorum felicitas, & imperium finem habitura erant: quemadmodum etiam postea factum est. Nam Cyrus Persarum rex deuictos illos perpetuo tradidit seruituti: & Israeliticum populum, quem captiuum reperit in Baby-

lone, in patriam restituit. Iuxta Anagogem, per sanctuarium dei, futurum intelligimus iudicium, in quo unicuique deus condigna retribuet, pro meritis. verbum enim Græcum ἀγιάζω, quod passim omnes interpretantur sanctifico, vnde ἀγιάσθησαν. sanctuariū, per sepe etiā idem significare inuenitur, quod determino. non mirum igitur si ἀγιάσθησαν pro iudicio accipitur, cum in eo omnium hominum præmia, aut supplicia determinanda sint. tunc igitur vel ipsi etiā pusillanimes intelligunt, quidnam pro sit virtus, & obsit vitium.

κακὰ. Veruntamen propter dolos. Ob eorum nimirum dolos.

Posuisti eis mala. Manifestius ex hoc loco Babyloniorum destructionem prædicit. Superflua tamen esse videtur dictio illa, verum tamē, quemadmodum iuxta Hebraicum idioma sæpe numero alibi inuenitur. Symmachus pro veruntamen, vere dixit, & paraſti, pro posuisti.

ἐν τῷ ἱερῷ
θύναι.

Deiecisti eos dum eleuarentur. Cum in altum iam eleuati essent, diuitiisque, & omni felicitatis genere sublimati, tu eos rursus confregisti.

Quomodo facti sunt in desolatione subito? Eorum destructionem præuidens propheta, tamē repentinam mutationem admiratur.

Defecerunt, perierunt, propter iniquitatem suam. Verbum perierunt, ad maiorem declarationem positum est, verbi defecerunt, idem enim hic significant. hac autē repetitione propheta summum quoddam gaudium, atque alacritatem demonstrat.

ὡς ἐν ὕπνῳ
ἵξε γὰρ
ῥοῦτος.

Quasi somnium exurgentis. Aliquid subintelligendum est, verbi gratia: Babyloniorum felicitas: ac si diceret, quod quemadmodum is, qui per somnum, gratum quid videt, ac delectabile, statim contristatur, cum à somno exurgit, quasi inani delectatione detentus sit, ita etiam Babylonij decursa eorum felicitate, inanem plorabunt se habuisse fortunam, huiuscemodi enim sunt humanæ omnes delectationes, somniis similes, ob earum nimirum instabilitatem, & frequentissimas mutationes.

Domine in ciuitate tua imaginem eorum ad nihilum rediges. Propter ciuitatem tuam Hierusalem eorum felicitatem reprobas: quam ideo imaginem appellauit, quia humana felicitas, vera felicitas non est, tamē si esse videatur: sed vt imago, aut umbra, imitatur tantum felicitatem, per ciuitatem autem hoc in loco, intelligere potes populi ciuita-

litatem, vel ipsam supernam Hierusalem.

Quia inflammata est cor meum. Ardenti scilicet quodam zelo, quod etiam in initio psalmi dixit: quia zelauit super iniquos, pacem peccatorum videns. eandem enim hic reperit sententiam.

Et renes mei commutati sunt. Per renes concupiscentiam intelligit, vt etiam alibi diximus. antea, inquit, ea concupiui, quæ erant bona, postmodum vero non eadem amplius, quæ bona erant optaui, sed quæ esse videbantur bona, quando scilicet inimicorum pacem zelauit.

Et ego neglectus sum, & non cognoui. Hic versiculus, & reliqua, quæ sequuntur, tempus respiciunt post reditum à captiuitate. Neglectus enim, inquit, & proiectus sum à te tunc propter peccata mea, atque ideo illuminatione tua priuatus, id non cognoui, de quo dubitaueram. Symmachus pro, neglectus, dixit, indoctus eram.

Et iumentum factus sum apud te. Ego, inquit, in præteritum insipiens tecum fui, verum deinceps iudicia tua curiose amplius non inuestigabo, sed iumentum instar, omnia omni curiositate, tuam sequar voluntatem. cognoui etenim quod summa cum ratione ac iudicio, omnia administras. laudabile est autem, vt apud deum nos ipsos existimemus, vt iumenta, tamē si contra criminosa sit, vt iumentum haberi, apud dæmonem, vt alibi vidimus in psal. 48. ibi: homo cum in honore esset, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

Et ego semper tecum. Subintelligitur verbum, ero: te nimirum semper cogitans, & loquens, quæ tua sunt, atque à tui memoria nunquam recedens.

Tenuisti manum dexteram meam. Tu, inquit, optimi ductoris instar, manum meam apprehendisti, & de terra, ac seruitute Babyloniorum me eduxisti. vel per dexteram manum, meliores ac laudabiliores actiones significat, quibus tu eduxisti me, benigno nimirum animo eas suscipiens.

Et in consilio tuo deduxisti me. Et consilium mihi subministrasti, quo duce per tot gentium regiones in patriam deductus sum.

Et cum gloria suscepisti me. Et honoratum mihi in ciuitate tuam introitum donasti. is enim populi reditus in patriam celeberrimus apud omnes effectus est. Regia etenim edi-

sta, quæ pro populi reditu à Cyro emanarunt, ad vniuersas orbis nationes dirigebantur.

Quid enim mihi est in cælo, & à te quid volui, super terram? Hæc verba quidam ita intelligunt, vt à deo ad humanam naturam dicta sint: quid mihi, inquit, aliud in cælo est, ab angelis, nisi cultus, adoratio, atq; obedientia? Et à te quid nam aliud volui in terra? quàm vt eadem mihi præstares, quæ ab angelis mihi sunt in cælo? Vel aliter: quid mihi in cælo aliud curæ est, quàm tu ipsa natura humana? Et à te quid nam aliud volui, quàm vtilitatem, & commodum tuum: & ad hunc sensum Aquila interpretatur. verum, vt in vniuersum dicam: sæpenumero apud prophetas defectiuos quosdã reperimus sermones. ob Hebraicæ etenim linguæ angustiam, à qua vetus testamentum in Græcam linguam translatum est, impossibile fuit paribus dictionibus amplam æque, ac claram significationem reddere.

Defecit cor meum, & caro mea. Consumptum est cor meum, igne etenim quodam ac desyderio tui extabuit, & caro mea idem etiam passa est, dum corpus multis in doloribus, atque angustis versatur.

Deus cordis mei. Circumlocutione vitur, ac si diceret, ô deus meus. Verba autem hæc desyderio, atq; affectu plena sunt.

Et pars mea deus meus, in seculum. O deus, inquit, qui es pars mea, id est fors, seu hæreditas mea, vel quem diuitiarum ac thesauri semper loco habui.

Quoniam ecce qui elongant se à te pereunt. Peccatores elongari dicuntur à deo non loco, sed conuersatione: quemadmodum contra ille appropinquari deo dicitur, qui virtutes sectatur. Ita enim peccata diuinum conspectum re-fugiunt, vt tenebræ lucem, & quantum quis elongatur à deo, tantum perditioni appropinquat. dictio autem, quoniam, hoc in loco confirmat. idem enim significat, quod vere perire etiam hic posuit pro decidere à salute.

Disperdidisti omnes qui fornicantur à te. Per fornicationem à deo hic, rebellionem, atq; abscessum ab eo intelligit, seu idololatriam, atq; omnem alium dæmonum cultum, quemadmodum alibi apud Hieremiã habetur: profecta es, inquit, in omnem montem altum, & sub quocunq; ligno nemoro-

so, &

so, & fornicata es illic: & rursus, & fornicata es lignum, & lapidem: pro eo quod est, adorasti lignum, & lapidem. Ecclesia etenim sponsa Christi dicitur, eique per fidem & per mandatorum obseruationem est coniuncta.

Mihi autem adherere deo bonum est. In sponsæ nimirum morem deo coniungi, & nunquam ab eo separari.

Ponere in domino spem meam. Nunquam enim concepta spe frustratus sum, quoties in eo speravi. bonum igitur atque vtile est, ita facere.

Vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filie Sion. Vt tua securus protectione, narrem mirabilia omnia, quæ fecisti laude digna. vel aliàs, vt scriptis meis laudes eas exponas, quæ tibi debentur. omnes autem ideo dixit, quoniam dei laudes tot sunt, quot eius potentie. vt annunciem autem eas in portis Sion, id est in portis Hierusalẽ. duplici enim nomine appellata est ea ciuitas: Hierusalem nimirum, & Sion, à vicino monte per filiam autem Sion, ipsa Sion intelligitur, quemadmodum per filium hominis ipse homo, iuxta Hebraicum idioma. solebant autem antiqui iuxta ciuitatis aut templi portas, concilia ac cœtus hominum congregare, & illis quæcunque noua congingebant narrare. Iuxta Anagogen per portas Sion, particulares ecclesias intelligimus, quæ in variis sunt orbis partibus. per eas etenim vt per portas quasdam ingredi-mur in supernam Hierusalem.

Intelligentia ipsi Asaph.

De Asaph alibi dictum est. Intelligentia autem ideo dixit, quia multa leiori opus est intelligentia. ea enim in hoc psalmo tractantur, quæ ad vltimam Iudæorum captiuitatem, atque ad illam Hierusalẽ destructionem pertinent, quæ à Romanis facta est. Nam etsi antea à variis fuerint sæpenumero captiui nationibus, nunquam tamen tanta eis, vt accidit tunc calamitas. nam & in perpetuum abiecti sunt, & incensum est templum, & destructa domus, & omnia depopulata quodque malorum omnium illius generis euidentius signum est, nullus demceps inter eos propheta extitit. Illud autem animaduertendum est quod dum hic Psalmus Iudæorum annunciat calamitates, fidelium vi. à prædicat salutem.

VT quid deus repulisti in finem. Prophetarum more, narrat, vt iam facta, quæ futura erant. Dignum est autē vt admiremur bonitatem dei, qui cum Iudæorum infidelitatem præuideret, tam aperta prophetia ac futurarum calamitatum prædictione à tanta illos nitebatur scuitia atque impietate auertere, qua aduersus saluatorem vsi erant, tametsi ob arbitrij libertatem, quam homini deus dedit, illi in prauitate sua immutabiles perstiterint. Hos etiam sermones summo cum dolore propheta enunciat, populi vicem plorans, qui grauissima quædam ac miserabilia passus erat. Possumus aliter intelligere hæc verba: vt ex prudentiorum Iudæorum persona dicta sint: nec tantum repulisti, inquit, sed in finem repulisti, quod omnimodam prorsus destructionē significat. Nam & si prius eos sæpe repulerat, non tamen in finem. Vnicuique enim captiuitati certum tempus per prophetas statuerat. Illa autem verba: vt quid, interrogatiua quidem esse videntur, & rationem indagare, sed iuxta vsum Hebraici idiomatis diuinam misericordiam conciliant.

Iratus est furor tuus, super oues pascuæ tuæ. A' communi sensu rursus sumendum est: vt quid? de ira autem, & furore dei, in sexti psalmi principio dictum est. Per oues etiam, ipsum populum intellige, & per pascua, sacræ scripturæ eloquia, quibus animas suas illi omnes nutrire solent, qui secundum legem dei viuunt.

Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio. Quam, inquit, congregationem ab initio, hoc est, olim, ac primo, vt possessionē quandam habuisti. Et sub signare videtur quod aliam ex Gentibus ecclesiam possessurus sit.

Redemisti virgam hereditatis tuæ. Priora connumerat beneficia. Per virgam autem, regia dignitas significatur, seu ipsum regnum, vt in 44. psalmo dictum est. Aquila pro virga hereditatis, sceptrum dixit fortitionis. Hebræorum autem regnum intelligit, vel etiam populum ipsum sub rege constitutum, qui hereditas domini dictus est: quia, vt ait Moyses, facta est pars domini populus eius, Iacob: funiculum hereditatis eius, Israël. Redemit autem eos deus sæpenuero ex bellis, atque captiuitatibus.

Mons

Mons Sion, hic est, in quo habitasti in eo. Mons Sion ille celeberrimus hic est, in quo fecit deus prædictam hereditatis suæ virgam habitare. Vel in quo, tu habitasti. Dicitio enim Græca. *ἡ ὄρος σιών*, vtrunque interpretationem recipit. & quod ait, in eo, expone, vt diximus, alibi, exponens illum versiculum, cuius maledictione os eius plenum est. Et præmittit Propheta inter prima verba montis memoriam, vt dedicati deo montis commemoratione illum sibi magis redderet beneuolum.

Leua manus tuas in superbiis eorum in finem. Destruat prorsus ait, inimicorum elationes, qui capta Hierusalem procaciores effecti sunt, ac magis temerarij, & insipienter aduersus te inflati. Leua autem manus tuas, ex metaphora eorum dictum est, qui manus in altum tollunt, vt verberibus inimicum deiciant.

Quanta malignatus est inimicus in sancto tuo. Per inimicū, Titum Imperatorem intelligit, & per sanctum templum ipsum, quod ab illo tandem destructum est, postquam multa alia nefanda scelera in eo patrasset. Quanta autem dixit pro heu quanta.

Et gloriati sunt, qui oderūt te in medio solēnitatis tuæ. Paschæ festiuitatem intelligit. In illius enim solennitatis medio Titus obsedit Hierusalem, & Iudæos festiuitatem illam celebrantes captiuos fecit. Considera autem, quo pacto in paschatis solennitate Iudæi pœnas dederint, in qua dominum crucifigentes tam immensum scelus patrarant.

Posuerunt signa sua, signa quæ non cognouerunt, quasi in exitu iniquorum. Vnusquisq; ordo militaris signo suo vtitur, quod hastili infixū ante aciem præmittitur, vt cohors internoscat a cohorte: id vexillū appellamus. Hæc igitur vexilla, Romanorū acies ingredientiæ in Hierusalem fixerunt in exitu, hoc est, in portis ciuitatis: quinimmo & desuper ipsas portas. Abundat autē dicitio, quasi. Eraxerunt autē hæc signa sua, signa, hoc est, in signū victoriæ, ac pro triumphis, idq; nondū ab iis cognitū fuerat, quæ erāt intra ciuitatē: eo quod circa solennitatē occupati, nullis aliis rebus animū intenderāt. Vel nō cognouerunt, ipsi scilicet inimici, quo pacto ceperint ciuitatem. Id quippe ea ratione non accidit, quod Iudæorū deus impotēs esset, aut infirmus,

sed ob Christi cædem illos deus pœnas luere permisit.

Quasi in sylua lignorum securibus exciderunt ianuas eius in idipsum. Instar, inquit, syluæ lignorum, illius ianuas prorsus excidebant. In idipsum, id est, vnâ omnes!

λαξουτη-
σιφ.

In securi & vecte confregerunt eam. Securi, quidem, tecta, ac domorum, & ciuitatis ianuas, & quæcunq; alia lignea subuertebant, vecte vero muros, mœnia, & lapidea quælibet. vectis enim seu (vt in Græca lectione habetur) *λαξου-
τησιφ* quoddam instrumenti genus est, quod & ad incidendos lapides idoneum est, & ad mœnia diruenda. Confregerunt autem, hoc est, deiecerunt.

Incenderunt in igne sanctuarium tuum. Per sanctuarium templum intelligit, quemadmodum in præcedenti psalmo diximus.

In terram profanauerunt tabernaculum nominis tui. Profanauerunt, hoc est, profane, atque impie illud solo æquarunt. Exquisito autem loquendi modo dicit, tabernaculum nominis dei. Nullum enim diuinæ substantiæ tabernaculum esse potest, cum natura illa diuina immensa sit & incircumscripta: vnde eleganter tabernaculum nominis dei dixit. Aliqui vero Prophetam dicunt circumlocutione vti, & tabernaculum nominis dei, pro tabernaculo dei dixisse.

Αι ευγγι-
ρααι.

Dixerunt in corde suo cognationes eorum simul. Omnes inimicorum cognationes mutuo inter se simul dixerunt. In corde autem suo, hoc est, ex toto corde, atque ex tota animi promptitudine. Dictio autem, venite, quæ sequitur, vetat ne exponere possimus, dixerunt, pro cogitauerunt, nisi quis eam non in vim verbi, sed aduerbialiter esse potest tam dicat, pro, eia age. Quid autem dixerint, audi.

Πάσας τὰς
ἐργαίας.

Venite, quiescere faciamus omnes frivuitates dei in terra. Omnes nimirum legales cultus ac cærimonias illius dei, quæ Iudæi colunt: hoc autem perficiemus, si leges, ac mores, & Rempub. eorum deleuerimus, quemadmodum permittente deo effecerunt.

σημῶα αὐ-
τῶν.

Signa eorum non vidimus. Miracula scilicet quæ Iudæi deum suum olim in parentum suorum gratiarum operatum esse asserabant. Hæc enim miracula Romani milites, qui obsidebant Hierusalē, negant vsquā se vidisse. Nihil huiusmodi, inquiunt, eorum deus aduersus nos operatus est.

Non est amplius Propheta. Amplius pro deinceps. Vere autem hoc à Propheta nostro ex illorum persona prædictum est. Neque enim tunc vllus inter Iudæos erat Propheta, qui aut aduersus Romanos prædicaret, aut Iudæos iuberet confidere.

Et nos nõ cognosceat amplius. Cūq; nullus deinceps Propheeta futurus sit inter eos, consequenter nullus etiam ea amplius cognosceat, quæ ad nos pertinet, aut quæ exitum habitura sint. Et quod ait, amplius, id est quod in posterum.

Vsquequo deus improbabit inimicos? Vsquequo te & nos pariter improbabit, quasi infirmos atque imbecilles?

Irritabit aduersarius nomen tuum in sinem? Blasphema assidue aduersus te verba proferet, atque ad iram te irritantia, tametsi tu & longanimis sis, atque illos ob eorum delicta, multa huiusmodi facere permittas.

Vt quid auertis manum tuam & dexteram tuam de medio sinu tuo in sinem? Obseruandum est, quod hæc verba, in sinem, quæ sæpius in præfenti psalmo posita sunt, perpetuam Iudæorum abiectiōem notant. Manum autem eandem appellat quam & dexteram. Sinus autem dei est bonorum omnium thesaurus, & manus dextera, illam operationem significat, quæ diuina bona dispensat, & sensus est. Quare bona tua nobiscum plus non participas, vt olim agebas? & est metaphoricus sermo, tractus ab iis, qui sinum habuerunt multiplicibus bonis plenum: vnde certo tempore amicis largiebantur: Nam si irasci eos contingat, manum à sinu auertent, nec illuc amplius eam mittent, vt consueta amicis bona largiantur.

Deus autem rex noster ante seculum. Ante seculum improprie dixit, pro à principio. Quo pacto enim ante seculum rex esse potuit creaturæ, cum nulla adhuc sensibilis esset creatura. Vel per seculum, præsentem vitam intellige, vt sit sensus: Ante vitam nostram, seu à progenitoribus nostris deus, rex fuit generationis nostræ. Libenter autem illius meminit, eo quod in memoriam reuocet eundem hunc deum esse, qui progenitorum suorum tempore multum eorum gratiam miracula operatus est.

Operatus est salutem in medio terræ. In medio terræ dixit pro palam atq; in omnium hominum conspectu, & in spe-

cie libertatem Iudæis præstitam intelligit ab Aegyptiaco seruitute.

Tu roborasti in potentia tua mare. Hoc est tu diuisas maris rubri partes solidasti. Murus enim, inquit à dextris, & murus à sinistris potentia nimirum tua concretus est, qui aquarum defluxum continuit.

Tu contriuisisti capita draconum in aquis. Per dracones, Aethiopes intelligit, ob summam eorum prauitatem: & per draconum capita, eos milites, tribunos, centuriones & duces, qui à Pharaone missi sunt ad persequendum populum Israel, qui plebis comparatione, vt digniores, capita appellari poterant. Hi omnes igitur inundante aqua contriti sunt & perierunt.

Τὴν κεφαλήν. *Tu confregisti caput draconis.* Per draconem singulari sermone, Pharaonem intelligit, & per contractionem capitis, regni atque imperij imminutionem.

Dedisti enim escam populis Aethiopum. Aethiopes finitimi sunt Aegyptiis. Hi autem populi inimicitias olim inter se exercebant, & mutuo alter alteri tendebat insidias. Aethiopes igitur, perspecta Aegyptiorum clade, excursiones fecerunt, Aegyptumq; deprædati sunt, & reliquos omnes, qui superferant in ore gladij comederunt. Per Pharaonem autem, omnes alias regiones denotat ei subiectas.

Tu dirupisti fontes & torrentes. Dirupisti dicit pro dedisti. Illam autem aquam intelligit, quæ de petra fluxit in deserto. Et fontes quidem ideo appellauit, quia aquæ illæ fontis instar scaturirent: torrentes vero ob fluxus vehementiam. vtrunque autem plurali numero dixit, iuxta Hebraicæ linguæ vsum. Aquila autem & Symmachus singularem numerum seruarunt.

Tu siccasti fluuios Etham. Symmachus pro Etham, antiquos reddidit: Sodomæque & Gomorrhæ fluuios & fontes intelligit, quos ob eorum peccata deus in cinerem redegit. Vel simpliciter: tu dedisti nobis, inquit, nouas aquas, tu antiquas siccasti, vtrunque tibi placitum est. Isidorus vero Pelusiotes, Etham dicit loci nomen esse, non procul à Hierusalem, qui fluminibus olim irriguus, post euerisionem Hierusalem à Romanis factam, ob dei iram illis omnibus prorsus exsiccatum est.

Tuis

Tuis est dies & tua est nox. Cum à particularibus & priuatis quibusdam rebus cœpisset deum laudare, nunc sermonem vertit ad communia: dies, inquit, & nox à te sunt creata, atque vt famuli tuo inferuiunt mandato,

Tu perfecisti auroram & solem. Per auroram diei ortum seu diluculum ipsum intelligit. Perfecisti autem, id est fecisti, & per solem cæteras omnes stellas significauit.

Tu fecisti omnes fruges terra. Per fruges iuxta Græci nominis etymologiam annuos fructus intelligit. quidam vero non fruges sed terminos legendum esse asseuerant, & lectionis varietas ex dictionum Græcarum vicinitate est orta. melior tamen lectio videtur quæ habet fruges, vt ex sequentibus demonstrabitur.

Aestatem & ver tu plasmasisti ea. Harum enim frugum alix in vere nascuntur, alix æstate, alix etiam ipsa æstate perficiuntur. Harum autem duarum anni partium tantum meminit, quasi cum his alix simul comprehendantur. Dicitio autem, ea, abundat. Vel sic legi potest: tu plasmasisti ea, æstatem nimirum, & ver. Indifferenter etiam æstatem, priusquam ver commemorauit.

Memor esto huius. In principio psalmi dixit, memento congregationis tuæ, quam possedisti ab initio: idem igitur nunc repetit.

Inimicus exprobrauit dominum. Titus nimirum vel Romanorum exercitus.

Et populus insipiens irritauit nomen tuum. De eisdem rursus loquitur, qui non recte de deo sentiebant. De verbo autem, irritauit, diximus paulo superius.

Ne tradas feras animam consistentem tibi. Præuidens Propheta ea, quæ Iudæis euentura erant, fundit preces ad deum, ne Iudzorum populum in Romanorum potestatem tradat, quos ob summam scuitiam feras appellat. Per animam vero hominem intelligit, veluti totum à parte, vt alibi diximus. Consistentem autem, hoc est, gratias agentem.

Et animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem. Indifferenter Propheta quartum atq; secundum casum apponit verbo reminiscaris, & per animas pauperum circumloquendo ipsos pauperes intelligit. Pauperum vero animas dixit, vt huiusmodi sermone ad maiorem deum misericordia exci-

D

raret. Eosdem etiam Iudæos pauperes appellat, eo quod ob Romanorum obsidionem in summa erant rerum omnium necessitate constituti.

Respice in testamentum tuum. Dictio græca διαθήκη & testamentum significat & pactum seu fœdus. De pacto igitur loquitur, quod pepigit deus cum Abrahamâ, & cū aliis progenitoribus, quemadmodum in præcedenti psalmo diximus, ibi: ecce generationi filiorum tuorum fœdera rupisti. Noli igitur pacta, quæ nobiscum habes, despiciere.

Οἱ ἐνοστὶ-
σμηνοὶ τῆς
γῆς.

Quoniam obscurati terræ repleti sunt domibus iniquitatum. Quoniam terreni homines Iudæi, quos obscuratos terræ appellauit, veluti propriis passionibus atq; affectibus obtenebratos, impleti sunt domibus iniquitatum, hoc est, multitudine, ac copia delictorum. Iniquitatum enim domos hic dixit quasi amplam quandam mensuram: ad summam videlicet copiam denotandam. Simili enim loquendi modo uti solemus, quando aliquem frugum aut alterius rei copiam habere indicamus: verbi gratia, ille domos frumenti habet, aut domos olei.

μὴ ἀποσρα-
φῆτω τὸ ἀπει-
νώμανος καὶ
τὸ σαρμῆ-
νος.

Non conuertatur humiliatus confusus. Tuus, inquit, populus, qui in hoc obsidionis tempore tibi supplicationes porrigit, non auertatur, quæso, à te humiliatus & confusus, dum non exauditur.

Inops & pauper laudabunt nomen tuum. Populus de quo supra diximus, ibi: & animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem. Iudæi, inquit, perpetuo laudabunt te, si eos saluaueris, non sic autem inimici.

Exurge deus, iudica causam tuam. Causa autem quæ vertebatur inter deum, & inimicos Romanos, de contumelia erat in deum illata. Neque enim illis satis fuerat fure re aduersum populum, sed deum insuper infirmum, atque imbecillum improperabant. Vel aliter: Causam populi tui dicere possumus causam tuam.

Οἱ νεδισμῶν,

Memor esto opprobrij tui, quod ab insipiente fit tota die. Per insipientem, Titum intelligit, & quemlibet ex Romanis militibus. Sicuti & superius dixit: Et populus insipiens irritauit nomen tuum. Opprobrij autem tui tota die, hoc est, quod assidue fit aduersus te.

Οἱ κέτωρ

Ne obliuiscaris voces seruorum tuorum. Qui illo tempore tibi pre-

bi preces porrigent, ut diximus. Quædam autem exemplaria non seruorum habent, sed supplicum, orta nimirum lectionis varietate ob Græcarum dictionum vicinitatem quam tum in prolacione habent, tum in scriptura.

Superbia eorum, qui odierunt te, ascendit semper. Ascendit pro exaltata est, atq; in sublime eleuata. Vel ascendit semp coram te. Illud autem considera, quomodo his dictis nulla promissio aut spes bonorum coniuncta est, & nulla melioris fortunæ spes eis data, quæ admodum alias semp fit in aliis psalmis. Et hæc quæ de expositio ita à nobis relata est, prout ab ipsis traditur Iudæis. Verior autem expositio est, ut ab illo versiculo, operatus est salutem in medio terræ: omnia, quæ sequuntur, referam ad Christum, qui incarnatione sua salutem nobis vere operatus est, à pristino nos errore liberans, & salutis viam ostendens. In medio autem terræ, id est, in omni terra: tametsi aliqui in ipsa intelligant dici Hierusalē, quæ in medio terre sita esse afferunt. Roborauit autem Christus mare, quia sacri baptismatis aquam validam, atq; efficacem reddidit, aduersus omnes demonum conatus. Nam & Michæas propheta, mare illud appellauit ad deum dicens: tu peccata nostra in profunda maris demerges. Mare autem baptisma appellatur, eo quod animarum sordes, quæ illic baptizantur, recipit, & quia purgat, & quia non secus gratiarum ac charismatum copia abundat, quæ mare undarum ac fluctuum multitudine. Et dracones quidem dici possunt demones. Draco autem, eorum princeps diabolus, quorum capita, hoc est, quorum peccata dominus corripuit, & contempsit in aqua baptismatis. In his etenim capitibus mortiferum omne repositum est venenum. His igitur capitibus, hoc est, his peccatis per baptismatis aquam perditis, ac deletis, nulli amplius in nobis viuunt dracones. Populi vero Aethiopum ij sunt, qui caligine ac sordibus peccati animas olim nigras habebant: ipsæ nimirum gentes, quibus draconem illum deus post baptismum in cibum, hoc est, in consumptionem dedit: dirupit etiam, hoc est, præbuit deus fontes & torrentes spiritualis doctrinæ, in gentilis populi terra, quæ prius deserta erat: & fontes quæ dicit: ob perpetuitatem, puritatem, & suauitatem fluxus: torrentes vero ea ratione quæ diximus, in psalmo trigesimo quinto. flumina autem Ethis, antiquæ Iudæorum sunt prophetiæ, quæ aridæ sunt, si iis con-

Οἱ κέτωρ ἐνέ-
της.

Dixi inquis, nolite iniqua agere, & delinquentibus nolite exaltare cornu. Cum futurū sit iudicium, vt prædiximus, ne vltus peccatoribus excusationis locus relinquatur, Propheeta narrat, quemadmodū ipse iniquos omnes esset contestatus, dicens: nolite inique agere: & rursus vt peccatoribus dixisset: Nolite exaltare cornu, hoc est, nolite de propriis peccatis, quasi de præclaris aliquibus gestis gloriari. Summæ id nanq; insipientiæ est. Eisdem autem iniquè agentes appellat, quos & delinquentes. Diuersimode autē accipi reperimus, cornu, in psalmis. Aliquando enim pro potentia ponitur, aliquando pro gloriatione, & iactantia. Cornuta siquidem animalia & strenue cornibus certare solent & illorum ornamento gloriari.

Nolite extollere in altum cornu vestrum. Idem iterum repetit, ad contestationis suæ confirmationem.

Et nolite loqui aduersus deum iniustitiam. Verba hæc idem æque significant, quod illa: iniustitiam in sublimi locuti sunt, de quibus diximus in psalmo 72.

Εξ ἡσόδων ἔ-
τε ἀπὸ δρυ-
μῶν.

Quoniā neq; ab egressu neq; ab occidente, neq; à desertis montibus. Gloria, inquit, & diuitiæ, itē ingloria, & paupertas, nō est nobis ab astrorum ortu, neq; ab eorū occasu, vt afferunt Astrologi: quinimmo nec à dæmonibus ista hominibus obueniūt (per desertos enim mōtes ipsos dæmones intelligit, q̄a omni virtutū genere deserti ac steriles sunt & mōtium instar, superbia elati) sed iusto dei iudicio omnia dispensantur. Per egressum autē, solis ortū intelligit, quēadmodū & alibi cū ait: à summo cœlo egressio eius. Per occasum vero, occidentē, & per desertos montes, Septentrionis & meridiei climata, quę ob nimīū frigus, aut calorē, hominibus deserta sunt. Est autē hic sermo defectiuus vnde aliquid subintelligēdū est: verbi gratia: nihil latet. Nihil, inquit, in futuri iudicij tēpore poterit deū latere. Omnia etenim ei patebunt, in quacunq; ea fuerint regione, atq; ideo nolite prauum aliquod scelus cōmittere. Neq; enim latere eum quis poterit, si in eum deliquerit. Et deinde causam ponit, cur nihil deum lateat.

Quoniam deus index est. Quoniam deus est, qui iudicat quique omnia optime nouit, etiam antequam fierent.

Hunc humiliat, & hunc exaltat. Hunc quidem honorat, & alium

alium reprobat, iuxta vniuscuiusque vitam, ac iuxta iustissimas quasdam rationes diuini iudicij.

Quoniā calix in manu domini vini meri plenus mistione. Totus ^{μεράσματος} sermo metaphoricus est. Et per manū quidē domini, illius potentia intelligit: per calicem autem vini, mensuras ac modos pœnarum. Per vinū enim hoc in loco supplicia intelliguntur, atque calamitates, que æque, ac vinū, & vires hominum tollunt, & mentis harmoniā dissoluunt, & aberrare nos faciunt à via. Merū vero esse dicitur hoc vinum, quasi austerum atque efficax vi sua, & nulla mistum misericordia. Et hic quidē calix est vini meri, verū in manu domini alius etiā est calix, plenus mistione: hoc est, misericordia. Mistio enī vini, aqua, & mistio austeritatis, misericordia. Debemus autē ea verba: plenus mistione: non sequēti versiculo cōiungere, sed per se soluta legere, sub intelligendo coniunctionem, & sumendo à cōmuni sensu verba: calix in manu domini, vt sit sensus: quod in manu domini, est calix vini meri, & in eadem manu, est calix plenus mistione. Nam alioqui, quomodo vnus, atq; idem calix poterit & merum, & mistum continere: & quod duo sint calices, patet etiam clarius ex sequentibus.

Et inclinavit ex hoc in hoc. Et de mensura mei supplicij, effudit in mensuram misericordiæ, vt misturam faceret, vtque eam in potum illis præberet qui & leuius deliquissent & adhuc essent medicabiles.

Veruntamen fex eius non est exinanita. Per fecem calicis, crassitudinem, vt ita dicam, intelligit meri supplicij: hoc est, extremas omnium pœnas, quę iis referuātur, qui aut maxime deliquerunt, aut à vitiiis immutari noluerunt.

Bibent omnes peccatores terra. Bibent fecem. Per peccatores autem eos nunc intelligit, qui à peccatis nunquam conuertuntur.

Ego autem exultabo in seculum, psallam deo Iacob. Ab inimi ^{ἀγαλλιάσο-}corum nimirū seruitute liberatus, exultabo quidē quod ^{μαί ψαλλῶ} calamitates cessauerint, & psallam in gratiarū actionem.

Et omnia cornua peccatorum confringam. Inimicorum scilicet rursus me oppugnantium.

Et exaltabitur cornu iusti. Simulac vicerit. Iudæorū enim ^{ἠψθησιν} popul⁹ post reditū è captiuitate, insurgētes in se vicinas ^{τὸ κέρως}.

gentes deuicit. Et Christiani simili modo ex idolorū seruitute, in libertatem restituti, dæmonum omnium vires cōfringunt, qui interim in circuitu orbis sunt, quærentes quæ deuorent & variis nos tentationibus impetēt. Per iustū autē, pium quēlibet ac religiosum virum intelligit, vel ipsum Zorobabel, qui populum ē captiuitate in patriam reduxit. Verū magis propriē ipse intelligitur Christus, veluti q̄ omni caruit peccato: cuius figurā tenuit Zorobabel. Quoties vero fidelis q̄ spiā aut martyr, incorporeas dæmonū potentias sibi aduersantes, atq; insultātes deuicerit, Christi potentia magis exaltatur & Christo maior laus tribuitur, qui tantas ei vires præstitit & robur.

*In finem in hymnis psalmus ipsi Asaph
canticum ad Assyrium.*

*Diximus in proæmio operis, quòd hæc verba in finē, quæ in psal-
morū inscriptionibus habentur, indicant illic prophetiā cōtineri:
& lectorū iubēt in illius finem aspicere. In hoc igitur psalmo latet
prophetia, quæ iuxta Hebræos destruendum esse prædicebat pote-
stas Sēnacherib: & iuxta Christianos profligandū annūciat da-
monē, quem nos intellectualem Sennacherib verē possumus appel-
lare. Vel aliter: in finem ideo inscribitur psalmus, quia hic tracta-
tur de mundi ac futuri iudicij fine. In hymnis vero, quia gratiarū
actiones continet, pro obtenta victoria. De Asaph & cantico di-
ximus in proæmio operis. Ad Assyrium verò, quia Sennacherib
Assyrius erat. Ad illum enim multa pertinent: quæ in presenti
psalmo habentur. Tu vero illud considera, quo pacto sanctus spiri-
tus simul cum Iudaica historia christiana dogmata cōplicauerit,
vt & Iudæis solamen præstet, qui humiles tantum sensus sequun-
tur, & christianum etiam magis latificet, ad sublimiores tenden-
tem ac penetrantem contemplationes.*

P S A L M V S L X X V.

Notus in Iudæa deus. Iudæi quidem cognosci tan-
tum affirmāt deum à Iudæis, contra autē deus
ad illos, per prophetam dicit: iuxta numerū ci-
uitatū tuarum fuerunt dei tui Iuda, & iuxta nu-
merū biuorum Israël, sacrificauerunt Baal. Manifestum
est igitur, quòd de Iudæa illa non loquitur, quæ est in Pa-
lestina,

lestina, sed per Iudæam, sacram intelligit scripturam, in
qua vniuersa Christus notus est. Nā & Mosaici, & cæteri
omnes libri. de eo annunciauerunt: & ipse etiā diuinus
cultus, qui lege constitutus est, figuram & characterem
eorum continebat quæ ad Christum pertinerent.

Israel magnū nomen eius. At qui nec in solo Israel. Ab oriē
te enim, inquit, propheta vsque ad occasum, glorificatū
est nomen meū inter gentes: & alibi ad Iudæos: vos autē
profanastis eum: item alibi: nomen meū magnū inter gē-
tes. Rursus igitur per Israel, Israelitarū scripturā intelli-
git, datā populo Israel, in qua magnum ac gloriosum ca-
nitur Christi nomen. Maximus autē philosophus per Iu-
dæam eā philosophiæ partem intelligit, quæ circa actiuas
actiones versatur, & per Israel eā partem quæ cōtempla-
tionibus vacat. Iudas quippe interpretatur cōfessio. con-
fessio autē initiū quoddā præstat ad agēdi virtutes. Israel
vero interpretatur mens videns deum. Cognoscit igitur
deum is, qui per virtutē operatur, sciēs illum iudicē iu-
stum esse, & cōdignavnicuique pro actionibus in iudicio
redditurum: atq; ideo seipsum ab omnibus maculis munda-
t. Cognoscit etiā deum is, qui in diuinorū contempla-
tione versatur. & cōsiderans dei magnalia, cōdigne etiā
illum magnificat. Possumus etiā per Iudæam, nouam ex
gentibus ecclesiā intelligere, quæ & antiqua peccata con-
fessa est, & qua verū deum per contemplationem semper
intuetur. Et similiter nouum Israel, quia, vt ait magnus
Paulus, non ille qui in manifesto Iudæus est, neq; quæ in
manifesto, carnalis circuncisio, sed qui in occulto Iudæus,
& circuncisio cordis, in spiritu, non litera.

Factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion. Ni tam
crebro obsessa & capta fuisset Hierusalē, haberent colorē
aliquem Iudæi, vt hæc verba de ea dicta esse viderentur:
verum hoc in loco, per pacē, non ipsam intelligit Hieru-
salem, sed pacificos hoīes: pacificos, inquā mutuo inter
se, dū & proximos diligunt, & ipsi ab eis inuicē diligen-
tur: & pacificos etiā in seipsis, dū affectus ac passionēs in-
surgere ac pugnare nō sinunt aduersus rationē, sed rōni-
cas subiciūt. In huiusmodi igitur homine locus quidam
nobilis fit, ipsi etiā deo habitabilis. Cæterū cū Sion idem

Τὰ κρᾶτη
τῶν τόξων
ἔπλον.

significare dicatur qđ specula, ille merito Siō poterit ap-
pellari, qui inimicorū aduētū de longe fuerit speculatus.
Illi confregit potentias arcuū telum gladiū & bellum. Iuxta
historiam hoc pertinet ad Assyriorū destructionem, illic
enim in Sion deus, arcuū vires cōtriuuit: hoc est, dissoluit.
& inanes reddidit. Per telū autē, pro quo in græca lectio-
ne, ἄλλοι legimus, non offensiuā hoc in loco arma intelli-
gi debent, sed defensiva, veluti thoracē, aut aliud qđ si-
mile: vnde apud græcos militē thorace armatum, ὀπλίτην
appellabant, ad eorū militū distinctionē, qui huiusmodi
carebāt armatura, quosq; ψυλούς, hoc est nudos vocabāt.
Arcuū vero potentias, seu robur dixit, quia Assyrij arcu
plurimum vtebantur, atq; in eo armorū genere suas po-
tissimum vires collocabant. Per telū igitur, defensiva o-
mnia, & per arcū, offensiuā oīa arma significauit. Deinde
ipsum addidit bellum propter quod vniuersa armorū ge-
nera confici solent. Omnia etenim arma, belli sunt instru-
menta. Iuxta anagogē, per arcus, artificiosas dæmonum
machinas intelligimus. vnde ardētes immittūt passionū
sagittas. Telum autē dæmonis, quo se tueri solet, est diui-
na permissio, quæ vires ei aduersus nos subministrat. Ea
etenim permanēte, ictus nostros dæmō in se immisos non
sentit. Illius etiā gladius, quo incidere solet, separatio illa
est, qua p affectus & passiones nostras à deo disūgimur:
bellū vero, pugna illa, & lucta, qua nobiscū certat. Vel, p
bellum, ipse potest dæmon intelligi, vt quēadmodū deus
pax, ita dæmon, bellum appelletur. Hæc omnia igitur ar-
ma deus deleuit, ac fugauit in eo homine, quē exhibuisse
se pacificum prædiximus, & speculationi intentum.

φωτίζεις οὐ.

Illuminas tu mirabiliter à montibus aternis. Per æternos
mōtes cælos intelligit: quos propter altitudinē montes
vocat, & æternos propter diurnā eorū substantiā. Illu-
minas autē luce lætitiæ: eos vero hac luce illuminas qui
in mœroris caligine obtenebrati sunt: quēadmodū con-
tra, splendore auxiliij, atque opis tuæ eos etiam illustras,
qui tetra fuerint desperationis nube circumdati.

Turbati sunt omnes insipientes corde. Ob inexpectatum in-
teritum turbati sunt. Insipientes autem eos appellat, tan-
quam deo resistentes.

D 91

Dormierunt somnum suum & nihil inuenerunt. Assyrij mi-
lites qui obsidebant, dormierunt summa cū spe, verū ni-
hil eorū inuenerunt quæ expectabāt. Possumus & aliter
dicere, qđ Iudæi qui obsessi erant, turbati sunt, dū aspice-
rēt inimicos ī circuitu, & diuinas vires ignorarēt, quod-
que dum captiuos se paulo post futuros esse arbitraren-
tur, vt ipsa docet historia, somno correpti dormierunt, &
mane expergefacti, ea non viderunt, quæ fieri timuerant:
quinimmo neq; ipsum etiam inuenerūt inimicū, cum sy-
nica nocte ad centum, & octoginta millia hostiū occisa
fuerint. Dicitio autem, corde, Hebræici idiomatis more
abundat: vel maiorē insipientiæ intensionem significat. *καρδίᾳ αὐτῶν.*

Omnes viri diuitiarum in manibus eorum. Viros diuitiarū,
dicit, pro viros diuites, quēadmodū alibi viros sanguinū,
pro sanguinolentos. Dicit igitur quod Assyrij putarant
esse sequenti die habituros in manibus oēs Iudæos diui-
tes. Vel aliter: omnes viri Assyriorum diuites, Iudæorum
manibus capti sunt, qui obsessi erant in Hierusalē. Nam
cum interēptos inuenissent, capiebant eos vt spoliarent.

Ab increpatione tua deus Iacob dormitauerunt qui ascende-
runt equos. Per increpationē dei, snīam intelligit aduersus
inimicos, & per dormitationem, virium remissionē. Dis-
soluere enim vires somnus solet: per equorū vero ascen-
sores inimicos ipsos intelligit, qui in equorū multitudine,
quibus in bello præcipue vtebantur, nimis confide-
bant: ideo alibi: hi in curribus, inquit, & hi in equis.

Tu terribilis es, & quis resistet tibi. Hæc verba per se satis
clara sunt.

Ex tunc ira tua. Hoc est: ex eo tempore quo aduersum
te dixerunt blasphema verba: tu tamen dedisti eis pœni-
tentiæ locum, iuxta benignitatis tuæ legem. vel, ex tunc,
intellige, pro olim, seu iamdiu.

De cælo auditum fecisti iudicium. Audiri enim fecisti de
cælo iam dictam sententiam. Eam etenim in me quasi in
propheticum quoddam organum insonuisti. Possumus
etiam hæc verba de futuro vniuersali iudicio intelligere.
Auditum enim illud fecit deus humano generi, ex scri-
pturis sanctis: atq; hoc pacto, quæ sequuntur, consequen-
tissime dicta esse videntur.

Terra tremuit, & quieuit, dum exurgeret in iudicio deus, vt saluos faceret mansuetos terra. Per terram, humanā intelligit naturam, ad quam alibi dictum est: terra es, & in terram reuertetis. præcipue tamen eos dicit, qui terrena sapiūt. Cum exurgeret igitur deus in vniuersale iudicium, quieuerunt omnes homines, deletis atque extinctis in posterum quibuscunque aliis operibus. cum exurgeret autem in iudicium, vt iustos homines saluaret: quos mites appellat, seu mansuetos: quia proprium, ac peculiare est cuiuscunque viri iusti, vt mitis sit ac mansuetus.

Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi. Hoc dictū est ad timorem in iis excitandum, qui indolentiæ vitio laborant. tunc etenim, inquit, cogitatio omnis humana, iudicanti deo seipsam reuelabit. cogitationibus enim, inquit Paulus, inter se muruo accusantibus, & defendētibz, in die, qua iudicabit dominus occulta hominum.

Et reliquæ cogitationis, diem festum agent tibi. Ipse etiā minimæ cuiuscunque cogitationis portiuncula, diem festū tibi agent, hoc est, seipsas tibi manifestabunt. festiuitas enim nihil aliud est, quā declaratio ac manifestatio illius solennitatis, cuius festum celebratur. agēt igitur diē festum, hoc est, spectaculum facient. Possumus etiam dicere, & non solum cogitationes erunt deo manifestæ, sed & si quis tentatus fuerit à dæmone, vt prauum quid cogitaret, licet prorsus persuasus non sit, vt in incepta cogitatione persisteret, quod tamen illa cogitatio, tametsi reiecta, & relicta, seipsam deo manifestabit: adeo nihil erit etiam minimum, quod latere deum possit.

Vouete, & reddite domino deo vestro. Cū hæc ita se habeāt, promittite deo, inquit, promittite dona pœnitentiæ, atq; ea tanquam necessarium aliquod debitum illi reddite.

Omnes qui sunt in circuitu eius afferent munera. In circuitu dei sunt, qui eū diligunt. in his nanq; esse deus dicitur, & manere. Illic enim, inquit, sum in medio eorum. hi igitur omnes deo dona afferent, ipsas nimirum virtutes.

Terribili & auferenti spiritus principum. Spiritus, hoc est animas.

Terribili apud reges terræ. Apud Pharaonē nimirū, & oēs alios, q; Aegypti plagas, & reliqua illi⁹ miracula audiuerūt.

In fi-

In finem pro Idithum psalmus ipsi Asaph.

In finem inscribitur hic psalmus, quia prophetias cōtinet, quæ ad finem tendebant. prædicit enim quæ passuri erant Iudei in Babylonica captiuitate, & multa quæ illic dicturi erant verba commemorat. ordo autē & sensus inscriptionis huiusmodi est: psalmus qui decantatus est ipsi, seu ab ipso Asaph, chori vnius principe, pro Idithum. Nam cum Idithum huic negotio vacare nō potuisset, decantatus fuit ab Asaph pro eo, hoc est, loco eius. conscriptus est autem ex persona populi captiui olim in Babylone.

PSALMVS LXXVI.

Voce mea ad dominū clamaui. Agens ego, inquit, duram in Babylone seruitutem, clamaui ad deum.

Voce mea ad deum. A communi sensu sumendum est verbum, clamaui. Sciendum vero est, quod verba illa, voce mea, superflua sunt: verum Hebraicum est idioma, quæ admodum & illud, quod bis eandem repetit sententiam: tametsi possint repetita verba emphasim quandā, & maiorem actus intensiōem præ se ferre.

Et intendit mihi. Ardēter atque ex tota anima clamanti.

In die tribulationis meæ deum exquisiui. Verbum, exquisiui, inquisitionem cum studio indicat: inquirebat autem eum in sui auxilium.

Manibus meis nocte coram eo. A cōmuni sensu sumendum etiam hic est verbum, exquisiui, exquirere autē manibus deum ille videtur, qui cū fundit preces, manus ad deum quodam cū affectu extendit. nocte vero, inquit, id facio, quando oīa silent, & quiescunt, qñ maxima adest securitas, & oē abest impedimentum. Coram eo autē, hoc est, in illius præsentia, qui oēs videt. Aliqui per manus, actiones intelligunt: & nocte, pro clā, ac latenter, ita vt exquisisse se deū affirmer per bonas actiones, bene ac secundū virtutem operando, clam tñ & latenter ab hominibus.

Et non sum deceptus. Et cum adiutorem illum mihi fore sperassem, concepta spe frustratus non sum. patet igitur psalmi verba populo accommodari, post reditum è Babylonica captiuitate, quæ admodum, & modo cuiuslibet congruere possunt, qui à periculis saluatus sit.

ἐν φρεσίν μου.

ἡ δόλοσχος
καὶ ὀλιγο-
ψύχιστος.

Diuus Hieronymus.

ἡ δόλοσχος
καὶ ὀλιγο-
ψύχιστος.

Renuit consolari anima mea. Non est passa ut aliquis consolationem afferret, graui nimirum dolore affecta.

Memor fui dei, & letatus sum. Vnicum mihi in tantis malis fuit solamen, dei scilicet memoria. Cogitans enim quod posset ille me ex omnibus periculis liberare, amplissimum inde capiebam solatium.

Ei mediatius sum & defecit spiritus meus. Quod hic latine legimus meditatus sum, in Græca lectione habetur ἡ δόλοσχος, est autē ἀδολοσχία proprie, vt alibi diximus, sermo superfluus: hanc nos nugacitatē dicere possumus, iuxta illud: Narrauerunt mihi iniqui nugacitates, sed nō vt lex tua: est etenim illic in Græco eadē dictio ἀδολοσχία. accipitur etiam pro meditatione, & sollicitudine, vt hic: & aliqui mitiori vocabulo argutationē interpretati sunt, qđ medium quoddā videtur esse inter nugacitatē, & meditationem, & vtriq; significationi facillime posse accommodari. argutabar, inquit, & meditabar in meipso, & sollicitus cogitabam, quonā pacto à tanta mœstitia liberari possem. cūq; solutionē, aut requiē nullā inuenirē, anima mea angustiis vndiq; detenta est. eiusmodi etiā est, quod alibi legimus: in mādatis tuis meditabar. itē, seruus autē tuus meditabatur in iustificationib⁹ tuis. tamen si latinus interpret persæpe exercebar, reddiderit, seu exercitatus sum. multa etiā alia inueniri possunt in psal. 118. inuenimus etiam ἀδολοσχίαν poni pro oratione: vnde ab Anna dictum legimus, in multitudine orationis meæ cōtabui.

eadem enim dictio ibi habetur in Græco, pro oratione. Præuenerunt custodias oculi mei. Qui exercituum curam habēt, solēt noctis custodias in quatuor partes diuidere, quatuor cōstituentes custodias, quas certo ordine alternant. oculi mei, inquit, oēs noctis custodias præuenerūt, hoc est, vigilando oīa custodiarum tempora præuenerūt cum enim meditarer, & sollicitus essem, recessit ab oculis meis somnus. vel aliter: oculi mei, hoc est, obseruatores atque inimici mei, omnes præuenerunt custodias, solliciti nimirum, vt suis me insidiis comprehenderent.

Turbatus sum, & non sum locutus. Afflictionibus, atq; angustiis confusus sum, verū huiusmodi afflictiones inimicis meis non reuelauī, ne maiori extollerentur lætitia.

609

Cogitavi dies antiquos, & annos æternos memoria repetij, & meditatus sum. Per antiquos dies, tēpora Moyfi intelligit, & Iesu naue: cogitavi, inquit, quo pacto illi de Aegyptiaca seruitute fuerint liberati, quō siccis pedibus pertransierunt mare Rubrū, quō innumeris à deo affecti beneficiis in terram tandem promissionis cum gloria ingressi sunt. æternos autē annos, dixit, pro antiquos, quē admodum à seculo atque ab æterno dicere solemus, aliquñ pro antiquitus: & meditatus sum, hoc est, reuolui in memoria mea: & quos paulo ante dies antiquos dixerat, postea æternos annos appellauit. Hinc quidā moti sunt, & verba illa: præuenerūt custodias oculi mei: alio mō exposuerūt, dicētes: oculi aīæ meæ, hoc est, mēs mea, prius considerauit oēs vitæ meæ cōuersationes. præsens quippe hæc vita, nox dici potest, ob multiplices errores, qui in ea reperiuntur. custodiæ autē huius vitæ, cōuersationes variæ sunt, seu variæ viuēdi regulę: verbi gratia, cōuersatio quę ante legē fuit, itē cōuersatio legalis, deinde euāgelica. cōtēplatū igitur se esse dicit antiquos dies, hoc est, patrū vitas, & nusquā inuenisse se dicit, qđ patres ac maiores sui a deo destituti essent diuino auxilio. Nam & patriarchis summā deus opē tulit, & aliis q̄buscūq; maioribus, q̄ post datā legē in captiuitatē inciderunt. De hmōi autē custodiis loqui videtur dominus in eo loco, vbi beatos dicit seruos vigilantes, quia si in secūda, aut tertia custodia dominus venerit, & inuenierit eos sic, beati sunt serui illi.

Nocte cum corde meditabar. Nocte quando maxima rerū omnium est quies. de huiusmodi autem meditatione eadem dici possent, quæ superius diximus: cum corde vero, id est in animo meo.

Et sodiebat spiritus meus. Vestigabat, inquit, & scrutabatur, atque hoc pacto, reddidit Aquila. quid nam autem inuestigaret audi.

Nunquid in secula proiciet dominus, & non apponet, vt cōplacitior sit adhuc. Dubitatis verba hæc sunt, vsq; ad versiculū & dixi nunc cœpi. vestigabā, inquit, dicēs: nunquid deus nos prorsus abiecturus est, & nusquam amplius recipiet? Hoc enim sibi volunt illa verba: & non apponet vt complacitior sit adhuc, hoc est, vt benignior sit erga nos.

ἡ δόλοσχος.

ἡ σκαλλε.

Aut in finem misericordiam suam abscindet? Aut in perpetuum cōsuetam à nobis recidet misericordiam. quæ verba tamen eadem esse videantur, cum illis: nunquid in secula proiciet dominus, maiori tamē affectu plena sunt, & ad maiorem mouent misericordiam.

συνηλιος
ἔμεα. *Consummavit verbum à generatione in generationem. Nunquid consummavit verbum illius sermonis, quē mandauit in mille generationes? de quo in psalmo 104. cōsummavit autem, id est conclusit, & præscripsit, ab illa nimirum generatione, vsque ad hanc generationem, ita vt ulterius ei locus non sit.*

Nunquid obliuiscetur misereri deus? aut continebit in ira sua miserationes suas? Hæc verba tamen præcedētibz similia esse videantur, illud tamen speciatim demonstrant, quod deus natura ipsa est misericors, quæ admodum, & lux natura ipsa, splēdida est, & ignis natura ardet, quodq; ideo deus nūquam id deponet, quod sibi naturale est. Ex hoc igitur illud intellexit de quo dubitabat, & de quo solite meditabatur: quod scilicet deus in secula eum nō proiciet, nec illa faciet, quæ superius dicta sunt: verum quod iuxta delictorum grauitatem adducet supplicia.

Et dixi nūc cæpi. Hæc verba grati ac benigni animi sunt. cogitans, inquit, quæ commisit peccata, dixi: nūc initium mihi est condigni supplicij nam quæ hæcenus sustinui, præludium quoddam pœnarum tantummodo fuisse.

ἄλυσον. *Hæc mutatio d. xtera altissimi. Hæc immutatio est à libertate, & quiete, ad seruitutis angustias. Est igitur op⁹ hoc, opus quoddā diuinæ manus puniētis, & castigantis nos.*

Memor fui operum domini. Opera domini correctiones appellat, & castigationes à deo præstitas, quæ ad hominum vtilitatem dantur.

Quia memor ero ab initio mirabilium tuorum, & meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinventionibus tuis cogitabo. A communi sensu rursus sumendum est. & dixi, in illo, inquit, tempore dixi, quod memor ero, & quæ sequuntur. corū enim memoria solamen mihi afferebat, vt dictum est. per adinventiones autem artes varias intelligit & consilia, quibus deus ad hominum salutem vsus fuerat.

Deus in sancto via tua. Per sanctū, cœlum intelligit, tanquam

quam purum ac mundum, in quo commorari dicitur deus. vel ipsum montem Sina, veluti deo dicatum, & sanctificatum, & ad quem deus descendebat. vel templum veluti sacrum, ac venerandum, & in quod descendens deus oracula reddebat, & responsa. Symmachus pro sancto, dixit, in sanctitate, illud significans quod omnis dei actio sancta est, atque irreprehensibilis, tamen illius correctiones graues nobis, & duræ aliquando videantur.

Quis deus magnus, vt deus noster. Cū pollicitus sit se futurū memorem mirabiliū dei, nunc præ ceteris omnibus eum laudat, dicens: qui gentium deus adeo magnus est, vel tantus est, aut tam immensæ potentiz vt deus noster?

Tu deus, qui facis mirabilia. Tu vere deus es, qui admiranda opera perficis.

Notam fecisti in populis virtutem tuam. Per populos, hoc in loco gentes intelligit, Aegyptios nimirum, aut alios quoscunque populos deo olim contrarios, qui tandē à Iudeis superati sunt, & ipsa didicerunt experientia: quod deus ille, qui Iudeis auxiliabatur, magnus ac potens deus est.

Redemisti in brachio tuo populum tuum. Per brachium dei, diuinas vires, seu dei potentiam intelligit.

Filius Iacob, & Ioseph. Ipsum, inquit, populum, quem & Iacob filium dicit, eo quod omnes tribus progenitorem illum haberent, veluti patriarcharum omnium patrē, & filium Ioseph, eo quod Ioseph, dum omnes patriarchas, & vniuersum populum aluit, patris officium præstitit. Maxima igitur sunt huius patriarchæ beneficia in vniuersum populum, cuius etiam vires, & sapientia immortalem populo gloriam pepererunt.

Viderunt te aqua deus: viderunt te aqua, & timuerunt. Sermo est de his quæ in mari rubro facta sunt. viderunt te, inquit, aquæ, & ob timorem diuinæ sunt. præiebat enim deus ante populum in columna ignis, & nubis.

Turbate sunt abyssi. Profunda, inquit, maris conturbata sunt à vento, qui in aquas impetum fecerat.

Multitudo vocis aquarum. Multitudo, & copia tūc magna fuit vobis aquarum, hoc est, multus sonitus aquarum.

Vocem dederunt nubes. Nubium vox est tonitruus.

Etiam sagitte tue pertransiunt. Legimus in veteri historia

¶ valido spirante Austro diuisum est mare. procella autem facta verisimile est, fulgura etiā, ac tonitrua ad maiorem Aegyptiorum terrorem decidisse. per sagittas igitur fulgura intelligit, quæ ad inimicos pertransibant. posuit enim propheta tempus pro tempore. illa etiam dictio, enim, abundat, ut sit sensus: & sagittæ tuæ pertransibant.

Vox tonitruus tui in rota. Et coniunxit, inquit, dominus axes carruum eorum, & duxit eos cum violentia. vox, inquit, tui tonitruus, in vnoquoque curru confecta est. per rotā enim currum intelligit, veluti à parte totum. equis igitur hac ratione perturbatis, currum axes mutuo complicati sunt. vel aliter: vox theologiæ in nobis esse dicitur instar rotæ quæ ex minima quadam sui parte terram tangit, reliquis omnibus partibus à terra subleuatis.

Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terra. Claritas, inquit, huius miraculi, ab omnibus visa & cognita est, quæ tunc aderat.

Commota est contremuit terra. Turbati sunt & conterriti vniuersi homines, postquam didicerunt quanta pro populo tuo operatus es.

In mari via tua. Exaggerat miraculum, tu, inquit, per mare ambulans cum libueris.

Et semite tua in aquis multis. Eadem rursus repetit, amplificans dei laudes.

Et vestigia tua non cognoscuntur. Quia scilicet mare iterum coniunctum atque vnitum adeo in se est, ut nulla amplius diuisionis vestigia appaerent.

Deduxisti sicut oves populum tuum in manus Moysi, & Aaron. Quibus populū comparauit, ut custodiā, & curam ostenderet quam deus eorū habuit: & quod, ut bonus pastor, ad vberissima pascua, & ad tutissimū ouile eos deduxit. vnde & pascere etiam dicitur deus populum Israel, iuxta illud, qui pascis Israel intende. Quidā, inter quos est Gregorius theologus, hunc psalmū accommodant beato David, dicentes, verisimile esse, quod post liberationē cōsecrā à valido illo calamitatū exercitu à quo p̄ sepe obsessus fuerat, & animæ etiam captiuitatem passus, quod post huiusmodi, inquā, liberationē, hūc psalmū cōposuerit, & calamitates suas in eo narrauerit, de Christo vnā prophetias complians, propter quas, ut puto, in finē inscriptū est. Clamauit, inquit,

inquit, cū afflictionibus detinerer, & quæ sequuntur facile omnia accommodantur vsq; ad versiculū: recogitavi dies antiquos: quos intellige esse feliciores dies illos, quando deū p̄tectorē habebat. Quæ deinde sequuntur etiā faciliā sunt, vsq; ad versiculū: cōsummauit verbū à generatione in generationē, quæ versiculus, nō cū dubitatione sed definite legēdū est. perfecit enim deus, atque adimpleuit omnes sententias quas de vnoquoque homine in præteritū determinauit. dictio enim verbū, hoc in loco, p̄ sententia intelligi dicitur. Restat igitur, inquit, ut illa ego etiā passus sim, quæ ab eo de me decreta sunt. Quod vero ait: à generatione in generationē, expone: hoc est, p̄ successiones vniuscuiusque generationis, seu in vnaquaque generatione. verba autē illa, hæc mutatio dexteræ excelsi, euāgelicæ conuersationis prophetiā continent. legalē enim conuersationē mutadā esse in euāgelicā cernēs dixit: hæc est mutatio dexteræ excelsi, quæ verba illud etiā nobis indicāt, quod hæc mutatio propriū fuit Christi opus. hūc enim Christū dei dexteram appellauit, quia p̄ filiū, quasi per dexterā manū, pater omnia creauit. Christus etenim rerū omnium creator est. Quæ sequuntur clara sunt, vsq; ad versiculū: deus in sancto via tua, per sanctū etiā, hoc in loco Christū intelligit veluti mundissimū atque innocentissimū, qui peccatū non fecit, in hoc, inquit, Christo consiliū tuum operaris, quod de incarnatione deique humana salute olim decreuisti p̄ viā enim hic diuinū consiliū intelligit. deinde tantū admiratus propheta mysterium, deū summa cū laude magnificat, dicens: notum fecisti filium tuū in omnibus gentiū populis. Christus enim, inquit, dei virtus est: hūc etiam brachium dei esse dicit, in quo redemit deus populū suum, filios Iacob, & Ioseph: nos nimirū fideles, qui olim sub dæmonis captiuitate detinebamur, qui & populus eius dicimur, & filij Iacob, & Ioseph: quoniā in illius veteris populi locū subrogati atque adoptati sumus quod non denominationē tantū, sed beneuolentiā etiā, ac familiaritatem, quæ cū deo illis intercedebat, hæreditauimus, ut dictum est, in fine psalmi 13. Viderūt te aque de: quādo scilicet nauicula fluctuante excitat⁹ à somno, vētos, & mare increpauit. tui enim timorē oīa sedata sunt. Illi⁹ etiā increpatione

nis formidine tunc abyssi maris & multitudo sonitus fluctuū pariter turbata est. Vocē præterea nubes dederunt, quādo in transfiguratione domini vox de nube veniens dixit: hic est filius meus dilectus. possunt etiā pphete, nubes dici, vt diximus, in psalmo decimo septimo, vbi etiam de sagittis dei traditur, & de fulgure seu coruscatione. Vox vero tonitruī, euangelicæ prædicationis est sermo veniens de cælo. validus enim ac vehemens est & adeo resonat, vt ab omnibus exaudiri possit. per rotam autem mundū possumus intelligere, ob eius nimirū instabilitatē, terra etiā commota est, & cōtremuit, eo modo, quo in prædicto psalmo decimo septimo declarauimus. tot⁹ enim hic versiculus illic etiam habetur. in mari vita tua: quando scilicet dominus accessit ad discipulos, ambulās supra mare. quā deambulationē manifestius exprimens, subdidit: & semitę tuę in aquis multis, hoc est, in profundis fluctib⁹ & vestigia tua, quę sient in mari non cognoscentur. Non perstant enim vestigia in aqua. Aliqui per mare, præsentem hanc vitam intelligunt, veluti incertam, inæqualem atq; amarā, ob varias quę ī ea sunt, afflictiones, & calamitates, aiūtq; q̄ ī hac vita, hoc est, ī hoc mūdo, erūt vię tuę. ō Christe: actiones nimirum assumptę carnis. vita em̄ ac cōuersatio tua à nobis videbitur, verum vestigia tua, hoc est, huius tuę incarnationis modi non cognoscētur. erūt enim incomprehensibiles. Populus etiam patris, nou⁹ est & fidelis popul⁹, qui per spiritualis ac mystici Moyse, & Aaron, Christi videlicet manum, in terram sanctā deduct⁹ est. potest enim Christus & Moyse dici, tanquam euangelicę legis optimus legislator: & Aaron, tanquā pontifex, quia seipsum deo pro populo suo immolauit.

Intelligentia ipsi Asaph.

Inscribitur intelligentia hic psalmus, quia multa nobis est intelligentia, vt intelligamus, quoniam sit, qui in eo loquatur, & quoniam sint ad quos sermo dirigatur, & quoniam illa sit lex de qua hic traditur. & psalmum quidem conscriptum putamus à beato Dauid, verum ex Christi persona, sermonem suum ad fideles Christianos dirigentis.

PSAL

PSALMVS LXXVII.

Attendite populus meus legem meam. Legim⁹ apud Zachariam, & confugient multę gētes ad dominū, & erunt ei in populū. ad hunc igitur populū ex gētibus congregatū Christus loquitur, & legē eos non Mosaicā audire iubet, sed euangelicā, de qua loquens Esaias dicebat: de Sion exhibit lex & verbū domini de Hierusalē, & iudicabit in medio gentiū. est autem indifferens hæc constructio verbi, attendite: tametsi quędam exemplaria non legē meā habeāt, sed legi meę. *Inclinate aurem vestram in verba oris mei.* Supponite, inquit aures vestras sermoni meo. vel mutate aures vestras ab inani sermone, ab ineptis fabulis ad euangelia.

Aperiā in parabolis os meū, loquar propositiones ab initio. Hęc verba prophetiam continent. Christū etenim in parabolis ad populū locuturum esse prædicunt. iuxta quod legimus apud Matthæum: hæc omnia locutus est Iesus in parabolis, ad turbas, & sine parabolis ad eos non loquebatur, vt impleretur quod dictū est per prophetam: aperiā in parabolis os meū, eructabo abscondita à constitutione mūdi: vnde perspicuū fit, q̄ ex saluatoris persona cōscriptus fuit psalmus. per propositiones autem, seu (vt verius in lectione Græca habetur.) per problemata, ipsas intelligit parabolās. & Matthæus quidem locum hunc referens occulta appellauit, quę hic dicuntur problemata. Hebraica nimirum dictione vsus, quę vtranque habet significationem. Euangelicę enim omnes parabolę occultā in se continent veritatē. Aquila ænigmata transtulit. quod autem hic ab initio legimus, Matthæus à constitutione mūdi dixit: Hebraica pari modo vsus dictione. & quod hic loquar, ipse dixit eructabo.

Quanta audiuiimus & cognouimus ea. Dictio quanta, nō ad problemata refertur, quę locuturū se esse dixit cū totus hic versiculus separatim per se admirāris in morē legēd⁹ sit. O quanta, inquit, à maiorib⁹ nostris, atq; à diuinis didicimus scripturis. mēs em̄ prophete est cōmemorare, quā multa, & quā grādia deus in antiquiores Iudæos cōtulit beneficia, & contra, quā valde illi deū irritauerint, & quantas idcirco, ac quā graues pœnas dederint. ex psona

E 3

autem Christi non incongrue dicitur, quāta audiuius, cum assumpta eius humanitas cæterorū hominum more doctores audiret. & quod ait: cognouimus, ex parte certiores facti sumus. neq; enim simpliciter audiuius, inquit, sed maiorem de his certitudinem accepimus.

Et patres nostri annunciauerunt nobis. Dixit se audisse, nūc addit à quibusnam ea audiuerit. patres autē non natura dicit. neque enim dici potest, q̄ fideles, qui sunt ex gentibus, à propriis parentibus edocti fuerint, sed de patribus loquitur quos ob obsequium, qđ deo semper prætiterūt, Christiani omnes libenter sibi, vt ita dicam, adoptant in parentes. hac etenim ratione & Moysen & multos alios diuinos scriptores interpretēque & populi doctores, patres nostros appellamus: quorum filios Christum, secundum carnem, atque Apostolos, fuisse dicemus. Christi vero atque Apostolorum filios populum Christianum.

Non sunt occultata à filiis eorū in generatione altera. Et parentes, inquit, ea filiis suis tradiderunt, & filij ea quæ didicerant, venturam post se generationē non cælarūt: quin immo filiis ac nepotibus ea omnia exposuerunt, & illi in posteros suos eadem transfulerunt. lex etenim id iubebat, dicens: docebis ea filios tuos & filios filiorū tuorum.

Δυναστας. Narrantes laudes domini & potestates eius et mirabilia eius, quæ fecit. Verba illa: patres nostri annunciauerunt nobis, coniungi debent huic versiculo. vsus est enim propheta figura hyperbato. laudes vero potestates & mirabilia dei, hæc esse dixit: quia & laudabilia sunt & summam dei indicant potentiam, & admiratione digna esse vidētur. vel per potestates ea significat, quæ aduersus hostes operatus est: per mirabilia vero, ea quæ in suo populo administravit, de quibus singulatim tractabit.

Et statuit testimonium in Iacob, & legem posuit in Israel. Vt exponeret quid sit statuisse testimonium in Iacob, addidit: & legem posuit in Israel. idem enim est hoc in loco, statuere quod ponere, idem testimonium, quod lex, vt dictum est in psalmo, & idem est Israel qui & Iacob. positū enim est ei nomen Israel, quando scilicet visionem vidit, quænam autem esset hæc lex, audi.

Quæcumque mandauit patribus nostris nota fieri ea filiis eorū. Statuit.

Statuit, inquit, ac decreuit omnia eorum filiis nota fieri, quæcumque ipse eorum patribus mandauerat.

Vt cognoscat generatio altera. Hæc est ratio cur patres ea debeant filiis annunciare, vt generatio, quæ post eos futura est, ea omnia nota habeat. Deinde declarat, quænam sit hæc altera generatio.

Filij qui nascentur. Per successiones scilicet.

Et exurgent & annuntiabunt ea filiis suis. Filij filiorū filiis suis narrabūt. Exurgent autem posuit, pro generabuntur.

Vt ponant in deo spem suam. Ad discipulos quanta iis deus polliceatur, qui in eo sperant.

Et ne obliuiscamur opera eius. Meditando eas narrationes. Per opera vero eius, ea intelligit, quæ superius, & potestates appellauit, & mirabilia.

Et mandata eius exquirant. Exquirant dixit pro sequatur. Qui enim aliquem inquit, illius sequitur vestigia. Possumus etiam per generationem alteram, Christianorum generationem intelligere.

Ne fiant, sicut patres eorum, generatio praua, & exasperans. Peruersos eos fuisse dicit, eo quod in diuinis promissionibus nullam fidem habebant, nec credebant ei cum essent in periculis, & exasperantes, quia cum in aliquam incidissent difficultatem, continuo murmurabant, & quia præstitam eis liberationem à tam graui iugo seruitutis ægre tulerunt. Satius enim putabant in Aegypto esse, & seruire: quemadmodū multis in locis, tam in Exodo legimus, quam in Numeris.

Generatio, quæ non direxit cor suum. Non rectum ei cor fuit, vt simplici ac constanti animo deo crederet, sed ambigua, & dubitans claudicabat.

Et fidelis non fuit cum deo spiritus eius. Et spiritus eius generationis, inquit, deo fidem non præstitit, nec illius credit sermonibus. Per spiritum vero, animos eorum intelligit. καὶ ἐκ ἐπι-
στάθμῳ μετὰ
ταῦτα τὸ
πνεῦμα.

Filij Ephraim intēdentes & iaculantes arcu, ouersi sunt in die belli. Ephraim fuit filius Ioseph. Tribus autē Ephraim præter ceteris tribubus arcu utebatur: ad gerenda etiā bella magno vsui erat: vnde celebre sibi nomen parauerat: ad hæc omnia illius etiam famam augebat, regio ipsa, quæ ei in καὶ βάλλον-
τες τόξοις.

tem obuenerat. Prima enim illa arcam & testimonij tabernaculum à Moyse confectum suscepit. Nam Silo ubi Arcadomini diu fuit, & tabernaculum, ad sortem tribus Ephraim pertinebat. Hæc igitur tribus, quæ aliquando in bello tam celebris fuit, ob idololatriæ scelus tandem pugnando superata, ac deuicta est. Vel aliter: Per hanc tribum, quæ viribus præstabat, omnes alias tribus significat quæ ob simile idololatriæ vitium, in hostium manus deuenerunt, vt liber Iudicum docet. Ait igitur Propheta, quod filij Ephraim qui arcus suos tendunt: vnde emittant sagittas, hoc est, qui arcu potissimum vtuntur, conuersi sunt in bello, quia fugientes dederunt terga. Aliqui in his verbis dicunt Prophetiam contineri, de ultimo lapsu, tribus Ephraim in idololatriam. Nam cum decem tribus se disunxissent à regno Roboam, tribus Ephraim, quæ princeps erat inter eas, populo persuasit, vt vaccas erigeret, & à vero deo deficerent, atque ideo omnes in hostium potestatem traditæ sunt, quemadmodum in tertio Regum libro inuenies. Alij etiam Prophetæ multa aduersus hanc tribum exclamant, quasi origo, & causa ipsa idololatriæ fuerit in populo.

Non custodierunt testamentum dei, & in lege eius noluerunt ambulare. Sermonem dirigit aduersus vniversas tribus, causam proferens ob quam deiectæ sint. Per testamentum vero, pacta intelligit, quæ deus sæpe cum Hebræorum populo pepigit, cum in promissionis eos terram adduceret. Per legem vero, ipsa dei mandata.

Et obliu sunt beneficiorum eius, & mirabilium eius, quæ ostendit eis. Beneficiorum quæ contulit in populum Israel, veluti quod duxerit eos per mare rubrum immadidos, &c. quæ longa serie in sequentibus commemorat. Mirabilium autem dicit, quia Aegyptiorum flumina in sanguinem mutauerat, & alia huiusmodi quæ simili modo in sequentibus percurrit. Quod vero ait, deum eis hæc ostendisse, non ideo dicit quasi ipsi ea propriis viderint oculis, sed quia ita à suis acceperunt maioribus.

Coram patribus eorum, quæ fecit mirabilia. Quæ miracula, inquit, feci, coram eorum patribus, & deinde locum etiam addit, vbi hæc gesta sunt.

In terra Aegypti in campo Taneos. Tanis est Aegypti ciuitas, vbi regiam habebat Pharaon, de qua ait Esaias: defecerunt principes Taneos. Et licet huius loci Moyse non meminerit, verisimile est tamen beatum David, id rescivisse ex eo libro, vbi scriptum est: Chebron autem ædificata est in Aegypto, ante Tanim. Vel ex alijs apocryphis libris, aut ex Aegyptiorum historijs.

Interrupit mare, & eduxit eos. De mari rubro loquitur, vt habetur in Exodo, & omnia succincte narrat: quinimo nec omnia, nec suo ordine, sed passim quæcunq; ei & quomodocunq; in mentem veniebant ita apposuit. Neque enim historiam contexere proposuerat, sed aduersus Iudæorum inuehi ingratitude. Et primo quidem illud posuit, quod præ cæteris videbatur admirabilius.

Statuit aquas quasi virem. Et aqua, inquit, quasi murus illis erat à dextris, & à sinistris. Statuit igitur aquas, hoc est, aquarum moles, hinc atq; illinc fecit exurgere. Quasi virem vero dixit, hoc est tumidas, instar vris.

Et deduxit eos in nube diei, et tota nocte in illuminatione ignis. Διὺ γαγγυ. Et deus, inquit, deducebat eos, die quidem in columna nubis, vt ostenderet eis viam, nocte autem in columna ignis. Eadem igitur columna die præibat, & protegebat eos ab æstu solis, quæ & nocte eis illucebat, vt foueret nimirum ac tueretur eos à frigiditate, atque ab humiditate noctis.

Interrupit petram in eremo, & potauit eos, quasi in abyssu. ὄρου ἀβύσσου. multa. Hoc factum est in deserto montis Choreb, vt habetur in Exodo. Per abyssum autem, aquarum copiam intelligit.

Et eduxit aquam de petra, & eduxit tanquam flumina aquas. Hoc est, aliud miraculum factum in Choreb, vt traditur in libro Numerorum. Bis etenim illis deus aquam eduxit de petra, diuersisq; temporibus & locis. Et locus quidem ille in Choreb, vbi data est aqua, appellatus est tētatio, & obiurgatio. Tentauerunt enim illic deum Iudæi, probantes nimirum illius potentiam, & miraculis nondum credentes, quæ in præteritum sæpius fecerat: & obiurgauerunt Moysen, quod ex Aegypto in tam deserta eos loca deduxisset. Locus vero ille in Cades, vbi aqua etiã populo data est, appellatus est aqua contradictionis, eo quod contradice-

rent deo Hebræi & murmurarent. Et deus quidem eos iubebat, vt suis tantum præceptis parerent, vtque in eo confiderent, illi vero & parere negligebant, & nullam in eo habebant fidem. Hanc autem maris & aquarum interruptionem per Moſem deus operatus eſt.

Et appoſuerunt adhuc peccare ei. Quasi eorum vitia ex libris Moysi, ſatis omnibus nota ſint, dicit, & appoſuerunt adhuc. Qualia autem peccauerint, audi.

Exacerbauerunt altiſſimum in inaquoſo. In loco, ſcilicet, in aquoſo. Quomodo exacerbauerint, paulo ſuperius diximus, ibi: generatio peruerſa & exaſperans.

Et tentauerunt deum in cordibus ſuis, vt peterent eſcas animabus ſuis. De his & aliis, quæ ſequuntur uſque ad verba illa, & ignis incenſus eſt: Moyses nihil ſcribit, ſed ipſe tantum Dauid quemadmodum, & alia huiusmodi multa: ſeu quæ ex apocryphis, vt diximus, libris ea collegerit, ſeu ex antiquorum traditionibus: ſeu quæ à ſancto ſpiritu edoctus ſit. Ait igitur, quod tentauerunt deum in cogitationibus ſuis, dubitantes, nunquid poſſet eis deus dare, quæ petebant. Tentauerunt autem petendo cibum animabus ſuis, hoc eſt, ſibi ipſis.

Et oblocuti ſunt de deo. Hoc eſt murmurauerunt, qualiſi fame eos necaſſet, & delectabiles ac gratos cibos omnes ab eis abſtuliffet.

Et dixerunt: nunquid poterit deus parare menſam in deſerto? Hæc verba ambigentis ſunt, & ideo quaſi cum addubitatione legenda ſunt.

Quoniam percuffit petram & fluxerunt aquæ, & torrentes inundaauerunt, nunquid & panem poterit dare? et parare menſam populo ſuo? Quoniam, inquiunt, ea deus fecit, quæ prædicta ſunt, nunquid poterit etiam hoc facere? O ſummam hominum amentiam, ſi ea fecit, quo pacto impotens eſt iudicandus, ne iſta efficiat? Et quod ait: Inundauerunt, expone, id eſt, fluxerunt cum vehementia. Eduxit enim, inquit, tanquam flumina aquas. Per menſam vero, carnes præſtitas intelligit. Tu illud conſidera, quomodo beatus Dauid ante panem & carnes datas, fluxiſſe dicat aquam à petra, cum in Exodo Moyses contrarium tradat. Ibi enim primo legimus pluuiſſe illis deum panem Mannæ, & coturnicum carnes, & deinde aquam dediſſe à petra. Non eſt igitur alia huius addubitationis.

tationis ſolutio niſi dicas de alio pane, & de aliis carnibus prophetam hic loqui, de quibus in libro Numeri ſcriptum eſt. Bis etenim eis deus & coturnices pluit, & panem: unde etiã per petram, hoc in loco aquam eam intelligit, quæ effuſa eſt in Choreb. & non eam quæ in Cades. Petra enim in Cades tunc nondum fuerat percuffa. Et ſiquis dicat, quod in numeris carnes poſcebant, & non panem. Aduerte quia per panem hic, carnibus cibum intelligit. Tunc etenim vt apud 70. interpretes legimus, dicebant: *τις ημας ψωμειν κρεια*. quæ verba tamen ſi latinus interpres, aut ſimpliciter ſenſum ſecutus, aut ob latine lingue anguſtiam, reddiderit, quis nobis dabit carnes ad veſcendum, tamen aliquid amplius etiã poſſunt nobis indicare, quod ad præſentem locum atque illius intellectum conferat. Nam cum Græca dictio, *ψωμος*, unde *ψωμίζω*, verbum deducitur, maſſam ſeu buccellam panis ſignificet, dum murmurarent, dicentes: *τις ημας ψωμειν κρεια* petiſſe mihi videntur, quis nam eos pane pariter nutriturus eſſet & carne. Unde beatus Dauid qui nunc dixit: nunquid panem poterit dare? videtur mihi illa Moysi verba declarari, maxime ex ſequentibus. Addidit enim & menſam præparare populo ſuo: illa etenim coniunctio, & poſita mihi eſſe videtur, non vt diſiungat, ſed vt declarat.

Ideo audiuit dominus & reiecit, & ignis accenſus eſt in Iacob, & ira aſcendit in Iſrael. Licet corde, & non lingua deum tentauerint, ille tamen, qui corda hominum ſcrutatur, non ſecus eos audiuit ac ſi palam id locuti eſſent. Quod vero ſeptuaginta dixerunt, reiecit, Symmachus reddidit, iratus eſt. Solent enim ij, qui ira perciti ſunt, veſtem reiecere, hoc eſt, pertrahere, dum ad vindictam parantur. Et huic ſenſui ac literæ Symmachi adſtipulantur Moysi verba, dicentis quod dominus ira commotus eſt, & incenſus eſt ignis in eis à domino, quo caſtrorum bona pars conſumpta eſt. Per Iacob autem, & Iſrael, ipſum populum ab eis deſcendentem intelligit, vt alibi diximus.

Qui non crediderunt in deo. In dei viribus non crediderunt, tamen ſi tanta iam vidiffent miracula. Præpoſitio vero, in, ſuperflua eſt.

Nec ſperauerunt in ſalutari eius. Nec vllam, inquit, habuerunt fiduciam, vt qui tot iam, ac tanta eorum cauſa perfe-

κατελάλη-
σαν τα θεία.

Εβραϊστί.

cerat, eos esset in posterum saturaturus.

Et mandauit nubibus desuper: & portas cœli aperuit, & pluit eis manna ad manducandū. Ad priora rursus sermonē cōuertit, quæ habētur in Exodo. Per nubes vero desuper, eas intelligit, quæ excelsiores sunt. Aliquæ em̄ sunt terræ viciniores. Eas dē etiā superiores nubes, portas cœli appellauit, quasi cœlo proximiores. Mandauit autem eis vt pluerent manna. Manna vero erat quasi semen coriādri, & species eius quasi species crysalli. Et circuibat, inquit, populus, & colligēs illud mola frāgebat, & in mortariolo terebat, coquēs in olla, & faciebat ex eo subcinericios panes, erātq; suauitas eius quasi sapor dulcoris cuiusdam oleo cōfecti. Et hæc quidem in numeris ita habentur. Nam in Exodo dicitur, q̄ sapor eius erat, quasi dulcor quidam ex melle.

Et panem cœli dedit eis. Per cœlum hic aërem intelligit iuxta illud: volucres cœli. vel, quia manna è cœlo videbatur descendere.

Panem angelorum manducauit homo. Non hoc dicit, quasi angeli manna vescantur, sed quia angeli illud ministrabāt. Accusat nanq; & Christus eos, q̄ panē hunc, cœlestē vere panē putabant, dicens: Amen, amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panē de cœlo: sed pater meus dat vobis panē de cœlo verū: hoc est, de cœlo vere descendentem. Quod autem illud manna non esset angelorū cibus, ibidē asserit Christus. dicēs: Patres vestri manducauerunt in deserto manna, & mortui sunt. hic est panis de cœlo descendens, vt quisquis ex eo manducet, non moriatur. Postquā, inquit, ij qui manna illud manducabant, mortui sunt, restat vt cœlestis pprie panis nō sit, nec angelorū cibus. Et deinceps ibidē cōsequitur: ego sum panis vite, &c.

Cibaria misit eis in abundantiam. Confecta nimirum ex manna, hoc est, panem.

Transtulit Notū de cœlo, & inducit in virtute sua Aphricum. & pluit super eos, quasi puluerē carnes, & quasi arenā maris volatilia alata: & cecidit in mediū castrorū eorū, in circuitu tabernaculorū eorum, & comederunt, & impleti sunt valde, & desiderium eorum attulit eis: non sunt privati à desiderio suo. Moyses quidē in Numeris ait: Ecce spiritus à dño. Et immisit coturnices à mari, & impulit in castra, & quæ sequuntur.

Beatus

Beatus vero Dauid deū diuissse dicit spiritū: hoc est, ventum, in Notū nimirum atq; in Aphricū: qui venti calida perflant loca, vbi coturnicum genus moratur. Transtulit autē Notum: hoc est, cōmouit, atq; immisit eum. Pluisse vero dicit, quia coturnices superne è cœlo atq; condensæ, instar pluuiæ cuiusdā, ferebatur. Et quia maxima erat earum copia, pulueri eas & arenę maris etiam cōparauit. Tot quippe immissæ sunt, vt sexcenta millia hominum, & quingenti quinquaginta ad saturitatem ex eis diu nutriti sint. Vsq; ad mēsem enim, inquit, dierū māducate, donec creat ex naribus vestris: totidē quippe erant in eo populo homines ad bellū idonei, à 20. annis & supra, absq; minori ætate, & mulieribus, & tota tribu Leui. In medio autē castrorū & in circuitu tabernaculorū, pluebat deus illud māna, ne fatigarētur colligēdo. Et per castra q̄ dē, vni uersum exercitū intelligit. per tabernacula vero, priuata cuiuslibet tētoria. Et quod ait, attulisse eis deū desiderium eorum, sanē intellige, q̄ ea à deo receperint, ob quæ desiderium, & concupiscentiā suā adimpleuerunt. Attulit enim eis deus, quod optabant: desiderium igitur posuit pro re desiderata, quemadmodum & Paulus spem, pro speratæ rei fruitione ponit, quando ait: spes autē non pudefacit.

Alhuc esca erant in ore ipsorum, & ira dei ascendit in eos, & occidit plures eorū, & electos Israel compediuit. Nam & si viderant coturnices, diuinæ tamen promissioni non crediderunt, q̄ scilicet vsq; ad mensem atq; ad satietatem his auihus nutriendi essent, sed timuerunt ne abuolarent. Vel ne cito omnes cōsumerentur coturnices. atq; ideo exsiccauerūt eas per gyrū castrorū: & carnes adhuc, inquit, erāt sub dentibus eorū, priusquā deficerēt & dominus iratus est in populū, & percussit dñs populū plaga magna valde. Vide quo pacto antequā carnes cōsumerētur, quas in ore habebāt, fide defecerint, & diuinæ virtutis obliti sint: vnde desiderio quidem suo satiati sunt, vt diuina erga eos prouidētia & virtus cōspiceretur, ob eorū tamen infidelitatem & ventris ingluuiē, effectus est ille cibus tandē eis in nauseam. ob quod multi eorū periere, vt apud Moysen legitur. Quod vero 70. hic: plures eorū dixerunt, Symmachus, pingues reddidit: & Aquila ad eundē sensum, abun-

Συμμάχου
οφ.

Beatus

dantes: periisse intelligentes, ditiores quoslibet ac fortiores in populo. Verisimile est autem illos ingluuiem suam ceteris magis expleffe, q̄ plura aliis colligerent. Puto etiā Aquilam & Symmachū, in huiusmodi sensum adductos, ob alia verba, quæ hic proxime habentur: & electos Israel compediuit 70. etiam non, plures dixerunt, vt mortuos superstitibus compararent, sed plures, pro multis dixerūt. Ita enim consonant verba Moysi. Percussit enim, inquit, dominus populum plaga magna valde. Magna autem plaga in multorum verificatur interitu. Electos vero dixit veluti strenuos in bello. Erant enim omnes hi, quos superius commemoravi, summopere ad bellum idonei: atq; ideo ad hoc selecti, vt in acie præ ceteris dimicarent.

In omnibus his peccauerunt adhuc. Ad hæc omnia, inquit, hoc est, post tot & beneficiorum & suppliciorum exempla, adhuc in multis deum offendebant, atque inter cetera quod habitatores illos terræ promissionis adeo formidarent, non credentes diuinæ promissioni.

Et non crediderunt in mirabilibus eius. Putabant enim ea omnia fortuito, ac casu cōrigisse. vbiq; autē propheta eorum infidelitatē carpit, ob quā periclitabantur, & de qua ipse etiā deus dixit: Quousq; irritabit me populus iste: & quousq; mihi nō credent in omnibus signis quæ feci inter eos: vnde etiā dñs noster incredulā generationem Iudæos appellauit, dicens: Generatio incredula & peruersa.

Et defecerunt in vanitatem dies eorum. Præclarum virtutum opus nullū agebant, sed carnis concupiscentias sequebatur. vnde omnes in deserto mortui sunt, sicut eis dixit deus: terram enim, inquit, quam iuravi patribus eorū, nulli aliq; videbunt, quā eorū filij, qui mecū hic sunt, quicunq; nō nouerūt bonū, aut malū. Itē alibi, in hac, inquit, eremo cadent corpora vestra: & rursus: Ego dñs locutus sum, sic profecto faciā huic cōgregationi prauæ, quæ insurrexit in me in deserto hoc: cōsumetur quippe, & illic morietur.

Et anni eorum cum festinatione. Cum festinatione, inquit, defecerunt ad vana. Vel ideo dicit cum festinatione, quia ob leuitatem, quam secum affert voluptas, anni celeriter iis omnibus pertransire videntur, qui ociose, ac negligenter viuunt. Nam iis qui per virtutē operantur, ob labori-

intensionem, tardior videtur annorum decursus. vel ideo dicit defecisse cum festinatione, quia cito mortui sunt.

Cum occideret eos, quarebant eum. Quando contulit in eos deus beneficia, diuinum munus non agnoscebant, quando autem eos malus afflixit, castigatiores pariter ac prudentiores effecti sunt.

Et reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum, & rememorati sunt, quod deus adiutor eorum est, & deus altissimus redemptor eorum est. In huiusmodi etiam sententiam à Moysē dictum est quod summo mane flebant.

Et dilexerunt eum in ore suo. Dilexerunt autem, non affectu cordis, sed nudis verbis: Huiusmodi vitio Esaias etiā ex persona domini eos accusat, dicens: Populus hic labiis me diligit, cor autem eorum longe est à me.

Et lingua sua mentiti sunt ei. Verbis quidem se ei credere affirmabant, re autem ipsa increduli erant, aduersabanturque sibi inuicem cogitationes, & sermones eorum: iuxta quod in simili apostolus dicebat: deum se scire confitentur, factis autem negant.

Cor autem eorum non erat rectum cum eo. Non erat rectum eorum cor erga deum. Simile est quod alibi ait: generatio, quæ non direxit cor suum.

Nec fideles habitati sunt in testamento eius. Hoc etiam simile est, quod vidimus in præcedentibus: & non fuit fidelis cum deo spiritus eius. Neque enim fidem vllam habebat in iis quæ deus illic pollicebatur.

Ipsa autem misericors & propitius erit peccatis eorum, & non perdes. Propitius erit & non perdet, pro propitius fuit & non perdidit, tempus nimirum ponens pro tempore. Neque enim eos tunc statim perdidit, sed longanimis fuit. Dixisse enim eum legimus ad Moysē, placatus sum eis iuxta verbum tuum, vel, non profus eos perdidit.

Et abundabit vt auertat furorē suum, & non accendet omnem iram suam. Hæc verba etiā abundabit, & accendet posita sunt pro abundauit & accedit. Abundauit, inquit, deus in misericordia, vt furorē suum auerteret. Est autē hic sermo defectiuus, quemadmodū & verba illa, quæ habentur in psalmo 64. multiplicasti locupletare eam. Non accendit autē deus omnē iram suam. Vniuersi etenim profus

periissent, si omnē iram suā accendisset. Summa etenim vsus est misericordia, dum ex parte tantū iratus est. Dixit enim ad Moysem: dimitte, & accensus ira in eos, contemnam eos: vel, ex parte iratus est, & ex parte eos puniuit.

ἐπισημῶν.

Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens et nō reuertēs. Hac etiam de causa maiori longanimitate vsus est, quia caro erant: infirma scilicet, & parum diuturna: & spiritus qui cū vita nō permanet. Vbi enim ex hac vita semel p̄fectus est, ad eandem rursus nō redit. Illud obseruandū est, quod metaphorice scriptura deū dicit reminisci. Nā quē admodum obliuisci eum aliquorū dicimus, quādo differt vt laborantibus atq; afflictis opem atque auxiliū suū impertiat, sic cōtrā, humano more memorē eū appellamus, quando eisdē p̄serto est. Hoc autē loquendi modo propheta s̄pe vtitur, vt lectoris heberudini se accommodet.

Quoties exacerbauerunt eum in deserto, irritauerunt eum in terra inaquosa: S̄pe nimirum, vt ex ipsa licet perspicere historia. Verum illorum considera prauitatem. Neq; enim tantummodo eum s̄pe exacerbauerunt, sed in deserto etiam, atque in inaquoso id fecerunt, quando ob summam indigentiam inferuire eos magis deo atque humiliari & supplicare oportebat.

Et conuersi sunt, & tentauerunt deum, & sanctum Israel irritauerunt. Verbū, conuersi sunt, hoc in loco in malum accipitur. Conuersi enim sunt à vitio, ad aliud vitium. Et p̄ ait: tentauerunt, aliqui exponunt, pro cōtristauerunt. Per sanctum autē Israel, deū ipsum intelligit, ac si diceret: deum illum adeo celebrē, adeo laudatum, & gloriatum.

Non sunt recordati manus eius. Per manum dei diuinam intelligit potentiam, qua Iudæis quidē bona, hostibus vero mala sunt p̄sertita.

Diei qua redemit eos de manu tribulationis. A communi sensu etiam hic, sumendum est verbū: nō sunt recordati. Per tribulationem vero, Pharaonem intelligit.

Sicut posuit in Aegypto signa sua, & prodigia sua in cāpo Taueos. Nec recordati sunt, iquit, quod posuerit signa sua, & quę sequūtur, &c. Signa autē & prodigia, multi dicūt idē &que significare, & sententiā hic repeti. Aliqui vero signa, & omnia esse intelligūt p̄ quę de⁹ à naturali rerū ordine

non recedens, Ægyptiorum gentem afflixit, veluti pecorum ægri tudines, quę suapte natura mortē afferunt, & locustarum lationē. Huiusmodi enim animalia naturaliter terrę fructus perdunt. Per prodigia vero, miracula illa dicunt significari quę naturali rerū cū su repugnante facta sunt. veluti aquę mutationem in sanguinem, & quod ranę quarum natura est vt in aquis versentur, in sicca terra habitauerint, & alia huiusmodi.

Et Conuertit in sanguinem flumina eorum. Hęc prima fuit Ægyptiorum plaga. Per flumina autē, nilum ipsum intelligit. vnic⁹ etenim hic fluuius p̄ vniuersam Ægyptū fluit. Alibi etiā diximus Hebręorū peculiare esse, vt plurali numero vtātur p̄ singulari. Aliqui flumina in plurali numero dictū esse dicūt, ob multiplices riuos, qui è nilo exeūt quos propheta ob aquarum copiā fluminū dignitate donauit. Dictionem vero, eorū, ad Ægyptios referes, vt relatio ad homines illius prouincię fiat, quam paulo ante nominauit, dicens: sicut posuit signa sua in Aegypto.

Et imbres eorum ne biberent. Per imbres loca illa intelligit, in quibus aquas ex imbribus collectas condebant. Aliqui vero improprie imbres positos esse dicūt, p̄ fōtibus.

Misit in eos cynomyiam, & comedit eos. Hęc est quarta plaga. Secunda enim fuit ranarum, & tertia culicum: & quem admodum superius beneficia in Hebręos collata cōemorans ordinem non seruauit, ita etiam in p̄senti, Ægyptiorum plagas narrans, nullum ordinem seruat. Sufficiant autem quę illic diximus de huiusmodi ordinis peruersione. intentio enim prophetę hic tantum fuit, vt demonstraret, quomodo omnia elementa mandato dei aduersus Pharaonem militarunt. Ipsarum enim gestarum rerum ordinem iam diu Moyses seriatim descripserat. Cynomyia autem syluestris muscæ genus est, quod inter cetera muscārum genera est impudentissimum. Verbum etiam, comedit, improprie posuit pro momordit.

Et ranam, & perdidit eos. Vastarunt etiam ranę Ægyptios. Nam & eos mordebant, & eorū rapiebāt aut inquit nabāt cibos, & sūma insuauitate ac fastidio oīa replebāt.

Et dedit erugini fructus eorū, & labores eorum locusta. Tametsi inter plagas quę à Moysē commemorate sunt, nulla

æruginis mētio expressa facta esse videatur, puto tamen Moysē etiā hāc cōmemorasse. Est etenim ærugo nouū quoddam germen, seu noua proles locustæ, quā illic etiā Moyses describit, & dicitur bruch^o, atq; ita eā Aquila appellauit. Per fructum autē, omnes terrę fruges intelligit, quas laboris etiā nomine expressit, eo q̄ summo parentur labore. Locustę autē plaga, ī ordine octaua fuit, ex loē le tñ ppheta aliud locusta esse videtur, & aliud bruch^o.

Et occidit in grandine vineas eorum. Vastauit enim eas, ne fructum facerent, atque hęc septima fuit plaga.

Et moros eorū in pruina. Hęc plaga tamen à Moysē misa esse videtur, cōtinetur tamē sub grādinis plaga. Cōfici tur etenim & concrefcit pruina ex grandine. Multę autē mori in Aęgypto sunt, quòd id genus arboris calidis in locis valde crescat. Et quemadmodum vineis grando, sic & moris pruina inimicissima est.

Et tradidit grandini pecora eorum, & substantiam eorū igni. Grando vnā cum igne mirabiliter delata, primū ipsas vineas occidit & moros, quę ad primū impetū resistere minime valuerunt: deinde & pecora, quę in cāpis pascebantur. Hęc autē aliquanto amplius restiterunt: & ignis postremo qui simul cū grādine immissus fuerat, herbas, ac plātas vniuersas depastus est. Illud autē nō mediocri admiratione dignū est, vt ignis cū aqua pariter concurreret. Per superbiam autē, diuitias herbarum, ac plātarum fructū intelligit. Scire etiā illud oportet, quod, licet scriptū hic sit, quòd herbę ac plantę omnes perditę sint, tamen aliquę locustis relictę sunt, quę post grandinē igni mixtā immissę sunt, & de quibus scriptū est, quòd comederunt herbam terrę, & omnes fructus lignorū quos reliquit grādo: verū propheta vniuersali vsus est sermone, cum ferē omnia fuissent vastata.

Misit in eos iram indignationis suę. Per irā indignationis, seu (vt potius in Græco habetur) excandescentię, vehementem excandescētiā intelligit.

Indignationē, & iram, & tribulationē. Supplicia ac pœnas in eos infictas huiusmodi nominib^o appellat. De^o quippe affectu ac passione omni prorsus caret, & per indignationē quidē, seu (vt veri^o significat gręca dictio *ὀργή*) per excan

excandescētiā, pœnas minores intelligit: per iram vero, maiora supplicia: & per tribulationē, alia insuper mala.

Immisionem per angelos malos. Quę omnia scilicet immis- sa, ac delata sunt per malos angelos. Malos autē nō natura dico aut electione, sed q̄a mala afferūt, laborē nimirū, & dolorē, & q̄a pœnarū sunt ministri. Malos enim ideo appellat hoc in loco, quia pœnas inferunt & supplicia.

Viam fecit, & semitam irę suę. Semitam, inquit, fecit irę suę: ita vt hęc ira quę diuina misericordia antea quiescebat, via hac aduers^o obstinatos Aęgyptios incederet. Vel aliter: semitā de^o angelo fecit, q̄ Aęgyptiorū primogenita erat occisur^o, ne ad obfignata limina declinaret. Hūc enī angelū propheta irā dei appellat, tāquā irę ministrū.

Et non pepercit à morte animabus eorum. Hęc est decima plaga non pepercit, inquit, à morte, hoc est, nō abstinuit quonim^o occideret. Seu nō pepercit, dum eos occideret. Et quod ait: animab^o eorū: de primogenitis loquitur. Nō pepcisse autē deū dicit primogenitis, q̄a à deo ad Moysē dictū est: peribit omne primogenitū in Aęgypto, à primogenito Pharaonis, qui sedet in throno, vsq; ad primogenitum ancillę: quę est apud molam, & vsq; ad primogenitum omnium pecorum.

Et pecora eorum in morte conclusit. Hęc est quinta plaga, Perierunt enim, inquit, pecora omnia Aęgyptiorū: ea scilicet quę erant in agris. Conclusit autē, hoc est comprehendit, ita, vt fugę nullus fuerit locus, vel, comprehendit, id est occidit.

Et percussit omne primogenitum in terra Aęgypti. Repetit sermonem de primogenitis. Cæteris quippe omnibus plagis hęc acerbior fuit.

Primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham. Primitias hoc in loco, pro præcipua re dixit, ac magis preciosa, perdidit em̄, inquit, omne primogenitum, hoc est, omnes primitias laboris eorū. Per laborem autem, bonorum ac substantię possessionē intelligit: eo quòd cū labore possideantur. Possessionis vero nomine ipsi etiā filij cōtinētur. Possedi enim, inquit, filiū. Per tabernacula autē Chā, ipsā Aęgyptū intelligit, ab Aęgypto rege ita appellatam: qui à Chā filio Noë trahebat originē. Vtrūq; em̄ nomē

regio illa habuit. Et quia Cham omnium primus eam habitauit, & quia, vt diximus, Aegyptus rex in ea regnauit. Illud etiam obseruandum est, quod ex decem Aegypti plagis, propheta hic 7. tantum connumerat. Nam & culicem omisit, & tremores, & palpabiles tenebras: quorum tamen meminit in psalmo centesimo quarto.

Et abstulit sicut oues populum suum. Eduxit enim eos vi quadam ex Aegypto, duxq; eis itineris fuit. Curauit item & fouit, non secus, ac pastor oues proprias.

Et eduxit eos tanquam gregem in deserto. Idem rursus repetit quod dixerat.

Et eduxit eos in spe. & non timuerunt. Exeūtes Iudæos, prima nocte in illius pmissionis spe deduxit, q̄ facta fuerat à deo Abrahā, quādo ei dixit: cognosces cogōscēs, quod incola erit semē tuū in terra Aegypti, & in seruitutē eos redigent, affligentq;,, & humiliabunt eos annis quadringētis. Gentē aut illā, cui seruiēt iudicabo ego, & exhibēt illīc cū multo apparatu. Ea em̄ nocte exeūtes nō timuerūt. Nā postea sēpenumero in summa fuerūt formidine.

Et inimicos eorū operuit mare. Per inimicos, eos intelligit, qui populum persecuti sunt, de quibus iam diximus.

Et induxit eos in montem sanctificationis. Omissis iis, que in eremo contigerunt, cum p̄cedentibus narrationis locū p̄occupauerit, loquitur nūc de terra p̄missionis. De mōte etenim loquitur Sion, veluti in vniuersa regione celeberrimo: & sanctificationis mōtē appellat, eo quod inter ceteros p̄electus sit, vt in eo fœderis arca habitaret. Arcā autē fœderis sanctificationem appellabant. Dicitur etiā mons sanctus, veluti ab arca domini sanctificatus.

Montem hunc, quem acquisiuit dextera eius. Hunc, inquit, montem, demonstratiue, apud quem nunc adsumus. Quem non populi robur, sed tua nobis parauit potētia. Tu enim eos primo expulisti, qui illic habitabant.

Et eiecit à facie eorum gentes. Illos 7. populos, qui terram pmissionis possidebāt. Cananēum scilicet, Cherteum, Pherezeum, Eueum, Amorreū, Gergezeū, & Iebuseum.

Et sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis. Sorte vniuersam illam eis terrā diuisit. Subintelligenda est autē distributio quasi, vt sit sensus: qui quasi in funiculo diuisit. Est hic

hic defectiuus loquendi modus Hebraico idiomati familiaris. Ita enim terram illam deus inter tribus diuisit: quemadmodum si pater aliquis illo fune inter filios eam diuideret, quo agros solemus metiri.

Et habitare fecit in tabernaculis eorum, tribus Israel. In habitationibus p̄dictarum gentium.

Et tentauerunt, & exacerbauerūt deū altissimū & testimonia eius non seruauerunt, & auersi sunt, & spreuerunt, quēadmodū regi nō est p̄dres eorum. Hi qui in terrā pmissionis introducti sunt, illorum erant filij, quorum mēbra, vt p̄diximus, ceciderūt in deserto. Horum igitur posteri tentauerunt etiā & contritauerūt dominū, vt in libro Iudicum scriptum est. Surrexit enim, inquit, generatio altera post eos, q̄ nō cognouerunt dominum, neq; opus quod fecit in Israel, & fecerunt filij Israel praua coram domino, & coluerunt deos Baalim, & quæ sequuntur. Per testimonia autem, diuinas contestationes intelligit. Auerterunt autē se à deo, & spreuerunt eum, maiores nimirum suos imitati, qui vitulum fecerant in deserto.

Conuersi sunt in arcum obliquum. A pietate ad impietatem instar obliqui arcus mutati sunt. Nam quemadmodum obrortus recta ictum non mittit, sic & peruersa eorum mens diuinos sensus recte non assequitur.

Et irritauerunt eum in collibus suis, & in sculptilibus suis, ad zelum eum prouocauerunt. Eo quod & Gētilibus commixti sunt, & eorum opera didicerunt. Gentes quippe in collibus sacrificabant, & sculpta habebant idola. Prouocauerunt autem deum ad zelum: hoc est, fecerunt, vt ob huiusmodi eorum vitia iuste irasceretur.

Audiuit dominus, & despexit. Audiuit clamātes voces, hoc est, ea omnia quæ impie operati sunt. Eo autem modo audiuit, quo & vocem sanguinis Abel clamantem olim audierat, & Sodomorū, atq; Gomorreorum voces. Ipsa siquidem peccata clamant coram deo, atq; authores suos indicant, & propalāt omnes qui talia cōmittunt. Est etiā hic loquēdi modus apud veterem scripturam frequēs, vt auditū deo adscribat, quando commotum illū esse significat ad vindictam. Despexit autē eos, hoc est, auersus est.

Et neglexit valde Israel. In honorauit & contemptibiles

reddidit. Variis enim gentibus & diuersis temporibus eos in captiuitatem tradidit, vt in libro Iudicum legimus.

Et repulit tabernaculum Silo. Quę sequuntur in primo Regū libro scripta sunt: quemadmodū, scilicet, arca ab alienigenis, hoc est, à Philistæis sit capta: & quomodo Israelitę occisi sint: & eorū ciuitates in hostium potestatem deuenierint. Et repulit, inquit, tabernaculum quod erat in Silo, vbi habitabat tunc deus. erat enim illic, vt diximus, arca domini. Nam si tabernaculum illud in Silo nō repulisset, non permisisset, vt hostes arcam caperent.

Tabernaculum quod habitabat in hominibus. Propter arcam enim sic dicit. Primo enim, vt sæpe diximus, arca habitauit in Silo, postea vero in Hierusalem.

Et tradidit in captiuitatem potentiam eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimicorum. Per potētiā & pulchritudinem, quidā intelligi dixerunt strenuos quoslibet ac fortes Iudæorum in bello: verum melius est, vt intelligamus ipsam arcam ita appellari: quia eorūq; vires ac robur populo præstiterat, atque ornamentum.

ὁ πνεῦμα.

Et conclusit in gladio populum suum, & hereditatem suam despexit. Moyse quippe dei hereditatem eos appellauit, quasi soli deo dicatos. Facta est enim, inquit, pars domini populus eius Iacob, funiculus hereditatis eius, Israel.

Iuvenes eorum comedit ignis, & virgines eorum non sunt lamentatae. Hęc autē in historia nominatim scripta nō sunt, verum ex quo & ciuitates, & domus eorū vastatae sunt, verisimile est, vt & adolescentuli qui nondum militabāt, vbi cū domib⁹ exusti fuerint, & quod virgines eorū in captiuitatem ductę, non habuerint aliquos, qui earum calamitatem aut mortem lugerent: cum parentes, & cognati omnes occisi essent, aut pariter in captiuitatem acti.

Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt. Orphni enim, & Phines filij Heli, qui vnā cum arca domini exierant, ab hostibus interempti sunt.

καυθήσονται.

Et viduę eorum non plorabuntur. Tempus immutauit, pro ploratę non sunt. Nam & ipsę vnā, aut occisę, aut actę in captiuitatem, nullum habuerunt qui eas ploraret: ciuitatibus scilicet prorsus deletis.

Et excitatus est tanquam dormiens Dominus. Quemadmodum

dum dormiens qui tandem somnum excutit cum excitatur, & dominus, serò licet, in arcę ac populi auxilium excitatus est. Satis enim pœnas dederant, longanimitatē que illam ac patientiam excussisse visus est, ob quam tanta hostes eoufque perficere potuerant.

Tanquam potens & crapulatus à vino. Ad superioris versiculi declarationem hęc cōsequuntur: non secus, inquit, deus excitatus est, hoc est non minori cum robore ac vehementia, atque excitari solet homo quispiam summis præditus viribus: quod si ad proprias vires illud etiam ad diderit, vt vino repletus, ac crapulatus sit, tametsi aliquo tempore ob vini potentiam, sopore, aut capitis grauedine occupari eum contingat, vbi à somno huiusmodi confur rexerit, vehemētius, atque impetuosius, quā antea moueri solet. Coniunctio autem illa, &, abundat.

Et percussit inimicos suos in posteriora. Verbum, percussit, apud scripturā, vt plurimū accipitur, pro occidit. aliquādo tamē simpliciter accipitur pro, verberauit, vt nūc percussit autē eos retro in natibus, vt scriptura docet. honestioris autem sermonis gratia dixit, retro, seu in posteriora.

Opprobrium aeternum dedit eis. Per opprobrium vulnus illud intelligit, quod habuerunt in posteriori corporis parte. quocunq; enim arcam ducerent, ab illius vulneris dolore occupabantur.

Et repulit tabernaculum Ioseph. Hoc est habitare deus noluit in finibus hereditatis Ioseph. per Ioseph autē ipsam intelligit tribum Ephraim, qui filius fuit Ioseph. similem autem sententiam superius dixit propheta, quando ait: & repulit tabernaculum Silo. Erat enim Silo in sorte tribus Ephraim, vt prædiximus.

Et tribum Ephraim non elegit. In arcę scilicet habitationem, atque hoc ob scelera, & iniquitates eorum.

Et elegit tribum Iuda. Ad regnum nimirum. hoc autem propter seipsum dicit beatus Dauid. reticuit autem quę ad Saulem pertinebant, ne illi detrahere videretur.

Montem Sion, quem dilexit. Pro tribu em Bēiamin, de qua fuit Saul, elegit tribū Iuda, de qua erat Dauid, & p̄ mōte Ephraim, vbi erat ciuitas Silo, elegit mōtem Sion, in quo erat Hierusalem. dilexisse autem dicit dominum mōtem

Sion, quia eum honoravit, & celebrem apud omnes reddidit, ab eo tempore quo arca fœderis illuc perducta est. Et edificabit quasi Unicornis sanctificationem suam. Edificavit, pro ædificabit, tempus enim posuit pro tēpore. pphetiam autem tradit de tēplo, quod à Salomone constitutum erat in Hierusalem, & de regno, quod futurum erat in tribu Iuda, revelatum enim ei fuerat à deo, quādo ait: suscitabo semen tuū post te, qui est de vētre tuo, & præparabo regnum eius, hic ædificabit templū nomini meo, & erigā thronum eius vsq; in seculum. Illud enim templum hoc in loco sanctificationē appellavit. Et quod ait: quasi unicornis: defectiuus est sermo, & subintelligi debet dictio, cornu: quod vt clarius dignosci possit animaduertendum est, q̄ dictio, Unicornis, est secundi casus, quod ex græca lectione aperte dignoscitur. Sensus autē est, quod hoc templum à Salomone construendum, ædificabitur quasi cornu quoddam unicornis. Nam quemadmodum cornu illud vnicum est, & maximum, pulcherrimūmq; pariter ac fortissimum, sic & vnicum deo templum & maximū, pulcherrimūmq; structura pariter ac fortissimum in tota Iudæa constructū est, veluti vnicū atq; vni deo dicatum.

ἀγίασμα.

ἡ εὐνοκίω-
τος.

ἐν τῇ γῆ ἰθ-
μελίωσεν.

ἔξ ὧν πρὸθεν
τῶν λοχέων
μίνων.

ποιμαίνει.

In terra fundavit eam in seculum. Eam tribum Iuda. stabilivit enim, eam, inquit, in ea terra, vbi habitat, ita vt ab hostibus illinc expelli non posset quod vero ait in seculum: idem est, quod, semper: verum improprie hæc de ipsa tribu dicta sunt. siquidem illinc expulsos fuisse videmus.

Et elegit David seruum suum, & assumpsit eum de gregibus ovium, retro fectantes accepit eum. Vide quomodo vere ac simpliciter beatus David narrat, quæ ad se pertinent, quomodo fateri nō erubescit, q̄ pastoris nomine nondū dignus erat. nā vt minus, idoneus fectantes oues sequebatur. Quin immo minora quæque de se asserere nō puduit, & quæ maiora erant omisit. neq; enim vires suas cōmemoravit, quas aut aduersus feras læpe ostēdit, aut aduersū Goliā.

Vt pasceret Iacob seruum suum. Generationē scilicet & prolem Iacob, verbo autem pascendi metaphorice vsus est.

Et Israel hereditatem suam. Repetitio est eiusdem sententia, qui loquendi modus apud Hebræos est frequentissimus, de hæreditate autem paulo superius diximus.

E

Et pavit eos in innocentia cordis sui. In simplicitate, rectitudine, & mansuetudine.

Et in intelligentiis manuum suarū deduxit illos. Per manū intelligentias, ipsas actiones intelligit ratione dispositas, quibus summa cum prudentia populum dirigebat. Illud autem sciendum est, q̄ elegit tribum Iuda, ad regnū propter Christum, qui ex ea tribu originem ducturus erat. Et aliter: per Iudam quidem Christum intelliges, qui de ea tribu natus est, & per tribum Iuda, ipsum Christianorum genus, quorū doctor, ac pater est Christus. hanc enim tribum Christus in vniuersa terra fundavit in seculum hoc est, in æternum. portæ enim, inquit, inferi non præualebunt aduersus eam: ita vt quod perpetuitatē indicat, ad Christianorum tribum referatur.

Psalms ipsi Asaph.

De Asaph superius dictum est. In hoc autem psalmo seuitia traditur Antiochi, qui aduersus Iudæorum gentem immitissimus fuit. efferrī autem dicitur ex eorum persona qui in Iudæorum populo magis pij erant & magis religiosi.

Deus venerunt gentes in hereditatem tuam. De hæreditate, in superiori psalmo diximus. per gentes autem, ipsos Macedones, & illorum adiutores intelligit. dictio vero, deus, vocantis est.

Polluerunt templum sanctum tuum. Et profanis illud pedibus calcantes, & porcos ibidem immolantes, & idola illuc introducentes, & aliàs, variis illud modis fœdantes.

Posuerunt Hierusalem vt pomorum custodiam. Per pomorū custodiam, tugurium quodpiam intelligit, in quo pomarū custos maturescentes solet fructus à furibus obseruare. posuerunt etenim ipsam Hierusalem, veluti ruinam quandam & rudera, civitatis tantum figuram habentem, exteriori quadam specie, & non re ipsa: quemadmodum, & tugurium illud, quod Græci vnica dictione *πομοροφυλάκιον* dicunt, & nos Latinæ linguæ inopia, pomorum custodiam appellamus, domus quidem speciem præferebat, tamen si vere domus non est, sed casula, & tuguriolum, ex paucis quibusdam lapidibus tumultuario opere constructum.

ὡς ὁ πώροφυ-
λάκιον.

θνησιμαία.

Posuerunt morticina seruiorū suorum escas volucribus cali, carnes sanctorum tuorum feris terræ. Per morticina, mortua appellat corpora, hoc est, ipsa cadauera: per seruos vero, ac sanctos dei, eos intelligit, qui ex Iudæorū gente occisi fuerant. Sanctos em̄ appellat Iudæos, eo q̄ gens illa præ cæteris oibus deo dicata ac sanctificata erat: & quāquā à sanctificatis operibus iam diu abstinere, sanctitatis tñ denominationē retinebāt. hoc pacto scriptura alibi eos, qui pseudo prophetæ erant, prophetas appellauit, & Apostolus sanctos dixit ramos, qui ob impietate erant cōfracti, quia nimirum à sancta erāt radice. illud præterea dici potest quod Machabæi, & cōplures alij iustorū, cum eis tunc occisi sunt, vt in ciuitatum direptionibus fieri solet, quos sanctorū nomine appellat. legimus enim apud Ezechielem dictū ex persona domini: Ecce ego ad te, & extendam gladiolum meum ex vagina sua, & excidam ex te iustum, & iniustum: & rursum: ecce ego accendo in te ignem, & deuorabit in te omne lignum humidū, & omne lignum aridum. per humidum etenim, iustum quemlibet intelligit, ob virtutis nimirum, humorem: per aridū vero iniustum, ob sterilitatem illam videlicet atque infructuositatem, quam ostendunt in operibus virtutum.

Effuderunt sanguinem eorū quasi aquā in circuitu Hierusalem, & non erat qui sepeliret. Tātū, inquit, sanguinis effuderūt, vt instar aquæ, ac riuuli, seu potius fluminis in modū dilaberetur. effuderunt autē illum in circuitu Hierusalem, pro vbiq; per totam Hierusalem: & non erat qui sepeliret: aliis nimirū fugientibus, & aliis in captiuitate actis.

χλίνσμος.

Facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio & derisio iis, qui in circuitu nostro sum. Finitimis videlicet gentibus, quæ iandiu nobis inuident, & aduersum nos texunt inuidias. eiusdemq; est snæ secundus versiculus cum primo, & figura quædam est quæ dicitur sermonis iteratio. exprobrabant autem Iudæis vicini tantā desolationem & tam grandem eorū infirmitatem, subsannabantq; quasi insipienter deo credidissent. deridebant eos etiā, hoc est, carpebant. Iudæorū vero vicini Amanitæ erant, & Moabitæ, Idumæique, & aliæ huiusmodi gentes.

Vsquequo domine irasceris in finem? In finem hoc in loco posuit,

posuit, pro vehementer.

Exardescet velut ignis zelus tuus? A communi sensu etiā hoc in loco sumēda est dictio, vsquequo, per zelū verò sæpe diximus, iustā dei irā intelligi. Nā & ipse deus leges statuens de seipso dixit: ego deus zelator, ignis consumens, ductusq; est hic loquendi modus metaphorice ab iis, qui vxoribus suis irascuntur, quotiens in adulterij eas suspicionem deprehendunt. Eandē etenim analogiam, hoc est, eandem proportionem, seu rationē retinebat olim deus cum Synagoga, quam habet maritus cū vxore, veluti qui præ cæteris gentibus eam diligebat, & vicissim ab ea sola diligebatur. huiusmodi translationem seruat Osee ppheta, qui deum repudiantem introducit synagogam & dicentem: hæc non est vxor mea, neque ego vir eius: ibidē etiam idola amatores illius omnes dicit, fornicationemque & adulterium eam commisisse dicit quoties in idolo latriam inciderit. Nunc igitur synagogam amplius vxorē non habet, cum vnica ei sit sponsa, ecclesia nimirum, de qua in psalmo 43. dictum est.

Effunde iram tuam super gentes, quæ non cognouerunt te, & super regna, quæ nomen tuum non inuocauerunt. Molestissimi, inquit, nobis sunt gentium populi. nam & armis bella gerunt aduersum nos, & te factorem suum ignorant. Regni autem nomine omnifariam potestates intelligit.

Quoniā comederūt Iacob, & locū eius desolauerūt. Effunde, inquit, iram tuā in eos, qm̄ comederūt nos in ore gladij. Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum. Quas eoulque cōmiserant. per antiquas enim iniquitates, delicta omnia in præteritum perpetrata intelligi vult.

Cito anticipent nos misericordia tua domine, quia pauperes facti sumus nimis, adiuua nos deus saluator noster. Pauperes, inquit, facti sumus, & ab omnibus bonis deiectioni, & si vllas aliquando possedimus virtutes, eis omnibus hoc tēpore caremus. Saluatorem autem deum appellant, quia sæpe numero eis salutem præstiterat.

Propter gloriam nominis tui domine libera nos, & propitius esto peccatis nostris, propter nomen tuū. Tametsi nos indigni sumus misericordia tua, tu, tñ quæso eripe nos, ne ingloriū sit apud gentes nomen tuū, neue exprobetur ab eis

ἐπινοουθῆναι ται.

σωτῆρ.

quasi infirmum sit, & quasi nequeas populum tuū liberare. Secundus autem versiculus repetitam cōtinet sententiam. Idem enim est, libera, quod propitius esto. Nam qui ad liberationem est paratus, is etiam est propitius.

Ἦν ὁ δὲ ἴτω
αὐτῶν.

Ne quando dicant gentes, vbi est deus eorum? Hoc per se clarum est.

Et cognoscatur in gentibus coram oculis eorum vitio sanguinis servorum tuorum, qui effusus est. Vt in aliis gentibus hoc cognoscatur, & nobis adhuc superstitibus.

Intret in conspectu tuo gemitus compeditorum. Eorum scilicet qui in captiuitatem acti sunt.

Ἐπιπέποικα

Secundum magnitudinem brachij tui serua filios interemptorum. Salua, inquit, occisorum filios, qui cædē effugerunt. Vel salua eos, qui in seruitutem ducti sunt. Per brachium vero, fortitudinem, ac potentiam intelligit.

Ὁ νιδισμὸν
ἔτι ὅτι
ἔτι δὲ
ἔτι δὲ
ἔτι δὲ

Redde vicinis nostris septuplum, in sinu eorum, opprobriū suū, quod exprobrauerunt tibi domine. Septulū Hebræorū, more posuit pro multiplici, quemadmodū & septem persæpe poni videmus pro multis. Per opprobriū vero cōtempū intelligit. In sinu etiam eorū reddi optat supplicia, quia quod ī sinu est, de facili nō reiicitur & semp̄ circūferur.

Nos autem populus tuus, & oves pascua tua. Tamen si peccauerimus, tui tamen semper sumus. Diuina autem mandata abundantissimum præbent populum.

Confitebimur tibi deus in seculum. Si nos exaudieris, gratias tibi semper pro consecuta agemus salute. Vel simpliciter se acturos gratias pollicentur.

In generationē & generationē annuntiabimus laudem tuam. In oēs, inquit, generationes, laudes tuas annūciabimus, hoc est, laudationes illas, quæ pro tantis beneficiis tibi debētūr. Et hoc pacto quidē hic psalmus fuit iuxta historix sensum expositus. Accōmodari tñ possunt præsentis psalmi verba sanctis fidelibus Christianis, qui à tyrannis persecutionē passi sunt: iuxta quē sensum per gentes, tyrannos intelliges, & alios oēs Christiani nominis hostes: & per Christi hæredes, ipsos fideles, quēadmodū in primo psalmo declarauimus, & per templū dei, vnūquodq; templum deo dicatū. Per Hierusalem etiam ipsam Christianorū ciuitatē, & per morticina, sancta martyrum corpora.

pora. Quæ sequuntur iuxta eandem rationem intelliges. Iacob etiam pro Christiano accipitur populo, vt sepe diximus. Et per vicinos nostros, ipsos intelliges Hebræos, eo quod illorum scriptura nobis etiam in legem est, & quia Iudæi nobis ad fidem magis proximi sunt, quàm reliquæ nationes: quanquam & ipsos hæreticos possumus vicinos nostros appellare, cum in multis dogmatis nobiscum sentiant. Contempserunt autem Christum hæretici, dum valde blasphema aduersus illius diuinitatem loquuntur, quemadmodum Sabellius & Arrius. Vel aduersus illius humanitatem: quemadmodum Apollinarius, & Nestorius.

In finem, pro iis, qui commutandi sunt testimonium ipsi
Asaph, Psalmus pro Assyrio.

In finem dictum est, non solū ob prophetias, quæ in psalmo continentur, vt sape diximus, sed quia finem, hoc est, consumptionem continet Iudaica felicitatis. Prædicit enim obsidionem & captiuitatem eorum & quæcunque alia à Babyloniis passi sunt, qui prima eorum felicitati finem imposuerunt. Quod vero ait, pro iis, qui commutandi sunt, vt alibi iam declarauimus, immutationem rerum indicat. Testimonium autē dixit, quia contestatur propheta in hoc psalmo, & annunciat futuras calamitates studens nimium, vt aliquo pacto ob timorē saltem Iudæi sapientiores fierent. De Asaph etiam alibi prædictū est. Per Assyrium vero ipsum intelligit Nabuchodonosor Babylonium, qui de Assyriis genus trahabat. Pro Assyrio igitur, dixit, pro, de Assyrio, hoc est de iis, quæ Assyrus Nabuchodonosor gessit aduersus Iudæos.

Qui pascis Israel intende. Per Israel, vel ipsum Iacob patriarcham intelligit, cui deus pollicitus est, se ei semper ad futurum, & seruaturum se eū in periculis, vel ipsum populum, qui ab eo originem traxit. Dictum est enim in præcedenti psalmo, quod duxit deus hunc populum, quasi gregem in deserto. Qui pascis autem, posuit, pro, qui pascis: & similiter, qui deducis, pro, qui deduxisti. Efferendus est autem hic psalmus ex eorum persona, qui tunc ab hostium gladio euaserunt.

Qui deducis quasi ouem Ioseph. Vel ipsum patriarchā intelligit Ioseph, cui deus in periculis, vt dux optimus, pre-
sto fuit. Scriptū enim legimus q̄ erat dominus cum Ioseph: vel ipsum populum. Tanta enim vniuerso populo beneficia præstita sunt ab hoc patriarcha, & tantam omnium curam habuit, vt pater omnium tribuū esse visus sit: vnde sæpenumero Propheta illum, veluti omniū tribuum patrē appellat: tamen Ephraim, & Manasses tantum ab eo descenderint: vnde in psalmo septuagesimo sexto dixit: filios Iacob, & Ioseph: vbi etiam diximus.

Qui sedes super Cherubin manifestare corā Ephraim, Benjamin, & Manasse. Cum mandasset Moyse dñs, vt Cherubim duo aurea conficeret, vtq; ex vtraque propitiatorij parte ea poneret, subiunxit: & cognoscat illic à te, & loquar tibi desuper propitiatoriū. Manifestare autem coram Ephraim, &c. ac si diceret: opto, vt cognoscaris venisse corā iis, qui derelicti sunt, quos Ephraim, Bēiamin, & Manasse appellauit. Nā ex quo meminerat patriarchæ Ioseph, merito duorū etiā maxime dilectorum ei filiorū meminit, Ephraim nimirum, & Manasse, & præ ceteris oibus charissimi etiā fratris Benjamin, quem vnicū ex eadem matre fratrē habebat. Ab his autē tribus patriarchis vniuersum populū noīauit: atq; hoc, vt ob egregias virtutes patriarchæ huius Ioseph flecteretur & placabilior fieret deus erga illius posteros. Illud etiā sciendū est, q̄ Manasses erat maior natu, & tñ Moyses ipsum Ephraim, ei passim præponit: quia præhonoratus fuerat ab auo Iacob, & maiores fuerat benedictiones cōsecutus: quodq; passim Bēiamin à Moyse cōiūgitur cū filiis Ioseph, veluti q̄ ob prædictā rationē illi esset magis deuinctus, & q̄ a stam natus fuerat post ipsum Ioseph, ideo beatus David Moysen secutus eundē ordinē in corū cōmemoratione seruauit, & qm̄ loco tribus Leui, quæ diuino cultui fuerat dicata, assumpta est tribus Manasse, ad militandū, non temere omniū nunc extrema ponitur, veluti quæ ex dimidio, vt ita dicā, erat tribus, & quia etiā imbecillior erat tribus Benjamin, quemadmodū & ipsa tribus Benjamin, inferior erat tribu Ephraim. Vel aliter: hæ tribus ceteris oibus erāt audaciores, & in honorē patriarchæ Ioseph am-
bo eius

bo eius filij tribuum principes fuere.

Excita potentiā tuam, & veni, vt saluos facias nos. Supremā quæso potentiā tuam, quæ ob diuturnam longanimitatē tuam quodāmodo dormire videtur, suscita in auxilium nostrum. Illud à nobis iam sæpenumero dictū est, q̄ sacra scriptura deo passim actiones, & passiones adscribit humanas, crassiori admodum more locuta, vt Hebræorum hebetudini inseruiret. Superfluum est autē eadem sæpius repetere. Atq; ideo huiusmodi regulam, in similibus loquendi modis opportunum est obseruare.

Deus conuerte nos. A tribulatione in gaudium, à fuga ad pugnam, à seruitute ad libertatem, ab aliena regione in patriam. Vel conuerte nos ad te, & nobis cooperare, vt voluntatem tuam valeamus perficere, iuxta illud: cōuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.

Ostende faciem tuā, & salui erimus. Indica nobis, inquit, & demonstra faciem tuā, & hoc erit nobis satis ad salutem. Sermo est metaphoricus: vbi enim aliquis dux, aut imperator certantibus militibus superuenerit, continuo suis quidem animum & vires præstat, hostibus vero timorē.

Domine deus virtutū vsque quo irasceris ad orationem seruum tuorum? Irasceris dixit, pro non respicis, à præcedentibus significans id quod consequitur. Solent enim qui irascuntur, ad illorum petitiones non respicere, qui eos ad iram prouocarunt.

Cibabis nos pane lachrymarū & potabis nos lachrymis in mē sura: A communi sensu sumenda est dictio vsquequo. Cibabis autem, hoc est, dabis ad manducandū. Vsquequo, inquit, vales, vt manducemus panē, & bibamus vinū in lachrymis. Indicat autem his verbis, q̄ simul cum lachrymis panem, & vinum sumebant. Vel vsquequo, pro cibo & potu præbebis nobis lachrymas? In mensura autē dixit, pro ad mensuram, hoc est, ad delictorum nostrorum proportionem & modum. Aquila autē & Symmachus, Cibasti nos, dixerunt & potasti.

Posuisti nos in contradictionē vicinis nostris, & inimici nostri subsannauerunt nos. In cōtradictionē, hoc est, in opprobriū. Eadem autē repetit quæ in superiori psalmo dicta sunt, abis facti sumus opprobrium vicinis nostris; subsannatio,

ὄγυζήσῃ ἐπὶ τὴν ψῆφον
χίμ.

& derisio iis, qui in circuitu nostro sunt.

Domine deus virtutum conuerte nos, ostende faciem tuam, & salui erimus. Hæc etiã superius dicta sunt. Repetitione autẽ sermonis intensiorem precum suarum demonstrat.

Vineam ex Aegypto transtulisti. Antiqua cõmemorat beneficia, narrans vnde Hebræorũ genus euenerit. Ex Aegypto autem, translata est in Palæstinam. Deinde etiam prosequitur, multa narrans beneficia, quę deus Iudæorũ gratia operatus est, vt huiusmodi commemoratione illũ flecteret, vtq; impetraret, ne illos prorsus despiceret, ob quos tanta olim effecisset. Docet etiam hoc psalmo Propheta quo pacto oporteat nos deum placare, & quibus verbis. Per vineam autem figuratẽ Iudæorum gentem intelligit, quæ olim vineæ instar florentissima erat.

Eiecisti gentes & plantasti eam. De his gentibus tradidimus in psalmo septuagesimo septimo. Persistit autẽ Propheta in iam ccepta metaphora. Plãtasti enim, inquit, eã, hoc est stabilisti: tamen si postmodum Iudæi ob multa eorum scelera in deum cõmissa, illinc prorsus expulsi sunt.

ὁδοποιήσας
ἐμπροσθεν
αὐτῶν.

Viam fecisti ante eam. Omnibus aliis impedimentis, spinarum instar euulsis, viam populo latam fecisti. Vel iter ei fecisti, legem scilicet præstans per quam ambularent.

Et plantasti radices eius. Hæc verba etiam magis declarant præstitam populo stabilitatem. Per radices autẽ, tribuum principes intellige, vel, in vniuersum ipsum regnũ Iudæorum.

Et impleuit terram. Non vniuersam terram, sed terram promissionis, quam possederunt.

Et operuit montes vmbra eius, & arbuta eius cedros dei. Per montes quidem finitimas intelligit gentes, & per vmbra eius, authoritatem, & potentiam Iudæis præstitam: per cedros vero, illos principes, qui inter gentium nationes sublimiores & clariore erant, & per arbuta eius, illos viros, qui super Iudæorum populũ duces constituti fuerant. Dei autem cedros esse dixit, veluti ab eo exaltatas. Temporibus autem tam beati Dauid quàm Salomonis multæ gentes seruiuerunt Iudæis.

Extēdit palmites suos vsque ad mare, & vsq; ad flumina propagines suas. Per palmites, augetentẽ populi multitudinem.

nem, & per mare, indicum mare intelligit: per ppagines vero, ipsos profelytos, qui ex gẽtibus Iudæorũ se religioni adiungebant, & cognitionem dei assequebãtur. Hi etenim antiquæ Iudæorum radici quodãmodo adnascebãtur. Per flumina etiã ipsum Euphratem significat, plurali vsus numero pro singulari, Hebræorũ more, vt diximus in psalmo septuagesimo septimo, in tertio tamen Regũ libro, flumen singulari sermone scriptum est.

φραγμῶν.

Quare destruxisti sepem eius? Per sepem, diuinam protectionem intelligit, quæ illos olim custodiebat.

Et vindemiant eam omnes, qui prætergrediuntur viã. Et vastant eam omnes gentes, quæ iuxta illam ambulant, per viã. Præpositio enim, præter, hoc in loco, vicinitatem significat. Quicumque, inquit, iuxta eam iter faciunt, vel quicumque illinc transeunt, lædunt eam, & damnum ei inferunt. Verum ad huiusmodi Iudæorum sermones per Esaiam prophetam respondet cœlestis agricola, dicens: expectaui, vt faceret vuas, fecit autem spinas.

ἐλυμῆνατο
αὐτὴν ὡς ἐκ
ἀβυμῶν.

Vastauit eam sus de sylua. Babylonius nimirũ Nabuchodonosor, sus ideo dictus q̃ in voluptatum luto volutare tur, & quia omnifariam spurcitię genere fœdus atque imundus erat. Per syluam vero, ipsa intelligitur Babylon, quia habitantium multitudine, instar syluę densa erat, & infructuosa germine virtutum, & quia locus atque habitatio est intellectualium ferarum.

Et singularis ferus depastus est eam. Eundem rursus Nabuchodonosor singularem appellat, veluti qui absq; auxiliariis copiis solus aduersus Iudæos militasset. & ferũ quasi sequũ, atq; immitem, & ferẽ alicui similit. Crudelissimus enim fuerat in Hebræos. Singularis autẽ seu solitarius sus ille dicitur, qui solus incedit, & ob summam feritatem aliis non miscetur. Quidam vero per suem de sylua, Assyrium intelligunt Salmanasar, qui ante Nabuchodonosor depopularus est Samariam, quiq; aliqua parte Iudæis damna intulit. Nam Nabuchodonosor eos prorsus perdidit.

ἐπίστυλον.

Deus virtutum conuerte, & respice de celo, & vide, & visita vultum istam, et perfice eam quam plantauit dextera tua. Conuerte, hoc est, dirige nos. Vel vt superius dixim, cõuerte nos ad te: aut à tribulatione ad gaudiũ. &c. & visita vineã

istam, hoc est, medere eā, quæ contrita est, & perfice, hoc est, refoue, & in priorem statum eam restitue, eam, in quā vineam, quam dextera tua plantauit. Diuina enim potestate factum est, vt in hac regione habitarem.

עֲנֵף יַעֲרֹב
וּשְׁמֵר

Et super filium hominis, quæ roborasti tibi. A communi sensu sumendum est verbum, respice. Per filiū autē hominis, Iudæi quidē regē intelligunt Zorobabel, cui robur prestitum est à deo, quique apud regē Dariū duos illos adolescētes superauit, docens q̄ mulieres vino, & rege fortiores essent, & tamen, q̄ veritas omnia vinceret: vnde omnibus admirationi fuit, & concessum ei est, vt ascēderet in Hierusalem, vt quæ exustum templū, & dirutam ciuitatem iustauraret. Nos autem per filiū hominis, assumptū à deo hominem intelligimus. Christum nimirū, quia de⁹ verbū, sibi ipsi, hoc est, in se ipso assumptū hominem roborauit, tradens atq; imperuens ei omnem virtutē suā, & potentem eum efficiens aduersus inimicum. Hæc autem verba ad assumptam diuinitatem de assumptā humanitate à Propheta dicta sunt, vt ad futuram atq; à se optatā dei incarnationem eum magis incitaret.

Incensa igni & suffossa. Subintelligitur verbū, est, vel fuit, vt sit sensus: vinea hæc tua igni fuit incensa, & amplius, etiā suffossa, hoc est, ab ipsis radicib⁹ euersa. Per vineā autē illius vineæ agrū, vel ipsam ciuitatē intelligit Hierusalē, quam non tantū igni incenderunt sed etiā suffoderunt, atque à fundamentis euenerunt. Hæc autē omnia à Babylonis gesta sunt, quæ admodū in Regū libris traditur.

Ab increpatione vultus tui peribunt. Per increpationē hoc loco diuinam iram intelligit. Ira tua, inquit, Hebræes perdet, te scilicet permittente Babylonios sic facere, Neque enim Iudæos Babylonij superassent, nisi tu vineæ sepe destruxisses, vt diximus.

Fiat manus tua super virum dextera tue. Atque hoc simili modo dicta esse intelligūt de Zorobabel. Veniat, inquit, in eum potentia tua. Virum autē dextere scriptura eū appellare solet, cui dextera familiaris est. Nos vero hoc loco assumptū hominē intelligim⁹, quasi optet Propheta, vt signa & miracula, quæ man⁹ dei & dei digit⁹ dicūtur, fiānt, iuper virū dextere, hoc est, super illū virum, cui dex-

tera

tera patris familiaris est. Dextera autem patris, est filius, veluti rerum omnium creator, & opifex.

Et super filium hominis, quem roborasti tibi. De eodē Christo loquitur, eundem repetens sermonem. Filium autem hominis seipsum Christus assidue appellabat propter carnem assumptam ē virgine.

Et non discedamus à te. Hebræi quidē ducti à Zorobabel, nos autem à Christo. Ex nostra enim persona verficulū hunc Propheta conscripsit.

Viuiscaabis nos & nomē tuum inuocabimus. Iudæos viuificabis renouando eorū ciuitatē, nos autē fideles, renouādo animarum dignitatem, per salutare baptismatis lauacrū. His enim amissis bonis, vtriq; mortui videbamus. Nomē autem tuum inuocabimus, hoc est, alium nobis deum nō assumemus, deum alium nullum appellabimus, te vnū in defensionem, atque in auxilium expetemus. Et proprie sermo est ad Christum, qui viuificauit nos, & dixit: Ego sum vita, & cuius nomine insigniti, Christiani appellamur omnes, qui illius fidem suscepimus.

Domine deus virtutū conuerte nos & ostende faciē tuā, & saluauerimus. Huiusmodi verba habētur etiā in superioribus, verum illic sermonem in Hebræos retulimus, hoc autē in loco ea nobis accōmodabimus: Domine qui virtutū omnium angelicarū es deus: vel simpliciter, qui virtutum, ac potentiarum omnium es deus: Vel domine de⁹ virtutum dator ac minister. vel etiam domine virtutū, pro domine virtutibus potens, vt alibi diximus, conuerte nos ab errore, & ostende nobis filium tuū, qui est vultus, seu facies tua. Qui vidit enim, inquit, me, vidit & patrē meum. Nam si eam faciē tantū nobis ostenderis, statim saluabimur, effecti nimirū veri fideles. Dicta autem sunt hæc verba: ostende faciē tuam, ad declarationem verborum: conuerte nos. Et hæc quidem quantum ad huiusmodi expositionem sufficiant: verū non hæc pauca tantū verba, sed totus psalmus Christianis congruit: quorum ciuitates & tēpla, quæ vbiq; locorū sunt, infideles incenderūt, & depopulati sunt, ita ob nostra scelera, deo permittēte. Possumus enim ipsum Christianū populū appellare Ephraim, veluti vberem virtutibus. Ephraim siquidem abundā-

G 2

iam fructuum significat, & simili modo appellare eū Bē iamin, tanquā dextrū in fide. Benjamin quippe interpretatur filius dexteræ, & Manassē pari modo, veluti qui primi erroris oblitus sit. Nā Manassēs obliuionē significat. Quæ sequuntur clara sunt. Per vineā, etiā Christiano rū genus intelliges, quod ex Aegypto, hoc est à tenebris, ab errore, atq; ab ignorantia trāslatū est in terrā bonā, & religiosā, vnde eiectæ sunt gentes, hoc est, Dæmones, idola, & Tyranni, q̄ Christiano nomini erāt infesti. Viam autē eis fecit deus p̄ Euāgelica mandata, quæ materiā omnem alienā & vepres omnes callē rectum occupantes resecat. Per vineæ autē radices sana de Christo dogmata intellige. Impleuit autem vinea omnē terrā, quia in omnē terram exiuit sonus eorū &c. Vmbra etiā eius vineæ, hoc est gloria eius, operuit, hoc est, superauit montes, & supra eos fuit exaltata. Per montes autē alij intelligendi sunt, qui virtute duce in altum ac sublime euecti sunt. Rursus per arbuta, dogmata intelliges, & per cedros dei, eos homines qui in philosophia & rerum contemplatione claruerunt. Palmites vero & ppagines, exponens vt iam superius diximus. Per mare etiā & per flumina, vniuersum pelagus & vniuersa flumina intelliges, quo sermone vniuersus orbis significatur. Per Suem vero ipsum dæmonem expone, eo q̄ immunditatis delictatur. Per sylvam etiā, quæ iuxta vim Græcæ dictionis *Αγρῶς*, condensum significat, animæ illæ possunt intelligi, quæ passionibus atque affectibus adeo abundant, vt densæ quodammodo ac nimis in huiusmodi affectibus dicendæ sint, & nihilominus steriles sunt, atque infructuosæ. In his autem animabus ille dæmon cōmoratur, qui vitio, ac prauitate vnic⁹ & singularis, immanitate autem & sæuitia ferus appellatur: verum licet ipse dæmon principaliter ita appelletur, secundario tamen, eo singularis ac feræ nomine quilibet intelligitur Tyrannus, qui vineæ Christi hostis sit. Quæ sequuntur, iuxta sensum Anagogicum ex superius dictis satis sufficienter expōsa sunt.

*In finem pro torcularibus Psalmus ipsi Asaph.
Octauus psalmus similit̄ habet inscriptionem, pro torcularibus.*

*ubi expositionē clare tradidimus. Illa igitur torcularia à Prophe-
ta nostro mutuo iubere atque exhortari se se introducuntur ad ea
peragenda quæ in presentis psalmi habentur principio. Redar-
guuntur etiā in hoc psalmo Iudæi de summa eorum in deum in-
gratitudinē, atque infidelitate, ob quam consequenter eis prædici-
tur, quod abiiciendi erant. Ex qua redargutione & prophetia
prudētor ac cautior redditur nouus populus, ne & ipsum ali-
quando abiiri contingeret, si antiqui illius vitia fuerit imitatus.*

P S A L M V S L X X X .

Exultate deo adiutori nostro. Videtur prima facie hæc verba prolata esse ex Iudæorū p̄sona qui è Babylonica redierūt captiuitate, veluti exultantium de suo in patriā reditu. Atq; hoc pacto exponitur hic psalmus à Iudæis: verum si sequentia omnia consideres, vbi multa mœrore referta sunt, conuincemus hunc eorum sensum rectū nō esse. Torcularia illa igitur mutuo sese exhortātur, ad exultādū in Christo, q̄ eis auxiliaturus manifeste aduenerat.

Iubilate deo Iacob. De iubilatione sæpius dixim⁹, & nūc breuib⁹ repetemus, idem esse iubilare quod vociferari, & victoriæ cantū canere. Deo autē Iacob ideo dixit, vt ī memoriā reuocaret, q̄ deus iste, q̄ incarnandus erat, idē ille esset, qui olim patriarchæ Iacob in figura hominis apparuerat, futuram incarnationem suam prænunciāns.

Sumite psalmum, & date tympanum. Amplectimini disciplinas dei (est autem hic psalmus moralibus refertus documentis) & pulsate ac percutite corpus vestrum plectro temperantiæ.

Psalterium iucundum cum cithara. Per psalteriū, ipsam mētem, aut intellectū intelligit, & per citharā, corpus, vt in trigesimo secundo psalmo tradidimus. Mouete, inquit, intellectum & corpus vestrū, vt lætitia deū afficiatis. Vtrōbique autē à cōmuni sensu sumendum est verbum, datē. Neque em̄ de materialibus organis loquitur, tametsi aliter sentiant Iudæi. Iucundū autem dixit, vt indicaret, q̄ de⁹ huiusmodi Psalterij genere, quā maxime delectatur. *Buccinate in Neomenia tuba, in insigni die solēnitatis vestrae.* Lex erat Iudæis vt prima die mensis septimi, qua die erat Neomenia, id est, noua luna, sacerdotes tubis canerent, in

memoriam cœlestis illius tubæ, quæ audita eis fuerat in monte Sina. Metaphorice igitur atque exemplo huiusmodi legis, Propheta sanctos iubet Apostolos tuba canere, tuba nimirum linguæ, ac vocis, indefesso spiritu Christum resurrexisse prædicantis: atq; hoc in Neomenia fieri iubet, hoc est, in die resurrectionis eius in qua die creatura renouata est. Hanc etenim diem, insignem solennitatis diem appellauit, eo quod festiuitatum omnium clarissima sit, & celeberrima. Quocirca non immerito Gregorius theologus solennitatum solennitatem eam appellauit. Moyses etiam Neomeniæ diem laudans significatio- nis diem eam esse tradidit.

Quoniam præceptum in Israël est, & iudicium deo Iacob. Considera sancti spiritus artem, qui cum legali præcepto resurrectionis Euangelium coniunxerit, iterum quæ legis cum pertractat, & ad Hebræos sermonem refert, ita, inquit, facere iubeo, quia sic vobis à deo præceptum est, & quia hoc iudicium est deo Iacob, hoc est, quia ista est determinatio, & sententia diuina ita est.

Testimonium in Ioseph posuit illud. Per Ioseph vniuersum populum intelligit, vt diximus in psalmo 76. Hoc præceptum, inquit, vt tuba canant in Neomeniis, deus posuit testimonium, hoc est, in cōtestationem, & mandatum, in populo. deinde tradit, quando hoc mandauerit.

Cum exiret ipse de terra Aegypti. Cū ipse populus exiret.

Linguam quæ non nouerat audiuit. Populus nimirum. Per linguam autem, vocem illam dei intelligit, qua decalogum cum mandantem audiuerunt: quando omnis populus timore affectus procul secessit, Moyse dicens, tu loquere ad nos, & non loquatur nobis deus, ne moriamur. Vocem autem dicit, quam non nouerant, pro, nouam, & eorum auribus non consuetam.

Diuertit ab oneribus dorsum eius. Docens Propheta summa fuisse ea beneficia, & dona, quæ à deo populus ille consecutus est, postquam audisse eos dixit dei vocem, addit, & priora beneficia: liberationem dico ab Aegyptiaca, & dura illa seruitute. Per onera autem, luti & laterum opus dicit, atque aliorum huiusmodi, à quibus omnibus Iudæorum humeros deus liberauerat.

Manu

Manus eius in cophino seruiertunt. Subintelligenda est dictio, enim, vt sit sensus: manus enim eius, &c. Cophinus canistri genus est, in quo lutum & lateres ferebant. Cum enim Pharaoni ciuitates ædificarent, lutum ac lateres oportebat eos propriis humeris deferre.

In tribulatione inuocasti me, & liberaui te. Ex hoc loco beatus David Christum introducit loquentem ad Iudæos, & docentem, quod ipse ille sit deus, qui eos olim affecit beneficiis. Per tribulationem autem, afflictionem Aegyptiacam intelligit, quando ab operum præfectis assidue ad opus urgebantur: vnde dominus ad Moysen: vidēs, inquit, vidi afflictionem populi mei in Aegypto, & clamorem eorum audiui aduersus operum compulsiones. Noui enim dolorem eorum, & descendi, vt eriperem eos. Et rursus: ego vidi pressuram, qua Aegyptij eos preinunt. Inuocasti vero me, & liberaui te, & alia huiusmodi, propter eorum progenitores sunt dicta. Progenitores quippe & posteri vnum genus efficiunt. Ipsam enim Iudæorum gentem alloquitur.

Exaudi te in abscondito tempestatis. Tuas, inquit, petitiones adimpleui, cum in occulta parte illius tempestatis laterem, quæ Aegyptiorum castra perturbauerat, quæque curruum axes coniunxerat, & Aegyptios magna vi in perditionem abduxerat. Tempestas autem, valida est ac vehemens ventorum procella.

Probauit te apud aquam contradictionis. De hac aqua diximus in psalmo 77. probauit te, permittens vt paululum sitires, & continuo immemorem te reperi, atq; ingratum: quod prius quidem noueram, verum tunc tuum vitium prorsus omnibus patuit.

Audi populus meus, et contestabor tibi. Per populum suum *Δικμαρτὸν* Hebræos intelligit, sicuti in Aegypti exitu ad eorum progenitores dixerat: eritis mihi populus peculiaris: hoc est, familiaris, & beneuolus. vel populum suum ideo Christus eum appellat, quia secundum carnem illorum erat cognatus. In propria, inquit venit, & sui eum non receperunt.

Israel si aueris me, non erit in te deus nouus, neque adorabis deum alienum. O popule Israel si credideris mihi, qui nouum condidi testamentum, si credideris, inquam mihi vt deo, esto securus, q̄ legem tuam non transgredieris. Nam & si in

lege scriptum fit: non erunt tibi alij dei præter me, tibi tamen ideo dubitandum non est. Ego etenim alius deus non sum. Nam quod hic dicitur: deus nouus: dictum est pro, deus alius, sicuti continuo exponit, cum ait: neque adorabis deum alienum. Siquid enim aliud fuerit ab eo, quod olim est, id nouum dicitur tanquam postea ac de nouo adueniens: atque ideo etiam appellatur alienum.

Ego enim sum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Ille ipse ego sum & nõ alius. Huius autẽ versiculi verba apud Moysen ad vnguem scripta sunt in libro Exodi.

Dilata os tuum, & implebo illud. Aperi, inquit, os tuum, os dico non corporis sed intellectuale animę tuę os. Nam si os tuum ad spiritalẽ cibũ, & ad diuinos sensus percipiendos parasti, ego illud implebo sapiẽtia, & à terrena hac legalis literę humilitate, te abducam, ad altam atq; excelsum occulti ac latentis in litera spiritus sublimitatẽ, & speculam. Potest, & ipsum os corporis intelligi, vt sit sensus: si parueris mihi, necessarios tibi corporis cibos præstabo.

Et non audiuit populus meus vocem meam. Ego quidem ira eis contestatus sum, & talia pollicitus, verum populus meus mihi non credidit: quod Ioannes euangelista significauit, dicens: & sui eum non receperunt.

Ὁὐ προσέκοχε μοι.

Et Israel non attendit mihi. Repetitio est, atque expositio prioris dicti: verbum autem attendo, siue audio, sæpe idẽ significat quod credo, vt hic: alibi autem accipitur pro intelligo, iuxta illud: qui habet aures audiendi, audiat.

κατὰ τὰ ἐπιτιμώματα τῆ κατὰ διῶν αὐτῶν.

Et dimisi eos secundum studia cordium suorum. Dimisi, inquit, eos veluti incredulos ferri iuxta voluntatem suorum cordium: & deinceps ad gentium populos pertrãsiui. Per studia autem alij interpretes voluntates intelligunt.

ἐν μηδυνί.

Ibunt in iudam suis. Protectione scilicet diuina destituti, atq; omni superna gratia spoliati, veluti immedicabiles. Ibunt aut hoc pacto destituti, simul ac saluatorẽ repulerit.

Si populus meus audisset me, Israel si in viis meis ambulasset, in nihilo sanẽ inimicos eorum humiliasset, & super tribulantes eos misisset manũ meam. Verba illa: Israel si in viis meis ambulasset, ad superioris versiculi declarationem dicta sunt. Similiter verba illa: super tribulantes eos misisset manũ meam: exponunt præcedentia, & sententię repetitionem.

continent. In nihilo autem, expone, pro, de facili, ac sine labore vel, in nihilo, pro, in re vili, & nullius momenti. Nam & olim deus in ranis in locustis, & in huiuscemodi aliis minimis rebus hostes eorũ flagellauerat, vt suarum virium magnitudinem demonstraret.

Inimici domini mentiti sunt ei. Inimici crucis Christi, teste Paulo, Iudęi sunt: mentiti autem sunt Christo Iudęi, dum sermonibus ei blandiebantur, appellantes eum Rabbi, vt diximus in psalmo 54. quę omnia tamen simulantes dicebant. Vel aliter: volens beatus Dauid docere quòd Iudæorum infidelitas de progenitorum radice descendebat, eos dicit domino mentirosos esse. Nam cum olim deus legem eis statueret polliciti sunt per progenitores suos, obseruatuos se esse omnia quę mandauerat, dicentes: omnia quę dixit dominus deus faciemus, & audiemus. & tamen sæpenumero mentiti sunt, & illius contempserunt sermones. Possumus & illud dicere, quòd cum Iudęi cognati Christi essent, inimici ei facti sunt, & illius cognitionem mentiti.

Et erit tempus eorum in seculum. Per tẽpus, tam Syri, quàm Hebręi calamitates solẽt significare. Eos igitur à calamitatibus nunquã esse liberandos prædicit. vel, condemnationis eorũ tempus intellige, futurum nimirum seculum.

Et cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra, melle saturauit eos. Hic deus, inquit, cui Iudęi non crediderunt, manna olim eos cibauit, quasi pinguiissimo quodam frumento. Subintelligitur enim dictio, quasi, vt sit ordo, & sensus: cibauit eos quasi ex adipe frumenti. Per adipem vero frumenti, tenuissimam, ac purissimam illam triticę farinę partẽ intellige, quã simillam appellant: & per mel, aquam illam intellige, quę ex petra manauit, non quòd natura esset mel, sed opinione & sapore. Illis enim tunc fatigatis & sitientibus adeo fuit suauis, vt mel prorsus esse videretur: atque ideo ipse etiam Moyses hoc pacto eam in cantico Deuteronomij appellauit dicẽs: expressit mel de petra. Huiusmodi autem cibi & potus, ac satietatis commemoratione bonorum omnium eis præstitorum abundantiam significauit. Et aliter: cibauit Christus quatuor millia hominum v i i. panibus, & potauit eos mellita eius.

doctrina vsque ad saturitatem. Quam dulcia enim, inquit, faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Petra enim illa, vnde fluebat aqua, vt Apostolus docuit, erat Christus.

Psalmus ipsi Asaph.

Quadam exemplaria inscriptionem habent quam posuimus: psalmus ipsi Asaph: quadam vero, intelligentia ipsi Asaph: vel quia hic psalmus prudentiores atque intelligentiores reddit omnes iudices. vel quia intelligentia opus est, ad percipiendam prophetiam, qua in eo continetur. Redargutionem etenim illam praedicat, qua in Scribas, atque in Phariseos dominus noster in euangelio vsus est.

Deus stetit in synagoga deorum. Christus stetit in medio synagogae scribarum Phariseorum, & seniorum populi, quos propheta hic deos appellat, quia aliis praerant, & inter inferiores iudicabant, quemadmodum in primo quadragesimono psalmi versiculo latius tradidimus. Gregorius autem theologus in secundo sermone de baptismo aliter hoc declarat, vbi poteris videre.

Διὰ τὴν εὐα. *In medio autem deos diiudicabit.* Stas in medio eorum diiudicabit, hoc est, redarguet, principes scilicet & iudices populi, vt iam dictum est. vel, in medio, dixit pro coram multis. Magna etenim cum libertate Christus eos reprehendebat, dicens: vae vobis Scribae, & Pharisei hypocritae, quod haec, atque illa facitis. Hebraei vero expositores dicunt: deus stetit in medio principum, inuisibilis conspectui eorum existens: & in medio multorum eos redarguet per prophetas, si principatum atque imperium indigne exercuerint.

Vsquequo iudicatis iniustitiam, & facies peccatorum accipitis? Stetit deus & iudicabit, dicens nimirum verba haec quae sequuntur: vsquequo &c. Iniustitiam autem hoc in loco posuit pro iniuste. Vel vsquequo iudicatis iniustitiam: pro vsquequo iustificatis peccatores? Per peccatores autem, iniustos omnes intelligit. Quousque, inquit, accipitis iniustitiam? hoc est, quousque eos veremini? Huiusmodi loquendi modo alibi scriptura vtitur, quando ait in lege: non accipietis faciem

ciem in iudicio, quoniam iudicium domini est. Ille autem personarum acceptor dicitur, qui iniustorum ac pravorum hominum potentiam, & magnitudinem veretur.

Iudicate orphano, & inopi. Horum, inquit, causam iudicate, & nolite despiciere eos aut negligere.

Humilem pauperem iustificare. Si iniuria affecti fuerint: & rursus idem repetit quod in praecedenti dixit versiculo. Vel inopis & pauperis differentiam quaere in psalmo II.

Eripite pauperem & inopem, de manu peccatoris liberate eum. Vide quantae curae sint deo inopes: & pauperes, cum saepius propheta sermonem de eis repetat. Eripite igitur, & liberate eos, quoties opprimuntur.

Non cognouerunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant. *Ἔγνωσαν.* Sponte sua caeci effecti sunt, & diuinos sermones non cognouerunt: hoc est, non intellexerunt. Ad maiorem enim declarationem additum est id verbum a propheta: in tenebris ambulant: hoc est in errore perseverant. Vel aliter: non cognouerunt neque intellexerunt, quid nam bonum atque honestum sit, atque ideo ambulant in ignorantia iniustitiae.

Commoueantur omnia fundamenta terrae. Haec verba Symmachus ita reddidit: conturbabo terram, propter habitantes in ea: & iuxta primam lectionem, iubet deus terram commoueri & fluctuare, vt iniustis principibus atque iniquis iudicibus terrorem incuriat. Vel commoueantur fundamenta terrae, & illorum iniquitates non sustineant. Per fundamenta vero terrae, illius profunditatem intelligit. Sunt autem haec verba summo plena terrore. Diuinam enim indignationem aduersus iniquos iudices ac principes, maximam esse demonstrant.

Ego dixi dii estis, & filij altissimi omnes. Verum vbi nam in veteri scriptura hoc dictum esse legimus? Quidam dicunt sententiam hanc contineri in illis verbis a deo prolatis: faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Mihi autem videtur, quod iudices & principes dei appellati sint, in libro Exodi, quando populo deus mandauit, dicens: Deis non maledices, & principibus populi tui non dices male. Per deos etenim illic principes intellexit, quemadmodum in psalmo 44. iam exposuimus. Per filios

autem altissimi, ipsos Israelitas intelligit. de eis enim a deo dictum est: filius meus primogenitus Israel.

Vos autem sicut homines moriemini. Sicut homines simplices. tamen si, inquit, imagine dei honorati estis, & tanto donati nomine, ut dei appellemini, licet etiam plerisque ob principatum honoratiores sitis, moriemini tamen ut simplices. homines enim hic vulgares quoslibet homines intelligit, quod nec diuinam nouerunt legem, nec prudentiam ullam habent, cuiusmodi gentes sunt. Et dicens, moriemini, illud etiam significauit quod huiusmodi uiuendi normam usque ad mortem ipsam perpetuo retinebunt: ac si diceret: hoc pacto uiuetis usque ad mortem.

Et quasi unus ex principalibus cadetis. Idem rursus repetit, per principes autem, gentium duces intelligit. Et cadetis, dixit, pro moriemini. Quidam vero per unum ex principibus, ipsum dæmonem intelligunt, veluti angelici olim ordinis principem: iuxta quem sensum, cadetis, expone, pro decideris, à dignitate nimirum pristina: atque hoc propter existimationem ac superbiam uestram. Nam & dæmon suo principatu male usus, ab honore illo decidit diuino.

Exurge deus, iudica terram. Hoc de Christi resurrectione absque ulla contradictione dictum est. optat enim propheta, & supplicat, ut resurgat Christus, & iudicet terram, per Apostolos nimirum, quos principes misit super omnem terram.

Quoniam tu hereditabis in omnibus gentibus. Tu, inquit, hereditatem consequeris in omnibus gentibus. Hereditas autem Christi, omnes sunt qui credunt in eum.

Canticum psalmi ipsi Asaph.

Quid sit canticum psalmi, diximus in proæmio operis. compositus est autem hic psalmus ex eorum persona qui à Babylonia captiuitate reuersi sunt. Nam cum Iudeorum finitimi vidissent post huiusmodi reditum reedificari templum & ciuitatem restitui, conuenerunt in unum, & Barbaricis gentibus collectis, impetum fecerunt in Iudeos, tamen ab eis victi, & superati fuerunt, dicit Iudeorum Zorobabel. huiusmodi igitur materiam pertractat hic psalmus, in orationis speciem formatus.

PSAL

Domine, quis similis erit tibi? Non interrogatis sed laudantis est sermo, & diuinam, ut ita dicam, incomparabilitatem admirantis. dictio enim, quis, hoc in loco non raritatem, sed impossibilitatem significat, ac si diceret: nullus tibi similis reperiri potest, ex quo diuinæ constituitur virtutis immensitas.

Ne sileas, neque mitescas deus. Noli adeo esse longanimis, κατὰ πρᾶξιν aut patiens. Ita enim cæteri interpretes reddidere. Quare ^{vnus} autem sic dicat, audi.

Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, & qui oderunt te, extulerunt caput. Inimici tui, qui tuum populū oppugnant, vel qui propter te nobis infensi sunt. sonuerunt autem, hoc est, inauditum dedere clamorem, quemadmodum in exercitiis fieri solet, quando magna adest militū multitudo. vel aliter: Ij qui olim suas in nos inimicitias, susurro penè tantū significabāt, aperto nūc Marte, ac palā hostiles animos fatentur, & temere omnia in nos gentes gloriantur. Extulerunt autem caput, hoc est, animos cœperunt, & multis secū adiunctis coadiutoribus, audaciores effecti sunt.

Super populum tuum malignauerunt consilio. Consilio, hoc ^{Γνώμη} est, concordia ac cōmuni omnium sententia. quædā exemplaria habent, consilium, in quarto casu, & tūc sensus esse videtur, quod cōmune consiliū maligno ac peruerso animo inierunt. Sciendū est autem quod Græca dictio ^{γνώμη} quæ hic in Græco habetur, & pro qua interpres cōsiliū reddidit, aliquando admonitionem significat, iuxta illud Apostoli; de virginibus autem præceptum domini non habeo, consilium autem do. aliquando consilium, ut hoc in loco: super populum tuum malignauerunt consilium: aliquando autem sententiam, ut illud Danielis: Quam ob causam exiit tam impudens sententia? Aliquando etiam opinionem de fide, aut de quopiam dogmate, quale illud est apud theologum dicentem: sed suam ex aduerso opinionē adducere, viri pij est, & sapientis. In omnibus enim his locis in Græco habetur, ut diximus dictio ^{γνώμη}.

Et consuluerunt aduersus sanctos tuos. Iteratio sermonis ^{Ἐβελώσατ} est, ad maiorem prædictorum declarationem. De sanctis ^{το} autem, vide quæ in psalmo 78. dicta sunt.

Dixerūt: venite. exterminemus eos ex gente, & nō memoretur nomen Israel amplius. Hoc est, consiliū quod inierunt. exterminemus autem ex gente, hoc est, priuemus eos hac qualitate vt gentes sint, deducendo eos nimirū ad nihilum & amplius nō memoretur, hoc est, in futurū profus nō nominetur: perdita videlicet ac penitus dissipata illa gente.

Quoniam consultauerunt vnanimiter simul. Hoc est scelestē ac maligne meditati sunt consilium. reassumit enim sermonem de consilio, communi eorum conspiratione deum hoc pacto excitans ad vindictam, qui gentium spulet dissipare consilia. dictio autem, quoniam, narratis est. dictio, vnanimiter, ad consilia eorum refertur. dictio vero, in vnum, ad locum, & sensus est, quod in vnam conuenerunt sententiam, atque in eodem loco.

Aduersus te testamentum disposuerunt. Testamentum posuit pro fœdere, seu pacto. quod enim Græcæ dictiones, *διαθικη* & *συνθηκη* tam voce quàm deriuatione, & significatione cognatæ quodammodo sunt, hinc factum est, vt altera alterius sæpe loco ponatur. deinde eos connumerat, qui in vnum simul conuenerunt.

Tabernacula Idumæorum, & Ismaelitæ. Per Idumæorum tabernacula, vel ipsos simpliciter Idumæos intelligit, vel eorum ciuitates. Idumæi autem descendunt ab Esau, qui alio nomine dictus est etiam Edom. Ismaelitæ vero gentis suam deducunt ab Ismaele filio Abraham.

Moab & Agareni. Moabitæ populi sunt, qui originem trahunt à Moab filio Loth: Agareni vero ab Agar matre Ismaelis: quæ postquam expulsa est è domo Abraham, alteri se viro coniunxit, vnde isti descenderunt.

Gebal & Ammon, & Amalech. Gebalei populi erant, qui prope Idumæam habitabant. Ammonitæ autem ita denominati sunt ab Ammon filio Loth. Et Amalechitæ ab Amalech, qui & ipse originem ducebat ab Esau, qui sanè aliam ab Idumæa regionem separatim habitabant.

Alienigenæ cum his qui habitant Tyrum. Per alienigenas, Philistæos intellige, quos nunc Palæstinos dicimus. hi etenim viciniorem Iudæis regionem habitabant, atque ideo alienigenæ in specie appellati sunt. per habitantes autem Tyrum, Tyrios intelligit.

Etenim

Et nunc & Assur veniunt cum illis. Assur propriè Assyrii sunt: verū hoc in loco, Samaritanos ita appellat, veluti Assyriorum colonos. nam post duarum tribuū captiuitatē, illuc missi sunt Samaritani ab Assyriis, vt regionem illam incolerent. abundat autem, hoc in loco coniunctio, etenim.

Facti sunt in adiutorium filiis Loth. Filios Loth, eos esse intellige, quos superius Moabitas appellauit, & Ammonitas. Hæ etenim nationes Iudæis præcipue inuidebant, & ideo in eos alias gentes in vnum collegerunt.

Fac eis sicut Madian, & Sisara, sicut Iabin in torrente Cison. Imprecatur propheta aduersus gentes superius cōnumeratas, quæ ciuitatis Hierusalē instaurationē ferre nō poterant, atq; in memoriā, illorum hominū ruiā reuocat, qui Iudæorū populo olim infesti fuerant, & præter omnium opinionem perierant, optatq; vt eodem pacto nunc prædicti omnes pereant, ob malignā eorū mentē in Iudæos, quo illi superiores. Et per Madian quidem Madianitarū exercitum intelligit, quem in multitudine, ac copia militum terrā obtexisse legimus, & tamen à trecentis viris, Gedeone duce superatum, atq; his quidē inermibus omnibus, lampades tantum, & tubas ferentibus, vt in libro Iudicū legimus. Sisara dux fuit exercitus Iabin regis Canaan potentissimi. Noningentos etenim ferreos currus habebat: hos autē omnes superauit Barach aduersus eos iussu Deborah profectus, quæ illis tēporibus iudicabat populum Israel. Et Sisarā quidem fugientem, Iael vxor Caber hospitio acceptum somno sopiuit, ac deinde malleo & clauo illius tempora penetravit, atque hoc pacto interemit: ipse autem Iabin occisus fuit à Barach, qui vniuersum cū rege exercitum dissipauit. Torrens autem Cison proximus est & contiguus loco, vbi prælium illud commissum est. Hæc autē omnia distincte habentur in libro Iudicū.

Exterminati sunt in Aendor. Aendor locus est vbi bellum cum Sisara commissum est. aliqui locum torrentis Cison eundē esse dicunt & Aendor, & geminū habere nomen.

Facti sunt quasi stercus terræ. Insepulti, dissoluti, & putrefacti.

Pone principes eorum, sicut Oreb, et Zeb, et Zabee, et Salmana. Per principes, duces gentium intelligit, quas supe-

rius commemorauimus. Oreb & Zeb, Madianitarū erāt duces, quos Gedeon, vt diximus, interemit. Zebee autem & Salmana eorundem erant reges, qui simili modo à Gedeone occisi sunt.

Omnes principes eorum. Ita vt nemo relinquatur, verum dum aduersus principes imprecatur, subditos etiam eis populos comprehendit.

Κληρονομί-
σων μὲν.

Qui dixerunt hereditemus nobis sanctuarium dei. Hereditemus, pro dominemur, vel in potestate nostra habeamus, nō vt honoremus illud, sed vt sacra vasa, & reliquas oblationes diripiamus. per sanctuarium autē, templum ipsum intelligit, in quo deus populum sanctificabat.

Deus meus pone eos, vt rotam. Continue instabiles, & crebris mutationibus circumactos. hoc pacto enim rotæ poterunt comparari.

καλάμω. *Vt arundinem ante faciem venti.* Ita, vt facile dissipentur, & nullam inueniant stabilitatem.

ἢ καταιγι-
δι.

Quasi ignis qui comburet Syluā, et quasi flamma cōburens mōtes, ita a persequeris illos in procella tua, et in ira tua conturbabis eos. Nō secus illos psequaris, quæso, & cōsumas, atq; ignis solet syluā populari. summa etenim vi fertur ignis in syluam, & omnia corripit. Hæc autē verba à sequentibus exponūtur, quæ dicunt: & sicut flāma comburens mōtes. Et simili modo verba illa: ita persequeris eos in procella tua: sequentibus verbis declarantur: & in ira tua conturbabis eos. procellā em̄ hoc in loco celerē atq; impetuofum iræ motum metaphoricē appellauit. procellæ enim propriū est, omnia cōturbare. quod vero ait: psequeris, & cōturbabis: vel prophetice dicta sunt, veluti futura prædicātur, vel operantis modū continent pro, persequeris, & cōturbes.

Imple facies eorum ignominia. Eis nimirum profligatis.

Et quarent nomen tuū domine. Interrogantes cū timore, ac tremore, quis nam sit is deus qui tam admirande nos populum suum liberauit, & eos perdidit.

Erubescant, et conturbentur in seculum seculi, et confundantur, et pereant. Cum aduersus eos imprecatus fuerit, vt in præsententi pereant seculo, imprecatur etiam, vt pereāt in futuro, quod seculum seculi appellauit, vt alibi etiam dixim⁹. perire autē in futuro seculo ille dicitur, nō qui ita perit, vt

amplius

amplius nō sit, sed q̄ eas perfoluit pœnas, quas qui sustinent, perire omnes dicuntur. In illo enim seculo, prauis omnes erubescant, & confundentur, publicatis ac divulgatis eorum operibus: & turbabuntur, vbi iudicis constantiam, ac seueritatem viderint, deinde etiam punientur.

Ei cognoscant, quod nomen tibi, dominus. Inuiti igitur id cognoscant, postquā sponte noluerunt.

Tu solus altissimus in omnē terrā. A cōmuni sensu sumendum est verbū cognoscant. addiscant, inquit, quod tu solus deus es totius terræ. Altissimum autem deum vocauit, veluti supercœlestem. potest etiam hic psalmus his omnibus accommodari, qui pro Christo persecutionem sustinent.

In finem pro torcularibus filiis Core, psalmus.

Octuagesimus etiam psalmus huiusmodi inscriptionem sortitus est. Ibi vide expositionem. de eisdem enim torcularibus propheta noster nunc loquitur.

PSALMVS LXXXIII.

Quam dilecta tabernacula tua domine virtutum. Dictio q̄, hoc in loco idem significat quod alibi diximus, in psalmo 72. ibi: quā bonus deus ipsi Israel. Per tabernacula autē ecclesias inteiligit, q̄ variis in locis cōstruæ sunt, & in quibus diuina habitant charismata. has etenim ecclesias mentis oculo præuidens propheta noster dilexit eas. de his autem verbis, domine virtutum, dictum est in psalmo septuagesimo octauo.

Cōcupiscit, & deficit anima mea in aulas domini. Anima mea deficit, cupiēs ad huiusmodi ecclesias peruenire: quas aulas dei etiam appellauit, quia in eis moratur, ac conuersatur Christus, vel, deficit, hoc est, dissoluitur ac debilitatur, nimio scilicet fatigata desyderio. dicuntur enim ardentes amatores deficere, quando amatæ rei disunctionem ferre nequeunt. Quisque etiam cœlestem appetit regem, dicere potest, quā amabilia sunt tabernacula illa tua intellectualia, quæ in cœlis sunt, illæ, inquam, aulæ cœlestes, concupiscere autem posuit, pro festinare.

Cor meum, & caro mea exultauerunt in deum viuum. Non hoc tantū, inquit, accidit animæ meæ, sed & corpus meū

H

in Christo lætatum est. viuum autem, seu vt in Græco habetur, viuentem deum appellauit, propter idola quę mortua esse dicuntur: vel quia à mortuis Christus resurrexit. Primo autem cor ipsum lætitia afficitur, & deinde gaudium in vniuersum corpus diffunditur.

Etenim passer inuenit sibi domū, & turtur nidū sibi, vbi ponet pullos suos, altaria tua domine virtutum. Passerem animā appellat, veluti q̄ ab intellectuali aucupe, laqueis, atq; aliis multiplicibus insidiis impetitur. Anima enim, inquit, mea sicut passer erepta est de laqueo venantiū. Per turturē simili modo castam omnē animā intelligit, quę & mœstā sit, & quietē scētetur: cuius pulli, hoc est, cuius filij, virtutes sunt. habent autē huiusmodi animę in ecclesiis, quasi in quibusdam tutissimis nidis, protectionē, atq; refugium. vbi ponet, autē dixit, pro, vbi disponet, atq; vbi operabitur, huiusmodi scilicet virtutes. Et aliter: passer est populus Christianus, cui tam intellectuales, quàm mūdi huius venatores, dæmones nimirū atque impij homines insidiantur: turtur autem est, episcopus quilibet, aut doctor Christianę religionis, qui in ecclesiis filios ponit, quos per spiritum regenerat. inuenit enim, inquit, passer domū, & turtur nidum, altaria nimirum tua, hoc est, ecclesias tuas, in quibus singulis diebus spiritualis agnus immolatur.

Rex meus et deus meus. Versiculus iste habetur etiam in quinto psalmo.

Beati, qui habitant in domo tua. Concupiuit quidē beatus Dauid introire in aulas domini, quas diximus, & tamē p̄cul ab eis constitit, mentis oculis tantū cernēs: quod reliquū est igitur, illos appellat beatos, qui illinc habitaturi erant. per domum enim dei, has ipsas aulas, Christi nimirum ecclesias intelligere debemus. indifferenter autem singulari numero, & plurali vsus est: quoniam si loca respicias, ecclesię numero plures sunt, si religionem & fidei communicationem, omnia quę vbique locorum sunt templa, vnam constituunt fidelium ecclesiam.

In secula seculorum laudabunt te. Semper ac perpetuo laudes tuas in ore habebunt.

Beatus vir, cui est auxilium ei abs te. In hoc versiculo idioma quoddā Hebraicū est illi simili, quod vidimus in psalmo

mo 9. ibi: cuius maledictione os eius plenus est, vbi videtur. *Ascensiones in corde suo disposuit.* Talis inquā, homo exigitur intra se gradus, atque ascensus quosdam, à sensibilibus ad intellectualia, à peioribus ad meliora. sunt autem istę ascensiones, bonę quędam cogitationes, per quas veluti per scalam gradatim ad alta & diuina dona conscendimus. Beatus itaque, inquit, ille est, qui auxilio tuo se potest iuuare. illi autem auxilium tuum præstiterit, qui ascensiones istas in suo corde disposuerit.

In valle lacrymarum. Disposuit autē in seipso huiusmodi ascensiones, existens in loco lacrymarum. Vallis autem lacrymarum, seu vallis fletus, metaphoricè dicta est, ab illo loco, vbi olim deus, Hebræorum iniquitates redarguens, populum cōmouit ad fletū: vnde vallis fletus appellatus est locus ille. & quia cuiuscūq; vallis situs humilitatem præferat, docemur quod cum humilitate agēda est omnis pœnitentia. de pœnitentibus enim loquitur propheta eos beatificans qui in valle lacrymarū ascensiones disposuerint in corde. Nam iuxta Anagogen idem nobis significat, vallis fletus, quod pœnitentię locus.

In loco, quem posuit. Existens in valle fletus, atque in loco, quem sibi ipsi posuit, hoc est, in loco, quem elegit.

Etenim benedictiones dabit legislator. Beati illi, inquit, sunt, quos prædiximus. Nam & Christus, qui hanc nobis legē dedit, euangelicis etiam mandatis suis benedictiones eis dabit, quę admodum apud Matthæum, & Lucā legimus.

Ibunt de virtute in virtutem. Ex humilitate ad luctum, ex luctu ad compunctionem, atque hoc pacto ex vna in aliā virtutem, summo cum profectu, ad sublime virtutū culmen ascendent. virtus autē ideo dicta est, quia viribus potentiorum illum hominē reddit, qui eam amplectitur: vires autem cum dico, non corporis tantum, sed animi etiā facultates intelligo. Possumus & aliter dicere: quod ibunt ab oratione ad lectionem sacrarum literarū: & ab huiusmodi lectione, ad imperfectorum quorumlibet admonitionem, atque exhortationem: item ab exhortatione, ad gratiarum actiones, atque ad laudem dei. & aliter: à virtute donorum dei, quę hic in terra nobis præstantur, ad eorum virtutem, quę in cęlorum regno tribuentur.

Videbitur deus deorum in Sion. Prophetia hic continetur de incarnatione Saluatoris, qui in Sion ortus est, iuxta illud: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, annuncians præceptum eius. Deum autem deorum ea ratione appellauit, quam diximus in principio psalmi quadragesiminoni.

Domine deus exaudi orationem meam, auribus percipe deus Iacob. Idem est dicere deum virtutum quod dominum virtutum, de quo in principio diximus præsentis psalmi. per orationem autem eas preces intelligit, quas in progressu dicturus est. Deus etiam Iacob, pro deus, qui olim luctans in figura hominis apparuisti Iacob.

Protektor noster aspice deus, & respice in faciem christi tui. Hæc est illa oratio, quam exaudiri postulauit, per Christum autem hoc in loco quemcunque Christianum intelligit, qui in Christo baptizatus sit, & Christum induerit: de quo in fine proemij præsentis operis dictum est.

Quia melior est dies vna in aula super millia. De diuinis aulis paulo superius dictum est. melior est autem vna huiusmodi dies super millia aliorum dierum, qui alibi quam in tua aula agantur. dictio autem, quia, confirmantis est hoc in loco, pro vere.

Elegi abiectus esse in domo dei mei magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum. Idem rursus repetit, sed manifestius. Tu vero mecum considera quando diuinæ domus amore ac desiderio teneretur, is qui abiectus esse malebat in domo dei, ob eam nimirum sanctificationem, quæ illic perpetuo adest, quam delitiose cum peccatoribus habitare.

Quoniam misericordiam & veritatem diligit dominus deus. Admiscet propheta in hoc psalmo admonitiones, atque ad actiuam nos & contemplatiuam vitam hortatur, dicens, quod deus diligit misericordiam & veritatem. Misericordia autem ad actiuam, & veritas ad contemplatiuam vitam pertinet: quod si istas deus diligit virtutes, necessario etiam eos amabit, qui huiusmodi virtutes amplectuntur: quia deus est ipsa misericordia, & ipsa veritas. dictio autem quoniam, narratis in more posita est, & abundat, ut sepe diximus, more Hebraici idiomatis. Possumus & aliter dicere, quod Christus nostri miseratus est, & verum nobis euangelium prædicauit.

Gratiam

Gratiam & gloriam dabit. Gratiam remissionis peccatorum veluti dedit meretrici & aliis multis, vel gratiam miraculorum dabit, qualem Apostolis præstitit & cæteris sanctis. gloriam vero, & eam, quæ est ab hominibus, & eam quæ in cælo est. vel deificationis gloriam, ut dei scilicet efficiamur, & gloriam cælestis regni adipiscamur.

Dominus non priuabit bonis eos qui ambulat in innocetia. Quidam per figuram hyperbaton construunt hunc versiculum, videlicet: dominus dabit gratiam & gloriam iis, qui ambulat in innocetia: deinde dominus priuabit eos cælestibus bonis: & quia Græca lectio indifferentem continet constructionem, (habetur enim in Græco *κύριος οὐ στερήσει τὰ ἀγαθὰ τοῖς πορευμένοις ἐν ἀδικίᾳ*, quod ad literam dicere possumus, dominus non priuabit bona iis qui ambulant in innocetia,) dic quod dictio, priuabit, sic posita, accipitur pro prohibebit. quidam vero dicunt casus in constructiones fuisse immutatos, & positum, non priuabit bona iis, qui ambulant in innocetia: pro, non priuabit eos bonis. innocetiam autem hoc in loco pro abstinentia vitiorum posuit, considera etiam, ne fortassis verbum *ἀπὸρτῶ*, hoc est, verbum priuo, eodem modo construatur, quo verbum aufero: quod aliquando cum datiuo iungitur, & accusatiuo, veluti: aufero tibi eam rem, sicuti reperimus apud Aristidem: abstulit ei ægritudinem. item apud philostratum: cum fortuna ei magnam præmiū abstulisset.

Domine deus virtutum, beatus homo, qui sperat in te. In psalmo etiam 53. legimus: beatus vir, qui sperat in eo. ille autem sperare dicitur in deo, qui mundana omnia despicit, & ab eo solo dependet. Hebræi vero hunc psalmum dicunt ad capriuum in Babylone populum pertinere, qui ad Hierosolymitanum templum accedere optabat, & beatos eos omnes dicebat, qui illic degerent: Qui etiam populus in illo templo, vel vnica tantum die commorari maluisset, quam alibi vel longissimo temporis interuallo: verum non possunt per omnia huiusmodi expositionem suam accommodare proposito: cum illa eis verba aduersentur: in secula seculorum laudabunt te. Nam & templum, & laudes, quæ in eo templo deo dicebantur, abierunt omnia. & verba illa, in valle lachrymarum, nullam iuxta eorum expositionem haberent consequentiam. Et multa alia præterea erunt dissona. Nam & ipsa in primis inscriptio aduersa-

tur, quæ torcularia plurali numero appellat, cum passim in veteri testamento, templum Hierosolymitanum, torcular singulari numero, aut tabernaculum appellatum sit, & non torcularia, aut tabernacula.

In finem filijs Core, Psalmus.

In finem etiam inscribitur hic psalmus, ob prophetias in eo contentas, quæ ad finem tendebant & in figura quidem ea prædicat, quæ ad populi captiui in Babylone libertatem pertinebant, re vera autem de gentibus pertractat, quæ sub idolorum seruitute captiue tenebantur, & quas ab huiusmodi iugo liberandas prædicat.

PSALMVS LXXXIII.

Benedixisti domine terram tuam. Hæc quæ diximus metis oculis præuides propheta deum ipsum alloquitur, dicens: Benedixisti domine terram tuam, seu (vt veri in græca lectione habetur) bona voluisti domine terræ tuæ. habetur enim in græco verbum *ἰουδαίας*, vnde *ἰουδαία* quæ beneplacitum dicitur, seu bona voluntas. in græca tamē lectione constructio indifferens est. Terræ autē tuæ dicit, quia domini est terra, &c. Bona igitur nunc voluisti terræ tuæ. nā olim ob primi parētis transgressum, bona ei nō volebas, sed mala: maledicta, inquiens, terra in operibus suis: at nunc ob nostri Adā obedientiam, in gratiam tuam restituta est: quinimo olim tua tantum erat creatura, nunc etiā possessio tua facta est. & hunc quidem sensum fideles omnes sequuntur: Iudei vero per terram dei, ipsam tantum intelligunt Iudeam, veluti quæ populo dei fuit destinata: cui ideo bene voluisse deum dicunt, quia post captiuitatem rursus eam habitari concessit.

Auertisti captiuitatem Iacob. Quæ futura erant ponit, vt facta, prophetæ lege. auertisti, inquit, captiuum populum Iacob à tyrannide qua premebatur. per Iacob vero, vt iam sæpe diximus, Christianum populum intelligit.

Remisisti iniquitates populo tuo, operuisti omnia peccata eorum. Hunc populum propheta alibi in psalmo 51. beatum appellauit, dicens: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum repta sunt peccata, remisit enim nobis per penitentiam nostras

nostras iniquitates, & sacris baptismi aquis peccata nostra cōtexit. Hebræi vero dicunt quod remisit deus iniquitates, ob quas acti fuerant in captiuitate, & quod operuit eorum peccata in profundo veritatis. Populus autem domini non solum antiquus ille Israeliticus populus appellatur, iuxta rationem redditam in psalmo 80. sed etiam nouus Christianorum, vt diximus in primo versiculo psalmi 77.

Sedasti omnem iram tuam. Quam antea habebas propter huiusmodi nostras iniquitates, & peccata. *κατέπαυσας*

Auertisti ab ira indignationis tuæ. Quid sit ira indignationis, seu potius, vt in græco habetur, ira excandescentiæ, vidimus in psalmo 77. Auertisti autem pro declinasti, ab indignatione, nimirum: atque ira ad hilaritatem & benevolentiam pertransisti. *τὴν σὸν ἠγάπησας*

Conuerte nos deus salutarium nostrorum, & auerte iram tuam à nobis. Deinceps ex populi persona sermonem facit, vel etiam seipsum propheta cum eis adnumerat, supplicans, vt petita superius consequantur. Quid autem significet illa verba, deus salutarium nostrorum, dictum est in psalmo sexagesimo septimo. Conuerte autem nos à captiuitate in pristinam dignitatem. *ἐπέστρεψόν ἡμᾶς*

Nunquid in secula irasceris nobis? In secula hic posuit, pro perpetuo: seu pro, nunquid diu irasceris: Quidam autem non per interrogationem hoc dictum esse intelligunt, & dictionem *μή*, quæ habetur in Græca lectione exponunt, vt recte etiam exponi potest, pro ne, & sit sensus: ne in perpetuum nobis irasceris.

Aut extends iram tuam à generatione in generationem? Idem rursus repetit. in generationem autem dixit, pro vsque ad aliam generationem: de quo in nono psalmo dictum est: Et extends, pro protendes.

Deus tu conuertens viuificabis nos. Conuertens nos nimirum à captiuitate ad libertatem, atque à vitiis ad virtutes: vel quia Græca dictio *ἐπέστρεψας* in vtroque potest sensu accipi, & legi etiam potest: Deus tu conuersus: dicamus, Deus tu cōuersus ad nos. Antea enim auersus eras à nobis: viuificabis, hoc est, viuos nos reddes, ad opera virtutum. Nam antea ad ea pene mortui eramus. *ἐπέστρεψόν ἡμᾶς*

Et populus tuus letabitur in te. Huiusmodi scilicet conuert

tionem consecutus.

Ostēde nobis domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Hæc & quæ sequuntur de Christo intelligēda sunt: Rogat enim propheta deū patrē ex fidelis populi p̄sona vt Christ⁹, quē & misericordiā dei, & dei salutare appellat, sibi ostēdatur. Misericordiā autē & salutare ideo eū appellauit, q̄a misericordia motus est, vt carnē assumeret, & nos saluaret: vnde & misericors, & saluator merito appellatur. Misericordiā vero tuā deus & salutare tuū hunc dicimus, quia misericordiā illā, & salutare illud petimus, q̄d à te est. Ad patrem enim loquitur propheta, tu vero illud nobis dabis, quod petim⁹ ita vt aliquādo canere possim⁹ cū Propheta: puer nat⁹ est nobis, & filius datus est nobis.

Audiam quid loquatur in me dominus deus. Diuinā Prophetā inspirationem, atq; auram in se aduentaturā sentiens, ad audiendum pręparatur. Quod vero ait: quid loquatur in me, dictum est, vt ostenderet, quòd deus non in exteriores corporis, sed in interiores animę aures locutur⁹ erat.

ὅτι τὸν λαὸν
ὄψιν ἔφερον-
τας καρδίαν
ὅτι αὐτοῦ.

Quoniam loquetur pacem super populum suum, & super sanctos suos & in eos, qui conuertunt corda sua ad eum. Audiā, inquit, q̄d loquetur. Omnino enim loquetur deus, atq; eūā gelizabit pacē populo suo. Et vere quidē populus dei & se cū ipse, & cum deo semper pacē habet, sicuti cōtrā, idē populus semper pugnā, ac bellū habet cū dæmone, & cū vniuersis qui dæmonis amici, aut deo inimici sunt. Eosdē autē fideles & populū dei appellauit, & sanctos, hoc est, sanctificatos, ac dicatos deo, & conuertentes corda sua, hoc est, animas suas ad eum: vel à corde totum hominē significauit, veluti à parte totum.

Veruntamen prope timentes eu salutare ipsius. Hoc illud est, quod in se Propheta deum loqui audiuit. Dictio autem, verūtamen, superflua est in hoc loco, vel accipitur pro vere. Erit, inquit, salutare ipsius dei, prope eos qui deum timent, & sensus est, quòd simulac fuerint aliqui timentes eum, qui fideles nimirum futuri erāt, tunc prope eos erit Christus, hoc est statim tunc adueniet.

Vt inhabitet gloria in terra nostra. Quod in gręco legimus, *ὅτι κατοικησάτωαι.* exponi potest, vt exposuit latinus interpretes. Vel etiam vt inhabitare faciat gloriā: quæ lectiones

tamen

tamen eodem tendunt. Prope igitur erit Christus, vt inhabitare faciat gloriam, gratiam, & honorem in terra Hierusalem, vel quia ipse ille erat qui caro factus est, & habitauit in nobis, vel quia post saluatoris incarnationē vsque in hodiernum diem terra illa Hierusalem nobilis, honorata & omnibus desiderabilis facta est.

Misericordia & veritas obuauerunt, iustitia & pax osculatae sunt. Quidā his versiculis connumerari dicunt eas virtutes, quæ in Christo conuenerant, veluti misericordiā & veritatem. Et misericordiam quidē demonstrauit Christus sanandō ægrotos, veritatē vero docendo, & prędicando. Conuenerant etiā in Christo iustitia, & pax. Ita significatur nobis illis verbis: exosculatę sunt. Iustitia autē Christi apparuit, in recte iudicando cū & prauos redargueret, & virtute pręditos hoīes laudaret. Pax vero in mansuetudine ac modestia: verū, vt altius exponamus, Misericordia quidē diuina dici potest Christi natura, quę potestatem habet dimittendi peccata, & sanādi infirmitates veritas autē humana eiusdē natura, q̄a non inuentus est dolus in ore eius, & quia ipse solus illā hoīs dignitatē ac similitudinē vere seruauit, qua ad imaginē dei factus fuerat, & quia verus homo erat, & nō phantasma, vt hæretici quidā dixerunt. Quod igitur ait, obuauerūt: idē est, q̄d conuenerunt in vnū, hoc est, in vnā personā vnitę sunt. Iustitia itē pro diuina accipitur natura. Solus enim deus iustus iudex est. Pax vero pro natura humana ob ingeniam nimirū ac natiuā eius mansuetudinem. Hæ igitur virtutes mutuo se osculatae sunt eo, q̄ summam inter se vnionem, atque conuenientiam habebant in Christo.

Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit. Quando homines veram per filiū fidē amplexati sunt, tūc pater iure ac merito eorū prouidentiam ampliorē suscepit, destructo nimirū dæmone, eorū tyrāno. Vel aliter: Per veritatē ipsum Christū intellige. Ait enim ego sum veritas. Orto igitur Christo de terra, iuxta generationē hęc inferiorē, & dissoluto deinceps oī errore ac mendacio, pater qui summa est, vt diximus, iustitia de cælo in terrā prospexit, cū antea ob mēdaciū, q̄d ī vniuersam erat terrā diffusum, à nobis oībus esset auersus. Superna igitur tūc atq;

H 5

eccelestia inferioribus ac mundanis sunt conciliata.

Etenim dominus dabit bonitatē, & terra dabit fructū suū. Vide quā constanter prædicat nobis beatus David, q̄ pater daturus esset filium suū hominibus. Per bonitatem enim nihil aliud intelligere possumus, quā ipsum deū. Nullus enim, inquit, bonus, nisi solus deus. Et litera Symmachi habet: etenim dominus dabit bonū, terra etiā dabit fructū suū: Apostolos nimirū & alios fideles, qui è Iudæa regione germinarunt. Apertius vero ac manifestius est, vt dicamus, q̄ nato Christo, deus dabit misericordiā hominibus, & quòd terra fructibus abundabit.

Iustitia coram eo præcedet. Per iustitiā hic vniuersas cōplectitur virtutes. Harū igitur virtutum lux, instar lāpadis, à Christo coruscans, tm̄ ante illum emittet splendorē, vt celebrem ac præclarum apud omnes illum redditura sit.

Διαβήματα
αυτοῦ.

Et ponet in viam gressus suos. Deinceps autē Christus ponet gressus suos, hoc est, illam virtutū semitam per quam ipse ambulabat, ponet, inquā, eam in hoc, vt sit via cæteris Christianis, per quam illi incedentes ad eum tandem peruenient. Vel aliter: Ioannes domini præcursor, quem beatus David hoc in loco iustitiam appellat, veluti qui oēm legis iustitiam seruauit, præcedet corā Christo, hoc est, ante Christū. Ecce enim ego, inquit, mitto angelum meum ante faciem tuam, qui parabit viam tuam ante te. Clamabit, enim parate vias domini, rectas facite semitas eius. Et quia Græca dictio, ἀγὼς ita referri pōt, vt non solum legamus, gressus suos, sed etiā gressus eius, alio modo expone, q̄ iustitia Christi, vel eius diuinitas præcedet coram eo, hoc est, ante assumptam carnem, veluti optimus quidam dux. Et ponet in viam gressus eius: iuxta illud, præuidebam dominum in conspectu meo semper, propterea à dextris est mihi ne commoueat.

Oratio ipsi David.

Clara quidē atq; aperta est hæc inscriptio, vt in præmio operis dictum est. Illud tamen ad institutionem nostram pertinet, quòd dum propheta nostri preces videmus, quas ad deum fundebat, nec illinc pariter docemur, quo nā pacto quando in angustiis ac cala-

mitatibus constituti sumus, orare ad deum debeamus. Prædicatur etiam in hoc psalmo gentium vocatio. Non desunt tamen qui orationem hanc ex Ezechie regis persona scriptam asserant.

Inclina domine aurem tuam, & exaudi me. Quomodo autem deus dicatur inclinare, diximus in psalmo decimosexto.

Quoniam inops & pauper sum ego. Veluti, qui aduersus visibiles, aut inuisibiles inimicos, idoneas vires non habeo, & eis resistere non possum.

Custodi animam meam, quoniam sanctus sum. Tunc enim sanctificatus sum, quando tibi oblatus seu dedicatus fui. Illa quippe sancta efficiuntur quæ in dei ministerium dedicantur, vt in psalmo 15. dictum est. Vel sanctū seipsum appellat quasi pium, ac religiosum erga deum, inimicorū scilicet comparatione, qui impij erant.

Saluum fac seruum tuum deus meus sperantem in te. Salua eum, inquit, ab imminente periculo, qui nulla alia in re, sed in te solo confidit.

Miserere mei domine, quoniam ad te clamabo tota die. Pro toto die, Symmachus, semper, interpretatur. μικροῦ χρόνου.

Latifica animā serui tui: quoniam ad te leuavi animā meam. Mœrorem, quo detineor, dissolue. De verbis, leuavi animam meam, dictum est in primo versiculo psalmi 24.

Quoniam tu domine bonus, & mitis, & multum misericors omnibus inuocantibus te. Pro mitis, Aquila, & Symmachus dixerunt, propitius. Mitis autem, idem est quòd māfuetus. Inuocantibus autem te, non simpliciter, sed ex toto corde inuocantibus. Nam & in psalmo centesimo quadagesimo quarto cū dixisset, prope est dominus omnibus inuocantibus eum, addidit, omnibus inuocantibus eum in veritate, hoc est, ex tota anima. πολυέλιος.

Auribus percipe domine orationem meam, & intende vocem deprecationis meæ. Hæc verba exposita inuenies in primo versiculo psalmi decimosexti.

Non est similis tibi in diis domine, non est secundum opera tua.

Omnes enim dij gentium dæmonia, dñs autē cælos fecit. Et tu verus quidē deus es, illi autē falsi. Videtur autē mihi hic versiculus assumptus fuisse ex verbis Moyſi dicentis: Quis similis tibi glorificatus in sanctis, admirabilis, glorioſe faciēs prodigia: Christi vero opera sunt, nō creatio tm̄, aut prouidētia tam visibilis, quā inuisibilis creaturæ, sed ipsius etiā creaturæ reformatio tyrāniq; destructio, illa insup mortis occisio, quā ppria operatus est morte: itē illa totius orbis expiscatio, quā p paucos, ac viles quosdā piscatores perfecit: quibus oībus addi etiā potest miraculorū vis. Nā etsi multi alij similia operati sint miracula, nullus tm̄ propria authoritate id poterat, vt Christus. Inuocatione quippe diuini noīs operabantur.

Omnes gentes, quas cunq; fecisti, venient, & adorabunt corā te, & glorificabunt nomen tuum, quoniam magnus es tu, & facient mirabilia tu es deus solus. Hæc est prophetia de gentiū fide. Venient, inquit, ad te ipsæ etiam gentes. Adorare autem dicitur corā deo is, qui se à deo videri cognoscit. Esse autē dicitur corā deo omnis locus imperij eius. Glorificabunt te igitur, hoc est, laudabunt te omnes gētes & magnificabunt te, dicentes, q̄ magnus vere es & quod tu solus deus es, qui facis mirabilia.

πρὸς θεοῦ.

Deduc me in via tua, & ambulabo in veritate tua. Per viam dei, virtutem illam intellige, quæ ad actiones pertinet: p veritatem vero, illam quæ ad contemplationem. Ille autem qui diuinitus ad primam ductus fuerit virtutē, peruenire de facili poterit ad alteram. De hac via & veritate inuenies etiam in psalmo 24. ibi: vias tuas domine indica mihi: & paulo post: deduc me in veritate tua.

τὸ φοβῆσθαι.

Letetur cor meum in timore nominis tui. Lætetur nō in mūdana lætitia, sed in tui timore. Vide quæso nouum genus lætitiæ. Timor, inquit, tuus sit mihi lætitia. Alibi vero dicitur: lætetur cor quærentium dominū. Ille autem quærit dominum, qui timet eū: cæterum nō tantum dei timor, sed simplex etiam illius memoria pios ac fideles omnes lætificat, iuxta illud: memor fui dei, & lætatus sum.

Confitebor tibi domine deus meus, in toto corde meo. Hoc est gratias agam.

Quia misericordia tua magna est super me. Magnam dixit pro

pro multa.

Et eruisi animam meam ex inferno inferiori. Si psalmū pertinere intelligas ad beatum Dauid, per infernum, profundam peccati foueam intellige: adulterij nimirum, atq; homicidij. Si vero ad regem Ezechiam, infernū accipe pro morte, cui proximus fuit, & à qua admirande admodum liberatus est: potest etiam infernus accipi pro quolibet periculo, quod à visibilibus, seu ab inuisibilibus imminet inimicis.

Deus, iniqui insurrexerunt in me. Et hostes beati Dauid, q̄ insidias in eum moliebātur iniqui erāt, & Assyrij, qui Ezechiam regem obsidebant, & oēs denique tam visibiles quā inuisibiles hostes nostri, iniqui appellari possunt.

Et congregatio potentium quasuerunt animam meam, & non proposuerunt te in conspectu suo. Illi ipsi quos iniquos diximus. Hæc autem verba habentur etiam in psalmo 53.

Et tu domine deus meus miserator, & misericors, patiens, & multum misericors, & verax. Quia miserator es, & misericors, omnibus iis semper compateris qui oppressi sunt: & quia patiens es, & longanimis, non statim peccatores in hostium manus tradis: & quia multum es misericors, nō semel tantum, sed sæpius misereris: & quia verax es, omnes eos saluas qui sperant in te.

Respice in me, & miserere mei. Hic versiculus habetur etiam in psalmo vigesimo quarto.

Darobur tuum puero tuo. Robur, quod à te aduersus inimicos haberi potest. Puero autē tuo, hoc est, seruo tuo.

Et saluum fac filium ancillæ tuæ. Hoc est seruæ tuæ. His autem verbis indicare videtur propheta se ex piis ac religiosis parentibus ortum esse.

Fac mecum signum in bonū. Impone, inquit, mihi signum, seu iudiciū in bonū, hoc est, signum bonū, quale Iudæorum liminaribus olim apposuisti, qñ Aegyptiorum primogenitos perdidisti. Est etenim aliquando signū in malum, quale illud erat, quod posuerat deus in Cain. Nam Hebræorum signum custodiam ac protectionem diuinam indicabat. Illud autem in Cain, iram dei.

Et videant, qui oderunt me, & cōfundantur, quoniā tu domine adiuuisti me, & consolatus es me. Ordo sit per hyperbaton:

& videant qui oderunt me, quod tu domine adiuuisti me, & consolatus es me: & erubescant illi atque confundantur veluti deuicti ac superati. Et secundum hunc sensum legendum est: quod tu domine, non quoniam. dictio enim græca, *ἢ*, utranque potest lectionem recipere.

Filiis Chore psalmus cantici.

De filiis Core in proœmio operis dictum est. In hoc autem psalmo, & Christi natiuitas, et gentium salus aperte prædicitur.

PSALMV LXXXVI.

Fundamenta eius in montibus sanctis. Cuius nam eius? Christi nimirum: atque hoc manifestius fit ex verbis illis, quæ paulo post sequuntur: mater Sion, dicit homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam in seculum. Fundamenta autem Christi, dogmata illa sunt, quæ de Christo traduntur. Hæc etenim dogmata bases quædam sunt, seu radices fidei christianæ. Hæc igitur christianæ fidei fundamenta iacta sunt, in apostolis, quos propheta hoc loco sanctos montes appellat. Montes quidem veluti fortes, ac constantes in fide, & tanquam ab omni terreno, atque humili statu eleuatos: vel etiã, quia sicut terreni montes densissimis pleni sunt nemorum arboribus, ita & illi multiplicibus referti sunt virtutum germinibus. Sanctos vero apostolos appellat ut sæpe diximus, veluti sanctificatos, ac dicatos deo, seu tanquam sancto spiritu plenos. Possimus & alio modo, per fundamenta Christi, apostolos intelligere: fundamenta quidem veluti principia ædificationis ecclesiæ fidelium: & Christi fundamenta quoniam ab ipso iacti quodammodo atque in opus submissi sunt. Fuerunt autem hi apostoli in montibus sanctis, in Sion nimirum atque in Thabor, & in aliis montibus: qui præcæteris Christi conuersatione, sanctiores, ac sacratiores effecti esse videntur. Aliqui per fundamenta Christi, prophetias de Christo intelligunt, tanquam christianæ fidei principia. Montes etenim sancti non immerito prophetæ dici possunt, propter prophetiæ sublimitatem, & propter sanctificationem sancti spiritus, ita ut sensus sit, quod principia fidei christianæ, sint in prophetis.

Dilige

Diligit dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob. Magnus Paulus nos docuit cœlestem quandam esse Sion, & quandam esse cœlestem Hierusalem, hoc pacto conuersationem illam exprimens, quæ in cœlo est. Hac ratione per portas Sion, ecclesias omnes fidelium intelliges quæ in variis sunt orbis partibus, ut diximus in fine psalmi 72. Has etenim portas dominus diligit, & vniuersis Iudæorum ciuitatibus eas præposuit. Per tabernacula enim ipsas Iudæorum ciuitates intelligimus: vel ipsam particulariter Silo, aut terrestrem Hierusalem, in quibus tabernaculum cum arca commorabatur, quemadmodum in septuagesimo septimo psalmo tradidimus.

Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei. Cū iam audisset propheta à sancto spiritu, quod deus in Hierusalem videndus erat, & quod conuersaturus esset cū hominibus, stupore quodam correptus conuersusque ad ipsam Hierusalem clamauit, dicens: magna atque admiranda quædam, mihi o dei ciuitas, de te dicta sunt. Ciuitatem autem dei eam appellat, quia iam diu deo fuerat dicata, & quia denuo ipsi Christo, hoc est, illius passioni, & sepulturæ erat dicanda.

Memor ero Raab, & babylonis cognoscentibus me. Efferendus est hic sermo ex Christi persona, & prædicit, quod ecclesia ex multiplicibus erat gentium nationibus congreganda, atque illis quidem olim impiis. Per Raab etenim Cananos significat. Cananæa enim fuerat Raab. Cananæi vero omnium fuerunt impiissimi. Simili modo & Babylonij, & alie gentes, quas statim connumerat. Per cognoscentes autem se, fideles atque in se Christum credentes omnes intelligit. In ea igitur fidelium congregatione, qui in me crediderint, ego memor ero Raab, & Babylonis, & aliorum, qui connumerantur: hoc est, ego eos memoria dignos faciam, præclaramque eorum facta fidelibus commemorabo, vel curam eorum habebō, solícite cogitans de eis tanquam pro dilectis fidelibus. Aliqui per Raab Arabiam intelligunt.

Ecce alienigenæ, & Tyrus, et populus Aethiopum hi generati sunt illic. Alienigenæ Tyri, & Aethiopes, nati sunt in Sion, vel in portis Sion, ut dictum est, vel in cognoscentibus deum. Nam quod 70. dixerunt generati sunt: Symmachus, & Aquila reddiderunt, nati sunt. Nati autem sunt, per sacri

*ἡ δὲ Βαβυλωνίαν
vos τοῖς γινώσκουσιν
μα.*

*ἡ γεννήθησαν
ἐν ἰερουσαλὴμ.*

baptismatis regenerationē. Abundat autem dictio, ecce, iuxta idioma Hebraicū. Dictio em̄, hi, abūdare pari modo videtur. Ordo tamen hic esse potest: ecce hi generati sunt illic: & si quæris quinam sint hi? ecce, inquit, alienigenæ & Tyrus, & quæ sequuntur. De alienigenis dictum est in psal. 82. Hæ autem gentes, quæ hic connumerantur cæterarum omnium, vt diximus, impiissimæ erant. Si igitur tam impiæ gentes Christo credituræ sunt, quanto magis omnes aliæ minus impiæ etiam ei credent?

ἡ πόλις.

Mater, Sion, dicit homo. Manifeste ac palā prædicit, & ex quacunq; gente quis ingressus fuerit in Sion, dicit, & Sion mater est. Subintelligi enim debet dictio, est. Mater autē ideo appellatur Sion, quia regenerat, vt diximus: vel quia christianorum ac spiritualium dogmatū cibo fideles omnes veluti pia mater alit. Vel mater appellatur, tāquam amabilis. Ea etenim nihil suauius, aut amabilius est. Vere quippe amabilis est ecclesia, iis, qui eam ingrediuntur, eo quod ibi conuersatus est secundum carnem Christus dominus, qui locum conuersationis suæ sanctificauit.

Et homo natus est in ea. Hoc ad Christi generationē pertinet, qui intra ecclesiæ terminos natus est: Christus inquam qui verus homo fuit, & qui integram humanitatis dignitatem seruauit: verum ne nudum hominē putares, sed deum pariter & hominem cognosceres, addidit.

Et ipse fundauit eam altissimus. Et ille, inquit, qui in ea natus est, vt homo, idē ille ab initio eā fundauit, veluti terræ ac cæli creator, qui altissimus est, tanquam deus.

ἡ πόλις.

Dominus narrabit in scriptura populorū, et principum horum, qui generati sunt in ea. A prophetarum scripturis Christus oīa docebit, quæ ad se pertinet. Ait enim Lucas, & traditus est ei liber Esaiæ prophete, & explicato libro, inuenit locum, vbi scriptum erat: Spiritus domini super me, cuius gratia vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, & quæ sequuntur. Huiusmodi igitur prophetarū scripturā populorum scripturā appellat, & scripturam principum eorum, veluti quæ & Iudæorum populis & eorum principibus data erat, & illorum propria erat possessio, qui in ea generati sunt, hoc est, qui nati sunt in Sion.

Quam latantium omnium habitatio est in te. Dictio, quam in modum

modum confirmantis est posita. Vere, inquit, ō Sion in te est habitatio omnium spiritualiter lætantium. Dictio autem omnium, tamen vniuersalem sermonem reddit, apud Hebræos tamen frequentissime ita ponitur, vt nō tā vniuersos quam multos significet.

Canticum psalmi filiis Core, in finem pro Maelth, ad respondendum, intelligentia ipsi Eman Israelita.

Quid sit canticum psalmi, & de filiis Core diximus in proemio operis. In finē vero ideo inscriptū est, quia ad finem tendebat propheta, qua hic continetur. Et psalmus quidē proxime præcedens Christi natiuitatem prædixit, hic autem Christi mortem. quod autem inscribitur pro Maelth, exponitur, hoc est, pro chorea. Cane re enim solebāt, atque vnā choreas ducere, quando hanc psalmū recitabant. Ad respondendum autem, hoc est, cum responderent. Tripudiabant enim dum ad organorum musicem responderent. Intelligentia vero, quia intelligentia lectori opus est, ob occultum, ac præsignatum hic, de Christi morte mysterium. Ipsi vero Eman Israelita, quia non solis Core filiis, sed etiam Eman principi alterius Cori, traditus fuit hic psalmus à beato David, & ab utroque Coro vnā fuit, aut fortasse alternatim decantatus. Quaedam exemplaria non Eman habent sed Ethan, verū placet vt in præsentis psalmo legamus Eman, & in sequenti Ethan. Nam in primo Paralipomenon libro, vterque eorum chori princeps fuisse traditur. Israelita etiam dixit, non quod alij cantores non essent Israelita, sed quia alij fortassis erant homines huiusmodi nomine Eman, & Ethan, qui erant alienigenæ, ad quorum distinctionem sic dictum est: vel forte quia tale erat cognomen.

PSALMVS LXXXVII.

Domine deus salutis meæ in die clamaui, & in nocte corā te. De his verbis: Deus salutis meæ, dictum est in psalmo 67. dominum autē & deum Christus patrem appellat, vt homo: & multa huiusmodi dicta reperies in psalmo 21. die autem & nocte dixit pro perpetuo. Summam enim hæc verba in deum fidem attestantur: quia qui sincera mente deum amat, assidue aut ore aut corde coram eo clamat: quoniam & assidue illius ope indiget. vel diem & noctem particulatim illam intelligit, qua proditus est dominus.

Inret in conspectu tuo oratio mea, inclina aurē tuā ad preces meas. Orationem & preces, vel eas intellige, quas habuit pro discipulis, vel eas quas protulit, quando petiit transire à se calicem mortis. Humilia autem huiusmodi verba proferre introducit, ut homo, quemadmodum diximus in psalmo 21. Quid autem in deo sit inclinare aurē, diximus in psalmo 16.

Quia repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquavit. Malis, hoc est, calamitatibus, & afflictionibus. Tristis enim, inquit, est anima mea usque ad mortem. Per infernū etiā, hoc loco mortē ipsam intelligere debemus.

Reputatus sum cum descendentibus in lacum. Reputatus sum pro cōnumeratus sum. Collocatus sum, inquit, cū sepultis, quos in lacū descendentes appellavit. Diximus enim alibi q̄ sepultura etiā lacus dicitur. Quæ igitur superius dicta sunt, tempori congruunt ante mortem; hæc autem & quæ sequuntur, tempori post sepulturam.

Fui sicut homo sine adiutorio. Non dixit sicut homo simpliciter, sed sicut homo sine adiutorio. Omnes enim, ut inquit euangelista, dimittentes eum fugerunt. Humano igitur iudicio, visus est omni esse auxilio destitutus, tamen secus fuerit. Dixisse enim eum legimus ad Petrū, an putas, q̄ non possim nunc rogare patrem meum, & præstabit mihi plusquam 12 legiones angelorum?

In mortuis liber. Liber à corruptione, vel etiā liber, quia non ab angelis, in infernū deductus sum, sed sol⁹ descendi. Subaudi enim debet verbū, fui: accessi, inquit, ad mortuos liber, hoc est, insons, atq; innocens. Omnes enim alij peccatū secum habent ut causam mortis. Poena enim ac multa peccati, mors: solus autē Christus insons, & sine peccato ad mortē accessit. Vel liber: quia alij inuiti moriuntur, & ideo mortis serui sunt: at Christus sponte sua, ac volens mortuus est. Potestati enim, inquit, habeo ponēdi animā meā. vel aliter: liber, veluti qui inferni vinculis nō est detentus, sed cum autoritate atq; cū dignitate illuc descendit, atque ibidem etiā conuersatus est, & aliorū vincula dissoluit. Præterea illa ratione liber dicitur Christus, quia tanquam deus morti subditus non fuit.

Sicut vulnerati dormientes in sepulchro. Subaudi etiā de-

bet

bet hoc in loco verbum, fui. Symmachus vero ita reddidit: quasi vulnerati iacentes in sepulchris.

Quorum non es memor amplius. Cum iam corrupti sint, atque in puluerem resoluti.

Et ipsi de manu tua repulsi sunt. Illi nimirum qui ob propria peccata ab auxilio tuo deciderunt. Similis enim, inquit, tactus sum huiusmodi hominibus, multorū scilicet opinione, tamen haud ita esset. Licet, inquit, clavis cōfossus sim, & lancea, ac positus etiā in sepulchro, à te tamen non sum derelictus. Neq; em̄ tu mei vnquā oblitus es, quod olim fueras pollicitus nō daturū te esse sanctū tuū videre corruptionē. Neq; etiam de manu tua repulsus sum. Me enim, inquit alibi, propter innocentiam suscepisti.

Posuerunt me in lacu inferiori. Per lacum inferiorem sepulturam intelligit, cuius profunditatem Christus in euangelio cor terræ appellavit dicens: sic erit filius hominis in corde terræ, tribus diebus & tribus noctibus. Illi autē in ea me posuerunt, qui sepulturam meam curarunt.

In tenebrosis, & in umbra mortis. In locis, inquit, tenebrosis. Superposito enim sepulture lapide, tenebræ in ea efficiuntur. Per umbram etiam mortis, tenebrosa sepulture loca significauit, veritate vsus sermonis. Siquidē umbrosa loca tenebrosa etiam appellamus.

Super me confirmatus est furor tuus. Symmachus pro confirmatus reddidit, aggrauat⁹ est. In me, inquit, irruit ira tua quā delicta hominum in se concitauerāt, ego tamen libens eā sustinui, & te placavi. Passione quippe ac morte mea, indignationem tuam omnem sedavi, veluti cū quis plagam in puerum delatam in se suscipit. Liuore enim, inquit, eius saluati sumus, & dominus tradidit eum peccatis nostris, hoc est, propter peccata nostra.

Et omnes fluctus tuos induxisti super me. Post fluctus calamitatum ac tentationum insurrectiones intelligit: & dei fluctus eas appellat, quia dei sententia ob nostram immittūtur salutem. Omnes vero dixit pro multis: quoscūq; scilicet tu voluisti.

Elongasti omnes notos meos à me. Legimus apud Lucam, quod omnes noti eius steterunt à longe. Deum vero elōgasse eos dicit, quia patris volūate omnia hæc gestā sunt.

Posuerunt me abominationem sibi. Iudæi nimirum, apud quos nunc etiam abominabile est Christi nomen.

Traditus sum, et non egrediebar. Traditus sum Iudæis ab Iscariote, & cum egredi ab eis atque effugere possem, nõ aufugi tamen, sed sponte mea etiam perstiti.

Oculi mei languerunt præ inopia. Præ inopia videlicet lachrymarum. Nam cū antea copiosissimæ effluxissent, euacuati tandem eis sunt oculi. Verisimile est autem q̄ do minus ob summā suam misericordiam ita Iudæ casum, & Iudæorum omnium abiectionem atque interitum deplorauerit, quem admodam plorasse eum nouimus super Hierusalem. Quidam hoc in loco, per inopiam, demacrationem corporis intelligunt præ afflictione.

Clamauit ad te domine tota die. Dixit etiam in principio psalmi: Domine de⁹ salutis, in die clamauit. Clamauit autem non tantum pro se ipso, vt homo, sed pro discipulis, etiam & pro populo.

Extendi ad te manus meas. Pro eisdem scilicet supplicans. Nunquid mortuis facies mirabilia? aut medici suscitabunt ex cõfitebuntur tibi? Lege humanæ naturæ formidat Christus mortē, & rogat se diutius viuere. Nā & in euangelis dicebat: Pater meus, si possibile est, transeat à me calix iste. Similia autē sunt hæc verba & quæ sequuntur, iis, q̄ habentur in psalmo 29. ibi: nunquid cõfitebitur tibi puluis? aut annunciabit veritatem tuā? Nunquid tu mirabilia facies in insensibilibus mortuis? qualia sæpenumero in viuentibus facis? vel nunquid medici eos mortuos suscitabunt? Et deinde gratias tibi agent? Minime, inquit, sed viui hæc cognoscunt beneficia, & gratias tibi agunt: atq; ideo quoq; so, vt diutius me viuere permittas, si possibile est.

ἐν ἀπώλεια. Nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiā tuā? aut veritatem tuā in perditione? Ad eandem hæc verba sententiæ pertinent. Et per perditionem, rursus sepulchrum intelligit, veluti quod cadauera illic iacentia corrumpit, ac perdit. Diximus autem alibi quod eandē propheta sententiæ sæpenumero variis repetit modis, atq; hoc præcipue quod affectum quendā animi vult explicare: nõ mortuus quispiā, inquit, sed viuens quis tuā sentiet misericordiā, & hominibus eā annūciabit. De veritate autē dei dictū

est in psalmo vigesimonono.

Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua? et iustitia tua in terra oblita? Per tenebras sepulturam intelligi diximus. *πυλινος με* Eandem etiam terram oblitam appellauit. Ab hominib⁹ *οκ.* quidem oblita viderur, ob corruptionem & à deo, quia amplius non viuunt, qui illic iacent. Viuere enim illi dicuntur, quorum deus reminiscitur. Omnia autem hæc verba eiusdem sententiæ sunt, & per interrogationem & cum affectu legenda sunt.

Et ego ad te domine clamauit. Et ego simul cum aliis hominibus, velati qui verus etiam sum homo.

Et mane oratio mea præueniet te. Mane dixit pro cito. Cito enim, inquit, oratio mea ad te veniet. Abundat autē præpositio, præ. Ideo autem cito venit ad te mea oratio, q̄a impedimento ei esse non possunt peccata.

Vt quid domine repellis animam meā? auertis faciem tuā à me? Similia hæc sunt iis quæ habentur in psalmo 21. ibi: quare dereliquisti me? itē clamabo per diem, & non exaudies. Hæc autem ex persona nostra, Christus ad patrem loquitur: pro nobis, inquam, qui antea expulsi eramus. Vniuscuiusque enim fidelis animam, propriam animam appellat, in sua ipsius persona vnumquenque nostrum subiiciens. Quare, inquit, adhuc repellis eos? Ego enim deinceps pro omnibus pœnas soluo.

Inops sum ego, atque in laboribus ab adolescentia mea. De hac Christi inopia Gregorius theologus loquens, dixit: qui diues erat, effectus est inops, inops, inquā, ob carnem meā vt illius ego diuinitate diues efficerer. De se ipso etiam Christus ad scribam illū dicebat: Vulpes latibras habēt, & volucres cœli nidus, filius autem hominis non habet vbi reclinet caput suam. In laboribus autem atq; ab adolescentia, dictum est, quia ab ipsis incunabilis inuidiæ aduersus eum tendebantur, & quia infans persecutiones sustinuit, ab Herode scilicet atque à Iudæis. Per labores autem ærumnas intelligit.

Exaltatus autem humiliatus sum. Exaltat⁹ miraculis, & de pressus conuiciis, Iudæorum nimirum opinione. vel exaltatus in cruce, humiliatus in sepulchro.

Et desitutus sum. Et hoc etiam quantū ad Iudæorū opi-

ἐξουπορηθη.

nionem. Visus est enim illis, veluti destitutus esse, & indigere auxilio: atque ideo dicebant: videamus si venit Helias saluaturus eum.

In me pertrāsierāt ira tua, & terrores tui conturbauerunt me. Iras dei eas intelligit, quas deus aduersus peccatores conceperat, similiter & terrores. Et iras quidem pertransisse dicit, & in se ingressas fuisse, terrores vero conturbasse & refrenasse à vitiiis. Verum Origenes per iras, & terrores dei, dæmones ipsos intelligit: iras quidem, quia hominibus semper irati sunt, dei vero iras, quia permissione diuina id faciunt, terrores item, quia terrorem incutiunt. Ait igitur Christus, quòd passionis tempore, inuaserunt eum dæmones, & quòd ut hominem eum conturbauerunt.

Circūdederunt me sicut aqua. Iudæi. s. in psalmo autè 31. dixit: circūdederūt me vituli multi, tauri pingues circūbant me: & circūdederunt sicut aqua, quia aqua vndiq; & non ex vna tantū parte eos circūdat, quos cōprehendit.

Tota die circūdabant me simul. Diem passionis intelligit. Et quod ait, simul, expone, pro vnà omnes.

Elongasti à me amicum, & proximū & notos meos à miseria. Ob miseriā meam, inquit, atq; ob opprobria, quæ mihi inferebantur, elongasti à me discipulos meos, de quib; superior diximus: elongasti à me notos meos. Amicū autè & proximū, & notos, eisdem intelligit. Et amicū dicit iuxta illud: vos amici mei estis. Proximū vero, quia vnà secum viuebant, & notos, quia & cognoscebāt & cognoscebantur. Et hoc pacto quidē totus hic psalmus in Christū relatus est. Congruit tamen cuilibet etiam fidei in angustiis constituto. Dñe deus salutis meæ, assidue clamaui in conspectu tuo, adiutorem te mihi aduocans. Quæ sequuntur clara sunt: quia anima mea ærumnis impleta est, quibus adeo fatigatus sum, ut morti proximus fuerim. Adnumeratus autem sum cum mortuis, quantū ad seuiſsimorum dæmonū vorum, ac studium pertinet: & factus sum velut homo sine auxilio, ita ut de facili capi possem. Fui etiam mortuus, quantū ad illorū, ut diximus, studium pertinet, tametsi ego adhuc liber sim à morte, veluti qui re vera necdū mortuus sum. Factus sum sicut vulnerari iacētes in sepulchris, vulneratus & ipse iaculo peccati, vel iaculo mortis.

stici. Quæ sequuntur eadē ratione expones: posuerūt me Dæmones in profundo atq; in fouea peccati, in afflictionum tenebris, quæ ob summā amaritudinē, vmbra ac similitudo quædā esse mortis videntur. In me grauatus est furor tuus. Nam si tu mihi iratus nō fuisses, me illi certe non superassent: omnes etiam elationes, & afflictionū, ut ita dicā, insurrectiones, seu impetus, quos fieri permisisti inducti sunt super me. Elōgasti à me notos meos, sanctos scilicet angelos, qui antequam peccarem, amicissimi atq; beneuoli mihi erāt. illis tunc notus eram, verum nunc ob peccata abominantur me. atq; ideo traditus sum afflictionibus, à quibus egredi non datur, sed magna ab eis detineor. Illa autem verba: oculi mei languerūt præ inopia, declara ut superius exposuimus. clamaui ad te assidue in auxilium te meum aduocans. & quæ sequuntur, expone, ut diximus. Mane etiā, hoc est, quam primum, ac statim, vbi à somno exurgam, ante omnia orationē ad te meam effundam, dicens: quare dñe repellis animam meam? hoc est, me ipsum in angustiis constitutū, & feruide ad te supplicansem. deinde inops ego sum, nullum aliunde auxilium habens, & in laboribus sum ob errorē meum, & licet in hoc à te fuerim exaltatus, quòd ad imaginem meam creasti, humiliatus sum tamē, quia imaginis tuæ dignitatē amisi: vel, opinione, atq; existimatione mea exaltatus, tandem humiliatus sum: quia lapsus cecidi, & consilio destitutus sum, nesciens quid facerē. transierūt præterea, hoc est, peruenerūt in me iræ tuæ, dum in præſenti vita pœnas luo, dum mœrore suffocor, & terrores tui qui æternas mihi pœnas comminantur, conturbauerūt me, & circūdederunt me, sicut aqua. vel per iras & terrores dei, dæmones, & tribulationes intelligit. ab his em̄, inquit, assidue premor, & semper me hæc mala circūdāt. Elongasti à me familiares meos, quia ob calamitates & miseras, quibus detineor, oēs me derelinquunt, & fugiunt.

Intelligentia ipsi Eihān Israclita.

Ad præſentis inscriptionis declarationē ea sufficiant, quæ diximus in proxime præcedenti. tractat aut̄ beatus David in præſenti psalmo ea, quæ ad res suas pertinent: deumq; ut benefactorē laudat, quædam tamē in sermone suo de Christo inseruit: atque ideo

intelligentia inscribitur, quia intelligentia lectori opus est, ad dignoscendum ea, quae in psalmo de Christo sparsim dicuntur. praedicat etiam Babylonicam captivitatem. P S A L M V S L X X X V I I I.

Misericordias tuas domine in seculum cantabo. Misericordias, inquit, quas in me operatus es, & pro quibus in secundo Regum libro latius gratias agit. in seculum, hoc est, semper cantabo, in canticum nimirum atque in hymnos eas redigens.

In generatione, & generatione annuntiabo veritatem tuam in ore meo. In generatione, & generationem, dicit pro in omnem generationem. deficiente enim una generatione, altera subintroducitur: atque hoc pacto usque ad seculi consummationem proceditur. vel in generationem Iudaeorum, & in generationem Christianorum. his enim duabus generationibus tantum, & non aliis beatus David veritatem dei annunciat, in ore suo. possumus etiam dicere, quod psalmodum liber, os sit beati David. veritatem autem dei exponere, pro veras promissiones dei, factas, scilicet ipsi David, partim per prophetam Nathanael, ut traditur in secundo Regum libro, & partim per illam prophetandi gratiam, quae ei a sancto spiritu data erat. Multa enim deus ei pollicitus fuerat, tam de hostium victoria, quam de futuro eius semine. per quod semen Hebraei Solomonem, atque alios illius posteros intelligunt: nos autem Christum, ut in sequentibus dicitur.

Quonia dixisti, in seculum misericordia aedificabitur. Id est fiet, tu, inquit, dixisti mihi, quod a te semper fiet misericordia. & Hebraei quidam factam esse dicunt hanc misericordiam ipsi David, quando adiuuit eum deus: nos vero fieri eam dicimus omnibus fidelibus. Nam ipsi David non potuit in seculum, ac perpetuo fieri misericordia, cum iam olim mortuus sit: fidelibus vero semper potest: factus est enim eis perpetua misericordia, Iesus Christus, cuius corpus, ut ita dicam, aedificatus, & ineffabiliter est purissimis beatae virginis sanguinibus compactus est. nec mirum, si Christum aedificatum fuisse dicamus, cum assumpta eius humanitas apud sacram scripturam domus etiam appellata sit, assumptus dei, iuxta illud: sapientia aedificabit sibi domum.

In caelis preparabitur veritas tua. Dei veritas Christus dicitur, quia verax est, & non mendax, qui etiam de seipso dicitur

ego

ego sum veritas. Haec, inquit, veritas stabilietur in caelis, verbum enim preparato, sex numero apud Hebraeos accipitur per stabilio, atque ita reddidit Symmachus. quod autem Christus in caelo esset stabilietus, beatus David alibi tradidit, dicens: Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis, &c.

Disposui testamentum electis meis. Haec ex dei persona dicta sunt. & testamentum quidem promissionem appellat, quae de huiusmodi electorum semine facta fuerat. per electos vero, ipsos Abraham, Isaac, & Iacob intelligit, quibus deus pollicitus fuerat se eorum seminem magnificaturum. atque ideo magnus Paulus, ad Abraham, inquit, dictae sunt repromissiones, & semini eius. Deinde addidit: non dixit seminibus quasi multis, sed tanquam de uno, semini tuo dixit, qui est Christus.

Iuravi David seruo meo, usque in seculum preparabo seminem tuum. Iuravi, hoc est, constantissime pollicitus sum. iuramentum enim in deo antiqui constantem illius promissionem esse intelligebant. apud nos etiam iuramentum nihil aliud est quam confirmatio. iuravi autem, quod preparabo, hoc est, quod stabiliam semen tuum, usque ad omne seculum. per semen etiam David, iuxta sensum magis vulgarem, Solomon intelligitur, sed iuxta altiorem, Iesus Christus, qui ex David semine natus est, ex sancta nimirum virgine, quae de stirpe erat David. stabilivit autem eum deus, perpetuum ei regnum tribuens. data est enim mihi, inquit, omnis potestas in caelo & in terra. de quo etiam apud Daniele legimus: & ei datus est honor, imperium, & regnum: omnes populi tribus linguarum seruiet ei, regnum illius, regnum aeternum, & potentia incorrupta: quae verba Solomoni non congruunt.

Et aedificabo in generationem, & generationem thronum tuum. Θρόνον.
Aedificare hoc in loco ponit pro augere, & proficere, & thronum pro regno. illud considera, quomodo propheta regnum Christi appellavit regnum David, quia Christus secundum carnem ab illo descendebat. Solemus etenim filij regnum, patris nomine appellare, ob cognationem scilicet & tam arctam necessitudinem.

Constituuntur caeli mirabilia tua, domine. Per caelos caelestes intelligit potentias. ipsae, inquit, caelestes virtutes gratias tibi agent, de tam admirandis operibus. vel per caelos eos homines intelligit, qui sapiunt caelestia, quique vita ac

conuersatione sua cæteris sublimiores sunt.

Etenim veritatem tuam in ecclesia sanctorum. Abundat dictio enim. Confitebuntur tibi, inquit, mirabilia tua, quæ scilicet admiranda operaris, & veritatem tuam, hoc est, quæ veras esse facies promissiones tuas, atque hæc lætus admodum ac gaudens dicit, ob admirandam nimirum promissionem. gratias, inquit, tibi agent cœlestes illæ virtutes, in sanctorum illorum ecclesia, qui in cœlis sunt. huiusmodi autem ecclesiam Paulus, primogenitorum ecclesiam appellat descriptorum in cœlis. Quod si iuxta aliam expositionem, per cœlos, eos homines intelligas, qui cœlestia sapiunt, sanctorum ecclesiam illorum esse ecclesiam dices, qui in terra viuentes, cœlestium angelorum vitam, ac conuersationem imitantur.

Quomodo quis in nubibus æquabitur domino? similis erit domino in filiis dei? Quod hic legimus in nubibus, quidam interpretes, in alto, reddiderunt: alij, in locis cœlestibus. manet autem in alto atque in locis cœlestibus angeli. Quis, inquit, angelus æquabitur domino? vel quis inter sanctos omnes, ei poterit comparari? per dei enim filios, sanctos viros intelligimus, iuxta illud: ego dixi dii estis, & filij altissimi omnes, ac si diceret, nullus profecto ei poterit comparari. tu enim factor, illi autem factura. verum hæc propheta non dicit ut comparet deo homines, sed idioma Hebraicum secutus, ex hac dissimilitudine, dei excellentiam demonstrat, eumque laudat, veluti qui magna quædam, ac salutaria pollicetur. his autem verbis, illa Apostoli valde similia sunt, quod neque angelus neque homo, sed ipse deus saluauit nos.

Deus qui glorificatur in consilio sanctorum, magnus & terribilis est super omnes, qui in circuitu eius sunt. Per consilium hoc in loco congregationem, & conciliū intelligit, ut in primo etiam diximus psalmo. in congregatione enim sanctorum glorificatur, & laudatur deus. Ait igitur, quod deus in illa congregatione, & glorificatus, & magnus est, & terribilis, hoc est, timendus ab iis sanctis, quæ circumquaque per virtutum adeptionem ei propinquiores fiunt. Magnus autem & timendus est deus his sanctis, quia illius eminentiam ac potentiam optime cognoscunt. per sanctos etiam cœlestes intelligi possunt potestates quæ semper circa eum sunt. legimus etiam apud sanctum Maximū, quod ille dicitur circumdatus, qui coram

retro.

retro, ad dexteram, atque ad sinistram, aliquos quasi in circulo habet. Quoniam igitur deus in circuitu suo habere multos dicitur, quæ eum circumdant: retro quidem eos esse intelligemus, qui per virtutem illam eum sequuntur, quæ ad actiones pertinet: ad sinistram vero illos, qui naturalē philosophiā dirigunt ad spiritualia. de sapientia enim in prouerbiorum libro dicitur: in sinistra eius diuitiæ & gloria, ad dexteram etiam dei esse illi intelligendi sunt, qui immaterialium atque inuisibilium rerum cognitionem ab omni sensibili atque carnali phantasmate puram ac mundam susceperunt. in dextera enim, inquit eius anni vitæ: coram deo etiam illos esse dicemus, qui ob immensum diuinæ pulchritudinis amorem, digni effecti sunt, ut perpetuo dei fruatur conspectu, facie ad faciem illum intuentes, & quodammodo ipsi pariter effecti dii, *Domine deus virtutum.* Huiusmodi verba exposuimus in psalmo 83.

Quis similis tibi? Huiusmodi etiam sententiam crebro inuenies apud beatum David, dicta autem sunt non ut interrogaret, sed veluti obstupescens, ut nos hoc pacto illius incomparabilitatem doceret.

Potens es domine. Ut facias, quæ pollicitus es, vnde etiam credo te omnia deinceps perfecturum.

Et veritas tua in circuitu tuo. Non solum potens es, sed verax etiam, veritatem enim indutus es instar vestis, quæ circumquaque ex omni parte hominem operit: quæ verba illud videntur indicare, quod deus semper verax est.

Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas. Potestatem maris, vndarum violentiam appellat: tu & procellarum, inquit, & tranquillitatis imperium in mari habes: & quemadmodum in psalmo 73. deum ab admirandis eius operibus laudauit dicens, tu hæc atque illa fecisti: ita etiam agit in presenti.

Tu humiliasti sicut vulneratum, superbum. Iuxta historię sensum, omnem superbū ac temerariū hominem intellige. Dominus enim, inquit, resistit superbis: verū altius considerando, per superbum, ipsum dæmonem intellige, qui in superbiam elatus est, atque ideo deiectus, & in præceps delatus. vulneratum autem ideo dixit, quia vulnerati omnes, ut plurimum, humiles sunt, veluti labore afflicti. Qui-

dam per superbū, Pharaonē intelligunt, & per inimicos Ægyptiorū populos, q̄ dissipati ac suffocati sunt in mari.
In brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos. In brachio potentie tuæ, hoc est, in potenti brachio tuo. Per inimicos vero, impios omnes in vniuersum intellige, vel ipsos etiam dæmones.

Tui sunt cæli, et tua est terra. Creaturæ enim tuæ sunt, & seruiunt tibi: nam & alibi ait: Quoniam omnia seruiunt tibi, de cælis vero diximus in psalmo octauo.

Orbem terræ et plenitudinem eius tu fundasti. Idem rursus reperit. de hoc etiam diximus in psalmo 33. ibi: Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terræ, & vniuersi, qui habitant in ea.

Aquilonem, et mare tu creasti. Hesychius dicit, q̄ scriptura nomine maris sæpe occasum significat, vnde liber numerorū, qui Iudæorū tribus describit, & alias ad orientē, alias ad occidentē, alias ad septentrionē, aut ad tabernaculi meridiē ordine quodā dispositas fuisse dicit, hac maris dictione, eos significauit, qui ad occidentē erāt collocati. Ait eñ: castra Ephraim iuxta mare. Quia igitur septentrionalis ora, & ora maritima, hoc est occidentalis, tenebrose sunt, hybernalēsq; & frigidæ, & futurum erat, vt aliqui ea ratione illarū creatorē esse dæmonē dicerent, necessario sanctus spiritus hunc errorem antea eradicauit. Illud scire etiam oportet, quod quando orientem aspiciamus, ante faciem ipsam orientem habemus, occidentem post terga, in dextera meridiem, atque in sinistra septentrionem.

Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt. Thabor & Hermon mōtes sunt, & cōtermini terræ p̄missionis. Per hos autē mōtes, vt iuersam terrā illam significauit, quam exultaturā esse prædicit in Christi nomine, hoc est, in Christo. Vel exultaturā in hoc, vt à Christo denominetur. Per terrā vero homines intelligimus, qui terrā illam incolebant. In his autē montibus Christus sæpenumero cōuersatus est, quippe qui & in Thabor transfiguratus est, & in Hermon viduæ filiam suscitauit. In monte enim Hermon sita est ciuitas Naïn, in qua miraculum illud factum est.

Tuum brachium cum potentia. Sensus est quod Christi virtus efficacissima sit. Per brachiū enim virium efficaciam

signifi

significauit. Quod autem potentissimus fuerit Christus, ex Apostolo docemur, qui de eo scribens dicit: quod dei potentia est, & dei sapientia.

Praualeat manus tua. Aduersus inimicos scilicet.

Exaltetur dextera tua. Ad protectionē scilicet nostrā. Per manū autē & per dexterā simili modo dei potentiā intelligit. Vtranq; vero manus dei potentiā, in auxiliū suum poscit, vt & hostes pariter vlciscatur, & tueat beneuolos. De his etiā verbis, exaltetur man⁹ tua, dictū est in psal. 9.

Iustitia & iudicium preparatio throni tui. Aquila transtulit: iustitia, & iudiciū basis throni tui, Symmachus vero stabilitas. Iam enim superius dictū est, quod verbum præparo, apud scripturam sæpe idem significat quod stabilio: & sensus est. Tu domine iustus iudex es, & iudicialis sedes tua, in iustitia, atq; in iudicio fixa est. Per iustitiā igitur & per iudiciū, iustum iudicium intelliges. Est autem hæc figura frequens apud antiquam scripturā, vt alibi diximus, sicuti cum misericordia & veritas ponitur, pro vera misericordia. Vel per iustitiam, iudicandi habitum intellige, per iudicium vero ipsam sententiam, & per misericordiā, elemosynam, & per veritatem, p̄missionis euentum.

Misericordia & veritas præcedent faciem tuam. Quatuor hæc virtutes, quatuor quædā particularim in deo nobis significant, q̄ deus videlicet sui natura sapiens sit in iudicando, q̄ iudicet, q̄ misereatur, q̄ vera dicat. Tu idcirco, inquit, humanæ naturæ, quæ tyrānide coercetur, iudiciū facies, & aduersus idolorū errorem, qui tyrannidē hanc in homines occupauit, sententiā feres, & misereberis creaturæ tuæ, & veras esse facies p̄missiones tuas, quas mihi, atq; aliis electis tuis pollicitus es. Possumus & aliter dicere: veritas & misericordia dicuntur deum præcedere, quia nemo ad faciem dei, hoc est, ad illius cognitionem potest accedere, nisi prius ipse sit misericordiam consecutus, & in dogmatū veritate versatus. Misericordia enim & veritas in hoc obuiauerunt, hoc est, concursum habent, atq; conueniunt in hac re. Quidā vero omnia hæc de futuro intelligunt iudicio, vt sit sensus: tu iustissimus iudex es, & in iudicio tuo misericordia veritatē præcedit. Neq; enim aliquis posset redargutionū tuarum veritatem sustinere,

nisi cū veritate, tua quoq; commixta esset misericordia.

Beatus populus qui scit iubilationem. Persæpe diximus q. iubilum est vox victoriæ. Beatos igitur Propheta illos dicit, qui victoriæ laudes, atque hymnos ei canere nouerunt, qui diabolum superauit, & de fidelibus sermo esse videtur. Vel aliter: beatos illos dicit, qui aduersus inuisibiles inimicos nouerunt iubilare, dum eos vincunt.

Domine in lumine vultus tui ambulabunt. Vultus quidē patris, est filius, vt in 3. psalmo diximus. Lumen autem filij illius mādata. Lucerna enim, inquit, pedibus meis, lex tua, & lumen semitis meis. Ait igitur q. illi in filij mandatis ambulabunt, qui huiusmodi iubilationem cognoscer.

Et in nomine tuo exultabunt tota die. Appellando atque inuocando nomen tuum. Nam si in sola dei memoria lætatur iustus (memor enim, inquit, fui dei, & lætatus sum) multo magis ille exultabit, qui illum nominat. Vel sermo est ad Christum, in cuius nomine illi exultant, qui ab eo Christiani denominabuntur.

Et in iustitia tua exaltabuntur. Filius, esse dicitur, patris iustitia, quia vt inquit Apostolus, ipse datus est nobis à deo sapientia, iustitia, & sanctificatio, qui etiam fideles exaltauit, abstrahens eos à terrenis per Euangelium, atque in cœlum euehens.

καύχμα. *Quoniam gloriatio virtutis eorum tu es.* Virtus enim Christianorum Christus est. Ipse enim potentes viribus eos reddit. Gloriatio autem Christi, pater, in quo filius ipse adeo ornatur & gloriatur, vt passim in Euangelio, & patre suum cum appellet, & facta sua omnia ad eū referat.

Et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum. Beneplacitum patris, incarnatio est verbi, & quæcunq; alia ad huiusmodi incarnationem pertinent. Quid significet cornu apud sacram scripturam, diximus in psalmo 74. Hoc autem in loco beatus David seipsum Christianis coniunxit, quemadmodum plerunq; etiam alibi facit, quia ex suo semine Christus erat nasciturus, quo medio cognatus effectus est Christianis. Nam Christiani Christi filij sunt, & Christus David. Possunt etiam hæc verba intelligi, vt ex Christianorum persona sint prolata.

ὁ ἀντιλήψιο. *Quia domini est auxilium.* In dei facultate est vt adiuuemur

mur. Similis loquendi modus est, quem vidimus in psalmo tertio. Domini est salus.

Et sancti Israel regis nostri. Idem rursus repetit. In facultate, inquit, dei & sancti regis nostri Israel est, vt adiuuet nos. Deus autem appellatur sanctus Israel, hoc est, sanctus populi Israel, quemadmodum diximus in psalmo septuagesimo septimo. Regem etiam deum appellat, quia natura omnium dominus est.

Tunc locutus es in visione filiis tuis. Dictionē, tunc, pro certo quidem tempore posuit, sed non expresso. Tunc igitur locutus es ea, quæ ad me David pertinet, & locutus es in visione, hoc est, quodam alio modo sensui magis aperto. Clarius enim ac melius ea cognoscimus, quæ per oculorum sensum videmus, quā quæ aliis sensibus percipimus: vnde scriptū legimus in Exodo, & populus videbat vocē domini, hoc est clarissime sentiebat. Per dei autem filios, Prophetas intelligit, tanquā ab eo dilectos, propter virtutem. Verisimile est enim multis fuisse reuelata ea quæ pertinebant ad ipsum David, atq; ab illis ei fuisse annuntiata, quemadmodum & Natham prophetam multa ei legimus annunciaffe. Quænam autem hæc sint, quæ deus locutus est, refert in sequentibus. Et videntur hæc quidē dicta fuisse de beato David, eo q. multis in locis illius gestis conueniunt, veruntamen ipsi potius Christo accomodantur. Admiranda est autē sancti spiritus gratia, quæ Davidicis rebus opportune eā admiscuerit, quæ ad Christum pertinent, & veritatem similitudine adumbraverit.

Et dixisti posui adiutorium super potentem. Præbui à me *ἐπὶ δυνατῷ* ipso auxilium potenti. Et potentem quidem videtur propheta seipsum appellare, veluti regem. Nam olim reges & principes, potentes dicebantur. Verius tamen Christū intelligimus, qui dei potentia est, & dei sapientia.

Exaltaui electum de populo meo. Videtur etiam hoc loco, primo aspectu loqui de seipso, qui ex Iudæorum populo electus fuerat in regem, & ob summam strenuitatem, ad sublimem gloriam euectus; re vera tamen Christum intelligit, electum quidem, vt ipse vna illa esset persona, in qua secundum hypostasim cum humanitate vniretur diuinitas, atque ideo dicit, quod deus eum exaltauit.

Inueni David seruum meum. Hæc verba, & quæ sequitur vsque ad illa verba, & in nomine meo exaltabitur cornu eius: intellige vt ad solum pertineant David, tametsi aliqui ista etiam ad Christum referant. Inueni eum, inquit, ad regnum, cum inter Iesse filios eum quæsissem. Dixit enim ad Samuel, vidi in filiis Iesse mihi regem.

Oleo sancto meo unxi eum. De vntione ista David, traditur in primo Regū libro: Et accepit, inquit, Samuel cornu olei, & unxit eum coram omnibus fratribus eius. Sanctum autem dei oleum dixit, vt illius confectionem, & diuinitus traditam, & mysteriis refertam esse significaret.

καὶ ἰσχύου. *Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum roborabit eum.* Per manum, & per brachium dei, diuinam appellat opem, atque potentiam.

Nihil proficiet inimicus in eo. Hebræi persæpe proficere dicunt pro perficere, veluti in Euangelio: Videtis quia nihil proficitis, hoc est, nihil operamini, nihil ad perfectum ducitis.

Et filius iniquitatis non apponet nocere ei. Filium iniquitatis dicit pro, filium iniquum, sicut filium hominis, pro hominem, ita & iniustitiæ filius dicitur, pro filius iniustus, & filius perditionis pro, perditus: filij etiam inobedientiæ, pro inobedientes. Est & hoc proprium quoddam Hebrææ linguæ idioma. Non apponet etiam dixit pro non amplius tentabit, veluti iam semel repulsus.

Et concidam à facie illius inimicos eius, & qui oderunt eum, in fugam conuertam. A facie eius hoc est, in conspectu eius. In fugam conuertam, id est, superabo.

Et veritas mea, & misericordia mea cum ipso. Vera misericordia mea, vt superius declarauimus. Vel veritas quidè ad promissiones respicit, misericordia autem ad auxiliū.

Et in nomine meo exaltabitur cornu eius. Cornu David Christus est, hoc est, illius gloria. Nam quemadmodū quædam animalia cornua emittunt è capite, quæ non tantū fortitudini sunt, sed ornamento, ita ex beato David, quæ Iudeorū fuit caput, veluti eorū rex (principes etenim capita appellamus) pulcherrimū quoddam cornu germinauit, quod non robur tantū sed gloriā, atque ornamentum erant ei præstitit. Alia etiā ratione potest illius cornu dici, quia ratione

tionediuitatis omnibus est sublimior. Cornu enim mēbris omnibus corporis supereminet. Ex psona igitur dei patris dicit Propheta, quod cornu David, ipse nimirū Christus exaltāndus esset in ipsius dei nomine. Exaltat⁹ est autē Christus in nomine dei, eo quod & ipse dei nomē habet, & ab omnibus appellatur deus. His autē cōsona sunt ea, quæ in euangelio legimus, dicta fuisse à Zacharia, dū ait: Et erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui, sicut locutus est per os sanctorū: eos nimirum prophetas intelligēs, quos beatus David superius filios dei appellauit. Per domū autē David, illius generationē intellexit.

Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexterā eius. Per mare quidē, in fulas significauit, quæ in mari sunt, & per flumina, continentē terrā, in qua flumina perfluunt. Per manum autem & per dexteram, vt sæpe diximus, potestatem, & dominium intelligit. Verū si quærimus quādo totius orbis dominium vnquam habuerit beatus David, nusquā id inueniri poterit: at Christus totius maris, ac totius terræ rex manifeste constitutus est, atque illius dominiū adeptus, iuxta quod legimus in psalmo septuagesimo primo. Et dominabitur à mari, & à fluminibus vsque ad terminos orbis terrarum. Quapropter non ad ipsum David hæc pertinent, sed ad Christum.

Ipse inuocabit me, pater meus es tu, deus meus & adiutor salutis meæ. Inuocabit me aliquando dicens: pater meus es tu. Verum vbi nam beatum David legimus appellasse deum patris nomine? nusquam profectō: at Christus passim in Euangelio patrem illum suum dicit, vt deus: deum vero & adiutorem, vt homo.

Et ego primogenitum ponam eum. Ita etiā magnus Paulus eum appellat, primogenitum in multis fratribus, & primogenitum ex mortuis: & rursus primogenitum omnis creaturæ, tanquā noui populi primitias, & veluti eū qui primus à mortuis ad immortalitatem resurrexit, & tanquā præcipuū quid, atq; electū in noua fideiū creatura.

Excelsus præ regibus terræ. Eos quidem qui illū cognoscūt subditos sub se habet, atq; ei inclinatos: hostium vero, atque eorū, qui illius detrectant imperiū, semper est sublimior: & hac rōne excelsus est præ omnibus regibus

terræ, seu fideles sint illi reges, seu infideles. Ad David, qui vni tantum imperauit prouinciæ, omnibus regibus sublimior esse non potuit.

In seculum seruabo illi misericordiam meam. Illi inquam Christo qui secundum hominem diuina indignit misericordia, si non propter seipsum, propter suos saltem Christianos, ac fideles, pro quibus ad patrem rogabat, dei atque hominum mediator effectus.

Et testamentum meum fidele ipsi Promissio, quæ ad ipsum David facta est fidelis, hoc est, firma erit, ipsi Christo, hoc est, adimplebitur in eo. Dictum est enim superius: vsque in seculum præparabo semen eius.

Et ponam in seculum seculi semen eius. Semen Christi sermo est Euangelicus, qui in discipulorum animis, fuit disseminatus, qui sermo manet in seculum seculi. Vel pro semine eius nouum populum intellige, qui in omni gente regeneratus est. Symmachus autem pro his verbis, in seculum seculi: transtulit, perpetuo. Vere autem contra Christi Ecclesiam portæ inferni in æternum non præualebunt.

Et thronum eius sicut dies cæli. Et rursus ponam thronum regni eius, ita perpetuum, ut dies cæli, qui perpetui sunt, & æterni suum vsque, ad mundi consummationem seruabunt. Similia sunt illa verba, & permanebit cum sole, ut vidimus in psalmo septuagesimo primo. Dies autem cæli dicuntur, eo quod à cælo, ipso solis cursu effici videntur. Ostendat nobis igitur Iudæi semine David positum in seculum seculi, hoc est, cõseruatum in regno, aut regalem illius thronum ad huc permanere. Verum id non poterunt. In Iechonia etenim, atque in Sedechia finem habuit regnum David. Vterque enim eorum à Babyloniis in captiuitatem actus est, & Sedechias quidem oculis orbatus, Iechonias vero in perpetua seruitute detentus est. Tunc itaque destructum est prorsum regnum, & thronus David, & nullus amplius in eo sedit. Nam Zorobabel post reditum è captiuitate non rex fuit sed dux: adeo, ut regnum David in posteros quadringentorum annorum tempus non superauerit.

Si dereliquerint filij eius legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint: si iustificationes meas profanauerint, & mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus

bus iniquitates eorum. Christi filij ij sunt qui per Euangelium, & per baptismatis lauacrum ei reuerantur. Quid inter se differant lex, iudicium, iustificationes, & mandata, dictum est in psalmo decimo septimo. Profanauerint autem dixit pro paruipenderint. Nam profanum ad sacri distinctionem dicitur. Quod autem non sacrum, immundum existimatur, & modici momenti. Per virgam vero & per verbera, tentationes & calamitates intelligit. Sensus est: Ego delinquentes illos castigabo, & variis eos modis corrigam, gentium nimirum insurrectionibus, bello, fame, tyrannide, atque huiusmodi aliis castigationibus: eos tamen omnino non repellam. Per iniquitates autem, & iniustitias, idem æque intellige significari.

Misericordiam autem meam non dispergam ab eis. Parcens eis scilicet, & eorum penitentiam expectans. O immensam dei misericordiam. Miseretur etenim deus etiam dum flagellat, & meras nunquam adhibet penas. Et verberat quidem atque castigat ut contemptores, miseretur tamen ut suis.

Neque iniuste agam in veritate mea. Nullam ego, inquit, iniuriam inferam ipsi David: promissionesque & pacta cum eo inita nusquam transgrediar. Hoc autem non faciam propter veritatem meam, quia scilicet ego verax sum.

Neque profanabo testamentum meum. Non paruipendam inquit, nec spernam testamentum meum. Testamenti autem autoritas in hoc sita est, ut & verum sit, & obseruetur: quemadmodum contra, paruipendi dicitur, si infringatur, aut non seruetur. Per testamentum autem, seu (ut Græca dictione διαθήκη, verius significatur) per dispositionem, verba illa intelligit, quibus disposuit dicens: in seculum seruabo ei misericordiam meam.

Et quæ procedunt de labijs meis non faciam irrita. Verba hæc ad præcedentium declarationem cõsequuntur. Introducit autem Propheta deum hic humano quodam more loqui dum labia illum sua appellare facit. Per labia autem & per os ac linguam dei, ipsum dei verbum intelligendum est.

Semel iuravi in sancto meo, si David mentiar. Dicitio semel confirmationem ac stabilitatem quandam significat, ac si diceret: firmiter iuravi. Simile illud est: semel locutus est deus: & iuravi, pro, constanter asserui. Iuravi autem per sanctitatem

meã. Omnis enim qui iurat, per maius quid iurat, verum deus per maiorem se iurare nõ valens, per seipsum iurat, hoc est, in se ipsum, quẽadmodum magnus nos Paulus docuit. Ea autem verba: si David mētiar, idem significat, ac si dixisset: non mētiar ipsi David. Est enim hoc quoq; veteris scripturæ idioma, vt in iuramentis dictionem, si, ponat loco negatiuæ. Tale qd inuenies in psalmo centesimo quadragesimo primo, ibi: si introibo in tabernaculum domus meæ, pro, non introibo, & quæ sequuntur.

respiet Semen eius in seculum manet. Semen quidem David Christus est secundum carnem, vt diximus, qui perpetuo regnat, & omnibus dominatur. Christianis quidem volentibus, infidelibus vero etiam inuitis. Data est enim mihi, inquit, omnis potestas, in cœlo & in terra. Semen autem Christi sermo Euangelicus dicendus est, aut fideles, qui ei per baptismum regenerati sunt, vt diximus. Hoc igitur atque illud semen perpetuo manebit iuxta promissionem meam.

Et thronus eius sicut sol coram me. Regnum Christi in fideles celeberrimum est, & diurnum tanquam sol. Quare autem solem assumpserit in diurnitatis similitudinem dictum est in psalmo septuagesimo primo, ibi: & permanebit cum sole.

Et sicut luna perfecta in seculum. Regnum, inquit, illius celeberrimum est, instar solis diurnum, & diurnum in seculum, & tanquam luna in plenilunio, quam perfectam lunam appellauit. Duo etiam luminaria in similitudinem assumpsit, quemadmodum vidisti in sæpe dicto psalmo septuagesimo primo.

Et qui testis in cœlo fidelis. Symmachus pro, testis, dixit, contestatus. Ille, inquit, qui contestatus, ac pollicitus mihi est, se ea meo semini daturum, quæ diximus, ille in cœlo est, & fide dignus est. Huius enim mūdi homines non adeo fide digni sunt.

Tu vero repulisti, & despexisti. Quæ sequuntur Propheta ex Iudaici populi persona conscripsit, Babylonicã captiuitatẽ deplorãs, & promissiones à deo factas ipsi David, pene neglectas fuisse reputãs. Tu vero, inquit, qui p̄dicta omnia pollicitus es, repulisti atq; inhonorasti semẽ David

Et respicere videtur hæc verba ad Iechoniã & Sedechiã. Verum non mediocriter desipiunt Iudæi, qui deum mentiri posse suspicatur, quod qui suspicatur, tam impie agit, quàm impossibile est deũ, aut fallere, aut falli. Cæterum semen David, cui regni æternitas promissa est, Christum esse affirmamus: cuius regni nõ erit finis. Et Iudæi quidẽ terrestre, ac mūdi huius tam regnum, quàm thronum intelligunt: nos autem Christi regnum, nõ huiusmodi esse dicimus, cū ipse illud esse negauerit de hoc mūdo, quia nimirum corporis sensu percipi nõ potest, sed spiritu tantum, atque intellectu. Regnum autem Christi est voluntaria fidelium omnium subiectio & seruitus. Et enim, inquit, constitutus sum rex ab eo: & rursus. Dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terre.

Distulisti Christum tuum. Per Christum tuum, idem intelligit, ac si diceret: Regẽ illum, qui tua sententia vnctus fuit ad regnum. Hoc pacto beatus David in primo Regum libro Saul Regem, Christum domini appellabat. Distulisti autem, hoc est, seorsum à te posuisti, ac repulisti, non adimplendo nimirum promissiones eis factas.

Destruixisti testamẽtum serui tui. Irritasti, inquit, promissionem quam ei fecisti.

Profanasti in terrã sanctuarium eius. Vidim⁹ in psalmo 73. profanauerunt in terrã tabernaculũ nominis tui. Per sanctuarium autem eius, eius dico, David, celeberrimum illud templum intelligit, quod fuit in Hierusalẽ quasi ab ipso David constructum fuisset, seu ipsius dicendũ esset, eo quod ab eo primum decretũ est, vt ædificari deberet, & quia materiam Solomoni filio tanto operi opportunã reliquit. Quinimmo iam antea ipse illud erexisset, ni iussum ei fuisset à domino, ne ipse, sed Solomon templũ ædificaret. In prædicto etiam psalmo 73. tam sancti, quàm sanctuarij nomine similiter templum appellat. Illud etiã animaduertendum videtur, quod propheta qui ex populo, vt diximus, loquitur persona, vniuersam hanc calamitatem in ipsum reiicit beatum David, studens hoc pacto Deum magis ad misericordiam flectere, dum populum cernit tanta erga beatũ David compassione permoueri.

Destruixisti omnes sepes eius. Per sepes, templi muros intel-

δουρῶμασα. *Posuisti munitione eius formidinem.* De Iechonia loquēs, aut Sedechia, sermonem tamen suum format. Propheta quasi de seipso loquatur David, quia calamitatem, qua posteri obruti fuerunt, illatam reputat progenitori. Munitiones autem tam Iechoniae, quam Sedechiae in mitorum ambitu erant, verum vterque eorum in captiuitate actus est, & tantarum munitionum loco. Vterque etiam formidine fuit circumdatus. Fecisti eum, inquit, circumdari formidine, atque ea veluti septis quibusdam vallari. *Diripuerunt eum omnes transeuntes per viam.* Eum pro eius diuitias. Transeuntes vero per viam, vicinas appellat gentes, que transitum prope eum faciebant, & quas in psalmo 79. appellauit praetergredientes viam.

Factus est opprobrium vicinis suis. Hic versiculus etiam habetur in psalmo 78. eo excepto quod illic populus plurali vtitur sermone.

θλιβόντων. *Exaltasti dexteram conterentium eum.* Hoc est, superiores ei fecisti Babylonios. Solēt enim qui victores sunt in bello, extollere manus supra victos, atque hoc pacto eos cedere.

Laetificasti omnes inimicos eius. Vicinas scilicet gentes, vt in saepe dicto psalmo 78. diximus.

Auertisti adiutorium gladij eius. Quod in pugna ei prestare solebas.

Et non es auxiliatus ei in bello. Quod scilicet aduersus Babylonios gestum est.

κατίουās ἀπόκαταρισμῶ. κατίεραξας. *Desiisti ab emundatione eius.* Cessare eum fecisti a consuetudine purgatione. Asperisionibus enim utebantur, & purificationis Iudei, quando celebratae, aut festiuitatem aliquam peragebant. A praecedenti igitur, signauit id quod consequitur, ac si diceret: oēs illius festiuitates prorsus delesti.

Et thronum eius in terra confraxisti. Regnum eius etiam euertisti. Est enim sermo metaphoricus.

Minorasti dies temporis eius. Tempus intelligit promissum femini David, quod scilicet futurum esse dixerat in seculum seculi. Minuisti autem illud, hoc est, concidisti, tamen si diuturnius id fore promiseras.

Perfidisti eum confusioe. Ea namque que posteris probro sunt ipsis quoque progenitoribus videtur ignominiam infligere.

ignominia autem affecti sunt ob captiuitatem, & ob multa alia dedecora, quae passi sunt.

Vsquequo domine aueteris in finem? exardescet sicut ignis irata tua? Hæc verba iis similia sunt, quae habentur in psalmo 78. ibi: vsquequo domine irasceris in finem? exardescet velut ignis zelus tuus.

Memor esto, quae mea subsistentia. Memento quare ego subsisterim, hoc est, cur plasmatus fuerim. Ea autem prorsus de causa creatus sum vt viuens magnalia tua glorificarem. Eripe igitur quæso me à morte. neque enim mortui laudabunt te domine.

Non enim vane creasti omnes filios hominum. Non frustra, nec sine causa hominem plasmasti, vt inutilis ac superfluz cuiuspiam rei instar, perire debeat: quinimmo imagine illum tua honorasti, magnumque & honorabilem fecisti. Ne despicias igitur nos misere pereuntes.

Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem? eruet manum suam de manu inferni? Quis posuit pro nullus: & subaudienda est eadem dictio, in secundo versiculo, ac si diceret: & quis est, qui eruet, &c. Per inferni vero manum, possessionem & tyrannidem mortis intelligit: & quoniam necessario futurum est, vt moriamur, eo quod mortalem habemus naturam, opportune participari sibi optat dei misericordiam in praesenti vita, dicens.

Vbi sunt misericordiae tuae antiquae domine, quas iurasti David in veritate tua? Per misericordias, promissiones intelligit à deo factas de semine & de regno David. Summa enim erga homines misericordia motus fuerat deus: vt huiusmodi promissiones faceret. Antiquas autem has promissiones ideo esse dicit quod supplicati olim populo factae fuerat: quo populo beatus David multis annis erat iunior: vel quia ante seculum à deo ita determinatum fuerat, vt ait Paulus de Christi mysterio, absconditum iniquis fuisse id mysterium ante secula. Elaias etiam has dei misericordias antiquum, & verum consilium appellauit. Iurasti autem, hoc est, constanter pollicitus es: in veritate tua, hoc est, quia verax es.

Memor esto domine opprobrij seruorum tuorum, quod continui in meo multarum gentium. Seruorum tuorum Hebræorum scilicet quod opprobrium à multis gentibus sustinui, quæ ob-

dioni & captiuitati interfuerunt. Sustinui autem, hoc est, gestaui in corde meo. Aquila enim ruli, & Symmachus gestaui, reddiderunt, pro sustinui. Per sinum vero, ipsum cor intelligit, quia in eo lætitiā aut dolorem, veluti in sinu quodam reponimus.

Quod exprobrauerunt inimici tui domine, quod exprobrauerunt commentationem Christi tui. Per Christū domini, ipsum intelligit regē Dauid, vt superius tradidimus, Per commutationem vero ipsius Christi seu Dauid, Iechoniam intelligit, aut Sedechiā, q̄ loco ipsius Dauid in populo regnauerunt: quibus Babylonij captiuitatē exprobrabāt. Repetitio autem verbi, exprobrauerunt, vehementiā indicat doloris.

Benedictus dominus in seculum: fiat fiat. Docet propheta in fine psalmi ne inter afflictiones animo consternemur, sua dens rogandum deū esse, & illius reminiscendū benignitatis, & postremo etiam eundem esse laudandum, veluti qui nostra omnia recte administrat, & dirigat ad vtiliora. Laudabilis igitur, inquit, semper est deus: fiat fiat laudabilis, vel fiat fiat semper eius voluntas. ad ea enim semper dirigitur, quæ nobis magis conducunt.

Oratio ipsi Moysi homini dei.

De hac inscriptione diximus in proœmio operis. Docemur autem hoc psalmo, quo pacto in afflictionis & calamitatum tempore, rogare deum debeamus. P S A L M V S L X X X I X.

Omne refugium factus es nobis in generatione, & generatione. Hoc est, in omni generatione. Ita enim reddidit Symmachus.

Prinquam mōtes fierēt, & plasmaretur terra, & vsque in seculum tu es. Tu ideo es nobis refugiū in omni generatione, quia semper tu es, etiam ante montium aut terræ, aut rotius prorsus orbis creationē. Et cum creatorē deum creaturis omnibus priorem esse dixerit, alio deinceps modo eundē æternū esse sine principio tradit, & sine fine. Nam quod ait: à seculo & vsque in seculum tu es: idem sibi vult ac si dixisset ab æterno vsque in æternum tu solus es, & non alius. Seculū enim pro semper, seu pro æterno persæpe poni legimus apud scripturam. Verba autem illa priusquā montes crearentur, & plasmaretur terra, & orbis: idem æque significant

cant: & iterationem continent sermonis: tamen si magnitudinem quandam, ac fastū præ se ferre etiam videatur.

Ne auertas hominē in humilitatem. Variis modis humilitas accipitur apud scripturā. Aliquā enim ponitur pro modestia, iuxta illud: discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Aliquando pro illa castigatione, quæ de afflictionibus prouenit, iuxta illud: bonū mihi, quia humiliasti me. Aliquando etiā pro destructione, iuxta illud: tu humiliasti quasi vulneratum superbū. Et aliquādo pro subiectione, veluti cum quis hostibus suis subiicitur: & hoc pacto ponitur in præfenti psalmo: ne permittas me, inquit, in hanc humilitatem conuerti, postquam ad te confugi.

Et dixisti conuertimini filij hominum. Tu, inquit, dixisti: o filij hominum conuertimini. Multis autem in locis id dictum legimus fuisse à deo, præcipue apud Moysen. Suscipe igitur nos, qui conuertimur ad te.

Quoniam mille anni in oculis tuis domine, sicut dies hesternæ quæ præterit, & custodia in nocte. Hoc etiam dictum est ad demonstrandā dei æternitatē: mille, inquit, anni corā te, tam breue tēpus reputatur, quā apud nos dies vna vel quæ iam etiā præterierit. Breuior namq; videtur ea dies, quæ præterit, quā ea quæ adhuc præfens est: & rursus, tam breue tēpus reputantur mille anni, coram te, quā apud nos reputatur quarta pars noctis: quam partem noctis, custodiam appellauit. Solent enim ij, qui in exercitu per vices custodias faciunt, quamlibet noctē in quatuor diuidere partes, & vnāquāque partem, custodiā appellare: verbi gratia primā, aut secundā custodiā. Cum igitur primo mille annorum spatium, tēporis vnus diei comparauerit, atque eius quidem præteritæ addidit, & quoddam tēpus multo breuius: quartam scilicet noctis partem. Breuior enim videtur nox quā dies, cum nox multo citius præterfluere videatur, & quia qui dormiūt, tēporis lapsum non agnoscunt, & quia ob tenebras id etiam minus percipitur, & quia laborantibus hoībus longius esse videtur tēpus, quā cessantibus ab opere. Non secus igitur apud deū mille annorum interuallum reputatur, quā apud nos, aut præterita dies, aut quarta noctis pars, cū anni ipsi semper labantur, & fluāt, deus vero im-

καὶ ἐξόθεν
ματ' αὐτῶν
ἐν τῷ αἵματι
& non

mobilis sit, & æternus. Dicitio autem, quoniam, ad confirmandum posita est, & idem significat, quod vere.

Contemptus eorū adhuc erunt. Cū humanæ vitæ annos exiguos esse propheta docuerit, tamen ad mille annorū spatium nostrā protēderetur vita, adhuc tñ amplificat plātā à se snīam, dicens: se magis etiā, ac magis huiusmodi annorū spatia nihil facturū, quinimmo & cōtēpturum esse, cū ad diuinā æternitatē, pr̄sus nihil sint. Cōtēptus, inquit, eorum mille annorū, adhuc erūt apud me, hoc est, etiam atq; etiam à me magis cōtemnentur. Alium deinde huiusmodi annorū contemptum, ac viliores affert, dicens.

Mane quasi herba transeant. Mane hoc in loco pro cito dixit, quē admodū, & alibi vidimus. Cito, inquit, pertrāsibunt mille anni, instar herbæ alicuius, quæ cito perit.

Mane floreat, & trāseat, vespere decidat, induret, & areseat. Hæc oīa ad celerē herbæ interitū referuntur, quæ mane quidē diei floreat, & pertrāsibit à flore, & vespere decidet: hoc est, cadet in terrā: atq; ita cōsumpto eo humore, quē antea habebat, obdurescet atq; exsiccabitur. Oīa em̄ hæc verba licet optātis modū retineāt, in futuri tñ significatione accipiuntur. Atq; vt ostenderet propheta quā cito herba pereat, vno atq; eodē die florere eam descripsit, atq; arefcere. Vel forte ideo ita dixit, quia aliqua sint herbæ: quæ vno atq; eodē die floreat, & pereāt. Quidam hæc dicta esse asserūt de Iudæis, quorū religionem ac cultū in templo, mille tantū annis dicūt perseuerasse, à Solomone videlicet vsq; ad Christi passionē: ita vt sensus sit: q̄ hi mille anni ob illorū scelera, non secus à deo reputati sunt, quā dies hesternæ, atq; ideo q̄ contemptus eorum Iudæorum adhuc erunt, & semper magis augefcunt. Et videmus sanē eos nunquam cessasse. Quin semper magis cōtemptui sint, & ludibrio. Et alia etiā consequenter ad prædicta intelligunt: q̄ scilicet mane eorum: hoc est, felicitas eorū, pertransibit velut herba. Eorū autē felicitas tantū durauit, regnante Solomone. Nam postmodum semper concussi sunt. Alia autē quæ sequuntur verba, ad herbā referes eo modo, quo iam prædiximus.

Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus. Defecimus, hoc est, diminuti sumus, & periuimus, dū tu

pec-

peccatis nostris iratus es. De ira autē & furore seu potius, iuxta veriorē græcæ dicitōis *μην* significatiōē, de excādescētia, persæpe alibi dictū est, & præcipue in psalmo 6.

Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo. Manifestas nimirum ac conspicuas coram te, & cum latere non possint, sed oculis assidue tuis pateant, te idcirco semper magis irritant aduersum nos.

Seculum nostrū in illuminatione vultus tui. Seculum nostrū hoc est, vitam & conuersationē nostram. Omnis, inquit, vita & conuersatio nostra manifesta est in cōspectu tuo: & idem est sensus, qui in præcedenti versiculo.

Quoniam omnes dies nostri defecerunt. Oēs vitæ nostræ dies pertrāsierunt. Ita em̄, inquit, me sentire persuadet calamitatū vehemētia. Est autē mos iis, qui in angustiis sunt, vt dicant se ab eis oppressos esse, ac iā perisse, veluti desperata prorsus salute. Dicitū etiā est persæpe, & denuo repetemus, q̄ dicitio, qm̄, seu quia, aliqñ ponitur vt cōfirmet, pro vere, aliqñ rationē reddit, & aliqñ tñ narrat, & abunde quodāmodo videtur, vt hic: & ita sæpe positā eā inuenimus apud beatū David. Sit igitur hæc tibi in futurū norma certissima. Superfluū em̄ est eadē semp̄ repetere.

Et in ira tua defecimus. Idem etiā superius dixit, sed sermonem reperit, eorū more, qui misericordiā implorant.

Anni nostri quasi aranea meditabantur. Araneā ponit pro araneæ tela. Verbū autē meditabātur in passiua hic significatione positū est, pro existimabātur, seu eputabātur: & sensus est: q̄ anni nostri à nobis existimabātur, p̄ existimātur, quali araneæ tela, q̄ summo fit cū labore, & modico durat tpe. Ob maximā em̄ earū tenuitatē, nō mediocri textūtur cū labore, & ob infirmitatē celeriter pereūt.

μελίτων.

Dies annorū nostrorū in ipsis septuaginta anni: si autem in potentibus, octoginta anni. Numerum annorū determinat, quot sint nimirū anni potētiz, hoc est, roboris, seu viriū: & quot sint annivolētiæ. Ait igitur q̄ dies annorū nostrorum, hoc est, q̄ anni nostri, in ipsis, pro in nobis ip̄is, sunt 70. anni. Eousq; em̄ nos nostri sumus, hoc est, nostri dominamur, roboreq; ac viribus nostris mouemur: si autem in potētatibus quis victurus sit, hoc est, in violētia, eo q̄ tunc vix aliquid fieri potest, octoginta annis, quis viuet.

ηγεῖ τὸν λαὸν αὐτῶν.

Et quod amplius eorum, labor, & dolor. Ultra hos annos si quis vixerit, labor ei erit, & dolor, ob summam nimirum ætatis infirmitatem. laborem autem hic posuit pro miseria. Aliqui ea verba: & quod amplius eorum, ita intellexerunt, quod in iis annis, qui sunt ultra dictos septuaginta vel octoginta annos, modica est in eis delectatio, sed maior est afflictio, propter frequentes casus.

καὶ τὸς.

Quoniam superuenit mansuetudo in nos, & erudiemur. Per mansuetudinē modicā dei castigationem intelligit. ita enim mitiori noīe eā appellauit: quia si castigationi, & correctioni illi cōparetur, qua ob summa delicta nostra digni essemus, nō castigatio, sed mansuetudo potius videri poterit.

Quis nouit robur iræ tuæ? Si modica castigatio tantum nobis sensum præstitit, quis nosse poterit, quantæ & quales sint iræ tuæ vires, quibus vteris aduersus eos, qui cum multa peruerse egerunt, conuerti nolunt. Magnæ sanè vires illæ esse debent, atque intolerabiles.

δύμον.

Et præ timore tuo indignationem tuam dinumerare? Et quis rursus iram tuam nouit metiri, hoc est, cognoscere, quanta sit. vere nullus poterit: quoniam tu valde terribilis, ac timendus es.

γνώρισόν μοι

Dexteram tuam sic notam fac mihi. Tu, inquit, sic dirigens me in mansuetudine nimirū atq; in modica correctione, notam fac mihi dexterā tuā in die iudicij. notā vero eā mihi facies, si in dextera ouium tuarū parte me statueris.

πεπιδήμενος
πεπαίδουμένος.

Et vincētos corde in sapientia. Et rursus indica mihi iustos homines, illis videlicet me coniungens, quorum corda ante mortem vincēta, atque alligata erant cum sapientia: principium autem sapientiæ est timor domini. vel, sapientia, est discretio inter virtutem, & vitia, & operatio per virtutem. Et hæc quidem ita præcedunt, intelligēdo hæc verba de futuro iudicio. Possumus etiam intelligere ut sit sensus: notam fac mihi dexteram tuam, hoc est, illam potentiam, quam in defendendo habes, atque in conseruando: & eos etiam homines fac mihi notos, qui in iis rebus sapientes sunt, quæ pertinent ad diuina. cupio enim illorum consuetudine prudentior fieri.

ἐπιστρέψον.

Cōuerte domine. Vel te ad nos, à quibus auersus es, ob maxima delicta nostra, vel nos ad te, quæ passim aberram⁹ à via.

Vsq̄ue

Vsq̄ue quo? Non conuertis scilicet: & cum interrogatione legendum est.

Et exorabilis esto in seruis tuis. Qui afflicti sunt, atque inuocant te.

παράκλησις
τι.

Repleti sumus mane misericordia tua, & exultauimus, & lætati sumus. Præfens quidē vita vespere ac nocti cōparari potest, propter errorē ei immixtum, & quia tandem in ea dormire dicimur, cū morimur. contra futura vita, mane appellari potest, & dies, propter claritatē, & propter resurrectionem à mortuis. Ait igitur quod mane, hoc est, in futura vita, nos qui conuersionē tuā consequemur, ut dictū est, hoc est, quod cōuertemur ad te replebimur misericordia tua & exultabimus, & lætabimur. est enim hic tēps pro tēpore, quē admodū Aquilā & cæteri interpretes significarūt. De exultatione autē, & lætitia, variis in locis tradidimus.

In omnibus diebus nostris lætati sumus. Hoc in loco etiam, lætati sumus, dictum est, pro lætabimur. omnibus autem diebus nostris, hoc est, perpetuo. futuri enim seculi gaudia perpetua sunt, nec aliquā aut desinunt aut interrūpuntur.

Pro diebus, quibus humiliasti nos, annis quibus vidimus mala. Humiliasti nos omni earum afflictionum genere, in quibus iusti versantur. per mala autem, tētationes atque afflictiones intelligit.

Et respice super filios tuos, & super opera tua & dirige filios eorum. Respice, inquit, ad patres & ad doctores nostros, qui seruiert tibi, & propter eos dirige nos eorū filios ad virtutem, & respice in nos seruos tuos, nec tantū nos dirige, sed filios etiam nostros, seu secundum carnem nobis sint filij, seu secundum spiritum.

Et sit splendor domini dei nostri super nos. Splendor dei, est diuina gratia, quæ omnes sui participes illuminat. splendorem vero dei, dixit, pro splendore, qui à deo est.

Et opera manuum tuarum dirige super nos. Super nos, pro in nobis.

Et opus manuum tuarum dirige. Ea quæ superius opera manuum dixit in plurali numero, vniuersæ actiones sunt, quæ per manus fiunt, & quas dirigi precamur, ne declinēt à rectitudine; hoc est, à decoro. pro opus autē manuum singulari numero, quidā speciatim significari dixerūt eleemosynā,

cuius separatim, & quasi quodam cū honore meminit. se prophetam dicunt, vel præcipuum quoddam opus sit, & deo maxime gratum. non tantū autem ille dicitur misericors, qui largitur, sed etiam qui compatitur. Nam ab iis, qui nullas habent facultates, sola petitur compassio, & consolatio. Alij per manuum quidem opera, varia factiuz virtutis opera intellexerunt. manus enim persæpe pro huiusmodi virtute accipiuntur. per opus autem manuum singulari sermone ipsam contemplationem, veluti quid in sua specie magis vniforme. Nam & manus certo quodam modo, pro ipso etiam capiuntur intellectu: eo q̄ per ipsum, veluti quibusdam manibus, anima nostra dirigatur ad virtutes, & ducatur ad deum.

Psalmus ipsi David sine inscriptione.

De psalmis, qui inscriptionem nullam habent, dictum est in proœmio operis. do: emur autem hoc psalmo quantæ, & quàm incomparabiles sint illius spei vires, quæ in deo est.

PSALMVS XC.

 Vi habitat in adiutorio altissimi, in protectione dei celi commorabitur. Ille, qui diuino auxilio ita vitur, veluti habitatione quadam, aut domo hoc est, ille qui extra hoc diuinum auxilium non moratur, sed in eo solum confidit. in custodia atque in protectione dei seruabitur, hoc est, protegetur à deo. Deum autem cœli dixit, vt dominum. quod si cœli dominus est, clarum est, q̄ & terræ, & cæterorum omnium est deus. per auxiliū autem seu per adiutorium altissimi, diuinorum mandatorum legem intellige, quam in auxilium hominibus dedit contra dæmones.

Dicei domino adiutor meus es tu, & refugium meum. Is dicit domino magna cū libertate, Domine tu es adiutor meus & tu solus es refugium meum.

ἀντιλήψω. Deus meus, & sperabo in eum. Nec tantum ad ipsum deū secum ipse ita dicit, sed corā aliis attestabitur fidē hanc suam, dicens: hic est deus meus, & sperabo in eum.

ὡς ἀπὸ λόγου παραχρῆστος. Quomā ipse eripiet te de laqueo venantium, & à verbo perturbationis. Laquei nobis tēduntur tā à visibilibus, quàm ab invisibilibus inimicis. huius q̄ppe mūdi hostes, qui huma-

na venantur corpora, laqueos tendere dicuntur, cū insidias parant. intellectuales autē hostes, qui non corpora venantur, sed animas, laqueos aduersus nos struunt, cū aut praua suggerunt cōsilia, aut ad cōcupiscētias nos atq; ad passionēs incitant. Symmachus pro verbo, perturbationis, calumniarū sermonē reddit. perturbant enim animā calumniarū. Conuertit autē propheta sermonē suum ad huiusmodi hominem, qui in dei adiutorio habitat, viresque atque animum præstans, confidere eum iubet, dicens.

Scapulis suis obumbrabit tibi. Hoc est, p̄teget te. est autē hic sermo metaphoricus nā qui pugnat pro aliquo, stare ante eū solet, atq; hoc pacto illū regit, atq; obūbrat tergitoribus suis. Scapulæ enim illæ partes dicuntur, quæ inter medios sunt humeros. Dei igitur scapulæ, pro ea accipiuntur potentia, qua conseruare nos solet ac tueri: quā potentiam, alio etiam nomine, alas dei appellauit, dicens.

Et sub alis eius sperabis. Pro confides, instar pulli scilicet.

πρὸς ἐσθλῶν.

Scuto circumdabit te veritas eius. Scuto, pro instar scuti. sensus est: si tecū veritatē habueris, ipsa te scuti instar circumdabit, & ex omni vndique parte custodiet. huius igitur virtutis laudes cōsidera, quantæ sint, cū illā dei esse dixerit, veluti ei familiarē, ac domesticam. Iure autē veritas, dei esse dicitur quia si mendacium dæmoni, vt quid propriū adscribitur, merito veritas deo, vt quid propriū applicatur. possumus & aliter dicere: scuto, hoc est, cruce circumdabit, & custodiet te Christus, qui veritas est patris. Qui vidit enim, inquit, me vidit & patrem meum.

Non timebis à timore nocturno. Siue à dæmonibus, siue ab hominibus hic timor inferatur.

A sagitta volante in die. A quocunque ea sagitta immissa sit. immittuntur autem sagittæ, materiales quidē ab hominibus, intellectuales vero à dæmonibus, quæ passionibus suis animam vulnerant.

A re perambulante in tenebris. In tenebris ambulant fur, ἢ πρὸ πρῶτος ἰνφιδιατορ, incendiarius, fornicatio, adulterium, dæmon, ματος ἀπὸ & alia huiusmodi. συμπίωμα.

Ab occurſu & demanio meridiano. Quodcūq; casu, inopinate, aut inuoluntarie cōtingēs, occurſus dici potest, per dæmoniū vero meridianū, aliqui acedix dæmonē dixē-

τὸς ἀνιδίας.

runt, eo q̄ illo tempore magis nos aggredi soleat. Aliqui vero dæmonem illum, qui turpibus cogitationibus præest, atque incontinentiæ. ingrauescente enim ventre, vehementius insurgit, & in animas hominum crassatur.

Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis, ad te autem non appropinquabit. Dicitio latere, tametsi indefinite sit posita, hoc tñ loco sinistram partē significat. si habitaueris, inquit, in altissimi auxilio, cadent quidem à sinistra tui parte, mille sagittæ, à dextra autē decē millia, & nihilominus te non attingent. Altius tñ contemplando, alius potest his verbis sensus accommodari. tu, inquit, multis quidem sagittis, à sinistra parte impeteris, sed multo plurib⁹ à dextra. sinistra autē intelligere possumus tunc dici, qñ apertis quis ac manifestis passionū iaculis impetitur, dexterā vero, qñ ab occultis. sciens autē inimicus q̄ multi prauas eius suggestiones nō suscipiunt, quibus ipse in aperto ac palā eos incitare conatur ad vitia, astutia vitur. incipit enim à bonis operibus, sed tandē desinit in malū.

Verumtamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorum videbis. Verum si intellectus tui oculis considera ueris, intelliges hoc verum esse, suppliciaque ac pœnas delinquentium videbis.

Quoniam tu es domine spes mea. Auditis prophetæ nostri sermonibus, is qui in dei adiutorio habitaturus est, præ summa lætitia ad deū exclamat, dicēs: vere tu dñe es spes mea, & deinde propheta ei respondet, quæ sequuntur.

Altissimum posuisti refugium tuum: non accedent ad te mala. Verba illa, altissimum posuisti refugium tuū, cū interrogatione legenda sunt, quæ autē sequuntur absolute, atq; in modum sniæ. nam qui deum habuerit in refugium, non cadet in tētationibus. atq; huius rei testis est ipse etiā dæmon, qui de beato Iob clamabat ad deū, dicēs: tu eū demisti intus & foris. tūc enim tñ ifestat dæmō, cū id deus permittit. per mala aut, infortunia intelligit, aut pericula.

Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Quinimo nec domui tuæ vlla appropinquabit calamitas. & aliter: p flagellum, egritudinē intelligere potes, & p tabernaculū, ipsum corpus, in quo anima diuersatur. nec ab re est, ut intelligamus, q̄ hominibus dei, huiuscemodi tentationes,

nes certamina sint & probationes, peccatori autem, flagella. multa enim, inquit, flagella peccatoris.

Quoniam angelis suis mandabit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. Huiusmodi sententiam habuimus in psalmo 53. ibi: castrametabitur angelus dñi in circuitu timētium eum, & eripiet eos. Abraham etiam, seruū suum cōfideri iubens dicebat: bonus dominus mittet angelū suū ante faciem tuā. Ipsum etiā Iacob dixisse legimus: angelus, qui liberauit me ex omnibus malis. ex his autē omnibus illud colligimus, quod deus per angelos suos omnes eos tuetur, qui in eo cōfidūt. per vias aut, actiones intelligit.

In manibus tollent te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum. Per angelorum manum, illam intelligimus potentiam, quam in custodiendo habent, atque in conseruando. tollent autem, hoc est, ferent, inter infortunia scilicet adeo ut neque ad lapidem offendas pedem tuum. Et aliter. lapis est omne peccatum, atque omne impedimētum ad virtutem, pes vero, ille conuersationis nostræ ordo, ac modus quo per hanc vitam incedimus.

Super aspidem & basiliscum ascendes, & conculcabis leonē & draconem. Ipsæ etiam venenatæ, atque immittes feræ, te nūquam lædēt, sicuti legimus accidisse multis sanctorū. iuxta Anagogicū vero sensum per ascensum hunc, & per cōculcationem venenatorum atque immitiū animalū, potētiam illam intellige sanctis datam, aduersus omnes malignitates & nocumenta: per aspidem vero, calūniæ vitium intelligere possumus, quod more aspidis in aures hominum venenum immittat: & per basiliscum, inuidiā, quæ quasi basiliscus, perniciem ac virus in oculis gestat: leonem etiam pro crudelitate, ac sæuitia intelligere omnibus facillimum est, draconemque pro indignatione, ob summam nimirum illius vehementiam atque efficaciam. hæc igitur omnia iustus conculcabit, & minime ab eis lædetur. Ad hæc omnia addamus, quod dæmon dici potest, aspis, basiliscus, leo, & draco, veluti, qui omnia illorum vitia in seipso solus complectatur.

Quoniam in me sperauit: liberabo eum. Quoniā magna ac fere incredibilia propheta ei pollicitus est, q̄ in deo sperauerit quod conculcaturus nimirū sit sæuissimas atq; im-

ἀπὸ τοῦ πνεύματος

ἐπιβήσῃ

manissimas feras, & nullam illinc ipse læsionem relaturus, introducit deinceps deum ipsum ea confirmantem, quæ dicta sunt, & docentem, quis nam fructus sit spei illius, quæ in deo collocatur: in me, inquit, huiusmodi homo sperauit, cæterum ego illum à quocunq; eripiâ periculo.

Protegam eum, quoniam cognouit nomen meum. Vide quomodo dixit nomen meum. Naturam enim diuinam nullus potest intelligere. ille autem dei nomen cognoscere dicitur, non qui tantum illum deum esse cognoscit, sed is, qui se illi virtute ac moribus dignum offert.

Clamabit ad me, & ego exaudiam eum. Quia nihil seipso, aut deo indignum petit.

Cum ipso sum in tribulatione. In omni tentatione, vt olim adfui tribus pueris, & potentia omnibus aliis martyribus.

Eripiam eum. Ex omni angustia, vide in psalmo quadragesimo sexto, ibi: non vidi iustum derelictum. Item ibi: Dominus non derelinquat eum in manus eius.

Et glorificabo eum. Non tantum eripiam, sed insignem ac clarum reddam, ob summam illius in me beneuolentiam.

Longitudinem dierum replebo eum. Si hanc à me longitudinem perquisiuerit, vel, per longitudinem dierum, æternam vitam intelligit, quæ & vna dies est, & longitudo dierum dicitur, eo quod nunquam cesset, & successiones non habeat.

Et ostendam illi salutare meum. Salutem, quæ à me est, quod scilicet saluare omnes possum, qui in me sperant.

Psalmus Cantici in diem sabbati.

Quid sit psalmus Cantici in proœmio operis dictum est. & hic quidem psalmus authoris & cætoris caret nomine. nullum enim nomen habet aut David, aut alicuius cantorum principis; quia scilicet ab omnibus, communi choro fuit decantatus: inscriptione tamen prorsus non caret. inscribitur enim: in diem sabbati, et ratione, vt quidam dicunt, quod beatus David, solis sabbatis in gratiarum actionem, deo canendum esse eum destinauerat. tunc etenim omnes chororum principes vna conuenire solebant, vt eum canerent. verum j, qui diuina sublimius contemplantur, pertinere dicunt hunc psalmum ad futuri iudicij diem, & de delinquentium penis, & iustorum premiis tractare: quemadmodum sabbati dies ab omni prorsus opere vacabat, ita

illa futuri iudicij dies, quæ requies est presentis vitæ, ab omni mundana cura homines liberat: atque ideo iure sabbatum, hoc est requies appellatur.

Bonum est confiteri domino. Vere bonum est agere deo gratias.

Et psallere nomini tuo altissime, vt annunciemus mane misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem. Et canere

bonum est gratiarum actiones. Quidam ita exposuerunt quod bonum est confiteri, & annūciare primū deo peccata, deinde canere ei, ita vt psalmodia nostra, quæ ei canitur, munda ac pura sit. & cum dixerit: bonum est facere hoc, atq; illud, tunc demū huic bono operi, aptū atq; idoneū etiam præfigit tempus, dicēs: quod bonum est, vt mane, hoc est, vt in principio diei annunciemus, hoc est, vt meditemur, atque efferamus misericordiam dei, quod scilicet misericordia nostri permotus, nec terræmotu nos obrui permisit, nec æstu extingui, aut aquis necari, nec à feris, neque ab inimicis, aut ab aliis malis nos lædi permisit. Quæ omnia in nocte accidere solent. & quod omnium maximū est, nō concessit, vt demonū insidiis vince remur. Similiter & per noctē bonū est dei veritatem annūciare, hoc est, prædicare, aut extollere illius cognitio nem ac scientiā, quam nihil latere potest. atq; hoc facere ideo bonū est, vt noctis tēpore quando ad corporis voluptates moueri magis solemus, annūciādo has diuinas laudes, cōprimamur à vitiis, in memoriā reuocātes quomodo latere eū nihil poterit, quod à nobis gestum aut etiam meditatū fuerit. possumus etiā intelligere quod per mane, totum diem significet, veluti à parte totum.

In decachordo psalterio cum cantico in cithara. Quinque nimirum corporis sensus, & quinque animæ potentias consonas, atque concinnas mutuo inter se reddentes: & per hæc omnia Christo domino canentes, vt diximus in tertio versiculo psalmi 32. vbi ferè similia habentur verba.

Quoniā letificasti me in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo. Per facturā, quidam vniuersam hanc totius mundi machinam intelligunt. & per manuum opera, particulares huius creaturæ species, quarū magnitudinē, inquit,

& pulchritudinē, varietatē, concinnitatē, vtilitatēq;: & cetera huiusmodi tam in vniuersum, q̄ particulariter prospiciēs, lætor, & amplius etiā semper exultabo. alij vero per facturā, & p̄ manuū opera, idē ēq; dixerūt significari.

Quoniam magnificata sunt opera tua domine. Dicitio, quā, intensionē significat. valde magna, inquit, atq; admiranda sunt opera tua, nō solū, quę ad creationē, sed ea etiā quę ad prouidentiam, ad dispēlationē, ad miracula, & ad omnem deniq; administrationē tuam pertinet. de operibus autē dei latius dictū est in psalmo octuagesimo quinto.

Nimis profunde facta sunt cogitationes tue. Inscrutabiles, inquit, ac inuestigabiles se nobis esse demonstrarunt, cogitationes tuę & consilia tua impenetrabilia. Videretur autem consimilis sententia illa Pauli, ô profundum diuitiarum sapientię, & scientię dei, quā inscrutabilia sunt iudicia eius, atque inuestigabiles vię eius.

Vir insipiens non cognoscat. Insipientē illum appellat, qui diuinarum rerū cognitionem nullā habet, tametsi humanarum scientiarū exteriorem quandam cognitionem habeat. huiusmodi, inquit, homo non cognoscat, q̄ magna sunt opera tua, q̄ p̄fundę sunt cogitationes tuę, sed cōfidens sibi ipsi, tentabit in earum profundū descendere, atq; hoc pacto veluti ex p̄rupto quodā in abyssum cadet.

Et impudens non intelliget hac. Eandem repetit sententiam.

ἀσύνετος ἢ
πῶ ἀνοήτος
λαϊχόροτος.

Cum exurgerent peccatores quasi herba, & inclinati sunt omnes qui operantur iniquitatem. Coniunctio, & abundat hoc in loco. inclinari autē dixit pro incuruari, atq; humiliari, vt sit sensus: cum peccatores orti essent, & instar herbe ad tempus florent, illum tamen florē, ac vigorem diu retinere nequiverunt, sed inclinati sunt, & deciderunt. eodem autem, peccatores appellat, & operantes iniquitatē.

ἕξολθησούσιν

vt exterminentur in seculum seculi. Inclinati vero sunt, & à prima fœlicitate deciderūt, vt puniātur in futuro seculo. solet enim beatus David æterni seculi pœnas, atque incōsolabilem illam perditionē, exterminationē appellare: & dicit, quod ruinā, & lapsum à præsenti fœlicitate sumēt p̄ arrabone futuri supplicij, ex quibus verbis aggreditur propheta tractatū de futuri iudicij die, quęadmodū diximus

mus in principio psalmi.

Tu autem altissimus in æternum domine. Tu autem inuestigabilis es, & iudicia tua inscrutabilia.

Quoniam ecce inimici tui domine, quoniam ecce inimici tui peribunt. Dei inimici non tantum infideles sunt, sed quicumque etiam delinquentes, quia diabolo dei inimico obtemperant, peribunt autem in futuro seculo.

Et dispergentur omnes, qui operantur iniquitatem. Ad varias nimirum pœnas, atque ad varia supplicia.

Et exaltabitur sicut vnicornis cornu meum. Cornu suū beatus David, Christū appellauit, quasi ex se germinandū secundum carnem, de quo latius dictum est in psalmo 88. ibi: & in nomine meo exaltabitur cornu eius. exaltabitur autem, hoc est, magnificabitur, in tempore nimirum futuri iudicij, profligatis atque humiliatis omnibus eius inimicis: exaltabitur, in quā, veluti cornu quoddam vnicornis, hoc est, valde exaltabitur. dicitio autem vnicornis est secundi casus, vt alibi diximus.

Et senectus mea in oleo pingui. Per oleum, hilaritatē denotauit, vnde alibi dicitur, vt exhilaret faciē in oleo, cognoui, inquit, cornu meum exaltandum esse, atque ideo futurum spero, vt senectus mea in pingui, hoc est, in multa hilaritate versetur: vtque iucūde ac sine mœrore extremū illud vitę meę tempus agam, futurorum spe consolatus.

Et dispexit oculus meus in inimicis meis. Symmach⁹ & Theodotio pro, dispexit, reddiderunt, videbit. 70. vero interpretes quę futura erant, exposuerunt vt iam facta per inimicos autem, & dæmones, & infideles intelligit, in quibus visurum se sperat vindictam, seu vltionem. subintelligenda enim est aliqua huiusmodi dicitio.

Et insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea. Hęc verba etiam defectiua sunt. audiet enim auris mea sententiam domini, aduersus eos, quos insurgentes ac malignātes promiscue appellat.

Iustus vt palma florebit. Cū superi⁹ de peccatoribus sermonē habuerit, dixeritq; q̄ florebit vt herba, quę cito perit, nūc de iusto dicit, q̄ florebit vt palma, quę viuacior est, & cuius flos nunquā decidit, sed in dulcissimū fructū prouenit, cuiusque germen nō tabescit, sed semper viget.

ἐν ἰλαίῳ πίνουσι
οὐκ ἐν ἰλαίῳ.

Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔστι
βαλμὸς μὲν
τοῖς ἰχθῦσιν
μὲν ἡγεῖ ἐν
τοῖς.

elefiam intelligi dicunt, in qua fideles habitant: aduersus quam, iuxta domini sententiam, inferni portæ non præualebunt.

ἰσχυροί.

Paratus thronus tuus ex tunc. Paratus, hoc est, firmus, & stabilis, vt diximus in psalmo 85. Et quod ait, ex tunc, ex pone, pro à principio. Illud tamen semper animaduerten dum, quod huiusmodi sermo, ab initio nimirū seu à prin cipio nullum tempus inducit in diuina natura, sed æter nam quandam antiquitatem tantum significat. Tale quid dam est, quod paulo post subdit, dicens: à seculo tu es: tã etsi, inquit, tu serui personam indueris, stabile tamen ac firmum tibi est ab initio regnum tuum. Neque enim va quam ab eo decidisti, aut illinc pulsus es.

ἰσχυροί.

A seculo tu es. Stabile, inquit, tibi ideo est regnū tuum ab initio, quia tu es à seculo, hoc est, à principio, vt diximus.

Eleuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina voces suas. Per flumina, apostolos intelligit, veluti q̄ spiritualib⁹ Euā gelij fluentis humanas irrigant animas: & dicit, q̄ exalta uerunt voces suas, hoc est, clare & aperte, palamque, ac si ne vlla verecundia, Euangelicam doctrinam prædicau erunt. Illud tamen animaduerte, quod alibi per sæpe dixi mus, Prophetam frequētissime præterito tempore vti, p̄ futuro, vel futura narrare, quasi iam præterita. Illa etiā re petitio verbi eleuauerunt, gaudij intensiōē significat.

Tollent flumina attritiones eorum. Illa flumina, quæ post flumina paulo ante dicta, hoc est, post Apostolos ventura sunt, tollēt, hoc est, capiēt seu sequētur eas vias, quæ ab il lis tritæ fuerint, & formatæ. Per attritiones etenim semi tas illas ac sectiones, aluei cuiusdã instar formatas, intelli git, quas flumina, cū per terrā feruntur, lambendo ac te rendo incidere solent, ac formare. Et sensus est: q̄ docto res, qui post Apostolos venturi sunt, eas vias, atque easdē sequētur disciplinas, quibus ipsi etiā Apostoli vñ fuerint.

ἰσχυροί.

A vocibus aquarum multarū, mirabiles elationes maris. Per aquas multas, baptismi lauacra, intellige, que vbiq; in Ec clesijs perficiuntur. Voces autem huiusmodi aquarū, inuo catiōes sunt sanctę trinitatis, & supernę gratię, quę in ba ptismatis sacramento fieri solent. Per mare etiā singulari sermone, ipsum baptismum significauit, quod vbiq; terrarū cele

celebratur, quæ admodum dictum est in psalmo 73. Cer to etenim merito multiplex videtur, quia variis in locis, & innumerabilibus pene personis celebratur: virtute trī vaum, atque idem est sacramentum. Eleuationes autem huiusmodi maris, fluctus illi sunt, qui ex immersione atque emersione eorū fiunt, qui baptizantur. Has igitur spiritualis ac mystici maris eleuationes, admirandas ad modum esse dicit, si elementalis maris eleuationibus cō parentur. Huius enim maris fluctus hominibus quidem timendi sunt, verū dæmonibus iucundi: contra autē illi baptismatis fluctus, timendi quidē sunt dæmonibus, iu cundi autē ac suaues sunt hoibus, & illi quidē in patriam nauigantes perdunt, isti vero submersos seruant. Effectæ autem sunt hæ eleuationes mirabiles, ab inuocatione illa diuina, vt dictum est, & ab illo, quod illic inest mysterio.

Mirabilis in altis dominus. Admirabilis vero deus potissi mū est. In huiusmodi altis ac sublimibus rebus. Vel or do sit: mirabilis est dñs, qui in altis est. vnde alibi, ait: qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in terra.

Testimonia tua credibilia facta sunt valde. Testimonia de te valde sunt fidelia, hoc est, vera. Ea autem intelligit, quæ de Christi incarnatione, de dispensatione in carne, ac de eius conuersione, à Prophetis varie prædicta sunt.

Domum tuam decet sanctitudo domine, in longitudine dierum. Domus dei est, vniuersalis ecclesia fidelium, vt sæpius dictū est. Hæc, inquit, domū decet sanctitudo, hoc est, vt sit san cta, ea nimirum ratione, quia dei sancti domus est: verum hoc ita demum fiet, si in iis, qui illud templum habitant, munditia extiterit ab omni prorsus iniquatione. Huius modi vero munditia, & sanctitas semper decet domum domini. Domus etiā domini est templū dei, quod secun dum Apostolum, fidelis quilibet repræsentat: atque ideo eos omnes decet sanctitudo in longitudine dierum.

Psalmus ipsi David quarta sabbati.

Est & presens psalmus sine inscriptione apud Hebræos. Ea au tem verba: quarta sabbati, à quopiã fuere apposita, cum quarta hebdomada die psalmū hunc decantari inuenisset. Per sabbatum

enim hoc in loco, quemadmodum & sepe alibi, ipsa hebdomada significatur. Voluit autem hoc psalmo beatus David omnibus hominibus solamen prestare, qui ab iniustis, atque à pravis opprimuntur hominibus.

PSALMVS XCIII.

Deus ultionum dominus. Deus ultionum dixit, pro, deus ultor. Idioma est & hoc Hebraicum iuxta quod alibi etiam dicitur, deus misericordiae, & deus miserationum, & deus consolationis, & deus pacis, & alia huiusmodi. Ait igitur, quod dominus, est deus ultor.

ἐπαρρησιασθησθε.

Deus ultionum libere egit. Libere, seu palam egit, hoc est, manifestavit, iustum nimirum iudicium suum: cumque longanimis haecenus fuerit ac patiens, vindicta tandem usus est.

Exaltare qui iudicas terram. Exaltare, inquit, simulac iudicalem thronum tuum conscenderis, hoc est, appareas, & cognoscaris ab omnibus deus delinquentium ultor, dum iudicas, & sententias pronuncias, & dum sumis vindictam. De hoc autem verbo exaltare, vide quae dicta sunt, in psalmo quinquagesimo sexto.

Redde retributionem superbis. Per superbos, potentissimos quosque intelligit, qui pauperes opprimant aut despiciant.

Vsquequo peccatores domine? vsquequo peccatores gloriabuntur? Eosdem rursus peccatores appellat, quia & in deum peccant, dum eius legem de iustitia traditam contemnunt, & in ipsos qui iniuriam patiuntur, dum eos laedunt. Atque, ita etiam eos appellavit in psal. 9. Est autem mos huiusmodi hominibus, de propria potentia gloriari. Illa autem repetitio, vsquequo peccatores domine, loquentis zelum demonstrant, quemadmodum, & illa repetitio quae sequitur verbi, loquentur. Et quanquam hoc pacto dubitaret loquatur nunc propheta, non ignorat tamen momentaneam esse omnium eorum felicitatem, qui iniuste agunt, sed tam diuturnam dei patientiam aegrefert.

Effabuntur & loquentur iniustitiam? loquentur omnes qui operantur iniquitatem. In verbo effabuntur à communi sensu sumenda est dictio, vsquequo, & simili modo in secundo versiculo in verbo, loquentur, à communi sensu sumenda est dictio, iniustitiam. Dictiones vero effabuntur, & loquentur, idem aequè significant.

Popu

Populum tuum domine humiliaverunt & hereditatem tuam afflixerunt. Iam praediximus, quod per antiquum populum, & per antiquam hereditatem, Iudaei intelligendi sunt, per novum autem, & per novam, fideles ex gentibus.

Viduas, & orphanum interfecerunt, & profelytum occiderunt. Haec & Iudaeorum principes ob summam avaritiam faciebant, & multi ex nostris similiter principibus faciunt. Interficere enim dicuntur non tantum illi, qui gladio in eos saeviunt, sed illi etiam qui eorum rapiunt bona, qui illos despiciunt, quoties iniuria afficiuntur, quique eos laedentibus, ut amicis, gratificantur. Profelytum vero Iudaei eum appellabant, qui ex Gentili effectus fuisset Iudaeus. Nos autem per profelytum, advenam omnem ac peregrinum intelligimus.

Et dixerunt non videbit dominus, & non intelliget deus Iacob. Haec tamen ipso ore, ac lingua, non sepe dicant, corde tamen persaepe intra se reuoluunt, iniqui homines. Neque enim tanta unquam auderent, nisi huiusmodi sententiis, vel cogitatione saltem se subscriberent. Et quod ait: intelliget, posuit pro audiet, seu cognosceret.

Intelligite sane insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Ea animadvertite, quae iam diu omnibus nota sunt, atque aliquando sero saltem prudentes estote.

Qui plantavit aurem non audiet? & qui plasmanit oculum non considerat. Non considerat, dixit, pro non videt. At quomodo verisimile est, illum esse sine sensu, qui sensus in aliis creavit. Confundit eos igitur propheta huiusmodi interrogationibus, quae apud omnes in confesso sunt.

Qui corrigit gentes non arguet? Ille, inquit, qui gentes erudit, ac corrigit, iis nimirum legibus, quae apud eas sunt. (harum etenim legum scientiam deus ipsis etiam gentibus praestitit, ut earum seueritate delinquentes coercerentur) quomodo non arguet etiam & castigabit eos omnes, qui scelera aliqua, aut iniquitates commiserint?

Qui docet hominem scientiam. Is, qui aliis scientiam & cognitionem praestat, quomodo ipse non cognosceret aut quomodo ignorabit.

Dominus cognoscit cogitationes hominum, quoniam vanae sunt. Hominum dico talia cogitantium, quod deus scilicet humana non curet. Cognoscit eos igitur dominus, quod errant, sed patiens

est perſæpe, & longanimis. ex quadam diſpenſatione, vel cogitationes eorum hominum dicit, qui quæ vëtris ſunt, cogitant, & non quæ ſunt dei.

Beatus homo, quem erudieris domine. Quem prudentem feceris doctrina tua.

Et de lege tua docueris eum. Lege tua, naturali vel ſcripta, vel etiam vtraque. Sunt etenim hæ leges prudentiæ ac ſapientiæ fontes.

Vt mitigetur à diebus malis. Ita vt in diebus afflictionis, miris fiat, & patiens, & non ægreferat, neque indignetur aduerſus labores, ſed ex tua lege cognoſcat, q̄ ij qui calamitates ſuſtinent, ad propriam vtilitatem, & commodum vexantur, quod quæ contra ij, qui eos affligunt, condignas aliquando criminibus ſuis pœnas dabunt.

Donec effoſſa ſit peccatori fovea. Donec iniquis paratū ſit periculum, ſeu donec in illud inciderint. Tunc etenim iis etiam miſerebitur, qui ſe iniuria affecerint.

Quoniam non repellet dominus populum ſuum, & hereditatē ſuam non derelinquet. Non repellet eos, tametſi affligi eos ad tempus perſæpe permittat, ſicuti ad ipſam vſque ſeculi cōſummationem in futurum etiam permiſſurus eſt, modo ſinens vt prauis iuſtos viros opprimant, modo etiã opem atque auxilium ſuum probis impertiēs, & vtrunque ad eorum commodum diſpenſans. Populus autē, & hæreditas domini, olim Iudæi erant. verum illis expulſis, Chriſtiani ac fideles in eorum locum adoptati ſunt, quæ admodum alibi ſæpe diximus.

Quoaduſque iuſtitia conuertatur in iudicium. Donec Chriſtus, qui ipſa eſt iuſtitia, relicta ſua longanimitate, ad iudicandum ſe conuertat. q̄ autem Chriſtus iuſtitia appellatur, teſtatur beatus Paulus de eo dicens: qui datus eſt nobis à deo ſapientia, iuſtitia, ſanctificatio, & redemptio.

Et proximi eius omnes recti corde. Cæterum prope eum tunc omnes iuſti aderunt, illi nimirum adſiſtentes, qui vniuerſam erit terram iudicaturus.

Quis conſurget mihi aduerſus malignantes? Quis mihi, inquit, aduerſus malignos adiutor aderit inimicos?

Aut quis cōſiſtet mecum aduerſus operantes iniquitatē? Eandē repetit ſententiam, opem ſibi ferri maxime expetens, ob

immensam nimirum dæmonū malignitatem. Quis, inquit, ſimul mecum in acie aduerſus inimicos conſiſtet? Deus profecto, qui & olim perſæpe mei curam ſuſcepit.

Niſi quia dominus adiuvit me, paulominus habitaffet in inferno anima mea. Pene, inquit, periiffem, animæ aut ipſius etiam corporis morte, ſi periclitanti mihi dominus opẽ non tuliffet. Per infernum autem poſſumus peccati foveam intelligere.

Si dicebam motus eſt pes meus, miſericordia tua domine adiuuabat me. Si ad deum dicebam, ſtabilitatem atque cōſtantiam meam fluctuaſſe, ſi me huc, atque illuc ob propriã infirmitatem diſtrahi palam fuiſſem confeſſus, cōfeſtim tu mihi aderas adiutor. Hoc autem ſermone docemur à propheta, quod quicumque lapſus delictum ſuū agnouerit, & non desperauerit, aut alioqui negligenter aliquid non egerit, ſed ingenuè coram deo id confeſſus fuerit, q̄ ſtatim auxilium cōſequetur. Miſericors etenim eſt deus, & infirmitatibus noſtris facile compatitur.

Secundū multitudinem dolorū meorum in corde meo, conſolationes tuæ latificauerunt animā meam. Iuxta proportionem dolorū, quos in corde gerebā, præſtita ſunt à te mihi ſolamina. Sicuti em̄ dolorū varia ſunt genera, ita etiã multiplicia ſunt refrigeria, quæ nobis tribuit deus. Nā iuxta vulnerum qualitatē, cōuenientem applicat medicinam.

Non adhæreat tibi thronus iniquitatis. Thronus iniquitatis eſt diabolus, in quo iniquitas & conſidet, & regnat. Non adhæreat igitur tibi, hoc eſt, non adſit tibi iudicātio. Eſt autē apud Græcos imperantis modus pro optatiuo. Quædam vero exēplaria habent, non adhærebit, & tunc futurum tempus intellige poſitum modo optatiuo.

Qui fingit laborem in præcepto. Qui laborē nobis deſcribit, vt impedimentū omnibus præſtet obſeruare volentibus mandata tua: vel qui ante mandatum tuum poſuit laborem, atque ærumnas, vt tãquam aliquid laborioſum illud pertranſcamus. Deinde cauſam etiã reddit, cur dæmonem optet deo non adſiſtere.

Venabuntur aduerſus animā iuſti. Quia ſi dæmon, inquit, & focij eius tibi adſtiterint, ſtatim ceu laqueos quosdā ac venatorias plagas tēdere incipiēt aduerſus iuſtos quosli-

μη συμπερο-
σέσωσες θεο-
υος.

επλόσσωρ.

θηρσουσασ
επι ψυχήν.

bet accusantes nimirū eos de peccatis quæ aut ignoranter, aut præter sententiam commiserint, atq; hoc ob immensam eorum malignitatem atque inhumanitatem.

Et sanguinem innocentem condemnabunt. Quantum in eis fuerit. Sanguinem vero innocentem, circumloquēdo dixit, pro innocētes homines. vel huiusmodi sermone eos damnat, quòd indicta causa pœnas inferant, vt sit sensus; quòd immeritis hominibus infligent supplicia, atq; ideo tibi, inquit, non adhærebunt.

Et factus est mihi dominus in refugium. Mihi, inquam, oppresso, & persecutionem in hac vita sustinenti.

Et deus meus in adiutorium spei meæ. Sperabā equidem resistere, verū cum opprimerer ac fatigarer, defluebā, ac labebam cōcepta spe, deus autē mihi præsto fuit, & spē meā rursus confirmauit, tribuitq; vt meliora adhuc sperarē.

Et reddet illis iniquitatem ipsorum. Condemnationē scilicet pro eorum iniquitate.

Et secundum malitiam eorum delebit eos dominus deus. Delebit hoc est, tollet eos de medio. Amplius quippe non apparebunt, recti nimirum, atque obruti igne iam diu eis parato. Possunt tamen prædicta de prauis hominibus intelligi. Non adhærebit, inquit, tibi thronus iniquitatis, hoc est, nullus iniustus princeps tibi appropinquabit. Ponere autem solent huiusmodi iniusti principes laborem in præcepto: eo quòd fideles non permittunt diuina mādā sine labore obseruare. Venantur etiam aduersus iustos omnes, & innocentes condemnant, & quæ sequuntur consequenter intellige. Quod vero ait: in adiutorium spei meæ: idem est, ac si dixisset: ad confirmationem illius spei, quam antea fluctuantem habebam, cū viderer derelictus. Illico enim eam deus confirmauit, vt mihi præsto fuit. Reddet autem illis in futuro seculo, destruēs nimirum eos, atque interimens.

Laus cantici ipsi David.

Iste etiā psalmus apud Hebræos inscriptione caret, verū 70. & laudem David inscripserunt, eo q̄ præsentī psalmo propheta deū laudauerit, & canticū, quia cū melodia humana voce canebatur. Atque ideo in eo dicitur: in psalmis iubilemus ei. Conuocamur autem

autem hoc psalmo ad exultationē fideles oēs in Christū, & Iudæi, qui nōdū crediderūt, vniuersi admonētur, vt donec idoneū pœnitentiæ tēpus habēt, cōuertantur ad dominū, & adorēt eū. Vtriq; autem populo beatus David veluti suo populo se ipsum cōiūgit, christianis quidē ob pietatē, & fidē, Iudæis vero ob generis originem.

PSALMVS XCIII.

Venite exultemus domino. Domino nostro scilicet Iesu Christo. Ea autem ratione nobis exultandū est, quia digni effecti sumus vt tam benignum, ac tam misericordem dominum consequeremur.

Inbilemus deo salutari nostro. Iubilemus ei tanquā tyrannorum victori, ac tanquam liberatori, qui ab illorū nos captiuitate eripuit. Est autem iubilatio, quædā militum vociferatio, quæ fieri solet in victoria.

Præueniamus faciem eius in confessione. Præueniamus, inquit, secundū Christi aduentū, & antequam rursus nobis appareat, cōfiteamur, hoc est, pœnitentiā agamus. Signū autem pœnitentiæ maximum, est peccatorum confessio.

Et in psalmis iubilemus ei. Et nos quoque post fidem in victoriæ signum, psalmis ei iubilemus: ei inquam, qui dicit: confidite, ego vici mundum.

Quoniam deus magnus dominus, & rex magnus super omnē terram. Nam & si hominem esse eum constiterit, & multiplices sustinuisse corporis passiones, attamē deus est magnus & dominus, & quæ sequuntur. Cum delectatione autē propheta in diuinæ magnitudinis ac potentiae narratione immoratur.

Quia in manu eius sunt omnes fines terræ. In illius facultate est vniuersa terra. vel aliter: intellige vt propheta idem ferē dicat, quod alibi legimus dici de deo, apud Esaiam, qui continet, inquit, gyrum terræ pugno.

Et altitudines montium ipsius sunt. Ipsius nimirum creaturæ, atque ipsius bona.

Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud. Non solū enim ipse est maris dominus, sed illius etiam creator.

Et aridas manus eius firmaverunt. Per ipsa autem elementa, quæ commemorat, ea etiam significauit, quæ in eis sunt. Montium vero altitudines dixit, vt condigna admirandis operibus verba proferret.

Venite adoremus, & procidamus ei, & ploremus coram domino, qui fecit nos. Adoremus vt serui, & procidamus vt supplices atque eius opem implorantes, & ploremus vt peccatores.

Quia ipse est deus noster, & nos populus pascua eius & oues manus eius. Per populum, prudentiores quosq; intelligit, & per oues, eos qui minus prudētes sunt. Et populus qui dem dicitur, vt regis, oues autē vt pastoris. Appellamur autem populus pascuæ, veluti qui ab eo educamur, & pascimur, & illius regimur prouidentia. Oues vero manus eius, tanquam qui ab eo dirigimur, & manu quodammo do è periculis in tutum educimur.

Hodie si vocē eius audieritis, nolite obdurare corda vestra sicut in exacerbatione. Dicitio hodie, non determinatā diem aliquam designat, sed quamcūq; diē, in qua dici potest hodie. Ira em̄ nobis declarauit magnus Paulus. Quocūque inquit, tēpore audieritis vocem eius: eius dico, vocantis vos per diuinās scripturas, & præsertim per euāgelium, nolite obdurare corda vestra obaudiēdo, & nō suscipiēdo eam vocē, quemadmodū in exacerbatione factū est.

In die tentationis in deserto. Dicitum est in psalmo 77. q̄ exacerbauerunt altissimū in inaquoso, & quod tentaerunt deum in cordibus suis. Tunc enim obdurarunt corda sua, vocem illam dei repellentes quam audierant in monte Sina, & oblitī sunt beneficiorum eius, non credentes, quōd deus posset omnia.

Vbi tentaerunt me patres vestri. Verum vbi nam id accidit? in deserto nimirum, vel eo tēpore quo me tentastis. Est autem hic sermo, ex sancti spiritus persona.

Probauerunt me, & viderunt opera mea quadraginta annis. Admiranda nimirū opera illa, ac beneficia, quæ plenius connumerantur in psalmo 77. Et quod ait, quadraginta annis, aliqui superioribus verbis coniungunt, aliqui vero subsequentibus, dicentes.

ergo *psalmi* *42* *43* *44* *45* *46* *47* *48* *49* *50* *51* *52* *53* *54* *55* *56* *57* *58* *59* *60* *61* *62* *63* *64* *65* *66* *67* *68* *69* *70* *71* *72* *73* *74* *75* *76* *77* *78* *79* *80* *81* *82* *83* *84* *85* *86* *87* *88* *89* *90* *91* *92* *93* *94* *95* *96* *97* *98* *99* *100* *101* *102* *103* *104* *105* *106* *107* *108* *109* *110* *111* *112* *113* *114* *115* *116* *117* *118* *119* *120* *121* *122* *123* *124* *125* *126* *127* *128* *129* *130* *131* *132* *133* *134* *135* *136* *137* *138* *139* *140* *141* *142* *143* *144* *145* *146* *147* *148* *149* *150* *151* *152* *153* *154* *155* *156* *157* *158* *159* *160* *161* *162* *163* *164* *165* *166* *167* *168* *169* *170* *171* *172* *173* *174* *175* *176* *177* *178* *179* *180* *181* *182* *183* *184* *185* *186* *187* *188* *189* *190* *191* *192* *193* *194* *195* *196* *197* *198* *199* *200* *201* *202* *203* *204* *205* *206* *207* *208* *209* *210* *211* *212* *213* *214* *215* *216* *217* *218* *219* *220* *221* *222* *223* *224* *225* *226* *227* *228* *229* *230* *231* *232* *233* *234* *235* *236* *237* *238* *239* *240* *241* *242* *243* *244* *245* *246* *247* *248* *249* *250* *251* *252* *253* *254* *255* *256* *257* *258* *259* *260* *261* *262* *263* *264* *265* *266* *267* *268* *269* *270* *271* *272* *273* *274* *275* *276* *277* *278* *279* *280* *281* *282* *283* *284* *285* *286* *287* *288* *289* *290* *291* *292* *293* *294* *295* *296* *297* *298* *299* *300* *301* *302* *303* *304* *305* *306* *307* *308* *309* *310* *311* *312* *313* *314* *315* *316* *317* *318* *319* *320* *321* *322* *323* *324* *325* *326* *327* *328* *329* *330* *331* *332* *333* *334* *335* *336* *337* *338* *339* *340* *341* *342* *343* *344* *345* *346* *347* *348* *349* *350* *351* *352* *353* *354* *355* *356* *357* *358* *359* *360* *361* *362* *363* *364* *365* *366* *367* *368* *369* *370* *371* *372* *373* *374* *375* *376* *377* *378* *379* *380* *381* *382* *383* *384* *385* *386* *387* *388* *389* *390* *391* *392* *393* *394* *395* *396* *397* *398* *399* *400* *401* *402* *403* *404* *405* *406* *407* *408* *409* *410* *411* *412* *413* *414* *415* *416* *417* *418* *419* *420* *421* *422* *423* *424* *425* *426* *427* *428* *429* *430* *431* *432* *433* *434* *435* *436* *437* *438* *439* *440* *441* *442* *443* *444* *445* *446* *447* *448* *449* *450* *451* *452* *453* *454* *455* *456* *457* *458* *459* *460* *461* *462* *463* *464* *465* *466* *467* *468* *469* *470* *471* *472* *473* *474* *475* *476* *477* *478* *479* *480* *481* *482* *483* *484* *485* *486* *487* *488* *489* *490* *491* *492* *493* *494* *495* *496* *497* *498* *499* *500* *501* *502* *503* *504* *505* *506* *507* *508* *509* *510* *511* *512* *513* *514* *515* *516* *517* *518* *519* *520* *521* *522* *523* *524* *525* *526* *527* *528* *529* *530* *531* *532* *533* *534* *535* *536* *537* *538* *539* *540* *541* *542* *543* *544* *545* *546* *547* *548* *549* *550* *551* *552* *553* *554* *555* *556* *557* *558* *559* *560* *561* *562* *563* *564* *565* *566* *567* *568* *569* *570* *571* *572* *573* *574* *575* *576* *577* *578* *579* *580* *581* *582* *583* *584* *585* *586* *587* *588* *589* *590* *591* *592* *593* *594* *595* *596* *597* *598* *599* *600* *601* *602* *603* *604* *605* *606* *607* *608* *609* *610* *611* *612* *613* *614* *615* *616* *617* *618* *619* *620* *621* *622* *623* *624* *625* *626* *627* *628* *629* *630* *631* *632* *633* *634* *635* *636* *637* *638* *639* *640* *641* *642* *643* *644* *645* *646* *647* *648* *649* *650* *651* *652* *653* *654* *655* *656* *657* *658* *659* *660* *661* *662* *663* *664* *665* *666* *667* *668* *669* *670* *671* *672* *673* *674* *675* *676* *677* *678* *679* *680* *681* *682* *683* *684* *685* *686* *687* *688* *689* *690* *691* *692* *693* *694* *695* *696* *697* *698* *699* *700* *701* *702* *703* *704* *705* *706* *707* *708* *709* *710* *711* *712* *713* *714* *715* *716* *717* *718* *719* *720* *721* *722* *723* *724* *725* *726* *727* *728* *729* *730* *731* *732* *733* *734* *735* *736* *737* *738* *739* *740* *741* *742* *743* *744* *745* *746* *747* *748* *749* *750* *751* *752* *753* *754* *755* *756* *757* *758* *759* *760* *761* *762* *763* *764* *765* *766* *767* *768* *769* *770* *771* *772* *773* *774* *775* *776* *777* *778* *779* *780* *781* *782* *783* *784* *785* *786* *787* *788* *789* *790* *791* *792* *793* *794* *795* *796* *797* *798* *799* *800* *801* *802* *803* *804* *805* *806* *807* *808* *809* *810* *811* *812* *813* *814* *815* *816* *817* *818* *819* *820* *821* *822* *823* *824* *825* *826* *827* *828* *829* *830* *831* *832* *833* *834* *835* *836* *837* *838* *839* *840* *841* *842* *843* *844* *845* *846* *847* *848* *849* *850* *851* *852* *853* *854* *855* *856* *857* *858* *859* *860* *861* *862* *863* *864* *865* *866* *867* *868* *869* *870* *871* *872* *873* *874* *875* *876* *877* *878* *879* *880* *881* *882* *883* *884* *885* *886* *887* *888* *889* *890* *891* *892* *893* *894* *895* *896* *897* *898* *899* *900* *901* *902* *903* *904* *905* *906* *907* *908* *909* *910* *911* *912* *913* *914* *915* *916* *917* *918* *919* *920* *921* *922* *923* *924* *925* *926* *927* *928* *929* *930* *931* *932* *933* *934* *935* *936* *937* *938* *939* *940* *941* *942* *943* *944* *945* *946* *947* *948* *949* *950* *951* *952* *953* *954* *955* *956* *957* *958* *959* *960* *961* *962* *963* *964* *965* *966* *967* *968* *969* *970* *971* *972* *973* *974* *975* *976* *977* *978* *979* *980* *981* *982* *983* *984* *985* *986* *987* *988* *989* *990* *991* *992* *993* *994* *995* *996* *997* *998* *999* *1000*

Et dixi, semper errant corde. Instabiles sunt. Generatio enim, alibi inquit, quæ non direxit cor suum.

Ipsi

Ipsi vero non cognouerunt vias meas. Per vias dei, sæpenu-mero apud scripturam diuina inuenim⁹ præcepta signifi-cati. eo quod iter nobis sunt, quo perueniamus ad deū. Cognitionē vero hic non eā dicit, quæ legendo paratur, aut meditando, sed illā quæ per opera ipsa demonstratur.

Quam iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meā. Dicitio *ōr.* quā, confirmantis est. Magna, inquit, cū stabilitate deliberaui, cum illis irascerer, & non introibunt in requiem meam. Quid autē sibi velit scriptura, quando iurare deū introducit, diximus in psalmo 88. ibi: iuravi Dauid seruo meo. De ira etiam dei dictum est in psalmo 6. ibi: Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. Multis etiam in locis iam declarauimus, quod dicitio, si per sæpe apud Hebræos idem significat quod non. Per requiem vero, promissionis terrā intellige, in qua Isracliticus populus post quadraginta annorū peregrinationē lassus quieuit. Facta est etenim ei requies illa regio. Ceterum qui dei vocem obaudiuerint, in regni cœlorum requiem non ingredientur.

Laus cantici ipsi Dauid, quando domus edificata est post captiuitatem.

Caret etiam hic psalmus inscriptione apud Hebræos. Quare autem à 70. inscriptus fuerit laus cantici, in superiori psalmo tradidimus. Et per edificationem domus, quæ facta est post captiuitatē, iuxta historiam, templi renouationem intelligimus, quæ facta est à rege Zorobabel. Iuxta anagogen vero assumptæ humanitatis habitaculum, in quo dei filius post captiuitatem illam habitauit, quia diabolus hominem olim captiuauerat. & de qua alibi dictum est: ascendisti in altum, captiuasti captiuitatem. vel ipsam etiam ecclesie constitutionem, quam magnus ac sapiens ille architectus edificauit. Cum enim hæc omnia futura esse prouidisset beatus Dauid, exhortatur, ac mandat, vt condignas pro tantis beneficiis gratiarum actiones canamus deo.

PSALMVS XC V.

Antate domino canticum nouum. Quid sit nouū canticū diximus in psalmo 42. ibi: cārate ei cāticū nouū. Et sanè intelligere possumus, illud esse nouū canticū, quōd nato domino angeli vigilantibus pastoribus cecinerunt: Gloria in altissimis

M

rituales tolli iubet. Spiritus enim Deus est, & eos qui eū adorant, adorare oportet in spiritu & veritate. Hostiæ autem huiusmodi, virtutes sunt: aulae vero eius, variae per orbem ecclesiae.

Adorate dominum in aula sancta eius. Hic versiculus expositus etiam à nobis fuit in eodem psalmo 28. Illud autem animaduertendum ducimus, quod cum superius plurali numero aulas dixerit, nunc singulari sermone rursus aulam nominauit: docens nimirum, quod multae, quidem numero ecclesiae sunt, fide vero vna est omnium mater ecclesia. Diuisae siquidem sunt, loci quae coniunctae sunt unitate opinionis.

Commoueatur à facie eius vniuersa terra. Illius, inquit, aduentu, vniuersus orbis ab errore ad veritatem commouetur. vnde alius propheta Christi aduentum, terrae motum appellauit: illam etiam terrae commotionem fortassis propheta hic intelligit, quae passionis tempore facta est, vel commouendam esse terram praedicit, quia ad euangelij praedicationem quo aduentus atque incarnatio dei annuntiatur, vniuersi populi ac gentes conturbatae sunt.

Dicite in gentibus quia dominus regnauit. Huiusmodi etiam verba exposita fuerunt in psalmo 92. vel dicite, quod dominus regnauit. Hactenus nanque diabolus, & peccatum regnauerant. vel aliter: regnare hic Christus dicitur, propter voluntariam illam credentium subiectionem, quam fides praestat. Nam alioqui ab aeterno etiam, super impios atque inuitos regnat.

καὶ τὸ πᾶν γῆ.

Etenim direxit orbem terra. Modum, inquit, praeparauit Christus, quo humanum genus vniuersum, recta ad pietatem atque ad virtutes, posset incedere: vel stabilivit eos Christus in cognitione dei: & per orbem terrae, vniuersam ecclesiam in toto orbe existentem intelligit. In omnem terram, inquit, exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrae verba eorum. Superflua est autem dictio, enim.

Qui non commouebitur. Ex quo enim liberatus est à demonum seruitute, qui antea illum commouebat, consequenter fundatus fuit super imperfectam fidei petram. Similem penes sententiam vidimus in psalmo 92. ibi: etenim firmavit orbem terrae, qui non commouebitur: vbi exposuimus.

Iuda

Judicabit populos in rectitudine. In die scilicet iudicij. Hoc autem dicit, vt sciamus, quod Christus omnes iudicaturus est. *Latentur caeli & extulter terra.* Ob caelestem nimirum & deinde terrestrem Christum. Altera quippe eius natura super

commoueatur mare, & plenitudo eius. Commoueri hoc in loco posuit, pro exultare. Plenitudo autem maris, sunt illius fines, vel flumina, stagna, fontes, ac tota denique aquarum materia. Exulter autem huiusmodi aquarum plenitudo, ob sacrum Christi baptismum, quod in eis celebratum est. *Gaudebunt campi, & omnia quae in eis sunt.* Quia scilicet illinc transitus est Christus, atque hoc pacto ea omnia sanctificabit. Per omnia vero quae in eis sunt, ipsas plantas intelligit. *Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum.* Eo quod ex eis sumendum sit salutare crucis lignum.

A facie domini, quoniam venit. Erit autem laetitia haec atque haec exultatio à facie domini: hoc est, propter eius praesentiam, atque aduentum. Quoniam ecce iam venit ad carnis dispensationem. Solent autem prophetae saepenumero ipsis eorum inanimatis, atque insensibilibus rebus gaudium adscribere, quoties nimirum summam aliquam voluerint laetitiam demonstrare: quasi ipsa etiam elementa anima ac sensu carere letentur. vel aliter: per caelos, caelestes angelos intellige: per terram vero, terrenos homines: & per mare, nautas ipsos, aut maritimos quousque homines: hoc est, insulanos: per campos ite, agricolas: & per ligna sylvarum, arborum incisores eosque qui sylvas incolunt & montes. Vel aliter: per caelos, eos intellige qui caelestia meditantur: per terram vero, eos qui terrena tantum curant: ite per mare, eos, qui amarum impietate sectantur: per campos etiam resupinos quoslibet homines, & carnis passionibus subiectos: & denique per ligna sylvarum, duros, rudesque, & infructuosos ad virtutem homines. Hi omnes etenim, Christi incarnatione, ad illius fidem inuitati, delectatione atque voluptate maxima replebuntur. *Quoniam venit iudicare terram.* Duplici, inquit, afficietur gaudio, & quia veniet ad dirigendum orbem terrae, & quia rursus veniet ad iudicandam terram, & ad retribuendum unicuique secundum opera sua, & ad liberandum elementa ab incorruptione.

Iudicabit orbem terræ in iustitia, & populos in veritate sua.
 Per orbem terræ, gentes intelligit, in orbe habitantes: per populos vero, ipsos Iudæos. vel per orbem terræ & per populos, idem æque significat. Populos, autem in plurali numero diximus ob generationum diuersitatem. Iudicabit autem Christus in iustitia, hoc est iuste: quia non est personarū acceptor: & in veritate iudicabit veluti is, qui omnia exactissime nouit.

Ipsi Dauid quando terra eius constituta est.

Hic psalmus similiter inscriptione caret apud Hebræos. Hanc autem inscriptionē 70. ei imposuerunt, quam arbitrati sunt illius argumentum continere. Ipsi enim Dauid ideo inscripserunt, quia ad Christum pertinet, qui oriundus est ex genere Dauid. Et aliter Dauid interpretatur manu fortis, vnde per manu fortem, ipsum proprie Christum intelligimus, qui omnipotens est. Quando terra eius constituta est, hoc est quando pacem & tranquillitatem habuit, liberata à demonum tyrannide. Domini enim, inquit, terra, & plenitudo eius. Tunc enim hic psalmus Christo vere accommodatur, tametsi multo tempore antea fuisset compositus.

Kabirato. Dominus regnavit exultet terra. De hoc verbo regnare diximus in superiori psalmo. Regnavit autem dominus destructo dæmone, & peccato, qui antea in orbe regnabant: de exultatione terræ, ibi etiam dictum est.

Latentur insule multa. Ecclesiæ nimirum quæ in variis sunt mundi partibus, quæque ab amara & falsuginosa, ut ita dicam, infidelitate, insularum instar, eleuatae sunt, quæque licet assiduis tentationum fluctibus impellantur, tamen tamen, ac solidam in rege suo Christo stabilitatem habent. vel per insulas, simpliciter fidelium omnium animas intellige: & per terram, nouam creaturam.

Nubes & caligo in circuitu eius. Per nubem & caliginem, assumptam carnem intellige, quæ diuinitatē occultabat. similia pene verba ea sunt, quæ habentur in psalmo decimo septimo: posuit tenebras latibulum suum, in circui-

tu eius tabernaculum eius.

Iustitia, & iudicium directio throni eius. Throni eius, pro re *καθίσθαιστος.*
 gni eius dixit, quod regnum ipse Christus regnans direxit. illud autē vere fuit iustum iudicium, quo & tyrannū dæmonē destruxit, & oppressum tyrannide humanū genus saluauit. vel aliter: per iustitiam, in vniuersum omne virtutis genus intellige, & per iudicium, rectitudinem ac discretionem, quæ omnia regnante Christo didicimus.

Ignis ante ipsum procedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Hæc verba pertinent ad tempus vniuersalis iudicij, quod & propheta Daniel prospiciens dixit: fluuius ignis trahebat gradiens ante eum. Christi vero inimici omnes sunt, qui inimico eius diabolo obtemperant: in circuitu autem eius, hoc est, vndique, atque ex omni parte.

Illuxerunt fulgura eius orbi terræ. Apostoli nimirum, qui *ἑσπερας*
 veræ lucis participes effecti sunt, ac veluti astra quædam coruscantia omnibus apparuere, & ad quos à Christo dictum legimus: vos estis lux mundi. suntque consona hæc verba illis, quæ in præallegato habentur, ibi carbones succensi sunt ab eo.

Vidit, & commota est terra. Vidit huiuscemodi fulgura, & exultauit. vel commota, id est, commutata est, ab errore nimirum ad veritatem, & à tenebris ad lucem. vel commota est, ut melius stabiliretur. siquidem artifices pius commouere omnia ea solent, quæ volunt renouare. ideo de Paulo & Sila in actis dictum legimus, ex impiorū persona: hi concussio vniuerso orbe huc veniunt.

Montes quasi cera liquefacti sunt, à facie domini, à facie domini. *Ἐτάρασαν.*
ni totius terræ. Per montes figurate ipsos dæmones intelligit, quia elati, atque in altum quodammodo eleuati sunt, *πύργους ἄ*
 & arrogantes, steriles item ac rigidi & præcipitiis ac præruptis locis referti. dictum est etiam in psalmo 67. quod quemadmodum liquefeit cæra à facie ignis, sic pereunt peccatores à facie dei: ibi vide.

Annunciauerunt cæli iustitiam eius. Per cælos, prophetas aut apostolos intellige, qui cœlestē vitam ac conuersationem optime colebant: & dum ait annunciasse eos iustitiā eius, hoc intelligit, quod non solum Iudæis aperta fit dei cognitio, quinimmo quod ipsæ etiam gentes ad veritatis

cognitionē vocatæ sint. vel iustitiam aliter expone prout superius diximus, exponendo illa verba: iustitia & iudicium directio throni eius. vide etiam in psalmo 49. ibi euangelizauit iustitiam in ecclesia magna.

Ἰδῶντες. Et videant omnes populi gloriam eius. Admiranda nimirum illius opera, propter quæ glorificatus est.

Confundantur omnes, qui adorant sculpeilia, qui gloriantur in idolis eius. Erubescant cū tāta ac talia opera à deo sint gesta. vel erubescant, dum de idololatriæ errore redarguuntur.

Adorate deum omnes angeli dei. Et alij quidem domino, secundum carnem nato, laudent eum dicentes: gloria in altissimis deo: alij vero seruiliter ei ministrent, quemadmodum in deserto ministrarunt postquam tentatus fuit à diabolo: & alij ascendenti illi in cœlum præeuntes inferuiant, & clament, tollite portas principes vestras, &c.

Audiuisti & lætata est Sion. Audiuisti cœlos annunciantes, ea quæ ad Christum pertinebant. vel noua Sion, vniuersalis nimirum ecclesia audiuit & lætata est.

Ἰσραήλ. Et exultauerunt filie Iudææ. Filie Iudææ olim dicebantur esse particulares illæ synagogæ, quæ in variis erant oppidis ac ciuitatibus prouinciæ Iudææ & Iudæorum imperio subditis: nunc autem per filias Iudææ, hoc est, per filias vniuersalis ecclesiæ, omnes & singulas intelligimus ecclesias, quæ in variis sunt mundi locis, tanquam ab vniuersali illa matre procreatas. & quia Sion interpretatur, specula, & Iudæa confessio, recte possumus tam per Sion, quam per Iudæam ecclesiam ipsam intelligere, quia speculationibus vacat, & veritatem contemplatur, & quia confiteretur & cōdignas deo gratias agit: verum si quæris, cuius rei gratia lætata sit Sion, & quam ob causam filie Iudææ exultauerint, audi quæ sequuntur.

Propter iudicia tua domine. Quia scilicet iusto tuo iudicio vnique reddes iuxta opera propria, fidelibus nimirum requiem, infidelibus vero æterna supplicia.

Quoniam tu dominus altissimus super omnem terram. Dominus super omnem terram. vel altissimus super terram, quemadmodum etiam super cœlum.

Valde exaltatus es super omnes deos. Eos, scilicet qui dii reputantur. & illi quidē falsò exaltati sunt, atq; ob errorē, tu

autem

autem vere exaltatus es ob summā tuam potentiā: quāto igitur veritas errore maior est, tāto etiam tua sublimitas illorum altitudinē superat. exaltatus es autē, hoc est, cognitus es altus esse. conatur autem his verbis propheta summam dei altitudinē exprimere, valde exaltatum eum esse, dicens: super omnem terram, & super omnes deos.

Qui diligitis dominum, odite mala. Odit enim deus malos, & diligit bonos.

Custodit dominus animas sanctorum suorum. Eorum nimirum, qui deo dicati, atque ei sanctificati sunt.

De manu peccatoris liberabit eos. Quoties nimirū oppressi fuerint, vel læsi. peccator autem proprie est diabolus, veluti delictorum omnium author.

Lux orta est iusto. Lux veræ lucis, lux inquam spiritualis, dirigens eum in omnem veritatem. vel lux contemplationis ei orta est qui in actionibus suis iustitiam seruat.

Et rectis corde lætitia. Lætitia, hoc est, spiritualis cōsolatio.

Lætamini iusti in domino. Omnibus aliis mundi voluptatibus expulsis, veluti falsis. similis fere sententia habetur in fine psalmi quadagesimisecondi. ibi: lætamini in domino & exultate iusti, vbi vide.

Et confitemini memoria sanctificationis eius. Gratias, inquit, ei agite memoria repetentes diuinā illam sanctificationē, qua sanctificati estis. vel confitemini antiquas omnes iniquationes vestras, dum tantam dei munditiam, ac puritatem animo reuoluitis, cū inter homines nullus omnino mundus sit. possunt & prædicta omnia à versiculo illo: ignis ante ipsum præcedet, vsque ad verba illa: audiuit & lætata est Sion: de secundo Christi aduentu intelligi. illuxerunt, inquit, fulgura eius orbi terræ, Christo nimirum rursus è cœlo descendente, nam quemadmodum fulgur exit ab oriente, & venit vsq; in occidentem, sic erit aduentus filij hominis. quod si Solem tunc obtenebrādum esse affirmamus, & Lunam non daturā lucem suam, stellāsq; casuras è cœlo, vnde nam aliunde illuminabitur mūdus, quā à Christo? vidit autē terra eius descensum, & comota est ob timorem. vel cōmota est, mortuis illico resurgētib. Montes autē sicut cœra liquefacti sunt, & dissolutione commutati elementis. de his etiam verbis diximus in

psalmo 74. ibi: liquefacta est terra. Annunciauerunt etiam cœli iustitiam eius, hoc est, sublimes, atq; alti cœlorum instar, prophetæ olim annunciauerunt, quod deus iustus est iudex: & tunc, hoc est, in illo iudicij tempore, viderunt omnes populi gloriam eius, exeuntis nimirum in gloria patris. sicuti & ipse nos docuit. deinde omnibus, qui idola colunt, mandat, vt pudore suffundantur, atque erubescant: angelis etiã iubet, vt adorent eum, sciens nimirum vtrunq; futurum esse. ipsis etenim angelis Christum adorantibus ceteri oēs etiam facile adorabunt: quia iuxta Apostolum omne genu ei flectitur, cœlestiũ, terrestriũ, & infernũ.

Psalmus ipsi David.

Hic psalmus qui vtrunque simili modo Christi aduentum pertractat, cognationem quandam, seu familiaritatem retinet cum proxime precedenti, quemadmodum et ille ad alium qui præcesserat.

PSALMVS XC VII.

Cantate domino canticum nouum. Consimilis versiculus habetur in psalmo 85. vbi exposuimus.

ὁμοιωσὶς ἀπὸ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ.
 Quia mirabilia fecit dominus. In nouis rebus nouo cantu opus est: sed quid nouum magis aut magis admirandum est, quàm quod deus carnẽ assumpserit, quod pati voluerit, atq; alia fecerit, quæ ex sacro docemur euangelio?

Saluauit eum dextera eius, & brachium sanctum eius. Illius dextera atque illius brachium, hoc est, diuinum illud auxilium, quod & dextrum ac commodum omnibus esse solet, & potens, saluauit, hoc est, recuperauit eum populum, siue eos omnes, qui ab inimico olim captiui, ac serui tenebantur. dexteram enim & brachium, ita exponi alibi diximus in psalmo 13. ibi: sed dextera tua & brachium tuum. Aliqui vero intelligunt, quod deus saluauit ipsum hominem qui perierat: atque hoc admirandum illud opus esse dicunt, quod rebellem ac perditum seruum dominus, passione ac morte sua, saluauerit.

Notum fecit dominus salutare suum. Manifestam fecit deus illam salutẽ, quæ ab eo est: incarnationẽ nimirum suam, vel salutare consilium suum. non veni enim, inquit, vt iudicem mundum, sed vt saluem mundum.

In conspectu gentium reuelauit iustitiam suam. Verba hæc ad pricris dicti declarationem dicta sunt. in omnem enim terram exiit sonus apostolorum, qui vniuersis gentibus salutem illam prædicauerunt, quam Christus operatus est. iustitiam autem hoc in loco expone, quemadmodum diximus in psalmo 92. possumus etiam intelligere, quod dominus notum fecerit salutare suum prophetis, & quod reuelauerit iustitiam suam gentibus.

Memor fuit misericordiæ suæ ipsi Iacob, & veritatis suæ domus Israel. Cum olim deus patriarchæ Abraham promississet, illius se generationis miserturum esse, & iuramento se vera dicere confirmasset, voluit deinceps promissæ huius misericordiæ, ac confirmatæ veritatis rationem habere, dum re ipsa promissam misericordiam exhibuit nouo Iacob, atque erga domum noui Israel, erga generationem dico Christianorum. fidelis etenim populus merito Iacob dicitur, & Israel, veluti maligni dæmonis supplantator & victor, & tanquam is, qui interioribus animæ oculis, quantum humana patitur fragilitas, deum contemplando intuetur. Iacob quippe interpretatur supplantator, & Israel, mens videns deum.

Viderunt omnes termini terræ salutare dei nostri. Illud, inquam, salutare, quod coram eis per apostolos reuelatum est, vt supra declarauimus.

Iubilate deo omnis terra. De iubilatione dictum est in psalmo 94. in secundo versiculo.

Cantate, & exultate, & psallite. Cantate canticũ nouum, vt dictum est, & exultate tanquã liberati à captiuitate, & psallite ad demonstrandã lætitiã, & gaudium vestrum.

Psallite domino in cithara, in cubara & voce psalmi. Per citharã iuxta Anagogen factiuas virtutes intellige: per vocẽ vero psalmi, ipsam contẽplationẽ. glorificate dominũ, inquit, bene operando, & diuina mysteria contemplando.

In tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ. In euangelicis nimirum præceptis, quæ tubæ quidẽ plurali numero dicuntur, quia quatuor sunt euangelia: & tuba, singulari, quia tamen quatuor dicantur euangelia, seu potius quatuor euangelistæ, concordia tamen ac virtute vnum atq; idem est euangelium. & ductiles quidem has tubas dixit, vt

ἐκ τῆς ἰσραήλ. luti à sancto spiritu fabricatas, atque actas, corneam vero quasi animatam. Corneæ etenim tubæ ex animalium cornibus efficiuntur.

Iubilare in conspectu regis domini. De iubilatione sæpius dictum est.

Commoueatur mare, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo. Per commotionem etiam hoc loco exultationem intelligit, vt diximus in psalmo 95. ibi: lætentur cœli, & exultet terra, commoueatur mare & plenitudo. Vide quæ illic exponendo diximus. Per plenitudinem vero maris, quidam pisces intellexerunt, qui illud repler: quasi ipsi etiam pisces ad lætitiã, atque ad gaudium aduocentur.

ἐπὶ τὸ ἄντρον. *Flumina plaudent manu simul.* Flumina, inquit, vnã, hominum instar, qui inuicem congaudeant, quasi manibus quibusdam applaudent: ac si diceret, ipsa etiam flumina exultabunt, tanto vniuersali gaudio adueniente. iuxta Anagogen per flumina, eos homines intelligere debemus, qui potabiles aquarum latices, & perpetuos doctrinæ fluxus habent, de quibus à domino dictum est: si quis crediderit in me, flumina de ventre eius fluent, aquæ viuentis: vel ipsas fidelium multitudines, quæ fluminis instar ad ecclesiam confluunt.

Montes exultabunt à facie domini, quoniam venit. Ipsi etiam montes exultabunt, quemadmodum in psalmo 95. exultasse etiam legimus ligna sylvarum: iuxta Anagogen, montes, prophetæ sunt, ob contemplationum nimirum sublimitatem. Exultabunt autem, videntes quod omnia ea quæ prædixerunt re ipsa euentum suum consecuta sunt.

Quoniam venit iudicare terram, iudicabit orbem terræ in iustitia, & populos in rectitudine. Omnia hæc exposita sunt in psalmo 95. vbi tamen non in rectitudine legimus, sed in veritate tua: ita vt idem intelligatur esse rectitudo, quod veritas. Quicumque enim verax fuerit, rectus etiam erit: & contra, quicumque rectus, verax.

Ipsi David Psalmus.

Est etiam hic psalmus apud Hebræos absque inscriptione. Ille enim verba ipsi David, addita fuerunt à septuaginta, vt annotauimus in inscriptione psalmi 96.

Ominus regnavit, irascantur populi. Scribit Mattheus, quod nato domino, Magi ab oriente venerunt Hierosolymam, dicentes: vbi est, qui natus est rex Iudæorum? quodque audiens ea Herodes rex, turbatus est, & vniuersa Hierosolyma cum eo. Hoc igitur mysterium præuidens beatus David, dicit: Dominus rex natus est. Ipse enim dominus de se dicebat, tu dicis quia rex sum ego, ego in hoc natus sum, &c. irascantur igitur Iudæorum populi.

Qui sedet super Cherubim. Ille, inquam, dominus regnavit, qui sedet super Cherubim, vt in 79. psalmo declaratum est, ibi: qui sedes super Cherubim manifestare.

Commoueatur terra. Iudæorum nimirum regio, quæ turbata est, vt iam diximus. Vel commoueatur omnis terra, aliis quidem ob metum perturbatis, aliis vero ad pietatem, atque ad religionem commutatis.

Dominus in Sion magnus, & excelsus est super omnes populos. Iuxta historiam Christus magnus fuit in Hierusalem, docens & efficiens miracula. Egrediebatur enim, inquit, fama de eo. Item alibi: Exiit fama eius statim in omnes finitimas regiones. Et rursus: Exiit fama eius in totam Syriam. iuxta Anagogen vero, magnus est dominus in ecclesia. Sion quippe interpretatur specula. Fidelium autem Ecclesia, non immeritò specula appellatur, cum fideles, qui in ea versantur (vt ait Apostolus) non terrena solum, sed cœlestia contemplantur. In hac igitur Ecclesia, specula Christus excelsus est super omnes homines, vtpote, qui non tantum homo est, sed etiam deus. Vel magnus in Sion, excelsus autem in omnibus gentium populis, vt sit sensus, quod Christus magnificatur inter Iudæos, & inter gentes, hoc est, in iis fidelibus, qui ex circuncisione sunt, atque in iis qui ex gentibus. Nam quod ait: Super omnes, non solum significat supra omnes, sed etiam in omnibus.

Constituteantur nomini tuo magno. Gratias agant, inquit, nomini tuo, hoc est, nomini diuinitatis tuæ. Donauit enim deus assumptæ humanitati nomen, quod est super omne nomen. Vel constituteantur nomini tuo, non curiose inquirentes naturam tuam, nec modum incarnationis tuæ.

ⲙⲉⲃⲉⲛⲟⲩ. Quoniam timendum, & sanctum est. Timendum quidem inimicis dum eos eiicit, & flagellat: sanctum vero domesticis ac beneuolis, quos sanctificat, & mundat. Vel de ipso etiam nomine Iesu loquitur, quod timendum etiam, & sanctum est, ut iam diximus.

Ⲛⲁⲓ. Et honor regis iudicium diligit. Dignitas atque autoritas regis diligit iustitiam. Atque ideo & praestitiois aderit, qui tyrannide opprimuntur & ipsum etiam tyrannum demonem destruet.

Tu paraſti directiones. Tu legem dedisti, in qua directiones sunt, & rectitudines.

Iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti. Idem nunc & manifestius repetit. Tu, inquit, iudicium fecisti & iustitiam in generatione Iacob, in ipso scilicet Israelitico populo, atque hoc per legem datam.

Exaltate dominum deum nostrum. Alta ac sublimia de illo cogitate. Exaltate etiam hymnis ac laudibus, exaltate mandatorum obseruatione. Si enim blasphemari dicitur in gentibus deus propter eos qui diuina spernunt mandata, perspicuum fit, quod contra, magnificari dicitur propter eos qui illa obseruauerint.

Et adorate scabellum pedum eius. Scabellum pedum Christi, ut dei, terram esse legimus, coelum, inquit, thronus mihi est, & terra scabellum pedum meorum. Scabellum vero pedum Christi, ut hominis, montem Golgotha esse dicemus, in quo fuit crucifixus: vel ipsam etiam crucem, in qua illius pedes clauis confixi sunt.

Quoniam sanctus est. Propter diuinitatem nimirum, quae sanctificat. Sanctus vero ipse cum sit, huiusmodi etiam scabellum sanctificauit. Et quoniam iustos omnes sanctos quoque appellare solemus: ostendit deinceps quanta sit differentia inter Christi atque inter illorum sanctitatem, dicens.

Moyſes & Aarō in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius: inuocabunt dominum, & ipse exaudiebat eos. Hi omnes, inquit, ministri illius erant, & serui. Moyſen vero dicit, ut legislatorē, Aaron vero ut primū inter sacerdotes, & Samuelem tanquam principem inter Prophetas. Vel per Moyſen Aaron, & Samuelē, eos omnes intelligit, qui illorum imitantur virtutes. Nam & in Ezechiele dicens dominus:

minus: si gladium induxero super terram, & inuenti fuerint in ea Noë Iob & Daniel, in his non veniet gladius: non illos significare voluit, qui multis iam annis mortui erant, sed per ea nomina illos significauit, qui eorum vitam ac conuersationem fuissent imitati.

In columna nubis loquebatur ad eos. Ad Moyſen nimirum, atque ad Aaron. Atqui ad solum Moyſen deus loquebatur, verum haec est quaedam figura, quae Syllepsis dicitur eo quod alterum comprehendat. Nam & Apostolus cum omnes connumerasset: qui per fidem crediderunt, collectim demum addidit: qui per fidem vicerunt regna, & quae sequuntur. Vult enim Propheta nunc illud nobis dicere, quod hic Christus, est ille deus, qui in columna nubis ad eos loquebatur.

Quoniam custodiebant testimonia eius, & praecepta eius quae dedit illis. Eius enim Christi erant testimonia omnia, & mandata legis, quae illis data sunt.

Domine deus noster tu exaudiebas eos. Tu ille es, qui tunc eos exaudiebas.

Deus tu propitius fuisti eis. Eis nimirum placantibus ac mitigantibus te pro populo, a quo fueras irritatus, vel pro seipsis etiam, quando in te peccarunt. Nam & Moyſes deum irritauit, dum minus credidisset se ab eo impetraturum aquam, & Aaron, quando vitulum fabricauit.

Et vlciſcens in omnes adinventiones eorum. Vlciſci posuit hoc loco, pro auxiliari. Et adiuuans eras, inquit, hoc est, adiuuabas, omnia eorum studia ad populi commodum. Vel eras vlciſcens omnes eorum adinventiones, intelligendo in passiuo sensu, hoc est, omnes adinventiones, quae aduersus illos composuerunt ac structae fuissent.

Exaltate dominum deum nostrum. De hoc iam superius dictum est.

Et adorate in monte sancto eius: quoniam sanctus est dominus deus noster. Mons eius sanctus, Iudaeis quodam terrestri dicitur Sion, nobis vero caelestis: de qua Apostolus Paulus dixit: accedite ad Sion montem, & ciuitatem dei viuentis Hierusalem caelestem. Vel per montem sanctum Ecclesiam intellige, propter dogmatum nimirum & conuersationis eius sublimitatem. Adorate, inquit, igitur, Christum in ecclesia. Atque haec Propheta dicit, seipsum nobis coniungens: vel ita fieri iubet ex fidelium persona.

Psalmus ipsi David in confessionem.

Hanc inscriptionem septuaginta etiam apposuerunt, cognoscentes ex psalmi verbis, eum Christo vere manu forti ac descendenti ex sanguine David dedicatum fuisse, cui mandat, ut inseruiamus, & confiteamur.

P S A L M V S X C I X.

Iubilate deo omnis terra. Huiusmodi verba habuimus etiam in psalmo 97.

Seruite domino in latitia. Seruite ei, qui liberauit vos à demonum seruitute, & in lætitia, quia à tanta erepti estis tyrannide, & effecti digni, qui tantum dominum habeatis.

Introite in conspectu eius in exultatione. Ingenue illum colite cum gaudio & lætitia.

Scitote quoniam dominus ipse est deus noster. Cognoscite, inquit, à Prophetis ea, quæ de illo scripta sunt, & ab ipsius etiam operibus addiscite, quòd dominus Iesus ipse est deus noster.

Ipsè fecit nos, & non ipsi nos. Tametsi patres, ij esse videantur, qui filios faciunt, re vera tamen deus est, qui eos facit. Ipse etenim illorū est causa, parentes vero coadiutores tantū, veluti qui diuino illi inseruiunt mandato, quod est à principio. Atq; ideo multos videmus optantes procreate filios, qui tamen minime id possunt. Eadem etiam ratione ad mulierem illam, quæ viro suo dicebat: da mihi filium, prudenter ac dogmatice maritus respondit: nunquid ego sum tibi pro deo, qui priuauit te fructu ventris?

Nos autem populus eius, & oues pascuæ eius. Vidimus etiam huiusmodi verba in psalmo 94. & licet ibi populus pascuæ scriptum sit, & oues manus eius, nulla hic tamen sensus differentia constituitur.

Introite in portas eius in confessione, in aulis eius in hymnis. Quemadmodū primo ingredi oportet portas, & deinde aulas, ita etiam primo confiteri oportet peccata, & deinceps laudare deum: vt lingua per confessionē expurgata, puræ ac mundæ laudes offerantur deo. Portæ autē & aule Christi, variæ sunt, quæ in vniuerso habentur orbe Ecclesiæ, veluti propriæ quædam illius domus: de aulis etiā diximus in psalmo octuagesimo tertio.

Confitemini

Confitemini illi, & laudate nomen eius. Eandem videtur repetere sententiam, sermonemque suum magis intendere, ac ferè lectorem urgere. Vel per confessionem gratiarum actionem intellige: gratias deo, inquit, condignas agite pro tantis ab eo in vos collatis beneficiis, & illius nomen laudate, qui redemit vos.

Quoniam bonus dominus in seculum misericordia eius. Bonus vtpote compatiens. Aeternam vero esse dicit illius misericordiam, & non tantum ad humanæ vitæ tempus, sed perpetuò durare.

Et usque in generationem, & generationem veritas eius. Veritas, inquit, sermonum eius perpetua est. Vel non tantum in antiqui populi generationem, sed in generationem quoque noui populi.

Psalmus ipsi David.

Beatus Iosias summa virtute præditus fuit, & summa pariter cū virtute regnum administravit: quod præuidens Propheta noster David, præsentem psalmum conscripsit, quo probatissimam tanti regis vitam, ex eius persona narrans illam tanquam recte cuiusdam cōuersationis exemplar, omnibus imitandam proponit.

P S A L M V S C.

Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. In cantura, inquit, tibi offeram, misericordiam & iudicium tuum, canens nimirum quemadmodum in præsentī vita misereris, & iudicas in futura: Vel canens, quòd misericordia tua iudicio non caret, nec iudicium tuum misericordia. Imitabor præterea ea quæ cantu meo laudauero, aliorum scilicet miserendo & recte alios iudicando.

Pfallam, & intelligam in via immaculata. Irreprehensibilis incedens pfallam, & intelligam. Oportet enim pfallentem intelligere, quid pfallat, aut cantet. Per immaculatam autem viam intelligere possumus virtutes illas quæ actione perficiuntur: pfallere vero pro contemplari: vel pfallere, pro operari per virtutem, intelligere autem pro contemplari: quorum vtrunque in immaculata, atque irreprehensibili vita perficitur.

N

Quoniam venies ad me. Ad me, inquam, qui ideo immacu-
latus, atq; irreprehensibilis ambulo, psallo, & intelligo, vt
te fruatur. Vel quando venies ad me, qui aduentum & prae-
sentiam tuam ardentissimus concupisco, iuxta illud: si quis
diliget me, & verba mea seruabit, & pater meus diligit
eum & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.

Perambulabam in innocencia cordis mei in medio domus mea.
Versabar, inquit, in munditia cordis.

Non proponebam ante oculos meos rem iniquam. Neque ante
corporeos, neque ante animi oculos, hoc est non substi-
nebam videre aut cogitare iniquum aliquid.

Facientes transgressionem odium. Eos nimirum homines,
qui, quod iustum est, transgrediuntur, siue id ad homines
pertineat, siue ad deum.

Non adhaesit mihi cor peruersum. Recto enim peruersum
non congruit.

Declinantem a me malignum non cognoscebam. Neque enim
malignorum hominum amicitias retinere oportet, sed
curare, vt omnes accedentes ad nos, meliores efficiantur,
& recedentes despiciere. Intelligitur etiam hic versicu-
lus de diabolo: vt sensus sit. Daemone ad me accessum nul-
lum dedi: atque idcirco non contigit, vt aliquando a me
declinare, hoc est, recedere eum cognoscerem.

Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar. Tanquam
malis praeditum moribus, atque illiberalem, ac velutica-
nem latenter mordentem. Secreto autem, hoc est, clauis, ideo
apposuit: quia his qui praesenti detrahit, minus peccat,
cum is qui praesens est, ab irrogata infamia se tueri possit.

Superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc non edebam. Hoc
est non degebam cum eo. Per oculos autem superbos,
quemcumque superbos hominem intelligit, veluti a par-
te totum, & simili modo, per insatiabile cor, avarum ho-
minem. vtrunque vero deinceps vno sermone compre-
hendit, dicens: cum hoc non edebam.

Oculi mei ad fideles terra vt sedeant mecum. Ad eos nimirum
qui ob rectam eorum conuersationem effecti sunt digni,
vt essent fideles. Vel fideles nunc bonos omnes appellat,
iuxta quod a Salomone dictum legimus: virum autem fidelem
inuenire labor est. Nam quod bonum est raram est: huiusce-
modi

modi, inquit, hominibus ego adhaerebam, & cum eis con-
sedebam.

Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat. Mini-
stris, inquit, usus sum, quorum vita esset irreprehensibilis,
deceat namque non amicis tantum, sed & ministris vti bonis.

Non habitabat in medio domus mea, faciens superbiam. Su-
perius de superbo amico locutus est, nunc autem de mi-
nistro.

Qui loquitur iniusta non direxit in conspectu oculorum meo-
rum. Non direxit, hoc est, perficere non potuit, quod opta-
bat, nec coram me prospere processit.

In matutinis interficiebam omnes peccatores terra. Matutino
tempore, cum nulla vini, aut irae ebrietate detinerer, quan-
do cogitatio mea decipi non poterat. Terrae autem pecca-
tores dixit non vt totius orbis delinquentes significaret,
sed eos tantum, qui sibi suberant. Omnes etiam, non vna
omnes intelligit, sed modo hunc, modo illum.

Vt exterminarem de ciuitate domini omnes operantes iniquita-
tem. Interficiebam autem eos vt exterminarem iniquos
omnes ea nimirum ratione, vt ipsa iniquitas, poenarum
austeritatem cernens, coerceretur ac deleteretur. Iuxta A-
nagogen, per terram, per corpus ipsum intelligimus, &
corporalia omnia, tanquam terrena. Huius autem terrae
peccatores, cogitationes sunt de peccatis. In matutino,
inquit tempore, quando in anima mea oriebatur sol sancti
spiritus (hunc enim appellare possumus intellectualem ma-
tutinum) interficiebam omnes affectuum meorum cogi-
tationes, quae ex terreno corpore atque ex materialibus
aliis rebus nascuntur. per domini vero ciuitatem, ani-
mam intellige tanquam sancti spiritus domum.

Oratio ipsi pauperi, cum anxius fuerit, & effuderit
preces suas coram domino.

ὁταν ἀνάσσει
σαν ἡσέλιον

Pauperem hoc in loco cum appollat, qui diuino indiget auxilio.
Huic etenim oratio accommodatur praesentis psalmi, quoties ob vi-
sibilem seu inuisibilem hostium pugnam, in anxietate fuerit constitutus.
& orationem suam obtulerit coram deo. Effundam enim, inquit, in conspe-
ctu tuo preces meas, quod magis etiam declaras adiuuare afflictionem

Χεῖ.

meam coram eo annuntiabo: tamen si ex primo proposito pro se ipso propheta hunc psalmum conscripserit, eo nimirum tempore, quo persecutionem passus est. tunc etenim & tristis fuit, & deum rogauit dicens.

PSALMVS CI.

Domine exaudi orationē meā & clamor meus ad te veniat. Per orationē, oris verba intelligit, & per clamorem, ipsius cordis propositum. Symmachus pro clamore, fletum dixit. Venire autē ad deū dicitur huiusmodi clamor, quādo ab eo auditus fuerit. Auditur autē, quando placet.

Ne auertas faciem tuam à me. Ne me auertas, quæso, vt indignum: quod facere solent, qui supplicantium petitiones audire nōlunt.

In quacunque die tribulor, inclina ad me aurē tuā, in quacunque die inuocauero te, velociter exaudi me. Nō tantū nūc, sed per totam vitā. de inclinatione vero auris dei, dictum est in psalmo decimo sexto. ibi: inclina aurē tuam mihi, &c.

Quoniam defecerunt sicut fumus dies mei. Cito, inquit, exaudi me, quoniam anima mea iam defecit. Alibi etiam dicit velociter exaudi me, quia defecit spiritus meus. Defecerunt, inquit, sicut fumus dies mei, & anni vitæ meæ, fumi instar, cito pertransierunt & iam transacti sunt.

Et ossa mea sicut cremium aruerunt. Symmachus pro cremio, torrem dixit, Ossa, inquit, mea instar torris aruerūt, tentationum nimirū igne cōbusta: iuxta Anagogen. Ossa sanctiores illæ cogitationes sunt, quæ animam fortificāt, & regunt: quæ si tentationū igne accēsx sint, debiles fiūt.

Percussus sum, vt herba, & aruit cor meum. Quēadmodum herba percussa tabescit, ita ego flagellis percussus, in corde meo contabui, nulla consolatione inuenta, quæ flammam meam irrorando ac refrigerando mitigaret.

Quia oblitus sum comedere panē meum. Præ huiusmodi, inquit, mœstitia omnem cibi appetitum abieci. Antiqui enim appetitum, cibi memoriam appellabant, & appetitus priuationem, cibi obliuionem.

A voce gemitus mei adhæsit os meam carni meæ. Verus gemitus omnem illam tollit pinguedinē, quæ est inter carnē, & ossa, aliqui carnem dictā esse intelligūt, pro cute: ac si diceret

diceret, quod consumpta præ mœrore omni carne, quæ intermedia erat, cutis ossibus coniuncta sit.

Similis factus sum pellicano solitario. Fugiens nimirum multitudinis conuersionem, & solitudinem quærens. Est autem pellicanus animal quoddam, quod solitudine delectatur.

Factus sum sicut nycticorax in domicilio. Hoc animal natura timidissimū est: atq; ideo vndecunq; fugiens in domorum ruinis cōmoratur. Ego, inquit, veluti nycticorax in desertis, ac solitariis locis verfor. Aiunt nycticoracem in domiciliis, seu tuguriis degere, ac nocte clamare præ formidine, atq; ideo hoc nomine à Græcis appellatur quod nocte clamat, non secus igitur de nocte ad deum se clamare dicit, dum hostium incursum reformidat.

Vigilans & factus sum sicut passer solitarius in tecto. Vigilat nāque & ipse passer præ formidine, & solus in tecto degit: vel tantum in tectis manet.

Tota die exprobrabant mihi inimici mei. Exprobrabant mihi formidinem, & miseriam omnes ij, qui persequebantur me.

Et qui laudabant me, aduersum me iurabant. Qui prius me admirabantur, aut laudabant me, postmodum iurarunt aduersum, iuramento, scilicet confirmantes conspirationes, atque insidias illas, quas in me moliebantur: vel calamitates meas in iuramentum redigebāt, verbi gratia: sic nos non patiamur ea, quæ ille patitur, neque efficiamur, vt ipse est. Quidam vero hæc verba dicta esse intelligūt, ex persona Christi, ita vt sit propheta de Petro qui iurauit se non nouiss hominem.

Quia cinerem tāquam panem manducabam, & potū meū cum fletu miscebam. Si aliquando cibi meminērā, & panem cinere aspergebam, & potū meum miscebam fletu, vt facere solēt ij, qui in summis cōstituti sunt calamitatibus, & nō sustinēt. vel cibū ipsum sibi absque tristitia adferri. Vel cinerem quidē pro pane manducabam, potum vero in fletu miscebam, hoc est, lachrymas miscebā pro potu: hoc autē faciebā, cū alij omnes cibum sumerent, atque hilares essent. Tunc etenim ego in faciē procumbens, & lugens ore ipso puluerē attrahebā, qui vento aut spiritu at

rollebatur: atque hoc pacto miscebam eum cum lachry-
mis. Huiuscemodi autē verbis, vitam suam mœstitia ple-
nam esse iudicauit, dictum est autem sæpius, q̄ dictiones,
quia, & quoniam, aliquando causam reddunt, aliquando
confirmant, & aliquando prorsus abundant, seu per mo-
dum quendam ponuntur narrationis, vt hic.

τῆς ὀργῆς σου καὶ τῆς θυμῆς σου. *A facie iræ tuæ & indignationis tuæ.* Hæc mihi contigerūt
ab ira tua, quoniam mihi iratus fuisti. Es autem iratus
quia peccatis te meis irritaui. Per faciem vero iræ, ipsam
iram circumloquendo dixit.

κατέβησαν. *Quoniam eleuans confregisti me.* Olim me in altum eleua-
sti, cum mea omnia bene se haberent, sed postea, confre-
gisti me, à pristino me statu decidere permittens. Simile
illud est: Exaltatus autem humiliatus sum.

Dies mei, sicut umbra declinauerunt. Cito pertransierunt.
Alibi etiā ait: Homo vanitati similis factus est, dies eius si-
cut umbra prætereunt. Umbra etenim breui extinguitur.

Et ego quasi herba exarui. Huiusmodi verba etiam supe-
rius vidimus, verum illic quidem, cor suum, hic vero, to-
tum se ait exaruisse.

Tu autem domine in seculum permanes. Ea quidem, quæ ad
me pertinent, hoc est, humana omnia huiuscemodi sunt,
mutabilia nimirum, atque inæqualia, tu autem domine
æternus es, atque immutabilis.

Et memoriale tuum in generationem, & generationem. Hoc
est, æternum. Vel in generationem veteris populi, & in
generationem noui populi.

Tu exurgens domine misereberis Sion. Iuxta sensum qui ma-
gis præ manibus videtur esse, hæc est prophetia de ter-
restri Hierusalem, qua prædicatur quod impleto illo tem-
pore, quod à deo captiuitati Iudæorum determinatum
est, deus rursus miserebitur Sion, quando tempus diu-
næ protectionis aduenerit: tempus, inquam, quod etiam
fuerat prædictum. Et quæ sequuntur pari consequentia
intelligenda sunt: sed iuxta altiorem sensum prophetia
hæc est de noua Sion, id est, de ecclesia fidelium: vel quia
tu resurgens à mortuis misereberis ecclesie Apostolorū,
atque ei auxiliaberis.

Quia tēpus miserendi eius, quia venit tempus. Tēpus inquit
quod

quod auxilium expostulat, cum omnes iam aduersum
eam insurgant & bellum moueant.

Quoniam probauerunt serui tui lapides eius, & pulueres eius *ἐὺδοκίμησαν οἱ*
miserentur. Quia apostoli parauerunt lapides ad æd- *δοῦλοι σου*
ficationem ipsius Hierusalem, eos nimirum lapides, qui *τοὺς λίθους*
stabiliores & probatioris fuere ad religionem, & ad vir- *αὐτῆς καὶ*
tutē, & quorū mutua etiā aptitudo & conuenientia, spi- *τῆν χάριν αὐ-*
ritualis ecclesie constructionē effecit. Idem etiā apostoli *τῆς.*
cura ac studio suo digniorem reddent puluerem ipsius
Hierusalem: quippe qui infirmiores quōsque ac magis
terrenos homines, suo fouebunt auxilio.

Et timebunt gentes nomen domini. Propter signa & mira-
cula, quæ ex sola nominis Christi inuocatione fiēt in ea.

Et omnes reges gloriam tuam. Gloriam tuam, quæ nascitur
à potentia. Intelligere etiam possumus per gentes, eos fi-
deles, qui ex gentibus crediderunt, & simili modo per re-
ges eos reges qui fideles fuerunt.

Quia edificabit dominus Sion. Hoc est, vere ædificabit. *οἰκοδομήσει.*

Et videbitur in gloria sua. Videbuntur rursus in glorioso
eius aduentu, quando veniet cum potētia & gloria mul-
ta, quemadmodum ipse dixit in euangelis.

Respexit in orationem humilium. Eorum scilicet qui humi-
lia sentiunt: & veram animi humilitatem sectantur.

Et non spreuit preces eorum. Non despexit, non repulit.

Scribatur hæc in generationē alterā. Accipitur, inquit, præses *γράφεται αὐ-*
oratio, seu hic præsens psalmus, q̄ inscriptus est, oratio i- *τη.*
psi pauperi & tradat̄ in generationē alterā, hoc est, in ge-
nerationē noui populi, postquā antiquus populus, pphe-
tarū verbis, q̄ de Christo prædicta fuerāt, credere noluit.

Et populus, qui creatur, laudabit dominum. Christū dico. Po- *ὁ κτισθόμενος.*
pulus autē, qui creatur, nouus est populus, de quo dixit
Paulus: Si quis in Christo est noua creatura. Et non dixit,
qui creatus est, sed qui creatur propter credentiū incre-
mentū, quod ad ipsam vsque cōsummationem perseue-
rabit. Creari autem dixit, pro immutari. Neque enim no-
uus populus creandus erat, sed in melius immutandus.

Quoniam prospexit de excelsō sancto suo. Prospexit superius
quidē in cœlo permanens, inferne tamen in terra visus.
Propriū em̄ est iis, qui desuper p̄spiciūt, manere in alto.

& videri ab iis, qui inferius sunt. Visus est autem per incarnationem. Per excelsum autem sanctum, cœlum ipsum intelligit, vel ipsam diuinitatis celsitudinem.

Dominus de cœlo in terram aspexit. De cœlo in terram descendit. Per aspectum enim, illius aduentum denotauit.

τὸ ἀνοῦσαι.

Vt audiret gemitus compeditorum. Vt audiret, inquit gemitum quem iusti homines emittunt, pro iis qui peccatorum suorum innexi sunt cathenis.

τὸ λύσαι.

Vt solueret filios interemptorum. Atque, vt solueret à peccati vinculis, & à dæmonum seruitute, eorum filios, qui in peccatis perierant.

τὸ ἀναγγεῖλαι.

Vt annuntiaret in Sion nomen domini. Nomen nimirum patris hoc est, quod dominus deus, pater suus esset: & verus pater, atque ideo Christus etiam dicebar: manifestauit nomen tuum hominibus.

Et laudem eius in Hierusalē. Hoc est, honorē eius. Patris vero honor esse dicitur, ipsum nomen paternum. vel aliter: laudem illam intellige, qua Christus semper patrem laudabat, omnia illi perpetuo adscribens, & ab illo dicēs, se missum esse. Deinde dicit, quando hoc factum sit.

ἐν τῷ ἔπιου-
ναχθῆναι.

Dum conuenirent populi in unum, & reges vt seruirent domino. Tunc inquam cum reges & populi ad eum cōuenirēt, vt per fidem ei seruitutem, & obsequium præstaret: ei dico, qui secundum diuinitatē vere, ac proprie dominus est. Tūc etenim Christus annūciauit nomen patris in Sion, & laudem eius in Hierusalē, quādo isti omnes cōueniunt: vnde alibi consequēter ex Christi persona dicitur: in medio ecclesiæ laudabo te. Ecclesia etenim cōgregationē, & cœtū hominū significat. Per reges autem, ipsos apostolos intelligit, non solū, quia animi passiōibus, atque affectibus regnarent, & quia dominarētur dæmonibus, sed etiā quia ab vniuerso orbe supra ipsos reges honorati sunt, & quia de eis dictum est in psalmo 34. constitues eos principes super omnem terram. Cōpleta autem huiuscemodi prophetia, redit iterum propheta ad priorem consequentiā.

ἰσχύος.

Respondit ei in via fortitudinis suæ. Inops ille & pauper, de quo in inscriptiōe psalmi dictū est, respōdit, pro locutus est ei, ad quē oratio præsentis psalmi dirigitur. Respondere enim hoc in loco posuit simpliciter p̄ dicere, sicuti alias

alias sæpe ponitur apud scripturam sacrā. Per viam vero fortitudinis, illud tempus intelligit, quo vires adhuc aliquas habebat, nec dum eas amittere cœperat, tanta oppressus ac deiectus mœstitia.

Fauitatem dierum meorum annuntia mihi. Hęc similis videtur sn̄æ ei quæ habetur in psal. 38. Notum fac mihi domine finem meum, & numerum dierum meorum, quis est, vt sciā quid desit mihi. Cernens, inquit, me iam debilitatum esse, & malum hoc ingrauescere, suspicor mediū, mihi tēpus vitæ superesse, quo circa indicari mihi illud opto, vt aīæ meæ maiorē curam, ac sollicitudinē habeam. *ἐναγγεῖλαι.*

Ne educas me in dimidio dierum meorum. Educationem hoc in loco peregrinationem animæ appellauit, eductæ, scilicet, per ærem, vel eductæ à corpore. Per dimidium vero dierum, imperfectionem, hoc est, infructuositatē dierum illorum appellat, qui sibi ad ferendos virtutū fructus statuti fuerāt. Hac em̄ de causa, certi dies, vitæ hominū statuitur, vt fructus ferāt: precatur igitur nō mori in infructuositate, vt ita dicā, seu sterilitate vitæ suæ, sed diutius viuere, donec fructum aliquem adferat. Vel fortassis ita dicit, propter illud quod traditur in psalmo 54. vbi habetur, quod viri sanguinum & dolosi non dimidiabūt dies suos, vbi vide expositionem.

In generatione generatiōnū anni tui. Per generationē generationum Hebræi idem intelligunt quod perpetuo. Complicat autem propheta inter orandum etiā dogmata de deo. Tu em̄, inquit, diuinitate tua æternus es, quinimmo & supra ipsam æternitatem ac sempiternus.

Initio tu domine terram fundasti. Stabilisti, fecisti.

Et opera manuum tuarum sunt cœli. Cœli, inquit, efficaces potentie tue opus sunt. Per cœlos autem ipsum primum cœlum intellige, & firmamentum. In principio enim, inquit, fecit deus cœlum & terrā: & rursus, & vocauit deus firmamentum cœlum.

Ipsi peribunt. Immutabuntur enim vtpote creaturæ.

Tu autem permanes. Immutabilis vt creator.

Et omnes sicut vestimentū veterascent. Oēs, hoc est, vtrumque cœlū: vel ipsa terra simul cū cœlis, assiduo vsu & tēpore vestimentorū instar veterascent. Vsu enim & tem-

ἀλλήλους.

pore vestes consumuntur.

Et sicut opertoriū volues eos, & mutabūtur. Inuolues dixit, pro coerceris, & cōtrahes, quod tāta, inquit, facilitate efficiet, quanta quis opertoriū aut pallium aliquod inuoluit. His autem verbis, summā Christi potentiā, ac robur constituit. quod autem superius dixit, peribunt, nunc ait mutabuntur, exponēs nimirū, & declarās illa priora verba, & significans, q̄ ipsi etiā cœli immutabuntur, ac renouabuntur, in incorruptionē. Atq; ideo in huiusmodi sententiam Paulus dicebat, q̄ præterit figura huius mundi: & Esaias, q̄ cœlū reuoluitur, vt liber. Sunt qui dicant, ita exponendū esse hunc versiculum, q̄ sicut opertoriū, seu amictus, cōpleto vsu destinato, inuoluitur, sic etiā & cœlū, meliori vsu adueniente, in melius & ipsum mutabitur.

Tu autem idem ipse es. Immutabilis scilicet.

Et anni tui non deficient. Nam quemadmodū secundum diuinitatem cares principio, ita etiā fine. Per annos autē dei, intelligere debemus perpetuitatem diuinæ essentiz.

τὴν ἀρχὴν
γαστρὸς τῆς ἐπι-
στολῆς.

Filij seruatorū tuorum habitabunt. Seruatorū tuorum de quibus superius dictum est, quod probauerunt serui tui lapides eius, apostolorum nimirum. Filij autem apostolorū ij sunt, quos per euangelium genuerunt: qui eorum filij ideo dicuntur, quia simili morum ac dogmatum eruditione illis coniunguntur. Hi igitur habitabunt in Sion, hoc est, in ecclesia: cuius tu misertus es.

Et semen eorū in seculum dirigetur. Eorū seruatorū tuorū, vel semē filiorū seruatorū tuorū. Semen vero non secundū carnem dixit, sed secundū virtutis ac pietatis successionē. Hoc igitur semen in æternū dirigetur, & præparabitur. Portæ em̄, inquit, inferni non præualebūt aduersus eam.

Psalms ipse David.

Hic psalmus gratiarum actiones continet, quod ab eius principio facile dignoscitur.

B*enedic anima mea domino* Gratias, inquit, ei age, eum lauda, & glorifica, qui me tantis ac talibus afficit beneficiis.

Et omnia quæ intra me sunt, nomini sancto eius. Dū ait, oīa quæ intra me sunt, aīæ virtutes intelligit, cōsiderationes nimi-

nimirū, & cogitationes oēs: vel simul cum his, oīa ac singula sui corporis membra, hoc est, seipsum ex omni prorsus parte, iubet deo benedicere. Insuper & nomini sancto eius: cum hoc nomē omnes eos sanctificet, qui digne illi benedixerunt.

Benedic anima mea domino. Intētio est exhortationis, vel etiam simplex sermonis repetitio.

Et noli obliuisci omnes retributiones eius. Retributiones dixit pro beneficia: atque ita Symmachus reddidit. Nam cum à deo multa acceperimus bona, & inobedientia nostra ei reddiderimus mala, ipse tamen rursus bona nobis retribuit. deinde ipsa connumerat beneficia.

Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis. Qui in vnoquoque tuo delicto placatur, & propitius fit, si tamen singulorum delictorum pœnitentiam egeris.

Qui sanat omnes infirmitates tuas. Animæ, scilicet & corporis, quando ardenti pectore pro illis rogas.

Qui redimit de corruptione vitam tuam. Ex animæ nimirū ^{in plerisque} & corporis periculis. vel qui incorruptam vitam donat in resurrectione.

Qui coronat te in misericordia & miserationibus. Te dico qui cursum confirmaſti, & fidē seruaſti. In misericordia autem & miserationibus ideo dixit, quia nullus ex operibus suis iustificatur. Si iniquitates enim, inquit, obserua ueris domine, domine quis sustinebit: Quia apud te propitiatio est: & rursus, quia apud dominum misericordia & copiosa apud eum redemptio: & ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius. Commiscet enim deus misericordiam suam bonis operibus nostris, atque hoc pacto omnia supplet, in quibus nos deficimus.

Qui replet in bonis desiderium tuū. Hoc est, qui te bona ficientē, bonis satiat, quidā desiderium hic tale intelligendum esse dicunt, quale habuit Adam vt efficeretur deus: quod desiderium ipse Adam studuit explere in malis dum deo obediēs nō fuit: tuū vero, inquit, huiuscemodi desiderium implebit deus in bonis, propter tuā nimirū obedientiam. Horū igitur omnium donorū memor, inquit, & anima benedic deo, qui tanta in te contulit beneficia.

Renouabitur vt aquila iuuentus tua. Iuuentus, inquit, seu

adolescencia tua omnem illam senectutē depellet, omnemque illum languorem, atque infirmitatem quæ ab animi passionibus obuenerat: nec secus ea omnia depellet, atque aquilæ, veteres pennas deiiciunt. Et eodem pacto per pœnitentiam renouaberis, vt aquila renouatur, cui nouæ pennæ renascuntur.

Faciens misericordias dominus. Subintelligitur verbū, est.

Et iudicium omnibus iniuriam patientibus. Iudiciū vltionis.

Notas fecit vias suas Moysi. Per legem, quam ei mādauit. Per vias autem, diuinam volūtatem, ac mandata eius intelligit. abunde autem diximus de his in psalmo 24. ibi Vias tuas domine demonstra mihi.

Filibis Israel voluntates suas. Primum ipsi Moysi, & per illum consequenter in vniuerso populo.

Misericors & miserator dominus, longanimis & multū misericors. Hæc exposita fuerunt in psalmo 85. ibi: Et tu domine deus miserator & misericors & quæ sequuntur.

Non in finem irascetur. Cum facillime reconcilietur pœnitentibus.

Neque in seculum succensabit. Eandem sententiam repetit, sed manifestius.

Non secundum iniquitates nostras fecit nobis, neque secundum peccata nostra retribuit nobis. Veluti patiens & multum misericors. Eundem autem sermonem de diuina misericordia multipliciter reuoluit, demonstrare cupiens, q̄ summa ea in nos deus vsus est.

Quoniam secundum altitudinem cæli à terra, corroborauit misericordiam super timentes se. Quantum, inquit, est interuallum à cælo in terram, tantam stabiliuit deus ostendere misericordiam super timentes se, immensam videlicet, & quæ coniectari nō possit. hac autem comparatione propheta vsus est, cum maius aliquod interuallum non inuenisset, quo in exemplum vteretur.

Quantū distat ortus ab occidēte, longe fecit à nobis iniquitates nostras. A nobis dico, quicunq; eū timemus. Nam vbi diuinus timor adest, illis est etiam mandatorū obseruatio.

Quomodo miseretur pater filiorū, misertus est dominus timētibus se. Miseretur pater filiorū. prouidentia etenim, & curā illorum habet, & licet in aliquo delinquant, sustinet tamen,

men, admonet, exhortatur, comminatur, longanimis est, verberat, sanat, & omnia denique ad illorum eruditionem, & salutem, quàm diligentissime moderatur.

Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum. Merito sustinet ac miseretur, nouit enim figmentum nostrum debile esse atque infirmum.

Recordatus est quoniam puluis sumus. Hoc ad præcedētis dicti interpretationem consequitur. meminit, inquit, qui de puluere plasmati sumus. de puluere, inquam, qui natura sua, tenuissima quædam atque infirmissima res est. Et quod ait recordatus est, posuit, pro nouit. Nam & hoc idioma est Hebraicæ linguæ.

Homo sicut herba dies eius. Facile enim deficiunt homines, & in hac vita non diu, sed ad tempus tñ permanent.

per dies autem, vitam seu vitæ cursum intelligit. Quod si Salomon hominem magnū esse dicit, & quid venerandū ne miteris, ex duplici etenim apparatu homo confectus est, ex puluere nimirū atq; ex viuifica illa dei spiratione: vnde terrena illa corporis pars vilipenditur, alia autē spiritualis ac cœlestis magnificatur: propter animæ nimirū immortalitē. ob proprias igitur infirmitates ac labores, homo inhonoratur, idemq; ob virtutes & strenua facta habetur in honore: obseruando etenim mādata, imago dei est & hæres regni cœlorum: quæ si trāsgrediatur, & seruus statim efficitur peccati & suppliciorum reus.

Tanquā flos agri sic effloreat. Modo formosus, & pulchra specie, mox separatione animæ tabefactus, & corruptus.

Quoniam spiritus pertransiuit in illo. Quæcunque aerē, seu spiritum trahunt & remittunt, corruptibilia sunt. vel per spiritum, animā intellige, quæ in vniuersum corpus pertransit, & statuto ac determinato tempore ab eo exit.

Et nō subsistet. In præsentī scilicet vita moriens, vt hō.

Et non cognoscat amplius locum suum. Ad aliam demigrans habitationē, sed neq; ipse, inquit spiritus, hoc est, ipsa aīa simulac huius corporis vincula pertrāserit, subsistet amplius ī ipso corpore, aut illic amplius habitabit, nec cognoscat locū habitationis suæ, ipsum nimirū corpus. Nā etsi aīæ resurrectionis tpe propria corpora sint recepturæ, non tñ eadē recipient corruptioni amplius subiecta,

aut mutationibus obnoxia: vnde merito ob huiusmodi immutationem, ea amplius non cognoscent.

Misericordia autē domini à seculo in seculū super timētes eū. A præsenti seculo vsq; in futurum, hoc est, in præsenti & in futuro seculo. perpetua em̄ hic, atque illic est dei misericordia, & nunquam cessabit. nam & hic à præsentibus nos eripit periculis, & illic à suppliciis liberat æternis. est autem hæc misericordia super eos, qui timent dominū.

Ex iudicis.

Et iustitia eius in filiis filiorum. Iustitiam dixit, pro retributione bonorum operum: ad hunc enim sensum Symmachus transtulit. dicit igitur quod huiusmodi iustitia perpetua est. & quod per temporum successiones, filiis filiorum retribuet iis, inquam, filiis qui iuxta patrum viam ambulauerint. deinde eos ponit, apud quos huiusmodi iustitia reperitur.

Iis qui seruant testamentum eius. Testamentum dico diuinorum mandatorum quod disposuit pro adoptatis sibi filiis, pollicitus per illud eis hæreditatem.

78 Psalms.

Et memores sunt mandatorū ipsius, vt faciant ea. Qui, inquit, memores sunt, non vt ea sciant simpliciter, sed vt opere perficiant: filij autem filiorū, non tantum ij sunt, qui per cognationis successionem generantur, sed illi etiam, qui pietatis ac religionis hæredes sunt, ac successores.

Dominus in celo parauit thronum suum. Qui igitur illius throno assistere cupiunt cogitent cœlestia, & terrena despiciant. denotatur autem his verbis summa dei celsitudo. Et vide in secundo psalmo expositionem illius versiculi: Qui habitat in cœlis, irridebit eos.

Et regnum ipsius omnibus dominabitur. Veluti creatoris regnum: verum fidelibus, non vt inuitis dominabitur, sed vt sponte subiectis, infidelibus vero, etiam inuitis.

Benedicite domino omnes angeli eius. Cum throni cœlestis meminerit, consequenter assistentiū etiam throno, angelorum memoriam facit, exhortans illos veluti cōseruos vt communi domino benedicant, atque vt lætentur quòd tanta hominibus contulerit beneficia.

Potentes viribus. Hoc est robusti. angelorū enim virtus non senescit sed immortalis est: atque ideo virtutes, & potestates appellantur, quia potentes nimirū sunt vt perficiant

etiam quæ sibi à deo iniunguntur.

Facientes verbum eius, audiendo vocem sermonum eius. Qui diuina impletis mandata simul ac audiueritis vocem sermonum eius, quæ ab illis, scilicet audiri potest.

Benedicite domino omnes virtutes eius. Cum de angelis dixerit, nunc de aliis ordinibus dicit, de incorporeis nimirum virtutibus.

Ministri eius qui faciunt voluntatem eius. Qui in variis ordinibus ei inseruiunt: quiq; eius voluntatem perficiunt. deinde in vniuersum omnem exhortatur creaturam ad dei benedictionem, dicens.

Benedicite domino omnia opera eius. Verum quonā pacto deo benedicent, quæ irrationabilia sunt, aut inanimata: dū nimirū pro voce, aspectu vtuntur, pulchritudine, magnitudine, situ, vtilitate, atq; aliis huiusmodi, quæ oīa admirabilia sunt, sapientiamq; ac potentiā dei indicant. ab iis enim rationales creaturæ in creatoris laudē mouentur. solent etiā prophete sæpenumero ad diuinas laudes cōcinnandas, ipsam etiā irrationalem atq; inanimatā naturam aduocare, denotare volentes, q̄ rationalis creatura ad dicendas huiusmodi laudes nō sufficit: q̄ si ipsa etiam irrationalia ad diuinas laudes excitantur, quanto magis à rationabilibus creaturis deus laudandus est.

In omni loco dominationis eius, benedic anima mea domino. Verum quis nā locus est, qui non sit sub domino dei? certe nullus restat igitur vt vbicūque locorum fuerimus, illic indistincte deū laudemus. sed quid ad hæc dicent illi qui cantare nequeunt canticum domini in terra aliena, cum prophetā euangelicū cultum ac religionē introducere manifeste videatur, eumq; ipsi etiam legi præferre.

Psalmus ipsi Dauid pro mundi constitutione.

In superiori psalmo benedixit deo gratias ei agens, pro beneficiis in nos collatis, in præsenti rursus, ei benedicit, & creaturam omnem ab eo conditam admiratur.

PSALMVS CIII.

Benedic anima mea domino, domine deus meus magnificatus es vehementer. Magnus valde omnibus apparuiti, ob tuorum nimirum operum magnitudinem

& ob summam prouidentiam, quā erga creaturam tuam indefinenter ostendis.

μεγαλοπρέ-
πειαν.

Confessionem & magnificentiam induisti. Per confessionē quidem, gratiarū actiones significat, per magnificentiam vero honorem illum, qui magno atque excelso cuiquam debetur. Hæc duo, inquit tibi circumposuisti, ob magnitudinem quippe operum & creaturarum, ut dictum est, gratiæ deo iuges aguntur, quod propter humanum genus tot bona creauit: honorque ei etiam summus habetur, tanquam rerum omnium opifici.

Amictus lumine, quasi vestimento Ille, qui amictus est luce, regitur à luce. simile quiddā de deo, ipse etiam Paulus dicit, qui habitas, inquit, lucem inaccessibilem. Ex his vero docemur, deum inuisibilem esse, & intellectu humano comprehendi non posse. Huic autē versiculo non aduersatur, quod alibi propheta dixit: qui posuit tenebras latibulum suum. Quippe cum inaccessibilis lux, idē efficiat quod efficiunt tenebræ. vtrunque enim oculorū acie non admittit. quod si exterior dei lux, & qua circumdatur inaccessibilis est, quanto magis id quod in ea regitur, videri non poterit? Cæterum alij per lucem, munditiam, alij cognitionem & scientiam intellexerunt.

Extendent cælum quasi pellem. Domine, inquit, deus meus magnificatus es vehemēter: tu hæc atq; illa operatus es: tu facile cælū extendisti, nec secus, ac si quis pellē extendat. & Dauid quidē hoc pacto nos docet, quā facile deo fuerit cælum creare. Esaias autē alia quadam atque eleganti translatione vsus, illius etiā immobilitatē ac figurā demonstrauit, dicēs: qui statuit cælum quasi cameram, & si pellem pro tabernaculo intellexeris, dicemus figuram cæli hoc sermone significari. erat quippe tabernaculum instar fornicis. Dicitio autem, Extendens, quamuis presentis sit temporis, tamen pro præterito posita est. sæpe numero enim apud scripturam tēpus ponitur pro tēpore, quemadmodum etiam in sequentibus fieri videbis.

Qui regis aquis superiora eius. Qui regis, inquit, & cooperis eius cæli excelsa: ipsum scilicet secundū cælū. & diuisit, inquit, deus inter mediū aquæ quæ erat infra firmamentū, & inter mediū aquæ, quæ erat supra firmamentū.

Admi-

Admirandum est igitur, quod fluida aquæ natura contineri potuerit supra firmamentum, quod curuum est, & non effluerit. Nam & ipsum firmamentum fornicis figuram habet, quemadmodum aspectus docet.

Qui ponis nubi ascensum tuum. Qui ascendens super nubē, eaque, ut vehiculo vteris: sicuti olim in monte Sina.

et. deis dicitur.

Qui ambulat super alas ventorum. Qui alis ventorū veheris, quibus verbis denotare videtur illū ubiq; esse. Quippe cum venti, motu velocissimi sint, & citissime ab extremis terræ finibus ad alios fines perueniant, & totum orbem quasi momento circumeant.

Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignē vrentē. Illum etiam inuisibilis naturæ factorē esse prædicat. Eodem vero angelos, & spiritus, & ignis nomine appellat, ut velocem illorum motum, atque efficaciam exprimeret: vel eorum naturam etiam hoc pacto describens. Angeli etenim spiritus intellectuales sunt, & ignis quidam immaterialis.

Qui fundasti terram super stabilitatem suam. Sed quam nā intelligit terræ stabilitatem? Dic quod diuina dispositio pro stabilitate ei effecta est. super seipsam enim eā stabilivit deus.

Non inclinabitur in seculum seculi. Non peruertetur nec commouebitur aliquando.

Abyssus quasi vestimentum amictus eius. Amictus elementi eius terrestri, abyssus est: ipsa videlicet aquarū moles, quam mare appellamus: quæ instar cuiusdam vestimenti terram complectitur, atq; expanditur super eam. possunt etiam hæc prophete verba intelligi de incomprehensibilitate sapientiæ, potentiæ, ac prouidentiæ dei cuius immensitatem admiratus, dicit quod abyssus diuinæ incomprehensibilitatis, est quasi quoddam vestimentum. Nam cū omni parte deus incomprehensibilis sit, incomprehensibilitate illa veluti indumento quodam amictus esse quodammodo videtur & circumdatus.

Super montes stabunt aquæ. Aquæ, inquit, in ipsis montibus congregantur, & fontes illic scaturiunt, quanquam alioqui suapte natura ab alto soleant ad inferiora defluere, vel aliter: aquæ ac fluctus adeo in altum tollentur, ut ipsa etiā

○

montium æquent cacumina.

Ab increpatione tua fugient. Ob autoritatē & efficaciam mandatorū tuorū aquæ quæ in montibus scaturiūt, exsiccabūtur, & sublimes etiā maris fluctus cōprimētur. In crepauit em̄, inquit, dominus mare rubrū exsiccatū est.

A voce tonitruū tui formidabunt. Cōtremiscent naturali quadam ratione, vel ad vtilitatem nostram. Quod si aquæ quæ ipso etiam sensu carent, factō tonitruo formidabunt, quanto magis nobis, qui rationales sumus, id accidere debet? vt scilicet timore corripiamur.

Ascendunt montes, & descēdūt cāpi in locū quem fundasti eis. Exaltati sunt montes & depressi sunt campi in locum, quē illis stabilisti. Quod si de montiū, & camporum situ hæc intelligenda nō censeas, dici etiā potest de aquis maris, & fluctus eius ascendunt, atque extollūtur in altum, quali montes & depressi, camporū instar, humiles descēdūt: iuxta quē sensum subintelligenda est dictio, veluti.

Terminū posuisti quem non trāsgressentur. Montes, scilicet vel fluctus maris. Terminus autē iste est mandatum diuinum, quod omnia suis sedibus continet & coerct.

Neque cōuertētur operire terram. Non mutabuntur à statu to ordine, neque enim montes deuoluentur, aut fluctus terminos suos pertransibunt.

Qui emittis fontes in conuallibus. Qui fontes tribuis ad cōmodum animalium in montibus degentium.

Inter mediū montiū pertransibunt aquæ. Illuc enim pertrāseunt flumina. & deinde causam addit, dicens.

Bibent omnes fera agri. Agri, id est montis, seu saltus, neque enim frustra deus eiusmodi aquas emisit, sed per illas ignobilium etiam animalium salutem procurat.

προσδέξονται. & non προσδοκῶσιν.

Assument onagri in siti sua. Accipient has aquas ob suam sitim. est autem onager natura aridum, ac valde sitibūdū animal: quod docet Hieremias eo in loco, vbi siccitatem quādam describit, dicens inter cætera: onagri steterunt in saltibus suis, traxerunt ventum, vt animarentur.

In eis volucres cæli habitabūt. Apud aquas fluminum, & in eorum ripis habitabunt aues, quæcunque scilicet aquas incolunt.

De medio petrarum dabunt vocem. Aquæ nimirum quæ cum

cum impetu ac strepitu exeunt de petris, & suavi quodā susurro animalia ad potum vocare vidētur, ipsosque homines ad cantum, & diuinas laudes mouere: cum admirandum omnino videatur, quod ex aridissimis petris, natura huiusmodi, humida scilicet, tam copiose ac perpetuo profluat.

Qui rigas montes de cælis tuis. De nubibus scilicet. illinc enim montes irrigantur. & si montes ab eo irrigantur, consequenter & campi, & tota terra subministratis videlicet superne pluuiis & cum mensura.

A fructu operum tuorū satiabitur terra. Per terram, animalia intelligit, quæ ex terra sunt, seu quæ terram habitant: per fructus etiam operum dei omnes fructus intelligēdi sunt, non tantum ea ratione, quod illius mandato facti sunt, sed etiam, quia plantæ, quæ fructus producunt, ab eodem sunt creatæ. Quidam vero præcedētem versiculū de montibus tantummodo intelligentes, præsentem intelligūt de reliqua parte terræ, quæ irrigatur à fructu operū dei, dicentes, per fructum operū dei, hoc in loco, pluuiam intelligit tanquam fructum diuinarū administrationū quibus nubes creat. deinde addit pluuiarum vtilitatem.

Qui producis herbam pecoribus, & holus seruituti hominum. Per dictiones χέρσρον & χλόη, quæ hic in Græco habentur, non fœnū & herbā simpliciter significare voluit propheta, vt Latinus reddit interpres, sed per χέρσρον, quæ magis proprie herba dicitur, quàm fœnū, illam herbam, vt aliqui sentiunt, quæ incultis in locis nascitur, per χλόη vero illam quam nos, tamen minus proprie, vocabuli inopia holus diximus, & ex cultis percipitur locis: quorū alterā datā esse dicūt liberis pecoribus, quæ herbis vescuntur: alterū iis, quæ humano generi deseruiūt, veluti bobus, equis, ouibus, & similibus, quæ animalia propheta seruitutem hominum appellauit, & hominibus seruiunt. Alij vero per χλόη, omnem herbam intellexerunt, quæ humano vsui in cibū deseruit: qua ratione holus eam appellauimus, & per herbā, quicquid hominibus, in cibi vsu non venit. hanc igitur pecoribus productā dicit propheta, illud vero hominibus. Seruituti etiam hominū dixit, quia terra hominū vsibus inseruit, ob quos à deo fuit creata.

τὸ ἕξαγα-
γῆν.

Ad educendum panem de terra. Satiabitur, inquit, terra, ut educatur ex ea panis, quod de frumēto in terra nato cōficitur.

Et vinum letificat cor hominis. Ipsum etiam vinum terræ fructus est, & lætificat cor hominis: quippe cum & robur præstet, & sollicitudines remittat.

τὸ ἰλαρῶσαι.

Ad exhilarandum faciem in oleo. Et rursus ea ratione ut aridam antea atque asperam hominis faciem hilarem reddat, idque efficiat in oleo, quod à terræ planta producitur.

Et panis cor hominis confirmat. Vinum quidem lætificat cor, panis autem vires fatigatis præstat, & ipsius etiam terræ fructus est. omnium igitur creaturarum providentiā habuit deus, tam irrationalium, quam ratione præditarum: terramque ipsam satiauit, ut pinguefacta, opportuna omnibus alimenta tribueret & necessaria.

ἰφύτρευσαι,

Saturabuntur ligna campi. Irrigabuntur & pinguescent plātarum omnes terræ, & uniuersæ arbores.

cedri libani, quas plantaſti. Per cedros veluti insigniores arbores, cæteras etiam significauit. plantaſti autem, hoc est, è terra eduxisti mandato tuo.

Ibi passerēs nidificabunt. Ibi in plantis scilicet, & arboribus, in cedris. per passerēs simili modo omne aliud volucrum genus intellige. neque enim hominibus tantum sed ipsis etiam auibus, vtilissima fuit arborum creatio.

ἀγῆταξαι ἀν-
τὼν λαγῶ-
θῆν.

Erodij domus præcedit eas. Erodij genus est auis, quæ prima auium omnium nidum figit.

Montes excelsi ceruis, petra refugium leporibus. Vide ipsorum etiam montium ac petrarum vtilitatem & quomodo vel infirmorum etiam animantium summus opifex curam habeat. nam si montes nulli essent, nec vllæ petre defecissent, sane olim omnia quæ diximus animantia, & ab immitioribus feris fuissent consumpta.

ἐκ καρθῶν.

Pecit lunam in tempora. In tempora scilicet noctis. lunam enim & stellas in præfecturas noctis creauit, ut eam illuminarent.

Sol cognouit occasum suum. Cognouit occasum suum sol, non veluti is, qui animam aut sensum habeat, sed velut is qui diuinam determinationem non transgreditur. quocirca creatoris mandatum non secus videtur cognouisse, ac si rationem haberet. Est autem sermo hic metaphoricus, & significat

cat quod ipse etiam sol mandato dei operatur, & constitutum ab eo occasus sui ordinem obseruat.

Posuisti tenebras, & facta est nox. Determinasti, inquit, tenebras, quæ post solis, & diei lucem succedunt, & facta est nox. tenebras enim appellauit noctem.

In ipsa pertransibunt omnes fera sylua. Considera etiam noctis vtilitatem: quæ non tantum hominibus requiem adducit, & diurnis fessos laboribus fortiores reddit, sed ipsis etiam feris liberam prodeundi facultatem præstat.

Catuli leonum rugientes, ut rapiant, et querant à deo escam sibi. Catuli leonum frédentes ut rapiant, & parent sibi cibos, qui à deo eis ministrantur. ab eo etenim cunctis cibis præbetur animantibus. Qui dat enim, inquit, escam omni carni. vel ut quærant, & petant cibos à deo. Nam & multi homines sæpenuero, famis aut sitis tempore, animalia conspexerunt cælum ipsum intueri, & ineffabili quodam quasi sermone factorem suum inuocare.

ἡδὲ τὰ σὸς ὄσση

Ortus est sol & congregata sunt. & in cubilibus suis decubent. Naturali enim quodam instinctu feræ omnes cognoscere videntur illud tempus, quod eis ad perambulandum tributum est.

τα.

Exibit homo ad opus suum. Ad opus scilicet diurnum. dies namque homini, & aliis mansuetis animalibus destinata est, ne immittia simul & mitia in vnum cōueniētia, mutuo læderentur.

Et ad operationem suam usque ad vesperam. Per opus & operationem propheta etiam idem appellat. inter huiusmodi autem sermones dum potentiam dei admiratur, veluti stupore quodam correptus exclamauit, dicens.

Quam magnificata sunt opera tua domine. Valde admirabilia esse apparuerunt, alio nimirum opere ad aliud optime se habente, & omnibus in uniuersum inter se, ad uniuersum mundi perfectionem tendentibus.

Omnia in sapientia perfecisti. Cum nihil, vel minimum sit frustra aut superflue à te creatum, sed omnia rationem habeant, ob quam facta sunt. tamen si interea à nobis ea percipi non possint, veluti incomprehensibilia.

ἡ τῶν ὀσσην

Impleta est terra creatione tua. Hoc est, rebus à te creatis. *Hoc mare magnum, & spatiosum.* Ipsum etiam mare creatione tua plenum est.

ὅτι ποτὴ
ἡ τῶν ὀσσην

Ibi reptilia, quorum non est numerus. In ipso mari, inquit, nantia atque aquatilia degunt animantia, quæ numerum penè excedunt.

Animalia pusilla cum magnis. Hoc per se clarum est.

Ibi naues pertranseunt. In mari scilicet.

Διαπορεύ-
ουσαι.
ὅν ἑπλασας
εμπαιξεν
αυτων.

Draco iste quem plasmasti ad ludendum in eo. Ipsum etiã ce- te quod creasti, ad subsiliendum in mari. Draconem enim cete appellauit, veluti inter pelagi animantia vastæ cuius- dâ magnitudinis animal, quæadmodû draco iter terrena.

Omnia à te expectant, vt des eis cibum in tēpore. Omnia ani- malia, inquit, in te sperant, tamen si bruta ipsa, nulla animi ratione, cuius expertia sunt, sed naturali quodam instin- ctu id faciunt, quemadmodum supra diximus in versicu- lo: quærunt à deo escam sibi. Expectant autem vt des eis cibum, in tempore, scilicet indigentia.

Dante te eis colligent. Cibum, scilicet.

Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Per manum, tribuendi potentiam, & per bonitatem, prouidentiam intellige.

Auertente autem te faciem tuam, turbabuntur. Faciem dei, custodiam & protectionem diuinam appellat.

Auferes spiritum eorum, & deficient, et in puluerē suum con- uertentur. Auferes animam eorum, & morientur, atq; ita demum resoluti reuertentur in terram suam, à qua de- sumpti sunt. Est autem sermo de hominibus.

Emittes spiritū tuum et creabuntur. Emittes, inquit, vitalē spiritum tuum, & creabuntur iterum, resurgentes è terra. vel emittes spiritum tuum, qui per sanctū baptisma ven- turus est, & creabuntur, in nouam nimirum creaturam, atq; in nouum populum. intelligi enim hoc potest de re- surrectione à mortuis, vel de regeneratione baptismatis.

Et renouabis faciem terræ. Hoc est, pulchritudinem terræ, per quam ipsos homines intelligere possumus, vel ipsam etiam terræ elementum: quia terra tunc, vt inquit Apo- stolus, liberabitur à corruptione.

Sit gloria domini in secula. Cum alia eorū, quæ dicta sunt, iam effecerit deus, alia nunc efficiat, alia deinceps effe- cturus sit.

Latabitur dominus in operibus suis. In operibus, inquam, quæ

quæ diuinæ incarnationis gratia effecta fuerint, vel in operibus creationis mundi.

Qui respicit terram, & facit eam tremere. Terræ motu ni- mirum. Iracunde enim terrā aspicit, cum libet: quæ illius aspectum ferre non valens, contremiscit naturali, vel po- tius ineffabili quodam sensu.

Qui tangit montes & fumigant. Quemadmodum accidit in monte Sina. Tacti autem à domino montes fumigant instar herbæ, quæ igni propinquior sit facta. Illud vero animaduertendum est, ne verba illa: Qui respicit & qui tangit humano more, sed digne deo intelligamus.

Cantabo domino in vita mea. Donec vixero.

Psallam deo meo, quandiu sum. Eundem repetit sermonem clarioris intelligentiæ gratia.

Iucundum sit ei eloquium meum. Placebit ei sermo meus, quem offeram in psalmis & canticis, vel sermo meus, & conuersatio mea illi erit grata.

Ego vero letabor in domino. Quod sermo meus ac conuer- satio mea, vt diximus, ei placeat.

Deficiant peccatores à terra & iniqui ita vt non sint. Defi- ciant inquam, effecti pro peccatoribus iusti, pro iniquis æqui: ita vt amplius non sint quales fuere, sed murentur. Optat itaq; propheta, nō vt homines, sed vt vitia deleantur. Vel iniquos & peccatores, ipsos appellat dæmones, aut eos, qui immedicabili vitio laborant, quique alios, non secus ac pestis quædam inficiūt & lædunt. Illud præ- dictis addi potest, quòd quemadmodum is qui preces ad- deum fundit petēs nullos esse ægrotos, nullos pauperes, non hominum, sed ægritudinū & paupertates interitum cupit, ita & beatus David his verbis non hominum, sed vitiorum ac scelerum expetiuit interitum.

Benedic anima mea domino. Finem psalmo apponit confi- milem principio. Non me latet præterea quosdam alle- goricè hunc psalmum exposuisse: verū huiusmodi liben- ter expositionem omisi, tanquam violentam quodam- modo, & quæ non faciliè ab omnibus recipiatur.

Alleluia.

Abunde dictum est in proæmio operis de psalmis, quibus inscri- ptum est, alleluia. Significat autē hæc dictio laudate eum qui est.

vel laudate dominum. hortatur itaque nos in presenti psalmo Propheta, ut hymnos & laudes deo concinnamus. Priuatim vero multa connumerat beneficia, in priorem populum dei olim collata atque inter cetera, quomodo pro exiguo, ac tenui populo ut olim erant, amplum ac numerosissimum constituerit.

PSALMVS CIIII.

Confitemini domino & innocate nomen eius. Simile est dictum illud prophete: Confitemini ei, laudate nomen eius: quod exposuimus in psalmo 99.

Annunciate in gentibus opera eius. In psalmo 95. dicit: Annunciate in gentibus gloriam eius, idem & que dicens, quod nunc. gloria enim dei ea est quam in consequentibus declarabit.

Cantate ei & psallite ei. In prooemio operis & multis aliis in locis abunde docuimus de differentia inter canticum & psalmum, quodque sepe numero idem significant, quam huiusmodi dictiones geminatae aut inuicem coniunctae intensiorem quandam sermonis efficere soleant.

Narrate omnia mirabilia eius. In praedicto etiam psal. 95. legimus in omnibus gentibus mirabilia eius.

Laudamini in nomine sancto eius. Exultate, inquit, ac valde gloriamini in hoc Christiano nomine. Ad apostolos enim est sermo, & ad eorum successores.

Letetur cor quarentium dominum. Hoc est, inuocantium eum in auxilium. Praesto quippe eis aderit. Vel letetur cor hominum accedentium ad deum per mandatorum firmitatem quae illuc perducit. Inuenient enim eum.

Ἐπιζητεῖτε
αὐτόν.

Querite dominum, & roboramini. Constātes estote & fortes in perquirendo eum, omnemque animi molliem, ac languorem depellite.

Querite faciem eius semper. Per faciem dei, deum ipsum circumloquitur, vel diuinam indicat custodiam, ac protectionem erga homines: aut ipsum fortassis vnigenitū dei filium, Christū intelligit, qui incommutabilis est imago patris, & character substantiae eius: qui enim, inquit, vidit me, vidit & patrem meum.

Mementote mirabilium eius, quae fecit. Quando salutarem eius doctrinam annunciabitis, tunc admirabilia etiam cuncta, quae fecerit, praedicate.

Prodi

Prodigia eius, & iudicia oris eius. Repete verbū, memento. Abutitur autem hic quarto casu, pro secundo: quem loquendi modum dictio etiam Graeca seruaui. Prodigia autem ea sunt, quae à deo praeter oem naturae legē fiunt: iudicia vero ea, quae deus, data per Moysen lege, decreuit.

Semen Abraham serui eius. Vos, inquit, o semen Abraham, qui serui eius estis. Ad apostolos autem sermo est.

Filij Iacob electi eius. Apostoli nimirum, qui duobus his à deo insigniti sunt nominibus. Nam & serui ex eo videri possunt, quod dixit ad eos Christus: si ego dominus & magister laui pedes vestros, & elegi: quia idem alibi ait: non vos elegistis me, sed ego elegi vos.

Ipse dominus deus vester. Ipse scilicet Christus.

In omni terra iudicia eius. Non in Iudaea tantum, sed ubique locorum diuulgata sunt eius iudicia. Vniuerso quippe orbi sunt tradita.

Memor fuit in seculum testamenti sui. Testamenti sui, quod in seculum est, hoc est, aeterni atque incommutabilis. Incipit autē propheta ex hoc loco connumerare beneficia in Hebraeorum populum collata, & ab ipso exorditur Abraham.

Verbi quod mandauit in mille generationes. Idem repetit. Per testamentum enim & per verbum, promissionem à deo Abraham factam intelligit. Memor etiam, inquit, fuit deus sermonis quem mandauit in mille generationes, hoc est, qui ad multas nationes peruenit. Mille enim posuit pro multis, & mandauit pro pollicitus est.

Quod disposuit ad Abraham. Quod verbum scilicet.

Et iuramenti sui ad Isaac. Memor item fuit iuramenti sui, quod iurauit filio Abraham Isaac. Eadem etenim promissio filio, quae patri facta est, tam de regione, quam de multitudine seminis. Quid autem sit iuramentum dei, diximus in psalmo 88. ibi iuravi David seruo meo.

Et statuit illud Iacob in praecipuum. A deo ut ipse Iacob certus iam esset, mandatum illud dei violari non debere.

Et Israel in testamentum aeternum. Ut esset ipsi Israel incommutabile & aequum ac sempiternum testamentum.

Dicens, tibi dabo terram Chanaan. Palaestina scilicet, quam Cananei populi habitabant.

Funiculum hereditatis vestrae. Hoc est mensuram ac por-

tionem vestram.

Cum essent numero breues. Hæc, inquam, ita disposuit, & pollicitus est deus, quum adhuc pauci essent, Abraham nimirum Isaac & Iacob, atque eorum liberi.

Παροῖμος. *Paucissimi & peregrini in ea.* Quinimmo paucissimi cum essent & derelicto pauloante patrio solo, in Chanaanorū terra, veluti hospites atq; extranei morarētur. Abrahā em, vt inquit scriptura, peregrinatus est in terra Chanaā.

Et pertransierunt de gente in gentem. Per multas nationes vagati sunt, & plurimas sedes commutarunt, quæ omnia in libro Geneseos exponuntur.

Et de regno in populum alterum. Aliæ enim regiones ad regis imperium administrabantur, aliæ vero communi populorum consilio, more reipublicæ.

Non permisit hominem nocere eis. Neminem, inquit, permisit iniuria eos afficere. Pharaonē quippe ob Sarrā vxorē magnis cruciatib⁹ torfit: ipsi quoq; Abimelech Palæstino rū regi cōsimili de causa iratus, & noctu imminens, horrenda quædā cōminatus est supplicia, nisi Sarrā restitueret, illud etiā addēs, quoniā propheta est Abrahā, & si pro te orauerit, viues: ab iratis præterea atq; infensis animis Esau, & Laban, dilectū sibi protexit Iacob, multōsq; alios simili modo prohibuit, ne patriarchis iniuriam inferrent.

ἤλαυξεν. *Et redarguit pro eis reges.* Redarguit eos, confuditque ac perterrituit, cum iniusti essent, veluti Pharaonem Aegypti & Abimelech Palæstinæ reges.

Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Redarguit, inquā, eos, dicēs huiusmodi verba. Christos autē patriarchas appellauit, veluti sancto spiritu vel gratia prophetādi vnctos, pphetas vero, quia futura multa prædixerunt. Quo circa deus ipse, cū loqueretur, vt diximus, ad Abimelech, attestatus est de Abrahā, q̄ propheta esset. quod si quis dicat, verba præsentis versiculi, vt hic iacent, in libro Geneseos nō haberi, satis esse arbitramur, quòd quæ ibi dicuntur ad huiusmodi sensum tendant.

Et vocauit famem super terram. Hoc est, ordinauit, seu misit, summo ipse artificio iter præparans Iacob & filiis eius, vt descenderent in Aegyptum, quando septem fertilitatis annos, & toridem famis sustinuerunt.

Et

Et omne firmamentum panis contriuit. Esculenta omnia consumpsit, & quicquid famis solatium est, deleuit.

Misit ante eos hominem. Fecit Deus vt Ioseph præiret familiam Iacob, & impiorum fratrū malignitate ipse vsus est in bonum. vnde nefarium eorum delictum, quo ille in seruitutem actus est, Propheta hic mitiori vocabulo Dei missionem atque Apostolatū nuncupat, dicens: quòd deus eum præmiserit. Quamobrem ipse etiam Ioseph fratribus suis dicebat: in vitam misit me deus ante vos.

In seruum venundatus est Ioseph. A' fratribus venundatus est Hismaelitis. & ab Hismaelitis rursus in Aegypto Pentephre Pharaonis eunucho.

Humiliauerunt in compedibus pedes eius. Afflictus quippe fuit Ioseph à domino suo in Aegypto, missusque ab eo in carcerem.

Ferrum pertransiit anima eius. Anima eius, hoc est ipse Ioseph pertransiit ferrum. Per ferrum vero ferreum quoddam supplicij genus intelligit. vel, pertransiit ferrum, pro effugit gladium. ad ipsum enim pene gladium deuenerat.

Donec veniret verbum eius. Hoc est, donec veniret sapientia illa, qua somnia conuinctorum comitum dissoluit. vel, donec veniret consilium, quod disposuerat deus de Ioseph, volens eum & genus eius clarum, ac celebre reddere apud omnes.

Eloquium domini inflammavit eum. Græca lectio pro eloquio λέγειον habet: quæ dictio à dictione, λέξις, deducitur: quæ non verbum tantum aut sermonem, sed rationem etiam significat. vnde & λέγειον non eloquium simpliciter, sed rationale eloquium significabit. Sensus erit igitur q̄ intima illa atque innata cuique homini ratio, quam deus nobis largitus est, vt per eam rationales, & dicamur & simus, quòd hæc inquam natura homini insita rationis flammula eum in afflictionum & calamitatum fornace tentatum, constantem atque inuictum reddidit, ac veluti igne examinatum purgatissimi auri instar summa eum munditia, & puritate conspicuum demonstrauit, atque effecit, vt castitatis zelo succensus, non modo alienam vxorem non appeteret, sed vt dominæ eum etiam appetentis, laqueos, relicta veste, præterfugeret.

οὐδὲν ἄλλο
ἢ ἵνα
αὐτῷ

Misit rex, & soluit eum. Pharaon scilicet, quemadmodum in libro Geneseos omnia aperte sunt tradita.

Princeps populi & dimisit eum. Idem repetit, vt facit sexpenumero.

Constituit eum dominum domus sue, & principem omnis possessionis sue, vt erudiret principes eius sicut se ipsum, & seniores eius sapientiam doceret: Et ingressus est Israel in Aegyptum. Deo scilicet omnia hæc ita dispensante. Per modum autem compendij, breuibus verbis historiam narrat.

Et Iacob peregrinatus est in terra Cham. Idem rursus repetit. Per terram vero Cham, Aegyptum intelligit. Aegyptus enim fuit filius Cham. vnde ab vtroque eorum nomen desumpsit.

Et auxit populum suum vehementer. Deus nimirum, qui auxit populum Israel. Populum vero dei, ideo eos appellauit, quia soli Iudæi rite deum colere videbantur.

Et roborauit eum super inimicos eius. Supra Aegyptios scilicet, qui Israelitas pariter, & ipsum deum oderant.

Conuertit cor eius, vt odio haberet populum eius. Cor scilicet Pharaonis, nõ illius dico, qui amabat Ioseph, sed alterius, qui eum non nouerat. Indurauit enim, inquit, deus cor Pharaonis; hoc est, obdurari permisit: vt afflicti scilicet Israelitæ cum ardore animi ad Aegypti exitum contenderent, & acerbissimã Aegyptiorum pressuram euaderent.

Et dolum faceret in seruis eius. Vt scilicet strueret insidias Dixit enim Pharaon Aegyptiis: Ecce nunc gens ista valde multiplicatur, & inualefcit sup nos. Qua ppter vniuersos, qui ex Iudeis mares nascerentur, occidi iussit, aut necari.

Misit Moysen seruum suum. Deus scilicet misit.

Aaron, quem elegit sibi. Fratrem Moyfi.

Posuit in eis verba signorum suorum. Mandata scilicet diuina, quibus efficeret miracula. vel docuit eos causas signorum suorum, atque eorum modos. Græca enim dictio λόγος, vt diximus, non solum verba sed rationes etiam & causas significat.

Et prodigiorum suorum in terra Cham. De signis & prodigiis dictum est psalmo 77. ibi: quemadmodum posuit in Aegypto signa sua, & prodigia sua in campo Taneos: in quo psalmo etiam beneficia dei in Israeliticum populum commemorat

memorauit. quanquam illic ab exitu Aegypti tantum initium faciat, & diuerso ordine ea prosequatur.

Misit tenebras, et obscurauit. Atqui ante tenebras, alias Aegyptiis plagas intulit: sed beatus Dauid indifferenter hanc plagam primo loco commemorat: vel vt grauissimam omnium præposuit, cum lux, quæ per tenebras auferatur, rerum omnium sit pulcherrima, & hominibus maxime opportuna. In prædicto etiam psalmo 77. nullo ordine, huiusmodi plagas commemorauit, vt ibi diximus in versiculo: misit Cynomyiam.

Quoniam exacerbauerunt sermones eius. Quoniam, inquit, Aegyptij irritauerant eius mandata eo tempore, quo iusserat dimitti populum. Exacerbauerunt autem sermones dei, eis non credentes. Improprie autem atque abusive dictum est de sermonibus dei, quod exacerbauerint eos. vel aliter: per sermones eius illum significat, qui sermones protulerat. Aliqui etiam verbum exacerbauerunt, exponunt pro transgressi sunt, quod apud Hebræos aliquando huiusmodi significationem habeat. Quædam vero exemplaria negandi dictionem habent: Et non exacerbauerunt: ita vt referatur ad Moysen, & Aaron.

Conuertit aquas eorum in sanguinem, et occidit pisces eorum. Vide in prædicto psalmo, ibi: & conuertit in sanguinem flumina eorum.

Et ebulliuit terra eorum ranas. Ibi etiam de hoc dictum est. Ebulliuit autem, hoc est, repente ranas edidit. Ex aquis enim ortæ sunt ranæ, vt in Genesi legimus, quarum tanta fuit copia, vt ranarum quasi fontes emittere terra videretur: & quanquam Græca dictio ἐξείρψεν, quæ hoc in loco habetur, proprie, non tam ebullire, quam repentes edere significet, quod verbum reptili ranarum naturæ conuenientissimum fuit, tamen hoc pacto satis commode sensum reddi arbitrati sumus, postquam vnico latino verbo, vt par erat, sensum apte reddere non sperabamus.

In penetralibus regiarum ipsorum. Non tantum omnibus aliis in locis, sed in ipsis quoque regiis domibus, atque in penitioribus eorum locis, quo tutissimum solet esse confugium.

Dixit et venit Cynomyia et Scripes in omnibus finibus eorum. Illic etiam de his dictum est. ibi: misit in eos cynomyiam.

Resist pluuias eorum grandinem, ignem comburentem in terra ipsorum, & percussit vineas eorum, & ficulneas eorum, & contriuit omne lignum finium eorum: Dixit & venit locusta, et bruchus: cuius non erat numerus et comedit omnem herbam in terra eorum, et comedit omnem fructum terræ eorum: et percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum. De his etiam illic dictum est.

Et eduxit eos in argento et auro. Quod mutuo acceperant ab Ægyptiis deo id iubente, & reputatum est hoc in mercedem ministerij, quod impenderant fabricando lateres, & aliis operibus inseruendo.

Et non erat in tribubus eorum infirmus. Ea autem ratione ita à deo prouisum est, ne aliquis ob ægrotudinem in itinere relinqueretur, & quanquam Moyses id specialiter non scripserit, satis tamen ex eo intelligi potest, quod aliqui eorum ægrotasse nusquam traditur. Et fortassis beatus Dauid aliunde hoc didicit, vel aliter: qui deum sequitur, non infirmantur, quinimmo omnia possunt in Christo, qui eis vires ac robur suggerit. Potuit etiam beatus Dauid id sciuisse, ex aliquo non celebrato libro veluti ex his quos apocryphos nominant, aut ex seniorum sermone, aut etiã à diuino spiritu edoctus, à quo multa perdidit.

Latata est Ægyptus in profectiōe eorum, quia incubuit timor eorum super eos. Incubuerat timor, ob flagella à deo Ægyptiis immissa, Iudæorum gratia. Per Ægyptum autem, Ægyptios homines intelligit. Cum autem huiusmodi flagella compendio quodam percurrerit, redit rursus ad beneficia in Hebræos collata.

Expandit nubem in protectione eorum, et ignem vt luceret eis per noctem, petierunt & venit coturnix, et pane celi saturauit eos: dirupit petra, et fluxerunt aquæ, et abierunt in sicco flumina. De his omnibus etiã in prædicto psalmo dictum est. Abiisse autem dicit in sicco flumina, quia aquæ, quæ à petra manarunt, per aridas regiones deuolutæ sunt. huiusmodi vero aquæ riuulos, flumina appellauit, ob aquarum copiam.

Quoniam memor fuit verbi sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Illius nimirum promissionis, quod multiplicaturus esset semen eius, & quod daturus eis esset terram Chanaan, hoc est, Palæstinam regionem,

Et

Et eduxit populum suum in exultatione. Gaudentem scilicet, & lætantem post Ægyptiorum demersionem.

Et electos suos in lætitiâ. Eundem populum electos appellat, tanquam deo dicatum.

Et dedit illis regiones gentium, & labores populorum hereditauerunt. Gentium nimirum illarum quas iam commemorauimus. ἐκλογὸν ὁμ-
σων.

Vt custodiant iustificationes eius, & legem eius exquirat. Hæc autem fecit exhortans ad obseruationem mandatorum suorum, atque ad exquisitiōem legis suæ. Per exquisitiōnem autem, summum desiderium intellige. Nam quod quis valde desiderat, illud etiam summo studio exquirat.

Alleluia.

Hic psalmus similiter, vt proxime præcedens, mirabilia dei operanarrat, multaq; in Iudæorum populum collata à deo beneficia: rursusque summam istorum ingratiitudinem, ac malignitatem, deiq; ineffabilem longanimitatem, & misericordiam exponit: similemque priori inscriptionem sortitus est. PSAL. CV.

Confitemini domino, quoniam bonus. Gratias agite, vt alibi dictum est. vel confitemini ei peccata vestra, quoniam bonus est, iniuriarumque ac delictorum immemor, si qui ea perpetrarunt, scelus illi suum fateantur.

Quoniam in seculum misericordia eius. In præsentī seculo misericordia eius pœnitentibus præsto est, in futuro autem iudicium reseruatur: atq; ideo oportet in hoc seculo ei cōfiteri, vel quia deus semper miseretur, decet vt nos etiã semper ei confiteamur. vel in seculum misericordia eius est, quia iis qui ea digni sunt, misericordia dei semper patet.

Quis loquetur potentias domini? Hoc est, maxima ac potentissima eius beneficia quæ in populū suum cōtulit. Nemo quippe ea vnquam narrabit. ineffabilia enim sunt. vel simpliciter, potentias expone, pro magna eius opera. Deus enim noster, alibi inquit, in cælo, omnia quæcunq; voluit fecit. vel potentias eius diuinas, quas operatus est, cū versaretur in carne, ita vt sit prophetia de operibus Christi.

Auditas faciet omnes laudes eius? Quis in vnaquaque re

meritas eius laudes adnunciabit?

Beati qui custodiunt iudicium. Qui seruant legem dei, vel qui habent iudiciū ad recte iudicandum, non solum aliis, sed sibi ipsis in primis, ita vt nō permittāt ea, quę deteriora sunt insurgere aduers^o potiora neq; bonū vinci à malo.

Et faciunt iustitiam in omni tempore. In seipsis, vt dixi, & in aliis.

Memento nostri domine in beneplacito populi tui. Præuidens beatus Dauid incarnationis dispensationem, & futurum nouum populum supplicat sui tunc memoriam haberi, beneplacitum appellans huiusmodi populi electionem à deo faciendam. Memor esto, inquit, nostri, vt cum eligendo illo à te populo, nos simul coniungas. vel beneplacitum appellat bonam voluntatem, de qua angeli dicebāt: hominibus bona voluntas.

Visita nos in salutari tuo. Idem rursus repetit, petitionem suam magis intendens. In salutari, inquit, quod per te in mundo futurū est: hoc est, in incarnatione tua. Ipse enim, inquit, saluabit populum suum.

¶ idē. *Vt videamus in bonitate electorum tuorum.* Vt videamus & nos in beneficiis populi tui: ea scilicet, quę illi vident. vnde ad discipulos suos Christus dicebat: multi prophete & iusti optauerunt videre, quę vos videtis.

*¶ ὡφραυθί-
ραι.* *Vt letemur in letitia gentis tuę.* Gentis christianorum scilicet, de qua rursus angelus dixit: Ecce euangelizo vobis gaudium magnum.

*¶ ἰπαιυτί-
σθαι.* *Vt laudemur cum hereditate tuā.* Per hæc omnia supplicat communionem & participationem quandam habere in sorte atq; in hereditate noui populi: quasi & ipse beatus Dauid iam omnia crederet, quę de Christo credenda erant & magnitudine fidei iam esset insignis.

Peccauimus cum patribus nostris, inique egimus, iniustitiā fecimus. Intelligi possunt verba hæc, & quę sequuntur, prolata esse veluti in persona eorum qui ex circuncisione credituri erant in Christum, ita vt beatus Dauid reuelatiōe sancti spiritus futura prenoscens, illorum, vt diximus, personam induens, confiteatur peccata, quę ante huiusmodi fidem commiserant.

Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tuā. Nō intellexerunt

intellexerunt miracula, quę illic facta sunt.

Et non fuerunt memores multitudinis misericordię tuę. Quę in eos tunc facta est. Non intellexerūt autem, & memores non fuerunt, hoc est, omnium obliti sunt. Id vero accidit, quando appropinquantes mari rubro, viderunt post se Aegyptiorum exercitum. Tūc enim, inquit, perterriti valde, dixerunt ad Moysen: Quia sepulchra non erant in Aegypto, eduxisti nos vt occideremur in deserto. Item: dimitte nos, vt seruiamus Aegyptiis. Satius enim est eis seruire, quàm in deserto occumbere.

Et exacerbauerūt ascēdētes in mari rubro. Huiusmodi verba dicentes, irritauerūt eum secus mare rubrū, cui vicinum est desertū: vbi castrametati murmurabant, vel ascēdentes ad mare rubrum. Ascendentes autem dixit, quia Aegypti regio vnde ascēdebāt in Palæstinam humilior est.

Et saluauit eos propter nomen suum. Non conclusit eos in manus Aegyptiorum persequentium ne blasphemaretur deus, quasi infirmus esset, aut fallax. Nam alioqui ob propriam ingratitude indigni erant salute.

Vt notam faceret potentiam tuam. Vt summas, inquit, vires suas, non Hebræis tantum, aut Aegyptiis, sed omnibus etiam nationibus notas redderet.

Et increpauit mare rubrum, & exsiccatum est. Statim vt præ ^{ἔπιτιμασθαι} cepit, continuo in mari medium quoddam iter exaruit.

Et deduxit eos in abyssō, tanquam in deserto. Quasi in arido aliquo solo. In abyssō autem dixit, quod per medium maris iter facerent.

Et saluauit eos de manu inimici. Pharaonis scilicet. quędā vero exemplaria habent: de manu prosequentiis odio.

Et redemit eos de manu inimicorum. Aegyptiorum scilicet.

Et operuit aqua tribulantes eos, vnus ex eis non remansit. Aqua maris scilicet,

Et crediderunt verbo eius. Id est promissionibus diuinis.

Et laudauerunt laudem eius. Cecinerunt enim canticum pro victoria, quod mandauit illis moyses.

Accelerauerunt, obliti sunt operam eius. Cito iterum obliti ^{ἔτιχυνον} sunt beneficiorū, quę cōtulerat in eos deus. Quando scilicet esurientes & reminiscētes lebetum, carniū, & saturitatis panū, quos in Aegypto habuerāt, murmurarūt.

Non sustinuerunt consilium eius. Non expectarunt exitum diuini consilij, quo mira prouidentia, ob eorum salutem auxilium à deo serius demittebatur, & esurire permittebatur.

Et concupierunt concupiscentiam in deserto. Concupiscentiam carniū & panum, vt dictum est.

Et tentauerūt deū in inaquoso. Vide in psalmo LXXVII. ibi: exacerbauerunt in inaquoso, & tentauerunt deum in cordibus suis.

Et dedit illis petitionem ipsorum. Cibos quippe, & aquam largissime præbuit. Per petitionem vero, desiderium hic intellige. Nihil enim aperte petierūt, sed secum taciti murmurantes, ea concupiscebant.

Misit saturitatem in animas eorum. Non tenuiter eos aluit, sed ad satietatem alimentum exhibuit, pro carnibus quidem coturnices, & pro panibus manna: aquam præterea, tum eam, quæ ex amara dulcis effecta est, tum eam quæ in Marathe petra defluxit.

Et irritauerūt Moysen in castris. Dathan nimirum & Abyron, qui restituerunt ei, vt in libro Numerorum traditur.

Aaron sanctū domini. Sanctificatū & dedicatū deo. Irritauerunt autē eū Core, & alij ambientes fungi sacerdotio.

Sperta est terra, & deglutit Dathan. Eum quippe viuum absorbit.

Et operuit super congregationem Abyron. Et operuit congregationem ipsius Abyron. Superflua enim est præpositio, super. In Numerorum autem libro ipsum Dathan, pariter & Abyron congregationemque & ciumenta eorum & tabernacula, & omnia denique eorum bona vnà absorpta fuisse scriptum est: quæ beatus Dauid disunxisse arbitror, vt eorum calamitatem magis amplificaret.

Et exarsit ignis in congregatione eorum. In congregatione Core scilicet & complicum. ignis enim egressus à domino, incendit c. l. viros, qui offerebant incensum.

Flamma combussit peccatores. Superius commemoratos: atque hoc, quia indigne sacerdotiū arripere conabatur.

Et fecerūt vitulū in Choreb. Vt traditur in Exodo, Ordine autē historie propheta nullū seruauit, sed oīa antiqui illius populi scelera, atque impietates, vt sese offerebāt narrauit.

Et adorauerunt sculptile. Ipsum, scilicet, vitulum.

Et

Et commutauerunt gloriam eius in similitudinem vituli comedentis fenum. Commutauerūt honorē dei in similitudinē vituli, hoc est, in simulachrū atque in idolum vituli. Addidit autē comedentis fenum seu herbam, vt græca dictio *χρότος* verius significat, carpēs Iudæorū amentiam, qui irrationalia colerēt animatiam, cū ipsi ratione præditi viderētur. Quædam vero exemplaria habent gloriam suam, ita vt gloria eorum intelligatur deus esse, qui per beneficia superius cōnumerata, eos glorificauerat: vt sit sensus, quod verum deū deserentes, loco eius assumpserāt vituli simulachrū.

Obliti sunt dei, qui saluauit eos, qui fecit magnifica in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro, & dixit, vt exterminaret eos. Dixit enim deus ad Moysen: dimitte me & indignatus conteram eos.

Nisi Moyses electus eius stetisset in cōfractioe in cōspectu eius, vt auerteret irā eius, vt exterminaret eos. Quando scilicet placaturus dñm dicebat: precor dñe peccauit populus hic peccatū grāde, & fecit sibi deos aureos, & nūc, si quidem dimittis eis peccatū, dimitte: si min⁹ dele me de libro, quē scripsisti. Et aliqui dicūt q̄ licet scriptura de vno tantum vitulo loquatur, q̄ tamen plures tūc vitulos confecerāt: quodq̄, ideo Hebræi dicebāt: hi sunt dij tui Israel, qui deduxerūt te de terra Ægypti: & Moyses aureos etiā deos dixit, vt dictum est. Alij vero pluralem numerum positum etiam dicūt pro singulari, more Hebraici idiomatis.

Et spreuerūt terrā desiderabilem. Promissam regionē spreuerunt. quāuis optima esset, vt in libro Numerorū legitur. Deinde narrat, quo pacto eā spreuerint. Verū dices, nō spreuisse eos hāc terrā, quinimmo admiratos esse, sed propheta intelligit, q̄ dū molles ac lāguidi fuere, & laborare noluerunt vt illā reciperent, spreuisse eā videantur.

Non crediderunt verbo eius. Quod daturus eam esset populo, quemadmodum promiserat.

Et murmurauerūt in tabernaculis suis. Oīs eīm, inquit, congregatio dedit vocē, & flebat popul⁹ nocte illa, & murmurabāt quō. s. exploratores reuersi sūt: & adnūciarūt q̄ potētissimi essent illi populi, q̄ pmissionis terrā incolerent.

Nō exaudierūt vocē domini. Vocē illā. s. qua dixerat daturū se eis illam terrā. Huiusmodi quippe voci nō crediderūt.

Et eleuauit manum suam super eos. Mouit manum suam super eos, hoc est, puniendi ac castigandi potentia in eos commotus est.

Vt destrueret eos in deserto. Vt eos scilicet occideret.

καταβαλῶν Vt constitueret semen eorum in gentibus. Vt plantaret filios eorum in terra gentium: Chanaanorum scilicet & aliorum populorum. Dixit enim, inquit, dominus ad Moysen, omnes viri, qui iam decies tentauerunt me, & non audierunt vocem meam, certe non videbunt terram, quam iuravi patribus eorum, sed filij eorum, qui sunt mecum hic.

Et dispergeret eos in regionibus. Prædictarum gentium.

Et imitati sunt Beelphegor. Beelphegor Moabitarum seu Madianitarum idolo, imitasse sese Iudei ac dicasse uisunt, dum solenes ac festiuos ei dies celebraret, ut in numerorum libro traditur, quando Moabitarum puellarum pulchritudine deliniti, persuasi sunt, ut illorum colerent simulachra.

Et comederunt sacrificia mortuorum. Mortua appellat idola tamquam que sine sensu sunt, & sine aliqua operandi potestate.

Et irritauerunt eum in adinventionibus suis. In huiusmodi eorum operibus.

Et multiplicata est in eis ruina. Multi quippe eorum perierunt.

Et stetit Phinees & placauit, & cessauit irascitio. Surrexit de media congregatione, & placauit deum, quando accepto iaculo Israelitam virum unam cum Madianitide muliere transfixit: quam ob causam cessauit ira dei: id est populi ruina. Erat autem Phinees filius Eleazari, filij Aaron.

Et reputatum est ei ad iustitiam. Hoc est in virtutem. Atque ideo premium a deo ei & semini eius datum est, sacerdotium æternum.

In generationem & generationem usque in seculum. Perpetuo quippe ab omnibus laudatur, pro illata illa nece, quam religionis ac pietatis zelo patravit.

ἐνεμάθη. Et irritauerunt eum ad aquas contradictionis. In deserto Cades. Illic enim populus sitim perpeti ægre tulit, quo circa murmurauit, & contradixit: unde aqua, quæ de petra illa effluxit contradictionis aqua appellata est.

Et afflictus est Moyses propter eos. A deo enim iussus est accipere virgam suam & congregare populum, petramque; alioqui, quod illic erat, & iubere, ut aquam daret. Accepta itaque Moyses virga

virga, & congregato populo, dixit: Audite me, o increduli, numquid ex hac petra educemus vobis aquam? deinde virga petram bis percussit, & emanauit aqua. quia igitur non allocutus est Moyses petram, ut iusserat deus in gloriam suam, sed pusillanimitate ductus, ad populum cum indignatione verba direxit, idcirco afflictus est a deo, qui ei postmodum, ac fratri Aaron dixit: quia non credidistis mihi, ut sanctificaretis me coram filiis Israel, propterea non inducetur vos congregationem hanc in terram, quam dedi vobis. Sanctificaretis enim dixit, pro glorificaretis.

Quia exacerbauerunt spiritum eius. Animum Moysi Israelitarum exacerbauerunt, murmurantes & maledicentes ei. Docemur autem his verbis, quemadmodum ipse etiam Moyses, angustiis pressus, pusillanimis effectus est.

Et distinxit in labijs suis. Ambiguo quippe ac flexiloquo sermone locutus est, hæsitans, an aqua flueret. Puto etenim quod ob frequenter Iudeorum ingrattudines aduersus deum, qui tanta eis præstiterat beneficia, suspicatus sit Moyses, aquas emanaturas non esse.

Non exterminauerunt gentes, quas dixit illis. Hoc traditur in libro Iudicum.

Et commixti sunt in gentibus, & didicerunt opera eorum, & seruiuerunt sculptilibus eorum. Opera iniqua, nimirum, & impia. vide in psalmo 77. ibi: Et auersi sunt, & spreuerunt quem admodum & patres eorum.

Et factum est illis in scandalum. Hoc quod seruiuerint sculptilibus factum est eis in impedimentum diuinæ protectionis, in offendiculumque, & in ruinam.

Et immolauerunt filios suos, & filias suas demoniis, & effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum & filiarum, quas immolauerunt sculptilibus chanaan. Veluti eos fecisse par est, qui opera gentium didicerant. Gentes enim aliquando olim hæc agebant.

Et infecta est terra in sanguinibus, & contaminata est in operibus eorum. Contaminata hoc in loco idem est, quod cæde infecta.

Et fornicati sunt in adinventionibus suis. Recedentes enim a deo demonibus adhæserunt, quod delictum prophetæ, adulterium, aut fornicationem appellant. Intelligi etiam possunt hæc verba de eorum intemperantia.

Et iratus est furore dominus in populum suum, & abominatus est hereditatem suam: & tradidit eos in manus gentium. Quemadmodum Iudicum liber docet.

Et dominati sunt eorum ij, qui oderant eos, & tribulauerunt eos, inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum, saepe liberauit eos, ipsi autem exacerbauerunt eum in consilio suo. Maligna quippe, atque ingrata mente sua deum prouocauerunt.

Et humiliati sunt in iniquitatibus suis. Deciderunt enim ab adeptis viribus, infirmique, ac debiles effecti sunt.

Et vidit dominus cum tribularentur, dum exaudiuit orationem eorum, & memor fuit testamenti sui. Testamenti, inquam, ad Abraham, Isaac, & Iacob.

Et pœnituit eum secundum multitudinem misericordiae suae. Cōmutauit enim iram in misericordiam. est etenim valde misericors.

Et dedit eos in misericordias. Eorum misertus est.

In conspectu omnium, qui ceperant eos. Adeo palam atque a deo manifeste eorum misertus est, vt omnes qui fecerant eos captiuos, perspicue id cognouerint. Variæ enim gentes, variis temporibus eos in seruitutem redegerunt, quæ admodum in prædicto Iudicū libro traditur. Factū: est autē hoc tēpore Cyri, Darij, & Artaxerxis, vt Esdras scribit.

Saluos fac nos domine deus noster. Iterum ad preces recurrit.

Et congrega nos de nationibus. Puto petitionem hanc pro ferri ex persona Ecclesie, quæ de gentibus congregata est: vel forte ex persona Iudæorum, qui post Babylonicā captiuitatem dispersi sunt.

Vt confiteamur nomini tuo sancto. Vt gratias tibi agam⁹, tãquam saluatori ac liberatori nostro.

Et gloriemur in laude tua. Magnum etenim quid est, deū laudare. vera etiam, ac summa gloriatio est omnibus, qui eum laudant: ea ratione videlicet, quod digni effecti sunt tanto ministerio.

Benedictus deus Israel, a seculo & vsque in seculum. Benedictus enim semper est, & laudandus.

Et dicet omnis populus, fiat fiat. Dicet omnis populus: Benedictus domin⁹: vel dicet omnis populus, fiat, inquam, fiat benedictus dominus.

Cum

Alleluia.

Cum hic psalmus simili modo beneficia dei narret in humanum genus collata, eandem merito cum præcedentibus psalmis inscriptionem sortitus est. PSALMVS CVI.

Confitemini domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia. Eisdē verbis propheta in præcedēti psalmo exorsus est.

Dicant qui redempti sunt à domino. Dicant, inquam, quod bonus est, & quæ sequuntur.

Quos redemit de manu inimici. Diaboli scilicet, est enim sermo de fidelibus Christianis, quāquā Iudæi cōtēdant psalmum hunc intelligi debere de iis qui ex Babylonica captiuitate reuocati sunt in patriam, quædā vero exēplaria habent, de manu inimicorū, hoc est, de potestate dæmonū.

Et de regionibus congregauit eos. De regionibus gentium congregatos, in vnā ecclesiam, atq; in vnicā fidem coniunxit.

A solis ortu, & occasu: ab Aquilone, & mari. Ex quatuor enim mundi partibus in vnum congregati sunt: quia in omnem terram exiuit sonus Apostolorum, & in fines orbis terræ verba eorum.

Errauerunt in solitudine, in inaquoso. Errabant olim gentes omnes ambulantes in conuersatione quadam deserta solitariaque ac viduata virtutum fructibus, & omni sacre doctrinæ potu prorsus carente.

Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt. Ciuitas habitaculi proprie cœlum est: cuius viam nō inuenerant, veluti erabundi: vel ipsa etiam cognitio dei, virtusque & religio. Esurientes, & sitientes. Erant scilicet, neque enim cognitio nem dei aut doctrinam vllam habebant, qua cibum, aut potum animabus suis præstarent.

Anima eorum in ipsis defecit. In peccatis nimirum cōtrita, atque ideo etiam effecta debilis, & infirma.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularētur. Clamabāt prophete ad dominum, salutem ac redemptionem gentium optantes: ipsique angeli pariter, qui vniuersis sortitō nationibus præiunt.

Et de omnibus necessitatibus eorum eripuit eos. De multiplici, scilicet dæmonum tyrannide.

Et deducit eos in viam rectam. Quæ ad cœlum ducit, quæ

antea non inuenerunt, cum in errore degerent: incarnatus vero deus docuit eos omnem veritatem.

κατοικηθήσεται ἐν αὐτῇ.
Ut irent in ciuitatem habitaculi. De qua paulo superius diximus.

Confiteantur domino misericordias eius. Adnunciēt, inquit, misericordias dei erga se.

Et mirabilia eius filiis hominum. Et narrent, inquit, filiis hominum id nesciētibus, mirabilia dei opera in eos, seu propter eos facta.

Quia satiavit animam inanem. Vacuas ac esurientes animas diuino pane impleuit, potūque viuifico, euangelica nimirum doctrina.

Et animā esurientē satiavit bonis. Idem repetit aliis verbis.

Sedentes in tenebris, & umbra mortis. Hoc est in tenebris erroris. Error etenim umbra est: atque imago corporeæ huius mortis, dum à vera ac perpetua cœlesti vita nos se parat, quemadmodum illa à præsentī.

Vinctos in mēdicitate & ferro. In mēdicitate, hoc est, īopia virtutū, in forti præterea ac graui cathena peccatorū. cathenis em̄, īquit, peccatorū lūorū vnusquisq; cōstrīgitur.

Quia exacerbauerunt eloquia dei. Hoc est, deum ipsum loquentem de eorum salute, loquentem, inquam, per eam rationem, quæ omnibus hominibus insita est, vel per legem datam per prophetas, per beneficia, per minas, per plagas, & per cætera omnia quibus, vt inquit Gregorius theologus, studuit deus vitia hominum contere.

Et consilium altissimi irritauerunt. Ipsum, scilicet altissimū, eorum saluti consulentem. Per eloquia enim dei, & per consilium altissimi, deum ipsum circumloquitur.

Et humiliatum est in laboribus cor eorum. Afflicta est misericordis anima eorum in malis & peccatis.

Infirmati sunt, & non erat, qui adiuuaret. Qui eriperet eos à tyrannide diaboli.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum saluauit eos. Hæc verba, quæ propheta diuinorum beneficiorum magnitudinem exprimere satagens, in præsentī psalmo sæpius, hoc est, quater repetit, iam à nobis superius exposita sunt.

Et educit eos de tenebris, & umbra mortis. Atq; hæc verba etiam

etiam superius exposuimus.

Et vincula eorū dirupit. Vincula videlicet peccati, quibus dæmon eos inuoluerat, vel vincula seruitutis dæmonū.

Confiteantur domino misericordias eius, & mirabilia eius filiis hominum. Hæc verba, quæ vt sermonem de gratiarum actionibus intensiorem redderet, simili modo à Propheeta quater in hoc psalmo de industria repetuntur, paulo superius à nobis satis declarata sunt.

Quia contriuit portas æreas. Occlusas diu olim, & valide obfirmatas inferni ianuas infregit dominus, quando illic descendens carceri emancipatos patres eripuit.

Et vectes ferreos cōfregit. Vectes inquam hmōi portarū, per portas etiā æreas, & p vectes ferreos intelligere possumus significari, quàm difficile esset euadere loca illa.

Adiuuit eos in via iniquitatis eorum. Hoc est, cum adhuc in iniquis, ac prauis eorum operibus, perseuerando procederent.

Propter iniquitates enim suas humiliati sunt. Valde enim afflicti sunt, ob quod misericordia & auxilio diuino dignos se ostenderunt.

Omnem cibum abominata est anima eorum. Omnē inquam cibū animæ rationabilē & oēm doctrinā, adeo enim deprauatis erāt animis, vt ipsa etiā gētiliū studia fastidiret.

Et appropinquarunt vsque ad portas mortis. Mortē animæ intelligit, quæ perpetuis suppliciis hominem obnoxium reddit. per portas autem mortis, magna ac grauiam nuncupat delicta, quæ morti hominem addicunt, vel ipsam circumloquitur mortem. est autem sermo de fidelibus.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum saluauit eos. Dictum est superius.

Misit verbum suum, & sanauit eos. His verbis personarum distinctio in diuinitate demonstratur, dum dicitur: misit verbum suū, hoc est, filium suum. neq; enim dicere possumus missum, nisi missi persona subsistat, & viuat. vnde cōsona prophetæ nostro dominus loquens, dicebat: q̄ pater eum misit. hoc igitur verbū quod à patre missum est, omnem languorem atque omnē infirmitatem sanauit.

Et eripuit eos de corruptionibus eorum. Hoc est, à peccatis.

Confiteantur domino misericordias eius, & mirabilia eius filiis

ἐκ τῆς ἀποκατάστασης

hominum. De his verbis superius dictum est.

Et sacrificent ei sacrificium laudis. Sacrificium, inquam rationabile, atque euangelicum, laudantes, benedicentes, & gratias agentes.

Et adnuncient opera eius in exultatione. Scientes ignorantes adnunciant, senes iunioribus. per opera autem dei, illius beneficia, misericordiam & incarnationem intellige, & cetera omnia, quæ ad salutarem dispensationem pertinent.

Qui descendunt in mare nauibus, facientes operationem in aquis multis, ipsi viderunt opera domini. Sermo est de apostolis, qui antea piscatores fuere: qui in mare nauibus descenderunt, & piscatorum munus in aquis maris exercentes, precipue, ac supra omnes, viderunt opera domini nostri Iesu Christi.

Et mirabilia eius in profundo. Sed quæ nam sint hæc mirabilia, audi ex sequentibus.

Dixit, & stetit spiritus procellæ, & exaltati sunt fluctus eius. Dixit & surrexit procella. facta est enim, inquit, tempestas veti magna, & fluctus irruebant in nauim, ita ut operiretur.

Ascendunt usque ad caelos, & descendunt usque in abyssos. Fluctus maris qui tempore illius procellæ excitati sunt, tollebantur modo quasi in caelos, modo autem in ima descendentibus: quemadmodum in huiusmodi fluctuationibus, atque atrocibus tempestatibus fieri solet. Est autem sermo hyperbolicus, quo loquendi modo sæpenumero scriptura utitur: ut illud est, super niuem dealbabuntur. ite illud: ciuitates munitæ erant usque ad caelum, & cetera huiusmodi.

Anima eorum in malis tabescebat. In timore atque in periculis defecerat. ipse enim dominus dormiebat, Apostoli vero accedentes excitauerunt eum dicentes: domine salua nos, quia perimus.

Turbati sunt, & commoti sunt sicut ebrius. Commoti sunt in precordiis suis: quæquam ebrius quidem à vino commouetur, Apostoli vero timore perturbati sunt.

Et omnis sapientia eorum deuorata est. Sapientia, hoc est, peritia remigandi, tunc omnis defecerat.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur. Dum tempestate agitantur, ut diximus.

Et de omnibus necessitatibus eorum eduxit eos. Ex timore illo videlicet, atque ex piculo. deinde, quo pacto id factum fuerit narrat.

Et

Et mandauit procellæ, & stetit in auram, & siluerunt fluctus eius. Increpauit enim, inquit dominus ventos, & mare: & facta est tranquillitas magna. aura quippe, mitis ac placida est, & tranquilla quædam spiratio.

Et letati sunt, quonia qui uerunt. Vastissimi, scilicet illi fluctus.

Et deduxit eos in portum voluntatis suæ. Per portum diuina mandata intellige, quæ illic commorantem ab omni animæ naufragio tutum seruant.

Confiteantur domino misericordias eius, & mirabilia eius filiis hominum. Hæc omnia Apostoli adnunciabant.

Extollent eum in ecclesia populorum. In nationum omnium congregatione.

Et in cathedra seniorum laudent eum. Eorum scilicet, qui ceteris in concilio supereminent.

Posuisti flumina in desertum. Græcos & gentiles, scilicet qui cum eloquentiæ quasi fluminibus, & omnis generis disciplinis redundarent, omni demum sapientia deserti esse uisi sunt, cum illiterati ac piscatores homines eos represserint.

Et exitus aquarum in sitim. Dum huiusmodi studiorum redundantiam ariditate damnauit.

Terram fructiferam in salsuginem, à malitia habitatum in ea. Iudæa regio quæ prophetis, quasi speciosissimis fructibus, olim referta erat, in omnimodam sterilitatem uersa est salsuginosa enim humus, est frugibus prorsus infœcunda: incolarum autem vitio, id effectum est, ut scilicet eiusmodi viros, ea terra amplius non produceret.

Posuit desertum in stagna aquarum. Ecclesiam de gentibus congregatam, quæ prius virtutum frugibus vacua erat, sacri baptismatis fluentis esse fecit irriguam, quæ abunde adeo effluerunt, ut ingentis stagni speciem præ se tulerint.

Et terram inaquosam in exitus aquarum. Eandem ecclesiam fidelium, quæ antea inaquosa fuerat, & arida, diuini que uerbi inops, effecit, ut uitæ dogmata scaturiret.

Et collocavit illic esurientes. Eos qui spirituali cibo diu olim caruerant.

Et constituit ciuitates habitaculi. Habitatiois, inquam, spiritualis. intelligit autem varias ac particulares ecclesias fidelium, quæ per uniuersum orbem constitutæ sunt, tam aperte ad eum omnia prædicat.

Et seminauerunt agros. Euangelicæ prædicationis semine seminarunt apostoli hominum animas, quæ antea agrestes erant atque incultæ.

Et plantauerunt vineas. Rursus per vineas, animas fidelium intelligit, ferentes virtutum racemos.

Et fecerunt fructum germinis. Germinis, inquam, mystici, Christo domino oblatis, eumque lætificantis.

Et benedixit eis. Ait enim Lucas de apostolis, qui extollens dominus manus suas benedixit eis. manifestum est igitur, quod propter apostolos, & eorum successores hoc dictum est.

Et multiplicati sunt valde. Nam ex duodecim, & septuaginta viris, in numerosissimum populum propagati sunt.

Et pecora eorum non sunt minorata. Per pecora eos intellige, qui inter Christianos simpliciores sunt, nec tam solerti ingenio sunt præditi. vel aliter: pecora apostolorum, discipuli eorum sunt, qui instar pecorum eos sequuntur, quocumque duxerint, quique; veluti rationales oues cibum ab eis capiunt & numerosissimi etiam fuerunt, cum autem Ecclesiæ augmenta prædixerit. futuras etiam illius persecutiones, & calamitates adnunciat.

Et pauci facti sunt, & afflicti sunt, à tribulatione malorum & dolore. Pauci facti sunt fideles, cum multa millia eorum pro Christo variis cruciatibus interierint. afflicti autem sunt à tribulatione tentationum & dolore, dum presentibus bonis spoliati, expulsi, verberati, atque; innumerabilia passi sunt.

Effusa est contemptio super principes eorum. Per principes, fidelium reges ac duces illos intelligit, quibus suberant, & à quibus multas persecutiones sustinuerunt: qui principes, tanquam inutiles, à Christo contempti sunt.

Et errare fecit eos in inuio, & non in via. Seduci eos permittit, tanquam immedicabiles. Est autem modus hic loquendi frequens apud scripturam, ut facere quempiam dicat, qui permittit. Inuium vero & sine via appellat, peruersa atque impia eorum dogmata.

Et adiunxit pauperem ex inopia. Populum, qui pauper erat adiunxit, ex inopia, quæ est propter Christum.

Et posuit quasi oues familias. Eas quippe, ut proprias oues, in ordinem redegit. per familias autem, quas iuxta Græci nominis significationem, parentelas quis melius dixerit, vniuersas

uersas Ecclesiarum congregationes intelligit, tum propter cognationem fidei, tum quia vnum Christum verum patrem familias habent: qui & pastor bonus appellatur, & animam suam posuit pro ouibus.

Videbunt recti, & lætabuntur. Fideles, qui per rectam viam semper incedunt, videbunt ea, quæ superius dicta sunt.

Et omnis iniquitas obturabit os suum. Dilatata nimirum prædicatione ad ipsos usque Reges. per iniquitatem autem iniquos ipsos homines intelligit.

Quis sapiens & custodiet hæc? & intelligent misericordias domini. Quis sapiens erit, & obseruabit hæc, credens quod futura sint? & intelligent misericordias domini, hoc est, cognoscent hæc, vbi finem habuerint.

Canticum psalmi ipsi David.

Tituli huius ratio, in proemio operis, & alibi etiam explicata est.

PSALMVS CVII.

Paratum cor meum deus, paratum cor meum. Cantabo & psallam in gloria mea. Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara. exurgam diluculo, confitebor tibi in populis domine, psallam tibi in nationibus, quoniam magna est supra celos misericordia tua, & usque ad nubes veritas tua. Exaltare super celos deus, & super omnem terram gloria tua. Hæc omnia eodem ordine habentur in psal. 56. vbi ea exposuimus. idem enim significat magna est supra cælos: quod magnificata est usque ad cælos. illa autem verba: exurge gloria mea: item illa: exurgam diluculo: intelligi possunt de resurrectione domini: ipso scilicet David aliud supplicante, & Christo aliud promittente, & certum etiam resurrectionis suæ tempus præsignante. profundo quippe diluculo surrexit, ut Lucas tradit. Gloriam vero suam beatus David Christum appellat, veluti, qui ex eius semine nasciturus erat, & summam ei gloriam paraturus.

Ut liberentur dilecti tui. Nouus populus nimirum. cum dilexisset enim, inquit, suos Iesus in mundo. in finem dilexit eos.

Saluum fac dextera tua, & exaudi me, Deus locutus est in sancto suo. exaltabor, & diuisam Sicimam, & vallē tabernaculorum

dimetiatur, me⁹ est Galaad, & meus est Manasses, & Ephraim de-
fensio capitis mei: Iudas rex meus, Moab lebes spei meae. In Idu-
maea immitia calciamentu meum. mihi alienigenae subditi sunt.
Quis deducet me in civitate munita: quis deducet me usque in I-
dumaea? Nonne tu deus qui repulisti nos? Et non egredieris in virtu-
tibus nostris. Da nobis auxilium de tribulatione, & vana sal⁹ homi-
nis. In deo faciem⁹ virtute, & ipse ad nihilu deducet inimicos no-
stros. Haec omnia etiam eodem ordine reperies, in psalmo 59.
ubi ea exposuimus. Et licet in aliquibus dictionibus mo-
dicum quid haec ab illis differant, eundem tamen sensum
habent. Nec admireris, si eadem verba, atque eandem sen-
tentias Propheta saepius repetit in aliis psalmis, cum hic
mos apud Hebraeos habeatur, & apud Prophetas praecipue.

In finem ipsi David.

De hac inscriptione saepe alibi dictum est. Illud animadverten-
dum est, quod Propheta in hoc psalmo imprecantis quidem perso-
nam induere videtur, re vera tamen Prophetiam eorum contexit
quae proditorem Iudam, atque eius complices manebat. Etenim
hic dicendi modus frequens in prophetis, & plurima exempla apud
scripturam inueniri possunt. Unde & Iesus Nave duodecim trib⁹
diuidens, quando in terram promissionis ingressi sunt, visus est in-
su dei quibusdam benedicere, & quibusdam mala imprecari.
Benedictiones autem illae & maledictiones, futurorum prophetiarum
continebant.

P S A L M V S C V I I I.

DEUS laudem meam ne tacueris. Praesentem psalmu
in persona Christi supplicantis credimus fuisse
conscriptum: qui cum hominis persona induit
set omnium hominum more, diutius etiam vive-
re cupiebat. Deus igitur alloqui introducit Christus in
hoc psalmo & dicere: noli deus extinguere aut silentio tra-
dere laudem illam, quae propter me filium tuu tibi iugi-
ter offertur ab iis, qui mirabilia opera mea inspicientes sum-
mis te propterea glorificat laudibus. Vel noli deus extin-
guere laudem mea, qua assidue te laudo. Quaecunq; enim
operor, tibi adscribo, atq; in gloriam tua efficio. Silentio
itaq; non praeteras preces meas, quas cum laude offero.

Quia

Quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est. Peccato-
rem & dolosum, Iudam intellige, qui os suu aduersus sal-
uatorem aperuit, quando cum principibus sacerdotum,
& senioribus populi locutus est, ut Christum proderet.

Locuti sunt aduersum me lingua dolosa. Iudas nimirum &
principes sacerdotum, ac seniores populi, dolos, atq; infi-
dias aduersum me simul struentes.

Et sermonibus odij circumdederunt me. Plena odio in me ver-
ba vomentes, saepenumero enim Iudaei, qui Christo cir-
cum aderant, huiusmodi sermones proferebant, summo
studio contententes, ut ei aliquo pacto detraheret: quip-
pe, qui aut expresse contumelia eum afficiebant, aut per-
uerse interrogabant.

Et impugnaverunt me gratis. Hoc est temere, & absq; vlla causa.

Pro eo, ut me diligere, detrahebant mihi. Cum diligere me
debuissent, qui assidue verbo & opere beneficia in eos con-
tuleram, hi contra, deridebant me, seductorem, iniquum,
& deo aduersarium appellantes.

Ego autem orabam. Orabam pro eis. In Euangelis quippe
orari iussit Christus pro calumniantibus, & pro perse-
quentibus. Vel orabam inuocans auxilium tuum. Saepe-
numero enim orasse eum ad patrem, ibidem legimus.

Et posuerunt aduersum me mala pro bonis. Ipsi, inquit, con-
tra operati sunt in me mala, pro beneficiis a me in eos
collatis.

Et odium pro dilectione mea. Pro dilectione, qua eos pro-
sequebar.

Constitu super eum peccatorem. Verbum constitue, & alia
verba imperatiui & optatiui modi, quae sequuntur, quan-
quam sub eiusmodi figura loquendi sint posita, habet ta-
men significationem futuri temporis, ac si dixisset: consti-
tuet, stabit, exhibit, & sic de singulis. Constitu, inquit, dia-
bolum super Iudam. Intrauit enim, ut legimus in Euange-
lio, in eum Sathanas. Constitu vero posuit, pro permit-
te constitui, iuxta peculiare illud scripturae idioma, de quo
saepe diximus.

Et diabolus stet a dextris eius. Hoc est, fiet ei Sathanas fa-
miliaris. Solent enim familiares ac domestici alicui stare ei-

dextris, Atq; ideo iustis deus dextram regionē in futuro iudicio assignauit. Et aliter: diabolus stabit à dextriseius, dexteras illius operationes rapiens. Quod si apud Zachariam prophetam scriptum legimus, de Iesu magno pontifice, quòd diabolus steterit à dextris eius; animaduertē dum est, illic addi causam, vt aduersaretur ei. stetit enim à dextris eius, vt bona, ac dextera illius opera impugneret.

Cum iudicetur, exeat condemnatus. Cū à morsu proprię cōscientiæ condemnatus fuerit, exhibit de Iudæorum concilio condemnatus. pœnitentia enim ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotū & senioribus, dicēs: peccaui tradens sanguinē innocentem. illi autē dixerūt, quid ad nos? tu videbis. A seipso itaq; atq; ab illis pariter condēnatus est. cōdēnantū enim verba sunt, tu videbis.

ὡς ἀμαρτῆαν

Et oratio eius fiat in errorem. Aberreret, inquit, eius oratio & non cōsequatur, quod postulat. optabat em̄ Iudas, votisq; ac precibus ipse pariter, ac Christi inimici, quibus se coniunxerat, id vnū petebant, vt exterminaretur Christus, & eius memoria deleteretur. inanis igitur fuit huiusmodi eorū oratio, & votum. vel generaliter etiam dicit, q̄ omnis eius oratio aberrabit, quòd non fruetur optatis rebus, ob prauos ac peruersos scilicet eius mores.

Fiant dies eius pauci. Cito post proditiōnē morietur. modico enim tēpore superuixit, cū paulopost suffocatus sit.

Et episcopatum eius accipiat alter. Mathias scilicet, qui illius apostolarum sortitus est. apostoli quippe, episcopi, hoc est, custodes erant & pastores credentium.

Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua. Hęc, & quę sequuntur ad Iudā pertinere non vidētur, cū de vxore, aut de filiis eius, sacra historia nobis nihil tradiderit. Atque ideo Chryso. dicit, hęc prædicta esse de alio quodam, qui post reditū populi è Babylone, sacerdotiū inuadere conatus est, ī quo manifeste hęc oīa adimpleta esse tradūtur.

καλυμίσι
716.

Fluctuantes trāsferātur filij eius, & mendicent. Veluti tēpestate concussi ex pprię domus sede trāsferētur, & mēdicabūt, paupertatē vnā cū cæteris calamitatib⁹ sustinētes.

Eiciantur de habitaculis suis. Ex ipsis etiā habitaculis eiciantur, nec in eis dabitur habitandi facultas. per habitacula autem, (vt Græca dictio, οἰκόμεθα, significantius denotat,)

notat) ruinas domorum intelligit. Huiusmodi vero pœnas dabunt, quia paternæ iniquitatis fuere participes.

Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius. Scrutabitur eam fœnerator, quærens sibi reddi quę crediderat.

Et diripiant alieni labores eius. Post fœneratorem, isti rapiant quæcunque fuerint relictæ.

Non sit illi adiutor. Nemo ei opem aliquam ferat: post mortem scilicet.

Nec sit, qui misereatur pupillis eius. Nec erit aliquis, qui eorum misereatur, ob rationem superius dictam.

Fiant filij eius in exterminationem. Sed nec simpliciter exterminabuntur: quinimmo & ipsi erunt sine prole. Addidit enim Propheta, dicens.

In generatione vna deleatur nomē eius. Delebitur eius memoria conclusa in vna generatione: in vnica inquam generatione ipsorū filiorum, nullis aliis post liberis relictis.

In memoriā redeat iniquitas parentū eius in conspectu domini. Parentum, hoc est, patris, & aui, & aliorū maiorum. nam de matre particulariter inferius dicit. Horum vero iniquitas redibit in memoriā: quia vnā adiutores ei fuere, vel quia filios restituerunt ad vitia. Redituram autem iniquitatem eorum in memoriā, ideo dicit, quia non dimittetur eis delictum nec oblitterabitur, aut nihil existimabitur.

Et peccatum matris eius non deleatur. Non delebitur, quia simul cum parentum iniquitate peccatum matris condemnabitur. Per iniquitatem autem & per peccatum istorum, institutionem filiorum intelligit ad vitia, vel cōsensum, aut auxilium præstitum eorum delictis.

Fiant coram domino semper. Eorum peccata & iniquitates erunt semper coram deo, id est, nūquam eorum obliuiscetur deus.

ἰσχυροῦ
σπέρματος
οὐκ ἀπολείπει
αὐτούς.

Et exterminetur de terra memoria eius. Rursus ad prophetiam reuertitur de Iuda, & est modus hic quidā consuetus aliquando apud Prophetas, quo Prophetias intercidunt, & alia in medio ponunt, ac rursus ad primum argumētū redeunt, sicuti subministrauerit sanctus spiritus. Exterminabitur vero memoria eius, quia nec bona eius, nec generatio per successiones illius memoriam seruabunt.

Et quòd non recordatus est facere misericordiam. Quoniam,
e

inquit, noluit facere misericordiam erga eum, qui summis impetitus iniuriis, & multiplicibus oppressus fuit insidiis. Quinimo cum ipsis etiam insidiatoribus conspirauit, beneficiorum sibi à Christo collatorum immemor. Nam si meminisset, verisimile est facturum eum fuisse misericordiam, hoc est, illius misereturum fuisse.

πρὸς βασιλῆα
v. 11.

Et persecutus est hominem pauperem, & inopem & compunctum corde, vt mortificaret. Persecutus vero eum est, quando accepta turba multa à principibus sacerdotum, & senioribus populi, cum gladiis, & lignis venit, vt eum quæreret. Inops autem & pauper Christus dicitur ob tenuitatem assumptæ carnis, & quia ad deo inops erat, vt non haberet, vbi caput reclinaret. vt diximus in principio psalmi 40. Compunctum vero corde dixit, iuxta illud: discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.

Et dilexit maledictionem, & venit ei, & noluit benedictionem & elongabitur ab eo. Propriis enim operibus alteram attraxit, & alteram repulit, & maledicent quidem ei pii ac fideles omnes, benedicet autem nemo.

Et indutus est maledictione, quasi vestimento. Maledictione, inquam, qua prorsus semper detinebatur, quæ nunquam ab eo aberat. Indutus est autem ea, prodicione intercedente.

Et ingressa est quasi aqua interiora eius. Non exterius tantum huiusmodi maledictio eum circumdedit, sed ea etiam non secus atque aqua intrinsecus imbutus est.

Et quasi oleum in ossibus eius. Nec tantum intro ingressa est, sed ultra etiam interius magis penetrauit. Auget autem sermone suo hoc factum Propheta, grandem esse indicans maledictionis cumulum. Et per aquam quidem, eius vehementiam ostendit, per oleum vero difficultatem in abluendo, & consequenter illius diurnitatem.

πρὸς βασιλῆα
v. 12.

Fiat ei quasi vestimentum quo circumdatur, & quasi Zona qua semper arcingitur. Ea scilicet ratione, vt perpetuo eum contingat, & confringat.

πρὸς βασιλῆα
v. 13.

Hoc opus detrahentium mihi à domino. Hoc opus, id est, hæc poena, seu hoc opus poenarum, quæ supra commemorauimus Iudæ & complices passuros esse: hæc, inquæ, poena, Iudæ & sociorum, mihi detrahentium à domino erit. Vel iuxta aliam literam, hoc est opus hominum detrahentium mihi apud

pub dominum, dum scilicet me deo dicunt aduersarium esse. *Et loquentium mala aduersus animam meam.* Diximus in psalmo 40. ibi: aduersum me cogitabant mala mihi.

Et tu domine domine fac mecum propter nomen tuum. Fac in me misericordiam. non quia ea ego dignus sim, sed propter te, qui misericors es. Humano autem more Christus hic peccata suas fundit, docens nos, vt animi moderatione, si quando iniuria afficimur, atque hoc pacto diuinum nobis auxilium attrahere. Dicitur etiam in eodem psalmo ex Christi persona: tu autem domine miserere mei, & multa alia eiusmodi in 21. psalmo legi possunt.

Quia bona est misericordia tua. Hoc est, semper utilis, atque efficax. Humana quippe misericordia sæpenumero inefficax est, interdum verum etiam nocet.

Libera me quia inops, & pauper sum ego. De inope & paupere superius diximus. Legimus etiam dictum ex Christi persona, in psalmo 21. libera à frænea deus animam meam: & in Euangelio, pater salua me ex hac hora.

Et cor meum turbatum est intra me. Legimus etiam eum dixisse in Euangelio: Nunc anima mea turbata est: item tristis est anima mea vsque ad mortem.

Sicut umbra, qua declinat ablatum sum. Tã cito ablatum sum, inquit, sicut aufertur umbra cum deletur. Præpositio autem illa quæ habetur in dictione Græca, ὡς τὰ νεφέλα, aut supflua est, Hebraici sermonis more, aut idem sibi vult, ac si diceretur: pro bonis, quæ eis contuli, ego contra ab illis ablatum, atque interemptum sum.

Et excussus sum sicut locusta. Tã facile, inquit, ob summam eorum inuidiam è præsentis vite excussus sum, vt locustæ excutiuntur, si quando ventis fuerint agitatae.

Genua mea infirmata sunt à ieiunio, et caro mea immutata est propter oleum. Duram quippe atque asperam vitam agebat dominus, & testimonium reddunt quadraginta ieiunij dies & panes illi hordacei, & spicæ quæ vellebantur à discipulis: tamen benigna quadam dispensatione, lauiori aliquando mensa vteretur. Et caro mea immutata, seu commutata est ad asperitatem, & squalliditatem quandam: atque hoc propter indigentiam olei; quia scilicet oleo vnctus non sum. Solebant enim veteres ungi, cum lauarentur.

Et ego factus sum opprobrium illis. Illis, inquam, sanguinolentis Iudæis, qui Christum exprobrabant, atq; ei illudebant, vt scribunt Euangelistæ.

Viderunt me, & commouerunt capita sua. Viderunt me suspensum in ligno. Pertrāscentes enim blasphemabant eū, mouentes capita sua, & dicentes: ô qui destruis templū, & in tribus diebus ædificas illud, salua te ipsum.

Adiuua me domine deus meus, & saluum me fac secundū misericordiam tuam. Quemadmodū velut homo patiebatur, ita etiam velut homo preces fundit ad deum. Quod vero ait: Secundum misericordiam tuam, dic, id est, in misericordia tua, & tanquam misericors.

Et sciant, quia manus tua hæc, & tu domine fecisti eam. Sciāt, inquit, quod auxilium hoc tuum est. Adiuuisti enim me, tanquam filium dilectum, nec despexisti veluti tibi aduersarium.

Maledicent illi, & tu benedices. Dicebant enim Iudæi illi deo inimici: nūquid aliquis ex principibus credidit in eū, aut ex Pharisæis: sed turba hæc, quæ nō cognoscit legē, maledicta est. Maledictio etiam, dicitur blasphemia.

Qui insurgunt in me, confundantur. Post resurrectionem enim meam, aut post vniuersalem resurrectionem, omnino confundentur.

Seruus autem tuus letabitur. Propter homines, qui saluati fuerint.

Induantur, qui detrahunt mihi pudore. Induantur confusio ne, dispersi in omnes gentes, seruituti addicti, atq; inhonorati.

Et operiantur, quasi diploide, confusione sua. Eundem sensum aliis repetit verbis. Diplois autem est vestis duplex.

Confitebor tibi domino valde in ore meo. Gratias ei agam, tanquam liberatori & saluatori.

In medio multorum laudabo eū. Vere gratias deo agit Christus & vere laudat eum in medio multorum, cum assidue in Ecclesia legantur Euangelia, in quibus patrem laudat & glorificat.

Quia adstitit à dextris pauperis, vt saluam faceret à persecutibus animam meam. Ad dexteram em̄ parte adstāt, qui in bello alicui opē ferunt, vel aliter: Adstitit ex dextris actionibus

bus, allectus ad eius auxilium, ab illius virtutibus, & saluauit eum, suscitando illum à mortuis.

Psalmus ipsi David.

De hac inscriptione saepe dictum est. Nunc autem psalmum propheta in Christum conscripsit.

P S A L M V S C I X.

Dixit dominus domino meo. Pater assumpto in cœlum Christo domino dixit verba quæ sequuntur. Dominum autem patrem, & dominum etiam filium appellat, diuinitatem indicans vtriusque personæ. Quod si alibi scriptum legimus, dominus deus tuus, dominus vnus est, dictum id fuit, non vt vnigenitum filiū deū esse negaret, sed vt eos, qui falso dii putabantur, à vero deo distingueret. Dixisse autem eo modo deū intellige, quo dignum ac congruum est, illum loqui. Huiusmodi autem verbis impiorū Iudæorū ora obstruuntur, dicant enim quæso, qui nā sunt hi duo domini regis David, quorum alter ex ventre ante Luciferū est genitus, & sacerdotio honoratus secundum ordinem Melchisedech. Neque enim hiscere etiam poterunt.

Sede à dextris meis. Quemadmodum per dictionem dominus, patri ac filio æquè adtributam, ita etiam per sedem filij à dextris patris, æqualis honor filij cum patre manifestatur. Quorum enim sedes æqualis est, eorundem commune est etiam imperium. Sileant igitur Arrius, & Eunomius, qui æqualem patri filium negant. Quoniam vero deus pater incorporeus est, & dexteram non habet aut sinistram (corporum enim hæc sunt) restat, vt per sedem, requiem & fruitionem diuini imperij intelligamus, vtriusque eorum propriam, & honore parem.

Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Iudæos, Gentiles, Hereticos, & Dæmones. Dictio autē, donec, nō ad distinctionē futuri temporis posita est, sed quæadmodū sepe alibi diximus, certum tempus designat, & vsquequo, nō tollēs aliud postea futurū tempus, vt egregie declarat Gregorius theologus in primo sermone de filio: & nos etiā in antiquos secuti patres, scripsim⁹ in illud dictū Euāgelij, donec peperit filiū suum primogenitum. Quo-

Ἐργα. creationis, iuxta illud: vnus est deus pater ex quo omnia, vel ratione naturæ, iuxta illud: operatio nostra ex nobis est: & quemadmodū splendor solis ex sole. vel ratione generationis, iuxta illud: ego exiui ex patre. item quod hic legimus: ex vtero ante Luciferum genui te. Non quod deus vterum habeat, sed quia veri atq; ingenui liberi, ex vtero parentum nasci solent. Hac igitur ratione, hoc in loco deus ventrem se in generatione filij habere dixit, ad confusionem impiorū: vt in seipsis propriam illi considerantes naturam, discant filium verum fructum esse ex patre, veluti qui ex illius ventre dicitur esse generatus.

Iurauit dominus & non pœnitebit eum. Vt indignatio in deo perturbationem non significat, sed motum diuinæ potestatis ad vindictam, ita iuramentum dei, non humanos iurandi ritus, sed confirmationem atq; asseuerationē significat diuinæ sententiæ. Et non pœnitebit eum, hoc est, non mutabit decretum, quemadmodū sæpenumero deus consulto multis in rebus facit. Quid autem iurauerit, hoc est, quid asseueranter decreuerit, audi.

Tu es sacerdos in æternū secundum ordinem Melchisedech. Sacerdos quidē veluti quod mysticū panē & vinū in cœna apostolis tradidit, quēadmodū Melchisedech Abrahæ & sociis dedit redeuntibus è bello. Aeternū autē est hoc sacerdotiū, quia nec principiū dierū, neq; vitæ finē habet, ratione nimirū diuinitatis Christi, quēadmodū nec vllū habuisse principiū, aut finē ipsum legim⁹ Melchisedech. verū hūc Melchisedech principiū aut finē nō habere dicimus, quia historia id tacuit. At Christus diuinitatis suæ nullum vere vnquam principium habuit, nec finē vllum habiturus est.

Dominus à dextris tuis. Auxilium ei veluti homini laterus. Nam & in psalmo 15. ex persona Christi scriptū legimus: prœuidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear.

Confregit in die ira sua reges. De die iudicij sermo est, quando impios reges conteret deus, statutis nimirū ab eo pœnis. Quod si reges ipsos contriuerit, perspicuum est, quod multo facilius cæteros oēs puniet, quod aduersus eū delinquerint.

Iudicabit in nationibus. Hoc est iudicabit nationes: vel eos qui in nationibus digni fuerint, vt iudicentur.

Implebit

Implebit ruinas. Multiplicabit ruinas, multos destruens, quotquot scilicet prauē in eum insurrexerint.

Confringet capita in terra multorum. Capita multorū, hoc est, multos. nā quod superius singillatim dixit de regibus, nunc in vniuersum de aliis dicit. quanquā his verbis, non tantum contineatur prophetia futuri iudicij, sed illud etiam doceamur, intolerandas admodum nobis esse vires dei, qui quoties iratus fuerit, confringet reges, & alia faciet, quæ superius dicta sunt.

De torrente in via bibet. Hoc in loco, vitæ ac cōuersationis Christi tenuitatem prædicit: quod scilicet tenuem vitam aggressus, bibet de torrente fluente in via. vel bibet ambulans in via. Iuxta anagogem vero, per torrentem redundantia intellige tentationum ac calamitatum fluenta, per viam vero, temporariam hanc vitam. & per potum, participationem: vt sit sensus, quod Christus in præsentī vita tentationum ac calamitatū erat futurus particeps.

Propterea exaltabit caput. Propter humilitatē ac tenuitatē vitæ suæ, inquit, exaltabitur, & ascendens in cœlū, glorificabitur: sedebit quod à dextris dei: quia hæc non modo eū nihil læserunt, sed in ineffabilē eū sublimitatē inuexerūt.

Alleluia.

Hic psalmus gratiarum actiones continet.

P S A L M V S C X.

Confitebor tibi domine in toto corde meo. Gratias agā tibi non verbis tantum, neq; ore simpliciter, aut lingua, sed in toto corde meo, anima contrita, oratione assidua, ac mēte ab omni mundana cura iam libera, atq; in te totus aspirans. Gratias vero huiusmodi agā, pro beneficiis, quæ tum in me, tum in alios amplissime contulisti. Hoc enim promptissimū est sacrificium, & facilis oblatio: hoc necessarium opus est, quod assidue à nobis exigit deus.

In consilio rectorū & cōgregatione, magna opera domini. Omnia opera domini magna sunt in cōsilio, & cōgregatione corū, quæ recte sentiunt. Quæcunq; enim aut initio effecit, aut nūc facit, aut ppetuo in futurū efficiet, summa admiratione digna sunt. Admirabili enim sapiētia mundū creauit, & creatū regit. Intelligitur vero præcipue hoc dictū, de mirificis dei operib⁹, quæ in vniuersa creatura liquido

Q 5

cōspiciūtur: quę quoties p̄bi eque ac pij hoīes, vnā pariter cōgregati cōtēplātur, nihil in eis p̄perā factū, nihil mīn° aptū, aut suo opifice indignū inueniūt. Oīa. n. ad amulsi-
m p̄creata sunt, & sua ratione cōsistūt, tamen si s̄penu-
mero multis ob deprauatas eorū mētes secus visū fuerit.

Exquisita in omnes voluntates eius. Hoc est exacte, ac dili-
genter facta, & quęadmodum alius interpres significan-
tius reddidit, prędicta opera, perfecta sunt, & accommo-
data ad oēs dei voluntates. Disponunt etenim probos ac
sapientes viros, ad implendam eius voluntatē. Nam quis
est qui videat, aut audiat huiusmodi opera, & non excite-
tur ad sectandum quodcunq; deo gratū esse iudicauerit?
intelligens ex his deum vere esse, & vere misericordem
esse? voluntates autem dei sunt eius mandata.

Confessio et magnificencia opus eius. Gratiarum actio, & ma-
gnifica laus sunt dei opera: non tantum hoc, inquam, aut
illud opus, sed in vniuersum omnia dei opera, & coniun-
ctum & diuisim eiusmodi sunt, vt ad gratiarū actiones, &
ad magnificas dei laudes, mouere eos possint, qui ea aut
viderint, aut audierint. Potest etiam hoc in loco, istud
opus particulariter accipi, pro incarnatione domini.

Et iustitia eius manet in seculum seculi. Hoc ad solamen eo-
rum dictum est, qui afficiūtur iniuriis, & ad eruditionem
etiam eorum qui iniurias inferunt, cum iustum atq; eter-
num vtroq; dei iudicium maneat, quo alteri requiem,
alteri vero supplicia, ac p̄nas sustinebunt: vel quia iusti-
tia eius perpetua est, hoc est, immutabilis.

Memoriā fecit mirabilia suorū. Verbū, meminit, seu me-
moriā fecit, & alia huiusmodi, solent prophete s̄penu-
mero ponere, pro operari, quęadmodū alibi diximus. Ait
igitur Propheta, q̄ deus operatur mirabilia, nec aliquādo
cessat ab huiusmodi operatiōe, vt p̄ ea crassiores ac rudio-
res quosq; homines ad se traducat. Huiusmodi autē fue-
rūt ea quę fecit tempore diluuij, & quę in cōfusione lin-
guarū, aut quę Sodomitarū tēpore, item quę in tēpore
Abraham, Isaac, & Iacob. Et quę in Aegypto, aut in exitu
Iudæorū ab Aegypto, quęq; in deserto, in terra promif-
sionis, in Babylone, & post reditū ex Babylone, aut tem-
pore Machabæorū, & quę in Christi aduētū, & post illum
hactē

hactenus priuatim ac publice apostolorūque ac mar-
tyrum, & aliorum sanctorum temporibus, in priuatis do-
mibus, in ciuitatibus, & vbique gentium facta sunt.

Misericors & miserator dominus. Qui prędicta omnia fa-
cit magna cum misericordia, & salutem hominum cupit.
Escam dedit timentibus se. Atqui & non timentibus se, ci-
bum pręstat: verum hoc in loco rationalem ac spiritualē
animę cibum intelligit: cœlestem, inquam, panem, quem
solis se timentibus tribuit. Possunt etiam intelligi hęc ver-
ba de pane mystico: vel quia s̄penumero deus seruos
suos admirandē admodum, & pręter spem multorum
pascit, quęadmodum Heliā, Danielelem, & cōplures alios.

Memor erit in seculum testamenti sui. Iudæi dicunt memo-
rem deū fuisse testamenti sui, quia fecit illud esse immuta-
bile: illud, inquam, testamētū quod de multitudine seminis
Abrahę, & de promissionis terra disposuerat. Nos verò
affirmamus verba hęc de Christo prophetiam cōtinere.
Memor em̄ erit, inq̄t, deus in seculū, hoc est, in debito, &
cōueniēti tēpore testamēti sui, quod ad Patriarchas dispo-
suit promittēs q̄ in semine eorū benedicēdæ essent om-
nes gentes, & quod hoc testamentum adimplebit deus.

Virtutem operum suorum annuntiabit populo suo. Antiquo
quidē populo ostendit deus vires operū suorum, hoc est,
potentiam in suis operibus, quā omnes cognouerūt per
ea miracula, quę tunc facta sunt: nouo autem populo,
per ea quę post resurrectionem suam vbique operatus est.

Vt dei illis hereditatem gentium. Iudæis quidē terrā pro-
missionis, quā gentes olim habitabant: nobis vero vniuer-
sam illam terram, cuius fideles efficiendi erant domini.

Opera manuum eius veritas, & iudicium. Per manus patris
aliqui filium & spiritum sanctum intelligunt, tanquā coo-
peratores atq; vnā pariter opifices, quorū opera, veritatē
esse dicunt, & iudicium: veritatem quidem, sancto spiritu
tribuentes, de quo scriptū est: ille inducet vos in omnem
veritatē: iudicium autem filio, de quo alibi legimus dictū
à domino, q̄ pater omne iudiciū dedit filio: quocirca scri-
ptura s̄penumero prędicta nomina illis respectiue attri-
buit, vel aliter: dic q̄ opera Christi vera sunt, & nō imagi-
naria, & simili modo, q̄ iusta sunt: vel quod recto iudicio,

& congrua administrandi norma, à deo omnia dispen-
 tur. Chrysoſtomus vero verſiculum hunc exponens di-
 cit, quòd apud ſcripturam ſæpenumero veritatis nomen
 reperitur pro miſericordia, iuxta quam ſignificationem
 dicit, q̄ dei opera, miſericordia ac iuſtitia plena ſunt, cum
 vtranque ſemper vnà deus commiſceat. Nam ſi miſeri-
 cordia perpetuo vteretur, negligentes omnino reddere-
 mur, rursus ſi ſola iuſtitia, iam diu olim omnes periſſent.

Fidelia omnia mandata eius. Fidelia, hoc eſt, fide digna, &
 qua omnia dixit mādāta, primo ea intellige, quæ ad crea-
 tionē ſpectant, quæq; natura duce, omnia obſeruant ele-
 menta: cœlum nimirum, ſol, luna, ſydera, dies, nox, horæ,
 terra, flumina, ſtagna, fontes, plantæ, herbæ, & omnia de-
 niq; quæ tam ad naturā animæ prorsus expertem quàm
 ad animatam ſed ratione carentem pertinent. Deinde
 omnia etiam mandata quæ ab initio humano generi data
 ſunt, quæq; ab iis obſeruabantur, qui legem ſcriptā non
 habuerāt: tertio loco ea etiā, quæ per legē Moyſi ſcriptis
 tradita ſunt, poſtremo vero ipſa præcepta euāgelica, quæ
 mādāta omnia, fidelia ſunt, hoc eſt firma, atq; incōcuſſa.
 Nam & ſi quædā Moſaicæ legis mandata ſoluta ſint, ve-
 rum non tam ſoluta, quàm in melius diſpoſita, atque in-
 tellec̄ta dici poſſunt. nemo igitur ea poterit delere. Cœlū
 em̄, inquit, & terra trāſibit, verba autē mea nō tranſibūt.
Confirmata in ſeculum ſeculi. Stabilis, inquam, & perpetuo
 manſura.

Facta in veritate, & rectitudine. Nihil em̄, inquit, in eis fal-
 ſum eſt, nihil obliquū. vel aliter: per veritatē, claritatē in-
 tellige: per rectitudinē vero, rectū iudiciū, omnia em̄ eius
 mandata vera ſunt, & clara, ac recte incedere nos docēt.

Redemptionem miſit populo ſuo. Pater miſit filium ſuum,
 miſit enim me, inquit, prædicare captiuis remiſſionem. &
 rursus de eo ſcriptum eſt: ipſe ſaluū faciet populū ſuum.
 Idem Apoſtolus, qui datus eſt nobis à deo redemptio.

Mandauit in ſeculum testamentum ſuum. In ſeculū, inquā,
 conueniens, ac ſi diceret teſtamentū ſuum deus in apto
 & conuenienti tempore hominibus tradidit. vel in ſecu-
 lum, pro in æternum, ipſum euangelium, æternum appel-
 lans teſtamentum, de quo alibi ſcriptum legimus: dabo
 vobis

vobis teſtamentum æternum. Teſtamentum enim Mo-
 ſaicum temporarium fuit, ſi exteriorem eius ſenſum, ſi fi-
 guras, & vmbas in eo contentas aſpiciemus & occiden-
 tem literam, ſecus vero ſi interiorem ſpectemus ſenſum
 ac res ſub huiusmodi vmbis, ac figuris designatas.

Sanctum, & terribile nomen eius. Chriſti nomen, ſanctum
 quidem eſt, veluti quo innumerabilia effecta ſunt miracu-
 la, terribile vero ſeu, vt proprius ſignat Græca dictio,
 φοβερόν, timendum, quia dæmones expellit, & ægritudi-
 nes. Quod ſi Chriſti nomen ſanctum eſt, oportet ipſa etiā
 ora, ac linguas, quæ illud laudatura ſunt, ſancta eſſe.

Initium ſapientiæ timor domini. Eſt enim huiusmodi timor
 fons, ac radix ſapientiæ. vbi enim eſt timor, illic & man-
 datorum obſeruatio: vbi autem obſeruatio mādatorum,
 illic & munditia: vbi vero munditia, ibi etiam & ſplēdor.

Prudentia autem bona omnibus facientibus eam. Hoc eſt, Σύμφορον.
 operantibus ſecundum prudentiam, bona adreſcit pru-
 dentia. eſt enim quædam prudentia mala, de qua ſcriptū
 eſt: prudentes vt malefaciant. vel aliter: prudentia bona
 eſt, & vtilis non iis ſimpliciter, qui eam habent, ſed iis qui
 ea vtuntur in ſermone, atque in operibus.

Laudatio eius manet in ſeculum ſeculi. Chriſti laus ſine fi-
 ne apud angelos manet, & apud homines. decet igitur vt
 nos illum ſemper laudemus, & ſummas illi ſemper gra-
 tias agamus.

Alleluia.

*Principium huius pſalmi maximam mihi videtur conſequen-
 tiam habere ad finem ſuperioris, qua ratione eandem cum illo in-
 ſcriptionem ſortitum puto. eſt etenim veluti quadam illius pars.
 ibi enim legimus: initium ſapientiæ eſt timor domini, hic autem:
 beatus vir, qui timet dominum. ſerunt autem hunc pſalmum con-
 ſtare ex duobus & viginti verſiculis, iuxta Hebraicarum litera-
 rum numerum: ipſaque verſiculorum principia, apud Hebræos
 omnia huiusmodi literarū ſignare elementa. P S A L. C X I.*

Beatus vir qui timet dominum. In præcedenti pſalmo di-
 reddit, in hoc vero quòd etiā beatum: Beatus vir, inquit,

qui timet dominum, non tamen qui simpliciter timet, (nam & dæmones etiam deum timent) sed qui timet, vt feruet mandata. ille enim timor leuis atque inanis est, iste autem efficax & potens.

In mandatis eius volet valde. Huiusmodi vir, in mandatis domini sui gaudebit & lætabitur. Ita enim significant illa verba, volet valde. hanc autem delectationem, quam ex diuinis mandatis propheta conſequebatur, alibi etiam manifestius exprimens ait: quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.

Potens in terra erit semen eius. Reddetur enim potens ac validum, aduersus omnes, qui lædere eos voluerint. semē vero domini discipuli sunt, & imitatores Christi. qui similitudinē ac germanitatem vitæ ac conuersationis Christi seruantes, eamque veluti paternam quandam hæreditatem suscipientes, robore, ac viribus semper augentur.

Generatio rectorum benedicetur. A generatione scilicet, consimiliū hominū, qui non peruersa sentiunt, sed recta.

Gloria & diuitia in domo eius. Gloria, inquit, à deo erit viro timenti eū, & cū gloria etiam diuitiæ: diuitiæ inquam, bonorum operū. vel gloria ei erit ab hominibus, quia ob huiusmodi virtutem eum honorabūt. simili modo etiā ei aderūt diuitiæ, quia rebus omnibus affluet, quas optabit, iuxta quem sensum intellige, q̄ volet valde in mandatis dei, ob suā videlicet summam in deum fiduciam, ac fidē.

Et iustitia eius manet in seculum seculi. Virtus, quæ eum iustificauit incorrupta permanebit in futurum seculum. quippe quæ post hanc vitam, illum semper comitabitur.

Exortum est in tenebris lumen rectis. Exortus est, inquit, deus hominibus, qui in tentationum, atque afflictionum tenebris iacebant. ille, inquam deus, qui lumen, seu lux est veræ liberationis, ac veri refrigerij. vel lumen veritatis, quod apparuit in Christo, exortum est è terra in tenebris erroris. Ego enim, inquit, sum lux mundi. rectis autem exortam esse diem hanc lucem, id est iis, qui recta sentire possunt, lumenq; illud oculis intruere. Nam peruersi omnes ad huiusmodi lucem oculos occludunt.

Misericors miserator & iustus. Hoc de deo etiam dictū est, qui misericors & miserator est, tāquā qui bonus est, & iustus,

stus, tanquam omnium iudex. vide in psalmo 100. ibi: Misericordiam, & iudicium cantabo tibi domine.

Benignus homo qui miseretur & commodat. Miseretur quidem eorum, qui in angustiis sunt, cōmodat autem iis qui mutuo indigent. scriptum est enim alibi in psalmo quadagesimo sexto, tota die miseretur, & commodat iustus.

Disponet sermones suos in iudicio. Huiusmodi vir timēs dominū, bene etiā vtetur sermonibus tuis, nec fortuito, aut incōsiderate loquetur, sed cum iudicio, & discretionē verba sua dispensabit, vbi opus fuerit. vel quia Græca dictio *ἀποκρίνω* non tantum verba & sermones, sed rationes etiam significat. Dic q̄ vir iste qui timet dominum, recto ac sano iudicio, rationes & negocia sua omnia semper disponet, quemadmodū etiam Symmachus reddidit. Vel q̄ bene disponet defensiones suas in futuro iudicio, easque antea summo cū examine ac studio præparabit nō secus, ac facere consuevit fidelis quis ac sapiens administrator.

Quia in seculum non commouebitur. In hoc seculo tētationes aliquę eū non cōmouebūt, veluti eū, q̄ ædificatus est supra solidā fidei, dilectionis, & spei petrā: quiq; propriā conscientia tutissimā anchorā habet. Nec dicit Propheta q̄ huiusmodi homo nullas passurus sit insidias, (Multæ em̄ tribulationes iustorū) sed q̄ ab eis non cōmouebitur. hoc etenim valde admirandū est, q̄ sancti qui innumera-bilia passi sunt pericula, adeo constantes, atq; immobiles aduersus ea permanserint, & sententiā vsq; ad extremum finē firmam ac stabilē semper seruauerint. Hæc celeberrima est eorū victoria, hoc dignissimū præstantium huiusmodi virorū præconiū. vel in futurum seculū non cōmouebitur: iuxta id quod alibi legimus: paratus sum & non sum turbatus: q̄ a scilicet nulli⁹ mihi sceleris cōsci⁹ sum.

In memoria æterna erit iustus. Ob proprias scilicet virtutes, nec tantum viuens erit in memoria, sed post mortem.

Ab auditione mala non timebit. Non formidabit, inquit, licet terribile, atq; horrendum aliquid ei fuerit adnunciatum. Nec dixit q̄ non audiet, sed quod non timebit. deponit enim antea diuitias suas tuto in loco: atque ideo eis semper magis propior fieri festinat. vbi enim, inquit, est thesaurus tuus, illic & cor tuū erit. eadem enim ratione

eos non timet, qui corpus occidunt, & animam occidere non possunt.

Paratum cor eius sperare in domino. Hoc est stabile, atque inconcussum permanet cor eius in illa spe, quam habet in domino confidens, quod ope illius salutem ac victoriam consecuturus sit.

ὁ μὴ φοβηθή. *Confirmatum est cor eius, non timebit.* Vt superius declaratum est.

Donec aspiciat super inimicos suos. Per inimicos, dæmones proprie intellige: donec, inquit, aspiciat super illos ea, quæ vult, aut quæ illi patiètur: Quod si formidaturus non est, quousque ruant inimici, multo minus postea ei timendum erit. Afferens. quippe id quod ambiguum magis videri poterat, tacuit quod sequitur tanquam minus ambiguum, minusque incertum. atque hoc pacto dictio, donec, sæpe sumitur apud Hebræos.

Disperfit, dedit pauperibus. Disperfit, scilicet bona sua, dispersionis autem vocabulo liberalitatem donantis expressit. quam etiam veluti semen, aut sationem quandam esse significauit. spargere enim solent, qui seminant.

Iustitia eius manet in seculum seculi. Repetit verba iã superius dicta, ad maiorem sententiæ suæ confirmationem. vel per iustitiam hoc in loco eã intelligit, quæ à misericordia proficiscitur, hoc est, ab elemosyna, & de qua scriptum est: Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus.

Cornu eius exaltabitur in gloria. Per cornu, honorẽ intelligit. est enim sermo metaphoricus. honor ac gloria eius inquit, magnificabitur. de hoc autem cornu, dictum est in psalmo octuagesimo octauo, Ibi: & in nomine tuo exaltabitur cornu nostrum.

Peccator videbit & irascetur. Irascetur peccator existimans, quod iusti huius viri misericordia suam conuincat ac carpat sequitiam. talis enim est virtus, molesta nimirum semper, & grauis prauis omnibus.

Dentibus suis frundet, & tabescet. Stridebit quidẽ atque interiorẽ mœrorem dentibus suis demonstrabit: at tamẽ loqui nõ audebit: quia iusti huius viri virtus, os ei obstruet quinimmo ob summã eius virtutẽ, & ob præclara ei gesta, inuidia ac luore tabescet, ipse nimirum sui læuissimus effectus

effectus carnifex.

Desiderium peccatoris perihit. Peccatoris dico amanti ac concupiscētis pereūtes, atq; corruptibiles res: quibus deperditis desiderium vna cum illis perditur. Verũ verba illa: Exortum est in tenebris lumen rectis: quidam applicant illi viro, quem propheta in præcedentibus beatum dixit: & sensum esse dicunt, quod huiusmodi vir timens dominum, illuminabit infidelium animas errore obtenebratas: & simili modo ei applicant proxime subsequenter versiculum, dicentes: quod huiusmodi vir misericors est, & miseretur & quod iusta iudicat. superius vero nos vtrunque versiculum deo accomodauimus.

Alleluia.

Hic psalmus in gratiarum etiam actiones conscriptus est, unde similem cum præcedentibus inscriptionem retulit.

P S A L M V S C X I I.

Laudate pueri dominum, laudate nomen domini. Per pueros hoc in loco seruos significat, nam & in psalmo ceterisimo trigesimo quarto ait: laudate nomen domini, laudate serui dominum: eandem sententiam exprimens, præ postero versiculorum ordine. Aliqui vero per pueros, intellexerunt pueros ac simplices homines: vel Christi, aut Apostolorum discipulos. Laudate autem eum, non sermonibus tantum, sed etiam operibus, iuxta illud: vt videant bona vestra opera, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est.

Sit nomen domini benedictum, ex nunc & vsque in seculum. Benedicatur, inquit, & non blasphemetur nomẽ domini, vobis illud assidue benedicientibus, ac perpetuo laudantibus opere ac verbis, vt superius diximus. Nam & si nomen domini per se ipsum satis semper benedictum sit, fit tamen in nobis etiam benedictum, quando non solis verbis, sed operibus etiam benedicimus. Deum quippe omnes glorificant, quando virtutum opera ab aliquibus fieri vident.

A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen domini. Non in Palæstina tantum, sed vbique terrarum laudandum est nomen domini. prædicit autem his verbis propheta euãgelicæ prædicationis vocem, quæ in vniuersum orbem

erat peruentura.

Excelsus super omnes gentes dominus. Excelsus erit in gentibus, non quod tunc efficiendus sit excelsus, sed quia tunc demum excelsus apparebit, quando erunt, qui alta ac sublimitia de deo tradent dogmata, quique contemplationibus, & studiis suis, quantum poterunt, ea extollent.

Super caelos gloria eius. Quia in caelis ab angelis glorificatur possunt etiam haec de Christo intelligi, & de angelis, qui nato Christo cecinerunt: Gloria in excelsis deo.

Quis sicut dominus deus noster. Haec à propheta dicta sunt ut falsos deos carperet, qui à gentibus colebantur.

Qui in altis habitat & humilia respicit. Atqui si cōmensuravit deus cœlum palmo, & terrā pugno, ut alibi legimus, item si cœlum, & terram implet, & ubique adest, si incomprehensibilis est, & in circū scriptus, quomodo in cœlo habitat & terram aspicit? Patet igitur ita loqui prophetam, ut Iudæorum, aut aliorum heberudini cōsentiret, tamen si illorum mentem paulatim eleuans addidit dicens.

In cœlo & in terra. Et superius, inquit, & inferius habitat, hoc est, ubique locorum, vide, quæ diximus, in secundo psalmo, ibi: *Qui habitat in caelis iridebit eos.* Alij vero aliter construunt, dicentes: *Quis sicut deus noster in cœlo & in terra?*

Eripens à terra inopem & de stercore eleuans pauperem. Per terram & stercore, tenuitatem ac paupertatem intelligit. laudat autem, atque admiratur propheta dei potentiam qui de facili immutat quæcunque vult.

Ut collocet eum cum principibus. cum principibus populi sui. Non solū diuitē & gloriosum facit, sed cū populi sui principibus eum etiā collocat, hoc est, ad principatū atq; ad imperium eum etiā prouehit. per inopē vero & pauperē, fidelē populū ex gētibus congregatū intellige, quē à turpibus, atq; ab inhonestis affectibus erigens Christus per euangeliū in altum euexit, eundem ei quem populis honorē impertitus: Apostolis, inquā, quos principes super omnem terram constituerat, ut vidimus in psalmo quadragesimo quarto, postremo maiorem quandā ac potentem potentiam dei admiratur qui non ipsas tantum res immutare possit, sed ipsam etiam rerū naturā, vnde ait.

Qui habitare facit sterilem in domo matrem de filiis lætatem. in tenuis. Quemadmodum sæpenuero effecit. Quidam domum hic pro puerorum familia intellexerunt.

Alleluia.

Et hic psalmus in gratiarum actionem conscriptus est, & beneficia à deo Iudæis olim collata connumerat, diuinamq; pariter potentiam laudat, & infirmitatem Idolorum carpit.

PSALMVS CXIII.

In exitu Israel de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro, facta est Iudæa sanctificatio eius, Israel potestas eius. Per Israelem, & per domum Iacob, Israelitarum genus significat: per Aegyptum autem & populum barbarum, ipsos Aegyptios. In exitu, inquit, populi Israelitici, atque in recessu domus, seu familiarum Iacob ab Aegyptiorum gētibus, hoc est, ubi discesserunt Hebræi ex Aegypto, tunc regio illa, quam modo Iudæam appellamus, facta est sanctificatio dei: eo quod veluti res quædā deo oblata, ac dicata sanctior quodammodo effecta est. tunc etiam Israelitarum populus effectus est hæreditas dei, & sub eius potestate manifestius cœpit constitui, atque ab eo dirigi. Nam etsi omnes alij populi natura ipsa, & creationis iure sub diuina semper fuerint potestate, nullus tamen tantam necessitudinem, aut familiaritatem habuisse videtur, quantā Israeliticus populus: qui propterea peccularis dei populus appellatus est. Ex iis autem, quæ diximus, patet dictionem eius, utrobique ad deum esse referendam.

Mare vidit & fugit. Ipsum etiam mare diuinam nouit potentiam, & ineffabili quodam modo diuinā etiam agnouit voluntatem, non secus ac si rationalis fuisset creatura: vnde diuisum è medio refugit alueo, liberumque ac tutum transeunti populo iter præbuit. fugisse vero dicit ipsum mare, ut non tantum formidasse illud à conspectu dei ostenderet, sed ut celeritatem etiam illius diuisionis demonstraret.

Iordanis conuersus est retrorsum. Hoc accidit tempore Iesu Naue, quādo Iordanis fluuius cursū suū detinuit, præbens & ipse siccum transitum Arcæ dei. hæc duo miracula vnā etiam recēsentur per prophetā in psalmo sexagesimo

mo quinto, ibi: Qui conuertit mare in aridam, & in flumine pertransibunt pede.

Montes exultauerunt quasi arietes, & colles quasi agni ouium. Summū atque ineffabile quoddā populi gaudium, quod illis fuit tēporibus, describere nobis volēs propheta, ipsa etiam inanimata elementa, montes nimirum & colles Iudææ fingit gaudio exultasse, ac letatos fuisse, nō secus atque arietes & agni faciunt: qui quando læti sunt, saltibus atque exultationibus, lætitiā suā demonstrāt. solent enim propheta aliquando inanimatis rebus humanas affectus adscribere, vt diximus in psalmo nonagesimo quinto, ibi, Lætentur cœli, & exulet terra, cōmoueat mare, &c. gaudebunt campi, &c. Tunc exultabūt omnia ligna syluarum, à facie domini quando venit, vbi vide.

Quid est tibi mare, quod fugisti? & tu Iordanis, quod conuersus es retrorsum? montes quod exultastis, quasi arietes? & colles quasi agni ouium? Ex quadam proloquio propheta nūc ipsa alloquitur elementa, rationem exoptulans, cur sic fecerint, tanquam admirandum aliquid id fuerit, & supra naturam: & deinde ipse pro eis respondet, seu interrogationi suæ illos respondere introducit & dicere.

A facie domini mota est terra. A præsentia, inquit, & cōspectu domini exultauit terra, ipsi montes nimirum & colles. præsentia autē domini intellige aduentum domini in Iudæā. Alio modo etiā expone iuxta ea quæ dicta sunt in psalmo x c v. ibi: Tunc exultabunt omnia ligna syluarum. & de mari quidem ac de Iordane nihil amplius dixit, tãquam causa fugæ, aut detentionis in vtroque satis iam nota sit.

A facie dei Iacob. Scriptum est enim alibi, Ego sum deus Abraham, deus Isaac, deus Iacob.

Qui conuertit petram in stagna aquarum. A facie illius dei, inquam, qui à naturali duritie petram commutat, adeo vt ex ea deinceps aquæ scaturiat: de quo diximus in psalmo septuagesimo septimo.

Et rupem in fontes aquarum. In Græco hic, non rupem legitur sed ἀπέτρῳ, quæ dictio tametsi p̄ rupe accipitur, proprie tamen de re aliqua dici potest, quæ extrema ac summa in parte truncata sit, aut incisa. ita igitur hanc petram p̄ propheta appellauit, veluti quæ ob summā eius duritiē, etiā in

summa

summa atque in extrema sui parte vix ferro secari posset, huiusmodi loquendi modo vsus, vt miraculum magis auget. enarratis autem antiquis beneficiis pro præsentibus rebus supplicat.

Non nobis domine, non nobis. Non propter nos misericordiam te facturum confidimus. sumus quippe ea indigni, quemadmodum & maiores nostri, qui superius commemorata receperunt à te beneficia.

Sed nomini tuo da gloriam. Tu tamen, inquit, nomen tuum glorifica.

In misericordia tua & veritate tua. Glorifica illud, inquit, in misericordia tua & veritate tua, hoc est, miserere nostri, & vere miserere. Misericordiā enim & veritatē sæpenumero Propheta cōiunctim ponit, pro vera misericordia. Nā diuina misericordia proprie ac vere & est, & dicitur misericordia: humana autem diuinæ comparata, nō vera est, sed vmbra quædam misericordiæ.

Ne quando dicant gentes, vbi est deus eorum? Ne quando, inquit, gentes nostri dominantur, & tuam nobis postmodum exprobrent infirmitatem.

Deus autem noster in cælo, & in terra, omnia quæcumque voluit fecit. Gentes quidem huiusmodi fortassis verba blaterabunt: at nos contra clamabimus quòd in cælo atque in terra deus noster omnia potest, tātum velit: quanquā certis, atque ei soli cognitis quibusdam rationibus, ex dispensatione sæpenumero longanimis sit, & patiens.

Idola gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum: os habent, & nō loquentur: oculos habent, & nō videbunt: aures habent, & nō audient: nares habent, & nō odorabunt: manus habent & nō palpabunt, pedes habent, & nō ambulabunt, non loquentur in gutture suo. Omnia idolorum membra, atque omnes eorum partes percurrit, aliquid semper amplius in eis carpēs: & primo quidem sensuum organa, deinde etiam manus, & pedes insensibilitatis accusat, ostendēs nihil aliud esse ea simulachra, quàm materiam quandam, anima prorsus atque spiritu carentem. Queret aliquis fortasse, cur prophetæ cæteros sensus corporis ordine percensendo, de sensu oris non dixit, quòd ore suo non gustabunt, sed dixit, quòd ore suo non loquentur. & videtur mihi ea ratione

id dictum non fuisse, quia audire quidem, videre, odora-
re, & reliqua, dici videmus sæpenumero de deo: sed quod
deus comedat, nusquam legimus. vnde loco gustus, ipsum
sermonem semel atque iterum ori attribuit, quo quis vi-
uere potissimum probatur.

Similes fiant eis, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis.
Similes eis fiant, surdi scilicet ac sine efficacia. verū Idola
quidem gēitium huiusmodi sunt, & qui ea colunt, hoc pa-
cto, vt diximus, sunt fatui: vi ea venerētur, à quibus nihil
opis capiunt: nos verò non sic.

Domus Israel sperauit in domino, adiutor, & protector eorū est:
domus Aaron sperauit in domino, adiutor & protector eorū est:
qui timent dominū sperauerunt in domino, adiutor & protector
eorū est. Nō frustra, inquit, sperauim⁹ in domino, qui opē
assidue nobis suā præstat, qui fouet nos. in triplicē autem
ordinē vniuersum dei populū distinxit, in ipsum scilicet
Israel, in sacerdotale genus, atq; in profelytos. per domū
quidē Israel in vniuersum, Indæorū populū significās: &
leuitas, per domū Aaron, qui primus omnium sacerdotiū
administrauit, & ceterorū post se sacerdotū, prima fuit ra-
dix: per timentes autem dominum, profelytos expressit
vndecūq; venientes ex gētibus, & colentes dominum.

Dominus memor nostri benedixit nobis. Hoc est à primis,
progenitoribus ad hæc vsque tempora gentem nostram
summ̄s semper deus affecit beneficiis.

Benedixit domui Israel, benedixit domui Aaron, benedixit in-
qui timent dominum. Eadē, qua paulo ante, vtitur diuisione.

Puillis cum maioribus. Hæc in vniuersum de omnib⁹ par-
uis & magnis, non ætate solum aut statura intelligenda
sunt, sed etiam de paruis & magnis, imbecillitate & viri-
bus, paupertate & diuitiis, ignominia & gloria, seruitute
& libertate.

Adiciat domin⁹ super nos, super nos, & super filios nostros. Au-
geat, inquit, nos domin⁹, & filios nostros. vel adiciat super
nos bona. scilicet quedā exēplaria habēt, sup vos & super filios
vestros: ita vt Prophetā dicam⁹ preces fundere pro Chri-
stianis, q̄ postea magis aucti sunt. & quib⁹ ea adiecta sunt
bona, cœlestia nimirū, q̄ vera ac pprie bona dici possūt.

Benedicti vos à domino, qui fecit cælum & terram. Hæc ver-
ba

ba etiam de iis intelligenda sunt, quibus Christus in cœ-
lum ascendens benedixit: vt Lucas tradit. Benedicere
enim Apostolis, per eos cæteris fidelibus benedixit.

Cælum cœli domino. Primum cælum scilicet vbi habitare
dicitur deus. Vide in superiori psalmo, quæ diximus in
versiculo: qui in altis habitat.

Terram autem dedit filius hominum. Vt ea fruerentur, vt
illie habitarent. Propter homines enim eam creauerat.

Non mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descen-
dunt in infernum: sed nos, qui viuimus benedicimus domino ex
nunc, & vsque in seculum. Huic dicto simile illud videtur:
nunquid confitebitur tibi puluis, aut annuntiabit verita-
tem tuam? item: nunquid narrabit aliquis in sepulchro
misericordiam tuam? mortuos autem si paulo altius con-
sideres, intelligas eos esse, qui ante naturalem corporis
mortem, virtutum operationibus mortui sunt: occisi sci-
licet à peccatis: viuentes vero eos, qui comite viuunt vir-
tute, & ab hac vita ad altiore[m] etiam, atque ad diuinio-
rem transcendunt. Neque enim peccatores in præsentī
vita deum laudant, cum scriptum sit, non esse pulchram
laudem dei in ore peccatoris: neque etiam in futura, vbi
perpetuis affligendi sunt cruciatibus. At iustos contrā,
debet, vt in vtraque vita diuinas canant laudes: & ideo
dicit, ex nunc & vsque in seculum. Et illi quidem descen-
dere dicuntur in infernum, hi vero ascendere in cælum.
Illud etiam animaduerte quod dum Propheta, in prima
persona dixit: nos qui viuimus, illos significare voluit, qui
sui instar claris essent præditi virtutibus.

Alleluia.

Hic psalmus simili modo in gratiarum actionem fuit com-
positus.

PSALMVS CXIII.

*D*ilexi, quoniam exaudiet dominus vocem oratio-
nis meæ. Hac de causa, inquit, lætatus sum,
quia exaudiet, &c.

Quia inclinavit aurem suam mihi. De incli-
natione auris dei, diximus in psalmo 16.
ibi: inclina aurem tuam mihi.

Et in diebus meis innocabo. Cūctis scilicet diebus vite meæ.

R

Circūdederūt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerūt me. Tribulationē & dolorem inueni, & nomen domini inuocaui. Videtur hæc cōsentanea esse iis quæ habentur in psalmo decimosextimo: vbi ait Propheta, diligam te domine, & deinde addit causam, cur dilecturus sit, dicens: quoniam tu fortificas & confirmas me. Tu enim, inquit, fortitudo mea, & firmamentum meū, & refugium meū, & alia huiusmodi. Et paulo post: laudans inuocabo dominū. Et narrat calamitates, in quas olim inciderat, & quarum mole afflictus, inuocasse se dominum dicit, & exauditum esse. In præsentī igitur psalmo Propheta consimili vtitur loquendi modo, dicens: dilexi quoniam me orantem dominus exaudiet: pro exaudiuit: vel quia imposterum exaudiet. Nam & nunc etiam exaudiuit. Hanc enim dilectionis suæ causam reddit. Deinde post verba illa: & in diebus meis inuocabo: quemadmodū in prædicto psalmo, narrat calamitates, ob quas dicit se inuocasse dominum, & liberatum fuisse, & cuius liberationis gratia dixit: dilexi &c. & quia doloribus mortis, & inferni periculis, dixit se fuisse circumdatum, ad huiusmodi verborum declarationē addidit, dicens: tribulationem, & dolorem inueni: sed de his plenius in sæpe dicto psalmo dictum est.

O domine libera animam meam. Amplius atque amplius à futuris malis eam libera.

Misericors dominus & iustus. & deus noster miseretur. Vide quomodo adiutorem instruit: misericors, inquit, est dominus: si peccasti idcirco desperes: verum quia etiam iustus est, caue, ne summa illius frater misericordia, iterum cadas: ostendens tamen ad misericordiam illum semper magis inclinare, quàm ad iustitiam, addidit: & deus noster miseretur. quod vero ait: deus noster, ad deorum distinctionem dictum est, quos gentes falso colunt.

Custodiens paruulos dominus. Subintellige verbū, est. Laudat enim Propheta summā domini prouidentia, qua nisi vniuersos ac singulos custodiret, de facili, aut scorpio interemisset, aut aliud venenosum animal, aut alio pacto celeriter oēs perissent, in foueā aut in præceps aliquod, aut in aliud quodpiā periculum delapsi. Quidam vero intelligunt loqui Prophetā de infantibus, adhuc in utero existētibus:

ribus: qui in obscuris illis, atq; humidis locis, instar pisciū feruntur, nec cæterorū hominum more, respirare queūt, quique ab illo demum matricis calore, ad frigidum hūc atque eis infuetum aerē prouenientes, nec modico quidem tempore in hac vita superesse possent, nisi à diuina seruarentur prouidentia. Vel aliter paruulos eos intellige, qui nuper in virtute stabiliti sunt, quos dominus in experientia adhuc circumdatos conseruat, donec aduersus inimicos magis idonei ad pugnam efficiantur.

Humiliatus sum & saluauit me. Afflictum me variis calamitatibus liberauit. Permisit quidem prius affligi, vt prudentior fierem, sed huiusmodi postea afflictiones dissoluit: vt eius gratiam & donum agnoscerem, & vtrinque in me beneficus fuit. Et aliter: Deus saluare eos solet, qui humilitatis nouerint amplecti virtutem, & per illā semper magis proficere.

Conuertere anima mea in requiem tuā: quia dominus benefecit tibi. quia eripuit animā meam de morte, oculos meos à lachrymis, & pedes meos à lapsu. Quidā Prophetā putant his verbis ad quietem seipsum exhortari, tanquā qui diuinū auxiliū iam sit consecutus, atq; ereptus ab afflictionibus, & ab expectata morte, hoc est, à dissiūctione animæ & corporis liberatus, & simili mō liberatus à lachrymis, quas antea effundebat, ob insidias nimirū & laqueos, quos inimici aduersus eū struxerant, & in quos sæpenumero lapsus inciderat. Iuxta anagogē vero, per requiē, aīæ discessum intellige à præsentī vita: animæ, inquā, iusti alicuius viri: cuius anima ab omni molestia liberatur. Talis enim discessus, beneficio dei adscribi debet. Liberantur enim huiusmodi iusti viri, tam ab huius corporis onere, quàm etiā ab oībus eius malis: quæ, vt ait Paulus, nos, qui sumus in hoc tabernaculo, gemimus grauati: vnde alibi idē Apostolus cupere se dissolui dixit & esse cū Christo. Sed multo etiā magis præsentis psalmi verba cōgruere videntur probis ac religiosi viris oībus, qui ex hoc corpore iam egressi sunt. Et cū dixisset Propheta: benefecit tibi, addidit etiā: quia eripuit animā meā à peccato. Peccatū quippe mors merito dici potest: quia oēs animæ ad virtutē operationes mortificat. Itē, quia eripuit oculos meos à lachry-

mis. Nam ereptus ab huiusmodi ærūnis lachrymas amplius non effundam. Item, quia eripuit pedes meos, nō à visibilibus tantummodo, sed ab inuisibilibus etiā inimicorum insidiis, qui gressus meos supplantare conabantur.

ἐπεὶ ἔσθω.

Delectabor coram domino in regione viuentiū. Regio viuentium, cœlum est, vel futurus mundus, vbi nullus est, qui moriatur. Præsens enim mundus, non viuentium, sed morientium regio dicenda est, vbi nullus est, qui nō moriatur. Delectabor, inquit, in illa regione, versans simul cum angelis, & deum colens absque vilo prorsus impedimento, nullo hoste illic mihi amplius tendente insidias. Vel iuxta aliam literam: placebo domino, hoc est, eiusmodi esse cesebor qui deo placere possim. Græca enim dictio, *ἐκπλήρομαι* exponi potest, pro, delectabor, & pro, placebo. simile dictū exposuimus in psalmo quinquagesimo quinto: iuxta alium tamen sensum.

Alleluia.

Præsens etiam psalmus gratiarum actiones continet.

διὰ

Redidi propterea locutus sum. Ait magnus Basilius, & cum Propheta in superiori psalmo dixerit: placebo seu delectabor coram domino in regione viuentiū, modo in huius psalmi principio ait credidisse se: ea scilicet, quæ ibi prædixit, quod placebit seu delectabitur in regione viuentium. & propterea, inquit, ita locutus sum. Nam & alibi in psalmo 26. dixit: credo videre bona domini in terra viuentium: tamen si aliam ibi tradiderimus expositionem.

Ego autem humiliatus sum valde. Cū tanta mihi præuidere datum sit, humiliatus autē sum valde, & indignū me putavi, ne dono elatus, huiusmodi gratiam amitterem.

ἐκστασι ψευδ.

Ego autē dixi in extasi mea, omnis homo fallax. Per Extasim, stuporem quendā intelligere debemus. Stupefactus enim, inquit, ob admirationem illius regionis viuentiū, cuius, per sancti spiritus gratiam, visionem habui, dixi palam ac manifeste, quod omnis homo in hac vita fallax est, iuxta humanam hanc beatitudinē, quā magnus Gregorius sal-

si no

si nominis foelicitatem appellauit, veluti non permanentem, sed somnij instar cito auolantem. Omnia enim humana, vanitas vanitatum sunt, mutantur enim & corrumpuntur. Sed quæ in illa sunt viuentium regione, non fallacia, sed vera sunt omnia. Veluti perpetua, immutabilia, atque incorruptibilia.

Quid retribuam domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Nā cum innumeris me affecerit beneficiis, prædictam etiam gratiam ad cumulum addidit. Retribuit autē, hoc in loco, expone, pro, tribuit, quemadmodū diximus in psal. 7. ibi: si reddidi retribuētibus mihi mala. Cum autē nihil inuenisset condignum quod deo redderet, ait.

Calicem salutaris accipiam. Per calicem salutaris, mortem ac martyrium pro Christo intelligit. Nā & ipse dominus in Euangelio, potestis, inquit, bibere calicem, quem ego bibam: salutis autē ideo dixit, quia saluat, immo eos, qui mortui fuerant, ad meliorem vitam viuificat: pro Christo, inquit, moriar. Sitio enim vt pro eo mortem patiar, qui me tantis cumulauit beneficiis.

Et nomen domini inuocabo. Et ipsum, inquit, dominū inuocabo, vt calicem mihi istum præstet. Proinde si propositum & mentem animaduertas beati David manifeste perspicias, illum, quod in se fuit, sepe numero pro Christo mortuum esse.

Vota mea domino reddā corā omni populo eius. Reddā, inquit, quod deo pollicitus sum, antequā ē præsentī vita excedā.

Preiosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Lætor, inquit, moriens. Honorata enim est apud deum illorum mors, qui ei dicati ac sanctificati fuerint. Nam si illorum vita honorata est, multo etiā magis mors, quæ ad ipsum dominum eos prouehit, sanctorum angelorum comitatu ac societate honoratos.

O domine ego seruus tuus. Dedicatus scilicet atque oblatus tuo imperio.

Ego seruus tuus & filius ancille tue. Repetit nomen, serui, gaudens ita appellari. Reiecto enim omni pudore, seruitutem hanc libere fatetur, & prædicat. Filium autem ancillæ tuæ, dixit, ostendens se seruum dei, etiam ab ipsis progenitoribus.

Dirupisti vincula mea. Tu vincula, inquit, peccatorū dirupisti, gladio nimirum pœnitentiæ.

Tibi sacrificabo hostiam laudis. Hostiã & sacrificium rationale, quod verum ac proprium est sacrificium, fœtusque ac germen spiritualis vêtis mei. Hanc, inquam, hostiam laudis tibi sacrificabo in altari animæ meæ.

Et in nomine domini inuocabo. Et inuocabo nomen dñi in subministrationem atque in auxilium huius sacrificij.

Vota mea domino reddam, corã omni populo eius. Repetit verba pauloãte dicta, ad maiorẽ sermonis sui cõfirmationẽ.

In aulis domus domini, in medio tui Hierusalẽ. Apponit & locum, vbi redditurus est vota. In aulis, inquit, domus domini. Varias enim aulas habuit tabernaculũ illud, quod beatus David fabricari iusserat in medio Hierusalẽ. Et hæc quidẽ iuxta præcedentis psalmi consequentiã exposuimus, verũ Chrysostomi etiam expositionẽ addamus dicentis, quòd cum præuidisset beatus David quæcũque passuri erant Iudæi in obsidione & captiuitate Babylo-nica, & mente etiã reuoluisset eos illinc postmodũ reuocandos esse, atque in patriam restituendos, prorupit in hæc verba, dicens: Credidi q̄ scilicet captiui erunt Iudæi, & q̄ in patriam etiam restituentur: credidi vero, ita edoctus à prophetica gratia: & propterea locutus sum de hac re variis scilicet in psalmis. Ego autẽ humiliatus sum valde, dum affligor scilicet & doleo captiuorum vicem. Ego autem dixi in extasi mea, omnis homo fallax. Summo ergo, inquit, dolore correptus, quo vt adsolet sæpe numero, extra me quodammodo ad tẽpus effectus sum, & penè redditus sine sensu: eo quòd maximam humanæ fœlicitatis inconstantiam cernerem, atque in specie mutationem status Iudæorum præuiderem, dixi: vere humanum omne bonum fallax est: quia propriæ naturæ ratione permanẽs non est: verum quia illos rursus in patriam reuocãdos perspexi, & non mediocri propterea gaudio affectus sum, dico: Quid retribuã domino, pro omnibus quæ retribuit mihi: sibi enim Propheta atq; in rationem suam acceptũ refert omne beneficiũ, quod in Iudæos cognatos suos fuerit collatũ. multa mihi, inq̄t, bñficia contulit dominus. Quid igitur pro omnibus his illi retribuã?

Animi

Animi valde grati atq; hilari sunt verba. Calicẽ salutaris accipiam, hoc est, vas libaminum. Libabo, inquit, deo pro salute populi. Erant enim apud Iudæos varij sacrificiorũ modi: quorũ vnus libamen salutaris dicebatur. Vas autẽ illud quo libabant, calicis figurã habebat. Et nomen dñi inuocabo: ad salutẽ populi. Vota mea dño reddã in conspectu omnis populi eius, hoc est, promissiones illas persoluã, quas feci pro salute mea cũ essem in periculis. Pretiosa in cõspectu dñi mors sanctorum eius. Docemur ex hoc loco mortẽ seruorũ dei angelorũ ac cæterorum sanctorum præsentia persæpe honorari. Quorũ autem mors honorata est, illorũ vita etiã est honoratior, in qua sectãtes virtutum opera, dñm suum colebant. O domine ego seruus tuus, ego autem seruus tuus, & filius ancillæ tuæ. Non communem hanc seruitutem propheta intelligit, iuxta quam omnes sunt serui dei (omnia enim, inquit, seruiunt tibi,) sed aliam seruitutem electione, desiderio, atq; amore susceptam: quã cæteris omnibus præponit dignitatibus, exultans & se magis iactans in huiusmodi seruitute, quã in regia sua corona. Quod vero ait: & filius ancillæ tuæ: cõsimili modo intellige. Dirupisti vincula mea: vincula, inquam, tristitiæ, quibus ob assiduas calamitates constringebar. vel iuxta expositionem prædictam: tibi sacrificabo hostiã laudis, pro diruptione scilicet huiusmodi vinculorũ. Dirupisti enim ea gladio misericordiæ. Per sacrificium autem laudis, hymnos & gratiarum actiones intelligit. Et in nomine domini inuocabo, pro nomẽ domini inuocabo. Sũma enim mihi est fiducia in huius diuini nominis inuocatione, postquã illius vires ac potentiam ipse etiam experimẽto cognoui. Quæ sequũtur, intellige, iuxta ea q̄ superius declarata sunt. Reddidit etiam vota sua beatus David corã omni populo, non vt quasi gloriabundus aliquis se ostentaret, sed vt cæteros ad sui imitationẽ adduceret, & operis sui faceret participes. Ipsa autẽ gratiarũ actio acceptior est oĩ sacrificio. facillima præterea res est, & qua is etiam qui omnium indigentissimus fuerit, quocunq; tempore potest abundare.

Alleluia.

Hic psalmus gratiarũ etiam actiones continet. Conuocat enim

uniuersas gentes ad Christi laudes, & ad gratias ei agendas, pro tantis in nos collatis beneficiis.

PSALMVS CXVI.

Laudate dominum omnes gentes. Vniuersas, inquit, gentes appello, quæ ab erroris tenebris ad lucem veritatis adductæ sunt.

Laudate eum omnes populi. Sub aliis verbis eandem repetit sententiam laudationis exhortationem magis intendens. vel per populos, Iudæos illos intellige, qui fideles effecti sunt: vel omnes etiã populos in vniuersum. Oportet enim omnes homines cõmuniter deo gratias agere: quia pro omnium salute misericorditer carnem assumpsit, & salutare passiones subiit: Ipsos tamẽ Iudæos precipue decet, vt Christum laudent, qui dixit: non sum misus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel.

Quoniam roborata est super nos misericordia eius. Valida ac fortis effecta est misericordia dei. Ampla enim ac vehemens in omnes defluxit, tametsi multi à se eam repulerint. Seipsum vero nobis propheta, hoc in loco coniungit: quemadmodum sæpe alibi facere consuevit, vnum se ex iis reputans, qui in Christum credunt.

Et veritas domini manet in æternum. Veritas, inquã, euangelij, quæ apostolis per Christũ data est. Nã quæ in lege scripta sunt, non veritatẽ, sed vmbra continebant veritatis. Adueniente autẽ euangelica veritate: vmbra illa legis cessauit, non secus atq; adumbratio aliqua picturæ extrinquitur. Quando veri colores super eã immittuntur. Gratia enim, inquit, & veritas per Iesum Christum facta est.

Alleluia.

Es hic psalmus etiam gratiarum actiones continet pro receptis beneficiis.

PSALMVS CXVII.

Consitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Huiusmodi verba habentur etiam in psalmo 105. vbi ea exposuimus.

Dicat sane domus Israel quoniam bonus, quoniam in seculum, misericordia eius: Dicat sane domus Aaron, quoniam bonus

quo-

quonia in seculũ misericordia eius, Dicant sane omnes qui timen-
dominũ, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius:

Omnes enim hi bonitate & misericordia dei, multis modis potiti sunt. In triplicem autem ordinem propheta distinxit populum dei, quemadmodum & alibi fecit in psalmo 103. ibi: domus Israel sperauit in domino: cumq; omnes populi ordines in vnum chorũ conuocauerit, iussitq; debitas deo gratias agere, & dicere qd bonus est, & qd in seculum misericordia eius, narrat ea postmodum, quæ ad se pertinent. Decebat nanque vniuersum populũ condignas deo gratias agere pro rege suo, qui pro eis certauerat, quiq; in tentationes & calamitates inciderat, & mirabiliter fuerat ab eo liberatus.

De tribulatione inuocavi dominum, & exaudiuit me in latitudine. Non simpliciter inquit, exaudiuit me. sed in latitudine, hoc est, in libertate, ab arcta & angusta in latam atq; amplam regionem me deducens. Dicitur est etiam in 4. psalmo, in tribulatione dilatasti me: vbi vide, quæ exponendo dicta sunt.

Dominus mihi adiutor, & non timebo quid faciat mihi homo. Habentur & hæc verba in psalmo 26. ibi: dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Illud considera, quomodo non hoc dicit, quod ab homine nihil passurus sit, sed quod tantum negat se timere, tametsi pati aliquid contigerit: quod si patiar, inquit, id accidet, non ob imbecillitatem dei, quasi opem ille suam mihi adferre nõ possit, sed ob illius permissionem, qui hac ratione me erudire constituit, ac dirigere.

Dominus mihi adiutor, & ego respiciam inimicos meos. Ille pugnabit pro me, & ego inimicos meos respiciam, cadentes scilicet: & visibiles quidem corporeis, inuisibiles vero, animi atque intellectus oculis intuebor. Accommodari etiam possunt hæc verba iis omnibus, qui certam ac stabilem in domino spem habuerint.

Bonum est cõfidere in domino, quã cõfidere in homine: bonũ est sperare in domino, quã sperare in principibus. Beatus em̃ inquit, qui sperat in domino: & alibi etiam, maledictus omnis, qui sperat in homine: Itẽ, alius sapiẽs dicit, respicite in antiquas generationes, & videte, quis nã sperauerit in

domino, & cōfusus sit. Quod si aliquis confusus esse videtur, ille in domino, vt oportebat, nō sperauit. Atq; ideo Paulus huiusmodi sermonem confirmans, dixit spes autē non confundit. Illud etiā animaduerte, q̄ propheta hic, non dixit, bonum seu melius hoc esse, cōparando scilicet illa ad hoc summum bonum, sed auditorū imbecillitati condescendens, humanum in morem sic locutus est.

περὶ τοῦ θεοῦ
μαρτυροῦν.

Omnes gentes circumdederūt me, & nomine domini vltus sum eos: circūdantes circūdedērunt me, & nomine domini vltus sum eos. Oēs gentes, quæ in circuitu sunt Palæstinæ regionis in vnū congregatæ simul in me irruentes impetū fecerunt, ac veluti in sagena me cōprehenderunt, vel varias dæmonum copias fortassis significat, quæ vnā aliquādo iustum aliquem adoriūtur, variisq; ac multiplicibus modis ei pauorem incutiunt. Repetens autem propheta sæpius, se circumdatū fuisse, & sæpius vltum inimicos suos, huiusmodi repetitione, & ineuitabilis periculi magnitudinem ostendit, & admirandam fuisse liberationis rationem cōstituit, & summam denique diuini nominis fuisse potentiam docet, quo tanta potuit efficere.

ὡσεὶ ἰμέλιος
σκιερὸς.

Circumdederunt me, sicut apes fauam, & exarserunt sicut ignis in spinis, & nomine domini vltus sum eos. Periculorū magnitudinem describit. Et per apum quidē similitudinem, vehementiam & promptitudinē inimicorū significat, per ignem vero effrenatā iram. Apes siquidē fauo mellis inuento, summa promptitudine ac vehemētia illū circumdant, ac mellis succū exugunt: ignis etiā vbi rubum aliquem aut spinetum apprehenderit, retineri non potest.

Impulsus, versus sum, vt caderē, & dominus adiuuit me. Impulsus, inquit, ab hostibus veluti iamā casurus declinaui, hoc est, parum abfuit, quin caderem, & dñs adiuuit me, vt vires suas, & studiū suum in me magis demonstraret.

ἀνετράπη.

Fortitudo mea & laus mea dominus, & factus est mihi in salutem. Fortitudo mea, inquit, & laus mea dominus est. In eo etenim vires meas omnes habeo: propter eum etiam ab omnibus laudor, & glorificor, quod talem adiutorem sortitus sum. vel ipsum deum semper laudo, qui factus est saluator meus.

Vox exultationis, & salutis in tabernaculis iustorū. Et rursum

sum factus est mihi dominus vox exultationis & salutis, hoc est, factus est causa vocis exultationis, & vocis salutis: quæ canitur in tabernaculis iustorū, cū ob admirabiliter mihi præstitā salutē impulsus sim vt exultationē & salutē illā laudare, quā mihi tribuit, vel impulsus sum ad laudandum eum in exultatione & salute. Per tabernacula autē iustorum, puto eum propheticè eremitarum tuguria prædicere, in quibus Dauidici psalmi præcipue decantantur: vel varias, ac particulares, quæ p̄ orbē sunt ecclesias.

Dextera domini fecit virtutem. Dextera domini, id est diuinū auxiliū, quod tribuit vobis victoriā, & tropheū erexit.

Dextera domini exaltauit me. Erexit me iam penitus inclinatum, vel glorificauit me, postquam inimicos meos in fugam conuertit.

Dextera dominifecit virtutem. Eandem rursus sententiam repetit, & præ lætitia in gratiarum actione extēditur, vel ter nominans dei dexteram, triplex trium personarum auxiliū in diuinitate denotauit.

Non moriar sed viuam, et narrabo opera domini. Non moriar deinceps, nec perdar ab iis, qui circumdederūt me, quæ admodū ipsi sperabāt: cū illi cōtra potius perierint: sed viuā, & laudabo mirabilia dei, vel nō moriar animę morte, sed viuā ea vita, quæ est secundum deū, vel non moriar, sed viuam, hoc est, immortalis ero: quia mea cātica canentur perpetuo, & illorum cantus nullo vnquam tēpore deficiet. Possumus etiā hunc versiculū intelligere, vt sermo sit de resurrectione, & asserat p̄pheta, se nō moriturū ea cōditione, vt nulla ei amplius resurrectionis sit spes: quin immo si moriar, inq̄t, perpetua mihi tamen nō erit mors atq; ideo non vere moriar, sed vnā cū ceteris hominibus rursum viuam, & propterea narrabo opera domini, q̄ mihi simul cum aliis bonis resurrectionē hanc largitus est.

Castigans castigauit me dominus, & mori non tradidit me. Castigauit autē, dū in varias me permisit calamitates incidere, ea nimirum ratione, vt periculorū atq; afflictionū timore, de cætero melior ac prudentior fiā. nec tamē permisit me mori, q̄ nimmo eripuit à periculis, ea ratione vt vires suas, & studiū suū erga me ostenderet, vt diximus.

Aperite mihi portas iustitiæ. Tabernaculi portas, vbi lega

lis iacebat iustitia, iustificationes scilicet legis.

Ingressus in eas confitebor domino. Intro ingressus in eas, inquit, agam gratias domino & laudabo eum, sicuti pollicitus sum. Per portas autē iustitię, tabernaculi ut diximus portas intellige, seu ecclesiarū, quę ubiq; locorū sunt, in quibus iustitia vnā cum reliquis virtutibus colitur, & intra quas beatus Dauid ingressus, per psalmos suos condignas pro tantis beneficiis domino gratias agit.

Hęc porta domini, iusti mirabunt in eam. Videtur mihi propheta, arctam illam atque angustā portā signare, de qua dominus in euāgeliis ait: intrate per angustā portā. Hęc etenim prophetis oculis cernēs beatus Dauid, clamat dicens, hęc est porta domini: hęc est illa porta, de qua dominus Iesus Christus docebit vos. vel illa porta, quę ad Christum ducit. Et deinde addidit: quę iusti tantum intrabunt in eam, hoc est, per eam. Quamobrē ipse etiā Christus dixit, quod pauci sunt, qui inueniunt eam.

Confitebor, quia exaudisti me, & factus es mihi in salutem. Rursus pollicetur se gratias acturum deo.

Lapidem reprobauerunt edificantes, hic factus est in caput anguli. Hęc est etiam propheta, quę ad Christum pertinet. Animaduertendū vero est, prophetas sæpe sermo nem inceptum intercidere: ea nimirū ratione, ut ipse prophetiæ, umbra quadā ac velamine obtegantur, ne si apertius traderētur, maius sacris libris immineret ab inimicis periculū. Delerent enim eos omnes fortassis. Per edificātes autē, sacerdotum principes intelligit ac scribas, & doctores Iudæorū quibus cura commissā fuerat edificandi & perficiendi populū in fundamento legis. Lapis vero reprobatus, sine dubio Christus est: lapis quidē ob summā soliditatem ac constantiā aduersus omnia vitia. Peccatū enim, inquit, non fecit. Reprobatus vero ab edificātib; ut inutilis: quia Iudęi Samaritanū eum dicebant, & negabant eum esse à deo. Quinimmo populi seductorē appellabant: verū lapis iste, qui ab illis reprobatus est, ita postmodū approbatus fuit, ut factus sit in caput anguli, effectus nimirū angularis lapis. Neq; enim omnis lapis esse potest angularis lapis, sed ille tantū, quę aliis probabilior est, & ex utroq; latere potest in vnū angulū duos parietes col-

ligare,

ligare. Christus vero effectus est lapis angularis: quia in se ipso duos populos in vnā fidē coniunxit: fidelem nimirū populū ex circuncisione, & illū qui in gentibus: quocirca apostolus Paulus de eo dixit: quę Christus est pax vestra, quę fecit ex utroq; vnū. Præterea ipse etiā dominus ad Iudæos dicebat, se alias oues habere quę nō erāt ex illo ouili, & quas adduci etiam oportebat, ut fieret vnū ouile atq; vnus pastor. vel per angulū intelligit ecclesiā fidelium: quia quemadmodū angulus facit duos parietes in se coniūgi, ita etiā ecclesia duorum populorū, ut diximus, coniunctionem atque vnitatem operatur. Huius autem ecclesię, quā lapidi angulari comparari diximus, Christus caput est, tā quā vnus corporis præcipuū ac principale membrū, nec tantū caput, sed coniunctio & vinculū & fundamentū.

A domino factus est iste, & est mirabilis in oculis nostris. Iste angulus nimirum, hoc est, ista duorum parietū, seu potius duorum populorū coniunctio, à deo ipso, & non à simplici quopiā homine facta est: & est mirabilis in oculis nostris: eo quę digni effecti sumus, ut coniunctionē hanc oculis nostris videamus. Quomodo igitur opus hoc non est mirabile?

Hoc dies, quam fecit dominus. Per diem, mundi felicitatē intelligit. Nam quemadmodum scriptura sæpe diē malū dicit, nō ut solarem diei cursum aliquē malum designet, sed mala illa, quę in eo die sunt, ita etiam per bonū diē, bona illa intelligit: quę in eo die perfici contingit. Prædicare vult igitur Propheta hoc in libro, summa illa bona, quę in die resurrectionis domini futura erāt, & quę Christus ipse operatus est. Nā & iratum hominibus deū conciliavit, & dæmonis tyrannidem dissoluit, & mortis potestatem exinaniuit. Eos qui vel ipsius terrę habitatione indigni erant, fecit esse dignos cælo. erroris tenebras dissoluit, fugauit peccata, plantauit virtutes, & innumerabilibus denique bonis mundum repleuit.

Exultemus & lætemur in ea. Spirituali scilicet gaudio. Exhortatur autem fideles omnes ad hanc lætitiā, tanquā dignos tantis bonis effectos.

O domine salua sane. Populum tuum scilicet.

O domine bene prospera. Populū tuum nimirū, aut euangeli-

stos dū tu.

reducas.

gelicæ prædicationis fidem.

Benedictus qui venit in nomine domini. Hoc etiam ad Christi pertinet, qui venire dicitur in nomine domini, hoc est à domino patre, atq; ab ei⁹ substantia. quo circa ad Iudæos dicebat ego veni in nomine patris, & nō accipitis me. vel in nomine domini pro in nomine dei; eo q̄ Christus dei nomen habet, estq̄ue, & appellatur deus.

Benediximus vobis de domo domini. Nos prophete, inquit, qui olim tāta p̄videmus bona, benediximus vobis hominibus, qui estis ex domo domini, qui estis ecclesie grex, & digni effecti estis, quibus benedicamus.

ἐπιφανερ.

ἐορτήν ἕως
ἑὸν κρηάτων.

Deus dominus, et apparuit nobis. Christus, qui per incarnationem suam hominibus apparuit, deus ac dominus est. Prophetico autem more futura narrat tanquā præterita.

Constituite solennitatē in condensis . vsque ad cornua altaris. Unus quidem interpretum exposuit; agite celebritatē in operientibus, hoc est, in sacrificiis, per quæ altare operiri ac tegi solet, vsq; ad eius cornua, hoc est, vsque ad eius extremitates. Alius vero: festiuitatem, inquit, agite in germinantibus, hoc est, in florentibus coronis, atq; in virētibz arborū ramis: Græcā enim dictionē κρηάτων, quæ hic habetur, alij idem significare intellexerunt, quod operire, alij vero idem, quod germinare. Hoc autē sermone, omnino illud suademur, vt celebrem deo ac splendidā solennitatem agamus; & quæ iuxta Hebræos quidē, eo modo agēda est, vt iam diximus, iuxta fideles vero spiritualibus celebranda est sacrificiis, & virtutum coronis, bonorumq; operum ramis: quorum densitate ac copia inuisibile animæ nostræ obtegatur altare.

Deus me⁹ es tu, et cōfitebor tibi, Deus meus es tu, et exaltabo te. Ea inquit, ratione, quia deus meus es, à me tibi maxime agendæ sunt gratiæ, tamen si nulla in me hætenus contulisses beneficia. Oportet enim nos deo creatori gratias agere, & illum glorificare, & quia creauit nos, & quia per petuam nostri prouidentiam habet.

Confitebor tibi quia exaudisti me, & factus es mihi in salutem. Gratias, inquit, semper tibi agam, vt benefactori.

Cōfitemini domino, quoniā bonus, quoniā in seculū misericordis eius. Hic psalmus eodē versiculo finē faciens, quo ipitium

sum

sumpsit, circulum atque orbē quendā imitatur, & ad eadē agēda rursus populū suadet, ad quæ initio etiā suaserat.

Alleluia.

Varias status sui mutationes sustinuit beatus David, quemadmodum diximus in præmio operis. Nam & aliquando belli pericula euadere ei contigit: aliquando autem in calamitates incidere: & aliquando placidiorem, ac magis tranquillam vitam habere: & modo quidem per mandatorum dei viam incessit, modo vero ab illa decidit. Quæ omnia breui in hunc psalmum congeffit. Ad lectoris præterea institutionem multas preces suas apposuit, quas deo sapius verbis tantum & non scriptis obtulerat. Potest autem hic psalmus fideles omnes ad virtutem accedentes perfectiores reddere, & omnes qui hætenus negligentius vixerint, ad virtutem excitare. Et quoniam in hoc psalmo frequenter inuenies mentionem fieri de lege, de testimoniis, de mandatis, de iustificationibus, de iudiciis, de eloquiis, atque id serè in vnoquoque versiculo, (de his etenim, vt breui dicam, totus psalmus pertractat. Huic enim materie beatus David eum applicauit,) vide quæ in 17. psalmo dicta sint, ibi: & omnia iudicia eius in conspectu meo. Vnde quotiens aliquid huiusmodi inuenerimus, superfluum fuerit ibi dicta repetere. Illud tamen scire oportet, quod licet hæc dictiones inter se differant, vt ibi iam dictum est, vt plurimum tamen his nominibus beatus David ipsam legem significauit, veluti continens à contentis.

Beati immaculati in via. Per viam, transitoriam hanc vitam intelligit, beatos eos dicens, qui absque reprehensione per eam ambulāt, & recte viuūt. Græca em̄ dicitio ἀμωπος, non tam immaculatum quàm irreprehensibilem significat.

Qui ambulant in lege domini. Qui legitime viuunt, & secundum dei legem conuersantur, & non extra eam.

Beati qui scrutantur testimonia eius. Qui cum studio & cū attētionē ea legūt, & occultū in eis inuestigāt thesaurū.

In toto corde exquirunt eum. Exquirūt autē, quia lucē ac pulchritudinē eius iam quodāmodo degustarunt, quocirca totis desiderij velis ad illum tendentes, mundana

omnia pertranseunt, atque illum solum inquirunt, festinantes nimirum cum eo esse, atque illi placere. Ille vero exquirere deum dicitur, qui per mandatorum semitam incedit, quæ ad illum ducit.

Non enim qui operantur iniquitatē, in viis eius ambulauerunt. Vbi absolute dicit, viam, præsentem vitam vt plurimum intelligit, vbi vero vias dei, seu vias eius, legem intelligit, & præcepta. Ait igitur, quod omnes, qui aliqua in re inique agunt, non ambulant in viis dei. vbi enim quis delinquit, statim ab eis noscitur declinare.

Σφόδρα. Tu mandasti mandata tua custodiri valde. Tu in lege tua hoc mandasti, & maledictionem aduersus mandatorum tuorum contēptores addidisti. Oportet nos igitur illum timere, qui mandata sua adeo obseruari iussit: & simili modo, nihil eorum transgredi, quæ ab illo nobis tradita, atque ordinata sunt.

Vtinam dirigatur via mea, ad custodiēdas iustificationes tuas. Vtinam, inquit, viz conuersationis meæ adeo dirigantur, vt tua adimpleam mandata. Postulat autem hoc, optime dignoscens, quod ex seipso nihil posset perficere nisi dei ope ac gratia adiutus fuerit. neq; enim volentis aut currentis, vt, inquit Paulus, sed est misericordis dei.

Εν τῷ με ἐπιβλέπων. Tunc non confundar, cum prospexero in omnibus mādatīs tuis. Vbi viæ meæ, vt dixi, à te fuerint directæ, tunc nō confundar. Ego etenim iam prospexi ad oīa mādata tua, & omnia iam adimpleui. vel aliter: tūc non cōfundar, cum prospexero ad omnia mandata tua: cum scilicet oīa adimpleuero. Qui enim aliquod diuinum negligit mandatum, ex huiusmodi contemptu ignominia pariter refert, & condemnationem. Illud tamē adnotandum est, quod legere possumus etiam hunc versiculum: tunc non confundar: quia prospicio: & ad huiusmodi lectionem aptatur prima expositio. Græca enim dictio vtrunque patitur lectionē.

Εὐθύτητι ἐν τῷ με μὲν κενύει ἐως σφόδρα. Constebor tibi in rectitudine cordis, cum didicero omnia iudicia iustitia tua. Cum legem tuā didicero, gratias tibi agam in recto corde, atque ex tota anima, quod edoctus fuerim, quod mentem meam illuminaueris, & quod summis à te affectus sim beneficiis.

Iustificationes tuas custodiam, ne me derelinquas vsque valde.
Legem,

Legem, inquit, tuam custodiam, vtpote eam edoctus. atq; ideo peto à te, ne me diu derelinquas. hoc enim significat, quod ait: vsque valde. noli igitur me diu derelinquere, tametsi ad priuatum meum, & ad commune aliorum commodum, noui te per sæpe hoc vsum consilio, vt me veluti neglectum à te, derelinquere visus sis.

In quo corrigit adolescentior viam suam in custodiendo sermones tuos. Interrogat, & respondet, & quoniā adolescentiæ ætas natura ipsa simplex, ac leuis est, & facilis cui imponatur. merito summa ei opus est custodia, & obseruatione mandatorum dei, quibus dirigatur & conseruetur adolescentium vita.

In toto corde meo exquisiui te, ne repellas me à mandatis tuis. In toto corde, non diuidens scilicet mentem meam ad seculi huius cogitationes. supplex igitur peto à te, ne me indignum, à mandatis tuis repellas. Est autē humilitatis sermo, illius dico humilitatis, quæ virtutem sectatur. vel ne repellas me, si quando ad eorum obseruationem frigidior fuero: quinimmo si quid in me huiusmodi accidit, reaccende precor denuo calorem meum.

In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccet tibi. Eloquia, hoc est, mandata abscondi autem ea, in penu cordis mei, vt eorum memoriam indelebilem conseruarem, vtque hoc pacto, ea semper ante mentis oculos habens, nunquam peccem tibi. neq; enim ille homo peccare permitteretur, qui tanto cum studio eorum semper meminere.

Benedictus es domine, doce me iustificationes tuas. Benedicit dominum Propheta laudans eum, quod vtilitatem acceperit ab eius lege: quam etiam rogat melius se ac sublimius edoceri.

In labus meis annunciaui omnia iudicia oris tui. Non tantum ego ea didici, sed aliis etiam annunciaui.

In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis. Non dixit in diuitiis simpliciter, sed in omnibus. Ambulans, inquit, in via mandatorum tuorū, ita delectatus sum, ac si diuitias omnes possiderem. vel nō secus delectatus sum, atque is, qui seculi diuitiis delectari solet.

In mādatīs tuis meditabor, & considerabo vias tuas. Pro me- *ἀπολιχίσω*
ditabor, in Græco legimus ἀπολιχίσω, de quo diximus in

psal. 54. ibi: cōtristatus sum in meditatiōe mea. crebro, inquit, meditor in mandatis tuis, atq; ex hoc exquisitius vias tuas, hoc est, placita ac voluntates tuas cōsyderabo.

In iustificationibus tuis meditabor, nō obliuiscar sermones tuos. Meditor, inquit, & non obliuiscar. eorū enim quæ quis fuerit meditatus, diuturniorem memoriam conseruat.

Retribue seruo tuo. Pro mandatorum & iustificationum tuarum meditatione, aliquam, inquit, seruo tuo retributionem redde.

ζῆλον ἔχει. *Viam & custodiam sermones tuos.* Accepta retributione, quam mihi dederis, viam, inquit, meliori vita, ad ea semper me extendens, quæ ante me sunt. Quædam autem exemplaria habent, viuifica me, & custodiam.

Reuela oculos meos, et cōsyderabo mirabilia de lege tua. Aufer velum hoc, & tegmen ab oculis animæ meæ: crassitudinem nimirum & obstaculum legalis literæ: atque hoc pacto admirabiles & reconditos in lege sensus cōsyderabo, qui ad incarnationem, atque ad alia aduentus tui pertinent mysteria.

Peregrinus ego sum in terra, ne abscondas à me mandata tua. Præfenti, inquit, vita vtor vt transitoria, ad aliam nimirum vitam festinans: atque ideo indica mihi, quæso, profundius mandata tua, vt studiosior eorum fiam, & intensius ad te curram.

ἐπιμαρτύρομαι. *Concupiuit anima mea desydere iudicia tua in omni tēpore.* Anima mea valde semper cōcupiuit teneri desyderio iudiciorum tuorum. valde, inquit, mihi placuit iudiciorum tuorum desyderium. atq; ideo in omni tempore ea semper desyderavi, hoc est, ardentem amavi. vel concupiuit anima mea iudicia tua in omni tempore, ita vt eorum tenerer desyderio. vel quia ea desyderabam.

Increpasti superbos. Comminatus es supplicia in lege tua iis, qui mandatorum tuorum contemptores fuerint. vel maledixisti eis, quemadmodum in sequentibus dicitur.

Maledicti qui declinant à mandatis tuis. Scriptum est enim, maledictus omnis, qui non permanferit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea.

Aufer à me opprobrium & contēptū: quia testimonia tua exquisiui. Illud dico opprobrium quod prior negligētia mea mihi

mihi præstitit, multis nimirum ob eam exprobrantibus & contemnentibus me. vel aufer, pro, repelle, & noli omnino permitttere, vinci me aut affligi ab hostibus, neque ab insidiatoribus meis.

Etenim sederunt principes, & aduersum me obloquebantur, seruus autē tuus meditabatur in iustificationibus tuis. Illi quidem calumniabantur me, iridentes, quod legem tuā meditarer, ego vero in illius meditatione semper magis intendebam, vtilitatem nimirum cognoscens, quæ mihi illinc proueniebat. per principes autem, intelligere possumus principatus & potestates tenebrarum huius seculi.

Nam & testimonia tua mediatio mea est, & consilia mea, iustificationes tuæ. Illis quidē alia omnia cordi sunt, alia omnia prorsus meditatur: mihi autem lex tua meditatio est, & certa norma, cuius consilio dirigar.

Adhæsit pauimēto anima mea, viuifica me secundum verbum tuum. Ferè, inquit, pauimento ac solo ipsi adhæsi. hoc est, valde humiliatus sum. atque ideo fac me, quæso, secundum legem tuam viuere. vel adhæsit anima mea terrenis rebus, quibus affixus sum.

Vias meas annunciam. Peccata mea tibi nota feci.

Et exaudisti me. Quærentem remissionem peccatorum. Dic enim, inquit, tu prim^o iniquitates tuas, vt iustificeris. *Doce me iustificationes tuas.* Diligentius scilicet, & profundius.

Viam iustificationum tuarum instrue me, & meditor in mirabilibus tuis. Fac, inquit, vt legis tuæ viam cognoscam. cupio enim per eam incedere, & de cætero meditor, & versabor, in admirabilibus operibus, quæ à te facta sunt, faciens ea esse argumentum meditationis meæ.

Dormitauit anima mea præ tædio, confirma me in verbis tuis. Ἀπὸ ἀνετίας. Lassus, inquit, ac remissus effectus sum præ tristitia, quam aut secularium rerum sollicitudo afferre mihi solet, aut perpetuum quod mihi est cum dæmone certamen. firmū me igitur, ac stabilem redde, in verbis tuis, hoc est, in meditatione mandatorum tuorum, ne ab ea meditatione discedam, quæ abiicere à me potest omnem dormitacionem tristitiæ.

Viam iniustitiæ amoue à me, & lege tua miserere mei. Via ini-

iustitiæ est omnis actio iniusta, quæ authorem suū ad iniustitiam deducit. per eam enim viam omnes ambulant, qui iniusti sunt. hanc, inquit, viam amoue à me, & misere re mei, lege misericordiæ tuæ, quæ eorum omnium semper misereri solet, qui ex corde ad te preces fundunt.

Viam veritatis elegi. iudicia tua nō sum oblitus. Vera dogmata, viæ atq; itinera sunt veritatis: per ea etenim ad deum quis rectā incedit, vel quia Christus est veritas, (ego em, inquit, sum veritas & via) dicere possumus quod via veritatis, est via Christi: euangelica nimirum cōuersatio, quā fidelibus statuit. hanc viā igitur propheta, velut sibi præcognitam dicit se amasse: similiter & iudicia dei, euangelica nimirum præcepta quæ asserit se non ignorasse.

Adhæsi testimonis tuis domine, noli me confundere. Indissolubili, inquit, quodā vinculo eis affixus sum. rogo igitur ne me confundas, permittens me ab hostibus superari.

Viam mandatorum tuorum cucurri, quum dilatasti cor meum. Quando liberaisti, inquit, animam meam à tentationib⁹, atque ab angustiis, tunc cucurri viam mandatorum tuorum, hoc est, studiose per eam incesi, versans in eis & in lege tua.

Legem pone mihi domine via iustificationum tuarum, & exquiram eam semper. Sed quomodo ait legem pone, cū lex viæ iustificationum dei, iam diu esset data? dicendum est igitur, dixisse eum: legem pone mihi, pro, doce me: iuxta quē sensum Symmachus pro, legem pone, dixit, ostende. nam qui docet, videtur quodammodo de nouo statuere, ac legem ponere, dum ignaros exhortatur ad bona, & auerte re eos studet à vitiis, in præcedentibus etiam dixit: doce me iustificationes tuas. vel declara mihi viam iustificationum tuarum, & exquiram ea semper. occulta enim est multis illa via, eo quod obscura esse videtur.

Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo. Scrutabor quidem magno studio, & diligenter considerans, eam seruabo. dictum est autem alibi, quòd legis custodia esse dicitur, quādo quis adimplet legis mandata.

Deduc me in semitā mādatorum tuorum, quia ipsam volui. Deduc me, inquit, in eam. solet enim deus omnes eos illuc

deducere, qui animo erga eum prompti sunt. per semitā autem, quam Græci τριβον appellat, quasi tritam, viam hanc intelligit, veluti nō nouam viam, sed tritam, vt dixi, eo quòd iusti per eam ambulant, & solent eam frequentare.

Inclina cor meum in testimonia tua, et non in auaritiam. Conuerte (inquit) cor meum ad dilectionem mandatorum tuorum, & illius promptitudinem adiuua, & noli permittere, vt in auaritiam conuertar, & à seculi huius negociis vincar. petit autem omnia à deo, docens illum omnia efficere. sine me, inquit, nihil potestis facere. hæc igitur deinceps sit tibi norma in sequentibus, vbi similia inuenias. adiuuat autem deus, non omnes promiscue, sed dignos se, & qui totum intulerint, quod in se fuerit.

Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Auerte eos à noxiis spectaculis, ita vt inania non videant. oculos autem non corporis tantum, sed animæ etiam intelligit.

In via tua viuifica me. Hæc etenim via veram iis vitam præstat, qui in ea versati fuerint præsens etenim vita, vera vita non est, cum mortem secum ferat.

Statue seruo tuo eloquiū tuum, in timore tuo. In me, inquit, seruo tuo dominicum mandatum tuum, firmum ac stabile efficit in timore, ita vt diuina eloquia tua verenda mihi sint ac timenda.

Aufer opprobrium meum, quod suspicatus sum. Quod infligitum mihi est à peccato, quòdque ego iam diu infligi mihi timebam à dæmone, seu ab insidiatoribus meis. vel quòd suspicatus sum, cum in ærumnis, atque in miseris me constitutum cernerem.

Quia iudicia tua benigna. Quoniam iuste iudicas, cognoscens, quòd pœnitentia ducor, quòdque in te speraui, ac me tibi totum prorsus obtuli.

Ecce concupiui mandata tua, in iustitia tua viuifica me. Esurio, inquit, & sitio mandata tua. viuifica me igitur in tua iustitia. quòd ferè idem est cum iis verbis, quæ superius dixit: in lege tua viuifica me.

Et veniat super me misericordia tua domine, salutare tuū secundum eloquiū tuum. Vt scilicet misericordiam consequar & salutem. misericordiæ enim finis est, vt salutem conse-

καταβέβηκα
καὶ τὴν
ἐδίωξα.

περίελα.

Χρηστὰ.

δικαιοσύνη.

quamur. Veniat autem hæc salus iuxta promissionem tuam. Pollicitus enim es in lege tua te omnes saluaturū, qui custodiunt mandata tua.

Et respondebo exprobrantibus mihi verbum. His qui afflictionem, & calamitatem meam mihi exprobrant, respondebo verbum hoc, quod sequitur.

Quod speravi in sermonibus tuis. Hoc est, quod ego illis respondebo, sperasse me in dei verbis, qui multa bona omnibus pollicitus est, qui illius seruauerint mandata. Quam ob causam afflictiones, & calamitates omnes facile sustineo: optima nimirum in spe educatus.

Et ne auferas a ore meo verbū veritatis vsq; valde. Ne auferas à me in perpetuū prophetica gratiam: sed si ex dispensatione ad tēpus illam abstuleris, rursus precor mihi eam restitue. Vel ne permittas diu ex ore meo veritatē auferri, si quando, vt accidere potest, ab ea me decidere contigerit. Vel, ne valde eam auferas, hoc est, nunquā auferas.

Quoniam in iudiciis tuis supersperavi. Quoniam in lege tua valde speravi, confidens si legem tuam seruauero, conseruandam in me esse veritatis tuæ gratiam.

Et custodiam legem tuam semper, in seculū & in seculū seculi. Semper legem tuam custodiā, hoc est, in omni negotio. Illa autem verba: in seculū & in seculū seculi: idem significant, quod semper tametsi ad maiore perpetuitatis atq; æternitatis intentionē dicta etiam esse possunt. Vel, custodiam hanc legem tuā, non in hoc tantū seculo, sed etiam in futuro, quod seculū seculi appellatur, tanquā præsentī seculo honoratius. His autē verbis prōptitudinis vehementiā demonstrat, quam habebat, vt legem obseruaret.

Et ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquisiui. Prosperè dirigebat ad omnia, quæ agēda erāt. Causa autē huius rei fuit, quia mādāta tua dilexi. Vel cū calamitatibus circundarer, animo non angebar, quia inter afflictiones illud mihi saltem delectationi & solatio erat, q̄ conscius mihi essem, diligēter me exquisisse oīa mādāta tua. Soler autē bona cōscientia maximū semper solamen præstare.

Et loquebar in testimoniis tuis coram regibus, & non confundabar. Loquebar legem coram regibus, & bonum inde nomen reportabam. Libere enim loquebar in mādātis tuis,

& timore nullo cohibebar. Congruunt etiam hæc verba sanctis Christi martyribus.

Et meditabar in mandatis tuis quæ dilexi valde, & leuavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi. Meditabar quidem in eis, legens ea, leuabam autem manus meas ad mandata tua, operibus videlicet ea adimplens & perficiens.

Et meditabar in iustificationibus tuis. Pro meditabar in ^{ἰσολόγησιν.} Græco legimus ἰσολόγησιν de cuius significatione superior dictum est.

Memor esto verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti. Erga me seruum tuum, inquit, memor esto illius verbi, in quod me sperare iussisti. Verbum autem hoc tuū illud est, quod dixisti te misericordē esse, atq; ideo omnes eos etiā saluaturū, qui mandata tua custodierint, quemadmodum alibi declarauimus. Debemus etiā digne deo intelligere sermonem hunc: Memor esto; pro, perfice & ad finē deducito. Neq; enim vlla in deū cadit obliuio, aut reminiscētia.

Hæc me consolata est in humilitate mea. Hæc spes scilicet me consolata est, hoc est, spes ista recreauit ac refouit me, in humilitate ac miseria illa constitutum, in quam assidua tentationes & calamitates me deduxerant.

Quia eloquium tuum viuificauit me. Verbum, inquit, illud tuum, de quo paulo ante diximus, cum præ tantis afflictionibus angerer, ac pene mortuus essem, iterum me ad vitam reuocauit.

Superbi iniquè agebant vsque valde, à lege autem tua non declinaui. Illi quidem in multis legem tuam transgrediebantur, ego vero illis non me adiunxi. Vel iniquè agebant, deridentes me, quòd legi tuæ semper incumberem, & ab illius meditatione nunquam recederem. Superbos autē appellat, legis contemptores. Tales enim esse solent elati omnes, ac superbi.

Memor fui iudiciorum tuorum à seculo domine, et consolatus sum. Quæ à seculo, hoc est, quæ ab initio sunt, & in futurum erunt. In his autem iudiciis continetur, quòd virtute præditos homines, tametsi ad tempus affligi permitte, tandem glorificabis. Quòdque eos inhonorabis, qui prauis imbuti sunt moribus, quanquam interea tranquillam ac felicem vitam degere videantur.

Abymia. *Tristitia detinuit me, pro peccatoribus dereliquentibus legem tuam. Tristis fui, inquit, propter peccatores, partim quidem iratus, quod legem tuam adeo contemnāt, partim etiam dolens, quod ipsi perituri sint.*

Cantabiles mihi erāt iustificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ. Cantandæ, hoc est, meditandæ à me sunt: vbicunque habitauero, vbicunque vitam degero. Vel aliter: loco canticorum mihi erant, & in psalmos eas mihi constituebā, atque eas psallendo, delectabar.

Memor fui nocte nominis tui domine, & custodivi legem tuam. Nocturno, inquit, tempore quando immundi dæmones, plures solent perturbationes afferre, ego te in memoria semper habebam, & præ timore tuo sapientior reddebar. Vel in nocte passionum, atque affectuum, & quando ab illis obtenebrabar.

Hæc facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisiui. Hæc memoria scilicet. Solet enim Propheta aliquando verbū mutare in nomen: iuxta illud, hæc me consolata est in humilitate mea. Hæc memoria, inquit, ideo mihi facta est, quia valde exquisiui iustificationes tuas. Illinc enim ego timorem accepi.

Portio mea domine, dixi, custodire legem tuam. Tu portio mea es. Hæreditas, inquā, mea, & diuitiæ meæ. Alia enim terrena omnia despicio. Atque ideo dixi: hoc est pollicitus sum custodire legem tuam, & nullo pacto eam transgredi.

Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo, miserere mei secundū eloquium tuum. Te, inquit, pro delictis meis ex toto corde deprecatus sum: miserere ergo mei, iuxta eloquiū tuum Scriptū est enim in lege tua, quod delinquentium miseraberis. Vel secundū promissionem, aut distinctionem tuam. Per faciem autem dei, ipsum deum circūloquitur.

Abysus. *Cogitavi vias tuas, & conuertii pedes meos in testimonia tua. Legem tuam meditatus sum, conuersationisque, ac vitæ meæ semitam direxi ad mandata tua. Quædam autem exemplaria habent: cogitavi vias meas, hoc est, prius consideravi, quid agendum mihi esset, aut quid dicendum: atque ideo ambulavi iuxta mandata tua.*

Paratus sum, & non sum turbatus, ut custodiā mandata tua.

Paratus

Paratus sum ad custodiendum ea, atque ideo ab eorum difficultate, aut seueritate turbatus non sum. Malū enim quod quis prius considerat, atque expectat, tolerabilius efficitur. Vel dæmonibus, seu tentationibus, me inuadentibus, turbatus non sum, sciens, quod impetum in me facturi erant, quam ob causam ad tolerantiam me præparavi.

Funes peccatorum circumplexi sunt mihi, & legem tuam non sum oblitus. Funes peccatorum, prauæ sunt dæmonum cogitationes, quibus ceu vinculis quibusdam, necere, atque alligare omnes conantur, quibus cum certant. Hi, inquit, funes mihi circumplexi sunt, nec tamen ideo oblitus sum legis tuæ. Illius enim timore, omnibus peccatorum vinculis veluti gladio quodam incisus liberatus aufugi.

Media nocte surgebam ut confiterer tibi, ad iudicia iustitiæ tuæ. Media nocte quando dæmones aduersum homines magis insurgunt, & alios quidem ad prauas cogitationes, alios vero ad ipsa vrgent facinora. Vel aliter: eo, inquit, tempore surgebam è lecto, ut tibi confiterer, quando somnus quiescentibus suauior videri solet: surgebā dico, ut confiterer, hoc est, ut gratias tibi agerem, propter iudicia iustitiæ tuæ. Hæc autē iudicia tu nobis parcens, mādasti lege tua obseruari: ut dum tui timorē addiscimus, moderatiores efficiamur: ne intemperantiā secuti maioribus damnemur suppliciiis. Vel surgebā, ut confiterer tibi peccata mea, propter iudicia iustitiæ tuæ, hoc est, timens propter ea.

Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua. Equè ego, inquit, atque illi, te timeo, æquè etiam mandata tua obseruo. Vnus etenim ex illorum numero sum, qui te maxime venerantur, atque obseruant.

Misericordia tua domine plena est terra, iustificationes tuas doce me. Tu totius orbis misereris, tu omnes nutris, tu omnium curam ac prouidentiam habes, tu patiens es ad omnes. Miserere igitur mei, & doce me iustificationes tuas, ita ut altius & perfectius eas intelligam. Huiusmodi autem verbis utitur beatus David, non quod procul esset à misericordia dei, sed ut illum sibi magis beneuolum redderet, & ut ampliorē erga se misericordiam conciliaret.

Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine, secundum verbum tuum. Beneficio, inquit, affecisti seruum tuum. Ita enim

περιπλοκῶν-
σαι μοι.

τῆ ἡμερολο-
γῆσθαι σοὶ
ἐπὶ τὰ κρί-
ματα.

Symmachus reddidit. Secundum autem verbum tuum, quod in lege scriptum esse diximus. Ibi enim expresse pollicitus es te affecturū beneficio eos, qui tibi placere studeverint, vel aliter: quia Græca dicitio λήθη, non verbum tantum, sed rationem etiam significat secundum rationem, inquit, fecisti hanc bonitatem, hoc est, secundum id quod diuinitatem tuam decet. Continet autem hic sermo gratiarum actiones, pro acceptis beneficiis.

Bonitatem & disciplinam, & scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi. Doce me, inquit, bonitatem erga amicos & cognatos, disciplinam in actionibus, & scientiam in contemplando. Instrue me igitur in his omnibus, quia mandatis tuis obtemperavi, vel quia credidi, quod instrui deberem à mandatis tuis, atque ab illis sapientior reddi.

Priusquam humiliarer ego deliqui: propterea eloquium tuum custodiui. Antequam affligerer ego peccaui, & quia post peccatum castigatus sum, de cætero legem tuam custodiui timens ne si rursus mihi peccare contingeret, rursus pari modo afflictione aliqua castigandus essem. Solet enim post peccatum afflictio consequi, atque humiliatio. Fortassis etiam, de ea loquitur humilitatis virtute, quæ cordatis hominibus de conscientia innascitur peccati, ita ut sensus sit: quod peccatum sibi fuit causa humilitatis.

Bonus es tu, et in bonitate tua doce me iustificationes tuas. Tanquam bonus, & misericors doce me sincerius, ut ego etiam bonus fiam. Sæpius vero idem repetit, orationem intendens, ac veluti diuinæ doctrinæ avidus.

Multiplicata est super me iniustitia superborum, ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua. Illi inquit summa me afficiunt iniuria, ego tamen propterea à mandatis tuis non recedam, nec superbos imitabor: quinimmo scrutabor mandata tua, in quibus consolationem capio. Per superbos autem & dæmones intellige, & legis contemptores,

Coagulatum est sicut lac cor eorum, ego vero legem tuam meditatus sum. Induratū est, inquit, eorum cor aduersum me. Lac enim coagulatum in caseum obdurefcit. Vel quia Græca dicitio, κωφός, non tam coagulatum quā caseatum significat. Caseatū est, inquit, hoc est, pingue effectum, & abundans iniquitatibus. Effici enim solet pinguius lac, ubi in caseum

in caseum concreuerit.

Bonū mihi, quia humiliasti me, ut discam iustificationes tuas. Utile quidem mihi fuit corripi à te variis afflictionibus, ut iustitiam tuam addiscerem: quod scilicet tu peccātes castigas. Quod si in præfenti vita punis peccatores, quanto magis id facies in futura?

Bona mihi lex oris tui, super millia auri & argenti. Lex, quæ *ἀγαθὸς μὲν ὁ* Moyfi tradidisti, bona mihi est, eo quod instruit, atque *ὁ δὲ μὲν* erudit me. Nam & corpus castigat, & mores dirigit, & sapientiore animam reddit.

Manus tuæ fecerunt me, & plasmaverunt me, da mihi intellectum, ut discam mandata tua. Tu me, inquit, plasmasti, tu mihi prudentiam præsta, tu me doce, & ego addiscam mandata tua, quæ hominem ad rectam semitam dirigunt. Aliqui etiam dicunt, quod filius & sanctus spiritus dici possunt manus patris: eo quod per eos omnia fecit.

Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur, quia in verba tua supersperavi. Videbunt me proficere, si mihi intellectum præstiteris: & lætabuntur, quod in mandatis tuis valde sperauerim & non in aliis seculi huius auxiliis.

Cognoui domine, quod iustitia iudicia tua, & veritate tua humiliasti me. Experientia cognoui, quod iudicia tua iusta sunt, quodque merito multis me afflictionibus depressisti, ut prudentior fierem. In te enim deliqueram.

Fiat misericordia tua, ut cōsoletur me secundum eloquium tuum, seruo tuo. Fiat mihi seruo tuo misericordia tua, ut me calamitatibus afflictum refrigeret. Fiat autem hoc mihi, iuxta promissionem tuam. Pollicitus enim es in lege tua, opem te laturum esse omnibus pœnitentibus.

Veniant mihi miseraciones tuæ, & viuam. Mihi, inquā, qui modo tristitia ac mœrore pene eram suffocatus.

Quia lex tua meditatio mea est. Veniant mihi, inquit, illæ miseraciones tuæ quia deinceps, præ cæteris omnibus, lex tua erit meditatio mea.

Confundantur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerunt in me. Erubescant, quod nihil potuerunt perficere, eo quod superati & profligati sunt. Ipsos autem dæmones intelligit, seu diuinæ legis contempores, ut diximus. Iniuste autem fecerunt iniquitatē in me, quia propter inuidiam me aggressi sunt.

Ego autem meditabor in mandatis tuis. De hoc iam alibi sæpe dictum est.

*ἐπιστρέψατω-
σαρ.*
Ij, inquit, qui timent te conuertant me, si aliquando seductus, à mandatis tuis aberrauero.

ἀμωμῆς.
Fiat cor meum irreprehensibile, in iustificationibus tuis, vt non confundar. Irreprehensibile fiat cor meum, dum in iustificationibus tuis meditatur, & vtinam timore eorum purgatus, non confundar, turpe aliquid committens.

Deficit in salutare tuum anima mea. Abit quodammodo, atque dissoluitur anima mea, desiderij vehementiam non ferens. Per salutare autem salutarem Christi incarnationem intelligit. Ait igitur se illius salutaris desiderio maxime teneri,

In verba tua supersperavi. In verbis tuis confido, futurum esse quod cupio: in eius dico verbis, quæ in lege de ipso salutari scripta sunt. Aliqui vero intelligunt beatum Dauid hæc verba dixisse de sua salute. Opto, inquit, eam consequi salutem, quæ à te prouenit: & in mandata tua valde confido: quod scilicet ea obseruans saluabor. Illud etiam annotandum duximus quod indifferenter Propheta nunc singulari sermone, verbum dicit, nunc verba in plurali.

Defecerunt oculi mei in eloquium tuum dicentes, quando consolaberis me? Debiles effecti sunt animæ meæ oculi, aspicientes in legem tuam, Defecerunt autem quærentes, quando consolaberis me: instruens scilicet & docēs me, & occultos in lege tua thesauros reuelans.

Quia factus sum sicut vter in pruina, iustificationes tuas non sum oblitus. Ait autem vter in pruina frigidum constringi. Tale se beatus Dauid effectum esse dicit: constrictum nimirum & castigatum calamitatibus. Qua de causa negat se vlllo vnquam tempore iustificationum dei futurum immemorem, ne rursus in tentationes, & calamitates deferri eum contingat. Alij vterem dicunt tractum in pruina molliorem ac laxiorem fieri. Talis, inquit, ego effectus sum, quia multis calamitatibus distractus, tandem etiam debilitatus, ac dissolutus sum: at tamen neque ideo iustificationes tuas oblitus sum. Vel aliter: Factus sum sicut vter, mortuus nimirum quantum ad animi affectus: veruntamen capax elo-
quio

quorum dei effectus autem sum huiusmodi in pruina diuinæ gratiæ, quæ ab eo descendit, & passionum mearum flammam refrigerauit. Atque ideo non recessi à lege tua, sciens, quod per illam ego gratiam etiam à te consecutus sum.

Quot sunt dies serui tui? quando facies mihi de persecutibus me iudicium? Quot sunt pauci prorsus. Quando igitur facies mihi iustitiam de persecutibus me inuisibilibus seu etiam visibilibus inimicis? facies autem hoc iudicium, si illos in fugam conuerteris, & procul à me eos insecutus fueris.

ἀδολοχίας.
Narrauerunt mihi iniqui garrulitates, sed non vt lex tua. Narrauerunt mihi dogmatum quorundam nugacitates legi tuæ contrarias. Vel, ij, qui legem tuam interpretabantur, narrauerunt mihi garrulitates: legi tamen consonum aliquid non dicebant. Possunt autem hæc verba generaliter aduersus omnes hæreticos accommodari.

ἀδύνατος.
Omnia mandata tua equitas: iniuste persecuti sunt me: adiuua me. Ea, inquit, mandata omnia vera sunt, in quibus nemini inferendam esse iniuriam mandasti. Adiuua me igitur affectum iniuria, & vindictam sume de iis omnibus, qui legem tuam transgrediuntur. Est autem hic sermo de visibilibus inimicis.

Paulominus consummauerunt me in terra, ego autem non dereliqui mandata tua. Penes, inquit, interemerunt me. Consummare dixit, pro vitam finire. Consummauerunt me igitur, hoc est, præparauerunt vt meam vitam consummarent. Vel concluderunt me in terra, seu euerterunt me in terram: ego tamen à meditatione aut aut ab obseruatione mandatorum tuorum non recessi.

Secundum misericordiam tuam viuifica me, & custodiam testimonia oris tui. In misericordia tua viuifica me, tamquam misericors. Et de his verbis, viuifica me, iam superius dictum est. Testimonia vero oris tui, ea dico, quæ Moyse mandasti.

In seculum domine verbum tuum permanet in cælo. Mandatum tuum incommutabile in cælo semper permanet. Illud, inquam, mandatum, quo cælum in suo semper ordine continetur.

In generationem & generationem veritas tua. Veritas huius mandati in omni semper generatione constans permanet: & ordo semel constitutus, in diuersa non mutatur.

Fundasti terram, & permanet ordinatione tua Hæc etiã permanet ordinatione tua, hoc est, quæadmodũ tu disposuisti. *Perseuerat dies, quoniã omnia seruiunt tibi.* Permanet dies, vt ordinasti. Antiquum enim atq; à te statutũ ordinẽ cõseruat. Huius autẽ perseueratiz causa est, quia hæc, & alia omnia simul tibi seruiũt, & mādato tuo nõ secus, ac serui domino suo obtẽperant. Altius etiã intelligẽdo: verbum tuũ in cœlo semper pmanet, apud Angelos. Faciẽtes em̃ inq; verbũ eius. In generationẽ etiã & generationẽ antiqui & noui populi est veritas tua: inq; veritas, quæ est in lege. Apud vtranq; enim generationẽ verbũ tuũ verum esse prædicatur: Fundasti etiã Ecclesiã, & in Euãgelicã eã fide stabilisti. Ecclesiam dico, quæ antea terra merito dici poterat, quia terrena sapiebat, & in terrenis versabatur, Ideoq; permanet, vt ordinasti. Et quanq̃ multa tentationum, ac persecutionum maria, vt ita dicã, quasi Oceanus quidam, vndique in eã irruerint, non tamen aduersus eã præualuerunt. Perseuerat etiã dies, hoc est, pietatis ac religionis lumen, quod simulac ex Euangelij prædicatione ortum atque accensum est, ab aduersarij potentia nunquam extingui potuit. Prophetice autẽ hæc dicta sunt.

Nisi quod lex tua meditatio mea est, tũc forte perissem in humilitate mea. Nisi, inquit, ea de causa fuisset liberatus, quia assidue meditor legem tuam, proculdubio calamitatibus tunc, maiori in me cum impetu irruentibus, perissem in afflictione mea.

In seculum domine non obliuiscar iustificationes tuas: quia in ipsis viuificasti me. Per totum seculum, iustificationum tuarum memoriam non amittam: quoniam per ea tu me iam penẽ expirantem viuificasti. Ideo autem liberatus sum, quia legem tuam meditabar.

Tuus sum ego, & saluum me fac, quia iustificationes tuas exquisiui. Scriptum est enim in lege tua, quod qui fecerit eas iustificationes, viuet in eis. Quoniam igitur ego tuus sum, salua me ab insidiatoribus meis. Tuus autem sum, veluti qui iustificationes tuas roto corde exquiro.

M. expectauerunt peccatores, vt perderent me. Mihi, inquit, insidiati sunt. Nam qui insidiantur, expectare eum solẽt, qui insidias tendunt.

Testimo

Testimonia tua intellexi. Prudentior à te effectus, atque ideò in illis refrigeror & consolor.

Omnis cõsummationis vidi finẽ, latũ mādaturũ tuũ valde. Finẽ, inq; cognoui esse in humano quolibet aut diabolico studio. Latũ em̃ mādaturũ tuũ valde. Neq; enim humanam mentẽ arctat, quinimmo ad cognitionem atq; ad intelligentiã, eã dilatat. Ab ea em̃ ego dilatat⁹ sum, & finem oĩs cõsummationis cognoui. vel aliter: omnis cõsummationis, hoc est, oĩs destructionis finem noui, qualis nimirum mortis finis sit iusto homini. & qualis peccatori. Sequitur: *Latũ mādaturũ tuũ valde: quia oēs eos recreat, & eorum corda dilatat, q̃ in angustias atq; afflictionibus versantur.* Per mādaturũ vero legẽ intellige. vel, latũ est mādaturũ tuũ, eo q̃ angustias & ærumnas nullas præstat, tametsi inertibus ac pigris hominibus laboriosum id esse videatur.

Quã dilexi legẽ tuã domine, totã die meditatio mea est. Valde, inq; amaui legẽ tuã, atq; ideò tota die meditor in ea: quacunq; .s. die: modo illã legẽs, modo mẽte contẽplãs, modo etiã operibus omnia perficiens: quæ in ea mādatur.

Super inimicos meos instruxisti me mādato tuo, quia in seculũ, meum est. Omnes qui legẽ nõ obseruãt, inimici illorum sunt, qui eam obseruant. Super eos, inquit, docuisti me, mādaturũ tuum, quia illud semper dilexi. Quo circa illi quidem mẽ iniuria afficiũt, ego vero eos minime, quia maiorem scilicet à te sapientiam edoctus sum.

Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est. Ipsi etiam doctoribus meis sapientior effectus sum, quia assidue meditor legem tuam, quæ illuminare, atque instruere solet mentes hominum.

Super senes intellexi, quia mandata tua exquisiui. Super antiquiores me, inquit, & maiores ætate. Et subnotare videtur ipsum Saul. Talis etiã fuit, & Daniel, qui Susanne causam supra omnes populi seniores intellexit. Est autẽ huius maioris sapientiz causa diuinorũ mādaturũ inquisitio diligẽs; inuestigatio, & custodia. Possunt etiã hæc verba legi ex psona noui populi, cui⁹ inimici sunt Iudzi: eo q̃ aduersus eos inimico atq; infenso semper sunt aĩo. Dicit etiã possunt Iudzi, doctores, eo q̃ primi ipsi gentes docuerunt esse vnum deũ, primi que sacræ scripturæ li-

bros eis tradiderunt. Appellabimus eos etiā seniores ve-
luti priorem atq; antiquiorem populum. Filius meus, in-
quit, primogenitus Israel. Super hos Iudæos igitur nos
in lege melius instructi sumus: quia illam sapiētius iuxta
occultiores sensus intelligimus. Quocirca magis etiā eā
amamus, cū multis de causis, tum præcipue, quia om-
nia nobis præsignauit, quæ pertinerent ad Christum.

Ab omni via mala prohibui pedes meos, vt custodiā verba tua.
Feci hoc inquit, ne mandata tua spernerē, quæ hoc iubēt.

A iudiciis tuis non declinaui, quia tu legem statuisti mihi.
Non homo, sed deus: quem cum timerem, non declinaui
ab eius mandatis.

אגווי

Quam dulcia gutturi meo eloquia tua, super mel ori meo. Elo-
quia dico, quæ corporis quidē gutture proferuntur, sed
interiori animæ gutture gustantur. Illam autē intelligit
voluptatē, qua oēs ij fruūtur, qui intellectualibus animæ
sensib⁹ pollēt. Iis etenim qui inualidiori sunt stomacho,
qui; cibū male digerūt, ipsum etiā mel amarū videtur.

A mādatiis tuis intellexi: propterea odi omnē viā iniustitia. Ab
his, inquit, instructus sum, & effectus sapientior. atque
ideo ab omnibūs malignis hominibus auersus sum.

אגווי

Lucerna pedibus meis lex tua, & lumen semitis meis. Lumi-
nis em̄ ac lucernæ instar lucis radios emittens semitā illā
manifestā reddit, quæ ad virtutē deducit. In nocte etenim
præsentis vitæ, atq; in affectuū nostrorum tenebris rectā
nobis lex viam ac bene ad beate viuēdū demonstrat, nec
labi nos finit in peccatū. Per pedes etenim, & p̄ semitas,
vitæ ac cōuersationis modum intellige. Illud etiā sciēdū,
q̄ lex Mosāica iuxta literam intellectuā, lucerna iis est, qui
per illam virtutū semitam incedunt, quæ ad actiones per-
tinet. Spiritualiter vero intellectuā, lucerna illis est, qui per
contemplationis callem feruntur ad deum.

Iuravi & statui custodire iudicia iustitiæ. Vbi vtilitatis illius
experientiam cepi, quæ à mandatis tuis prouenit, statim
iuravi, hoc est, pollicitus sum, & statui mihi veluti incō-
mutabile iuramentum vt ea obseruare. Statuere enim di-
xit, pro stabilire.

Humiliat⁹ sum vsq; valde domine: viuifica me secūdū verbū tuū.
Diu, inquit, humiliat⁹ sum à voluntaria, seu etiā ab inuo-
luntaria

luntaria afflictione. De verbis autē, viuifica me, iam supe-
rius dictum est, ibi: adhæsit pavimento anima mea, &c.

Voluntaria oris mei beneplacita fac domine. Voluntarias, in-
quit: promissiones meas, quas nulla necessitate, sed spon-
te ac volenti animo pollicitus sum, suscipe, precor, beni-
gnus & dirige. Huiusmodi autem fuit promissio illa, ac
iuramentum obseruandi mandata.

Et iudicia tuā doce me. Difficillia enim sunt, atque obscu-
ra. Iudicia enim, inquit, tua abyssus multa. vel doce me,
vt profundius ea intelligam.

*Anima mea in manibus tuis semper, & legem tuam non sum
oblitus.* Animam, inquit, meam in manus tuas semper tra-
do, teque vt illius custodem protectorem, ac moderato-
rem suscipio. atque ideo legis tuæ oblitus non sum, ne
fortassis caderem.

*Posuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non
erravi.* Posuerunt mihi laqueum vt comprehenderent
me, & seductus non sum à mandatis tuis, timens ne in la-
queum inciderem: verum qui ambulant in lege dei in
aqueos incidere non possunt.

*Hæreditari testimonia tua in seculum: quia exultatio cordis
mei sunt.* Perpetuam hæreditatem ea esse reputavi, & lu-
crum quoddam, quod perire non posset. Hoc autem ser-
mone affectum suum indicat erga diuina mandata.

*Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in seculum
propter retributionem.* Persuasi, inquit, cor meum, & conuer-
ti illud ad facienda semper mandata tua: atque hoc, ob
repositam iis omnibus retributionem, qui quæ tibi pla-
cita sunt, adimpleuerint.

*Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi, adiutor & defensor
meus es tu, in verba tua supersperavi.* In lege, inquit, tua con-
silius sum quæ & eos iustificat, qui illam obseruant, & bo-
na in super eis pollicetur.

Declinate à me malignantes, & scrutabor mādata dei mei. Ma-
ligni nanque homines & dæmones, fidelium atque pio-
rum animos perturbant & impedimentum eis præstant.

Adiuua me secundum eloquiū tuū. Iuxta promissionē tuam
Pollicitus enim es in lege te eos omnes defensurum, qui
illam seruauerint. vel simpliciter iuxta promissionē tuā.

αὐτὸν ἰσοῦ μὲ

Et iudica me. De hoc iam dictum est.

Et non confundas me ab expectatione mea. Ne confundi me permittas, aut frustrari spe in te mea.

Adiuua me & saluus ero, & meditabor in iustificationibus tuis semper. Ab inimicorum insidiis saluabor.

Spreuisti omnes discedentes à iustificationibus tuis, quia iniusta cogitatio eorū. Tanquā inutiles neglexisti & repulisti eos. recedunt autem à dei lege, qui quæ iniqua sunt, cogitant.

καταβαίνοντες

Transgressores reputaui omnes peccatores terra. ideo dilexi testimonia tua. Quisquis deliquerit, iudicio meo, legis tuæ transgressor efficitur. atque ideo legem ego tuā dilexi, ne simili modo transgressor existimarer. terræ autem peccatores dixit, quia de terra sunt, vel quia in terra peccant.

Confige timore tuo carnes meas: à iudiciis enim tuis timui. Dū iudicia tua, inquit, lego in animo quidem, timore corripior, ipsum tamen corpus huiuscemodi timore non castigatur. Tu igitur confide & ipsum corpus hoc timore, ita ut ad immoderata desideria, aut ad minus honesta opera, amplius non feratur.

Feci iudicium & iustitiam: non tradas me calumniantibus me. Iustum, inquit, iudicium feci. Me igitur, quod iustum est, iudicantem ne tradas quæso iis, qui iniuste mihi insidiantur. Nec dominantur mei iniqui homines, cum ego equa & iusta semper sectatus sim. Dicitio autem Græca, ἀδυνάτοι, non tam calumniantes quàm iniuriam seu iniustitiam facientes significat.

Suscipe seruum tuum in bonū: non calumnientur me superbi. Longanimis esto seruo tuo pro bono, ita ut per sincerā pœnitentiam superuenientes peccati sordes possit absolvere, nec superbi, hoc est, nec legis contemptores calumniētur me, quasi fato quopiam, & non ob delicta mea, in calamitatē huiusmodi inciderim. vel nō calūniētur me, ut temere pœnitentē, aut tanquā frustra sperantem vllā salutem.

Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquium iustitiæ tuæ. Animæ, inquit, meæ oculi nō mediocriter debilitati sunt, dum ad salutem illam assidue aspiciunt, quæ ex te pendet, & ad promissionem iustitiæ tuæ.

Fac cum seruo tuo domine secundū misericordiā tuā, & iustificationes tuas doce me. Fac misericordiā tuā in seruum tuum, tanquam

tanquam misericors. vel fac beneficium in misericordia tua: & misertus mei, doce me iustificationes tuas.

Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum vt cognoscā testimonia tua. Et si intellectum mihi præstiteris, cognoscā ea. γνώσκω σου νόμους

Tempus faciendi domino: dissipauerunt legem tuam. Tēpus est tibi domino faciendi scilicet vltionem, cum iniqui legem tuam spreuerint & destruxerint.

Propterea dilexi mandata tua super aurū & topazion. Quia illi legem tuam dissipauerunt, ego idcirco eam magis dilexi, quàm aurum aut pretiosos lapides, aut omnes denique diuitias.

Propterea ad omnia mandata tua dirigebar. Nō ad hoc tm̄, aut ad illud mandatū, sed ad omnia mandata tua: quod maioris perfectionis signum est. Ad id vero dirigebar, vt tibi inseruirem, vt quæ tibi parerem, qui mandata ea obseruari iusseras: cum illi contra te ad iram excitarent.

Omne viam iniustam odio habui. Qui mandata dei diligit, omne vitium odit, veluti eis contrarium. Neq; enim inter se conueniunt vitium & virtus, lux & tenebræ, ægri tudo & sanitas.

Mirabilia testimonia tua, idco perscrutata ea est anima mea. ἵκετο δυνάμεις αὐτῶν Mirabilia sunt: quia & omne virtutis genus docent, & oē vitium arcent. & idcirco anima mea non simpliciter, aut vulgari quodam modo ea scrutata est, sed perscrutata: summa nimirum cum diligentia atque exquisitione.

Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Vel ipsis ætate paruulis, nec dum etiam viris: vel mente atque intellectu paruulis: vel ipsis etiā fidelibus, qui ex gentibus crediderunt. veluti nuperrime deo adiūtis: vel simpliciter, nouo populo christiano, qui paruuli nomen merito habet, propter voluntariam humilitatem.

Os meum aperui, & attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam. Os, inquam, animæ meæ, hoc est, mentem meā: hanc etenim mentem prauis ego cogitationibus claudens, & bonis aperiens, prudentiæ spiritum & sapientiæ gratiam attraxi. Verba autem illa, desiderabam, perscrutatus sum, supersperaui, & alia huiusmodi, vehementiorum animi intentionem demonstrant.

Respice in me & miserere mei secundū iudiciū diligētium nomē tuū.

Quilibet homo misericordia dei assidue indiget. respice igitur in me tētationibus afflictum. secundum iudicium vero, hoc est, iuxta determinationem, quam posuisti diligentibus te, iudicans te eorum misertum iri. atque auxiliaturum eis, & præsertim iis qui in tētationibus forent.

Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, & nō dominetur mei omnis iniquitas. Viam, inquit, vitæ meę secūdū legē tuam direxi. Nō dominabitur igitur mei iniquitas, ita ut faciam eā. Oīs enim, qui facit peccatū seruus est peccati. vel iniquitatē dixit pro iniquo homine, rogans, ut iniqui homines sui non dominantur. omnem etiā iniustitiam dixit, quæcunque scilicet ea fuerit, pro nulla iniustitia.

Redime me à calumniis hominum, & custodiam mandata tua. Ne aut illi me calumnientur, aut ego illos, grauissimum enim quid est calumnia, & desperationē per sepe in eos immittit, qui pusillanimes sunt, atque in diuina sapientia parum confidunt. Pollicetur autem beatus David diuina se obseruaturum mandata in retributionem, atq; in præmium præstitæ sibi à deo libertatis. vel redime me, & custodi, ne perturber, à calumniis, quæ mihi sæpenumero impedimenta solent præstare.

ἐπιφάνεια.

Faciem tuam ostende super seruum tuum, doce me iustificationes tuas. Ostende mihi, inquit, illam potentiam tuā, quam in prospiciendo, habes, & custodiendo creaturam tuam, hoc est, respice in me. vel aliter facies patris est filius. Qui vidit, inquit me, vidit & patrem. Vnde & patris character filius dicitur. Rogat igitur propheta incarnādum filium sibi ostendi, qualis nimirum futurus sit, & tradendas sibi liter euāgelij iustificationes edoceri. vel ex persona noui populi ad deum supplicat, petens mitti sibi hunc filium, & doceri se ab eo iustificationes legis.

δενξόδαι ὁδῶν
του κατ' ἔδου-
307.

Decursus aquarum subierunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam. Per aquarū decursus, charadras & valles intel- ligit, ac loca cōcaua, p quæ aquæ fluere solēt. Oculi, inqt, mei lachrymādo cōcaui effecti sunt, charadræq; ac vallis cuiusdam speciē subierūt: vel contabuerunt lachrymarū copia: quam ideo emisi, quia trāsgressores non custodierunt legem tuam. Tota etenim nocte miseriam ego illorum deshebam. Intelligi etiā possunt hæc verba, ut per- tineant

tineant ad Iudæos, qui inique agentes Christum interemerunt. Lachrymatus enim est dominus super eos, tanquam super cognatos, ac eiusdem generis homines.

Iustus es domine, & recta iudicia tua. Hoc assidue cogitare, dicere, credere, & confiteri optimum est.

Mandasti iustitiam testimonia tua, & veritatem tuā valde. Mandasti ea valde, iustitiam nimirum & veritatem, vel mandasti ea testimonia obseruari, ut valde iusta, & valde vera. Lex etenim tua quod iustū est, omnibus retribuit, tam iis qui recte agunt, quàm iis qui non recte: & verax etiam est, in promissionibus suis.

Tabescere me fecit zelus meus, quia oblitus sunt verba tua inimici mei. Zelus quo propter te accendor, quod ab eis speraris: vel iusta ira, qua pro te commoueor, quod mandatorum tuorum oblitus sunt: quodque à veteri meditatione sua recesserunt inimici illi mei, qui ob ardorem animi in te meum mihi infensi sunt.

Ignitum eloquium tuum vehementer, & seruus tuus dilexit illud. Purissima, inquit, atq; immaculata est lex tua, quasi aurum quoddam ignitum, atque igne examinatū. Similem sententiam habuimus in psalmo II, ibi: eloquia domini eloquia casta, argentum ignitum. Eadē enim dictio vtrouque est, in Græca lectione, quæ & ignitum significat, & igne examinatum. Hoc vero eloquium seu mandatum tuum is solus diligit, qui seruus tuus est, qui tibi seruit, te colit, & cum timore veneratur.

Adulescentulus sum ego, & contemptus, iustificationes tuas nō sum oblitus. Iuxta historiam beatus David adulescentior erat inter cæteros fratres, & propter staturæ exilitatem fuit etiam contemptus à patre, quando Samuel propheta vncturus eum in regem, aduenit. Fuit etiā iunior ipso Saul & neglectus ab eo, cum persecuciones ab eo varias sustineret: verumtamē hic iunior & neglectus supra hos omnes, diuinorum mandatorum meminit. Possumus etiā intelligere hæc verba, ut prolata sint ex persona noui populi, qui contemptus quidem & neglectus fuit ab antiquo Iudæorum populo, & tamen supra eum diuinam legem intellexit, atque obseruauit.

Iustitia tua iustitia in seculū. Diuina iustitia pprie ac vere

est & dicitur iustitia. quæcūque enim deus iustificauerit, is iuste atq; in æternum iustificatur: hominum vero iustitia huiusmodi non est, sed temporalis & per sepe fallitur.

Et lex tua veritas. Lex tua idem ferè est, quod veritas, cum in omnibus vera dicat. vel veritatem dixit, pro rectitudine, iuxta illud: Iustus es domine & recta iudicia tua. De hoc etiam dictum est in psalmo 18. ibi: Iudicia domini vera simul & iustificata.

Tribulationes & angustia inuenerunt me: mandata tua meditatio mea est. Inter tot calamitates meas illud mihi vnicū fuit solamen, quo dolorem leuabam, quod in mandatis tuis assiduis meditabar.

Iustitia testimonia tua in seculum. Hoc est, iustitia æterna, vt prædiximus.

δυναστων.

Intellectum da mihi, & viam. Græca dictio *δυναστων*, nō solum significat intellectum da, sed etiam prudentem facito. si igitur intellectum & prudentiam mihi dederis: viam, & vere viam. nam qui prudentes nō sunt, vere non viuunt, eorum etenim vita inanis est.

Clamaui in toto corde meo, exaudi me domine, iustificationes tuas exquiram. Dum tribularer, inquit, clamaui ad te: nec simpliciter, sed in toto corde meo: ideo exaudi me: nam si exaudiueris, iustificationes tuas perquiram.

Clamaui ad te, saluum me fac, & custodiam mandata tua. Eandem repetit sententiam, preces suas magis intēdens, & promissionem confirmari cupiens. saluum autem fac me, periclitantem scilicet.

ἐπινοησας.

Præueni ante tempus, & clamaui, quia in verba tua super speraui. Præueni, inquit, diluculum, in ipsa etiam intempesta nocte cum tempus adhuc non esset, quo exurgere homines solent: & clamaui ad te, confidens in verbis tuis, quæ per sanctum mihi spiritum manifestasti. clamabit enim, inquit, ad me, & ego exaudiam eum.

Præuenerunt oculi mei diluculo, vt meditarer eloquia tua. Ipsum etiā diē præoccupauerūt oculi mei, diluculi nimirū tpe: atque hoc vt legē tuam meditarer. orabat autē beatus Dauid ante tēpus, hoc est, ante diluculū. in ipso verò diluculo, meditationibus atq; cōrēplationibus vacabat.

Vocem meam audi domine secundum misericordiam tuam. In

tua

tua scilicet misericordia, ac tanquam misericors.

Secundum iudicium tuum viuifica me. Secundum legem tuam fac, vt viam, atque vt legitime viam.

Appropinquauerūt persequentes me iniquitati, à lege autem tua longe facti sunt. Quanto illi magis iniquitati appropinquant, tanto magis à lege tua se elongant. in quibusdam vero exemplaribus iniquitatem in quarto casu scriptū est, vt sit sensus quod persequentes me appropinquauerunt iniquitatē mihi, hoc est, iniquitatem suā prope me adduxerunt, ac penè cōprehenderunt me. huiusmodi vero homines tam praua operantes longe facti sunt à lege tua.

Prope es tu domine. Alibi etiam ait: prope est dominus omnibus inuocantibus eum. itē alibi scriptū est: deus appropinquans ego sum, & nō deus à longe, iuxta illud: Nōne cælum & terrā ego impleo? dicit dominus. Et rursus: adhuc loquēte te dicā, ecce adsum. appropinquat igitur deus iis, qui per profectum & ascensum, ei pariter appropinquant. peccatores vero elongantur à deo. de eis enim scriptum est, ecce qui elongauerint à te, peribunt.

Et omnes via tua veritas. Tua omnia vera sunt, & firma. vel omnes prouidentia tuæ rationes, quibus mundū gubernas, veræ sunt, tanquā prouidentia tua vera sit prouidentia. vel oīa iudicia tua vera sunt, tanquā tua & recta.

Initio cognoui ex testimoniis tuis, quod in seculum fundasti ea. A principio, inquit, ex his cognoui, quod æterna illa esse stabilisti. nā cū ea intelligere inciperē, cognoui qđ fecisti immobilia ea esse, atq; incōmutabilia, & quod nullus ea aboliturus esset: quod si plura ex his per euāgeliū aboleri videntur, re vera tñ iuxta interiorē atq; reconditum sensum non abolentur, sed iuxta interiorē quādam apparentiam, & ipsius literæ vmbra, vt iam declaratum est.

Vide humilitatē meam, & eripe me, quia legē tuam non sum oblitus. Vide, inquit, afflictionem meam, & ex huiusmodi me eripe calamitatibus: quia licet propter legē tuā affligerer, eius tamen oblitus nō sum, nec sustinui iniquū aliqd agere aut odisse insidiatores meos. vel vide humilitatis meæ virtutē, & eripe me, qđ legis tuæ oblitus nō sum, illius, inquam legis, quæ humilitatē iubet esse sectādam.

Iudica iudiciū meum, & redime me. Iudiciū meum dico,

λίγην.

quod cum iis mihi est, qui me oppugnant.

Propter verbum tuum viuifica me. Propter legem tuam, propter quam in mortis periculo constitutus sum, viuifica me à seuerissimis hostibus oppressum.

Longe à peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt. Longe est salus ab iniquis. in periculo enim sunt, quia mandata tua contemnunt, verum mihi ea salus prope est. liberabor etenim ab illorum insidiis, quia mandata tua ego exquisiui. vel doceris sermo est, dicens, quod nulli peccatores saluabuntur, tamen in hac vita fortunati ac felices esse videantur. vel peccatores, à deo auxiliū non consequentur, eo quod illius iustificationes contempserunt.

Misericordia tua multa domine, secundū iudiciū tuū viuifica me. Tu valde misericors es. fac igitur vt in vniuersali iudicio beatam ego vitam viuā, quando boni ac iusti in vitā abibunt æternam. vel fac me in hac vita viuere secundū legem tuam, adiuuans promptitudinē meā, & simul cooperans.

Multi qui persequuntur me & tribulant à testimoniis tuis non declinaui. Complures visibiles, atque inuisibiles persequutores sunt, qui querunt me comprehendere, & omne tētationum genus excitant, verū ego in te solo fretus à testimoniis tuis auersus non sum. variis autē modis reperit propheta ea: quæ sepe ab eo dicta sunt, & diuersis temporibus.

ἀκούω τῶν λόγων σου

Vidi insipientes & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt. Superius etiam dixisse eum legimus, tabescere me fecit zelus meus, quia obliui sunt verba tua inimici mei.

Vide quoniam mandata tua dilexi domine, in misericordia tua viuifica me. Aliquando viuificari petit propter mandatorum obseruantiam, & aliquando propter misericordiam dei: illud quidem vt se iustificet, hoc vero vt modestiam, atque humilitatē suā in exemplum cæteris proponat. perfectioris autem animæ est quod secundo loco eum facere diximus. nemo enim, vt inquit Apostolus, ex operibus legis iustificatur. vnde in psalmo ceterisimo secundo, quæ dicta sunt, in illo versiculo: qui coronat te misericordia & miserationibus.

Principium verborum tuorum veritas. Omnia inquit, verba tua veritate nituntur. nā si earum principia sunt vera, consequenter & reliqua etiam vera sunt, & principio suo correspondent. fortasse etiā de primis verbis loquitur, quæ lo-

cutus

cutus est dñs ad Adam: ab omni, inquiens ligno, quod in paradiso est, comede. de ligno autē scientiæ boni & mali non comedetis. in quacunque autē die comederitis, morte moriemini. principium enim est hic sermo verborum omnium, quæ à deo ad hominem dicta sunt: qui à deo etiam fuit verus, vt in vniuersum humanum genus mors imperium sumpserit.

Et insecutum omnia iudicia iustitiæ tuæ. Hoc est. æterna sunt, atque inconcussa nam & superius dixit: quia in seculum fundasti ea.

Principes persecuti sunt me gratis, & à verbis tuis formidauit cor meum. Non ab illis formidauit, qui occidunt corpus sed à verbis tuis: quia tu non corpus tantum, sed animam etiam occidere potes in gehēna, hoc est, mandata ego tua magis timui, quàm seculi huius principes, ob quorum timorē nunquam ego aliquid aduersus tua commisi mandata. intelligere etiam possumus principum nomine ipsum Saul regem: quem cum beatus David occidere sæpius potuisset, ob venerationem tamē mandatorum dei abstinuit. principi enim, inquit, populi tui non maledices. quod si maledicere prohibemur, quanto magis lædere, aut occidere?

Exultabo ego super eloquia tua. sicut qui inuenit spolia multa. Quemadmodum, inquit, quis diues efficitur inuētis spoliis, ita eloquia tua mentem illuminantia, & scientiæ thesaurum præstantia, me diuitem faciunt.

Iniustitiam odio habui & abominatus sum, legem autem tuam dilexi. Non simpliciter odio habui, sed etiam abominatus sum. est autem abominatio maior quædam odij intensio. de odio enim iam superius dixerat: iniquos odio habui & legem tuam dilexi.

Septies in die laudem dixi tibi super iudicia iustitiæ tuæ. Septies apud Hebræos sæpenumero ponitur, pro pluribus sepe, inquit, in die laudauit te, propter iudicia iustitiæ tuæ. hoc est, propter legem tuam, vel propter dispensationes, atque administrationes tuas. quæ cum iudicio à te fiunt: cum iuste omnia & deceter facias. quod si septies refertur dicimus ad numerum, diem hic intelliges perfectum, hoc est, diem & noctem. & connumera hoc pacto, mediam noctem, diluculum, mane, tertiam horam, sextam, nonam, & vesperras.

ἀγαλλιάσθαι.

Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalū.
Diligentibus legem tuam pax est, non cum inuisibilibus inimicis, sed cum deo: & non est illis offendiculum ali- quod. lex etenim omnem illis viam virtutis explanat, & omne peccati impedimētum auferit. vel illis est pax cum iis, qui eiusdem sunt fidei, tametsi hi sæpenumero pacem habere cum eis nolint.

Expectabam salutare tuum domine, & mandata tua dilexi.
Et dilexi ea, vt adinuenirem, quod expectabam.

Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehemen- ter. Non solum custodiuit, sed etiam dilexit: nec tantum dilexit, sed dilexit vehementer.

Seruauit mandata tua & testimonia tua. Quæ superius di- uisit, nunc coniungit.

Quia omnes via mea in cōspectu tuo domine. Causa, inquit, huius obseruationis meæ est, quia omnes cōuersationis meæ viæ, & omnis actio mea in cōspectu tuo perficitur, & te teste, viæ meæ semitam ambulo. præuidebā enim, inquit, dominum in conspectu meo semper. vnde de timens te, qui omnia mea semper vides, obseruo etiam mandata tua, & testimonia tua.

Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine. Non auertatur, nec repudietur à te, tanquam quæ admittenda non sit. quæ nam autem fuerit hæc deprecatio, audi.

Iuxta eloquium tuum da mihi intellectum. Ecce prophete nostrī deprecationem. fac, inquit, me nō iuxta humanas artes, aut mundi sciētias sapere, sed iuxta rationē tuam, vt & sermones tuos intelligam, & legem tuā ad plenum cognoscā.

Intret postulatio mea in conspectu tuo domine. Postulationē Aquila orationē dixit, & Symmachus suppositionem, & superius quidem dixit: appropinquet: modo vero, intret. nam si appropinquauerit omnino etiam intrabit.

Secundum eloquium tuum eripe me. Iuxta sapientiā tuam libera me ab afflictionibus: vel iuxta promissionē tuam, quemadmodum & superius dictū est. nam priuatim do- minus ei pollicitus fuerat, auxilium atque opem suam se illi præstiturum esse.

Erraui sicut ovis perdita: quare seruum tuū, quia mandata tua non sum oblitus.

Eruēt labia mea hymnū cū docueris me iustificationes tuas.
Simulac

Simulac iustificationes tuas sapientius me docueris, hym- num aliquem in gratiarū actionē mea efferāt labia: hym- nū, dico, priuatū aliquē, qui pro huiusmodi acceptis be- neficiis in laudē tuā, atq; in gratiarū actionē conscript⁹ sit. hoc autem orationis & precum genere suū prophe- ta omnibus ardentissimum demonstrat desyderium.

Pronunciet lingua mea eloquia tua. Assidue ea loquatur, ita vt semper eadem, aut mediter, aut alios doceam, & nulli rei alij vacem.

Quia omnia mandata tua, iustitia. Hoc est rectitudo, seu directio: mandata inquam, tua humanam vitā moderan- tia. huiusmodi autem sermone superius etiam vsus est, dicens: iudicia testimonia tua.

Fiat manus tua vt saluet me quia mandata tua elegi. Adueni- at, vt saluet me. huiusmodi illud est, quod alibi legimus: esto mihi in deum protectorem.

Concupiui salutare tuum domine, & lex tua meditatio mea est. Salutem eam concupiui, quæ à te est, & non humanū ali- quod auxiliū: atq; ideo lex tua meditatio mea est, vt per eā ab inimicorū insidiis me eripias. possunt hæc etiā intel- ligi dicta esse de saluatoris nostri incarnatione, quæ quod- dam mundi salutare à deo missum merito appellatur, (na- tus est em̄, inquit, nobis hodie saluator.) quod salutare, p- pheta noster videre optabat: quemadmodū alibi dixim⁹. vnde merito subdit: lex tua meditatio mea est: veluti quæ de huiusmodi sæpenumero loquitur salutari: tametsi adū- brate atque obscure admodū illud nobis significet.

Viuet anima mea et laudabit te, et iudicia tua adiuuabunt me. Viuet anima mea verā vitam, quando qui bona fecerūt, ibūt in vitam æternā: & laudabit te tūc sublimius & per- fectius. & iudicia tua legalia adiuuabūt me, qui ea serua- ui, & non mediocrē mihi fiduciam præstabunt. quædam vero exemplaria habent optantis in modum, viuat, & ad- iuuent: ita vt precetur propheta viuere vitam ex virtute, quæ proprie vita est: & adiuuari ad hoc à lege, quæ diri- gat eum, & moderetur, vt prædictum est.

Erraui sicut ovis perdita: quare seruum tuū, quia mandata tua non sum oblitus. Erraui nō deperdita aut relicta via māda- torū tuorū, sed erraui in montibus, errabundus illic de-

gens, huc atque illuc pertransiens, dum persecutionem sustineo. quære igitur me, & iterum ad priorem habitationem reducito, persecutores meos compescens: quia mandata tua non neglexi, vel sermo est ex noui populi persona erraui, inquit, quasi ovis perdita per rectam religionis semitam non ambulans, sed per obliquas quasdam atque ambiguis vias, quæ ad perditionem ferunt. quære seruum tuum, omnia, inquit, seruiunt tibi. quære eum igitur tu, o pastor bone, qui iuxta euangelicam deperditæ ovis parabolam, animam posuisti pro ouibus tuis, & me perditam ouem ad ouile tuum congrega. verum quod sequitur, aduersari videtur huic sensui. neque enim obliuisci dicitur mandatorum dei is, qui nondum ea didicit, sed qui ea olim edoctus est: nisi quis fortasse tempus, hoc in loco, positum esse dicat pro tempore: non sum oblitus, hoc est, non obliuiscor.

אַרְבַּעְעֶשְׂרִים.

Canticum ascensuum.

Quindecim hæc cantica eandem prorsus inscriptionem habent: videlicet canticum ascensuum: vel iuxta alium interpretem, canticum ascensionum. huiusmodi autem inscriptionem sortita sunt, quia captiuos in Babylone Iudæos ascensuros esse prædicunt in Hierusalem continent nanque huiusmodi materiam, & tradunt quomodo illi tunc in captiuitate constituti, deum rogauerint, ac tandem ab eo exauditi, suam patriam receperint. & incipiunt quidem à clamore atque à precibus: quas ad deum fundebant, cum ea calamitate premerentur. finem vero habent, qui ad illud tempus pertinet, quo integre in patriam restituti fuerunt. & hoc quidem secundum historiam. iuxta anagogen vero huiusmodi inscriptionem habent hæc cantica, quia inter ceteros psalmos huiusmodi præcipue dei populum à Babylone, hoc est à seculi huius confusione, ubi in passionum atque in affectuum seruitute captiuus detinebatur, ad supernam deducunt Hierusalem. quicumque enim legerit, atque intellexerit, quanto antiquus ille populus, terrestris Hierusalem teneretur desiderio, & quomodo lamētabatur, & quales ad deum mittebat voces: quæ nam etiam diceret verba, cum illic reduceretur: atque ea denique omnia, quæ in his canticis continentur, ardentior profecto, & ipse reddetur. & vehementiori amore flagrabit supernæ ac cælestis Hierusalem.

PSAL

P S A L M V S C X I X.

Ad dominum cum tribularer clamaui, & exaudivit me. In captiuitatis scilicet calamitate, quam in Babylone sustinui. clamorem autem non oris intelligit, sed animæ valde dolentis & contritæ atque ad solum deum intentæ, qui solus eripere hominem potest à periculis. huiusmodi etenim animæ clamorem statim exaudit deus. verba autem hæc ex fidelium etiam persona dicta esse possunt.

Domine eripe animam meam à labiis iniustis, & à lingua dolosa. Hoc est, quod à deo petiit cum clamaret. vel hoc unum cum aliis, quæ inferius postulasse eum videbimus. per labia autem iniusta, ea intelligit, quæ iniustitiam in alio loquuntur, que admodum in septuagesimo secundo psalmo scriptum est, vel calumniantium, & iniquorum hominum labia. linguam etiam dolosam, eorundem linguam appellat, vel speciatim insidiatorum linguam.

Quid detur tibi & quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Alius interpres reddidit, quid dabitur tibi, & quid apponatur: ad ipsum enim supplicansem propheta sermonem conuertit interrogans, quænam ei defensio, seu quænam dabitur vindicta aduersus dolosam linguam illam. & significare nobis videtur hoc sermone, vel quod huiusmodi lingua ob summam suam malignitatem difficillime poterit superari, vel quod nulla ei defensione aut vindicta aduersus talem linguam opus est: cum doloso homini, dolus ipse satis ampla sit poena.

Sagitta potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis. Hoc etiam à propheta ad supplicantis populi consolationem dictum est, cui his verbis suadere nititur, tristandum ei minime esse, cum potentis dei sagittæ acutæ effectæ sint aduersus iniquos, & dolosos, & cum desolatoriis pariter carbonibus paratæ: ita ut iniqui ferro cadendi, atque igne exurædi & penitus delendi sint. per sagittas autem & carbones varia suppliciorum, ac poenarum genera intelligit. quidam vero per potentem hoc in loco, diabolum significari dixerunt, tanquam inualecentem aduersus negligentes, atque inertes: & per sagittas cum carbonibus desolatoriis, cogitationes quascumque passionum, atque affectuum plenas, nam & cito

V 2

fagittarum instar penetrant: & carbonum, hoc est, ardenti
um prunarum instar incendunt, & virtutem delent, quas
que ipse etiam Apostolus carbones ignis appellauit. dein
de rursus sermo est, ex persona supplicantis populi. sequi-

παρρησια. tur enim.

- *Heu mihi quia peregrinatio mea prolongata est.* In Babylone
nimirum, seu in captiuitate, cuius nunc diurnitatē de-
plorat.

Habitu cum tabernaculis Cedar. Habitauit inquit, in me-
dio tabernaculorum Cedar. hanc etenim miseriam etiā
deplorat. Cedar autem regio quædam est, Babyloni pro-
xima, quæ habitatores prauos habebat. inter hos vero,
Babylonij Iudæos habitare statuerant. & quia Cedar in-
terpretatur obtenebratio, non immerito ij, qui inter te-
nebrarum tabernacula habitant, lamentantur. possumus
autem tenebrarum tabernaculum appellare, moram il-
lam, ac consuetudinem, quam quis inter animi affectus
& passiones ducit, quæ mentem obtenebrant.

παρρησιον.

Multum peregrinata est anima mea. Multis annis, ac longo
tempore in captiuitate peregrina fuit.

Cum iis qui oderant pacem: eram pacificus. Cum contentio-
fis illis hominibus Cedar pacem agebā, nec pro munda-
na aut temporali re vlla eis aduersabar: quinimmo vt cap-
tius omnia illis permittebam. docemur autem his ver-
bis tales fieri nos, cum omnibus scilicet pacem habere.
nam si cum iis etiam, qui pacem ipsam oderūt, pacificos
nos esse decet, quanto magis cum iis, qui pacem amaue-
rint: erimus autem tales, si veluti hospites atq; exteri in
hoc mundo vixerimus, si tanquam peregrini conuersabi-
mur, non contententes pro præsentibus huius seculi re-
bus, neque animum in eis quasi in permanentibus ac per-
petuis rebus ponentes.

Cum loquebar illis, oppugnabant me gratis. Gratis dixit pro
sine causa, nullam nimirum occasionem habentes, sed
remere omnia administrantes: quod ex eo perspicere li-
cet, quod nec tunc parcebant mihi, quando ego pacifice
agebam cum eis.

Canticum ascensum.

PSAL

H *Euasi oculos meos in montes, unde veniet auxiliū mi-*
hi. Hoc cantico ea verba prædicuntur à pphe-
ta quæ dicturi erant Iudeorum captiui, cum ex
Babylone discessuri essent, & ascensuri in Hie-
rusalem. per montes autem cælos intelligit, ob summam
scilicet eorum altitudinem. illinc etenim sperabāt aduen-
turum sibi esse consuetum dei auxiliū: quo ducente il-
lesi in patriam peruenirent. deinde sermonem suum ma-
gis declarat, dicens.

Auxiliū meū à domino, qui fecit cælum, & terram. Ab eo
qui vere dominus est. proprium enim dei est, vt omnium
creator dicatur, cum ipse solus sit, qui posset creare. & nos
igitur si animæ oculos in cælum leuauerimus, eosque à
terrenis rebus omnibus dimouerimus, diuinum simili
modo consequemur auxiliū.

Ne des in commotionē pedē tuū, neque dormitet qui custodit te.
Hoc ad fraternum amorem pertinet, vt vnusquisq; pro-
altero effundere ad deum preces addiscat. ne des, inquit,
pedem tuum in commotionem, hoc est, in fluctuationē:
neque à recta virtutum via auertaris: ne idcirco ipse etiā
deus, qui te custodire solebat, dormitet, hoc est, ne ipse e-
tiam negligens videri possit in iis quæ ad custodiam tuā
pertinent: eo quod inaduertenter sis lapsus. vel, ne des i-
ter tuum in fluctuantia & lubrica negotia, sed tutā legis,
ac mandatorum semitam conscende, quæ rectum iter in-
cedentibus præstat.

μη δὲ ἀδῶκε.

Ecce nō dormitabit, neque soporabitur, qui custodit Israel. De-
eum non negliget, nec negligenter aliquid erga illum a-
get, qui per tutam, quam diximus, viam inceserit, & à lu-
brico seculi calle abstinuerit. possumus & nos fideles om-
nes dici nouus Israel: quemadmodū sæpe alibi diximus:
præcipue in psalmo quadragesimotertio, ibi: Exurge, qua-
re obdormis, domine.

οὐ οὐ φυλάξει οὐ
δὲ ὑπνώσει.

Dominus custodiet te, dominus pro teclio tua ad manū dexterā
tuā. Dominus te hoc pacto incedentē custodiet, dominus
protectio tibi erit, iuxta manū dexteram tuam, hoc est,
adiutor tibi erit in bello. solent enim, qui aliquem pro-
tegunt, illius dexteræ assistere. vel protectio tua ad dex-

V 3

teras actiones tuas: protegens nimirum te bona opera facientem. vel, protectio tibi erit per actiones tuas bonas, & dexteras.

Per diem sol non uret te, neque luna per noctem. Tantam tui curam habebit, vt neq; solem, aut lunam permittat tibi perturbacionem aliquā inferre: quod dixit, vt summum erga huiusmodi hominem dei studium esse demonstraret. verisimile est autē antiquum populum prædicto tempore hanc gratiam à deo fuisse consecutum. Lunam autem vrere dixit, iuxta aliquos, eo quod non humida sit tantum, sed etiam calida. vel sol non uret te, neque etiam luna lædet te. vrere enim dixit pro lædere.

Dominus custodiet te ab omni malo, custodiet animam tuam dominus. Eandem sæpius repetit sententiam, sermonem confirmans, & diuinæ protectionis desyderio nos exhortans, vt per rectam, quam diximus, virtutum semitam incedamus. vel custodiet corpus tuum, & animam tuam, ab omni periculo.

Dominus custodiet introitum tuum & exitum tuum. Hoc est, conuersationem, & vitam tuam. vel ingressum in hanc vitam, & exitum ex ea. vel omnem vitam, quæ in ingressu, atque in exitu perspicitur.

Ex nunc & vsque in seculum. Hoc est, & in futurum: vel vsque in seculum vitæ tuæ.

Canticum ascensuum. PSALMVS CXXI.

Quæ aetatis sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum domini ibimus. Huiusmodi verba dicebant, cum incederent, & proficiscerentur cum gaudio.

Stantes erant pedes nostri in aulis tuis Hierusalem. Cum prædicta audissemus verba, pedes nostri illico stantes erant in aulis Hierusalem, opinione scilicet, seu reputatione nostra. visus enim mihi sum illic consistere, ita animo imaginatus ob vehemens patriæ desyderium.

Hierusalem edificata, vt ciuitas. O Hierusalem, quæ olim, vt vera ciuitas, constructa es.

Cuius participatio eius in idipsum. Vel iuxta alium interpretem:

pretem: cuius contiguitas simul est, hoc est, cuius participationes, atq; habitationes ob inhabitantium multitudinem contiguae, atque in vnum connexæ sunt. Nam quod ait: in idipsum: idem est, quod vnà, aut simul.

Illuc enim ascenderunt tribus, tribus domini. Hoc ad maximam Hierusalem laudem dictum est. Neque enim adeo magnitudine sua, aut ædificiorum structuris, ornata erat, quantum vna hac re, quod vniuersæ tribus populi Israel, ter in anno illuc congregabuntur, quando totus populus in vnum conueniebat: in Paschate nimirum, in Pentecoste, atque in Scenopegiis. Illuc igitur olim ante captiuitatem ascenderunt tribus Israel, illuc congregabuntur. Domini autem tribus eas appellauit, tanquam peculiarem dei populum, vel tanquam tribus à deo ordinatas.

Testimonium ipsi Israel. Quæ res, inquit, demonstratio quædam est non vulgaris ipsi Israelitico populo, diuinæ promissionis, quæ finem suum iam est consecuta. Nam & multiplicatum est semen Abraham, & promissionis terram obtinuit. Vel cōtestatio hæc fuit populo Israel. Contestatus est autem deus, quod aliquando, & certis temporibus illic essent congregandi. Ordo est, illuc ascenderunt tribus, & quæ sequuntur: ita vt abundet dictio, enim. Et quod ait: testimonium ipsi Israel, defectiuus est sermo. Sabintelligenda enim est dictio, iuxta: vt sit sensus, quod illuc ascenderunt iuxta contestationē & diuinum mandatum à deo olim factum ipsi populo.

Ad confitendum nomini domini. Hoc est, vt per diuinū cultum à lege ordinatum, condignas deo gratias agerent.

Quia illic collocata sunt sedes in iudicium. Ecce alia laus vrbis Hierusalem. Illic etenim stabiliti sunt, inquit, regales throni ad populum iudicandum.

Sedet super domum David. Hoc est, in domo, seu in palatio David. Vel, primo loco sedes sacerdotum dixit, secundo autem loco regias sedes.

Interrogate quæ ad pacem sunt ipsam Hierusalem. Ad ipsam, inquit, Hierusalem pacifica loquimini verba. Pax scilicet sit tibi: pax populo. Deinceps etenim immensam, atq; (vt ita dicam) profundam pacem habebit, & gaudium.

Alius vero interpres: salutare eam: dixit.

Et abundantia diligentibus te. Et abundabunt non tui tantum ciues, sed vicinæ etiam gentes, quæ te diligunt. Prophetiam autem continent hæc verba.

Fiat pax in virtute tua. Alius autem interpres in futuro dixit, fiet. Per virtutem autem, ipsos Iudaici populi milites intelligit, quibus certissima erit pax, si bellum, aut hostem nullum habuerint.

Et abundantia in turribus tuis. Alius etiam interpres in regis tuis dixit: & alius in septis tuis. Illud etiam sciendum est, quod in Græca lectione, non in turribus simpliciter legimus, sed in πυργωβαρται: qua dictione hoc in loco mœnia turribus circumseptâ ac munita intelligimus.

Propter fratres meos, & proximos meos loquebar pacem de te. Prophetæ verba sunt ad ipsam Hierusalem. Propter cognatos inquit, meos Israelitas, & propter tribus eiusdem populi, rogabam pacem pro te: vt illi nimirum in pace degentes & deum suum colerent, & pro acceptis beneficiis condignas ei gratias agerent.

Propter domum domini dei nostri quaesui bona tibi. Propter sacrum dei templum, quod in te constructum est, tranquillitatem, atq; abundantiam tibi studiose quaesui: vt proprium scilicet, atque antiquum decorem recuperares, & diuinum cultum lege constitutum.

Canticum ascensuum. PSALMVS CXXII.

Ad te leuavi oculos meos, qui habitas in cælo. Ex eiusdem populi persona proficiscentis in patriam, legenda sunt hæc verba. Habitare autem deus dicitur in cælo, veluti, qui in sanctis, ac mundissimis angelicis virtutibus, illic in cælo habitantibus, requiescit. Nam & de sanctis, qui in terra sunt, dictum legimus inhabitabo in eis, & inambulabo.

Ecce sicut oculi seruatorum ad manus dominorum suorum, sicut oculi ancilla ad manus dominae suae, ita oculi nostri ad dominum deum nostrum, donec misereatur nostri. Hac seruatorum atque ancillarum comparatione, seu exemplo: illud significare volunt, quod ad deum assidue & constanter aspiciunt, quodq; nullam

nullam aliunde habent auxilij spem, quinimmo, & quod nunquam desistent, donec misericordiam consequentur. Verbum autem, misereatur, tamen optantis modum teneat, futuri tamen significationem habet, pro miserebitur. Quidam etiam dicunt ancillæ comparationem ideo appositam fuisse, vt maiorem affectionis intensiorem in deum ostenderent. Magis etenim id fieri solet ab ancillis, vt pote infirmiori sexu, quàm à seruis.

Misere nostri domine, misere nostri, quia multum repleti sumus despectione. Contemptu, inquit, atque opprobrio, ab iis afficimur, qui nos fecere captiuos, atq; à prauis etiam vicinis qui calamitatibus nostris delectantur: vel ab aliis gentibus per quarum regiones in patriam incedebant. Reperitio autem illa verbi misereatur, ardorem quendam animi demonstrat: supplicant igitur ea ratione misericordiam à deo consequi, & celerius in patriam restitui.

Amplius repleta est anima nostra. Prædicta scilicet despectione. ε̄ π̄ π̄λῑο̄ρ.

Opprobrium abundantibus, & despectio superbis. Subaudi verbum obueniatur. Obueniatur igitur opprobrium, & despectio ad humiliationem scilicet, atq; eruditionem eorum, ne dum prospere omnia eis succedunt, & superbi sunt, extollantur inde, atque eleuentur aduersus humiliores, atq; infortunatos homines. Congruit etiam hic psalmus iis omnibus qui ad supernam ambulant Hierusalem, qui quæ à visibilibus atque ab inuisibilibus læduntur inimicis.

Canticum ascensuum. PSALMVS CXXIII.

Nisi quia dominus erat in nobis (dicat sanè Israel) nisi quia quia dominus erat in nobis, cum exurgerent homines in nos, sanè viuos deglutissent nos. Hæc verba eorum persona prolata sunt, qui iam reuersi erant in Hierusalem. Agunt enim gratias deo, atque hortantur vniuersum populum, vt cum eis dicant: quod cum quidam hostes aduersus eos modo ex captiuitate reuersos, consurrexissent (vicinæ enim gentes contra eos bellum mouerant, cum nondum munita esset Hierusalem) nisi erepti, inquit, fuissetis à periculo, ea ratione, quia

dominus erat in nobis, præ summa sanè tunc inuidia, viuos nos omnes deglutissent. Hoc autem figurato sermone Propheta summam imminentis ruinae celeritatem denotauit. Quidam etiam aiunt dictionē, quia, hoc in loco abundare.

ἀπα. Cum irasceretur furor eorum in nos, sanè aqua demersit nos. Per aquam vehemētē hostium impetum intelligit. Qui idcirco ira ac furore perciti erant, quod Iudeorum populus fuisset in patriam restitutus. Dictionem autem sanè, posuit pro cæterum, seu etiam pro, vere.

Torrentem pertransiuit anima nostra. Vehementem atque inordinatum hostium impetum momentaneūque, & omne obuium secum rapientem, turgido torrēti comparat, quemadmodum & superius aquæ comparauit. Pertransisse autem dixit pro, prætergressam esse, atque effugisse. Anima etiam nostra dixit, pro ipsi nos, veluti à parte totum significans.

Sanè pertransiit anima nostra aquam intolerabilem. Vere eam prætergressi sumus, atque in securitate nunc consistimus.

ὄραμ. Benedictus dominus qui non dedit nos in prædam dentibus eorum. Per dentes, & feritatem & potentiam hostium denotauit: quasi auidi viderentur, vt ipsos etiam viuos homines deglutirent.

Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium, laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Quemadmodum hostium vires, ac feritatem denotauit, indignationēq; & potentia armatos eos esse docuit, ita etiam populi debilitatem declarat, passerem illum comparās. Est etenim passer infirmissimū quoddam animal, & captu facillimum. per laqueos vero insidias eorum varias, ac machinationes intelligit, quas omnes contritas esse dicit, ac dissolutas.

Adiutorium nostrū in nomine domini, qui fecit calum & terram. Non in curribus, neq; in equis, aut in huiusmodi viribus, quemadmodum in psalmo 21. prædictum est, sed in nomine domini, qui vere deus est, hoc est, adiutorium nostrum in sola dei inuocatione consistit: dum scilicet vel deum illum appellamus, aut alio modo eum inuocamus. Vel, in nomine domini circumloquendo dixit, pro

ia

in domino. Congruit etiam hic psalmus iis omnibus, qui diuina prouidentia à tentationibus, & à calamitatibus fuerint liberati.

Canticum ascensuum. PSAL. CXXXIII.

Vi confidunt in domino, sicut mons Sion. Hic psalmus optime consequitur ad præcedentes. & gratiarum actiones continet, pro liberatione ab inimicis. Ij, inquit, qui confidunt in domino, erunt, sicut mons Sion:

constantes nimirum, incommutabiles, & securi.

Non commouebitur in seculum qui habitat in Hierusalem. Qui habitant, inquit, in Hierusalem in seculum, hoc est, per totum seculum determinatum non euertentur, nec decident. Proprie autem hæc Prophetæ verba ad eos pertinent, qui in superna ac cœlesti habitant Hierusalem. Illi etenim nunquam commouebuntur.

Montes in circuitu eius, & dominus in circuitu populi sui, ex nunc & vsque in seculum. Maximam etiam, inquit, securitatem habet ob montes qui in circuitu eius sunt, verum illa præcipua est omnium securitas, quod dominus eam custodit. Idcirco, qui illic habitant non commouebuntur vsque in seculum: in seculum, inquam, quod ad ipsius Hierusalem salutem, iam à deo determinatum est, vt diximus.

Quia non dimittet dominus virgam peccatorum super sortem iustorum. *ἀπὸρ.* Causam reddit diuinæ custodiæ. Per peccatores autem, impios, atque iniquos omnes intelligit, quales etiam ipsi sunt dæmones. Per virgam vero, eorundem regnum, aut potentiam intelligit. Iustos vero eos appellat, qui secundum legem viuunt.

Nō extendant iusti ad iniquitatem manus suas. Iustos deus sua hac custodia, & protectione frui voluit, vt iniquum aliquid non attingant, sed benefactorem colant.

Benefac domine bonis, & rectis corde. Sermonem suum Propheta in orationem conclusit. Bona, inquit, facito domine, & bona dato hominibus bonis & rectis, qui non peruerso aut doloso, sed simplici sunt corde.

Στραγγα-
λιαί.

Declinantes autem in tortuositates, adducet dominus cum operantibus iniquitatem. In tortuositates, hoc est, in peruersa atque obliqua. Huiusmodi enim homines adducet deus ad pœnas, & perpetuis eos tradet suppliciiis. vel repellet eos tanquam iniquis hominibus similes.

Pax super Israel. Subaudiendum est verbum, sit. Congruit etiam hic psalmus iis, qui in excelsa atque incommutabili ecclesia habitant, in cuius circuitu sunt sublimes doctores, munientes nimirum & custodientes eam, & Christus etiam in circuitu populi sui.

Canticum ascensuum.

PSAL. CXXV.

Ἐν τῷ ἐπι-
στροφῆς.

Um conuerteret dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Hic psalmus etiam cōsequenter ad præcedentes materiam continet. Per conuersionē enim propheta, reditum ac restitutionem intelligit in patriam: cuius patriæ filios, hoc est, cuius populum in captiuitate olim constitutum, captiuitatem Sion appellauit. Per consolationem vero, refrigerium intelligit. Reuersi, inquit, in patriam valde refrigerati sumus. Nam Græca dictio *ὡς* pro qua interpres reddidit, sicut, non solum hanc significationem habet, sed interdum ponitur pro, quàm, id est pro valde, quemadmodum & alibi. Quàm bonus deus Israel. Vtrobique enim eadem habetur dictio. Vel facti sumus quemadmodum consolati, hoc est, in gaudio fuimus atque in lætitia.

Tunc repletum est gaudio os nostrum. Hoc est iucundis ac lætis verbis, quæ summum animæ gaudium significabāt.

Et lingua nostra exultatione. Idem reperit. Prædicat autē quæ futura erant, veluti iam facta.

Tunc dicent inter gentes. Tunc ij qui in gentibus sunt, dicent, vel simpliciter, gentes visa admiranda populi restitutione cum admiratione dicent.

Magnificauit dominus facere cum eis. Hæc sunt verba quæ finitimæ gentes dicent, loquentes de nobis Iudæis: magnificauit dominus facere cum eis: eo quod magnam in eis fecit misericordiam. Deinde iterum sermonem profert ex populi persona, dicens.

Magni

Magnificauit dominus facere nobiscum. Vere magnificauit, vt diximus: est etiam proprium hoc idioma Hebraicæ linguæ dicere: dominus fecit cum illo. subintelligitur enim dictio, misericordiam.

Facti sumus lætantes. Et quia restituti sumus in patriam, & quia dei potentia nota facta est vicinis gentibus.

Conuerte domine captiuitatē nostram sicut torrentes in Austro.

Supplicāt deinceps pro iis qui in captiuitate remāserant. Multi enim in Babylone relictī fuerāt, quibus pari modo reditum in patriā præstari petunt. Conuerte, inquit, domine reliquias nostræ captiuitatis, ipsamque captiuitatē virgine reliquias nostræ captiuitatis, ipsamque captiuitatē virgine atque impelle, non secus ac virgere atque impellere soles torrentem per austrum. Solet enim hic ventus disiecta ac liquefacta nubiū densitate pluuiam adducere, & torrentes magno cum impetu mouere. vel huiusmodi metaphora vsus est, optās captiuitatē torrentis instar cito ferri, ita vt quamprimū cesset, & tota prorsus euacuetur, Iudæorum nemine in Babylone amplius relicto. Cito etenim exsiccantur torrentes. vel per austrū, seu notū, ipsam intelligit Hierusalē, hoc nomine à prophetis per sæpe alibi appellatam, tanquam situ suo vergentem ad austrum. Conuerte, inquit, eam captiuitatē in austro, hoc est in Hierusalem.

Qui seminant in lachrymis in exultatione metent. Qui seminant spem salutis in orationum lachrymis, huiusmodi spei fructum metent in exultatione. Fructus autem erit liberatio à pressura. Totus autem hic sermo iis congruit, qui in tentationibus sunt.

Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua. Ab vniuersalibus ad particularia pertransiit, de iis loquens, qui in captiuitate fuerant, & dicit: quod cū irent in captiuitatē, in itinere ibant & flebant, spem illā seminantes, quā diximus.

Venientes autē venient in exultatione, tollentes manipulos suos. Verū in eorū reditu venient illinc exultantes, & messem, hoc est seminatæ spei fructū ferentes: quē ideo in lachrymis seminarūt, quia quemadmodū frumenti semen indiget pluuiis, ita & huiusmodi spei semē, ad ferēdos fructus indiget lachrymis: & quemadmodum terrenus ipse ager, aratri ferro indiget vt cōcreta terra scindatur atque incidatur, ita & anima afflictionibus indiget, & tētationibus, quæ

Χερμάριος.

ἀργαρία.

maiori quadã duritiẽ illius duritiẽ molliãt, ne spinas germinet, aut tribulos, aut huiusmodi alias noxias herbas.

Canticum ascensuum.

PSAL. CX XVI.

Nisi dominus edificauerit domum, in vanum laborauerunt qui edificant eam. Cum reuersi essent Iudæi ex captiuitate, templumq; & ciuitatem rursus ædificare cœpissent, prohibebantur à vicinis gentibus ob inuidiam pariter & timorem, ne eorum res prospere ac feliciter succederent. Et multum quidem temporis fuit, annorum ferme quadraginta, quo & Iudæi ædificare, & illi contrã modis omnibus impedire eos nitebãtur. Hoc igitur erudiẽs propheta noster docet, vt ad deum confugiant, & coadiutorem incepto operi inuocent, atque in hanc prorumpit sententiam: nisi dominus cooperatione sua adstiterit, & domum ipse construendam ædificauerit, frustra omnes ædificantes laborant. Distulerat autẽ aliquot annis deus suum Iudæis auxiliũ impendere, vt paulatim à somno, vt ita dicam, excitarentur, & ne diuturna quiete inertiores fierent, atq; ad priorẽ redirent prauitatẽ, veluti quos celementer ac de facili deus liberasset à malis. In vniuersum etiã hic sermo multis potest casib⁹, ac ppositis accommodari.

Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam. Sed quid dico, inquit, de ciuitatis ædificatione, cum neque constructam ac iam perfectam ciuitatem custodire, aut conseruare quis possit absque illius auxilio?

Τὸ ὀφθίμῳ
ἐγείρεσθε
πρὸς τὸ κέντρον
ἐν ἡμέρᾳ.

Vanum est vobis ante lucem vigilare, surgere postquã sedistis, qui manducatis panem doloris. Cœterũ, inquit, vos, ô Iudæi, qui doloris panẽ māducatis, hoc est, qui nec panẽ ipsum absq; dolore comeditis, qui in afflictionibus vitam ducitis, admoneo, frustra id à vobis fieri, vt ante lucẽ summo mane, operi atq; ædificationi incumbatis. Frustra etiã à vobis fit, vt postquã sedistis, statim ad accelerandũ ipsum opus surgatis, hoc est, quod & noctu somno non vacatis, & interdiu nulla fruimini quiete. Quibus verbis dolore illos atq; angustiis plenos esse ostendit: ea nimirũ ratione, quia non solũ fatigabantur laborando, sed etiam aduersus hostes eis pugnandũ erat. Armati etenim mœnia

con

construebant, & aduersus impediẽtes pariter bellum gerebant, duplicem hoc pacto ærumnam sustinentes.

Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini filij. Cum dilectis suis deus suauẽ somnum dederit, somnum dico, curis ac solitudinibus vacuũ, hoc est, cum quietẽ ac libertatẽ à perturbationibus præstiterit. Dabit autem hanc quietẽ tunc, cum vtile ac bonũ fuerit eã dari. Tunc non templũ tantum, aut ciuitatis mœnia ædificari vobis concedetur, sed dabuntur etiam & filij, qui ita deo grati erunt, vt illius hæreditas atque illius populus appellari mereantur. Hoc autem dixit tanquã bonorum omnium caput. Liberos enim procreationi Iudæi studebant quã maxime. Verũ hæc nostra expositio ad Iudæos tantum, & priuatim pertinet. vt autẽ magis in vniuersum dicam, cũ deus dederit dilectis suis somnũ, vt prædiximus, tunc nõ tantum ea perficientur, quæ cum studio acta fuerint, sed addentur etiam perpetui, vt ita dixerim, quidam filij, filij, inquam, hæreditas domini: ac si diceret hæredes studiorum, hæredes virtutum, hæredes dati à domino.

Merces fructus ventris. Merces illa, quæ de ventris prouenit fecunditate, pietatis est merces. Retributio siquidem illa quæ in liberorum ac prolis datur copia, retributio plerunque solet esse virtutum. Iuxta anagogen vero, ij qui à deo in filios per regenerationis lauacrum adoptantur, merces sunt incarnationis Christi: Christi inquã, qui vere ac proprie est fructus ventris beatæ Virginis, veluti qui ex ea absque vllo viri semine natus est.

Sicut sagitta in manu potentis, ita filij excussorum. Quemadmodum, inquit, sagittæ quæ in manu robusti alicuius viri sunt ob illius vires ac fortitudinem. terribiliores esse videntur, ita & filij eorum, qui à Babylonica excussi fuerint captiuitate, hostibus suis timendi ac terribiles videbuntur, propter insuperabilem nimirum adiutoris dei potentiam. Tales etiam sunt spirituales fidelium doctorum filij, qui à dæmonum captiuitate excussi sunt: ipsis scilicet dæmonibus terribiles ac timendi.

Beatus vir, qui implebit desiderium suum ex eis. Sed quibus nã eis? ex eis dico, bonis, quæ superius cõmemorauimus: ex hoc videlicet, quod perficiatur tẽpli & ciuitatis cõstru

ctio: quod requies detur, & liberatio ab omnibus perturbationibus: quod multam ac pulchram prolem suscipiat: quodque alia huiusmodi dei dona consequantur.

Τὸν καὶ
σὺμ.

Non confundentur cum loquentur inimicis suis in portis. Ij qui desiderium suum impleuerint, vt dictum est, non confundentur quasi imbecilles, cū in portis ciuitatis hostes suos allocuti fuerint. Omnes etenim eorū res, ac negotia bene se habebunt. Vel non confundentur quasi infirmū ac debilem habeant deum, quē admodum ante ciuitatis instauracionem, hostes eis exprobrabant, sed multa loquētur cum libertate. Antiquis autem mos fuit, vt hostium nunciis, aut legatis ante portas ciuitatis loquerentur.

Canticum ascensuum.

PSAL. CXXVII.

Beati omnes qui timent dominum. Recte consequitur hic psalmus ad præcedentem. Nam cum illic beatū eum dixerit propheta, qui impleuerit desiderium suum ex eis, vt declaratum est, hoc in loco vniuersalem magis, & perfectiorem beatitudinem describit. Beati enim vere sunt, qui timent dominum. Vniuersalem autem dictionem addidit, dicens: beati omnes: vt denotaret pauperes aut seruos, aut alioqui mancos, aut membris mutilatos ac beatitudine non priuari, modo deum timuerint. Nam si hoc vnum adfuerit, nihil eiusmodi impedimento illis esse potest ad beatitudinem. Contrā qui deum non timet, tamen si omnibus potiatur bonis, quæ alioqui hominibus amanda, atque appetenda esse videntur & beata, omnium tamen est miserimus: cum tamen is qui deū timet, si omnia ei aduersa contingant, quæ abominabilia hominibus atq; execranda esse videntur, omnium beatissimus sit. Et aliter: pulchritudo, forritudo, diuitæ, gloria, multorum item atque elegantium filiorū copia, & alia huiusmodi, non proprie beatum quem faciunt, ob huiusmodi scilicet bonorum incertitudinem atq; instabilitatem. Deinde declarat qui nā ij sunt, qui dominum timent, dicens.

ἐν πάλαις.

Qui ambulat in viis eius. In viis ab eo statutis, & per diuina præcepta demonstratis.

Labores palmarum tuarum manducabis. Cum docuerit q̄s
nam

nam vere sit beatus, & ostēderit illum vere beatum dici, qui deū timet, atq; ex hoc adhortatus fuerit populū ad ambulandum in viis dei, deinceps ad hunc timentē deū sermonē dirigit, futura ei bona prædicens. Quidam vero palmas dici intellexerūt pro manib⁹, veluti à parte totū. Est etenim palma pars manus: & sensum huiusmodi esse dicunt, quod timēs deū manuū suarū labores percipiet, & nullo impediēte lucrum componet. Atque hoc pacto Aquilas & Symmachus reddidere Aliqui vero figurā hic contineri dixerunt, q̄ græcē ἐπισημοίαιον vocant, hoc est, significationem contrariam. Ad cuius declarationē animaduertendum est primo, quod Græca dictio καρπὸς non solum palmam, seu potius iūcturā manus significat, sed etiam fructum: iuxta quē sensum, præsentis versiculi litera legenda esset: labores fructuum tuorū māducabis. Exponit igitur hoc pacto: vt labores fructuū, dictū esse asserunt, pro fructus laborū, & sensus sit, quod manducabit fructus laborum suorū quisquis timuerit dominum.

Beatus es. Si times scilicet deum, ad maiorem enim sermonis sui confirmationem, iterū repetit beatitudinem.

Et bene tibi erit. Et prospere tibi cuncta succedent.

Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuae. Quemadmodum vitis abundat racemis, ita & ipsa filiis abundabit. Abundantem autē eam filiis dixit, hoc est, ornatam ac stipatam. Latera autē, seu potius, vt in Græca lectione habetur, ἐπίρρι, pars quædā domus sunt: quo sermone idē sibi vult ac si diceret: in circuitu dom⁹ tuæ. alius vero interpres reddidit, in penetralibus domus, hoc est, in thalamis, vbi recumbere ac requiescere solemus.

Filij tui, sicut nouella oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Florentes nimirum atque in summo vigore, tanquam nouæ oliuarum plantæ.

Ecce sic benedicetur homo, qui timet dominum. Huiuscemodi diuina benedictione fruetur. Per benedictionē vero gratiam & beneficium intelligit, tanquā laude dignum, & de quo bene ab omnibus dicēdū sit. Quod si quis quæstionē moueat dicens, quomodo iis qui timent deū, nō maiora promittantur bona, sed hæc tantū tēporalia: illud in primis dicēdū est, prophetā ad eos sermonē suūm dirige-

re, qui taliū bonorū amore detinentur: deinde illud etiā addemus, quod ex abundāti propheta hęc etiā bona pollicetur, veluti vnā cum æternis bonis deus hęc tēporalia etiam sit præstiturus: secūdū quod alibi scriptū legimus: quærite primū regnum dei, & hęc omnia adiiciētur vobis. Iuxta anagogen vero: vxor pij ac religiosi viri est anima, quæ cōiugis instar corpori cōiūcta, virtutibus iis delectatur quę corpori insunt: filij vero illius animę discipuli sunt, & eiusdē religionis imitatores, seu successores: qui etiam in spiritualis ætatis augmēto florēt, ac vigēt, & ipsum doctorē circundāt, rationalibus eos cibis pascentē.

Benedicat te dominus ex Sion. Laudet te, & gratias etiā tibi tribuat. quę enim suscipit deus, eum etiam laudat, & quę laudat, eundem grātiis ac donis multiplicibus solet cumulare. Dominū vero dixit ex Sion, pro qui habitat in Sion, hoc est, in ea domo seu in eo tēplo, quod est in Sion. Illic etenim habitare dicebatur deus, eo quod ibidem sacerdotibus responsum dabat, atque ad eos loquebatur.

Et videas bona Hierusalem omnibus diebus vita tua. Bona quidem inferioris ac terrestris huius Hierusalē hęc sunt: opes, diuitiæ, potentia, exercitus, victoria de inimicis, gloria apud omnes, atq; alia huiusmodi: bona vero supernæ ac cœlestis Hierusalem ea sunt, quæ nec oculus vidit, neque auris audiuit, & quæ in cor hominis nō ascenderūt.

Et videas filios filiorum tuorum. Iuxta historiam quidē generis tui successores: iuxta anagogē vero p̄ filios filiorū, hæredes ac successores in religione, ac pietate intelligite nimirum eos docente, & spiritualiter regenerante.

Pax super Israel. Huiusmodi etiam verba habuimus in psalmo 124. per Israelem vero, non solum antiquū populum, sed nouum etiam intelligimus, vt alibi sæpe dictum est. quod si pax intercisa est aliquādo, id illorū gratia effectū est, qui se indignos præstiterunt. neque enim cōminante deo, desperandū nobis est, sed per pœnitentiā cōfitendū, vt illius à nobis irā auertamus, sicuti fecerūt Nineuitæ: nec rursus eodē deo bona pollicēte, nobis pigrescendū est: quin immo maiori tūc studio nobis est contēdendū, vt promissiones illius ad finē perducamus. siquidem & Iudę dominū promississe nouimus, quod simul cū

aliis

aliis apostolis cōfessus esset super thronum, & iudicaturus duodecim tribus Israel: veruntamē promissionem huiusmodi tandem repulit, & se ea indignum esse omnibus probauit.

Canticum Ascensuum. PSALMVS CXCVIII.

Sæpe oppugnaverunt me à iuuentute mea. Hęc verba: *παλιμωσων.* etiam ex populi persona dicta sunt, cui sæpenumero, vt diximus, bellum illatum est à finitimis illis gentibus, quæ & templi & ciuitatis instaurationem impedire nitentur. Per iuuentutem vero, hoc in loco Propheta primum illud tempus intelligit, quo populus è Babylone in patriam reuersus est. quod si hęc verba de dæmonum impugnatione intelligenda esse dicas, per iuuentutem expones primam ætatem. In ea etenim à dæmonibus statim nobis bellum inferitur.

Dicat sane Israel, sæpe oppugnaverunt me à iuuentute mea. Aperte hoc & palam dicat, vt omnibus innotescat, à quantis nos deus liberauit periculis.

Etenim non potuerunt mihi. In me aliquid non potuerunt, seu non prorsus præualuerunt aduersum me, deo scilicet illud non permittente. atque ideo frequentius me impugnant contendentes subuertere.

Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores. Impij, inquit, ac prauī homines, multa mala machinati sunt supra dorsum meum, hoc est, non tantum coram me, atque in cōspectu meo aut palam, sed retro etiam & clam, ac larenter plurima in me moliti sunt, corpori meo & carnibus meis etiam non parcentes.

Prolongauerunt iniquitatem suam. Dum diu scilicet me impugnant.

Dominus iustus. Vere iustus est, me quidem pati permittens, vt moderatior fiam, illos vero iniuste in me irruentes: tanquam inuidos castigans.

Concidit ceruices peccatorum. Elatas hostium ceruices, hoc est arrogantiam & superbiam illorum abstulit, dum illis nos superiores facit.

Confundatur & cōuertatur retrorsum omnes qui oderūt Sion.

Oprantis sunt verba, tametsi, vt ex Græca lectione manifeste dignoscitur, imperantis modum habeant. vel prophetico more imperatiuo modo vsus est, pro futuro, ac si diceret: confundentur & conuertentur: quam loquendi figuram in sequentibus etiam obseruabis. Possumus etiam hūc psalmum de noua Sion, & de futura fidelium ecclesia intelligere.

κῆρος. *Fiant sicut herba tectorum.* Non simpliciter dixit sicut herba quæ supra domos in tectis nascitur. Tabescit enim hæc facilius & citius deperditur. Fiant igitur caduci & faciles ad ruinā: cito etiam pereant, ac sine fructu. Et inde in hac herbæ similitudine immoratur, narrans quænam ei accidant.

Quæ priusquam euellatur, exaruit. Immatura atque intempestiua exaruit. Aliæ etenim non prius arcescunt, quam fructum dederint, & post datum fructum euelluntur.

De qua non impleuit manum suam qui metit. Id est quam nemo metit, eo quod iam antea perit.

Nec sinum suum qui manipulos colligit. Et sinum suum non implebit, quemadmodum fieri solet in tempestiua ac matura herba.

*ἢ παραγο-
νται.* *Et non dixerunt prætereuntes, benedictio domini super vos.* Et super qua herba viatores non benedixerunt, vt benedici solet metentibus. Per benedictionem vero, vt diximus, diuinam gratiam intelligit.

Benediximus vobis in nomine domini. Ista etiam verba ex prætereuntiū viatorū persona dicta sunt. Benediximus autē vobis dixit, pro benedictionē vobis præcati sumus. in nomine domini pro inuocando ipsum dominum.

Psalmum Ascensum. PSALMVS CXXIX.

DE profundis clamaui ad te domine. Hunc psalmū cōscripsit Propheta, modū narrans, quem ipse seruauit quando in tērationibus atq; in calamitatibus cōstitutus ad deū orabat: & docet eos pariter, qui ex Babylonica captiuitate in patriam reuersuri erant, se imitari, & sperare in domino. Ex profundo, inquit, corde clamaui ad te, non ex summis labiis. Aliter enim clamor ardentissimus est, & alter frigidissimus: & ille quidē inferne intensus ex intimo corde ascēdit, &

cum

cū labore. hic vero superne ab ore & remissus ac maxima cum facilitate: ille etiā orantē prorsus trahit ad deum: alter vero sola vocis organa cōmouet. Per clamorē igitur, emissam vocē intelligit, nō cum exteriori hac spirationis vehementia, sed cum interiori affectus intensione.

Domine exaudi vocem meā. Ex profundo scilicet emissam, *Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ.* Aures dixit pro audiendi potentia. Intende, inquit, ad preces meas, veluti rationabiles, & decenter factas, ex ardentissimo nimirum atque intentissimo corde.

Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Si exquisieris, & diligēter inuestigare volueris delicta oīa, quis quæso inquisitionem huiusmodi tuam sustinere poterit: vel quisnam inult⁹ relinquetur? certe null⁹. Quis em̄ inquit, gloriabitur mundum se habere cor? vel quis vere dicere poterit se mundum esse à peccato? Omnes, inquit Paulus, peccauerūt: & rursus de seipso: nihil mihi cōsciū sum, sed non in hoc iustificatus sum. Illud autem domine domine, admirantis in modum dictum est: admirantis dico summam dei misericordiam & benignitatem.

Quia apud te propitiatio est. Vere, inquit apud te vera illa est propitiatio, & misericordia, quoniam parcendo ac remittendo semper exquisis.

Propter nomen tuum sustinui te domine. Non ob mea virtutum opera, saluatorem te mihi ad futurum speraui. Peccator etenim ipse etiam sum, vt dictum est, sed id futurum speraui propter nomen tuum, ne scilicet contennēretur nomen tuum ab inimicis, quasi qui populum tuum à calamitatibus eripere ac saluare non posses. Vnde dixisse deum legimus apud Ezechielem: non propter vos hæc facio, sed ppter nomē meū, ne despiciatur in gentibus.

Sustinuit anima mea in verbo eius. Expectaui & speraui in diuina illa permissione, quæ ad Patriarchas & progenitores nostros facta est: quod scilicet promissionis terram hæreditabimus: & quod si audiuerimus te, bona terræ comedemus. vel etiam promissionē illam: quod tu eos omnes saluabis, qui placere tibi studuerint: atque eos qui pœnitentiam egerint peccatorum.

Speraui anima mea in domino. In solo scilicet deo, & nul-

la alia in re.

ἡ πόλις ἡμεῶν
πρωταε.

*A custodia matutina usque ad noctem, à custodia matutina, spe-
ret Israel in domino.* In eo nimirum, qui à periculis solus eri-
pere eum potest, & saluare. Custodias autem antiqui, cer-
tas noctis partes appellabant: eo quod milites in exerciti-
bus noctem in quatuor solent partes diuidere, quibus al-
ternatim vigilantes reliquum exercitum ab hostiū infi-
diis custodiunt. Quartam igitur noctis vigiliam, matuti-
nam custodiā appellabant, veluti quæ mane ipsum iamā
adfore significaret. Admonet igitur propheta vniuersum
populum Israel, vt toto vitæ tempore, in solo domino spē
suam collocet. Per diem enim & noctē, omnem prorsus
vitā significauit. Nam qui inceperit à matutina custodia
& peruenerit ad noctem, & rursus ad matutinam redie-
rit custodiam, hic circularē diei & noctis ambitum pera-
get. A mane etenim incipiens redibit ad mane.

καλλι.

Quia apud dominum misericordia, & multa apud eū redēptio.
Vera nimirum misericordia quam & celerem & validam
& illabentem iis omnibus præstat, qui deo digni sunt.

Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius. Populū
Israel, deo scilicet placere studentem, ac iuxta legis præ-
cepta conuersantem. Congruit autem hic psalmus nouo
populo Israel.

Canticum ascensuum. PSALMVS CXXX.

*Domine non exaltatum est cor meū, neq; elati sunt
oculi mei.* Hūc psalmum etiā conscripsit in se
ipsum beat⁹ David, narrās qualē animi mo-
derationē haberet, quādo à tērationib⁹ atq;
à calamitatibus liberatus, quietā vitā age-
bat. instruit tamen & populum è Babylonica reuersum
captiuitate, eādē secum humilitatem, atque animi mo-
derationem sectari, docēs in factis etiam atq; virtutibus
propriis non confidere, sed in vnico tantum deo sperare.
non exaltatum est inquit, cor meū, elatione aliqua, aut te-
meraria existimatione, neque oculi mei superbiz morbo
elevationi sunt. sed dicet aliquis: nōne hoc in loco propheta
gloriat⁹: q̄ elationis ac superbiz vitiū est, profecto glo-
riatur.

riatur. verum, exigēte id tempore, gloriari etiam nos de-
cet de virtute: quando nimirum non ad ostentationē glo-
riamur, sed ad audientium commodum, hoc est, quando
illic huiuscemodi gloriatione ad virtutum imitationem
inuitantur. & cum dixerit: non exaltatum est cor meum,
atque addiderit: neque eleuati sunt oculi mei, docuisse
viderur quod vbi primum cor exaltatum in nobis fue-
rit, oculi etiam deinceps eleuantur.

Neque ambulauis in magnis, neque in mirabilibus super me. Nō
ambulauis, inq̄t, cū hominibus maiorib⁹, & supra me ad-
mirandis. cū huiuscemodi enim viris cōuersatus nō sum
indignū me illorum conuersatione esse reputans. nisi illi
fortassis me inuitū coegissent. vel per magnos & admi-
rādos, eos forte intelligit, qui sibi ipsis magni atq; admi-
rabiles esse videbātur, hoc est, qui animo elati essent, & su-
perbi, ac si diceret: nō tantū ego superbiz cuitaui, sed cū
hominibus eo vitio laborantibus etiā non conuersabar.

*Si non humiliter sentiebā, sed exaltaui animā meam: sicut ab-
lactatus in matrē suā, ita retribuēs anima meā.* Si humilia, in-
quit, nō sum sectar⁹, sed animo eleuatus sum, cū humilis
tamē, atq; abiectus essem, & veluti infans, qui à matris pa-
pilla abstinuit, ita retribuēs. vel quia Græca dictio, ἡ μητέρα
solū ita, sed valde etiam significat, alio modo expone. tu
valde retribuēs animæ meæ. vitur etiā hoc in loco pro-
pheta futuro indicatiui, pro optatiuo, quemadmodū sæ-
pe huiuscemodi abusus apud scripturam reperimus. vel
vere retribuēs: retributionem scilicet superbiz. quidam
vero ita construunt: si non humiliter sentiebam, taquam
ablactatus erga matrem suam, &c.

ἐμὴ ἡ μήτηρ
μητέρα ἀν-
τὸ πρόσωπόν μου

Speret Israel in domino ex nunc, & usq; in seculū. Me scilicet
imitatus q̄ in calamitatibus, in otio & quiete, & in omni
deniq; tēpore in deū spero. congruit etiam hic psalmus
nouo populo Israel. fortasse etiā beatus David & præsen-
tem & proxime præcedentem psalmum ex eorū perso-
na conscripsit, qui inter reuersos è Babylonica captiuita-
te, pij magis & religiosi erāt: narrās scilicet quas inter af-
flictiones emitterent ad deum preces, & qualē post quā
ab eis liberati sunt animi moderationem haberent: atq;
hoc ad vtilitatem & eruditionē nostrā qui à seuiori dē-
X

monum captiuitate liberati sumus.

Canticum ascensuum. PSALMVS CXXXI.

Memento domine David, & omnis mansuetudinis eius. Hinc etiam psalmum propheta ex populi persona conscripsit supplicantis templi constructionem exurgere, atque id impetrare optantis, si non propter se, saltem propter illud studium, quod eorum progenitor David rex in deum habuisse perspicitur: utpote qui ante primam templi constructionem, locum ei idoneum multa cum diligentia perquisiuit, per mansuetudinem vero, patientiam intelligit, quam beatus David, erga Saulem & socios, erga, Semei, qui contumelia eum affecerat, atque erga omnes alios hostes suos summam ostendit, solius autem mansuetudinis meminit, quia in hac virtute præ cæteris excelluit, vel per hanc virtutem cæteras quoque intellexit, memento, inquit, David mirissimi hominis, atque ob mansuetudinem suam tibi olim charissimi.

ὡς ὤμοσε τῷ κυρίῳ ἕψατο εἰς εἰς λέωσαί μου. Quomodo iurauit domino, & vouit deo Iacob. Memento eius inquit, quemadmodum cum iuramento ea deo pollicitus sit, quæ inferius dicentur.

Si introibo in tabernaculum domus meæ, si ascendam super lectulum strati mei, si dabo somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis, donec inuenero locum domui, tabernaculum deo Iacob. Memeto, inquit, quemadmodum ipse olim zelo quodam correptus est, cum domini arcam huc atque illuc errabundam ac vagam circum ferri videret. & cum iuramento pollicitus, dicens, non faciam ego hoc, neque illud, donec inuenero locum domino dignum, hoc est, locum templi, & habitacionem arcæ ac tabernaculi. & reuera etiam non quieuit, donec illum inuenit quemadmodum in primo Regum libro traditur. dictio autem, si, hoc in loco, idem significat quod non: quemadmodum sæpe a libi diximus. Tabernaculum vero, & domus dei, dicebatur locus ille, ubi responsa atque oracula dabantur à deo: ubi etiam ad probos & ad virtute præditos homines loquebatur, ut in superioribus diximus. nam alioqui deus nulla habitatione seu domo indiget, aut tabernaculo.

Ecce audiuimus eam in ephrata. Quonia, inquit, à patribus nostris

nostris, vel etiam aliunde ex sacris libris audiuiamus eam, Arcam nimirum, in Ephratæ locum delatam fuisse. est autem Ephrata eadem, quæ & Bethleem. legimus enim a libi apud scripturam: Bethleem domus Ephrata. Item Iacob, uxorem Rachel sepeliuit in Hippodromo Ephratæ: hæc, inquit, est Bethleem. appellabatur nanque olim locus ille primi possessoris nomine.

Inuenimus eam in campis syluæ. Inuenimus eam, hoc est, eo modo didicimus, ut supra dictum est, à maioribus nimirum nostris, seu ex diuinis libris. didicimus inquam, eam commoratum fuisse in campis syluæ, hoc est, huc atque illuc errantis in morem circunlatam, utpote quæ certum ac destinatum locum aliquem non haberet. hoc autem dicunt demonstrare contendentes, quod beatus David necessario admodum pro ea zelo correptus est, ut locum illum inueniret, pro quo ipsi in præsentia ad deum supplicant:

Introeamus in tabernacula eius, adoremus in loco, ubi steterunt pedes eius. Hæc verba ex sanctorum persona dicta sunt, qui in populo ex captiuitate in patriam restituto aderant. prædicatur autem his verbis, quemadmodum templum denuo erigendum erat, & quemadmodum ipsi illuc ingressuri erant, & adoraturi ibi deum, ut antea tabernacula autem, templi aulas appellauit, vel ipsum templum, plurali usus numero, Hebræorum more, ut sæpe diximus. Præterea dei tabernacula, ac pedes dei, & steterisse deum, humano more dixit, ut auditorum hebetudini condescenderet. illinc etenim horredæ illæ voces exhibant, quæ obscura, atque ambigua quælibet de Iudæorum rebus declarabant, & futura prædicebant.

Exurge domine in requiem tuam. Hoc est, in templum tuum atque ad eius ædificationem, in quo antea quiescebas, hoc est, veni ad illud templum, atque ad illius loci auxilium, quod refrigerium, ut ita dicam, præstare tibi solebat, & requiem.

Tu & arca sanctificationis tuæ. Exurge, inquit, tu una cum sanctificationis tuæ Arca. potest etenim & illa quemadmodum olim, admiranda nunc etiam multa perficere, propter diuinam gratiam, quæ in ea est. diuinæ etenim gratiæ domus merito poterat appellari. sanctificationis etiam Arcam dixit

ἡστανσά με θεπρος μου σμειψ.

tanquam sanctificatione plenam, & per quam multa sanctificari dicebantur. nam & omnia quæ in ea reponerentur, sancta erant, & præsertim lex, quæ quoslibet ad se accedentes sanctificabat. vel per sanctificationem templi ipsum intelligit, tanquam deo sanctificatum, & quod in psalmo septuagesimo tertio sanctuarium appellauit, dicens: incenderunt in igne sanctuarium tuum.

ἐν δὲ σὺν ἡμῖν.

Sacerdotes tui induentur iustitia. Si hoc factum fuerit, sacerdotes tui instar vestis iustitiam induent: cultus nimirum diuinos. vel omni iustitia induentur, hoc est, vniuersa virtute, utpote iam deum colentes, atque in dies magis virtutis ipsius studium amplexuri.

ἀγαλλιάσουσιν.

Et sancti tui exultabunt. Et reliqui, inquit, homines, qui tibi sanctificati ac dedicati sunt, exultabunt, hoc est, vniuersus populus tuus lætitia afficietur: vel per sanctos, eos intelligit, qui præ cæteris excellabant virtutibus. deinde rursus ad memoriã cõfugiunt beati David, seiplos indignos esse iudicantes, qui gratiam à deo possint impetrare.

Propter David seruum tuum non auertas faciem Christi tui. Hoc est, eum non respicias, qui ut princeps foret super nos, à te in regem vnctus est. tuum autẽ dixit, ut dei beneuolentiam erga eum ostenderet. vel vnctum à te per legem tuam non auertas autẽ eum nobiscum pro templi, ciuitatis & regni erectione supplicante, nec inanes illius preces fore permittito.

Iurauit dominus ipsi David veritatem. Hoc est, stabilem ac veram promissionem fecit.

Et non contemnet eam. Cum verax sit, quinimo & ipsa veritas. quæ nam autem fuerit hæc promissio audi.

De fructu ventris tui ponam super thronum tuum. Hoc est, in throno, atque in sede regni tui. nec tantum hoc dicit sed & alia, quæ sequuntur.

Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc, quæ docebo eos, & filij eorum in seculum seculi sedebunt super thronum tuum. Si filij tui, inquit, qui per successiones regnabunt, legem meam obseruauerint. per testamentum enim & per testimonia, legem ipsam intelligit, quemadmodum, & sæpe alibi præsertim in psalmo centesimo decimo octauo, ubi etiam diximus: si obseruauerint, inquit, testimonia, quæ ego eos docebo, si lectioni legis meæ vacauerint, non ipsi

ipsi solum regnabunt, sed illorum etiam filij perpetuam regni successionem consequentur. & hæc quidem à deo eis promissa sunt: verum postquam ipsi pacta non obseruauerunt, iure etiam à promissis deciderunt. possunt etiam hæc verba intelligi, ut ab eis dicta sint, ea ratione ut deum sibi magis conciliarent, reuocantes ei in memoriã antiquas pollicitationes, & rogantes quodammodo ut eas adimpleret, vel ut maruo sese consolarentur, & bonam populo spem præstarent. deinde addunt etiam sequentia verba, veluti & quæ à deo olim dicta etiam fuissent ad beatum David.

Quoniam elegit dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. Sedebunt, inquit, filij tui in throno tuo, quoniam dominus elegit Sion, in qua sedes est regni tui. Ille inquam dominus, qui hæc tibi nunc loquitur verba: ego videlicet qui dominus sum.

Hæc requies mea in seculum seculi. Hoc est, hæc habitatio mea.

Hic habitabo quoniam elegi eam. Hæc & sequentia dicunt tanquam etiam sibi promissa.

Venationem eius benedicens benedicam. Per venationem ciborum atque eduliorum suppeditationem intelligit. hæc, inquit, benedicens benedicam, hoc est, præstabo magnam abundantiam.

Pauperes eius saturabo panibus. Hoc est, diuites reddam.

Sacerdotes eius induam salutem. Hoc est, securitate, ac bona valitudine.

Et sancti eius exultatione exultabunt. Qui nam sint sancti dei, iam sæpe alibi dictum est. quod autem ait exultatione exultabunt, idem benedicens benedicam, & alia huiusmodi, quidam idioma esse dicunt Hebraicæ linguæ: quidam vero huiusmodi sermone uti dicunt scripturam, ad maiorem intentionem, & ad validiorem sententiæ confirmationem.

Illic erim faciam cornu ipsi David. In Sion scilicet, in qua oriri ei faciam gloriam, ac celsitudinem ex genere David, quia & à posteris glorificabitur, & illius generatio semper regnabit.

Paras lucernam Christo meo. Christo meo, hoc est, regi meo David. Meum autem ideo dixit, ut beneuolentiam suam erga eum ostenderet, ut diximus. Per lucernam vero gloriam posterorum eius intelligit, quæ lucernæ instar, gloriæ eius

splendorem oibus demonstrat, & huiuscemodi generationis progenitorem, veluti quoddam lumen futuris generationibus illucere facit. Vel, per lucernam, generis sui splendorem ideo intelligit, quia splendet inter gentes. Verum hæc omnia ea conditione illis promissa sunt, si testamentum dei custodiuerint, vt dictum est.

Inimicos eius induam confusione. Inimicos scilicet David aut generis eius.

Super ipsum autem effloret sanctificatio mea. Super ipsum David seu super eius semen. Super ipsum autem, hoc est, tēpore ipsius David, vel tēpore seminis eius, quō tēpore templum meū summo cū splendore floret, hoc est, eo regnante. Quidam vero per cornu, & per lucernā, regem intelligunt Zorobabel, cuius hostes aiunt fuisse cōfusus, & quo regnante tēplum domini, quōd diu olim profanatum, dirutum, atque vt (ita dicā) tabefactum fuerat, effloruit. Quidā etiā verba illa: quia elegit dominus Sion, & quæ sequuntur omnia, prophetiā continere dicunt de iis, qui in Iudzorū populo digni fuerūt, vt prophetiā gratiā cōsequerentur. Et quoniā iuxta historiæ sensum psalmum iam exposuimus, restat, vt tradamus etiā quæcūq; de saluatore nostro in eo tractātur. introibim⁹, inquit, in tabernacula eius, adorabimus in loco, vbi steterūt pedes eius. Hæc verba ex fideiū persona pphetice dicta sunt, q̄ tuo inter sese cōsultāt, q̄d nā facturi sint. Et per tabernacula, loca intelligūt, quæ in Palæstina sunt, vbi habitauit aut conuersatus est Christus. Per locū autē vbi steterunt pedes eius, vel eadē intellige tabernacula, & loca, in quibus dominus ambulauit, vel ipsam crucē, cui Christi pedes cōfixi sunt, & quā in psalmo 98. scabellū pedū ei⁹ appellauit. Ex vniuersis q̄dē mundi partibus illuc cōfluunt homines, atque in ea sancta loca ingrediuntur, & adorāt illic dominiū. Exurge, inquit, domine in requiē tuā tu & arca sanctificatiōis tuæ, hoc est, tuę diuinitatis tabernaculum, tuū scilicet sacratissimū corpus. Quēadmodū enim arca illa sancta dei, ex incorruptibilib⁹ lignis fabricata erat, & purissimo insuper auro inaurata, ita etiā assumpta Christi humanitas, ex incorrupto eius corpore erat cōpacta, ex ipsaque vera, ac sanctissima diuinitate (vt ita dicā)

erat

erat deificata, per vnionem nimirum illam ineffabilē veri dei. Sacerdotes tui induentur iustitia: Euāgelica nimirū, vel omni virtutū genere ornabuntur: & sancti tui exultabunt, & quicumque cū sacerdotibus amatores fuerūt virtutū, Angelicam peragentes conuersationem, illorū etiā more exultabūt. Propter David seruū tuū ne auertas faciem Christi tui. Si nullā aliā ob causam, propter me saltem seruū tuū, quæso, ne Christi tui præsentia auertas: qui per incarnationē suā hominibus apparebit: quinimo rogo te, vt cito appareat. Veritas etiā quæ iurata fuit ipsi David quod semen eius cōfessurū esset super thronū regni eius, ad ipsum etiā Christum pertinet. Hic etenim vere ac p̄prie illius semē fuit. Quia ex semine q̄dem fuit Davidico p̄pter matrē, quæ à beato David genus ducebat. Fuit etiā vere rex, eo quod subditis suis fidelib⁹, legē imposuit, & summā eorum curā habens, veri regis, & directoris amorē atque officiū docuit, cū pro eis mortuus sit: quæ omnia veri regis characterē ac figurā exprimūt. Si custodierint, inquit, filij eius testamētū meū, Euāgelicū nimirū: & testimonia mea, hæc, quæ docebo eos: te scilicet prædicante. est enim hic sermo ex persona patris ad Christū natum ex semine David vnigenitum filiū: sermo inquā, de Apostolis & discipulis, quos in Euangelio etiā Christus filios suos appellauit, tanquā per doctrinā & fidē sibi adoptatos. Si igitur hi filij tui hæc fecerint, quæ dico, non ipsi tantū, sed eorum etiam discipuli sedebunt super thronum tuū: super thronū inquā pastoris & doctoris. Cōstitues enim eos, inquit, principes super omnē terrā. Vel in fructiōe & requie æterni regni. Quæ p̄missio sanē tūc demū adimpletur, si custodierint legē, vt dictū est. Hæc requies mea in seculū seculi. Aeterna dei requies Ecclesia est fidelium, in qua deus quiescit. Portæ enim, inquit, inferni nō præualebūt aduersum eā. Per venationē autem eius, seu vt Græca dictio ἰγά. aliter significat, per capturā, prædicatiōis sagenā ac rete intelliges, per quam Christus venatur & capit eos, qui in hac natāt vt ita dicā, erroris salugine. Vel venationē & capturā illā iuxta quā piscatores Apostoli, nō amplius viuos pisces capiebant, vt occiderent, sed mortuos peccatis homines

irretiebant, vt viuificarent. Per pauperes etiā eius, paupe-
res spiritu itellige, quos cœli pane, hoc est, cœlesti regno
Christus erat saturaturus. Sacerdotes autem eius, æterna
Christus tunc demū induet salute, si antea iustitia induti
fuerint, vt prædictum est. Eius etiā sancti exultatione ex-
ultabunt, post discessum scilicet ex hac vita. Tūc etenim
& sacerdotes ita induti erūt, vt diximus, & sancti exulta-
būt. In Ecclesia etiā oriri fecit cornu ipsi Dauid, hoc est,
gloriam atq; honorē Dauidici nominis celebrari, atq; ex
altari, dum laudatur scilicet & glorificatur ob oībus, tan-
quā progenitor Christi. Vel oriri fecit, validū & sublime
cornu regni ipsi Dauid, in Sion, feriens scilicet, atq; dei-
iciens quoscunq; sibi aduersantes. Hoc autem est regnū
Christi. Lucerna verō, quæ Christo fuit parata, caro illa
sanctissima est, quæ à deo fabricata, & diuinitati fuit con-
iuncta: quæ lucentissima erat, propter vitæ splēdorē. (Fuit
etenim sine peccato) & quia in ea requieuit, septēplcis il-
lius fulgētissimæ lucernæ instar lucentissima septēplcis
spiritus potētia. Vel per lucernā, Euangeliū intellige, per
quod oēs qui constituti erāt in tenebris, illuminati sunt,
& ad clarissimam deducti virtutē. Lucerna enim, inquit,
pedibus meis verbū tuum. Vel ipsum etiam domini præ-
cursorem, de quo scriptum est: ille erat lucerna ardens.
Inimici vero eius dæmones sunt, & reliqui omnes verita-
tis inimici: qui etiam omnes pariter confundentur, sed
præcipue in die resurrectionis vniuersæ carnis. Et super
ipsum denique effloreat illius sanctificatio: sancta nimi-
rum Ecclesia, quæ oēs ad se accedentes sanctificat, quæ-
quæ ipsum Christum tanquam florentissimam coronam
in decorem, atque in ornamentum erat habitura.

Canticum ascensum. PSALMVS CXXXII.

ὁ δὲ δὲ τὴ κα-
πὸν ἢ τὴ τῆ-
πὸν ἀλλὰ
ἢ τὴ κατὰ
κίμ.

Ecce sanè quid bonum, aut quid iucundum, quàm ha-
bitare fratres in vnum. Integram atque plenam
captiuorum restitutionem prospiciens beatus
Dauid, & quomodo à perturbationibus atque
ab ærumnis liberati, templum & ciuitatem iterum ædifi-
caturi erant, & sub vno principe vitam acturi, admonet
eos, ne rursus diuidantur, ne in diuersas ac varias scin-
dantur

dantur partes, vt antea. quando decem tribus proprium
habebant ducem, & reliquæ duæ alterum imperatorem:
quæ res transgressionum legis contentionumq;, & cala-
mitatum persæpe illis causa fuit. Admonet igitur eos, vt
vnā, atque sub eodem degant principe, dicens: Ecce sanè
quid tam bonum, aut quid tam iucundum est, quàm vt
fratres eodem habitent in loco, atque eisdē animis, sum-
ma cum concordia & consensu. Et multa quidem bona
sunt, quæ non sunt iucunda & rursus iucūda multa, quæ
non bona: fratrum autem concordia & communis eorū
habitatio, vtrunque hoc in se bonum continet. Nemini
enim dubium esse puto, quod fraterno consensui vtrun-
que hoc conueniat bonum. Deinde huiuscemodi bonū,
similitudine atque exemplo quodam describit, dicens.

*Sicut vnguentum in capite quod descendit in barbam, barbam
Aaron.* Hoc quod diximus, ad eod bonū est & iucundum,
sicut legale illud vnguentū, quo sacerdotes vngebantur,
quodq; super eorum capita effundi solebat. Nam quem-
admodum huiuscemodi vnguentū bonū est, vtpote san-
ctum, & iucundum etiam, veluti odoriferū: ita & illa cō-
munis fratrum habitatio, atq; cōcordia, summum quod-
dam bonum est, veluti quod, & natura ipsa, & lege etiam
diuina cōmendatur. Et iucundum bonū est, eo quia vtile
est, & commodum: & quoniā à sacerdotū capite vnquen-
tum in barbā descendebat, addidit, quod descēdit in bar-
bam: & deinde, in cuius nā barbā descenderet, expressit
dicens: in barbā ipsius Aaron. Hic etenim sacerdotum o-
mnium primus vnguento vnctus est. Vel per Aarō, quē-
cunq; sacerdotem intelligit, tanquam oēs ab eo descēde-
rent. Et quoniam vnguentum hoc à barba in sacerdotalis
indumenti orā rursus descendebat, iterū addidit, dicens.

Quod descendit in oram vestimenti eius. Oram seu margi-
nem vestimenti, reliqui interpretes os vestimenti reddi-
derunt. Eo vsque enim descendebat.

Sicut ros Aermion, qui descendit in montes Sion. Aermion
mons est, Libano adiacēs, vbi multa niuiū copia cōserua-
tur, vnde vapores generantur: qui aerē montiū Siō cras-
siorem atq; hebetiorem reddunt, ac rorem æstatis tēpo-
re non modicū efficiunt: quæ bonū quidē esse dicemus,

veluti terræ arescenti necessariū, iucundū vero, eo quod æqualiter & cum delectatione superne in terram deferatur. quia igitur ros iste causam atque originem habet ex monte Aërmon, idcirco rotē Aërmon eum appellauit.

Quosiam illic mandauit dominus benedictionem. Illic, id est in communi habitatione, in concordia, in amore fraterno, atque in dilectione, quæ est virtutum omnium caput. Cæterum dei benedictio erga homines idem est, quod diuina gratia: & benedictio ab hominibus in deum, diuina laus est seu gratiarum actio. Benedictio vero ab hominibus in homines, humana esse dicitur ad deum oratio, quā nimirum pro aliis preces effundimus ad deum.

Vitam vsque in seculum. Et rursus, Dominus mandauit & misit in concordēs hoīes diuturnam vitam vsq; ad seculum ab eo determinatū, hoc est, per vniuersum, ac præstitum vitæ tempus. Nam quæadmodum contentio mortem operatur, ita & pax vitam, cum vnanimēs, ac pacifici homines neque muruo sese occidant, neque ab hostibus lædi possint: quia coniuncti sunt, & muniti. Congruit etiam hic psalmus fidelibus omnibus Christianis.

Canticum Ascensuum.

PSALMVS CXXXIII.

Ecce sancte benedicite dominum omnes serui domini. Cantica ascensuum, seu (vt diximus) ascensuum in hoc psalmo finem accipiunt: quæ Propheta in gratiarum actionem desinere voluit.

Iubet enim hic condignas deo gratias agi, qui & captiuitate populum liberauerat, & ei præstitit, vt per tot inimicas gentes illæsus, atque tutus in patriā rediret, & ab assiduis finitimarum gentium bellis quiesceret: qui etiam ciuitatem & templum rursus ædificari permiserat, feceratque vt securi iam conuersarentur, atque habitarent in patria. De cætero enim, inquit, vos o serui & cultores dei, condignas deo gratias agite. Seruus autem dei dicitur, qui eum colit, atque illius parer mandatis.

Qui statis in domo domini, in aulis domus dei nostri. Vos, inquam, deo benedicite, qui assidue in templo commoramini, qui templum à modo perfectum, suoque decore & cultu iam recepto ingredimini.

In no.

In noctibus extollite manus vestras in sancta & benedicite domino. Nolite, inquit, vniuersam noctē somno perdere, sed in ea manus vestras ad sancta sanctorū extollite: vbi propter diuinam illam gratiam, quæ illic erat, habitare deus dicebatur: atque in noctibus præcipue deū laudate, quādo mens à sollicitudinibus & curis magis vacua est: quādo vobis maius ocium adest. Quod si noctu eos iubet electo surgere, atq; in tēplū accedere, quā nā vnquam veniā ij cōsequetur q̄ tēpore illo neq; etiā domi ad preces, neq; ad orationē cōsurgūt. Deīde rogat, p̄ populo, dicēs.

Benedicat tibi dominus ex Sion, qui fecit cælum & terram. De huiuscemodi verbis alibi etiam dictum est, videlicet in psalmo centesimo vigesimo septimo. Hic psalmus præterea omnibus potest accommodari.

Alleluia.

Iam in superioribus dictū est, quod psalmi, qui huiuscemodi habent inscriptionem, gratiarum actiones continent.

PSALMVS CXXXIII.

Laudate nomen domini, laudate serui domini. De his verbis diximus in psalmo 112.

Qui statis in domo domini, in aulis domus dei nostri.

Hæc verba ad vnguem habentur in proxime præcedenti psalmo, vbi ea exposuimus: verum hic non vniuersum populum alloquitur Propheta, sed eos qui in templum frequentius accedebant. Vos, inquit, qui statis in templo, laudate deum. His etenim, qui in templo nō manebant, non licebat deum laudare, neque alio in loco ad deum orare: ea nimirum ratione vt templū cernentes, atq; ea, quæ erāt in templo, diuinæ maiestatis nunquā obliuiscerētur.

Laudate dominū, quoniam bonus est dominus. Quoniam misericors, ac beneficēssimus est i omnes. Sed in illos præsertim, qui eum laudant.

Psallite nomini eius, quoniam pulchrum est. Pulchrum est ei psallere. Ex psalmis etenim & canticis, diuinorū dogmatum excellentiam addiscimus. Psalmi etiā & cantica psallentium mētes protendunt ad deū, humanos affectus sedant, animam cantu delectant, & cū delectatiōe coniun-

Y

Etiam quoque utilitatem adferunt. Vide quæ dicta sint in psalmo nono in eo versiculo: psallam nomini tuo altissime.

Quoniam Iacob elegit sibi dominus. Quoniam dominus ex omnibus nationibus Israeliticum sibi populum elegit, ac sibi reposuit, veluti eum populum à quo solo coleretur.

Israel in peculium sibi. Populum Iudæorum descendente ex Iacob, duplici nomine appellavit, Iacob nimirum & Israel: quemadmodum ipse etiam patriarcha Iacob utroque hoc nomine fuit appellatus. Eundem, inquit, populum elegit sibi deus in hereditatem, atque in sortem: & ideo peculiarem populum illum per sepe appellavit: ea nimirum ratione, quod non secus illum amaret, summoque studio custodiret, quæ divitias quoddam non vulgares, & peculiū quoddam pretiosissimum.

Quoniam ego cognovi quod magnus est dominus. Ecce quod aliam divinæ laudis causam apponit, dicens: quoniam ego amplius quam vos cognovi: vel quia id exactissime novi, quod dominus magnus est. Cognovi autem id à divina gratia, & quia illius opera multa cum prudentia consideravi.

Et dominus noster præ omnibus diis. Hic si quidem est illi vero non sunt. Hic etiam vere dominos, illi autem non vere dii. Nam etsi comparationis verba hæc esse videantur, non tamen falsos deos vero deo comparant: sed ex dispensatione quadam propter populi hebetudinem Propheta sic loquitur: quippe qui alibi deum deorum appellat: & nunc etiam auditorem pedetentim erigit, mirabilium rerum ipsum deum operantem esse demonstrans, ac deinceps paulo post gentium deos subsannans. Dictum est etiam in psalmo nonagesimo sexto: nimis exaltatus es super omnes deos: ibi vide, quæ in expositione diximus.

Omnia quæcunque voluit, fecit. Eadem verba habentur in psalmo 113. ibi: Deus autem noster in cælo, & in terra omnia quæcunque voluit, fecit.

ἐν ταῖς θάλασσαις.

In maribus & omnibus abyssis. Maria quidem varios maris sinus appellat. Congregationes, inquit, aquarum appellavit maria. Abyssos autem subterranea loca, quæ imperferuntabilia sunt: in quibus tamē fecit omnia deus, quæ voluit. Deinde priuata quædam dei opera admiratione digna laudat, maiora præteriens, ut ex minoribus, magnitudinem eius summis esse laudibus dignam ostenderet.

Edu

Educens nubes ab extremo terra. Qui ex ipsa inferiori terræ profunditate nubes educit, eoque; tametsi graues sint, in altum extollit, & illarum humorem, qui natura sua deorsum fertur, ut sublime eleuari facit,

Fulgura in pluuiam fecit. In tempus scilicet pluuiæ, vel in pluuiam. Effecitque ut quæ suapte natura mutuo sese perducunt, unā ac pariter sine alterius læsione coniuncta deferantur, ita ut neque fulgur, quod natura ignitum est, pluuialem aquam consumat, neque aqua rursus magna ut delata fulgur extinguat.

Qui educit ventos de thesauris suis. Per thesauros dei, hoc in loco Propheta occulta illa loca intelligit, unde exeunt veteri occultus enim esse dicitur thesaurus, eo quod & generatio & locus eius ignoratur. Theauri nomine præterea, non tantum pecuniæ aut occulta alia bona intelliguntur, sed & ipsa etiam loca ubi thesauri recondi solent. Vel qui educit ventos tanquam è thesauris suis, ut subintelligatur dictio illa, tanquam, vel, quasi: ita ut ex his verbis educendi facilitas denoteretur: & quod eos deus semper in partu habet, cum voluerit. Illud autem quam maxime admirandum est, quod modo hunc, modo illum, deus ventum emittat, & aliquando una utrunque, per sepe etiam plures uno atque eodem tempore, per sepe etiam nullum profus: atque hæc omnia ex utilitate, & nihil sine ratione: illis scilicet interea inclusis, veluti in quibusdam thesauris: atque illinc quotiens deo libuerit, maxima cum facilitate eductis.

Qui percussit primogenita Aegypti ab homine usque ad pecus. De hoc diximus in psalmo 77. vide ibi: in versiculo: fecit semitam iræ suæ. Usque ad pecus vero dixit, ut calamitatem auferet.

Emisit signa & prodigia in medio tui Aegypti, in Pharaonē, & in omnes seruos eius. Ibidem etiam dictum est, quod posuit in Aegypto signa & prodigia sua in campo Tanæos. Cumque grauissimæ omnium plage meminerit, collectim postmodum signa dixit, & prodigia.

Qui percussit gentes multas. Siue eas quæ transitum Iudæis prohibebant: seu gentes, quæ in Palæstina erant. In compendio etenim omnia narrat & cursim.

Et occidit reges fortes. Illarum scilicet gentium duces.

Y 2

δὲ θάλασσας.

Seon regem Ammoreorum & Og regem Basan. Seon quidem rex diuitiis ac militum copiis erat celeberrimus: Og vero magnitudine ac fortitudine corporis conspicuus, in omnium hominum ore ferebatur. Aiunt enim eum lecto vsu fuisse ferreo, nouem cubitorum in longitudine, & quinque in latitudine.

Et omnia regna Chanaan. Hoc est Palestinæ, prouinciæ cuius populi magis particulariter præ cæteris Chanæi dicebantur.

Et dedit terram eorum hereditatem, hereditatem Israel populo suo. Bis hereditatem dixit, vt illius prouinciæ vbertatem denotaret, ac si diceret, hereditatem dico, ac vere hereditatem.

Domine nomen tuum in seculum, & memoriale tuum in generationem & generationem. Propterea, inquit, nomen tuum, ac memoria tua in seculum atque in omnes generationes perpetua erit: apud eas nimirum, qui huiuscemodi à te beneficiis donati sunt.

Quia iudicabit dominus populum suum. Iudicabit eum pro vlciscetur eum. Quoties ab inimicis læsus fuerit, hoc est, iustum ei reddet iudicium.

Et in seruis suis exorabitur. Hoc est, ad orantes & placentes eum seruos suos flectetur. Vel populū quidē peccantem iudicabit, & pœnas ab eo exiget, à pœnitentibus vero exorabitur, atque eos adiuuabit.

Idola gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum. Huiuscemodi verba habes etiam in psalmo ceterimo decimotertio. Atqui apud nos sunt etiā sanctorū imagines, quæ & aurū, atq; argentum sunt & opera manuum hominum: verum enimvero Idola non sunt: quoniam Idolorū quidem primæ species, ac prima eorum argumenta, falsa sunt: fabulæ nimirum: quæ nulla rei veritate subsistunt. Deos etenim sibi adscribunt gentes, qui dei non sunt, sed demones falso sibi diuinitatem arrogantes: verū sanctorū nostrorū imagines primas suas species veras habent, ac prima eorū argumenta, vera sunt: quoniā secundū verā rerū historiā, vere id fuerunt quod appellantur, & veræ etiam quæcunq; de illorū vita ac conuersatione traduntur. Vnde sola scelestorum ac nequissimorū hominum aut dæmo

dæmonum sunt simulachra: nostræ autem, sanctorum & clarissimorum hominum imagines.

Os habent, & nō loquentur, oculos habent & nō videbunt, aures habent & non audient. Hæc verba pari modo illic etiam habentur.

Neque enim est spiritus in ore eorum. Reddit rationem Propheta, & docet, quomodo idola omnia sensibus careant. Et delectantur, dum in eorum accusatione atq; reprehensione sermonem suum magis extendit.

Similes illis fient eis, qui faciunt ea, & omnes qui cōsidunt in eis. Ibidem etiam huiuscemodi habentur verba.

Domus Israel benedicite domino, domus Aaron benedicite domino, domus Levi benedicite domino, qui timetis dominū, benedicite domino. Illic etiam huiuscemodi ordinū diuisionem fecit, vbi vide, quæ per nos in expositione dicta sunt. Quanquā ibi Propheta sperare iussit, hic autem benedicere, propter prædicta nimirum beneficia. Et cum Aaron meminerit, deinceps ad ipsius Leuiticæ tribus principem patri archam recurrit, vt sermonem suum clariorē redderet, & magis vniuersalem.

Benedictus dominus ex Sion. Dictum est in psalmo vigesimo septimo.

Qui habitat in Hierusalem. Hoc est, in templo ciuitatis Hierusalem.

Alleluia.

Hic psalmus multa proxime præcedenti consona habens, simile etiam sortitus est inscriptionem.

Confitemini domino, quoniam bonus, quoniā in seculū misericordia eius. Gratiarum ei agite pro innumerabilibus beneficiis. Alio autem modo hunc versiculum exposuimus in principio psalmi. 105. Apposuit etiam Propheta verba hæc, quoniam in seculum misericordia eius, omnibus subsequenter versibus, vt maiorem diuinæ huiuscemodi misericordiæ laudem esse demonstraret, vel etiam vt lectorem in admirationem ac stuporem diuinæ maiestatis adduceret.

ea intelligemus miracula, quæ per Christum, & per Apostolos, ac reliquos sanctos effecta fuere. Similiter per Pharaonem & seruos eius, ipsum dæmonem, ac omnes dæmonis cultores. per gētes etiam multas: & per reges fortes pari modo ipsos dæmones, atque illos magis priuatim, qui inter eos maiorem in alios potestatem habent: & per Sion & Og reges, ipsum Sathanam atque illum, qui post eum statim inter omnes dæmones primus est. Per regna quoque Chanaan, vitiorum tyrannides intellige. Per terram vero eorū nouo populo datam, regiones illas dices significari à quibus dæmones expulsi sunt, cum earum olim dominarentur. Deniq; per domum Israel, vniuersum fidelium populum & per domū Aaron, ipsos sacerdotes, & per domum Leui, diaconos ac ministros, & per timentes dominum, eos qui clariori quadam præditi sunt virtute: per Sion, ecclesiam, & per Aegypti primogenita, voluptuosos animi affectus, ac passionem eas, quæ præ cæteris dæmoni magis placerent. Per mare rubrum, amarum impiorū dogmatū (vt ita dixerim) saluginē, in qua infideles detenti veluti quodam aquarum profundo suffocantur: per desertū, infructuosam errorū sterilitatē, per quod tamē pij ac fideles illæsi pertrāsunt, & in fertilem atq; vberē tandē veritatē deueniūt: & per humilitatem nostrā, non illam tantū intelligere debemus, quæ per afflictiones atq; calamitates efficitur, quæq; inuoluntaria est, sed eam etiam, quæ virtute constat, & est voluntaria.

Psalmus ipsi David.

Hic psalmus ex sacerdotum Levitarum, & cantorum qui in Babylone captiui fuerant, persona conscriptus est: ita tamen vt qua futura erant, antea prædixerit. Nos etiam docet, in huiusmodi calamitatibus eadem agere, atque hoc pacto deum ad misericordiam incitare. Est autem hic psalmus apud Hebræos sine inscriptione.

P S A L M V S C X X X V I.

Super flumina Babylonis, illic sedimus & fleuimus, dum recedaremur tui Sion. Captiui enim cum essent Iudæi in Babylone, extra ciuitatis moenia comorabantur: atque ideo secus fluminum ripas sæpenumero incedentes, priuatim inter se cum silentio lamēbantur. Consilio autē diuino factum

factum est, vt postquā bona illa despexissent Iudæi, quæ habebant in manibus, inuiti deciderint ab eis, vt rursus ad eorum desiderium commouerentur. Hoc pacto enim solet deus ad sensum atq; ad cognitionem eos reuocare, qui beneficia in se collata neglexerint, aut non cognouerint: dum illos nimirū à cōcessis donis permittit decidere.

In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. In salicibus scilicet quæ in illius regionis medio, secus fluminum ripas erant dispositæ. Per organa autē musica illa instrumenta intelligit, cum quibus canere solebant cantica, veluti psalteriū, citharā, aut alia huiusmodi. Attulerāt enim ea instrumenta, ad concinēdas diuinas laudes, verū cum ea in salicibus suspendissent, attoniti rursus ac mœsti ea spectabāt, atq; occasionē illinc lamētationū magnā sumebant, repetētes memoria diuinū cultū, & conuersationē illā laude dignā, quam habuerāt in Sion. Iuxta anagogē, in salicibus expone, pro in ocio. Per salices enim quæ infructuosæ arbores sunt, cessationē à cātibus significauit.

Quia illic interrogauerunt nos, qui captiuarūt nos, verba canticorū. & qui abduxerunt nos hymnum. Interrogauerūt nos, vt responderemus verba canticorum: præterea & hymnum, hoc est, iusserunt nos canere, cupientes nimirū cantu nostro delectari: vel etiam irridere ea volentes, quæ nos diuina ac veneranda esse ducebamus.

Cantate nobis de canticis Sion. Dicebant scilicet.

Quomodo cātabimus canticū domini in terra aliena? Respondimus scilicet quomodo, inquā, cantabimus, diuina lege id prohibente: Vide quēadmodū captiuitas illos iam meliores reddidisset. Nā cum in propria ciuitate ac regione legem essent transgressi, modo in aliena eam obseruant, Per alienam etiam terram, quodcunque humanū cor potest intelligi, quod à cultu atque à religione dei alienū sit. Et consona sunt huic dicto, illa domini verba: nolite sancta dare canib⁹, & margaritas nolite piicere ante porcos. Si oblitus fuero tui Hierusalē, obliuioni detur dextera mea. Hoc est, potentia, seu efficacia mea. Paralyticus, inquit, reddar, vel arefcat manus mea, ita vt in ea nihil amplius sensus relinquatur.

Adhareat lingua mea gutturi meo, si non meminera tui. De-

tineatur vox mea atque impediatur: vel omnis à me operationis, & sermonis potentia auferatur. Horum enim alterum per dexteram, & alterum per linguam significauit. Hæc etiam à nobis dicenda sunt de superna Hierusalem, vel per dexteram quidem, opera virtutis intelligit, per linguam vero scientiæ contemplationem. Lingua etenim sermonem profert, & sermo scientiam & contemplationis sensus explicat. Per guttur etiã gulæ affectus intelligere possumus, hoc est, ciborum voluptatē. Obluioni, inquit, detur omnis mea operandi potentia, atque hoc per ipsam ignauitiam, & omnis similiter contemplandi virtus ciborum adhzreat voluptati, ita vt ad diuinæ scientiæ delectationem, de cætero immobilis fiat, & in ea amplius non verferur.

*Ε'αν μή ποτε
αντίξωμαι
τὴν Ἱερουσα-
λὴμ τὴν ἡμι-
ραν ἡμετέ-
ραν ἢ θεμέ-
λιον αὐτῆς.* Si non praesuro ipsam Hierusalem in principio letitia mea. Hæc, inquit, atque illa patiar si præ cæteris omnibus in mea memoria ipsam Hierusalem non collocauero, tantumquam illam, quæ inter omnes voluptates ac delectationes meas primum locum obtineat, & omnis meæ lætitiæ ac gaudij præcipuum sit caput. Memento domine filiorum Edom, diem Hierusalem, dicentium, euacuate, euacuate vsque ad fundamenta eius. Filios Edom Arabes appellat: qui vnâ cum Babyloniis pugnaverant aduersus Iudæos, & Hierusalem: qui etiam cum ea ciuitas euerteretur, ipsos vrgebant euersores, vt vsque ad fundamenta euerterent. Memento, inquit, eorum vt condigna eorum meritis retribuas supplicia, eo quod cognati nostri erant, & nihilominus ob inuidiam, cæteris omnibus inimicis, seuiiores, in nos fuerunt. Et cum dixerit filiorum Edom, addidit, diem Hierusalem, hoc est, diem Hierosolymæ calamitatis. A secundo autem casu indifferenter ad quartum pertransit. vel aliter: memento filiorum Edom, qui fuerunt in die calamitatis Hierusalem. Potest enim vterq; sensus elici ex his verbis: quia græcæ orationi in quarto casu subintelligi potest dictio *ναί*. Ita enim sæpenumero subintelligitur, & sensus efficitur, quem diximus: in die Hierusalem, hoc est, in die Hierosolymæ calamitatis.

Filia Babylonis misera. Quemadmodum Hebræis mos est, filium hominis, hominē appellare, ita & filiã Babylonis, propheta ipsam Babylonē appellat. O filia, inquit, Baby-

lonis

lonis misera: ob ea nimirum, quæ tibi contingent. Prædicent enim futuram illius ciuitatis ruinam.

Beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis. Verba hæc ex persona populi dicta sunt, inimicorum euerfionē appetētis. Retributionē vero quã retribuisti, dixit, pro afflictionē quam dedisti: ita vt præpositiones illæ hoc in loco superflue sint, quæ admodum & alibi diximus.

Beatus qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram. Iram suam populus ad immaturam etiam ætatem extendit, beatos eos dicens. Qui vel ipsos Babyloniæ infantes, cum seuitia crudeliter occiderint. Verum non huiusmodi sunt nostra fidelium vota, qui discipuli sumus mitissimi ac misericordis domini: qui vel ipsos etiam inimicos diligi iussit & eorum curam haberi. Sed ad anagogicum sensum reducenda sunt, quæcunque recte accommodari possunt. Per filios igitur Edom, demones intellige, qui mutuo sese fidelis cuiuscunque animæ diuitias, ad extremum vsque fundamentum euacuare iubent. Per Hierusalem etenim, vnâquamque huiusmodi fidelem animam intelligimus significari. Per miseram vero Babylonem, ipsam impietatem miseria atque ærumnis circumdatam, veluti à pietate superatam, ac demum oppressam. Hanc etenim impietatem quisquis destruxerit, beatus erit. Per paruulos etiam eius, cogitationes affectuum plebas, ac nuper exortas intellige: vel pueriles etiam ac fatuas, quas qui opprimit, & allidit ad fidem, hoc est, ad Christum, beatitudinem hanc consequetur. (Petra etenim, inquit, erat Christus) Quicumque igitur eas, vt diximus, ad Christum alliserit, atque hoc pacto perdidit, beatus erit.

Psalms ipsi David. PSAL. CXXXVII.

Confitebor tibi domine in toto corde meo. Eadem verba habentur in principio psalmi noni, vbi exposita sunt.

Et in conspectu angelorum psallam tibi. Coram angelis inquit, psallam tibi, hoc est, ego inferius in terra canam tibi simul cum angelis, quorum proprium ac peculiare, opus est, vt te laudent. vel per angelos sacerdotes intelligit. solet enim scriptura aliquando sacerdotes angelos appellare atque, etiam deos, labia enim, inquit, sacerdotis cu-

stodient iudicium, & ex ore eius exquirent iustitiam, quid angelus domini omnipotentis est. Iterum alibi: Deis non maledices, & principi populi tui nō dices male. corā, inquit, sacerdotibus canā tibi cantica in gratiarū actiones.

Quoniam audisti omnia verba oris mei. Quoniam omnes preces meas exaudisti, quæ decenter tibi factæ sunt.

Adorabo ad templum sanctum tuum. Reddam tibi gratiarum actiones.

Confitebor nomini tuo super misericordia tua, & veritate tua. Et gratias tibi agam, quia misertus es mei, & vere misertus es, vt alibi diximus: vel quia vere omnia adimpleuisti, quæ mihi es pollicitus.

ἐπιπᾶν.

Quoniam magnificasti in omne nomen sanctum tuum. Quoniam sanctum nomen tuum mirabile esse fecisti in omne opus, vel in omne tempus. subaudienda enim est aliqua eiusmodi dictio. omnia enim quæcunque fecisti, nominis tui magnificentiam prædicant. alius vero interpretes reddidit: quia magnificasti super omne: & tunc, alio etiam modo intelligi potest, vt ordo, ac sensus sit: quia magnificasti sanctum tuum super omne nomen.

In quacunque die inuocauero te, velociter exaudi me. Eadem hæc verba habentur in psalmo 108.

πολυεξέσας.

Magnipendes me in anima mea potentia tua. Hoc est, tu animæ meæ non mediocrem rationem habebis: quinimmo magnæ illa tibi erit curæ, præfertim cū hoc facere possis, vel aliter, tu, inquit, potentia tua animam meam extolles, hoc est, exaltabis, & facies eam calamitates atque ærumnas omnes superare. verbum autem magnipendes, pro quo in Græco hic habetur, πολυεξέσας, idem significat, quod rationem habere, seu magnificare: quemadmodū & Græcū verbum, ἀεγχεῖν idem significat quod paruipendo, aut negligo, vt diximus in fine psalmi vadesimi, ibi: secundū altitudinem tuam magnipendisti filios hominum.

Confiteantur tibi domine omnes reges terræ. Omnes nimirū pij ac fideles. deinde causam addit, ob quam eos iubeat gratias agere.

Quia audierunt omnia verba oris mei. Verba, inquit, oris mei per legem dicta, per prophetas, per euangelium, per Apostolos. neque enim ita debemus ob reliqua à deo ac-

cepta

cepta beneficia ei gratias agere, quantum ob hoc spirituale diuinorum eloquiorum donum, vnde omnis deflavit pieras, & religio, & omnis denique vita, virtute præditata: quod verissimum est animæ beneficium.

Et cantent in canticis domini. Cantent, inquit, tibi cantica quæ in laudem tuam sunt composita. cantica enim domini omnia esse dicuntur, quæ tam à Moysse quàm à beato Dauid conscripta fuerunt. possunt etiam cantica domini appellari omnes laudationes in deum.

Quoniam magna est gloria domini. In Græco pro gloria *Alta*, legimus: quæ dictio non gloriam tantum sed opinionem etiam significat. magna est, inquit, opinio illa, quæ habetur de deo, eo quod magnum eum esse opinantur, qui illius beneficia cognouerunt. vel magna est gloria eius, iuxta quod scriptum est, plenum est cœlum, & terra gloria eius, cum homines vnā, atq; angeli eū glorificent.

Quoniam excelsus dominus & humilia respicit. Simile est hoc illis verbis: qui in altis habitat, & humilia respicit in cœlo atque in terra, quemadmodum habetur in psalmo 102. vel natura quidem excelsus est, humilia autem respicit, veluti qui & terræ prouidentiam habet, & ad humiles, ac tennes res prouidentiam etiam suam extendit: vel qui humiles corde respicit, atque custodit.

Et alta à longe cognoscit. Humiles siquidem actiones & diuina celsitudine indignas, neque etiam cum prope est, videre, aut intueri sustinet deus: iuxta quod scriptum est, ex dei persona, ad impios dictum esse: non noui vos. alta vero ac sublimia quæcunque, & diuinitate eius digna, etiam à longe præuidet. nouit enim, inquit, dominus viā iustorum. his autem verbis multa dei benignitas demonstratur. vel de diuina præscientia sermo est, quod dominus scilicet omnia nouit etiam antequam fiant.

Si ambulauero in medio tribulationis, uiuificabis me. Me, inquit, in miserias atque ærumnas tuentem seruabis, atq; in periculis constitutum eripies, & uiuificabis.

In iram inimicorum meorum extendisti manus tuas. Extendisti manus tuas ad furorem, & rabiem eorum, atq; hoc pacto eam extinxisti.

Et saluum me fecit dextera tua. Tua potentia.

ἐπιόργησας.

Dominus retribuet pro me. Inimicis meis scilicet. mihi enim, inquit, vindictam, & ego retribuam.

Domine misericordia tua in seculum. Similia sunt verba illa: quoniam in seculum misericordia eius.

Opera manuum tuarum ne despicias. Tu misericors es, inquit, tu opifex. vtraque igitur de causa benigne ac studiose respice ad nos, ne despicias nos dura oppressos tyrannide, ac iam iam perituros. vel non despicias nos rogantes atque inuocantes te.

Psalmus ipsi David. P S A L. C X X X V I I I.

Domine probasti me, et cognouisti me. Probasti me, inquit, tentationū, atq; calamitatum probatione. nec tamē hoc dicit beatus David, quasi ante hanc probationē deus eum ignoraret. nouit etenim deus omnia, etiā antequam fiant, sed probasti, inquit, vt ab iis, qui me probatum esse ignorabant, cognosceret, atque vt existerem eis in exemplum fortitudinis: & cognouisti me exactissime, qualis sum. vel probasti, & cognouisti, pro diligenter nosti. nam & Apostolus dicens, quod deus scrutatur corda, nō significare voluit deum ignorasse aliquando, antequā scrutaretur: sed exactissime, atq; apertissime, illum omnia nosse.

Tu cognouisti cathedram meam, & surrectionem meam. Hoc est vitam meam vniuersam. in his etenim humana vita consistit, in quiete nimirum, atque in motu, in ocio atque in negotio, in requie, & in operatione.

Tu intellexisti cogitationes meas de longe. Nequis fortasse deum suspicaretur per experientiam ac probationem hominum animos cognoscere, sermonem suum castigauit. nam qui humanas cogitationes nouit, ante earum motū immo vero, qui multo tēpore ante eas pręuidit, nulla profecto experientia, aut probatione indigere putandus est.

Semitam meam & funiculum meum inuestigasti. Omnem vitę meę rationem ac modum tu perscrutatus es, quantum scilicet vitę tempus præcesserit, & quantum sit reliquum. funis autem apud Ægyptios atque apud Persas itineris mensura est, & idem ferē, quod apud nos dicitur stadium. verba autem probasti, & inuestigasti in deo veram

ram & certam scientiam, & cognitionem denotant.

Et omnes vias meas pręuidisti. Actiones meas omnes, bonas & malas. & non dixit vidisti sed pręuidisti, antequā scilicet fierent.

Quod non est dñus in lingua mea. Hoc quoque simul cum ceteris omnibus bene nosti, quod in sermonibus meis nullum vitium est, nulla peruerfitas, nullum scelus. deinde magis vniuersaliter dicit.

Ecce tu domine cognouisti omnia nouissima, & antiqua. Vltima & prima, hoc est, omnia prorsus, & nihil cognitionem tuam effugit. nosti omnia, quę futura sunt, & quę fuerūt.

Tu formasti me, & posuisti super me manum tuam. Non solū formasti sed conseruas etiā, & tueris, ita vt alterum quiddē ad creationē, alterum vero ad prouidentia pertineat.

Mirabilis facta est cognitio tua, ex me. Cognitio tua, inquit, magna facta est super me (ita enim alius interpret reddidit) hoc est, super capacitatem intellectus mei facta est. quod etiam ex sequentibus magis declarauit dicens.

Inualuit, & non potero ad eum. Fortior ac potentior facta est, quā vt comprehendi possit, cogitatione ac consideratione mea: & non potero ad eam, appropinquare nimirum, ita vt comprehendam. per cognitionem autem dei, nihil aliud significare voluit, quā scire & cognoscere eum qualis naturę sit. nam quod sit deus, hoc proculdubio scimus, quid autem, aut qualis sit illius substantia, ignoramus. similiter quod vbicunq; deus est, nouimus, quomodo autē id fieri possit, nescimus. pari etiā modo nouimus, quod bonus est, quod misericors, q; sapiens & potens, sed bonitatis, misericordię, sapientię, & potentię, modus, aut qualitas à nostra cognitione procul est. his consona sunt, quę habentur apud Ecclesiasten, dixi sapiens efficiar, & ipsa longius facta est à me, magis quā erat, & profunda profunditas, quis inueniet eam? Paulus etiam: o profundum diuitiarum sapientię & scientię dei dixit: quā imperscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles vię eius. quidam vero ita intellexerunt, mirabilis facta est scientia ac sapientia tua ex creatione, & formatione mea: & ita inualuit, vt vere cognoscā, quod nō potero ad eam peruenire vt condignis eā laudibus celebrē. ve

rum si plene atq; exacte non nouit eā beatus David, quomodo eā admiratur? ob hoc ipsum, inquit, summe eā admiror, quia incomprehensibilis est. nam & solares radios intueri, atque comprehendere non ualemus, atq; ob hoc ipsum eos plurimū admiramur. deinde aliam dei potentiam admirabundus narrat, quod prouidentia nimirum ac potentia sua, deus ubiq; adest, atque omnem implet locū.

Quo ibo à spiritu tuo: & à facie tua fugiam? si ascendero in cælum tu illic es: si descendero in infernum, ades. Per spiritum dei, & per faciem dei, deum ipsum circumloquitur. vel per spiritum dei, sanctum spiritū intellige. per faciē uero, ipsum filium, tanquam veram patris figuram, & certissimū illius diuinæ naturæ characterem. qui enim, inquit, uidit me, uidit & patrem meum. per cælum autem superna, & per in infernum, inferna loca denotauit. deinde etiā abyssum dicit, & profundum maris: per quæ omnia inaccessa hominibus loca subsignauit.

Si assumpsero alas meas diluculo, & habitauero in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Per alas, potentiā illā mentis intelligit, qua humanus intellectus mouetur. si alis, inquit, intellectus mei in abyssum maris peruenero, eo cōsilio ut illic saltē possim à te abscondi, potētia tua nihilominus illuc etiā me deducet, & rursus detinebit me, hoc est, neq; illuc etiā sine tua potentia accedam: quinimmo illa præibit me, illa iter cōcedet, atq; illic etiā me detinebit: ita ut illinc euadere non ualeam. per diluculum autē, illud tempus intelligit, quo potissimū humana mens sobria esse solet. superflua est etiā dictio, enim. quidam præterea per diluculū, orientem intellexerūt, occasum uero per extrema maris, ut sit sensus: si intellectu meo, ueluti alis quibusdā munitus: in oriente eleuatus fuero: & peruenero usq; in occidentem, potētia tamen tua illa erit, quæ & in oriente dux mihi erit dū eleuor, & in occidente me cōprehēdet, cū illuc peruenero.

Et dixit, nunquid tenebræ conculcabunt me? & nox illuminatio in deliciis meis. Cogitauit intra me, nūquid, si tenebras ingressus fuero, latere potero ita ut ab illis abscondar? ita enim significare uolunt ea uerba: nūquid tenebræ conculcabit me? quod metaphorice dictum est. nā ij qui solū pedibus conculcant,

conculcant, obtegere illud atque abscondere quodāmodo etiam uidentur. deinde intellexi quod ipsa etiam nox in deo lucida est, hunc etenim deum propheta delicias suas appellauit, cuius uel solam memoriam oblectamentum sibi summum esse arbitratur. memor enim, inquit, fui dei, & delectatus sum. cognoui igitur quod nec ipsæ tenebræ abscondere me poterunt à deo.

Quia tenebræ non obscurabuntur à te. A te, dixit pro apud te, quæadmodū alius etiā interpretes reddidit. nam quæ apud nos sunt tenebræ apud te tenebræ non sunt. ibi etenim omnia lucent. deinde magis declarat, dicens.

Et nox sicut dies illuminabitur. Apud te scilicet.

Sicut tenebræ eius, ita & lux eius. Sicut tenebræ eius noctis lucidæ sunt apud te, sic etiā & lux diei, hoc est, duo hæc æque se habent apud te, æque lucēt, æque splendescunt: & iuxta hoc, sensus est: quod oīa apud deū manifesta sunt. intelliguntur etiam hæc uerba iuxta aliū sensum: tētationum, inquit, atq; afflictionū tenebris stipatus dixi: quod tētationes forsitan mei dominabuntur, uerū te ita postmodū uolente, nox illa nigroris, illuminatio lætitiæ mihi effecta est. reliqua etiā consequenter prædictis interpretanda sunt. Gregorius uero theologus aliter hoc dictum exposuit. me, inquit, deliciis vacante nox illa deliciarum, quæ mentem obtenebrat, uisa mihi est quædam esse illuminatio. nox enim, inquit, undique mihi misero erat, & ignorabam. arbitrabar enim delicias lucem esse.

Quoniam tu possedisti omnes renes meos. Per renes suos seipsum propheta, Chrysostomi sententia, circumloquitur, ueluti à parte totum describens. quoniam tu, inquit, possedisti me, hoc est, possessionem tuam me effecisti. dignum nimirum tua prouidentia. nam qui aliquid possidet, illius etiam curam habet.

Adiuuisti me de ventre matris meæ. In septuagesimo etiam psalmo dixit, de ventre matris meæ tu es protector meus: ex ipsis nimirum cunabulis, atq; à prima, & tenera etate.

Confitebor tibi, quoniam terribiliter magnificatus es. Multa sæpe admirari solemus, sed absq; ullo timore, ueluti pulchritudinem, ac magnitudinem corporū, & edificiorū etiā, & artium scientiam, atque alia huiusmodi: uerū si maris

profunditatem intuemur, non simpliciter admiramur, sed cum timore. Propheta igitur vastum pelagus atque immensum diuinæ sapientię potentię que & administrationis profundum intuitus, atque oculorum vertiginem passus, cum timore, atque admiratione in seipsum reuersus clamauit dicens: gratias tibi soli agam.

Mirabilia opera tua. Omnia enim, inquit, in sapientia fecisti.

Et anima mea cognoscit valde. Cognoscit quod hæc admiranda sunt.

Non est occultatum os meum abs te, quod fecisti in abscondito. Nota ac manifesta etiã tibi est ossium meorũ formatio, seu creatio. ea etenim latere fecisti, atq; ipsa carne cõtegi. vel aliter; os, hoc est, mulier ipsa, nõ est occultata, quãdo comedit de ligno. Eua etenim os dicitur viri sui adã, eo quod ex illius costa creata est, iuxta illud: hoc nunc os ex ossibus meis: quam etiam in occulto ideo fecisse deus dicitur, quia extasim tunc immisit deus in Adam.

Et subsistentia mea in inferioribus terra. Manifesta etiam tibi est corporis meis substantia, quæ post mortẽ meam in terræ profunditatẽ abscondetur, atque dissoluetur, hoc est, & cõpactum me vidisti in vtero matris meæ, & dissolutũ rursus videbis in vtero terræ. vel aliter nota tibi est subsistentia mea, & formatio mea, quæ in materni vteri visceribus, veluti in terræ inferioribus contexta est.

Imperfectum me viderunt oculi tui. Aut Embrionem informem intelligit, qui in naturæ officina figurã adhuc nullã acceperat, aut imperfectũ mentis motũ. nosti, inquit, me priusquam formarer; & cogitationes meas, priusquã mouerentur, hoc est, nosti omnia, antequam fiãt. vnde alius interpretes reddidit: informem me viderunt oculi tui.

In libro tuo omnes scribentur. Liber dei est summa eius scientia: scriptura vero, perpetua memoria. in libro igitur diuinæ scientię omnes scribentur tam iusti quã peccatores. verum hic diuinæ scientię liber magis est vniuersalis. est etenim alius liber scientię dei magis priuatus, in quo soli iusti scribuntur: ea ratione, quod eos tantum cognoscere, hoc est, approbare dicitur, iuxta id quod scriptum est: nouit dominus vias iustorum.

Die

Die formabuntur, & nemo in eis. Formabuntur in luce sancti spiritus, formatione nimirũ optima, & mundissima, quæ formationi materiali, atq; vt ita dicã, nocturnæ est contraria: & in eis, qui in eo libro scripti sunt, vt diximus, nemo est, qui spiritualiter eo pacto formatus nõ sit: spiritualiter nimirũ, vt diximus, concinnatus, ac directus. nos igitur vt potuimus versiculũ hũc declarauimus, sumpta ex positionis occasione ex Gregorio theologo. Chrysostr. vero difficultatẽ atque obscuritatẽ huius versiculi cõfessus sensum tantũmodo ex alio adducit interprete, informẽ me, inquit, viderunt oculi tui atque ita viderũt, vt eos vident, qui in libro tuo scripti sunt: eos inquã, qui in tẽpore, hoc est, tempestiue creati & nati sunt ita, vt ne vna quidem dies ad perfectam eorum creationem deficiat.

Mihi autem valde honorati sunt amici tui deus. Amici dei sunt quicunq; per virtutẽ, familiaritatem ac beneuolentiam eius adipiscuntur. vos enim, inquit, amici mei estis. virtutis igitur nõ minima pars est, amicos dei honorare.

Valde prauauerunt principatus eorum. Alius interpretes, capita eorum dixit, hoc est, ipsi amici dei. fortes enim, inquit, facti sunt virtute, adeo, vt à vitiis superari non possint. vel principatus, potentiam & facultatem intellige, quam eorum vnusquisque aduersus immundos spiritus sortitus est. significare autem mihi videtur tam Apostolos quã eorum successores, & alios omnes fideles, si qui illorum instar, virtute fuerint præditi.

Dinumerabo eos & super arenam multiplicabuntur. Vtitur propheta figura hyperbole. conabor, inquit, eos dinumerare, & adeo immensæ erunt multitudinis, vt supra numerum esse reperiantur. est autem hic quidam loquendi modus. apud deum vero non ipsi tantum numerabuntur sed omnes etiam capilli capitis eorum.

Exurrexi & adhuc sum tecum. Erectus sum à calamitatibus, & tui tamen, vt multi in secunda faciunt fortuna, oblitus non sum.

Si occideris deus peccatores. Subintelligẽdum est: bene habet. per peccatores autẽ, ipsos dæmones intelligit, atq; homines quoscunq; legis trãsgressores. occidi autẽ dicuntur dæmones, quãdo inefficax atq; inualida redditur

Z 2

γινώσκεις.

ἢ ἠκούσῃ.

ὁπίσσω.

τὸ ἀνεπίγνωτόν μου.

ἡμέρας.

ἐκπαλαιώθησαν.

eorū potentia. peccatores vero homines tunc interimū-
tur, quando necatis vitis ipsi ad virtutē conuersi fuerint,
vel in peccatoribus propheta corpus occidi optat, quan-
do delictorum vulnera immedicabilia sunt: atque hoc,
ne aliis impedimento sint ad studia virtutum.

Viri sanguinum declinate à me. Sanguinolenti scilicet &
cæde lætātes, qui quoscunq; occiditis, quibus superiores
estis. huiusce modi autē sunt diabolici omnes, qui factis
partim, & partim sermone suo cæteros perdunt, non mi-
nima etiam est virtus delinquentiū cōmercia declinare.

Quoniam contentiosi estis in colloquiis. Quia litigiosi, inquit,
estis in sermonibus, seu in prauis consultationibus ve-
stris, vt alius interpres reddidit.

Accipient in vanitate ciuitates suas. Hoc est, in vanum ac
frustra proprias habitabunt ciuitates. Domini enim, in-
quit, est terra. permanebunt enim huiuscemodi homines
infructuosi & steriles ad virtutem.

*Nōne eos qui te oderant domine, oderā? & in inimicos tuos ta-
bescēbā? perfecto odio oderā illos: inimici facti sunt mihi.* Cū su-
perius dixerit, à me autem valde honorati sunt amici tui
deus, nunc dicit: nōne eos, qui te oderāt domine, odi: &
illic honoris magnitudinem significans, valde dixit: hic
etiam pari modo summum odium exprimere volens ait:
tabescebam, hoc est, indignatione maxima aduersus eos,
æstuabam quodammodo, & consumebar.

Proba me deus, & cognosce cor meum. Atqui in principio
psalmi dixit: Domine probasti me, & cognouisti me. ve-
rum melius adhuc probari, & cognosci cupit, non vt
deus ipse melius eum cognoscat, qui omnia nouit, sed
vt ij, qui prophetæ animum, ac mentem non nouerant,
illius magis certiores reddantur.

*Examina me, & cognosce sumitas meas, & vide si via iniustitie
in me est, & deduc me in via aeterna.* Eandem repetit senten-
tiam, aut propter eos qui sibi iniuriam intulerant, con-
firmans nulla se eos affecisse iniuria: aut etiam amplius
probari cupit: vt si conuictus fuerit, talem animum aut
mentem non habere, emendari rursus possit, ac dirigi.

Psalms ipsi David.

Eripe me domine ab hoīe maligno. Hoc est, scelesto. *πονηροῦ.*

ipsum etem scelus malignū esse qd dicitur: eo
q̄ mala atq; afflictiones auctori suo præstat.
eripe me, inquit, nō à dēmoniis, nō à feris, aut
draconibus, sed à maligno homine. maligni etenim ho-
mines illis omnibus deteriores sunt, nam & feras multas
legimus, quē sanctos viros veneratæ sunt, quibus contrā
maligni homines innumerabilia intulerunt mala. feræ
præterea aperte ac palam malignitatem suam exercent,
atque vt ita dicā, ingenue: homines vero clam id faciūt,
atque in occulto, & subdole. Dæmones item sancto cru-
cis signo fugantur, & quoties à sanctis viris increpati
fuerint, secedūt: homo vero malignus ipsi etiam deo ad-
uersatur. nā cum iubeat deus inimicos etiam amari, ille
contrā, nō inimicos tātum, sed ipsos etiam benefactores
odit. beatus etiam Paulus solo verbo Dæmones expulit:
Alexandri autem fabri malignitatem superare non po-
tuit. deinde declarat quem nam dicat malignum.

A viro iniusto eripe me. A legis transgressore. vocat autem
deū propheta in adiutoriū, quia difficillimū est ab huius-
cemodi cauere hominibus. vide in psalmo 42. expositio-
nē illius versiculi: à viro iniusto & doloso eripe me. & cū
in præcedēti psalmo dixerit: viri sanguinū declinate à me:
item in psalmo 90. discedite à me omnes, qui operamini
iniquitatem, & sponte sua, pro viribus se ab eis auerterit,
nunc deū adiutorem suum inuocat. oportet etenim vnū
quēq; antea vires suas adferre, atq; ita demum deū inuo-
care. neq; enim deus tibi cooperabitur, nisi tu quoq; stu-
diū adhibueris & diligentia: sed nec tu studio, aut diligē-
tia tua aliquid perficies, nisi ille suam tibi opē porrexerit.

Qui cogitauerunt iniustitiam in corde. Tales, inquit, iniusta
& noxia cogitauerunt ac peruersa.

Tota die instruebant prælia. In tota vita sua bella paraue-
rūt, modo aduersus hunc, modo aduersus aliū. inuetera-
tū enim vitiū quiescere eos nō sinebat: quinimmo per sua
debat magis, vt modo clam, modo palam pugnarent. per
prælia autē, doli etiā intelliguntur atque infidiæ, & quod-
cūque aliud offensionis genus, quod cogitatione, verbo,

ὠσιόφους.

aut opere committi possit.

Acuerunt linguam suam quasi serpentis. Incitarunt eam, vt exitiale venenum emitteret, noxium nimirum ac pestilentem sermonem.

Venenum aspidum sub labiis eorum. Hoc est, in lingua atq; in ore eorum, perniciosus autē sermo aspidis veneno cōparatur, veluti valde nocuus, atq; ad perdendum efficacissimus. vides igitur, quo pacto vitium, in huiuscemodi feritatem homines immutauit: quod si eorū natura, quā tū corporeis oculis cerni potest, immutata nō videtur, immutatū est tamē propositum, immutata est mens: quo factū est, vt ad sēuitiam, atque ad immanitatem sint deducti.

Custodi me domine de manu peccatoris & ab hominibus iniustis eripe me. Quæ superius dicta sunt, rursus repetit, orationē intendens, peccator autem, atque iniustus, quicumque intelligēdus est, qui delinquit, atque iniuria vel seipsum, vel alterum afficit. seipsum enim iniuria afficere quis dicitur, quomodo cūque quis peccet: alterum vero non semper, & quemadmodum sępenuero scriptura iustitiam in vniuersum pro quacunque intelligit virtute, sic contra, in iustitiam sępe ponit pro omni vitio.

Qui cogitauerunt supplantare gressus meos. Cogitauerunt impedimentum pręstare itineri, & conuersationi meę, quam ex lege moderor.

μελοχοιυίοις
διέτρυσαν πα
γίλας τοῖς πο
σιμῶ.

Absconderunt superbi laqueum mihi. Superbus, est, qui libet legis transgressor, veluti qui legem despicit, vt sępe diximus. legis autem transgressor est, quisquis delinquit.

Et funibus extenderunt laqueū pedibus meis. Multiplicibus ac clādestinis insidiis ac plagis terenderūt mihi laqueos.

συνδάλαι.

Iuxta iter scandala posuerunt mihi. Hoc est, in iis locis quę contigua erant ipsi vię, seu prope viam. hoc autem fecerunt, vt dum incautus illinc incedo, in ea scandala incidere rem. per scandalum autem offendiculum intelligit. enarrat etiam & dilatat propheta sermonem de insidiis. & absconderunt enim, inquit, insidias, & extenderunt eas etiā iuxta semitam: quo sermone, & papa eorum studia denotare voluit, & scelera.

Dixi domino, deus meus es tu. In huiuscemodi periculis existens, & capi iamiam expectans, omnia alia auxilia omisi

omisi, solumque deum inuocavi, dicens: Deus meus es tu, ne despicias creaturam tuam.

Auribus percipe domine vocem deprecationis meę. Quia liberari postulo.

Domine domine virtus salutis meę obūbrasti super caput meū in die belli. Domine domine, qui potentia illa es: qua ego saluor, tu in die belli protexisti, & custodisti me, tu securum me fecisti, dum seruas me, non tantum à sagittis, & gladiis, intactum, sed à solaris etiam impetus molestia. Beneficia vero accepta connumerat, tanquam eorum memor & homo grati animi: eo nimirū cōsilio, vt deum deinceps magis ac magis ad suum auxilium trahat.

Ne tradas me à concupiscentia meę, peccatori. Ne permittas me ob prauā meam concupiscentiā sub dæmonis peruenire potestate. Verisimile enim est concupiscere eum aliquando res prauas: verum, inquit, precor, ne hac de causa me condēnes, ne proiciar, aut expellar à te. per peccatorem autem vt diximus, legis transgressorem intelligit.

Cogitauerunt contra me, ne derelinquas me. Meditati sunt peccatores aduersum me.

Nequando exaltentur. Nequando magis temerarij fiant, atque imprudentiores victoria sua inflati aduersum me.

Caput circuitus eorum labor labiorum suorum operiet eos. Per circuitum sagenam intelligit, aut rete, hoc est, insidias. Caput, inquit, insidiarum suarum, in quo potissimum cōfidunt idipsum erit, quod eos abscondet, ac perdet: quod alio etiam nomine, laborem labiorum suorum appellauit: eo quod meditando in eo laborarunt, & cum labore inuenerūt. Per eadem etenim ipsi destruentur arma, per quę ipsi alios sperant destruere. Vel per laborem labiorum, prauas meditationes, & scelestas eorum consilia, intelligit. huiuscemodi enim est prauitas, vt authori suo perniciem, atque interitum adferat.

Cadent super eos carbones in igne. Nō simpliciter carbones dixit, sed in igne, hoc est, multum ignem habentes, ac valde inflāmati. Per carbones autē supplicia intellige, quę à deo desuper immittuntur, quęq; carbonum instar ardentium acerbissimas infigunt pœnas. Prophetiā vero continēt hec verba, aduersus huiusmodi insidiatores, in quorū

multos ignis à deo immiffus ac delatus est.

negl.

Deiicies eos in miseris, & non subsistent. In afflictionib⁹, que miseros eos reddunt: nec miseras tantum sustinebunt, sed ob illarum immensitatem ex primo etiam impetu deiicientur.

Vir linguosus non dirigetur in terra. Hoc est, incōtinens garulus, nugax, immodestus: aut etiam contentiosus vir, nō prosperabitur: quinimmo euertetur, atque in præceps deferetur.

θηροσους
eis διαφθα-
γαν.

Virum iniustum mala venabuntur in interitum. Et alius sapiens dixit, iniquitates hominem venantur. Et quoniam venatores per sepe aliqui sunt ad salutem, hoc est qui feras capiunt non vt perdant, sed vt seruent, propterea addidit, in interitum, hoc est, in perditionem. Sunt autē hęc verba, doctrina ac sensu referta non vulgari.

δι' αυ.

Cognoui quod faciet dominus iudiciū inopū, & causam pauperū. Licet tardus sit aliquando dominus ad eorum vindictā, qui oppressi sunt, & quos hoc in loco inopū & pauperū, nomine appellat, attamē noui, inquit, & aut in præsentia aut in futura vita faciet domin⁹ & iudiciū & causam eorū, hoc est, qđ eos vlciscetur. Hoc autē dixit, vt iniuria affectos quoscūque homines cōsolaretur, simulq; vt ipsos in iuriam inferentes perterreret, & moderatores redderet.

Verum, tamen iusti constabuntur nomini tuo. Verum, te inquit, tardate, iusti nō scādalizabuntur, sed gratias agent, scientes, quod omnia cum ratione facis, & ad nostram vtilitatem.

Et habitabunt recti cū vultu tuo. Per rectos rursus iustos intelligit, qui habitabunt, inquit, tecū, hoc est, cū tui memoria, cū ea semper existentes, nec vnquam recedentes. Vel, per rectos quidem, Apostolos significat: per faciem vero dei Christum, veluti illius substantiæ characterem. Volo enim, inquit, vt vbi ego sum, & ipsi sint mecū. Possunt etiā & aliter, iusti quidē, ij dici, qui per actiones, virtutē operantur: recti vero, qui per contēplationē: vel iusti ij, qui simpliciter virtutē amplectūtur, recti vero q cū iudicio & ratiōe. Et quoniā hic psalmus de futuro iudicio pertractat, de Christo que & de Apostolis, idcirco quidā ei inscriptionē apposuerunt: in finē, psalmus ipsi Dauid,

Psalmus

Psalmus ipsi Dauid.

Domine domine clamavi ad te, exaudi me. Clamavi, inquit, ad te, clamore quodā igniti atque ardentissimi cordis, quo clamore, & Moyses cum taceret, à deo audiebatur: & Anna etiam nihil loquens: non autem oris clamore, quo Iudæi petitiones & preces suas multiplicātes nō audiebantur, sed clamore animæ. Nam quemadmodum, qui ore clamat, totum profus corpus intendit, sic & qui corde clamat, totam animam & mentem ad deum conuertit: atque hoc pacto dignus efficitur, qui exaudiatur.

νύγρε, νύγρε.

Intende voci orationis meæ dum clamo ad te. Dū clamo, inquit, vt dictum est, quasi, si non ita clamauerit, ad vocem deprecationis suæ, deus mentem adhibiturus non sit.

Dirigatur oratio mea, sicut incensum, in conspectu tuo, eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Duo altaria olim erant in templo, aureum quidē alterū intra adyta in sanctis sanctorū: alterum vero æneum, quod exterius collatum erat. Et in aureo quidem incensum adolebatur, æneū vero cæteris inseruiebat sacrificiis. Incensum præterea multa cōficebatur cū impensa atq; munditia iuxta legis mādatur, & gratissimus deo esse videbatur is vapor, qui illinc ascēdebat, eo quod odoratissimus esset, & q̄a nouū alium dei cultū præsignabat. Dirigatur igitur, inquit, oratio mea corā te, non secus atque illud legale incensum ad te in cœlum dirigitur: oratio, inquā, mea, quæ incensi instar ex corde meo euaporat. Cor etenim meū igne quodam promptitudinis, veluti focus, atq; altare quoddam accensum est. Vnde orationem suā, quasi odoratum aliquem vaporem emittit. Et hæc quidem de incenso dicta sint: cæterū sacerdotes legem habebant, quod vbi nullus sacrificium offerret, ipsi sponte sua bis in die sacrificarēt, mane quidem agnum vnū, & vespere alterum: erant que hæc sacrificia pura, munda, & deo maxime grata: cū alia sæpenumero ab offerentiū vitiis, minus pura viderētur. Vespertinū vero huiuscemodi, quod diximus, sacrificiū, honoratius atque acceptius erat, quàm matutinū. Nam quod mane offerebatur, ad vespertinum respiciebat: vespertinum vero vniuersum sacerdotale diei opus, officiū

ac ministerium perficiebat. Dirigatur igitur, inquit, domine manuum mearum eleuatio, sicut vespertinum dirigitur sacrificium. Vel eleuatio manuum mearum fiat sacrificium vespertinum, & sit ita acceptabile, quemadmodum illud tibi acceptum esse solet, ita ut os nostrum, vnde preces emittuntur, purum sit ab omnibus prauis sermonibus: quinimmo & ipsum etiam cor, a quo preces, proueniunt, cogitationibus omnibus malis vacuum sit: & ipsae pariter manus, quas eleuamus ad te, mundae efficiantur ab omni rapina, auaritia, & a quocunque illegitimo opere.

Pone domine custodiam ori meo. Sciens propheta quod os, malorum magna causa esse solet, si negligatur, quemadmodum contra, bonorum, si cura eius habeatur. Linguae enim facilitas innumerabilia gignit mala: & quemadmodum nulla esse solet utilitas domus aut ciuitatis, nec portarum aut moenium, nisi etiam adsint custodes, & norint, quando aperire oporteat & quando claudere, & quod multo hac in re opus est studio, ac multo magis etiam superno auxilio, sciens, inquam haec omnia, ex intimo corde preces fundit, & dei opem inuocat. Per oris autem custodiam, mentis praefecturam intellige, quae animaduertere debet, & scire, quae nam efferenda, & quae nam etiam retinenda sint. Neque enim, ut alibi dicitur, tot vnquam homines a gladio quot a lingua ceciderunt. Dedit autem linguae deus duo moenia, dentium nimirum & labiorum, ut per ea irrationales illius motus coereret. Verum propheta aliam etiam custodiam ad haec implorat timens adhuc, ne indecorum aliquid proloquatur.

Et ostium munitio nis circum labia mea. Ostium custodiae quae os ipsum obseruet. Haec autem verba idem & que significant quod illa, quae in praecedenti habuimus versiculo.

Ne declines cor meum in verba malitia. Ne conuerti permittas cor meum ad indecetes cogitationes. Nam si os meum custodia munitum fuerit, hoc, quod dico, consequens erit & factu facillimum.

Ut praetexam praetextus in peccatis. Ita ut non tamen non inclinet ad ea malitiae verba, sed etiam ut non praetexta praetextus, atque excusationes in peccatis, quemadmodum primi parentes fecerunt, cum peccassent. Adam etenim in Euam, & Eua

& Eua in serpentem, peccati causam praetextendo reiecere: parimodo homicida irae tyrannidem praetexit: adulter concupiscentiae vires: fur inopiam & necessitatem: & alius aliud quid. Verum haec, quae diximus, peccata non gignunt, sed humana negligentia. Et manifestum hoc tibi fiet, si bene anima duerteris. Sciens enim diabolus, quod confessione deus placatur, & negatione magis irritatur, persuadet peccatoribus praetextere, quod ipsi non peccauerint, sed quod aliquid, peccati causa eis extiterit.

Cum hominibus operantibus iniquitatem. Ne inclines, inquit, me, ut simul cum iniquis hominibus excusationes praetexam. Solent enim huiusmodi homines post peccatum excusationes & praetextus varios adducere.

Et non communicabo cum electis eorum. Quod si hoc factum fuerit, ut me adiuues, non coniungam me, nec communionem aliquam habebam cum illis: quinimmo neque iniquorum eos tantum euitabo, qui infirmi, atque abiectiores sunt: sed nec etiam cum iis commune aliquid habebam qui inter illos potentiores & clariores esse apparuerint.

Erudiet me iustus in misericordia, & arguet me: os autem peccatoris non impinguet caput meum. Increpet me iustus, coerceat, & reprehendat: humanitas autem peccatoris, mihi nunquam inferuiat. Melius enim est flagellum iusti, quam gratia peccatoris, & melior virga iusti, quam honor prauum hominis. In misericordia autem dixit, eo quod iustus misericorditer castigat, dum castigando cauet, ne perdat.

Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum. Simul fugiam, inquit, iniquos, eorumque operam, & obsequia reiiciam, atque vnam precabor aduersus eorum beneplacita, hoc est, aduersus eorum voluntates, ne scilicet eorum concupiscentiae perficiantur. Has etenim beneplacita appellauit.

Absorpsi sunt iuxta petram iudices eorum. Potentes ac principes illi, qui omnia pro arbitrio administrabant, deleti, ac perditum sunt instar petrae, quae demersa est, & cuius nullum relinquitur vestigium. Hoc etiam de impio alibi dictum est. Quae siui enim, inquit, eum, & non est inuentus locus eius. Hoc pacto nimirum describens, quomodo ab ipsis, ut ita dicam, radicibus illius memoria prorsus extincta sit. Demersi autem sunt, dixit, pro demergentur, quae futura erant,

*παύσει
ἐλέγξει.*

*ἐχόμενα
πράσ.*

prophetiæ lege, narrans, vt præterita.

ιδιωθησαυ - Audient verba mea, quoniam iucunda fuerunt. Symmachus
nō ιδιωθήθη - autem reddidit, audiēt locutiones meas iucūdiſſimas. Su
σαυδισκορ - ſcipient, inquit, ſapientes viri verba mea, quoniam piis ac
πίσθη. fidelibus hæc iucundiſſima ſunt, veluti vtilia ac vera.

Sicut craſſitudo terra erupta eſt ſuper terrā, diſperſa ſunt oſſa eorum apud infernum. Quemadmodū terræ craſſitudo aratro diſciſſa rumpitur, & in proximam terram ſpargitur, ſic & oſſa eorum diſpergentur in ſepultura. Hæc etenim infernum appellauit.

Quia apud te domine domine oculi mei: in te ſperavi, ne auferas animam meam. Ne auferas, inquit, animam meā, dum inimicorum perſecutionē, & maximas inſidias ſuſtineo.

Cuſtodi me à laqueo, quem conſtituerunt mihi, & à ſcandalis operantium iniquitatem. Per ſcādala & per laqueos, inſidias ruruſus intelligit.

πιστωσαι ἐν - Cadent in rete ſuum peccatores. In proprium, inquit, rete
νὰ μπιβλή - incident, quod aduerſum me tetenderunt, & propria cō-
σρω αὐτῶν - prehendentur ſagena, vel iuxta aliam literam: cadent in
κατὰ μόνας - rete eius, hoc eſt, eius dei.

Singularis ſum ego vſquequo tranſeam. Segregatus nimirū ab eis effectus ſolus, & procul ab eorū ſnīa: nec tantum loco ſeparatus, quantum à propoſito, & conſilio aliorum alienus. ſeparatus autem ab eis, vſquequo moriar.

Intelligentia ipſi Dauid, cum eſſet orans in ſpelunca.

Quid ſignificet inſcriptio intelligētis, multis in locis declarauimus. Per ſpeluncā vero illā intelligit, in qua beatus Dauid latuit, dum Saulē fugeret. Cū autē eo illic latitante adueniſſet Saul, & facti ignarus exterius moraretur, reſciens Dauid, ſe illic ab hoſte circumdatū, ac penè cōcluſum eſſe, orationē hanc ad deum protulit.

Voce mea ad dominum clamaui, voce mea ad dominum precatus ſum. Atqui, nec loqui poterat, nec clamare, ne cognitus ſcilicet ſtatim comprehenderetur, & periret. Reſtat igitur vt per vocem, & clamorem, intenſum cordis affectum intelligamus. Corde etenim & non voce clamabat, ipſaque mente ad deum preces efferebat.

Effun-

Effundam in conſpectu eius orationem meam. Hoc eſt pro-
ponam. ἐκχέω ἀπαγ
γελῶ.

Tribulationem meam ante ipſum pronuntiabo. Eandem ruruſus ſententiam repetit. Tribulationem, inquit, meā quæ ad auxilium meum flectere poterit, pro oratione ei proponam. Ipſa ſiquidem tribulatio non ſolum attentiores homines reddere ſolet cum narratur, ſed fiduciam etiam ei præſtat non minimam, qui cum gratiarum actione eā protulerit: vnde maxima iuſtificatione efficitur, ad hoc, vt quis exaudiatur.

Dum deficit in me ſpiritus meus. Hæc, inquit, facio, quia in periculis ſum, quia futurū eſt, vt moriar. Auxilio etem ex omni parte deſperato, ſeipſum penitus ad deū cōuertit. ἐν τῷ ἐκλι-
πιμ.

Et tu cognouiſti ſemitas meas. Ego quidē in maximis conſtitutus periculis hæc faciam, tu autē domine conuerſationis meæ ſemitas cognouiſti: tu noſti quod nulla eos iniuria affecerim, qui mihi inſidiantur. Quo circa iniuria ob ſolam eorum inuidiam in periculis verſor.

In via hac, qua ambulabā, abſconderunt laqueū mihi. In hac etiam via fugæ meæ occultarūt laqueum, clā inſurgētes aduerſum me, atq; exitū mihi non præmeditato præcludere ſtudētes. vel aliter de intellectualibus inimicis hæc dicta ſunt, qui non tantū in vitiorū via occultos tendunt laqueos, ſed quod grauius eſt, etiā in via virtutis: veluti in patientia ſuperbiam, & in eleemoſyna, inanem gloriam. ἀπέβλεπον.

Conſyderabam ad dexteram, & reſpiciebam, & non erat qui agnoſceret me. In dextera enim parte amici atque adiutores adēſſe ſolent. Spectabam igitur inquit, ad dexteram, verum nullus mihi aderat adiutor.

Periit fuga à me. Hoc eſt defecit, etiam mihi fugæ remedium: cum in ſpelunca ſcilicet concluſus ſim, atque effugere non valeam.

Et non eſt qui exquirat animam meam. Qui vlciſcatur, qui liberet, qui defendat. ὁ ἐκζητῶν.

Clamaui ad te domine. Cum de humano auxilio proſus deſperauerim.

Dixi tu eſ ſpes mea. Tu ſalus ſcilicet.

Portio mea in terra viuentium. In terra viuentiū exiſtēs, nullam ego terrenā habeo hæreditatē, nullum ſeculi hu-

ius patrimoniu, sed te vnū in thesaurum possidens diues sum. vel tu es fors mea, & diuitiæ meæ, ī cœlo nimirū, vbi vere est terra viuētū: q̄a immortales sunt, q̄ illic habitāt.

Intende ad deprecationē meam, quoniā humiliatus sum valde. Afflictionem & calamitatē suam Propheta proponit, vt deum magis placet, atque ad suum flectat auxiliū. Dicitur est etiam alibi afflicto sum, atque humiliatus sum valde: & rursus: vide humilitatē meam, & laborē meum, & dimitte omnia delicta mea.

Libera me de persecutibus me, quoniam prauauerunt supra me. Cum illic, inquit, cōclusus sim, vnde nulla datur fuga.

Educ de custodia animā meam, vt confiteatur nomini tuo. Per custodiam conclusionē illā intelligit, qua conclusus erat in spelunca. Custodiā enim carcerē per sepe appellamus. Per animā etiam suam seipsum circumloquitur. Educ, inquit, me ex hoc loco, vbi cōclusus sum, vt gratias tibi agā. Iuxta anagogen vero: custodia ipsum corpus dici potest, quod animā ī se, quasi carcere quodā cōclusam coercet.

Me sustinebunt iusti, donec retribuas mihi. Aquilas vero reddidit: me expectabūt iusti donec remuneratus fueris me. Sustinebunt, inquit, expectātes me, donec ex calamitatibus liberatus fuero: atque hoc eo vsque facient, donec tu pro huiuscemodi afflictione atq; humilitate mea, gratiā mihi retribuas. Tales vero sunt sanctorū animæ. Nā & cum afflictis simul dolent, & cum gaudentibus lætantur.

Psalmus ipsi David, cum persequeretur eum filius eius Absalon.

In multis exēplaribus hunc psalmū absque vlla inscriptione reperimus, tametsi in aliquibus ea inscriptio habeatur, quā praposuius. Cōsimilē penē inscriptionē habet tertius psalm⁹, cui inscribitur: psalmus ipsi David, cum fugeret à facie Absalonis filij sui.

PSALMVS CXLII.

Domine exaudi orationē meam, auribus percipe obsecrationem meam in veritate tua. Exaudi tanquam verax. Pollicitus enim es te exauditurum eos qui nomen tuum recte inuocauerint: & mihi rursus priuatim idem etiam promisti.

Exaudi me in iustitia tua. Veluti iustus, & qui non sustines quenquam ab altero affici iniuria: nec tantum parentes

vetas

vetas à filiis lædi, sed nec quenquā ab extraneo. Chryostomus vero pro veritate hic misericordiam intelligit, & pro iustitia, benignitatem. Solus enim deus vere misereatur, & sola dei iustitia benignitate est permixta. humana enim iustitia caret misericordia.

Et non intres in iudicium cū seruo tuo. Nō cupio, inquit, iudicio tecū disceptare. Noli igitur & tu, quæso iudicio mecum contendere. Iustificaberis enim in sermonibus tuis, & vinces quoties cum me seruo tuo iudicatus fueris.

Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Non dixit simpliciter, non iustificabitur, sed in conspectu tuo non iustificabitur, hoc est, si ad summā iustitiā tuā cōparetur, & iuxta illā exquiratur. vel si cōsideratio habeatur ad beneficia tua, aut ad mādata tua oīa. atque ideo beatus etiam Iob dicebat. Vilipendi me ipsum, & contabui, terramq; me & cinerē putavi: manum ponā ori meo. vide etiam in psal. 129. expositionem illius versiculi. Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? quod vero ait: omnis viuens: idē est, quod omnis homo vitæ particeps. verū iuxta apostolum in hac vita iustificamur gratis gratia dei, quæ est per fidem Iesu Christi.

Quia persecutus est inimicus animam meam. Dicitio, quia, in superiori versiculo rationē reddit: in p̄senti vero, narrātis in modū ponitur. Per inimicum etiā iuxta historiam Absalonem intelliges. iuxta anagogen vero ipsum demonē.

Humiliauis in terra vitam meam. Deiecit ac prostrauit me inimicus in terrā nō tm̄ ea rōne, quod calamitatū pōdere depressus sum, sed quia ipsam etiam humum pro sede ac strato meo habui, veluti qui exul erā à patria, ac semp̄ in fuga. iuxta anagogem, inuisibilis inimicus ad terrena negotia deflexit, cū à cœlestib⁹ me antea extraxisset. Nō mē vero humilitatis, vt sepe dixim⁹, plura significat. Neq; em̄ virtutis tm̄ nomen est, sed pro ea etiā ponitur humilitate, quæ à calamitatib⁹ puenit atq; à peccatis. Accipitur etiā humilitas pro quodā vitio, qđ ex auaritia nascitur, aut à pusillanimitate. veluti cū qs obolū magni æstimat, aut q̄ tenuia ac vilia sunt, digna studio: quēadmodū pueri faciunt, qui pilas aut talos esse aliqd magnū existimāt.

Collocauit me in obscuris sicut mortuos seculi. In afflictionis

tenebras me immisit, & mentē meā veluti caligine quadam obduxit. qđ vero ait, mortuos seculi, dixit, ad demonstrandam tenebrarū magnitudinē. Neq; enim mortuos simpliciter, sed seculi mortuos dixit, hoc est, antiquos seu antiquitus mortuos, augere nimirū volens sententiam, quā profert sublimiori, atq; vt ita dicam tragico quodā sermone. Ij etenim quos seculi mortuos dicit, in profundissimis iacent tenebris, multa nimirum humo obruti.

νεκρὸν κενώθησαν *οὐκ ἐστὶν ἰσχύς*. *Et contristatus est in me spiritus meus.* Anima mea dolore affecta est, ob summam afflictionem.

In me turbatum est cor meum. Tumultuatum est, inquit, cor meum, in me & torsionibus affectum est.

Memor fui dierum antiquorum. In quibus deo gratus erā, & prospero euentu res meæ omnes procedebant. Vel memor fui dierum quibus maiores nostri, & secūda vtebantur fortuna, & virtutibus excelebant. vel dierū quib⁹ per tentationes & calamitates exquirebantur. solet enim huiuscemodi memoria non minimum afferre solamen.

Meditatus sum in omnibus operibus tuis. Reuoluens mecum mirabilia tua, & omnes eos animo recensens, qui admirandē à te ex calamitatibus liberati sunt.

In factis manuum tuarum meditabar. Memoria inquit, verfabar in vniuersis opificiis tuis, eaq; summa prouidentia tua plena esse inueniens, spem bonam accepi, quod non despicias me, tot calamitatibus oppressum ac miseris.

Expandi ad te manus meas. Rogans scilicet, & supplicans.

Anima mea sicut in terra inaquosa tibi. Anima mea ad te tota respicit, tuum non secus auxilium sitiens, atque inaquosa terra & sitibunda pluuiam desyderat.

Velociter exaudi me, domine, defecit spiritus meus. Defecit, ita vt nunquam adeo. Dimittet autem me spiritus, nisi tu cito exaudiueris.

Ne auertis faciem tuā à mē, & similis ero descendentibus in latum. Ne derelinquas me & statim moriar. Mortui enim sunt, qui in lacum descendunt. Hoc pacto etiā mortuus videtur, quantum ad virtutis opera, ille qui auxilio tuo priuatus est. Auertit autem deus faciem, hoc est, protectionem & custodiam suam ab hominibus prauis. Mundus enim, inquit, est oculus tuus ne videat praua.

Auditam

Auditā fac mihi mane misericordiā tuā, quia in te speravi. Significa mihi, inquit, cito misericordiā, tuā, vt ante experientiā, promissione tua refrigerer. Deinde rationem apponit, cur p̄stāda ei sit misericordia. q̄a scilicet ī te speravi. huiuscemodi em̄ spes magnopere iolet deū cōciliare.

Notā fac mihi domine viam, in qua ambulabo, quis ad te leuā ui animā meā. Atqui tam naturalis lex quā scripta docent rectā viā. verū nunc, vel illud dicere intendit, quod consciētia sua peccatis esset inq̄nata: vel quod plurima ab hominib⁹ ignorātur. atq; ideo Paulus dicebat: quid orem⁹, & quēadmodū oportet, nescim⁹. Ad te igitur, inquit, oscitabūdus spectro: indica mihi viā, per quā ambulem ad te.

Eripe me de inimicis meis domine, ad te confugi, doce me facere voluntatem tuam, quia deus meus es tu. Non dixit doce me voluntatem tuam, sed doce vt faciam eam. Beatus enim, inquit, qui non nouit tantum, sed facit eā. cognoscere em̄ facilius est, operari vero difficilius, iis p̄sertim, qui superna doctrina atque ope indigent.

Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam In viam rectam & planam, qualis est via virtutis. Recta quidē, veluti sine errore: plana vero tanquam periculis & scandalis libera: quæ dicere possumus esse peccandi affectus.

Propter nomen tuum domine viuificabis me. Non ob meam virtutem, sed propter tuū nomen. Misericors em̄ appellaris, vt dictum est in psalmo 113. ibi: non nobis domine nō nobis, sed nomini tuo da gloriam.

In iustitia tua educes de tribulatione animam meam, & in misericordia tua exterminabis inimicos meos, & perdes omnes qui tribulant animam meam. Quam initio psalmi iustitiā appellauit, eandem nunc eodem repetit nomine: & quam illic veritatem dixit, nunc dicit misericordiam. exterminabis autem & perdes inuisibiles inimicos, hoc est, expelles & delebis eos quantum scilicet pertinet ad ipsum, qui hoc petit. quod vero ait, viuificabis, educes: exterminabis, & perdes, non tantū in eo sensu intelligi potest, vt verba futuri fiat temporis, & prophetiam cōtineant, sed intelligi etiam possunt, vt in optantis modum sint dicta.

Quia ego seruus tuus sum. Eo quod & in seruitute tibi festino, & p̄cepta tua, tāquā domini iussa obseruare satago.

A 2

Psalmus ipsi David aduersus Goliath.

Quadam exemplaria non habent verba illa: aduersus Goliath. Nihil tamen impedimento est quin adessa possint: quasi composi- tus fuerit hic psalmus in gratiarum actionem post trophæum il- lud de gigante reportatum, & post multas alias victorias. Dicere etiam pessimum compositorum fuisse hunc psalmum aduersus inui- sibilem atque intellectualem Goliath: communem nimirum om- nium inimicum diabolum.

ὁ παρὰ τα- ξιν εἰς πάλι- μος.

Benedictus dominus deus meus qui docet manus meas in a- ciem, & digitos meos ad bella. Laudandus deus est, qui manus & digitos meos in acie prosperat, & in bello: & qui mihi tribuit, ut hostes meos superem, & præclara huiusce modi erigam trophæa. Prosperari etiam dicuntur manus inuisibili aduersus dæmones prælio, dū extendimus eas ad virtutes, & dum ad deum eas puro corde eleuamus. Possumus etiam dicere quod beatus David edoctus sit à domino mouere manus in acie & digitos in bello: quia & corporeis mēbris visibiles inimicos, & animæ mem-bris inuisibiles dēmones superabat. Nos etiam docemur à Christo tollere manus in acie & digitos ad deum, ita ut crucis figuram expriment.

Misericordia mea & refugium meum, adiutor meus & libera- tor meus protector meus, & in ipso speraui. Misericors enim, inquit, est, & quæ sequuntur.

Qui subdit populum meum sub me. Neq; enim in sola inimi corū subiectione, superno nobis opus est auxilio, sed etiā in beneuoli atq; amici populi regimine: & quæadmodū victoriæ quæ de inimicis parantur, à diuino pueniūt au xilio, ita etiam familiarium æ beneuolorū subiectiones.

ἐν τῷ λόγῳ σου ὁμιλοῦμαι.

Domine quid est homo quod cognitus ei es? aut filius hominis, quoniā reputaris ab eo? Huiusmodi penè verba habuim⁹ in psalmo octauo, vbi expositionē videre poteris, quæ, inq; donasti ei, ut cognoscat te deū esse, & quia reputaris ab eo, hoc est, cognosceris deus esse. & quæ in cogitationibus & cōsiderationibus, atq; in animo illius versaris. magnū etenim hoc est, & supra humanæ naturæ tenuitatem.

Homo vanitati similis factus est. Hoc dicit ppter corporis infirmitatem, & quia humanū nihil est stabile, sed corru- ptū

ptibilia omnia, & quæ cito transeunt. Per vanitatem au- tem inania ac fatua hominum studia significauit.

Dies eius sicut umbra prætereunt. Cito pertranseunt, um- bræ istar, quæ modicū apparet, & videtur esse, & cito auolat.

Domine inclina celos, & descende, tange montes, & fumigabūt.

Atqui descendere deus non potest, cū ubiq; adsit, & im- plectat vniuersa: verū humano more Propheta nūc huius- cemodi protulit verba, ut per ea (terribilia em̄ admodū videntur) illos perterreat, qui magna sapiunt, & tumēt su- perbia, utq; eorundem comprimat temeritatem. Nā etsi tangeret montes, & fumigare, horrenda quæ dā videantur verba: inferiora tamē sunt, ac valde distant à diuina digni- tate. Ait igitur descende quæso, & tange mōtes, ut eos pu- nias, qui humanæ naturæ imbecillitatem ex se ipsis non cernunt, & nihilo sapientiores fiunt: quin immo cōtrā po- tius desipiunt. In monte etenim Sina olim huiuscemodi terrores facti sunt. vnde populus magno timore affectus est, castigatioque ac moderatio redditus.

Fulgura fulgurationem & disperdes eos, mitte sagittas tuas & conturbabis eos. Per fulgurationē & sagittas, flagella ac sup- plicia appellat: veluti famē, pestē, & alia huiusmodi. No- toribus enim, & terribilibus hisce vocabulis resupinū & contemptorē hominē, veluti à somno excitans, exurge- re cum facit & tremere. Possunt etiā hæc verba de primo saluatoris aduentu intelligi. Nam & in psalmo 17. de incli- natione cœli scriptum legimus, inclinavit cœlos, & descē- dit. Similiter de montibus & de fumo, quod fundamenta montium turbata sunt, & quod ascendit fumus in ira ei⁹. De fulgure etiā & de sagittis, quod misit sagittas suas, & dissipauit eos, fulgura multiplicauit, & cōturbauit eos: v- bi vide quæ exponēdo dicta sunt. nec tamē ab re fuerit, eadē hæc verba de secundo Christi aduentu intelligere.

Emitte manum tuam ex alto. Tuam scilicet adiuuandi po- tentiam.

Eripe me, & libera me de aquis multis. Per aquas allegori- ce inimici intelliguntur, eo quod aquarum, seu torrentis instar, multo cum impetu ac vehementia, & nullo ordine ferantur, & quodcunque obuium est, pertrahant. vide in psalmo 68. expositionem primi versiculi.

ἀστραβολὸν ἀστραπῆν.

De manu filiorum alienorum. Hoc est, de manu hominum, qui à me alieni sunt, vel qui à deo alieni sunt, ppter summa nimirum eorum scelera.

Quorum os locutum est vanitates. Mendacia scilicet atque inutiles, & noxios sermones.

Et dextera eorum dextera iniustitia. Quorum, inquit, & sermones mali sunt, & opera pessima.

Deus canticum novum cantabo tibi. In gratiarum scilicet actionem. Nam quemadmodum rex à paupere, quem beneficiis affecerit, nihil aliud querit, quam gratum animam, & laudem, ita etiam deus à nobis nihil aliud poscit: verum ille laudes querit, ut clarus, ac celebris fiat, deus vero, ut clariorem eum reddat, qui huiusmodi laudes obrulerit.

In psalterio decachordo psallam tibi. Olim psalmi huiusmodi organo deo canebantur, nunc fidelis quilibet tunc demum psalterium decachordum efficitur, si quinque corporis sensus, & quinque animi potentias, in se apte, atque concinne dispositas habuerit. Quoties igitur oculus recta videt, & auris spiritualibus superne intendit vocibus, & reliqui omnes ac singuli sensus, & potentie predictae irreprehensibiliter, & digne deo id operantur, quod decet, tunc in decachordo psalterio deo canimus, eique gratias agimus, & illius nomen glorificamus.

Qui das salutem regibus. Neque enim exercitus, aut humanarum vires saluare eos solent, sed dei potentia.

Qui redimis David seruum tuum de gladio maligno. Ex graui scilicet praelio atque ex acerba morte.

Eripe me, & erue me, de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitates, & dextera eorum dextera iniustitia. Hæc verba etiam superius dicta sunt, verum eadem nunc repetit Propheta orationem ac preces suas magis intendens.

Quorum filij eorum sicut novellae plantationes, stabilitæ in iuuentute sua. Felicitatem eorum describit, & diuitias. Quorum, inquit, filij florentes sunt, atque in vigore, veluti novellae plantae auctae in iuuentute sua.

Filia eorum eleganter compositæ, atque ornatae, ut similitudo templi. Hoc est ornatae, instar templi, vel a deo ornatae, ut ob summam elegantiam, atque ornamentum templi similitudo videantur.

Prom

Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc. Hoc est, ob multam reconditorum bonorum copiam, in aliud promptuarium euacuata: quasi prima illa promptuaria essent angusta, atque ideo delata ad maiora promptuaria: iuxta illud, destruam horrea mea, & maiora ædificabo.

Oves eorum fecunda, multiplicantes in gressibus suis, boves eorum pingues. Per egressus, aut partus intelligere debemus, aut exitus ad pascua.

Non est ruina maceriae, neque transitus, neque clamor in plateis eorum. Non tantum eorum segetes & campi florent & vineæ: sed stabiles etiam sunt eorum maceriae. Per maceriem etiam, seu (ut potius Græca dictio προμαχῶς significat) per sepem aut ciuitatis mœnia accipiuntur, aut priuari muri domorum, inquit, igitur nihil decidit: sed neque excursiones aut clamores in eorum sunt urbibus, vel iuxta alium interpretem (in suburbiis eorum. ubi enim tumultuatio est, aut perturbatio ex bello, illic etiam excursiones hostium sunt. De hac materia dictum est etiam in psalmo 72. quia zelauit in iniquis, pacem peccatorum videns.

Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt. Multi, inquit, hunc populum ob visibilia huiusmodi bonorum copiam, beatum dixerunt, cumque fallacem hanc vulgi sententiam posuerit, suam deinceps Propheta meliorem, ac rectiorem infert, dicens.

Beatus populus, cuius dominus deus eius. Cuius portio dominus deus eius: vel cuius dominus est deus eius: cuius deus dominatur: nec simpliciter, sed quia illius paret mandatis. hæc etenim beatitudo vera est, veluti bona, stabili, ac perpetua.

Laudationis ipsi David.

Hic psalmus laudationem dei continet, quæ omnibus communis esse potest, & ex fidelis cuiusque persona profertur.

PSALMVS CXLIIII.

Psallabo tibi deus meus, rex meus. Alta ac sublimia de te contemplan, vel altitudinem tuam ignorantibus declarans.

Et benedicam nomini tuo in seculum, & in seculum seculi. Absurdum enim esset, postquam ipsa etiam irratio

nalis creatura creatorem suum semper glorificat (caeli enim, inquit, enarrant gloriam dei) si rationalis homo in hoc laudationis genere ab ea vinceretur, nec semper deum glorificaret, per laudes nimirum & per bona opera, iuxta id quod scriptum est: & videant bona vestra opera, & glorificent patrem, &c. Sumus etenim praeter ceteris omnibus nos deo debitores, & quia fecit nos, cum non essemus, & quia tales creauit: homines scilicet & fideles: & quod creatos conseruat, & quia providentiam nostram omnium habet, in vniuersum omnium, ac priuatim singulorum, seclero & palam, tam scientium quam ignorantium. Quis enim omnia ea enarrare posset, quae deus propter homines creauit? & ministerium illud, quod nobis impendit: corporis formationem, animae nobilitatem, sapientiam, naturae legem, & legem scriptam, & quod bonorum omnium est caput, illius incarnationem, passiones & mortem? Horum omnium igitur, atque innumerabilium aliorum beneficiorum, deo debitores sumus.

Per singulos dies benedicam tibi, et laudabo nomen tuum in seculum, et in seculum seculi. Haec verba per se clara sunt.

Magnus dominus et laudandus valde, et magnitudinis eius non est finis. Magnus non tantum, ut magnarum rerum opifex, sed ut magnorum donorum largitor: & propterea valde laudandus est. quod si nullus est finis diuinae magnitudinis, consequenter nullus erit etiam diuinis laudibus modus.

Generatio et generatio laudabit opera tua. Tam praesens generatio quam quae ventura est, hoc est omnis generatio. Opera autem hic ea dicit Propheta, quae mundi initio illis sex diebus facta sunt: vel miracula & prodigia, quae assidue in omni generatione ab eo fieri contingit.

Et potentiam tuam pronuntiabunt. Potentiam quam in praedictis habes generationibus, vel potentiam praestandi beneficia, & infligendi supplicia. Generationem autem & generationem eos appellat, qui in vnaquaque generatione sapientes sunt, & dei amatores, qui primum quidem a se ipsis diuina opera laudant, deinde etiam eius potentiam ceteris annunciant.

Magnificentiam gloriae sanctitatis tuae loquentur, et mirabilia tua narrabunt, et virtutem terribilium tuorum dicent, et magnitudinem tuam narrabunt. Per mirabilia quidem ea intelligit, quae

in

in aliquorum hominum beneficium facta sunt, quae admodum in Hebraeorum transitu ex Aegypto columna ignis, & columna nubis, rubri maris diuino, aqua ex petra, coturnix, atque alia huiusmodi. per terribilia vero ea significat, quae ad supplicium atque in poenam aliquorum facta sunt, veluti flagella contra Aegyptios, aut alias gentes immissa. Vel aliter: per mirabilia quidem contemperatas temporum mutationes intelligit, florentes inter hortos, prata, nitidos ac potabiles fontes, flumina, ac riuulos suauiter fluentes, pluuiarum irrigationes, terrae foetus, arborum innumerabiles species, fructuum varietates, mites ac molliter spirantes ventos, solis splendorem, lunae lampadem, stellarum pulchritudinem, & alia quaecumque tam in animantibus quam inanimatis admiratione digna sunt. per terribilia vero, fulgura, tonitrua, fulmina, pestem, famem, niuem, grandinem, glaciem, diluua, incendia, & alia quaecumque, tam in inanimatis quam in animantibus terribilia sunt. per magnitudinem vero & magnificentiam, diuinae naturae, sapientiaeque, ac potentiae excellentiam, intellige. deinde in melioribus, ac benignioribus dei beneficiis magis immoratur, ostendens, illum ad humanitatem atque ad misericordiam semper magis vergere & ad mitiora declinare.

Memoria multitudinis benignitatis tuae exultabunt. Annunciant sermonem plenum memoria immense tuae bonitatis.

Et iudicia tua exultabunt. Hoc est, ob iustitiam tuam, reminiscentes nimirum, ac narrantes, quomodo vnicuique conuenientia pro dignitate largiris: quomodo & beneficiis afficis, & poenis, & iuste omnia administras. exultabunt igitur quod neque virtus a te irremunerata relinquatur, neque vitium incastigatum.

Misericors et miserator dominus, longanimis et multum misericors. Haec verba etiam habentur in psalmo 111.

Benignus dominus vniuersis, et miserationes eius super omnia opera eius. Loquens propheta de diuina bonitate, sermonem amplificat, sciens in ea potissimum dei diuitias consistere. neque enim saluari potuissemus, nisi magna illius benignitas adfuisset nobis & misericordia. vniuersis autem dixit, & non iustis tantum: quinimmo & peccatoribus: nec rationalibus tantum, sed etiam irrationalibus: & denique quibuscunque, tamen minimis operibus suis miseretur: quippe qui

& gehennam, & oēs alias æternas pœnas peccatoribus, præ summa misericordia cōminatus est, vt earū timore à vitiiis abstinerēt, & virtutē adepti, cœlorū regnū cōsequerentur. & qui in hac etiā vita sæpenuero delinquentes castigat, vt (si velint) meliores eos reddat, vel saltē, vt in futura vita minores eis pœnas tribuat, atq; vt huiuscemodi castigatiōis exēplo, alios erudiat, & moderatiores reddat.

Confiteantur tibi domine omnia opera tua. Gratias tibi agāt, rationalia quidē, ipsa per se: irrationalia vero, & inanimata, per illos, qui ea conspiciunt, atq; his vtūtur, & propter quos etiā facta sunt. gratias agant igitur, quod omnia, sapientissimæ huic creationi tuæ & tā utili opificio tuo participāt, ac tua fruuntur prouidētia. & inanimata quidem gratias tibi agant, per admirandam eorum naturā, homines vero per laudandam ipsorū conuersationē, ac vitam.

Et sancti tui benedicāt tibi. Qui tibi sanctificati ac dedicati sunt. hos enim præcipue decet, tibi semper benedicere, curis ac sollicitudinib⁹ seculi liberatos, atq; idoneos puro ac mūdo corde tuas laudes pferre, tanquā aliis sapiētiores.

Τὸν δὲ
ἐλάμσ.

Gloriā regni tui dicent, & potentazū tuam loquentur, vt notū faciant filiis hominū potentazū tuam, & gloriam magnificentie regni tui. Docebunt hæc omnia cæteros ignorantes, vt nota hæc eis faciāt. cupit enim deus laudari, nō quod laudibus indigeat, sed vt cæteri, qui diuinā potentiam & gloriā ignorāt, per huiuscemodi laudationes eam addiscant.

Regnum tuum regnum omnium seculorum. Perpetuum scilicet atque æternum, sine principio & sine fine: quod manifestius etiam ex sequentibus facit.

Et dominatio tua in omni generatione & generatione. Vbiq; gentium nimirum, atque omni tempore.

Fidelis dominus in omnibus sermonibus suis. Constans & verax, & dignus cui fides adhibeatur.

Et sanctus in omnibus operibus suis. Irreprehensibilis, & nullam alicui iustæ querimonie occasionem præstans.

ὁ πῶς ἔσει.

Regit dominus oēs qui corruunt, & erigit omnes elisos. Cum de regno dei dixerit, q̄ scilicet est sine fine, & de sermonibus quod veri sunt, & de operibus, quod reprehendi non possunt, & ad hæc omnia, de diuina magnificentia, potentia, gloria, benignitate, & aliis huiuscemodi rebus, iam tracta

tractauerit, nunc rursus de diuina loquitur misericordia, quæ sane magna gloria est regni eius, dicens: quod non tantum stantes conseruat, sed casuros etiam subfulcit, ita vt non cadant, & humi iacētes erigit, eos scilicet qui non aduersantur. neque hunc aut illum tantum deus adiuuat, sed omnes in vniuersum, atq; ipsos etiam seruos, pauperes, atque ignobiles, omnibus etenim volentibus, auxilium suum deus prōptissime impertitur. deinde aliud beneficij genus propheta connumerat. est etenim varia ac multiplex illius cura ac sollicitudo pro nobis omnibus.

Oculi omnium in te sperant domine, et tu das escam eorum in tempore opportuno: aperis tu manū tuam, et imples omne animal bona voluntate. Similia sunt hæc verba iis, quæ habētur in psal. 103. omnia enim, inquit, à te expectāt, vt des cibū eorum in tēpore. & rursus: aperiēte te manū tuā oīa implebuntur bonitate: quæ verba ibi exposuimus: qđ igitur illic bonitatē dixit, hoc in loco bonā voluntatē appellauit. vidisti quomodo ostēdit propheta, quod deus bonus & benignus est vniuersis, & q̄ misericordia eius super omnia opera eius, quodq; non terra, pluuia, sol, atq; aēr, sed diuinum mandatū animātibus cibum largitur. per manuum vero apertionem, præbendi facilitatem demonstrauit.

Iustus dominus in omnibus viis suis. In dispensationibus nimirū & prouidētiis. quod vero superius diximus significare dictionē, sanctus, idem nunc significat dictio, iustus.

Et sanctus in omnibus operibus suis. Eandem repetit sententiam magis declarando, ita vt versiculus superius declaratus, atque hi duo idem significant. vel iustus in mandatis suis: eo quod commensurauit illa deus cum eorum potentia, quibus ea diriguntur.

Prope est dominus omnibus inuocātibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate. Cum ea dixerit, quæ in commune infidelibus etiam data sunt, narrat nunc ea, quæ fidelibus priuatim præstitit. quod scilicet prope eos sit, quodq; protegat eos ac defendat. in veritate autem hoc in loco posuit pro recte, atque vt oportet.

Voluntatem timentium se faciet, et obsecrationē eorum exaudiet, et saluabit eos. Voluntatem dico quæ utilis fuerit, & à diuina non discrepauerit voluntate.

Custodit dominus omnes timentes se. Diligentes scilicet eum ex toto corde. custodit autem ab iis omnibus, à quibus custodire decet.

Et omnes peccatores disperdet. Eos scilicet qui immedicabili morbo laborant disperdet autem eos, seu exterminabit eos à populo suo.

Laudationem domini loquetur os meum. Semper enim, inquit, laus eius in ore meo.

Et benedicat omnis caro nomini sancto eius in seculum et in seculum seculi. Dictum est etiam in psalmo 102. Benedicite domino omnia opera eius. vide illic expositionem. vel benedicat omnis caro, quæ credidit scilicet, hoc est, quæ est fidelis. nam infidelis caro benedicere nõ poterit. per carnem vero totum hominem significauit.

Alleluia.

Hic psalmus etiam diuinas laudes continet: quod ex ipsa inscriptione etiam denotatur. in quibusdam vero exemplaribus huic inscriptioni additum est, Aggai et Zaccharia: verum id neque apud Hebraeos reperitur, neque apud aliquem aliorum interpretum, neque etiam apud ipsos septuaginta.

Lauda anima mea dominum. Simile illud est: Benedic anima mea domino.

Laudabo dominum in vita mea, psallam deo meo quandiu fuero. Verba illa psallam deo meo, quandiu fuero, magis ea declarant, quæ iam dicta sunt: hoc est, laudabo dominum in vita mea.

Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus. In quibus non est salus, vt seipos saluare possint. quod si seipos saluare nequeunt, multo minus alios poterunt: considerare enim potes, quomodo variis subiecti sunt ægritudinibus & periculis, atque ipsi demum morti, quam minime effugere possunt. audiant hæc igitur, qui ad humana oscitabundi attendunt auxilia. deinde docet, quomodo non sit salus in eis.

Exibit spiritus eius. Anima nimirum illius principis, in quo confidis.

Et reuertetur in terram suam. Ipse scilicet princeps, hoc est, illius

illius corpus in terram reuertetur, à qua initio desumptus est, terra enim, inquit es, & in terram reuerteris.

In illa die peribunt omnes cogitationes eorum. De die loquitur exitus animæ à corpore. cogitationes vero eas intelligit, quas mortuus hic princeps de seculi rebus habuerat, de diuitiis nimirum, de gloria, & potentia, de confederatione, atque aliis huiusmodi postquam vero ab humana spe propheta lectorem abduxit, quod reliquum est, tutum ei ac securum deinceps portum ostendit, atque inexpugnabilem quandam turrim. est autem optimus admonendi modus, primum ab infirmioribus abducere, & deinde fortiora statuere: imania destruere, & vera erigere, arguere fallacia, atque vtilia demonstrare.

Beatus cuius deus Iacob, adiutor eius, spes eius in domino deo eius. In psalmo 117. dictum est: bonum est confidere in domino quam confidere in homine, bonum est sperare in domino quam sperare in principibus. beatus, inquit, ille, cuius adiutor est deus Iacob, qui solus vere deus est, in quo patriarcha ipse Iacob olim fretus est, à quo non vulgare auxilium in necessitatibus suis reportauit. hoc enim significare mihi videntur illa verba, deus Iacob: deinde adiutoris huius potentiam narrat: ea nimirum ratione, vt ad illum veluti ad potentissimum omnium principem confugiamus.

Qui fecit caelum, & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt qui custodit veritatem in seculum. Qui semper verax est, & quando beneficia pollicetur & quoties poenas comminatur.

Qui facit iudicium iniuriis patientibus. Non solum iuxta illud, mihi vindictam, & ego retribuam dicit dominus: in futuro nimirum seculo: sed quia retribuit etiam in presentia.

Dat escam esurientibus. Non solum iuxta illud: beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur: sed etiam, quia in presentia vita deus indigentibus prouidet. possent autem innumerabilia adferri exempla eorum, quos deus in presentia vita, aut vltus est, propter scelera, aut propter indigentiam nutriuit, tribuens necessaria.

Dominus soluit compeditos, dardanus sapientes facit cecos, domus eriger delapsos. Compeditos dico, non solum mundanis calamitatibus, sed etiam peccatorum cathenis, & non tantum cecos corporeis oculis, quorum tamen cæcitatem per-

207.

Σοφὴ κατὰ τὴν ἀρετὴν.

sepe, datam diuinitus sapientiam, cumulatissime repleuisse videmus: sed mente etiam cæcos, atque intellectu. Delapsos etiam non tantum eos dicit, qui ex bona valetudine, atq; à feliciore statu in ægritudinem atq; in infelicitatem delapsi sunt, sed eos etiam, qui ex virtute in vitia deciderunt: quales antea gentes fuerant, qui compediti & ligati erant, quantum ad ipsam pertinet virtutem, & cæci ad veritatem, & delapsi in perditionis præcipitium.

προσούτως.

Dominus diligit iustos, dominus custodit profelytos. Iustos qui dem eos dicit, qui ante euangelium ob virtutem resplendebant: Profelytos vero eos, qui post euangelium ad religionem, atque ad fidem accesserunt, vel per iustos, perfectiores omnes ad virtutem intelligit: per profelytos vero eos, qui nuper confirmati sunt. illos etenim diligit deus tanquam sibi gratos, istos vero conseruat tanquam delicatioris, atque infirmiores, atque ad pugnam aduersus dæmones nondum exercitatos.

Orphanum & viduam suscipiet. Hoc est, defendet. quod dupliciter potest intelligi. Orphanus enim est, qui parentes relinquit propter Christum, & vidua, simili ratione ea est, quæ virum, dimittere sustinet propter Christum, quemadmodum autem orphano parentes charissimi sunt, atq; honoratissimi totius sui generis, ita etiã viduæ maritus charissimus esse solet & summo honori. Orphanus etiã dici potest, quicumq; dæmonem relinquit, quæ antea veluti patrem ac vitiorum doctorem habebat. simili modo per viduam, anima illa potest intelligi, quæ desponsatum antea diabolum relinquit, cui etiam adiuncta erat, atque inferuebat.

Et viam peccatorum disperdet. Via peccatorum vitium est, & prauitas. dictum est etiam in fine primi psalmi: & iter impiorum peribit.

Regnabit dominus in seculum. Filius dei, qui nunc regnat, vt deus, regnabit etiam, vt homo, in seculum: quando dicetur: data mihi est omnis potestas in cælo, & in terra. Vel simpliciter: deus regnabit perpetuò, & regni eius non erit finis.

Deus tuus Sion in generationem, & generationem. Subintellige verbum, erit, aut verbum, regnabit. dictum est autem in præcedenti psalmo, regnum tuum regnum omnium
lect

seculorum, & dominium tuum in omni generatione, & generatione. Per generationem igitur & generationem, morientium, & resurgentium generationem intellige. Sion vero, fidelium Ecclesia dicitur, vt in 96. psalmo declaratum est, ibi: & exaltauerunt filie Iudææ.

Alleluia.

Laudatorius est etiam hic psalmus, & similiter omnes sequentes.

PSALMVS CXLVI.

Audate dominum, quoniam bonum est, & psalmus. Bonum est, inquit, laus, seu diuina laudatio. Symmachus vero transtulit, alleluia, quia bonum est canticum.

ὄρι ἀγαθὸν
καρπὸς.

Deo nostro iucunda sit laudatio. Iucunda, ac suauiis reputetur nostra laudatio, atque ab eo benigne suscipiatur: hoc autem fit, quando, qui deum laudat, vitam viuit virtute præditam. Videtur etiam hic psalmus spectare ad reditum ex Babylone, quod manifestum fit ex sequentibus.

Aedificans Hierusalem dominus. Subaudi verbum, est. Pertinere autem videntur hæc verba ad illam sententiam, quam alibi tradidit, dicens: nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam.

Dispersiones Israelis congregabit. Prophetia hæc est de Iudæis, qui in captiuitate relictæ fuerant. Neque enim vnâ omnes reuersi sunt.

Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. Hoc etiam Apostolus Paulus dixit, asserens, quod deus humiles consolatur. Animarum enim medicus cum sit, consolandi officium suscepit, vt eos refrigeraret, qui præ summis tribulationibus & calamitatibus, corde contriti sunt. Quod si huiuscemodi afflictos homines consolaturus est, multo etiã magis eos consolabitur, quæ vera humilitatis virtute humiliati sunt. Harum autem contritionum vincula quibus afflictæ homines alligantur, præ quædam curationes, atq; admonitiones sunt quæ partim in bonis operibus, partim vero in sanis sermonibus consistunt. Hæc igitur de diuina benignitate dicta sunt. Quæ sequuntur, illius potentiam prædicant, & nobis omnibus fiduciam atq; animum apud eum præstant.

Qui numerat multitudines stellarum. Qui illarum numerum apprime nouit. Quidam uero numerare dictum putant, pro cognoscere, ut sit sensus. Quod stellarum etiam multitudinem deus nouit, & quomodo se habeant, loco ordine, forma, & magnitudine: & denique quod habitudinem, quam inter se habent, cognoscit, & causam.

Et omnibus eis nomina uocat. Qui nomina determinat, quibus ea appellet: quod sane maius est, quam dinumerare. De monstrare igitur illud videtur propheta, quod qui sanat contritos, alligabit etiam eorum contritiones, qui in captiuitate conterebantur: & quod ille qui innumerabilem stellarum multitudinem adeo cognoscit, ut unamquamque proprio nomine appellet, quod sane summæ cognitionis ac scientiæ indicium est, quod ille, inquam, omnino etiam eos omnes nouit, qui dispersi sunt, aut in diuersis captiui regionibus. Et quod ueluti omnium misericors eorum etiam miserebitur: & quod tamquam omnipotens, eosdem facillime poterit congregare.

Magnus dominus noster, & magna potentia eius. Quia rem grandem propheta superius dixit: quod scilicet tot Iudæorum multitudines ubique gentium dispersas deus esset congregaturus, deinceps de diuina pertractat potentia, confidere omnes iubens, & absque ulla dubitatione in eum credere.

Et sapientia eius non est numerus. Noli querere quonam modo, aut qua ratione illud facturus sit. Nam quemadmodum diuinæ magnitudinis nullus est finis, ita etiam eius sapientiæ nullus est numerus. Noli igitur de eo aliquid dubitare, cuius magnitudinem ac sapientiam infinitam esse didiceris.

Suscipiens mites dominus. Fouens, ac recreans, patrisque seu curatoris instar, eos fouens.

Humilians autem peccatores usque ad terram. Destruens eos funditus, & ad solum uehementer eos allidens. Hoc enim significant ea uerba, usque ad terram. Per mites autem, humiles corde homines intelligit. per peccatores uero, superbos: iuxta illud, Dominus resistit superbis, humilibus autem dat gratiam.

Precinute domino in confessione. Precinute ei canticum aliquod in gratiarum actionem: uel canite ei, per gratiarum actiones.

Psallite deo nostro in cithara, qui operit caelum in nubibus, &

pra

preparat terræ pluuia: qui producit in montibus herbam, & olera ^{Хорошо и} ^{Холо.} seruituti hominum: qui dat pecoribus alimentum eorum. Tegit quidem deus caelum nubibus, ut pluat: pluit autem ut herbam producat, atque olera: olera uero atque herbam producit, ut mitia simul, atque immitia alat pecora, quae herbis uescuntur. Dictum est autem in psalmo 103. Irrigans montes de caenaculis tuis. quod si montes irrigat deus, multo magis fructiferam terram irrigabit: & si irrationalium curam ac prouidentiam habet, multo magis rationalium habebit, propter quos irrationalia ipsa ab eo creata sunt. Quae sequuntur in eodem similiter habentur psalmo, ibi: producens foenum pecoribus.

Et pullis coruorum inuocantibus eum. In eodem etiam psalmo dixit: omnia ad te expectant, ut des illius cibum in tempore. Sensus est, quod coruorum pullos qui parentum crudelitate ab eis derelicti (oderunt enim corui proprios foetus) clamant uehementer, & superne oscitant & cibum querunt, quod hos, inquam, coruorum pullos deus admirandum in modum alit: ad supremam scilicet benignitatis, & summæ prouidentiae suae demonstrationem. Auram etenim quandam deus in eorum ora demittit, per quam nutrimentum nescio quod ex aere congregatur, quo ad grandiorē usque aetatem nutriuntur. Inuocant autem Christum, non quod intelligant quid agant, sed quia inuocare uidentur, & quia illorum clamor obsecrationem quandam ac preces imitatur. Hac igitur de causa nunc coruorum specialiter meminit. iuxta Anagogen coruorum pulli fideles populi sunt ex gentibus congregati, ueluti qui immundi erant, & foedatas peccati caligine olim animas habebant: quibus deus spiritualem cibum praebet, & non pereuntem. Dicunt etiam aliqui, quod cum ille, qui summæ bonitatis est fons, iustam Heliae prophetæ in Iudæos indignationem mollire cuperet, famem induxit, ut satietatis fructus castigaret: & illum praeparauit nutrire à coruo, à uoluce dico, proprii foetus inimica, quae parit quidem pullos, sed eos non nutrit, (nutriuntur enim minutissimis quibusdam animalibus, quae illorum nidos circunvolant) ac huiusmodi facto, uisus est consiliū Heliae praebere, ne nimia in Iudæos indignatione ueretur, ne se inhumanum magis ostenderet, quam in eum uel illa auis fuerit, quae tanto odio proprios per-

sequitur filios. Quia vero Iudæi, qui ex Babylonica reuerſi fuerant captiuitate debiles erant, ac sine armis, omnibúſque aliis rebus denudati, timens Propheta ne idcirco animo perturbarentur, hanc eorum in ſequentibus timoris ſuſpitionem ſanat, dicens.

Θεός ἐστιν ὁ θεός Non in fortitudine equi uolet, neque in tibiis uiri complacet. *κα.* Per uoluntatem & complacentiam, ipſum dei beneplacitum intelligit: & rursus, per fortitudinē, & per tibiis, ipſas vires. Nam quemadmodum in brachiis vires manuum potiſſimum conſiſtunt, ita in tibiis vires pedum. Non in equi aut equi potentia, inquit, delectabitur: ſed in quibus nam delectetur, audi.

Ἐδόξουν. Delectatur dominus in timentibus eum, & in iis, qui ſperant in miſericordia eius. Reſtat igitur, ut parto huiuſmodi timore ac ſpe, amplius non perturbemini.

Alleluia.

Laudatorius eſt etiam hic psalmus & gratiarum actiones continet pro bonis Hieruſalem. PSAL. CXLVII.

Lauda Hieruſalem dominum, lauda deum tuum Sion. Per Hieruſalem quidem, conditam ipſam ciuitatem intelligit: per Sion uero, montem, in quo erat ædificata.

ἐν ἰσχυροῖς Quia fortificauit uectes portarum tuarum. *μύχλοι.* Lauda, inquit, deum, & gratias ei age, quia portarum tuarum uectes a deo ualidos eſſe effecit, ut ab hoſtibus frangi nequeant. Deinde alia perſequitur beneficia.

Benedixit filiis tuis in te. Tribuens tibi eos, & multos, & fortes, & ſapientes, & diuites, & quod ceteris longe maius eſt, hi filij in te vnà omnes ſunt. Nam quod dixit in te, idem ſibi uult, ac ſi dixiſſet eos tibi tribuit vnà ac pariter in te habitantes. Ecce enim, inquit, quid bonum, aut quid iucundum, quàm habitare fratres in vnum.

Qui poſuit fines tuos pacem. Ab omnibus finibus tuis bellū remouit. Vnde regionis tuę terminos effecit pacificos. Vel qui poſuit pacem in finibus tuis.

ἐμπλήρωσεν. Et adipe frumenti replet te. Non frumento ſimpliciter, ſed frumenti

frumenti adipe. Ipſam autem ſiliginē intelligit, quæ pinguiſſima, ac puriſſima eſt farina pars. Nec dare eum ſimpliciter dixit, ſed replere: quo ſermone abundantiam pariter, ac largitatem fructuum denotauit.

Qui emittit eloquium ſuum terra. Sicuti ei mos eſt, à priuatis ad communia ſermonem transfert. Et rursus à cõmunibus ad priuata. cū enim de particularibus dixerit beneficiis, quæ in ipſam ſunt collata Hieruſalem, nunc in uerſum de diuina loquitur prouidentia, per eloquiū, mandatū dei intelligēs, de ferendis ac producēdis fructibus.

Velociter curret ſermo eius. Mittente deo eloquium ſuum, id eſt, iubēte aliq̄d ſermone, ſeu uerbo ſuo, huiuſcemodi ſermo uelociter curret, hoc eſt, cito & quamprimū perficietur. Iuxta anagogē uero: Hieruſalem & Sion Eccleſia eſſe dicitur fidelium, ut alibi diximus. Portæ uero illius, Bauiſma & Fides. Per earum etiam uectes, ſanctā intelligimus crucem. Benedixit autē deus filiis eius Eccleſiæ, hoc eſt, Apoſtoliſ Christus. Extollens enim, inquit, manus ſuas, benedixit eis: & per eos omnibus ſimiliter benedixit, qui Apoſtolicæ fidei ſucceſſores fuerunt. Poſuit etiam eius Eccleſiæ fines, pacem: quia dum perſecutorum pugnas conſtanter ſultinet, uincendo poſtmodum, pacem adipiſcitur. Per frumenti uero adipem, ſpiritualis cibi puritatem ac munditiam intellige, & per eloquium quod terræ emiſſum eſt, prædicationem fidei, atque Euangelium, quod celeriter curſurum eſſe prædicit Propheta. Sed ne quis huiuſmodi prophetiam impoſſibile putaret, fidem ſermoni facit, ſequentibus miraculis, ac ſi diceret: nunquid is, qui tam de facili omnia hæc potuit perficere, imbecillis aut inſirmus in illis exiſtimabitur?

Qui dat niuem ſuam ſicut lanam. Adeo copioſam ac denſam ut breui tempore uniuerſa ab ea contegatur terra, non ſecus atque à candida quadam lana.

Nebulam ſicut cinerem ſpargit. Multam hanc quoque & ſimiliter denſam.

Mittit glaciem ſuam ſicut buccellas. Deſertur etiam huiuſmodi glacialis nix, partibus quibusdam buccellarum fruſtis perſimilis. Quidam uero per glaciem, maiorem grandinē intellexerunt.

Ante faciem frigoris eius quis sustinebit? Hoc quoque admirabile est, & magnam dei potentiam demonstrat: quo modo scilicet tam repente magnum adeò frigus fiat.

Emitte verbum suum, & liquefaciet ea. Est & hoc aliud admirandum, quòd eius mandato niues & glacies statim liquecant.

Flabit spiritus eius, & fluent aquæ. Per spiritum, ventū intelligit: Austrum nimirum, aut notum. Toto autē hoc sermone Propheta, illud nobis manifestum facere intendit, quòd hæc omnia, quæ superius cōmemorauit, nō fortuito, aut casu fiant, nec sponte sua, sed quod diuinis obtemperant mandatis: atque ideo de facili cōmutantur, nunc quidem ex aqua in niuem, aut glaciē, nunc vero ex his in aquam: item modo à calore ad frigus, modo ad calorē à frigore. Quo circa non difficile est, vt credamus breui futurā esse etiam tentationū ac calamitatū dissolutionem & finem, ac demū ex ardentissimo bello maximā pacē: similiter & calamitates, atq; afflictiones cito esse in gaudium conuertendas. Significare etiam videntur superiora nescio quid profundius: & quòd quemadmodum hybernū tempus, tametsi ipsum per sese molestissimum sit, terræ tamen vtilissimum est, sic & præsentis seculi tentationes valde profunt, tametsi multas secum afferant molestias: & dum diuina dispensatione commutantur partim castigant, & partim adferunt solamen. Vtrumque tamen ex re nostra, atque ad humanum cōmodum. Deinde à communibus rursus ad particularia sermonem conuertit, vt superius declaratum est.

Qui annunciat eloquium suum Iacob. In psalmi principio de sensibilibus beneficiis, & corpori vtilibus tractauit, vnde de ciuitatis tutela, de prolis fecunditate, de pace, de abundantia: nūc autē de sublimioribus bonis pertractat, & animam ipsam ornantibus: per hæc scilicet atq; illa populum excitans ad laudem atque dilectionē dei, qui huiusmodi eis beneficia cōtulit. Qui annunciat, inquit, mandatū suum Israelitico populo, illudq; eos docet, ac notū eis facit. Notas enim, inquit, fecit vias suas Moyse, filiis Israel volūtales suas, quod magis etiā declarans, addidit.

δικαιώματα

Iustificaciones & iudicia sua Israel. Quod superius eloquiū dixit

dixit, hoc nunc iustificaciones appellat & iudicia.

Non fecit sic omni nationi. Nulli nationi sic fecit.

Et iudicia sua non manifestauit eis. Tāta ac talia beneficia alicui nationi non contulit. Quippe qui mandata, aut voluntates suas gentibus non manifestauit, sed Iudeis tantum. Aliis enim gentibus naturæ tantum legem præstitit, quæ à conscientia nascitur, iuxta quam eos etiam iudicat, & punit, populo vero Israel vnā cum naturali lege scriptam tradidit, quæ diuina iudicia declarabat: atque ideo ipsi magis punientur. Multa siquidem dei misericordia, maioris condemnationis causa negligentia ac contemptori efficitur.

Alleluia.

Consueuerunt sancti viri ob summā animi gratitudinē, quando gratias deo acturi sunt multos laudationis participes aduocare, rogareque, vt pulchrum atque honestum huiusmodi laudationis officium secum adsumant: quemadmodum & tres illi sancti pueri fecerunt, cum essent in camino, vniuersam creaturam pro collatis in se beneficiis aduocantes, vt deo benediceret. Hoc in presentia facit etiam Propheta noster, vtrumque mundum complexus superiorem scilicet atque inferiorem, intellectualem & materialem, atque, vt ita dicam, sensibilem. Nam veluti per se soli ad benedictionem & laudem diuinam idonei non sunt, omnia sermone suo circumueunt elementa, omnesque ad creatoris gloriam creaturas aduocant. Possimus etiam dicere quòd Propheta hoc sermone aliud quoddam profundius voluit significare: docere nimirum, quòd creaturarum omnium vnus sit atque idem creator: & eos reprimere, qui duos esse opifces dicebant, alterum nimirum intellectualis, alterum vero materialis creatura. Etenim ne ex operum diuersitate varios quis opinaretur esse creatores, vnus ex vtroque hoc creaturarum genere, chorū statuit, atque vnā complicat laudationem, vni atque soli deo.

PSALMVS CXLVIII.

Laudate dominum de cælis, laudate eum in excelsis. Ex cælis quidem, hoc est, ex primo, atque ex secundo cælo, ad diuinam laudem angelos vocat, & stellas, & omnia quæ in cælis sunt: & deinde paulopost, ex terra dracones aduocat, atque alia, vt in sequentibus: & demum in hominibus sermonem perficit.

Bb 2

puto autem idem voluisse eū significare, quādo ait: laudate dominum de cœlis: quod significauit, quando dixit: laudate eum in excelsis. Deinde connumerat quōsnam de cœlis, aut quōsnam ex excelsis partibus aduocet.

Laudate eum omnes angeli eius, laudate eū omnes virtutes eius. Cumque de angelorū ordine dixerit, collectim addidit de cæteris omnibus ordinibus, virtutes seu potētias eos appellās. Vel per angelos, & per virtutes, vniuersos illorū ordines significauit: alterum quidem, quia diuina annūciant mādata (angelus siquidem nuncius interpretatur) alterum vero, quia iussa sibi à deo possunt perficere. Potentes enim, inquit, viribus vt faciant verbum eius.

et vñ quāt.

Laudate eum sol & luna, laudate eum stella & lux. Hæc secundi sunt cœli, hoc est, firmamenti. Per solem igitur lunamque, & stellas, ipsa organa intelliges, quæ lucē suscipiunt: per lucem vero, eam lucem, quæ organa illa illuminat, atque in ea diuisa est. Vel per solem lunam & stellas, creaturas eas intelligit, quæ quarta die à deo cōdita sunt, per lucē vero immensam illam lucē, quæ prima creationis die à deo facta est. Verū si quæris, quomodo hæc, aut reliqua huiusmodi elementa, deū laudatura sint, cū voce careant, cum mentē aut animum non habeant, dic, quòd tres modi sunt, quibus laudari ac glorificari deus potest: per vocē nimirū quemadmodū Moyses fecit, simul cum sorore Maria laudans, & dicens: cantemus domino. Glorioso enim glorificatus est. Itē per aspectū, seu præsentia, iuxta illud: Cœli enarrāt gloriam dei: de quo diximus in psalmo decimo octauo. Tertio per vitā & cōuersationē nostram, iuxta quod dictū est: vt videant bona opera vestra, & glorificent patrē vestrum, qui in cœlis est. Laudāt igitur deum ipsa etiā inanimata, atq; irrationalia, sua nimirū magnitudine, pulchritudine, situ, vtilitate, ministerio, perseverantia, atque aliis similibus modis: & spectatorem in admirationem, atque ad laudē factoris mouent: vnde spectatoris lingua ad dei laudē vtūtur. Omnia em̄ vt inquit Gregorius Theologus, deū laudant, inenarrabilibusque & mutis etiam, vt ita dicam, vocibus deū glorificant. Pro his omnibus etenim, inquit, gratiæ à me aguntur deo: atque hoc pacto illorum laus, qua deū laudant,

me

mea efficitur, dum ab illis ego laudandi occasionem accipio.

Laudate eum cœli cœlorū, & aqua quæ super cœlos sunt, laudēt nomen domini. Iam sepe diximus Hebraicū esse idioma, vt quæ singulari sermone efferenda essent, dicantur plurali: Cœlos enim cœlorum dixit, pro cœlum cœli: primum nimirum cœlum, de quo alibi dictum est: cœlū cœli domino: vnde & verba illa: laudate & laudēt, pluralia sunt pro singularibus. Per aquam vero quā supra cœlos esse dicit, eam intellige, quæ est supra firmamētum. Quomodo vero primum cœlum cum nō videatur, laudare deū possit, diximus in psalmo 18. ibi: cœli enarrāt gloriā dei. Quòd si ipsum inuisibile cœlum, deum laudat, multo magis ab eo laudari par est, quod dicitur visibile.

Quoniam ipse dixit & facta sunt. Hoc sermone propheta duo hæc nobis demonstrare voluit quod & creauit deus ea, quæ antea non erant, & quod multa cum facilitate id fecit, dū dixisse rārum eū dixit, & facta esse, ac si dixisset: quemadmodum tibi facile est aliquid dicere, ita & deo facile est ea creare, quæ non sunt: quinimmo & multo facilius id potest. Neque enim possibile est diuinæ facilitatis magnitudinem demonstrare.

Ipsè mandauit & creata sunt. Eandē more suo Propheeta repetit sententiam. Scriptum est autem in libro Genesios: & dixit deus, fiat lux, & facta est: & reliqua simili ratione ac modo.

Statuit in seculum, & in seculum seculi. Stabiliuit ea ordine nimirū, operatione, atque vtilitate, vt immobilia essent, ac seculum & naturæ terminos non transgrederebantur.

Præcepum posuit, & nō præteribunt. Hæc verba etiam facilitatem demonstrant, qua huiuscemodi elementa, atq; creaturæ, in esse à deo producta sunt, & qua deinceps cōseruantur, & perseverant. Posuit enim, inquit, eis mandatū de terminis eorum, quod nunquam præteribunt, non secus atque serui, qui transgredi non audent dominorum præcepta. Omnia enim, inquit alibi, seruiunt tibi.

Laudate dominū de terra dracones, & omnes abyssi. Per dracones hoc in loco, ipsa cete intelligit, quemadmodū & alibi, quando ait: Draco iste, quem formasti eis. Per abyssos

vero, ipsa significat maria. Quoties enim, inquit, videris cete magnitudinē, & corporis illius compactionem, quā apud beatū Iob scriptura plenius atq; apertius describit, quomodo non admirabundus, tātorum animantiū creatorem laudabis? qui in nauigabiles maris sinus ac regiones, p̄ illorū habitatione eis tradidit, nec ea finit statutos p̄tergredi terminos, nec ad terram, aut ad nauigabiles maris partes excurrere? ne naues scilicet aut alia piscium genera, ab illis vastarentur. Verum neq; hoc tantū admiratione dignū est, sed & ipsum mare non mediocrem admirationis diuinæ potentiaē occasionem p̄bet: quomodo scilicet cum tātam aquarum copiam habeat, & vētorum vi impellatur, atq; horribiliter ebulliat, & furore penē quodam feratur, proprios tamen terminos non transgreditur, neq; audet vicinam terram demergere, sed domini mandatum obseruat: & quanquam instabilē, ac nullo ordine constantem naturam habeat, ordinem tamen suum perpetuo conseruat. Hæc si animo reuolueris, diuinam sapientiam, potentiam, atq; administrationem vere admiraberis, & maximam laudum occasionem assumes, quas in honorem dei complices atque contexas.

Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellæ, facientia verbum eius. Ministrantia scilicet atq; inferuentia ad hominum utilitatem, propter diuinum mandatum: nō quod fortuito, aut casu id faciant, aut sp̄ote sua. Per ignem vero, hoc in loco, ipsum fulgur intelligit.

Montes & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri, Fera & vniuersa pecora, reptilia, et volucres alate. Quoniā ea omnia, quæ iucunda atq; vtilia sunt, manifestam, atq; apertā suam administrationem & diuinam laudem ostendūt, in tristioribus ac seuerioribus immoratur, dicens: Ignis, grando, &c. Quibus etiam ea adiungit, quæ minus vtilia videri poterāt, dicens: Montes, & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri: quibus insuper ea addit, quæ noxia existimātur, dicens, Fera & reptilia: ex omni nimirū parte diuinam plenæ prouidentiam demonstrās, ac docens, quod etiam hæc omnia admiranda, atque vtilia sunt, & rationem habēt, quare à deo in esse adducta sint: tametsi id à nobis fortasse nō percipiatur, vel difficile percipiatur.

Fulgur

Fulgur etenim pluuiæ signū est, & sæpenumero etiā ventorū. Grādo autē nix & glacies ad terræ cultū vtilia sunt. Spiritus vero procellæ aliquando quidē nubes dissoluit, aliquādo vero etiā adducit: vtrunq; tamen ad nostrū cōmodum, tametsi ob ignorantiaē nostrā nobis plerunque secus videatur. Cedri quoque per quas veluti maiores arbores, omnes aliæ infructuosæ cōprehēse sunt, ad domorū edificatiōē, & nauium constructionē cōmodissimæ sunt & necessariæ: nihilque omnino superfluū est, aut foruito factū. Leones p̄terea, pardi, elephanti, vnicornes, rhinocerotes, atq; alia huiusmodi: & reptilia, qualia sunt dracones, serpētes, scorpiones & reliqua, nō mediocrē vtilitatē ad humanā vitā adferūt. Timorē em̄ nobis de⁹ per ea p̄stat, & moderatiores fieri p̄parat, ac magis sollicitos & primi parētis delictū in memoriā reuocat: propter q̄ vniuersa hæc immitia animalia seruitutē illā à se excussērunt, quam in ea habuit Adā. Tradita enim à deo fuerāt in seruitutē & subiectionē: atq; ideo appellationes & nomina ab eo etiam susceperant. Taceo innumerabiles vtilitates quas in medicinis p̄stāt, & pharmacis. Si igitur ea quæ tristiora sunt aut molestiora, quæq; inutilia videntur esse, ac noxia, adeo vtilia sunt, vt per ea laus & gloria deo cani debeat, quid dicendum erit de iis, quæ huiusmodi non sunt, sed delectabilia sunt pariter atque vtilia?

Reges terra & omnes populi, principes & omnes iudices terra. Rursum hoc in loco aliud pertractat diuinæ prouidentiaē genus, de principum. s. ac regū constitutione. Est etenim diuinæ sapientiaē opus, vniuersum orbē in principes atq; in subditos distinxisse. Reges autē & principes & iudices appellat, eo quod dominātur, regūt & iudicant. Laudare enim, inq̄t, dominū vos quidē, quia p̄positi & p̄fecti estis: populi vero quia studio atq; curæ & sollicitudini superiorum à deo donati sunt. Vnā autem omnes id facite, quoniā ex hac ordinū varietate, ordinē quendam deus in humano genere constituit. verū quod principes imperēt & dominētur, diuinū quidē opus est, hoc est, à deo datum: quod vero male imperent, hoc ad ipsorum principū pertinet peruersitatē. Simili modo quod prauī homines ad imperiū assumātur, maligni ac prauī ipsi homines in-

causa sunt. Dicens autem omnes populos, non viros tantum, sed mulieres etiam comprehendit, & omnem denique generationem, atque omnem ætatem.

Adulescentes & virgines, seniores cū junioribus, laudent nomē domini. Adulescentes & puellæ id faciant, vt affuefcāt laudare deum. Senes vero deum laudent quod in huiusmodi ætatem peruenerint. iuniores quoque & adulescentes dixit, vt ex opposito, distingueret eos à senibus.

Quoniam exaltatum est nomen eius solius. Magnificatū est ob magna & grandia illius opera.

Confessio eius in terra & in cælo, & exaltabit cornu populi sui. Gratiarum actio & glorificatio, quæ deo fit, in terra quidem ab hominibus, in cælo vero ab angelis

Hymnus omnibus sanctis eius. Iis qui ei sanctificati & dicti sunt. Hos etenim præcipue decet laudare deum, veluti qui præ cæteris illius magnalia ac beneficia nouerūt. Dictum est etiam in psalmo 32. rectos decet laudatio: vbi videtur de expositionem.

Filiis Israel populo appropinquat: sibi. Hoc est, populo suo qui affectu ac dispositione sua in deum, ei semper appropinquat: per fidem videlicet, per cultum, & per familiaritatem virtutum: vel quia hymnus erit sanctis eis, & glorificabuntur veluti sancti dei, & tanquam populus ei, appropinquans. atque ideo oportet tales fieri, vt propterea gloriam consequantur.

Alleluia.

Cantate domino canticum novum. Verba hæc sæpe alibi exposita sunt, præcipue in psalmo 32. & iuxta historiarum sensum, ad Hebræorum populum pertinent: iuxta anagogen vero, ad fideles, quemadmodum Gregorius theologus tradit in sermone de Encænii. Illi autem novum domino canticum canunt, qui noua in Christo effecti sunt creatura, & per nouum testamentum, nouum hominem induerunt.

Laus eius in ecclesia sanctorum. In præcedenti etiam psalmo dixit: omnibus sanctis eius.

Letetur Israel in eo qui fecit eum. Nou⁹ Israel canens in deo lætetur, quia eum fecit, & quia fecit eum esse populum suum:

suum: atque ideo addidit.

Et filij Sion exultent in rege suo. Filij dico nouæ Sion: vel ipse etiam Israeliticus populus canens deo lætetur, & lætus gratias agat, & quod creatus sit, & quod vt proprius ac peculiaris populus à deo vendicatus sit. Eis enim tanquam suis ac familiaribus olim deus imperabat: quod priuatum quoddam aliud est beneficij genus.

Laudent nomen eius in choro. In consonantia & concentu vocum, vt cantus communicatio, dilectionis pariter communicationem adferat atque animorum consensum.

In tympano & psalterio psallat ei. Antiquo quidē populo iustum erat, vt huiusmodi instrumentis deo canerent, quemadmodum & illud mandatum fuerat, vt certis deo animalibus sacrificarent: atque hoc ob illius populi infirmitatem, atq; amorem erga voluptates: à quibus non ita de facili poterant separari: nouus autem populus tūc se psallere putat in tympano, qñ corporis voluptates mortificat. Tympanum etenim corpus quoddam mortuum est, & tunc etiā psallit in psalterio, quando supernè à deo, vt ita dicam, insonatur. Psalteriū enim, vt alibi diximus, supernè habet vocum & sonorum causas. vel per tympanum bonas operationes. per psalterium vero contemplationem intellige, ita vt prophetam admonere intelligamus fideles, quod affectibus propriis mortificatis: & adæpta à deo supernè illa gratia: qua hominem quodāmodo insonari diximus deo psallant: per bonas scilicet actiones, & per contemplationem. Quid significet etiam psalterium iuxta anagogicum sensum diximus in psalmo 32. ibi in psalterio decachordo psallite ei.

Quia beneplacitum est domino in populo suo. Hoc est quia delectatur, vel quia bona vult dominus populo suo, iuxta illud: gloria in excelsis deo, & in terra pax, in hominibus bona voluntas. vtrobique enim in Græca lectione eadem habetur dictio, tamen latine non eodem modo vtrobique recte reddi possit. Nam quod hic in Græco habetur *ἰδοὺ αὐτῶν*, ibi habetur *ἰδοὺ αὐτῶν*.

Et exaltabit mansuetos in salute. Glorificet eum eos simul & saluet. in psalmo etiam 46. legimus: suscipiens mites dominus.

καυχῶσθαι

Gloriabuntur sancti in gloria. Primo oīa vsque ad psalmi finem iuxta historiam interpretabimur, deinde anagogicum pertractabimus sensum. Iuxta igitur illum sensum qui magis esse videtur prae manibus, hoc est, iuxta historiam, Hebræorum victoriam prædicit, quā finitimas superarunt gentes, quæ templi & ciuitatis instaurationem impediabant. Tunc etenim, inquit, futurum esse, vt Israelitæ, (quos ideo sanctos appellat, quia deo sanctificati ac dedicati fuerant,) gloriabundi exultent propter victoriæ gloriam, à deo, hoc est, à diuino auxilio eis præstitam.

ἐγαλλιάσονται.

Exultabūt in cubilibus suis. Non tñ securi dormiēt absque villo timore, sed iucundē etiā & cum delectatione in cubilibus suis quiescēt, veluti ab hostiū periculis liberati.

αἱ ὑψώσεις.

Exaltationes dei in gutture eorū, & gladij ancipites ī manib⁹ eorū. Sensus est, quā aduersus inimicos, laudātes deū pugnabāt. Laudationes dei, inquit, erūt in ore eorū, atq; gladij pariter in eorū manibus, quibus cōciderent inimicos.

τῆ ποιῆσαι ἐλεγμούς.

Vt faceret vindictam in nationibus, redargutiones in populis. Vt deus scilicet hanc vindictam in gentibus faceret, quæ iniuriam Israelitico populo intulerant: similiter vt redargutiones faceret in populo suo, redarguto eo nimirum atq; cōuicto, quā ob propria scelera & non ob dei sui imbecillitatē eo vsq; ab hostibus victus atq; oppressus fuisset, cum alioqui solo dei nutu maximæ atque admirandæ mutationes fieri possint. Illud tamen animaduertendum est, quod plurali numero hic vtitur propheta pro singulari, dicens: redargutiones in populis, pro in populo.

Vt alligaret reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis. Vt non solum hostes ipsos repelleret, sed etiam eorum reges, atque vt nobilissimos quosque eorum, captiuos faceret.

Vt faceret in eis iudicium conscriptum. Vt in gentibus, inquit, atque in populo suo deus iudicium faceret, quod in libris conscriptum esset: cuius iudicij in omni seculo memoria existeret, vel conscriptum in vita atque in memoria hominum indelebile, & veluti in marmorea quadam columna insculptum. Per iudicium autem iustam inimicorum destructionem intellige.

Gloria hæc est omnibus sanctis eius. Sed quæ nam hæc est glo-

gloria? quod. s. dei ope, tam admirandè hostes superaerunt. Hæc igitur iuxta historię sensum dicta sunt. Iuxta anagogen vero: exultabūt sancti in futura gloria. Nō em̄ condignæ sunt, vt inquit Apostolus, passionēs huius t̄pis, ad futurā gloriā, quæ reuelabitur in nobis. Gloria autē est Christi crux, iuxta illud: mihi autē absit gloriari, nisi ī cruce dñi Iesu. Laudat etiā propheta mites ac sanctos viros, ad māfuerudinē nimirum nos atque ad sanctitatem exhortans: quos iubilare dicit in cubilibus suis, hoc est, in æternis indissolubilibusque tabernaculis, quæ eis parata sunt. Per exaltationes vero dei, dignas deo voces intellige, quibus illius laudes decātari solēt, quæ magnitudinē, potētiam, ac bonitatē diuinā extollunt. Per ancipitem etiam gladiū, hoc est, valde cędentē ac refecantē, ipsam crucem intellige, quæ instructas dæmonū acies dissoluit, & refecat: vel quia græca dictio *διερωσι* deducta à græco verbo *ρωσι* quod significat consolido: aliā potest apud latinos lectionē reddere, ita vt textus sit: & gladij vtrinq; consolidati in manibus eorū: per gladiū vtrinq; consolidatū, eorum conuersationē intellige. Opere nimirum & sermone, seu actione & cōtemplatione consolidatā. Est autem sermo de apostolis, atque eorū successoribus. Vt faceret vindictā in gentibus: dum scilicet de dæmonum eos eripit tyrannide. Et redargutiones in populis Iudæorum. s. dum eos veluti legis trāsgressores deo aduersarios redarguit, & cæcos ad lumē veritatis. Vt alligaret reges gētiū, & nobiles eorū in validissimis nimirū fidei, timoris, & dilectionis dei vinculis. Quod si reges alligauerint, multo etiā magis eos alligabit, qui regibus inferiores sunt, vel p̄ reges & nobiles dæmones intelligit, qui tunc super eos regnabant, & nobiles ab illis reputabantur: & quorū dæmonū manus Christus inefficaciæ atq; imbecillitatis vinculis colligauit, infirmos prorsus eos reddens. Vt faceret etiam in eis gentibus conscriptum iudicium, hoc est, statuta & leges scriptas, de vita ac cōuersatione illa humana, quæ deo magis grata est. Gloria vero hæc est oībus sanctis, vniuersaliter hæc omnia facientibus. Et si quæras quæ nā hæc sit gloria, atque in quo consistat, dic: quā gloria est, omnia huiuscemodi virtutis opera adimpleuisse.

Conclufit beatus David psalmodi librum in diuinis laudibus, atque in gratiarum actione, docens nos, vt per vniuersam vitam gratias deo pro omnibus, ad ipsum vsque mortis finem agamus.

P S A L M V S C L.

Laudate dominum in sanctis eius. Hoc est: propter eius sanctos, quod scilicet huiuscemodi conuersionem virtute pręditam deus in hanc vitam introduxit, quę angelos ex hominibus eos esse effecit.

Laudate eum in firmamento virtutis eius. Hoc est, propter firmamentum quod huiuscemodi factum est à diuina potentia. ipsum autē intelligit secundum cælum, quod videtur, quodque in admirationem eos mouet, qui illius magnitudinē, pulchritudinē, & reliquas illius laudandas partes contemplantur. ordinem etiam considerat traditū à propheta, quia inter mundana, sancti homines prę cæteris creaturis maiori honore digni sunt: post illos verò cælū istud, quod oculis videmus.

ἰσχυροί. Laudate dominum in potentatibus. Propter potentias scilicet, quas tam in commune, quàm priuatim operatur, varia efficiens miracula: vel propter potentias, quas diuinę creaturę ex solo suo denotant aspectu, illum magna atque omnia prorsus posse prædicantes.

Laudate eum secundum multitudinē magnitudinis eius. Hoc est, propter immensam eius magnitudinem. dictū est enim in psalmo 144. quod magnitudinis eius non est finis.

ἰσχυροί. Laudate eum in sono tubę, laudate eum in psalterio, & cithara, laudate eum in tympano, & choro, laudate eum in chordis, & organo, laudate eum in cymbalis bene sonoris, laudate eum in cymbalis iubilantiõis. Iudęos quidē iubet propheta, vt omni musices genere, tam voce, quàm organis quibuscumque, deum laudēt. Christianos vero, vt per corporis organa, hoc est, per varia illi membra id faciant: oculis nimirum, ore, auribus, manibusque, & pedibus. nā si oculi turpia atque inhonesta non spectēt, sed decetia atque vtilia: & aures prauos sermones non suscipiant, sed honestos animarumque vtilis, & os noxia non loquat, sed spiritualia: manusque avaritię plenę non sint furore, hoc est, si à cæde abstinuerint atque à rapinis, & ad bonum opus

opus aliquod proprias actiones extenderint: si pedes demum in vitia non percurrerint, sed in viam rectam: tunc perfecto omnibus organis deum laudamus, melodiamque omni harmonia temperatam ei offerimus. singulis autē omnibus instrumentis à propheta hic connumeratis, Iudęi olim deo canebant: quemadmodum in procemio operis tradidimus. per chorum autem hoc in loco, canticum intelligit, quod in chorea decantatum sit. etenim hoc alterum quoddam melodię genus, quod absque musicis instrumentis conficitur: quemadmodum & alterum musices genus est, quod per chordas disponebatur particulari quodam modo, & diuersum ab iis omnibus, quę supra commemorauit. Per organum etiam illud specificè intellexit, quod nos priuato nomine organum appellamus: tamen hæc dictio ad alia omnia possit pertinere instrumenta. Cymbali autē duplex genus est, alterum quod bene sonorum dicitur, quod magis est suaue, & canticis præcipue accommodatur, alterum vero quod grauioris atque asperioris est soni, quo in bellicis vociferationibus vti solent. non ignoro etiã quod hæc omnia à quibusdam allegorice exponuntur, verum huiuscemodi expositionem hoc in loco & persępe alibi afferre omisi, quod hi sensus facile destruuntur, & quia multis grati non sunt.

Omnis spiratio laudet dominum. Collectiuo sermone propheta omne hominum genus, omnem ætatē, ad diuinas laudes, atque ad gratiarum actiones aduocat, per spirationem animam ipsam intelligens, per quam etiã, vniuersam significare voluit creaturam, veluti à parte totum. in præsentem igitur vitam fideles conuocat, in resurrectione vero ipsos etiã infideles. tunc etenim vnã oēs deum laudabunt, atque omne genu ei flectetur. laudemus igitur & nos deum, & gratias ei semper agamus pro omnibus in omni opere & sermone. hoc etenim necessarium & debitum opus est, quod à nobis semper exigitur: sacrificiumque facillimum est, & angelicum ministerium. hoc semper agentes præsentem vitam sine offensione transigemus, & futuris fruemur bonis, gratia, & misericordia domini nostri Iesu Christi, cum quo patri simul & spiritui sancto, gloria, honor, & adoratio, in secula seculorum. Amen.

Finis cum deo glossarum Psalterij.

CANTICVM MOYSI.

I N E X O D O.

Hoc canticum cecinerunt filij Israel, cum sicco pede rubrū mare pertransissent, & persequentes se Aegyptios simul cum equis & curribus in profundum demersos necari vidissent.

CANTICVM PRIMVM.

Antemus domino, gloriose enim glorificatus est. Postquam scilicet tanta ac talia est admiranda operatus.

Equum & ascensorem proiecit in mare. Quencunque equum & quencunque Aegyptium ascensorem in mare demersit.

Adiutor & protector meus, fuit mihi in salutem: iste deus meus, & glorificabo eum: deus patris mei, et exalabo eum. Hæc per se clara sunt. quomodo autem deum quis exaltet. dictum est in principio psalmi centesimi quadragesimi quarti.

Dominus conterens bella. Hoc est, qui delet, atque extinguit ea.

Dominus nomen ei. Loquens enim deus ad Moysen duplici se nomine appellauit, cum scilicet qui est, & dominum.

Carrus Pharaonis, et potentiam eius proiecit in mare. Demersit enim eos in mari. eadē autem sæpius repetit propheta, atque in eisdem sæpe versatur miraculum hoc pacto diuinum magnificans.

Lechos ascensores tristatas demersit in mari rubro, ponto opperruit eos, descenderunt in profundum, quasi lapis. Tristatas dicit, eo quod tres in eodem curru consistere solebant: & vnus quidem currum agebat, habenasq; moderabatur, reliqui autem duo aduersus hostes decertabāt. est autem Græca dictio tristatas.

Dextera tua domine magnificata est, in fortitudine, dextera manus tua domine percussit inimicos, et multitudine gloria tue

δεδίξαται.

βοηθός, ἢ
σωτήρ.σωτήριον
πολέμου.

τριτάτας.

contriuiſti aduerſarios. Per dexteram dei ſimpliciter, & per dexteram manum dei, diuinam intelligit potentiam. ſimiliter & per multitudinem gloriæ, ſummam dei ſignificat fortitudinem ac vim, per quam glorioſe glorificatus eſt, & magnifice magnificatus.

Miſiſti iram tuam. deuorauit eos quaſi ſtipulam. Coſumpſit & deleuit eos, veluti ignis ſtipulam. per iram vero à deo emiſſam, ſupplicia ac pœnas intelligit à deo illatas, vel ipſum etiam angelum pœnarum miniſtrum.

Et per ſpiritum indignationis tuæ diuiſa eſt aqua. Per ſpiritum indignationis, vel angelum intelligit: qui, vt diximus, hujuſcemodi pœnæ à deo miſſæ miniſter erat: vel ventum ipſum, qui deo inſeruebat. Induxit enim, inquit, dominus mare, in noto inualido per totam noctem, & fecit mare ſiccum, & diuiſa eſt aqua.

Concretæ ſunt aquæ quaſi murus, & concreti ſunt fluctus in medio maris. Et erat, inquit, aqua eis murus à dextris, & murus à ſiniſtris.

Dixit inimicus perſequar, comprehendam, diuidam ſpolia, implebo animam meam, occidam gladio meo, dominabitur manus mea. Inimicus nimirum Aegyptiorum exercitus, vel Pharaon ipſe pœnitentia etenim ducti Aegyptij perſecuti ſunt populum, poſtquam eum dimiſerant.

Miſiſti ſpiritum tuum, operuit eos mare, demerſi ſunt quaſi plumbum in aqua vehementi. Spiritum expone, vt iam ſuperius tradidimus.

Quis ſimilis tibi in diis domine? Nemo ſane. dictum eſt etiam in pſalmo ſeptuageſimoſexto. quis deus magnus ſicut deus noſter?

Quis ſimilis tibi glorificatus in ſanctis. Symmachus vero, glorificatus in ſanctificationibus reddidit. poſſumus etiã intelligere, quod deus magis glorificatur inter angelos, quàm inter homines. illi etenim diuinam potentiam, atque eius vires magis nouerunt, & quod deus ſupra omnium opinionem eſt incomparabilis.

Admirabilis, glorioſe faciens prodigia? Glorioſe, hoc eſt magnifice.

Extendiſti dexteram tuam, abſorbuit eos terra. Illi etenim demerſi

demerſi fuerant, & poſtmodum emiſſi ſunt in terrã, vt Iſraelitę eos viderent, & certiores fierent de miraculo, atq; vt eos ſpoliarent. deinde facta terræ hiatu, ad diuinæ iræ demonſtrationem abſorpti ſunt.

Deduxiſti iuſtitia tua populũ tuũ huic, quem redemiſti. Deduxiſti eum per mare, per nouũ hoc iter. iuſtitia autem tua, ideo dixit, quia ſummę fuit iuſtitie oppreſſum ab Aegyptiis populum liberare, & grauiã patienti incommoda operam ferre, eripereque eum à tyrannide.

Aduocaſti fortitudinem tuã in diuerſorium ſanctũ tuũ. Hæc & quæ ſequuntur vſque ad verſiculum: cadat ſuper illos timor & tremor: prophetias continent, quæ poſtmodũ acciderunt, tamenſi tempus præteritum eſſe videatur: quod pro futuro poſitũ eſt, hoc eſt, pro aduocabis, audient, & ira ſcetur, & ſimili modo alia quæ ſequuntur verba. vel quæ futura ſunt, prophetarum lege, narrat, vt iã facta. aduocaſti autem hoc eſt duxiſti in habitationem ſanctã, electã & tibi deſtinatã. eſt autem ſermo de Hieruſalem.

Audierunt gentes, & irata ſunt. Audient mirabilia & prodigia tua, quæcunque feciſti pro populo aduerſus Aegyptios, & iracentur, hoc eſt, turbabuntur & formidabunt.

Dolores ceperunt habitatores Philiſtim. Dolores, hoc eſt, labores eos comprehendent, ob Iudeorũ videlicet timorẽ.

Tunc ſiſtinauerũt duces Edom et principes Moabitarum. Hoc eſt tumultuati ſunt & perturbati ſunt, quemadmodum alius interpres reddidit.

Cepit eos tremor, et liquefacti ſunt omnes habitatores Chanaã. Cũ notiores nationes certo nomine appellauerit, poſtea in vniuerſũ omnium meminit dicẽs: habitatores Chanaã. terram etenim Chanaam varij gentium populi incolebãt.

Cadat ſuper illos timor, et tremor, in magnitudine brachij tui lapideſcant, donec pertranſeat populus tuus domine, donec pertranſeat poulus tuus iſte, quem redemiſti. Potentiæ tuæ magnitudini concreſcant: timorẽque ac tremore inſtat lapis in mobiles ſiant, donec populus tuus iter faciẽs per eos, in terram promiſſionis pertranſerit.

Introducẽs, plãta eos in mote hereditatis tuæ. In mote tibi in hereditatem deſtinato. ipſum autẽ intelligit motẽ Sion.

In paratum habitaculum tuũ. Hoc eſt in habitationem ti-

bi præparatam.

Quod perfecisti domine sanctuarium. Quod prædestinasti, vel quod tibi præparasti.

Domine quod parauerunt manus tue. Hoc est, quod tu parasti. utitur enim circumlocutione.

Dominus regnans in seculum. Subintellige verbum, est. Et in seculum, et amplius. Cum regnare eum dixerit in seculum, hoc est, perpetuo. perpetuitatem hanc, amplius etiam extendit dicens: quod ultra ipsum seculum in aliud seculum regnabit. & deinde magis etiam ac magis extendens, addidit: & amplius.

Quia ingressus est equus Pharaonis, cum curribus et ascensoribus in mare. Dominus, inquit, rex æternus & amplius. ob summa etenim illius potentiam, equorum multitudo simul cum curribus & ascensoribus cecidit & demersa est in mare. Et induxit dominus super eos aquam, maris. Aquam scilicet eos demergentem.

Filij autem Israel ambulauerunt per siccum in medio maris. Per siccum iter quod factum in medio mari post illius diuisionem. & hic quidem sensus est iuxta historiam: iuxta anagogem vero, ascensores & tristatæ, dæmones esse intelliges, qui in homines conscendunt, atque in tribus animæ partibus sistentes, certant, atque oppugnant nos. per equos vero, passiones atque affectus animi intelliges, per quos illi trahere homines solent, ac veluti currus quosdam, quocumque eis libuerit, transferre. Vehicula enim dæmonum, modo affectus sunt, & modo homines. per Pharaonem etiam, satanam significauit, qui primus est inter dæmones: & per rubrum mare, amaritudinem & demersionem, inquam dæmones cum equis & curribus incidunt, quoties deus seruos suos eripuerit & liberauerit à diabolicis insidiis. & in vniuersum, per gentes, & per duces Edom, alios qui hic connumerati sunt, prauos homines atque eorum principes intellige. per populum vero dei, eos significauit, qui deo oblatis, & dedicati sunt: quæ eius mandatis obediunt. mos etiam hereditatis dei cœlum est. & filij Israel, dei populus, qui transeunt per siccum: quæ ab affectuum & passionum aquis, quæ in medio præsentis vitæ mari sunt, madefieri non possunt.

Canticum Moysi in deuteronomio.

CANTI

Attende cœlum, et loquar, et audiat terra verba ex ore meo. Moriturus Moyses populo hæc verba contestatus est, ad quæ audientia, extremas & capaciores mundi partes conuocat: cœlum nimirum, in quo diuinæ continentur atque angelicæ virtutes, & terram mortalium habitationem: quoniam duo hæc stabiliora erant & in omnes generationes diutius permanere poterant. est autem mos prophetis, ut in magnis promissionibus, aut in horrendis alijs quibus minis ad maiorem sermonis sui confirmationem cœlum & terram in testes assumant.

Expectetur ut pluuia a prothema meum, et descendant quasi ros verba mea. Expectetur ab animabus vestris ita iucunde, & cum delectatione, quemadmodum pluuia à sitiēti terra solet expectari: & descendant verba mea in corda vestra quasi ros quidam impinguans.

Sicut imber super gramen, & sicut nix super herbam. Ipse etenim herbe atque olera huiusmodi præcipue irrorationibus, atque irrigationibus gaudens, & statim crescit, quas propheta imitari nos prorsus cupit.

Quia nomen domini vocauit, date magnificentiam deo nostro. Quia iam vocauit nomen domini, & de eo etiam dicturus sum, idcirco ante huiusmodi sermonem, magnificate deum, hoc est, laudate eum, antequam verba mea audiaris. deinde dicere incipit.

Deus vera opera eius, et omnes via eius, iudicia. Deus vera opera eius, dei scilicet. vera autem, hoc est, non falsa, sed stabilia & firma: vel irreprehensibilia, & recta. est autem idioma hoc Hebraicum. per vias etiam, opera intelligit. omnia, inquit, opera eius, tam ea, quæ in sermone, quam ea quæ in actione consistunt, vera sunt: nec tantum vera sunt, sed ipsa etiam iudicia, hoc est, ipsa iustitia, appellari possunt. vel per opera (si magis placet) ea intellige, quæ in actione consistunt: per vias vero, ea quæ in oratione, atque in sermone.

Deus fidelis. Hoc est, fide dignus, & non mendax.

Et non est iniustitia in eo. Quomodo enim potest in eo esse iniustitia, cum sit deus? gentium autem dii, & mentiuntur, & iniuste agunt, quoniam multis iniuriam inferunt, & omnia peruersè faciunt.

Iustus et sanctus dominus. Iustus in iudicando, sanctus ve-

Cc 2

ro in omni actione, hoc est, mundus atque innocens.

Peccauerunt ne ei filij vituperabiles? Per interrogationem hic sermo efferendus est, & cum reprehensione num, inquit, vituperabiles filij deo peccauerunt? Iudæos autem intelligit, qui dei filij appellati sunt, iuxta illud: filius me^o primogenitus Israel. peccauerunt autem deo Iudæi, variis modis, quemadmodum in psalmo septuagesimo propheta latius docet.

Generatio obliqua & peruersa, hac domino retribuitis? Huic dicto, euangelicum illud simile est: *o generatio obliqua & peruersa tu ne, inquit, pro tantis beneficiis à deo acceptis ingratitude hanc, & mandatorum cōtemptum domino retribuis?* in eodem etiam psalmo propheta generationem obliquam & exasperantem eos appellauit.

Hic populus stultus, & non sapiens. Qui nec à variis potuit flagellis castigari, neque à lege erudiri possunt. etiã hæc verba ad Christum pertinere, in quem Iudæi peccauerunt, occidendo eum, qui tot ac tantis illos affecerat beneficiis, nam & docuerat eos, & ægritudines sanauerat, & demonia eiecerat retribuerunt ei igitur pro tantis donis innumerabiles afflictiones, & tandem cruci illum affixerunt.

Nōne hic est pater tuus? Vel iuxta illud: filius meus primogenitus Israel, vel tanquam creator. per interrogationem vero hoc etiam legendum est.

Possedit te, & fecit te, & plasmavit te? Nōne inquit, hic deus possedit te liberatum ab Aegyptiis: constituens nimirum te sibi populum peculiarem & quod maius est: nōne ipse fecit, & plasmavit te iuxta illud: manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me.

Memento dierum seculi. Dierum scilicet antiquorum.

Intellige sanè annos generationis generationum. Cogitate, inquit, annos generationis generationum, hoc est, generationis antiquæ, quando scilicet genus Abraham clarum ac celebre esset apud omnes.

Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi seniores tuos, & dicet tibi. At qui tam parentes quam seniores diuina sententia veluti murmuratores atque exarcebantes deum, olim præmortui erant, quoniam igitur isti illorum erant filij, & nuper edocti, hortatur eos, ut interrogent, & melius addiscant ab iis.

ab iis, qui adhuc erant superstites. superstes autem erat adhuc ipse Moyses & Iesus filius Naue, & Chaleb filius Sepho-
nax. p. patrem igitur verisimile est, ut propheta seipsum intelligat, tanquam populi ducem, & legislatorem. per seniores vero, duos illos duces quos cōnumerauim^{us}, Iesum scilicet & Chaleb tanquam antiquiores inter ceteros.

Quando diuidebat altissimus gētes, quomodo disperfit filios Adam, statuit terminos gentium iuxta numerum angelorum dei, & factus est pars domini: populus eius iacob. Et dicent tibi, inquit, seniores illi quod disperfit de^o filios Adā: quando altissim^{us} diuidebat gentes, & constituit terminos gentium iuxta numerum angelorum dei: eorum scilicet angelorum qui cōstituti sunt, atque ordinati, ut gentibus præessent, hoc est, quod tot terminos gentium effecit, quotus erat numerus huiusmodi angelorum, quedam vero exemplaria habent: iuxta numerum angelorum dei, hoc est quod iuxta terminorum numerum statuit rursus angelum dei. quando igitur diuidebat deus gentes, & dispergebat filios Adā, super faciem omnis terræ, & statuebat terminos gentium, & que sequuntur, tunc populus eius, qui ex patriarcha descendit Iacob, quiq; electus fuit tempore Abraham, tanquam religiosissimi patris religiosissimum semē, tunc, dico, hic populus factus est pars domini. hoc est enim totius sermonis caput, quod illos potissimum docere voluit. vel angelorum exercitus deus per loca & regiones disposuit, ut malignas dæmonum potentias coercerent. nam nisi hoc factum esset, præ inuidia fortassis malignus dæmon vniuersos iam homines perdidisset.

Funiculus hereditatis sue Israel. Eandem repetit sententiam, quod Israelicus populus factus est pars hereditatis. funiculum vero idcirco dicit, quia hæreditaria prædia fune inter hæredes dimetiri solent.

Satisfecit in deserto. Satisfactionem ei præbuit atque extra omnem indigentiam illum esse constituit.

In siti astus, in iniquo solo. Hoc est, in siti, que ab æstu provenire solet, atque in iniquo solo.

Circumdedit eum. Hoc est, custodia sua eum munivit.

Et eruduit eum. Per legem scilicet datam.

Et custodivit eum, quasi pupillam oculi. Eum inquam inter

multas & bellicosissimas gentes pertranseuntem. de custodia autem pupillæ oculi dictum est in psalmo 16.

Sicut aquila protegit nidum suum, & super pullis suis volat. Non secus, inquit, seruauit eos dominus, atq; aquila fœtus suos seruat in nido adhuc existentes, & quos semper circunuolat.

Expandens alas suas suscepit eos. Diuisis nimirum ac distinctis protectionis suæ alis, deus instar aquilæ eos suscepit. perititit enim propheta in metaphora, summam hoc pacto dei in nos curam, ac sollicitudinem demonstrans.

Et suscepit eos in humeris suis. Quemadmodum scilicet aquila pullos in humeris suis suscipit. per humeros autem dei, hoc in loco, patientiam, & longanimitatem ac sustententiam, vt ita dicam, eius intelligimus, & conseruandi potentiam, ferentem eos ac dirigentem.

Dominus solus dux erat eis, & non erat cum eis deus alienus. Hoc est alius deus, quales sunt falsi gentium dij.

Traduxit eos in fortitudinem terræ. Quæ sequuntur futurorum prophetiam continent: quæ propheta tamen narrat, vt iam facta. per fortitudinem autem terræ, promissionis terram intelligit, tanquam validam, ac fructiferam.

Nutrit eos fructibus agrorum. Hoc per se clarum est.

Expressit mel de petra. Per petram saxosa atq; aspera loca intellige: quæ & ipsa, mel, ac fructus protulerunt suauissimos. per mel etenim voluptatē intelligere debemus, vel aquas illas, quæ fluxerunt de petra. ob summam etenim earum suauitatē ac dulcedinem, melli similes videbatur.

Et oleum de saxo durissimo. Petræ enim oliuas produxerunt, ex quibus abundantissimè oleum subministrabatur.

Butyrum bouum, & lac ouium, cum adipe agnorum & arietum filiorum taurorum, & hircorū, cum adipe renum frumenti. Hæc scilicet omnia comedebant. per adipē vero, pinguedinem denotauit. per arietes autē hoc in loco mares agnos intellexit. illorū enim fœminas ad ferendos fructus conseruabant. per taurorū etiam & hircorum filios, vitulos atque hædos significauit: & per frumenti renes, summam illius pinguedinem. possumus etiam addubitare quomodo iubente lege in Leuitico, non comedendum esse adipem, sed offerendum esse deo in odorem suauitatis, dicat nūc propheta,

pheta, eos adipe implendos esse. Manifestum est igitur de bona Apostolorum habitudine eum loqui quorum doctrina fideles pasti atque enutriti sunt. Apostoli etenim & agni erant, propter infantiam nimirum & simplicitatem, quam in Christo habebant: & Arietes atq; Hirci, merito dici poterant, quia armentorum & gregum erant duces. Taurorum præterea filiis comparantur, veluti qui bo um instar deo collum subdebāt. Bos quidem erat & Moyses, triturans atque arans Israelitarum animas. Quinimmo etiam & oues, ob mansuetudinem. Boues simili modo erant Apostoli, quæadmodum ait Paulus. Nunquid deo, inquit, boues curæ sunt? propter nos prorsus hæc scripta sunt. Etiam Apostoli oues, Ecce enim, inquit, mitto vos, sicut oues in medio luporum. Ab his igitur omnibus animalibus Israelitæ lac expresserūt. Butyrum enim, inquit, & lac ouium comedebant, scilicet & bibebant.

Et sanguinem vna biberunt vinum. Vinū etenim vix sanguis appellatur, ob colorem nimirum sanguini similem.

Et coniecit Iacob, & impletus est, & dilectus recalcitrauit. In felicitate enim ob huiuscemodi bona populus constitutus, exiuit, atque à fide, & dilectione dei resiliuit.

Impinguatus, incrassatus, & dilatatus est, & dereliquit deum, qui fecit eum, & recessit à deo saluatore suo. Eadē manifestius repetit contestans, prudentes ac securos eos reddere cupiens, vt par erat.

Irritauerunt me, in alienis, in abominationibus suis exacerbauerunt me. Per alienos, dæmones intelligit, qui ob propriam prauitatem à deo erant alienati. Quos etiam abominaciones vocat. Est autem sermo ex dei persona irritauerunt, inquit, me in idolis, ea sibi constituentes in deos, atque illis sacrificantes.

Sacrificauerunt demonibus, & non deo: diis, quos non nouerunt. Hoc est, ignotis diis, & noui deo vero, quem cognoscebant.

Novi, & recentes venerunt. Huiuscemodi eorū dij de nouo venerunt, hoc est, nuper dij apparuerunt.

Quos non nouerunt patres eorum. Hæc est ratio, quare novos ac recentes eos venisse dicat.

Deum qui te genuit, dereliquisti, et oblitus es dei nutrientis te?

Qui generauit, hoc est qui creauit te. Pater etenim omnium nostrorum deus est, ratione scilicet creationis.

Et vidit dominus, et zelatus est. Iuste iratus est: zelus etenim proprie iusta ira est in re aliqua, quæ impiè commissa sit.

Et concitatus est deus propter iram filiorum eorum, & filiarum. Zelum & concitationem in deo intelligere debemus esse absque vlla passione, vt par est. Concitatus est autem propter iram, qua iratus est in eorum filios, qui sacrificauerunt sculptilibus Chanaan, quemadmodum declarauimus in psalmo 105.

Et dixit, auertam faciem meam, ab eis. Protectionem scilicet & custodiam meam, quæ illos tuetur.

Et ostendam quid erit eis in nouissimis. Et significabo eis ea, quæ in futurum illis euentura sunt, vt ante futura eis supplicia dolorum sint participes.

Quia generatio peruersa est, filij quibus non est fides in eis. Hoc ipse etiam saluator ad Iudæos dicebat, generationem eos incredulam & peruersam appellans.

Ipsi prouocauerunt me in non deo. Irritauerunt me, & zelo admodum commoueri me fecerunt propter eum, qui deus non est, quem tamen ipsi fecerunt deum.

Irritauerunt me in idolis suis. Ob idola scilicet quæ ipsi honorabant. Eandem autem manifestius repetit sententiã.

Et ego prouocabo eos in non gente. Quod latine interpretes expresserunt verbo *παροξύνω*, quod verbum vltra significationem illam quam diximus, proprie magis etiam significat ad zelum commouere. Commouebo igitur, inquit, eos ad zelum propter non gentem, hoc est, ad inuidiam eos concitabo, atque inuidere illos faciam: fidelibus scilicet Christianis, quos non gentem appellauit: eo quod fidelis populus per sese gens aliqua particularis non sit, sed ex omnibus gentibus congregata.

In gente insipienti irritabo eos. Per gentem insipientem, eosdem fideles intelligit, ob veterem nimirum amentiam atque errorem, in quo ante fidem, versabatur. Propter fideles igitur, eos inquit, irritabo. Neque enim Iudæis adeo molestum est se & promissa terra priuatos esse, & dispersos inter gentes, quantum eos stimulat Christianorum splen-

splendor, scælicitas, & gloria.

Quia ignis incensus est ex exandescencia mea. Hoc, & quæ sequantur, ad timorem atque ad diuinam indignationem indicandam dicta sunt.

Accendetur vsque ad infernum inferius. Ignis nimirum omnia comburens, quando deus fuerit indignatus.

Comedet terram & germina eius, comburet fundamenta montium. Tanta scilicet erit illius ignis efficacia. Cum autem de diuinæ exandescentiæ viribus docuerit, sermonem suum demceps ad Iudæos conuertit, qui eum irritauerunt.

Congregabo in eos mala. Afflictiones nimirum & supplicia. *Et sagittas meas consummabo aduersus eos.* Quæ superius mala appellauit, nunc sagittas dicit, vt potè quæ feriunt, & occidunt. Complebo, inquit, omnes sagittas meas, nullam illarum relinquam, quam in eos non mittam.

Liquefacti fame, & esu auium. Erunt scilicet liquefacti tam à fame, quam ab esu auium: eo quod bello vrgeretur, obsidione, tamèque, & esu quarundam auium: quas cum ob ciborum indigentiam comederent, magis tabescebant, ob nocumentum nimirum quod ab illarum auium carnibus proueniebat: vel quia ipsos iam penè fame consumptos, immisisset à dei ira volucres deuorabant: atque hoc pacto partim fame tabescebant, partim ab ipsis auibus perdebantur.

Et opisthotonos immedicabilis. Erit scilicet in eis. Est autem *οπισθότονος* Opisthotonos ægritudo quædam, quæ posteriores corporis partes vi quadam extendit, atque amarè excruciat.

Dentes ferarum mittam in eos, cum indignatione trahentium super terram. Ferarum trahentium super terram, pro quæ trahuntur seu deferuntur. Verisimile enim est dracones contra illos irruisse. Vel per ferarum dentes, Leuitiam atque crudelitatem hostium intelligit: à quibus tanta perpetiebantur mala.

Foris filiis orbabit eos gladius, atque in penetrabilibus paucor. Nam & intus insidiæ illis parabantur, domesticisque non minus quam hostes timebant. Oia vero hæc euenerunt Iudæis, modo hæc, modo illa, cum sæpius obsessi fuerint: præcipue tamen hæc verificata sunt post domini mortem.

Adulescens cum virgine. Subintellige occidetur. Imperfectus enim per sæpe esse solet comminatorius sermo.

Lactans cum confecto sene. Confecto, hoc est, perfecto atq; ætate confecto. Et dum extremas hominis ætates commemorauit, eas etiam quæ in medio sunt subnotauit.

Dixi dispergam eos. In seruitutem scilicet inter gentes.

Cessare faciam ex hominibus memoriam eorum, si non ob inimicorum iram, ne diutius permaneant. Dixi me illorum memoriam extincturum, ne diutius in hac gloria permaneant, ne amplius celebre sit eorum nomen: atque hoc iam effecissem, si iam diu non detinerer ob meam iram erga impios eorum inimicos.

ut ne simul irruerent aduersarij. Et ne aduersarij calamitatibus eos esse debilitatos cernentes, vnà aduersus illos impetum facerent, & viribus propriis superasse sese eos existimarent.

Ne dicerent, manus nostra hæc excelsa, & non dominus fecit hæc. Hæc scilicet quod contriti & superati fuerint.

Quoniam gens est, quæ perdidit consilium, & non est in eis scientia. Gens inconsulta, atq; imprudens, quæ nec ea consulit, quæ salutaria sunt, nec intelligit. In quibusdam enim deo placet, in quibusdam vero eum exacerbauit.

Ἐφθόνησαν.

Non sapuerunt intelligere, omnia hæc suscipiant in futuro tempore. Non sapuerunt nec prudentes fuerunt vt causam intelligerent, cur à deo hæc hactenus dispersi non fuerint, & cur eorum memoria extincta non sit: nec prudentes fuerunt, vt diuino cultui incumberent. Quod reliquum est igitur, prædictas pœnas in futuro tempore suscipient: quemadmodum postea vere accidit, quando mortuo domino, Iudæi rabidi ac furentes in Christi apostolos, Romanis à deo in exterminationem sunt traditi.

Quomodo persequetur vnus mille? & duo commouebunt decem millia: nisi deus redidisset eos, & dominus tradidisset eos. Admirandus propheta quærit quomodo vnus Romanus miles tunc mille Iudæos persecuturus sit, & quomodo duo Romani plura Iudæorum millia commouebunt, cum hoc præter omnium opinionem & sensum esse videatur, nisi deus eos aperte in perditionem tradiderit. Vel, quod ait, vendidisset, seruitutem indicat, quam sustinuerunt, tradidisset vero, perditionem atque interitum. Multi etenim eorum in seruitutem redacti sunt, reliqui vero occisi.

Non

Non enim sunt dij eorum, sicut deus noster. Dij inimicorum scilicet, hoc est, gentium, quæ in circuitu Iudæorum sunt, tales non erant, vt tanta ac talia cultoribus suis præstare possent beneficia.

Inimici autem nostri insipientes. Hoc est, non intelligentes. Neque enim ea ratione nos superant, quod viribus simus inferiores. Alia etenim est nostræ captiuitatis ratio: illa nimirum, quod sic traditi ei sumus à deo, qui omni sua ope nos spoliavit, qua antea protegere nos solebat.

Ex vinea enim Sodomorum vinea eorum, et pampinus eorum ex Gomorra. Quemadmodum ij, qui patriarchæ Abraham vestigia ac mores imitantur, illius etiam filij dici solent, hoc est, filij Abrahæ, ita etiam ij, qui Sodomitarum & Gomorræorum scelera amplectuntur, ab illis genus trahere dicendi sunt, propter vitiorum similitudinem. Per vineam igitur radicem eorum intelligit, non eam, quæ est secundum carnem, sed vitiorum radicem. per pampinos etiam, noua scelerum germina, veluti productiones quasdam vitiorum appellauit.

Et vna eorum vna fellis, racemus amaritudinis eorum. Cum vineam & pampinum dixerit, consequenter & vnae meminit & racemi, persistens in metaphora. Per vnam vero illorum fructus, hoc est, opera atq; actiones intelligit, quæ fellis in morem amara esse dicit: quia instar fellis animarum agricolam ob suam malignitatē amaritudine quodammodo conficiunt. Racemus etiam eorum, racemus est amaritudinis: vel racemus amaritudinis est racemus eorum. Idem est autem hoc in loco vna & racemus.

Furor draconum, vinum eorum, & furor aspidum, immedicabilis. Quemadmodum eorū actiones vnam appellauit, sic & eorū doctrinam, quæ ab huiusmodi actionibus provenit, vinum appellat: nec simpliciter vinum, sed vinum furorē, seu excandescentiam draconum, atque aspidum, propter efficaciam nimirum ad vitia, atq; ad perditionem: vnde immedicabilem etiam eam esse dixit, hoc est, immutabilem.

Nōne ecce hæc omnia congregata sunt apud me, & signata sunt in thesauris mei? Sed quæ nam hæc sunt, quæ apud se congregata esse dicit? pœnæ nimirum, & supplicia. Est autem sermo ex dei persona dicentis: Nōne ecce hæc

omnia parata sunt apud me? & conseruantur in thesauris meis? vt opportuno tempore ea in Iudæos immittam? Per dei autem thesauros, illius constantiam aut patientiam intelligere possumus.

In die ultionis retribuam. Sed quæ nã sit ultionis dies audí.

In tempore quando lapsus fuerit pes eorum. Cum in grauissima lapsi fuerint peccata, in necem scilicet domini. Tunc etenim imitti cœperunt supplicia aduersus eos, & quando in itinere quo ad deum ferebantur, supremo omnium errore errauerunt.

Quoniam prope est dies perditionis eorum. Tunc scilicet quando eorum pes lapsus fuerit. Illum autem diem intelligit, quando ciuitas Hierusalem capta ac prorsus euerfa est.

Et adsunt parata vobis. Mala nimirum quæ vos comprehensura sunt.

Quoniam indicabit dominus populũ suum, & in seruis suis consolabitur. Iudicabit quidẽ, & cõdemnabit populũ suum Iudaicũ, tanquã legis transgressorẽ, & deo inimicũ: in seruis autẽ suis, q̄ in Christũ crediderint, cõsolabitur & placabitur. vel quia Græca dictio *παρηγορεῖν* non tantum consolari significat, sed aduocare: dic quod in seruis suis aduocabitur, hoc est, aduocatus ab illis flectetur, & exaudiet eos.

Vidit enim eos dissolutos, & deficientes in inductione & remissionis. Eos scilicet, Iudæos. Inductionẽ autẽ prophetæ, ultionis tẽpus appellant: iuxta quod alius propheta ait: quid facies in die inductionis. Vidit igitur eos male ac misere afflictos, verũ nunc de alio loquitur tẽpore, quando scilicet Iudæi idola adorant, & traditi sunt in captiuitatem.

Et dixit dominus vbi sunt dei eorum, in quibus confisi sunt in eis. Quod ait in quibus in eis, idioma est Hebraicum, vt sæpe diximus.

Quorum adipem sacrificiorum eorum comeditis, & bibitis vinum libaminum eorum. Quorum sacrificiorum, inquit, adipem comeditis, eis nimirum sacrificantes.

Exurgant & auxilientur vobis, & fiant protectores vestri. Ironicus est sermo: si possunt, inquit, exurgant.

Videte, videte, quia ego sum. Ab his, inquit, q̄ passi estis & patimini, scitote & certi efficiamini qd̄ ego sum, quodq; illi nõ sunt. Ego etenim eo noĩe appellor q̄ sum: seu qui est.

Et

Et non est deus prater me. Me, inquam, vnum in Trinitate ac trinum in vnitare.

Ego occidam, & viuere faciam. Facillime etenim hoc atq; illud possum perficere.

Percutiam, & ego sanabo. Affligam eos suppliciis, & rursum misericordia tactus, curabo eos qui conuersi fuerint ad me.

Et non est qui eripiat de manibus meis. Eos scilicet qui morbo immedicabiles fuerint, & aduersus quos ego sententiam tulero.

Quoniam extollam in cœlum manum meam, & iurabo dextera mea. Eorum scilicet hominum ritu, qui tunc iurabant. extendebant enim manum in cœlum. Per deum illum iurantes qui in cœlo est. vel iurabo per dexteram meam.

Et dicam, viuam ego in seculum. Nam ex quo antiqui olim iurantes dicere solebant, viuam dominus, atq; hoc maximum erat eis iuramentum, ita & ipse deus nihil aliud habes se ipso maius, per quod iuraret, per semetipsum iurat, dicẽs: viuam ego in seculũ. Deinde apponit quid iurauerit.

Quoniam acuiam tanquam fulgur gladium meum. Ex hoc loco *π. ε. ε. ο. ξ. υ. α.* Propheta rursum de extremis loquitur malis, quæ Iudæi à Romanis passi sunt. Acuiam, inquit, gladiũ meũ, & lucebit vt fulgur, atq; ex solo aspectu timorem incutiet. Gladium autẽ suũ & sagittas suas deus Romanorũ gladios vocat, eo quod sua sententia in Iudæos immitterentur.

Et arripiet iudicium manus mea. Per iudicium ultionem intelligit, per manum autem dei, potentiam illam quam deus habet in puniendo.

Et retribuam ultionem inimicis. Hoc est supplicia ac pœnas. Inimici autẽ Christi, occisores Christi sunt: vel inimici dei patris, quoniam illius filium occiderunt. Potest enim hic versiculus tam ex patris, quã ex filij persona proferri.

Et ies qui oderunt me, retribuam. Eandem repetit sententiam, dei hostes magis ac magis perterrens.

Inebriabo sagittas meas à sanguine, et gladius meus comedet carnes. Romanorũ sagittas & gladios deus suos facit, vt diximus. qd̄ vero ait, inebriabo & comedet, metaphoricẽ dixit. trãslatũ est enim hoc ab animãtibus ad inanimata.

A sanguine vulneratorum et captiuitate. Cum inebriaturũ

se dixerit sagittas à sanguine, dicit etiã de quo sanguine loquatur, de vulneratorũ nimirũ, & de captiuorũ sanguine.

A capite principũ gentium. Simili modo, cum gladiũ suũ dixerit, carnes māducaturũ esse, addit de quibus nã carnis intelligat, dicēs: quod à capite principũ & gētiũ: quo sermone cōminationē suam magis timendam reddidit. Significat autē totũ à parte. Per principes vero ipsos pōtiffices, scribãsq̄, & populi seniores intelligit. Per gentes vero Iudæorũ multitudinē, quæ in variis Palestinæ prouinciæ præfecturis cōstituta erat: quas ideo gētes appellat, quia gentiũ instar viuerent, & legem transgrederētur.

Letamini cœli simul cum eo. Per cœlos puto Prophetam cœlestes appellare potentias, vel etiã ipsos cœlos. Lætamini autem ob immensum gaudium, quod Christus incarnatione sua omnibus largitus est, tam iis qui in alto erant quàm iis qui inferius: & lætamini simul cum eo, Christo nimirum, qui prædicta omnia comminatus est.

Et adorent eum omnes angeli dei. Gratias ei agant, glorificent eum. Nam si iuxta saluatoris vocē, gaudium magnũ fit in cœlo, super vno peccatore pœnitentiã agente, quãto magis exultandũ est in rãto ac tali humani generis beneficio: fugato scilicet errore, introducta veritate, hominibũsq; in cœlũ admissis, & conuersantibus cũ angelis.

Letamini gentes cum populo suo. Per populum quidē eos intelligit, qui ex Iudæis crediderunt, per gentes vero, eos qui ex variis gentiũ populis accesserunt ad fidem. Lætamini, inquit, vos qui in vnam caulã pulchri pastoris congregati estis, atque in vno spiritu cum patre conciliati.

Et inualescant ei omnes filij dei. Et fortes fiant ab eo aduersus dæmonũ certamina illi omnes, q̄ per sacri baptismatis regenerationē à deo in filios fuerunt adoptati. Quædã vero exēplaria habent: & fortificent eũ, ipsum scilicet populum dei. Per filios autē dei, sanctos intelligimus apostolos, atq; eorum successores, tanquam qui deo proximiores sint ac magis familiares, & propter conuersationē, & propter dignitatē, & fortificēt eum, hoc est, coadiuuent & fortiorem reddant, quasi maximo indigentem auxilio.

Quoniam sanguinem siborum suorum vlciscetur. Rursus Iudæorũ pœnas prædicat, quod scilicet filiorũ suorum, prophete

phetarum nimirum, atque apostolorum sanguinem, qui ab illis effusus est, vlciscetur per Romanos.

Et vindicabit. Et vere, inquit, eorum mortem vlciscetur.

Et retribuet vindictã inimicis, et iis qui oderunt eum, retribuet. Hoc etiam superius dixit, ex dei persona. Immoratur autem huic prophetiæ, & comminationi, cupiēs hoc pacto eos, præ maiori timore ad se conuertere.

Et expurgabit dominus terram populi sui. Exterminatis scilicet omnibus prauis hominibus, & ablato illinc omni viro per Romanos, & desolata prorsus terra illius populi, qui olim dei populus dicebatur. vel aliter: expurgabit Palestinã prouinciã, quæ est terra noui populi sui, à Iudæorum iniquationibus & spurcitiis mundã eam reddens.

Canticum Anne matris Samuel.

Habetur hoc canticum in primo Regum libro, quo beata Anna non solum deum laudat, ob accepta beneficia, quod scilicet venis fructum acceperit, atque à sterilitatis infamia fuerit liberata, sed varias etiam res prædicat: veluti quæ et prophetam pepererat, et prophetica gratia particeps effecta fuerat.

CANTICVM III.

Firmatum est cor meum in domino. Cor meum, quod ob sterilitatis dolores laxatum, & molle effectum fuerat, nunc confirmatum est, consolidatũque, & corroboratum à domino.

Exaltatum est cor meum in deo meo. Exaltata est gloria mea propter deum meum. Nam post filij partum gloriã adeptam sum.

Dilatatum est os meum super inimicos meos. Apertum est os meum, & maiori cum libertate atque imperterritè admodum locuta sum. Per inimicos autem eius, intelligendi sunt Phenenna altera vxor Helchanx viri eius, atque illius cognati: qui eousque de Annæ sterilitate exultaerant, & multis idcirco eam opprobriis affecerant.

Lætata sum in salutari tuo. Quod scilicet in me factum est. Salutem enim mihi præstitit hæc proles, cum antea præ immenso atque immoderato dolore periclitarer.

Quia non est sanctus sicut dominus. Purus scilicet ac mundus, qui nullam alicui occasionem mali præstat, sed omnia cum ratione administrat.

Et non est iustus sicut deus noster. Neque enim sustinuit me amplius in miseria versari, & male audire.

Et non est sanctus præter te. Qui videlicet vere ac proprie sanctus sit, tu etiam natura ipsa sanctus es, & sanctitatis fons.

Nolite gloriari, & nolite loqui sublimia ad excellentiam. Sermo est ad Phenennam atque ad illius cognatos, & per eos ad omnes alios, qui in felicitate aliqua constituti gloriantur. Nolite loqui, inquit, sublimia propter excellentiam atque præstantiam vestram.

Neque exeat magniloquentia de ore vestro. Hoc per se clarum est.

Quoniam deus scientiarum dominus. Quoniam dominus, inquit, deus est scientiarum: qui non apparentia tantum atque aperta cognoscit, sed ipsa etiam occulta. unde temeritatem & iactantiam vestram, & meam quoque humilitatem perspicit, iuste inter nos iudicabit.

Et deus præparans studia sua. Sibi ipsi dispensationes præparat, vel præparat consilia sua, quæ nã autem hæc sunt, audi.

Arcum potentium debilitavit, & debiles accincti sunt robore. Per arcum vires seu arma intelligit. In vniuersum autem orationem suam profert, quam plurimis enim conueniunt hæc verba, deinde magis particularem addit sermonem, dicens.

Repleti prius panibus diminati sunt. Hoc est effecti pauperes.

Et esurientes dimiserunt terram. Terram dimiserunt, in qua ob mercedem ærumnosè fatigabatur, vel dimiserunt colere terram, atque esse amplius agricolæ, effecti nimirum terræ atque agricolarum domini, & diuites demum ex pauperibus.

Quoniam sterilis peperit septem, & quæ mulier erat in filiis, infirmata est. Hic sermo etiam priuatum ac particularem respicit casum. Per sterilem enim, seipsam intelligit, quæ dei ope septem filios, hoc est multos peperit. Solent enim Hebræi septenario numero uti, quoties multitudinem volunt exprimere, quemadmodum in psalmis præmonstrauimus. quod si historiam dicas vnius tantum filij meminisse, illud responderi potest, quod Samuelè dignum pro multis esse intelligat.

Fuit

Fuit etiam Phenenna multa in filiis, utpote quæ multos peperit, & infirmata est, eo quod à priori decidit supbia, & quia Anna à viro suo deinceps magis amata est. Iuxta anagogen, per sterilem intelligere possumus ecclesiam ex gentibus congregatam, quæ olim infructuosa fuit, & postmodum recepto fidei ac religionis semine multos peperit filios. Contra autem Iudæorum synagoga olim multa fuit in filiis, multos enim olim peperit prophetas, multosque sanctos & iustos viros, verum postmodum infirmata est: quia gloria eius & fama ecclesia ex gentibus collecta superauit.

Dominus mortificat & viuificat. Omnia nimirum potest.

Deducit ad infernum, & reducit. Reduxit enim illinc non tantum Lazari aut filij viduæ & filia Archisynagogi animas, sed omnes etiam alias, quando nimirum illuc post passionem suam descendit.

Dominus pauperem facit, & ditat: humiliat, et exaltat. Hæc autem frequentissime fieri videmus.

Eleuat à terra pauperem, et de stercore erigit inopem. Eleuat à terrenis atque ab humanis cogitationibus eum qui in vitis pauper est, aut vitiorum diuitias abiecit: atque erigit ab affectuum & passionum fetore pauperem, non illum dico qui fortunæ bonis pauper sit, sed eum qui pauper sit spiritu: vel eum qui prauitatis ac malitiæ, & scelerum omnium sit pauper. quod vero ait: de terra, magis ex sequentibus verbis declaratur, cum ait: de stercore.

Vt sedere eum faciat cum potentibus populi. Hoc est cum populi principibus.

Et thronum gloriæ hereditet. Hoc est, ut principis locum adipiscatur & sedem.

Qui dat preces peccanti. Hoc est, qui ad finem promissiones perducit quæ cuiusque factæ sunt. Per ipsum etenim deum, omne bonum ad finem perducitur, vel qui dat petitionem petenti, sicuti & ipsi Annæ tribuit quod petebat.

Et benedixit annis iusti. Hoc est vitæ iusti.

Quia non inualescit potens vir in fortitudine sua. Sed in deo scilicet, atque ideo Christus postmodum dicebat: sine me nihil potestis facere.

Dominus debilem facit aduersarium suum. Hostem atque inimicum suum.

Dd

ixvā.

Dominus sanctus. Per omnia etenim diuinam potentiam iustitiamque & benignitatem laudat.

Non gloriatur sapiens in sapientia sua, & non gloriatur potens in potentia sua, & non gloriatur diues in diuitiis suis, sed in hoc gloriatur qui gloriatur, si intelligit & cognoscit dominum, et si facit iudicium et iustitiam in medio terra. In hoc, inquit, gaudeat & læteretur in intelligendo atque in cognoscendo dominum. quod scilicet deus est, quod dominus est, quod creator, quod sapiens, quod omnipotens, & alia huiusmodi: atque in hoc etiam læteretur, quod facit iudicium & iustitiam in terra.

Dominus ascendit in calos. Prophetia est de Christi assumptione.

Et intonuit. Simili modo hic prophetia continetur de sancti spiritus descensu. Facta est enim, inquit, vox de caelo repente. futura autem prædicit prophetix lege, veluti iam facta.

Ipsa indicabit extrema terra cum sit iustus. Hoc quoque ad vniuersalis iudicij prophetiam pertinet. Per extrema autem terræ vniuersum terrarum orbem significauit: vel homines ipsos qui ex terra sunt.

Et dabit fortitudinem regibus nostris. Regi nimirum Dauid, atque eius successoribus. atque hæc verba etiam prophetia non carent. tunc temporis enim Iudæorum populus regibus nondum, sed iudicibus regebatur.

Et exaltabit cornu Christi sui. Hoc quoque de Christo prædictum est, cuius potentiam & gloriam deus super cælum exaltauit. super cælos enim, inquit, gloria eius.

Canticum Abacum propheta.

Habetur hoc canticum in libro prophetiarum ipsius Abacum: in eoque domini nostri incarnatio præsignatur.

CANTICVM IIII.

Domine audiui auditum tuum, & timui. Intellectu meo inquit, audiui auditum tuum, hoc est, auditum de te quod scilicet incarnandus es, & præ summo stupore timui, admirans quo pacto is qui caelo non capitur, cōplectendus sit à virgine, & quomodo intolerabilis ignis fœno debeat commisceri.

Domine

Domine consideravi opera tua & stupefactus sum. Admiranda nimirum opera viræ atque conuersationis tuæ in carne, & salutare passionum tuarum.

In medio duorum animalium cognosceris. Per animalia, duo Cherubin intelligit, quæ ex vtraque parte propitiatorij posita erant, in quorum medio deus olim à sanctis viris cognitus est, cum ad eos loqueretur. Ait igitur quod dominus ille, qui incarnandus est, cognosceretur interim in medio duorum Cherubin. Tu inquit, in medio eorum cognosceris, atque illic tanquam patri tuo æqualis opportuna populo dabis responsa. vel cognosceris ab iis qui huiusmodi cognitione digni sunt. & est futurum tempus pro præterito. Quidam vero dictionem græcam *ζῶον*. non accentu paroxytono, quæ animalium significat sed circumflexo legentes *ζῶον*, videlicet quæ vitarum significat, per duas vitas, duas viuendi conuersationes, seu modos intelligunt: alteram nimirum iuxta antiquam legem: alteram vero iuxta euangelium, in quarum medio Christus cognitus est. Quippe qui ab Apostolis, atque à discipulis suis, eo tempore cognitus est, & tunc incarnatus, quando antiqua lex finem, & noua initium sumpsit.

Dum appropinquant anni cognosceris. Annos incarnationis dicit. tunc enim, inquit, in carne cognosceris, quando conuersationis tuæ tempus aduenerit.

Dum adfuerit tempus demonstraberis. Eandem sententiam, sed manifestius repetit.

Dum perturbata fuerit anima mea in ira, misericordia memoreris. Quando anima mea timore affecta fuerit, te nimirum iratum sentiens, tunc misereberis mei. Qui vero iratum deum timet, peccatorum suorum continuo pœnitentiam agit. Pœnitentium autem hominum semper miseretur deus. Hoc igitur sermone docemur, quod deus peccatoribus facile conciliatur.

Deus de Theman veniet. Theman notus interpretatur, vel auster. Deus, inquit, ab austro veniet, hoc est, egredietur ex Bethleem. Illic enim natus est secundum carnem. Sit autem est Bethleem ad Hierusalem in australi plaga.

Et sanctus de monte vmbroso densò. Eundem etiam sanctum appellat. Ita enim antiqui persepe appellare deum solebāt.

Dd 2

veluti qui & natura sanctus sit, & qui sui participatione alios sanctificat. Mons vero umbrosus & densus est beata virgo mons quidem, tanquam omni creatura sublimior, umbrosa etiam quia à diuina virtute obumbrata est. Virtus enim, inquit, altissimi obumbrabit tibi. densus etiam esse dicitur hic virginalis mons propter impenetrabile virginitatis mysterium.

Oppertit celos virtus eius, et sapientia eius plena est terra. Hæc verba summam virtutem & summam Christi sapientiam declarant: humanam autem dico sapientiam, hoc est, humanitatis Christi. Virtutem autem eam intelligit, quam in operibus atque in miraculis ostendit; sapientiam vero quæ in sermonibus atque in doctrina. Altera etenim cœlestium potentiarum virtutem opperit, magnitudine sua eas superauit; altera vero totum mundum impleuit. Quædam etiam exemplaria pro sapientie habet laudationis. Virtutem enim sequitur laudatio. vel secundum beatum Isidorum, sermo de diuina substantia maior est quacunque angelica multitudinem. Gloria enim, inquit, domini opperit sermonem, hoc est, omni sermone est maior. & non dixit naturam, à qua est gloria; sed gloriam quæ est ex substantia.

Et lumen eius vt lux erit. Per lumen, euangelium intelligit, quod iis illucet, qui in erroris nocte atque in peccatorum sunt tenebris, quodque viam ad veritatem atque ad salutem ostendit. Hoc igitur lumen erit, vt lux, mundum nimirum atque immaculatum.

Cornua in manibus eius. Per cornua quidem, regna intelliguntur, propter honoris sublimitatem, & propter robur ac fortitudinem in pugnando atque in defendendo: per manus vero diuina intelligitur potentia, seu dei dominium. omnium enim deus dominatur.

Et posuit dilectionem fortem potentie sua. Per euangelium effecit, vt dilectio fidelium indissolubilis atque infrangibilis esset à potentia sua, hoc est, ab ipso deo. quis enim, inquit, separabit nos à dilectione Christi?

Ante faciem eius ibit verbum. Verbum, seu sermo aliorum prophetarum: vel sermo præcursoris Ioannis. Ecce enim, inquit, ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui parabit. viam tuam ante te.

Et egredietur ad disciplinam iuxta pedes eius. Egredietur Christus ad erudiendum atque ad docendum homines, post huiusmodi verbum, seu sermonem prophetarum qui præcessit. Ipse enim sermonem huiusmodi ac penè illius vestigia subsequetur.

Stetit & commouebit terram. Stetit in terra, humanum in morem, genitus nimirum secundum carnem. Et commota est terra, hoc est, terreni homines, pertranscutes nimirum ab errorum tenebris ad lucem veritatis: vel stetit in cruce, & contremuit terra, contumeliam domini non ferens. Terræ motus enim, inquit, factus est, & petre scissæ sunt.

Respexit & liquefacta sunt. Respexit in terram humano more. Est autem hoc dictum consequens præcedentibus. Et humiliatæ sunt dæmonum gentes, atque aduersarij omnes ordines infirmati sunt.

Confracti sunt montes violentia. Principes eorum contriti sunt. Hos etenim propter eleuationem & superbiam, montes appellat. Per violentiam vero seu vim, insuperabiles Christi vires intellige.

Liquefacti colles aeterni. Per colles eos intellige qui prædictis quidem motibus aliquanto inferiores sunt, aliis vero superiores: superiores, inquit, & maiores ad vitia. æternos autem ideo dixit, quia innumerabilibus penè annis, hæc tyrannidem exercuerat, ab ipso nimirum Adam, vsque ad Christum.

Itinera sua aeterna pro laboribus viderunt. Longa ac diuturna itinera sua dæmones, quæ ad hominum perniciem disponunt, quasi laborem viderunt, hoc est, laborem tantum ea esse cognouerunt, & nihil aliud: quia Christus eorum tyrannidem statim deleuit, atque artes illorum euertit. Quidam vero legunt, itinera eius aeterna, exponentes quod pontifices, scribæ, ac seniores Iudæorum rationabilia Christi itinera fideles omnes instruunt, quæ aeterna atque incomprehensibilia sunt, æque ac labores viderunt, hoc est, labores prorsus esse existimarunt. Propter inuidiam enim ac vitia eorum onerosa eis esse videbantur.

Tabernacula Aegyptiorum formidabunt. Per Aegyptios, dæmones intellige, qui ob superbiam atque eleuationem suam, ex luce, tenebræ effecti atque appellati sunt. Aegyptus etenim interpretatur tenebræ. Eorum autem tabernacula, idola esse

intelliges, in quibus habitabant. Hæc igitur idola Christi aduentum formidabunt. & quia propheta modo præterito tempore vsus est, modo autem futuro vitur, ne mireris, quia propheta omnes etiam cum futura prædicunt promiscue omnibus vtuntur temporibus.

Et tentoria terra Madiam. Et quæ idolorum templa sunt in Madianide regione. Erat autem regio Madian idolis plena, & supra omnes alios Iudæis finitimos populos, colebat simulachra.

Non in fluminibus irascaris domine, non in fluminibus indignatio tua, aut in mari motus tuus. Redimens olim deus populū Israel de Ægyptiorum tyrannide, illorum flumina atque aquas omnes in sanguinē cōmutauit ne biberēt, ipsosq; Ægyptios in mari rubro necauit: in fluminibus nimirū atq; in mari indignationem suam ostendens. atque ideo propheta noster ad deū nūc dicit: Domine qui nouū modo redēpturus es Israel, peto à te, ne simili, sed alio quodāmodo ad salutē illius vtaris. Non irascaris in fluminibus neq; in eis sit indignatio tua. nō sit etiā motus, atque impetus tuus in mari, motus, inquā, atq; impetus puniendi hostes: nō hoc pacto quæso sit aduētus tuus, nec huiusmodi supplicii inimicos tuos castigabis. Per primā autem & per vltimam plagam, omnes alias significauit. & aliter: cognata sunt mutuo inter se flumina & mare.

Quia ascendes super equos tuos. Iste est redēptionis modus. Per equos autem apostolos intelligit, tanquam cursu celeres ad virtutū, & habentis diuinæ maiestatis obrēperantes, & ascensori suo requiem præstantes. Ascendit autem super eos Christus, per euangelij nimirum prædicationē, quod excurrentes illi per totum orbem tulerunt.

Et equitatio tua salus. Hæc, inquit, equitatio tua, per huiusmodi equos salus mundi effecta est.

Extendens extendes arcum tuum ad sceptrum, dicit dominus. Verba sunt patris ad filium: filij enim arcus ipsi etiā apostoli dicuntur, per quos errorem & peccatum, ipsumq; dæmonis regnū sagittauit. Hoc etenim regnū ppheta sceptrum dæmonis appellauit. Per Zachariā etiā alibi dominus ad Iudaicum populum dicit: extendi te, Iuda, mihi in arcum.

Fluminum terra scindetur. Per fluminum terram ipsam
intel

intelligit Hierusalem, veluti prophetarum patriam, qui fluminum instar rationalibus riuulis eam irrigant. hæc autem terra Hierusalem scindetur, præ siccitate nimirum & siti, quando scilicet nullus amplius erit propheta, atque hoc, quia viuificos Christi riuulos non suscepit.

Videbunt te, & parturient populi. Iudæorum nimirum populi, qui Christum videntes, inuidiam parturierunt, & eadem pepererunt. vel populi, qui ex gentibus crediderūt, qui parturierunt religionem & genuerunt virtutem.

Dispergens aquas itineris. Subintellige verbū erit. aquæ autē itineris potabilia, atque dogmatica sunt Christi fluentia, quæ populis tradebat, quocumque accederet. circumibat enim Iesus ciuitates & villas, docens in synagogis earū.

Dedit abyssus vocem suam. Per abyssum, credentes intelligit, propter eorum scilicet multitudinem. nam & aquarum multitudo, abyssus dicitur: per vocem vero hic, confessionem fidei in Christum significauit.

Altitudo phantasia eius. Alti nimirū sublimes ac præstantiores viri, qui in phantastica, vt ita dicam, atque in imaginaria huius mundi gloria, nobiliores putantur, ipsi etiam vocem dederunt. tales reges fuere ac principes, quorum multi in Christum crediderunt.

Eleuatus est sol, et luna stetit in ordine suo. Christus nimirum qui solis instar summa splendescit munditia, & credentiū animas illuminat, in crucem eleuatus est, vel eleuatus in cælum. Ecclesia quoque, quæ lunæ instar in præsentis vitæ tenebris atque in erroris nocte lucet, stetit in suo ordine: quia post crucem, & assumptionem domini stabilita est, in ordine suo, vt illis scilicet luceret, atq; eos illuminaret, qui sub ea sunt.

In lucem iacula tua ibunt. Rursus per iacula, Apostoli intelliguntur, veluti iacientes, ipsumque errorem & dæmones ferientes. hi igitur ibunt ibunt in lucem, hoc est, vt prædicando illuminent vel in lucem, hoc est, ad prædicationem. est enim prædicatio lux quæ eos illuminat qui peccati caligine sunt obtenebrati.

In lumen fulguris armorum tuorum. Arma quidē à Christo Apostolis data sunt, iustitiæ thorax, & salutis galea, Clypeus fidei, & gladius spiritus, & reliqua, quib⁹ Apostolus

Paulus fideles omnes armari iussit, vt huiuscemodi armorum fulgore inimici fugentur.

In comminatione minues terram. Diminues nomen terræ Hierusalē. s. quæ eo vsq; conspicua fuerat & celebris. antea enim comminatus fuerat per prophetas, & deinde ipse etiā confirmavit, dicens: nisi credideritis q̄ ego sum, in peccatis vestris moriemini: & alia huiusmodi. hęc igitur terram nō emēdatam, minis tuis cōminues, & pdes.

Et in indignatione franges gentes. Iudæos deiicies quos gentes, hoc in loco appellat, tanquam sanguinarios, & legis transgressores. huiuscemodi enim vitiiis, ac scelerib⁹ gentes abundabant. potes etiam per gentes, dæmones ipsos intelligere, veluti hostes noui populi Israel.

Exiisti in salutem populi tui. Ex deo enim, inquit, exiui, & venio.

Saluare Christos tuos venisti. Christos domini, illos esse intellige, qui pretioso eius sanguine, & sacratissimo sancti spiritus oleo, per baptismum vncti sunt, & quibus iussum est, vt dæmonibus, atq; animi affectibus dominantur, & conregnant cum Christo in regno patris.

Misisti in capita iniquorum mortem. Iniqui quidem dæmones sunt, iniquorum autem capita, vel eosdem dæmones intellige, veluti totum à parte: vel eorum maiores ac superiores, quorum mortem tunc subsequi dicimus, quando tyrannica eorum potentia, ita inefficax redditur, & destruitur, vt mortua penè esse videatur.

Excitasti vincula vsque ad collum in finem. Euangelici iugi vincula ad apostolorū colla inuoluisti, vel circa colla eorū: in finē autem. i. vt finem imponeres & prædictā tuam equitationē perficeres. vel in finem, hoc est, vsq; ad finē.

Discidisti in extasi capita potentum. Potētum dæmonū principatus euertisti, seu occidisti eos, vt declaratum est, atq; hoc, quia à dominio atq; ab imperio tuo rebelles fuere. vel Romanorū gladio potentum Iudæorū capita discidisti. atq; in hoc tēpore extaseos, hoc est, eo tēpore, quando defecerunt à Romanis, vel quando in extasi fuerūt, hoc est, quando extra seipsos, atq; extra mentem & prudētiā exiuerūt, quādo scilicet tot priorib⁹ flagitiis non satiati, illud etiā perficere nitebātur, vt domini etiam discipulos occide

occiderent. potentum autem nomine, omnes etiam alios comprehendit.

Quatientur in eis. Turbabuntur prius Apostoli in eis nimirum potentibus Iudæis. ducentur enim ad eorū tribunalia, atq; ab eis psecutionē & multa alia patiētur mala.

Aperient frena sua, quasi inops latenter comedens. Aperient Apostoli frena oris sui, & cum libertate omnes illos dissoluent timores, qui olim frenabant eorum ora, nec sinebant euangelium cum libertate prædicari. hoc autem factum est, adueniente sancto spiritu, quando accepta ex alto potentia, profecti sunt ad prædicandum euangeliū. aperient autem os suum adeo late, vt aperire illud solent pauperes, qui in occulto comedunt, maiori nimirū edentes cum libertate.

Et eduxisti in mare equos tuos turbātes aquas multas. Per mare quidē hoīm multitudinem intelligit. nā & superius abyssum eam appellauit, vel humanā vitam propter fluxum, & instabilitatē rerum omnium quæ in hac vita sunt, & propter quandam, vt ita dicā, falsuginem atque absurditatem gentilium dogmatum, & opinionum nō rectarum: & propter peccatorum amaritudinem, amara enim est *. equi etiam Apostoli dicūtur ob rationem superius traditam: quia scilicet sessorem, atque aurigam Christum habentes, in illud mare inducti, quod declarauimus, conturbauerunt atq; inuerterūt aquas multas inanis gloriæ, multasq; impias atq; irreligiosas doctrinas. vel turbātes, hoc est, mouētes atq; agitātes aquas multas baptismatis tpe vndique collectas & ad baptizandum præparatas.

Custodiui, & timuit cor meum à voce orationis labiorum meorum. Custodiui & sobrius fui, modeste vixi, & mihi ipsi caui à voce orationis labiorum meorum, hoc est, post orationem timuit cor meum.

Et intrauit tremor in ossa mea, & in me turbata est fortitudo mea. Hęc passus est ppheta cū diuina illuminatione futuram à Iudæis Christi cædē spectaret. tremebundus enim ideo ac pavidus effectus est & turbatus, ne ipse fortassis ad illos dies esset peruēturus, in quibus ausuri erāt Iudæi mortē illā cōmittere deinde rursus cognoscens se confuturū temporis peruenturum non esse, cōsolatur seipsum,

dicens.

Requiescam in die tribulationis mee, & ascendam ad populum peregrinationis mee. In die huius tribulationis mee requiescam, omni scilicet timore solutus. sed cur requiescam? cur refrigerabor? quia scilicet ad populum peregrinationis mee ascensurus sum, ita ut nunquam antea. vel quia transibo per mortem. per populum autem peregrinationis sue, sanctos intelligit eiusdem peregrinationis comites & iam defunctos.

Quonia ficus non fructificabit, & non erunt germina in vineis. Requiescam, inquit, moriens, quam postmodum venient Iudei, qui ob tam grandes ausus exterminabuntur: & gaudeo quod peruenturus non sum usque, ad illud tempus. eisdem autem Iudeos & vineas & ficum appellauit: ficum, eo quod aliquando dulces fructus tulerint: & vineas, veluti qui olim dederint doctrinam vinum, quod laetificat cor hominis.

Mentietur opus oliua, & capi non facient cibum. Eisdem rursus oliuas appellat, & campos: Oliuas, quia aliquando virtutum fructus tulerint, & campos, quia olim frumentum illud boni operis germinarunt, quod in superna solet horrea comportari. cumque illorum sterilitatem praedixerit, exterminationem quoque, atque euersionem illorum addit, dicens.

Defecerunt a cibo oves, & non sunt boues in praesepiis. Per cibum hoc in loco pascua intelligit, & libros propheticos, quorum lectione animae nutriuntur. Oves, inquit, quae olim dei erant, defecerunt, eo quod consueto cibo ac foliis pascuis caruerunt. per boues etiam eosdem intelliges Iudeos, veluti qui olim virtutis operatores essent, & per praesepia sacros ac diuinos libros.

Ego autem in domino exultabo: & letabor in deo salutari meo. In eo, inquam, qui ante huiusmodi tempus aduocauit, & saluauit me a praedicta clamitate.

Dominus deus meus potentia mea. Qui potentiam mihi praestat ad virtutem.

Et ordinabit pedes meos in consummationem. Et pedes meos sistet in huius vitae finem.

Et super excelsa deducet me. Ad virtutum culmen me deducet, & ad altas ac sublimes contemplationes.

Ut vincam in cantico eius. Ita ut vincam, & vitia destrua, dum

dum diuinas illius laudes cano, vel ut vincam canens ac laudans eum.

Oratio Esaiæ propheta.

Ex prophetis Esaiæ libris desumpta est praesens haec oratio, quae de Christo pertractat.

CANTICVM V.

DE nocte consurgit spiritus meus ad te deus. Per noctem, conuersationem & vitam legalem intelligit, propter legis nimirum obscuritatem & tenebras. Deus, inquit, scito quod spiritus meus, hoc est, quod ego ipse ex tenebrosa hac conuersatione consurgo ad te. Et quia Graeca dictio ἐπιθρησκον non solum consurgere significat seu vigilare, sed mane & diluculo atque ante lucem id facere, conuenienter huiusmodi verbo propheta usus est ad te, inquit, dum intellectualem lucem, & iustitiae solem consurgo atque ortum tuum praueenio. consurgere etenim ac vigilare videtur propheta ante lucem, qui ante Christi incarnationem talia ad illum loquitur. per spiritum vero hoc in loco prophetiam gratiam intelliges.

Quoniam lux mandata tua super terram. Quonia euangelica mandata tua lux sunt in terra. ob summam etenim mundi tiam & claritatem eorum lucent, eosque, qui in erroris atque ignorantiae tenebris ambulant, adeo illuminant, ut iter ac viam manifeste videant, qua ad liberationem deducantur.

Iustitiam discite, qui habitatis super terram. Euangelicam dico iustitiam, de qua Christus dicebat, nisi abundauerit iustitia vestra plusquam iustitia scribarum & pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum. addiscite igitur hanc iustitiam illum habentes praceptorum, qui primus eam constituit.

Cessauit enim impius. Infidelis Iudaeus & populus qui deum non colit, cessauit ablata potestate & gloria quam eousque habuerat, & Romanis militibus in praedam traditus est. hoc etiam in loco propheta, quae futura erant tanquam iam facta commemorat.

Non discis iustitiam. Euangelicam scilicet, ut declaratum

est: atque hoc facis data opera absurdesces, & volūtarie excutiens, & doctorem huiuscemodi iustitiæ repudians.

In terra veritatem non facies. Veram, inquit, virtutē, qualis est Euangelica, non operaberis. Legalis enim virtus, umbra ac figura est veræ virtutis.

Tollatur impius, ne videat gloriam domini. Tollatur ad perditionem, atque ad seruitutem exterminetur de terra, ne Christi gloriam videat, qua à fidelibus glorificandus est. Hanc autem gloriam, sanctorum patrum vitam ac conuersationem, vt ita dicam angelicam intellige. Similiter & discipulorum & cæterorum omnium illos imitantium, qui adeò fulgebunt, vt Christiano nomini claritatem & gloriam addere videantur.

Domine excelsum est brachium tuum. Brachiū patris, est filius, & tanquam potens, & tanquā creator. Omnia enim inquit, per ipsum facta sunt. Laudans autē excelsum illū esse dixit, vel propter diuinitatis magnitudinem, vel propter virtutum excellentiam, quibus Christi humanitas abundabat. Speciosus enim, inquit, forma præ filiis hominum. Per formam etenim qua speciosus esse dicitur Christus, elegantiam & decorem animæ eius intelliges.

Et non cognouerunt. Iudæi scilicet nolentes ob summam eorum peruersitatem illū agnoscere. Oculos etenim ad lucem claudebant.

Cum autē cognouerint erubescant. Imperātis modo vitur Propheta pro futuro tēpore. Hoc cognito, inquit, erubescant. Hoc autē, eo tempore factum est, quando milites, qui Christi sepulchrum obseruabant, reuolutū ab angelo lapidem annunciarunt. Tunc etenim adeò erubuerunt Iudæi, vt gratia obtegendæ tantam ignominiam, multum militibus argenti dederint, vt quod acciderat tacerent. Vel in futurum fiet, quando in vniuersali iudicio veniet filius in gloria patris, & præbit eum sanctæ crucis signū, supra solis radios fulgentissimum.

Zelus cōprehendet populum ineruditum. Zelus eorū in dei defensionē, vt Iudæi ipsi arbitrabantur. Irascebatur enim populus ille quod Christus æqualē se faceret deo. Est autē ineruditus Iudæorū populus & rudis, veluti qui à sacris & diuinis scripturis addiscere ea nō valuit, quæ pertinebant

bant ad Christum, nec prophetias de eo dictas. Nam etsi huiuscemodi legerent scripturas præ summa tamen inuidia ac malignitate eas non intelligebant.

Et nunc ignis aduersarios comedet. Dicitio nunc, hoc in loco, idem significat, quod semper. Perpetuus, inquit, ignis eos comedet. Vel ignis furoris, quo aduersus Christum & fideles omnes moti sunt, eos comedet, donec vixerint. Vel ignis Gehennæ in tempore retributionis. Vel, nunc, id est, propter hoc. Ea etenim ratione ignis eos comedet, quia Christum non cognouerunt. Fatua igitur, atque insipiens erit tunc eorum pœnitentia, eo quod perpetua illis afflictio erit post mortem.

Domine deus noster pacem da nobis. omnia enim reddidisti nobis. Petit Propheta ex eorū persona, qui fideles futuri erāt, Christū sibi dari, qui pacificus dicitur, vt patri eos reconciliaret: qui etiā pax nostra dicitur, & mediator dei, & hominum. Hunc, inquit, Christū da nobis. Oīa etenim alia nobis reddidisti, hoc est, dedisti: legē scilicet, Prophetas, & cæteras admonitiones, quibus peccatores ad sanam conuersionem humanissime adducuntur. Hoc etenim solum nūc nobis necessarium est. Omnia etenim dedisti nobis, si hunc vnum etiam tribues, qui omnia potest.

Domine deus noster crea nos. In nouam scilicet creaturā, denuo nimirum creando nos ac regenerādo per baptismum in nouum hominem, & detracta verustate peccati, in nouum populum. Vel per Euangelium crea nos creaturam excellentem, & hæreditatem præcipuam. Dabis enim vt alibi scriptum est, gentes hæreditatem tuam.

Domine extra te alium non nouimus. Aliū deum nescimus: quod propter falsos deos dictum est. Ex eorum autē persona est hic sermo, qui iam in Christum crediderunt.

Nomen tuum nominauimus. Inuocamus, prædicamus, nō tantum diuinum nomen tuum, sed etiam humanum.

Mortui autem vitam non videant. Ij nimirum qui animas mortuas habent ad fidem ob infidelitatis mortem: hi, inquit, beatam, atque æternam vitam non cognoscant, hoc est, in resurrectione Christum nesciant. Ego enim, inquit, sum via, veritas, & vita.

Neque medici suscitent. Nec qui apud gētiles sunt Philo-

sophi, aut Theologi, nec qui apud Hebræos scribæ & doctores, qui animarū medici esse videntur, illos ad vitam, quam diximus, suscitabunt: sed nec ipsa idola, quibus, vt medicis per sæpe vtebantur, eos suscitabunt, aut exurgere eos facient à pœnarum ac suppliciorum fouea.

Propterea induxisti, & perdidisti, & induxisti omnem masculum eorum. Eo quod, vt diximus, mortificari sunt, dum adhuc viuerent. Perdidisti autem per Romanos, & de medio eorum potentissimos quosque abstulisti. Per mares etenim, eos intelligit, qui eloquentia, viribus, diuitiis, & gloria præstantiores, atque clariore essent: ea nimirum ratione, quod mares fœminis validiores sunt. Quod si huiusmodi homines exterminabit, tanto magis ceteros inferiores. Vel per mares, omnes in vniuersum intelligit, vel ipsos tantum masculos, veluti fœminæ omnes superuixerint, & in captiuitatem deductæ sint.

Appone eis mala domine. Christi scilicet occisoribus. Per mala autem afflictiones, & supplicia intelligit, quæ ideo illis Propheta infligi optat, quia propter huiusmodi eorum rabiem eos oderat.

Appone mala illustribus terræ. Principibus scilicet qui vbiq; terrarum sunt. Quod ideo fieri optat, vt hoc pacto castigati, moderatiores in subditos reddantur, & temperatiores fiant.

Domine in tribulatione memores tui fuimus. Quoties enim affligimur, & castigamur, toties tui meminimus.

Domine in tribulatione modica, correptio tua nobis. Nec tantum, inquit, in magna afflictione, sed etiam in parua, fit nobis correptio tua. Neque enim tantum magnis, sed etiam modicis afflictionibus nos castigas, veluti sitiens commendationem nostram.

Et quemadmodum parturiens appropinquat partui & in dolore partus sui clamauit, sic & nos facti sumus dilecto tuo. Hæc verba Esaias de se & de aliis dicit Prophetis, quæ quemadmodum parturiens mulier tēpori appropinquat, vt pariat, & parturiens detēta doloribus clamauit, sic & nos sumus dilecto tuo. Appropinquant enim tēpori, quo ex virgine nasciturus est, dolore cōprehendimur: ob eorū nimirum perditionē, qui in errore sunt, & seducuntur, vnde ad deū

cla-

clamantes adiutorem illum inuocamus.

Ob timorem tuum domine in ventre concepimus. Ob timorē tuum, vt tibi scilicet placeremus, in animarū nostrarum ventre, prophetiæ semen concepimus, hoc est, in mente, atque in intellectu nostro, in quo thesauri instar contemplationes diuinæ reconduntur.

Et peperimus. Concepimus, inquit, in illo vētre, & postmodum per linguam, conceptum partum emisimus.

Spiritum salutis tuæ fecimus super terram. Gratiam scilicet prophetiæ tuæ: quam ideo salutem appellat, veluti quæ salutem præstat. Hanc, inquit, gratiam fecimus super terram, hoc est, constituimus inter homines, per scripta nimirum ac monumēta nostra. Prophetiæ autem gratiam eam intellige, quæ illis data est.

Non cademus, sed cadent, qui habitant in terra. Verba hæc ex Martyrum persona dicta sunt. Non vincemur, inquit, nos sed tyranni vincuntur, qui nos morti tradunt: ipsi, inquam, tyranni, qui relictī sunt in terra.

Resurgent mortui, & exurgent, qui sunt in monumentis. Primo ac principaliter vniuersalē mortuorū resurrectionē prædicat, secundario autē fidelium renouationē: qui cum mortui essent, eo quod illorū animæ insensibiles, inefficaces, atque (vt ita dicā) emortuæ essent in iis actionibus, quæ pertinent ad virtutem, per Euāgelij prædicationē resurrexerunt, & per baptismā, regenerati sunt. In tenebrosis enim olim atq; in abominabilibus erroris dogmatibus, veluti in sepulchris quibusdam iacentes, erecti sunt ad clara ac veneranda religionis & fidei fundamenta.

Et letabuntur, qui sunt in terra. Lætabuntur fideles, qui fuerint in terra, quod à dæmonis tyrannide liberati sint. Vel qui in terra fuerint, lætabuntur, quod iam cœlorum regnum sint consecuti.

Ros enim qui est à te, medicina eis est. Per rorem, Euāgelium intelligit, quo illi omnes sanantur, qui peccatorum flammis ambusti fuerint. Vel alia ratione, per rorem, Euāgelium intelligimus: quia sensim ac paulatim animarum agris infunditur, vbi innata virtutū semina irrigat, atque ad fructificandum disponit.

Terra autem impiorum peribit. Terra autē infidelū, hoc

est eorum animæ, cadent in sterilitatem virtutum. Atque in perditionem & supplicia, veluti quæ tanto vitiorum morbo laborēt, vt immedicabiles sint, nec possint ab illa ariditate ac sterilitate, ad vbertatem deduci.

Vade popule meus. Hæc verba ex saluatoris persona ad nouum populum dicta sunt, iubentis illum Euangelij viâ incedere.

Ingrederi in penu tuum. Per penu, seu promptuariū, vni uscuusque sepulturam intelligit, vel terram illā, in quam Adam ab initio abire iussus est ab angelo.

Oclude ianuam tuam, abscondere modicum quantulū quantulum. Hoc est, modicum, ac parum quid.

Donec transeat ira tua domine. Irā eam dicit, quæ in mundi cōsummatione aduersus impios & peccatores futura est, post quorum condemnationē assumet deus iustos ad regnum cœlorum, quæadmodū ex Euangelio didicimus.

Oratio Ionæ Propheta.

Præfens oratio, quam Ionas propheta orauit, cum adhuc esset in ventre ceti, ex illius libro sumpta est.

CANTICVM VI.

Lamavi in tribulatione ad deum meum. Per tribulationem afflictionem illam intelligit, qua detinebatur cum esset in ventre ceti, à quo absorptus fuerat.

Et exaudiuit me. Statim enim agnouit Propheta se exauditum fuisse.

De ventre inferni clamorem meum audisti, vocem meā. Audiisti vocem meam de ceti ventre emissam: quem infernum appellauit: eo quod viuente absorpsisset, & absorptū detineret. Et iuxta quidē rerum naturam, atq; ea, quæ cōtingerant, mortuus reputari poterat, sed diuina gratia vivebat. Audiisti, inquit, cito clamorem meum, seu vocem clamantem ad te, atque inuocantem præ summo desiderio.

Proiecisti me in profunda cordis maris. Tu parasti vt illuc proiicerer. Excitasti enim procellam his hoibus, quibus cum

eū nauigabā, & periculū cōstituiſti, donec me sortito in mare proiecerunt, quemadmodum ipsa docet historia.

Et flumina circundederunt me. Illa scilicet quæ influunt in mare. Vel p flumina maris fluxus simpliciter intelligit.

Omnes elevationes tuæ, & fluctus tui tranſierunt in me. Per eleuationes tumidas fluctuum insurrectiones intelligit.

Et ego dixi abiectus sum ab oculis tuis. Quādo, inquit, absorptus fui, dixi me eiectum esse à custodia atque à protectione tua, & à prouidentia tua prorsus destitutum.

Nunquid apponam, vt videam tēplum sanctum tuum? Illud etiam reputavi, atque consideravi intra me: nunquid futurum sit, vt aliquando adhuc videam sanctū templum tuum, quod est in Hierusalem.

Circumsusa est mihi aqua, vsque ad animam meam. Cetus qui dē in mari erat, Ionas in ceti visceribus. Vel aliter: quia ipsa etiam viscera aquosa erant ideo dicitur esse aqua circumfusula. Vsque ad animam meam, vero dixit, vt ostēderet periculi magnitudinem. Deinde non corpus tantum, sed ipsam etiam animā, in aquis esse affirmat: & quod huiusmodi aquæ ad ipsam vsque animam peruenerint.

Abyssus extrema circundedit me. Extrema, hoc est, vltima & profunda. Ipsa etenim cete in profundissimis pelagi partibus degere solent.

Ingressus est caput meum in scissuram montium. Per montes insulas intelligit, quæ in nauigabili sunt pelago. Vel etiā montes, qui ī insulis sunt. Vel mōtes huiusmodi æquoribus proximos, & vsque in profundum abyssi peruenientes, qui scissuras habent sub mari, in quas per sæpe: natantia cete ingredi solent. Ingrediente igitur ipso ceto in eas scissuras, ingrediebatur pariter & ipse Ionas propheta. Ingressum est, inquit, caput meum, hoc est, ego ipse, à parte totum significans.

Descendi in terrā, cuius vectes eius retinacula æterna. Aliquādo enim cetus in profundam abyssum descendens quiescebat. Descendi, inquit, cum ceto in terram, cuius portæ perpetuo ingressos homines detinent. Eas etenim nullus vnquam effugit, qui eousque peruenerit. Per vectes autem, seu seras, portas intelligit, & claustra, hoc est, ipsam detentionem.

Et ascendat de corruptione vita mea ad te domine deus meus. Ex corruptione quidem ascēdat, ne scilicet perdar, ne sic corrumper à ceto, à quo veluti à perditione, aut corruptione quadam complector. Ad te vero ascendat, hoc est, ad templum tuum, in quo habitas.

Cum deficeret ex me anima mea, domini recordatus sum. Neque ipsi etiam morti appropinquans recessi à memoria dei. Vel aliter: memor fui domini, vt ad defensionem atque ad auxilium meum illum inuocarem.

Et veniat ad te oratio mea ad templum sanctum tuum. Oratio mea, inquit, quā pro desiderio meo tibi offero, vt ascēdā ad te in vitā. Veniat, inquit, ipsa oratio, & perueniat ad te, seu ad templū sanctum tuū, in quo habitas, vt dictū est. Vel vtinam sursum ad te rursus mea mittatur oratio, quē admodum antea à templo sancto tuo mittebatur ad te. Solebat enim Ionas in templo orare ad dominum.

Conseruantes vanam & falsam misericordiam suā dereliquerunt. Ij qui inania ac falsa idola obseruant, & venerantur, ab ipsa forte persuasi, misericordiam illā suā dereliquerunt, qua mei hactenus miseri sunt, & malis meis non parentes, miserunt me in mare. possunt etiam hæc verba pphetiā militum continere, qui domini sepulturam custodierūt, ira vt Ionas qui typus, & figura fuit triduanę saluatoris sepulturę, de ea prædicat, quod ij, qui Christi sepulchrū inaniter, atque (vt ita dicam) falso obseruabant, corpus etenim Christi clam ab eis surrexerat, quodq; ij, qui dereliquerunt salutem suam, hoc est, veritatem propter quam futurum erat, vt deus eorū miseretur, atque hoc pacto saluarentur, quod ij, inquam, muneribus corrupti, falsitatem ac mendacium elegerunt, dicentes: Domini discipulos noctu aduenisse, atque illius corpus furto ipsis dormientibus abstulisse.

Ego autem cum voce laudis & confessionis, sacrificabo tibi. In voce laudis, & gratiarum actione. Suam enim ipsius liberationem prædicat de ventre ceti.

Quacunque voveri, reddam tibi salus mea domino. O salus mea inquit, reddā tibi domino meo omnia, quę pollicitus sum, velut sacrificium cū voce laudis, & gratiarum actione, aut siquid huiuscemodi pro salute mea noui. Quædam

dam vero exemplaria habent, in salutem meam, hoc est, pro salute mea.

Oratio Azaria ex libro Danielis propheta.

CANTICVM VII.

Benedictus es domine deus patrum nostrorū, & laudabile & gloriosum nomen tuum in secula. Benedictus es, hoc est, benedicendus, celebrandus, & laudandus, nec tantū quando mirabilia operaris, sed nunc etiam, & quia peccatores castigas, & quia ad te conuersos omnes beneficiis cumulas. Omnia quippe cum ratione administras, atque ad omnium salutem. Deum vero patrum nostrorum dixit, cum vt animi sui moderationem ostenderet, tum, vt patrum virtutem, quibus poterat laudibus efferret.

Quoniam iustus es in omnibus, quę fecisti nobis. Veluti, qui iuste hæc omnia in nos adduxisti propter peccata nostra.

Et omnia opera tua vera. Hoc est iusta. Solent enim Prophetę sæpenumero veritatem ponere pro iustitia.

Et recte via tuae domine. Id est, actiones tuas.

Et omnia iudicia tua vera. Sententię tuę nimirum: vel iudicia quemadmodum, & vias pro actionibus posuit, tanquam quę in iudicio atque in iustitia sint disposita.

Et iudicia veritatis fecisti in omnibus, quę induxisti super nos, & super ciuitatē sanctā patrū nostrorū Hierusalem. Ab vniuersalibus ad particularia descendit. Veritatis, inquit, iudicia fecisti, hoc est, vera iudicia, & iustas sententiās, in omnibus, quę induxisti super nos, qui captiui in Babylone detinemur, & super ciuitatē Hierusalē: quā ideo & sanctam & patrum ciuitatem appellauit, vt dominū hoc pacto sibi magis conciliaret, & ad misericordiā magis flacteret.

Quoniam in veritate & iudicio induxisti hæc omnia super nos propter peccata nostra. In iustitia, & ratione, hoc est, iustē & rationabiliter. Eadem autem verba repetit sæpius,

& reuoluit, vt animi sui gratitudinem ostēderet, dū vera esse dicit, & deum pariter ad misericordiam cōmoueret; dum ipse se proفسns cōdemnat, atque omni priuat venia.

Quoniam peccauimus & inique egimus, recedendo à te. Discedentes à te, dum legem tuam transgressi sumus, atq; impie egimus. Ceterum magnam emphasim habent ea verba, dum ait: à te, ac si dicat à te factore, creatore, bono domino, nutritore, & custode, qui que inenarrabilia quædam bona, post fugam ex Aegypto nobis præstitisti.

Peccauimus in omnibus & in mandatis tuis non audiuimus. In rebus omnibus peccauimus.

Neque obseruauimus nec fecimus quemadmodū mandasti nobis vt bene nobis esset. Neque obseruauimus mandata tua.

Et omnia quacunque fecisti nobis, & omnia quacunque induxisti, in vero iudicio induxisti, & tradidisti nos in manus inimicorum iniquorum, inimicissimorum rebellium. Non inimicorum simpliciter, sed tibi æque ac nobis inimicissimorum.

Et regi iniusto & scelestissimo supra omnem terram. Hoc est, supra omnes homines terræ. Ipsum autem intelligit Nabuchodonosor.

Et nunc nō licet nobis aperire os. Non habemus sermonem aduersus eos, qui nos afficiunt contumelia.

Pudor & opprobriū facti sumus seruis tuis, & colentibus te. Hoc est patribus nostris.

Ne tradas nos in finem propter nomen tuum. In consummationem, in perditionem, propter nomen tuum, quod nos soli inter alias gētes cognoscimus, & nominamus: vel ne impropere nomen tuum, & opprobriis afficiatur ab inimicis veluti quod populum tuum de inimicorum manibus eripere non valeat.

Et ne disperdas testamentum tuum. Ne euertas, ne reprobes ea, quæ maioribus nostris, & Patriarchis sanctis disposuisti.

Et ne auferas misericordiam tuam à nobis, propter Abraham dilectum tuum, & propter Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum, quibus locutus es. Dicens nimirum ad eos verba, quæ sequuntur.

Multiplicabo semen eorum, sicut stellas cæli, & sicut arenā, quæ est iuxta littus maris. Hæc verba loquitur Azarias ex triumpuero

puerorum persona, qui cum sese diuina indignos misericordia esse palam confiteantur, ad parentum religionē, atque ad dei beneuolentiam confugiunt: atque hæc supplicantis in morem proponunt.

Quoniam domine diminuti sumus supra omnes gentes, & sumus humiles in omni terra hodie propter peccata nostra. Periculum est, inquit, ne antiqua illa tua promissio euanescat. Per humiles autem hoc in loco infirmos appellat. Tu vero considera quō pacto seipso hi pueri peccatores appellent, & transgressores, tamen pij, ac religiosi essent in deum, & omni virtutum genere fulgerent. Ob multam siquidem animi humanitatem, cæterorū omnium Iudæorum sibi adscribunt peccata.

Et non est in hoc tempore Princeps, neque Propheta, neque dux. Ducem eum appellat, qui primus erat post regem, quiq; cōmunia curabat negotia. Quod si aliquis opponat tūc temporis adfuisse etiā Prophetas apud eos, quemadmodum Ezechiel fuit & Daniel, illud dici poterit, quod captiui vnā erant omnes in Babylone, & consueta libertate vti non poterant.

Neque holocaustū, neque sacrificiū, neque oblatio, neque incensatio, neque locus primitiarum, coram te, & inueniendi misericordiam. Vetabat enim lex prædicta omnia alibi fieri quàm in Hierusalem.

Sed in animo contrito & spiritu humilitatis suscipiamur, quæ admodum in holocaustis arietum & taurorum. Vetum nō valentes prædicta ad cultum tuū offerre atq; ad misericordiam tuam inueniendam, in eo saltem quod possibile est, ipsi à te suscipiamur, tibi sacrificiū effecti, in animo contrito, atq; in spiritu humilitatis, hoc est, in spiritu humiliato, atque ita suscipiamur quemadmodum sacrificiū, in arietum atq; in taurorū holocaustis suscipitur. Sacrificiū enim, inquit, deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum deus non despiciet.

Et quemadmodum in millibus agnorum pinguium, sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie. Sacrificiū, quod nos tibi facimus, per holocaustum.

Et perficiatur post te. Hoc est, postquā tu nos prætergressus es, & postquā auersus es à nobis. Post hæc, inquā, irā tuā pfi-

ciatur hoc nostrum sacrificium.

Quoniam non est confusio iis qui confidunt in te. Non est confusio, aut pudor, si tibi sacrificamus.

It nunc consequimur in toto corde, & timemus te, & quarimus faciem tuam. Consequimur te, & alium deum non adoramus: & timemus te, & non Babyloniorum regem, aut carnium ignis. & quarimus te, eo quod speramus redire ad te.

Ne confundas nos. Obaudiendo, scilicet.

Sed fac nobis secundum benignitatem tuam. Hoc est, iuxta longanimitatem & misericordiam tuam.

Et secundum multitudinem misericordiae tuae. Et tanquam valde misericors.

Et erue nos secundum mirabilia tua. Quemadmodum admirande facere soles, & secundum multa prodigia, quae cum patribus nostris fecisti.

Et da gloriam nomini tuo domine. Glorifica nomen tuum apud Babylonios, liberando nos ex ardentissima hac ignis fornace.

Et confundantur omnes, qui ostendunt servis tuis mala, & confundantur ab omni potestate. Hoc est propter omnem potentiam suam, à qua eleuari sunt, ut aduersus deum pugnant. confundantur autem ut moderatores fiant.

Et fortitudo eorum conteratur. Qua & populum & omnes alios perdunt.

Et cognoscant, quia tu es dominus. Deus vere.

Solus et gloriosus super omnem terram. Solus scilicet deus, agnoscant vero hoc, per miraculum illud quod efficeretur in nobis.

Nec cessabant ministri regis qui immiserat eos, accendere fornacem sulphure, Pice, stuppa, et sarmentis, et diffundebatur flamma supra fornacem cubitis quadraginta nouem, pertransiitque et incendit quotquot Chaldaeorum inuenit iuxta fornacem. Cum effusa esset flamma per terram, & repertos illic Chaldaeos incenderet, signa huius flammæ impressa in terra, in qua effusa est, ad totidem cubitos commensurata sunt.

Angelus autem domini descendit simul cum Azaria et sociis in fornacem, et excussit flammam ignis ex fornace, et fecit medium fornacis, quasi spiritus roris sibilans. Sed quis nam angelus? vel custos Iudeorum Michael, vel alius quispiam à deo missus.

Nec

Nec tetigit eos omnino ignis, nec molestiam intulit, nec perturbavit eos. tunc tres quasi ex vno ore laudabant, benedicabant, & glorificabant deum in fornace, dicentes. Hæc per se clara sunt.

Benedictus es domine deus patrum nostrorum, & superlaudabilis & superexaltatus in secula, & benedictum nomen gloriæ tuæ sanctum & superlaudabile. Laudandus es, inquit, tamen supra omnem hanc laudem. quis enim te condigne laudare poterit? nomen autem gloriæ domini deus est, quemadmodum & hoc nomen rex, gloriæ nomen est. quid igitur dici poterit de illius natura, cuius vel gloriæ nomen est superlaudabile?

Benedictus es in templo sancto gloriæ tuæ. Templum gloriæ dei, quod est in Hierusalem. tu igitur dignus es, cui in templo benedicatur.

Benedictus es qui vides abyssos. Qui inuisibilia conspicias.

Qui sedes super cherubin. Vide in psalmo 79. vbi eadem prorsus habentur verba.

Benedictus es super thronum gloriæ regni tui. Thronus gloriæ regni dei, cælum est, iuxta illud: cælum mihi thronus est.

Benedictus es in firmamento cæli. Hoc de secundo cælo dictum est. verum dum propheta benedicendum deum esse affirmat, in hac atque in ea re. per connumerata omnia, veluti maiora, reliqua etiam comprehendere videtur, atque illud affirmare, quod deus semper ubique & in omnibus benedicendus.

Canticum sanctorum trium puerorum.

CANTICVM VIII.

Benedicite omnia opera domini domino, laudate & superexaltate eum in secula. In psalmo 148. inuenies de his traditam.

Benedicite angeli domini domino, benedicite cali domino, benedicite aquæ omnes quæ super cælos sunt, omnes virtutes domini domino. Illic etiam de his dictum est.

Benedicite sol & luna, stella cæli domino, benedicite ymbes & ros, omnis spiritus domino. Illic autem scriptum est, grando, nix, glacies, spiritus, procellæ.

Ec 4

Benedicite ignis & calor, frigus & aestus domino, benedicite pruina & niues, fulgura & nubes domino: benedicite lux & tenebra, noctes & dies domino: benedicite terra, montes & colles, omnia nascentia in terra domino. Sparsum etiam de his in eodem habetur psalmo.

Benedicite aqua & flumina, fontes, cete, & omnia quae mouentur in aquis domino. Ab iis quae dicta sunt, haec omnia intelliges.

Benedicite omnes volucres caeli, fera & omnia pecora domino: benedicite filij hominum, benedicat Israel domino. Hic populus priuatim domino benedicat tanquam proprius & peculiaris dei populus, quae sequuntur manifesta sunt.

Benedicite sacerdotes domini, serui domini domino: benedicite Anania, Azaria, Misael, apostoli, propheta, & martyres domini domino. benedicimus patri, & filio, & sancto spiritui: laudamus, benedicimus, adoramus dominum. Aestum dicit, qui de frigoris immensitate aduenit, vel aestus intensus est calor. Ordine autem in hac creaturarum commemoratione, isti tres pueri nullo vti sunt. quo pacto autem inanitata haec deum glorificent, dictum est in saepe commemorato psalmo: in super & quare non delectabilia tantum, atque utilia ad laudem dei aduocentur, sed illa etiam quae minus utilia, ac magis noxia esse videntur, de quibus omnibus expositionem vide psal. 148. siquidem praesens psalmus ad illius similitudinem atque imitationem fuit compositus. Omnes enim creaturas aduocant tres pueri ad creatoris laudem, deinde eas distinguunt: & iuxta mensuram ac modum laudare iubet. Et tres quidem pueri priuatim vnum quodque tractarunt illa inuicem coniungentes, quae mutuo inter sese rationem aliquam habeant: verum ij qui antiphoniam psalmorum postmodum confecerunt, totum hunc hymnum per duos versiculos protulerunt, atque ideo illi versiculo pruinae & niues, sequentem versiculum improprie addiderunt. Nam versiculus: noctes & dies, ordini optime accommodatur. Noctes enim & dies idem sunt, quod lux & tenebrae: deinde fulgura, & nubes: Verba autem illa, Anania, Azaria, Misael, & reliqua quae sequuntur, postmodum apposita fuere.

Canticum

Canticum beatae virginis matris dei, quod ex euangelio secundum Lucam sumptum est.

CANTICVM IX.

Magnificat anima mea dominum. Hoc est, laudat & glorificat. Est autem hic sermo credentis ac fidelis animae, & in gratiarum actionem prolatus.

Et exultauit spiritus meus in deo salutari meo. Per spiritum, animam rursus intelligit. Letata est, inquit, anima mea in deo, quod saluauit me. Iam enim saluata sum, veluti quae digna existimata fui, vt fierem mater dei. deinde causam addit cur deum glorificet, & gratias ei agat.

Quia respexit ad humilitatem seruae suae. Ad tenuitatem, ad exiguitatem, ad deiectionem. humiliat autem ac deprimat seipsam beata virgo, indignam se existimans tanto dono. vel etiam id facit, ob humanae naturae exiguitatem, si ad altitudinem & sublimitatem diuinae comparetur.

Eccce enim ex nunc beatam me dicent omnes generationes. Fidelium scilicet.

Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen eius, & misericordia eius in generationem & generationem timentibus eum. Quia ille qui potens est, vt talia faciat, & cuius nomen electum est magnū, & cuius misericordia semper est in timentibus eum, fecit in me magna quaedam & supra modum admiranda. idem enim significant illa verba: in generationem & generationem: ac si dixisset perpetuo, & semper. deinde connumerat alias dei facultates, quemadmodum facere solent ij qui gratias agunt.

Fecit robur in brachio suo. Fecit magnum quid: fecit victoriam in potentia sua. Per brachium enim hic potentiam significauit: quia qui certant, potentiam ac vires in brachiis habere solent.

Dispersit superbos mente cordis sui. Superbos in seipsis.

Deposuit potentes de sedibus & exaltauit humiles: esurientes impleuit bonis, et diuites dimisit inanes. Similia haec verba sunt iis quae dicta legimus ab Anna Samuelis matre, quae dicebat: Dominus pauperem facit, & ditat. deinceps vero de diuina pertractat misericordia, qua erga christianos usus est.

Ec 5

Auxiliatus est Israeli puero suo. Protegit Israeliticū populum seruum suum. Per puerū enim hic seruum intelligit. *Ut recordaretur misericordiae, sicut locutus est ad patres nostros Abraham & semini eius usque in seculum.* Auxiliatus ei est, & protegit eum, ut recordaretur misericordiae suae in seculum, hoc est, aeternae & perpetuae misericordiae: quemadmodum pollicitus est ad patres nostros. Deinde dicit quibus nam deus de huiusmodi misericordia locutus sit: ipsi nimirum Abraham & semini eius: Isaac videlicet & Iacob: insuper & ipsi Dauid. His etenim tanquā insignioribus deus id pollicitus est, tametsi obscure atque in morem aenigmati. Misericordia autem in seculum, est dei incarnatio, tanquam quae ob nostri misericordiam facta ex semine Abraham & posterorum eius, iuxta promissionem ad eos factam. Dubitabit quispiam fortassis, quomodo deus Israelitico populo auxiliatus sit, ut recordaretur misericordiae suae. Christianis etenim potius auxiliatus est deus, quā Iudaeis. Respondendū est igitur, quod antiquus quidem populus, antiquus erat Israel: nouus vero populus, nouus Israel appellatur, & pro illo introductus est: christianus nimirum populus qui ex omni gente congregatus est. Hunc igitur populum hoc in loco Israelis nomine appellauit. Quod si antiquum malis populum intelligere, hoc pacto etiam sermonem hunc ab obiectione saluabis: quia propter eum magis incarnatus est. Nam & matrem illinc habuit, & eorum cognatus appellari voluit. Apud eos etiam & docuit, & miracula operatus est: atque ideo dicebat, non sum missus nisi ad oues quae perierunt domus Israel; verum quia ipse quidem in propria venit, sed sui eum non receperunt, quod reliquū fuit, gentibus misericordiam impertitus est.

Canticum Zachariae prophetae patris praecursoris, quod habetur in euangelio secundum Lucam.

CANTICVM X.

Benedictus dominus deus Israel, quia visitauit et fecit redemptionem populo suo. Dicuntur haec à propheta de Christi incarnatione, per quā populū suū visitauit, atq; ex dura nō inuisibiliū solum, sed visibiliū etiam inimicorū tyrannide re

de redemit. Per populum autem suum, principaliter antiquum populum, illo autem incredulo atque infideli permanente, nouum populum intellige. Futura etiam Propheta tanquam iam facta commemorat lege prophetiae. Verum quomodo deus Israel appellatur? neque enim Israelitarum tantum, sed totius etiā humani generis deus est, tanquam omnium creator. Dic igitur quod ea ratione deus Israel dicitur: quia aliorum quidem hominum omnium deus est, tametsi illi nolint, & inuitorum dominatur: Israelitarum vero deus est, quia sponte sua & volentes eum dominum agnoscunt. Nec turberis in obscuritate verborū Zachariae. Solent enim prophetica omnia difficiliora esse. Conabor tamen ea declarare iuxta cognitionem & scientiam, quae à deo nobis est praestita.

Et erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui, sicut locutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt prophetarum eius. Per cornu, regnum significat: quoniam reges cornu ungebantur, cum eligerentur: vel robur & potentiam: quia cornuta animalia in cornibus potissimum vires habent. Cornu autem nō simpliciter dixit, sed cornu salutis, hoc est, salutare cornu. Christum igitur salutare regnum, seu salutarem potentiam appellat, tanquam regnantium regem, & patris potentiam, & credentium in se saluatore. Domum vero Dauid, illius genus, seu posteros appellat. Ait igitur, quod erexit nobis in populo suo regnum vel potentiam ex genere Dauid serui sui: ex semine enim Dauid erat beata Virgo, ex qua Christus genitus est. Hoc autem fecit quemadmodum pollicitus fuerat per os sanctorum, prophetarum dico, qui iamdiu defuncti sunt. Per eos namque pollicitus est, se erecturum regem potentem in domo Dauid, qui futurus esset saluator Israel, quemadmodum complures Dauidici psalmi docent.

Salutem ex inimicis nostris, et de manu omnium qui oderunt nos, ut faceret misericordiam cum patribus nostris, et memor esset testamenti sui sancti. Erexit autem hoc cornu in salutem ac redemptionem tam ex visibilibus, quā ex inuisibilibus inimicis nostris, ut faceret misericordiam cum patribus nostris, hoc est, ut patrū nostrorū miseretur, ad quos salutis nostrae promissio facta est: atq; ut per illos memor

esset testamenti sui sancti. Per testamentum enim, promissionem intelligit. Ille vero dicitur esse memor, qui opere ea omnia adimplet, quæ pollicitus est.

Iurandum, quod iurauit ad Abraham patrem nostrum. Ut memor esset iurandi quod iurauit, hoc est, ut illius asseuerationis meminisset quæ asseuerauit ad Abraham patrem nostrum. Iurandum etenim seu iuramentum in deo nihil aliud est, quam asseueratio quædam seu confirmatio. est autem indifferens hæc constructio verbi, memorari seu memor esse, dum à secundo casu transitum patitur ad quartum: qua loquendi licentia per sepe abutuntur prophete, quemadmodum & per sepe in implicatione quadam sermonis. deinde dicit cuius rei gratia huiusmodi testamentum factum sit, & cur hoc pacto asseuerauerit ad Abraham.

Ut daret nobis, ut sine timore de manu inimicorum nostrorum redempti coleremus eum in sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus vite nostræ. Ordo fit per hyperbaton, hoc modo, ut daret nobis ut sine timore coleremus eum in sanctitate & iustitia coram ipso: deinde quod in medio est, de manu inimicorum nostrorum redempti. per sanctitatem autem, religionem & pietatem in deum intelligit: per iustitiam vero reliquas virtutes. deinde sermonem suum propheta ad præcursores filium conuertit.

Et tu puer propheta altissimi vocaberis. Et vere quidem prophetam illum omnes appellant mortales.

Præbis enim ante faciem domini ad parandas vias eius. Dominum hic Christum appellat. hoc igitur Ioannes animaduertens veluti illius præcursor & præco, profectus est in eremum Iudææ, & parauit vias eius. quænam autem sint viæ eius, diximus in tertio euangelij capite secundum Matthæum, ibi: Vox clamantis in deserto, parate viam domini.

Ad dandam scientiam salutis populo eius. Præbis, inquit, ante faciem domini, &c. ad dandam, seu, ut des salutis scientiam: hoc est: ut iudices, & demonstres Iudæis ipsum Christum, qui eorum est salus.

In remissione peccatorum eorum. Illius, inquam, salutis, quæ est in remissione peccatorum, hoc est, quæ salutis tunc demum efficitur, cum remittuntur & soluantur eorum peccata. sic enim & angelus ad beatum dixit Ioseph, cum nominis

minis Iesu significationem interpretaretur, ipse enim, inquit, saluum faciet populum suum à peccatis eorum.

Propter viscera misericordie dei nostri. In illa dico peccatorum remissione, quæ fit propter viscera misericordie dei nostri, vel quæ data est propter summam dei misericordiam, & non propter nostra aliqua merita.

In quibus visitauit nos oriens ex alto. In quibus visceribus misericordie dei visitauit nos, seu aduenit ad nos oriens, illud, inquam, oriens, intellectualis solis, quod ex alto diuinitatis loco ad nos venire debebat. ipsum enim dei ad nos aduentum intelligit: qualem nunquam antea aliquis viderat.

Ut illuceret iis qui in tenebris & in umbra mortis sedent. Visitauit, inquam, nos, ut illuceret, hoc est, ut splendescere faceret veritatis lucem iis qui in errorum tenebris sedebant. umbra autem mortis peccatum est. assimilatur enim morti peccatum. nam quemadmodum mors animam separat à corpore, sic & peccatum diuinam gratiam fugat ab homine.

Ut dirigeret pedes nostros in viam pacis. Ut conuersationis nostræ iter, in viam pacis dirigeret, quæ est secundum deum, cui est gloria in secula seculorum,
Amen.

Finis Canticorum sancto cum deo.

L V G D V N I.

Ex typographia Ioannis Quadrati.

1573.